D. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS THEOLOGORVM SVI TEMPORIS FACILE PRINCIPIS OPERVM OMNIVM

TOMVS TERTIVS,

CONTINENS VARIA OPVSCVLA, INSIGNI PIETATE ATQVE DOCTRINA MVLTIPLICI REFERTA.

Accessere hisce, nunquam ante hac in lucem edita illa, quæ asterisco notata sunt, vti proxima pagina videre est.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus PETRI CHOLINI.

ANNO M. DC. XII.

TOMO TERTIO CONTINENTVR HÆC SVBIECTA OPVSCVLA, HISCE ACCESSERVNT MANVSCRIPTA QVÆDAM

asteriſcis notata, antehac nunquam in lucem edita.

IN S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI CARMEN DE CONTEMPTV MVNDI.

PRÆFATIO

F. Ioannis Picardi Canon. Regular. S. Victor. Parisiensis.

ANSELMVM haud fuisse poëtices imperitum, licet externa reticerent testimonia, clamitarent interna & domestica. Nam sub finem epist. 2. libr. 1. præmonstrans amicis, quibus scribebat, mundi versutissimi vaframentum, ad inam rem vertit argutè duo Hemistichia Virgilij & Horatij: & huius quidem hoc:

Fænum habet in cornu.

Illius verò illud:

Cornu ferit ille, caueto.

Ex illis ergo intercisis & vnico mutatis verbulo, hunc integrum compegit versiculum:

Fænum habet in cauda, cauda ferit ille, cauete.

Aliàs pro erudiendo adolescente interpellatus ab amicô Persianum obiiciente adagium:

Scire tuum nihil est: nisi te scire hoc sciat alter.

Nõ inuenustè reiecit in eum, mutatis aliquot voculis, epist. 18. lib. 1. sic respõdens: Ad id, quod mihi dicitur in epistola vestra,

Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.

Quanquam Persius hoc dixerit, vt ostentationem reprimeret, non vt exprimeret, respondeo:

Scire meum nihil est, si quale sit, hoc sciat alter.

His suffragatur Nænia Lanfranci defuncti, versu Leonino cantata, (etsi aliquot fariam restrictè non seruarit mensuram) & à nobis relata ad epist. 41. lib. 2. quæ demonstrat ingenium mediocriter peritum versificandi. Neq; ab eis abhorret, quod placuerit suis Monachis tyrunculis enarrati poëtas. Sic etenim epist. 55. lib. 1. peroptat Mauricium Beccensem, & in Anglia degentem, dantemq; operam Arnulfo Grammatico, addiscere poëtas, ac inprimis Virgilium, & alios, inquit, exceptis his, in quibus aliqua turpitudo sonat. Huius autem poëtici studij, quod (vt vidimus) non displicuit Anselmo, nullum reor ad posteros monimentum peruenisse, præter illud, quod mea opera, recens ex nostra prodit Bibliotheca, & de quo, vel allucinor, Dodechinus Abbas in Appendice ad Marianum Scotum his memorat verbis: in versibus aptandis Hexametris, Pentametrisque aliquantulum desudauit. Non diffiteor, Colonienses emisisse poëmatium huiusce inscriptionis: at quis non affirmabit nostrum esse prorsus alterum? Illud etenim decem & centum circiter versus habet, nostrum triginta & nongentos: ita vt prior Coloniensis editio visa sit dedisse tantùm specimen & gustum: nostrum verò exemplar, ipsumq; poëma integrum. Sanè qui contulerit Coloniense excerptum hoc apographo, etiam clausis deprehendet oculis, quod habebat, esse tantùm sapidam cuiuspiam delibationem, qui reliquerit, quod suo desipiebat palato. Ceterùm quicquid suaue & blandum in delitiis ventris, libidineque Venerea, quicquid gratum oculis in ornatu corporis, ædium marmorearum, & vt summatim dicam, quicquid humanam suspicamur explere posse cupiditatem, quam sit futile vacuum & inane hîc depingitur versu quidem subinde languido, viuidis tamen documentis, tanq; laudato colore; vt quem isthæc ardere videtis, iure dicas sibi æternum alacriter rogũ construere. Porrò versus aliquot Hexametros, Leonina compositos forma, sed & tres causas monasterij à monacho mutandi, prosa explicatas; quasq; insequuntur alij versus; licet viderentur non pertinere ad hoc poema; curaui tamen exscribendos; tùm quod appareat eos in Anselmi incude esse tornatos, cùm quod à proposito non dissentiant argumento; & in tribus capitulis citetur Lanfrancus Anselmi prædecessor.

S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI CARMEN DIVINVM.

De contemptu Mundi, secularibus æquè ac Monachis pernecessarium.

Quid deceat monachum, vel qualis debeat esse,
Quis iubet vt dicam, porrigat ipse manum.
Grex sanctus (monachi) vocem hanc fateor precor audi-
mini: hoc vos
Instruit: hæc vita pagina pandit iter.
Ne vos dilecti fratres contemnite, si quid
Nostra docet: si quid nostra salubre monet.
Sæpius ingentes lux pellit parua tenebras.
Riuulus & dulces sæpe ministrat aquas.
Non tonsura facit monachum, non horrida vestis,
Sed virtus animi, perpetuusque rigor.
Mens humilis, mundi contemptus, vita pudica,
Sanctaque sobrietas: hæc faciunt monachum.
Hæc vos in cælum (monachi) quadriga leuabit:
Hæc post hanc vitam præmia summa dabit.
Nil tonsura iuuat, iuuat aut vilissima vestis,
Si lupus es, quamuis esse videris ouis.
Nam falli possunt homines, sed fallere Christum,
*Qui nullum fallit, * fallere nemo potest.*
Ille quidem fucum simulatæ religionis,
Damnat, & in reprobis moribus esse nequit.
Vota sua (fratres) vouistis, vestra rogamus,
Vota soluite, reddite vota Deo.
In maiestatem diuinam peccat abundè,
Quisquis qui non vult reddere vota vouens.
Vouistis Domino vestros conuertere mores,
Iam nunc peccatis sit modus & vitiis.
Nunc humilis viuat qui vixerat ante superbus,
Sit castus qui sequens luxuriosus erat.
Quærebat census aliquis, captabat honores,
Amodo vilescant census honorque sibi.
Gaudebat dapibus, gaudebat diuite mensa,
Nunc tenuem victum sobria cæna dabit.
Ille suis lætus successibus esse solebat,
Nunc lachrymis culpas diluat ipse suas.
Ostro conspicuum, gemmis insigne & auro,
Veste modo vili, qualidamembra togat.
Verbosus taceat, mitescat feruidus ira:
Iam nullum inuidus virus venena vomat.
Cuique prius cædes placuit, placuere rapinæ,
Nunc pius & mitis pacis amator erit.
Quisquis adulantum ventosa laude tumebat,
Nunc hominum laudes æstimet esse nihil.
Et qui sponte malis gratisque nocere solebat,
Nunc etiam læsus vel nocuisse velit.
Ad lites facilis fuit hic, ad iurgia præceps,
Fortiter alterius nunc maledicta ferat.
Non hunc contemptus, non hunc iniuria frangat,
Omnia robusto corde molesta ferat.
Pax, animique quies inter conuicia duret,
Nec mentem rerum nulla procella mouet.
Hæc veniam (fratres) conuersio vera meretur,
Hæc valet offensum vita placare Deum.
Non vos illiciat breuis hæc & falsa voluptas,
Non vos decipiant hæc peritura bona.
Cur quæso cupiat quicquam, qui cuncta reliquit?
Ad mala cur redeat, qui bona proposuit?
Terram contemnat, qui cælum quærit habere,
Si mansura voles, hæc fugitiua fuge.

** nemo potest hominum.*

Respicit ad formulam professionis Benedictinorum, iuxta quam vouet monachus, diuinoque promittit stabilitatem, & conuersionem morum suorum, &c.

Dum licet & spacium vitæ conceditur huius,
Semper ad omne bonum viue paratus opus.
Fac bona quæque potes modico dum tempore viuis,
Multa metes, si nunc semina pauca iacis.
Paruo perpetuam mercare labore quietem,
Et pensa fletu gaudia longa breui.
Mens tua terrenis non hæreat atque caducis,
Labitur & transit quicquid vbique vides.
Vita quid est præsens? tentatio, pugna molesta,
Hic acies semper, semper & hostis adest.
Sed cum nulla tibi fuerit iam sarcina carnis,
Tunc sine fine quies, paxque perennis erit.
Liuor & ambitio, gula, fraus, metuenda libido,
Ira, tumor mentis, sed & immoderata laudis amor.
Et quæ de Satanæ castris sunt cætera mille,
Vndique nos vallant, assidueque premunt.
Hos inter pestes dum mens inspirata tenetur,
Fluctuat, & miris æstuat illa modis.
Nec cadat illa licet semper casura videtur,
Et quatitur tantis excogitata malis.
Et quis habet tantas vitiorum ferre procellas,
Si non diuinum subueniat auxilium?
Has monachi toto mentis conamine vitent,
Præteritas culpas flendo, gemendo lauent.
Distinctique legant spatiis, operentur, & orent:
A studiis sacris tempora nulla vacent.
Vt bonis semper studeant, & rebus honestis:
Res est segnities perniciosa nimis.
Luxuriæ fomes res incentiua malorum,
Spiritibus nequam præparat ipsa locum.
Funestum monacho cum quid mali suggerit hostis,
Et conatur eum fallere mille modis.
Esse Deum credas præsentem semper vbique,
Nec se, si peccat, posse latere putet.
Cuncta scit atque patet, nec quicquam præterit illum,
Omnia sunt oculis nuda & aperta suis.
Cum quid turpe facit, qui me spectante ruberet,
Cur spectante Deo, non magis ipse rubet?
Si patriæ iudex sciret sua facta, timebit:
Scit Dominus rerum cur nihil ergo times?
Sed tacet, & differt: & nondum crimina punit,
Puniet, & meritis arbiter æquus erit.
Propositum vitæ (monachi) seruate rigorem,
Nec pigeat paruo tempore dura pati.
Sed mundi quamuis delectent vana, cauete:
Et certè gustu dulcia sæpe necant.
Nec quicquid carnis sensus demulcet, amate:
Quæ carnem oblectant, mentibus ipsa nocent.
Gaudia perpetuas pariunt mundana dolores,
Tollis & æternum viuere vita breuis.
Exiguus labor est, sed merces magna laboris,
Præterit ille cito præmia fine carent.
Ergo Deo melius si vis cognoscitis esse,
Immo si summum creditur esse bonum.
Contemptu rebus mundi labentibus istis,
Iam sint in solo gaudia vestra Deo.
Et mihi quæ possunt amari, nulla videntur
Nec longum, quicquid desinit, esse reor.
Nam quid honos, quid opes quid gloria quidue iuuentus?
Forma, genus, vires, fœmina, vestis, ager.

Vt monachus sibi caueat ab inimico tentante.

Propositio documentorum.

Gemma

Gemma vel argentum quid regnum sceptra vel aurum
Purpura, quid latus fundus, & ampla domus?
Magna potentia, multa scientia, falsa voluptas,
Victa quid & nostri corporis ipsa salus?
Non amo quod pestis, quod fur, quod subripit bestis,
Et quæ, si parcant cætera, mors adimit.
Sunt quos falsus honor iuuat, & peritura potestas: In falsum honorem.
Seque putant aliquos, quod loco celsa tenent
Et velut è specula campos & plana viderent,
Sic quoque de montis vertice quosque vident.
Dum non attendunt humanam conditionem,
Non norunt quid sint cernere, sed quid habent.
Sed dum sceptra gerunt, retinent diademata reges
Et gaudent lati finibus imperii:
Dum distenduntur dapibus, dum nectare feruent,
Et seruit mensis terra fretumque suis:
Et dum byssus eos pretiosaque purpura vestit,
Maiestasque vacat regia deliciis:
Dumque emollitos delinit blanda libido, Voluptas mollis oculis subducit humanæ naturæ miserias & sui cognitionem.
Carnis, & illecebris in sua iura trahit:
Dum turpi dominæ famulantur turpiter isti,
Quos falsos reges nomine mundus habet.
Auertunt oculos, renuuntq; videre profecto,
Quid sint isti homines & moritura caro.
Quod citius transit mundana potentia fumo,
Quod vitreum, seu quod fictile vas sit homo:
Quod caro mortalis tanquam vestis veterascit,
Et celeri lapsu curua senecta venit:
Quod nostræ semper minuuntur tempora vitæ,
Quodque dies hominis fumus & vmbra fugit:
Quod sit vita breuis, quod mors incerta, quod omni
Tempore nos quæuis causa molesta premit.
Rex appellaris, quid inani nomine gaudes?
Cur ratio seruit, regna libido tenet?
Cur vitiis seruit qui regnis imperat? & non
Mancipium vilis corporis esse pudet?
O dilectores mundi, falsique potentes:
Et quid terrenas esse putatis opes?
Quid quoque mundanos quos affectatis honores,
Quorum perpetua est sollicitudo comes?
Omnia præcipitem formidant ardua casum,
Et magnis semper vis aliena nocet.
Sæpius alta ruit ventorum flatibus arbor,
Tuta humilis myrtus tuta myrica manet.
Bellica cum celsas subuertit machina turres,
Nil nocet exiguæ pauperis illa casæ.
Et rapit obstantes fluuiûm violentia moles,
Plana satis placido permeat ille gradu.
Montes & scopulos saui maris obruit vmbra,
Ad placidum littus mitior vnda venit.
Aerias alpes nimbus tandescere scimus,
Frigoribusque premi perpetuoque gelu.
Illic & rabies ventorum plurima sæuit,
Temperiem gratam proxima vallis habet.
Sic vobis nunquam desunt aduersa potentes;
Nec est pax vobis vlla, nec vlla quies.
O quantos regum patiuntur corda tumultus? In miseram regum seruitutem.
Quamque procellosis motibus ipsa fremunt?
Inter regales epulas, variosque paratus;
Tabescunt curis, sollicitoque metu.
Non paucos metuit multis metuenda potestas,
Vixque alicui credit, dum cauet insidias.
Mille satellitibus cinctus, telisque suorum,
Non valet è trepido pellere corde metum.

Rursus quid domino numerosa pecunia prodest? Abundans pecunia quod abundet ærumnis, & quantum auarus torquetur.
Accipe quid curæ, quidue timoris habet.
Et breuis & rarus, sit somnus habentibus aurum,
Omnis enim vigilat non moderatus amor.
Non dat securos nec ebur, nec purpura somnos,
Paupertas vili stramine tuta iacet.
Auri possessor formidat semper, & omnem
Ad strepitum factas æstimat insidias.
Arma, venena timet, furtum timet, atq; rapinam:
Sollicitus seruat quæque lucrata diu.
Hunc, dum quærit opes, cruciat miseranda cupido
Cum iam quæsitas cœpit habere, timor.
Sit igitur miser est, dum pauper quærit habere:
Et miser est diues, perdere parta timens,
Dum iacet in pluma serico contectus & ostro,
Mordetur curis inuigilatque dolis.
Continuare suis vicinis pauperis agrum
Ardet & ad facinus cogitat ille modum.
Expellit domibus pupillos ille paternis,
Insequitur viduas iudiciisq; premit.
Cum sit auaritia fœtibus succensus iniquis,
Non valet iniustis se satiare lucris.
Ergo facit multos inopes, diuesq; rapinis,
Luxuriæ seruit, sed spoliatus eget.
Deliciis fruitur & rebus pauperis istis,
Sed gemet amissis indigus iste bonis.
Huic epula varia, vestis pretiosa paratur:
Sed panem & crassam vix habet ille togam.
At petet in flammis ingressus tartara, paruam Hic tangit historiam diuitis epulonis ardentissime sitientis in inferno. Luc. 16.
De digiti extremo pauperis huius aquam:
Et vice conuersa, qui diues abundat, egebit:
Huic, qui pauper eget, copia diues erit.
Ad quid auarus opes quicunque es, congeris istas?
Forsitan hæ facient vt citius pereas.
Dic mihi, diuitibus si quando defuit hostis:
Hos terit & quassat sæpe ruina grauis.
Inuidia comes est melior fortuna, nec vnquam
Fida satis cuiquam mobilis illa manet.
Ergo sollicitè causas exclude timoris,
Esse velis pauper, illico tutus eris.
Paupertate quidem nihil esse beatius vnquam,
Paupertas nihil tutius esse potest.
Non tibi subsidium sunt hæc, sed sarcina grandis:
Quæ male te miserum semper ad ima premit.
Iustitiæ montes, virtutumque ardua nullus
Scandet, dum mundi rebus onustus erit.
Stulte quid hæc sequeris, & quid labentibus hæres?
Mortales quid vis & morituras opes?
Cum te post mundi curas vanosque labores,
Cum tibi transierint, quæ mala parta tenent
Tartarus horrendo pauidum absorbebit hiatu,
Atque miser variis excruciare modis.
Cum te terribilis exacto iussus ab æquo
Iudice sulphurei merget in vnda laci.
Tunc, tunc infœlix, super his sero pœnitebit
Et falsis istis spem posuisse bonis.
Non huc argentum, non huc descendet & aurum,
Non aderit mundi gloria lapsa breui.
Forsitan has parcus, quas tu modo colligis, omnes
Effundet quondam prodigus alter opes.
Tunc pariter rebus tuis & coniuge fœlix,
(Cum cinis exiguus siue cadauer eris)
Magnum nomen habes, clara est tibi fama per orbem:
Laudat te mundus, sed meliore tamen Inanem esse nominis gloriam.
Non prosunt quicquam præconia vana sepultis,
An factus quisquam senserit vlla cinis?

Fama placet populi, cupida trobis aure fauorem,
Nescis diuinum quid paret arbitrium.
Fumus & vmbra leuis tota est hac gloria mundi;
Torquent famosos tartara saua reos.
Et color, & facies & multum grata iuuentus,
Et vox qua dulces nouerat ante modos:
Diffugiunt miseras tandem veniente senecta,
Diffugiunt pexa qua decuere coma.
Humani corporis misera facies in senectute, sic depingitur.
Os exarmatur decussis dentibus, inde
Vix imperfectus sufficit ille sonus.
Deficiunt vires, iam prodit ruga senilis,
Horret in effœto corpore scabra cutis,
Iam iam curuatur, iam manant ora saliuis
Exanguis color est, halitus ipse grauis.
Sicque perit placida paulatim gratia forma,
Nullaq; de multis qua placuere manent.
Nam gustata minus sapiunt, vix sentit odores,
Vix quoq; clamosos percipit ore sonos.
Caligant oculi: de toto sola supersunt,
Hinc cutis, & neruis ossa ligata suis.
Vix iam fuste potest nutantes figere gressus,
Vixque valet tremula quaque tenere manu.
Si qua sibi fuerat prudentia: tota recessit.
Idque tamen laudat, quod puerile sapit.
Sit igitur se quisque senex miserabilis ipsum:
Quotidie perdit subtrahiturque sibi.
Et cum sit morbus nimium grauis ipsa senectus,
Attamen innumeris angitur illa malis.
Has inquam multis vexatur inutilis atas,
Semper & vnde senex quisq; fit, inde dolet.
Manducare labor, fit ieiunare molestum,
Somnum ei grauis est, & vigilare nocet.
Aestates odit, & hyemes, & frigora culpat:
Autumnum, causam quod dolet, esse putat.
Hunc quoque non minimum veris clementia ladit,
Nec quarulo possunt vlla placere seni.
Hac inter qua cuncta senex incommoda sentit,
Vrget eum scabies, tussis anhela quatit.
Ingratumque sui morbo confectus & annis,
Conqueritur vita tempora longa sua.
In pulchritudine.
Labile forma bonum species inimica pudoris,
Vtilo virtutum sape retardat iter.
Nunc insensatos inflat, nunc turpia suadet,
Sape etiam fortes pracipitare solet.
Et mors, & morbus rapit hanc, & masta senectus,
Mille perit causis, nec manet vlla die,
Nec bona forma Deum, sed mens sincera meretur.
Iustitia soli, vita beata datur.
Aduersus iactatores nobilitatis.
Tu reges atauos, memoras magnosq; parentes,
Et vana carnis nobilitate tumes.
Nescis cunctorum quod sit communis origo,
Nec secus emergant Dauus, herusue ferox
Ortus & occasus, & clarum nomen auorum,
Si vitiis seruus factus et ipse tuus?
Nobilis est, animi quisquis virtute refulget,
Degener est solus, cui mala vita placet.
Nec genus aut mores veneratur curia cœli,
Et cœlum iustus, non generosus habet.
Sed nec prapositus mortis, scelerumque minister
Vexat damnatum mitius ingenium.
Nullus ei seruatur honor, reuerentia nulla,
Nec magis est tutus nobilitate sua.
Sed fortes humeros nunerosaque brachia iactas,
Atque tuas vires corporis eximias.
Bella refers, domitosque duces, gentesque subactas:
Maximaque imperio subdita regna tuo.

Non boue non asino tu fortior, attamen illas,
Ipse satis vili seruus emis pretio.
Sic quacunque feris tecum communia cernis,
Nec mirare nimis nec pretiosa puta.
Quod si vis sensus, viresque attendere carnis,
Exuperant multa nos in vtroque fera.
Nam & equi vincunt veloces prapete cursu,
Et melius nobis audit oletque canis.
Quis velit iratos lucta tentare leones?
Terribiles vrsos fulmineasque sues.
Sola animi est virtus, qua nos praponimur illis,
Catera sunt equidem nostra minora satis.
Ieiuna triduum, totum ruit vnde superbis:
Vix tenuere flatum iam moriture trahis.
Quod si vel leniset te decoquat ignea febris,
Statim marcesces, illico nullus eris.
Sed cum te victum vitiis succumbere cernis,
Miror, te fortem dicis, & esse putas
Bella libido mouet, tu primos cedis ad ictus,
Et tua das fœdo colla premenda iugo.
Sic & auaritia seruis, sic motibus ira,
Sic facit ardentis iussa pudenda gula.
Fœmina dulce malum, mentem roburque virile
Frangit, blanditiis insidiosa suis.
Fœmina fax Satana gemmis radiantibus auro,
Vestibus vt possit perdere compta venit.
Contra luxum & pompam mulierum.
Quod natura sibi sapiens dedit, illa reformat:
Quicquid & accepit dedecuisse putat.
Pungit a n & fuco lumenter reddit ocellos,
Sic oculorum, inquit, gratia maior erit.
Est etiam teneras aures qui perforet, vt sic
Aut aurum aut carum pendeat inde lapis.
Altera ieiunat misere minuitque cruorem,
Et prorsus quare palleat, ipsa facit.
Nam qua non pallet sibi rustica quaque videtur,
Hic decet hic color est verus amantis ait.
Has quoque diuersis sua sordibus inficit ora,
Sed quare, melior quaritur arte color.
Arte supercilium rarescit, rursus & arte,
In minimum mammas colligit ipsa suas.
Arte quidem videas nigros flauescere crines,
Nititur ipsa suo, membra mouere loco.
Sic fragili pingit totas in corpore partes,
Et quicquid nata est displicuisse putes.
O quos ingestus se mollis fœmina frangit,
Et placet in blesie subdola lingua sonis.
Dulcia sape canit, componit subdola gressum,
Et quadam credas arte mouere gradum.
Sape auditores eius facundia torquet,
Et modo ridendo mox quoque flendo placet.
Mille modis nostras impugnat fœmina mentes,
Et multos illis perdere grande lucrum est.
Nil est in rebus muliere nocentius, & nil
Quo capiat plures lethifer hostis, habet.
Nec nos in totum iactamus crimina sexum,
Tempore sed nostro rara pudica manet.
Sed carnem, fœnum clamat facer esse Propheta; Esai. 40.
Fac procul a fœno flamma sit ista tuo.
Tu molles risus, nutus & dulcia verba,
Fœmineosque iocos effuge, virus habent.
Fœminei sensum virus subrepit amoris,
Hoc tibi ni videas illico captus eris.
Fœmineum fuge colloquium, vir sancte, caueto,
Fœmineas si vis vincere blandicias.
Namque fœmineo mens capta ligatur amore,
Nunquam virtutum surgere ad alta potest.

Harum

Harum colloquium quid confert vtilitatis?
    Nocuisti monachus turpior amator abis.
Ergo virosum nisi declinaueris anguem,
    Ni longe facias inficiere quidem.
Accendit mulier quacunque libidinis ignes
    Et sanctis ipsis proxima facta nocet,
Fundana Andreas vbi magnus Episcopus vrbis,
    Mutauit? virgo fœmina causa fuit.
Si veterum libros & patrum scripta voluas,
    Si doleat sanctos sic cecidisse viros:
Nec docto Salomone quidem tu doctior esse,
    Nec Dauid sancto sanctior esse potes.
Si Loth, Samsonem, si Dauid, si Salomonem,
    Fœmina decepit, quis modo tutus erit?
Nunquid non hominem mulier de sede beata
    Expulit, & nostra mortis origo fuit?
Sed facies clara satis est, & forma venusta,
    Exterius placeat, dissonat interius.
Viscera si pateant, pateant & cætera carnis,
    Cernes quas sordes contegat illa cutis.
Si fimum vilem præfulgens purpura velet,
    Et quis ob hoc fimum vel male sanus amet.
Intret compta satis cellarum fœmina claustra,
    Suspirans dicis, discere sancta volo.
Accede ad monachos peccatrix fœmina; namque
    Hi monita, & sancta dant documenta vitæ.
Compta venis, & sancta placent quis credere possit,
    Suspectam te habeo, credo nocere venis.
Lasciui risus, ardentis nutus ocelli,
    Et tua garrulitas displicuere mihi.
Pastores vigilate, lupas arcete rapaces,
    A gregibus nostris claustra negentur eis.
Occidunt animas, multasque ad tartara mittunt,
    Et monachis pestis, nulla timenda magis.
Fœmina mors animæ, monachis accedere nunquam
    Audeat, à sacro sit procul ipsa choro.
Sit procul à cœtu sanctorum fœmina; namque,
    Etsi non valeat vincere, bella mouet.
Sed forsan dices felices esse maritos,
    Et casti laudes fœdera coniugij.
Crede mihi frater, miser est quicunque maritus
    Quis dicam, quantum triste sit istud onus?
Si quis habet sponsam turpem, fastidit & odit:
    Si pulchram, mœchos anxius ipse timet.
Cernis enim quantum, sibi forma pudorque repugnant,
    Raraque de pulchris esse pudica potest.
In quam suspirant multorum vota, timebis
    Perdere, vel soli ut sit habenda tibi.
Si fiat prægnans, accipit & altera cura,
    Accrescuntque tibi multiplicata mala.
Hinc illam metuis ne quis corrumpat adulter,
    Et pariat quorum non eris ipse pater.
Hinc vires arctat nimis tenuisque pecunia, totam
    Infaustam tecum cogit egere domum.
Est quoque perpetuat quæ miscet garrula lites,
    Fitque molesta suo nocte dieque viro:
Et vinosa quidem multum damnosa marito est,
    Nam quæsita diu, distrahit illa breui.
Ista dat amplexus molles, & dulcia fingit
    Oscula, sed tacito corde venena premit.
Hæc & de facie vel nobilitate superbit,
    Et sceptro dignam credit habere manum.
Fraudibus vxorum multi periere virorum,
    Fœmina nil horret, cuncta licere putat.
Audet quicquid iam iubet imperiosa libido,
    Et metus & ratio cedit, & ipse pudor.

Perstringit historiam, quam latius explanat D. Gregor. lib. 3 Dialog. ca. 7. Videtur imitari Hieron. epist. 3 ad Nepotianum. tom. 1. Nec sancti. Dauidi, nec Salomon potest esse sapientior memento semper, quod Paradisi colonum mulier de possessione sua truserit.

[illegible]

Hæc leges sacras contemnit, & omnia iura.
    Turpe sit aut sanum, dum iuuet, illud amat.
Dalila Samsonem, Clitemestra peremit Atridem;
    In lege fœmineos sensit vterque dolos.
Sed cum quæso verus tibi nunc historia narrat,
    Quæ fieri nostro tempore multa vides.
Quas sordes, quantosque metus iurasque mariti
    Sustineant, & quis enumerare potest?
Iam nunc, quam grauis est vxoris sarcina, cernis:
    Quamque premat duro subdita colla iugo.
Ergo maritali damnamus fœdera lecti?
    Non: sed perfectis non damus ista viris.
Coniugibus non est fructus centesimus, aut quem
    Reddunt per senos multiplicata decem,
Nec tamen æternis priuantur lumine regni,
    Accipient meritis præmia digna suis.
Vos mollis byssus, te mollis purpura vestit,
    Et texunt mundi singula regna tibi.
Quæ pretiosa tuos pellis non cedit in vsus?
    Quæ vestis species quæue coloris abest?
Sed nec ad indecoris cultus pudet addere quicquid
    Artificis nouit plurima docta manus.
Irradiant gemmis digiti, pariterque lacerti,
    Vixque valet auri pondera ferre tui.
O quam vana hominum talis vesania: stulte,
    Quid iuuat externis vello nitere bonis?
Si vitiis sordes, quid prodest fulgida vestis?
    Absterget maculas purpura nulla tuas.
Gemmarum & tanti fulgor non efficit auri,
    Et careat tenebris mens tua cæca suis.
Et sancti mores faciunt, non vestis, honestum;
    Et probitas magnos efficit vna viros.
Quæ natura dedit, serua integra; non eget ista
    Vilibus ornari rebus imago Dei:
Ista quidem fieri ventosa superbia cogit,
    Sola placet iusto sobria vita Deo.
Agrorum fines longos extendere quæris,
    Et multas messis horrea plena cupis.
Sicut Euangelicus, quid auaro sermo minetur
    Hac in nocte animam perdere stulte tuam:
Inquit, habes, & cuius erunt quæcunque parasti?
    Improba iam frena vota timeque mori.
Tot fruges auxi, tantum vinique tot agri,
    Ad quid reget paucis vita, salusque breuis.
Aruum quæris homo tibi fertile: nec tamen vnquam
    Ad sterilem vitam respicis ipse tuam.
Agricolaque Dei tumidus contemptor vbique,
    Nullos vis fructus reddere iustitiæ.
Ad scelerum vepres suffocas semina vitæ,
    Et peccatorum surgit amara seges.
Extirpa mentis tribulos, spinasque reuelle:
    Et tritico Christi pectoris arua sere.
Fructificetque Deo cordis nouale, prematque
    Virtutum messis semina, nequitiæ.
Esse quid argentum quid gemmas credis & aurum
    Prædia? quidue omnes quas habet orbis opes?
Hæc Iudæus habet, gentilis, latro cruentus;
    Crede mihi iratus sæpe dat ista Deus.
Parua puta quæcunque malos contingit habere.
    Parua puta quicquid fur & adulter habet:
Quod meretrix, quod mœchus habet, ne magna putabis.
    Omnipotens longe dat meliora suis.
Ast oculus mentis cæcatur puluere terræ,
    Et nequeas lumen cernere iustitiæ:
Nec tibi cui virtus non lucet & auro,
    Et præfers summis infima quæque bonis.

Exprimit hic verba Hieron. quæ est post principium suæ Apologiæ ad Pammachium pro libris aduersus Iouinianum, si lubet lege, vt intelligas. Aduersus cultum elegantiorum & mollem.

Vide hanc parabolam. Luc. 12.

De auri & pecuniæ contemptu.

Nec mala magna reor, quibus affliguntur amici,
Nec bona quæque hostes constat habere Dei.
An quoties vir iustus eget, sceleros in abundat:
Non est prauorum copia grande bonum.
Ægrotat sapiens, sed sanus floret iniquus:
Non est grande bonum corporis arcta salus.
Dilectus Domini moritur, sed viuit adulter:
Non est in magnis vita caduca bonis.
Ergo modo simili tibi collige cætera (fili)
Et prudens vilis munera sperne soli.
Vile relinque solum, cupias fastigia cœli:
Illic percipies dona beata Dei.
Nec preciosa facit preciosum purpura quendam,
Nec mutent mores tradita sceptra malos.
Sæpius ista Dei data conspi-is hostibus esse,
Impia pars hominum regnat vbique ferè.
Virtuti si detur honos, si præmia dignis,
Et teneant meritum singula quæque locum.
Iam nunc res hominum (mihi crede) & pace beasse,
Vederis & certo se cohibere modo.
Sed quia regna malis, sceleri donata potestas:
Debita virtutum frena libido tenet.
Mundus turbatur, rerum confunditur ordo,
Inuoluitque simul omnia grande chaos.
Vis probibet leg[...] euertunt cr[i]mina mores,
Et val[...] dov[...] rtus turb[...] ue quassa latet.
Dat Libanus [...]bi ligna: Paros sua marmora mittit: Contra ædificiorum superbiam.
Aurum præbet Arabs: Ind[i]a præstat ebur.
Tu Cedro peregrina & marmore construis ædes,
Miraque consurgit fabr[i]ca, fundis opes.
Rident argento postes: laquear[i]a multo
Auro distinctum sculptile vestit ebur:
Porticibus vallas operosis atria: quales
Quotque putas thalamos, hæc domus intus habet.
Illic tu videas pictum, sculptumque stupescas,
Artificis quicquid mensque manusque potest.
Ostia multa quidem, varia sunt m[...] fenestra,
Mille columnarum [...] marmore fulta domus.
Quid tanto mor[...] ture paras mo[...] n[...]quare
Das an[i]mum vanis, & per tura pla[...]?
Cur ampla ædificas busto, laudendus in arcto?
Quem pia [...]gm[...] claustra tul[...] matris?
Qu[i]d tibi tanta ædes? quanto fœl[...] ipse
Templum [e]sses viu[um], viua domusque Dei.
Esto domus Domini, quam sacris mor[i]bus orna:
Virtutem cultor religionis ama.
Quam fœlix anima est, in qua sibi ponere sedem
Dignatur summi spiritus ipse Dei.
Omnis habet sub[i]tum terrena potentia finem,
Atque fuga [...] d[...] ser[...] ipsa suos.
Ergo t[i]m[e], quisquis celsos conscendis honores Pompeium magnum hic videtur designare: de cuius nece vide authorem de illust. cap. 77. eutrop. lib 6 Plutar. in Pompeio. Appian. li. 2. Velleius Pater in poste. volum.
Teque ruinoso stare memento loco.
Magnus erat Cæsar, totoque potentior orbi:
Nunc, quem nec mundus ceperat, vrna capit.
Sic & Alexander fortissimus ille Macedo,
Clauditur angusto puluis & ossa loco.
Maior erat mundo magnus, modo nobile corpus
Exulis & vi[...] vilis arena tegit.
Et cecidit Babilon: cecidit quoque maxima Troia:
Olim mundipotens, aspice, Roma iacet.
Ecce diu res nulla manet mortalibus: ecce
Nullum honor prohibet, gloria nulla mori.
Summus Aristoteles Logica scrutator acutus, Non scientiam sed pietatem in cœlũ extollere hominem.
Ed[i]dit ingenio multa reperta suo.
Non syllogismo nec enthimemate factum est,
Vt vellent tanto parcere fata viro.
Quid penetrasse iuuat naturæ arcana Platonem,
Et mundo studio multa dedisse suo?
Solis iter, cœlique plagas, lunæque meatus,
Et vaga seu summo sidera fixa polo:
Multaque præterea satis ardua nouerat: & nunc
Philosophus cinis est: nomen inane manet.
Dum res, & rerum causas vestigat Hypocras:
Dum de naturis disputat atque suis,
Infert illa libris, dum multa libentia prodit,
Dum medicinali corpora, seruat ope.
Ingens fama viri toto diffunditur orbe,
Et meriti fructus ille fauoris habet.
Sed nullis herbis, nullis radicibus actum est:
Ne Physico mortis lex subeunda foret.
Et Iustis, non Philosophis dat præmia Christus.
Rusticus es, iustus esto, beatus eris.
Philosophus Varro, Petrus piscator: & ecce
Petrus habet cœlum, tartara Varro tenet.
Ille voluptatum varia dulcedine gaudet, In Heliogabalo digreditur.
Et desiderijs seruit vbique suis.
Sūt, quæ summa putat meretrix, coquus, histrio, nullum
His præfert, aut par æstimat esse bonum.
Quicquid & ad victum mare nutrit, terra, vel aer:
Quæris, habet quo vire luxuriosa fames.
Et modico ventri vastus vix sufficit orbis,
Ergo ministrorum vocibus aula fremit.
Argentoque dapes, ridet quoque Bachus in auro:
Et gemma infusum plurima nectar habet.
Vestibus & facie longus nitet ordo clientum,
Ad Domini nutus turba parata leues.
Sexus vterque canit: resonant cytharaque lyraque
Et reddunt illic organa dulce melos.
Tandem epulis largis, & pleno ventre beatus
Cum scortis portus gaudia noctis habet.
O præclara viri virtus! ô vita beata!
Delicijs pastus cum meretrice cubat.
Quid vestes referam, lectos & diuitis ædes?
Nescit habere modum prodiga luxuries.
Huic per longa meant nitidi canalia fontes,
Herba columnarum marmore clausa viret:
Fructiferumque genus totum arboris educat hortus:
Mixtaque sanguineis alba ligustra rosis.
Nec violæ desunt, sed & illic flores & herba,
Est quicquid specie, quicquid odore viget.
Nunc phaleratorum tergo vectatur equorum,
Nunc saturum lento remige cymba vehit.
Nunc illum esse iuuat sub papilionibus: & nunc
Grata sub arboreis quæritur vmbra comis.
Nunc delectatur turbis, & plausibus vrbis:
Et modo priuatus degere rure cupit.
Quicquid molle iuuat, quod visu cumque decorum est,
Dulceque corporeis sensibus esse solet:
Hæc misero totum miseros deflectit in vsus,
Nullaque declinat sordida turpe pecus.
Ergo iocis venere & vino, somnoque beata
Expendit vita tempora tota sua.
Iamque caro totus, nescit, quam cluninis erret,
Mens male pressa graui pondere carnis hæret.
Nescit, perpetuo quod tortem nutriat igni
Corpus, quod tantis curat alitque modis.
Qualem tu credis vitam mortalibus esse?
Et breuis & multis est onerata malis.
Quotquot nascuntur, vox illis prima doloris, Rursus exaggeratur in omnem hominem humana infelicitas.
Incœpit à fletu viuere quisquis homo.
Aspice quæ miseros feriunt nos vndique: quot sunt,
Quanta priuatis publica mixta malis.

Frigore

Frigore nunc nimio, nimio nunc lædimur æstu:
Nosque famis vexat: torquet amara sitis.
Musca nocet, modicusque pulex vel regibus ipsis:
Nec faciunt tutos regia sceptra suos.
Hic dolet exilium; mortem dolet alter amici;
Huic chara orbato coniuge flere libet.
Hic iacet infamis; miser hic in carcere luget:
Hunc metus hostilis territat: alter eget.
Hic gemit incestum corrupta coniugis: alter
Delusus falsa suspicione timet.
Excussas aliquis deplorat grandine vites,
Iste mari magno deperiisse rates.
Clamosum rigidumque puer timet ille parentem,
Pars metuit Domini vimque, minasque sui.
Perdidit hic iustam sub iniquo iudice causam:
Huic rapiunt fures, has cremat ignis opes.
Et quis non quod plangat habet, nulloque dolore
Saucius est, voti compos vbique sui?
Nunc sic blanda fauet rebus fortuna secundis,
Misceat vt lætis improba triste nihil.
Non pars parua mali vitiis tabescere, totque
Captiuo ardentes pectore ferre faces.
Flagrat auaritia, mala mens succenditur ira,
Et modo vesano feruet amore: velut
Interius totam dudum conceperat Æthnam,
Nil quoque quod deceat cæca furore videt.
Sæpe graues stimulos liuor malus excitat illis:
Sæpe metum generat, spemque cupitus honor.
Illum luxuries, illumque superbia vastat:
Hunc quoque tristitiæ sæua procella quatit.
Hæc, & plura premunt nos huius tempore vitæ,
Quæ neque vel puncti tempore certa manent.

Hic exponit varias corporis humani cruces.

Et nostram morbi corrumpunt mille salutem,
Nullus ab humano corpore languor abest.
Sic nunc aspicias animalia cætera quæque,
Inuenies tantis subdita nulla malis.
Nos capitis laterumque dolor, febrisque fatigat:
Totum hominem tollit lepra, chiragra manus.
Dira podagra pedes, oculos ophtalmia cæcat:
Obsidet arctat pectoris asthma vias.
Læsa suos claudit lithiasi vesica meatus:
Viscera torquentur, pars que pudenda calet.
Dens dolet, aut ceruix: os torpet, lingua ligatur:
Splen tumet: ægrotat pulmo: laborat hepar:
Cor marcet: renes patiuntur, soluitur aluus:
Brachia nil possunt: languida crura iacent.
Singula non paucis pars est obnoxia morbis:
Et patet infœlix ad mala totus homo.
Non hæc ergo salus, non hæc mihi vita videtur:
Quam mors extinguit, tollere morbus habet.
Sic est, res istas male publicus æstimat error:
Vilia sunt, stulti quæ preciosa putant.
Non igitur (fratres) quæso meliora sequamur,
Quæ sunt digna bono, quæ sapiente viro.
Cur Dominus rerum, quare deitatis imago
Parua cupis? cupias maxima magnus homo:
Non decet aut sic in tanti mirabile plasma
Mirari propriis cuncta minora bonis.
Luna tibi fulget, tibi voluuntur orbita Solis,
Et tibi sunt toto sydera sparsa polo.
Nempe dies tuus est: tua nox: tuus igneus æther,
Et tibi commutant tempora quæque vices.
Orbis terrarum tuus est: & quidquid ab illo
Clauditur, arbitrio iuditur omne tuo.
Nempe pater rerum cœlo demissus ab alto
Ad tua descendens, est tibi factus homo.

Te manet astriferi clarissima regia regni,
Tu quoque es æterni regis imago tui.

Exhortatur ad æterna persequenda, vtpote quæ hominem melius decent.

Ergo tu tantus, qui tantis cætera vincis,
Et minor es solo cuncta creante Deo:
Noli te regno precatis subdere: noli,
Quæ citius fugiunt ista caduca sequi.
Sed satagas humiles animo transcendere terras,
Arctumque ad cœlos arripe fortis iter.
Vita, salus, hominũ quoque cætera, fumus & vmbra est:
Omnia prætereunt nulla manere vides:
Non te quæ pereunt delectent infima: non te
Cœlestem fœdet puluere terra suo.
Nec te præcipitet carnis male suada voluptas:
Nec trahat illecebris sica venusque sui.
Mens tua continuo flagret bonitatis amore,
Sit peritis æternis torrida flamma rogi.
Quare boni fontem virtutum passibus: & te
Istius fontis torreat vna sitis.
Sarcina currentem te mundi nulla retardet:
Totum declina quicquid obesse solet.
Cum tu perueniet lætus fœlixque viator,
Et data viuifici copia fontis erit:
Æternus fies, sapiens, vereque beatus:
Cuncta tibi fuerint prospera, triste nihil:
Inque suo regem rex ipso decore videbis,
Deque beatifico lumine lumen eris.
Nulla mentis erunt tenebræ, sed nocte fugata
Intus erit perpes & sine nube dies.
Tunc rerum causæ, scriptura clausa patebunt:
Omnia clara tibi plenaque lucis erunt.
Tunc in viuorum læta regione videbis,
Quæ bona sunt Domini: quam quæ dona Dei.
Mors aberit, morbus, labor, bellum, cura, senectus,
Non habet hæc secum illa superna domus.
Non timor affliget sanctos, sensusue doloris,
Æstus in his nullus, frigora nulla locis.
Nemo hic esuriens, nudus quoque erit nemo, sed vnus
Omnibus omne bonum fiet et æquo Deus.
Vrbs hæc non Luna, non lumine solis egebit:
Semper erit magno Sole serena Deo.
Denique iustorum tanquam Sol quisque nitebit,
Ista redonata gloria carnis erit.
Spiritibus summis æquabit gratia regis:
Pro quibus est vitro passus amara crucis.
Ad montem vitæ & mortis valle reductus,
Ciuis erit fœlix nunc miser exul homo.
Vrbs enim illius Deus est, respublica & inde
Grandis ibi est cunctis copia nullus eget.
Non igitur deerunt regia tibi munera; nec te,
Qui meritos magnis ditat, egere sinet.
Nam enim gustabis de vitæ fonte perennis,
Et dabitur summo participare bono:
Magna scientia, multa potentia, mira voluptas,
Reddetur vita militiæque tuæ.
Quis poteris fari, quis scribere, quis meditari,
Quæ dabit in cœlis præmia Christe tuis?
Hæc mona, ô fratres, hæc tota mente sequamur:
Nulla salutiferum causa moretur iter.
Vt maiestatis Dominum mihi cernere detur,
Vt decus & tantum fas sit habere bonum.
Thesauros Arabum mensas, & prandia regum,
Quicquid habet mundus deputo vile lutum.
Quisquis ad hæc tenuis paradisi gaudia tendis,
Sectator angustam nunc age disce viam.
Ne laxes vitiis angustæ mentis habenas,
Diuini semper frena timoris habe.

Expecta Dominum, formida iudicis iram:
Et quod promittit Rex tibi, miles ama.
Paruulus esto, vide, mentis depone tumorem,
Porta Dei nullum, qui tumet, arcta capit
Vis aususs tauros cornu, & ceruice minaces:
Non leo, non taurus, non equus, agnus eris.
Agno, nulla magis agnum iuuat hostia Christum:
Agnus eris Christo, simplicitate tua.
Offertur Domino turtur, simplexq; columba:
Castus eris turtur, blanda columba gemens.

Respexit ad illud Matth. 19. sunt Eunuchi, qui se castrauerũt propter regnum cælor.

Quot sunt, qui Domino se castrauere, beati;
Tartarus incestos flammaq; morsq; manebit.
Summa quidem virtus monachi parere Priori,
Ferre iugum norma, seque negare sibi.
Quicquid præcipiet, mox & sine murmure serua:
Peccatum solum dedecuisse puta.
Non vilis vestis, non te locus vltimus angat:
Sapientes stultos ordinis ista mouent.
Sed si nos sano sapiamus: si vera fatemur;
Aggreditur virtus ardua, dura probat.
Qui sibi vilescit, qui se nihil æstimat esse:
Et timet, & mundi labilis alta fugit:
His est & sapiens & cœlo proximus iste,
Non sine re monachi nomen inane gerit.
Si vult ditari si vanos quærit honores,
Induit o. cultus pellis ouina lupum.
Sed qui cuncta videt mundi piis arbiter, ille
Nouit oues, tacitos, nouit & ipse lupos.
Has igitur monachus labiis & corde frequentet,
To mihi, te solum da Deus & satis est.
O certè felix possessio, quaque beatum
Sola facit, miserum cætera pondus habent.

Hic incipit Leoninis ludere versib.

QVid probitas, quid nobilitas, nisi mors animarum
Vnde superbit homo cum constet quod moriatur,
Nam caro mortalis, & quisquis ei famulatur,
Morte perit dupli; quia post obitum cruciatur.
Quid prodest homini, si viuat sæcula centum?
Cum moriens vitam transisse putet quasi ventum?
Quid prodest homini, sua fœnere fart crumena,
Si per æum consumat eum sine tempore pœna?
Vt quid homo gaudet de mundi prosperitate,
Quæ nimium breuis est & habetur in anxietate
Prosperitas mundi cito transit, & adnihilatur:
Vnde satis clarè, quoniam nihil esse probatur.
Res huius mundi, quotquot natura creauit,
Sunt quasi flos agri quem frigus & aura cremauit.
Sicut enim flores autumni tempore nati
Frigore marcescunt in ventos ire parati:
Sic cito deficiunt, quæ mundus habet pretiosa,
In quibus infelix hominum mens est studiosa.
Res huius mundi, proprio cum fine feruntur.
Et sine lege ruunt, nec iam ratione reguntur.
Sicut & in fluuiis fluit irreuocabilis vnda,
Tempora sic hominis fugiunt & quæque secunda.
Res huius mundi, sunt instabiles velut hora;
Pro nihilo debent reputari cuncta decora.
Ergo miser dum viuis, homo fine fine labora,
Ne perdas ea pro nihilo quæ sunt meliora.
Sic tenias vt præualeas à morte futura:
Da quod habes, vt possideas quæ sunt sine cura.
Dic caro mortalis, dic de putredine vermis,
Cur miser insanis, quid prodest gloria carnis?
Dic homo, dic puluis, quare putredo superbis?
Dic quid sis, quid eris, memor esto quod morieris.
In cinerem vermis post mortem regrediaris.

An casus nescis humanæ conditionis?
Despice quod sequeris, cognosce viam rationis.

Tria sunt capitula, pro quibus mutare licet loca, in quibus se stabiles esse promiserunt religiosi. Primum est, nimia paupertas. Secundum, persecutio nimia. Tertium, irreligiositas. Nam stabilitas in loco non permittitur nisi propter regulam seruandam: quæ non constat in præceptis, vt multi æstimant, sed institutionibus. Alter enim transgressores essent, quicumque per omnia regulam non seruarent. Nec de præceptis in arbitrio poneretur: Institutiones verò mutari, & fieri possunt ab Abbate, si magis vtiles sunt ad puritatem mentis, quæ sola quærenda est coram Deo, & pro qua sola laborandum, non curandũ de toto exteriori habitu qualis sit, sed quod scandalum non faciat. Inde Lanfrancus ad quendam Monachum. Indicatum est mihi, quia de monasterio tuo recedere vis: sed de promissa stabilitate sollicitus es, ne vnde Deum placare debes, inde magis offendas. De quo rationem ostendo, & in ostendendo me in exemplum sic do. Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monasterio non recessurum iurassem, & viderem hoc quod animam meam saluare non possem, exirem, nec periurij crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non ab ipso nisi cõtra ipsum soluitur. Porrò ab ipso contra ipsum non soluitur, qui propter amorem eius, vt ei bene placeat, à filiis superbiæ, & diffidentiæ, à filiis discordiæ (& vt apertius dicam) à filiis diaboli migrat ad filios pacis & spei, humilitatis innuo filios Dei. Qui enim sic transit, nonne fugit à sede diaboli ad sedem Dei? Qui autem iudicent eum damnandum à Deo, qui vt ad patrem, vt ad Deum, vt ad amicum fugit ad ipsum? Præterea, qui sic transit, nõ ab Ecclesia ad Ecclesiam transit: Non enim plures sunt Ecclesiæ, sed vna est toto orbe terrarum diffusa, & vni Deo vbique seruitur, vni regi militatur. Postremò beatus Benedictus qui stabilitatem præcipit firmare monachum ab alio monasterio ad aliud venientem iubet suscipi: & si bonæ vitæ fuerit, & stabilitatem suam firmet, suadet. Quàm dubia & breuis sit vita hominis, & quàm infinita sunt, quæ sequuntur bona vel mala incessanter memorare.

Puto hunc totum depromptum ex una epistolarum quas Lanfrancus scripserit dum esset Prior Beccensis vel Abbas Cadomensis. Nam in illis quas scripsit tamquam Archiepiscopus Cantuariensis, non apparet.

OMnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu quæ valuere ruunt.
Ludit in humanis diuina potentia rebus,
Et certam præsens vix habet hora fidem.
Quàm nimis, & nimis est Dominum super omnia mitem.
Et venia facilem velle negare pium.
Vis nosse pium? te respice, respice quid sis,
Quid fueris, quid eris, quid? caro terra Deus.
Cœlum Sole tibi, Sol lumine seruit, & aer,
Flatibus, vnda cibis, terraq; mille bonis.
Sed quid est? Vnde tibi? quid habes, quid præbes? vtrumque
Sponte facit pietas dulcis & ampla Dei.
Fons bona quæque fluens, fons nescius euacuari,
Fons sine fine patens, est sine fine Deus.
Debes namque scelus metiri non breuitate
Temporis, & debes impietate sui.

Ouidianos versus hos transtulit.

Maior

Maior enim impietas non est, quam spernere gratis
Ipsum, qui gratis contulit esse tibi.
Qui tibi te tribuens sese promisit, eoque
Nil habuit melius quam dare ipse Deus.
Quidquid es & quod habes, sed quodque v.slebis habere
Quid tamen ad meritum sunt simul ista Dei?
Hunc igitur spernens, seseque per omnia subdens
Dæmonis obsequio quanta meretur homo?
Adde quod in vitium quisquis ruit: ipse ruendi
Sæpius indicit turpe necesse sibi.
Virtus enim vitio, vitij fit seruus: & in se
Non habet admissum soluere posse suum.
Ergo perpes ei debetur pœna necesse,
Qui sibi peccandi sponte perenne facit.
Gratia collatur non debita: pœna sequatur
Debita nos premens, & sine fine manens.
O quam dulce decus. quam vera potentia, qualis
Gloria, quam stabilis quaslibet amare Deum.
Eius amans Abraham plus ciuibus hospes, & vnus
Plus populo miles plus ita rege potest.
Nam virtus in amore Dei, verumque perenne
Pe. stat, & esse facit illud amare quod est.
Vere est ipse quidem, qui permanet vnus & idem
Esse habet æternum, sine principio, sine fine,
Semper idem quod idem, siquis amare studet.
Si non eam solidum, solidum tamen esse meretur:
Nam sequitur vitam vita beata bonam.
Cætera si spectes, quam sint nihil, omnia finis
Indicat, Assyrium consule, testis adest.
Hæc quid honos, quid opes, quid forma, quid arma, quid
Heu iuuat imperium, iuuit amasse Deum. (amplum
Sed quia vera salus Deus est, & amore tenetur:
Expeto propter eum, vos vt ameris eum.
Dignus & ipse quidem est, vt ametur: amando scietis
Quis fructus, quis honos, quid sit amare Deum.

Virtus vero Deum vel vita meretur honesta,
Quale bonum, quod sit semper amare Deum.
Quam pius est, quam promptus adest, quā deniq; prodest,
Ipsum quisquis amat hic magnosse potest.
Si te facta docent aliena, docere honeste
Conspicere meritis spernere metu mus tuis.
O qualis iactura, Deo præponere quicquam,
Quem bene si quis habet, quæso quid est? quid habet?
Nam si magna petis, Deus est, super omnia magnus:
Si bona, quam bonus est! dicere nemo potest.
Si speciosa cupis, quis eo speciosier? optas
Forsan opes, dat opes, diues & ipse manet.
Si te celsa iuuant, generosaque quam generosus!
Quamue sit excelsus nemo referre potest.
Quem si forte potens iuuat & pius, ecce potestas
Hinc pia, seu pietas est sine fine potens:
Quid mores? ipse poli, terræ, maris auctor, & omnis
Quod fuit, est, & erit, perstat origo boni.
Huic famulans regnat parens, dominatur Hebræus,
Seruit & est liber subditur estque potens:
Cui subdi fugiens satanæ male subditur hosti
Subditur, & vitiis subditur innumeris.
Tandem vero videns quo lapsus & vnde fuisset,
Pectora curarum mersibus ager erat.
Multaque voluenti sententia sedit asilum
Lapsis quærendum fortiter esse Deum.]
Sicque reus, quem læsit, adit: quem spreuerat, orat
Quem fugit, repetit: quem reprobarat, amat.
Hunc repetit, veniamque petit, de crimine fletum,
De pietate spei gaudia multa capit.
Et quid ad hæc dulcedo placens, dulcedo perennis,
Dulci disponens ordine cuncta Deus.
Quid dulcedo potens, dulcisque potentia fecit?
Quod solet: hæc fecit, dulcius dulcis agit.

FINIS.

HYMNI DOMINI ANSELMI ARCHIEPISCOPI IN COMMEMORATIONE DOMINÆ NOSTRÆ SANCTÆ MARIÆ.

PSALTERIVM VIRGINIS DEIPARÆ, S. ANSELMO AVCTORE.

Ad Nocturnum.

Lux quæ luces in tenebris,
Ex aluo nata virgine,
Nostram noctem nos exue
Tuumque diem indue,
Maria Dei thalamus,
Postote venerantibus,
Virtutibus vt splendeant.
Quos reatus obtenebrant.
Gloria tibi Domine
Nato de sancta virgine.
Regnanti lucto funere.
Cum patre & sancto spiritu, Amen.

Hic versus in fine singulorū dicendus est.

Ad Laudes.

Præfulgens sol iustitiæ,
Ortus de sacra virgine
Splendore tuo noxias,
Nostras illustra tenebras
Orientis castissima
Mater fac nobis Domina
Vita prorsus vt decidas,
Vetus noua proficiat,
Amen.

Ad Primam.

O Christe proles virginis,
Patris compar altissimi
Per tua matris merita,
Dele nostra peccamina
O mitdo venerabilis virgo,
Mater mirabilis,
Maria plena gratia
Ora pro nobis Domina

Ad Tertiam.

Quem credimus ex virgine
Natum benigne Domine
Sit nobis hæc confessio,
Peccatorum remissio
Qua genuisti filium
A summo patre genitum
Per hæc tua nos merita
A lapsu mortis libera.

Ad Sextam.

Nate summe rex vtero
Mariæ de virgineo
Emunda nos à vitiis
Et orna sanctis meritis
Dei mater ô Domina,
Sublimis tanta gratia
Tua fac exaltatio,
Sit nostra releuatio

Ad Nonam.

Fili Mariæ virginis
Da nobis eius meritis
A peccatis resurgere
Et ad vitam pertingere
Cuius es factus filius,
Deus pro peccatoribus,
Hoc qui fide pronunciant,
Fac vt salutem sentiant.

Ad vesperas.

Sol casto nascens vtero,
Vespera ..cente seculo,
Illustra nos perpetuè,
Nos decl nes in vespere.
Æterni Solis genitrix,
Tuis hoc sanctis meritis
Age quo perpes maneat,
Nobis nox vnquā decidat.

Ad completorium.

De casta nobis oriens,
Matre dies indesinens,

Iugi

Iugi nos foue lumine,
Culpeq́, noctem remoue.
Mater diei perpetui,

Obsiste nostris tenebris,
Ne lucem nobis dissipent,
Et nos delictis implicent.

Salutatio deprecatuti, ante Psalterium B. Virginis dicenda.

Salue Regina misericordiæ: vita, dulcedo, & spes nostra salue. Ad te clamamus exules filij Euæ: ad te suspiramus gementes, & flentes in hac lachrymarum valle. Eia ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte, & Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende: O clemens! ô pia! ô dulcis gloriosa Domina nostra, pro nobis intercede.

Psal. 18 v. 6
a Psal. 11. Saluum me fac.
Psal. 2. v. 8. Quare fremuerunt.
b Psal. 12. Vsquequo. Domine
Quid multiplicati.
c Psal. 13. Dixit insipiens.
Sāguis Christi virtus baptismatis.
Ps. 4. Cum inuocarem.
d Ps. 14. Domine quis habitabit.
Psal. 5. Domine vt scuto.
e Psal. 15. Conserua.
* hîc erat vocula fugiens oculos.
Ps. 6. Domine ne in furore.
f Ps. 16. Exaudi Deus.
Ps. 7. Domine Deus meus.
g Psal. 17. Diligam.
Ps. 8. Domine Dominus
h Ps. 18 Cœli enarrāt.
Ps. 9. Confitebor tibi.
i Psal. 19. Exaudiat.
Psal. 10. In Domino.
k Ps. 20. Domine in vir

Aue mater aduocati.
Qui beatus consilio,
Aula ventris incorrupti,
Processit vt ex thalamo.
Beatus vir qui nō abiit.
Aue mater cuius partus,
Postulauit Deum Patrem,
Et accepit, quas redemit,
Gentes in hæreditatem.
Postula.
Aue mater cuius partus,
Obdormiens pausando;
In sepulchro soporatus,
Mortem vicit resurgendo.
Ego dormiui.
Aue mater cuius partus,
Nobis dedit in sanguine,
Vt signetur baptizatus,
Diuinitatis lumine.
Signatum est.
Aue mater cuius nos filius,
Scuto bonæ voluntatis,
Induit propitius,
Lux immensæ maiestatis.
Verba mea.
Aue Thronus deitatis,
In quo Deus maiestatis
Dignatur homo fieri,
** Miserè.*
Vnde nostras animas,
Eripuit in gratia.
Et quas effecit liberas,
Saluas fecit in gloria.
Conuertere.
Aue mater cuius partus,
Sua facit iustitia,
Vt in nobis Patris eius
Sint iusta adiutoria.
Iustum adiutorium meū à Domino.
Aue nostra aduocatrix,
Atque vitæ reparatrix:
Cuius partus super ipsos,
Dominus est cœli thronos.
Quoniam eleuata est.
Aue Sion in qua Deus,
Habitauit homo factus:
In quo sperant entixius,
Qui nouerunt nomen eius.
Et sperent in te.
Aue Virgo singularis,
Placens aula virginalis,

Cuius in templo Dominus
Et in cœlo sedes eius.
Dominum in templo.
[a] *Aue cuius in filio,*
Salutem Pater posuit,
In quo sicut in vnico,
Fidem nostram constituit.
Ponam in salutari.
[b] *Aue de cuius filia,*
Salutari Dei Patris,
Exultamus in Domino,
Qui bona tribuit nobis.
Exultauit cor meum.
[c] *Aue nostra aduocatrix,*
Captiuorum liberatrix,
De qua Sion Emmanuel,
Salutare fit Israel.
Quis dabit.
[d] *Aue cuius mons filius,*
Dei Patris est vnicus.
In quo sancti requiescunt,
Qui veritatem diligunt.
Idem Domine quis habitabit.
[e] *Aue regina virginum,*
Mater Virgo post filium.
Cuius partus hæreditas,
In latus est præclara,
Funes ceciderunt.
[f] *Aue mater quē prædicat,*
In re nostra mortalitas,
Qui tamen mirificat,
Partus misericordias,
Mirifica misericordias.
[g] *Aue quā laudant spiritus*
Cui virtus omnis tonuit,
De cuius cœlo Dominus,
Nube carens intonuit.
Et intonuit.
[h] *Aue cuius virgineo,*
Deus processit thalamo,
Dotalis nobis gratia,
Se præbens in sponsalia.
In Sole.
[i] *Aue Sion de qua Deus,*
Nos tuetur incarnatus,
Memor nostris libaminis,
In pace sui corporis.
Memor fit.
[k] *Aue mater cuius partū,*
Cœlestis Pater vnicum,
In seculum dat gentibus,
In benedictionibus.
Quoniam dabit.
[l] *Aue mater cuius partum*
Panem vitæ nobis factum,
Pingues terræ ex quo viuāt
Et manducant & adorāt.
Manducauerunt.
[m] *Aue nostra aduocatrix,*
Cuius partus mensa Patris
Est nobis consolatio,
Ne frangat tribulatio.
Parasti in conspectu.
[n] *Aue Regina gratiæ,*
Cuius partus Rex gloriæ,
Rex est virtutū Dominus,
Lux de luce Christus Deus.
Quis est iste.
[o] *Aue cuius virgineo,*
Processit ex sacrario,
Vna salus omni mundo,
Dulcis Deus rectus homo.
Dulcis & rectus.
[p] *Aue nostra aduocatrix,*
Et lapsorum reparatrix,
De qua Deus factus homo,
Solus stetit in directo.
Puer meus.
[q] *Aue mater cuius sponsus*
Et creator & filius,
Deus illuminatio,
Salus est & protectio.
Idem.
[r] *Aue mater redemptoris,*
Caro cuius effloruit,
Quādo passus gustū mortis
De sepulchro resurrexit,
Et refloruit.
[s] *Aue mater castitatis,*
De qua Deus maiestatis,
Scripturarum voces pluit,
Et virtutes intonuit.
Vox Dei super aquas.
[t] *Aue mater cuius partus,*
Resurgendo nobis factus.
Matutina lætitia,
Nostra spes est & gloria.
Ad vesperum.
[u] *Aue cœlestis Domina,*
Cuius partus iustitia,
Est nostra liberatio.
Et in Deum protectio.
Esto mihi in Deum.
[x] *Aue mater singularis,*
Cuius hæc est fœcunditas,
Quæ beatis viris, (tas.
Omnis remittitur iniqui-
Idem ipse.
[y] *Aue stella virginalis,*
Cuius partus singularis,
De Cythara nos docuit,
In cruce quando obiit.
Ipsi tunc bene psallimus,
Decem cordis psalterij,
Ad ipsum cum referimus,
Decalogum mysterij.
Confitemini Deum in cytharis.

Aue mater cuius partus,
Cibus vitæ nobis factus,
Gustare dedit mentibus,
Quam suauis est Dominus.
Aue mater cuius partus,
Solus nobis est effectus,
Effusa datur framea,
Qua scidit nostra vulnera.
Effunde frameam.
Aue mater cuius partus,
Torrens summæ voluptatis
Verbū Patris homo factus,
Fons vitæ est splēdor lucis.
Inebriasti me.
Aue cœlestis ianua,
Qua processit Emmanuel,
Cuius lumen iustitia,
Indicium meridies.
Et educet quasi.
Aue mater qua gaudium,
Peperisti fidelium,
Ante quem desiderium,
Manet se diligentium.
Per ipsum noster genitus,
Patri non est absconditus,
Dum se facit aduocatum,
Pius præbens exaudituū.
Domine ante te.
Aue mater de qua nostra,
Processit expectatio,
In qua nostra substantia,
Patris consedit solio:
Et nunc quæ est.
Aue mater cuius partus,
Se pro nobis holocaustum,
Facit Deus caro factus,
Solus nostrum remedium.
Holocaustum improperium.
Aue mater cuius partus,
Nostras sanauit animas,
Solus potens aduocatus,
Agens causas, soluens culpas.
Ego dixi Domine.
Aue mater castitatis,
Cuius laude sonus fiunt epulantis,
Scripturarum cibi dulces,
In voce confessionis.
In voce exultationis.
Aue mater pietatis,
Cuius partus est altare Dei Patris.
Lætificans intuitus,
Iuuentutis nostræ mentis.
Et introibo.
Aue qua Patris brachiū,
Peperisti Iesum Christum,
Cuius illuminatio,
Vultus Dei sit visio.
Sed dextera tua.
Aue cuius visceribus,
Deus Pater ingenitus,
Eructauit verbum bonum,
Scilicet vnigenitum.
Idem.

tute.
Psal. 33. Benedicam Dominum.
l Ps. 21. Deus Deus meus.
Psal. 34. Iudica.
m Psal. 22. Dominus me regit.
P. 35. Dixit iniustus.
n Psal. 23. Domini est terra.
Ps. 36. Noli æmulari.
o Psal. 24. Ad te Domine leuaui.
Psal. 37. Domine ne in furore.
p Psal. 25. Iudica me.
q Psal. 26. Dominus illuminatio.
Psal. 38. Dixi custodiam.
r Psal. 27. Ad te Domine. Clamabo
Psal. 39. Expectans.
s Psal. 28. Afferte.
Psal. 40. Beatus.
t Psal. 29. Exaltabo te.
Psal. 41. Quemadmodum.
u Psal. 30. In te Domine speraui.
Psal. 42. Iudica.
x Psal. 31. Beati quorum.
Psal. 43. Deus auribus.
y Psal. 32. Exultate.
Psal. 44. Eructauit.

Aue

Psal.45. Aue cuius altissimus
Deus noster Sacrauit tabernaculum,
a Psal.48. Paterna lucis radius,
Attendite. Factus nobis remedium.
Fluminis.
Psalm. 46. Aue mater cuius partus,
Omnes gen- Nostra salus est effectus,
tes. Vnde clamat nobis psalmus,
b Psal. 49. Plaudite gentes manibus.
Deus Deorũ Idem.
Psal.47. Aue cœlestis mansio,
Magnus Do- De cuius templi medio,
minus. Suscepimus Incarnatam,
c Psal. 50. Dei misericordiam.
Miserere. Suscepimus.

a Aue cœli introitus,
Diuina habitatio,
Cuius est nobis filius,
Et frater, & redemptio.
Frater non redemit.
b Aue Sion gloriosa,
De qua nobis manifesta,
Fit carne verbi facies,
Decoris Dei species.
A Solis ortu.
c Aue cœlestis ianua,
Qua Dei Patris vnica,
Processit nobis reddita,
Salutaris lætitia.
Redde mihi.

PARS II. PSALTERII BEATÆ MARIÆ VIRGINIS.

Psalm. 51.
Quid glo- Aue mater cuius partus,
riaris. Vt oliua fructifera,
d Psal. 60. Patibulum crucis passus,
Exaudi De- Totus fluxit in gratia.
us depreca- Ego autem.
tionem. Aue mater cuius partus,
Psal.52. Sine culpa fuit vnus,
Dixit insi- Qui nec traxit origine,
piens. Culpam natus ex virgine.
e Psal. 61. Aue mater cuius partus,
Nonne Deo. Cœlestis Patris vnicus,
Psal. 53. Nobis voluntarium,
Deus in no- Est factus sacrificium.
mine. Voluntariè.
f Psal. 62. Aue ex qua Christus ortus,
Deus Deus Vespere Pascha docuit,
meus. Ad Pilatum manè ductus,
Psalm. 54. Veritatem nuntiauit.
Exaudi De- Meridie crucifixus.
us. A Patre est exauditus,
g Psal.63. Et moriens mortem vicit,
Exaudi De- Qui de morte resurrexit.
us oratione Vespere & manè.
meam. Aue Regina virginum,
Psal. 55. Lætitia fidelium,
Miserere. Quæ peperisti gaudium,
h Psal. 64. In lumine viuentium.
Te decet. Quoniam eripuisti.
Psal.56. Aue cuius est filius,
Miserere. Super cælos exaltatus,
i Psal. 65. Et ipsum gloria,
Iubilate In omnia terrestria.
Deo. Exaltare super cælos.
Psal.57. Aue de qua natus,
Si verè. Vtique est iustis fructus,
k Psal.66. Iudicans eos in terra,
Deus mise- Vt exaltet ad æterna.
reatur. Et dicet homo.
Psal.58. Aue cuius in arcanis,
Eripe me. Incarnatum verbũ Patris,
l Psal.67. Et cucurrit sine culpa,
Exurgat. Et direxit in gloria.
Psal. 59. Neque iniquitas.
Deus repu- Aue de qua Patris verbũ,
listi. Causa nostri caro factum.
m Psal. 68. In Idumæam gentium,
Saluum me Extendit calceamentum.
fac. In Idumæam.
n Psal.69.

d Aue mater cuius solus,
Deus & homo filius,
A finibus terræ clamat,
Dum nostri mẽbra sonat.
A finibus terræ.
e Aue mater cuius partum
Semel est Deus locutus,
Dum verbũ Patris vnicũ,
Tam est verè filius.
Semel locutus est.
f Aue stella cœlestium,
Pariens lucem gentium,
Partum cuius adoramus,
Dum de luce vigilamus.
Idem.
g Aue iustorum gaudium,
In cuius sperant filium,
Et laudantur recti corde,
Vt lætentur in requie.
Lætabitur iustus.
h Aue Sion illa pacis,
In qua decet hymnus Deũ,
Aulam tuæ castitatis,
Quis sibi fecit thalamum.
Idem.
i Aue de cuius filio,
Iubilamus Deo Patri,
Psalmos damus & laudamus,
Et in Psalmis iubilamus.
Idem.
k Aue terra quæ dedisti,
Fructum Deo confitendi,
Cuius est benedictio,
Vera sui cognitio.
Vt cognoscamus.
l Aue templũ Hierusalem,
Habens cœlestem speciem,
A cuius sanctuario,
Processit Patris visio.
Confirma hoc Deus.
m Aue per quam salua,
Fit confitens Sion nostra,
Et quibus datur gratia,
Inhabitabunt in ea.
Quoniam Deus saluã
n Aue per cuius filium,
Deus in adiutorium,

Pater festinans gentium,
Intendit ad adiuuandum
Idem.
o Aue secretum virginis,
Quæ processit lux luminis,
Et adtraxit super omnem,
Iesus Christus laudem.
Pater cuius potestatis,
Cunctas creans innotuit,
Pater verò dulcedinis,
In Christo nobis claruit.
Ego autem semper sperabo.
p Aue vellus puritatis,
In quo Deus maiestatis,
Inundans tanquã pluuia,
Distillauit in gratia.
Descendet sicut.
q Aue cuius est filius,
Rectis corde bonus Deus,
Qui in eum conuertitur,
Plenos dies consequitur,
Ideo conuertetur.
r Aue terra virginea,
In cuius Deus medio,
Salutis est mysteria,
Operatus in filio.
Deus autem Rex noster.
s Aue potens virtutibus,
Cuius in cruce filius,
Exaltans iusti cornua,
Peccatis fregit vincula.
Et omnia cornua.
t Aue cuius est filius,
Notus in Iudæa Deus,
In Israel nomen eius,
Magnus rectè credentibus.
Idem.
u Aue mater ex qua notã
Fecit Pater manum suã,
Et populos in brachio,
Redemit vnigenito.
Notam fecisti.
x Aue mater de qua nobis,
Angelorum natus panis,
Nos renocat & reficit,
Et in seipso perficit.
Panem Angelorum.
y Aue regina gaudij,
Cuius cœlestis filij,
Christianus est populus,
Et oues pascuæ eius,
Nos autem populus.
z Aue de qua Deus summus,
In sinu Patris Vnicus,
Qui sedet super Cherubim
Apparet coram Effraim.
Qui sedet.
a Aue ex qua Christus
Non est nobis recens Deus,
Qui Deo Patri filius,
Est æterno coæternus,
Audi populus.
b Aue cuius est filius,
Deus Deorum Dominus,

Solus Deus diiudicans, Deus in ad
Et in se beatificans. iutorium.
Idem.
Aue stella paradisi, Psal. 82.
Mater illius filij. Deus quis
Quis solus est altissimus, similis.
Et nomen ei Dominus. o Psal. 70.
Et cognoscant. In te Domi
Aue stella virginalis, ne.
Cuius partus lator legis. Psal. 83.
Est in sinu Dei Patris, Quam di-
Dator benedictionis. lecta.
Etenim benedictionem.
Aue terra benedicta, Psal. 84.
Sanctificans mysteria, Benedixisti
Cuius sacrata nuditas, p Psal. 71.
Dei Patris est veritas. Deus iudi-
Veritas. cium.
Aue mater cuius partum. Psal. 85.
Omnes gentes verum Deũ Omnes gen-
Adorant & glorificant, tes.
Confitentur, magnificant. q Psal. 72.
Inclina. Quã bonus
Aue cœlestis ciuitas, Psal. 86.
Cuius Deus fit vnditas. Fundamen-
Aue Sion in qua natus ta.
Est fundator ipse tuus. r Psal. 73.
Nunquid Sion. Vt quid
Aue mater veri Dei, Deus.
Qui pro nobis est mortuus, Psal. 87.
Portas confregit inferi, Domine
In mortuis liber solus. Deus.
Æstimatus sum. f Psal. 74.
Aue cœleste lilium, Confitebi-
Per florem cuius vnicum, mur.
Fidelibus est æternum, Psal. 88.
Testamentum dispositum. Misericor-
Disposui. dias Domi-
Aue cuius est filius, ni.
Refugium nobis factus, t Psal. 75.
Per carnis contubernium, Notus in
Quod est vita remeantium. Iudæa.
Idem. 89. Domine
Aue splendor singularis, refugium.
Cuius virtus virginalis, u Psal. 76.
Fecit nos altissimum, Voce mea.
Deum Patrem refugium. Psal. 90. Qui
Dicit Domino. habitat.
Aue bonum virginale, x Psal. 77.
Quod Domino cõfitemur, Attendite.
Cum virgine peperisse, Psal. 91.
Deum verum profitemur. Bonũ est.
Idem. y 78. Deus
Aue decor virginalis, Venerunt.
Quem verbũ Patris induit Psal. 92.
Cum defensa castitatis, Dominus
Nostra carne se præcinxit. regnauit.
Idem. z Psal. 79.
Aue mater cuius partus, Qui regis.
Vltionum Rex Dominus, Psal. 93.
Libertatem plenè egit, Deus vltio-
Cum de morte resurrexit. num.
Idem. a Psal. 80.
Aue mater puerpera, Exultate.
Cuius regalis filio, 94. Venite
Iubilamus in gratia, exultemus.
Deo salutari nostro. b Psal. 81.
Idem. Deus stetit.

Idem.
Psal. 95. Cantate. Aue de cuius filio,
Cantamus nouũ canticũ,
[a] Psal. 108. Deus laudẽ. Cuius carnis commercio,
Salus est facta gentium.
Idem.
Psalm. 96. Dominus regnauit. Aue mater gloriosa,
Lux solaris clara stella,
De qua iustis lux est orta,
[b] Psal. 109. Dixit Dominus. Rectis corde lætitia.
Lux orta est.
Aue mater quæ processit,
Psal. 97. Cantate. Qui fecit mirabilia,
Cuius sibi non saluauit,
[c] Psal. 110. Confitebor. Sua virtute dextera.
Saluauit.
Psal. 98. Dominus regnauit. Aue Regis sacrarium,
Cuius honor iudicium,
Pedum cuius est scabellum
[d] Psal. 111. Beatus vir. Sumpta carnis indumẽtũ.
Exaltate.
Psal. 99. Iubilate. Aue cuius fœcunditas,
Est diuina suauitas,
[e] Psal. 112. Laudate. Cuius misericordia,
Est in æterna secula.
Laudate nomen eius.
Psal. 100. Aue mater gratiarum,
[f] Psal. 113. In exitu. Quæ peperisti Dominum,
Ipsi misericordiam,
Cantamus & iudicium.
Psal. 101. Domine exaudi. Idem.

PARS III.

Aue per quã Sion nostra,
[g] Psal. 114. Dilexi. Videbitur in gloria,
Cuius partus sunt opera,
[h] Ps. 115. Credidi. Omnis simul creatura.
Quoniam ædificauit Dominus.
Psal. 102. Benedic. Aue cuius sacrariis.
Ille processit filius,
Cuius est admirabilis,
[i] Psal. 116. Laudate. Omni loco dominatus.
Benedicite Domino omnia opera eius in om.
Psal. 103. Benedic. Aue de cuius intimis,
Decorem Deus induit,
Et nostra veste fidei,
[k] Psal. 117. Cõfitemini. Vt lumine se vestiuit.
Confessionem.
Psal. 104. Cõfitemini. Aue stella paradisi,
Cuius lumen adoramus,
In laudes tui filij,
[l] Psal. 118. Beati immaculati. Alleluia dum cantamus.
Titulus Psalmi Alleluia.
Aue stella cœlestium,
Psal. 105. Cõfitemini. Alleluia fidelium,
Per quam Dei inter gentes
[m] Psal. 119. Ad Dominum. Nunciãtur omnes laudes.
Item Alleluia in titulo.
Aue mater cui redempti,
Psal. 106. Cõfitemini. De manibus inimici,
Induti stola gemina,
[n] Psal. 120. Leuaui. Duplex dicunt Alleluia.
Duplex Alleluia in tit.
Psal. 107. Paratum. Aue mater ex qua Deus,
Deducitur incarnatus,
[o] P. 121. Lætatus sum. In munitam ciuitatem,
Ecclesia firmans fidem.
Quia deducet.
Aue de cuius filio,
[a] Laudes Pater non tacuit
Ipsumq; de sepulchro,
A mortuis suscitauit.
Idem.
[b] Aue Dauid tu filia,
Ex qua vestra substantia,
Sedet in Patris dextera,
Iesus Christus in gloria.
Idem.
[c] Aue Regina virginum,
Quæ peperisti filium,
Qui factus est redemptio,
à Patre missa populo.
Redemptionem.
[d] Aue mater veræ lucis,
Ex qua natus in tenebris,
Lumen rectis corde Deus,
Misericors est & iustus.
Exortum est.
[e] Aue mater cuius partus,
Super gentes est excelsus,
Respiciens humilia,
Et in cœlo, & in terra.
Quis sicut Dominus.
[f] Aue mater cuius partũ,
Non laudabũt in infernũ,
Sed nos ipsi qui viuimus,
Domino benedicimus.
Non mortui.
[g] Aue mater cuius partus,
Deo Patri sit acceptus,
In viuorum regione,
Qua viuunt cum morte.
Placebo.
[h] Aue mater cuius partus,
Salutari nos calice,
Comparauit crucifixus,
Aqua simul & sanguine.
Calicem.
[i] Aue per quam cõfirmata,
Dei misericordia,
Veritatem prophetiæ,
Aperuit & gratiæ.
Quoniam confirmata.
[k] Aue mater ex qua Deus,
Illuxit Dei filius,
Conceptus sancto Spiritu,
Et resurgens ex obitu.
Benedictus qui venit.
[l] Aue mater per quam via,
Immaculata patuit,
Qui à Deo flere,
Virginitas effloruit. Idem.
[m] Aue mater huius partus,
Ad quẽ fide proclamamus,
Vt sit pius exauditor,
Ne valeat tribulator.
Idem.
[n] Aue mater quâ processit
Iesus Christus Emmanuel,
Qui nõ dormit, sed custodit
Verus protector Israel.
Ecce non dormit.
[o] Aue mater huius Regis,
Cuius sedes iudicantis,
Sedebunt in iudicio,
Ad confitendum Domino.
Quia illic.
[p] Aue mater cuius partus,
Deus in cœlis habitat,
In sanctorum dũ mẽtibus,
Dulcedine sua regnat.
Idem.
[q] Aue cuius in filium,
Proclamat fides Martyrũ,
Nisi Deus adiuuisset,
Persecutor deglutisset.
Cum exurgerent.
[r] Aue cuius in filio,
Qui confidunt ex animo,
Vt mons Sion fiunt Deo,
In quo pacis est visio.
Idem.
[f] Aue cuius in filio,
Facti sumus consolati,
Et replentur ex gaudio,
Captiuitate exuti.
Idem.
[t] Aue cœlestis domina,
Cuius fructum merces sumus,
Eius morte pretiosa,
Qua vitam recepimus.
Cum dederis.
[u] Aue mater singularis,
Cuius partus Emmanuel,
Commercio sua carnis,
Effectus est pax Israel.
Vt videas.
[x] Aue mater Summi regis,
Cuius est benedictio,
Vita semper æternalis,
Sempiterna possessio.
Et non dixerunt.
[y] Aue cuius in filio,
Hac est misericordia,
Vt fiat suo populo,
Redemptio copiosa.
Quia apud Dominum.
[z] Aue cuius in filium,
Verus iam sperat Israel,
Qui non elatus moribus,
De se non sensit humiliter.
Speret Israel.
[a] Aue mater Virgo pura,
Cuius partus homo Deus,
Sedet in Patris dextera,
Deus Dauid & filius.
Idem.
[b] Aue cuius in filij,
Habitamus sic ouili,
Sicut illa germanitas,
Quam regit vna charitas,
Idem.
[c] Aue cuius in filij
Inhabitamus atriis,
In ipsius quando fide
Dilatamur charitate.
Qui statis.
[d] Aue mater in qua Deus,
Est ex Sion benedictus,
Qui habitat Hierusalem,
Pacis habens visionem.
Benedictus Deus ex Sion.
Aue cuius in filio,
Confitemur Patri Deo, Psal. 135.
Quoniam sit in secula, Cõfitemini.
Eius misericordia. [p] Psal. 122.
Idem. ad te leuaui.
Aue terra benedicta,
In qua cãtatur canticum, Psal. 136.
Quæ in terra aliena, Super flumina.
Cantari non est licitum.
Quomodo cantabimus, [q] Psal. 123.
Aue cuius ad filium, Nisi quia.
Dei Patris verum templũ, Psal. 137.
Prout decet, adoramus, Confitebor
Dum credẽtes confitemur, [r] Psal. 124.
In conspectu. Qui confidunt.
Aue cuius partus,
In tumulo soporatus, Psal. 138.
Sicut diem noctem fecit, Domine probasti.
Cum de nocte resurrexit, [f] Psal. 125.
Quia tenebræ. In conuertendo.
Aue cuius est filij,
Pater, virtus salutaris, Psal. 139.
Agonis in die belli, Eripe me.
Vim nostræ redemptionis. [t] Psal. 126.
Domine, Domine virtus salutis meæ. Nisi Dominus.
Aue mater cuius partus, Psal. 140.
Vitam fecit singularis, Domine
Donec peregit transitus, clamaui.
Quibus vitam dedit nobis, [u] Psal. 127.
Cadent in retiaculo. Beati omnes.
Aue mater cuius partum
Expectabant omnes iusti, Psal. 141.
Donec Pater genus nostrũ, Voce mea.
Retribuit eius morti. [x] Psal. 128.
Educ de custodia. Sæpe expugnauerũt.
Aue mater huius partus,
Cuius nos ducit spiritus, Psal. 142.
In terram rectitudinis, Domine exaudi.
Terram resurrectionis.
Spiritus tuus bonus, [y] Psal. 129.
Aue mater cuius partus, De profundis.
Dum virtutes fulgurauit,
Insidiantis principatus, Psal. 143.
Sua morte dissipauit. Benedictus
Fulgura. [z] Psal. 130.
Aue mater cuius partus, Domine nõ
Laudabilis est Dominus. Psal. 144.
Et magnitudinis eius, Exaltabo te
Non est finis nec terminus [a] Psal. 131.
Magnum Dominus. Memento.
Aue mater cuius partus, Psal. 145.
Verè soluit compeditos, Lauda anima.
Quia sola fides eius
Illuminat mente cæcos. [b] Psal. 132.
Dominus soluit. Ecce quam.
Aue mater cuius partus, Psal. 146.
Ædificat Hierusalem, Laudate Dominum.
Dum clemẽter nos ad eius,
Coadunat visionem. [c] Psal. 133.
Ædificans. Ecce nunc.
Aue mater cuius partum P. 147. Lauda Hierus.
Laudat illa Hierusalem,
Et suspirat in æternum, [d] Psal. 134.
Cuius Laudate.

Psal. 148. Laudate. *Psal. 150. Laudate Dominum in Sanctis. Psal. 144. Cantate.

Cuius fines dedit pacem,
Qui posuit fines.
Aue mater cuius partum,
Ex debita iustitia
Laudant ciues angelorũ,
Laudat omnis creatura.
Laudate eũ omnes angeli.
Aue de cuius filio,
Sion exultant filia,

Dum de eius consortio,
Sanctorũ gaudent anima.
Exultabunt Sancti.
Aue mater cuius partũ,
In timpanis meritorum,
Sancti laudant ex gratia,
Mortificantes vitia.
Laudate Dominum in timpano.

CONCLVSIO SALVTATIONVM.

Aue gemma singularis,
Habens scripta mysteria,
In aeterni Pontificis,
Rationali posita.
Aue lamina aurea.
In te ipsa circumscripta,

Nomen propitiabile,
Quod est ineffabile.
Aue sola virginitas,
Cuius Deus fecunditas,
Nostrum superhumerale
Diuina fis ex virtute.

Postea dicenda est Antiphona.

AVE REGINA COELORVM. &c.

Postquam est hæc altera.

Gaude Dei genitrix Virgo immaculata,
Gaude quæ gaudium ab Angelo suscepisti,
Gaude quæ genuisti aeterni luminis claritatem,
Gaude mater pietatis & misericordiæ,
Gaude sancta Dei genitrix virgo,
Tu sola mater innupta,
Te laudat omnis factura,
Genitricem lucis,
Sis pro nobis quæsumus pia interuentrix,

Oratio: Deus qui de beatæ, &c.

O Maria nomen bonum, nomen memorabile,
O nomen quod melius est quàm multæ diuitiæ,
Balsamum aromatizans thus miræ fragrantiæ,
Flos aeternum, rosa lenis, lignum semper viride,
Stella Solis claritatem suo vincens iubare,
Semper mater quia nunquam eris sine sobole,
Speciosa & suauis canticum lætitiæ,
Prædicanda, laudanda priuatim & publicè:
Non hic tantùm, sed in tota mundi latitudine,
Et in cælis, angelorum dulci modulamine,
Quam amare nolle nullus potest sine crimine,
Cui placere fide stare, & Deo est viuere.
Dum nos tibi commendamus, vota nostra suscipe:
Dum te proni salutamus, quamuis hoc rarissimè,
Aue tibi coram tua dicentes imagine,
Incorrupta & fecunda noli me despicere,
Cælum cæli, domus Dei, vas misericordiæ,
Pronum verò tibi constat & omnino facile,
Ad quoscunque velis vsus angelos transmittere,
Quod exempla multa probant, quæ longum est ponere,
Ideoq; sanctum nobis Gabrielem dirige,
Qui te matrem Dei sui salutauit congruè,
Atque sancto grauidandam præconauit flamine,
Atque generatione naturalis copula:
Ipsum ergo ad te nobis causidicum tribue,
Vt tibi preces nostras dignetur suggerere,
Cælestiq; corda nostra curet medicamine,
Quo etiam sunt vanitati subdita superfluè.
Sed tu mater gloriosa miseris compatere
Tendens aurem, si quis petit sua vincla soluere,
Nec dedignans miserorum ærumnas attendere:
Sed parata inuocanti cuilibet succurrere.
O patrona peccatorum huc ad nos conuertere:
Illustrato terras nostras, vultus tui sydere
Et ex illa sede tua domum istam respice,
Et commenda Saluatori locum hunc assiduè,
Ac benignè nostri memor, nos à malis eripe:
Beneficiaq; tua incessanter refoue,
Qui nos tibi commendamus satis necessariè,
Implorantes opem tuam super nos descendere:
Pro peccatis quippe nostris tribulamur vndique,
Et præualuerunt in nos hostium insidiæ,
Qui nos dente genuino non cessant corrodere:
Heu miseri l...ur sum natus tanta mala cernere.
Mater pia, stella maris, in hoc consolare me,
Et amico Dei magno Nicolao condole,
Et ancillæ Dei piæ Hunegundi condole,
Cuius pene iam defecit honor Reipublicæ,
Esto eius interuentu custos huius vineæ,
Et circumdans eam muro, rapientes ab igne,
Palmites, quos produxit, benedic & protege:
Ipsa quippe te dilexit affectuosissimè,
Semper ardens esse tua commoda Ecclesiæ.
Ergo & tu seruos eius consequenter dilige,
Consolare deflentes, lapsis manum porrige,
Et educ de luto fæcis, & lacu miseriæ,
Ne nos mortis sempiternæ comprehendant tenebræ:
Sed illustret mentes nostras lux cælestis gratiæ,
Dono cuius sordes tantas possumus euadere:
Quibus membra sunt mundus polluit nefariè:
Tu es enim mater Christi suauis memoriæ,
Ob quam nobis sunt aperta paradisi ianua,
Quæ tam potens es in omni bonitatis opere,
Vt omnino sit beatum, qualis sis agnoscere.
Benedictum nomen eius sanctum & terribile,
Qui per orbem tuum nomen fecit esse celebre,
Per quam posset reis suis peccata remittere.
Semper quæso pia Virgo mei tum misere,
Semperq; veritatis dona mihi obtine,
Vt me suo tueatur sacro moderamine,
Sitq; mea prece tua consolator animæ,
Et infundat peccatrici oleum in lampade,
Quo parata possit sponso cælestis occurrere.
Aue Virgo singularis, sumens hoc benignè,
Aue templum gratiarum omnium capabile.
Aue cuius peccatores pascunt eleemosynæ,
Gaude fœlix, & ex ipsis vnam mihi tribue.
Vt sublata per hanc omni hostium formidine,
Sine fine possim Deo gratias rependere.
Benedicant te per æuum virtutes angelicæ,
Et ad laudem creatoris te in omni tempore,
Omnes sancti benedicant, & tu me, & ego te.

HYMNVS SECVNDVS IN DIVERSIS Beatæ Dei Genitricis cantandus solenniis.

Aue sponsa insponsata, per quã orbis lapsi facta est ereptio,
Aue per quam primæ matris est Euæ redemptio,
Sancta Maria ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Altitudo cogitandi tu inaccessibilis,
Inuisibile profundum angelorum oculis,
Χαῖρε [illegible] Θεοτόκε παρθένε.
Sancta Dei genitrix ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Omnia portantem portans; solium imperij.
Tu stella demonstrans solem: Sol diei mystici,
Occidentis astrum mundi, luminis conspicui,
Sancta Virgo virginum ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Incarnationis diuæ vterus es facta tu.
Per quam renouatur omnis creatura species,
Cum qua adoratur factor & origo omnium
Angelorum Domina ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Tu ex-

Tu extans initiatrix arcani consilij,
Mirandorum vera Christi operum primitia;
Dogmatum illius extans tu fons & initium,
Cælorum regina ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Scala tu cælestis per quam descendit ipse Deus,
Sponsa traducens terrena super cælestia,
Tu mater innupta omni honore superior,
Virgo perpetua ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Demonum forte lamentum, mæror & tristitia,
Angelorum sed bonorum laus decus & gloria,
Electorum tu sanctorum satians lætitia,
Templum Domini ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Generans perennem lucem, & inaccessibilem
Sophorum superascendens omnium scientiam,
Animarum tu sanctarum splendor & prudentia.
Sacrarium Spiritus Sancti ora pro nobis. Aue sponsa, &c.
Ciuicam vitæ coronam fructu ventris germinans,
Possidens diuinitatem, & in ea pullulans,
Nutricans humanitatem, & eam agricolans,
Tu sola sine exemplo ora pro nobis.
Virginitas illa, cui sunt sua salua sigilla,
Et fœcunda tamen det nobis dulce iuuamen.

A

PRAEFATIO BEATI ANSELMI EPISCOPI CANTVAriensis in Monologium.

QVidam fratres sæpè me studioseq; precati sunt, vt quædam de illis, quæ de meditanda diuinitatis essentia, & quibusdam alijs huius meditationi cohærentibus vsitato sermone colloquendo protuleram, sub quodam eis meditationis exemplo describerem. Cuius scilicet scribendæ meditationis magis secundùm suam voluntatem quàm secundùm rei facilitatem, aut meam possibilitatem, hanc mihi formam præstituerunt: quatenus auctoritate scripturæ penitus nihil in ea persuaderetur. Sed quicquid per singulas inuestigationes finis assereret, id ita esse plano stylo & volgaribus argumentis simpliciq; disputatione, & rationis necessitas breuiter cogeret, & veritatis claritatem patenter ostenderet. Voluerunt etiam vt nec simplicibus penèq; fatuis obiectionibus mihi occurrentibus obuiare contemnerem, quod quidem diu tentare recusaui, atque mecum rē ipsa comparans, multis me rationibus excusare tentaui. Quantò enim id quod petebant vsu sibi optabant facilius: tantò mihi illud actu iniungebant difficilius. Tandem tamen victus, tum precum modesta importunitate, tum studij eorum non contemnenda honestate. inuitus quidem propter rei difficultatem, & ingenij mei imbecillitatem, quod precabantur incepi: sed libenter propter eorum charitatem, quantum potui, in eorum diffinitionem effeci. Ad quod cùm ea spe sim adductus, vt

B

quicquid facerem illis solis, à quibus exigebatur, esset notum, & paulo post idipsum vt vilem rem fastidientibus, contemptu esset obruendum: scio enim me in eo non tam precantibus satisfacere potuisse, quàm precibus me prosequentibus finem posuisse. Nescio tamen quomodo sic præter spem euenit, vt non solum prædicti fratres: sed & plures alij scripturam ipsam, quisque eam sibi transcribendo in longum memoriæ commendare satagerent: quam ego sæpe tractans nihil potui inuenire me in ea dixisse, quod non Catholicorum patrum, & maximè beati Augustini, scriptis cohæreat. Quapropter si cui videbitur quod in eodem opusculo aliquid protulerim, quod aut nimis nouum sit, aut à veritate dissentiat: rogo ne statim me aut vt præsumptorem nouitatum, aut falsitatis assertorem exclamet: sed prius libros beati Augustini de Trinitate diligenter perspiciat, deinde secundùm eos opusculum meum diiudicet. Quod enim dixi, summam Trinitatem posse dici tres substantias, Græcos sequutus sum, qui confitentur tres substantias esse in vna persona eadem fide, qua nos tres personas in vna substantia. Nam hoc significant in Deo per substantiam, quod nos per personam. Quæcunque autem dixi sub persona secum, sola cogitatione disputantis & inuestigantis, ea quæ prius non animaduertisset prolata sunt: sicut sciebam illos velle quorum petitioni obsequi intendebam. Precor autem & obsecro vehementer, si quis hoc opusculum voluerit transcribere; vt hanc præfationem in capite libelli, ante ipsa capitula studeat præponere. Multum enim prodesse puto ad intelligenda ea quæ legerit ibi. Si quis prius, qua intentione, quóue modo disputata sint, cognouerit. Puto etiam, quòd si quis hanc ipsam præfationem viderit prius. non temere iudicabit: si quid & contra suam opinionem prolatum inuenerit.

C

BEATI ANSELMI CANTVARIENSIS EPISCOPI MONOLOGIVM.

Quòd sit quoddam optimum & maximum & summum omnium quæ sunt. Caput I.

SI quis vnam naturam summam omnium quæ sunt solam, sibi in æterna beatitudine sua sufficientem: omnibusq; rebus alijs hoc ipsum quod aliquid sunt, aut quod aliquo modo bene sunt: per omnipotentem bonitatem suam dantem & facientem, aliaq; per plura: quæ de Deo, siue de eius creatura necessariò credimus, aut non audiendo, aut non credendo ignorat: puto quia ea ipsa ex magna parte, si vel mediocris ingenij est, potest ipse sibi saltem sola ratione persuadere. Quod cũ multis modis facere possit vnũ ponam, quem illi æstimo esse promptissimum. Etenim cum omnes frui solis his appetant, quæ bona putant, in promptu est, vt aliquando mentis oculum conuertat ad inuestigandum illud, vnde sint bona ea ipsa, quæ non appetit, nisi quia iudicat esse bona. vt deinde ratione ducente & illa persequente ad ea, quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficiat. In quo tamen si quid dixero, quod maior non monstrat autoritas, sic volo accipi: vt quamuis ex rationibus quæ mihi videbuntur quasi necessarium concludatur, non ob hoc tamen omnino necessarium: sed tantùm sic interim videri posse dicatur. Facile est igitur, vt aliquis sit qui secum tacitus dicat: Cum tam innumerabilia bona sint, quorum tam multam

D

diuersitatem & sensibus corporeis experimur, & ratione mentis discernimus: est ne credendum esse vnum aliquid, per quod vnum sunt bona quæcunque bona sunt, aut sunt bona alia per aliud. Certissimum quidem & omnibus est volentibus aduertere perspicuum, quia quæcunque dicuntur aliquid, ita vt ad inuicem magis aut minus aut æqualiter dicantur, per aliud dicuntur: quod non aliud & aliud, sed idem intelligitur in diuersis, siue in illis æqualiter siue inæqualiter consideretur. Nam quæcunque iusta dicuntur ad inuicem siue pariter siue magis vel minus non possunt intelligi iusta nisi per iustitiam, quæ non est aliud & aliud in diuersis. Ergo cùm certum sit quod omnia bona si ad inuicem conferantur, aut æqualiter aut inæqualiter sint bona: necesse est omnia sint per aliquid bona, quod intelligitur idem in diuersis bonis, licet aliquando videantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis est: & per aliud bonus equus, quia velox est. Cùm enim videatur dici bonus per fortitudinem, & bonus per velocitatem: non tamen idem videtur esse velocitas & fortitudo. Verùm si equus, quia est fortis aut velox, bonus est quomodo fortis & velox latro malus est? Potius igitur quemadmodum fortis & velox latro ideo malus, quia noxius est: ita fortis & velox equus idcirco bonus est, quia vtilis est? Et quidem nihil solet putari bonum, nisi aut propter vtilitatem aliquam, vt bona dicitur salus, & quæ saluti prosunt: aut propter quamlibet honestatem, sicut pulchritudo æstimatur bona, & quæ pulchritudinem iuuant. Sed quoniam iam perspecta ratio nullo potest dissolui pacto, necesse est omne quoque vtile vel honestum, si verè bona sunt, per ipsum esse bona per

per quod necesse est cuncta esse bona, quicquid illud sit. Quis autem dubitet illud ipsum, per quod cuncta sunt bona, esse magnum bonum. Illud igitur est bonum per seipsum: quoniam omne bonum est per ipsum, ergò consequitur, vt omnia alia bona sint per aliud quàm quod ipsa sunt: & ipsum solum per seipsum. At nullum bonũ quod per aliud est, est æquale aut maius eo bono quod per se est bonum. Illud itaque est summè bonum, quod solum est per se bonum. Id enim summum bonum est, quod per se eminet alijs: ita vt nec par habeat nec præstantius: sed quod est summè bonum, est etiam summè magnum. Est igitur vnum aliquid summè magnum, & summè bonum, id est, summum omnium quæ sunt.

De eadem re. *Cap.* *II.*

QVemadmodum autem inuentum est aliquid esse summè bonum: quoniam cuncta bona per vnum aliquid sunt bona, quod est bonum per seipsum: sic ex necessitate colligitur aliquid esse summè magnum, quoniam quæcunque magna sunt per vnum aliquid magna sunt, quod magnum est per seipsum. Dico autem non magnum spatio, vt est corpus aliquod: sed quod quanto maius, tanto melius aut dignius, vt est sapientia. Et quoniam non potest esse summè magnum, nisi id quod est summè bonum: necesse est aliquid esse maximum & optimum, id est, summum omnium quæ sunt.

Quòd sit quædam natura per quam est quicquid est, quæ per se est, & est summum omnium quæ sunt.

Cap. *III.*

B DEnique non solum omnia bona per idem aliquid sunt bona: & omnia magna per idem aliquid sunt magna: sed quicquid est, per vnum aliquid videtur esse. Omne nanque quod est: aut per aliquid, aut per nihil: sed nihil est, per nihil. Non enim est vel cogitari potest, vt sit aliquid non per aliquid. Quicquid igitur est, non nisi per aliquid est, quod cùm ita sit, aut est vnum, aut sunt plura, per quæ sunt cuncta quæ sunt. Sed si sunt plura, tunc ipsa referuntur ad vnum aliquid, per quod sunt: aut eadem plura singula sunt per se: aut ipsa per se inuicem sunt. At si plura ipsa sunt, per vnum iam non sunt omnia per plura: sed potius per illud vnum per quod plura sunt. Si verò ipsa plura singula sunt per se, vtiq; est vna aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent vt per se sint. Non est autem dubium, quod per ipsum vnum sint per quod habent, vt sint per se. Verius ergo per ipsum vnum cuncta sunt, quàm per plura: quæ sine eo vno esse non possunt: vt verò plura per se inuicem sint, nulla patitur ratio quoniam irrationalis cogitatio est: vt aliqua res sit per illud cui dat esse, nam nec ipsa relatiua, sic sunt per inuicem. Nam cùm Dominus & seruus referantur ad inuicem, & ipsi homines qui referuntur, omninò non sunt per inuicem: & ipsæ relationes quibus referũtur non omninò sunt per inuicem, quia eædem sunt subiecta. Cùm itaque veritas omnimodo excludat plura esse, per quæ sunt cuncta: necesse est vnum illud esse, per quod sunt cuncta quæ sunt. Quoniam ergo cuncta quæ sunt, sunt per ipsum vnum: procul dubio & ipsum vnum est per seipsum. Quæcunque igitur alia sunt, sunt per aliud, & ipsum solum per seipsum. At quicquid est per aliud, minus est quàm illud per quod cuncta sunt alia, & quod solum est per se, quare illud quod est per se, maximè omnium est. Est igi-

C tur vnum aliquid, quod solum maximè & summè omnium est, quod autem maximè omnium est, & per quod est quicquid est bonum vel magnum & omnino quicquid aliquid est, id necesse est esse summè bonum, & summè magnum, & summum omnium quæ sunt. Quare est aliquid quod siue essentia, siue substantia, siue natura dicatur, optimum & maximum est, & summum omnium quæ sunt.

De eadem re, quòd sicut illa est per se, & alia per illam: ita alia sit ex se, & alia ex illa.

Caput *IIII.*

AMplius si quis intendat rerum naturas, velit, nolit, sentit non eas omnes contineri vna dignitatis paritate: sed quasdam earum distingui graduum imparitate. Qui enim dubitat quòd in natura suo ligno melior sit equus, & equo præstantior homo, is profectò non est dicendus homo. Cùm igitur naturarum aliæ alijs negari nõ possunt meliores, nihilominus persuadet ratio aliquam in eis sic supereminere, vt non habeat se superiorem. Si enim huius graduum distinctio, sic est infinita: vt nullus sit ibi gradus superior, quo superior alius non inueniatur. Ad hoc ratio deducitur, vt ipsarum multitudo naturarum nullo fine claudatur. Hoc autem nemo non putat absurdum, nisi qui nimis est absurdus. Est igitur ex necessitate aliqua natura, quæ sic est alicui vel aliquibus superior, vt nulla sit cui ordinetur inferior. Hæc verò natura quæ talis est, aut sola est, aut plures huiusmodi & æquales sunt, verùm si plures sunt & æquales sunt, cùm æquales esse non possint per diuersa quædã, sed per idem aliquid: illud vnum per quod æqualiter tam magnæ sunt, aut est idipsum quod ipsæ sunt, id est, ipsa earũ essentia, aut aliud quàm quod ipsæ sunt. D Sed si nihil est aliud, quàm ipsarum essentia: sicut earũ essentiæ non sunt plures, sed vna, ita & naturæ non sunt plures, sed vna. Idem nanq; naturam hic intelligo, quod essentiam. Si verò id, per quod plures ipsæ naturæ tã magnæ sunt, aliud est quàm quod ipsæ sunt: pro certo minores sunt, quàm id per quod magnæ sunt. Quicquid enim per aliud est magnum, minus est quàm id per quod est magnum, quare non sunt sic magnæ, vt illis nihil sit maius aliud. Quod si nec per hoc quod sunt, nec per aliud possibile est tales esse plures naturas, quibus nihil est præstantius, nullo modo possunt esse naturæ plures huius. Restat igitur vnam & solam naturam aliquam esse, quæ sic est alijs superior, vt nullo sit inferior: sed quod tale est, maximum & optimum est omnium quæ sunt. Hoc autem esse non potest, nisi ipsa sit per se id quod est, & cuncta quæ sunt, sint per ipsam id quod sunt. Nam cùm paulò ante ratio docuerit id quod per se est, & per quod alia cuncta sunt, esse summum omnium existentium, aut è conuerso: id quod est summum, est per se, & cuncta alia per illud, aut erunt plura summa: Sed plura non esse, manifestum est. Quare est quædam natura, vel substantia, vel essentia, quæ est per se bona vel magna, & per se est, id quod est, & per quam est quicquid verè aut bonum aut magnum aliquid est, & quæ est summum magnum, summumque bonum summum ens siue existens, id est, summum omnium quæ sunt. Quoniam itaque placet quod inuentum est: iuuat indagare, vtrum hæc ipsa natura & cuncta quæ aliquid sunt, non sunt nisi ex ipsa, quemadmodum non nisi per ipsam. Sed licèt posset dici: quia quod ex aliquo est etiam per id ipsum quod est per aliquid, est, & ex eo ipso: quemadmodum

& est

A & est ex materia, & per artificem, potest enim dici esse per materiam & ex artifice: quoniam per vtrunque, & ex vtroque & ab vtroque habet vt sit, quamuis aliter per materiam, & ex materia, quàm per artificem & ex artifice. Consequenter ergò, vt quomodo cuncta quæ sunt per summam sunt naturam id quod sunt: & ideò illa est per seipsam, alia verò per aliud, ita omnia quæ sunt, sunt ex eadem natura summa, & idcircò illa ex seipsa, alia autem ex alio.

Quòd illa non sit vlla iuuante causa ducta ad esse: nec tamen sit per nihil aut ex nihilo. & quomodo intelligi possit esse per se, & ex se.

Cap. V.

QVoniam igitur non semper habet eundem sensum quod dicitur esse per aliquid, aut est ex aliquo: quærendum est diligentius quomodo per summam naturam, vel ex ipsa sint omnia quæ sunt, & quoniam id quod est per se ipsum, & id quod est per aliud, non eandem suscipiunt existendi rationem, prius separatim videamus de ipsa summa natura, quæ per se est: pòstea de his, quæ per aliud sunt. Cùm igitur constet, quod illa est per seipsam quicquid est, & omnia alia sunt per illam id quod sunt, quomodo est ipsa per se? Quod enim dicitur esse per aliquid: videtur esse, aut per efficiens, aot per materiam, aut per aliquod aliud adiumentum vel instrumentum. Sed quicquid ex aliquo his tribus modis est, per aliud est, & posterius, & aliquo modo minus est eó, per quod habet, vt sit: at summa natura nullatenus est per aliud, nec est posterior, aut minor seipsa, vt aliqua alia re: quare summa natura, nec à se, nec B ab alio fieri potuit nec ipsa sibi, nec aliquid aliud illi materia vnde fieret, fuit aut ipsa se aliquo modo, aut aliqua res ipsam, vt esset quod non erat, adiuuit. Quid igitur? Quod enim non est à quo faciente, aut ex qua materai, aut ex quibus adiumentis ad esse peruenerit, id videtur aut esse nihil: aut si aliud est, per nihil esse, & ex nihilo. Quod licèt ex his, quæ rationis luce de summa iam animaduerti substantia putem nullatenus in illam posse cadere: non tamen negligam huius rei probationem contexere. Quoniam nanque ad magnum & delectabile quoddam me subitò perduxit hæc mea meditatio, nullam vel simplicem peneque fatuam obiectionem mihi disputanti occurrentem, negligenter volo præterire. Quatenus & ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad sequentia procedere: & si forte, cui quod speculor persuadere voluero, omni vel modico remoto obstaculo quilibet tardus intellectus audita facilè possit accidere. Quòd igitur illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est quàm absurdum erit dicatur, quicquid est nihil esse, per nihil verò non est, quia nullo modo intelligi potest, vt quod aliquid est sit per nihil, aut si quomodo est ex nihilo, aut per se, aut per aliud, aut per nihil est ex nihilo. Sed constat, quia nullo modo aliud est per nihil. Si igitur est aliquo modo ex nihilo, aut per se, aut per aliud est ex nihilo. Per se autem nihil potest esse ex nihilo, quia si quid est ex nihilo, per aliquod necesse est, vt id per quod est, prius sit. Quoniam igitur hæc essentia prior seipsa non est, nullo modo ex nihilo per se. At si dicitur per aliquam naturam aliam extitisse ex nihilo, non est summa omnium, sed aliquo inferior: nec est per se, hoc est, sed per aliud. Item si per aliud est ipsa ex nihilo, id per quod est magnum bonum fuit cùm causa tanti boni fuit. At nullum bonum potest C intelligi ante illud bonum, sine quo nihil est bonum, hoc autem bonum, sine quo nihil est bonum, satis liquet hanc esse summam naturam de qua agitur. Quare res nulla vel intellecta præcessit, per quam ista ex nihilo esset. Denique si hæc ipsa natura est aliquid aut per nihil, aut ex nihilo: procul dubio aut ipsa non est per se & ex se, quicquid est: aut dicitur ipsa nihil, quod vtrunque superfluum est exponere quam falsum sit, licèt igitur summa substantia non sit per aliquid efficiens, aot ex aliqua materia, nec aliquibus adiuta sit causis, vt ad esse produceretur: nullatenus tamen est per nihil, aut ex nihilo: quia per seipsam, & ex seipsa est quicquid est. Quomodo ergò tandem esse intelligenda est per se & ex se: si nec ipsa se fecit, nec ipsa sibi materia extitit, nec ipsa se quolibet modo, vt quod non erat esset, adiuuat: nisi forte eo modo intelligendum videtur, quod dicitur: quia lux lucet, vel lucens est, per seipsam & ex seipsa. Quemadmodum enim sese habent ad inuicem lux, & lucere, & lucens. sic sunt ad inuicem essentia, esse, & ens, hoc est, existens siue subsistens, ergò summa essentia, & summe esse, & summe ens, id est, summe existens, siue summe subsistens non dissimiliter sibi conueniunt, quam lux, & lucere, & lucens.

Quomodo alia omnia sint per illam, & ex illa.

Caput VI.

REstat nunc de rerum earum vniuersitate, quæ per aliud sunt, discutere, quomodo sint per summam substanriam, vtrum quia ipsa fecit vniuersa, aut quia materia fuit vniuersorum. Non enim opus est quærere, vtrum adeò sint vni- D uersa per ipsam: quia alio faciente, aut alia materia existente, illa tantum quolibet modo, vt res omnes essent adiuuat: cùm repugnet his quæ iam supra patuerunt, si secundo loco & non principaliter sint per ipsam, quæcunque sunt. Primum itaque mihi quærendum esse puto, vtrum vniuersitas rerum, quæ per aliud, sunt, sit ex aliqua materia. Non autem dubito hanc mundi molem, cum partibus suis, sicut videmus, formatam constare ex terra & aqua, & aere & igne, quæ sunt quatuor elementa, aliquo modo intelligi posse, sine his formis quas conspicimus in rebus formatis, vt eorum informis aut etiam confusa natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorum, non inquam hoc dubito: sed quæro, vnde hic ipsa quam dixi, mundanæ molis materia sit. Nam si huius materiæ est aliqua materia, alia verius est corporeæ vniuersitatis materia. Si igitur vniuersitas rerum seu visibilium seu inuisibilium est ex aliqua materia, profectò non solum non potest esse: sed nec dici potest ex alia materia, quàm ex summa natura: aut ex se ipsa, aut ex aliqua tertia essentia: quæ vtique nulla est. Quippè nihil omninò vel cogitari potest esse præter illud summum omnium, quod est per seipsum, & vniuersitatem eorum quę non per se sed per idem summum sunt, quare quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est. Ex sua verò natura rerum vniuersitas, quæ per se non est, esse non potest: quoniam si hoc esset, aliquo modo esset per se & per aliud, quoniam per id per quod cuncta sunt, quæ cta: & non solum id per quod sunt omnia falsa. Item, omne quod ex materia est, ex alio est, & posteriùs est eo, quoniam igitur nihil est aliud à seipso, vel posterius seipso, consequitur vt nihil sit materialiter ex seipso. At si ex sum-

summæ materia naturæ potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari & corrumpi potest, quod nefas est dicere. Quapropter, quoniam omne quod aliud est quam ipsa, minus est ipsa. Impossibile est aliquid aliud hoc modo esse ipsa. Amplius dubium non est, quia nullatenus est bonum per quod mutatur vel corrumpitur summum bonum. Quòd si qua minor natura est ex summi boni materia: cùm nihil sit vnumcunque, nisi per summam essentiam, mutatur & corrumpitur summum per ipsum bonum. Quare summa essentia, quæ est ipsum summum bonum, nullatenus est bonum, quod est inconueniens. Nulla igitur minor natura materialiter est ex summa natura. Cùm igitur eorum essentiam, quæ per aliud sunt, constet non esse velut ex materia ex summa essentia nec ex se, nec alio, manifestũ est quod ex nulla materia est. Quare: quoniam quicquid est per summam essentiam est: nec per ipsam aliquid aliud esse potest, nisi ea aut faciente, aut materia existente: consequitur de necessitate, vt præter eam nihil sit, nisi ea faciente, & quoniam nihil aliud est vel fuit, nisi illa, & quæ facta sunt ab illa nihil omninò facere potuit per aliud, vel instrumentum, vel adiumentum quàm per seipsam. Ac omne quod fecit sine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia, aut ex nihilo. Quoniam igitur certissime patet, quia essentia omnium, quæ præter summam essentiam sunt, ab eadem summa essentia facta est. Et quia nulla materia est, procul dubio nihil apertiùs quam quòd illa summa essentia tantam rerum molem tam numerosam multitudinem, tam formosæ formatam, tam ordinatæ variatam, tam conuenienter diuersam, sola per seipsa est, produxit ex nihilo.

B

Quomodo intelligendum sit quòd omnia fecit ex nihilo.

Caput VII.

SED occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocunque fit, aliquid, id causa eius, quod ex se fit: & omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effectus præbeat adiumentũ. Quod sic omnes tenent experimento, vt etiam nulli rapiatur contendendo, vt vis vlli surripiatur decipiendo. Si ergò factum est ex nihilo aliquid, ipsum nihil fuit causa eius, quod ex ipso factum est. Sed quomodo id quod nullum habebat esse, adiuuit aliud vt perueniret ad esse. Si autem nullum adiumentum de nihilo prouenit ad aliquid, cui aut qualiter persuadeatur, quia ex nihilo aliquid efficiatur. Propterea, nihil aut significat aliquid, aut non significat aliquid. Sed si nihil est aliquid, quæcunque facta sunt ex nihilo, facta sunt ex aliquo. Si verò nihil non est aliquid: quoniam intelligi non potest vt eo, quod penitùs non est fiat aliquid? nihil fit ex nihilo. Sicut vox omnium est quia nihil de nihilo. Vnde videtur consequi, vt quicquid fit, fiat ex aliquo. Aut enim fit de aliquo, aut de nihilo. Si igitur nihil sit aliquid: siue nihil non sit aliquid consequi videtur, vt quicquid factum est, factum sit ex aliquo. Quod si verum esse ponitur, omnibus quæ suprà disputata sunt opponitur. Vnde quoniam quod erat nihil aliquid erit: id quod maximè aliquid erat, nihil erit. Ex eo namque, quòd quandam substantiam maximè omnium existentem inueneram, ad hoc vt omnia alia ab ea facta essent: sic vt nihil esset vnde facta esset ratiocinando perueneram. Quare si illud vnde facta sunt, quod putabam esse nihil, est aliquid: quicquid inuentum æstimabam de summa essentia, est nihil, quid igitur intelligendum est de nihilo, nam nihil quod videam posse obijci tibi pene iam fatuum, statui in hac meditatione negligere.

Quòd ea quæ facta sunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis.

Caput VIII.

TRibus itaque vt puto modis, quòd ad præsentis impedimenti sufficit expedimentum, exponi potest: si qua substãtia dicitur esse facta ex nihilo. Vnus quidem modus est, quo volumus intelligi penitùs non esse factum quod dicitur ex nihilo esse cui simile est cum quærenti de tacente, vnde loquatur, respondetur de nihilo, id est, non loquitur. Secundum quemadmodum de ipsa summa essentia, & de eo quod penitus nec fuit, nec est: quærendi, vnde factum sit, rectè responderi potest: de nihilo, id est, nequaquam factum est, qui sensus de nullo eorum quæ facta sunt, intelligi potest. Alia significatio est, quæ dici potest quidem vera, esse tamen non potest, vt si dicatur sic esse factum ex nihilo, vt ex ipso nihil, id est, ex eo quod penitùs non est, factum sit: quasi ipsum nihil sit aliud existens ex quo possit aliquid fieri, quod quoniam semper falsum est, quotiens est ponitur, impossibilis inconuenientia consequitur. Tertia interpretatio qua dicitur aliquid esse factum de nihilo, cùm intelligimus esse quidem factum: sed non esse aliquid vnde sit factum. Per similem significationem dici videtur cum homo contristatus sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum si intelligatur, quod suprà conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta, quæ sunt ab eadem, ex nihilo facta sunt, id est, non ex aliquo: sicut ipsa conclusio præcedentia conuenienter sequetur, D ita ex eadem conclusione nihil inconueniens subsequetur, quamuis non inconuenienter & sine omni repugnantia, ea quæ facta à creatrice substantia dici possunt ex nihilo, eo modo quo dici solet, diues ex paupere, & recepisse quis sanitatem ex ægritudine, id est, qui prius pauper erat, nunc est diues, quod antea non erat, & qui prius ægritudinem, nunc habet sanitatem, quam antea non habebat. Hoc igitur modo non inconuenienter intelligi potest, si dicatur creatrix essentia vniuersa fecisse de nihilo, siue quod vniuersa per illam facta sunt de nihilo, id est, quæ prius nihil erant, nunc sunt aliquid. Hac ipsa quippe voce qua dicitur: quia illa fecit, siue quod ista facta sunt, intelligitur: quia cùm illa fecit, aliqua fecit: & cùm ista facta sunt, non nisi aliqua facta sunt. Sic enim aspicientes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus ab aliquo honoribusque exaltatum, dicimus: ecce ille fecit istum de nihilo, aut factus est ille ab isto de nihilo, id est, ipse qui prius quasi nihilum reputabatur, nunc illo faciente vere aliquid æstimatur. Verùm videor mihi videre quoddam quod negligenter [illegible] scernere cogit, secundum quid ea quæ facta sunt antequam fierent, dici possunt fuisse nihil. Nullo namque pacto fieri potest aliud rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendæ quasi exemplum, siue (vt aptiùs dicitur) forma vel similitudo aut regula. Patet itaque quoniam priusquam fierent vniuersa erant in ratione summæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura essent, quare cum ea quæ facta sunt, clarum sit nihil fuisse antequàm fierent, quantum ad hoc: quia non erant, quod nunc sunt nec erat

ea

A a quo fierent, non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam & secundum quam fierent.

Quòd illa ratio sit quadam rerum locutio, sicut faber dicit prius apud se quod facturus est.

Caput IX.

ILla autem forma rerum, quæ in eius ratione res creandas præcedebat, quid aliud est quàm rerum quædam in ipsa ratione locutio, veluti cùm faber facturus aliquod suæ artis opus, prius illud intra se dicit mentis conceptione. Mentem autem siue rationis conceptionem; locutionem hîc intelligo: non cùm voces rerum significatiuæ cogitantur, sed cùm res ipsæ, vel futuræ, vel iam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur. Frequenti namque vsu cognoscitur, quia rem vnam tripliciter loqui possumus. Aut enim res loquimur, signis sensibilibus, id est, quæ sensibus corporeis sentiri possunt sensibiliter vtendo, aut eadem signa, quæ foris sensibilia sunt intra nos sensibiliter cogitando, aut nec sensibiliter his signis vtendo. Sed res ipsas vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu pro rerum ipsarum diuersitate, intus in nostra mente dicendo. Aliter nanque hominem dico, cùm eum hoc nomine, quod est homo, significo: aliter cùm idem nomen tacens cogito: aliter cùm eum ipsum hominem mens, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur, per corporis quidem imaginem, cùm eius sensibilem figuram imaginatur. Per rationem verò, vt cùm vniuersalem eius essentiam, quæ est animal rationale mortale cogitat. Hæ verò tres loquendi varietates, singulæ verbis sui generis constant:
B sed illius, quam tertiam & vltimam posui, locutionis verba, cùm de rebus non ignoratur sunt, naturalia sunt, & apud omnes gentes sunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc sunt inuenta, vbi ista sunt: nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam, & vbi ista esse non possunt, nullum aliud est vtile ad rem ostendendam. Possunt etiam non absurdè dici, tantò veriora quantò magis rebus, quarum sunt verba similia sunt, & eas expressius signant, exceptis nanque rebus illis, quibus ipsis vtimur pro nominibus suis ad easdem significandas, vt sunt quædam voces, velut A vocalis: exceptis inquam his nullum aliud verbum sic dicatur rei simile, cuius est verbum, aut sic eam exprimit, quomodo illa similitudo quæ in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimit. Illud igitur iure dicendum est, maximè proprium & principale rei verbum. Quapropter si nulla de qualibet re locutio, tantum propinquat rei quantum illa, quæ huiusmodi verbis constat: nec aliquid aliud tam simile rei futuræ, vel iam existentis in ratione alicuius potest esse: non immeritò videri potest, apud ipsam summam substantiam, talem rerum locutionem & fuisse, antequam essent, vt per eam fierent: & esse cùm facta sunt, vt per eam sciantur.

Quòd tamen multa sit in hac similitudine dissimilitudo. Cap. X.

SEd quamuis summam substantiam constet prius in se quasi dixisse cunctam creaturam, quam eam secundum eandem & per eandem suam intimam locutionem conderet: quemadmodum faber prius mente concipit, quod postea secundum mentis conceptionem opere perficit. Multam tamen in hac similitudine intueor dissimilitudinem. C Illa nanque nihil omninò aliunde assumpsit, vnde vel eorum quæ factura erant, formam in se ipsa compingeret vel ea ipsa, id quod sunt, perficeret, faber verò penitùs nec mente potest aliquid corporeum concipere imaginando, nisi id quod aut totum simul, aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, si desit aut materia, aut aliud, sine quo opus præcogitatum fieri non possit, quanquam enim homo tale aliquod animal possit cogitando vel pingendo, quale nusquam sit, confingere, nequaquam tamen hoc facere valet, nisi componendo in eo partes, quas ex rebus alijs cognitis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab inuicem, illæ in creatrice substantia, & in fabro suorum operum faciendorum intimæ locutiones, quod illa nec assumpta, nec adiuta aliunde, sed prima, & sola eam sufficeret suo artifici ad suum opus perficiendum. Ista verò, nec prima, nec sola, nec sufficiens est ad suum incipiendum. Quapropter ea quæ per illam creata sunt, omninò non sunt aliquid, quod non sit per illam. Quæ verò per ipsam fiunt, penitùs non essent nisi esset aliquid, quod non sit per ipsam.

Quòd hæc summæ essentiæ locutio sit summa essentia. Cap. XI.

SEd cum pariter ratione docente sit certum, quia quicquid summa substantia fecit, per aliud quàm per semetipsam. Et quicquid fecit, per intimam locutionem fecit, siue singula singulis verbis, siue potiùs vno verbo simul omnia dicendo, quid magis necessarium videri potest, quam hanc summæ essentiæ locutionem non esse, aliud quàm summam essentiam? Non igitur negligenter prætereundam huius locutionis considerationem puto: D sed priusquam de illa possit tractari diligenter, eiusdem summæ substantię proprietates aliquas studiosè inuestigandas existimo.

Quòd sicut omnia per summam essentiam facta sunt, ita vigeant per ipsam.

Caput XII.

COnstat ergò per summam naturam esse factum, quicquid non est idem illi. Dubium autem, non nisi irrationabili menti esse potest, quòd cuncta quæ facta sunt, eodem ipso sustinente vigent & perseuerant esse quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habente esse quod sunt. Simili nanque per omnia ratione, qua collectum est, omnia quæ sunt esse per vnum aliquid, vnde ipsum solum est per seipsum, & alia per aliud. Simili inquam ratione potest probari, quia quæcunque vigent per vnum aliquid vigent. Vnde illud solùm viget per seipsum, & alia per aliud. Quòd quoniam aliter esse non potest, nisi vt ea quæ sunt facta per aliud vigent: & id à quo facta sunt, vigeat per seipsum, necesse est, vt sicut nihil factum est, nisi per creatricem præsentem essentiam: ita nihil vigeat, nisi per eiusdem seruatricem potentiam.

Quòd illa sit in omnibus, & in omnia sint ex illa, & per illam, & in illa. Cap. XIII.

QVod si ita est, immò quia ex necessitate sic est, consequitur vt vbi ipsa non est, nihil sit. Vbique igitur est, & per omnia, & in omnibus. Ac quoniam absurdum est, vt scilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum potest exire creantis & fouentis immensitatem, sic creans & fouens nequaquam valeant aliquo modo excedere factorum vniuersitatem, liquet quomodo ipsa est,

A quæ cuncta alia portat, & superat, & claudit, & penetrat. Si igitur hæc illis, quæ superiùs sunt inuenta, iungantur: eadem est quæ in omnibus est, & per omnia, & ex qua, & per quã, & in qua omnia.

Quòd possit aut non possit de illa dici substantialiter.

Caput . XIV.

IAm non immeritò valde moueor, quàm studiose possunt inquirere, quid omnium quæ de aliquo dici possunt, huic tam admirabili naturæ queat conuenire substantialiter. Quanquàm enim mirer, si possit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperire, quod dignè dicatur de creatrice vniuersorum substantia, tentandum tamen est, ad quid hanc indagationem ratio perducat. Itaque de relatiuis quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relatiue dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur relatiue, non est eius significatum substantiale. Vnde hoc ipsum quæ summa est omnium, siue maior omnibus, quæ ab illa facta sunt, vel aliquid aliud, quod similiter relatiuè dici potest: manifestum est, quoniam non eius naturalem designat essentiam. Si enim nulla earum rerum vnquam esset, quarum relatione summa, & maior dicitur ipsa: nec summa, nec maior intelligeretur: nec tamen idcircò minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeste cognoscitur: quoniam ipsa quicquid boni vel magni est, non est per aliud quàm per seipsam. Si igitur summa natura sit, potest intelligi non summa, vt tamen nequaquàm sit maior aut minor, quàm cùm intelligitur summa omnium: manifestum est, quoniam summum non
B simpliciter significat illam summam essentiam, quæ omninò maior & melior est, quàm quicquid non est quod ipsa. Quod autem ratio docet de summo, non dissimiliter inuenitur in similiter relatiuis. Illis itaque quæ relatiuè dicuntur omissis, quia nullum eorum simpliciter demonstrat alicuius essentiam, Ad alia discutienda se conuertat intentio. Equidem si quis singula diligenter intueatur, quicquid est præter relatiua: aut tale est, vt ipsum omninò melius sit, quàm non ipsum: aut tale, vt non ipsum in aliquo melius sit, quàm ipsum. Ipsum autem & non ipsum, non aliud hic intelligo, quàm verum non verum, corpus non corpus, & his similia. Melius quidem est omninò aliquid, quàm non ipsum: vt sapiens quàm non sapiens, id est, melius est sapiens, quàm non sapiens. Quamuis enim iustus non sapiens melior videatur, quam non iustus sapiens: non tamen melius simpliciter est, non sapiens quàm sapiens. omne enim non sapiens simpliciter in quantum non sapiens, est minus quam sapiens, quia omne non sapiens, melius esset, si esset sapiens. Similiter omninò melius est verum, quam non ipsum, id est, quàm non verum: & iustum, quàm non iustum: & viuit, quàm non viuit. Melius autem est in aliquo non ipsum, quàm ipsum: vt non aurum, quàm aurum. Nam melius est homini esse non aurum, quàm aurum: quamuis forsitan melius esset alicui aurum esse, quàm non aurum esse: vt plumbo. Cùm enim vtrunque scilicet homo & plumbum sit non aurum, tantò melius aliquid est, homo quàm aurum quantò inferioris naturæ esset, si esset aurum: & plumbum tanto vilius est, quanto preciosius esset, si aurum esset. Patet autem ex eo quod summa natura sic intelligi potest non summa, vt nec summum omninò melius sit, quàm non summum: nec non summum alicui melius, quàm summum: multa relatiua esse, quæ nequaquam hac continentur diuisione. Verùm autem aliqua contineantur, inquirere supersedeo: & ad propositum sufficiat, quod de illis notum est nullum, scilicet eorum simplicem summæ naturæ substantiam designare. C Cùm igitur quicquid aliud est, si singula despiciantur: aut si melius quàm non ipsum, aut non ipsum in aliquo sit melius, quàm ipsum: sicut nefas est putare, quod substantia humanæ naturæ sit aliquid, quo melius sit aliquo modo non ipsum, sic necesse est, vt sit quicquid omninò melius est, quàm non ipsum. Illa enim sola est, qua penitùs nihil est melius: & quæ melior est omnibus, quæ non sunt, quod est ipsa. Non est igitur corpus, vel aliquid eorum quæ corporei sensus discernunt. Quippe his omnibus melius est aliquid, quod non est quòd ipsa sunt. Mens enim rationalis, quæ nullo corporeo sensu quid, vel qualis, vel quanta sit percipitur: quanto minor esset si esset aliud eorum quæ corporeis sensibus subiacent, tanto maior est quam quodlibet eorum. Pœnitus enim ipsa summa essentia tacenda est esse aliquid eorum, quibus est aliquid, quod non est quod ipsa sunt superius: & est omninò, sic ratio docet, dicenda, quodlibet eorum, quibus est omne quod non est quod ipsa sunt inferius, quare necesse est esse eam viuentem, sapientem, potentem, & omnipotentem, veram, iustam, beatam, æternam, & quicquid simpliciter absolute melius quam non ipsum. Quid ergò quæritur amplius, quid summa illa sit natura, si manifestum est, quid omnium sit, & quod non sit.

Quòd idem sit illi iustam quod est esse iustitiam. & eodem modo de his quæ similiter de illa dici possunt, & quòd nihil horum monstret qualis illa, vel quanta sit, sed quid sit. D

Caput XV.

SED fortasse cùm dicitur iusta, vel magna, vel aliud similium, non ostenditur quid sit, vel potiùs qualis, vel quanta sit. Per qualitatem quippè, vel quantitatem, quodlibet eorum dici videtur. Omne nanque quod iustum est, per iustitiam iustum est: & alia huius similiter. Quare ipsa summa natura non est iusta, nisi per iustitiam. Videtur igitur participatione qualitatis iustitiæ, scilicet iusta dici summe bona substantia: quod si ita est, per aliud est iusta, non per se. Ac hoc contrarium est veritati perspectæ: quia bona, vel magna, vel subsistens, quod est omnino, per se est, non per aliud. Si igitur non est iusta, nisi per iustitiam: nec summa potest esse, nisi per se, quid magis conspicuum, quid magis necessarium, quàm quod eadem natura, est ipsa iustitia: cùm iusta per se dicitur esse, non aliud intelligitur quàm per iustitiam. Quapropter, si quæratur, quid sit ipsa summa natura, de qua agitur, quid verius respondetur, quàm iustitia. Videndum igitur quomodo intelligendum sit, quando illa natura, quæ est ipsa iustitia, dicitur iusta. Quoniam enim homo non potest esse iustitia, iustitiam autem habere potest. Non enim intelligitur iustus homo, existens iustitia, sed habens iustitiam. Quoniam igitur summa natura non propriè dicitur iusta, quia habet iustitiam, sed existit iustitia: cùm dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, non autem habens iustitiam, quare si cùm dicitur existens iustitia, non dicitur qualis est, sed quid est: consequitur, vt cum dicitur iusta, nõ

dica-

A dicatur qualis sit, sed quid sit. Deindè, quoniam de illa suprema essentia idem est dicere: quia est iusta, & quia est existens iustitia: & cùm dicitur est existens iustitia, non est aliud quàm est iustitia: nihil differt in illa, siue dicatur, est iustitia, siue est iusta. Quapropter cùm quæritur de illa quid est, non minus congruè respondetur iusta, quàm iustitia, quòd verò in exemplo iustitiæ ratum esse conspicitur, hoc de omnibus quæ similiter de ipsa summa natura dicuntur, intellectus sentire per rationem constringitur. Quicquid igitur eorum de illa dicatur, non qualis, vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed palàm est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summè illud est. Illa igitur est summa essentia, & summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, sūma æternitas, summa potestas, summa vnitas, quod non est aliud, quàm summè ens, summè viuens, & alia simpliciter.

Quòd ita sit simplex, vt omnia quæ de eius essentia dici possunt, vnum idemq; sint in illa, & nihil de ea dici possit substantialiter nisi in eo quod quid est.

Caput XVI.

QVid ergo, si illa summa natura tot bona est, eritne composita tot pluribus bonis, an potius non sunt plura bona, sed vnum bonum tam pluribus nominibus significatum. Omne enim compositum vt subsistat, indiget his ex quibus componitur, & illis debet quidem quod est, quia
B quicquid est, per illa est: & illa quod sunt, per illud non sunt: & idcirco penitùs summum non est. Si igitur summa natura illa composita ex pluribus bonis, hęc omnia quæ omni composito insunt in illam incidere necesse est: Quod nefas falsitatis aperta ratione destruit & obruit tota quæ supra patuit, necessitas veritatis. Cùm igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamen omnimodo tot illa bona sit, necesse, vt illa omnia nō plura, sed vnum sint. Idem igitur est quodlibet vnum illorum quod omnia sunt simul, siue singula, vt cùm dicitur iustitia, vel essentia, vnum significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Quemadmodū itaq; vnum est, quicquid essentialiter de summa substantia dicitur: ita ipsa vno modo vna consideratione est quicquid est essentialiter. Cùm enim aliquis homo dicatur corpus, & rationalis, & homo: non vno modo vel consideratione hæc tria dicitur. Secundum aliud enim est corpus, & secundum aliud rationale, & singulum horum non est totum id, quod est homo. Illa verò summa essentia nullo modo sic est aliquid, vt illud idem secundum alium modum, aut secūdum aliam considerationem non sit: quia quicquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est. Nihil dicitur quod de eius essentia verè dicitur, in eo quod qualis, vel quanta: sed in eo quodquid sit accipitur. Quicquid enim est, vel quale vel quātum, est & aliud in eo quod quid est vnde non simpliciter, sed compositum est.

Quòd sit sine principio, & sine fine. Cap. XVII.

EX quo igitur hæc tam simplex natura creatrix, & vigor omnium fuit, vel vsquequo futura est? an potius, nec ex quo, nec vsquequo est: sed sine principio & sine fine. Si enim principium habet: aut ex se vel per se hoc habet: aut ex alio vel per aliud: aut ex nihilo, vel pro nihilo. G
Sed constat per veritatem iam perspectam, quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per aliud, vel per nihil est. Nullo igitur modo per aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium sortita est. Ex seipsa verò, vel per se initium habere non potest: quanquam ex seipsa, & per seipsam sit. Sic enim est ex se per se, vt nullo modo sit alia essentia, quæ est per se & ex se & alia per quam & ex qua est. Quicquid autem ex aliquo vel per aliquid incipit esse: non est omnino idem illi ex quo, vel per quod incipit esse. Summa igitur natura non incœpit per se vel ex se. Quoniam igitur nec per se, nec ex se, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium, nullo modo habet principium, sed neque finem habebit. Si enim finem habitura est, non est summè immortalis & summè incorruptibilis: sed constat, quia est summè immortalis & incorruptibilis: non habebit igitur finem. Amplius si finem habitura est, aut volens aut nolens deficiet. Sed pro certo non est simplex bonum cuius voluntate perit summum bonum: At ipsa est verum & simplex bonum, quare sua sponte non deficiet ipsa, quam certum est esse summum bonum. Si verò nolens peritura est, non est summè potens, nec omnipotens: sed rationis necessitas asseruit eam summè potentem esse, & omnipotentem. Non ergo nolens deficiet, quare si nec volens neque nolens summa natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius, si illa summa natura finem habebit, vel principium, non est vera æternitas, quod est supra inexpugnabiliter inuentum. Deinde cogitet qui potest, quando incœpit, aut quando nō fuit hoc verum, scilicet: quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, & non erit hoc D
verum, scilicet: quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum horum cogitari potest, & vtrunque hoc verum sine veritate esse non potest, impossibile est vel cogitare, quod veritas principium vel finem habeat. Denique si veritas habuit principium: vel habebit finem, antequam ipsa inciperet, verum erat tunc: quia non erat veritas: & postquam finita erit, verum erit: quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas, & erit veritas postquam finita erit veritas, quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur non habere principium vel finem, nullo claudi potest veritas principio vel fine: quare idem sequitur de summa natura, quia ipsa summa veritas est.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit post illam.

Cap. XVIII.

SEd ecce iterum insurgit nihil, & quæcunque hactenus ratio in veritate & necessitate concorditer attestantibus disseruit, asserit esse nihil. Si enim ea quæ supra digesta sunt necessariæ veritatis munimine firmata sunt: non fuit aliud ante summam essentiam, nec erit aliud post eam: quare nihil fuit ante eam, & nihil erit post eam. Nam aliud, aut nihil necesse est præcessisse, vel subsecuturum esse. Qui autem dicit, quia nihil fuit ante ipsam: & nihil erit post ipsam, id pronuntiare videtur: quia fuit ante ipsam, quando nihil erat, & erit post ipsam, quando nihil erit. Quando ergo nihil erat, illa nō erat, & quando nihil erit, illa non erit. Quomodo ergo non incœpit ex nihilo, aut quomodo non deueniet ad nihilum: si illa nondum erat, cùm iā erat nihil: Quid ergo molita est

A est tanta moles argumentorum: si tam facile demolitur nihilum molimina eorum. Si nanque constituitur vt summum esse nihilo, & præcedenti succedat, & subsequenti decebat: quicquid suprà statuit verum, necessitate destituitur per inane nihilum. An potiùs repugnandum est nihilo, ne tot structuræ necessaria rationis à nihilo, expugnentur, & summum bonum, quod lucerna veritatis quæsitum & inuentum est, amittatur pro nihilo. Potiùs igitur asseratur si fieri potest, quia nihil non fuit ante summam essentiam: nec erit post illam, quàm cùm locus datur ante vel post illam nihilo per nihilum reducatur ad nihilum, illud esse quod per seipsum conduxit, id quod erat nihil adesse. Duplicem nanque vna pronunciatio gerit sententiam, cùm dicitur: quia nihil fuit ante summam essentiam. Vnus enim est eius sensus, quia priusquam summa essentia esset, fuit tum erat nihil. Alter verò eius est intellectus, quia ante summam essentiam, non fuit aliud, veluti, si dicam, nihil docuit me volare, hoc autem sic exponam: quia ipsum nihil quod signat non aliquid, docuit me volare, & erit falsum, aut quia, non me docuit volare, quod est verum. Prior itaque sensus est, quem sequitur suprà tractata inconuenientia, & omnimoda ratione pro falso repellitur. Alter verò est, qui superioribus perfecta cohæret conuenientia, & tota illorum contexione verus esse compellitur, qui cùm dicitur: nihil fuit ante illam secundum posteriorem intellectum accipiendum est, nec sic est exponendum, vt intelligatur aliquando fuisse, quando illa non erat, & nihil erat, sed ita vt intelligatur, quia ante illam non fuit aliquid. Eadem ratio est duplicis intel-
B lectus, si nihil dicatur post illam esse futurum. Si ergò hæc interpretatio, quæ facta est de nihilo, diligenter discernitur, verissimè nec aliquid, nec nihil summam essentiam aut præcessisse aut subsecuturum esse, & nihil fuisse ante vel post illam esse secuturum concluditur, & tamen nulla iam constitutorum soliditas nihili inanitate côcutitur.

Quòd illa sit in omni loco & tempore.

Caput XIX

QVanquàm autem suprà conclusum sit, quia creatrix hæc natura vbique, & in omnibus, & per omnia sit: & ex eo, quia nec incœpit, néc desinit esse consequatur: quia semper fuit, est, & erit, sentio tamen quidam côtradictionis subinurmurare quod me cogit diligentius, vbi & quando illa sit, indagare. Itaque summa essentia, aut vbique & semper est, aut tantum alicubi & aliquando, aut nusquam & nunquam. Quod dico, aut in omni loco vel tempore, aut determinatè in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quàm vt quod verissimè & summè est, id nusquam & nunquam esse, falsum est igitur nusquam & nunquam esse. Deinde, quomodo nullum bonum, nec penitùs aliquid est sine ea: si ipsa nusquam vel nunquam est: nusquam vel nunquam aliquod bonum est; & nusquam vel nunquam omninò aliquid est. Quanquam falsum sit, nec dicere opus est, falsum igitur est & illud, quod illa nusquam & nunquam sit. Aut est ergò determinatè alicubi & aliquando, aut vbiq; & semper. At si determinatè est in aliquo loco vel tempore, ibi & tunc tantum, vbi & quando ipsa est, potest aliquid esse. Vbi verò & quando ipsa non est, ibi & tunc penitùs nulla est essentia: quia sine ea nihil est, vnde consequitur, vt sit aliquis locus & aliquod tempus, vbi & quando omninò nihil est. ipse nanque locus, & tempus ipsum aliquid est. Quod, quoniam est falsum, non potest esse summa natura alicubi, & aliquando determinata. quod si dicitur, quod determinate ipsa per se alicubi & aliquando est sed per potentiam suam est vbicunque, vel quandocunque aliquid est, non est verum: quoniam enim potentiam eius nihil aliud, quam ipsam esse manifestum est, nullo modo potentia eius sine ipsa est. Cùm ergò non sit alicubi vel aliquando determinate, necesse est vt sit vbique & semper, id est, in omni loco vel tempore.

Quòd in nullo sit loco aut tempore.

Caput XX.

C QVod si ità est, aut tota est in omni loco vel tempore: aut tantum quælibet pars eius, vt altera pars sit extra omnem locum & tempus. Si verò partim est, & partim non est in omni loco vel tempore, partes habet: quod falsum est. Non igitur partim est vbique & semper: tota autem quomodo est vbique & semper, aut enim sic est intelligendum, vt tota simul sit in omnibus locis, vel temporibus, & per partes in singulis: aut sit vt tota etiam in singulis. Verùm si per partes est in singulis, non effugit partium compositionem & diuisionem, quod valde alienum à summa natura inuentum est. Quapropter non est ita tota in omnibus locis vel temporibus, vt per partes sit in singulis. Restat altera pars discutienda, scilicet qualiter summa natura sit tota in omnibus, & singulis locis vel temporibus. Hoc nimirum esse non potest, nisi aut simul, aut diuersis temporibus. Sed quoniam ratio loci aut ratio temporis, quas hactenus simul progressas, eisdem vestigijs vna potuit indagare persecutio, hic ab inuicem disgre-
D dientes disputationem videntur diuersis quasi fugere anfractibus, singillatim suis inuestigentur discutionibus. Primum ergò videatur, si in summa natura tota possit esse in singulis locis, aut simul, aut per diuersa tempora. Deinde, idipsum in temporibus inquiratur. Si igitur tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singulæ totæ. Sicut enim locus a loco distinguitur, vt singula loca sint: ita id quod totum est in vno loco, ab eo quod eodem tempore totum est in alio loco distinguitur, vt singula tota sint. Nam quod totum est in aliquo loco, nihil eius est quod non sit in ipso loco. At de quo nihil est, quod non sit in aliquo loco, nihil est de eo quod sit eodem tempore extra eundem locum. Quod igitur totum est in aliquo loco, nihil est eius, quod eodem tempore sit extra ipsum locum. Sed de quo nihil est extra quemlibet locum, nihil eius est eodem tempore in alio loco. Quare quod totum est in quolibet loco, nihil est simul in alio loco. Quod igitur totum est in aliquo loco: quomodo totum simul est in alio loco, si nihil de eo potest esse in alio loco? Quoniam igitur vnum totum non potest esse simul in diuersis locis totum: consequitur vt per singula loca, singula sint tota, si in singulis locis simul aliquid est totum. Quapropter si summa natura tota est vno tempore, in singulis omnibus locis: quot singula loca esse possunt, tot singulæ sunt naturæ summæ: quod irrationabile est opinari. Non est igitur tota vno tempore in singulis locis. At verò in diuersis temporibus tota est in singulis locis, quando est in vno loco, nullum bonum & nulla essentia est interim in alijs locis, quia sine ea prorsus aliquid non existit. Quod absurdum esse, vel ipsa loca probant, quæ non nihil, sed aliquid sunt. Non est itaque summa

natura

A natura, tota in singulis locis, diuersis temporibus. Quod si nec eodem tempore, nec in diuersis temporibus tota est in singulis locis, liquet quia nullo modo est tota in singulis omnibus locis. Nunc igitur est indagandum, si eadem summa natura sit tota in singulis temporibus, aut simul, aut distincte per singula tempora.

Quomodo sit in omni, & in nullo loco.
Caput XXI.

SEd quomodo est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt. Si verò separatim & distincte tota est in singulis temporibus: quemadmodum aliquis homo totus est heri, & hodie, & cras, proprie dicitur quia fuit, & est, & erit. Ergò eius ætas quæ nihil aliud est quam eius æternitas, non est tota simul: sed est partibus, extensa per temporum partes. At eius æternitas nihil aliud est, quam ipsa essentia Summa igitur essentia erit diuisa per partes secundum temporum distinctiones. Si enim eius ætas per temporum cursus producitur, habet cum ipsis temporibus præsens, præteritum & futurum. Quid autem aliud est eius ætas, vel existendi diuturnitas, quam eius æternitas? Ergò cùm eius æternitas nihil aliud sit, quàm eius essentia: sicut supra digesta ratio indubitabiliter probat, si eius æternitas habet præteritum, præsens, & futurum: consequenter quoque eius essentia habet præteritum, præsens, & futurum. At quod præteritum est, non est præsens vel futurū: & quod præsens est, non erit præteritum, nec futurum: & quod futurum est, non est præteritum, vel præsens, quomodo ergò stabit, quod suprà ra-
B tionabili & perspicua necessitate claruit, quia illa summa natura scilicet nullo modo composita, sed summe simplex est & summe incommutabilis, sin aliud & aliud est in diuersis temporibus, & per tempora distributas habet partes: aut potiùs si illa vera sunt, immò quia liquido vera sunt quomodo hæc possibilia sunt? Nullo igitur modo creatrix essentia, aut ætas, aut æternitas eius recipit præteritum vel futurum. Præsens enim quomodo non habet, si vere est? sed fuit significat præteritum: & erit futurum. Nunquam igitur illa fuit, vel erit, quare non est distincta, sicut nec simul tota in diuersis singulis temporibus. Sic igitur discussum est, nec sic est tota in omnibus locis vel temporibus, vt semel sit tota in omnibus, & per partes in singulis: nec sic, vt tota sit in singulis, manifestum est: quia non est vllo modo in omni loco vel tempore tota. Et quoniam similiter præmissum est, quia nec sic est in omni loco vel tempore, vt pars sit in omni: & pars sit extra omnem locum vel tempus, impossibile est, vt sit vbique & semper. Nullatenus enim potest intelligi esse vbiq; & semper: nisi aut tota, aut pars. Quod si nequaquam est vbique, & semper, aut erit determinate in aliquo loco vel tempore, aut in nullo, determinate autem eam in aliquo non posse esse, iam discussum est. In nullo igitur loco vel tempore, id est, nusquam & nunquam est. Non enim potest esse, nisi aut in omni, aut in aliquo. Sed rursus cùm constet inexpugnabiliter, non solùm quia est per se, & sine principio, & sine fine: sed quia aliquid sine ea nec vsquam nec vnquam est, necesse illam esse vbique & semper.

Quomodo melius possit intelligi esse semper quàm in omni tempore. Cap. XXII.

QVomodo ergo conuenient hæc tam contraria secūdum prolationem, & tam necessaria secundum probationem? Fortasse quodammo[do] est summa natura in loco vel tempore, quo n[on] prohibetur sic esse simul tota in singulis locis [vel] temporibus: vt tamen non sint plures totæ, sed [v]nā sola tota: nec eius ætas, quæ non est nisi vera [æ]ternitas, non sit distributa in præteritum, præse[ns] & futurum. Non enim videntur hac lege loci [vel] temporis cogi, nisi ea quæ sic sunt in loco vel te[m]pore, vel loci spatium vel temporis diuturnit[atem] non excedant. Quare, sicut de his quæ huiusmo[di] sunt, vnum idemque totum simul non posse [esse] totum in diuersis locis vel temporibus omni [ve]ritate asseritur. ita in his quæ huiusmodi non s[unt] idipsum nulla necessitate concluditur. Iure na[m] dici videtur, quod tantum eius rei sit aliquis [lo]cus, cuius quantitatem locus, circunscriber[ido] continet, & continendo circunscribit: & quo[d e]ius rei solùm sit aliquod tempus, cuius diutu[rni]tatem tempus metiendo aliquo modo termin[at] & terminando metitur. Quapropter cuius a[m]plitudini aut diuturnitati, nulla meta vel a loco [vel] à tempore opponitur, illi nullum esse locum [vel] tempus vere proponitur. Quoniam nanque [nec] locus illi facit quod locus, nec tempus quod te[m]pus: non irrationabiliter dicitur, quia nullus lo[cus] est eius locus, & nullum tempus est eius temp[us]. Quod verò nullum locum aut tempus ha[bere] conspicitur, id profectò nullatenus loci aut te[m]poris legem subire conuincitur. Nulla igitur loci aut temporis naturam illam aliquo m[odo] cogit: quam nullus locus aut tempus aliqua c[on]tinentia claudit. Quænam autem rationalis cons[ide]ratio omnimoda ratione non concludat, vt c[rea]tricem summamque omnium substantiam, qu[am] necesse est alienam esse & liberam à natura, & [lege] omnium, quæ ipsa fecit de nihilo, vlla loci coh[ibi]tio vel temporis includat: cùm potiùs eius pot[en]tia, quæ non est aliud quàm eius essentia, cunc[ta à] se facta sub se continendo concludat? Quom[odo] quoque non est impudentis imprudentiæ dic[ere], quod summæ veritatis aut locus circumscr[ibat] quantitatem, aut tempus metiatur diuturnitat[em], quæ nullam penitùs localis & temporalis di[sten]sionis magnitudinem suscipit vel paruitat[em]. Quoniam itaq; loci hoc est vel temporis cond[itio], vt tantummodò quicquid eorū metis claud[itur], nec partium fugiat rationem, vel qualem su[scipit] locus eius secundum quantitatem, vel qualem [pa]titur tempus eius secundum diuturnitatem [nec] vllo modo possit totum à diuersis locis vel [tem]poribus simul contineri quicquid verò loc[i vel] temporis continentia nequaquam coercetur [nul]la locorum vel temporum lege ad partium m[ulti]plicitatem cogatur, aut præsens esse totum [in] pluribus locis aut temporibus prohibeatur, [quo]niam inquam hæc est conditio loci aut tem[poris] procul dubio summa substātia, quæ nulla l[oci aut] temporis continentia cingitur, nulla porum [lege] cumstringitur. Quare quoniam summam [natu]ram & ineuitabilis necessitas exigit nulli l[oco aut] tempori deesse, & nulla ratio loci aut t[emporis] prohibet omni loco vel tempori simul to[tam] esse, necesse est eam simul totam omnib[us & sin]gulis locis & temporibus præsentem e[sse. Nec e]nim, quia huic loco vel tépori præsens [est, ideo] prohibetur illi vel illi loco aut tempo[ri esse] similiter presens esse: nec quoniam fu[it, vel] erit: ideo æternitatis eius aliquis e... senti tempore, & præterito, quod ia[m non] transit cum præsenti, quod vix est: ... est cum futuro, quod nondum

A nanque cogitur vel prohibetur legem locorum vel temporum alicubi aut aliquando esse vel non esse, quod nullo modo intra locum vel tempus claudit suum esse. Nam si ipsa summa essentia dicitur esse in loco aut tempore, quamuis de illa & de localibus siue temporalibus naturis vna sit prolatio, propter loquendi consuetudinem: diuersus tamen est intellectus, propter rerum dissimilitudinem. In illa nanque duo quædam eadem prolatio significatio est, quia præsentia sunt locis & temporibus, in quibus esse dicuntur: & quia continentur ab ipsis. In summa verò essentia, vnum tantùm percipitur, id est, quia præsens est, non etiam quia continetur. Vnde si vsus loquendi admitteret, conuenientius dici videretur, esse cum loco vel tempore, quam in loco vel tempore. Verius enim significatur contineri aliquid, cùm dicitur esse in alio, quàm cùm dicitur esse cum alio. In nullo itaq; loco vel tempore propriè dicitur esse, quia omninò à nullo alio continetur: & tamen in omni loco vel tempore suo quodammodò dici potest esse, quoniam quicquid aliud est, ne in nihilum cadat, ab ea præsente sustinetur: in omni loco & tempore est, quia nulli abest & in nullo est: quia nullum locum aut tempus habet, nec in se recipit distinctiones locorum aut temporum: nec habet, nec illic, vel alicubi, vel tunc, vel nunc, vel aliquando: nec secundū labile præsens, quo vtimur, tempus est, aut secundum præteritum, vel futurum fuit vel erit: quoniam hæc circunscriptorum & mutabilium propria sunt; quod illa non est, & tamen hæc de ea quodammodò dici possunt: quoniam sic est præsens omnibus circunscriptis & mutabilibus, ac si illa circunscribatur eisdem locis & mutetur
B temporibus. Patet itaque, quod quantum satis est ad dissoluendam, quæ insonabat contrarietatem, qualiter summa omnium essentia vbique & semper & nusquam, & nunquam, id est, in omni & in nullo loco, aut tempore sit, iuxta diuersorum intellectuum concordem veritatem.

Quomodo melius intelligi possit esse vbique, quam in omni loco. Cap. XXIII.

VErùm cùm constet eandem summam naturam non magis esse in omnibus locis, quam in omnibus quæ sunt, non velut quæ contineatur, sed quæ penetrando cuncta contineat: cur non dicatur esse vbique: hoc sensu, vt potiùs intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quàm tantùm in omnibus locis: cùm hunc intellectum & rei veritas exhibeat, & ipsa localis verbi proprietas nequaquàm prohibeat. Solemus nanque localia verba sæpè irrepræhensibiliter attribuere rebus, quæ nec loca sunt, nec circunscriptione locali continentur: velut si dicam, ibi esse intellectum in anima, vbi est rationalitas. Nam cùm ibi, & vbi, aduerbia localia sint: non tamen locali circunscriptione, aut anima continet aliquid, aut intellectus aut rationalitas continetur. Quare summa natura secundùm rei veritatem, dicitur aptius vbique esse secundùm hanc significationem: vt intelligatur esse in omnibus quæ sunt, quàm intelligatur in omnibus. Et quoniam sicut suprà expositæ rationis docent, aliter esse non potest, necesse est eam sic esse in omnibus quæ sunt, vt vna eademq; perfectè tota simul sit in singulis.

Quòd nulli mutabilis sit accidentibus. Cap. XXIV.

EAndem quoque summam substantiam constat sine principio & sine fine esse: nec habere præteritum, aut futurum: nec temporale, hoc labile præsens quo nos vtimur: quoniam ætas ne æternitas eius, quæ nihil aliud est quam ipsa immutabilis & sine partibus est. Nonne ergò semper, quòd videtur designare totum tempus, multò verius (si de illa dicitur) intelligitur significare æternitatem, quæ sibijpsi nunquam est dissimilis, quàm temporum varietatem, quæ sibijpsi semper est in aliquo non similis. Quare si dicitur semper esse, quoniam idem est illi esse & viuere: nihil melius intelligitur, quam æternè esse vel viuere, id est, interminabilem vitā simul perfectam totam obtinere. Videtur autem eius æternitas, esse interminabilis vita simul perfectè tota existens. Cùm enim suprà iam satis liqueat, quòd eadem substantia non sit aliud quàm vita sua & æternitas sua: nec sit aliquo modo terminabilis, nec nisi simul & perfectè tota: quid aliud est vera æternitas, quæ soli illi conuenis, quàm interminabilis vita simul & perfectè tota existens? Nam vel hoc solo, veram æternitatem soli inesse illi substantiæ, quæ sola non facta, sed factrix esse inuenta est, aperte percipitur, quoniam vera æternitas principij finisque meta carere intelligitur, quod nulli rerum creatarum conuenire, eo ipso quod de nihil factæ sunt, conuincitur. Sed hæc essentia, quam patuit omnimodè sibi esse eandem substantialiter, non est aliquando à se diuersa vel accidentaliter. Verùm quomodo est summæ incommutabilis, si per accidentia potest, non dicam esse: sed vel intelligi variabilis? Et è contra, quomodo non est particeps accidentis, cùm & hoc ipsum quod maior est omnibus alijs naturis, & quod illis dissimile est illi videatur accidere. Sed quid repugnat quorundam, quæ accidentia dicuntur susceptibilitas & naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiæ consequitur variabilitas? Omnium quippe quæ accidentia dicuntur: alia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse & abesse posse intelliguntur & omnes colores: Alia omninò nullam vel accidendo vel recedendo mutationem, circa id de quo dicuntur, efficere noscuntur, vt quædam relationes. Constat nanque, quia hominem [illegible] annum præsentem nascituro, nec maior nec minor, nec æqualis sim, nec similis. Omnes autem relationes has vtique cùm natus fuerit sine omni mei mutatione, ad illum habere potero, & amittere: secundùm quod crescet, vel per qualitates diuersas mutabitur. Palàm itaque fit, quia eorum quæ accidentia dicuntur: quædam aliquatenus attrahunt commutabilitatem: quædam verò nullatenus subtrahunt immutabilitatem. Sicut igitur summa natura accidentibus mutationem efficientibus nunquam in sua simplicitate locum tribuit: sic secundùm tribuit: sic secundùm ea quæ nullatenus summæ incommutabiliter repugnant, aliquando dici aliquid non respuit, & tamen aliquid eius essentiæ, vnde ipsa variabilis intelligi possit, non accidit. Vnde hoc quoque concludi potest, quia nullius accidentis susceptibilis est, quippe quemadmodùm illa accidentia, quæ mutationem aliquam accedendo vel recedendo faciunt, ipsa suo effectu verè accidere rei, quam mutant perpenduntur: sic illa quæ à simili effectu deficiunt, impropriè dici accidentia deprehenduntur. Sicut igitur semper sibi esse est omnimodò eadem substantialiter: ita nunquam est à se diuersa vllo modo, vel accidentaliter. Sed quoquo modo sese habeat ratio de proprietate hominis accidentium, illud
D

A illud sine dubio verum est: quia de summæ incommutabili natura, nihil potest dici vnde mutabilis possit intelligi.

Quomodo illa dicenda sit substantia: & quod sit extra omnem substantiam, & singulariter sit quicquid est. Cap. XXV.

SEd si ratum est, quod de huius naturæ simplicitate perspectum est: quomodo substantia est? Nam cùm omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium sit susceptibilis: huiusmodi immutabilis sinceritas omnino de admixtioni siue mutationi est inaccessibilis: quomodò ergò obtinebitur eam esse quālibet substantiam: nisi dicatur substantia pro essentia, & sic sit extra, sicut est supra, omnem substantiam? Nam quantum illud esse, quod per se est quicquid est, & de nihilo facit, omne aliud esse diuersum est ab eo esse, quod per aliud esse diuersum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo quicquid est: tantum omninò distat summa substantia, ab his quę non sunt idem quod ipsa. Cumque sola omnium naturarum habeat à se sine alterius naturæ auxilio esse quicquid est: quomodo non est singulariter absque suæ creaturæ consortio quicquid ipsa est? Vnde si quando illi est cum alijs nominis alicuius communio: valde procul dubio intelligenda est diuersa significatio.

Quòd non contineatur in communi tractatu substantiarum, & tamen sit substantia, & indiuiduus spiritus.

Cap. XXVI.

B COnstat igitur, quia illa substantia nullo communi tractatu substantiarum includitur, à cuius essentiali communione omnis natura excluditur. Nempè cùm omnis substantia tractetur aut esse vniuersalis, quæ pluribus substantijs essentialiter communis est, vt hominem esse commune est singulis hominibus: aut esse indiuidua, quæ vniuersalem essentiam communem habet cum alijs, quemadmodum singuli homines commune habent cum singulis, vt homines sint: quomodo aliquis summam naturam in aliarum substantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures substantias se diuidit, nec cum aliqua alia per essentialem communionem se colligit? quoniam tamen ipsa non solùm certissime existit, sed etiam summa omnium existit: & cuiuslibet rei essentia, dici solet substantia, profectò itaque, si quid dici potest digne, non prohibetur dici substantia: & quoniam non noscitur dignior essentia, quàm spiritus, & corpus: & ex his dignior est spiritus, quàm corpus: vtique eadem asserenda est esse spiritus, & non corpus. Quoniam autem nec vllæ partes sunt eiusdem spiritus, nec plures esse possunt eiusmodi spiritus, necesse est, vt sit omninò indiuiduus spiritus. Quoniam enim, sicut supra constat nec partibus est compositus, nec vllis differentijs vel accidentibus intelligi potest esse mutabilis, impossibile est, vt qualibet sectione sit diuisibilis.

Quòd idem spiritus simpliciter sit: & creata illi comparata non sint. Cap. XXVII.

VIdetur ergò consequi ex præcedentibus, quòd iste spiritus, qui sic suo quodam mirabiliter singulari, & singulariter mirabili modo est, qua dam ratione solus sit: alia verò quæcunque videntur esse, huic collata, non sint. Si enim diligenter intendatur, ille solus videbitur simpliciter & perfectè & absolutè esse: alia verè omnia

verè non esse, & vix esse: quoniam nanque id[...]
spiritus, propter incommutabilem æternitat[...]
suam nullo modo secundum aliquem motum [...]
ci potest, quia fuit, aut erit: sed simpliciter est: [...]
mutabiliter est aliquid, quod aliquando, aut [...]
fuit, aut non erit, neque non est quod aliquan[...]
fuit, aut erit: sed quicquid est semel, & simul[...]
interminabiliter est. Quoniam inquantum hu[...]
modi est, esse eius iure ipse simpliciter & absol[...]
& perfecte dicitur esse. Quoniam verò omni[...]
lia secundum aliquid mutabiliter aliquando [...]
fuerunt, aut erunt quod non sunt: aut sunt q[...]
aliquando non fuerunt, vel non erunt: & quoni[...]
hoc, quia fuerunt, iam non est: illud autem [...]
cet, quia erunt, nondum est, & hoc quia in la[...]
breuissimoque & vix existente præsenti sunt, [...]
est. Quoniam ergò tam mutabiliter sunt: [...]
immeritò negantur simpliciter & perfectè & [...]
solute esse, & asseruntur fere non esse, & vix e[...]
Deinde, cùm omnia quęcunque aliud sunt qu[...]
ipse: de non esse venerunt ad esse, non per se, [...]
per aliud: & cùm de esse redeant ad non e[...]
quantum ad se nisi sustineantur per aliud: q[...]
modo illis simpliciter conuenit, aut perfecte [...]
absolute esse, & non magis vix esse aut ferè [...]
esse? Cumque esse solius eiusdem ineffabilis [...]
ritus intelligi nullo modo possit, aut non esse [...]
cœptum, aut aliquam pati posse, ex eo quod e[...]
non esse defectum: & quicquid ipse est, non [...]
per aliud quam per se, id est, per hoc quod ipse [...]
nonne huius esse meritò intelligitur simplic[...]
solū perfectum & absolutum: Quod verò sic [...]
pliciter & omnimoda ratione solum est pe[...]
ctum simpliciter & absolutum, id nimirum q[...]
dammodò iure dici potest solum esse: & c[...]
tra, quicquid per superiorem rationem nec [...]
pliciter, nec perfecte, nec absolute esse, sed vix [...]
se, aut ferè non esse, cognoscitur: id vtique [...]
quo modo recte non esse dicitur Secundum [...]
igitur rationem ille solus creator spiritus e[...]
omnia creata. non sunt: nec tamen omnia [...]
sunt, quia per illum qui solus absolute est, de [...]
hilo aliquid facta sunt.

Quòd eius locutio idipsum sit quod ipse: nec ta[...] men sint duo sed vnus spiritus.

Cap. XXVIII.

IAM nunc his, quæ de proprietatibus h[...]
summæ naturæ ad præsens mihi ducem r[...]
tionem sequenti occurrunt: perspectis opportu[...]
existimo, vt de eius locutione, per quam facta [...]
omnia, si quid possim considerem. Etenim [...]
omnia, quæ de illa supra potui animaduer[...]
rationis robur inflexibile teneant. Illud me[...]
ximè cogit de illa diligentius discutere, qu[...]
ipsum quod ipse summus spiritus est, pro[...]
esse. Si enim ille nihil fecit, nisi per seipsu[...]
quicquid ab eo factum est, per illam est fa[...]
quomodo illa est aliud, quam est idem ipse [...]
plius, asserunt vtiq; inexpugnabiliter ea q[...]
inuenta sunt: quia nihil omninò potuit [...]
aut potest subsistere præter creantem spi[...]
eius creaturam. Hanc verò spiritus eiu[...]
cutionem, impossibile est inter creata [...]
quoniam quicquid creatum subsistit, [...]
factum est: illa verò per se fieri nō potu[...]
pe per seipsum fieri potest: quia quic[...]
[...]ritus est eo per quod fit: & nihil [...]
[...] ipsis. Relinquitur itaque, vt hæc [...]
[...]us locutio, cùm creatura esse n[...]
sit aliud quàm summus spiritus.

A ipsa locutio nihil aliud possit intelligi, quàm eiusdem spiritus intelligentia qua cuncta intelligit. Quid enim est aliud illi rei loqui aliquam, hoc loquendi modo quàm intelligere? Nam non vt homo, semper dicit quod intelligit. Si igitur summe simplex natura non est aliud, quam quod est sua intelligentia, quemadmodum est id quod est sua sapientia: necesse est vt similiter non sit aliud, quàm quod est sua locutio. Sed quoniam iam manifestum est summum spiritum vnum tantum esse, & omnimode indiuiduum: necesse est vt sit illi hæc sua locutio consubstantialis, vt non sint duo, sed vnus spiritus.

Quòd eadem locutio non constet ex pluribus verbis, sed sit vnum verbum. Cap. XXIX.

CVR igitur dubitem, quòd supra dubium dimiseram: scilicet vtrùm hæc locutio in pluribus verbis, an in vno verbo consistat? Nam si sic est summæ naturæ consubstantialis, vt nō sint duo, sed vnus spiritus: vtiq; sicut ille summe simplex est, ita & ista. Non igitur constat pluribus verbis, sed vnum verbū per quod facta sunt omnia. Sed ecce videtur mihi suboriri nec facilis, nec vllatenus sub ambiguitate relinquenda quæstio. Etenim omnia huiusmodi verba, quibus res quaslibet mente dicimus, id est, cogitamus, similitudines & imagines sunt rerum quarum verba sunt, & omnis similitudo & imago tantò magis vel minus est vera, quantò magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo. Quid igitur tenendum est de verbo, quo dicuntur & per quod facta sunt omnia? Erit aut non erit similitudo eorum, quæ per ipsum facta sunt? Si enim ipsum est
B vera mutabilium similitudo: non est consubstantiale summæ incommutabilitati quod falsum est. Si autem non est omnino vera, sed qualiscunque similitudo mutabilium est: non est verbum summæ veritatis omnino verum, quod absurdum est. At si nullam mutabilium habet similitudinem: quomodo ad illius exemplum facta sunt? Verùm forsitan nihil huiusmodi remanebit ambiguitatis, si quemadmodum in viuo homine veritas hominis esse dicitur: in picto verò similitudo siue imago illius veritatis: sic existendi veritas intelligitur in verbo cuius essentia sic summè est, vt quodammodò illa sola sit. In his verò quæ in eius comparatione quodammodò non sunt: & tamen per illud & secundùm illud facta sunt aliquid, aliqua imitatio illius summæ essentiæ perpendatur: sic quippe verbum summæ veritatis quod & ipsum est summa veritas, nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundùm hoc quod magis vel minus creaturis sit simile: sed potius necesse erit, omne quod creatum est, tantò magis esse, & tantò esse præstantius quanto similius est illi, quòd summè est, & summè magnum est. Hinc etenim fortasse, immò non fortasse, sed pro certo, hinc omnis intellectus iudicat naturas, quolibet modo viuentes præstare non viuentibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationabilibus. Quoniā enim summa natura suo quodammodo singulari non solùm est, sed & viuit, & sentit, & rationalis est: liquet quoniam omnia quæ sunt, id quod aliquo modo viuit, magis est illi simile, quàm id quod nullatenus viuit: & quod modo quolibet vel corporeo sensu cognoscit aliquid, magis est, quam quod nihil omnino sentit: & quod rationale est, magis quam rationis capax non est. Quoniam verò simili ratione quædam naturæ magis minùsve sint quàm aliæ, perspicuum est. Quemadmodum enim natura illud quod magis est ... per naturalem essentiam propinquius est præstantissimo: ita vtique illa natura magis est, cuius essentia similior est summæ essentiæ. Quod sic quoque animaduerti facile posse existimo. Nempe si cuilibet substantiæ quæ & viuens, & sensibilis, & rationalis est, cogitatione auferatur quod rationalis est, deinde, quod sensibilis: & postea quod vitalis: postremo, ipsum nudum esse quod remanet: quis non intelligat, quod illa substantia quæ sic paulatim destruitur: ad minus & ad minus esse, & ad vltimum ad non esse gradatim perducitur? Quæ autem singillatim assumpta, quamlibet essentiam ad minus & minus esse deducunt: eadem ordinatim assumpta, illam ad magis & magis esse perducent. Patet igitur, quia magis est viuens substantia, quam non viuens: & sensibilis, quàm non sensibilis: & rationalis, quam non rationalis. Non est itaque dubium, quo omnis essentia eo ipso magis est præstantiorque est: quo similior est illi essentiæ, quæ summè est & summè præstat. Satis itaque manifestum est in verbo, quod facta sunt omnia non esse eorum similitudinem, sed veram simplicemque essentiam. In factis verò non esse simplicem absolutamque essentiam, sed verè illius essentiæ vix aliquam imitationem. Vnde necesse est, non idem verbum secundùm rerum creatarum similitudinem magis vel minus esse verum: sed omnem creatam naturam eo altiori gradu essentiæ dignitatisq; consistere: quo magis illi propinquare videtur.

Quòd ipsum verbum non sit similitudo factorum, sed veritas essentiæ: facta verò sint aliqua veritatis imitatio: & quæ natura magis sint quàm alia & præstantiores.

D

Cap. XXX.

SEd cùm ita sit: quomodo illud quod simpliciter est veritas, potest esse verbum eorum quorum non est similitudo? cùm omne verbum quo aliqua res sic mente dicitur, similitudo sit rei eiusdem: & si non est verbum eorum quæ facta sunt per ipsum: quomodo constabit quia sit verbum? Nempe, omne verbum alicuius rei verbum est. Denique si nunquam creatura esset, nullum eius esset verbum. Quid igitur? An concludendum est: quia si nullo modo esset creatura, nequaquam esset verbum illud, quod est summa & nullius indigens essentia, aut fortasse illa summa essentia, quæ verbum est, essentia quidem esset æterna: sed verbum non esset, si nihil vnquam per illam fieret? Eius enim quod nec fuit, nec est, nec futurum est, nullum verbum esse potest, verùm secundùm hanc rationem, si nunquam vlla præter summum spiritum esset essentia, nullum omnino esset verbum in illo. Si nullum in illo verbum esset, nihil apud se diceret: cùm idem sit illi sic dicere aliquid quod est intelligere: non aliquid intelligeret, si nihil intelligeret: ergo summa sapientia, quæ non est aliud quàm idem spiritus, nihil intelligeret: quod absurdissimum est. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo esset summa sapientia: aut si nullo modo esset aliquid præter illam, quid illa intelligeret? Sed nunquid seipsam non intelligeret? aut quomodo vel cogitari potest, quòd summa sapientia se aliquando non intelligat, cùm aliquando mens rationalis possit non solùm suimet, sed & illius summæ sapientiæ reminisci: sed & illam & se intelligere. Si enim mens humana nullam eius,

A ius, aut suam habere memoriam, aut intelligentiam posset, nequaquam se ab irrationabilibus creaturis, & illam ab omni creatura, secum sola tacite disputando sicut nunc mens mea facit, discerneret. Ergo summus ille spiritus, sicut est æternus: ita æternè sui memor est, & intelligit se ad similitudinem mentis rationalis, immo non ad vllius similitudinem, sed ille principaliter: & mens rationalis ad eius similitudinem. At si æternè se intelligit, æternè se dicit. Si æternè se dicit, æternè est verbum eius apud ipsum. Siue igitur ille cogitetur nulla alia existente essentia, siue alijs existentibus: necesse est verbum illius coæternum illi esse cum ipso.

Quòd summus spiritus seipsum dicat coæterno verbo. *Cap. XXXI.*

SEd ecce quærenti mihi de verbo, quo creator dicit omnia quæ fecit: obtulit se verbum, quo seipsum dicit, quia omnia fecit. An ergo alio verbo dicit seipsum, & alio ea quæ fecit: aut potius eodem ipso, verbo quo dicit seipsum, dicit quæcunque fecit. Nam hoc quoque verbum, quo seipsum dicit, necesse est idipsum esse quod ipsum est: sicut constat de verbo illo, quo dicit, ea quæ facta sunt a se. Cùm enim etiam si nihil vnquam aliud esset, nisi summus ille spiritus, ratio tamen cogit verbum illud, quo se dicit, ex necessitate esse. Quod verius quam hoc verbum eius, non esse aliud quàm quod ipse est? Ergo si & seipsum & ea quæ facit consubstantiali sibi verbo dicit: manifestum est quia verbi quo se dicit, & verbi quo creaturam dicit vna substantia est. Quomodo ergo si vna substantia est, duo verba sunt? Sed forsitan non cogit identitas substantiæ, verbi vni-

B tatem admittere. Nam idem ipse qui his verbis loquitur, eandem illis habet substantiam & tamen verbum non est. Sed vtique verbum quò se dicit summa sapientia, conuenientissimè dici potest verbum eius, secundùm superiorem rationem: quia eius perfectam tenet similitudinem. Nam nulla ratione negari potest, cum mens rationalis se ipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in sua cogitatione: immò ipsam cogitationem sui esse imaginem, ad sui similitudinem tanquam ex eius impressione formatam. Quamcunque enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare, eius vtique similitudinem, quantum valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere: quod quantò verius facit tantò rem ipsam verius cogitat, & hoc quidem cum cogitat aliquid aliud quod ipsa non est, & maxime cum aliquid cogitat corpus, clarius perspicitur. Cùm enim cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meç, in talem imaginem eius qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi: quæ imago in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cùm se cogitando intelligit, secũ imaginem suam ex se natam, id est, cogitationem sui ad suam similitudinem, quasi sua impressione formatam: quamuis ipsa se à sua imagine non nisi ratione sola separare possit, quæ imago eius verbum eius est.

Quòd vno verbo dicat se: & quod fecit. *Caput XXXII.*

HOc itaque modo quis neget summam sapientiam, cùm se dicendo intelligat, gignere consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, verbum suum. Quod verbum, licet de re tam C singulariter eminenti propriè aliquid, satis conuenienter dici non possit, non tamen inconuenienter, sicut similitudo: ita & imago & figura, & character eius dici potest. Verbum autem quo creaturam dicit, nequaquam similiter est verbum creaturæ: quia non est eius similitudo, sed principalis essentia: consequitur igitur vt ipsam creaturam non dicat verbo creaturæ. Cuius ergò verbo eam dicit, si non dicis eam verbo eius? Nam quod dicit verbo, dicit: & verbum alicuius est verbum, id est, similitudo. Sed si nihil aliud dicit, quàm se aut creaturã, nihil dicere potest: nisi aut suo, aut eius verbo. Si ergò nihil dicit verbo creaturæ: quicquid dicit, verbo suo dicit. Vno igitur eodemq́; verbo dicit seipsum, & quæcunq; fecit.

Quòd suo verbo videre possit dicere creaturam. *Caput XXXIII.*

SEd quomodo tam differentes res scilicet creans & creata essentia, dici possunt vno verbo: præsertim cùm verbum ipsum sit dicenti coæternum, creatura autem non sit illi coæterna? Forsitan, quia ipsa est summa sapientia & summa ratio, in qua sunt omnia quæ facta sunt: quemadmodũ opus quod fit secundum aliquam artem, non solùm quando fit verum, & antequàm fiat, & postquam dissoluitur: semper est in ipsa arte non aliud, quam quod est ars ipsa. Idcircò cùm ipse summus spiritus dicit seipsum, dicit omnia quæ facta sunt. Nam & antequàm fierent, & cùm iam facta sunt, & cùm corrumpuntur seu aliquo modo variantur, semper in ipso sunt: non quòd sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis secũdùm mutabilem rationem creata: in ipso verò sunt ipsa prima essentia, & prima existendi veritas: cui prout magis vtcunque D illa similia sint, ita verius & præstantius existunt. Hoc itaq; modo non irrationabiliter asseri potest, quia cùm seipsum dicit summus illè spiritus: dicit etiam quicquid factum est vno eodemque verbo.

Quòd quicquid factum est, in eius verbo & scientia, sit vita & veritas. *Cap. XXXIV.*

VErùm cùm constet, quia verbum consubstantiale est illi, & perfecte simile: necessariò consequitur, vt omnia quæ sunt in illo eadem, & eodem modo sint in verbo eius. Quicquid igitur factum est, siue viuat, siue non viuat, aut quocunque sit in se, in illo est ipsa vita & veritas. Quoniam autem idem est summo spiritui scire, quod intelligere, siue dicere: necesse est, quód eodem modo sciat omnia quæ scit, quo ea dicit aut intelligit. Quemadmodum igitur omnia sunt in verbo eius vita & veritas, ita sunt in scientia eius. Qua ex re manifestissimè comprehendi potest, quomodo dicat idem spiritus, vel quomodo sciat ea quæ facta sunt, aut humana scientia comprehendi non posse. Nam nulli dubium, creatas substantias multò aliter esse in seipsis, quàm in nostra scientia. In seipsis nanque sunt per ipsam suam essentiam: in nostra verò scientia, non sunt earum essentia: sed earum similitudines. Restat igitur, vt tantò verius sit in seipsis, quam in nostra scientia: quantò verius sunt alicubi per suam essentiam, quàm per suam similitudinem.

Quàm incomprehensibili modo dicat, vel sciat res à se factas. *Cap. XXXV.*

CVM ergo & hoc constet, quia omnis creata substantia, tantò verius est in verbo, & intelligentia

A ligentia creatoris, quàm in seipsa: quantò verius existit creatrix, quam creata essentia: quomodo comprehendat humana mens, cuiusmodi sit illud dicere & illa scientia, quæ sic longè superior, & verior est creatis substantijs: si nostra scientia tantum superatur ab illis: quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

Quòd quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit, & verbum eius: nec tamen ambo simul pluraliter.

Cap. XXXVI.

VErùm cùm manifestè rationes superiores doceant, summum spiritum per verbum suum fecisse omnia, nunquid non & ipsum verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantiale, cuius est verbum, necesse est, vt sit summa essentia. Summa autem essentia non est, nisi vna, quæ sola creatrix & solum principium est omnium quæ facta sunt. Ipsa nanque sola fecit, non per aliud, quàm per se, omnia ex nihilo. Quare quæcunque summus spiritus facit: eadem & verbum eius facit similiter. Quicquid igitur summus spiritus est ad creaturam: hoc & verbum eius est, & similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter quia non sunt plures creatrices summæ essentiæ. Sicut igitur ille creator est rerum & principium, sic & verbum eius: nec tamen sunt duo, sed vnus creator & vnum principium.

Quòd dici non possit, quid duo sint: quamuis necesse sit esse duos. *Cap.* XXXVII.

STudiosè itaque attendendum est quiddam quod valdè in solitum alijs rebus, in summo spiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum est, vnicuique singulatim, & vtrisque simul in esse

B quicquid sunt in essentia, & quicquid sunt ad creaturam: vt & singulatim perfectum sit ambobus: & tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim singulatim & ille perfecte sit summa veritas, & creator: & verbum eius sit summa veritas & creator: non tamen ambo simul sunt duæ veritates aut duo creatores. Sed cùm hæc ita sint: miro tamen modo apertissimum est, quia nec ille cuius est verbum, potest esse verbum suum: nec verbum potest esse cuius est verbum, vt in eo quod significat, vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam semper indiuiduam teneant vnitatem. In eo verò, quod ille nó est ex isto, hic autem est ex illo: ineffabilem admittant pluralitatem, ineffabilem certè. Quamuis enim necessitas cogat, vt sint duo: nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint. Nam si fortè duo pares, aut aliquid aliud similiter adinuicem possint dici: in his ipsis tamen relatiuis si quæratur, quid sit illud de quo dicuntur, nó potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duę pares lineæ, aut duæ homines similes. Quippe non sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significat eorum aut essentiam, aut habitudinem ad creaturam: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum nanque hoc ipsum quod verbum est, aut imago ad alterum est, quia non nisi alicuius verbũ est aut imago: & sic propria sunt hæc alterius, vt nequaquam alteri coaptentur. Nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago, nec verbum est.

Quòd idem verbum sit à summo spiritu nascendo.

Cap. XXXVIII.

COnstat igitur, quod ex primi non potest quid duo sint, summus spiritus, & verbum eius quamuis quibusdam singulorum proprietatibus cogantur esse duo. Etenim proprium vnius est, esse ex altero: & proprium est alterius, alterum esse ex illo. Quod ipsum nullo vtique verbo videtur familiarius posse proferri, quàm si dicatur proprium esse vnius, nasci ex altero: & proprium alterius, nasci alterum ex ipso. Certum nanque iam constat, quod verbum summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta sunt, sed quemadmodum de creatore, summum de summo. Et vt plena breuitate omnimoda absoluatur similitudo, penitùs idem ipsum est de eodem ipso: & ita vt nullatenus sit nisi ex eo. Cùm igitur pateat verbum summi spiritus, sic esse ex ipso solo, vt perfectam eius, quasi proles parentis, teneat similitudinem: nec sic esse ex eo ipso, vt fiat ab eo: profectò nullo modo conuenientius cogitari potest: ex illo esse quam nascendo. Nempe si innumerabiles res indubitanter dicuntur nasci ex his: ex quibus habent vt sint, cùm nullam eorum ex quibus nasci dicuntur teneant similitudinem, sicut proles parentis. Dicimus enim capillos nasci de capite & poma ex arbore: licèt nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: Si inquam, multa huiusmodi non absurdè dicuntur nasci, tantò congruentius dici potest verbum summi spiritus, ex illo existere nascendo, quantò perfectius quasi proles parentis, trahit eius similitudinem ex illo existendo.

Quòd verissimè ille sit parens, ille verò proles.

Caput XXXIX.

QVòd si conuenientissimè dicitur nasci, & tam simile est illud quo nascitur: cur æstimetur simile quasi proles parenti, & non potiùs asseratur: quia tantò verior est ille parens & ista proles: quantò magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem solus sufficit: & quod nascitur, eius similitudinem exprimit. Nanque in rebus alijs, quas parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, vt omninò nullius indigẽs sola per se ad gignendam prolem sufficiat: nulla sic gignitur, vt nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat. Si ergò verbum summi spiritus sic est omninò ipsius sola essentia, & sic singulariter est illi simile, vt nulla proles sic sit omninò ex sola parentis essentia, aut sic similis parenti: profectò nullis rebus tam conuenienter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quàm summo spiritui & verbo eius. Quapropter illius est verissimum proprium esse parentem, istius verò veracissimam esse prolem.

Quòd ille verissimè gignat, ille verissimè gignatur.

Caput XL.

AT hoc constare non poterit, nisi pariter ille verissimè gignat: & istud verissimè gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum, ita hoc esse certissimum necesse est, quare summi spiritus est verissimè gignere, & verbi eius verissimè gigni. Vellem iam quidem & fortè possem, illum esse verissimè patrem: hoc verò verissimè esse filium concludere. Sed nec hoc negligendum existimo: an patris & filij, & an matris & filiæ magis illis apta sit appellatio: cùm in eis nulla sit sexus discretio. Nam si idcircò conuenienter est ille pater, & proles eius filius, quia vterque est spiritus: cur non pari ratione alteri conuenit esse matrem, alteri filiam: quia vterque est veritas & sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris

A noris verò matrem vel filiam. Et hoc quidem naturaliter in pluribus: in quibusdam verò è contrario: vt in quibusdam auium generibus, in quibus fœmininus sexus semper maior & validior est: masculinus verò minor & infirmior. Aut certe idcircò magis conuenit summo spiritui dici patrem quàm matrem: quia prima & principalis causa prolis semper est in patre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incongruum, vt illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut præcedit. Verissimum est igitur summum spiritum, patrem esse prolis suæ. Quod si filius semper similior est patri quàm filia. Nihil autem similius est alteri, quàm summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium.

Quod alterius verißimè sit esse genitorem & patrem, alterius genitum & filium. Cap. XLI.

Sicut igitur propriũ est illius verissimè gignere, istius verò gigni: sic proprium est illius esse verissimum genitorem, istius verò verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens alter verissima proles: sic alter est verissimus pater, alter verissimus filius. Inuentis tot & tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quędam tam ineffabilis quàm ineuitabilis in summa vnitate probatur esse pluralitas, valde mihi videtur delectabile, retractare sæpiùs tam impenetrabile secretum. Ecce enim cùm sit impossibile sic, eundem esse qui gignit, & eum qui gignitur: atqoe eundem esse parentem & prolem: vt necesse sit alium esse genitorem, alium genitum: & alium esse patrem, alium filium: sic tamen necesse est idem
B esse illum qui gignit, & illum qui gignitur, nec non parentem & prolem: vt impossibile sit alium esse genitorem, quàm quod est genitus: aliud esse patrem, quam quod est filius.

Retractio communionis amborum & proprietatum singulorum. Cap. XLII.

ET cùm ita sit alius ille, & alius ille: vt omninò pateat, quòd duo sint: sic tamen vnum & idem ipsum est, id quod est ille & ille vt penitùs lateat quid duo sint. Nam sic est alius pater, alius filius: vt cùm ambos dixerim, videam me duos dixisse: & sic est idipsum quod est, & pater & filius, vt non intelligam quid duos dixerim. Quamuis nanque singulus pater sit perfectè summus spiritus & singulus filius sit perfectè summus spiritus: sic tamen vnus idemque est summus spiritus pater, & spiritus filius: vt pater & filius non sint duo spiritus: sed vnus spiritus: vt sicut singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum: ita id quod commune est amborum indiuiduam teneat vnitatem, quamuis totum sit singulorum. Nam sicut non sunt duo patres aut duo filij, sed vnus pater, & vnus filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita non sunt duo, sed vnus spiritus: quamuis & singuli patris, & singuli filij, sit perfectum esse spiritum. Sic sunt oppositi relationibus, vt alter nunquam suscipiat proprium alterius: sicut sunt concordes natura, & alter semper teneat essentiam alterius.

Quomodo alter alterius sit essentia. Cap. XLIII.

SIc enim diuersi sunt per hoc quod alter est pater, & alter filius, vt nunquam dicatur aut pater filius, aut filius pater: & sic idem sunt per sub-

stantiam, vt semper sit in patre essentia filij, &
lio essentia patris. Est enim non diuersa, se
dem: non plures, sed vna vtriusque essentia
etiam si alter alterius dicatur essentia, non er
a veritate: sed summa vnitas simplicitasque
mendatur communis naturæ. Non enim q
admodum intelligitur sapientia hominis
quam homo sapiens est, qui non potest esse
sapiens: ita intelligi potest, si dicatur pater ess
filij, & filius essentia patris, vt eo modo sit
existens per patrem, & pater per filium, quasi
possit alter existens esse nisi per alterum: sic
mo non potest esse sapiens nisi per sapientiam
cut nanque summa sapientia semper sapit p
ita summa essentia semper est per se: Et a
perfectè summa essentia pater, & perfectè su
essentia filius: pariter ergò perfectus pater
est, & pariter perfectus filius per se est, sicut
que sapit per se. Non enim idcircò minus p
cta est essentia vel sapientia filius, quia est e
nata de patris essentia, & sapientia de sapie
sed tunc minus perfecta essentia vel sapient
set, si non esset per se, aut non saperet per se.
quaquam enim repugnat, vt filius per se sub
& de patre habeat esse. Sicut enim pater
essentiam, & sapientiam, & vitam in seme
vt non per alienam, sed per suam essentiam
suam sapientiam sapiat, per suam vitam viu
gignendo dat filio essentiam habere, & sa
tiam & vitam in semetipso: vt non per ex
am, sed per suam essentiam, sapientiam, &
subsistat, sapiat, & viuat: alioquin non erit
esse patris & filij. nec erit par patri filius. Q
que falsum sit, liquidissimè superius per
est: quare non repugnat filium, & subsiste
se, & esse de patre: quia hoc ipsum, id est, p
ipsum posse subsistere, necesse est illum de
habere. Nam si quis sapiens, suam me habe
pientiam, cuius prius expers essem, docere
que hæc ipsa sapientia eius facere non incon
diceretur: sed quamuis mea sapientia ab illi
pientia haberet esse & sapere: tamen cùm
non esset, nisi sua sapientia esset, nec saperet n
ipsa. Multo igitur magis æterni patris coæt
filius, qui sic habet à patre esse, vt non sint d
sentiæ, per se subsistit, sapit, & viuit. Non
sic intelligi potest: quod pater filij aut fili
tris sit essentia: quasi alter non possit sub
per se, sed per alterum: sed ad designan
quam habent communionem summæ sim
summeque vnius essentiæ, si congruè dici &
ligi potest, quod sic est alter idipsum quod
vt alter habeat essentiam alterius. Hac itaq
tione, quoniam vtrique non aliud est habere
tiam, quàm essentiam esse, sicut habet alter a
essentiam, ita est alter alterius essentia, id est
esse est alteri, quod alteri.

Quòd aptius dici poßit filius essentia patris, quà … essentia filij: & quod similiter sit filius pa … virtus: & sapientia, & similia. Capùt XLIV.

QVod licèt secundum perspectam
verum sit: valde tamen magis c
lium dici essentiam patris quàm patrem
filij, quoniam nanque pater a nullo h
tiam nisi à seipso, non satis aptè dicit
sentiam alicuius nisi suam: quia vero
tiam suam habet à patre, & eandem
aptissimè dici potest habere essentiam
re quoniam neuter aliter habet

A existendo essentia sicut satis aptius intelligitur habere filius patris essentiam quàm pater filij: ita conuenientius dici potest filius patris essentia quàm pater filij. Nam hæc vna sit fiat prolatio. satis acura breuitate commendat filium, non solum eandem essentiam habere cum patre: sed hanc ipsam habere de patre, vt hic sit filius est essentia patris. quod est, filius est non differens essentia de patris essentia, immò de patris essentia, similiter ergò est filius, patris essentia, virtus. & sapientia, siue veritas, & iustitia: & quicquid summi spiritus conuenit essentiæ.

Quomodo quædam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi.

Cap. XLV.

VIdetur tamen quædam ex his quæ sic proferri & intelligi possunt, aliam quoque non incongruam sub hac ipsa pronunciatione intelligentiam suscipere. Liquet enim filium, esse verum verbum, id est, perfectam intelligentiam, siue perfectam totius paternæ substantiæ cognitionem, & scientiam, & sapientiam: id est, quæ ipsam patris intelligit essentiam, & cognoscit, & scit, & sapit. Si igitur hoc sensu dicatur, filius patris intelligentia, & sapientia, & scientia, & cognitio, siue notitia: quoniam intelligit, sapit, scit, & nouit patrem, nequaquam a veritate discediitur. Veritas quoque patris aptissimè dici potest filius, non solum eo sensu, quia est eadem filij veritas quæ est & patris: sicut iam perspectum est, sed etiam hoc sensu, vt in eo intelligatur non imperfecta quædam imitatio, sed integra veritas paternæ substantiæ: quia non est aliud, quàm quod est pater. At si B ipsa substantia patris est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas, consequenter colligitur: quia sicut filius est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas paternæ substantiæ: Ita est intelligentia intelligentiæ, scientia scientiæ, sapientia sapientiæ, & veritas veritatis.

Quòd filius sit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis: & similiter de similibus.

Caput XLVI.

DE memoria verò, quod sentiendum est? an æstimandus est filius intelligentia memoriæ, siue memoria patris, aut memoria memoriæ? Equidem cùm summa sapientia sui memor esse negari non possit, nihil competentius quàm in memoria pater: sicut in verbo filius intelligitur: quoniam de memoria nasci verbũ videtur, quod clarius in nostra mente percipitur. Quoniam nanque mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit: liquet cùm se cogitat, quod verbum eius nascitur, de memoria. Vnde apparet, quia si semper se cogitaret, semper verbum eius de memoria nasceretur. Rem etenim cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est, mente eam dicere, verbum verò rei: est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata: Hinc itaque liquido animaduerti potest de summa sapientia, quæ sic semper se dicit, sicut semper sui memor est: quia de æterna memoria coæternum verbum nascitur. Sicut igitur verbum congrue intelligitur proles: ita memoria parentis nomen aptissime suscipit. Si ergò proles, quæ omninò de solo summo spiritu nata est, proles est memoriæ. eius nihil conuenientius, quàm quia memoria eius est idem ipse quippe non est, in eo quod sui memor est, sic est in sui memoria velut alia res in alia, quemadmodum ea quæ sic sunt in C humanæ mentis memoria, vt non sint ipsa in nostra memoria: sed sic est memor sui, vt ipse memoria sui sit. Consequitur itaque, vt quomodo filius est intelligentia, siue sapientia patris ita sit & paternæ memoriæ. At quicquid filius sapit aut intelligit, eius similiter & meminit.

Quòd in memoria intelligatur pater, sicut in intelligentia filius: & quomodo filius sit intelligentia vel sapientia memoriæ & memoria patris & memoriæ.

Caput XLVII.

EST igitur filius memoria patris, & memoria memoriæ, id est, memoria memor patris, qui est memoria, sicut est sapientia patris, & sapientia sapientiæ. id est, sapientia sapiens patrem sapientiam, & filius quidem memoria nata de memoria, sicut sapientia nata de sapientia: pater verò de nullo nata memoria vel sapientia. Sed ecce dum huius patris filijq; proprietates, communionemque delectabiliter intueor: nihil delectabilius in illis contemplandum inueni, quàm mutui amoris affectum. Quoniam enim absurde negetur summus spiritus se amare sicut sui memor est, & se intelligit, cùm mens rationalis & se & illum amare posse conuincatur: ex eo quia sui & illius memor esse, & se & illum intelligere potest: otiosa nanque & penitùs inutilis est memoria & intelligentia cuiuslibet rei, nisi prout ratio exigit: res ipsa ametur aut reprobetur. Amat ergò seipsum summus spiritus sicut sui meminit & se intelligit.

Quòd summus spiritus se amet: & quod idem amor pariter procedat à patre & filio.

Caput XLVIII.

D PAlàm certè est rationem habenti, eum idcireò sui memorem esse, aut se intelligere, quia se amat: sed ideò se amare, quia sui meminit, & se intelligit: nec eum se posse amare: si sui non sit memor, aut se non intelligit. Nulla enim res amatur, sine eius memoria & intelligentia: & multa tenentur memoria, & intelliguntur, quæ non amantur. Patet igitur amorem summi spiritus ex eo procedere: quia sui memor est, & se intelligit. Quòd si in memoria summi spiritus intelligitur pater, in intelligentia filius, manifestum est: quia à patre pariter & à filio summi spiritus amor procedit.

Quòd vterque pari amore diligat se, & alterum.

Caput XLIX.

SEd si se amat summus spiritus, procul dubio se amat pater, amat se filius, & alter alterum: quia singulus pater summus est spiritus: & singulus filius, summus spiritus: & ambo simul, vnus spiritus. Et quia vterque pariter sui & alterius meminit, & se & alterum intelligit: & quoniam omninò idipsum est quod amat, vel amatur in patre, & quod in filio, necesse est vt pari amore vterque diligat se & alterum.

Quòd tantus est ipse amor, quantus est ipse spiritus.

Caput L.

QVantus ergò est amor summi spiritus, sic communis patri & filio: sed si se tantum diligit, quantum sui meminit & se intelligit: tantum autem sui memor est & intelligit se, quanta est eius essentia, quod aliter esse non potest: profectò tantus est amor eius quantus ipse est.

A *Quòd idem amor sit idipsum quod est summus spiritus, & tamen ipse cum patre & filio vnus spiritus.* Cap. LI.

VErùm quid potest esse par summo spiritui, nisi summus spiritus? Iste itaque amor, est summus spiritus. Deniq, si nulla vnquam creatura, id est, si nihil vnquam aliud esset, quàm summus spiritus pater, & filius nihilominus seipsos & inuicem pater & filius diligerent. Consequitur itaque hunc amorem, non esse aliud quam quòd est pater & filius, quod est summa essentia. At quoniã summę essentię plures esse non possunt: quid magis necessarium, quam patrem & filium, & vtriusq; amorem, vnam esse summam essentiam? Est igitur idem amor summa sapientia, summa veritas, summum bonum, & quicquid de summi spiritus substantia dici potest.

Quòd totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non sit nisi vnus amor.

Cap. LII.

INtuendum est diligenter, vtrum sint duo amores, vnus à patre procedens, alter à filio: an vnus nõ totus ab vno procedens, sed partim à patre, partim à filio, an nec plures, nec vnus partim procedens à singulis: sed vnus totus à singulis, & idem totus à duobus simul. Sed huiusmodi dubitationis certitudo, hinc indubitanter cognoscitur; quia non ex eo procedit, in quo plures sunt pater, & filius: sed ex eo in quo vnum sunt. Nam non ex relationibus suis, quæ plures sunt. Alia est enim relatio patris, alia filij: sed ex ipsa sua essentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt pater & filius tantum pariter bonum. Sicut ergo singu-
B lus pater, est summus spiritus & singulus filius, est summus spiritus: & simul pater & filius non duo sed vnus spiritus: ita à singulo patre, manat totus amor summi spiritus: & a singulo filio, totus & simul à patre & filio non duo toti, sed vnus idemque totus.

Quòd non sit eorum filius, amor.

Cap. LIII.

QVid ergo? cùm hic amor pariter habeat esse à patre & filio: & sic similis sit ambobus, vt nullatenus dissimilis sit illis, sed omnino idem sit quod illi. Nunquid filius eorum aut proles æstimandus est? sed sicut verbum mox vt consideratur, sed prolem esse eius à quo est euidentissimè probat, promptam præferendo parentis imaginem: sic amor aperte se prolem negat, quia dum à patre & filio procedere intelligitur, nõ statim tam perspicuam exhibet se contemplanti eius ex quo est similitudinem: quamuis ipsum considerata ratio doceat omnino idipsum esse, quod est pater & filius. Deniq; si proles eorum est: aut alter eorum erit pater eius, alter mater: aut vterque pater sine mater est: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam nanq; nullatenus aliter à patre procedit quam à filio: nulla veritas patitur, vt dissimili vocabulo ad illum pater & filius referantur, non est igitur alter pater eius, alter mater. Vt autem duo aliqua sint, quæ singula perfectam, & nullá consideratione differentem habeant pariter ad aliquid vnum, patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo. Ergo non est vterq; scilicet, pater & filius pater aut mater amoris à se manantis. Nequaquam itaque videtur veritati conuenire, vt idem amor eorum filius sit aut proles.

Quòd solus pater sit genitor & ingenitus, solus filius genitus, solus amor nec genitus nec ingenitus. C

Cap. LIIII.

SEed videtur tamen amor idem, nec omnino secundum communis locutionis modum dici posse ingenitus: nec ita propriè sicut verbum genitus. Solemus enim sæpe dicere aliquid gigni ex ea re de qua existit: vt cùm dicimus, splendorem aut calorem gigni ab igne: seu aliquem effectum ex causa sua. Secundum hanc igitur rationem, amor à summo spiritu exiens, non omnino asseri potest ingenitus: ita verò propriè, sic verbum, dici genitus non potest: quia verbum, verissimam esse prolem, & verissimum filium: amorem verò, nullatenus filium aut prolem esse, manifestum est. Potest itaque, immo debet dici solus ille cuius verbum est, genitor & ingenitus: quia solus est pater & parens: & nullo modo ab alio est. Solum autem verbum, genitum: quia solum filius & proles est. Solus verò amor vtriusque, nec genitus nec ingenitus: quia nec filius, nec ingenitus est, nec omnino non est ab alio.

Quòd amor idem sit increatus & creator, sicut pater & filius: & tamen ipse cum illis non tres: sed vnus increatus, & vnus creator: & quòd idem possit dici spiritus patris & filij.

Cap. LV.

QVoniam autem idem amor singulus est summa essentia, sicut pater & filius, & tamen simul pater & filius & vtriusque amor non plures, sed vna summa essentia, quæ sola à nullo facta, non per aliud quàm per se omnia fecit: necesse est vt quemadmodum singulus pater & singulus filius est increatus & creator: ita & amor singulus sit increatus & creator, & tamen omnes D
tres simul, & non plures, sed vnus increatus & vnus creator. Patrem itaque nullus facit, sine creat aut gignit: filium verò pater solus gignit, sed non facit, pater autem pariter & filius non faciunt neque gignunt, sed quodammodo si sic dici potest, spirant suum amorem: quamuis enim non nostro more spiret summè incommutabilis essentia, tamen ipsum amorem à se ineffabiliter procedentem, non discedendo ab illa, sed existendo est illa, forsitan non alio modo videtur posse dici aptius ex se emittere quàm spirando. Quod si dici potest, sicut verbum summæ essentiæ filius est eius: ita eiusdem amor, satis conuenienter appellari potest spiritus eius, vt cùm essentialiter ipse sit spiritus, sicut pater & filius, illi non putentur alicuius spiritus: quia nec pater ab vllo alio est, nec filius à patre quasi spirante nascitur, iste autem æstimetur spiritus vtriusque quia ab vtroque suo quodam inenarrabili modo spirante mirabiliter procedit. Qui etiam ex eo quia est communio patris & filij, non absq; ratione quasi proprium assumere posse videtur aliquod nomen, quod patri filioq; commune sit, si proprij nominis exigit indigentia. Quod quidem si fiat, scilicet vt ipse amor nomine spiritus, quod substantiam pariter patris & filij significat quasi proprio designetur. Ad hoc quoq; non inutiliter valebit: vt per hoc idipsum esse quod est pater & filius, quamuis ab illis esse suum habeat, intimetur.

Quòd sicut filius est essentia vel sapientia patris, eo sensu, quia habeat eandem essentiam vel sapientiam quam pater: sic idem spiritus sit patris & filij essentia & sapientia, & similia.

summæ materia naturæ potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari & corrumpi potest, quod nefas est dicere. Quapropter, quoniam omne quod aliud est quam ipsa, minus est ipsa. Impossibile est aliquid aliud hoc modo esse ipsa. Amplius dubium non est, quia nullatenus est bonum per quod mutatur vel corrumpitur summum bonum. Quòd si qua minor natura est ex summi boni materia: cùm nihil sit vnumcunque, nisi per summam essentiam, mutatur & corrumpitur summum per ipsum bonum. Quare summa essentia, quæ est ipsum summum bonum, nullatenus est bonum, quod est inconueniens. Nulla igitur minor natura materialiter est ex summa natura. Cùm igitur eorum essentiam, quæ per aliud sunt, constet non esse velut ex materia ex summa essentia nec ex se, nec alio, manifestũ est quod ex nulla materia est. Quare: quoniam quicquid est per summam essentiam est: nec per ipsam aliquid aliud esse potest, nisi ea aut faciente, aut materia existente: consequitur de necessitate, vt præter eam nihil sit, nisi ea faciente, & quoniam nihil aliud est vel fuit, nisi illa. & quæ facta sunt ab illa nihil omninò facere potuit per aliud, vel instrumentum, vel adiumentum quàm per seipsam. Ac omne quod fecit sine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia, aut ex nihilo. Quoniam igitur certissime patet, quia essentia omnium, quæ præter summam essentiam sunt, ab eadem summa essentia facta est. Et quia nulla materia est, procul dubio nihil apertiùs quam quòd illa summa essentia tantam rerum molem tam numerosam multitudinem, tam formosæ formatam, tam ordinatæ variatam, tam conuenienter diuersam, sola per seipsa est, produxit ex nihilo.

B

Quomodo intelligendum sit quòd omnia fecit ex nihilo.

Caput VII.

SED occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocunque fit, aliquid, id causa eius, quod ex se fit: & omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effectus præbeat adiumentũ. Quod sic omnes tenent experimento, vt etiam nulli rapiatur contendendo, vt vix vlli surripiatur decipiendo. Si ergò factum est ex nihilo aliquid, ipsum nihil fuit causa eius, quod ex ipso factum est. Sed quomodo id quod nullum habebat esse, adiuuit aliud vt perueniret ad esse. Si autem nullum adiumentum de nihilo prouenit ad aliquid, cui aut qualiter persuadeatur, quia ex nihilo aliquid efficiatur. Propterea, nihil aut significat aliquid, aut non significat aliquid. Sed si nihil est aliquid, quęcunque facta sunt ex nihilo, facta sunt ex aliquo. Si verò nihil non est aliquid: quoniam intelligi non potest vt eo, quod penitùs non est fiat aliquid? nihil fit ex nihilo. Sicut vox omnium est quia nihil de nihilo. Vnde videtur consequi, vt quicquid fit, fiat ex aliquo. Aut enim fit de aliquo, aut de nihilo. Si igitur nihil sit aliquid: siue nihil non sit aliquid consequi videtur, vt quicquid factum est. factum sit ex aliquo. Quod si verum esse ponitur, omnibus quæ suprà disputata sunt opponitur. Vnde quoniam quod erat nihil aliquid erit: id quod maximè aliquid erat, nihil erit. Ex eo nanque, quòd quandam substantiam maximè omnium existentem inueneram, ad hoc vt omnia alia ab ea facta essent: sic vt nihil esset vnde facta esset ratiocinando perueneram. Quare si illud vnde facta sunt, quod putabam esse nihil, est aliquid: quicquid inuentum æstimabam de summa essentia, est nihil, quid igitur intelligendum est de nihilo, nam nihil quod videam posse obijci tibi pene iam fatuum statui in hac meditatione negligere.

C

Quòd ea quæ facta sunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis.

Caput VIII.

TRibus itaque vt puto modis, quòd ad præsentis impedimenti sufficit expedimentum, exponi potest: si qua substatia dicitur esse facta ex nihilo. Vnus quidem modus est, quo volumus intelligi penitùs non esse factum quod dicitur ex nihilo esse cui simile est cum quærenti de tacente, vnde loquatur, respondetur de nihilo, id est, non loquitur. Secundum quemadmodum de ipsa summa essentia, & de eo quod penitus nec fuit, nec est: quærendi, vnde factum sit, recte responderi potest: de nihilo, id est, nequaquam factum est, qui sensus de nullo eorum quæ facta sunt, intelligi potest. Alia significatio est, quæ dici potest quidem vera, esse tamen non potest, vt si dicatur sic esse factum ex nihilo, vt ex ipso nihil, id est, ex eo quod penitùs non est, factum sit: quasi ipsum nihil sit aliud existens, ex quo possit aliquid fieri, quod quoniam semper falsum est, quotiens est ponitur, impossibilis inconuenientia consequitur. Tertia interpretatio qua dicitur aliquid esse factum de nihilo, cùm intelligimus esse quidem factum: sed non esse aliquid vnde sit factum. Per similem significationem dici videtur cum homo contristatus sine causa, dicitur contristatus de nihilo. Secundum igitur hunc sensum si intelligatur, quod suprà conclusum est, quia præter summam essentiam cuncta, quæ sunt ab eadem, ex nihilo facta sunt, id est, non ex aliquo: sicut ipsa conclusio præcedentia conuenienter sequetur, ita ex eadem conclusione nihil inconueniens subsequetur, quamuis non inconuenienter & sine omni repugnantia, ea quæ facta à creatrice substantia dici possunt ex nihilo, eo modo quo dici solet, diues ex paupere, & recepisse quis sanitatem ex ægritudine, id est, qui prius pauper erat, nunc est diues, quod antea non erat, & qui prius habebat ægritudinem, nunc habet sanitatem, quam antea non habebat. Hoc igitur modo non inconuenienter intelligi potest, si dicatur creatrix essentia vniuersa fecisse de nihilo, siue quod vniuersa per illam facta sunt de nihilo, id est, quæ prius nihil erant, nunc sunt aliquid. Hac ipsa quippè, voce qua dicitur: quia illa fecit, siue quod ista facta sunt, intelligitur: quia cum illa fecit, aliqua fecit: & cùm ista facta sunt, non nisi aliqua, facta sunt. Sic enim aspicientes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus ab aliquo honoribusque exaltatum, dicimus: ecce ille fecit istum de nihilo, aut factus est ille ab isto de nihilo, id est, ipse qui prius quasi nihilum reputabatur, nunc illo faciente vere aliquid æstimatur. Verùm videor mihi videre quoddam quod negligenter discernere cogit, secundum quid ea quæ facta sunt antequàm fierent, dici possunt fuisse nihil. Nullo nanque pacto fieri potest aliud rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendæ quasi exemplum, siue (vt aptiès dicitur) forma vel similitudo aut regula. Patet itaque quoniam priusquam fierent vniuersa erant in ratione summæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura essent, quare cum ea quæ facta sunt, clarum sit nihil fuisse antequàm fierent, quantum ad hoc: quia non erant, quod nunc sunt: nec erat

D

ex

A ex quo fierent, non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam & secundum quam fierent.

Quòd illa ratio sit quædam rerum locutio, sicut faber dicit prius apud se quod facturus est.

Caput IX.

ILla autem forma rerum, quæ in eius ratione res creandas præcedebat, quid aliud est quàm rerum quædam in ipsa ratione locutio, veluti cùm faber facturus aliquod suæ artis opus; prius illud intra se dicit mentis conceptione. Mentem autem siue rationis conceptionem; locutionem hîc intelligo: non cùm voces rerum significatiuæ cogitantur, sed cùm res ipsæ, vel futuræ, vel iam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur. Frequenti namque vsu cognoscitur, quia rem vnam tripliciter loqui possumus. Aut enim res loquimur, signis sensibilibus, id est, quæ sensibus corporeis sentiri possunt sensibiliter vtendo, aut eadem signa, quæ foris sensibilia sunt intra nos sensibiliter cogitando, aut nec sensibiliter his signis vtendo. Sed res ipsas vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu pro rerum ipsarum diuersitate, intus in nostra mente dicendo. Aliter nanque hominem dico, cùm eum hoc nomine, quod est homo, significo: aliter cùm idem nomen tacens cogito: aliter cùm eum ipsum hominem mens, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur, per corporis quidem imaginem, cùm eius sensibilem figuram imaginatur. Per rationem verò, vt cùm vniuersalem eius essentiam, quæ est animal rationale mortale cogitat. Hæ verò tres loquendi varietates, singulæ verbis
B sui generis constant: sed illius, quam tertiam & vltimam posui, locutionis verba, cùm de rebus non ignoratur sunt, naturalia sunt, & apud omnes gentes sunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc sunt inuenta, vbi ista sunt: nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam, & vbi ista esse non possunt, nullum aliud est vtile ad rem ostendendam. Possunt etiam non absurdè dici, tantò veriora quantò magis rebus, quarum sunt verba similia sunt, & eas expressius signant, exceptis nanque rebus illis, quibus ipsis vtimur pro nominibus suis ad easdem significandas, vt sunt quædam voces, velut A vocalis: exceptis inquam his nullum aliud verbum sic dicatur rei simile, cuius est verbum, aut sic eam exprimit, quomodo illa similitudo quæ in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimit. Illud igitur iure dicendum est, maximè proprium & principale rei verbum. Quapropter si nulla de qualibet re locutio, tantum propinquat rei quantum illa, quæ huiusmodi verbis constat: nec aliquid aliud tam simile rei futuræ, vel iam existentis in ratione alicuius potest esse: non immeritò videri potest, apud ipsam summam substantiam, talem rerum locutionem & fuisse, antequàm essent, vt per eam fierent: & esse cùm facta sunt, vt per eam sciantur.

Quòd tamen multa sit in hac similitudine dissimilitudo. Cap. X.

SEd quamuis summam substantiam constet prius in se quasi dixisse cunctam creaturam, quàm eam secundum eandem & per eandem suam intimam locutionem conderet: quemadmodum faber prius mente concipit, quod postea secundum mentis conceptionem opere perficit. Multam tamen in hac similitudine intueor dissimilitudinem. Illa nanque nihil omninò aliunde assumpsit, vnde vel eorum quæ factura erant, formam in seipsa compingeret vel ea ipsa, id quod sunt, perficeret, faber verò penitùs nec mente potest aliquid corporeum concipere imaginando, nisi id quod aut totum simul, aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, si desit aut materia, aut aliud, sine quo opus præcogitatum fieri non possit, quanquam enim homo tale aliquod animal possit cogitando vel pingendo, quale nusquam sit, confingere, nequaquam tamen hoc facere valet, nisi componendo in eo partes, quas ex rebus alijs cognitis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab inuicem, illæ in creatrice substantia, & in fabro suorum operum faciendorum intimæ locutiones, quod illa nec assumpta, nec adiuta aliundè, sed prima, & sola eam sufficeret suo artifici ad suum opus perficiendum. Ista verò, nec prima, nec sola, nec sufficiens est ad suum incipiendum. Quapropter ea quæ per illam creata sunt, omninò non sunt aliquid, quod non sit per illam. Quæ verò per ipsam fiunt, penitùs non essent nisi esset aliquid, quod non sit per ipsam.

Quòd hæc summæ essentiæ locutio sit summa essentia. Cap. XI.

SEd cum pariter ratione docente sit certum, quia quicquid summa substantia fecit, per aliud quàm per semetipsam. Et quicquid fecit, per intimam locutionem fecit, siue singula singulis verbis, siue potiùs vno verbo simul omnia dicendo, quid magis necessarium videri potest, quàm hanc summæ essentiæ locutionem non esse, aliud quàm summam essentiam? Non igitur negligenter
D prætereundam huius locutionis considerationem puto: sed priusquam de illa possit tractari diligenter, eiusdem summæ substantiæ proprietates aliquas studiosè inuestigandas existimo.

Quòd sicut omnia per summam essentiam facta sunt, ita vigeant per ipsam.

Caput XII.

COnstat ergò per summam naturam esse factum, quicquid non est idem illi. Dubium autem, non nisi irrationabili menti esse potest, quòd cuncta quæ facta sunt, eodem ipso sustinente vigent & perseuerant esse quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habente esse quod sunt. Simili nanque per omnia ratione, qua collectum est, omnia quæ sunt esse per vnum aliquid, vnde ipsum solum est per seipsum, & alia per aliud. Simili inquam ratione potest probari, quia quæcunque vigent per vnum aliquid vigent. Vnde illud solùm viget per seipsum, & alia per aliud. Quòd quoniam aliter esse non potest, nisi vt ea quæ sunt facta per aliud vigent: & id à quo facta sunt, vigeat per seipsum, necesse est, vt sicut nihil factum est, nisi per creatricem præsentem essentiam: ita nihil vigeat, nisi per eiusdem seruatricem potentiam.

Quòd illa sit in omnibus, & in omnia sint ex illa, & per illam, & in illa. Cap. XIII.

QVod sit ita est, immò quia ex necessitate sic est, consequitur vt vbi ipsa non est, nihil sit. Vbique igitur est, & per omnia, & in omnibus. Ac quoniam absurdum est, vt scilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum potest exire creantis & fouentis immensitatem, sic creans & fouens nequaquam valeant aliquo modo excedere factorum vniuersitatem, liquet quomodo ipsa est,

A quæ cuncta alia portat, & superat, & claudit, & penetrat. Si igitur hæc illis, quæ superiùs sunt inuenta, iungantur: eadem est quæ in omnibus est, & per omnia, & ex qua, & per quã, & in qua omnia.

Quòd possit aut non possit de illa dici substantialiter.

Caput XIV.

IAm non immeritò valde moueor, quàm studiose possum inquirere, quid omnium quæ de aliquo dici possunt, huic tam admirabili naturæ queat conuenire substantialiter. Quanquàm enim mirer, si possit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperire, quod dignè dicatur de creatrice vniuersorum substantia, tentandum tamen est, ad quid hanc indagationem ratio perducat. Itaque de relatiuis quidem nulli dubium, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relatiue dicitur. Quare si quid de summa natura dicitur relatiue, non est eius significatum substantiale. Vnde hoc ipsum quæ summa est omnium, siue maior omnibus, quæ ab illa facta sunt, vel aliquid aliud, quod similiter relatiue dici potest: manifestum est, quoniam non eius naturalem designat essentiam. Si enim nulla earum rerum vnquam esset, quarum relatione summa, & maior dicitur ipsa, nec summa, nec maior intelligeretur: nec tamen idcircò minus bona esset, aut essentialis suæ magnitudinis in aliquo detrimentum pateretur. Quod ex eo manifestè cognoscitur: quoniam ipsa quicquid boni vel magni est, non est per aliud quàm per seipsam. Si igitur summa natura sit, potest intelligi non summa, vt tamen nequaquàm sit maior aut minor, quàm cùm intelligitur summa omnium: B manifestum est, quoniam summum non simpliciter significat illam summam essentiam, quæ omninò maior & melior est, quàm quicquid non est quod ipsa. Quod autem ratio docet de summo, non dissimiliter inuenitur in similiter relatiuis. Illis itaque quæ relatiuè dicuntur omissis, quia nullum eorum simpliciter demonstrat alicuius essentiam. Ad alia discutienda se conuertat intentio. Equidem si quis singula diligenter intueatur, quicquid est præter relatiua: aut tale est, vt ipsum omninò melius sit, quàm non ipsum: aut tale, vt non ipsum in aliquo melius sit, quàm ipsum. Ipsum autem & non ipsum, non aliud hìc intelligo, quàm verum non verum, corpus non corpus, & his similia. Melius quidem est omninò aliquid, quàm non ipsum: vt sapiens quàm non sapiens, id est, melius est sapiens, quàm non sapiens. Quamuis enim iustus non sapiens melior videatur, quam non iustus sapiens: non tamen melius simpliciter est, non sapiens quàm sapiens. omne enim non sapiens simpliciter inquantum non sapiens, est minus quam sapiens, quia omne non sapiens, melius esset, si esset sapiens. Similiter omninò melius est verum, quam non ipsum, id est, quàm non verum: & iustum, quàm non iustum: & viuit quàm non viuit. Melius autem est in aliquo non ipsum, quàm ipsum: vt non aurum, quàm aurum. Nam melius est homini esse non aurum, quàm aurum: quamuis forsitan melius esset alicui aurum esse, quàm non aurum esse: vt plumbo. Cùm enim vtrunque scilicet homo & plumbum sit non aurum, tantò melius aliquid est, homo quam aurum quantò inferioris naturæ esset, si esset aurum: & plumbum tanto vilius est, quanto preciosius esset, si aurum esset. Patet autem ex eo quod summa natura sic intelligi potest non summa, vt nec summum omninò melius sit, quàm non summum: nec non summum alicui melius, quàm summum: C multa relatiua esse, quæ nequaquam hac contineantur diuisione. Vtrùm autem aliqua contineantur, inquirere supersedeo: & ad propositum sufficiat, quod de illis notum est nullum, scilicet eorum simplicem summæ naturæ substantiam designare. Cùm igitur quicquid aliud est, si singula despiciatur: aut si melius quam non ipsum, aut non ipsum in aliquo sit melius, quàm ipsum: sicut nefas est putare, quod substantia humanæ naturæ sit aliquid, quo melius sit aliquo modo non ipsum, sic necesse est, vt sit quicquid omninò melius est, quam non ipsum. Illa enim sola est, qua penitùs nihil est melius: & quæ melior est omnibus, quæ non sunt, quod est ipsa. Non est igitur corpus, vel aliquid eorum quæ corporei sensus discernunt. Quippe his omnibus melius est aliquid, quod non est quòd ipsa sunt. Mens enim rationalis quæ nullo corporeo sensu quid, vel qualis, vel quanta sit percipitur: quanto minor esset si esset aliud eorum quæ corporeis sensibus subiacent, tanto maior est quam quodlibet eorum. Pœnitus enim ipsa summa essentia tacenda est esse aliquid eorum, quibus est aliquid, quod non est quod ipsa sunt superius: & est omninò, sic ratio docet, dicenda, quodlibet eorum, quibus est omne quod non est quod ipsa sunt inferius, quare necesse est esse eam viuentem, sapientem, potentem, & omnipotentem, veram, iustam, beatam, æternam, & quicquid simpliciter absolute melius quam non ipsum. Quid ergò quæratur amplius, quid summa illa sit natura, si manifestum est, quid omnium sit, & quod non sit.

Quòd idem sit illi iustam quod est esse iustitiam. & eodem modo de his quæ similiter de illa dici possunt, & quòd nihil horum monstret qualis illa, vel quanta sit, sed quid sit. D

Caput XV.

SED fortassè cùm dicitur iusta, vel magna, vel aliud similium, non ostenditur quid sit, vel potiùs qualis, vel quanta sit. Per qualitatem quippè, vel quantitatem, quodlibet eorum dici videtur. Omne nanque quod iustum est, per iustitiam iustum est: & alia huius similiter. Quare ipsa summa natura non est iusta, nisi per iustitiam. Videtur igitur participatione qualitatis iustitiæ, scilicet iusta dici summe bona substantia: quod si ita est, per aliud est iusta, non per se. Ac hoc contrarium est veritati perspectæ: quia bona, vel magna, vel subsistens, quod est omnino, per se est, non per aliud. Si igitur non est iusta, nisi per iustitiam: nec summa potest esse, nisi per se, quid magis conspicuum, quid magis necessarium, quàm quod eadem natura, est ipsa iustitia: cùm iusta per se dicitur esse, non aliud intelligitur quàm per iustitiam. Quapropter, si quæratur, quid sit ipsa summa natura, de qua agitur, quid verius respondeatur, quam iustitia. Videndum igitur quomodo intelligendum sit, quando illa natura, quæ est ipsa iustitia, dicitur iusta. Quoniam enim homo non potest esse iustitia, iustitiam autem habere potest. Non enim intelligitur iustus homo existens iustitia, sed habens iustitiam. Quoniam igitur summa natura non propriè dicitur iusta, quia habet iustitiam, sed existit iustitia: cùm dicitur iusta, propriè intelligitur existens iustitia, non autem habens iustitiam, quare si cùm dicitur existens iustitia, non dicitur qualis est, sed quid est: consequitur, vt cum dicitur iusta, nõ dica-

A dicatur qualis sit, sed quid sit. Deinde, quoniam de illa suprema essentia idem est dicere: quia est iusta, & quia est existens iustitia: & cùm dicitur est existens iustitia, non est aliud quàm est iustitia: nihil differt in illa, siue dicatur, est iustitia, siue est iusta. Quapropter cùm quæritur de illa quid est, non minus congrue respondetur iusta, quam iustitia, quòd verò in exemplo iustitiæ ratum esse conspicitur, hoc de omnibus quæ similiter de ipsa summa natura dicuntur, intellectus sentire per rationem constringitur. Quicquid igitur eorum de illa dicatur, non qualis, vel quanta, sed magis quid sit monstratur. Sed palàm est, quia quodlibet bonum summa natura sit, summè illud est. Illa igitur est summa essentia, & summa vita, summa ratio, summa salus, summa iustitia, summa sapientia, summa veritas, summa bonitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa immortalitas, summa incorruptibilitas, summa immutabilitas, summa beatitudo, sũma æternitas, summa potestas, summa vnitas, quod non est aliud, quàm summè ens, summè viuens. & alia similiter.

Quòd ita sit simplex, vt omnia quæ de eius essentia dici possunt, vnum idemq; sint in illa, & nihil de ea dici possit substantialiter nisi in eo quod quid est.

Caput XVI.

QVid ergo, si illa summa natura tot bona est, eritne composita tot pluribus bonis, an potius non sunt plura bona, sed vnum bonum tam pluribus nominibus significatum. Omne enim compositum vt subsistat, indiget his ex quibus componitur, & illis debet quidem quod est, quia B quicquid est, per illa est: & illa quod sunt, per illud non sunt: & idcirco penitùs summum non est. Si igitur summa natura illa composita ex pluribus bonis, hæc omnia quæ omni composito insunt in illam incidere necesse est: Quod nefas falsitatis aperta ratione destruit & obruit tota quæ supra patuit, necessitas veritatis. Cùm igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamen omnimodo tot illa bona sit. necesse, vt illa omnia nõ plura, sed vnum sint. Idem igitur est quodlibet vnum illorum quod omnia sunt simul, siue singula, vt cùm dicitur iustitia, vel essentia, vnum significat, quod alia, vel omnia simul, vel singula. Quemadmodũ itaq; vnum est, quicquid essentialiter de summa substantia dicitur: ita ipsa vno modo vna consideratione est quicquid est essentialiter. Cùm enim aliquis homo dicatur corpus, & rationalis, & homo: non vno modo vel consideratione hæc tria dicitur. Secundum aliud enim est corpus, & secundum aliud rationale, & singulum horum non est totum id, quod est homo. Illa verò summa essentia nullo modo sic est aliquid, vt illud idem secundum alium modum, aut secũdum aliam considerationem non sit: quia quicquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est. Nihil dicitur quod de eius essentia verè dicitur, in eo quod qualis, vel quanta: sed in eo quodquid sit accipitur. Quicquid enim est, vel quale vel quãtum, est & aliud in eo quod quid est vnde non simpliciter, sed compositum est.

Quòd sit sine principio. & sine fine. Cap. XVII.

EX quo igitur hæc tam simplex natura creatrix, & viger omnium fuit, vel vsquequo futura est? an potius, nec ex quo, nec vsquequo est: sed sine principio & sine fine. Si enim principium habet: aut ex se vel per se hoc habet: aut ex alio vel per aliud: aut ex nihilo, vel pro nihilo. Sed constat per veritatem iam perspectam, quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per aliud, vel per nihil est. Nullo igitur modo per aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium sortita est. Ex seipsa verò, vel per se initium habere non potest: quanquam ex seipsa, & per seipsam sit. Sic enim est ex se per se, vt nullo modo sit alia essentia, quæ est per se & ex se & alia per quam & ex qua est. Quicquid autem ex aliquo vel per aliquid incipit esse: non est omnino idem illi ex quo, vel per quod incipit esse. Summa igitur natura non incœpit per se vel ex se. Quoniam igitur nec per se, nec ex se, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium, nullo modo habet principium, sed neque finem habebit. Si enim finem habitura est, non est summè immortalis & summè incorruptibilis: sed constat, quia est summè immortalis & incorruptibilis: non habebit igitur finem. Amplius si finem habitura est, aut volens aut nolens deficiet. Sed pro certo non est simplex bonum cuius voluntate perit summum bonum: At ipsa est verum & simplex bonum, quare sua sponte non deficiet ipsa, quam certum est esse summum bonum. Si verò nolens peritura est, non est summè potens, nec omnipotens: sed rationis necessitas asseruit eam summè potentem esse, & omnipotentem. Non ergo nolens deficiet, quare si nec volens neque nolens summa natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius, si illa summa natura finem habebit, vel principium, non est vera æternitas, quod est supra inexpugnabiliter inuentum. Deinde cogitet qui potest, quando incœpit, aut quando nõ fuit hoc verum, scilicet: quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, & non erit hoc verum, scilicet: quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum horum cogitari potest, & vtrunque hoc verum sine veritate esse non potest, impossibile est vel cogitare, quod veritas principium vel finem habeat. Denique si veritas habuit principium: vel habebit finem, antequam ipsa inciperet, verum erat tunc: quia non erat veritas: & postquam finita erit, verum erit: quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas, & erit veritas postquam finita erit veritas, quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur non habere principium vel finem, nullo claudi potest veritas principio vel fine: quare idem sequitur de summa natura, quia ipsa summa veritas est.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit post illam.

Cap. XVIII.

SEd ecce iterum insurgit nihil, & quæcunque hactenus ratio in veritate & necessitate concorditer attestantibus disseruit, asserit esse nihil. Si enim ea quæ supra digesta sunt necessariæ veritatis munimine firmata sunt: non fuit aliud ante summam essentiam, nec erit aliud post eam: quare nihil fuit ante eam, & nihil erit post eam. Nam aliud, aut nihil necesse est præcessisse, vel subsecuturum esse. Qui autem dicit, quia nihil fuit ante ipsam: & nihil erit post ipsam, id pronunciare videtur: quia fuit ante ipsam, quando nihil erat, & erit post ipsam, quando nihil erit. Quandò ergo nihil erat, illa nõ erat, & quando nihil erit, illa non erit. Quomodo ergo non incœpit ex nihilo, aut quomodo non deueniet ad nihilum: si illa nondum erat, cùm iã erat nihil: Quid ergo molita

est tanta moles argumentorum: si tam facile demolitur nihilum molimina eorum. Si nanque constituitur vt summum esse nihilo,& præcedenti succedat,& subsequenti decebat: quicquid suprà statuit verum, necessitate destituitur per inane nihilum. An potiùs repugnandum est nihilo, ne tot structuræ necessaria rationis à nihilo, expugnentur,& summum bonum, quod lucerna veritatis quæsitum & inuentum est, amittatur pro nihilo. Potiùs igitur asseratur si fieri potest, quia nihil non fuit ante summam essentiam: nec erit post illam, quàm cùm locus datur ante vel post illam nihilo per nihilum reducatur ad nihilum, illi 1 esse quod per seipsum conduxit, id quod erat nihil adesse. Duplicem nanque vna pronunciatio gerit sententiam, cùm dicitur: quia nihil fuit ante summam essentiam. Vnus enim est eius sensus, quia priusquam summa essentia esset, fuit cum erat nihil. Aliter verò eius est intellectus, quia ante summam essentiam, non fuit aliud, veluti, si dicam, nihil docuit me volare, hoc autem sic exponam: quia ipsum nihil quod signat non aliquid, docuit me volare,& erit falsum, aut quia, non me docuit volare, quod est verum. Prior itaque sensus est, quem sequitur suprà tractata inconuenientia,& omnimoda ratione pro falso repellitur. Alter verò est, qui superioribus perfectâ cohæret conuenientia,& tota illorum contexione verus esse compellitur, qui cùm dicimr: nihil fuit ante illam secundum posteriorem intellectum accipiendum est, nec sic est exponendum, vt intelligatur aliquando fuisse, quando illa non erat,& nihil erat, sed ita vt intelligatur, quia ante illam non fuit aliquid. Eadem ratio est duplicis intellectus, si nihil dicatur post illam esse futurum. Si B ergò hæc interpretatio, quæ facta est de nihilo, diligenter discernitur, verissimè nec aliquid, nec nihil summam essentiam aut præcessisse aut subsecuturum esse,& nihil fuisse ante vel pòst illam esse secuturum concluditur, & tamen nulla iam constitutorum soliditas nihili inanitate cócutitur.

Quòd illa sit in omni loco & tempore.

Caput XIX.

QVanquàm autem suprà conclusum sit, quia creatrix hæc natura vbique,& in omnibus, & per omnia sit:& ex eo, quia nec incœpit, nec desinit esse consequatur: quia semper fuit, est,& erit, sentio tamen quidam cótradictionis submurmurare quod me cogit diligentius, vbi & quando illa sit, indagare. Itaque summa essentia, aut vbique & semper est, aut tantum alicubi & aliquando, aut nusquam & nunquam. Quod dico, aut in omni loco vel tempore, aut determinatè in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quàm vt quod verissime & summe est, id nusquam & nunquam esse, falsum est igitur nusquam & nunquam esse. Deinde, quomodo nullum bonum, nec penitùs aliquid est sine ea: si ipsa nusquam vel nunquam est: nusquam vel nunquam aliquod bonum est, & nusquam vel nunquam omninò aliquid est. Quanquam falsum sit, nec dicere opus est, falsum igitur est & illud, quod illa nusquam & nunquam sit. Aut est ergò determinatè alicubi & aliquando, aut vbiq; & semper. At si determinatè est in aliquo loco vel tempore, ibi & tunc tantum, vbi & quando ipsa est, potest aliquid esse. Vbi verò & quando ipsa non est, ibi & tunc penitùs nulla est essentia: quia sine ea nihil est, vnde consequitur, vt sit aliquis locus & aliquod tempus, vbi & quando omninò nihil est. Quod, quoniam est falsum, ipse nanque locus, & C tempus aliquid est, non potest esse summa natura alicubi,& aliquando determinata quod si dicitur, quod determinare ipsa per se alicubi & aliquando est sed per potentiam suam est vbicunque, vel quandocunque al. quid est, non est verum; quoniam enim potentiam eius nihil aliud, quam ipsam esse manifestum est, nullo modo potentia eius sine ipsa est. Cùm ergò non sit alicubi vel aliquando determinatè, necesse est vt sit vbique & semper, id est, in omni loco vel tempore.

Quòd in nullo sit loco aut tempore.

Caput XX.

QVod si ita est, aut tota est in omni loco vel tempore: aut tantum quælibet pars eius, vt altera pars sit extra omnem locum & tempus. Si verò partim est,& partim non est in omni loco vel tempore, partes habet: quod falsum est. Non igitur partim est vbique & semper: tota autem quomodo est vbique & semper, aut enim sic est intelligendum, vt tota simul sit in omnibus locis, vel temporibus,& per partes in singulis: aut sit vt tota etiam in singulis. Verùm si per partes est in singulis, non effugit partium compositionem & diuisionem, quod valde alienum à summa natura inuentum est. Quapropter non est ita tota in omnibus locis vel temporibus, vt per partes sit in singulis. Restat altera pars discutienda, scilicet qualiter summa natura sit tota in omnibus, & singulis locis vel temporibus. Hoc nimirum esse non potest, nisi aut simul, aut diuersis temporibus. Sed quoniam ratio loci aut ratio temporis, quas hactenus simul progressas, eisdem vestigijs vna potuit indagare perfecutio, hic abinuicem disgredientes disputationem videntur diuersis quasi fugere anfractibus, singillatim suis inuestigentur D discutionibus. Primum ergò videatur, si in summa natura tota possit esse in singulis locis, aut simul, aut per diuersa tempora. Deinde, idipsum in temporibus inquiratur. Si igitur tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singulæ totæ. Sicut enim locus à loco distinguitur, vt singula loca sint: ita id quod totum est in vno loco, ab eo quod eodem tempore totum est in alio loco distinguitur, vt singula tota sint. Nam quod totum est in aliquo loco, nihil eius est quod non sit in ipso loco. At de quo nihil est, quod non sit in aliquo loco, nihil est de eo quod sit eodem tempore extra eundem locum. Quod igitur totum est in aliquo loco, nihil est eius, quod eodem tempore sit extra ipsum locum. Sed de quo nihil est extra quemlibet locum, nihil eius est eodem tempore in alio loco. Quare quod totum est in quolibet loco, nihil est simul in alio loco. Quod igitur totum est in aliquo loco: quomodo totum simul est in alio loco, si nihil de eo potest esse in alio loco? Quoniam igitur vnum totum non potest esse simul in diuersis locis totum: consequitur vt per singula loca, singula sint tota, si in singulis locis simul aliquid est totum. Quapropter si summa natura tota est vno tempore, in singulis omnibus locis: quot singula loca esse possunt, tot singulæ sunt naturæ summæ: quod irrationabile est opinari. Non est igitur tota vno tempore in singulis locis. At verò in diuersis temporibus tota est in singulis locis, quando est in vno loco, nullum bonum, & nulla essentia est interim in alijs locis, quia sine ea prorsus aliquid non existit. Quod absurdum esse, vel ipsa loca probant, quæ nonnihil, sed aliquid sunt. Non est itaque summa natura,

A natura, tota in singulis locis, diuersis temporibus. Quod si nec eodem tempore, nec in diuersis temporibus tota est in singulis locis, liquet quia nullo modo est tota in singulis omnibus locis. Nunc igitur est indagandum, si eadem summa natura sit tota in singulis temporibus, aut simul, aut distincte per singula tempora.

Quomodo sit in omni, & in nullo loco.
Caput XXI.

SEd quomodo est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt. Si verò separatim & distincte tota est in singulis temporibus: quemadmodum aliquis homo totus est heri, & hodie, & cras, proprie dicitur quia fuit, & est, & erit. Ergò eius ætas quæ nihil aliud est quam eius æternitas, non est tota simul: sed est partibus, extensa per temporum partes. At eius æternitas nihil aliud est, quam ipsa essentia Summa igitur essentia erit diuisa per partes secundum temporum distinctiones. Si enim eius ætas per temporum cursus producitur, habet cum ipsis temporibus præsens, præteritum & futurum. Quid autem aliud est eius ætas, vel existendi diuturnitas, quam eius æternitas? Ergò cùm eius æternitas nihil aliud sit, quàm eius essentia: sicut supra digesta ratio indubitabiliter probat, si eius æternitas habet præteritum, præsens, & futurum: consequenter quoque eius essentia habet præteritum, præsens, & futurum. At quod præteritum est, non est præsens vel futurũ: & quod præsens est, non erit præteritum, nec futurum: & quod futurum est, non est præteritum, vel præsens, quomodo ergò stabit, quod suprà rationabili & perspicua necessitate claruit, quia illa

B summa natura scilicet nullo modo composita, sed summe simplex est & summe incommurabilis, sin aliud & aliud est in diuersis temporibus. & per tempora distributas habet partes: aut potiùs si illa vera sunt, immò quia liquido vera sunt quomodo hæc possibilia sunt? Nullo igitur modo creatrix essentia, aut ætas, aut æternitas eius recipit præteritum vel futurum. Præsens enim quomodo non habet, si vere est? sed fuit significat præteritum: & erit futurum. Nunquam igitur illa fuit, vel erit, quare non est distincta, sicut nec simul tota in diuersis singulis temporibus. Sic igitur discussum est, nec sic est tota in omnibus locis vel temporibus, vt semel sit tota in omnibus, & per partes in singulis: nec sic, vt tota sit in singulis, manifestum est: quia non est vllo modo in omni loco vel tempore tota Et quoniam similiter præuisum est, quia nec sic est in omni loco vel tempore, vt pars sit in omni: & pars sit extra omnem locum vel tempus, impossibile est, vt sit vbique & semper. Nullatenus enim potest intelligi esse vbiq, & semper: nisi aut tota, aut pars. Quod si nequaquam est vbique, & semper, aut erit determinate in aliquo loco vel tempore, aut in nullo, determinate autem eam in aliquo non posse esse, iam discussum est. In nullo igitur loco vel tempore, id est, nusquam & nunquam est. Non enim potest esse, nisi aut in omni, aut in aliquo. Sed rursus cùm constet inexpugnabiliter, non solùm quia est per se, & sine principio, & sine fine: sed quia aliquid sine ea nec vsquam nec vnquam est, necesse illam esse vbique & semper.

Quomodo melius possit intelligi esse semper quàm in omni tempore. Cap. XXII.

QVomodo ergo conuenient hęc tam contraria secũdum prolationem, & tam necessaria secundum probationem? Fortasse quodammodò est summa natura in loco vel tempore, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis locis vel temporibus: vt tamen non sint plures totæ, sed vna sola tota: nec eius ætas, quæ non est nisi vera æternitas, non sit distributa in præteritum, præsens & futurum. Non enim videntur hac lege loci ac temporis cogi, nisi ea quæ sic sunt in loco vel tempore, vel loci spatium vel temporis diuturnitate non excedant. Quare, sicut de his quæ huiusmodi sunt, vnum idemque totum simul non posse esse totum in diuersis locis vel temporibus omni veritate asseritur. ita in his quæ huiusmodi non sunt idipsum nulla necessitate concluditur. Iure nanque dici videtur, quod tantum eius rei sit aliquis locus, cuius quantitatem locus, circunscribendo continet, & continendo circunscribit: & quod eius rei solùm sit aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiendo aliquo modo terminat & terminando metitur. Quapropter cuius amplitudini aut diuturnitati, nulla meta vel a loco vel à tempore opponitur, illi nullum esse locum vel tempus vere proponitur. Quoniam nanque nec locus illi facit quod locus, nec tempus quod tempus: non irrationabiliter dicitur, quia nullus locus est eius locus, & nullum tempus est eius tempus. Quod verò nullum locum aut tempus habere conspicitur, id profectò nullatenus loci aut temporis legem subire conuincitur. Nulla igitur lex loci aut temporis naturam illam aliquo modo cogit: quam nullus locus aut tempus aliqua continentia claudit. Quæ etiam aut rationalis consideratio omnimoda ratione non concludat, vt creatricem summamque omnium substantiam, quam necesse est alienam esse & liberam à natura, & iure omnium, quæ ipsa fecit de nihilo, vlla loci cohibitio vel temporis includat: cùm potiùs eius potentia, quæ non est aliud quam eius essentia, cuncta a se facta sub se continendo concludat? Quomodo quoque non est impudentis imprudentiæ dicere quod summæ veritatis aut locus circumscribat quantitatem, aut tempus metiatur diuturnitatem quæ nullam penitùs localis & temporalis distensionis magnitudinem suscipit vel paruitatem? Quoniam itaq; loci hoc est vel temporis conditio vt tantummodò quicquid eorũ metis clauditur nec partium fugiat rationem, vel qualem suscipit locus eius secundum quantitatem, vel qualem patitur tempus eius secundum diuturnitatem: nec vllo modo possit totum à diuersis locis vel temporibus simul contineri quicquid verò loci vel temporis continentia nequaquam coercetur, nulla locorum vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogatur, aut præsens esse totum simul pluribus locis aut temporibus prohibeatur, quoniam inquam hæc est conditio loci aut temporis procul dubio summa substãtia, quæ nulla loci vel temporis continentia cingitur, nulla eorum lege cunstringitur. Quare quoniam summam essentiam totã & ineuitabilis necessitas exigit nulli loco vel tempori deesse, & nulla ratio loci aut temporis prohibet omni loco vel tempori simul totam adesse, necesse est eam simul totam omnibus & singulis locis & temporibus præsentem esse. Non enim, quia huic loco vel tẽpor. præsens est, idcircò prohibetur illi vel illi loco aut tempori simul & similiter pręsens esse: nec quoniam fuit, aut est, aut erit: ideò æternitatis eius aliquis euanuit a præsenti tempore, & præterito, quod iam non est aut transit cum præsenti, quod vix est: aut venturum est cum futuro, quod nondum est. Nullatenus

nan

A illud sine dubio verum est: quia de summè incommutabili natura, nihil potest dici vnde mutabilis possit intelligi.

Quomodo illa dicenda sit substantia: & quod sit extra omnem substantiam, & singulariter sit quicquid est. Cap. XXV.

SEd si ratum est, quod de huius naturæ simplicitate perspectum est: quomodo substantia est? Nam cùm omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium sit susceptibilis: huiusmodi immutabilis sinceritas omnimode admixtioni siue mutationi est inaccessibilis: quomodò ergò obtinebitur eam esse quãlibet substantiam: nisi dicatur substantia pro essentia, & sic sit extra, sicut est supra, omnem substantiam? Nam quantum illud esse, quod per se est quicquid est, & de nihilo facit, omne aliud esse diuersum est ab eo esse, quod per aliud esse diuersum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo quicquid est: tantum omninò distat summa substantia, ab his quę non sunt idem quod ipsa. Cumque sola omnium naturarum habeat à se sine alterius naturæ auxilio esse quicquid est: quomodo non est singulariter absque suæ creaturæ consortio quicquid ipsa est? Vnde si quando illi est cum alijs nominis alicuius communio: valde procul dubio intelligenda est diuersa significatio.

Quòd non contineatur in communi tractatu substantiarum, & tamen sit substantia, & indiuiduus spiritus.

Cap. XXVI.

COnstat igitur, quia illa substantia nullo com-
B muni tractatu substantiarum includitur, à cuius essentiali communione omnis natura excluditur. Nempè cùm omnis substantia tractetur aut esse vniuersalis, quæ pluribus substantijs essentialiter communis est, vt hominem esse commune est singulis hominibus: aut esse indiuidua, quæ vniuersalem essentiam communem habet cum alijs, quemadmodum singuli homines commune habent cum singulis, vt homines sint: quomodo aliquis summam naturam in aliarum substantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures substantias se diuidit, nec cum aliqua alia per essentialem communionem se colligit? quoniam tamen ipsa non solùm certissime existit, sed etiam summa omnium existit: & cuiuslibet rei essentia, dici solet substantia, profectò itaque, si quid dici potest digne, non prohibetur dici substantia: & quoniam non noscitur dignior essentia, quam spiritus, & corpus: & ex his dignior est spiritus, quàm corpus: vtique eadem asserenda est esse spiritus, & non corpus. Quoniam autem nec vllæ partes sunt eiusdem spiritus, nec plures esse possunt eiusmodi spiritus necesse est, vt sit omninò indiuiduus spiritus. Quoniam enim, sicut supra constat nec partibus est compositus, nec vllis differentijs vel accidentibus intelligi potest esse mutabilis, impossibile est, vt qualibet sectione sit diuisibilis.

Quòd idem spiritus simpliciter sit: & creata illi comparata non sint. Cap. XXVII.

VIdetur ergò consequi ex præcedentibus, quòd iste spiritus, qui sic suo quodam mirabiliter singulari, & singulariter mirabili modo est, qua iam ratione solus sit: alia verò quæcunque videntur esse, huic collata, non sint. Si enim diligenter intendatur, ille solus videbitur simpliciter & perfecte & absolute esse: alia vere omnia verè non esse, & vix esse: quoniam nanque idem spiritus, propter incommutabilem æternitatem suam nullo modo secundum aliquem motum dici potest, quia fuit, aut erit: sed simpliciter est: nec mutabiliter est aliquid, quod aliquando, aut non fuit, aut non erit, neque non est quod aliquando fuit, aut erit: sed quicquid est semel, & simul, & interminabiliter est. Quoniam inquantum huiusmodi est, esse eius iure ipse simpliciter & absolutè & perfecte dicitur esse. Quoniam verò omnia alia secundum aliquid mutabiliter aliquando aut fuerunt, aut erunt quod non sunt: aut sunt quod aliquando non fuerunt, vel non erunt: & quoniam hoc, quia fuerunt, iam non est: illud autem scilicet, quia erunt, nondum est, & hoc quia in labili breuissimoque & vix existente præsenti sunt, vix est. Quoniam ergò tam mutabiliter sunt: non immeritò negantur simpliciter & perfecte & absolute esse, & asseruntur fere non esse, & vix esse. Deinde, cùm omnia quęcunque aliud sunt quam ipse: de non esse venerunt ad esse, non per se, sed per aliud: & cùm de esse redeant ad non esse, quantum ad se nisi sustineantur per aliud: quomodo illis simpliciter conuenit, aut perfecte siue absolute esse, & non magis vix esse aut ferè non esse? Cumque esse solius eiusdem ineffabilis spiritus intelligi nullo modo possit, aut non esse incœptum, aut aliquam pati posse, ex eo quod est in non esse defectum: & quicquid ipse est non sit, per aliud quam per se id est, per hoc quod ipse est, nónne huius esse meritò intelligitur simpliciter solũ perfectum & absolutum? Quod verò sic simpliciter & omnimodà ratione solum est perfectum simpliciter & absolutum, id nimirum quodammodò iure dici potest solum esse: & e contra, quicquid per superiorem rationem nec sim- D
pliciter, nec perfecte, nec absolute esse, sed vix esse, aut ferè non esse, cognoscitur: id vtique aliquo modo rectè non esse dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille solus creator spiritus est: & omnia creata non sunt: nec tamen omnia non sunt, quia per illum qui solus absolute est, de nihilo aliquid facta sunt.

Quòd eius locutio idipsum sit quod ipse: nec tamen sint duo sed vnus spiritus.

Cap. XXVIII.

IAM nunc his, quæ de proprietatibus huius summæ naturæ ad præsens mihi ducem rationem sequenti occurrunt: perspectis opportunum existimo, vt de eius locutione, per quam facta sunt omnia, si quid possim considerem. Etenim cùm omnia, quæ de illa supra potui animaduertere, rationis robur inflexibile teneant. Illud me maximè cogit de illa diligentius discutere quia idipsum quod ipse summus spiritus est, probatur esse. Si enim ille nihil fecit, nisi per seipsum: & quicquid ab eo factum est, per illam est factum: quomodo illa est aliud, quam est idem ipse? Amplius, asserunt vtiq; inexpugnabiliter ea quæ iam inuenta sunt: quia nihil omninò potuit vnquam aut potest subsistere præter creantem spiritum & eius creaturam. Hanc verò spiritus eiusdem locutionem, impossibile est inter creata contineri, quoniam quicquid creatum subsistit, per illam factum est: illa verò per se fieri nõ potuit. Nil quippe per seipsum fieri potest: quia quicquid fit, posterius est eo per quod fit: & nihil est posterius seipso. Relinquitur itaque, vt hæc summi spiritus locutio, cùm creatura esse non possit, non sit aliud quam summus spiritus. Denique, hæc ipsa

A ipsa locutio nihil aliud potest intelligi, quàm eiusdem spiritus intelligentia qua cuncta intelligit. Quid enim est aliud illi rem loqui aliquam, hoc loquendi modo quàm intelligere? Nam non vt homo, semper dicit quod intelligit. Si igitur summe simplex natura non est aliud, quam quod est sua intelligentia, quemadmodum est id quod est sua sapientia: necesse est vt similiter non sit aliud, quàm quod est sua locutio. Sed quoniam iam manifestum est summum spiritum vnum tantum esse, & omnimode indiuiduum: necesse est vt sit illi hæc sua locutio consubstantialis, vt non sint duo, sed vnus spiritus.

Quòd eadem locutio non constet ex pluribus verbis, sed sit vnum verbum. Cap. XXIX.

CVR igitur dubitem, quòd supra dubium dimiseram: scilicet vtrùm hæc locutio in pluribus verbis, an in vno verbo consistat? Nam si sic est summæ naturæ consubstantialis, vt nó sint duo, sed vnus spiritus: vtiq; sicut ille summe simplex est, ita & ista. Non igitur constat pluribus verbis sed vnum verbũ per quod facta sunt omnia. Sed ecce videtur mihi suboriri nec facilis, nec vllatenus sub ambiguitate relinquenda quæstio. Etenim omnia huiusmodi verba, quibus res quaslibet mente dicimus, id est, cogitamus, similitudines & imagines sunt rerum quarum verba sunt, & omnis similitudo & imago tantò magis vel minus est vera, quantò magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo. Quid igitur tenendum est de verbo, quo dicuntur & per quod facta sunt omnia? Erit aut non erit similitudo eorum, quæ per ipsum facta sunt? Si enim ipsum est
B vera mutabilium similitudo: non est consubstantiale summæ incommutabilitati quod falsum est. Si autem non est omnino vera, sed qualiscunque similitudo mutabilium est: non est verbum summæ veritatis omnino verum, quod absurdum est. At si nullam mutabilium habet similitudinem: quomodo ad illius exemplum facta sunt? Verùm forsitan nihil huiusmodi remanebit ambiguitatis, si quemadmodum in viuo homine veritas hominis esse dicitur: in picto verò similitudó siue imago illius veritatis sic existendi veritas intelligitur in verbo cuius essentia sic summè est, vt quodammodò illa sola sit. In his verò quæ in eius comparatione quodammodò non sunt: & tamen per illud & secundùm illud facta sunt aliquid, aliqua immutatio illius summæ essentiæ perpendatur: sic quippe verbum summæ veritatis quod & ipsum est summa veritas, nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundùm hoc quod magis vel minus creaturis sit simile: sed potius necesse erit, omne quod creatum est, tantò magis esse, & tantò esse præstantius quanto similius est illi, quòd summè est, & summè magnum est. Hinc etenim fortassè, immò non fortasse, sed pro certo, hinc omnis intellectus iudicat naturas, quolibet modo viuentes præstare non viuentibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationabilibus. Quoniã enim summa natura suo quodammodo singulari non solùm est, sed & viuit, & sentit, & rationalis est: liquet quoniam omnia quæ sunt, id quod aliquo modo viuit, magis est illi simile, quàm id quod nullatenus viuit: & quod modo quolibet vel corporeo sensu cognoscit aliquid, magis est, quam quod nihil omnino sentit: & quòd rationale est, magis quam rationis capax non est. Quoniam verò simili ratione quædam naturæ magis minus ue sunt quàm aliæ, perspicuum est. Quemadmodum enim natura illud præstantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est præstantissimo: ita vtique illa natura magis est, cuius essentia similior est summæ essentiæ. Quod sic quoq; animaduerti facile posse existimo. Nempe si cuilibet substantiæ quæ & viuit, & sensibilis, & rationalis est, cogitatione auferatur quod rationalis est: deinde, quod sensibilis: & postea quod vitalis: postremo, ipsum nudum esse quod remanet: quis non intelligat, quod illa substantia quæ sic paulatim destruitur: ad minus & ad minus esse, & ad vltimum ad non esse gradatim perducitur. Quæ autem singillatim assumpta, quamlibet essentiam ad minus & minus esse deducunt: eadem ordinatim assumpta, illam ad magis & magis esse perducent. Patet igitur, quia magis est viuens substantia, quam non viuens: & sensibilis, quàm non sensibilis: & rationalis, quam non rationalis. Non est itaque dubium, quo omnis essentia eo ipso magis est præstantiorque est: quo similior est illi essentiæ, quæ summè est & summè præstat. Satis itaque manifestum est in verbo, quòd facta sunt omnia, non esse eorum similitudinem, sed veram simplicemque essentiam. In factis verò non esse simplicem absolutamque essentiam, sed verè illius essentiæ vix aliquam imitationem. Vnde necesse est, non idem verbum secundùm rerum creatarum similitudinem magis vel minus esse verum: sed omnem creatam naturam eo altiori gradu essentiæ dignitatisq; consistere: quo magis illi propinquare videtur. C

Quòd ipsum verbum non sit similitudo factorum, sed veritas essentiæ: facta verò sint aliqua veritatis imitatio: & quæ natura magis sint quàm alia & præstantiores. D

Cap. XXX.

SEd cùm ita sit: quomodo illud quod simpliciter est veritas, potest esse verbum eorum quorum non est similitudo? cùm omne verbum quo aliqua res sic mente dicitur, similitudo sit rei eiusdem: & si non est verbum eorum quæ facta sunt per ipsum: quomodo constabit quia sit verbum? Nempe, omne verbum alicuius rei verbum est. Denique si nunquam creatura esset, nullum eius esset verbum. Quid igitur? An concludendum est: quia si nullo modo esset creatura, nequaquam esset verbum illud, quod est summa & nullius indigens essentia, aut fortasse illas summa essentia, quæ verbum est, essentia quidem esset æterna: sed verbum non esset, si nihil vnquam per illam fieret? Eius enim quod nec fuit, nec est, nec futurum est, nullum verbum esse potest, verùm secundùm hanc rationem, si nunquam vlla præter summum spiritum esset essentia, nullum omnino esset verbum in illo. Si nullum in illo verbum esset, nihil apud se diceret: cùm idem sit illi sic dicere aliquid quod est intelligere: non aliquid intelligeret si nihil intelligeret: ergo summa sapientia, quæ non est aliud quàm idem spiritus, nihil intelligeret: quod absurdissimum est. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo esset summa sapientia: aut si nullo modo esset aliquid præter illam, quid illa intelligeret? Sed nunquid seipsam non intelligeret? aut quomodo vel cogitari potest, quòd summa sapientia se aliquando non intelligat, cùm aliquando mens rationalis possit non solùm suimet, sed & illius summæ sapientiæ reminisci: sed & illam & se intelligere. Si enim mens humana nullam eius,

A ius, aut suam habere memoriam, aut intelligentiam posset, nequaquam se ab irrationabilibus creaturis, & illam ab omni creatura, secum sola tacite disputando sicut nunc mens mea facit, discerneret. Ergo summus ille spiritus, sicut est æternus: ita æterne sui memor est, & intelligit se ad similitudinem mentis rationalis. immo non ad ullius similitudinem, sed ille principaliter: & mens rationalis ad eius similitudinem. At si æterne se intelligit, æterne se dicit. Si æterne se dicit, æterne est verbum eius apud ipsum. Siue igitur ille cogitetur nulla alia existente essentia, siue alijs existentibus: necesse est verbum illius coæternum illi esse cum ipso.

Quòd summus spiritus seipsum dicat coæterno verbo.
Cap. XXXI.

SEd ecce quærenti mihi de verbo, quo creator dicit omnia quæ fecit: obtulit se verbum, quo seipsum dicit, quia omnia fecit. An ergo alio verbo dicit seipsum, & alio ea quæ fecit: aut potius eodem ipso, verbo quo dicit seipsum, dicit quæcunque fecit. Nam hoc quoque verbum, quo seipsum dicit, necesse est idipsum esse quod ipsum est: sicut constat de verbo illo, quo dicit, ea quæ facta sunt a se. Cùm enim etiam si nihil vnquam aliud esset, nisi summus ille spiritus, ratio tamen cogit verbum illud, quo se dicit, ex necessitate esse. Quod verius quam hoc verbum eius, non esse aliud quam quod ipse est? Ergo si & seipsum & ea quæ facit consubstantiali sibi verbo dicit: manifestum est quia verbi quo se dicit, & verbi quo creaturam dicit vna substantia est. Quomodo ergo si vna substantia est, duo verba sunt? Sed forsitan non cogit identitas substantiæ, verbi vnitatem admittere. Nam idem ipse qui his verbis loquitur, eandem illis habet substantiam & tamen B verbum non est. Sed vtique verbum quò se dicit summa sapientia, conuenientissime dici potest verbum eius, secundùm superiorem rationem: quia eius perfectam tenet similitudinem. Nam nulla ratione negari potest, cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in sua cogitatione: immò ipsam cogitationem sui esse imaginem, ad sui similitudinem tanquam ex eius impressione formatam. Quamcunque enim rem mens, seu per corporis imaginationem, seu per rationem cupit veraciter cogitare, eius vtique similitudinem, quantum valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere: quod quantò verius facit tantò rem ipsam verius cogitat, & hoc quidem cum cogitat aliquid aliud quod ipsa non est, & maxime cum aliquid cogitat corpus, clarius perspicitur. Cùm enim cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meę, in talem imaginem eius qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi: quæ imago in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cùm se cogitando intelligit, secũ imaginem suam ex se natam, id est, cogitationem sui ad suam similitudinem, quasi sua impressione formatam: quamuis ipsa se à sua imagine non nisi ratione sola separare possit, quæ imago eius verbum eius est.

Quòd vno verbo dicat se: & quod fecit.
Caput XXXII.

HOc itaque modo quis neget summam sapientiam, cùm se dicendo intelligat, gignere consubstantialem sibi similitudinem suam, id est, verbum suum. Quod verbum, licet de re tam C singulariter eminenti proprie aliquid, satis conuenienter dici non possit, non tamen inconuenienter, sicut similitudo: ita & imago & figura, & character eius dici potest. Verbum autem quo creaturam dicit, nequaquam similiter est verbum creaturæ: quia non est eius similitudo, sed principalis essentia: consequitur igitur vt ipsam creaturam non dicat verbo creaturæ. Cuius ergò verbo eam dicit, si non dicis eam verbo eius? Nam quod dicit verbo, dicit. & verbum alicuius est verbum, id est, similitudo. Sed si nihil aliud dicit, quàm se aut creaturã, nihil dicere potest: nisi aut suo, aut eius verbo. Si ergò nihil dicit verbo creaturæ: quicquid dicit, verbo suo dicit. Vno igitur eodemq; verbo dicit seipsum, & quæcunq; fecit.

Quòd suo verbo videre possit dicere creaturam.
Caput XXXIII.

SEd quomodo tam differentes res scilicet creans & creata essentia, dici possunt vno verbo: præsertim cùm verbum ipsum sit dicenti coæternum, creatura autem non sit illi coæterna? Forsitan, quia ipsa est summa sapientia & summa ratio, in qua sunt omnia quæ facta sunt: quemadmodũ opus quod fit secundum aliquam artem, non solùm quando fit verum & antequam fiat, & postquam dissoluitur: semper est in ipsa arte non aliud, quàm quod est ars ipsa. Idcircò cùm ipse summus spiritus dicit seipsum, dicit omnia quæ facta sunt. Nam & antequam fierent, & cùm iam facta sunt, & cùm corrumpuntur seu aliquo modo variantur, semper in ipso sunt: non quòd sunt in seipsis, sed quod est idem ipse. Etenim in seipsis sunt essentia mutabilis secũdùm mutabilem rationem creata: in ipso verò sunt ipsa prima essentia, & prima existendi veritas: cui prout magis vtcunque D illa similia sint, ita verius & præstantius existunt. Hoc itaq; modo non irrationabiliter asseri potest, quia cùm seipsum dicit summus ille spiritus: dicit etiam quicquid factum est vno eodemque verbo.

Quòd quicquid factum est, in eius verbo & scientia, sit vita & veritas. *Cap.* XXXIV.

VErùm cùm constet, quia verbum consubstantiale est illi, & perfecte simile: necessariò consequitur, vt omnia quæ sunt in illo eadem, & eodem modo sint in verbo eius. Quicquid igitur factum est, siue viuat, siue non viuat, aut quocunque sit in se, in illo est ipsa vita & veritas. Quoniam autem idem est summo spiritui scire, quod intelligere, siue dicere: necesse est, quód eodem modo sciat omnia quæ scit, quo ea dicit aut intelligit. Quemadmodum igitur omnia sunt in verbo eius vita & veritas, ita sunt in scientia eius. Qua ex re manifestissimè comprehendi potest, quomodo dicat idem spiritus, vel quomodo sciat ea quæ facta sunt, aut humana scientia comprehendi non posse. Nam nulli dubium, creatas substantias multò aliter esse in seipsis, quàm in nostra scientia. In seipsis nanque sunt per ipsam suam essentiam: in nostra verò scientia, non sunt earum essentia: sed earum similitudines. Restat igitur, vt tantò verius sit in seipsis, quam in nostra scientia: quantò verius sunt alicubi per suam essentiam, quam per suam similitudinem.

Quàm incomprehensibili modo dicat, vel sciat res à se factas. *Cap.* XXXV.

CVM ergo & hoc constet, quia omnis creata substantia, tantò verius est in verbo, & intel-

A ligentia creatoris, quàm in seipsa: quantò verius existit creatrix, quam creata essentia: quomodo comprehendat humana mens, cuiusmodi sit illud dicere & illa scientia, quæ sic longè superior, & verior est creatis substantijs: si nostra scientia tantum superatur ab illis: quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

Quòd quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit, & verbum eius: nec tamen ambo simul pluraliter.

Cap. XXXVI.

VErùm cùm manifestè rationes superiores doceant, summum spiritum per verbum suum fecisse omnia, nunquid non & ipsum verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantiale, cuius est verbum, necesse est, vt sit summa essentia. Summa autem essentia non est, nisi vna, quæ sola creatrix & solum principium est omnium quæ facta sunt. Ipsa nanque sola fecit, non per aliud, quàm per se, omnia ex nihilo. Quare quæcunque summus spiritus facit: eadem & verbum eius facit similiter. Quicquid igitur summus spiritus est ad creaturam: hoc & verbum eius est, & similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter quia non sunt plures creatrices summæ essentiæ. Sicut igitur ille creator est rerum & principium, sic & verbum eius: nec tamen sunt duo, sed vnus creator & vnum principium.

Quòd dici non possit, quid duo sint: quamuis necesse sit esse duos. Cap. XXXVII.

STudiosè itaque attendendum est quiddam quod valde in solitum alijs rebus, in summo spiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum est, vnicuique singulatim, & vtrisque simul in esse
B quicquid sunt in essentia, & quicquid sunt ad creaturam: vt & singulatim perfectum sit ambobus: & tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim singulatim & ille perfecte sit summa veritas, & creator: & verbum eius sit summa veritas & creator: non tamen ambo simul sunt duæ veritates aut duo creatores. Sed cùm hæc ita sint: miro tamen modo apertissimum est, quia nec ille cuius est verbum, potest esse verbum suum: nec verbum potest esse cuius est verbum, vt in eo quod significat, vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam semper indiuiduam teneant vnitatem. In eo verò, quod ille non est ex isto, hic autem est ex illo: ineffabilem admittant pluralitatem; ineffabilem certè. Quamuis enim necessitas cogat, vt sint duo: nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint. Nam si fortè duo pares, aut aliquid aliud similiter adinuicem possint dici: in his ipsis tamen relatiuis si quæratur, quid sit illud de quo dicuntur, nō potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duę pares lineæ, aut duæ homines similes. Quippe non sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significat eorum aut essentiam, aut habitudinem ad creaturam: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum nanque hoc ipsum quod verbum est, aut imago ad alterum est, quia non nisi alicuius verbū est aut imago: & sic propria sunt hæc alterius, vt nequaquam alteri coaptentur. Nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago, nec verbum est.

Quòd idem verbum sit à summo spiritu nascendo.

Cap. XXXVIII.

COnstat igitur, quod ex primi non potest quid duo sint, summus spiritus, & verbum eius quamuis quibusdam singulorum proprietatibus G cogantur esse duo. Etenim proprium vnius est, esse ex altero: & proprium est alterius, alterum esse ex illo. Quod ipsum nullo vtique verbo videtur familiarius posse proferri, quàm si dicatur proprium esse vnius, nasci ex altero: & proprium alterius, nasci alterum ex ipso. Certum nanque iam constat, quod verbum summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta sunt, sed quemadmodum de creatore, summum de summo. Et vt plena breuitate omnimoda absoluatur similitudo, penitùs idem ipsum est de eodem ipso: & ita vt nullatenus sit nisi ex eo. Cùm igitur pateat verbum summi spiritus, sic esse ex ipso solo, vt perfectam eius, quasi proles parentis, teneat similitudinem: nec sic esse ex eo ipso, vt fiat ab eo: profectò nullo modo conuenientius cogitari potest: ex illo esse quam nascendo. Nempe si innumerabiles res indubitanter dicuntur nasci ex his: ex quibus habent vt sint, cùm nullam eorum ex quibus nasci dicuntur teneant similitudinem, sicut proles parentis. Dicimus enim capillos nasci de capite, & poma ex arbore: licèt nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: Si inquam, multa huiusmodi non absurdè dicuntur nasci, tantò congruentius dici potest verbum summi spiritus, ex illo existere nascendo, quantò perfectius quasi proles parentis, trahit eius similitudinem ex illo existendo.

Quòd verissimè ille sit parens, ille verò proles.

Caput XXXIX.

QVòd si conuenientissimè dicitur nasci, & tam simile est illud quo nascitur: cur æstimetur simile quasi proles parenti, & non potiùs asseratur: quia tantò verior est ille parens & ista D proles: quantò magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem solus sufficit: & quod nascitur, eius similitudinem exprimit. Nanque in rebus alijs, quas parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, vt omninò nullius indigēs sola per se ad gignendam prolem sufficiat: nulla sic gignitur, vt nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat. Si ergò verbum summi spiritus sic est omninò ex ipsius sola essentia, & sic singulariter est illi simile, vt nulla proles sic sit omninò ex sola parentis essentia, aut sic similis parenti: profectò nullis rebus tam conuenienter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quàm summo spiritui & verbo eius. Quapropter illius est verissimum proprium esse parentem, istius verò veracissimam esse prolem.

Quòd ille verissimè gignat, ille verissimè gignatur.

Caput XL.

AT hoc constare non poterit, nisi pariter ille verissimè gignat: & istud verissimè gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum, ita hoc esse certissimum necesse est, quare summi spiritus est verissimè gignere, & verbi eius verissimè gigni. Vellem iam quidem & fortè possem, illum esse verissimè patrem: hoc verò verissimè esse filium concludere. Sed nec hoc negligendum existimo: an patris & filij, & an matris & filiæ magis illis apta sit appellatio: cùm in eis nulla sit sexus discretio. Nam si idcircò conuenienter est ille pater, & proles eius filius, quia vterque est spiritus: cur non pari ratione alteri conuenit esse matrem, alteri filiam: quia vterque est veritas & sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, mi-

noris

A noris verò matrem vel filiam. Et hoc quidem naturaliter in pluribus: in quibusdam verò e contrario: vt in quibusdam auium generibus, in quibus fœminius sexus semper maior & validior est: masculinus verò minor & infirmior. Aut certe idcircò magis conuenit summo spiritui dici patrem quàm matrem: quia prima & principalis causa prolis semper est in patre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incongruum, vt illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut præcedit. Verissimum est igitur summum spiritum, patrem esse prolis suæ. Quod si filius semper similior est patri quàm filia. Nihil autem similius est alteri, quàm summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium.

Quod alterius verißimè sit esse genitorem & patrem, alterius genitum & filium. Cap. XLI.

SIcut igitur propriū est illius verissimè gignere, istius verò gigni: sic proprium est illius esse verissimum genitorem, istius verò verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens alter verissima proles: sic alter est verissimus pater, alter verissimus filius. Inuentis tot & tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quędam tam ineffabilis quam ineuitabilis in summa vnitate probatur esse pluralitas, valde mihi videtur delectabile, retractare sæpiùs tam impenetrabile secretum. Ecce enim cùm sit impossibile sic, eundem esse qui gignit, & eum qui gignitur: atque eundem esse parentem & prolem; vt necesse sit alium esse genitorem, alium genitum: & alium esse patrem, alium filium: sic tamen necesse est idem

B esse illum qui gignit, & illum qui gignitur, nec non parentem & prolem: vt impossibile sit alium esse genitorem, quàm quod est genitus: aliud esse patrem, quam quod est filius.

Retractiō communionis amborum & proprietatum singulorum. Cap. XLII.

ET cùm ita sit alius ille, & alius ille: vt omninò pateat, quòd duo sint: sic tamen vnum & idem ipsum est, id quod est ille & ille vt penitùs lateat quid duo sint. Nam sic est alius pater, alius filius: vt cùm ambos dixerim, videam me duos dixisse: & sic est idipsum quod est, & pater & filius, vt non intelligam quid duos dixerim. Quamuis nanque singulis pater sit perfectè summus spiritus & singulus filius sit perfectè summus spiritus: sic tamen vnus idemque est summus spiritus pater, & spiritus filius: vt pater & filius non sint duo spiritus: sed vnus spiritus; vt sicut singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum: ita id quod commune est amborum indiuiduam teneat vnitatem, quamuis totum sit singulorum. Nam sicut non sunt duo patres aut duo filij, sed vnus pater, & vnus filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita non sunt duo, sed vnus spiritus: quamuis & singuli patris, & singuli filij, sit perfectum esse spiritum. Sic sunt oppositi relationibus, vt alter nunquam suscipiat proprium alterius: sicut sunt concordes natura, & alter semper teneat essentiam alterius.

Quomodo alter alterius sit essentia.

Cap. XLIII.

SIc enim diuersi sunt per hoc quod alter est pater, & alter filius, vt nunquam dicatur aut pater filius, aut filius pater: & sic idem sunt per substantiam, vt semper sit in patre essentia filij, & in filio essentia patris. Est enim non diuersa, sed eadem: non plures, sed vna vtriusque essentia Vnde etiam si alter alterius dicatur essentia, non erratur a veritate: sed summa vnitas simplicitasque commendatur communis naturæ. Non enim quemadmodum intelligitur sapientia hominis, per quam homo sapiens est, qui non potest esse per se sapiens: ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filij, & filius essentia patris, vt eo modo sit filius existens per patrem, & pater per filium, quasi non possit alter existens esse nisi per alterum: sicut homo non potest esse sapiens nisi per sapientiam. Sicut nanque summa sapientia semper sapit per se, ita summa essentia semper est per se: Est autem perfectè summa essentia pater, & perfectè summa essentia filius: pariter ergò perfectus pater per se est, & pariter perfectus filius per se est, sicut vterque sapit per se. Non enim idcircò minus perfecta est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia, & sapientia de sapientia: sed tunc minus perfecta essentia vel sapientia esset, si non esset per se, aut non saperet per se. Nequaquam enim repugnat, vt filius per se subsistat, & de patre habeat esse. Sicut enim pater habet essentiam, & sapientiam, & vitam in semetipso, vt non per alienam, sed per suam essentiam sit per suam sapientiam sapiat, per suam vitam viuat: ita gignendo dat filio essentiam habere, & sapientiam & vitam in semetipso: vt non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, & vitam subsistat, sapiat, & viuat: alioquin non erit idem esse patris & filij, nec erit par patri filius. Quodque falsum sit, liquidissimè superius peruisum est: quare non repugnat filium, & subsistere per se, & esse de patre: quia hoc ipsum, id est, per seipsum posse subsistere, necesse est illum de patre D habere. Nam si quis sapiens, suam me habere sapientiam, cuius prius expers essem, doceret. vtique hæc ipsa sapientia eius facere non incongruè diceretur: sed quamuis mea sapientia ab illius sapientia haberet esse & sapere: tamen cùm iam non esset, nisi sua sapientia esset, nec saperet nisi seipsa. Multo igitur magis æterni patris coæternus filius, qui sic habet à patre esse, vt non sint duæ essentiæ, per se subsistit, sapit, & viuit. Non igitur sic intelligi potest: quod pater filij aut filius patris sit essentia: quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterum: sed ad designandum, quam habent communionem summe simplicis, summeque vnius essentiæ, si congruè dici & intelligi potest, quod sic est alter idipsum quod alter, vt alter habeat essentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniam vtrique non aliud est habere essentiam, quàm essentiam esse, sicut habet alter alterius essentiam, ita est alter alterius essentia, id est, idem esse est alteri, quod alteri.

Quòd aptius dici poßit filius essentia patris, quàm pater essentia filij: & quòd similiter sit filius patris virtus: & sapientia, & similia.

Caput XLIV.

QVod licèt secundum perspectam rationem verum sit: valde tamen magis congruit filium dici essentiam patris quàm patrem essentiam filij, quoniam nanque pater à nullo habet essentiam nisi à seipso, non satis aptè dicitur habere essentiam alicuius nisi suam: quia verò filius essentiam suam habet à patre, & eandem habet pater, aptissimè dici potest habere essentiam patris. Quare quoniam neuter aliter habet essentiam quàm

A ligentia creatoris, quàm in seipsa: quantò verius existit creatrix, quàm creata essentia: quomodo comprehendat humana mens, cuiusmodi sit illud dicere & illa scientia, quæ sic longè superior, & verior est creatis substantijs: si nostra scientia tantum superatur ab illis: quantum earum similitudo distat ab earum essentia.

Quòd quicquid ipse est ad creaturam, hoc sit, & verbum eius: nec tamen ambo simul pluraliter.

Cap. XXXVI.

VErùm cùm manifestè rationes superiores doceant, summum spiritum per verbum suum fecisse omnia, nunquid non & ipsum verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi est consubstantiale, cuius est verbum, necesse est, vt sit summa essentia. Summa autem essentia non est, nisi vna, quæ sola creatrix & solum principium est omnium quæ facta sunt. Ipsa nanque sola fecit, non per aliud, quàm per se, omnia ex nihilo. Quare quæcunque summus spiritus facit: eadem & verbum eius facit similiter. Quicquid igitur summus spiritus est ad creaturam: hoc & verbum eius est, & similiter. Nec tamen ambo simul pluraliter quia non sunt plures creatrices summæ essentiæ. Sicut igitur ille creator est rerum & principium, sic & verbum eius: nec tamen sunt duo, sed vnus creator & vnum principium.

Quòd dici non possit, quid duo sint: quamuis necesse sit esse duos. *Cap. XXXVII.*

STudiosè itaque attendendum est quiddam quod valde insolitum alijs rebus, in summo spiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum est, vnicuique singulariter, & vtrisque simul inesse B quicquid sunt in essentia, & quicquid sunt ad creaturam: vt & singulatim perfectum sit ambobus: & tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim singulatim & ille perfecte sit summa veritas, & creator: & verbum eius sit summa veritas & creator: non tamen ambo simul sunt duæ veritates aut duo creatores. Sed cùm hæc ita sint: miro tamen modo apertissimum est, quia nec ille cuius est verbum, potest esse verbum suum: nec verbum potest esse cuius est verbum, vt in eo quod significat, vel quid sint substantialiter, vel quid sint ad creaturam semper indiuiduam teneant vnitatem. In eo verò, quod ille non est ex isto, hic autem est ex illo: ineffabilem admittant pluralitatem, ineffabilem certè. Quamuis enim necessitas cogat, vt sint duo: nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint. Nam si fortè duo pares, aut aliquid aliud similiter adinuicem possint dici: in his ipsis tamen relatiuis si quæratur, quid sit illud de quo dicuntur, nõ potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duę pares lineæ, aut duæ homines similes. Quippe non sunt duo pares spiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod significat eorum aut essentiam, aut habitudinem ad creaturam: sed nec duo aliquid, quod designet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum nanque hoc ipsum quod verbum est, aut imago ad alterum est, quia non nisi alicuius verbũ est aut imago: & sic propria sunt hæc alterius, vt nequaquam alteri coaptentur. Nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago, nec verbum est.

Quòd idem verbum sit à summo spiritu nascendo.

Cap. XXXVIII.

COnstat igitur, quod exprimi non potest quid duo sint, summus spiritus, & verbum eius C quamuis quibusdam singulorum proprietatibus cogantur esse duo. Etenim proprium vnius est, esse ex altero: & proprium est alterius, alterum esse ex illo. Quod ipsum nullo vtique verbo videtur familiarius posse proferri, quàm si dicatur proprium esse vnius, nasci ex altero: & proprium alterius, nasci alterum ex ipso. Certum nanque iam constat, quod verbum summi spiritus, non sic est ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta sunt, sed quemadmodum de creatore, summum de summo. Et vt plena breuitate omnimoda absoluatur similitudo, penitùs idem ipsum est de eodem ipso: & ita vt nullatenus sit nisi ex eo. Cùm igitur pateat verbum summi spiritus, sic esse ex ipso solo, vt perfectam eius, quasi proles parentis, teneat similitudinem: nec sic esse ex eo ipso, vt fiat ab eo: profectò nullo modo conuenientius cogitari potest: ex illo esse quam nascendo. Nempe si innumerabiles res indubitanter dicuntur nasci ex his: ex quibus habent vt sint, cùm nullam eorum ex quibus nasci dicuntur teneant similitudinem, sicut proles parentis. Dicimus enim capillos nasci de capite & poma ex arbore: licèt nec illi capitis, nec ista arboris similia sint: Si inquam, multa huiusmodi non absurdè dicuntur nasci, tantò congruentius dici potest verbum summi spiritus, ex illo existere nascendo, quantò perfectius quasi proles parentis, trahit eius similitudinem ex illo existendo.

Quòd verissimè ille sit parens, ille verò proles.

Caput XXXIX.

QVòd si conuenientissimè dicitur nasci, & tam simile est illud quo nascitur: cur æstimetur simile quasi proles parenti, & non potiùs asseratur: quia tantò verior est ille parens & ista D proles: quantò magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem solus sufficit: & quod nascitur, eius similitudinem exprimit. Nanque in rebus alijs, quas parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, vt omninò nullius indigẽs sola per se ad gignendam prolem sufficiat: nulla sic gignitur, vt nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat. Si ergò verbum summi spiritus sic est omninò ex ipsius sola essentia, & sic singulariter est illi simile, vt nulla proles sic sit omninò ex sola parentis essentia, aut sic similis parenti: profectò nullis rebus tam conuenienter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quàm summo spiritui & verbo eius. Quapropter illius est verissimum proprium esse parentem, istius verò veracissimam esse prolem.

Quòd ille verissimè gignat, ille verissimè gignatur.

Caput XL.

AT hoc constare non poterit, nisi pariter ille verissimè gignat: & istud verissimè gignatur. Sicut igitur illud est perspicuum, ita hoc esse certissimum necesse est, quare summi spiritus est verissimè gignere, & verbi eius verissimè gigni. Vellem iam quidem & fortè possem, illum esse verissimè patrem: hoc verò verissimè esse filium concludere. Sed nec hoc negligendum existimo: an patris & filij, & an matris & filiæ magis illis apta sit appellatio: cùm in eis nulla sit sexus discretio. Nam si idcircò conuenienter est ille pater, & proles eius filius, quia vterque est spiritus: cur non pari ratione alteri conuenit esse matrem, alteri filiam: quia vterque est veritas & sapientia? An quia in his naturis, quæ sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris

A noris verò matrem vel filiam. Et hoc quidem naturaliter in pluribus: in quibusdam verò e contrario: vt in quibusdam auium generibus, in quibus fœmininus sexus semper maior & validior est: masculinus verò minor & infirmior. Aut certe idcircò magis conuenit summo spiritui dici patrem quàm matrem: quia prima & principalis causa prolis semper est in patre. Nam si maternam causam quolibet modo semper paterna præcedit: nimis est incongruum, vt illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut præcedit. Verissimum est igitur summum spiritum, patrem esse prolis suæ. Quod si filius semper similior est patri quàm filia. Nihil autem similius est alteri, quàm summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium.

Quod alterius verissimè sit esse genitorem & patrem, alterius genitum & filium. Cap. XLI.

SIcut igitur propriũ est illius verissimè gignere, istius verò gigni: sic proprium est illius esse verissimum genitorem, istius verò verissimum esse genitum. Et sicut alter est verissimus parens alter verissima proles: sic alter est verissimus pater, alter verissimus filius. Inuentis tot & tantis singulorum proprietatibus, quibus mira quędam tam ineffabilis quam ineuitabilis in summa vnitate probatur esse pluralitas, valde mihi videtur delectabile, retractare sæpiùs tam impenetrabile secretum. Ecce enim cùm sit impossibile sic, eundem esse qui gignit, & eum qui gignitur: atque eundem esse parentem & prolem; vt necesse sit alium esse genitorem, alium genitum: & alium esse patrem, alium filium: sic tamen necesse est idem
B esse illum qui gignit, & illum qui gignitur, nec non parentem & prolem: vt impossibile sit alium esse genitorem, quàm quod est genitus: aliud esse patrem, quam quod est filius.

Retractiò communionis amborum & proprietatum singulorum. Cap. XLII.

ET cùm ita sit alius ille, & alius ille: vt omninò pateat, quòd duo sint: sic tamen vnum & idem ipsum est, id quod est ille & ille vt penitùs lateat quid duo sint. Nam sic est alius pater, alius filius: vt cùm ambos dixerim, videam me duos dixisse: & sic est idipsum quod est, & pater & filius, vt non intelligam quid duos dixerim. Quamuis nanque singulis pater sit perfectè summus spiritus & singulus filius sit perfectè summus spiritus: sic tamen vnus idemque est summus spiritus pater, & spiritus filius: vt pater & filius non sint duo spiritus: sed vnus spiritus; vt sicut singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum: ita id quod commune est amborum indiuiduam teneat vnitatem, quamuis totum sit singulorum. Nam sicut non sunt duo patres aut duo filij, sed vnus pater, & vnus filius, quoniam singula sunt singulorum propria: ita non sunt duo, sed vnus spiritus: quamuis & singuli patris, & singuli filij, sit perfectum esse spiritum. Sic sunt oppositi relationibus, vt alter nunquam suscipiat proprium alterius: sicut sunt concordes natura, & alter semper teneat essentiam alterius.

Quomodo alter alterius sit essentia.

Cap. XLIII.

SIc enim diuersi sunt per hoc quod alter est pater, & alter filius, vt nunquam dicatur aut pater filius, aut filius pater: & sic idem sunt per substantiam, vt semper sit in patre essentia filij, & in filio essentia patris. Est enim non diuersa, sed eadem: non plures, sed vna vtriusque essentia. Vnde etiam si alter alterius dicatur essentia, non erratur à veritate: sed summa vnitas simplicitasque commendatur communis naturæ. Non enim quemadmodum intelligitur sapientia hominis, per quàm homo sapiens est, qui non potest esse per se sapiens: ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filij, & filius essentia patris, vt eo modo sit filius existens per patrem, & pater per filium, quasi non possit alter existens esse nisi per alterum: sicut homo non potest esse sapiens nisi per sapientiam. Sicut nanque summa sapientia semper sapit per se, ita summa essentia semper est per se: Est autem perfectè summa essentia pater, & perfectè summa essentia filius: pariter ergò perfectus pater per se est, & pariter perfectus filius per se est, sicut vterque sapit per se. Non enim idcircò minus perfecta est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia, & sapientia de sapientia: sed tunc minus perfecta essentia vel sapientia esset, si non esset per se, aut non saperet per se. Nequaquam enim repugnat, vt filius per se subsistat, & de patre habeat esse. Sicut enim pater habet essentiam, & sapientiam, & vitam in semetipso, vt non per alienam, sed per suam essentiam sit per suam sapientiam sapiat, per suam vitam viuat: ita gignendo dat filio essentiam habere, & sapientiam & vitam in semetipso: vt non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam, & vitam subsistat, sapiat, & viuat: alioquin non erit idem esse patris & filij. nec erit par patri filius. Quod que falsum sit, liquidissimè superius peruisum est: quare non repugnat filium, & subsistere per se, & esse de patre: quia hoc ipsum, id est, per seipsum posse subsistere, necesse est illum de patre habere. Nam si quis sapiens, suam me habere sapientiam; cuius prius expers essem, doceret. vtique hæc ipsa sapientia eius facere non incongruè diceretur: sed quamuis mea sapientia ab illius sapientia haberet esse & sapere: tamen cùm iam non esset, nisi sua sapientia esset, nec saperet nisi se ipsa. Multo igitur magis æterni patris coæternus filius, qui sic habet à patre esse, vt non sint duæ essentiæ, per se subsistit, sapit, & viuit. Non igitur sic intelligi potest: quod pater filij aut filius patris sit essentia: quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterum: sed ad designandum, quam habent communionem summe simplicis, summeque vnius essentiæ, si congruè dici & intelligi potest, quod sic est alter idipsum quod alter, vt alter habeat essentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniam vtrique non aliud est habere essentiam, quàm essentiam esse, sicut habet alter alterius essentiam, ita est alter alterius essentia, id est, idem esse est alteri, quod alteri. D

Quòd aptius dici possit. filius essentia patris, quàm pater essentia filij: & quòd similiter sit filius patris virtus: & sapientia, & similia.

Caput XLIV.

QVod licèt secundum perspectam rationem verum sit: valde tamen magis congruit filium dici essentiam patris quàm patrem essentiam filij, quoniam nanque pater à nullo habet essentiam nisi à seipso, non satis aptè dicitur habere essentiam alicuius nisi suam: quia verò filius essentiam suam habet à patre, & eandem habet pater, aptissimè dici potest habere essentiam patris. Quare quoniam neuter aliter habet essentiam quam existen-

A existendo essentia sicut satis aptius intelligitur habere filius patris essentiam quàm pater filij: ita conuenientius dici potest filius patris essentia quàm pater filij. Nam hæc vna sit fiat prolatio. satis acuta breuitate commendat filium, non solum eandem essentiam habere cum patre: sed hanc ipsam habere de patre, vt hic sit filius est essentia patris, quod est, filius est non differens essentia de patris essentia, immò de patris essentia, similiter ergò est filius, patris essentia, virtus, & sapientia, siue veritas, & iustitia: & quicquid summi spiritus conuenit essentiæ.

Quomodo quædam ex his quæ sic proferuntur, aliter quoque possint intelligi.

Cap. XLV.

Videtur tamen quædam ex his quæ sic proferri & intelligi possunt, aliam quoque non incongruam sub hac ipsa pronunciatione intelligentiam suscipere. Liquet enim filium, esse verum verbum, id est, perfectam intelligentiam, siue perfectam totius paternæ substantiæ cognitionem, & scientiam, & sapientiam: id est, quæ ipsam patris intelligit essentiam, & cognoscit, & scit, & sapit. Si igitur hoc sensu dicatur, filius patris intelligentia, & sapientia, & scientia, & cognitio, siue notitia: quoniam intelligit, sapit, scit, & nouit patrem, nequaquam à veritate disceditur. Veritas quoque patris aptissimè dici potest filius, non solum eo sensu, quia est eadem filij veritas quæ est & patris: sicut iam perspectum est, sed etiam hoc sensu, vt in eo intelligatur non imperfecta quædam imitatio, sed integra veritas paternæ substantiæ: quia non est aliud, quàm quod est pater. At si ipsa substantia patris est intelligentia, & scientia, B & sapientia, & veritas, consequenter colligitur: quia sicut filius est intelligentia, & scientia, & sapientia, & veritas paternæ substantiæ: Ita est intelligentia intelligentiæ, scientia scientiæ, sapientia sapientiæ, & veritas veritatis.

Quòd filius sit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis: & similiter de similibus.

Caput XLVI.

De memoria verò, quod sentiendum est? an æstimandus est filius intelligentia memoriæ, siue memoria patris, aut memoria memoriæ? Equidem cùm summa sapientia sui memor esse negari non possit, nihil competentius quam in memoria pater: sicut in verbo filius intelligitur: quoniam de memoria nasci verbũ videtur, quod clarius in nostra mente percipitur. Quoniam nanque mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit: liquet cùm se cogitat, quod verbum eius nascitur, de memoria. Vnde apparet, quia si semper se cogitaret, semper verbum eius de memoria nasceretur. Rem etenim cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est, mente eam dicere, verbum verò rei: est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata: Hinc itaque liquido animaduerti potest de summa sapientia, quæ sic semper se dicit, sicut semper sui memor est: quia de æterna memoria coæternum verbum nascitur. Sicut igitur verbum congruè intelligitur proles: ita memoria parentis nomen aptissime suscipit Si ergò proles, quæ omninò de solo summo spir tu nata est, proles est memoriæ eius nihil conuenientius, quam quia memoria eius est idem ipse quippe non est, in eo quod sui memor est, sic est in sui memoria velut alia res in alia, quemadmodum ea quæ sic sunt in humanæ mentis memoria, vt non sint ipsa in nostra memoria: sed sic est memor sui, vt ipse memoria sua sit. Consequitur itaque, vt quomodo C filius est intelligentia, siue sapientia patris ita sit & paternæ memoriæ. At quicquid filius sapit aut intelligit, eius similiter & meminit.

Quòd in memoria intelligatur pater, sicut in intelligentia filius: & quomodo filius sit intelligentia vel sapientia memoriæ & memoria patris & memoriæ.

Caput XLVII.

Est igitur filius memoria patris, & memoria memoriæ, id est, memoria memor patris, qui est memoria, sicut est sapientia patris, & sapientia sapientiæ, id est, sapientia sapiens patrem sapientiam, & filius quidem memoria nata de memoria, sicut sapientia nata de sapientia: pater verò de nullo nata memoria vel sapientia. Sed ecce dum huius patris filijq; proprietates, communionemque delectabiliter intueor: nihil delectabilius in illis contemplandum inueni, quàm mutui amoris affectum. Quoniam enim absurde negetur summus spiritus se amare sicut sui memor est, & se intelligit, cùm mens rationalis & se & illum amare posse conuincatur: ex eo quia sui & illius memor esse, & se & illum intelligere potest: otiosa nanque & penitùs inutilis est memoria & intelligentia cuiuslibet rei, nisi prout ratio exigit: res ipsa ametur aut re probetur. Amat ergò seipsum summus spiritus sicut sui meminit & se intelligit.

Quòd summus spiritus se amet: & quod idem amor pariter procedat à patre & filio.

Caput XLVIII.

Palàm certè est rationem habenti, eum idcircò sui memorem esse, aut se intelligere, quia se amat: sed ideò se amare, quia sui meminit, & se intelligit: nec eum se posse amare: si sui non sit memor, aut se non intelligit. Nulla enim res amatur, sine eius memoria & intelligentia: & multa tenentur memoria, & intelliguntur, quæ non amantur. Patet igitur amorem summi spiritus ex eo procedere: quia sui memor est, & se intelligit. Quòd si in memoria summi spiritus intelligitur pater, in intelligentia filius, manifestum est: quia à patre pariter & à filio summi spiritus amor procedit. D

Quòd vterque pari amore diligat se, & alterum.

Caput XLIX.

Sed si se amat summus spiritus, procul dubio se amat pater, amat se filius, & alter alterum: quia singulus pater summus est spiritus: & singulus filius, summus spiritus: & ambo simul, vnus spiritus. Et quia vterque pariter sui & alterius meminit, & se & alterum intelligit: & quoniam omninò idipsum est quod amat, vel amatur in patre, & quod in filio, necesse est vt pari amore vterque diligat se & alterum.

Quòd tantus est ipse amor, quantus est ipse spiritus.

Caput L.

Quantus ergò est amor summi spiritus, sic communis patri & filio: sed si se tantum diligit, quantum sui meminit & se intelligit: tantum autem sui memor & intelligit se, quanta est eius essentia, quod aliter esse non potest: profectò tantus est amor eius quantus ipse est.

Quòd

A *Quòd idem amor sit idipsum quod est summus spiritus, & tamen ipse cum patre & filio vnus spiritus.* Cap. LI.

VErùm quid potest esse par summo spiritui, nisi summus spiritus? Iste itaque amor, est summus spiritus. Deniq; si nulla vnquam creatura, id est, si nihil vnquam aliud esset, quàm summus spiritus pater, & filius nihilominus seipsos & inuicem pater & filius diligerent. Consequitur itaque hunc amorem, non esse aliud quam quòd est pater & filius, quod est summa essentia. At quoniã summę essentię plures esse non possunt: quid magis necessarium, quam patrem & filium, & vtriusq; amorem, vnam esse summam essentiam? Est igitur idem amor summa sapientia, summa veritas, summum bonum, & quicquid de summi spiritus substantia dici potest.

Quòd totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non sit nisi vnus amor.

Cap. LII.

INtuendum est diligenter, vtrum sint duo amores, vnus a patre procedens, alter à filio: an vnus nõ totus ab vno procedens, sed partim à patre, partim a filio; an nec plures, nec vnus partim procedens à singulis: sed vnus totus à singulis, & idem totus à duobus simul. Sed huiusmodi dubitationis certitudo, hinc indubitanter cognoscitur; quia non ex eo procedit, in quo plures sunt pater, & filius: sed ex eo in quo vnum sunt. Nam non ex relationibus suis, quæ plures sunt. Alia est enim relatio patris, alia filij: sed ex ipsa sua essentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt pater & filius tantum pariter bonum. Sicut ergo singu-
B lus pater, est summus spiritus & singulus filius, est summus spiritus: & simul pater & filius non duo sed vnus spiritus: ita à singulo patre, manat totus amor summi spiritus: & a singulo filio, totus & simul à patre & filio non duo toti, sed vnus idemque totus.

Quòd non sit eorum filius, amor.

cap. LIII.

QVid ergo? cùm hic amor pariter habeat esse à patre & filio: & sic similis sit ambobus, vt nullatenus dissimilis sit illis, sed omnino idem sit quod illi. Nunquid filius eorum aut proles æstimandus est? sed sicut verbum mox vt consideratur, sed prolem esse eius à quo est euidentissimè probat, promptam præferendo parentis imaginem: sic amor aperte se prolem negat, quia dum à patre & filio procedere intelligitur; nõ statim tam perspicuam exhibet se contemplanti eius ex quo est similitudinem: quanuis ipsum considerata ratio doceat omnino idipsum esse, quod est pater & filius. Deniq; si proles eorum est: aut alter eorum erit pater eius, alter mater: aut vterque pater siue mater est: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam nanq; nullatenus aliter à patre procedit quam à filio: nulla veritas patitur, vt dissimili vocabulo ad illum pater & filius referantur, non est igitur alter pater eius, alter mater. Vt autem duo aliqua sint, quæ singula perfectam, & nullá consideratione differentem habeant pariter ad aliquid vnum, patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo. Ergo non est vterq; scilicet, pater & filius pater aut mater amoris à se manantis. Nequaquam itaque videtur veritati conuenire, vt idem amor eorum filius sit aut proles.

Quòd solus pater sit genitor & ingenitus, solus filius genitus, solus amor nec genitus nec ingenitus. C

Cap. LIIII.

SEed videtur tamen amor idem, nec omnino secundum communis locutionis modum dici posse ingenitus: nec ita propriè sicut verbum genitus. Solemus enim sæpe dicere aliquid gigni ex ea re de qua existit: vt cùm dicimus, splendorem aut calorem gigni ab igne: seu aliquem effectum ex causa sua. Secundum hanc igitur rationem, amor à summo spiritu exiens, non omnino asseri potest ingenitus: ita verò propriè, sic verbum, dici genitus non potest: quia verbum, verissimam esse prolem, & verissimum filium: amorem verò, nullatenus filium aut prolem esse, manifestum est. Potest itaque, immo debet dici solus ille cuius verbum est, genitor & ingenitus: quia solus est pater & parens: & nullo modo ab alio est. Solum autem verbum, genitum: quia solum filius & proles est. Solus verò amor vtriusque, nec genitus nec ingenitus: quia nec filius, nec ingenitus est, nec omnino non est ab alio.

Quòd amor idem sit increatus & creator sicut pater & filius: & tamen ipse cum illis non tres: sed vnus increatus, & vnus creator: & quòd idem possit dici spiritus patris & filij.

Cap. LV.

QVoniam autem idem amor singulus est summa essentia, sicut pater & filius, & tamen simul pater & filius & vtriusque amor non plures, sed vna summa essentia, quæ sola à nullo facta, non per aliud quàm per se omnia fecit: necesse est vt quemadmodum singulus pater & singulus filius est increatus & creator: ita & amor singulus sit increatus & creator, & tamen omnes D
tres simul, & non plures, sed vnus increatus & vnus creator. Patrem itaque nullus facit, siue creat aut gignit: filium verò pater solus gignit, sed non facit, pater autem pariter & filius non faciunt neque gignunt, sed quodammodo si sic dici potest, spirant suum amorem: quanuis enim non nostro more spiret summè incommutabilis essentia, tamen ipsum amorem à se ineffabiliter procedentem, non discedendo ab illa, sed existendo est illa, forsitan non alio modo videtur posse dici aptius ex se emittere quàm spirando. Quod si dici potest, sicut verbum summæ essentiæ filius est eius: ita eiusdem amor, satis conuenienter appellari potest spiritus eius, vt cùm essentialiter ipse sit spiritus, sicut pater & filius, illi non putentur alicuius spiritus. quia nec pater ab vllo alio est, nec filius à patre quasi spirante nascitur, iste autem æstimetur spiritus vtriusque quia ab vtroque suo quodam inenarrabili modo spirante mirabiliter procedit. Qui etiam ex eo quia est communio patris & filij, non absq; ratione quasi proprium assumere posse videtur aliquod nomen, quod patri filioq; commune sit, si proprij nominis exigit indigentia. Quod quidem si fiat, scilicet vt ipse amor nomine spiritus, quod substantiam pariter patris & filij significat quasi proprio designetur. Ad hoc quoq; non inutiliter valebit: vt per hoc idipsum esse quod est pater & filius, quamuis ab illis esse suum habeat, intimetur.

Quòd sicut filius est essentia vel sapientia patris, eo sensu, quia habeat eandem essentiam vel sapientiam quam pater: sic idem spiritus sit patris & filij essentia & sapientia, & similia.

A

Caput LVI.

POtest quoque quemadmodum filius est substantia, & sapientia, & virtus patris, eo sensu: quia habet eandem essentiam & sapientiam, & virtutem quam pater: ita vtriusque spiritus intelligi essentia, vel sapientia, vel virtus patris & filij, quia habet omnino eandem quam habent illi.

Quòd pater & filius & eorum spiritus, pariter sint in se inuicem. Cap. LVII.

IOcundum est intueri in patre & filio & vtriusque spiritu, quomodo sint in se inuicem tanta æqualitate, vt nullus alium excedat. Præter hoc enim, quia vnusquisque eorũ sic est perfectè summa essentia, vt tamen omnes tres simul non sint, nisi essentia vna summa: quæ nec sine se vel extra se, nec maior vel minor seipsa esse potest. Per singulos tamen idipsum non minus valet probari. Est etenim totus pariter in filio & communi spiritu, & filius in patre & eodem spiritu, & idẽ spiritus in patre & filio: quia memoria summę essentiæ tota est in eius intelligentia & amore, & intelligentia in memoria & in amore, & amor in memoria & intelligentia. Totam quippe suam memoriam summus intelligit spiritus & amat, & totius intelligentiæ meminit & totam amat, & totius amoris meminit & totum intelligit. Intelligitur autem in memoria pater: in intelligentia filius, in amore vtriusque spiritus. Tanta igitur pater & filius & vtriusque spiritus, ęqualitate sese complectuntur, & sunt in se inuicem, vt eorum nullus alium excedere, aut sine eo esse probetur.

Quòd nullus eorum alio indigeat ad memorandum, vel intelligendum, vel amandum: quia singulus quisque est memoria, & intelligentia, & amor: & quicquid necesse est inesse summa essentia.

B

Caput LVIII.

SEd in his nullatenus negligenter memoriæ commendandum, quod intuenti mihi occurrit, existimo. Sic enim necesse est, vt pater intelligatur memoria, filius intelligentia, spiritus amor: vt nec pater indigeat filio, aut communi spiritu, nec filius Patre vel eodem spiritu, siue idem spiritus Patre & Filio: quasi Pater per se meminisse solum possit, intelligere autem non nisi per Filium, & amare non nisi per suum filijq; spiritum: & Filius per se intelligere tantum queat, per patrem autem memor sit, & per spiritum suum amet: & idem spiritus per se non aliud quam amare valeat, sed Pater illi sit memor, & Filius illi intelligat: Nam cùm in his tribus, vnusquisque singulus sit summa essentia & summa sapientia sic perfecta, vt ipsa per se memor sit, & intelligat, & amet: necesse est vt nullus eorum trium alio indigeat, aut ad memorandum, aut ad intelligendum, aut ad amandum. Singulus enim quisq; essentialiter est & memoria & intelligentia & amor: & quicquid summæ est necesse inesse essentiæ.

Quòd tamen non sint tres, sed vnus seu pater, seu filius, seu vtriusque spiritus.

Cap. LIX.

QVandam hic video quæstionem occurrere. Nam si pater ita est intelligentia & amor, sicut est memoria: & filius sic est memoria & amor, quomodo est intelligentia: & vtriusq; spiritus non minus est memoria & intelligentia quàm amor: quomodo non est Pater, & Filius, & alicuius spiritus: & quare non est Filius, Pater & alicuius spiritus: & cur non est idem spiritus alicuius pater, & alicuius Filius: sic quippe intelligebatur, quod memoria esset Pater, Filius intelligentia, vtriusque spiritus amor? Verùm hæc quæstio non difficilè soluitur, si ea quæ iam ratione intuenta sunt considerentur. Idcirco enim non est Pater Filius, aut alicuius Spiritus, licet sit intelligẽtia & amor: quia non est intelligentia genita, aut amor ab aliquo procedens: sed quicquid est gignens est tantum, & a quo procedit alius. Filius quoque ideo non est Pater aut alicuius Spiritus, quamuis seipso memor sit & amet: quia non est memoria gignens, aut amor ab alio ad similitudinẽ sui spiritus procedens: sed quicquid existit tantum gignitur, & est à quo spiritus procedit. Spiritum quoque non cogit esse patrem aut filium, hoc, quia contentus est memoria aut intelligentia. cum non sit memoria gignens: aut intelligentia genita, sed solum quicquid est, procedat. Quid igitur prohibet concludi: quia vnus tantum est in summa essentia Pater, vnus Filius, vnus Spiritus, & non tres patres aut filij aut spiritus?

C

Quomodo ex his multi filij nasci videantur.

Caput LX.

SEd ne fortè repugnet, huic assertioni quid intueor. nam dubium esse non debet quia Pater & Filius & eorũ spiritus vnusquisque seipsum & alios ambos dicit, sicut se & alius intelligit. Quòd si ita est: quomodo non sunt in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes, & quot sunt qui dicuntur: Si enim plures homines vnum aliquid cogitatione dicant: tot eius videntur esse verba, quot sunt cogitantes: quia in singulorum cogitationibus verbum eius est. Item, si vnus homo cogitat aliqua plura, tot verba sunt in mẽte cogitantis, quot sunt res cogitatæ. Sed in omni cogitatione cùm cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatæ rei ex ipsa re: quia ipsa absens est à cogitationis intuitu, sed ex rei aliqua similitudine vel imagine, quæ est in cogitantis memoria, aut forte quę tunc cùm cogitat per corporeum sensum ex re præsenti in mentem attrahitur. In summa verò essentia sic tibi semper sunt præsentes Pater & Filius & eorum Spiritus. Est enim, sicut iam perspectum est, vnusquisque non minus in alijs, quàm in seipso: vt cum inuicem se dicunt, sic videatur idem ipse qui dicitur gignere verbum suum, quemadmodum cùm à seipso dicitur: Quomodo ergo nihil gignit filius, aut eius patrisque Spiritus, si vnusquisque eorum verbum gignit suam, cũ à seipso dicitur vel ab alio. Quod autem verba probari possunt de summa nasci substantia: tot eam necesse secundùm superiorem cõsiderationem filios gignere, & tot emittere spiritus. Hac itaque ratione, videntur in illa esse non solùm multi patres & filij & procedentes, sed & aliæ necessitudines: aut certe pater & filius & eorum spiritus, de quibus iam certissimum est, quia vere existunt, non sunt tres dicentes quamuis singulus quisque sic dicens: nec sunt plura quæ dicuntur, cùm vnusquisque seipsum & alios duos dicit. Sicut enim summæ sapientiæ inest scire & intelligere, ita vtique æternæ incommutabilisque scientiæ & intelligentiæ naturale, est id semper præsens intueri, quod scit & intelligit. Nihil autem aliud est summo spiritui huius dicere, quam quasi cogitando intueri sicut nostræ mentis locutio nihil aliud est, quàm cogitantis inspectio. Certissimum autem iam consideratæ rationes reddiderunt, quicquid summæ

D

natu-

A naturæ inest essentialiter, id perfectè conuenire patri & filio & eorum spiritui singulatim: & tamen idipsum, si simul dicatur de tribus, non admittere pluralitatem. Cùm ergò constet quia sicut pertinet ad eius essentiam, scientia & intelligentia: sic eius scire & intelligere non est aliquam dicere, id est, semper præsens intueri quod scit & intelligit: necesse est, vt quemadmodum singulus pater, singulus filius, & singulus eorum spiritus, est sciens & intelligens: & tamen hi tres simul, non sunt plures scientes aut intelligentes sed vnus sciens, & vnus intelligens: ita singulus quisque sit dicens nec tameo sint tres dicentes simul: sed vnus dicens. Hinc illud quoque liquide cognosci potest: quia cum hi tres dicuntur, vel a seipsis, vel ab inuicem, non sunt plura quæ dicuntur. Quid nanque ibi dicitur, nisi eorum essentia? Si ergò illa vna sola est, vnum solum est quod dicitur, ergò vnum solum est in illis quod dicit, & vnum quod dicitur. Vna quippe sapientia est: quæ in illis dicit, & vna substantia quæ dicitur: consequitur non ibi esse plura verba, sed vnum. Licet igitur vnusquisque seipsum & omnes inuicem se dicant, impossibile tamen est in summa essentia esse verbum aliud præter illud, de quo iam constat, quod sic nascitur ex eo cuius est verbum, vt etiam vera eius dici possit imago, & verè filius eius sit. In quo mirum quiddam & inexplicabile video. Ecce enim cum manifestum sit, vnumquenque scilicet patrem, & filium, & patris filijque spiritum, pariter se & ambos alios dicere, & vnum solum ibi esse verbum, nullatenus tamen ipsum verbum videtur posse dici verbum omnium trium, sed tantum vnius eorum. Con-

B stat enim esse imaginem, & filium eius cuius est verbum, & patet, quod nec imago, nec filius suimet, nec à se procedentis spiritus congruè dici potest. Nam nec ex seipso, nec ex procedente à se nascitur: nec seipsum, aut procedentem à se existendo imitatur. Seipsum quippè non imitatur, nec à se trahit existendi similitudinem: quia imitatio & similitudo non est in vno solo, sed in pluribus: Illum verò non imitatur, nec ad eius similitudinem existit: quia iste non habet ab illo esse, sed ille ab isto.

Quomodo non sit ibi vnus vnius. Cap. LXI.

Restat igitur hoc solum verbum illius solius esse, de quo nascendo habet esse, & ad cuius omnimodam similitudinem existit. Vnus ergò pater non plures patres, vnus filius non plures filij, vnus procedens spiritus, non plures procedentes spiritus sunt in summa essentia. Qui cùm ita tres sint, vt nunquam pater sit filius, aut procedens spiritus: nec filius aliquando sit pater, aut spiritus procedens, nec vnquam spiritus patris aut filij sit pater, aut filius: & singulus quisque si sit perfectus, vt nullo indigeat: id tamen quod sunt, sic est vnum: vt sicut de singulis pluraliter dici non potest: ita nec de tribus simul. Et cùm pariter vnusquisque seipsum, & omnes inuicem se dicant, non tamen sunt ibi plura verba sed vnum: & ipsum non singulorum aut omnium simul, sed vnius tantum.

Quòd hoc licet inexplicabile sit, tamen credendum sit. Cap. LXII.

Videtur mihi huius tam sublimis rei secretum transcendere omnem intellectus aciem humani: & idcircò conatum explicandi qualiter hoc sit, continendum puto. Sufficere nanque de-

C bere existimo rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc ratiocinando peruenerit, vt eam certissime esse cognoscat, etiamsi penetrare nequeat intellectu, quomodo ita sit: nec idcircò minus his ad habendam fidei certitudinem, quæ probationibus necessarijs nulla alia repugnante ratione asseruntur, si suæ naturalis altitudinis incomprehensibilitate explicare non patiantur. Quid autem tam incomprehensibile, quam id quod supra omnia est? Quapropter si ea quæ de summa essentia hactenus disputata sunt, necessarijs rationibus sunt asserta, quamuis sic intellectu penetrari non possint, vt & verbis valeant explicari: nullatenus tamen certitudinis eorum nutat soliditas. Nam si superior consideratio rationabiliter comprehendit incomprehensibile esse, quomodo eadem summa sapientia sciat ea quæ fecit, de quibus tam multa nos scire necesse est: quis explicet, quomodo sciat aut dicat seipsam, de qua aut nihil, aut vix aliquid ab homine sciri possibile est? Ergò si in eo quod seipsam dicit, generat pater, & generatur filius. *Generationem eius quis enarrabit?* Isa. 53. Sed rursum, si ita se ratio ineffabilitatis illius habet, imò quia sic est: quomodo stabit quicquid de illa substantia secundum patris & filij & procedentis habitudinem disputatum est? Nam si vera illud ratione explicitum est, qualiter est illa ineffabilis. Aut si illa ineffabilis est, quomodo est ita sicut disputatum est? Aut quadantenus de illa potuit explicari: & ideò nihil prohibet esse verum, quod disputatum est. Sed quia penitùs non potuit comprehendi, idcircò est ineffabilis. Sed ad illud quid responderi poterit, quod iam supra in hac ipsa disputatione constitit: quia sic est summa essentia supra & extra omnem aliam naturam, vt si quando de illa dicitur aliquid verbis, quæ communia sunt alijs naturis, sensus nullatenus sit communis. D Quem enim sensum in omnibus his verbis quæ cogitaui, intellexi, nisi communem & vsitatum? Si ergò vsitatus sensus verborum alienus est ab illa: quicquid ratiocinatus sum, non pertinet ad illam. Quomodo igitur verum inuentum est esse aliquid de summa essentia: si quod est inuentum longe diuersum est ab illa? Quid ergò? An quodammodo inuentum est aliquid de incomprehensibili re, & quodammodo nihil perspectum est de ea? Sæpe nanque multa dicimus, quæ proprie sicut sunt non exprimimus, sed per aliud significamus id quod propriè aut volumus, aut non possumus depromere: vt cùm per ænigmata loquimur. Et sæpe videmus aliquid, non prope quemadmodum res ipsa est, sed per aliquam similitudinem aut imaginem: vt cùm vultum cuius consideramus in speculo: sic quippè vnam eandemque rem dicimus & non dicimus, videmus & non videmus: dicimus & videmus per aliud: non dicimus & non videmus, per suam proprietatem.

Quomodo de ineffabili re, verum disputatum sit. Cap. LXIII.

Hac itaque ratione nihil prohibet & verum esse, quod disputatum est hactenus de summa natura, & ipsam tamen nihilominus ineffabilem persistere: si nequaquam illa putetur per essentiæ suæ proprietatem expressa, sed vtcunque per aliud designata. Nam quæcunque nomina de illa natura dici posse videntur: non tam mihi eam ostendunt per proprietatem, quàm per aliquam innuunt similitudinem. Etenim cùm earundem vocũ significationes, cogito, familiarius

A concipio mente, quod in rebus factis conspicio, quàm id quod omnem humanum intellectum transcendere intelligo: nam valde minus aliquid: immò longe aliud in mente mea, sua significatione constituunt, quam sit illud ad quod intelligendum per hanc tenuem significationem mens ipsa mea conatur proficere. Nam nec nomen sapientiæ mihi sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo & seruantur à nihilo: nec nomen essentię mihi valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia, & per naturalem proprietatē valde est extra omnia. Sic ergò illa natura & ineffabilis est: quia per verba, sicuti est, nullatenus valet intimari: & falsum non est, si quid de illa ratione docente per aliud velut in ænigmate potest æstimari.

Quòd per rationalem mentem maximè accedatur ad cognoscendum summam essentiam.

Caput LXIV.

CUm igitur pateat, quod nihil de hac natura possit percipi per suam proprietatem, sed per aliud: certum est, quia per illud magis ad eius cognitionem acceditur, quod illi magis per similitudinem propinquat. Quicquid enim inter creata constat illi esse similius, id necesse est esse natura præstantius. Quapropter id & per maiorem similitudinem plus iuuat mentem indagantem summę veritati propinquare, & per excellentiorem creatam essentiam plus docet quid de creante mens ipsa debeat æstimare. Procul dubio itaque tantò altius creatrix essentia cognoscitur, quanto per propinquiorem sibi creaturam indagatur. Nam quòd omnis essentia, inquantum est,

B intantum sit similis summæ essentiæ, ratio iam suprà considerata dubitare non permittit. Patet itaque, quia sicut sola est mens rationalis inter omnes creaturas, quæ ad eius inuestigationem assurgere valeat: ita nihilominus eadem sola est, per quam maximè ipsamet ad eiusdem inuentionem proficere queat. Nam iam cognitum est, quia hæc illi maximè per naturalis essentiæ propinquat similitudinem. Quid igitur apertius, quàm quia mens rationalis quanto studiosius ad se discendum intendit, tanto efficatius ad illius cognitionem ascendit: & quanto seipsam intueri negligit, tanto ab eius speculatione descendit.

Quòd mens ipsa speculum eius & imago eius sit.

Caput LXV.

APtissimè igitur ipsa sibimet esse velut speculum dici potest, in quo speculetur, vt ita dicam, imaginem eius quam facie ad faciem videre nequit. Nam si mens ipsa sola ex omnibus quæ facta sunt, sui memor & intelligens & amans esse potest: non video cur negetur esse in illa vera imago illius essentiæ, quæ per sui memoriam & intelligentiam & amorem in Trinitate ineffabili consistit. At certè inde verius esse illius se probat imaginem: quia illius potest esse memor, illam intelligere & amare. In quo enim maior est & illi similior, in eo verior illius esse imago cognoscitur. Omninò autem cogitari non potest rationali creaturæ naturaliter esse datum aliquid tam præcipuum tamque simile summæ sapientiæ quàm hoc: quia potest reminisci & intelligere, & amare id quod optimum & maximum est omnium. Nihil igitur aliud est inditum alicui creaturæ, quod sic præferat imaginem creatoris. Consequi itaque videtur, quod rationalis creatura nihil tantum debet studere, quàm hanc ima-

C ginem sibi per naturalem potentiam impressam, per voluntarium effectum exprimere. Etenim præter hoc, quod creanti se debet hoc ipsum quod est: huic quoque, quia nihil tam præcipuum posse quàm reminisci & intelligere & amare summum bonum, cognoscitur: nimirum nihil tam præcipue debere velle conuincitur. Quis enim neget quæcunque meliora sunt in potestate, ea magis esse debere in voluntate? Denique rationali naturæ non est aliud esse rationalem, quàm posse discernere iustum à non iusto, verum à non verò, bonum à non bono, maius bonum à minus bono: hoc autem posse omninò inutile est illi & superuacuum, nisi quod discernit, amet vel reprobet secundum veræ discretionis iudicium.

Quòd rationalis creatura ad amandum illam facta sit.

Caput LXVI.

HInc itaque satis patenter videtur, omne rationale ad hoc existere, vt sicut ratione discretionis aliquid maius vel minus bonum siue non bonum iudicat, ita magis aut minus id amettur aut respuat. Nihil enim aptius quam rationalem creaturam ad hoc esse factam, vt summam essentiam amet super omnia bona, sicut ipsa est summum bonum: imò vt nihil amet nisi illam, aut propter illam: quia illa est bona per se, & nihil aliud est bonum nisi per illam. Amare autem eam nequit, nisi eius reminisci, & eam studuerit intelligere. Clarum est ergo rationalem creaturam, totum suum velle & posse ad memorandum, & intelligendum, & amandum summum bonum impendere debere, ad quod ipsum esse suum se cognoscit habere.

Quòd anima semper illam amans, aliquando verè & beatè viuat. *Cap. LXVII.* D

DVbium autem non est, animam humanam esse rationalem creaturam, ergo necesse est eam esse factam ad hoc, vt amet summam essentiam. Necesse est igitur eam esse factam aut ad hoc, vt sine fine amet, aut ad hoc, vt aliquando vel sponte vel violenter hunc amorem amittat. Sed nefas est æstimare, summam sapientiam ad hoc eam fecisse, vt aliquando tantum bonum, aut contemnat, aut volens tenere aliqua violentia perdat. Restat igitur eam esse ad hoc factam, vt sine fine amet summam essentiam. Et hoc facere non potest nisi semper viuat. Sic igitur est facta vt semper viuat, si semper velit facere ad quod facta est. Deinde inconueniens est nimis summè bono, summęque sapienti, & omnipotenti Creatori: vt quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse quamdiu verè amauerit: & quod sponte dedit non amanti vt semper amaret, id auferat vel auferri permittat amanti, vt ex necessitate non amet, præsertim cùm dubitari nullatenus debeat, quòd ipse omnem naturam se verè amantem amet. Quare manifestum est, humanę animæ nunquam auferri suam vitam, si semper studeat amare summam vitam. Qualiter ergo viuet? Quid enim magnum est longa vita, nisi sit à molestiarum incursione verè secura? Quisquis enim dum viuit, aut timendo, aut patiendo molestijs subiacet, aut falsa securitate fallitur, quid nisi miserè viuit? Si quis autem ab his liberè viuit, beatè viuit. Sed absurdissimum est, & aliqua natura semper amando illum, qui est summè bonus & omnipotens, semper miserè viuat. Liquet igitur humanam animam huiusmodi esse, vt si seruet id ad quod est, aliquando verè secura ab ipsa morte & omni alia molestia beatè viuat.

Quòd

A

Quòd illa se amanti seipsam tribuat.

Caput LXVIII.

DEnique nullatenus verum videri potest, vt iustissimus & potentissimus nihil retribuat amanti se perseueranter: cui non amanti tribuit essentiam, vt amans esse posset. Si enim nihil retribuat amanti, non discernit iustissimus inter amantem & contemnentem id quod summè amare debet, nec amat amantem se, aut non prodest ab illo amari, quæ omnia ab illo dissonant, retribuit igitur omni se amare perseueranti. Quid autem retribuit? Si nihilo dedit rationabilem essentiam, vt amans esset: Quid dabit amanti, si amare non cesset? Si tam grande est quod amori famulatur, quàm grande est, quod amori recompensatur. Et si tale est amoris fulcimentum, quale est amoris emolumentum? Nam si rationalis creatura, quæ sibi inutilis est sine hoc amore, si eminet in omnibus creaturis: vtique nihil potest esse præmium huius amoris, nisi quod supereminet in omnibus naturis. Etenim ipsum, idem bonum, quod sic se amari exigit, non minus se ab amante desiderari cogitur. Nam quis sic amet iustitiam, veritatem, beatitudinem, incorruptibilitatem, vt his frui non appetat? Quid ergo summa bonitas retribuet amanti & desideranti se nisi seipsam? Nam quicquid aliud tribuat, non retribuit: quia nec compensatur amori, nec consolatur amantem nec satiat desiderantem, aut si se vult amari & desiderari, vt aliud retribuat: nec se vult amari & desiderari propter se, sed propter aliud: & sic non vult se amari, sed aliud, quod cogitari nefas est. Nihil ergo verius, quàm quod omnis anima rationalis, si, quemadmodum debet, studeat amando desiderare summam beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiat: vt quod

B

nunc videat, quasi *per speculum & in aenigmate*, tunc videat *facie ad faciem*.

Quòd omnis humana anima sit immortalis.

Caput LXIX.

VTrum autem ea sine fine fruatur, dubitare stultissimum est: quoniam illa fruens nec timore torqueri poterit, nec fallaci securitate decipi, nec eius indulgentiam iam experta, illam poterit non amare, nec illa deseret amantem se, nec aliquid erit potentius, quod eas separet inuitas. Quare quæcunque anima summa beatitudine semel frui cœperit, æternè beata erit. Hinc vtique consequenter colligitur, quòd illa, quæ summi boni amorem contemnit, æternam miseriam incurrit. Nam si dicitur, quòd pro tali contemptu sic iustius puniatur, vt ipsum esse vel vitam perdat: quia se non vtitur ad id ad quod est facta, nullatenus hoc admittit ratio, vt post tantam culpam pro pœna recipiat esse quod erat ante omnẽ culpam. Quippe antequam esset, nec culpam habere, nec pœnam sentire poterat. Si ergò anima contemnens id, ad quod facta est, sic moritur, vt nihil sentiat, aut omnino nihil sit, similiter se habebit, & in maxima culpa sine omni culpa, nec discernit summè sapiens iustitiam inter id, quod nullum bonum potest, & nullum malum vult: & id quod maximum bonum potest, & maximum malum vult. Ad hoc satis patet quam inconueniens sit.

Quòd aut semper misera, aut aliquando beata verè sit.

Caput LXX.

NIhil igitur videri potest consequentius, & nihil credi debet certius, quam hominis animam sic esse factam, vt si contemnat amare summam essentiam, æternam patietur miseriam: vt sicut amans æterno gaudebit præmio, ita contemnens æterna pœna doleat. Et sicut illa sentiat immutabilem sufficientiam, ita ista sentiat inconsolabilem indigentiam. Sed nec amantem animam necesse est æternè beatam esse, nec contemnentem miseram, si sit mortalis. Siue igitur amet, siue contemnat, id ad quod amandum creata est, necesse est eam immortalem esse. Si autem aliquæ sunt animæ rationales, quæ nec amantes, nec contemnentes iudicandæ sint, sicut esse videntur animæ infantum, quid de his sentiendum est? Sunt mortales, siue immortales? Sed procul dubio omnes humanæ animæ eiusdẽ naturæ sunt. Quare, quoniam constat quasdam esse immortales, necesse est omnem animam esse immortalem. Verùm cùm omne quod viuit, aut nunquam, aut aliquando sit vere securum ab omni molestia, nihilominus est necesse, omnem humànam animam aut semper miseram esse, aut aliquando verè beatam.

C

Quòd nulla anima iniustè priuetur summo bono, & quòd omnino ad ipsum sit. *Cap.* LXXI.

QVæ verò animæ incunctanter iudicandæ sunt, sic amantes illud ad quod amandum factæ sunt, vt illo quandoque frui, quæ autem sic contemnentes, vt illo semper indigere mereantur, aut qualiter quòue merito illæ, quæ nec amantes, nec contemnentes dici posse videntur ad beatitudinem æternam miseriámue distribuantur, aliquem mortalium disputando posse comprehendere, procul dubio vel difficillimum, vel impossibile existimo, quod tam a summè iusto summeq; bono creatore rerum nulla, ex bono, ad quod facta est iniustè priuetur, certissimè est tenendum, & ad idem ipsum bonum est omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando & desiderando nitendum.

D

Quòd summa essentia sit speranda.

Caput LXXII.

SEd in hac intentione humana anima nullatenus se poterit exercere, si desperet, quo intendit se posse peruenire. Quapropter quantum illi est vtile studium adnitendum, tantum necessaria est spes pertingendi. Amare autem & sperare non potest, quod non credit. Expedit itaque eidem humanæ animæ summam essentiam, & ea sine quibus illa amari non potest credere, vt illa credendo tendat in illam. Quod idem aptè breuiúsque signari posse puto, si pro eo quod est credendo tendere in summam essentiam, dicatur credere in summam essentiam. Nam si quis dicat se credere in illam, satis videtur ostendere, & per fidem quam profitetur, ad summam se tendere essentiam: & illa se credere, quæ ad hanc pertinent intentionem, nam non videtur credere in illam, siue qui credit quod attendendum in illam non pertinet, siue qui per hoc quod credit, non ad illam tendit.

Quòd credendum sit in illam.

Caput LXXIII.

ET fortasse indifferenter dici potest, credere in illam, & ad illam: sicut pro eodem accipi potest credendo tendere in illam, & ad illam: nisi quia quisquis tendendo ad illam peruenerit, non extra illam remanebit, sed intra illam permanebit. Quod expressius & familiarius significatur, si dicitur: tendendum esse in illam, quam

A quàm si dicitur, ad illam. Hac itaque ratione puto, congruentius posse dici, credendum esse in illam, quàm ad illam.

Quòd in Patrem, & Filium, & eorum Spiritum pariter, & in singulos, & simul in tres credendum sit. Cap. LXXIV.

CRedendum igitur est pariter in Patrem, & Filium, & eorum Spiritum, & in singulos, & simul in tres: quia & singulus Pater, & singulus Filius, & singulus eorum Spiritus est summa essentia, & simul Pater, & Filius, cum suo Spiritu sunt vna eademq; summa essentia, in quam solam omnis homo debet credere: quia est solus finis, quem in omni cogitatu actuque suo per amorem debet intendere. Vnde manifestum est, quia sicut in illam tendere, nisi credat illam nullus potest: ita illam credere, nisi tendat in illam nulli prodest.

Quæ sit viua, quæ mortua fides. Cap. LXXV.

QVapropter quantacunque certitudine credatur tanta res, inutilis erit fides, & quasi mortuum aliquid nisi dilectione valeat & viuat. Etenim nullatenus fidem illam, quam competens comitatur dilectio, si se opportunitas offerat operandi, otiosam esse: sed magis se quadam operum exercere frequentia, quod sine dilectione facere non possit, vel hoc solo probari potest: quia quod summam iustitiam diligit, nihil iustum contemnere, nihil valet iniustum admittere. Ergo quoniam quod aliquid operatur in esse sibi vitam, sine qua operari non valeret, ostendit: non absurdè dicitur operosa fides viuere, quia habet vitam dilectionis, sine qua non operaretur, otiosa fides, B non viueret: quia caret vita dilectionis, cum qua non otiaretur. Quare si cæcus dicitur, non tantùm qui perdidit visum: sed qui cùm debet habere non habet, cur non similiter potest dici *fides sine dilectione mortua*: non quia vitam suam, id est, dilectionem perdiderit: sed quia non habet quam semper habere debet. Quemadmodum igitur illa fides, *quæ per dilectionem operatur*, viua esse cognoscitur; ita illa, quæ per contemptum otiatur, mortua esse conuincitur. Satis itaque conuenienter dici potest viua fides credere in id, in quo credi debet; mortua verò fides, credere tantùm id, quod credi debet.

Quòd tres summa essentia quodammodo dici possit. Caput LXXVI.

ECce patet omni homini expedire, vt credat in quandam ineffabilem trinam Vnitatem & vnam Trinitatem. Vnam quidem & Vnitatem propter vnam essentiam, trinam verò & Trinitatem propter tres, nescio quid, licet enim possim dicere Trinitatem, propter Patrem, & Filium, & vtriusque Spiritum, qui sunt tres: non tamen possum proferre vno nomine, propter quid tres, velut si dicerem propter tres personas, sicut si dicerem vnitatem propter vnam substantiam. Non enim putandæ sunt tres personæ: quia omnes plures personæ sic subsistunt separatim ab inuicem: vt tot necesse sit esse substantias, quot sunt personæ: quod in pluribus hominibus, qui quot personæ, tot indiuiduæ sunt substantiæ, cognoscitur. Quare in summa essentia, sicut non sunt plures substantiæ, ita nec plures personæ. Si quis itaque inde velit alicui loqui, quid tres dicet esse Patrem, & Filium, & vtriusque Spiritum, nisi fortè indigentia nominis propriè conuenientis coactus elegerit aliquid de illis nominibus, quæ pluraliter in summa essentia dici non possint, ad designandum id quod congruo nomine dici non potest: vt si dicat illam admirabilem Trinitatem esse vnam essentiam vel naturam, & tres personas siue substantias. C Nam hæc duo nomina aptius eliguntur ad designandam pluralitatem in summa essentia: quia persona non dicitur, nisi de indiuidua rationali natura, & substantia principaliter dicitur, de indiuiduis, quæ maxime in pluralitate subsistunt. Indiuidua nanq; maxime substant, id est, subiacent accidentibus: & ideo magis propriè nomen substantiæ suscipiunt. Vnde iam supra manifestum est, summam essentiam, quæ nullis subiacet accidentibus, propriè non posse dici substantiam, nisi substantia ponatur pro essentia. Potest ergo hac necessitatis ratione irreprehensibiliter illa summa & vna Trinitas siue trina Vnitas, dici vna essentia, & tres personæ siue tres substantiæ. Videtur ergo, immò incunctanter asseritur. Quia verò nihil est id quod dicitur Deus: & huic soli summæ essentiæ propriè nomen Dei assignatur. Quippe omnis qui Deum esse dicit, siue vnum, siue plures: non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet supra omnem naturam, quæ Deus non est, ab hominibus, & venerandam propter eius eminentem dignitatem, & exorandam sibi propter quamlibet imminentem necessitatem.

Quòd ipsa dominetur omnibus, & regat omnia, & sit solus Deus. Cap. LXXVII.

QVid autem tam pro sua dignitate venerandum, & pro qualibet re deprecandum, quàm summè bonus, & summè potens Spiritus, qui dominatur omnibus, & regit omnia? Sicut enim constat, quia omnia per summè bonam summeq; D sapientem omnipotentiam eius facta sunt & vigent: ita nimis & inconueniens est; si æstimetur, quòd rebus à se factis ipse non dominetur: siue quòd factæ ab illo, ab alio minus potente, minùsue bono, vel sapiente: aut nulla penitus ratione, sed sola casuum inordinata volubilitate regantur: cùm ille solus sit, per quem cuilibet, & sine quo nulli bene est: & *ex quo & per quem, & in quo sunt omnia*. Cùm igitur solus sit ipse non solùm bonus Creator, sed & potentissimus Dominus, & sapientissimus rector omnium: liquidissimum est, hunc solum esse, quem omnis alia natura secundùm totum suum posse, debet diligendo venerari, & venerando diligere: de quo solo prospera sunt speranda, ad quem solum in aduersis fugiendum, cui soli pro quauis re supplicandum. Verè igitur hic est non solum Deus, sed solus Deus, ineffabiliter trinus, & vnus.

Beati Anselmi liber, qui Monologion præscribitur, explicit.

INCIPIT PROOEMIVM IN Prosologion librum Anselmi Abbatis Beccensis, & Archiepiscopi Cantuariensis.

POstquam opusculum quoddam velut exemplū meditandi de ratione fidei, cogentibus me precibus quorūdam fratrum in persona alicuius tacitè secum ratiocinando quæ nesciat inuestigādo edidi, considerans illud esse multorum concatenatione contextum argumentorum, cœpi mecum quærere: si fortè posset inueniri vnum argumentum, quod nullo alio ad se probādum, quàm se solo indigeret: & solum ad astruendum, quia Deus verè est, & quia est summum bonum nullo alio indigens, & quo omnia indigent, vt sint & bene sint, &

quæ

A *quæcunque credimus de diuina substantia sufficeret. Ad quod cùm sæpe studiosèque cogitationes conuerterem, atque aliquando mihi videretur iam capi posse quod quærebam, aliquando mentis aciem omnino fugeret: tandem desperans, volui cessare, velut ab inquisitione rei, quam inueniri esset impossibile. Sed cùm illam cogitationem, ne mentem meam frustra occupando, ab alijs, in quibus proficere possem impediret, penitus à me vellem excludere: tunc magis ac magis volenti & defendenti se cœpit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die cùm vehementer eius importunitati resistendo fatigarer, in ipso cogitationum conflictu sic se obtulit quod desperaueram: vt studiosè cogitationem amplecterer, quam solicitus repellebam. Æstimans igitur quod me gaudebam inuenisse, si scriptum esset, alicui legenti placiturum. De hoc ipso & quibusdam alijs, sub persona conantis erigere mentem suam ad contemplandum Deum, & quærentis intelligere quod credit subditum scripsi opusculum. Et quoniam nec istud, nec illud, cuius supra memini, dignum libri nomine, aut cui autoris præponeretur nomen iudicabam: nec tamen sine aliquo titulo, quo aliquem, in cuius manus venirent, quodammodo ad se legendum inuitarent, dimittenda putabam, vnicuique dedi titulum: vt prius, exemplum meditandi de ratione fidei: & sequens, fides quærens intellectum, diceretur. Sed cùm iam à pluribus & his titulis vtrunque transumptum esset, coegerunt me plures, & maximè Reuerendus Archiepiscopus Lugdunensis Hugo nomine fungens in Gallia legatione Apostolica, præcepit autoritate, vt nomen meum, illis præscriberem. Quod vt aptius fieret, illud quidem Monologium, id est, Soliloquium: istud verò Proslogion, id est, Alloquium nominaui.*

Explicit Prœmium.

B

INCIPIT PROSOLOGION LIBER, REVERENDI Patris Anselmi Abbatis Beccensis, Archiepiscopi Cantuariensis, Ordinis sancti Benedicti.

Excitatio mentis ad contemplandum Deum.

Caput I.

EIA nunc homuncio fuge paululum occupationes tuas, absconde te modicum à tumultuosis cogitationibus tuis: Abijce nunc onerosas, & postpone laboriosas distensiones tuas: Vaca aliquantulum Deo, & requiesce aliquantulum in eo: Intra in cubiculum mentis tuę, exclude omnia præter Deum, & quæ te iuuent, ad quærendum eum, & clauso ostio quære eum. Dic nunc, totum cor meum, dic nunc Deo: Quæro vultum tuum, *vultum tuum Domine requiro.* Eia nunc ergo, tu Domine Deus meus doce cor meum, vbi & quomodo te quærat, vbi & quomodo te inueniat. Domine si non es hic, vbi te quæram absentem? Si ergo vbique es, cur non video te præsentem. Sed certe habitas *lucem inaccessibilem.* Et vbi est lux inaccessibilis, aut quomodo accedam ad *lucem inaccessibilem?* Aut quis me ducet, aut inducet in illam, vt videam te in illa? Deinde quibus signis, qua facie te quæram? Nunquam te vidi Domine Deus meus, non noui faciem tuam. Quid faciet altissimè Domine, quid iste tuus longinquus exul? Quid faciet seruus tuus anxius amore tui, & longe proiectus à facie tua? Anhelat videre te, & nimis abest illi facies tua. Accedere ad te desiderat, & inaccessibilis est habitatio tua. Inuenire te cupit, & nescit locum tuum. Dominus meus es, & Deus meus, & nunquam te vidi. Tu me fecisti, & refecisti, & omnia mea bona tu mihi contulisti, & nondum noui te. Denique ad te videndum factus sum, & nondum feci propter quod factus sum. O misera sors hominis, cùm hoc perdidit ad quod factus est. O durus & dirus casus ille. Heu quid perdidit, & quid inuenit? quid abcessit, & quid remansit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus est: & inuenit miseriam, propter quam factus non est: abscessit, sine quo infelix est: & remansit, quod per se non nisi miserum est. Manducabat tunc *homo panem Angelorum*, quem nunc esurit, manducat nunc panem dolorum, quem tunc nesciebat. heu publicus luctus hominum, vniuersalis planctus filiorum Adæ. Ille ructabat saturitate, nos suspiramus esurie. Ille abundabat, nos mendicamus. Ille feliciter tenebat, & misere deseruit: nos infeliciter egemus, & miserabiliter desideramus, & heu, vacui remanemus. Cur non nobis custodiuit, cùm facile posset, quo tam grauiter caremus? Quare sic nobis obserauit lucem, & obduxit nos tenebris. Vt quid abstulit nobis vitam, & inflixit mortem? Ærumnosi vnde sumus expulsi, quò sumus impulsi? Vnde præcipitati? quo obruti? A patria in exilium: a visione Dei in cæcitatem nostram: á iucunditate immortalitatis in amaritudinem & horrorem mortis. Misera mutatio de quanto bono in quantum malum. Graue damnum, grauis dolor, graue totum. Sed heu me miserum, vnum de alijs miseris filijs Euæ, elongatis a Deo: quid incœpi? quid effeci? quò tendebam? quò deueni? Ad quid aspirabam, in quibus suspiro? Quæsiui bona, & ecce turbatio. Tendebam in Deum, & offendi in meipsum. Requiem quærebam in secreto meo, tribulationem & dolorem inueni in intimis meis. Volebam ridere à gaudio mentis meæ, & cogor rugire à gemitu cordis mei. Sperabatur lætitia, & ecce vnde densentur suspiria. Et ô *tu Domine vsquequo? Vsquequo Domine* obliuisceris nos, *vsquequo auertis faciem tuam* à nobis? Quando respicies, & exaudies nos? quando illuminabis oculos nostros, & ostendes *nobis faciem tuam?* Quando restitues te nobis? Respice Domine, exaudi, *illumina* nos, ostende nobis teipsum. Restitue te nobis, vt bene sit nobis: sine quo tam malè est nobis. *Miserere,* labores & conatus nostros ad te, qui nihil valemus sine te. Inuita nos, adiuua nos. Obsecro Domine, ne desperem suspirando: sed respirem sperando. Obsecro Domine, amaricatum est cor meum sua desolatione: indulcora illud tua consolatione. Obsecro Domine, esuriens incœpi quærere te, ne desinam ieiunus de te: famelicus accessi, ne recedam impastus. Pauper veni ad diuitem: miser ad misericordem, ne redeam vacuus & contemptus. Et si ante quam comedam suspiro, da vel post suspiria, quod comedam Domine, incuruatus non possum nisi deorsum aspicere, erige me vt possim sursum intendere. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum,* obuoluunt me: *& sicut onus graue* grauant me. Euolue me, exonera me: ne vrgeat *puteum* earum *os suum super me,* liceat mihi suscipere lucem tuam, vel de longè, vel de profundo. *Doce me* quærere te, & ostende te quærenti: quia nec quærere te possum, nisi tu doceas: nec inuenire, nisi te ostendas. Quæram te desiderando, desiderem quærendo, inueniam amando, amem inueniendo. Fateor Domine, & gratias ago, quia creasti in me hanc imaginem tuam, vt tui memor, te cogitem, te amem. Sed D

sic est

A admodum dicis non esse. Item, dicimus iste sedet sicut ille facit, aut iste quiescit sicut ille facit: cùm sedere sit quiddam non facere, & quiescere sit nihil facere. Sic itaque cùm quis dicitur habere potentiam faciendi aut patiendi quod sibi non expedit, aut quod non debet, impotentia intelligitur per potentiam: quia quo plus habet hanc potentiam, eo aduersitas & peruersitas in illum sunt potentiores, & ille contra eas impotentior. Ergo Domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per impotentiam, & nihil potes contra te.

Quomodo sit misericors, & impassibilis.

Caput VIII.

SEd & misericors simul & impassibilis quomodo es? Nam si es impassibilis, non compateris: si non compateris, non est tibi miserum cor ex compassione miseri, quod est esse misericordem. At si non es misericors, vnde miseris est tanta consolatio? Quomodo ergo es, & non es misericors Domine, nisi quia es misericors secundùm nos, & non es secundùm te. Es quippe secundùm sensum nostrum, & non es secundùm tuum. Etenim cùm tu respicis nos miseros, nos sentimus misericordis effectum: tu non sentis affectum, & misericors es: igitur quia miseros saluas, & peccatoribus tuis parcis, & misericors non es, quia nulla miseriæ compassione afficeris.

Quomodo totus iustus & summè iustus parcat malis, & quòd iustè misereatur malis.

Caput IX.

VErùm malis quomodo parcis, si es totus iustus & summe iustus? Quomodo enim totus B & summè iustus facis aliquod non iustum? Aut quæ iustitia est merenti mortem æternam, dare vitam sempiternam? Vnde ergo bone Deus, bone bonis & malis? vnde tibi saluare malos, si hoc non est iustum, & tu non facis aliquod non iustum? An quia bonitas tua est incomprehensibilis, latet hoc in luce inaccessibili, quam inhabitas? Verè in altissimo & secretissimo bonitatis tuæ latet fons, vnde manat fluuius misericordiæ tuæ. Nam cùm totus & summè iustus sis: tamen idcirco etiam malis benignus es, quia totus summe bonus es. Minus nanque bonus esses, si nulli malo esses benignus. Melior enim est, qui & bonis & malis bonus est, quàm qui bonis tantùm est bonus. Et melior est, qui malis & puniendo & parcendo est bonus, quàm qui puniendo tantùm. Ideo ergo misericors es, quia totus & summè bonus es. Et cùm forsitan videatur, cur bonis bona, & malis mala retribuas. Illud certè penitus est mirandum, cur tu totus & summè iustus, & nullo egens, malis & reis tuis bona retribuas. *O altitudo* bonitatis tuæ Deus, & videtur vnde sis misericors, & non peruidetur. Cernitur vnde flumen manat, & non perspicitur fons vnde nascitur. Nam & *de plenitudine* bonitatis est: quia peccatoribus tuis pius es, & in altitudine bonitatis latet, quia ratione hoc es. Etenim licèt bonis bona, & malis mala, ex bonitate retribuas: ratio tamen iustitiæ hoc postulare videtur. Cùm verò malis bona tribuis, & scitur quia summè bonus hoc facere voluit, & mirum est cur summè iustus hoc velle potuit. O misericordia Dei, de qua opulenta dulcedine & dulci opulentia nobis profluis. O immensitas bonitatis Dei, quo affectu amanda es peccatoribus. Iustos enim saluas iustitia comitante, istos verè liberas iustitia damnante.

Illos meritis adiuuantibus, istos meritis repugnantibus. Illos bona quæ dedisti cognoscendo, istis mala quæ odisti ignoscendo. O immensa bonitas, quæ sic omnem intellectum excedis, veniat super me misericordia illa, quæ de tantà opulentia tui procedit. Influat in me quæ profluit de te. Parce per clementiam, ne vlciscaris per iustitiam. Nam etsi difficile sit intelligere, quomodo misericordia tua non absit à tua iustitia: necessarium tamen est credere: quia nequaquam aduersatur iustitiæ, quod exundat ex bonitate, quæ nulla est sine iustitia: imò verè concordat iustitiæ. Nempe si misericors es, quia es summè bonus, & summe bonus non es, nisi quia es summe iustus: verè idcirco es misericors, quia summè iustus es. Adiuua me iuste & summè & misericors Deus, cuius lucem quæro, adiuua me vt intelligam quod dico. Verè ergo ideo misericors es, quia iustus. Ergóne misericordia tua nascitur ex iustitia tua? Ergóne parcis malis ex iustitia? Si sic est Domine, si sic est, doce me quomodo est? An quia iustum est te sic esse bonum, vt nequeas intelligi melior, & sic potenter operari, vt non possis cogitari potentius? Quid enim hoc iustius? Hoc vtique non fieret, si esses bonus tantùm retribuendo, & non parcendo: & si faceres de non bonis tantùm bonos, & non etiam de malis. Hoc itaque modo iustum est, vt parcas malis, & vt facias bonos de malis. Denique, quod non iustè fit, non debet fieri; & quod non debet fieri, iniustè fit. Si ergo non iustè malis misereris, non debes misereri. Et si non debes misereri, iniustè misereris. Quod si nefas est dicere; fas est credere, te iustè misereri malis.

Quomodo iustè puniat, & iustè parcat malis.

Caput X. D

SEd & iustum est vt malos punias, quid nanque iustius, quam vt boni bona, & mali mala recipiant? Quomodo ergo & iustum est, vt malos punias: & iustum est, vt malis parcas? An alio modo iustè punis malos, & alio modo iustè parcis malis? Cùm enim punis malos, iustum est: quia illorum meritis conuenit, cùm verò parcis malis, iustum est: non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuæ condecens est: Nam parcendo malis ita iustus es secundùm te, & non secundùm nos: sicut misericors es secundùm nos, & non secundùm te, quoniam saluando nos, quos iustè perderes, sicut misericors es, non quia tu sentias affectū, sed quia nos sentimus effectum: ita iustus es, non quia nobis reddas debitum, sed quia facis quod decet te summè bonum. Sic itaque sine repugnantia iustè punis, & iustè parcis.

Quomodo vniuersa via Domini misericordia, & veritas, & tamen iustus Dominus in omnibus vijs suis. *Cap. XI.*

SEd nunquid etiam non est iustum secundùm te Domine, vt malos punias? Iustum quippe est, te sic esse iustum, vt iustior nequeas cogitari. Quod nequaquam esses, si tantùm bonis bona, & non malis mala redderes. Iustior enim est, qui & bonis & malis, quam qui bonis tantùm merita retribuit. Iustum igitur est secundùm te, iuste & benigne Deus, & cùm punis, & cùm parcis. Verè igitur, *vniuersa via Domini misericordia, & veritas:* & tamen *iustus Dominus in omnibus vijs suis.* Et vtrique sine repugnantia: quia quos vis punire, non est iustum saluari: & quibus vis parcere, non est iustum damnari. Nam id solùm iustum est, quod

A vis: & non iustum, quod non vis. Sic ergo nascitur de iustitia tua, misericordia tua: quia iustum est te sic esse bonum, vt & parcendo sis bonus: & hoc forsitan est, cur summe iustus potest velle bona malis. Sed si vtrunque capi potest, cur malos potes velle saluare, illud certe nulla ratione comprehendi potest, cur de similibus malis hos magis salues, quàm illos per summam bonitatem; & illos magis damnes, quam istos per summam iustitiam. Sic ergo vere es sensibilis, omnipotens, misericors, & impassibilis: quemadmodum viuens, sapiens, bonus, beatus, æternus: & quicquid melius est esse, quàm non esse.

Quòd Deus sit ipsa vita qua viuit, & sic de similibus.

Caput XII.

SEd certè quicquid es, non per aliud es, quam per teipsum. Tu es igitur ipsa vita, qua viuis: & sapientia, qua sapis: & bonitas ipsa, qua bonis & malis, bonus es: & ita de similibus.

Quomodo solus sit incircunscriptus & æternus, cùm alij spiritus sint incircunscripti, & æterni.

Caput XIII.

SED omne quod clauditur aliquatenus loco aut tempore minus est, quam quod nulla lex loci aut temporis coercet. Quoniam ergo maius te nihil est, nullus locus aut tempus te cohibet: sed vbique & semper es, quod quia de te solo dici potest, tu solus incircunscriptus es, & æternus. Quomodo igitur dicuntur & alij spiritus incircunscripti & æterni? Et quidem solus es æternus: quia solus omnium sicut non desinis, sic non incipis esse. Sed solus quomodo es circunscriptus? An creatus spiritus ad te collatus sit circunscriptus, B ad corpus verò incircunscriptus. Nempe omnino circunscriptum est, quod cùm alicubi totum est, non potest simul esse alibi, quod de solis corporis cernitur. Incircunscriptum verò, quod simul est vbique totum, quod de te solo intelligitur. Circunscriptum autem simul & incircunscriptũ est quod cùm alicubi sit totum, potest simul esse totum alibi, non tamen vbique, quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim non esset anima tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis. Tu ergo Domine singulariter es incircunscriptus & æternus: & tamen & alij spiritus sunt incircunscripti & æterni.

Quomodo, & cur videtur, & non videtur Deus à quærentibus eum. Cap. XIV.

AN inuenisti anima mea, quod quærebas? Quærebas Deum, & inuenisti eum esse quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest, & hoc esse vitam ipsam, lucem, sapientiam, bonitatem, æternam beatitudinem, & beatam æternitatem, & hoc esse vbique, & semper. Nam si non inuenisti Deum tuum, quomodo est ille hoc quod inuenisti: & quod illum tam certa veritate & vera certitudine intellexisti? Si verò inuenisti, quid est quod non sentis quod inuenisti? Cur non te sentit Domine Deus anima mea, si inuenit te? An non inuenit esse lucem & veritatem? Quomodo nanque intellexit hoc, nisi videndo lucem & veritatem? aut potuit omnino aliquid intelligere de te, nisi per lucem tuam & veritatem tuam? si ergo vidit lucem & veritatem, vidit te: si non vidit te non vidit lucem nec veritatem. An & veritas & lux est quod vidit, & tamen nondum te vidit: quia vidit te aliquatenus, & non vidit te sicuti es. Domine Deus meus, formator & reformator meus, dic desideranti animæ meæ, quid aliud es quam quod vidit, vt purè videat quod desiderat. Intendit se vt plus videat, & nihil videt vltra hoc quod vidit, nisi tenebras. Imò non vidit tenebras, quæ nullæ sunt in te: sed videt se non plus posse videre propter tenebras suas. Cur hoc Domine, cur hoc? Tenebratur oculus eius in infirmitate sua, aut reuerberatur fulgore tuo. Sed certè, & tenebratur in se, & reuerberatur a te. Vtique & obscuratur sua breuitate, & obruitur tua immensitate. Verè & contrahitur angustia sua, & vincitur amplitudine tua. Quanta nanque est lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali mente lucet? Quàm ampla est illa veritas, in qua etiam est omne quod verum est, & extra quã non nisi nihil & falsum est? Quam immensa est, quæ vno intuitu videt quæcunque facta sunt, & à quo, & per quem, & quomodo de nihilo facta sunt. Quid puritatis, quid simplicitatis, quid certitudinis, & splendoris ibi est? Certe, plus quàm à creatura valeat intelligi. C

Quòd maior sit, quàm cogitari possit.

Caput XV.

ERgo Domine, non solùm es quo maius cogitari nequit: sed es quiddam maius quam cogitari possit. Quoniam nanque valet cogitari esse aliquid huiusmodi: si tu non es hoc ipsum potest cogitari aliquid maius te, quod fieri nequit.

Quòd hæc sit lux inaccessibilis, quam inhabitat.

Caput XVI.

VEre Domine, hæc est lux inaccessibilis, in qua habitas, vere enim non est aliud, quod hanc penetret, vt ibi te peruideat. Vere ideo hanc non video, quia nimia mihi est: & tamen quic- D quid video, per illam video: sicut infirmus oculus, quod videt, per lucem solis videt: quam in ipso sole nequit aspicere. Non potest intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec suffert oculus animæ meæ diu intendere in illam. Reuerberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immensitate, confunditur capacitate. O summa & inaccessibilis lux. O tota & beata veritas, quàm longe es à me, qui tam propè tibi sum? Quam remota es à conspectu meo, qui sic præsens sum conspectui tuo? Vbique tota præsens, & non te video. In te moueor, & in te sum, & ad te non possum accedere. Intra me, & circa me es, & non te sentio.

Quòd in Deo sit harmonia, odor, sapor, lenitas, pulchritudo suo ineffabili modo.

Caput XVII.

ADhuc lates Domine animam meam in luce & beatitudine tua: & idcircò versatur illa adhuc in tenebris & miseria sua. Circunspicit enim, & non videt pulchritudinem tuam. Auscultat, & non audit harmoniam tuam. Olfacit, & non percipit odorem tuum. Gustat, & non cognoscit saporem tuum. Palpat, & non sentit lenitatem tuam. Habes enim hæc Domine Deus in te tuo ineffabili modo, qui ea dedisti rebus à te creatis suo sensibili modo: sed obriguerunt, sed obstupuerunt, sed obstructi sunt sensus animæ meæ vetusto languore peccati.

Quòd in Deo nec in æternitate eius, quæ ipse est, nulla sint partes. Cap. XVIII.

ET iterum ecce turbatio, ecce iterum obuiat mœror, & luctus quærenti gaudium & lætitiam.

A titiam. Sperabat iam anima mea satietatem, & ecce iterum obruitur egestate. Affectabam iam comedere, & ecce magis esurio. Conabar assurgere ad lucem Dei, & recidi in tenebras meas. Imò non modò cecidi in eas, sed sentio me inuolutum in eis. Ante cecidi, quam conciperet me mater mea. Certe in illis *conceptus sum*, & cum earum obuolutione natus sum. Olim certe in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccauimus. In illo omnes perdidimus, qui facilè tenebat, & malè sibi & nobis perdidit, quod cùm volumus quærere, nescimus: cùm quærimus, non inuenimus: cùm inuenimus, non est quod quærimus. Adiuua me tu propter bonitatem tuam Domine. Quæsiui vultum tuum, vultum tuum *requiram, ne auertas faciem tuam à me.* (*Psal. 26.*) Reuela de me ad te. Munda, sana, acue, illumina oculum mentis meæ, vt intueatur te. Recolligat vires suas anima mea, & toto intellectu iterum intendat in te Domine. Quid es Domine, quid es, quid te intelliget, cor meum? Certe, vita es, sapientia es, veritas es, bonitas es, beatitudo es, æternitas es, & omne verum bonum es. Multa sunt hæc, non potest angustus intellectus meus totus vno simul intuitu videre, vt omnibus simul delectetur. Quomodo ergo Domine es omnia hæc? An sunt partes tui, aut potius vnumquodque horum totum est quod es? Nam quicquid est partibus iunctum, non est omnino vnum, sed quodammodo plura, & diuersum à seipso, & vel actu, vel intellectu dissolui potest, quæ aliena sunt à te, quo nihil melius cogitari potest. Nullæ igitur partes in te sunt Domine, nec es plura, sed sic es vnum quoddam, & idem tibi ipsi, vt in nullo tibi ipsi sis dissimilis: imò tu es ipsa vnitas, nullo intellectu diuisibilis. Ergo vi-
B ta, & sapientia, & reliqua non sunt partes tui, sed omnia sunt vnum: & vnumquodque horum est totum quod es, & quod sunt reliqua omnia. Quomodo nec tu habes partes, nec tuæ æternitas quæ tu es, nusquam, & nunquam est pars tua aut æternitatis tuæ: sed vbique totus es, & æternitas tua tota est semper.

Quòd non sit in loco aut tempore, sed omnia sint in illo.

Caput XIX.

SEd si per æternitatem tuam fuisti, & es, & eris, & fuisse, non est futurum esse: & esse, non est fuisse vel futurũ esse,: quomodo æternitas tua tota est semper? An de æternitate tua nihil præterit, vt iam non sit, nec aliquid futurum est, quasi nondũ sit? Non ergo fuisti heri, aut eris cras. Sed heri, & hodie, & cras es: imò non heri, nec hodie, nec cras: sed simpliciter es extra omne tempus. Nam nihil aliud est heri, & hodie, & cras, quàm in tempore: tu autem licèt nihil sit sine te, non es tamen in loco aut tempore: sed omnia sunt in te, nihil enim te continet, sed tu continens omnia.

Quòd sit ante & vltra omnia etiam æterna.

Caput XX.

TV ergò imples & complecteris omnia, tu es ante & vltra omnia. Et quidem ante omnia es, quia antequam fierent, tu es. Vltra omnia verò, quomodo es? Qualiter enim es vltra ea quæ finem non habebunt? An quia illa sine te nullatenus esse possunt? Tu autem nullo modo minus es, etiamsi illa redeant in nihilum? Si enim quodammodò es vltra illa. An etiam, quia illa cogitari possunt habere finem, tu verò nequaquam? Nam sic illa quidem habent finem quodammodò, tu verò nullo modo. Et certè quod nullo modo habet finem, C vltra illud est, quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo transis omnia etiam æterna: quia tua & illorum æternitas tota tibi præsens est, cùm illa nondum habeant de sua æternitate quod venturum est: sicut iam non habent, quod præteritum est. Sic quippe semper es vltra illa, cùm semper ibi sis præsens, seu cùm illud semper sit tibi præsens, ad quod illa nondum peruenerunt.

An hoc sit seculum seculi, siue secula seculorum.

Caput XXI.

AN ergo hoc est seculum seculi, siue secula seculorum? Sicut enim seculum temporum continet omnia temporalia: sic tua æternitas continet etiam ipsa secula temporum. Quod seculum quidem est, propter indiuisibilem vnitatem: secula verò, propter interminabilem immensitatem. Et quamuis ita sis magnus Domine, vt omnia sint te plena, & sint in te: sic tamen es sine omni spacio, vt nec mediũ, nec dimidium, nec vlla pars sit in te.

Quòd solus sit quod est, & qui est.

Caput XXII.

TV solus ergo Domine es quod es, & tu es qui es? Nam quod aliud est in toto, & aliud in partibus, & in quo aliquid est mutabile: nõ omnino est quod est. Et quod incœpit a non esse, & potest cogitari non esse, & nisi per aliud subsistat, redit in non esse: & quod habet fuisse, quod iam non est. & futurum esse, quod nondum est, id non est propriè & absolutè. Tu verò es, quod es: quia quicquid aliquando, aut aliquo modo es. hoc totus & semper es. Et tu es qui propriè & simpliciter es: quia nec habes fuisse, aut futurum esse: sed tantùm præsens esse, nec potest cogitari aliquando non esse. Sed vita es, & lux, & sapientia, & beatitudo, & æternitas, & multa huiusmodi bona: & D tamen non es nisi vnum & summum bonum, tu tibi omnino sufficiens, & nullo indigens, quo omnia indigent, vt sint, & vt bene sint.

Quòd hoc bonum sit pariter Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & hoc sit vnum necessarium, quod est omne, & totum, & solum bonum.

Caput XXIII.

HOc bonum es tu Deus Pater, hoc est Verbum tuum, id est, Filius tuus. Etenim non potest aliud, quam quod es, aut aliquid maius vel minus te esse in Verbo, quo teipsum dicis, quoniam Verbum tuum sic est verum, quomodo tu verax. Et idcirco est ipsa veritas, sicut tu non alia, quàm tu, & sic es tu simplex, vt de te non possit nasci aliud, quàm quod tu es. Hoc ipsum est amor vnus, & communis tibi & Filio tuo est, sanctus Spiritus ab vtroque procedens. Nam idem amor non est impar tibi aut Filio tuo: quia tantum amas te & illum, & ille te & seipsum: quantus es tu, & ille: nec est aliud à te & ab illo, quod dispar non est tibi, & illi: nec de summa simplicitate potest procedere aliud, quàm quod est, de quo procedit. Quod autem est singulus quisque, hoc est, tota Trinitas, simul Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quoniam singulus quisque non est aliud, quam summè simplex vnitas, & summè vna simplicitas: quæ nec multiplicari, nec aliud & aliud esse potest. Porrò *vnum est necessarium.* Porrò hoc est illud *vnum necessarium,* in quo omne bonum, immò quod est omne, & vnum totum, & solum bonum.

A

Coniectatio quale & quantum sit hoc bonum.

Caput XXIV.

EXcita nunc anima mea, & erige totum intellectum tuum, & cogita quantum potes, quale & quantum sit illud bonum. Si enim singula bona delactabilia sunt, cogita intente quàm delectabile sit illud bonum, quod continet iocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis sumus experti, sed tanto differentem, quanto differt Creator à creatura. Si enim bona est vita creata, quàm bona est vita creatrix? Si iocunda est salus facta, quàm iocunda est salus quæ facit omnem salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum, quàm amabilis est sapientia, quæ omnia condidit ex nihilo? Denique si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatin est in illo, qui fecit ipsa delectabilia.

Quæ & quanta bona sint fruentibus eo.

Caput XXV.

QVI hoc bonn fruetur, quid illi erit: & quid illi non erit? Certe, quicquid volet, erit: & quod nolet, non erit. Ibi quippe erunt bona *Isaia 54. 1.Cor.2.* corporis & animæ, qualia *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominu* cogitauit. Cur ergo per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ, & corporis tui? Ama vnum bonum, in quo sunt omnia bona, & sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum, & satis est. Quid enim amas caro mea, quid desideras anima mea? Ibi est, ibi est, quicquid amatis, quic-

B

quid desideratis. Si delectat pulchritudo, *fulgebunt iusti sicut sol.* *Matth.13.* Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, *erunt similes Angelis Dei*, *1.Cor.15.* quia *seminatur corpus animale, & surget corpus spirituale*, potestate vtique non natura. Si longa & salubris vita, ibi sana est æternitas, & æterna sanitas: quia *iusti in perpetuum viuent, & salus iustorum à Domino.* *Sapient.5. Psal.36.* Si satietas: *satiabuntur, cùm apparuerit gloria Dei.* *Psal.16.* Si ebrietas: *inebriabuntur ab vbertate domus Dei.* Si melodia, ibi Angelorum chori concinunt sine fine Deo. Si quælibet non immunda, sed munda voluptas? *torrente voluptatis tuæ potabis eos Deus.* *Psal.35.* Si sapientia: ipsa Dei sapientia ostendet eis seipsam. *Ibidem.* Si amicitia: diligent Deum, plus quàm seipsos, & inuicem, tanquam seipsos; & Deus illos, plusquam illi seipsos: quia illi illum, & se, & inuicem per illum: & ille se, & illos per seipsum. Si concordia, omnibus illis erit vna voluntas: quia nulla illis erit nisi sola Dei voluntas. Si potestas, omnipotentes erunt suæ voluntatis vt Deus suæ. Nam sicut poterit Deus quod volet per seipsum: ita poterunt illi quod volent per illum, quia sicut illi non aliud volent, quàm quod ille: ita ille volet quicquid illi volent, & quod ille volet, non poterit non esse. Si honor & diuitiæ, Deus seruos suos bonos & fideles *supra multa* constituet, immò *filij Dei, & dij vocabuntur*, *Luca 13.* & vbi erit Filius eius, ibi erunt & illi, & *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* *Rom.8.* Si vera securitas, certè ita certi erunt nunquam & nullatenus ista vel potius istud bonum sibi defuturum: sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis inuitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius inuitos Deum & illos separaturum. Gaudium verò quale aut quantum est, vbi tale aut tantum bo-

C

num est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, immò obrutum ærumnis, quantum gauderes, si his omnibus abundares? Interroga intima tua, si capere possint gaudium suum de tanta beatitudine sua. Sed certè si quis alius, quem omnino sicut teipsum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quàm pro teipso. Si verò duo, vel tres, vel multo plures idipsum haberent, tantundem pro singulis, quantum pro teipso gauderes: si singulos sicut teipsum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium Angelorum beatorum & hominum, vbi nullus minus diliget alium, quam seipsum: non aliter gaudebit quisque pro singulis alijs, quàm pro seipso. Si ergo cor hominis de tanto, suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et vtique quoniam quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet: sicut in illa perfecta felicitate vnusquisque plus amabit sine comparatione Deum quàm se, & omnes alios secum: ita plus gaudebit absque æstimatione de felicitate Dei, quàm de sua, & omnium aliorum secum. Sed si *Deum* sic diligent *toto corde, tota mente, tota anima*, vt tamen totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat dignitati dilectionis: profectò sic gaudebunt *toto corde, tota mente tota anima*: vt totum cor, tota mens, tota anima non sufficiat plenitudini gaudij.

An hoc sit gaudium plenum, quod promittit Dominus.

Caput XXVI.

D

DEus meus, & Dominus meus, spes mea, & gaudium, cordis mei: dic animæ meæ, si hoc est gaudium, de quo nobis dicis per Filium tuum: *Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.* *Ioan.16.* Inueni nanque gaudium quoddam plenum, & plusquàm plenum. Pleno quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine, gaudio illo, adhuc supra modum supererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes: sed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic Domine, dic seruo tuo: intus in corde suo, si hoc est *gaudium*, in quod intrabunt serui tui: qui intrabunt *in gaudium Domini* sui. Sed gaudium illud certè, quo gaudebunt electi tui, *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.* *Isaia 64. 1.Cor.2.* Nondum ergo dixi, aut cogitaui Domine, quantum gaudebunt illi beati tui. Vtique tantum gaudebunt, quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoscent. Quantum te cognoscent Domine tunc, & quantum te amabunt? Certè *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit* in hac vita: quantum te cognoscent, amabunt in illa vita. Oro Deus cognoscam te, amem te, vt gaudeam de te. Et si non possum in hac vita ad plenum, vt proficiam in dies, vsque dum veniat illud ad plenum, proficiat hic in me notitia tua, & ibi fiat plena, crescat amor tuus, & ibi sit plenus: vt hic *gaudium* meum *sit* in spe magnum, & ibi sit in re *plenum.* Domine, per Filium tuum iubes, imò consulis, petere: & promittis accipere, *vt gaudium* nostrum *sit plenum.* Peto Domine quod consulis, per admirabilem consiliarium nostrum accipiam, quod promittis, per veritatem tuam, *vt gaudium* meum *plenum sit.* Deus Verax peto accipiam, *vt gaudium* meum *plenum sit.* Meditetur interim mens mea, loquatur inde lingua mea. Amet illud cor meum,

serme-

A sermocinetur os meum. Esuriat illud anima mea, sitiat caro mea, desideret tota substantia mea: donec intrem *in gaudium Domini*, qui es trinus & vnus Deus, benedictus in secula. Amen.

Explicit Prosologion liber Reuerendi patris Anselmi Abbatis Beccensis, & post Archiepiscopi Cantuariensis.

EIVSDEM BEATI Anselmi Liber pro insipiente incipit.

DVbitanti, Vtrùm sit: vel neganti, quòd sit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari possit: tamen esse illam, huic dicitur primò probari: quod ipse negans vel ambigens de illa, iam habeat eam in intellectu, cùm audiens illam dici, id quod dicitur intelligit: deinde, quia quod intelligit, necesse est, vt non in solo intellectu, sed etiam in re sit. Et hoc ita probatur: quia maius est esse in intellectu & in re, quam in solo intellectu. Et si illud in solo est intellectu, maius illo erit quicquid etiam fuerit in re: ac si maius omnibus, minus erit aliquo, & non erit maius omnibus, quod vtique repugnat. Et ideo necesse est, vt maius omnibus, quod est iam probatum, est in intellectu, & non in solo intellectu, sed in re sit: quoniam aliter maius omnibus esse non poterit. Responderi potest, quod hoc iam esse dicitur in intellectu meo, non ob aliud, nisi quia id quod dicitur intelligo. Nónne, & quæcunque
B falsa, ac nullo prorsus modo in seipsis existentia, in intellectu habere similiter dici posset, cùm ea dicente aliquo, quæcunque ille diceret, ego intelligerem, nisi fortè tale illud constat esse: vt non eo modo, quo etiam falsa quæque vel dubia haberi possint in cogitatione, & ideo non dico illud auditum cogitare vel in cogitatione habere, sed intelligere, & intelligitur habere, quia scilicet, licet non possum hoc aliter cogitare nisi intelligendo, id est, scientia comprehendendo, re ipsa illud existere: sed hoc non est. Primò quidem, non hoc erat aliud idemque tempore præcedens habere rem in intellectu, & aliud, idque tempore sequens intelligere rem esse: vt fit de pictura, quæ prius est in animo pictorum, deinde in opere. Deinde, vix vnquam poterit esse credibile, cùm dictum & auditum fuerit illud non eo modo posse cogitari non esse, quo etiam potest non esse Deus. Nam si non potest: cur contra negantem aut dubitantem, quòd sit aliqua talis natura, tota ista disputatio assumpta est? Postremò, quod tale sit illud, vt non possit nisi mox cogitatum indubitabilis existentiæ suæ certo percipi intellectu, indubio aliquo probandum mihi est argumento: non autem isto, quòd iam sit hoc in intellectu meo, cùm auditum intelligo: in quo similiter esse posse quæcunque alia incerta vel etiam falsa ab aliquo, cuius verba intelligerentur dicta: adhuc puto & insuper magis si illa deceptus, vt sæpe fit, crederentur: quod illud nondum credo. Vnde nec illud exemplum de pictore, picturam, quam facturus est, iam in intellectu habente, satis potest huic argumento congruere. Illa enim pictura antequam fieret, in ipsa pictoris arte habetur, & tale quippiam in arte artificis alicuius nihil est aliud, quam pars quædam intelligentiæ ipsius: quia (sicut sanctus Augustinus ait) cùm faber arcam facturus in opere, prius habet illam in arte. Arca, quæ fit in **C** opere, non est vita: arca, quæ est in arte, vita est: quia viuit anima artificis, in qua sunt ista omnia, antequam proferantur. Vt quid enim viuente anima, vita sunt ista? nisi, quia nihil sunt aliud quàm scientia, vel intelligentia animæ ipsius? At verò quicquid extra illa, quæ ad ipsam mentis noscuntur pertinere naturam, aut auditum, aut excogitatum intellectu percipitur. Verùm aliud est sine dubio verum illud aliud intellectus ipse, quo capitur: quocirca etiamsi verum sit esse aliquid, quo maius quicquam nequeat cogitari, non tamen hoc auditum & intellectum, tale est: qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris. Huc accedit illud, quod prætaxatum est superius, quia scilicet illud omnibus, quæ cogitari possint maius, quod nihil aliud posse esse dicitur quàm ipse Deus. Tam ergo secundùm rem vel ex specie mihi vel ex genere notam cogitare auditum vel intellectum habere non possum, quam nec ipsum Deum, quem vtique ob hoc ipsum etiam non esse cogitare possum. Neque enim aut rem ipsam noui, aut ex alia possum conijcere simili, quandoquidem & tu talem asseris illam, vt esse non possit simile quicquam. Nam si de homine aliquo mihi prorsus ignoto, quem etiam esse nescirem: dici tamen aliquid audirem per illam specialem generalemue notitiam, qua quid sit homo vel homines noui: de illo quoque secundùm rem ipsam, quæ est homo, cogitare possem: & tamen fieri posset vt mentiente illo qui diceret, ipse quem esse cogitarem, homo non esset, cùm tamen ego de illo secundùm veram nihilominns rem non qui esset ille homo, sed qui est homo quilibet cogitarem. Nec sic **D** igitur, vt haberem falsum istud in cogitatione vel in intellectu, habere possum illud cùm audio dici: Deus aut aliud omnibus maius. Cùm quando illud secundùm rem veram, mihique notam cogitare posse istud omnino nequeam, potest vllum cogitari verum. Siquidem cùm ita cogitatur: non tam ipsa vox, quæ res est vtique vera, hoc est, literarum sonus vel syllabarum, quàm vocis auditæ significatio cogitetur: sed non ita, vt ab illo, qui nouit quid ea soleat voce significari, à quo scilicet cogitatur secundùm rem vel in sola cogitatione vera. Verùm vt ab eo, qui illud non nouit, & solummodò cogitat secundùm animi motum illius auditu vocis effectum significationemque perceptæ vocis conantem effingere: sibi quod mirum est si vnquam rei veritate potuerit. Ita ergo nec prorsus aliter adhuc ab intellectu meo constat illud haberi, cùm audio, intelligoque dicentem esse: aliquid maius omnibus quæ valeant cogitari: hoc de eo, quòd summa illa natura iam esse dicitur in intellectu meo. Quod autem & in re necessariò esse inde mihi probatur: quia ibi fuerit, quicquid est maius, in re illa erit: ac si per hoc, non erit illud maius omnibus: quod vtique iam esse probatum est in intellectu. Ad hoc respondeo, sic esse dicendum. Est in intellectu, quod secundùm veritatem cuiusque rei nequit saltem cogitari: & in hoc in meo sic esse non denego. Sed quia per hoc esse quoque in re non potest nullatenns obtinere: illud ei esse adhuc penitus non concedo, quousque mihi argumento probetur indubio, quod qui esse dicit: hoc quod maius omnibus, aliter non erit omnibus minus: non satis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, immò etiam

A nego, vel dubito, vlla re vera esse maius illud: nec aliud ei esse concedo, quàm illud si dicendum est, esse cùm secundùm vocem tantùm auditam rem prorsus ignotam sibi conatur animus effingere. Quando igitur inde mihi probatur, maius illud rei veritate subsistere, quia constet illud maius omnibus esse: cùm id ego eousque negem, adhuc dubitemue constare: vt ne intellectu quidem vel cogitatione mea eos saltem modo maius ipsum esse dicam, quo dubia etiam multa sunt & incerta. Prius enim certum mihi necesse est, fiat re vera esse alicubi maius ipsum & tamen deinde ex eo, quod maius est omnibus, in seipso quoque subsistere non erit ambiguum. Exempli gratia: Aiunt quidam alicubi Oceani esse insulam, quam ex difficultate vel potius ex impossibilitate inueniendi, quod non est, cognominant, aliqui perditam: quamque fabulantur multò amplius, quam de fortunatis insulis fertur, diuitiarum, delitiarumque omnium inæstimabili vbertate pollere, nulloque possessore aut habitatore: vniuersis alijs, quas incolunt homines, terris possidendorum redundantia vsquequaque præstare. Hoc ita esse dicat mihi quispiam: & ego facile dictum, in quo nihil est difficultatis, intelligam. Ac si tunc velit, consequenter adiungat, ac dicat: non potes vltra dubitare insulam illam omnibus terris præstantiorem vere esse alicubi in re, quam in intellectu tuo non ambigis esse: & quia præstantius est non in intellectu solo, sed etiem esse in re. Ideo sic eam necesse est esse, quia nisi fuerit, quicunque alia in re est terra præstantior: illa erit ac si ipsa iam à te præstantior, & intellecta præstantior non erit. Si, inquam, per hoc ille mihi B velit astruere de insula illa, quod vere sit, ambigendum vltra non esse, aut iocari ipsum credam, aut nescio quem stultiorem debeam reputare. Vtrum me, si ei concedam: an illum, si se putet aliqua certitudine insulæ illius essentiam astruxisse, nisi prius ipsam præstantiam eius solummodò, sicut rem vere atque indubie existentem: nec vllatenus sicut falsum aut incertum aliquid in intellectu, in eo esse docuerit. Hoc interim ad obiecta insipiens ille responderit, cui cùm deinceps asseritur tale esse maius: illud, vt nec sola cogitatione valeat non esse: & hoc rursus non aliunde probatur, quam eo ipso, quòd aliter non erit omnibus maius, idem ipsum possit respondere & dicere. Quando enim ego rei veritatem esse tale aliquid, hoc est, maius omnibus dixi: vt ex hoc mihi debeat probari in tantum etiam re ipsa, id esse, vt nec posset cogitari non esse. Quapropter certissimo primitus aliquo probandum est argumento: aliquam superiorem, hoc est, maiorem ac meliorem omnium, quæ sunt, esse naturam: vt ex hac alia iam possimus omnia probare, quibus necesse est, ac quod maius melius est, illud omnibus non carere. Cùm autem dicitur, quòd summa res ista non esse nequeat cogitari melius fortasse diceretur, quod non esse, aut etiã posse non esse, non possit intelligi: nam secundùm proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi: quæ possunt vtique eo modo cogitari, quo Deum non esse, insipiens cogitauit, & me quoque esse certissime scio, sed & posse non esse nihilominus scio: summum verò illud, quod est scilicet, & Deus, & esse, & non esse non posse, indubitanter intelligo. Cogitare autem me non esse, quandiu esse certissime scio, nescio vtrum possim, sed si possum, cur & nunquid aliud eadẽ certitudine scio. Si autem non possum, non erit iam istud proprium Deo. Cætera libelli illius C tam veraciter & tam præclare sunt magnificeque præstantia, tanta denique restricta vtilitate & pij ac sancti effectus, intimo quodam odore fragrantia, vt nullo modo propter illa, quæ virtus recte quidem sensa, sed minus firmiter argumentata, sibi ista sint contemnenda: sed illa potius argumentanda robustius, ac omnia cum ingenti veneratione & laude suscipienda.

Beati Anselmi liber pro insipiente explicit.

EIVSDEM BEATI ANSELMI LIBER CONtra insipientem incipit.

QVoniam non me reprehendit in his dictis ille insipiens, contra quem sum locutus in meo opusculo: sed quidam non insipiens & catholicus pro insipiente, sufficere mihi potest respondere catholico. Dicis quidem (quicunque es, qui dicis hoc posse dicere insipientem) quia non est in intellectu aliquid suo maius quod cogitari non possit aliter, quàm quod secundùm veritatem cuiusque rei nequit saltem cogitari: & quod magis consequitur, hoc quod dico, quo maius cogitari non possit: ex eo, quia est in intellectu, esse & in re, quam perditam insulem certissimè ex eo cùm describitur verbis audiens eam non ambigit in intellectu suo esse. Ego verò dico, si quo maius cogitari non potest, non intelligitur, vel cogitatur, nec est in intellectu vel cogitatione: profectò Deus, aut non est quo maius cogitari non possit, aut non intelligitur vel cogitatur, & non est in intellectu vel cogitatione. D Quod quàm falsum sit, fide, & conscientia tua pro firmissimo vtor argumento. Ergo, quo maius cogitari non potest, verè intelligitur & cogitatur, & est in intellectu & cogitatione. Quare, aut vera non sunt quibus conaris contra probare, aut ex eis non consequitur, quod te consequenter opinaris concludere. Quod autem putas, ex eo quod intelligitur aliquid quo maius cogitari nequit, non consequi illud esse in intellectu: nec si est in intellectu, ideo esse in re. Certe, ergo dico, si vel cogitari potest esse, necesse est illud esse. Nam quo maius cogitari nequit non potest cogitari esse, nisi sine initio. Quicquid autem potest cogitari esse & non esse, per initium potest cogitari esse. Non ergo quo maius cogitari nequit, cogitari potest esse & non esse. Si ergo potest cogitari esse, illud ex necessitate est. Amplius. Si vtique vel cogitari potest, necesse est illud esse. Nullus enim negans aut dubitans esse aliquid, quo maius cogitari non possit, negat vel dubitat, quia si esset, nec actu nec intellectu posset non esse. Aliter nanque non esset, quo maius cogitari non posset: sed quicquid cogitari potest, & non est: si esset, posset vel actu vel intellectu non esse. Quare si nihil cogitari potest, non potest nõ esse, quo maius cogitari nequit. Sed ponamus nõ esse, si vel cogitari valet: aut quicquid cogitari potest, & non est: si esset, non esset quo maius cogitari non possit, quod nimis est absurdum. Falsum est igitur non esse aliquid, quo maius cogitari non possit, si vel cogitari potest: multò magis, si intelligi & in intellectu esse potest. Plus aliquid dicã: procul dubio quicquid alicubi aut aliquando non est, etiamsi est alicubi aut aliquando, potest tamen cogitari nunquam nusquam esse: sicut non

est

A est alicubi, aut aliquando, Nam quod heri non fuit, & hodie est: sicut heri non fuisse intelligitur, ita nunquam esse subintelligi potest: & quod hoc non est, & alibi est: sicut non est hoc, ita potest cogitari nusquam esse. Similiter cuius partes singulæ non sunt vbi, aut quando sunt aliæ partes eius: omnes partes, & ideo ipsum totum, possunt cogitari nunquam aut nusquam esse. Nam etsi dicatur tempus semper esse, aut mundus vbique: non tamen illud totum semper, aut iste semper est vbique: & sicut singulæ partes temporis non sunt, quando aliæ sunt: ita possunt etiam nunquam cogitari, & singulæ mundi partes sicut non sunt vbi aliæ sunt, ita subintelligi possunt nusquam esse: sed & quod partibus iunctum est, cogitatione dissolui & non esse potest. Quare quicquid alicubi aut aliquando totum non est: etiam si est, potest cogitari non esse: at quo maius cogitari nequit si est, non potest cogitari non esse, alioquin si est, non quo maius cogitari non possit: quod non conuenit. Nullatenus ergo alicubi, aut aliquando totum non est: sed semper & vbique totum est. Putasne aliquatenus posse cogitari, vel intelligi, aut esse in cogitatione vel intellectu, de quo hoc intelliguntur. Si enim non potest, non possunt hoc intelligi de eo. Quod si dicitur non intelligi, & non esse in intellectu, quod non penitus intelligitur: dic, quia qui non potest intueri purissimam lucem solis, non videt lucem diei, quæ non est nisi lux solis. Certè vel hactenus intelligitur, & est in intellectu, quo maius cogitari nequit, vt hæc de eo intelligantur. Dixi itaque in argumentatione, quam reprehendis: quia cùm insipiens audit proferri, quo maius cogitari non potest: intelligit, quod audit.

B Vtique si non intelligit, si nota lingua dicitur: aut nullum, aut nimis obrutum habet intellectum. Deinde dixi, quia si intelligitur, est in intellectu; an non est in nullo intellectu; quod necessariò in rei veritate esse monstratum est? Sed dicis, quia si est in intellectu, non tamen consequitur quia intelligitur. Vide, quia consequitur esse in intellectu, ex eo quia intelligitur. Sic enim quod cogitatur, cogitatione cogitatur: & quod cogitatione cogitatur, sicut cogitatur, sic est in cogitatione: ita quod intelligitur, intellectu intelligitur: & quod intellectu intelligitur, sicut intelligitur, sic est in intellectu. Quid hoc planius? Postea dixi, quia si est, vel in solo intellectu potest cogitari esse & in re, quod maius est. Si ergo in intellectu solo est, idipsum scilicet quo maius non potest cogitari: est quo maius cogitari potest: rogo quid consequentius? An enim si est vel in solo intellectu, non potest cogitari esse in re: aut si potest, nonne qui hoc cogitat, aliud cogitat maius eo, si est in solo intellectu? Quid ergo consequentius, quàm si quo maius cogitari nequit, est in solo intellectu, idem esse quo maius cogitari possit. Sed vtique, quo maius cogitari potest, in nullo intellectu est, quo maius cogitari non possit: An ergo non sequitur, quo maius cogitari nequit, si est in vllo intellectu, non est in solo intellectu. Si enim est, in solo intellectu est, quo maius cogitari potest, quod non conuenit. Sed tale est maius ac si aliquis insulam Oceani omnes terras sua fertilitate vincentem, quæ difficultate, immò impossibilitate inueniendi quod non est, perdita nominatur. Dicat idcirco non posse dubitari verè esse in re: quia verbis descriptam facile quis intelligit. Fidens loquor: quia si quis non venerit, nisi aut re ipsa, aut sola cogitatione existens, quod maius cogitari non possit, cui aptare valeat connexionem huius meæ argumentationis, inueniam & dabo illi perditam insulam amplius non perdendam. Palam autem iam videtur: quo non valet cogitari maius, non posse cogitari non esse: quod tam certa ratione veritatis existit, alioquin nullatenus existeret. Denique si quis dicit, se cogitare illud non esse. Dico, quia cùm hoc cogitat: aut cogitat aliquod, quo maius cogitari non possit: aut non cogitat. Quod si non cogitat, non cogitat non esse quod non cogitat. Si verò cogitat, vtique cogitat aliquod, quod nec cogitari possit non esse. Si enim posset cogitari non esse, cogitari posset habere principium & finem: sed hoc non potest. Qui ergo illud cogitat, aliquid cogitat, quod nec cogitari non esse possit, hoc verò quod cogitat, non cogitat idipsum esse: alioquin cogitat, quod cogitari non potest. Non igitur potest cogitari non esse, quo maius nequit cogitari. Quod autem dicis: quia cùm dicitur, quòd summa res ista non esse nequeat cogitari: melius fortasse diceretur, quòd non esse, aut etiam posse non esse, non possit intelligi: potius dicendum fuit, non posse cogitari. Si enim dixissem rem ipsam, non posse intelligi non esse: fortasse tu ipse, qui dicis, quia secundùm proprietatem verbi istius, falsa nequeunt intelligi, obijceres: nihil quod est posse intelligi, non est falsum, est enim non esse quod est. quare non est proprium Deo, non posse intelligi non esse. Quod si esset aliquid eorum, quæ certissimè sunt, potest intelligi non esse, similiter & alia certa non esse posse intelligi. Sed hoc vtique non potest obijci de cogitatione, si bene consideretur. Nam etsi nulla, quæ sunt, possunt intelligi non esse: omnia tamen possunt cogitari non esse, præter id quod summè est:

D Illa quippe omnia & sola possunt cogitari non esse, quæ initium, aut finem, aut partium habent coniunctionem. Et sicut iam dixi: quicquid alicubi, aut aliquando totum non est: illud verò solùm non potest cogitari non esse, in quo nec initium, nec finem, nec partium coniunctionem, & quod non nisi semper & vbique totum vlla inuenit cogitatio. Scito igitur, quia potes cogitare te nō esse, quandiu esse certissimè scis: quod te miror dixisse nescire. Multa nanque cogitamus non esse, quæ scimus esse: & multa esse, quę non esse scimus: non existimando, sed fingendo ita esse cogitamus. Et illud quidem possumus, & istud scimus: & non possumus cogitare aliquid nō esse, quandiu scimus esse: quia simul & illud possumus, & istud scimus: & non possumus cogitare non esse, quia non possumus cogitare esse simul, & non esse. Si quis igitur sic distinguat huius prolationis has duas sententias: intelligit nihil, quandiu esse scitur, posse cogitari nō esse, & quicquid est, præter id quo maius cogitari nequit, etiam cùm scitur esse, posse cogitari non esse. Si igitur & propriū est Deo, non posse cogitari non esse: & tamen multa possunt cogitari, quandiu sunt non esse. Quomodo tamen dicatur cogitari Deus non esse, in isto libello puto sufficienter esse dictum Qualia verò sint & alia, quæ mihi obijcis pro insipiente, facile est deprehendere vel parū sapienti. & ideo id ostendere supersedendum existimaueram. Sed quoniam audio quibusdam ea legentibus aliquid contra me valere videri, paucis de illis commemorabo. Primùm, quòd sæpe repetis me dicere: quia quod est maius omnibus in intellectu, & si est in intellectu, est & in re, aliter etenim omnibus maius non esset omnibus maius:

A Nusquam in omnibus dictis meis inuenitur talis probatio. Non enim idem valet, quod dicitur: maius omnibus, & quo maius cogitari nequit, ad probandum, quia est in re, quod dicitur. Siquidem cùm dicitur, quo maius cogitari non possit, non esse aliquid in re, aut posse non esse, aut vel non esse posse cogitari, facilè refelli potest. Nam quod non est, potest non esse: & quod non esse potest, cogitari potest non esse. Quicquid autem cogitari potest non esse, si est: non est quod maius cogitari non possit. Quod si non est: vtique si esset, non esset quo maius non possit cogitari. Sed dici non potest: quia qui maius non possit cogitari si est, si non est qui maius cogitari non possit, aut si esset, non esset quo non posset cogitari maius. Patet ergo, quia nec non est, nec potest non esse, aut cogitari oon esse. Aliter enim si est, non est quod dicitur, & si esset, non esset. Hoc autem non tam facilè probari posse videtur de eo, quod maius dicitur omnibus. Non enim ita patet: quia quod non esse cogitari potest, non est mains omnibus quæ sunt: sicut quia non est quo maius cogitari non possit, nec sic est indubitabile: quia si est aliquod maius omnibus, non est aliquid quam quo maius non possit cogitari: aut si esset, non esset similiter aliquid: quoniam certum est, de eo qood dicitur, quo maius cogitari nequit. Quid enim si quis dicat esse aliquod maius omnibus quæ sunt, & idipsum tamen posse cogitari non esse, & aliquid maius esse, etiam si non sit: posse tamen cogitari, an hoc sic apertè inferri potest, Non est ergo maius omnibus quæ sunt: sicut vbi apertissime diceretur: ergo non est quo maius cogitari nequit. Illud nanque alio indiget argumento, quàm hoc quod dicitur omnibus maius. B In isto verò non est opus alio, quàm hoc ipso quod sonat: quo maius cogitari non possit, ergo si non similiter potest probari de eo quod maius omnibus dicitur: quod de se per seipsum probat, quo maius nequit cogitari: iniustè me reprehendisti dixisse quod non dixi, cùm tantùm differat ab eo quod dixi. Si verò vel post aliud argumentum posuisti: nec sic me debuisti reprehendere dixisse, quod probari potest. Vtrum autem possit facilè perpendi qui hoc posse, quo maius cogitari nequit, cognoscit: nullatenus enim potest intelligi, quo maius cogitari non possit: nisi id quod solùm omnibus est maius. Sicut ergo quo maius cogitari uequit intelligitur, & est intellectu, & ideo esse in rei veritate asseritur, sic quod maius dicitur omnibus intelligi, & esse in intellectu: & idcirco re ipsa esse ex necessitate concluditur. Vides ergo, quàm rectè me comparasti stulto illi, qui hoc solo quod descripta intelligeretur, perditam insulam esse, vellet asserere. Quod autem obijcis, quælibet falsa vel dubia similiter posse intelligi, & esse in intellectu: quemadmodum illud quod dicebam. Miror, quòd hoc sensisti contra me dubium probare volentem, cui primum hoc sat erat, vt quolibet modo illud intelligi, & esse in intellectu ostenderem: quo consequenter consideratur, vtrum esset in solo intellectu, velut falsa: an & re, vt vera. Nam si falsa & dubia, hoc modo intelliguntur, & sunt in intellectu: quod cùm dicuntur, audiens intelligit quid dicens significet: nihil prohibet quod dixi intelligi, & esse in intellectu. Quomodo autem sibi conueniat quod dicis, quod falsa dicente aliquo quæcunque ille diceret, intelligeres · & quia illud quod non est, eo modo quo etiam falsa habentur in cogitatione, non dicens auditum cogitare, aut in cogitatione, habere, sed intelligere, & in intellectu habere, quia C scilicet non possum hoc aliter cogitare nisi intelligendo, id est, scientia comprehendendo re ipsa illud existere. Quomodo, inquam, conueniant & falsa intelligi & intelligere esse, scientia comprehendere existere: aliud nihil ad me, tu videris. Quod si & falsa aliquo modo intelliguntur: & non omnis, sed cuiusdam intellectus est hæc diffinitio, non debui reprehendi: quia dixi, quo maius cogitari non possit intelligi, & in intellectu esse, etiam antequam certum esset re ipsa illud existere. Deinde, quod dicis vix vnquam posse esse credibile, cùm dictum & auditum fuerit istud, non eo modo posse cogitari non esse, quo etiam potest cogitati non esse Deus. Respondeant pro me, qui vel paruam scientiam disputandi argumentandique attigerunt. An enim rationabile est, vt idcirco neget aliquis quod intelligit: quia esse dicitur id quod negat, quia non intelligit: aut si aliquando negatur, quod aliquatenus intelligitur. & idem est illi, quod nullatenus intelligitur: nónne facilius probatur, quod dubium est, de illo quod in aliquo, quam de eo quod in nullo est intellectu? Quare nec credibile potest esse, idcirco quamlibet negare, quo maius cogitari nequit, quod auditum aliquatenus intelligit: quia negat Deum, cuius sensum nullo modo cogitat. Ac si & illud, quia non omnino intelligitur, negatur minimè: tamen facilius id quod aliquo modo, quam id quod nullo modo intelligitur, probatur: Non ergo irrationabiliter contra insipientem ad probandum Deum esse attuli, quo maius cogitari non possit: cùm illud, nullo modo: istud aliquo modo intelligeret. Quod verò tam studiosè probas, quo maius cogitari nequit, D non tale esse, qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris, sine causa fit. Non enim ad hoc protuli picturam præcogitatam, vt tale illud, de quo agebatur, vellem asserere: sed tantùm, vt aliquid esset in intellectu, quod esse non intelligeretur, possem ostendere. Item, quod dicis: quo maius cogitari nequit, secundùm rem vel ex genere tibi vel ex specie notam te cogitare auditum, vel intellectum habere non posse: quoniam nec ipsam rem oosci, nec eam ex alia simili potes conijcere, palam est rem aliter sese habere: quoniam nanque omne minus bonum, in tantum est simile maiori bono, in quantum est bonum. Patet cuiuslibet rationabili menti, quia de minoribus bonis ad maiora conscendendo, ex his, quibus aliud quid mains cogitari potest, multum possumus conijcere illud, quo nihil potest maius cogitari. Quis enim, verbi gratia, vel hoc cogitare non potest, etiam si non credat in re esse, quod cogitat scilicet, si bonum est aliquod, quod initium & finem habet: multò melius esse bonum, quod licet incipiat, non tamen desinit: & sicut istud illo melius est, ita istud esse melius illo, quod nec finem habet, nec initium: etiam si semper de præterito per præsens transeat ad futurum, & siue sit in re aliquod huiusmodi, siue non sit, valde tamen eo melius esse id, quod nullo modo indiget, vel cogitur mutari, vel moueri: an hoc cogitari non potest: aut non est hoc ex his tribus maius: cogitare valet conijcere id, quod maius cogitari nequit. Est igitur, vnde possit conijci, quo maius cogitari nequeat. Sic itaque facilè refelli potest insipiens, qui sacram authoritatem non recipit, si negat, quo maius cogitari non valet, ex his rebus conijci posse: At si quis Catholicus

hoc

A hoc neget: meminerit quia *inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed etsi verum esset non posse cogitari vel intelligi illud, quo maius nequit cogitari, non tamé falsum esset, quo maius cogitari nequit, cogitari posse & intelligi. Si enim nihil prohibet dici ineffabile, licet illud dici non possit, quod ineffabile dicitur, & quemadmodum cogitari non possit, cui conuenit non cogitabile dici: ita cùm dicitur, quo nihil maius valet cogitari: procul dubio quod auditur, cogitari & intelligi potest etiam, si res illa cogitari non valeat, aut intelligi, quo maius cogitari nequit. Nam etsi quisquam est tam insipiens, vt dicat non esse aliquod, quo maius non possit cogitari: non tamen ita erit prudens, vt dicat se non posse intelligere, quid dicat: aut si quis talis inuenitur, non modo sermo eius est respuendus, sed & ipse conspuendus. Quisquis igitur negat aliquid esse, quo maius nequeat cogitari, vtique intelligit & cogitat negationem, quam facit: quoniam negationem intelligere, aut cogitare non potest sine partibus eius: pars autem eius est, quo maius cogitari non potest. Quicunque igitur hoc negat, intelligit & cogitat, quo maius cogitari nequit. Palam autem est, quia similiter potest cogitari & intelligi, quod non potest non esse: maius verò cogitat qui hoc cogitat, quam qui cogitat quod possit non esse. Cum ergo cogitatur, quod maius non possit cogitari, cogitatur quod possit cogitari maius: sed nequit idem simul cogitari, & non cogitari. Quare qui cogitat quo maius non possit cogitari, non cogitat quod possit, sed quod non possit non esse. Quapropter necesse est esse, quod cogitat, quia
B quicquid non esse potest, non est quod cogitat. Puto, quia monstraui me non infirma, sed satis necessaria argumentatione probasse in præfato libello, re ipsa existere aliquid, quo maius cogitari non possit: nec eam alicuius obiectionis infirmari firmitatem. Tantam enim vim huius probationis in se continet significatio: vt hoc ipsum quod dicitur ex necessitate, eo ipso quod intelligitur vel cogitatur, & re vera probetur existere: & idipsum esse quicquid de diuina substantia oportet credere. Credimus namque de diuina substantia, quicquid absolutè cogitari potest: melius esse quàm non esse. Verbi gratia: Melius est esse æternum, quam non æternum: bonum quam non bonum: immò bonitatem ipsam, quàm non bonitatem ipsam. Nihil autem huiusmodi non esse potest, quo maius aliquid cogitari non potest: necesse igitur est, quo maius cogitari non potest, esse quicquid de diuina essentia credi oportet. Gratias ago benignitati tuæ & in reprehésione, & in laude opusculi mei. Cùm enim ea, quę tibi digna susceptione videntur, tanta laude extulisti, satis apparet: quia quæ tibi infirma visa sunt, beneuolentia non maleuolentia reprehendisti.

Beati Anselmi liber de insipiente explicuit.

PRAEFATIO SANCTI ANSELMI Cantuariensis Episcopi, Ordinis Benedicti, in librum de fide, quem alias de Incarnatione Verbi per se reperimus prænotatum.

QVamuis post Apostolos, sancti Patres & doctores nostri multi, tot & tanta de fidei nostræ ratione dicāt ad confutandam insipientiam, & frangendam duritiam infidelium, & ad pascendum eos, qui iam corde fide mundato eiusdem fidei ratione (quam post eius certitudinem debemus esurire) delectantur: vt nec nostris nec futuris temporibus, vllum illis parem in veritatis contemplatione speremus, nullum tamen reprehendendum arbitror si fide stabilitus, in rationis eius indagine se voluerit exercere. nam & illi, quia bre- C
ues dies hominis sunt, non omnia quæ possent, si diutius vixissent, dicere potuerunt: & veritatis ratio tam ampla tamque profunda est, vt à mortalibus nequeat exhauriri: & Dominus in Ecclesia sua, cum qua se esse vsque ad consummationem seculi promittit, gratia sua dona non desinit impertiri. Et, vt alia taceam, quibus sacra pagina nos ad inuestigandam rationem inuitat, vbi dicit: nisi credideritis, non intelligetis, apertè monet intentionem ad intellectum extendere, cùm docet qualiter ad illum debeamus proficere. Denique quoniam inter fidem & speciem intellectū, quem in hac vita capimus, esse medium intelligo, quanto aliquis ad illum proficit, tanto eum propinquare speciei, (ad quam omnes anhelamus) existimo. Hac igitur ego consideratione, licet sim homo paruæ minus scientia confortatus, ad eorum, quæ credimus, rationem intuendam, quantum superna gratia mihi dare dignatur, aliquando conor assurgere, & cum aliquid, quod prius non videbam reperio, id alijs libenter aperio: quatenus quid securè tenere debeam, alieno discam iudicio. Quapropter mi Pater & Domine, Christianis omnibus cum reuerentia amande, & cū amore reuerende Papa Vrbane, quem Dei prouidentia in sua Ecclesia summum constituit Pontificem. quoniam nulli rectius possum, vestræ sanctitatis præsento conspectui subditum opusculum: vt eius autoritate, quæ ibi suscipienda sunt, approbentur: & quæ corrigenda sunt, emendentur.

Iob. 14.
Isaia 7.

D

INCIPIT LIBER ANSELMI DE INCARNATIONE VERBI.

CAPVT PRIMVM.

DOmino & Patri vniuersæ Ecclesiæ in terra peregrinantis, summo Pontifici Vrbano frater Anselmus, vita peccator, habitu monachus, siue iubente, siue permittente Deo, Cantuariæ metropolis vocatus Episcopus, debitam subiectionem cum humili seruitio, & deuotis orationibus. Quoniam diuina prouidentia vestram elegit sanctitatem, cui vitam & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia: vt eius autoritate corrigatur, nec vlli alij tutius, si quid contra errorem respondetur, ostenditur, vt eius prudentia examinetur. Quapropter sicut nulli dignius possum, ita nulli libentius præsentem epistolam, quam vestrę destino sapientiæ, quatenus si quid in ea corrigendum est, vestra censura castigetur: & quod regulam veritatis tenet, vestra autoritate roboretur. Cùm adhuc in Becci monasterio essem Abbas, præsumpta est a quodā clerico in Francia talis assertio: Si in Deo, inquit, tres personæ sunt, vna tantum res: & nō sunt tres res vnaquęque per se separatim, sicut tres Angeli, aut tres animę: ita tamen vt potentia & voluntate omnino sint idem, ergo Pater & Spiritus sanctus cum Filio est incarnatus. Quòd cùm ad me perlatum esset, incepi cōtra hunc errorē quandā epistolam, quam parte quadā edita, perficere cōtempsi

credens

A credens non ea opus esse, quoniam & ille, contra quem fiebat, in concilio à venerabili Remensi Archiepisco Reynaldo collecto, errorem suum abiurauerat: & nullus videbatur, quia eum errare ignoraret: partem tamen illam, quàm feceram, quidam fratres me nesciête transcripserunt atque alijs legendam tradiderunt. quod idcirco dico, vt si in alicuius manu pars illa venerit, quanquam ibi nihil falsum sit, tamen tanquam imperfecta, & non exquisita relinquatur: & hic quod ibi incepi, diligentius inceptum & perfectum requiratur. Postquã enim in Anglia ad Episcopatum, nescio qua Dei dispositione captus & retentus sum, audiui præfatæ nouitatis auctorem in sua perseuerantem sententia dicere, se non ob aliud abiurasse quod dicebat, nisi quia à populo interfici timebat. Hac igitur causa quidam fratres precibus suis me coegerunt, vt soluerẽ quæstionem, qua ipse sic irretitus erat, vt nullo modo se expediri ab ea crederet, nisi aut incarnatione Dei Patris & Spiritus sancti, aut deorum multitudine se impediret. Quod rogo, ne quis putet præsumpsisse me, quasi fortitudinem fidei Christianæ meæ existimem indigere defensionis auxilio. Quippe si ego contemptibilis homuncio, tot sanctis & sapientibus vbique existentibus, ad confirmandum fidei Christianæ firmamentum, quasi mea indigeat defensione, aliquid scribere tentarem præsumptor vtique iudicari & deridendus possem videri. Si enim me viderent homines alij, onustum paxillis & funibus & alijs rebus, quibus nutantia ligari & solidari solent, elaborare circa montem Olympum ad confirmandum eum, ne alicuius impulsu nutaret, aut subuerteretur: mirum si se à risu & B derisu continerent. quanto magis cùm *Lapis, qui abscissus est de monte sine manibus, & percussit & comminuit statuam, quam vidit in somno Nabuchodonosor, iam factus est mons magnus: & impleuerit vniuersam terram*. si eum meis rationibus fulcire, & quasi nutantem stabilire nitar, tot sancti & sapientes, qui pro eius æterna firmitate se stabilitos esse gaudent, indignari mihi possunt, & hoc imputare, non studiosæ grauitati, sed iactabundæ leuitati. Si quid ergo de firmitate fidei nostræ in epistola disputauero, non est ad confirmandam illam, sed ad fratrum hoc exigentiam precibus satisfaciendum: Sed si ille, qui præfatam protulit sententiam Deo corrigente ad veritatem redijt, nullatenus putet me in hac epistola contra se loqui: quia iam non est quod fuit. Si enim fuit *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino:* non sunt arguendæ *tenebræ*, quæ iam non sunt, sed lux approbanda quæ lucet. Veruntamen siue adhuc ad lucem redierit, siue non, quoniam sentio laborare plures in eadem quæstione, etiam si fides in illis superet rationem quæ illis fidei videtur repugnare, non mihi videtur superfluum repugnantiam istam dissoluere.

Quòd sacræ fidei quæstiones, quas disputamus, aut rimamur, non quilibet dialectici, sed in Scripturis sacris experti suscipere humiliter debent. Cap. II.

SEd priusquam de quæstione disseram, aliquid præmittam ad compescendam eorum præsumptionem, qui nefanda temeritate audent disputare contra aliquid eorum, quæ fides Christiana cònfitetur, quoniam id intellectu capere nequeunt, & potius insipienti superbia iudicant nullatenus posse esse, quod nequeunt intelligere: quàm humili sapientia fateantur esse multa, quæ ipsi non valeant còmprehendere. C

Nullus quippe Christianus debet disputare quod Catholica Ecclesia corde credit, & ore confitetur, quomodò non sit: sed semper eandem fidem indubitanter tenendo, amando, & secundùm illam viuendo humiliter, quantum potest quærere rationem, quomodo sit. Si potest intelligere, Deo gratias agat: si non potest, non immittat cornua ad ventilandum: sed submittat caput ad venerandum. Citius enim in se potest confidens humana sapientia impingendo cornua sibi euellere, quàm innitendo petram hanc euellere. Solent enim quidam, cùm ceperint quasi cornua confidentiæ sibi scientiæ producere, nescientes, quod *si quis æstimat se scire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum scire*, antequam habeant per soliditatem fidei alas spiritales præsumendo in altissimas de fide quæstiones assurgere. Vnde fit, vt dum ad illa, quæ prius fidei scalam exigunt, sicut scriptum est, *nisi credideritis, non intelligetis*. præpostere prius per intellectum conantur ascendere, in multimodos errores per intellectus defectum cogantur descendere. Palàm namque est, quia illi non habent fidei firmitatem, qui, quoniam quod credunt, intelligere non possunt, disputant contra eiusdem fidei à sanctis Patribus confirmatam veritatem: velut si vespertiliones & noctuæ, non nisi in nocte cœlum videntes, de meridianis Solis radijs disceptent contra aquilas, solem ipsum irreuerberato visu intuentes. Prius ergo fide mundandum est cor, sicut dicitur de Deo: *fide mundans corda eorum*, & prius præceptorum Domini custodia illuminandi sunt oculi: quia *præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, & prius per humilem obedientiam testimoniorum Dei debemus fieri paruuli, vt discamus sapientiam, quam D
dat *testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis*. Vnde Dominus: *Confiteor tibi Domine Pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis*. Prius, inquam, ea quæ carnis sunt postponentes, secundùm spiritum viuamus, quàm profunda fidei dijudicando discutiamus, nam qui secundùm carnem viuit, carnalis siue animalis est, de quo dicitur: *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei*. Qui verò *spiritu facta carnis mortificat*, spiritualis efficitur: de quo legitur, quia *spiritualis omnia iudicat, & ipse à nemine iudicatur*. Verùm enim est, quia quanto opulentius nutriuntur in sacra Scriptura, ex his, quę per obedientiam pascunt, tantò subtilius prouehuntur ad ea, quæ per intellectum satiant, frustra quippe conatus dicere: *super omnes docentes me intellexi*, qui proferre non audet: *quia testimonia tua meditatio mea est*. Et mendaciter pronuntiat: *Super senes intellexi*, cui non est familiare quod sequitur: *mandata tua quæsiui*. Nimirum hoc ipsum quod dico, qui non crediderit, non intelliget. Nam qui non crediderit, non experietur: & qui expertus non fuerit, non intelliget. Nam quantum rei auditum superat experientia, tantum vincit audientis cognitionem experientis scientia. & non solùm ad intelligendum altiora prohibetur mens ascendere sine vitæ & mandatorum Dei obedientia: sed etiam aliquàdo datus intellectus subtrahitur, & fides ipsa subuertitur, neglecta bona cõscientia. At enim de quibusdam Apostolus: *Cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerũt, aut gratias egerũt. sed euanuerũt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum*.

Act. 15. Psal. 18. Ioan 18. Matth. 2. 1. Cor. 2. Ibidem. Psal. 118. Ibidem. Vt supra.

Et

A Et cùm præciperet Timotheo militare *militiam bonam, ait, habens fidem & conscientiam bonam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.* Nemo ergo se temerè mergat in condensa difficillimarum quæstionum, nisi prius in soliditate fidei, conquisita morum & sapientiæ grauitate. ne præ multiplicia sophismatum diuerticula in tanta lenitate discurrens, aliqua tenaci illaquæetur falsitate. Cùmque omnes, vt cautissimè ad sacræ paginæ quæstiones accedant, sunt commonendi, illi vtique nostri temporis dialectici (immò dialecticæ hæretici, qui quidem non nisi flatum vocis putant esse vniuersales substantias, & qui colorem non aliud queunt intelligere nisi corpus, nec sapientiam hominis aliud quam animam) prorsus a spiritualium quæstionum disputatione sunt exsufflandi. In eorum quippe animabus ratio, quæ princeps & iudex omnium debet esse, quæ sunt in homine, sic est imaginationibus corporalibus obuoluta: vt ex eis se non possit euoluere: nec ab ipsis ea, quæ sola & pura ipsa contemplari debet, valeat discernere. Qui enim nondum intelligit, quomodo plures homines in specie sint vnus homo, qualiter in illa secretissima & altissime natura comprehendet, quomodo plures personæ, quarum singula quæque est perfectus Deus, sint vnus Deus. Et cuius mens obscurata est ad discernendum inter equum suum & colorem eius, qualiter discernet inter vnum Deum & plures relationes eius. Deniq; qui non potest intelligere aliquid esse hominem, nisi indiuiduum: nullatenus intelliget hominem, nisi humanam personam. Omnis enim indiuiduus homo persona est. Quomodo ergo iste intelliget hominem assumptum esse à Verbo non personam, id est, aliam naturam, B non aliam personam esse assumptam. Hæc dixi: ne quis antequam sit idoneus, altissimas de fide quæstiones præsumat discutere: aut si præsumpserit, nulla difficultas aut impossibilitas intelligendi valeat illum a veritate, cui per fidem adhesit, excutere. Iam veniendum est ad id, propter quod incepimus.

Quòd non sunt tres dij, quanquam tres res personales, vna tamen res essentialis.

Caput III.

Dicit (sicut audio) ille, qui tres personas dicitur asserere esse velut tres Angelos, aut tres animas. Pagani defendunt legem suam: Iudæi defendunt legem suam, ergo & nos Christiani debemus defendere fidem nostram. Audiamus quomodo iste Christianus defendat fidem suam. Si, inquit, tres personæ sunt vna tantùm res, & non sunt tres res, vnaquæque per se, separatim sicut tres Angeli, aut tres animæ.: ita tamen vt voluntate & potentia omnino sint idem, ergo Pater & Spiritus sanctus cum filio incarnatus est. Videte quid dicat iste homo, quomodo defendat iste Christianus fidem suam. Certe aut vult confiteri tres deos, aut non intelligit quod dicit. Sed si tres deos confitetur, non est Christianus. Si autem affirmat quod non intelligit, non illi credendum est, huic homini non est respondendum, autoritate sacræ scripturæ, quia aut ei non credit, aut eam peruerso sensu interpretatur. Quid enim apertius dicit scriptura sacra, quàm quod Deus vnus & solus est. Ratione igitur qua se defendere nititur, eius error demonstrandus est. Vt autem facilius & breuius hoc faciam, loquar tantùm de Patre & Filio: quoniam hæ duæ personæ suis proprijs vocibus aliæ ab inuicem aperte designantur. Nam nomen Spiritus sancti non est alienum à Patre & Filio, quia vterq; est & Spiritus, & sanctus. C Quod autem in Patre & Filio de vnitate substantiæ vel pluralitate personarum inuenienius, hoc in tribus absque dubio cognoscimus. Dicat ergo: Si duæ personæ Pater & Filius, non sunt duæ res. Quæramus primùm, quid velit hic dicere duas res: Nam vnamquamq; personam credimus esse hoc, quod commune est ambobus & esse hoc, quod propriũ est sibi. Persona enim Patris & Deus est, quod cõmune est illi cum Filio: & Pater est, quod ei proprium est. Similiter persona Filij & Deus est, quod commune est illi cum Patre: & Filius est, quod non nisi de hac sola persona dicitur. In his igitur duabus personis vnum est commune, id est, Deus: & duo propria, quę sunt, Pater & Filius. Quęcunq; enim illis sunt communia, vt omnipotens, ęternus, in hoc solo communi intelliguntur. Et quę sunt singulis propria, vt est pater, genitor, vel gignens: & filio verbum, vel genitus: his duobus nominibus patris, scilicet & filij significantur: Cùm igitur dicit has duas personas esse duas res, quæro: quid dicat ibi duas res, an id quod commune est illis, an ea quæ propria sunt singula singulis. Sed si duas res esse dicit duo propria, id est, patrem & filium: vt tamen id quod commone est nõ sit plures res, sed vna & sola res: superflue hoc dicit, quia nemo Christianus confitetur patrem & filium secũdùm hæc duo propria, vnam rem esse, sed duas. Solemus enim vsu dicere rem, quicquid aliquo modo dicimus esse aliquid. Qui autem dicit de Deo patrem aut filium: aliquid de eo dicit, & omnes sciũt in Deo patrem, non esse filium: & filium, non esse patrem quamuis in vno homine pater sit filius, & filius sit pater: si idẽ homo est pater & filius: quod D ideo fit: quia in Deo dicuntur oppositæ, in vno verò homine non adinuicem: sed ad alium filium pater, & ad alium patrem filius dicitur. hoc ergo modo nihil prohibet dicere duas personas, patrem & filium esse duas res, si tamen intelligatur cuiusmodi sunt res: Non enim sic sunt pater & filius duæ res, vt in his duabus rebus intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes, quamuis ille per ea quæ subiungit, aperte ostendat, se non intelligere hoc modo duas personas esse duas res. Nam cùm dicit: si tres personę sint vna tantùm res & nõ tres res, subiungit per se separatim. Quippe talem videtur pronuntiare separationẽ, quę prohibeat esse simul in eodem homine patrẽ & filium. Per hanc nanq; solam putat se posse liberare patrem à communione incarnationis cum filio. Nam per illam separationẽ, qua aliud est esse patrem: & aliud est esse filium, nam alię sunt ab inuicem paternitas & filiatio: si credit vnũ & solum esse Deum qui est Pater & filius, non videt patrẽ & filium posse separari, quin sint in eodem homine simul. Aut ergo aliam separationem personarum patris & filij loquitur, quam illam qua secundùm propria alij sunt ab inuicem pater & filius, quia per hanc non intelligit incarnationem alienam esse à Patre: immo si simul sunt pater & filius, opinatur consequi patrem esse participem incarnationis cum filio: Aut si illam dicit, frustra laborat sicut iam dixi, quia Christiana fides hoc modo intelligit patrem & filium esse duas res. Sed cùm ait, sicut sunt tres Angeli aut tres animę, aperte monstrat se non de pluralitate vel separatione illa loqui, quæ illis est personis secundùm propria. Nempe de nulla vna eademque numero, re duo Angeli dicuntur, aut duę animę. nec vnum

aliquid

A aliquid numero de duobus angelis dicitur, aut de duabus animabus: sicut patrem & filium dicimus de Deo vno numero, & vnum numero Deum de patre & filio. Credimus enim & dicimus, quia Deus est pater, & Deus est filius: & conuersim, pater est Deus, & filius est Deus: & tamen nec credimus nec dicimus plures esse deos, sed ita vnum esse Deum numero, sicut natura: quamuis pater & filius non sint vnus, sed duo. Angelum enim & animam secundùm substantiam dicimus, non secundùm relationem. Nam licet angeli nomen ab officio dictum sit: quia angelus nuntius dicitur, tamen sicut anima pro specie substantiæ accipitur, ita & Angelus. Quod ipse intelligere se monstrat, cùm pariter dicit: sicut sunt tres Angeli, aut tres animæ. Talem namque signat pluralitatem & separationem, qualem habent plures Angeli aut animæ, id est, qualem habent plures substantiæ: Quod adhuc aperte monstrare videtur, cùm subdit: ita tamen vt voluntate & potestate omnino sint idem. Sic enim intelligit voluntatem & potestatem in illis pluribus rebus, quemadmodum in pluribus Angelis, aut animabus. Quod intelligi non potest, si illæ plures res putantur secundùm proprietates personarum esse, non secundùm hoc quod communiter dicuntur. Nullatenus nanque Patris & Filij secundùm ipsas proprietates, id est, secundùm paternitatem & filiationem vlla voluntas aut potentia est: sed secundùm diuinitatis substantiam, quæ communis est illis. Quare si dicit tres personas esse tres res secundùm ipsa propria: palam est quam superfluè hoc dicat, quam etiam inconuenienter addit: sicut sunt tres Angeli, aut tres animæ. Ac si dicat easdem personas duas esse res secundùm hoc quod

B commune est illis, id est, secundùm quod singula quæque & plures simul, vnus perfectus Deus est. Primum quæro an sit Christianus, Respondebit: vt æstimo, hic se esse: ergo credit vnum esse Deum, & ipsum esse tres personas, id est, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & Filij personam solam incarnatam, alijs tamen duabus cooperantibus. Qui autem ita credit: affirmat eum non esse Christianum, qui aliquid vult asserere contra aliquid horum. Si ergo iste ita credit, negat eum esse Christianum, qui contra hoc disputat. Vtrum autem hanc fidem subuertere ipse nitatur, videamus. Cùm igitur dicit, vt de duabus personis dicam sicut incœpi, quod de tribus intelligatur, cùm, inquàm, dicit: Si duæ personæ sunt vna res, & non duæ: sicut sunt duo Angeli, aut duæ animæ, consequi Patrem quoque esse incarnatum, si Filius est incarnatus, puto quia sic ratiocinatur secum: Si vna & eadem numero res Deus est, & ipsa eadem est Pater, est & Filius: cùm Filius sit incarnatus, quomodo non & Pater est incarnatus? De vna quippe & eadem re non est vera simul affirmatio, & eius negatio: sed de alia re affirmare aliquid, & de alia idem ipsum negare nihil prohibet. Non enim idem Petrus Apostolus est, & non est Apostolus. Sed etsi alio nomine idem ipse affirmetur Apostolus, & alio negetur: vt Petrus est Apostolus, & Simon non est Apostolus, non est vtraque vera enuntiatio, sed vna harum falsa. Petrum autem esse Apostolum, & Stephanum non esse Apostolum: quoniam alius est Petrus, & alius est Stephanus, possibile est verum esse. Si ergo eadem numero, & non alia res est Pater, quàm Filius, non est verum affirmari debere aliquid de Filio, & negari de Patre: aut affirmari debere de Patre, & Filio negari. Quicquid igitur est Pater, est

C & Filius, & quod dicitur de Filio, non debet negari de Patre. Est autem incarnatus Filius: est ergo incarnatus quoque Pater. Sed hæc ratiocinatio si vera est & rata, vera est hæresis Sabellij. Si enim quicquid dicitur de vna persona, dicitur & de altera, idcirco quoniam vna res duæ sunt personæ, ergo sicut de Filio dicitur Filius, & Verbum, & genitus: ita hęc dicentur de Patre. Et quemadmodum Pater est, & Pater, & genitor, & ingenitus: sic hæc de Filio dicenda sunt. At si ita est: non est alius Pater, quam Filius: nec Filius alius à Patre, quare non sunt duæ personæ, sed vna persona. Ideo nanque dicuntur personæ duæ: quia alij creduntur ab inuicem Pater & Filius: si tamen Deus erit Pater & Filius. Nam semper Pater, est alicuius Pater, & Filius alicuius Filius: nec vnquam Pater suimet ipsius est pater, aut filius suimet ipsius filius est. Sed alius est pater, alius cuius est pater, & similiter alius est filius, & alius cuius est filius. Quare si in Deo non est alius Pater, & alius cuius est Pater: nec similiter Filius alius est, & alius cuius est Filius, falsè dicitur Deus Pater aut Filius. Si enim in Deo non est alius à Patre, cuius Pater sit, non potest esse Pater. Et similiter si non est in eo alius à Filio, cuius sit Filius, non valet esse Filius. Quapropter non erit vnde illæ duæ personæ dicantur in Deo, quæ ideo dicuntur: quia Deus est Pater: & Deus est Filius: & semper alius est Pater, alius est Filius. Videtis ergo quomodo destruatur fides nostra secundùm sensum eius, qui putat consequi Patrem esse cum Filio incarnatum, si vna, & non plures sunt res in Deo personæ plures. Si enim vera est hęc eius consequentia, non solùm hoc, quod de Patre & Filio dixi: sed in omnibus tribus personis tanta sequetur confusio: vt quicquid de singulis proprie dicitur, de omnibus dicendum

D communiter sit. Quamobrem non erit, vnde Pater, & Filius, & Spiritus sanctus procedens à Patre & Filio sint alij ab inuicem, sicut ostendi in Patre & Filio. Quare nec vlla erit ibi relatio, quæ nullatenus ibi est, nisi secundùm hoc, quod alij sunt ab inuicem. Ergo nec plures erunt personæ. Posito nanque vnam rem esse tres personas: aut illud non sequitur quod dicit: aut omnia illa simul, quæ dixi consequentur. Similis nanque est in omnibus vis consequentiæ. Cur ergo pergit ad incarnationem, quasi ipsa sola faciat quæstionem, & non potius dicit, si tres personæ sunt vna res, nõ sunt tres personæ. Nam non minus ante incarnationem, quàm post, facere hanc quæstionem potest. Si autem hoc omninò vult asserere: tres, scilicet personas, secundùm quod vnaquæque Deus est, non esse vnam rem, sed tres res, vnamquamque per se, sicut sunt tres Angeli, apertissimum est, quia tres deos constituit. Sed forsitan ipse non dicit, sicut sunt tres animæ, aut tres Angeli, sed ille, qui mihi eius mandauit quæstionem, hanc ex suo posuit similitudinem: sed solùm tres personas affirmat esse tres res, sine additamento alicuius similitudinis. Cur ergo fallitur, aut fallit sub nomine rei, cùm idipsum significetur sub nomine Dei. Nempe aut Deum esse rem illam negabit, in qua tres personas, immò quam tres fatemur esse personas. Aut si hoc non negat, consequens est: vt, sicut ipse asserit, personas tres non vnam, sed tres esse res. Ita quoque affirmet easdem personas non vnum, sed tres deos. Quæ quàm impia sint, iudicent Christiani. Sed dicet, non cogit quod dico tres fateri tres deos, quoniam tres illæ res simul sunt vnus Deus: & nos dicimus. Ergo singula quæque de tribus illis, id est, singula quæque persona non est Deus: sed

ex

A ex tribus rebus conficitur Deus. Pater igitur non est Deus, Filius non est Deus, Spiritus sanctus non est Deus, quoniam nec de singulis, nec de duobus sed solùm de tribus simul nominatis, dicendus est Deus: quod similiter est impium. Nam si ita est, non est Deus simplex natura, sed partibus composita. Sed si simplicem habet intellectum, & non multiplicitate phantasmatum obrutum, intelligit simplicia præstare compositis, quantum ad simplicitatem & compositionem attinet. Quoniam omne compositum necesse est, aut intellectu posse disiungi, aut re ipsa, quod de simplicibus intelligi nequit. Cuius enim partes cogitari non possunt, id in partes nullus intellectus dissoluere potest. Si ergo Deus tribus ex rebus compositus est, aut nulla natura simplex est: aut aliqua natura est alia, quæ in aliquo est præstantior natura Dei: quæ vtraque quàm falsa sint, non est obscurum. Quòd si iste de illis dialecticis modernis est: qui nihil esse credunt, nisi quod imaginationibus comprehendere possunt: nec putant aliquid esse, in quo partes nullæ sunt, vel non negabit intelligere se: quia si esset aliquid, quod nec actu, nec intellectu dissolui posset, maius esset, quàm quod vel intellectu est dissolubile. Itaque si omne compositum saltem cogitatione dissolui potest: cùm dicit Deum esse compositum, dicit Deo aliquid maius se posse intelligere: transit itaque eius intellectus vltra Deum, quod nullus facere potest intellectus. Sed videamus quid addat, quasi ad inconuenientiam repellendam, quæ videtur nasci, si tres illæ personæ sunt tres res. Sic tamen, inquit, vt vna trium earum rerum sit voluntas & potestas. hic quærendum est, an illæ tres res secundùm hoc, quod separatim ab inuicem intelliguntur, an
B secundùm communem voluntatem & potestatem, an neque secundùm illud solùm, quod separatim habent neque secundùm hoc quod commune est illis: sed secundùm vtrunq; simul sint diuinę naturæ. Quippe si secundùm illud, quod sunt separatim, habent diuinitatem, erunt tres dij: & idem intelligi poterunt sine voluntate & potestate. Semper enim propria discrete intelliguntur à communibus, & communia à discretis. Sed diuina natura sine voluntate nullatenus intelligi valet. Quod si secundũ vnam & communem voluntatem & potestatẽ sunt, & singulæ & binę & tres simul Deus: quid ibi faciunt illæ tres discordes res, quæ nec nisi per aliud in vnitatem concordare possunt deitatis, nec ad perfectionem, nec ad auxilium aliquod, vt Deus sit valeant. Nam si vna sufficit voluntas & potestas ad perfectionem Dei: quæ sunt illæ tres res; quibus indiget Deus, aut ad quid illis eget? Credimus enim Deum nullo indigere: frustra igitur cogitantur illæ tres res in Deo. Ac si nec solæ tres res, nec sola voluntas & potestas: sed hæc omnia simul conficiunt Deum: Item dico, quia compositus est: & ea; quæ non sunt per se Deus aut dij faciunt Deum. Aut si dicit, quia illæ tres res ita nomen Dei habent per potestatem & voluntatem, sicut homo dicitur rex per regiam potestatem: non est Deus nomen substantiæ, sed accidentaliter dicuntur illæ (nescio quæ) tres res dij, sicut tres homines eandem habentes regiam potestatem tres reges dicuntur; Tres enim homines vnus rex esse nequeũt. Quod quam nefandum sit, non est opus dicere. Codex magnus implendus est, si voluero scribere absurditates & impietates, quæ sequuntur, si verum est vna Dei persona incarnata, reliquas duas consequi esse incarnatas: quia tres illæ personæ sunt vna res: secundùm id quod communiter de tribus dicitur: aut si sunt tres res separatę (quemadmodum ille putat, contra quem ista dixi) quomodo solus filius est incarnatus. Palam ergo est, quoniam non debeat esse promptus ad disputandum de rebus profundis: & maximè de illis, in quibus non tratatur sine periculo. C

Tres personas esse incarnatas Filio incarnato impossibile est: Filio tamen amplius conuenit incarnari, quàm Patri & spiritui sancto.

Cap. IIII.

SEd forsitan dicit iste mihi. Sicut putas ista pariter consequi ex necessitate, quæ dicis: sic & sequitur quod dico, ita necessaria mea videtur consequentia. Ergo ostende non consequi quæ dico, & fatebor ego tecũ, nullum inconueniens sequi, si solus Filius est incarnatus: aut si tres personæ sunt vna res. Quod si ab hac ostensione deficis, non soluis, sed magis ligas quæstionem, cùm tu ipse mecum probas innumerabilia nasci inconuenientia. Quæ si neganda sunt, ambo debemus pariter concludere tres personas nõ esse vnam rem, si solus Filius est incarnatus: aut si sunt vna res, omnes pariter esse incarnatas. Ostendendum ergo est, in quo iste fallitur: & quomodo incarnationem solius Filij non sequitur tres personas esse tres res separatas: aut, si sunt vna res, tres personæ, omnes eas esse incarnatas. Quod vtiq; Deus vna, & sola, & indiuidua, & simplex sit natura, & tres personæ, sanctorum Patrum, & maximè beati Augustini post Apostolos & Euangelistas inexpugnabilibus rationibus disputatum est. Sed & si quis legere dignabitur duo parua opuscula mea Monologion scilicet, & Prosologion, quę ad hęc maxime facta sunt: vt quod fide tenemus; de diuina natura & eius personis præter incarnationem, ne- D cessarijs rationibus, sine Scripturæ autoritate probari possit, si, inquam, ea aliquis legere voluerit; puto quia & ibi inueniet de hoc, quod nec improbare poterit, nec contemnere volet. In quibus (si aliquid quod alibi aut non legi,: aut quæ non memini me legisse, non quasi docendo, quod doctores nostri nescierunt, aut corrigendo, quod non bene dixerunt: sed dicendo forsitan, quod illi tacuerunt: quod tamen ab eorum dictis non discordet, sed illis cohæreat) posui ad respondendum pro fide nostra contra eos, qui volentes credere, quod non intelligunt, derident credentes: siue ad adiuuandum religiosum studium eorum, qui humiliter quærunt intelligere, quod firmissimè credunt, nequaquam ob hoc me redarguendum existimo. Ne tamen hanc legentibus epistolam, laborem iniungam quærendi alia scripta: vt non solummodo fide, verùm etiam euidenti cognoscant ratione tres personas non esse tres deos, sed vnum solum: nec tamen Deo secundùm vnam personam incarnato, ex necessitate secundùm alias personas eundem Deum incarnari (aliquid hic) quãtum ad repellendum opinionem huius defensoris sicut ipse putat, nostræ fidei sufficere credo subiungam. Apertè dicit, aut Patrem, & spiritum sanctum cum Filio esse incarnatum, aut tres illas personas esse tres res separatas. Quam nimirum separationem talem existimat, vt nec Pater, nec Spiritus sanctus, sint in Filio. Nam si duæ alię personę sunt in Filio: & Filius in homine: illę quoque sunt in homine. Vnde putat consequi, cùm tres personæ simul sint in eodem homine, si sunt vna res: nullatenus personam Filij posse in homine ipso incarnari, sine alijs duabus personis. Personas

A tamen tres esse non negat: nec Filium esse incarnatum. Quod igitur (vt supra monstratum est) si tres personæ sunt tres res separatæ, aut tres deos esse consequi, aut alias (de quibus iam dictum est) absurditates, nunc breuiter ostendam adiuuante vno solo Deo. Primum, quia etiam si sint tres dij, nihil illi proderit ad defendendum Patrem & Spiritum sanctum ab incarnatione, quod fieri non posse putat sine deorum multitudine. Denique, quod non sunt plures dij, sed vnus solus. Postea patefaciam, quamuis sit vnus Deus tres personæ, non tamen qualibet vna incarnata, alias quoque incarnari necesse esse: sed potius esset impossibile. Diuinæ vtique naturæ est, sicut semper, & vbique esse, vt nihil vnquam aut alicubi sit sine eius præsentia: alioquin nequaquam vbique & semper est potens: & quod vbique potens non est, & semper, nullatenus est Deus. Si enim dicit, non ipsam diuinam substantiam, sed potestatem eius esse semper, & vbique, non tamen negabit potestatem illi esse, aut accidentalem, aut substantialem, accidentalis quidem non est Deo potestas: quia cùm omne subiectum sine accidenti, aut esse, aut intelligendi possit: Deus sine potestate nec esse, nec intelligi potest. Si verò Deo potestas substantialis est, aut pars eius essentiæ, aut est idipsum quod est tota eius essentia. Pars autem non est: quia (sicut supra dictum est) quod partes habet, aut actu, aut intellectu est dissolubile, quod omnino extraneum est à Deo. Idem igitur est esse Dei, & potestas eius. Sicut itaque potestas Dei est semper, & vbique, ita quicquid est Deus, vbique & semper est. Ergo cùm prædictus nostræ fidei defensor secundùm se, dicit esse tres deos: monstrare nequit, quomodo sint

B separatim ea separatione, qua putat se Patrem & Spiritum sanctum ab incarnatione liberare. Non ergo illum potest adiuuare multitudo deorum, ad defendendum Patrem & Spiritum sanctum ab incarnatione: quoniam inueniri non potest in deorum multiplicatione illa distinctio, sine qua defensionem istam fieri posse nequaquam existimat. Quod autem vnus solus Deus sit, & non plures, hinc facile probatur: quia aut Deus non est summum bonum, aut sunt plura summa bona: aut non sunt plures dij, sed vnus solus. Deum verò summum bonum esse, nullus negat: quia quicquid aliquo minus est, nullatenus Deus est: & quicquid summum bonum non est, minus est aliquo, quia minus est summo bono. Summum certe bonum pluralitatem sui non admittit, vt plura sint summa bona. Si enim plura sunt summa bona, paria sunt. Summum ergo bonum est, quod sic præstat alijs bonis, vt nec par habeat, nec præstantius. Summum ergo bonum vnum & solum est: non igitur sunt plures dij, sed vnus & solus est Deus: sicut summum bonū est vnum & solum. sic summa substantia, vel essentia, siue natura, quæ eadem ratione, qua summum, nullatenus pluraliter dici posse probantur. Qui vnus solus Deus, cùm sint tres personæ, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non tamen Filio incarnato necesse est alias quoq; personas (sicut ille disputator putat) incarnari, sed impossibile. Personas enim non negat plures esse, idcirco quoniam aliæ sunt ab inuicem. Si enim ab inuicem non essent aliæ, plures non essent. Sed (vt breuius explicem quod volo: & facilius) loquar tantum, sicut supra feci, de Patre & filio, quia per hos clarum erit quid intelligendum sit de Spiritu sancto. Pater ergo & Filius secundùm substantiam non sunt plures, nec alij ab inuicem, quia non sunt duæ substantiæ, nec alia substantia Patris, alia Filij. sed vna & eadem substantia sunt Pater & Filius. Secundùm personam verò sunt plures, & alij ab inuicem: quia Pater & Filius non sunt vna & eadem persona, sed duæ, & aliæ inuicem. Dic ergo. si Filius incarnatus est, & Filius non est alia, sed vna & eadem numero res, quę Pater: ergo necesse est Patrem quoque esse incarnatum. Vnam enim & eandem numero rem impossibile est simul esse, non esse in eodem homine incarnatam. Et ego dico: Si Filius incarnatus est, & Filius non est vna & eadem numero persona, quæ Pater est, sed alia: non idcirco esse Patrem incarnatum necesse est. Aliam enim personam esse in vno homine incarnatam, & aliam simul non esse in eodem homine incarnatam possibile est. Et ille: Si Deus Filius incarnatus est, & Deus, qui est Filius, non est alius, sed vnus & idem numero Deus, qui Pater est. Plus tamen (quamuis diuersæ personæ sint Pater & Filius) videtur necesse esse Patrem quoq; incarnatum cum Filio, propter identitatem deitatis, quam possibile esse propter diuersitatem personarum, non esse simul incarnatum. Videte quid hic dicit, quomodo claudicat vtroq; pede in incarnatione Filij Dei. Nam qui rectè suscipit eius incarnationem, credit eum non assumpsisse hominem in vnitatem naturæ, sed in vnitatem personæ. Hic autem somniat, hominem a Filio Dei magis esse assumptum in naturæ vnitatem, quam in personæ vnitatem. Si enim hoc non opinaretur: non diceret magis necessarium esse Patrem cum Filio incarnatum (quoniam vnus est Deus Pater, & Filius) quàm esse possibile illum simul non esse incarnatum: quia plures sunt personæ. Vtroq; igitur pede, id est, vtraq; parte claudicat, in incarnatione Filij Dei (quia vna natura est cum Patre, & alia persona a Patre) quicunq; existimat hanc incarnationem sic esse secundùm naturæ vnitatem, vt Filius non possit incarnari sine Patre, nec intelligit eam sic secundùm vnitatem esse personæ, vt Pater non possit incarnari cum Filio. Quippe Deus non sic assumpsit hominem, vt natura Dei & hominis sit vna & eadem: sed vt persona Dei & hominis, vna eademque sit: quod non nisi in vna persona Dei esse potest. Diuersas enim personas, vnam & eandem personam esse cum vno eodemq; homine nequit intelligi. Nam si vnus homo cum singulis pluribus personis vna persona est: necesse est plures personas, quæ aliæ sunt à se inuicem, esse vnam eandemq; personam, quod non est possibile. Quapropter impossibile est Deo incarnato secundum vnamquamlibet personam, illum secundùm aliam quoq; personam incarnari. Cur autem Deus magis assumpsit hominem in vnitatem personæ Filij, quam in vnitatem alicuius aliarum personarum: quamuis in hac epistola nostrum hoc propositum non fuit, tamen quoniam huius rei mentio se obtulit, aliquam reddendam rationem existimo. Nempe si Spiritus sanctus incarnatus esset, sicut Filius est incarnatus, esset Spiritus sanctus Filius hominis. Essent igitur duo Filij in Trinitate Dei, scilicet Filius Dei, & Filius hominis. Vnde quædam nasceretur dubietatis confusio, cùm de Deo Filio loqueremur, vterq; enim esset Deus, & Filius, quamuis alter Dei, alter hominis: fieret quoq; quasi quędam inæqualitas diuersarum personarum secundùm hoc quod filij essent, qui omnino æquales esse debent, cùm alter filius maioris parentis dignitate excelleret: alter minoris parentis humilitate subesset. Quāto enim maior est natura Dei, quàm hominis, tanto dignius est esse filium Dei, quàm fili-

C

D

Filius assumpsit naturam humanitatis in vnitatem persona, non natura.

Cur Filius assumpsit humanitatem, non Pater, aut Spiritus sanctus.

A filium hominis. Si ergo Spiritus sanctus natus esset ex Virgine: cùm Filius Dei haberet excellentiorem natiuitatem solam, quæ ex Deo est, & spiritus sanctus minorem tantum, quæ esset ex homine, alia persona esset maior, & alia minor secundùm dignitatem natiuitatis, quod non conuenit. Quod si Pater in vnitatem suæ personæ hominem assumpsisset, easdem faceret in Deo pluralitas filiorum inconuenientias, & adhuc aliam. Nam si esset filius Virginis, duæ personæ in Trinitate nomen nepotis assumerent, quia & pater, & nepos esset parentum Virginis: & filius eius, Virginis esset nepos: cùm ipse tamen nihil haberet ex Virgine. Quoniam ergo quodlibet paruum inconueniens in Deo est impossibile, non debuit alia persona incarnari quàm Filius. Illo enim incarnato nullum sequitur inconueniens. Quod enim Patre minor dicitur Filius & Spiritu sancto secundùm humanitatem, non tamen illæ duæ personæ ideò excellunt Filio: quia eandem maiestatem, quâ maiores sunt humanitas Filij, habet & Filius: quia & ipse præest cum illis suæ humanitati. Est & aliud, cur magis conueniat Filio incarnatio, quam alij. Qui enim erat incarnandus, oraturus erat pro humano genere. Et satis conuenientius suscipit mens humana Filium Patri, quàm alium alijs supplicare: quamuis hæc supplicatio non fiat a diuinitate, sed ab humanitate ad diuinitatem. Quam idcircò Filius Dei facit, quia homo per vnitatem personæ Filius Dei est. Amplius. Qui hominem erat assumpturus, venturus erat ad pugnandum contra diabolum, & ad intercedendum (sicut dixi) pro hominibus. Qui ambo, diabolus scilicet & homo, *per rapinam* se volu runt facere similes Deo: cùm propria sint vsi voluntate. Et quia *per rapinã*,

B voluerunt non nisi falsitatem, quoniam non, nisi iniustè voluerunt. Propria enim voluntas hominis siue Angeli est, quę contra voluntatem Dei est. Cùm enim vult aliquis, quod Deus velle prohibet, nullum habet autorem suæ voluntatis, nisi seipsum: & ideò sua propria est. Nam quamuis homo voluntatem suam aliquando subdat voluntati alterius hominis: propria tamen est, si contra Deum est. quoniam non eam subdit, nisi vt aliquid, quod vult, attingat: & idcircò seipsum habet autorem, cur eam alij subdat. Quapropter propria voluntas est, quæ nulli alij est subdita. Solius autem Dei est propriam habere voluntatem, id est, quæ nulli subdita sit. Quicunq; igitur propria voluntate vtitur ad similitudinem Dei, per rapinam nititur & Deum propria dignitate, & singulari excellentia priuare, quantum in ipso est, conuincitur. Si enim est alia aliqua voluntas, quæ nulli subdita sit, non erit voluntas Dei omnibus prælata: nec erit ipsa sola, cui nulla alia præsit. Nulla igitur trium personarum Dei congruentius semetipsam *exinaniuit formam serui accipiens*, ad debellandum diabolum, & intercedendum pro homine, qui *per rapinam* falsam similitudinem Dei præsumpserant, quam Filius: qui *splendor lucis æternæ, & vera Patris imago, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: verum per veram æqualitatem, & similitudinem, dixit: *ego & Pater vnum sumus*. Et *qui videt me, videt & Patrem*. Nullus namque iustius expugnat reum, vel punit, aut illi misericordius parcit, vel pro eo intercedit, quàm cui specialius iniuria fieri probatur: nec aliquid conuenientius opponitur falsitati ad expugnandum, aut opponitur ad saluandum, quàm veritas. In illum enim falsam Dei præsumentes similitudinem specialiùs peccasse videntur, qui vera Dei Patris similitudo

Philip. 2.
Sapien. 7.
Philip. 2.
Ioan. 10.
Ioan. 14.

C creditur. Suscepit autem in vnitatem personę hominem, vt dictum est: vt sint duæ naturæ, diuina scilicet & humana, vna persona. De qua vnitate personæ quam firmissime credimus esse non ex duabus personis in Christo, tamen quia potest dici: Vnde parum cautè intuentibus videri possit Christus ex duabus, & in duabus personis existere: non inutile mihi videtur aliquid dicere,

Quomodo in Christo non dicuntur duæ personæ esse, sicut duæ naturæ assumptæ.

Cap. V.

Dicunt enim quidam. Quomodo dicis in Christo non esse duas personas, sicut duas naturas. Nam Deus & ante hominis assumptionem persona erat, nec postquam hominem assumpsit persona desitit esse: & homo assumptus persona est, quia omnis homo indiuiduus esse persona cognoscitur. Quia alia persona est Dei, quę fuit ante incarnationem, alia hominis assumpti. sicut igitur Christus est Deus & homo: ita duæ in illo videntur esse personæ. Quæ ratiocinatio per hoc videtur probare duas esse personas in Christo, quia & Deus est persona, & homo assumptus est persona. Sed non ita est. Sicut enim in Deo vna natura est, plures personæ, & plures personæ sunt vna natura: ita in Christo vna persona est plures naturæ, & plures naturæ sunt vna persona. Quemadmodum enim Pater est Deus, & filius est Deus, & Spiritus sanctus est Deus, & tamen non tres dij, sed vnus est Deus: ita in Christo Deus est persona, & homo est persona, nec tamen duę sunt; sed vna persona. Non enim est alius Deus, alius homo in Christo: quamuis aliud sit Deus, aliud homo, sed idem ipse est Deus, & qui homo. *Verbum enim caro factum* assumpsit naturam aliam, non

D aliam personam. Nam cùm profertur homo, natura tantum, quæ communis est omnibus hominib. significatur. Cùm verò demonstratiue dicimus, istum vel illum hominem, vel proprio nomine Iesum, personam designamus: quæ cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis fit singulis, & ab alijs singulis distinguitur. Nam cùm ita designatur, non quilibet homo intelligitur: sed qui ab Angelo nuntiatus est, qui Deus & homo, Filius Dei, & Filius Virginis est. & quicquid de illo dicitur, aut secundùm Deum, aut secundùm hominem verum est dicere. Neque enim personaliter Filius Dei designari potest, vel nominari, sine Filio hominis: nec Filius hominis sine Filio Dei, quia idem ipse est Filius Dei, qui filius hominis, & eadē est Verbi, & assūpti hominis proprietatum collectio. Diuersarum verò personarum impossibile est eandem esse proprietatum collectionem, aut de inuicem eas prædicari. Nam & Petri & Pauli non est eadem proprietatum collectio: & Petrus non dicitur Paulus, nec Paulus Petrus. Cùm ergo *Verbum caro factum est*, naturam assumpsit, quę sola nomine hominis significatur, & semper est alia à diuina natura: non aliam assumpsit personam, quoniam eandem habet cum assumpto homine proprietatum collectionem. Non enim idem est, homo. & assumptus à Verbo homo, id est, Iesus, quoniam in nomine hominis, sicut dictum est, sola intelligitur natura: in assumpto verò homine, vel in nomine Iesu, intelligitur cum natura, id est, cum homine collectio proprietatum, quæ est eadem eidem assumpto homini & Verbo. Quapropter nō dicimus Verbum, & simpliciter hominem, eandem.

A dem esse personam: ne non magis dicamus illum hominem eandem esse personam cum Verbo, quã quemlibet hominem: sed verbum, & illum assumptum hominem, id est, Iesum, sicut non credimus eundem hominem eandem simpliciter esse personam cum Deo, sed cum illa persona, quę Verbum est, & Filius est: ne confiteri videamur ipsum hominem, personam eandem esse, quæ Pater est, aut Spiritus sanctus. Sed quoniam & Verbum est Deus, & ille assumptus homo est homo, verum est dicere: quia Deus & homo eadem persona est, sed in nomine Dei, subaudiendum est Verbum: & in nomine hominis, subaudiendus est Filius Virginis.

Quòd Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non sint tres res separatæ naturali probatur exemplo.

Caput VI.

DE scriptis illius, cui respondeo in hac epistola, nihil potui videre præter illud quod supra dixi, sed puto sic rei veritatem patere ex his, quæ dixi, vt nulli lateat intelligenti: nihil quod ab illo dicitur, vim veritatis tenere. Sed si reuocatus à multitudine deorum, pluralitatem abneget in Deo personarum: hoc ideo facit, quia nescit vnde loquitur. Nam nec Deum, nec personas eius cogitat: sed tale aliquid, quales sunt plures humanæ personæ. Et quia videt vnum hominem plures personas esse non posse, negat hoc ipsum de Deo. Non enim idcirco dicuntur tres personæ, quia sint tres res separatæ, sicut tres homines: sed quia similitudinem habent quandam cum tribus separatis personis. Consideremus hoc in Patre & Filio, & idipsum intelligatur de Spiritu sancto.
B Ponamus igitur hominem, qui tantùm sit pater, & non filius, & filium eius, qui tantum filius, & non pater, id est, Adam & Abel. Dicimus itaque de Adam patre, & Abel filio, quia pater non est filius, & filius non est Pater. quoniam duo homines & separatæ personæ sunt Adam & Abel: nec est cuius filius sit Adam, aut cuius Pater est Abel. Sic itaque fatemur in Deo: quia Pater non est Filius, aut Filius Pater, quamuis duo dij non sint: quoniam Pater non habet patrem, aut Filius filium. Similiter Spiritus sanctus non est Pater, aut Filius, quia non est cuius sit pater, aut cuius sit filius. Quoniam ergo Pater & Filius & Spiritus sanctus tres sunt, & alij ab inuicem, & nec de inuicem dici queunt: sicut de patre & filio in diuersis personis hominum ostendimus. Ideo dicuntur tres personæ, non quia sint tres res separatæ. Ac si negat tria dici de vno posse, & vnum de tribus, cùm tria non dicantur de inuicem, sicut in his tribus personis & vno Deo facimus: quoniam hoc in alijs rebus non videt, nec in Deo intelligere valeat: sufferat paul. super aliquid quod intellectus eius penetrare non possit esse in Deo, nec comparet naturam, quæ super omnia est libera ab omni lege loci & temporis & compositionis partium, rebus, quæ loco aut tempore clauduntur, aut partibus componuntur: sed credat aliquid in illa esse, quod in istis esse nequit, & acquiescat autoritati Christi, nec disputet contra illam.

Originem personarum in diuinis alio naturali exemplo probat.

Caput VII.

VIdeamus tamen, an in rebus creatis, quæ & loci, & temporis, & compositionis partium legi subiacent, inueniri possit aliquatenus hoc quod negat in Deo. Ponamus fontem, de quo nascatur & fluat riuus, qui postea colligatur in lacum: C sitq; nomen eius Nilus. Sic itaq; discretè discimus, fontem, riuum, lacum: vt fontem non dicamus riuum, aut lacum: nec riuum, fõtem, aut lacum: nec lacum, fontem, aut riuum. fons tamen Nilus vocatur, & riuus Nilus, & lacus Nilus; & duo simul fons & riuus, Nilus, fons, & lacus, Nilus: riuus, & lacus Nilus: & simul tres fons, & riuus, & lacus, Nilus; cùm tamen non sit alius & alius Nilus: sed vnus idemq; siue cùm singulus quisq; siue cùm bini, siue cùm tres dicuntur Nilus. Tres igitur sunt fons, riuus, lacus, & vnus Nilus, vnus fluuius, vna natura, vna aqua. & dici non potest quid tres. Nam neq; tres, aut Nili, aut fluuij, aut naturæ, aut aquæ sunt: neq; tres, aut fontes, aut riui, aut lacus. Vnum igitur dicitur hoc de tribus, & tria de vno: nec tamen tria de inuicem. Quod si obijcit, non esse singulum quemq; aut fontem, aut riuum, aut lacum, aut binos perfectum Nilum, sed partes Nili: cogitet totum hunc Nilum, ex quo incepit: Vsq; dum desinet esse in tota quasi ætate sua: quia nec ipse totus est simul aut loco, aut tempore, sed per partes: nec perfectus erit, donec desinat esse. habet enim Nilus quandam cum oratione similitudinem, quæ quandiu quasi ex oris fonte procedit, perfecta non est: & cùm perfecta est, iam non est. Si quis enim sic consideret, & diligenter intelligat, cognoscet totum Nilum esse fontem, totum esse riuum, totum esse lacum: nec fontem esse riuum, aut lacum: nec riuum esse fontem, aut lacum, nec lacum esse fontem, aut riuum. Non enim est idem ipse fons, qui riuus aut lacus, quanuis idipsum sit riuus & lacus quod est fons, id est, idem Nilus, idem fluuius, eadem apua: eadem natura. Tria igitur hæc dicuntur de vno perfecto, & vnum perfectum totum de tribus: nec tamen ipsa
D tria de inuicem dicuntur, quanuis hoc aliter valde & perfectius sit in illa natura simplicissima, & ab omni lege loci vel temporis liberrima. Veruntamen si hoc aliquatenus videtur in re, quæ partibus composita, localis, & temporalis est, non est incredibile in illa summe libera natura perfecte esse. Est hoc quoq; hic considerandum, quia fons non est de riuo nec de lacu: riuus verò de solo fonte, non de lacu: lacus verò de fonte, & de riuo: & ita totus riuus, de toto fonte, & totus lacus, & de toto fonte, & de toto riuo: sic dicimus in Patre & Filio & Spiritu sancto. Et quia alio modo riuus est de fonte, & alio modo lacus de fonte & riuo, vt lacus nõ dicatur riuus: sic suo quodammodo alio: Verbum est de Patre, & Spiritus sanctus alio modo de Patre & Verbo: vt idem Spiritus sanctus nõ sit Verbum aut Filius, sed procedens. Adhuc volo quiddam dicere, quod quanuis magnam habeat dissimilitudinem, nonnullam tamen habet ad Incarnationem Verbi similitudinem, quod forsitan aliquis legens contemnet: dicam tamen, quia ego alio dicente omnino non contemnerem. Si enim riuus per fistulam currat a fonte vsque ad lacum, nonne solus riuus (quanuis non alius Nilus quàm fons & lacus) vt ita dicam, infistulatus est. Sic solus Filius incarnatus est, licet non alius Deus quàm Pater & Spiritus sanctus.

Æternitati punctum comparat.

Cap. VIII.

SED quoniam ista terrena valde longè sunt à summa natura, leuemus ad illam (ipsa opitulante) mentem, & in ea contemplemur aliquatenus & breuiter quod dicimus. Deus non est aliud,

quàm

A quàm ipsa simpliciter æternitas. Aeternitates autem plures intelligi nequeunt. Nam si plures sunt, aut sunt extra se inuicem, aut sunt intra se inuicem. Sed nihil est extra æternitatem. ergo nec æternitas est extra æternitatem. Item, si extra se inuicem sunt, in diuersis locis sunt: aut temporibus, quod alienum est ab æternitate. Non itaq; sunt plures æternitates extra se inuicem. Si verò in se inuicem, plures esse dicuntur, Sciendum est, quia quotiescunq; repetatur æternitas in æternitate, non est nisi vna & eadem æternitas. Dignior est autem natura, quæ in se repetita semper sibi conuenit in perfectam vnitatem, quàm quæ sui admittit pluralitatem. Vbi enim pluralitas, ibi diuersitas: At vbi diuersitas, ibi non est perfecta concordia. Perfecta nanq; est, quę in identitatem & eandem vnitatem conuenit. Sic ergo melior est perfecta concordia, quam imperfecta, & impossibile est in summo bono, quod est ipsa æternitas, esse imperfectū aliquid, non est possibile naturam æternitatis pluralitatem admittere. Quapropter quotiescunque repetatur æternitas in æternitate, semper vna & eadem æternitas est. Quod de multis alijs similiter dicitur, vt omnipotentia in omnipotentia, non est nisi omnipotentia vna. Et vt vnum de his, quæ diuinam non habent naturam, in quo similiter est, ponam Punctum in puncto non est nisi pūctum: habet enim punctum, velut medium, punctum mundi, velut punctum temporis, id est, præsens tempus, æternitatis nonnullam similitudinem nō parum ad eiusdem æternitatis contemplationem vtilē. Vnde latius alias disputandum est, hic tantū hoc sufficiat, quia punctum simplex, id est, sine partibus, & indiuisibile est, velut æternitas: & ideo punctum cum puncto sine interuallo non est nisi
B vnum punctum, sic æternitas cum æternitate non est nisi vna æternitas. Ergo quoniam Deus æternitas est, nō sunt plures dij: quia nec Deus extra Deum, nec Deus in Deo addit numerum Deo. Semper igitur vnus & idem est solus Deus. Cùm itaq; Deus de Deo nascitur: quia quod nascitur non est extra id, de quo nascitur, est proles in parente, & parens in prole, vnus scilicet Deus Pater & Filius: & cùm Deus procedit de Deo Patre & Filio, nec exit extra Deum, manet Deus, id est, Spiritus sanctus in Deo, de quo procedit. Et est vnus Deus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et quoniam ista natiuitas & ista processio sine principio sunt, alioquin æternitas nata, & æternitas procedens, quod falsum est, habet principium: nequaquam Deum incepisse esse Patrem aut Filium, aut Spiritū sanctum cogitare debemus aut possumus. Sicut autem substantia diuina æternam & singularem seruat vnitatem: sic horum relatiuorum patris, scilicet & filij, procedentis & de quo procedit natura, inseparabilem tenet cum vnitate pluralitatem. Nam quemadmodum necesse est Deum semper vnum & eundem esse, & non alium & alium: ita Pater nunquam est idem Filio suo, aut procedens illi a quo procedit secundùm has relationes. Sed Pater alius est, & Filius alius est, procedens alius à quo procedit, nec vnquam dici possunt de inuicem. Quoniam ergo cùm Deus nascitur de Deo, vel cùm Deus procedit de Deo: nec substantia potest amittere singularitatem: nec relatio pluralitatem: idcirco vnum est ibi tria, & tria vnum: nec tamen tria de inuicem dicuntur, nec incredibile debet esse in natura, quæ super omnia & omnibus alijs dissimilis est, esse aliquid, cuius exemplum in alijs rebus non valeat perfecte inueniri. hæc autem tria Latini dicunt personas. Græci substantias. Sicut enim dicimus nos in Deo substantiam vnam
C tres personas: ita illi dicunt vnam essentiam, tres substantias, idipsum per substantiam, quod nos per personam, significantes: nec a nobis aliquatenus in fide discrepantes. Quomodo verò Filius nascatur de Patre, & Spiritus sanctus procedat à Patre & Filio: nec tamen sit filius, quoniam sicuti est, videri in hac vita non potest, beatus Augustinus velut *per speculum in ænigmate*, in libro de hac ipsa Trinitate diligenter contemplatus est. Et ego in Monologio meo pro mea possibilitate disputaui. Si quis autem velit scire, cur in summa essentia nullus sit sexus, cur parens ibi potius dicatur pater quàm mater, aut proles filius quam filia, aut cur Pater tantùm ingenitus, Filius tantùm genitus, Spiritus sanctus nec genitus, nec ingenitus in eodem libello inueniet.

Explicit de fide Christiana, siue Incarnatione Verbi.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS, IN LIBROS DUOS CONTRA GENTILES: QUOS, CUR DEUS HOMO NOMINAUIT.

B. ANSELMI AR, CHIEPISCOPI CAN. tuariensis, in libros duos contra gentiles: quos, cur Deus homo nominauit.

PRÆFATIO.

Opus subditum, quod propter quosdam, qui antequam perfectum & exquisitum esset, primas partes eius me nesciente sibi transcribebant, festinantius quàm mibi opportunum esset: ac ideo breuius quàm vellem, sum coactus, vt potui, consummare. Nam plura, quæ tacui, inseruissem, & addidissem, si in quiete & congruo spatio illud mihi edere licuisset. In magna enim cordis
D *tribulatione, quam. vnde & cur passus sim, nouit Deus in Anglia, rogatus incepi, & in Capuana prouintia peregrinus perfeci. Quòd secundùm materiam, de qua editum est, (Cur Deus homo) nominaui: & in duos libellos distinxi. Quorum prior quidem, infidelium respuentium Christianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet obiectiones, & fidelium responsiones: ac tandem remoto Christo (quasi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus necessarijs esse impossibile vllum hominem saluari sine illo. In secundo autem libro similiter, quasi nihil sciatur de Christo, monstratur non minus aperta ratione & veritate naturam humanam ad hoc institutam esse, vt aliquando immortalitate beata totus homo, id est, in corpore & in anima frueretur: ac necesse esse, vt hoc fiat de homine, propter quod factus est: sed non nisi per hominem Deum, atq; ex necessitate omnia, quæ de Christo credimus, fieri oportere. Hanc Præfatiunculam cum capitulis totius operis, omnes, qui librum hunc transcribere volent, ante eius principium, vt præfigant, postulo: quatenus in cuiuscunque manus venerit, quasi in eius fronte aspiciat si quid in toto corpore sit quod non despiciat.*

Explicit prologus.

A INCIPIT LIBER PRIMUS ANSELMI Episcopi, cur Deus Homo.

Quæstio, de qua totum opus pendet.

CAPVT I.

SAEpe & studiosè à multis rogatus sum & verbis & literis, quatenus cuiusdam quæstionis de fide nostra rationes, quas soleo respondere quærentibus, memoriæ scribendo commendem: dicunt enim sibi placere eas, & arbitrantur sibi satisfacere. Quod appetunt, non vt per rationem ad fidem accedant: sed vt eorum, quæ credunt intellectu, & delectentur contemplatione: & vt sint, quantum possint, parati semper ad satisfactionem *omni poscenti se rationem, de ea, quæ in nobis est spe.* Quam quæstionem solent infideles nobis simplicitatem Christianam, quasi fatuam deridentes, obijcere, & fideles multi in corde versare; qua scilicet ratione vel necessitate Deus homo factus sit, & morte sua, sicut nos credimus & confitemur, mundo vitam reddiderit. Cùm hæc aut per aliam personam, siue per Angelicam, siue per humanam, aut sola voluntate facere potuerit. De qua quæstione non solùm literati: sed etiam illiterati multi quærunt, & rationem eius desiderant: Quomodo ergo de hac multi tractare postulent: & licet in inquirendo, valde videatur difficilis: in soluendo tamen, omnibus est intelligibilis, & propter vtilitatem rationisque pulchritudinem amabilis: quamuis à sanctis Patribus, inde quod sufficere debeat, dictum sit, tamen de illa curabo, quod mihi Deus dignabitur aperire, petentibus ostendere. Et quomodo B ea, quæ per interrogationem & responsionem inuestigantur, multis & maximè tardioribus ingenijs magis patent. & ideo plus placet vnum, ex illis, qui hoc flagitant, qui inter alios instantius ad hoc me sollicitant, accipiam mecum disputantem: vt *Boso* quærat, & *Anselmus* respondeat hoc modo.

Quomodo accipienda sint ea, quæ dicenda sunt.

Caput II. *Boso.*

SIcut rectus ordo exigit: vt profunda Christianæ fidei credamus priusquam ea præsumamus ratione discutere: ita negligentia mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere. Quapropter quoniam gratia Dei præueniente fidem nostræ redemptionis sic puto me tenere, vt etiam si nulla ratione quod credo possum comprehendere: nihil tamen sit, quod me ab eius firmitate valeat euellere: à te peto mihi aperiri (quod, vt scis, plures mecum petunt) qua necessitate, scilicet & ratione Deus, cùm sit omnipotens, humilitatem & infirmitatem humanæ naturæ pro eius restauratione assumpserit. *Ansel.* Quod quæris à me, supra me est, & idcirco altiora me tractare timeo: ne fortè cùm putauerit, aut etiam viderit aliquis me non sibi satisfacere, plus existimet rei veritatem mihi deficere, quàm intellectum meum ad eam capiendam non sufficere. *Boso.* Non hoc tantum timere debes, quantum & reminisci: quia sæpe contingit in colloquendo de aliqua quæstione, vt Deus aperiat quod prius latebat, & sperare de gratia Dei, quia si ea, quæ gratis accepisti, libenter impartiris: altiora, quæ nondum attigisti, mereberis accipere. *Ansel.* Est & aliud, propter quod video aut vix, aut nullatenus posse ad plenum inter nos de hac re nunc tractari: C quoniam ad hoc est necessaria notitia potestatis, necessitatis, voluntatis: & aliarum quarundam rerum, quæ sic se habent, vt earum nulla possit plenè sine alijs considerari. & ideo tractatus earum suum opus postulat non multum, vt puto, facilè nec omnino inutile. Nam earum ignorantia quædam facit difficilia, quæ per earum notitiam fiunt facilia. *Bos.* Sic breuiter de his, suis locis dicere poteris: vt quod sufficiat ad præsens, opus habeamus, & quod plus dicendum est, in aliud tempus differamus. *Ansel.* Hoc quoq; multum retrahit a petitione tua, quia materia non solùm pretiosa, sed sicut est de speciosa *forma præ filijs hominum*: sic etiam est de speciosa ratione super intellectus hominum. vnde timeo, ne quemadmodũ ego soleo indignari prauis pictoribus, cùm ipsum Dominum nostrum informi figura pingi video: ita mihi cõtingat, si tam decoram materiam incompto & contemptibili dictamine exarare præsumo. *Bos.* Nec hoc te debet retrahere: quia sicut tu permittis, vt qui potest melius dicat: sic nulli præstituis, vt cui dictamen tuum non placet, pulchrius non scribat: verùm vt omnes excusationes tuas excludam, quod postulo non facies doctis: sed mihi, & hoc ipsum mecũ petentibus. *Ansel.* Quoniam video importunitatem tuam & illorum, qui hoc tecum ex charitate & religioso studio petunt: tentabo pro mea possibilitate, Deo adiuuante & vestris orationibus, quas hoc postulantes sæpe mihi petenti ad hoc ipsum promisistis, quod quæritis non tam ostendere quàm tecum quærere, sed eo pacto, quo omnia quę dico accipi volo, videlicet, vt si quid dixero quod maior non confirmet autoritas, quamuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur interim, nisi quia mihi ita videtur, donec mihi Deus aliquo modo melius reuelet. Quod si aliquatenus D quæstioni tuæ satisfacere potero, certùm esse debebit: quia & sapientior me plenius hoc facere poterit. imò sciendum est, quicquid homo inde dicere vel scire possit, altiores tantæ rei adhuc latere rationes. *B.* Patere igitur vt verbis vtar infidelium: æquum enim est vt cùm nostræ fidei rationem studemus inquirere, ponamus obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandem sine ratione volunt accedere. Quamuis enim illi ideo rationem quærant, quia non credunt: nos verò, quia credimus, vnum idemq; tamen est quod quærimus: & si quid responderis, cui autoritas sacra videatur cõtraire, liceat mihi illam ostendere, quatenus quomodo non obsistat aperias. *Ansel.* Dic quod tibi videtur.

Obiectiones infidelium, & responsiones fidelium.

Caput III. *Boso.*

OBijciunt nobis deridentes simplicitatem nostram infideles, quia Deo facimus iniuriam & contumeliam, cùm eum asserimus, in vterum mulieris descendisse, natum esse de fœmina, lacte & alimentis humanis nutritum creuisse: & vt multa alia taceam, quæ Deo nostro non videntur conuenire, lassitudinem, famem, sitim, verbera, & inter latrones crucem mortemque subijsse. *Ansel.* Nos non facimus Deo iniuriam vllam aut contumeliam: sed toto corde gratias agentes laudamus & prædicamus ineffabilem altitudinẽ misericordię illius: vt quanto nos mirabilius & præter opinionem de tantis & tã debitis malis, in quibus eramus, ad tanta & tam indebita bona quę perdideramus, restituit tanto maiorem dilectionẽ erga nos & pietatem monstrauit. Si enim diligenter considerarent, quàm conuenienter hoc modo procu-

A procurata sit humana restauratio, non deriderent nostram simplicitatem, sed Dei nobiscum laudarent sapientem benignitatem. Oportebat nanque vt *sicut per hominis inobedientiam mors* in humanũ genus intraverat: ita *per hominis* obedientiam vita restitueretur. Et quemadmodum peccatum, quod fuit causa nostræ damnationis, initium habuit a fœmina: sic veræ iustitiæ & salutis nostræ autor, nasceretur de fœmina; & vt diabolus, qui per gustum ligni (quem suasit) hominem vicerat, ita per passionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa, quæ studiosè considerata ineffabilem quandam nostræ redemptionis, hoc modo procuratæ, pulchritudinem ostendunt.

Quòd hæ responsiones videantur infidelibus sine necessitate, & quasi quædam picturæ.

Caput IV. Boso.

OMnia hæc pulchra & quasi quædam picturæ suscipienda sunt. Sed si non sit aliquid solidum super quod sedeant, non videntur infidelibus sufficere; cur Deum ea, quæ dicimus, pati voluisse, credere debeamus. Nam qui picturam vult facere, aliquid eligit solidum super quod pingat, vt maneat quod pingit. Nemo enim pingit in aqua, vel in aere, quia ibi nulla manent picturæ vestigia. Quapropter cùm has conuenientias, quas dicis, infidelibus, quasi quasdam picturas rei gestæ obtendimus: quoniam non rem gestam, sed figmentum arbitrantur esse quod credimus, quasi super nubem pingere nos existimant. Monstranda est ergo prius veritatis rationabilis soliditas, id est, necessitas, quæ probat Deum ad

B ea, quæ prædicamus, debuisse aut potuisse humiliari. Deinde, vt ipsum quasi corpus veritatis plus niteat, istæ conuenientiæ, quasi picturæ corporis sunt exponendæ. *Ansel.* Nónne satis necessaria ratio videtur: cur Deus ea, quæ dicimus, facere debuerit: quia genus humanum tam pretiosum opus eius omnino perierat: nec decebat, vt quod Deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur: nec idem eius propositum ad effectum duci poterat, nisi genus humanum ab ipso Creatore suo liberaretur.

Quòd redemptio hominis non potuit fieri per aliam, quàm per Dei personam. Cap. V. Boso.

HAEc ipsa liberatio, si per aliam quàm per Dei personam (siue per Angelum, siue per hominem, esse facta quolibet modo diceretur) mens hæc humana hoc multo tollerabilius acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem facere sine peccato, non de massa peccatrice, nec de alio homine, sed sicut fecit Adam, per quem hoc ipsum opus fieri potuisse videtur. *Ansel.* An non intelligis: quia quæcunque alia persona hominem a morte æterna redimeret, eius seruus idem homo rectè iudicaretur? Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem, quam habiturus erat, si non peccasset: cùm ipse, qui non nisi Dei seruus & æqualis Angelis bonis per omnia futurus erat, seruus eius esset, qui Deus non esset, & cuius Angeli serui non essent.

Qualiter reprehendant infideles, quòd dicimus, Deum morte sua nos redemisse, & sic dilectionem suam erga nos ostendisse, & pro nobis expugnare diabolum venisse.

Caput VI. Boso.

HOc est quod valde mirantur: quia liberationem hanc redemptionem vocamus. In qua nanque, aiunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cuius potestate tenebamini, vnde vos Deus non potuit liberare, nisi vos tot laboribus & ad vltimum suo sanguine redimeret? Quibus cùm dicimus: redemit nos à peccatis, & ab ira sua, & de inferno, & de potestate diaboli, quem quia nos non poteramus, ipse pro nobis venit expugnare, & redemit nobis regnum cœlorum. Et quia hæc omnia fecit, hoc modo ostendit quantum nos diligeret. Respondent. Si dicitis, quia Deus hæc omnia facere non potuit solo iussu, quem cuncta iubendo creasse dicitis, repugnatis vobismetipsis: quia impotentem illum facitis. Aut si fateamini, quia potuit: sed noluit, nisi hoc modo, quomodo sapientem illum dicitis, vel ostendere poteritis? quem sine vlla ratione tam indecentia velle pati asseritis? Omnia enim hæc, quæ obtenditis, in eius voluntate consistunt. Ita nanque Dei non est aliud, quàm voluntas puniendi. Si ergo non vult punire peccata hominum, liber est homo à peccatis, & ab ira Dei, & ab inferno, & à potestate diaboli, quæ omnia propter peccata patitur: & recipit ea, quibus propter eadem peccata priuatur. Nam in cuius potestate est infernus aut diabolus: aut cuius est regnum cælorum, nisi eius, qui fecit omnia? Quæcunque itaque timetis aut desideratis, eius voluntati subiacent, cui nihil resistere potest. Quapropter si humanum genus saluare noluit, nisi eo, quo dicitis, modo: cùm sola voluntate potuerit vt minus dicam: videte, quomodo eius sapientiæ repugnatis. Nam si homo quod facilè posset id cum graui labore sine ratione faceret, non vtique sapiens ab vllo iudicaretur. Quippe quod dicitis, Deum taliter ostendisse quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur: si nullatenus hominem aliter

D potuisse saluare non monstratur. Nam si aliter non potuisset: tunc forsitan necesse esset, vt hoc modo suam dilectionem ostenderet: nunc verò, cùm aliter possit saluare hominem, quæ ratio est, vt propter ostendendam dilectionem suam ea, quæ dicitis, faciat & sustineat? An enim non ostendit Angelis bonis quantum eos diligat, pro quibus talia non sustinet? Quod verò eum dicitis venisse expugnare pro vobis diabolum, quo sensu audetis proferre? Nónne Dei omnipotentia regnat vbique? Quomodo ergò indigebat Deus, vt ad vincendum diabolum de cœlo descenderet? Hæc nobis infideles obijcere posse videntur.

Quòd nullam diabolus habebat iustitiam aduersus hominem: & quare dicatur habuisse vel videatur, & cur hoc modo hominem Deus liberaret.

Caput VII.

SED & illud, quod dicere solemus, Deum scilicet debuisse prius per iustitiam contra diabolum agere, vt liberaret hominem: quàm per fortitudinem, vt cùm diabolus eum, in quo nulla mortis erat causa, & qui Deus erat, occideret: iustè potestatem, quam super peccatores habebat, amitteret: alioquin iniustam violentiam fecisset illi, quoniam iustè possidebat hominem, quem non ipse violenter attraxerat, sed idem homo se sponte ad illum contulerat: non video quam vim habeat. Nam si ipse diabolus aut homo suus esset, aut alterius quàm Dei, aut in alia quàm in Dei potestate maneret, forsitan hoc rectè diceretur, cùm autem diabolus aut homo non sit nisi Dei, & extra potestatem Dei neuter consistat, quam

A causam debuit Deus agere cum suo, de suo, in suo, nisi vt seruum suum puniret, qui suo conseruo communem Dominum deserere, & ad se persuasisset transire, ac traditor fugitiuum, fur furem cum furto Domini sui suscepisset. Vterque nanque fur erat, cùm alter altero persuadente seipsum Domino suo furabatur. Quid enim iustius fieri posset, si hoc Deus faceret? aut si iudex omnium Deus hominem sic possessum de potestate tam iniuste possidentis, vel ad puniendum istum aliter quam per diabolum, vel ad parcendum illi eriperet: quæ hæc iniustitia esset? Quanuis enim homo iustè à diabolo torqueretur, ille tamen eum iniuste torquebat. Homo nanque meruerat vt puniretur; nec ab vllo conuenientius quàm ab illo cui consenserat, vt peccaret. Diaboli verò meritum nullum erat vt puniret: imò hoc tanto faciebat iniustius: quanto non ad hoc, amore iustitiæ trahebatur, sed instinctu maliciæ impellebatur. Nam hoc non faciebat Deo iubente, sed incomprehensibili sapientia sua, quæ mala etiam benè ordinat, permittente, & puto illos, qui diabolum aliquam opinantur habere in possidendo homine iustitiam, ad hoc inde adduci: quia vident hominem diaboli vexationi subiacere iustè, & Deum hoc iustè permittere: & idcirco putant diabolum illam iuste inferre. Contingit enim idem aliquid diuersis considerationibus esse iustum & iniustum, & ob hoc aut non diligenter intuentibus totum, iustum aut iniustum iudicari. Euenit enim vt aliquis innocentem percutiat iniuste: vnde ipse iuste percuti mereatur, si tamen percussus (qui non debet se vindicare) percutiat percutientem se, iniuste hoc
B facit. Hæc igitur percussio ex parte repercutientis iniusta est: quia non debuit se vindicare; ex parte verò percussi iusta: quia iniuste percutiens, iustè percuti meruit. Diuerso igitur intuitu iusta & iniusta est eadem actio, quam contingere potest ab alio iudicari iustam tantùm, ab alio iniustam. Hoc quoque modo diabolus non iniustè dicitur vexare hominem, quia Deus hoc iustè permittit: & homo hoc iuste patitur. Sed & hoc, quòd homo iuste dicitur pati, non sua iustitia iu-
Coloss. 2. stè dicitur pati: sed quia punitur iusto iudicio Dei. At si obtenditur, *chirographum* illud *decreti, quod* aduersum nos dicit Apostolus fuisse: & per mortem Christi deletum esse: & putat aliquis per illud significari: quia diabolus quasi sub cuiusdam pacti chirographo ab homine iustè ante passionem Christi peccatum, velut vsuram primi peccati, quod persuasit homini, & pœnam peccati exigeret, vt per hoc iustitiam suam super hominem videatur probare: nequaquam ita intelligendum puto. Quippe *chirographum* illud non est diaboli: quia *chirographum* dicitur *decreti*: decretum enim illud non erat diaboli, sed Dei. Iusto nanque iudicio Dei decretum erat, & quasi chirographo confirmatum, vt homo, qui sponte peccauerat: nec peccatum, nec pœnam peccati
Psal. 77. per se vitare posset, est enim *spiritus vadens, & non*
Ioan. 8. *rediens*: & *qui facit peccatum seruus est peccati* nec qui peccat, impunitus debet dimitti, nisi misericordia peccatori parcat, & eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc *chirographum* nullam inueniri posse diaboli iustitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique sicut in bono Angelo nulla omnino est iniustitia, in malo nulla est penitus iustitia. Nihil igitur erat in diabolo: cur Deus contra illum ad liberandum hominem sua vti fortitudine non deberet.

C

Quomodo licèt humilia, quæ dicimus de Christo, non pertineant ad diuinitatem: tamen inconueniens videtur infidelibus ea de illo dici secundùm hominem: & vnde illis videatur idem homo non sponte mortuus esse.

Caput VIII. An.

SVfficere nobis debet ad rationem, voluntas Dei cùm aliquid facit: licet non videamus, cur ita velit: voluntas nanque Dei nunquam est irrationabilis. *B.* Verum est, si constet Deum id velle vnde agitur: nequaquam enim acquiescunt multi Deum aliquid velle, si rationi repugnare videatur. *A.* Quid tibi videtur repugnare rationi, cùm Deum ea voluisse fatemur, quæ de eius incarnatione credimus? *B* Vt breuiter dicam. Altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore. *A.* Qui hoc dicunt, non intelligunt quod credimus. Diuinam enim naturam absque dubio asserimus impassibilem, ne vllatenus posse à sua celsitudine humiliari: nec in eo quod vult facere, laborare. Sed Dominum Iesum Christum dicimus Deum verum & verum hominem: vnam personam in duabus naturis, & duas naturas in vna persona. Quapropter cùm dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc intelligimus secundùm sublimitatem impassibilis naturæ: sed secundùm infirmitatem humanæ substantiæ, quam gerebat: & sic nostræ fidei nulla ratio obuiare cognoscitur. Sic enim nullam diuinæ substantiæ significamus humilitatem, sed vnam Dei & hominis mõstramus esse personam. Non ergo incarnatione Dei humilitas eius vlla intelligitur facta: sed natura hominis creditur exaltata. *B:* Ita sit, nihil imputetur diuinæ naturæ, quod secundùm infirmitatem hominis de Christo dicitur: veruntamen, D
quomodo iustum aut rationabile probari poterit: quia Deus hominem illum, quem *Pater Filium* *Matth. 3.*
suum dilectum, in quo sibi bene complacuit, vocauit: & quem Filius seipsum fecit, sic tractauit aut tractari permisit. Quæ autem iustitia est, hominem omnium iustissimum morti tradere pro peccatore? Quis homo, si innocentem damnaret vt nocentem liberaret, damnandus non iudicaretur? Ad idem ergo res deduci videtur inconueniens, quod supra dictum est. Nam si aliter peccatores non potuit saluare, quàm iustum damnando, vbi est omnipotentia? Si verò potuit, sed noluit: quomodo defendemus sapientiam eius atque iustitiam? *A.* Deus Pater non quemadmodum videris intelligere, hominem illum tractauit, aut innocentem pro nocente morti tradidit. Non enim eum inuitum ad mortem ille coegit, aut occidi permisit: sed idem ipse sponte suam mortem sustinuit, vt homines saluaret. *B.* Etiam si non inuitum, quoniam voluntati Patris consentit, quodammodo tamen illum coegisse videtur præcipiendo. Dicitur enim, quia Christus *humiliauit semetipsum, factus obediens*
Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Pro- *Philip. 2.*
pter quod & Deus illum exaltauit, & quia *didicit* *Hebr. 5*
obedientiam ex his quæ passus est, & quia *proprio Filio suo non pepercit* Pater, *sed pro nobis omnibus*
tradidit illum. Et idem Filius dicit: *Non veni* *Rom. 8.*
voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui *Ioan. 6.*
misit me. Et iturus ad passionem dicit: *Sicut man-* *Ioan. 14.*
datum dedit mihi Pater sic facio Item, *calicem, quem* *Esa. 18.*
dedit mihi Pater, non bibebam illum? Et alibi: *Pater,* *Matth. 26.*
si possibile est, transeat à me calix iste: veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et alibi: *Pater,* *Ibidem.*
si non potest hic calix transire nisi bibam illum,

fiat

A *fiat voluntas tua.* In omnibus istis plus videtur Christus obedientia cogente, quàm spontanea voluntate disponente mortem sustinuisse.

Quòd sponte mortuus sit, & quid sit, factus est obediens vsque ad mortem: *&* propter quod Deus illum exaltauit, *&* non veni facere voluntatem meam, *&* proprio Filio suo non pepercit, *&* non sicut ego volo, sed sicut tu vis.

Caput IX. An.

VT mihi videtur, nnn bene discernis inter hoc quod fecit exigēte obedientia, & quod sibi factum, quia seruauit nbedientiam, sustinuit non exigente obedientia. B. Necesse habeo vt hoc apertius exponas. A. Cur persecuti sunt eum Iudæi vsque ad mortem? B. Non ob aliud, nisi quia veritatem & iustitiam viuendo & loquendo indeclinabiliter tenebat. A. Hoc puto, quia Deus ab omni rationali creatura exigit, & hoc illa per obedientiam Deo debet. B. Sic nos fateri oportet. A. Hanc igitur obedientiam debebat homn ille Deo Patri, & humanitas diuinitati, & hanc ab illo exigebat Pater. B. Hoc nulli dubium. A. Ecce habes quid fecit exigente obedientia. B. Verum est, & iam video quid sibi illatum; quia obediendo perseuerauit, sustinuit. Nam illata est illi mors: quia perstitit in obedientia, & hanc sustinuit: sed quomodo hanc obedientiam exigat non intelligo. A. Si homn nunquam peccasset, deberet pati mortem: aut deberet Deus hoc ab illo exigere? B. Quemadmodum credimus, nec homo moreretur, nec hoc exigeretur ab illo, sed huius rei à te audire volo rationem. A.

B Rationalem creaturam iustam factam esse: & ad hoc, vt Deo fruendo beata esset, non negas? B. Non. A. Deo autem nequaquam æstimabis conuenire, vt quam fecit iustam ad beatitudinem, cogat sine culpa esse miseram: hominem enim inuitum mori, miserum est. B. Patet, quia si non peccasset homo, non deberet Deus ab eo mortem exigere. A. Non ergo coegit Deus Christum mori, in quo nullum fuit peccatum, sed ipse sponte sustinuit mortem: non per obedientiam deserendi vitam, sed propter obedientiam seruandi iustitiam, in qua tam fortiter perseuerauit, vt inde mortem incurreret. Potest etiam dici, quia præcepit illi mori Pater: cùm hoc præcepit Pater, vnde incurreret mortem. Ita ergo

Philip.2. Hebr.5 *sicut mandatum dedit* illi *Pater sic* fecit, & *calicem quem dedit* ei, bibit: & *factus* est *obediens* Patri *vsque ad mortem*, & sic *didicit* ex his, *quæ passus est, obedientiam*, id est, quousque debeat seruari obedientia. Verbum autem quod propositum est, *didicit*, duobus modis intelligi potest. Aut enim

Philip.2. *didicit*, dictum est pro eo, quod est, alios discere fecit. Aut quia, quod per scientiam non ignorabat, experimento *didicit*: Quòd autem Apostolus, cùm dixisset, *humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*, subdidit, *propter quod & Deus illum exaltauit: & dedit illi nomen, quod est super omne nomen.* Cui

Psal.109. simile est quod Dauid dicit: *De torrente in via bibet, propterea exaltauit caput*: non ita dictum est, quasi nullatenus potuisset peruenire ad hanc exaltationem, nisi per hanc mortis *obedientiam*, & hæc exaltatio non nisi in retributionem huius obedientiæ collata sit. Prius quàm pateretur

Luca 10. Ioan.16. dixit, *omnia* sibi esse *tradita à Patre*, & iterum *omnia Patris esse sua.* Sed quomodo ipse cum Patre sanctóque Spiritu disposuerat se non aliter, quàm per mortem celsitudinem omnipotentiæ

C suæ ostensurum mundo: quippe quod nisi per illam mortem fieri dispositum est: cùm per illam fit: non incongrue dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliquid facere: sed proponimus nos prius aliud facturos, per quod illud fiat, cùm iam factum est quod volumus præcedere: si fit quod intendimus, rectè dicitur, propterea fieri quoniam factum est propter quod differebatur: quia non nisi per illud fieri dispositum erat. Nam si fluuium, quem equo vel naui transire possum: & propono me non nisi naui transiturum, & ideo differo me transmeare, quia nauis abest: cùm iam præsto est nauis, si transeo: rectè de me dicitur, nauis parata fuit, ideo transiuit: & non solùm ita loquimur quando per illud, quod præcedere volumus: sed etiam quando non per illud, sed tantummodò post illud facere aliud aliquid statuimus. Si quis enim differt cibum sumere, propterea quia nondum ea die Missæ celebrationi affuit: peracto quod prius facere volebat, non incongruè dicitur illi: iam sume cibum, propterea quia iam fecisti propter quod sumere differebas. Multò igitur minus inusitata est locutio, cùm Christus dicitur exaltatus propterea, quia mortem sustinuit, per quam & postquam illam exaltationem decreuit facere. Potest hoc & eo modo intelligi, quo idem Dominus legitur profecisse *sapientia & gratia apud Deum*, non quia ita erat: sed quia ille sic se habebat, ac si ita esset. Nam si post mortem exaltatus est, quasi propter illam fierent hæc.

Quòd autem ipse ait: *Non veni voluntatem meam facere, sed eius qui misit me*: tale est, quale est Luca 2. & illud: *Mea doctrina non est mea*: nam quod Ioan.6. quis non habet de se, sed a Deo, hoc non tam suum, quàm Dei dicere debet. Nullus enim homo D à se habet veritatem, quam docet, aut iustam *voluntatem*, sed à Deo. Non ergo venit Christus Ioan.7. *voluntatem* suam facere, sed Patris. quia iusta voluntas, quam habebat, non erat ex humanitate, sed ex diuinitate. *Proprio* enim *Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, Rom.8. non est aliud, quàm non liberauit illum. Nam multa in sacra Scriptura huiusmodi inueniuntur. Vbi autem dicit: *Pater si fieri potest, transeat à* Matth.26. *me calix iste, veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu, &c. si non potest hic calix transire nisi bibam illum,* Ibidem. *fiat voluntas tua*: naturalem salutis per voluntatem suam significat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. *Voluntatem* verò *Patris* dicit, non quoniam maluerit Pater mortem Filij, quàm vitam; sed quia humanum genus restaurari nolebat Pater, nisi faceret homo tam magnum aliquid, sicut erat mors illa: quia non poscebat ratio, quod alius facere non poterat. Idcirco dicit Filius illum velle suam mortem, quam ipse maluit pati, quàm vt genus humanum non saluaretur: ac si diceret. Quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam, *fiat* ergo *voluntas tua*, id est, fiat mors mea, vt mundus tibi reconcilietur. Nam sæpe aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud, quòd si vellet, non fieret illud quod dicitur velle, vt cùm dicimus, illum lucernam velle extinguere, qui non vult fenestram claudere, per quam ventus intrat, qui lucernam extinguit. Sic ergo voluit Deus Pater mortem Filij, quia non aliter voluit mundum saluare, nisi homo tam magnum aliquid faceret, vt iam dixi. Quòd Filio volenti salutem hominum, tantundem valuit,

quo-

A quoniam hoc alius facere non volebat: quantum si illi mori præciperet: vnde ille, *sicut mandatum illi dedit Pater sic fecit*, & *calicem, quem dedit ei Pater*, bibit, *obediens vsque ad mortem.*

Item de eisdem, quomodo aliter rectè intelligi possunt.

Caput X.

POtest etiam rectè intelligi: quia per illam piam voluntatem, qua voluit Filius pro salute mundi mori, dedit illi Pater: non tamen cogendò mandatum, & *calicem* passionis, & non pepercit illi: sed *pro nobis tradidit illum*, & mortem illius voluit, & quia ipse Filius *obediens* fuit *vsque ad mortem*, & *didicit ex his*, quæ passus est, *obedientiam.* Quemadmodum enim secundùm humanitatem non habebat a se voluntatem iuste viuendi, sed à Patre: ita quoque illam voluntatem, qua, vt tantùm bonum faceret, mori voluit, non potuit habere nisi *a Patre luminum, à quo est omne datum* Iacob.1. *optimum, & omne donum perfectum*, & sicut Pater tradere, dando voluntatem, dicitur: ita non incongrue fit, si impellere asseritur. Sicut enim dicit Filius de Patre: *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum*: ita dicere potuit, nisi impulerit eum. Similiter quoque proferre potuit, nemo currit ad mortem propter nomen meum, *nisi Pater* impulerit aut *traxerit eum.* Quoniam nanque voluntate quisque ad id, quod indeclinabiliter vult, trahitur vel impellitur: non inconuenienter trahere aut impellere dicitur Deus, cùm talem voluntatem dat, in quo tractu vel impulsu nulla intelligitur violentiæ necessitas: sed acceptæ bonæ voluntatis spontanea & amata tenacitas. Si ergo hoc B modo nequit denegari Patrem, voluntatem illam dando, Filium eius ad mortem traxisse vel impulisse: quis non videat eadem ratione mandatum illi, vt mortem sustineret, sponte & *calicem*, quem non inuitus biberet, dedisse. Et si Filius sibi non pepercisse, sed pro nobis spontanea voluntate seipsum tradidisse, rectè dicitur: quis neget rectè dici, quia Pater a quo talem habuit voluntatem, illi non pepercit: sed *pro nobis tradidit illum* & mortem eius voluit? Hoc etiam modo indeclinabiliter & sponte seruando acceptam voluntatem à Patre, Filius *factus est* illi *obediens vsque ad mortem*, & *didicit ex his, quæ passus est, obedientiam*, id est, quam magna res facienda sit per *obedientiam.* Nam tunc est vera & simplex obedientia, cùm rationalis natura non necessitate, sed sponte seruat voluntatem à Deo acceptam. Alijs quoque modis rectè possumus Patrem voluisse Filij mortem intelligere, quamuis isti possint sufficere. Nam sicut velle dicimus eum, qui facit vt alius velit, ita etiam dicimus eum velle, qui non facit vt alius velit, sed approbat quia vult: vt cùm videmus aliquem fortiter pati velle molestiam, vt perficiat quod bene vult: quamuis fateamur nos velle, vt illam pœnam sustineat: non tamen volumus aut amamus pœnam eius, sed voluntatem. Illum quoque qui prohibere potest, & non prohibet, solemus dicere, quia vult quod non prohibet. Quoniam ergo Patri voluntas Filij placuit, nec prohibuit eum velle aut implere quod volebat, rectè voluisse, vt Filius mortem tam pie & tam vtiliter sustineret, quamuis pœnam eius non amaret, affirmatur. Non autem potuisse *calicem transire nisi biberet illum*, dixit, non quia non posset mortem vitare, si vellet: sed quoniam, sicut dictum est, mundum erat impossibile aliter saluari, & ipse indeclinabiliter volebat potius mortem pati, quàm vt mundus non saluaretur.

C Idcirco autem dixit verba illa, vt doceret humanum genus aliter non potuisse saluari, quàm per mortem eius, non vt ostenderet se mortem nequaquam voluisse vitare. Nam quæcunque de illo dicuntur, ex his, quæ dicta sunt similia, sic sunt exponenda: vt nulla necessitate, sed libera voluntate mortuus credatur. Erat nanque omnipotens, & de illo legitur, quoniam *oblatus est, quia ipse voluit.* Et ipse dicit: *Ego pono animam meam, & iterum sumo eam: nemo tollet eam à me, sed ego pono eam, & iterum sumo eam. Potestatem habeo ponere animam meam, & iterum sumere eam.* Quod ergo idem ipse sua potestate & sua voluntate facit, nullatenus ad hoc cogi rectè potest. Esaia 53. Ioan.10. *B.* Hoc solum, quia permittit Deus illum sic tractari, quamuis volentem, non videtur tali Patri de tali Filio conuenire. *A.* Imò maximè decet talem Patrem tali Filio consentire: si quid vult laudabiliter ad honorem Dei, & vtiliter ad salutem hominum: quod aliter fieri non potuit. *B.* In hoc adhuc versamur, qualiter mors illa rationabilis & necessaria monstrari possit. Aliter nanque nec ipse Filius eam velle, nec Pater cogere aut permittere debuisse videtur. Quæritur enim, cur Deus aliter hominem saluare non potuit, aut si potuit, cur hoc modo voluit. Nam & inconueniens videtur esse Deo: hominem hoc modo saluasse, nec apparet quid mors illa valeat ad saluandum hominem. Mirum enim est, si Deus sic delectatur, aut eget sanguine innocentis: vt non nisi interfecto eo, parcere velit aut possit nocenti? *A.* Quoniam accipis in hac quæstione personam eorum, qui credere nil volunt nisi præmonstrata ratione, volo tecum pacisci, vt nullum vel minimum inconueniens in Deo à nobis accipiatur, & nulla vel minima ratio, si maior non repugnat, reijciatur. Si- D cut enim in Deo quantumlibet paruum inconueniens sequitur impossibilitas, ita quantumlibet paruam rationem, si maiori non vincitur, comitatur necessitas. *B.* Nihil in hac re libentius accipio, quàm vt hoc pactum inter nos communiter seruetur. *A.* De Incarnatione Dei tantùm, & de his, quæ de illo assumpto homine credimus, quæstio est. *B.* Ita est. *A.* Ponamus ergo Dei Incarnationem, & quæ de illo dicimus homine, nunquam fuisse, & constet inter nos hominem esse factum ad beatitudinem, quæ in hac vita haberi non potest, nec ad illam posse peruenire quenquã, nisi dimissis peccatis: nec vllum hominem hanc vitam transire sine peccato, & alia, quorum fides ad salutem æternam necessaria est. *B.* Ita fiat, quia nihil in his inconueniens, aut impossibile Deo videtur. *A.* Necessaria est igitur homini, peccatorum remissio, vt ad beatitudinem perueniat. *B.* Sic omnes tenemus.

Quid sit peccare, & pro peccato satisfacere.

Caput XI. An.

QVærendum est igitur, qua ratione Deus dimittit peccata hominibus: & vt, hæc faciamus apertius, prius videamus quid sit peccare, & pro peccato satisfacere. *B.* Tuum est ostendere, & meum intendere. *A.* Si Angelus & homo semper redderet Deo quod debet, nunquam peccaret. *B.* Nequeo contradicere. *A.* Non est itaque aliud peccare, quàm Deo non reddere debitum. *B.* Quid est debitum, quod Deo debemus? *A.* Omnis voluntas rationalis creaturæ subiecta debet esse voluntati Dei. *B.* Nihil verius. *A.* Hoc est debitum, quod debet Angelus & homo Deo quod soluendo nullus peccat: & quod omnis, qui non

soluit

A soluit peccat. Hæc est iustitia siue rectitudo voluntatis, quæ *iustos* facit siue *rectos corde*, id est, voluntate, hic est solus honor & totus, quem debemus Deo, & quem à nobis exigit Deus. Sola namque talis voluntas opera facit placita Deo, cùm potest operari, & cùm non potest, ipsa sola per se placet: quia nullum opus sine illa placet. Hunc honorem debitum, qui Deo non reddit, aufert Deo quod suum est, & Deum exhonorat, & hoc est peccare. Quandiu autem non soluit quod rapuit, manet in culpa, nec sufficit solummodò reddere quod ablatum est, sed pro contumelia illata plus habet reddere quam abstulit. Sicut enim qui lædit salutem alterius, nō sufficit si salutem restituit, nisi pro illata doloris iniuria recompenset aliquid: ita qui honorem alicuius violat, non sufficit honorem reddere, si non secundùm exhonorationis factam molestiam aliquid quod placet illi, quem exhonorauit, restauret. Hoc quoque attendendum, quòd cùm aliquis quod iniustè abstulit, soluit, hoc debet dare, quod ab illo non posset exigi, si alienum non rapuisset. Sic ergo debet omnis qui peccat, honorem, quem rapit, Deo soluere, & hoc est satisfactio, quam omnis peccator debet Deo facere. *B.* In his omnibus, quoniam rationem sequi proposuimus, quamuis aliquantulum me terreas, nil habeo quod possim dicere contra.

Vtrum sola misericordia sine omni debiti solutione deceat Deum peccata dimittere.

Cap. XII. Ans.

REdeamus & videamus, vtrum sola misericordia sine omni solutione ablati sibi honoris, deceat Deum peccata dimittere? *B.* Non video cur non deceat. *A.* Sic dimittere peccatum
B non est aliud, quàm non punire. & quoniam rectè ordinare peccatum sine satisfactione non est nisi punire: si non punitur, inordinatum dimittitur. *B.* Rationabile est quod dicis. *A.* Deum verò non decet aliquid in suo regno inordinatum dimittere. *B.* Si aliquid aliud volo dicere, timeo peccare. *A.* Igitur non decet Deum peccatum sic impunitum dimittere. *B.* Ita sequitur. *A.* Est & aliud quod sequitur. Si peccatum sic dimittitur impunitum, quia similiter erit apud Deum peccanti & non peccanti: quod Deo non conuenit. *B.* Non possum negare. *A.* Vide & hoc: Institiam hominum nemo nescit esse sub lege, vt secundùm eius quantitatem, mensura retributionis à Deo recompensetur. *B.* Ita credimus. *A.* Si autem peccatum nec soluitur, nec punitur, nulli legi subiacet. *B.* Non possum aliter intelligere. *A.* Liberior igitur est omnis iniustitia si sola misericordia dimittitur, quàm iustitia: quod valde inconueniens videtur. Ad hæc etiam extenditur hæc inconuenientia, vt iniustitiam Deo simile esse faciat: quia sicut Deus nulli legi subiacet, ita & iniustitia. *B.* Nequeo resistere rationi tuæ: sed cùm Deus nobis præcipiat omnino dimittere peccantibus in nos: videtur repugnare, vt hæc nobis præcipiat, quod ipsum facere non decet. *A.* Nulla in hoc est repugnantia: quia Deus hæc præcipit nobis, vt non præsumamus quod solius Dei est. Ad nullum enim pertinet *vindictam* facere, nisi ad illum, qui Dominus est omnium, nam cùm terrenæ potestates hoc rectè faciunt, ipse facit Deus, à quo ad hoc ipsum sunt ordinatæ. Remouisti repugnantiam, quam putabam inesse. sed est aliud, ad quod tuum volo habere responsum: nam cùm Deus sit liber, vt nullius legis subiaceat iudicio: & sit ita benignus, vt nihil benignius cogitari queat: & nil sit rectum

C aut decens, nisi quod ipse vult: mirum videtur, si dicimus, quia nullatenus vult, aut non ei licet iniuriam suam dimittere, à quo etiam de his, quas aliis facimus, solemus indulgentiam petere. *A.* Verum est quod dicis de libertate, & voluntate, & benignitate illius: sed sic eas debemus rationabiliter intelligere, vt dignitati illius non videamur repugnare. Libertas enim non est nisi ad hoc, quod expedit aut decet; nec benignitas dicenda est, quæ aliquid Deo indecens operatur. Quòd autem dicitur, quia quod vult iustum est: & quod non vult, iustum non est, non ita intelligendum est, vt si Deus velit quodlibet inconueniens, iustum sit: quia ipse vult. Non enim sequitur si Deus vult mentiri, iustum esse mentiri: sed potius Deum illum non esse. Nam nequaquam potest velle mentiri voluntas, nisi in qua corrupta est veritas, immò quæ deserendo veritatem corrupta est. Cùm ergo dicitur, si Deus vult mentiri, non est aliud, quàm si Deus est talis naturæ, quę velit mentiri, & idcirco non sequitur iustum esse mendacium, nisi ita intelligatur: sicut cùm de duobus impossibilibus dicimus: si hoc est, illud est: quia nec hoc, nec illud est, vt si quis dicat: si aqua est sicca, & ignis est humidus: neutrum enim verum est. Itaque de illis tantum est verum dicere: si Deus hoc vult, iustum est, quæ Deum velle non est inconueniens. Si enim vult Deus vt pluat, iustum est vt pluat: & si vult vt aliquis homo occidatur, iustum est vt occidatur. Quapropter si non decet Deum aliquid iniustè aut inordinatè facere, non pertinet ad eius libertatem, ac benignitatem, ac voluntatem peccantem, qui non soluit Deo quod abstulit, impunitū dimittere. *B.* Omnia mihi aufers, quæ putabam tibi posse obijci. *A.* Vide adhuc cur Deum non deceat hæc facere. *B.* Libenter ausculto quicquid dicis. D

Quòd nihil minus sit tolerandum in rerum ordine, quàm vt creatura Creatori debitum honorem auferat, & quòd non soluat quod aufert.

Caput XIII. An.

NIhil minus tolerandum est in rerum ordine, quàm vt creatura Creatori debitum honorem auferat, & non soluat quod aufert. *B.* Nihil clarius iudico. *A.* Nihil autem iniustius toleratur, quàm quo nihil minus est tolerandum. *B.* Nec hoc est obscurum. *A.* Puto ergo, quia non dices Deum debere tolerare, quo nihil iniustius toleratur, vt quòd creatura non reddat Deo quod aufert. *B.* Immò penitus negandum esse iudico. *A.* Item si Deo nihil maius aut melius est, nihil iustius, quàm quæ honorem illius seruet in rerum dispositione summa iustitia, quæ non est aliud, quàm ipse Deus. *B.* Hoc quoque nil apertius. *A.* Nihil ergo seruat Deus iustius, quàm suæ dignitatis honorem. *B.* Quod vtique necessariò concedi oportet. *A.* Videtur tibi, quòd eum integrè seruet, si sic auferri sibi permittit: vt nec soluatur, nec ipse auferentem puniat. *B.* Non audeo dicere. *A.* Necesse est ergo, vt aut ablatus honor soluatur, aut pœna sequatur, alioquin aut sibiipsi Deus iustus non erit, aut ad vtrumque impotens erit: quod nefas est etiam cogitare. *B.* Nihil rationabilius dici potest, vt puto.

Cuiusmodi honor Dei sit pœna peccantis.

Caput XIV. Boso.

SED volo à te audire, si peccantis pœna sit illi honor, aut cuiusmodi honor sit. Si enim pœna peccantis non eius honor est, cùm peccator non soluit

A soluit quod abstulit, sed punitur, sic perdit Deus honorem suum vt non recuperetur, quod his, quæ dicta sunt, repugnare videtur. A. Deum impossibile est honorem suum perdere: aut enim peccator sponte soluit quod debet, aut Deus ab inuito accipit. Nam aut homo debitam subiectionem Deo siue non peccando, siue quod peccat soluendo voluntate spontanea, exhibet: aut Deus inuitum sibi torquendo subijcit: & sic se Dominum eius esse ostendit, quod ipse homo voluntate fateri recusat. In quo considerandum, quia sicut homo peccando rapit quod Dei est: ita Deus puniendo aufert quod hominis est. Quippe non solùm id suum alicuius esse dicitur, quod iam possidet: sed quod in eius potestate est vt habeat. Quoniam ergo homo factus est, ita vt beatitudinem habere posset, si non peccaret, cùm ergo propter peccatum beatitudine & omni bono priuatur, de suo, quamuis inuitus, soluit quod rapuit, quia licet Deus hoc ad vsum sui commodi non transferat, quod aufert: sicut homo pecuniam, quam alij aufert, in suam conuertit vtilitatem: hoc tamẽ quod aufert, vtitur ad suum honorem, per hoc, quia aufert. Auferendo enim peccatorem, & quæ illius sunt subiecta, sibi esse probat.

Si Deus vel ad modicum patiatur honorem suum violari. Cap. XV. Boso.

PLacet quod dicis. Sed est & aliud, ad quod tuam responsionem postulo, nam si Deus ita, sicut probas, suum debet honorem seruare: cur vel ad modicum patitur illum violari. Quod enim aliquod modo lædi sinitur: non integrè aut perfectè custoditur. A. Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. B Idem namque ipse sibi honor est incorruptibilis, & nullo modo mutabilis. Veruntamen cùm vnaquæque creatura suum & quasi sibi præceptum ordinem, siue naturaliter, siue rationabiliter seruat, Deo obedire, & Deum dicitur honorare: & hoc est maxime rationalis natura, cui datum est intelligere quod debeat. Quæ cùm vult quod debet, Deum honorat, non quia illi aliquid confert, sed quia sponte se eius voluntati & dispositioni subdit: & in rerum vniuersitate ordinem suum, & eiusdem vniuersitatis pulchritudinem, quantum in ipsa est, conseruat. Cùm verò non vult quod debet, Deum, quantum ad ipsam pertinet, inhonorat, quoniam non subdit se sponte illius dispositioni: & vniuersitatis ordinem & pulchritudinem, quantum in se est, perturbat, licèt potestatem & dignitatem Dei nullatenus lædat aut decoloret. Si enim ea, quæ cœli ambitu continentur, vellent non esse sub cœlo, aut elongari à cœlo: nullatenus possent nisi sub cœlo esse, nec fugere cœlum, nisi appropinquando cœlo. Nam & vnde, & qua, & quo, & quæ irent sub cœlo essent, & quantò magis à qualibet parte cœli elongarentur: tantò magis oppositæ parti appropinquarent. Ita quamuis homo, vel malus Angelus diuinæ voluntati & ordinationi subiacere nolit: non tamen eam fugere valet, quia si vult fugere, de sub voluntate iubente currit sub voluntatem punientem. Et si quæris qua transit, non nisi sub voluntate permittentis, & hoc ipsum, quod peruersè vult aut agit, in vniuersitatis præfatæ ordinem, & pulchritudinem summa sapientia conuertit. Ipsa namque peruersitatis spontanea satisfactio: vel à non satisfaciente pœnæ exactio: excepto hoc, quòd Deus de malis multimodis bona facit, in eadem vniuersitate locum tenent suum C & ordinis pulchritudinem. Quas si diuina sapientia, vbi peruersitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet: fieret in ipsa vniuersitate, quam Deus debet ordinare, quædam ex violata ordinis pulchritudine deformitas, & Deus in sua dispositione videretur deficere. Quæ dum quoniam sicut sunt inconuenientia, ita sunt impossibilia: necesse est vt omne peccatum satisfactio aut pœna sequatur. B. Satisfecisti obiectioni meæ. A. Palàm est ergo, quia Deum, quantum in ipso est, nullus potest honorare vel exhonorare: sed quantum in se est, hoc aliquis facere videtur, cùm voluntatem suam voluntati eius subijcit aut subtrahit. B. Nescio quid contra queam dicere. A. Adhuc addam aliquid. B. Tandiu dic, donec me tædeat audire.

Ratio, quòd Angelorum numerus, qui ceciderunt, restituendus sit de hominibus. Cap. XVI. An.

DEum constat proposuisse, vt de humana natura, quam fecit sine peccato, numerum Angelorum, qui ceciderant, restitueret. B. Hoc credimus, sed vellem aliquam huius rei rationem audire. A. Fallis me: non enim proposuimus tractare, nisi de sola Incarnatione Dei, & tu mihi alias interseris quæstiones. B. Ne irascaris: *hilarem datorem diligit Deus*: nam nemo probat magis se hilariter dare quod promittit, quàm qui plus dat, quam promittit, dic ergo libenter quod quæro. 2.Cor.9. A. Rationalem creaturam, quæ Dei contemplatione beata vel est, vel futura est, in quodam rationabili & perfectu numero præscitam à Deo, ita vt nec maiorem, nec minorem illum esse deceat, non est dubitandum. Aut enim nescit Deus, in quo numero melius eam deceat constitui, quod falsum est: aut si scit, in eo illam constituet, quem ad D hoc decentiorem intelliget. Quapropter, aut Angeli illi, qui ceciderunt, facti erant ad hoc, vt essent intra illum numerum: aut quia intra illum numerum permanere non potuerunt, ex necessitate ceciderunt; quod absurdum est opinari. B. Veritas est aperta quod dicis. A. Quomodo ergo de illo numero esse debuerunt, aut restituendus est ex necessitate numerus eorum, aut imperfecto numero remanebit rationalis natura, quæ in numero perfecto præscita est: quod esse non potest. B. Restaurandi procul dubio sunt. A. Necesse est ergo eos de humana natura: quoniam non est alia, de qua restaurari possint. B. Cur non aut ipsi, aut alij Angeli pro illis possint restitui?

Cur non aut ipsi, aut alij Angeli pro illis, possint restitui. Caput XVII. An.

CVm videbis nostræ restaurationis difficultatem, intelliges eorum reconciliationis impossibilitatem. Alij autem Angeli pro illis restitui non possunt ideo (vt taceam, quoniam hoc repugnare videatur primæ creationis perfectioni) quia non debent, nisi tales esse possint quales illi fuissent, si non peccassent, & cùm illi nulla visa viudicta peccati perseuerassent, quod post illorum casum alijs, qui pro illis restituerentur, esset impossibile. Non enim pariter laudabiles sunt, si stant in veritate: & qui nullam nouit peccati pœnam, & qui eam semper aspicit æternam. Nam nequaquam putandum est, bonos Angelos esse confirmatos casu malorum, sed suo merito. Sic namque, si boni cum malis peccassent, simul damnati essent: ita iniusti, si cum iustis stetissent, pariter confirmati fuissent. Quippe si aliqui eorum, non nisi casu aliorum confirmandi erant, aut nullus vn-

A lus vnquam confirmaretur: aut necesse erat aliquem casurum, qui ad alios confirmandos puniretur: quæ vtraque absurda sunt. Illo itaque modo confirmati sunt illi, qui steterunt, quo pariter confirmati essent omnes, si perstitissent: quemadmodum ostendi, sicut potui, vbi tractaui: cur Deus diabolo perseuerantiam non dedit. *B.* Probasti malos Angelos de humana natura restaurandos, & patet ex hac ratione: quia non in minori numero erunt electi homines, quàm sunt Angeli reprobi. Sed vtrum plures futuri sint, si potes ostende.

Vtrum plures futuri sint sancti homines, quàm sint mali Angeli. Cap. XVIII. An.

SI Angeli, antequam quidam illorum caderent, erant in illo perfecto, de quo diximus, numero non sunt homines facti, nisi pro restauratione Angelorum perditorum, & palam est, quia non erunt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus Angelis: complendum est de hominibus, & quod perijt, & quod prius deerat, & erunt electi homines plures reprobis Angelis, & sic dicimus, quia non fuerunt homines facti tantùm ad restaurandum numerum imminutum: sed etiam ad perficiendum nondum perfectum. *B.* Quid potius tenendum est: an quòd Angeli prius facti sint in numero perfecto? an non? *A.* Quod mihi videtur, dicam. *B.* Non plus à te exigo. *A.* Si homo factus est post casum malorum Angelorum, sicut quidam intelligunt in Genesi: non video posse me per hoc probare alterum horum determinate. Potest enim (vt puto esse) quòd Angeli fuerunt prius in numero perfecto, & postea factus sit homo propter restaurandum imminutum eorum numerum & potest esse, quòd non B fuerunt in numero perfecto, quia differebat Deus, sicut adhuc differt, illum implere numerum, facturus humanam naturam suo tempore. Vnde aut solummodò numerum nondum integrum perficeret: aut etiam si minueretur, restitueret. Si autem tota creatura simul facta est, & dies illi, in quibus Moyses istum mundum non simul factum esse videtur dicere, aliter sunt intelligendi, quàm sicut videmus istos dies, in quibus viuimus: intelligere nequeo, quomodo facti sunt Angeli in illo perfecto numero. Quippe si ita esset, videtur mihi: quia ex necessitate, aut aliqui homines, vel Angeli casuri erant, aut plures essent in illa cœlesti ciuitate, quàm illa perfecti numeri conuenientia exigeret. Si ergo omnia simul facta sunt: sic videntur Angeli & duo primi homines in numero perfecto fuisse, vt de hominibus, si nullus caderet Angelus, quod deerat solum perficeretur, & si aliquis periret, hoc quoque quod caderet, restitueretur: & hominis natura, quæ infirmior erat, quasi Deum excusaret, atque diabolum confunderet, si ille suum casum infirmitati suæ imputaret, cùm ipsa infirmior staret. Ac si & eadem ipsa caderet, multò magis Deum defenderet cõtra diabolum, & contra seipsam: cùm ipsa facta valde infirmior & mortalis, in electis de tanta infirmitate tantò altius ascenderet: quàm vnde diabolus cecidisset, quantò boni Angeli, quorum æqualitas ei debetur, profecerunt post ruinam malorum, quia perseuerauerunt. Ex his rationibus potius mihi videtur, quia in Angelis non fuit ille perfectus numerus, quo ciuitas illa cœlestis perficeretur, quia si homo simul cum Angelis factus non est, sicut possibile est esse, & si simul facti sunt, quod magis putant multi, quoniam legitur: *qui viuit in æternum, creauit omnia simul*: videtur necesse esse. C *Ecclesi. 18.* Sed & si perfectio mundanæ creaturæ, non tantùm est intelligenda in numero indiuiduorum, quantum in numero naturarum, necesse est humanam naturam, aut ad complementum eiusdem perfectionis esse factam: aut illi superabundare, quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro seipsa ibi facta est, & non solùm pro restaurandis indiuiduis alterius naturæ. Vnde palàm est, quia si etiam Angelus nullus perijsset, homines tamen in cœlesti ciuitate suum locum habuissent. Sequitur itaque, quia in Angelis, antequam quidam illorum caderent, non erat ille perfectus numerus: alioquin necesse erat, vt aut homines, aut Angeli aliqui caderent: quoniam extra numerum perfectum ibi nullus manere poterat. *B.* Nonnihil effecisti. *A.* Est & alia ratio, vt mihi videtur, quæ non parum suffragatur illi sententiæ: quæ Angelos non esse factos in perfecto numero existimat. *B.* Dic illam. *A.* Si Angeli in illo perfecto numero facti sunt, & nullatenus facti sunt homines, nisi pro restauratione perditorum Angelorum, palam est, quia nisi illi Angeli ab illa beatitudine cecidissent, homines ad illam non ascenderent. *B.* Hoc constat. *A.* Si quis ergo dixerit: quia tantum lætabuntur electi homines de Angelorum perditione, quantum gaudebunt de sua assumptione, quoniam absque dubio hæc non esset, nisi illa fuisset, quomodo poterunt ab hac peruersa gratulatione defendi. Aut quomodo dicemus Angelos, qui ceciderunt, in hominibus restauratos: si illi sine hoc vitio permansuri erant, si non cecidissent, id est, sine gratulatione de casu aliorum, isti verò sine illo esse non potuerũt, immò qualiter cum hoc vitio beati esse debebunt. Deinde qua audacia dicemus Deum non velle, D aut non potuisse hanc restaurationem sine hoc vitio facere. *B.* Nónne similiter est in gentibus, quæ ad fidem vocatæ sunt: quia illam Iudæi repulerunt? *A.* Non: nam si omnes Iudæi credidissent, gentes tamen vocarentur, quia *in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi*. Sed *Acto. 10.* quoniam, Iudæi Apostolos contempserunt: ea tunc fuit occasio, vt ad gentes illi conuerterentur. *B.* Nullo modo video quid contra hoc dicere possim. *A.* Vnde tibi videtur accidere singulis illa lætitia de alieno casu? *B.* Vnde, nisi quia certus erit vnusquisque, quoniam vbi erit nullatenus esset, si alius inde non cecidisset? *A.* Si ergo hanc certitudinem nullus haberet, non esset vnde vllus de alieno damno gauderet. *B.* Ita videtur. *A.* Putásne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem, si multò plures erunt, quàm ceciderunt? *B.* Nequaquam possum opinari, quod eam habeat, aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit scire, vtrum pro restaurando, quod imminutum erat, aut pro complendo, quod nondum perfectum erat, de illo numero constituendæ ciuitatis sit factus, sed omnes certi erunt se factos esse ad perficiendam illam ciuitatem. *A.* Ergo si plures erunt quàm reprobi Angeli, nullus poterit aut debebit scire se non esse ibi assumptum, nisi pro alieno casu. *B.* Verum est. *A.* Non igitur habebit aliquis cur gaudere debeat de alterius perditione. *B.* Ita sequitur. *A.* Cùm itaque videamus, quia si plures erunt homines electi quàm sint reprobi Angeli, illa non sequitur inconuenientia, quam sequi necesse est, si plures non erunt, & cùm impossibile sit vllum in illa ciuitate futurum inconueniens, videtur necesse esse, vt Angeli non sint facti in illo perfecto numero: & plures futuri

A sint beati homines, quàm sint miseri Angeli. *B.* Non video qua ratione hoc negari queat. *A.* Aliam adhuc einsdem sententiæ posse dici puto rationem. *B.* Hanc quoque proferre debes. *A.* Credimus hanc mundi molem corpoream in melius renouãdam, nec hoc futurum esse, donec impleatur numerus electorum hominum, & illa beata perficiatur ciuitas, nec post eius perfectionem hoc differendum. Vnde colligi potest, Deum ab initio proposuisse, vt vtrunque simul perficeret, quatenus & minor, quæ Deum non sentiret, natura: ante maiorem, quæ Deo frui deberet, nequaquam perficeretur, & in maioris perfectione mutata in melius suo qoodammodo quasi congratularetur, immò omnis creatura de tam gloriosa & tam admirabili sui consummatione ipsi Creatori, & sibi inuicem quæque suo modo æterne congaudendo iocundaretur, quatenus quod voluntas in rationabili natura sponte facit hoc, & iam insensibilis creatura per Dei dispositionem naturaliter exhiberet. Solemus nanque in maiorum nostrorum exaltatione congaudere: vt cùm in natalitijs Sanctorum exultatione festiua iocundamur, de gloria eorum exultãtes. Quam sententiam illud adiuuare videtur: quia si Adam non peccasset, differret tamen Deus illam ciuitatem perficere, donec cõpleto ex hominibus, quem expectabat, numero, ipsi qooque homines in corporum, vt ita dicam, transmutarentur immortalitatem. Habebant enim in paradiso quandam immortalitatem, id est, potestatem non moriendi, sed non erat immortalis hæc potestas: quia poterant mori, vt scilicet ipsi non possent mori. Quod si ita est, vt videlicet rationalem illam & beatam ciuitatem, & hanc

B mundanam sensibilemque naturam Deus ab initio proposuerit simul perficere, videtur quia aut illa ciuitas non erat completa in numero Angelorum, ante malorum ruinam, sed expectabat Deus, vt eam de hominibus completet, quando corpoream mũdi naturam melius innouaret, aut si perfecta erat in numero, non erat perfecta in confirmatione: & differenda erat eius confirmatio, etiam si nullus in ea peccasset vsq; ad eandem mundi, quam expectamus, renouationem, aut si non diutius illa confirmatio differenda erat, accelerãda erat mundana renouatio, vt cum eadem confirmatione fieret. Sed quòd mundum nouiter factum statim Deus renouare, & eas res, quæ post renouationem illam non erunt, in ipso initio, antequam appareret cur factæ essent, destruere instituerit, omni caret ratione. Sequitur ergo quia Angeli non ita fuerunt in numero perfecto, vt eorum confirmatio non diu differretur, propterea quia mundi noui renouationem mox oporteret fieri, quod non conuenit. Quod autem eandem confirmationem vsque ad mundi futuram renouationem differre Deus voluerit, inconueniens videtur: præsertim cùm illam in aliquibus tam citò perfecerit. Et cùm intelligi possit, quia in primis hominibus quando peccauerunt illam fecisse, si non peccassent, sicut fecit in perseuerantibus Angelis. Quamuis enim nondum proueherentur ad illam æqualitatem Angelorum, ad quam peruenturi erant homines, cùm perfectus esset numerus de illis assumendos. In illa tamen iustitia, in qua erant, videtur quòd si vicissent, vt non peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni propagine sua, quòd vltra peccare non possent, quemadmodum quia victi peccauerunt, sic infirmati sunt, vt quantum in ipsis est, sine peccato esse non possint. Quis enim audeat dicere, plus

valere iustitiam ad alligandum in seruitutem hominem in prima persuasione sibi consentientem, quàm valeret iustitia ad confirmandum eum in libertate sibi in eadem prima tentatione adhærentem? Nam quemadmodum, quoniam humana natura tota, quæ erat in parentibus primis, tota in illis victa est vt peccaret (excepto illo solo homine, quem Deus sicut sine viri semine de Virgine facere, sic sciuit a peccato Adæ secernere voluit) ita in eisdem tota vicisset, si non peccasset. Restat ergo vt non completa in illo primo numero Angelorum superna ciuitas: sed de hominibos complenda fuisse dicatur. Quæ si rata sunt, plures erunt electi homines, quàm sint reprobi Angeli. *B.* Rationabilia mihi valde videntur quę dicis, sed quid dicemus, quia legitur de Deo: *constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel*, quod quidam, quia pro *filiorum Israel* inuenitur *Angelorum Dei*, sic exponunt, vt secundùm numerum bonorum Angelorum assumendus intelligatur numerus electorum hominum. *A.* Hoc non repugnat prædictæ sententiæ, si certum non est, quòd totidem Angeli cecidissent, quot remanserunt. Nam si plures sunt Angeli electi, quàm reprobi, & necesse est vt reprobos electi homines restaurent, & potest fieri vt beatorum numero coæquentur, & sic plures erunt homines iusti, quàm Angeli iniusti. Sed memento quo pacto incœpi tuæ respondere quæstioni, tuæ videlicet, si quod dixero maior non confirmet authoritas, quamuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur: nisi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo reuelet. Certus enim sum, si quid dico quod sacræ Scripturæ absque dubio contradicat, quia falsum est: nec illud

C

tenere volo, si cognouero. Sed si in illis rebus, de quibus diuersa sentiri possunt sine periculo, sicut est illud, vnde nunc agimus. Si enim nescimus vtrum plures homines eligendi sint quàm Angeli perditi, an non & alterum horum æstimamus magis quàm alterum? nullum puto animæ periculum: si, inquam in his rebus sic exponimus diuina dicta, vt diuersis sententijs fauere videantur, nec alicobi inuenitur, vbi quid indubitanter tenendum sit determinent, non arbitror reprehendi debere. Illud autem quod dixisti, *constituit terminos populorum*, seu gentium, *iuxta numerum Angelorum Dei*, quod in alia translatione legitur, *iuxta numerum filiorum Israel*, quoniam ambæ translationes aut idem significant, aut diuersa sine repugnantia, ita intelligendum est, vt per *Angelos Dei*, & per *filios Israel* Angeli boni significentur tantummodò, aut soli homines electi. Aut simul Angeli & electi homines, tota scilicet illa ciuitas superna. Aut per *Angelos Dei* sancti Angeli tantùm: & per *filios Israel*, soli homines iusti. Aut soli Angeli per *filios Israël*, & iusti homines per *Angelos Dei*. Si; boni Angeli tantùm designantur per vtrunque, idem est: quòd si solùm per *Angelos Dei*, si verò tota cælestis ciuitas, hic est sensus, quia tamdiu assumentur populi, id est, multitudines electorum hominum, aut tamdiu erunt populi in hoc seculo, donec de hominibus prædestinatus numerus illius ciuitatis nondum perfectus compleatur. Sed non video nunc quomodo soli Angeli, aut simul Angeli & homines sancti per *filios Israel* intelligantur: sanctos autem homines *filios Israel* sicut *filios Abrahæ* vocari non est alienum. Qui Angeli quoque Dei per hoc rectè possent vocari, quia vitam Angelicam imitantur: atque similitudo & æqualitas illis Angelorum promittitur

D

Deut. 32.

A titur in cœlo,& quia omnes iustè viuentes Angeli Dei sunt: Vnde & ipsi Confessores atque Martyres dicuntur. Qui enim confitetur & testatur veritatem Dei, nuntius, id est, Angelus est, & si malus homo dicitur diabolus: sicut de Iuda dicit Dominus,propter similitudinem malitiæ, cur non & bonus homo dicitur Angelus, propter imitationem iustitiæ? Quare possumus, vt æstimo,dicere Deum constituisse *terminos populorum iuxta numerum* electorum hominum: quia tandiu erunt populi, & erit in hoc mundo hominum procreatio, donec numerus eorundem electorum hominum compleatur, & eo completo cessabit esse hominum generatio, quæ fit in hac vita. At si per *Angelos Dei*, intelligimus sanctos Angelos tantùm: & per *filios Israel*,tantummodò iustos homines: duobus modis intelligi potest, quia *constituit Deus terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei* aut quia tantus populus, id est,tot homines assumentur,quot Angeli Dei: aut quia tandiu erunt populi, donec numerus Angelorum Dei compleatur ex hominibus. Et hoc vno modo exponi posse video: *constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei*, item quia (sicut supra dictum est) tandiu erunt populi in hoc seculo,donec numerus sanctorum hominum assumatur, & colligitur ex vtraque translatione, quia tot homines assumentur, quot remanserunt Angeli Vnde tamen non sequitur,quanuis perditi Angeli ex hominibus restaurandi sunt, tot Angelos cecidisse quot perseuerauerunt. Quod tamen si diceretur,inueniendum erit quomodo ratæ non sint supra positæ rationes, quæ videntur ostendere non fuisse in Angelis prius quàm quidam illorum caderent, illum perfectum numerum,quem supra dixi & plures homines electos futuros,quàm sint mali Angeli. B. Non me pœnitet,quia coegi te vt de Angelis hoc diceres,nam non frustra factum est: nunc redi ad id vnde digressi sumus. A. Constat Deum proposuisse,vt de hominibus Angelos, qui ceciderant, restauraret. B. Certum est. A. Tales ergo oportet esse homines in illa ciuitate superna, qui pro Angelis in illam assumentur, quales illi futuri ibi erant, pro quibus ibidem erunt,id est,quales nunc sunt boni Angeli,alioquin non erunt restaurati qui ceciderunt, & sequitur, quia Deus aut non poterit perficere bonum quod incœpit, aut pœnitebit eum tantum bonum incœpisse, quæ duo absurda sunt. B. Verè oportet, vt æquales sint homines bonis Angelis. A. Boni Angeli vnquámne peccauerunt? B. Non. A. Potésne cogitare,quòd homo,qui aliquando peccauit,nec vnquam Deo pro peccato satisfecit: sed tantum impunitus dimittitur, æqualis sit Angelo, qui nunquam peccauit? B. Verba ista cogitare & dicere possum, sed sensum eorum ita cogitare nequeo: sicut falsitatem non possum intelligere veritatem esse. A. Non decet ergo Deum hominem peccatorem sine satisfactione ad restaurationem Angelorum sumere perditorum, quoniam non patitur veritas,eum leuari ad æqualitatem Angelorum. B. Sic ostendit ratio. A. Considera etiam in solo homine,sine eo quòd,debet Angelis æquari, vtrum eum taliter Deus ad beatitudinem illam vel talem,qualem habebat antequam peccaret, debeat prouehere. B. Dic quæ cogitas,& ego considerabo prout potero. A. Ponamus diuitem aliquam in manu tenere margaritam pretiosam, quam nunquam pollutio vlla tetigit,quamque nullus alius possit amouere de manu eius, nisi ipso permittente: & eam disponat recondere in thesaurum suum, vbi sunt charissima & pretiosissima quæ possidet. B. Cogito hoc velut ante nos sit. A. Quid si ipse permittat eandem margaritam ab aliquo inuido excuti de manu sua in cœnum, tamen prohibere posset,ac postea eam de cœno sumens pollutam & non lotam in aliquem locum suum mundum & charum deinceps illam sic seruaturus recondat. Putabísne illum sapientem? B. Quomodo hoc possum? nam nónne esset hoc satis melius, vt margaritam suam mundam teneret & seruaret, quam pollutam? A. Nónne similiter faceret Deus,qui hominem Angelis sociandũ sine peccato,quasi in manu sua tenebat in paradiso,& permisit vt accensus inuidia diabolus eum in lutum peccati, quanuis consentientem deijceret? Si enim prohibere vellet diabolum,non posset tentare hominem,nónne, inquam,similiter faceret,si hominem peccati sorde maculatum sine omni lauatione,id est, absque omni satisfactione, talem semper mansurum saltem in paradisum,de quo eiectus fuerat,reduceret? B. Similitudinem si Deus hoc faceret: negare non audeo,idcirco eum hoc facere posse non abnuo. Videretur enim, aut quod proposuerat peragere non potuisse, aut boni propositi eum pœnituisse, quæ in Deum cadere nequeunt. C

Quòd homo non possit saluari sine peccati satisfactione.

Cap. XIX. Ans.

TEne igitur certissimè,quia sine satisfactione, id est, sine debiti solutione spontanea, nec Deus potest peccatum impunitum dimittere: nec peccator ad beatitudinem vel talem qualem habebat antequam peccaret, peruenire: non enim hoc modo repararetur homo vel talis, qualis fuerat ante peccatum. B. Rationibus tuis omnimodo contradicere non possum: Sed quid est,quod dicimus Deo: *Dimitte nobis debita nostra*. & omnis gens orat Deum,quoniam credit vt dimittat sibi peccata? Si enim soluimus quod debemus, cur oramus vt dimittat? Nunquid Deus iniustus est, vt iterum exigat quod solutum est? Si autem non soluimus: cur frustra oramus,vt faciat quod quia non conuenit,facere non potest? A. Qui non soluit,frustra dicit *dimitte*; qui autem soluit,supplicat: quia hoc ipsum pertinet ad solutionem vt supplicet. Nam Deus nulli quicquam debet, sed omnis creatura illi debet: & ideo non expedit homini,vt agat cum Deo, quemadmodum par cum pari. Sed de hoc non est opus nunc tibi respondere. Cùm enim cognosces, cur Christus mortuus est,forsitan per te videbis quod quæris. B. Sufficit mihi nunc, quod de hac quæstione respondes. Quod autem nullus homo ad beatitudinem peruenire queat cũ peccato,aut solui à peccato,nisi soluat,quod rapuit peccando: sic apertè monstrasti,vt etiamsi velim,nõ possim dubitare. D Matth. 6.

Quòd secundùm mensuram peccati oporteat esse satisfactionem,nec eam homo per se facere possit.

Caput XX. Ansel.

HOc quoque non dubitabis,vt puto: quia secundùm mensuram peccati oportet satisfactionem esse. B. Aliter aliquatenus inordinatum maneret peccatum, quod esse non potest, si Deus nihil relinquit inordinatum in regno suo. Sed hoc est præstitutum,quia quodlibet paruum inconueniens in Deo impossibile est. A. Dic ergo quid solues pro peccato tuo? B. Pœnitentiam, *cor contritum & humiliatum*, abstinentias, & multimodas

A timodos labores corporis,& misericordiam dandi & dimittendi,& obedientiam, *A.* Quid in his omnibus das Deo? *B.* An non bonoro Deum, quando propter timorem eius & amorem in cordis contritione lætitiam temporalem abijcio, abstinentijs & laboribus delectationes & quietem huius vitæ calco, iu dando & dimittendo, quæ mea sunt largiendo, in obedientia meipsum illi subijcio? *A.* Cùm reddis aliquid quod debes Deo etiamsi non peccasti, non debes computare pro debito, quod debes pro peccato. Omnia autem ista debes Deo quæ dicis. Tantus nanque debet esse in hac mortali vita amor: & ad quod pertinet omne desiderium perueniendi ad id ad quod factus es: & dolor, quia nondum ibi es: & timor ne non peruenias, vt nullam lætitiam sentire debeas, nisi de his, quæ tibi aut auxilium, aut spem dant perueniendi. Non enim mereris habere, quod non secundùm quod es, amas & desideras, & de quo quia nondum habes & adhuc vtrum habiturus sis, an non in tanto es periculo, non doles. Ad quod etiam pertinet quietem & delectationes mundanas, quæ animum ab illa vera quiete, & delectatione reuocant, fugere: nisi quantum ad intentionem illuc perueniendi cognoscis sufficere. Dationem verò ita debes considerare te facere ex debito: sicut intelligis, quia quod das à te non habes, sed ab illo, cuius seruus es tu, & illi cui das: & natura te docet vt *conseruo tuo* id est, homo homini facias, quod tibi ab illo vis fieri, & quia qui nō vult dare quod habet: non debet accipere quod non habet. De dimissione breuiter dico, quia nullatenus pertineat ad te vindicta, sicut supra diximus: quia nec tu tuus es, nec ille tuus aut suus,

Matth. 7.

B qui tibi fecit iniuriam, sed vnius Domini serui facti, ab illo de nihilo estis, si & de conseruo tuo te vindicas, iudicium, quod proprium Domini & iudicis omnium est, super illum superbe præsumis. In obedientia verò quid das Deo, quod non debes: cui iubenti totum quod es, & quod habes, & quod potes debes? *B.* Nihil iam audeo in his omnibus dicere me dare Deo, quod non debeo. *A.* Quid ergo solues Deo pro peccato tuo? *B.* Si meipsum, & quicquid possum, etiam quando non pecco illi debeo ne peccem, nihil habeo quod pro peccato illi reddam. *A.* Quid ergò erit de te? quomodo poteris saluus esse? *B.* Si rationes tuas considero, non video quomodo. Si autem ad fidem meam recurro, in fide Christiana, *qua per dilectionem operatur*, spero me posse saluari, & quia legimus, *si iniustus conuersus fuerit ab iniustitia sua, & fecerit iustitiam, omnes iniustitias* suas tradi obliuioni. *A.* Hoc non dicitur nisi de illis, qui aut expectabant Christum antequam veniret, aut credunt in eum postquam venit. Sed Christum & Christianam fidem, quasi nunquam fuisset, posuimus, quando sola ratione, vtrum aduentus eius ad saluationem hominum esset necessarius, quærere proposuimus. *B.* Ita fecimus. *A.* Sola igitur ratione procedamus. *B.* Quanuis in angustias quasdam me deducas, desidero tamen multum, vt sicut incœpisti, progrediaris.

Galat. 6.
Ezech. 18.

Quanti ponderis sit peccatum.

Caput XXI. Ans.

Ponamus omnia illa, quæ modò proposuisti, te pro peccato posse soluere, te non debere, & videamus vtrum possit sufficere ad satisfactionem vnius tam parui peccati, sicuti est vnus aspectus contra voluntatem Dei. *B.* Nisi quia audio te hoc ponere in quæstionem, putarem me hoc peccatum vna sola compunctione delere. *A.* Nondum considerasti quanti ponderis sit peccatum? C

B. Nunc ostende mihi. *A.* Si videres te in conspectu Dei, & aliquis tibi diceret: aspice illuc, & Deus econtra, nullatenus volo vt aspicias, quære tu ipse in corde tuo, quid sit in omnibus quæ sunt, pro quo deberes contra voluntatem Dei illum aspectum facere. *B.* Nihil inuenio pro quo hic debeam: nisi forte sim in ea necessitate positus, vt sit necesse me aut hoc aut maius peccatum facere. *A.* Remoue hanc necessitatem, de solo hoc peccato considera: si possis illud facere pro teipso redimendo. *B.* Aperte video, quia non possum. *A.* Ne te diutius protraham, quid si necesse esset aut totum mundum, & quicquid Deus non est, perire & in nihilum redigi: aut te facere tam paruam rem contra voluntatem Dei? *B.* Cùm considero actionem ipsam, leuissimum quiddam video esse, sed cùm intueor quid sit contra voluntatem Dei, grauissimum quiddam, & nulli damno comparabile intelligo: sed solemus aliquando facere contra voluntatem alicuius nō reprehensibiliter, vt res eius seruentur, quod postea illi placet contra cuius voluntatem facimus. *A.* Hoc sit homini, qui aliquando non intelligit quid sibi sit vtile, aut non potest restaurare quod perdidit, sed Deus nullo indiget, & omnia si perirent, posset sicut ea fecit, restaurare. *B.* Fateri me necesse est, quia pro conseruanda tota creatura nihil deberem facere contra voluntatem Dei. *A.* Quid, si plures essent mundi pleni creaturæ, sicut iste est. *B.* Si infinito numero multiplicarentur: & similiter mihi obtenderentur, idipsum responderem. *A.* Nihil rectius potes: sed considera etiamsi contingeret, vt contra voluntatem Dei illum aspectum faceres: quid posses pro hoc peccato soluere? *B.* Non habeo aliquid maius, quam quod supra dixi. *A.* Sic grauiter peccamus, quotiescunque scienter aliquid quantumlibet paruum contra voluntatem Dei facimus, quoniam semper sumus in conspectu eius, & semper ipse præcipit nobis ne peccemus. *B.* Vt audio, nimis periculose viuimus. *A.* Patet, quia secundùm quantitatem peccati exigit Deus satisfactionem. *B.* Non possum negare. *A.* Non ergo satisfacies, si non reddis aliquid maius, quàm sit id, pro quo peccatum facere non debueras. *B.* Et rationem video sic exigere, & omnino esse impossibile. *A.* Nec Deus vllum obligatum aliquatenus debito peccati assumere potest ad beatitudinem: quia non debet. *B.* Nimis est grauis hæc sententia. *A.* Audi adhuc aliud, cur non minus sit difficile hominem reconciliari Deo. *B.* Nisi fides me consolaretur, hoc solum cogeret me desperare. *A.* Audi tamen. *B.* Dic. D

Quam contumeliam fecit Deo homo, cùm se permisit à diabolo vinci, pro qua satisfacere non potest.

Cap. XXII. Ans.

Homo in paradiso sine peccato factus, quasi positus est pro Deo inter Deum & diabolum, vt vinceret diabolum non consentiendo suadenti peccatum, ad excusationem & honorem Dei & confusionem diaboli, cùm ille infirmior in terra non peccaret, eodem diabolo suadente qui fortior peccauit in cœlo nullo suadente, & cùm hoc homo facile posset efficere, nulla vi coactus, sola suasione sponte se vinci permisit ad voluntatem diaboli, & contra voluntatem & honorem Dei. *B.* Ad quid vis tendere? *A.* Indica tu ipse, si non est contra honorem Dei, vt homo reconcilietur illi cum calumnia huius contumeliæ

Deo

A Deo irrogatæ, nisi prius honorauerit Deum vincendo diabolum: sicut inhonorauerit illum victus à diabolo. Victoria verò talis esse debet, vt sicut fortis ac potestate immortalis consensit facile diabolo vt peccaret, vnde iustè incurrit pœnam mortalitatis: ita infirmus & mortalis, qualem se fecit ipse per mortis difficultatem vincat diabolum, vt nullo modo peccet, quod facere non potest, quandiu ex vulnere primi peccati cõcipitur & nascitur in peccato. *B.* Iterum dico, quia ratio probat quod dicis, & impossibile est. *A.* Adhuc accipe vnum, sine quo iuste non reconciliatur homo, nec minus impossibile est. *B.* Tot iam proposuisti nobis, quæ facere debemus, vt quicquid supperaddas non me magis terrere possit. *A.* Audi tamen. *B.* Audio.

Quòd abstulit Deo, cùm peccauit, quod reddere nequit.

Cap. XXIII. Ans.

QVid abstulit homo Deo, cùm vinci se permisit a diabolo? *B.* Dic tu, vt incœpisti, quia ego nescio quid super hæc mala, quæ ostendisti, potuit addere. *A.* Nónne abstulit Deo, quicquid de humana natura facere proposuerat? *B.* Non potest negari. *A.* Attende indistrictam iustitiam, & iudica secundùm illam, vtrum & equalitatem peccati homo satisfaciat Deo, nisi idipsum quod permittendo se vinci a diabolo Deo abstulit, diabolum vincendo restituat: vt quemadmodũ per hoc quod victus est, rapuit diabolus quod Dei erat, & Deus perdidit; ita per hoc quod vincat, perdat diabolus, & Deus recuperet. *B.* Nec districtius, nec iustius aliquid potest cogitari. *A.* Putásne summam iustitiam, hanc iustitiam posse

B violare? *B.* Non audeo cogitare. *A.* Nullatenus ergo debet aut potest accipere homo à Deo, quod Deus illi dare proposuit, si non reddit Deo totũ quod illi abstulit, vt sicut per illum Deus perdidit, ita per illum recuperet. Quod non aliter fieri valet, nisi vt quemadmodùm per victum tota humana natura corrupta & quasi fermentata est peccato, cum quo nullum Deus assumit ad perficiẽdam illam ciuitatem cœlestem: ita per vincentem iustificentur à peccato tot homines, quot illum numerum complecturi erant, ad quem complendum factus est homo. Sed hoc facere nullatenus potest homo peccator, quia peccator peccatorem iustificare nequit. *B.* Et nihil iustius, & nihil impossibilius, sed ex his omnibus videtur misericordia Dei & spes hominis perire, quantum ad beatitudinem spectat, ad quã factus est homo. *A.* Expecta adhuc parũ. *B.* Quid habes adhuc amplius?

Quia quandiu homo non reddit Deo, quod debet, non possit esse beatus, nec excusetur impotentia.

Caput XXIV. Ans.

SI homo dicitur iniustus, qui homini non reddit quod debet: multò magis iniustus est, qui Deo quod debet non reddit. *B.* Si potest & non reddit, verè iniustus est. Si verò non potest, quomodo iniustus est? *A.* Forsitan si nulla in illo est impotentiæ causa, aliqoatenus excusari potest. Sed si in ipso impotentia est culpa, sicut non leuigat peccatum: ita non excusat non reddentem debitum. Nam si quis iniungat aliquod opus seruo suo, & præcipiat illi ne deijciat se in foueam, quam illi demonstrat, vnde nullatenus exire possit: & seruus ille contemnens mandatum & monitionem Domini sui, sponte se in præmonstratam mittat foueam, vt nullatenus possit iniũctum opus efficere: putásne illi aliquatenus impotentiam istam ad excusationem valere, cùm opus iniunctum non faciat? *B.* Nullo modo, sed ad augmentum potius culpæ, quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter nanque peccauit, quia & quod iussus est facere, non fecit: & quod præceptum est ne faceret, fecit. *A.* Ita homo, qui se sponte obligauit illi debito, quod soluere non potest: & sua culpa deiecit se in hanc impotentiam: vt nec illud possit soluere, quod debebat antè peccatum, id est, ne peccaret, nec quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est. Ipsa nanque impotentia culpa est, quia nõ debet eam habere, imò debet eam non habere, nam sicut culpa est, non habere quod debet habere: ita culpa est habere quod debet non habere. Sicut ergo culpa est homini, non habere potestatem illam, quam accepit vt posset cauere peccatum: sic culpa est illi habere impotentiam, per quam nec iustitiam tenere, & peccatum cauere, nec quod pro peccato debet reddere, potest. Sponte nanque fecit, vnde perdidit illam potestatem, & deuenit in hanc impotentiam. Idem enim est, non habere potestatem quam debet habere, & habere impotentiam quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi Deo quod debet, quæ facit vt non reddat, non excusat hominem, si non reddit, quoniam effectus peccati non excusat peccatum, quod facit. *B.* Et graue nimis est, & ita esse necesse est. *A.* Iniustus ergo homo est, qui non reddit Deo quòd debet. *B.* Nimis est verum, nam iniustus est, quia non reddit: & iniustus est, quia reddere nequit. *A.* Nullus autem iniustus admittitur ad beatitudinem, quoniam quemadmodum beatitudo est sufficientia, in qua nulla est indigentia: sic nulli conuenit, nisi in quo ita pura est iustitia, vt nulla in eo sit iniustitia. *B.* Non audeo aliter credere. *A.* Qui ergo non soluit Deo quod debet, non potest esse beatus. *B.* Nec hoc consequi negare possum. *A.* Quod si vis dicere, quia misericors Deus dimittit supplicanti quod debet, idcirco quia reddere nequit, non potest dici dimittere, nisi aut hoc quod homo sponte reddere debet nec potest, id est, quod recompensari possit peccato quod fieri non deberet, pro conseruatione omnis rei, quæ Deus non est, aut hoc quod puniendo erat ablaturus inuito, sicut supra dixi, id est, beatitudinem, sed si dimittit quod sponte reddere debet homo, ideo quia reddere non potest: quid est aliud quàm dimittit Deus, quod habere non potest? Sed derisio est, vt talis misericordia Deo attribuatur. At si dimittit, quod inuito erat ablaturus propter impotentiam reddenti, quod sponte reddere debet, relaxat Deus pœnam, & facit beatum hominem propter peccatum, quia habet quod debet non habere. Nam ipsam impotentiam debet non habere, & idcirco quandiu illam habet, sine satisfactione peccatum est illi: verùm huiusmodi misericordia Dei nimis contraria iustitiæ illius, quæ non nisi pœnam permittit reddi propter peccatum. Quapropter quemadmodum Deum sibi esse contrarium: ita hoc modo illum esse misericordem est impossibile. *B.* Aliam Dei misericordiam video esse quærendam, quàm istam. *A.* Verum esto dimittat Deus ei, qui non soluit debitum, idcirco quod non potest. *B.* Ita vellem. *A.* At quandiu non reddet, aut volet reddere, aut non volet. Quòd si volet quod non poterit, indigens erit. Si vero non volet, iniustus erit. *B.* Hoc nihil clarius. *A.* Siue autem indigens, siue iniustus sit, beatus non erit. *B.* Et hoc apertum. *A.* Quandiu non reddet beatus esse non poterit. *B.* Si

The letters C and D are printed in the right margin of the second column, C beside its first line ("…cùm opus in-") and D beside the line "iniustitia. B. Non audeo aliter credere. A. Qui er-".

A rationem sequitur Deus iustitiæ, non est qua euadat miser homuncio, & misericordia Dei perire videtur. *A.* Rationem postulasti, rationem accipe, misericordem Deum esse non nego, qui homines & iumenta saluat, quemadmodum multiplicauit misericordiam suam. Nos autem loquimur de illa vltima misericordia, qua post hanc vitam beatum facit hominem, hanc beatitudinem nulli dare debere, nisi illi, cui penitus dimissa sunt peccata, nec hanc dimissionem fieri, nisi debito reddito, quod debetur pro peccato secundùm magnitudinem peccati suprapositis rationibus puto me sufficienter ostendisse. Quibus si quid tibi videtur posse rationibus obijci, dicere debe-res. *B.* Ego vtique nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari posse video. *A.* Nec ego, si bene considerentur, æstimo: veruntamen si vel vna de omnibus, quas posui, inexpugnabili veritate roboratur, sufficere debet. Siue nanque vno siue pluribus argumentis veritas inexpugnabiliter monstretur, æqualiter ab omni dubitatione defenditur. *B.* Ecce ita est. Quomodo ergo saluus erit homo, si ipse non soluit quod debet, nec saluari valet, si non soluit quod debet, aut qua fronte asserimus Deum in misericordia diuitem, super humanum intellectum hanc misericordiam facere non posse? *A.* Hoc debes nunc ab illis exigere, qui Christum non esse credunt necessarium ad salutem hominis: quorum vice loqueris, vt dicant, qualiter homo saluari sine Christo possit. Quod si non possunt vllo modo, desinant nos irridere, & accedant vt iungant se nobis qui non dubitamus hominem saluari posse per Christum, aut desperent hoc vllo modo posse fieri. Quod B si horrent, credant nobiscum in Christum vt possint saluari. *B.* A te quæro, sicut incœpi, vt ostẽdas mihi qua ratione saluetur homo per Christum.

Quòd ex necessitate per Christum saluetur homo.

Caput XXV. An.

NOnne sufficienter probatur per Christum hominem posse saluari, cùm etiam infideles non negent hominem vllo modo posse fieri beatum, & satis ostensum sit: quia si ponimus Christum non esse, nullo modo potest inueniri salus hominis. Aut enim per Christum, aut alio aliquo modo, aut nullo modo poterit saluus esse, quapropter si falsum est, quia nullo, aut aliquo alio modo potest hoc esse: necesse est fieri per Christum. *B.* Si quis videns rationem, quia alio modo non potest esse, & non intelligens qua ratione per Christum esse valeat, asserere velit quia nec per Christum, nec vllo modo queat hoc esse, quid huic respõdebimus? *A.* Quid respondendum est illi, qui idcirco astruit esse impossibile quod necesse est esse, quia nescit quomodo sit. *B.* Quia insipiens est. *A.* Contemnendum est ergo quod dicit. *B.* Verum est, sed hoc ipsum illi ostendendum est, qua ratione sit quod putat impossibile. *A.* An non intelligis ex his, quæ supra diximus: quia necesse est aliquos homines ad beatitudinem peruenire? Nam si Deo est inconueniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc, ad quod illum sine omni macula fecit: ne aut boni incœpti pœnitere, aut propositum implere non posse videatur: multo magis propter eandem inconuenientiam, impossibile est nullum hominem ad hoc prouehi, ad quod factus est. Quapropter aut extra fidem Christianam inuenienda est peccati satisfactio, qualem supra esse debere ostendimus, quod nulla ratio potest ostendere, aut indubitanter in illa esse credenda est. Quod enim in C necessaria ratione veraciter esse colligitur: id in nullam debet duci dubietatem, etiamsi ratio quomodo sit non percipitur. *B.* Verum est quod dicis. *A.* Quid ergo quæris amplius? *B.* Non ad hoc veni, vt auferas mihi dubitationem, sed vt ostendas mihi certitudinis meæ rationem, quapropter sicut me rationabiliter deduxisti ad hoc, vt videam hominem peccatorem hoc debere Deo pro peccato quod & reddere nequit: & nisi reddiderit, saluari non valet: ita volo me perducas illuc, vt rationabili necessitate intelligam, esse oportere omnia illa, quæ nobis fides Catholica de Christo credere præcipit, si volumus saluari: & quomodo valeant ad salutem hominis, & qualiter Deus misericordiâ saluet hominem, cùm non dimittat illi peccatum, nisi reddiderit quod propter illud debet, & vt certiores sint argumentationes tuæ, sic a longè incipe, vt eas supra firmum fundamentum constituas. *A.* Adiuuet me nunc Deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec consideras imbecillitatem scientiæ meæ, cui tam magnum opus iniungis. Tentabo tamen, quandoquidem incœpi non in me, sed in Deo confidens, & faciam quod ipso adiuuante potero. Sed ne fastidium hæc volenti legere, nimis longa continuatione generem, a dictis dicenda alio exordio distinguamus.

Explicit liber primus.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

Hominem factum esse iustum, vt beatus esset.

CAPVT PRIMVM. D

RAtionalem naturam à Deo factam esse iustam, vt illo fruendo beata esset, dubitari non debet. Ideo nanque rationalis est, vt discernat inter iustum & iniustum, inter bonum & malum, inter maius bonum & minus bonum alioquin frustra facta esset rationalis. Sed Deus non fecit eam rationalem frustra. Quare ad hoc eam factam rationalem esse constat. Simili ratione probatur, quia ad hoc accipit potestatem discernendi, vt odisset & vitaret malum: amaretque & diligeret bonum, atque maius bonum magis diligeret & eligeret. Aliter nanque frustra illi Deus dedisset potestatem illam discernendi, quia in vanum discerneret, si secundùm discretionem non amaret & vitaret. Sed non conuenit, vt Deus tantam potestatem frustra dederit. Ad hoc itaque factam esse rationalem naturam certum est, vt summum bonum super omnia amaret, & diligeret, non propter aliud, sed propter ipsum: si enim propter aliud, non ipsum sed aliud amat. Ad hoc nisi iusta facere nequit. Vt igitur frustra non sit rationalis: simul ad hoc rationalis & iusta facta est. Quod si ad summum bonum eligendum & amandum iusta facta est, aut talis ad hoc facta est, vt aliquando assequeretur quod amaret & eligeret, aut non. Sed si non ad hoc iusta est facta, vt quòd sic amat & eligit assequatur, frustra facta est talis, vt sic illud amet & eligat, nec vlla ratio erit, cur illud assequi debeat aliquando. Quandiu ergo amando & eligendo summum bonum iusta faciet, ad quod facta est misera erit quia indigens erit contra voluntatem non habendo quod desiderat, quod nimis absurdum est. Quapropter rationalis natura

iusta

A iusta est facta, vt summo bono fruendo beata esset. homo ergo qui rationalis natura est, factus est iustus ad hoc, vt Deo fruendo beatus esset.

Quòd homo non moreretur, si non peccasset.

Cap. II. Ansel.

QVòd autem talis factus sit, vt necessitate non moreretur, hoc facile probatur, quia, vt iam diximus, sapientiæ & iustitiæ Dei repugnat, vt cogeret mortem pati sine culpa, quem iustum fecerat ad æternam beatitudinem. Sequitur ergo quia si nunquam peccasset, nunquam moreretur.

Quòd cum corpore, in quo viuit in hac vita, resurgat.

Caput III. Ansel.

VNde apertè quandoque futura mortuorum resurrectio probatur. Quippe si homo perfectè restaurandus est, talis debet restitui qualis futurus erat, si non peccasset. *B.* Aliter esse non potest. *A.* Quemadmodum igitur si non peccasset homo, cum eodem quod gerebat corpore in incorruptibilitatem transmutandus erat, ita oportet vt cùm restaurabitur, cum suo, in quo viuit in hac vita, corpore restauretur. *A.* Quid respondebimus, si quis dicat quia hoc fieri oportet de illis, in quibus humanum genus restaurabitur, de reprobis verò non est necesse. *A.* Nihil iustius aut conuenientius intelligitur, quam vt sicut homo, si perseuerasset in iustitia, totus, id est, anima & corpore æternè beatus esset: ita si perseuerat in iniustitia, totus similiter æternè miser sit. *B.* Breuiter mihi de his satisfecisti.

Quòd de humana natura perficiet Deus, quod incœpit.

B Caput IIII. Ansel.

EX his est facilè cognoscere, quoniam ad hoc de humana perficiet Deus natura quod incepit aut in uanum fecit tam sublimem naturam ad tantum bonum: At si nihil pretiosius agnoscitur Deus fecisse, quàm rationalem naturam ad gaudendum de se, valde alienum est ab eo, vt illam rationalem naturam penitus perire sinat. *B.* Non potest aliter putare cor rationale. *A.* Necesse est ergo, vt de humana natura perficiat quod incœpit, hoc autem fieri, sicut diximus, nequit, nisi per integrã peccati satisfactionem, quam nullus peccator facere potest. *B.* Intelligo iam necesse esse, vt Deus perficiat quod incœpit. ne aliter quam deceat à suo incœpto videatur deficere.

Quòd quamuis hoc necesse sit fieri: tamen hoc non faciet cogente necessitate: & quod sit necessitas quæ aufert gratiam aut minuit, & sit necessitas quæ augeat.

Caput V. Boso.

SEd si ita est, videtur quasi cogi Deus necessitate vitandi indecentiam, vt salutem procuret humanam. Quomodo ergo negari poterit plus hoc propter se facere, quàm propter nos? At si ita est, quam gratiam illi debemus, pro eo quod facit propter se? Quomodo etiam nostram imputabimus salutem eius gratiæ, si nos saluat necessitate? *A.* Est necessitas quæ benefacienti gratiam aufert aut minuit, & est necessitas, qua maior ex beneficio gratia debetur, Cùm enim aliquis ea necessitate, cui subiacet, inuitus benefacit, aut nulla aut minor illi gratia debetur. Dùm verò ipse se sponte necessitati benefaciendi subdit, nec inuitus eam sustinet: tunc vtique beneficij gratiam meretur maiorem. Non enim hæc est dicenda necessitas, sed gratia, quia nullo cogente illam suscepit aut seruat, sed gratis. C Nam si quid hodie sponte promittis te cras daturum, eadem cras voluntate das, quamuis necesse sit te cras reddere promissum: si non poteris aut non vis mentiri, non tamen minus tibi debet ille pro impenso beneficio cui das, quam si non promisisses: quoniam te debitorem ante tempus dationis illi facere non es cunctatus, nec coactus. Tale est cùm quis sanctæ conuersationis vouet propositum. Quamuis namque seruare illud ex necessitate post votum debeat, ne apostatæ damnationem incurrat, & licet cogi posset seruare si nolit, si tamen nõ inuitus seruat quod vouit, non minus sed magis gratus est Deo, quàm si non vouisset, quoniam non solum communem vitam, sed etiam eius licentiam sibi propter Deum abnegauit, nec sanctè viuere dicendus est necessitate, sed eadem qua vouit libertate. Quare multo magis si Deus facit bonum homini quod incœpit, licet non deceat eum à bono incœpto deficere, totum gratiæ debemus imputare: quia hoc propter nos, non propter se (nullius egens) incœpit. Non enim illum latuit, quid homo facturus erat, cùm illum fecit: & tamen bonitate sua illum creando sponte, se vt perficeret incœptum bonum quasi obligauit. Denique Deus nihil facit necessitate, quia nullo modo cogitur aut prohibetur aliquid facere. Et cùm dicimus, Deum aliquid facere quasi necessitate vitandi inhonestatem, quam vtique non timet, potius intelligendum est quod facit necessitate seruandæ honestatis: quæ scilicet necessitas non est aliud, quàm immutabilitas honestatis eius, quàm à seipso, & non ab alio habet, & idcirco impropriè dicitur necessitas: Dicimus tamen, quia necesse est, vt bonitas Dei propter immutabilitatem D suam perficiat de homine quod incœpit, quamuis totum sit gratia, quod fecit bonum. *B.* Concedo.

Quòd satisfactionem, per quam saluatur homo, non possit facere nisi Deus homo.

Caput VI. Ansel.

HOc autem fieri nequit, nisi sit qui soluat Deo pro peccato hominis aliquid maius, quam omne quod Deus non est. *B.* Ita constat. *A.* Illum quoque, qui de suo poterit Deo dare aliquid, quod superat omne quod sub Deo est, maiorem esse necesse est, quàm omne quòd non est Deus. *B.* Nequeo negare. *A.* Nihil autem est, quod super omne sit, quod Deus non est, nisi Deus. *B.* Verum est. *A.* Non ergo potest hanc satisfactionem facere nisi Deus. *B.* Sic sequitur. *A.* Sed nec facere illam debet nisi homo, alioquin non satisfacit homo. *B.* Non videtur aliquid iustius. *A.* Si ergo sicut constat necesse est, vt de hominibus perficiatur illa superna ciuitas: nec hoc esse valet, nisi fiat prædicta satisfactio, quam nec potest facere nisi Deus, nec debet nisi homo: necesse est vt eam faciat Deus homo. *B.* Benedictus Deus, iam magnum quiddam inuenimus de hoc quod quærimus, prosequere igitur vt incœpisti. Spero enim, quia Deus nos adiuuabit. *A.* Inuestigandum est nunc quomodo possit fieri Deus homo.

Quòd necesse sit eundem ipsum esse perfectum Deum, & perfectum hominem.

Cap. VII.

DIuina natura & humana non possunt inuicem mutari, vt diuina fiat humana, vel hu-

A mana diuina: nec ita misceri, vt quædam tertia fit ex duabus, quæ nec diuina sit omnino, nec humana. Denique, si fieri posset, vt altera in alteram conuerteretur, aut esset tantùm Deus, & non homo; aut solùm homo, & nõ Deus. Aut si miscerentur, ita vt ex duabus corruptis fieret quædam tertia; quemadmodum de duobus indiuiduis animalibus diuersarum specierum masculo & fœmina nascitur tertium, quod nec Patris integram, nec matris seruat naturam: sed ex vtraque tertiam, nec homo esset, nec Deus. Non igitur potest fieri homo Deus, quem quærimus ex diuina & humana natura, aut conuersione alterius in alteram, aut corruptiua commixtione vtriusque in tertiam: quia hæc fieri nequeunt, aut si fieri valerent, nihil ad hoc quod quærimus valeret. Si autem quolibet modo coniungi ita dicuntur hæ duæ naturæ integræ, vt cùm alius sit homo, alius Deus, & non idem sit Deus, qui & homo, impossibile est vt ambo faciant quod fieri necesse est. Nam Deus non faciet, quia non poterit: vt ergo hoc faciat Deus homo, necesse est eundem ipsum esse perfectum Deum, & perfectum hominem, qui hanc satisfactionem facturus est, quoniam eam facere non potest, nisi sit verus Deus, nec debet nisi sit verus homo. Quoniam ergo seruata integritate vtriusque naturæ necesse est inueniri Deum hominem, non minus necesse est has duas naturas integras conuenire in vnam personam, quemadmodum corpus & anima rationalis conueniunt in vnum hominem: quoniam aliter fieri nequit, vt idem ipse sit perfectus Deus & perfectus homo. B. Totum mihi placet quod dicis.

B

Quòd ex genere Adæ & de Virgine fœmina Deum oportet at sumere hominem.

Cap. VIII. Ansel.

Restat nunc quærere, vnde & quomodo assumet Deus humanam naturam. Aut enim assumet eam Adam, aut faciet nouum hominem, quemadmodum fecit Adam de nullo alio homine. Sed si nouum hominem faciet, non ex Adæ genere, non pertinebit ad genus humanum quod natum est de Adam: quare non debebit satisfacere pro eo, quia non erit de illo. Sicut enim rectum est, vt pro culpa hominis homo satisfaciat: ita necesse est vt satisfaciens idem sit qui peccator, aut eiusdem generis. Aliter namque nec Adam, nec genus eius satisfaciet pro se. Ergo sicut de Adam & Eua peccatum in omnes homines propagatum est: ita nullus, nisi vel ipsi, vel qui de illis nascitur, pro peccato hominum satisfacere debet. Quoniam ergo illi nequeunt, necesse est vt de illis sit qui hoc faciet. Amplius sicut Adam & totum genus eius per se stetisset fine sustentatione alterius creaturæ, si non peccasset; ita oportet vt si idem genus resurget post casum, per se resurgat & releuetur. Nam per quemcunque in statum suum restituatur, per illum vtique stabit, per quem statum suum recuperabit. Deus etiam quando humanam naturam primitus fecit in solo Adam: nec fœminam, vt de vtroque sexu multiplicarentur homines, facere voluit nisi de ipso, vnde ipse apertè monstrauit, se non nisi de Adam voluisse facere quod de humana natura facturus erat. Quapropter si genus Adæ per aliquem releuatur hominem, qui non sit de eodem genere, non in illam dignitatem, quam habiturus erat si non peccasset Adam, & ideo non integre restaurabitur, & Dei propositum deficere videbitur: quæ duo inconuenientia sunt, ergo necesse est, vt de Adam assumatur homo, per quem restauraretur genus Adæ. B. Si rationem sequimur, sicut proposuimus, hoc ineuitabiliter oportet esse. A. Inuestigemus nunc, vtrum assumenda sit à Deo natura hominis de patre & matre, sicut alij homines, aut de viro sine fœmina aut de fœmina sine viro. Nam quocunque modo ex his tribus modis sit, de Adam & de Eua erit, de quibus est omnis homo vtriusque sexus, nec aliquis modus ex tribus his facilior est Deo quam alij, vt eo modo potius debeat assumi. B. Bene procedis. A. Verùm non est opus multo labore, vt ostendatur: quia mundius & honestius procreabitur homo ille de solo viro vel fœmina, quam de commixtione vtriusque, sicut omnes alij filij hominum B. Sufficit. A. Aut ergo de solo viro, aut de sola fœmina assumendus est. B. Aliunde non potest. A. Quatuor modis potest Deus facere hominem: videlicet aut de viro & de fœmina, sicut assiduus vsus monstrat: aut nec de viro nec de fœmina, sicut creauit Adam: aut de viro sine fœmina, sicut fecit Euam: aut de fœmina sine viro, quod nondum fecit, vt igitur hunc quoque modum probet suæ subiacere potestati, & ad hoc ipsum opus dilatum esse, nihil conuenientius quam vt de fœmina sine viro assumat illum hominem, quem quærimus. Vtrum autem de virgine aut de non virgine dignius hoc fiat, non est opus disputare: sed sine omni disputatione asserendum est, quia de virgine Deum & hominem nasci oportet. B. Secundùm placitum cordis mei loqueris. A. Estne solidum hoc quod diximus, aut vanum aliquid sicut nubes, quod dixisti nobis infideles obijcere? B. Nihil solidius. A. Pinge igitur non super fictam vanitatem, sed super solidam veritatem, & dic quia valde conuenit, vt quemadmodum hominis peccatum & causa nostræ damnationis initium sumpsit à fœmina: ita medicina peccati & causa nostræ salutis nascatur de fœmina: ac ne mulieres desperent se pertinere ad sortem beatorum, quoniam de fœmina tantum malum processit, oportet vt ad reformandam spem earum, de muliere tantum bonum procedat. Pinge & hoc: Si virgo erat, quæ causa fuit humano generi totius mali, multo magis decet vt virgo sit, quæ causa erit totius boni. Hoc quoque pinge: Si mulier, quam fecit Deus, de viro sine fœmina facta est: de virgine conuenit valde, vt vir quoque, qui fiet de fœmina, sine viro fiat de virgine. Sed de picturis, quæ possunt pingi super hoc: quia Deus homo de virgine muliere nasci debet: ista nunc sufficiant. B. Valde pulchræ & rationabiles sunt picturæ istæ.

C

D

Quòd necesse sit Verbum solum & hominem, in vnam conuenire personam.

Cap. IX. Ansel.

Nunc quoque quærendum est in qua persona Deus, qui est tres personæ, hominem assumat. Plures enim personæ nequeunt vnum eundemque hominem assumere in vnitate personæ. Quare in vna persona tantùm hoc fieri necesse est. Sed de hac vnitate personæ Dei & hominis: in qua persona Dei hoc magis fieri oporteat, in epistola de incarnatione Verbi ad dominum papam Vrbanum directa, quantum ad præsentem inuestigationem sufficere puto, locutus sum. B. Breuiter tamen hoc tange cur potius persona Filij debet incarnari, quàm Patris & Spiritus sancti?

sancti? *A.* Si quælibet alia persona incarnaretur, erunt duo filij in Trinitate, Filius scilicet Dei, qui & ante incarnationem Filius est, & ille, qui per incarnationem Filius erit Virginis: & erit in personis, quæ semper æquales esse debent, inæqualitas secundùm dignitatem natiuitatum. Digniorem nanque natiuitatem habebit natus ex Deo, quam natus ex virgine. Item, si Pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in Trinitate. quia Pater erit nepos parentum virginis per hominem assumptum: & Verbum, cùm nihil habeat de homine, nepos tamen erit virginis, quia filij eius erit filius. Quæ omnia inconuenientia sunt, nec in incarnatione Verbi contingunt. Est & aliud cur magis conueniat incarnari Filio, quam alijs personis: quia conuenientius sonat Filium supplicare patri, quam aliam personam alij. Item homo, pro quo erat oraturus: & diabolus, quem erat expugnaturus, ambo falsam similitudinem Dei per propriam voluntatem præsumpserant. Vnde quasi specialius aduersus personam Filij peccauerant, qui vera Patris similitudo creditur. Illi itaque, cui specialius fit iniuria, conuenientius attribuitur culpæ vindicta aut indulgentia. Quapropter cùm ratio nos ineuitabilis perduxerit ad hoc, vt necesse sit diuinam & humanam naturam in vnam conuenire personam? nec hoc fieri possit in pluribus personis Dei, & hoc conuenientius fieri pateat in persona Verbi, quam in alijs: necesse est Verbum Deum & hominem in vnam conuenire personam. *B.* Sic est via, qua me ducis vndique munita ratione, vt neque ad dexteram neque ad sinistram videam me ab illa posse declinare. *A.* Non ego te duco, sed ille, de quo

B loquimur, sine quo nihil possumus, nos ducit vbicunq; viam veritatis tenemus.

Quòd homo idem non ex debito moriatur: & quomodo posit vel non posit peccare: & cur ille vel Angelus de sua iustitia laudandus sit, cùm peccare non posit.

Caput X. Ansel.

VTrum autem homo ille sit moriturus ex debito, sicut alij homines ex debito moriuntur, nunc inuestigare debemus. Sed si Adam moriturus non erat, si non peccasset, multò magis iste mortem pati non debebit, in quo peccatum esse non poterit, quia Deus erit. *Boso.* In hoc volo te aliquantulum morari, siue enim dicatur posse, siue non posse peccare, in vtroque mihi non parua nascitur quæstio. Nam si non posse peccare dicitur, vt enim aliquantulum loquar, non quasi de illo, qui nunquam fuisset, sicut hactenus fecimus: sed velut de eo, quem & cuius facta nouimus, quis neget illum multa potuisse facere, quæ peccata dicimus. Quippe vt alia taceam, quomodo dicemus eum non potuisse mentiri, quod semper peccatum est. Cùm enim dicat Iudæis de Patre: *si dixero, quia non scio eum, ero et similis vobis mendax*: & inter hæc verba dicat: *non scio eum*: quis eum dicat easdem tres nequiuisse proferre dictiones, siue alijs verbis: vt sic diceret, *non scio eum.* Quod si faceret, vt ipse ait: esset *mendax*, quod est esse peccatorem. Quare, quoniam hoc potuit, peccare potuit. *A.* Et hoc dicere potuit, & peccare non potuit. *B.* Hoc ostende. *A.* Omnis potestas sequitur voluntatem. Cùm enim dico quia possum loqui vel ambulare, subauditur, si volo. Si enim non subintelligitur voluntas: non est potestas, sed necessitas. Nam cùm dico, quia nolens possum trahi & vinci, non est, nec mea potestas, sed necessitas & potestas alterius. Quippe nõ est aliud possum trahi vel vinci, quam alius me trahere vel vincere potest. Possumus itaq; dicere de Christo: quia potuit mentiri, si subaudiatur si vellet & quoniam mentiri non potuit nolens, nec potuit velle mentiri: nec minus dici potest, nequiuisse mentiri. Sic itaq; potuit & non potuit mentiri. *B.* Nunc redeamus ad inuestigandum de illo quasi nondũ sit, sicut incœpimus. Dico igitur, si peccare non potuit: quia sicut dicis non poterit velle, ex necessitate seruabit iustitiam: quare non ex libertate arbitrij iustus erit. Quæ igitur gratia illi pro iustitia sua debebitur. Solemus nanq; dicere, Deũ idcirco fecisse Angelum & hominem tales, qui peccare possent, quatenus cùm possent deserere iustitiam, & ex libertate arbitrij seruarent, gratiã & laudem mererentur: quę illis si ex necessitate iusti essent, non deberentur. *A* Nonne Angeli, qui modo peccare nequeũt, laudandi sunt? *B.* Sunt vtiq;, quia hoc, quod modo non possunt, meruerũt, per hoc, quod potuerunt & noluerunt *A.* Quid dicis de Deo, qui peccare non potest: nec hoc meruit per potestatem peccandi, qua non peccauit, nõne laudandus est pro iustitia sua? *B*: Hic volo, vt respondeas pro me, nam si dico eũ non esse laudandum, scio me mentiri. Si aũt dico laudandum, timeo infirmare rationem, quam dixi de Angelis. *A.* Angeli non sunt laudandi de iustitia sua, quia peccare potuerũt, sed quia per hoc quodammodo à se habẽt quod peccare nequeunt: in quo aliquatenus similes sunt Deo, qui a se habet quicquid habet. Dicitur enim dare aliquid quod non aufert quãdo potest: & facere esse aliquid, qui cùm possit idipsum

D facere non esse, non facit. Sic itaq; cùm Angelus potuit auferre sibi iustitiam, & non abstulit: & facere se non esse iustũ, & non fecit, rectè asseritur ipse sibi dedisse iustitiam, & seipsum iustum fecisse. Hoc igitur modo habet à se iustitiam: quia creatura eam aliter a se habere nequit, & idcirco laudandus est de sua iustitia, & non necessitate, sed libertate iustus est, quia impropriè dicitur necessitas, vbi nec coactio vlla est, nec prohibitio. Quapropter quoniã Deus perfectè habet a se quicquid habet, iste maximè laudandus est de bonis quę habet & seruat, non vlla necessitate: sed, sicut supra dixi, propria & ęterna immutabilitate. Sic ergo homo ille, qui idem ipse Deus erit, quoniam omne bonũ quod ipse habebit, à se habebit, non necessitate, sed voluntate & libertate, & à seipso iustus, & idcirco laudandus erit. Quamuis enim humana natura à diuina habeat quod habebit, idem tamen ipse a se ipso (quoniam duę naturę vna persona erunt) habebit. *B.* Satis fecisti mihi ex hoc, & apertè videor quia & peccare non poterit: & tamen laudandus erit de iustitia sua. Sed nunc quærendum æstimo, cùm Deus talem posset facere hominem: cur non tales fecit Angelos & duos primos homines, vt similiter & peccare nõ possent, & de iustitia sua laudandi essent? *A.* Intelligis quid dicas? *B.* Videor mihi intelligere, & idcirco quęro, cur eos tales nõ fecit? *A.* Quoniam non potuit nec debuit fieri, vt vnusquisque eorum esset idem ipse qui Deus, sicut de homine isto dicimus, & si quęris, cur non vel tot quot sunt personæ Dei, vel saltem de vno hoc fecit, respondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, sed omnino (quia Deus nihil sine ratione facit) prohibebat. *B.* Erubesco quia hoc quæsiui, dic quod dicturus eras. *A.* Dicamus ergo, quia mori non debebit,

quoni-

A quoniam non erit peccator. B. Concedere me oportet.

Quòd moriatur ex sua potestate, quòd mortalitas non pertineat ad puram hominis naturam.

Caput XI. Ansel.

NVnc autem restat indagare, vtrùm possit mori secundùm humanam naturam: nam secundùm diuinam incorruptibilis semper erit. B. De hoc cur dubitare debemus, cùm ipse verus homo futurus sit, & omnis homo naturaliter mortalis sit. A. Non puto mortalitatem ad puram, sed ad corruptam hominis naturam pertinere. Quippe si nunquam peccasset homo, & immortalitas ipsius immutabiliter firma esset: non tamen minus homo esset verus: & quando mortales in incorruptibilitatem resurgent, non minus erunt veri homines, nam si pertineret ad veritatem humanę naturę mortalitas, nequaquam posset esse homo, qui esset immortalis. non ergo pertinet ad synceritatem humanæ naturæ corruptibilitas siue incorruptibilitas: quoniam neutra facit aut destruit hominem, sed altera valet ad eius miseriam, altera ad beatitudinem. Sed quoniam nullus homo est, qui non moriatur: Idcirco mortale ponitur in hominis diffinitione à Philosophis, qui non crediderunt totum hominem, aliquando potuisse aut posse esse immortalem. Quare non sufficit ad demonstrandum illum hominem debere mortalem esse, hoc: quia verus homo erit. B. Quære ergo tu aliam rationem: quia ego illam nescio, si tu scis, qua ille probetur posse mori. A. Dubium non est, quia sicut Deus erit, ita omnipotens erit. B. Vnde est? A. Si ergo volet, poterit animam suam ponere & iterum sumere. B. Si hoc non potest, non videtur, quòd sit omnipotens. A. Poterit igitur nunquam mori, si volet: & poterit mori, & resurgere. Siue autem animam suam ponat nullo alio faciente, siue alius hoc faciat, vt eam ponat ipso permittente, quantum ad potestatem nil differt. B. Non est dubium. A. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi: sed si noluerit, non poterit. B. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio. A. Ratio quoque non docuit, quia oportet eum maius aliquid habere, quàm quicquid sub Deo est, quod sponte det, & non ex debito Deo. B. Ita est. A. Hoc autem nec sub illo, nec extra illum inueniri potest. B. Verum est. A. In ipso igitur inueniendum est. B. Sic sequitur. A. Aut igitur seipsum, aut aliquid de se dabit. B. Non possum aliter intelligere. A. Quærendum est nunc, cuiusmodi hæc datio debebit esse. Dare namque se non poterit Deo: aut aliquid de se quasi non habenti, vt suus sit: quoniam omnis creatura Dei est. B. Sic est. A. Sic ergo intelligẽda est hæc datio. Quia aliquo modo ponet se ad honorem Dei, aut aliquid de se, quomodo debitor non erit. B. Ita sequitur ex supradictis. A. Si dicimus, quia dabit seipsum ad obediendum Deo, vt perseueranter seruando iustitiam subdat se eius voluntati: non erit hoc dare, quod Deus ab illo non exigat ex debito. Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam Deo. A. Hoc negari nequit. B. Alio itaq; modo oportet vt det seipsum Deo, aut aliquid de se. A. Ad hoc nos impellit ratio. A. Videamus si forte hoc sit vitam suam dare siue ponere animam suam, siue tradere seipsum morti ad honorem Dei. Hoc enim ex debito Deus non exiget ab illo: quoniam namque non erit peccatum in illo, non debebit mori, vt diximus. B. Aliter nequeo intelligere. B. Consideremus adhuc, vtrum sic rationabiliter conueniat. A. Dic tu, & ego libenter audiam. A. Si homo per suauitatem peccauit, an non conuenit, vt per asperitatem satisfaciat. Et si tam facile victus est à diabolo, vt Deum peccando exhonoraret, vt facilius non posset, nonne iustum est, vt homo satisfaciens Deo pro peccato, tanta difficultate vincat diabolum ad honorem Dei, vt maiori non possit An non est dignum quatenus qui se sic abstulit Deo peccando, vt se plus auferre non posset: sic se det Deo satisfaciendo, vt magis se non possit dare? B. Non est aliquid rationabilius. A. Nihil autem asperius aut difficilius potest homo ad honorem Dei sponte & non ex debito pati quam mortem: & nullatenus seipsum potest homo magis dare Deo, quam cùm se morti tradidit ad honorem illius. B. Vera sunt omnia hæc. A. Talem ergo oportet eum esse, qui pro peccato hominis satisfacere volet: vt mori possit si velit. B. Video hominem illum planè quem quærimus, talem esse oportere: qui nec ex necessitate moriatur, quoniam erit omnipotens: nec ex debito, quia nunquam peccator erit: & mori possit ex libera voluntate, quia necessarium erit. A. Sunt & alia multa, cur eum valde conueniat hominum similitudinem & conuersationem absque peccato habere, quæ facilius & clarius per se patent in eius vita & operibus, quam velut ante experimentum, sola ratione monstrari possint. Quis enim explicet, quam necessariè, quam sapienter factum sit, vt ille, qui homines erat redempturus, & de via mortis & perditionis ad viam vitę & beatitudinis ęternæ docendo reducturus, cum hominibus conuersaretur, & in ipsa conuersatione cùm eos doceret verbo qualiter viuere deberent, seipsum exemplum præberet Exẽplum autem seipsum quomodo daret infirmis & mortalibus, vt propter iniurias, aut contumelias, aut dolores, aut mortem à iustitia non recederent, si ipsum hæc omnia sentire non agnoscerent.

Quòd quamuis incommodorum nostrorum particeps sit, miser tamen non sit. Cap. XII. Boso.

OMnia hæc patenter ostendunt eum mortalem, & incommodorum nostrorum participem esse oportere. Sed hæc omnia miseriæ nostræ sunt, nunquid ergo miser erit? *Ansel.* Nequaquam. nam sicut ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem: ita non est miseria, apprehendere sapienter nulla necessitate aliquod incommodum secundùm voluntatem. B. Concedendum est.

Quòd cùm alijs infirmitatibus nostris ignorantiam non habeat.

Caput XIII. Bos.

VErùm in hac similitudine, quam habere debet cum hominibus, dic vtrum ignorantiam quoque, sicut alias infirmitates nostras, habiturus sit? A. Quid dubitas de Deo, vtrum sit omnia sciens? B. Quia quamuis sit immortalis futurus ex diuina natura, mortalis tamen erit ex humana. Cur ergo non similiter: poterit ille homo esse verè ignorans, sicut verè mortalis erit? A. Illa hominis assumptio in vnitatem personæ, non nisi sapienter à summa sapientia fiet, & ideo non assumet in homine, quod nullo modo vtile, sed valde noxium est ad opus, quod idem homo facturus est. Ignorantia namque ad nihilum illi vtilis esset, sed ad multa noxia: quomodo enim tot & tanta opera, quæ facturus est, faciet sine summa sapientia, aut quomodo illi homines credent, D

si eum

A si eum scit nescium. Si autem nesciet, ad quid erit ei vtilis ignorantia illa? Deinde, si nihil amatur, nisi quod cognoscitur: sicut nihil erit boni, quod non amet, ita nullum bonum erit, quod ignoret. Bonum autem nemo perfecte nouit, nisi qui illud à malo scit discernere, hanc quoq; discretionem nullus scit facere, nisi qui malum non ignorat. Sicut igitur ille, de quo loquimur, omne perfectè sciet bonum: ita nullum ignorabit malum. Omnem igitur habebit scientiam, quamuis eam publice in hominum conuersatione non ostendat. *B.* Hoc in maiori ætate ita videtur, sicut dicis: sed in infantia, sicut non erit tempus congruum, vt in illo appareat sapientia: ita non erit opus, & ideo nec congruum, vt illam habeat. *A.* Nonne dixi, quia sapienter fiet illa incarnatio? Sapienter namq; assumet Deus mortalitatem, qua sapienter (quia valde vtiliter) vtetur. Ignorantiam verò non poterit assumere sapienter: quia nunquam est vtilis, sed semper noxia: nisi forte peream mala volūtas (quę nunquam in illo erit) ab affectu restringitur. Nam etsi aliquando ad aliud non nocet, hoc solo tamen nocet, quia scientiæ bonum aufert, & vt breuiter absoluam, quod quęris, ex quo homo ille erit plenus Deo, semper in seipso erit, vnde nunquam erit sine eius potentia & fortitudine & sapientia. *Bos.* Quamuis hoc in Christo fuisse semper non dubitarem, ideo tamen quęsiui, vt de hoc quoque rationem audirem. Sæpe namq; aliquid esse certi sumus, & tamen hoc ratione probare nescimus.

Quomodo mors eius præualeat numero & magnitudini peccatorum omnium.

Cap. XIIII.

B NVnc rogo vt doceas me, quomodo mors eius præualeat numero & magnitudini peccatorum omnium: cùm vnum (quod putamus leuissimum) peccatum tam infinitum monstres, vt si numerus ostendatur infinitus mundorum, qui sic pleni sunt creaturis sicut iste est, nec possint seruari quin redigantur in nihilum, nisi faciat aliquis aspectum vnum contra voluntatem Dei, non tamen fieri debeat. *A.* Si præsens esset homo ille, & quis esse scires, & diceretur tibi: nisi occidas hominem illum, peribit mundus iste totus, & quicquid Deus non est, faceres hoc pro conseruanda omni alia creatura? *B.* Non facerem, etiam si mihi infinitus numerus mundorum ostenderetur. *A.* Quid si iterum tibi diceretur, aut eum occides, aut omnia peccata mundi venient super te? *B.* Responderem me potius illa omnia peccata velle suscipere: non solum huius mundi quæ fuerunt & quæ futura sunt, sed & quæcunque super hæc cogitari possunt, quàm istud solum quod non solum de occisione eius, sed & de qualibet parua læsione, quæ illum tangeret, respondere me existimo debere. *A.* Rectè existimas: sed dic mihi, cur ita cor tuum iudicat, vt plus horreat vnum peccatum in læsione huius hominis: quàm alia omnia, quæ cogitari possunt: cùm omnia quæcunque fiunt peccata, contra illum sint? *B.* Quoniam peccatum, quod in persona eius fit, incomparabiliter superat omnia illa, quæ extra personam illius cogitari possunt. *A.* Quid dicis ad hoc: quia sæpe libenter aliquis patitur quasdam in sua persona molestias, ne maiores patiatur in rebus suis. *B.* Quia Deus non eget hac patientia, cuius potestati omnia subiacent, sicut tu supra meæ interrogationi respondisti. *A.* Bene respondes: Videmus ergo, quia violationi vitæ corporalis huius hominis nulla immensitas vel multitudo peccatorum extra personam Dei comparari valet. *B.* Sapientissimum est. *A.* Quantum bonum tibi videtur, cuius interemptio tam mala est. *B.* Si omne bonum tam bonum est, quàm mala est eius destructio: plus est bonum incomparabiliter, quàm sint ea peccata mala, quæ sine existimatione superat eius interemptio. *A.* Verum dicis. Cogita, quia etiam peccata tantum sunt odibilia, quantum sunt mala: & vita ista tantum amabilis, quantum est bona. Inde sequitur, quia vita hæc plus est amabilis, quàm sint peccata odibilia. *B.* Non possum hoc non intelligere. *A.* Putasne, tantum bonum tam amabile posse sufficere ad soluendum quod debetur pro peccatis totius mundi? *B.* Imò potest plusquam in infinitum. *A.* Vides igitur quomodo vita hæc vincat omnia peccata, si pro illis detur. *Boso.* Apertè. *Ansel.* Si ergo dare vitam, est mortem accipere: sicut datio huius vitæ præualet omnibus hominum peccatis: ita & acceptio mortis. C

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium.

Caput XV. *Boso.*

ITa esse de omnibus peccatis, quæ personam Dei non tangunt, constat. Sed nunc video aliud quærendum. Nam si tam malum est eum occidere, quam bona est vita eius: quomodo potest mors eius superare & delere peccata eorum, qui eum occiderunt? Aut si alicuius eorum peccatum delet: quomodo potest aliorum quoq; hominum aliquod delere? Credimus enim, quia & multi ex illis saluati sunt, & innumerabiles alij saluantur. *A.* Hanc quæstionem soluit Apostolus, qui dixit: quia *si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Tantum namq; differunt scienter factum peccatum, & quod per ignorantiam fit: vt malum, quod nunquam facere possent pro nimietate sua si cognosceretur, veniale fit quia ignoranter factum est. D Deum enim occidere nullus homo vnquam scienter saltem velle possit: & ideo qui illum occiderunt ignoranter, non in illud infinitum peccatum, cui nulla alia comparari possunt peccata, proruerunt. Nam si considerauimus eius magnitudinem ad videndum, quam bona esset vita illa, secundùm hoc quod ignoranter factum est: sed quasi scienter fiet, quod nec vnquam fecit aliquis, nec facere potuit. *B.* Rationabiliter interemptores Christi ad veniam peccati sui pertingere potuisse, monstrasti. *A.* Quid iam quæris amplius? Ecce iam vides, quomodo rationabilis necessitas ostendit ex hominibus perficiendum esse supernam ciuitatem: nec hoc posse fieri, nisi per remissionem peccatorum, quam homo nullus habere potest nisi per hominem, qui idem ipse sit Deus: atque sua morte homines peccatores Deo conciliet. Apertè igitur inuenimus Christum, quem Deum & hominem confitemur, & mortuum propter nos. hoc autem absque omnium dubietate cognito, cuncta quæ ipse dicit, certa esse, quoniam Deus mentiri nequit: & sapienter esse facta quæ fecit, dubitandum non est, quamuis non eorum ratio intelligatur à nobis. *B.* Verum est quod dicis, nec aliquatenus quod dixit, esse verum: aut quod fecit, rationabiliter esse factum, dubito. Sed hoc postulo, vt quod quasi non debere, aut non posse fieri videtur infidelibus, in fide Christiana hoc mihi qua ratione fieri debeat aut possit, aperias: non vt me in fide confirmes: sed vt confirmatum veritatis ipsius intellectu lætifices.

Qualiter

A *Qualiter Deus de massa peccatrice assumpsit hominem sine peccato, & de Saluatione Adæ & Euæ.*

Cap. XVI.

QVapropter sicut eorum, quæ supra dicta sunt, rationem aperuisti: sic peto vt eorum, quæ sum adhuc quæsiturus, rationem ostendas. Primum scilicet, qualiter de massa peccatrice & humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem sine peccato, quasi azymum de fermentato, Deus assumpsit. Nam licet ipsa hominis eiusdem conceptio sit munda, & absque carnalis delectationis peccato, virgo tamen ipsa, vnde assumptus est, est *in iniquitatibus* concepta: *& in peccatis concepit* eam *mater* eius, & cum originali peccato nata est, quia & ipsa in Adam peccauit, *in quo omnes peccauerunt*. *A*. Postquam constat hominem illum esse Deum, & peccatorum reconciliatorem, dubium non est eum sine peccato esse: hoc autem esse non valet, nisi absque peccato de massa peccatrice sit assumptus. Qua ratione verò sapientia Dei hoc fecit, si non possumus intelligere, non debemus mirari? sed cum veneratione tolerare, aliquid esse in secretis tantæ rei, quod ignoremus. Quippe mirabilis Deus, restaurauit humanam naturam, quam instaurauit: æqualiter enim vtrunque Deo facilè est, sed homo antequam esset, non peccauit, vt fieri non deberet. Postquam verò factus est, peccando meruit, vt quod & ad quod factus erat, perderet: quanuis non perdiderit omnino quod factus erat, vt esset quod puniretur, aut cui Deus misereretur. Neutrum enim horum fieri posset, si in nihilum redactus esset. Tanto ergo mirabilius Deus illum restituit, quã instituit: quando hoc de peccatore contra meri-
B tum. Illud non de peccatore, nec contra meritum fecit. Quantum etiam est Deum & hominem, sic in vnum conuenire, vt seruata integritate vtriusq; naturæ idem sit homo qui Deus. Quis ergo præsumat vel cogitare, quod humanus intellectus valeat penetrare quàm sapienter, quàm mirabiliter, tam inscrutabile opus factum sit. *B*. Assentior, quia nullus homo potest in hac vita tantum secretum penitus aperire, nec peto vt facias, quod nullus homo facere potest: sed tantùm, quantum potes. Plus enim persuadebis altiores in hac re rationes latere, si aliquam te monstraueris videre, quàm si te nullam in ea rationem intelligere, nihil dicendo, probaueris. *A* Video me ab importunitate tua non posse liberari, sed si aliquatenus potero quod postulas ostẽdere, gratias agamus Deo. Si verò nõ potero, sufficiant ea quę supra probata sunt. Cùm enim constat, Deum hominem fieri oportere, dubium non est, sapientiam & potentiam illi non deesse, vt hoc sine peccato fiat. *B*. Sic libenter accipio. *A*. Oportuit vtique vt illa redemptio, quam Christus fecit, prodesset non solùm illis, qui eo tempore fuerunt, sed & alijs. Sit enim rex aliquis, cui totus populus suæ cuiusdam ciuitatis sic peccauit, excepto vno solo, qui tamen est de illorum genere: vt nullus eorum facere possit vnde mortis damnationem euadat. Ille autem, qui solus est innocens, tantam apud regem habeat gratiam, vt possit: & tantam dilectionem erga reos, vt velit omnes, qui credent suo consilio reconciliare quodam seruitio ipsi regi valdè placituro, quod facturus est die secũdùm voluntatem regis statuto. & quoniam non omnes possunt, qui reconciliandi sunt, ad diem illam conuenire, concedit rex, propter magnitudinem seruitij illius, vt quicunq; vel ante, vel post diem illam confessi fuerint se velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, & ad pactum constitutum ibi accedere, ab omni culpa sint absoluti præterita & si contigerit vt post hanc veniam iterum peccent, si dignè satis facere & corrigi deinceps voluerint, per eiusdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant: sic tamen, vt nullus palatium eius ingrediatur, donec factum sit, vnde culpæ relaxantur. Secundùm hanc similitudinem, quoniam non potuerunt omnes homines qui saluandi erant, præsentes esse, quando redemptionem illam Christus fecit, tanta fuit vis in eius morte, vt etiam in absentes, vel loco, vel tempore, eius protendatur effectus. Quòd autem non solùm præsentibus prodesse debeat, hinc facilè cognoscitur: quia non tot præsentes eius esse morti potuerunt, quod ad supernæ ciuitatis constructionem necessarij sunt, etiam si omnes, qui eiusdem mortis tempore vbicunque erant, ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim sunt dæmones, quàm (de quibus restaurandus est numerus eorum) ea die viuerent homines. Nec credendum est, ex quo factus est homo, vllum tẽpus fuisse, quo mundus iste cum creaturis suis, quæ factæ sunt ad vsus hominum, sic vacuus fuisset, vt nullus esset in illo ex humano genere ad hoc pertinens, propter quod factus est homo. Videtur enim inconueniens, quod Deus vel vno momento permiserit humanum genus, & ea, quæ fecit, propter vsum eorum, de quibus superna ciuitas perficienda est, quasi frustra extitisse. Nam aliquatenus inuanium esse viderentur, quandiu non ad hoc, propter quod maximè factæ essent, viderentur subsistere. *B*. Congruenti ratione, & cui nihil repugnare videtur, monstras nullum vnquam tempus fuisse, ex quo factus est homo, absque aliquo, qui ad eam pertineret (sine qua factus esset vanè omnis homo) reconciliationem: quod non solum conuenire, sed etiam necesse esse possumus cõcludere. Si enim conuenientius & rationabilius est hoc, quàm aliquando nullum fuisse, de quo intentio Dei, qua hominem fecit, perficeretur. nec est aliquid, quod huic obuiet rationi, necesse est semper aliquem ad prædictam reconciliationem pertinentem fuisse. Vnde Adam & Euam ad illam pertinuisse redemptionem dubitandum non est, quanuis hoc autoritas diuina apertè non pronuntiet. *A*. Incredibile quoque videtur, quando Deus illos fecit & proposuit immutabiliter facere de illis omnes homines, quos ad cœlestem ciuitatem assumpturus erat, quòd illos duos ab hoc exclu- D
serit proposito. *B*. Imò illos maximè ad hoc fecisse credi debet, vt essent de illis, propter quos facti sunt. *A*. Bene consideras. Nulla tamen anima ante mortem Christi, paradisum cœlestem ingredi potuit, sicut supra dixi de regis palatio. *B*. Sic tenemus. *A*. Virgo autem illa, de qua ille homo assumptus est, de quo loquimur: fuit de illis, qui ante necessitatem eius per eum mundati sunt à peccatis, & in eius ipsa munditia de illa assumptus est. *B*. Placeret mihi multum quod dicis, nisi cùm ipse debeat à seipso habere munditiam à peccato: videtur eam habere à matre, & per se mundus non esse, sed per illam. *A*. Non ita est. Sed quoniam matris munditia, per quam mundus est, non fuit nisi ab illo: ipse quoque per seipsum & à se mundus fuit. *B*. Bene est de hoc. Verùm adhuc mihi aliud videtur quærendum. Diximus enim supra: quia non necessitate moriturus erat, & nunc videmus, quia mater eius per eius mortem futuram munda fuit, quòd nisi illa fuisset, ipse de illa esse non potuisset. Quomodo non necessitate mortuus est,

qui

A qui non nisi quia moriturus erat potuit esse? Nam si morituros non esset, virgo, de qua assumptus est, munda non fuisset: quoniam hoc nequaquam valuit esse, nisi veram eius mortem credendo: nec ille de illa potuit aliter assumi. Quare si non mortuus est ex necessitate, postquam assumptus est de virgine, potuit non esse assumptus de virgine, postquam est assumptus: quod non est possibile. *A.* Si bene, quæ supra dicta sunt, considerasses, hanc quæstionem in illis, vt puto, solutam intellexisses. *B.* Non video quomodo. *A.* Nonne, quando quæsiuimus, vtrum ille mentiri potuerit, monstrauimus in mentiendo duas esse potestates? vnam videlicet volendi mentiri, alteram mentiendi: & quoniam cùm mentiendi potestatem haberet, hoc à seipso habuit, vt non posset velle mentiri: idcirco de sua iustitia, qua veritatem seruauit, esse eum laudandum. *B.* Ita est. *A.* Similiter est in seruando vitam, potestas volendi seruare, & potestas seruandi. Cùm autem quæritur, vtrum idem Deus homo potuerit seruare vitam suam, vt nunquam moreretur, dubitandum non est quia semper habuit potestatem seruandi, quamuis nequiuerit velle seruare, vt nunquam moreretur, & quoniam hoc à seipso habuit, vt scilicet velle non posset, non necessitate, sed libera potestate animam suam posuit. *B.* Non omnino similes fuerunt in illo istæ potestates mentiendi scilicet, & seruandi vitam. Ibi enim sequitur, quia si vellet, posset mentiri: hic autem videtur, quia si non mori vellet, non magis hoc posset quàm posset non esse quod erat. Nam ad hoc erat homo vt moreretur, & propter huius futuræ mortis fidem de virgine potuit assumi, sicut supra dixisti. *A.*

B Quemadmodum putas illum non potuisse non mori, aut necessitate mortuum esse: quia non potuit non esse quod erat, ita potes asserere, illum non potuisse velle non mori, aut necessitate mori voluisse, quoniam quod erat, non esse nō potuit. Non enim magis ipse factus est homo ad hoc vt moreretur, quàm vt vellet mori. Quapropter sicut non debes dicere, quia non potuit velle non mori, aut necessitate voluit mori: sic non est dicendum, quia non potuit non mori, aut necessitate mortuus est. *B.* Imò quoniam eidem subiacent rationi, scilicet & mori, & velle mori, vtrumque videtur in illa necessitate fuisse. *A.* Quis se sponte voluit hominem facere, vt eadem immutabili voluntate moreretur, & per huius fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille assumeretur? *B.* Deus, Filius Dei. *A.* Nonne monstratum est supra, quòd Dei voluntas nulla cogitur necessitate: sed ipse se spontanea sua seruat immutabilitate, quando dicitur aliquid necessitate facere. *A.* Verè monstratum est. Sed videmus econtra, quia quod Deus immutabiliter vult, non potest non esse, sed necesse est esse. Quapropter si Deus voluit, vt ille homo moreretur, non potuit non mori. *A.* Ex eo, quia Filius Dei assumpsit hominem ea voluntate vt moreretur, probas eundem hominem non potuisse non mori. *B.* Ita intelligo. *A.* An non similiter apparuit ex his, quæ dicta sunt, filium Dei & assumptum hominem vnam esse personam, vt idem sit Deus & homo, & Filius Dei & virginis filius? *B.* Sic est. *A.* Idem igitur homo sua voluntate non potuit non mori, & mortuus est. *B.* Negare nequeo. *A.* Quomodo ergo voluntas Dei nulla necessitate facit aliquid, sed sua potestate: & voluntas illius fuit voluntas Dei, nulla necessitate mortuus est, sed sola sua potestate. *B.* Argumentationibus tuis obuiare nequeo: nam, nec propositiones, quas præmittis, C nec consequentias, quas infers, vllatenus infirmare valeo, sed tamen hoc mihi semper occurrit, quod dixisti: quia si vellet non mori, non magis hoc posset, quàm posset non esse quod erat: verè namque moriturus erat, quia si verè non fuisset moriturus, non fuisset vera fides futuræ mortis eius, per quam & illa virgo, de qua natus est, & alij multi mundati sunt a peccato. Nam si vera non fuisset, nil prodesse potuisset. Quapropter si potuisset non mori, potuit facere non esse verum quod verum erat. *A.* Quare verum erat antequam moreretur, quia moriturus erat? *B.* Quomodo hoc ipse sponte voluit & immutabili voluntate. *A.* Si ergo, sicut dicis, idcirco non potuit non mori, quia verè moriturus erat: & ideo verè erat moriturus, quia hoc ipse sponte & immutabiliter voluit: sequitur illum non ob aliud non potuisse non mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori. *B.* Ita est, sed quæcunque fuerit causa, verum est tamen: quia non potuit non mori, & necesse fuit illum mori. *A.* Nimis hæres in nihilo: & (vt dici solet) quæris nodum in scirpo. *B.* An es oblitus, quid obiecerim excusationibus tuis in huius disputationis nostræ principio: quia videlicet quod postulabam, non faceres doctis, sed mihi, & hoc ipsum mecum petentibus. Sustine igitur, vt pro tarditate & hebetudine nostri ingenij quæram, quatenus mihi & illis etiam in puerilibus quæstionibus, sicut incepisti, satisfacias. *A.* Iam diximus, quia Deus improprie dicitur aliquid non posse, aut necessitate facere.

Quòd in Deo non sit necessitas, vel impossibilitas: & quòd sit necessitas cogens, & necessitas non cogens.

D *Cap. XVII.*

OMnis quippe necessitas & impossibilitas eius subiacet voluntati. Illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut impossibilitati. Nil enim est necessarium aut impossibile, nisi quia ipse ita vult: ipsum verò aut velle aut nolle aliquid propter necessitatem aut impossibilitatem, alienum est à veritate. Quare quoniam omnia quæ vult, & non nisi quæ vult, facit, sicut nulla necessitas siue impossibilitas præcedit eius velle aut nolle: ita nec eius facere aut non facere: quamuis multa velit immutabiliter, & faciat. Et sicut cùm Deus facit aliquid, postquam factum est, iam non potest non esse factum, sed semper verum est factum esse: nec tamen rectè dicitur impossibile Deo esse: vt faciat quod præteritum est non esse præteritum. Nihil enim ibi operatur necessitas non faciendi aut impossibilitas faciendi: sed Dei sola voluntas, quæ veritatē semper (quia ipse veritas est) immutabilem, sicut est, esse vult. Ita si ponorit se aliquid immutabiliter facturum, quamuis quod proponit, antequam fiat, non possit non esse futurum, non tamen vlla est in eo faciendi necessitas, aut non faciendi impossibilitas: quia sola operatur in eo voluntas. Quotiens namque dicitur Deus non posse, nulla negatur in eo potestas: sed insuperabilis signatur potentia & fortitudo. Non enim aliud intelligitur, nisi quia nulla res potest efficere vt agat ille, quod negatur posse. Nam vsitata est huiusmodi multum locutio, vt dicatur res aliqua posse, non quia in illa, sed quoniam in alia re est potestas: non posse, non quoniam in illa, sed quia in alia re est impotentia. Dicimus namque, iste homo potest vinci:

A Pro, aliquis potest eum vincere: & ille non potest vinci, pro, nullus eum vincere potest. Non enim potestas est posse vinci, sed impotentia: nec, vinci non posse impotentia est, sed potestas. Nec dicimus Deum necessitate facere aliquid, eò quòd in illo sit vlla necessitas: sed quoniam est in alio, sicut dixi, impotentia, quando dicitur non posse. Omnis quippe necessitas est aut coactio, aut prohibitio: quæ duæ necessitates conuertuntur inuicem contrariè, sicut necesse & impossiblie. Quicquid nanque cogitur esse, prohibetur non esse: & quod cogitur non esse, prohibetur esse. quemadmodum quod necesse est esse, impossibile est non esse: & quod necesse est non esse, impossibile est esse: & conuersim. Cùm autem dicimus aliquid necesse esse aut non esse in Deo: non intelligitur, quòd sit in illo necessitas aut cogens aut prohibens: sed significatur, quòd in omnibus alijs rebus est necessitas prohibens eas facere, & cogens non facere, contra hoc, quod de Deo dicitur. Nam cùm dicimus, quòd necesse est Deum semper verum dicere, & necesse eum nunquam mentiri, non dicitur aliud, nisi, quia tanta est in illo constantia seruandi veritatem: vt necesse sit nullam rem facere posse, vt verum non dicat, aut vt mentiatur.

Quomodo vita Christi soluatur Deo pro peccatis hominum. & quomodo debuit Christus, vel non debuit pati.

Caput XVIII.

QVapropter cùm dicimus, quia homo ille, qui secundùm vnitatem personæ (sicut supra dictum est) idem ipse est qui Filius Dei Deus, non potuit non mori, aut velle non mori, postquam de virgine natus est, non significatur in illo B vlla impotentia seruandi aut volendi seruare vitam suam immortalem, sed immutabilitas voluntatis eius, qua se sponte fecit ad hoc hominem, vt in eadem voluntate perseuerans moreretur, & quia nulla res potuit illam voluntatem mutare. Plus enim esset impotentia quàm potentia, si posset velle mentiri, aut fallere, aut mutare voluntatem, quam prius immutabilem esse voluit. Et si (quemadmodum supra dixi (cùm aliquis sponte se proponit facturum bonum aliquod, & eadem voluntate postea perfecit quod proposuit, quantùs cogi possit, si nolit promissum soluere, non tamen dicendus est necessitate facere quod facit, sed ea, qua proposuit, libera voluntate. Non enim necessitate aut impotentia fieri vel non fieri dici debet aliquid, vbi neque necessitas nec impotentia quicquam operantur, sed voluntas. si, inquam, ita est in homine, multo magis necessitas aut impotentia nequaquam nominandę sunt in Deo, qui nihil, nisi quod vult, fecit: & cuius voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet. Ad hoc enim valuit in Christo diuersitas naturarum & vnitas personæ, vt quod opus erat fieri ad hominum restaurationem, si humana non posset natura, faceret diuina. etsi diuinæ minimè conueniret, exhiberet humana, & non alius atque alius, sed idem ipse esset, qui vtrunque perfectè existens per humanam solueret, quod illa debebat: & per diuinam posset, quod expediebat. Denique virgo, quæ per fidem munda facta est, vt de illa posset assumi, nequaquam crediderit illum moriturum, nisi quia vellet: quemadmodum per Prophetam, qui de illo dixit: *oblatus est, quia ipse voluit*, didicerat. Quapropter quoniam vera fuit fides eius necesse erat, ita futurum esse sicut credidit. Quòd si te iterum perturbat, quod dico necesse erat: memento, quia veritas fidei virginis non fuit causa, vt ille sponte G moreretur: sed quia hoc futurum erat, vera fuit fides. Quamobrem si dicitur, necesse erat, vt voluntate sola moreretur, quia vera fuit fides siue prophetia, quæ de hoc præcesserat, nō est aliud quam si dicas: necesse fuisse ita futurum esse, quoniam sic futurum erat. huiusmodi autem necessitas non cogit rem esse: sed esse rei facit necessitatem esse. Est nanque necessitas præcedens, quæ causa est vt sit res. & est necessitas sequens, quam res facit. Præcedens & efficiens necessitas est, cùm dicitur cælum volui, quia necesse est, vt voluatur. Sequens verò, & quæ nihil efficit, sed fit est, cùm dico te ex necessitate loqui, quia loqueris. Cùm enim hoc dico, significo nihil facere posse, vt dum loqueris non loquaris, non quòd aliquid te cogat ad loquendum. Nam violentia naturalis conditionis cogit cœlum volui: te verò nulla necessitas facit loqui. Sed vbicunque est præcedens necessitas, est & sequens: non autem vbi sequens, ibi statim & præcedens. Possumus nanque dicere, necesse est cœlum volui, quia voluitur: sed non similiter est verum, idcirco te loqui: quia necesse est vt loquaris. Ista sequens necessitas currit per omnia tempora, hoc modo: Quicquid fuit, necesse est fuisse. Quicquid est, necesse est esse. Quicquid futurum est, necesse est futurum fuisse. Hæc est illa necessitas, quæ (vt tractat Aristoteles de propositionibus singularibus & futuris) videtur vtrumlibet destruere, & omnia esse ex necessitate astruere. Hac sequenti & nihil efficienti necessitate, quoniam vera fuit fides vel prophetia de Christo, quia ex voluntate non necessitate moriturus erat: necesse fuit, vt sic esset: hac, homo factus est: hac, fecit, & passus est. Quicquid fecit & passus est, hac voluit quęcunque voluit. Ideo enim necessitate fuerunt, quia D futura erant & futura erant, quia fuerunt: & fuerunt, quia fuerunt: & si vis omnium, quæ fecit & quæ passus est, veram scire necessitatem, scito omnia ex necessitate fuisse, quia ipse voluit. Voluntatem ergo eius nulla præcessit necessitas. Quare si non fuerunt nisi quia ipse voluit: si non voluisset, non fuissent. Sic vtique nemo tulit *animam* eius ab illo: sed ipse posuit eam, & iterum sumpsit eam: quia *potestatem* habuit *ponendi animam* suam, & *iterum sumendi eam* sicut ipse dicit. B. Satisfecisti mihi illum non posse probari vlla necessitate mortem subijsse, nec me pœnitet, vt hoc faceres, importunum tibi extitisse. A. Ostendimus, vt puto, certam rationem quomodo Deus assumpserit hominem sine peccato de massa peccatrice: sed nequaquam negandum æstimo aliam esse præter istam, quam diximus, excepto hoc, quia Deus facere potest quod hominis ratio comprehendere non potest. Verùm quoniam & ista mihi videtur posse sufficere, & si aliam nunc inquirere vellem, necesse esset inuestigare quid sit originale peccatū, & quomodo à primis parentibus in vniuersum genus humanum, præter illum, de quo agimus, hominem diffundatur, & incidere in quasdam alias quęstiones, quæ suum postulant tractatum, ea, qua diximus, ratione contenti, quæ de incepto restant opere persequamur. B. Vt vis, sed eo pacto, vt tu aliquando auxiliante Deo illam aliam rationem, quā nunc inquirere vitas, quasi debitum exoluas. A. Quoniam voluntatem hanc scio me gerere, quod petis nō denego: sed quia de futuris incertus sum, promittere non audeo, sed Dei dispositioni committo. Sed dic nunc, quid tibi de quæstione, quam in principio proposuisti, propter quam aliæ multæ se ingesserunt, persoluendum videatur. B. Sum-

ma

A ma quæstionis fuit, cur Deus homo factus sit, vt per mortem suam saluaret hominem; cùm hoc alio modo potuisse facere videretur. Ad quod tu multis & necessarijs rationibus respondens, ostendisti restaurationem humanæ naturæ non debuisse remanere: nec potuisse fieri, nisi solueret homo, quod pro peccato Deo debebat: quod debitum tantum erat, vt illud cùm non deberet soluere nisi homo, non posset nisi Deus, ita vt idem esset homo qui Deus: vnde necesse erat, vt Deus assumeret hominem in vnitatem personæ: quatenus qui in natura soluere debebat & non poterat, in persona esset qui posset. Deinde, quia de virgine & à persona Filij Dei esset assumendus homo ille, qui Deus esset, & quomodo sine peccato de massa peccatrice assumi potuerit monstrasti. Vitam autem huius hominis tam sublimem, tam pretiosam apertissimè probasti, vt sufficere possit ad soluendum, quod pro peccatis totius mundi debetur, & plus in infinitum. Restat ergo nunc ostendere, quomodo illa soluatur Deo pro peccatis hominum.

Quanta ratione de morte eius sequatur humana saluatio. Caput XIX. Ansel.

SI propter iustitiam se permisit occidi, nonne ad honorem Dei vitam suam dedit? *B.* Si possum intelligere quod non dubito, quamuis non videam, quomodo rationabiliter hoc fecerit, cùm & iustitiam indeclinabiliter, & vitam suam æternaliter seruare potuerit, fatebor illum tale quid sponte dedisse Deo ad honorem illius, cui quicquid Deus non est, comparari non potest, & quod pro omnibus hominibus omnium debitis recompensari potest. *A.* An non intelligis, quia cùm iniurias, & contumelias, & mortem crucis cum latronibus sibi (sicut supra diximus) B propter iustitiam, quam obedienter seruabat, illatas benigna patientia sustinuit, exemplum dedit hominibus: quatenus propter nulla incommoda, quæ sentire possunt, a iustitia, quam Deo debent, declinent, quod minimè dedisset, si secundùm potentiam suam mortem pro tali causa illatam declinasset. *B.* Videtur, quod nulla hoc exemplum necessitate dederit: quoniam multi ante aduentum eius, & Ioannes Baptista post aduentum ante mortem eius, fortiter mortem pro veritate sustinentes, illud sufficienter dedisse noscuntur. *A.* Nullus vnquam moriendo homo præter illum, Deo dedit, quod aliquando necessitate perditurus non erat; aut soluit, quod non debebat. Ille verò sponte Patri obtulit, quod nulla necessitate vnquam amissurus erat: & soluit pro peccatoribus, quod pro se non debebat. Quapropter ille magis dedit exemplum, vt vnusquisque, quod aliquando incunctanter amissurus est, pro seipso reddere Deo, cùm ratio postulat, non dubitet: quia cùm nullatenus aut pro se indigeret aut cogeretur, pro alijs, quibus nil nisi pœnam debebat, tam pretiosam vitam; immò seipsum, tantam scilicet personam, tanta voluntate dedit. *B.* Multum propinquas desiderio meo, sed sustine vt quoddam quæram, quod quamuis fatuum forsitan putes quærere, non tamen promptum mihi est; quid respondeam si à me quæratur. Dicis, quia quando mortuus est, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illum melius fecisse, quando illud ad exemplum taliter dedit, & magis hoc placere Deo, quàm si non hoc fecisset, aut dicet eum non debuisse facere, quod melius esse, & quod magis placere Deo cognouit. Quomodo ergo asseremus, eum non debuisse Deo quod fecit, id est, quod melius esse magis placere Deo cognouit: præsertim cùm creatura debeat Deo totum quod est, & quod scit, & quod potest. *A.* Quamuis creatura nil habeat à se, quando tamen illi Deus concedit aliquid licitè facere, & non facere, dat illi ita suum esse vtrumque, vt licet alterum sit melius, neutrum tamen exigatur determinatè: sed siue faciat quod melius est, siue alterũ, debere facere dicatur quod facit: & si facit quod melius est, præmium habeat: quia sponte dat quod suum est. Nam cùm virginitas melior sit coniugio, neutrum tamen ab homine determinatè exigitur: sed & qui coniugio vti, & qui virginitatem seruare mauult, & quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem siue coniugium dicit eligi non debere: sed dicimus, quia quod mauult homo, antequam aliquid horum statuat, hoc debet facere: & si virginitatem seruat, pro spontaneo munere quod offert Deo præmium expectat. Cùm ergo creaturam dicis Deo debere quod melius scit & potest, si intelligis ex debito, & non subaudis; si Deus iubet, non est semper verum. Siquidem, vt dixi, non debet homo virginitatem ex debito, sed si mauult, debet vti coniugio. Quòd si te mouet verbum quod est debere, nec potes illud intelligere sine aliquo debito: scito, quia sicut contingit posse & necesse aliquando dici, non quia sunt in rebus vbi dicuntur: sed quoniam sunt in alio, ita & debere. Quippe cùm dicimus, debere pauperes à diuitibus eleemosynam accipere: non est aliud, quàm diuites debere pauperibus eleemosynam impendere, hoc namque debitum non est exigendum à paupere, sed à diuite. Deus quoq; dicitur omnibus debere præesse, non quia ille in hoc aliquo modo sit debitor, sed quoniam omnia debent illi subesse, & debere facere quod vult: D quomodo quod vult, debet esse. Ita quando vult aliqua creatura facere quod suum est facere & nõ facere, dicitur debere facere: quia quod ipsa vult debet esse. Dominus itaque Iesus, cùm mortem (sicut dicimus) sustinere voluit: quoniam suum erat, & pati, & non pati, debuit facere quod fecit; quia quod vult fieri debuit: & non debuit facere, quia non ex debito. Nempe quoniam ipse idem est Deus & homo: secundùm humanam, ex qua fuit homo, sic accepit à diuina natura, quæ alia est ab humana, esse suum quod habebat: vt nil deberet dare, nisi quod volebat: secundùm personam verò, sic à seipso habebat quod habebat: & sic perfectè sibi sufficiens erat, vt nec alij quicquã retribuere deberet, nec vt sibi retribueretur, dare indigeret. *C.* Apertè, vt video, quia nulla ratione seipsum morti ex debito, sicut ratio mea videbatur monstrare, dedit ad honorem Dei: & tamen facere debuit quod fecit. *A.* Honor vtique ille totius est Trinitatis: quare quoniam idem ipse est Deus Filius Dei, ad honorem suum seipsum sibi, sicut Patri & Spiritui sancto obtulit, id est, humanitatem suam diuinitati suæ, quæ vna eadem trium personarum est. Vt tamen in eadem ipsa veritate manentes apertius loquamur quod volumus: dicamus, sicut vsus habet, quia Filius sponte seipsum Patri obtulit. hoc namque modo apertissimè dicitur, quia in persona totus Deus, cui secundùm hominem se obtulit, intelligitur. & per nomen Patris & Filij immensa quædam in cordibus audientium, cùm Patrem Filius hoc modo postulare *pro nobis* dicitur, pietas sentitur. *B.* Hoc libentissimè accipio. *A.* Intueamur nunc, prout

A prout possumus, quanta mihi ratione sequatur humana saluatio. *B.* Ad hoc tendit cor meum. Nam quamuis hoc mihi videar intelligere, ipsam tamen rationis contexionem à te volo audire. *A.* Quantum autem sit quod Filius sponte dedit non est opus exponere. *B.* Sufficienter patet. *A.* Eum autem, qui tantum donum sponte dat Deo, sine retributione debere esse non iudicabis. Immò necesse esse video, vt Pater Filio retribuat: alioquin aut iniustus esse videretur, si nollet: aut impotens, si non posset, quæ aliena sunt à Deo. *A.* Qui retribuit alicui, aut dat, quod ille non habet, aut dimittit, quod ab illo potest exigi. Prius autem quàm tantam rem Filius faceret, omnia quæ Patris erant, sua erant: nec vnquam debuit quod illi dimitti possit. Quid ergo retribuetur nullius rei egenti, aut cui non est, quod dari aut dimitti possit. *B.* Ex vna parte video retribuendi necessitatem, & ex altera impossibilitatem: quia & necesse est Deum reddere quod debet, & non est quod reddat. *A.* Si tanta & tam debita merces nec illi nec alij redditur, in vanum Filius tantam rem fecisse videbitur. *B.* Hoc nefas est æstimare *A.* Necesse est ergo, vt alicui alij reddatur, quia illi non potest. *B.* Ineuitabiliter sequitur. *A.* Si voluerit Filius, quod sibi debetur, alteri dare, poterit ne Pater iurè illum prohibere, aut illi, cui dabit, negare? *B.* Immò & iustum & necessarium intelligo, vt cui voluerit dare Filius, a Patre reddatur, quia & Filio quod suum est dare licet, & Pater quod debet non nisi alij reddere potest. *A.* Quibus conuenientius fructum & retributionem suæ mortis attribuet, quam illis, propter quos saluandos (sicut ratio veritatis nos docuit) & hominem se fecit: & quibus (vt diximus) in moriendo exemplum moriendi propter iustitiam dedit: fru-
B stra quidem imitatores eius erunt, si meriti eius participes, non erunt. Aut quos iustius faciet hæredes debiti, quo ipse non eget ex abundantia suæ plenitudinis, quàm parentes suos, & fratres, quos aspicit tot & tantis debitis obligatos egestate tabescere in profundo miseriarum, vt eis dimittatur quod pro peccatis debent, & detur quo, propter peccata, carent. *B.* Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil desiderabilius mundus audire potest. Ego enim tantam fiduciam ex hoc concipio, vt iam dicere non possim quanto gaudio exultet cor meum. Videtur enim mihi, quòd nullum hominem reijciat Deus à se sub hoc nomine accedentem. *A.* Ita est, si accedit sicut oportet. Quemadmodum autem sit ad tantæ gratiæ participationem accedendum, & quomodo sub illa viuendum, nos vbique sacra Scriptura docet, quæ super solidam veritatem, quam, adiuuante Deo, aliquatenus perspeximus, velut super firmũ fundamentum fundata est. *B.* Vere quicquid super fundamentum hoc ædificatur, super firmam petram fundatur. *A.* Puto me aliquantulum iam tuæ satisfecisse quæstioni, quamuis hoc melior me facere plenius possit, & maiores, atque plures, quàm meum, aut mortale ingenium comprehendere valeat, huius rei sint rationes. Palàm etiam est, quia Deus vt hoc faceret, quod diximus, nullatenus indigebat: sed ita veritas immutabilis exigebat. licet enim hoc, quod homo ille fecit, Deus dicatur fecisse propter vnitatem personæ: Deus tamen non egebat, vt de cœlo descenderet ad vincendum diabolum, neque vt per iustitiam ageret contra illum ad liberãdum hominem, sed ab homine Deus exigebat, vt diabolum vinceret, & qui per peccatum Deum offenderat, per iustitiam satisfaceret. Siquidem diabolo nec Deus aliquid debebat nisi pœnam, nec homo nisi vicem, vt ab illo victus, illum reuinceret: sed quicquid ab illo exigebatur, hoc Deo debebat, non diabolo. C

Quàm magna, & quàm iusta sit misericordia Dei.

Caput XX.

MIsericordiam verò Dei, quæ tibi perire videbatur, cùm iustitiam Dei & peccatum hominis considerabamus, ita magnam tanquam concordem inuenimus iustitiæ, vt nec maior, nec iustior cogitari possit. Nempe quid misericordius intelligi valet, quàm peccatori tormentis æternis deputato, & vnde se redimat non habenti, Deus Pater dicit: accipe Vnigenitum meum, & da pro te. Ipse Filius: tolle me, & redime te. Quasi hæc dicunt, quando nos ad Christianam fidem vocant, & trahunt. Quid etiam iustius, quam vt ille, cui datur pretium maius omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum.

Quòd impossibile sit diabolum reconciliari.

Caput XXI.

DIaboli verò reconciliationem, de qua quæsiuisti, impossibilem intelliges, si diligenter humanam consideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari, nisi per hominem Deum, qui mori posset, per cuius iustitiam Deo restitueretur, quod per peccatum hominis perdiderat: ita Angeli damnati non possunt saluari, nisi per Angelũ Domini, qui mori possit, & qui per iustitiam suam Deo reparet, quod aliorum peccata abstulerunt. & sicut homo per alium hominem, qui non eiusdem generis, quamuis eiusdem esset naturæ, non debuit releuari. ita nullus Angelus per alium D saluari debuit: & quamuis omnes sint vnius naturæ, quoniam non sunt eiusdem generis, sicut homines. Non enim sic sunt omnes Angeli de vno Angelo, quemadmodum omnes homines de vno homine. Hoc quoque remouet eorum restaurationem: quia sicut ceciderunt nullo alio suadente vt caderent: ita nullo alio adiuuante resurgere debent, quod est illis impossibile, aliter enim in dignitatem, quam habituri erant, non possunt restitui, quoniam sine alieno auxilio per potestatem suam, quam acceperant, stetissent in veritate, si non peccassent. Quapropter si quis opinatur Saluatoris nostri redemptionem vsque ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter conuincitur: quia irrationabiliter decipitur. Quod non dico, quasi pretium mortis eius omnibus hominum & Angelorum peccatis sua magnitudine non præualeat: sed quoniam perditorum Angelorum releuationi immutabilis ratio repugnat. *B.* Rationabilia, & quibus nihil contradici possit, quæ dicis omnia mihi videntur, & per vnius quæstionis, quam proposuimus, solutionem, quicquid in nouo veterique Testamento continetur, probatum intelligo.

Quòd in his, quæ dicta sunt, veritas veteris & noui Testamenti probata sit.

Caput XXII.

CVm enim sic probes Deum fieri hominem ex necessitate, vt etiam si remoueantur pauca, quæ de nostris libris posuisti, vt quod de tribus personis Dei & de Adam tetigisti, non solùm Iudæis, sed etiam paganis sola ratione satisfacias: & idem ipse Deus homo nouum condat Testamentum,

A tum, & vetus approbet. sicut ipsum veracem esse necesse est confiteri: ita nil, quod in illis continetur, verum esse potest aliquis diffiteri. *An.* Si quid diximus quod corrigendum sit, non renuo correctionem, si rationabiliter fit. Si autem testimonio veritatis roboratur, quod nos rationabiliter inuenisse existimamus, Deo, non nobis attribuere debemus, qui est benedictus in secula. Amen.

Explicit secundus liber Anselmi Episcopi, Cur Deus homo.

EIVSDEM BEATI ANselmi Archiepiscopi Cantuariensis in Dialogum de veritate.

PROLOGVS.

TRES tractatus pertinentes ad studium sacræ Scripturæ quondam feci diuersis temporibus consimiles: in hoc quia facti sunt per interrogationem & responsionem, & persona interrogantis nomine vocatur discipuli, respondentis verò nomine magistri. Quartum etiam, quem simili modo edidi, non inutilem, vt puto, introducendis ad Dialecticam cuius initium est, de Grammatico: quoniam ad diuersum ab his tribus studium pertinet, istis nolo connumerare. Vnus horum trium est de Veritate: quid scilicet sit Veritas, & in quibus rebus soleat dici, & quid sit iustitia. Alius verò de Libertate Arbitrij, quid sit: & vtrum eam semper habeat homo; & quot sint eius diuersitates in habendo, vel non habendo rectitudinem voluntatis, ad quam seruandam est data creaturæ rationali: in quo naturalem tantum fortitudinem voluntatis ad seruandam acceptam rectitudinem, non quomodo necessarium ad hoc ipsum illi sit, sed ad hoc, vt gratia subsequatur, ostendi. Tertius autem est de quæstione, qua quæritur: quid peccauit diabolus, quia non stetit in veritate: cùm Deus non dederit ei perseuerantiam, quam nisi eo dante habere non potuit: quoniam si Deus dedisset, ille habuisset sicut boni Angeli habuerunt illam: quia illis dedit Deus. Quem Tractatum, quamuis ibi de confirmatione bonorum Angelorum dixerim, de Casu Diaboli intitulaui: quoniam illud contingens fuit, quod dixi de bonis Angelis. Quod autem scripsi de malis, ex proposito fuit quæstionis. Qui videlicet Tractatus quamuis nulla continuatione dictaminis cohæreant: materia tamen eorum & similitudo disputationis exigit, vt simul eo, quo illos commemoraui, ordine conscribantur. Licet itaque à quibusdam festinantibus alio ordine sint conscripti, antequam perfecti essent: sic tamen eos, vt hic posui, volo ordinari. B

Explicit prologus.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVAriensis Dialogus incipit.

Quod veritas non habeat principium vel finem.

Caput I. Discip.

QVoniam Deum, veritatem esse credimus: & veritatem, in multis alijs esse dicimus; vellem scire: an vbicunque veritas dicitur, Deum eam esse fateri debeamus. Nam tu quoque, in Monologio tuo per veritatem orationis, probas summam veritatem non habere principium vel finem: dicens, Cogitet qui potest, quando incœpit, aut quando non fuit, hoc verum: scilicet, quia futurum erat aliquid: aut quando desinet, aut non erit hoc verum; scilicet, quia præteritum erit aliquid. Quod si neutrum istorum cogitari potest, & vtrunque horum verum sine veritate esse non potest: impossibile est, vel cogitare, quòd veritas principium, aut finem habeat. Deniq. si veritas habuit principium, aut habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas: & postquam finita erit, verum erit tunc, quia non erit veritas. At quia verum non potest esse sine veritate, erat igitur veritas antequam esset veritas; & erit veritas postquam finita erit veritas: quod inconuenientissimum est. Siue igitur dicatur veritas habere, siue intelligatur non habere principium vel finem: nullo claudi potest veritas principio vel fine. Hoc tu in Monologio tuo. Quapropter veritatis diffinitionem à te audire expecto. *Magist.* Non memini me inuenisse diffinitionem veritatis: sed si vis, quæramus per rerum diuersitates, in quibus veritatem dicimus esse, quid sit veritas. *Disc.* Si aliud non potero, vel audiendo iuuabo. C

De veritate significationis, & duabus veritatibus enuntiationis. Cap. II. Mag.

QVæramus ergo primùm, quid sit veritas in enuntiatione: quoniam hanc dicimus sæpius veram, vel falsam. *Disc.* Quære tu & quicquid inueneris, ego seruabo. *Magist.* Quando est enuntiatio vera? *Disc.* Quando est quod enuntiat, siue affirmando, siue negando. Dico autem quod enuntiat, & quando negat esse quod non est, quia sic enuntiat, quemadmodum res est. *Mag.* An ergo tibi videtur, quòd res enuntiata sit veritas enuntiationis? *Disc.* Non. *Mag.* Quare? *Disc.* Quia nihil est verum, nisi participando veritatem: & ideo veritas, in ipso vero est: res verò enuntiata non est in enuntiatione vera: vnde non eius veritas, sed causa veritatis dicenda est. Quapropter nō nisi in ipsa oratione quærenda mihi videtur eius veritas. *Mag.* Vide ergo, an ipsa oratio, aut eius significatio, aut aliquid eorum, quæ sunt in diffinitione enuntiationis, sit quod quæris. *Disc.* Non puto. *Mag.* Quare? *Disc.* Quia si hoc esset, semper esset vera: quoniam eadem manent omnia, quæ sunt in enuntiationis diffinitione: & cùm est, quod enuntiat, & cùm non est. Eadem est enim oratio, & eadem significatio, & cætera similiter. *Mag.* Quid igitur tibi videtur ibi veritas? *Disc.* Nihil aliud scio, nisi cùm significat esse quod est: tunc est in ea veritas, & est vera. *Mag.* Ad quid facta est affirmatio? *Disc.* Ad significandum esse quod est. *Mag.* Hoc ergo debet. *Disc.* Certum est. *Magist.* Cùm ergo significat esse quod est, significat quod debet. *Disc.* Palam est. *Mag.* At cùm significat quod debet, rectè significat. *Disc.* Ita est. *Mag.* Cùm autem significat rectè, recta est significatio? *Disc.* Non est dubium. *Mag.* Cùm ergo significat esse quod est, recta est significatio. *Disc.* Ita sequitur. *M.* Item cùm significat esse quod est, vera est significatio? *Disc.* Verè & recta & vera est, cùm significat esse quod est. *Mag.* Idem igitur est illi, & rectam, & veram esse, & significare esse quod est? *Disc.* Verè, idem. *Mag.* Ergo non est illi aliud veritas, quàm rectitudo. *Disc.* Apertè nunc video veritatem hanc esse rectitudinem. *Mag.* Similiter, cùm enuntiatio significat non esse quod non est. *Disc.* Video quod dicis: Sed doce me, quid respondere possim, si quis dicat: quia etiam oratio, cùm significat hoc esse quod non est, significat quod debet: pariter namque accepit significare esse, & quod est, & quod non est. Nam si non accepisset significare esse etiam quod non est; non idem significaret. Quare etiam cùm significat esse quod non est, significat quod debet. At si quod debet significando, recta & vera est, sicut ostendisti: vera est oratio, D

A etiam cùm enuntiat esse quod non est. *Mag.* Vera quidem non solet dici, cùm significat esse quod non est: veritatem tamen & rectitudinem habet, quia facit quod debet. Sed cũ significat esse quod est, dupliciter facit, quod debet: quoniam significat, & quod accepit significare, & ad quod facta est. Sed secundùm hanc rectitudinem & veritatem, qua significat esse quod est, vsu recta & vera dicitur enuntiatio; non secundùm illam, qua significat esse, etiam quod non est. Plus enim debet propter quod accepit significationem, quam propter quod non accepit. Non enim accepit significare rem esse, cùm non est, vel non esse, cùm est nisi quia non potuit illi dare tunc solummodo significare esse, quando est: vel non esse, quando non est. Alia igitur est rectitudo & veritas enuntiationis: quia significat quod accepit significare, & ad quod significandum facta est. Alia verò, quia significat quod accepit significare. Quippe ista, immutabilis est ipsi orationi: illa verò, mutabilis. Hanc nanque, semper habet, illam verò non semper Istam enim, naturaliter habet: illam verò, accidentaliter & secundum vsum. Nam cùm dico, dies est: ad significandum esse quod est, rectè vtor huius orationis significatione: quia ad hoc facta est, & ideo tunc rectè dicitur significare. Cùm verò eadem oratione significo esse quod non est, nõ ea rectè vtor: quia non ad hoc facta est, & idcirco tunc non recta eius significatio dicitur: quamuis in quibusdam enuntiationibus inseparabiles sint istę duæ rectitudines seu veritates: vt cùm dicimus, homo animal est, aut homo lapis non est. Semper enim hęc affirmatio significat esse quod est: & hęc negatio non esse quod non est, nec illa possumus vti ad significandum esse quod non est: semper enim homo animal est. nec ista, ad significãdum nõ

B esse quod est: quia homo nunquam lapis est. De illa igitur veritate, quam habet oratio, secundùm quod aliquis ea rectè vtitur, incœpimus quęrere: quoniam secundùm hanc veram eam esse iudicat vsus communis loquutionis. De illa autem veritate, quam non habere non potest, postea dicimus. D. Redi igitur ad id, quod incœpisti: quoniã sufficienter mihi inter duas veritates orationis discrenisti: si tamen aliquam eam veritatem ostenderis habere, cùm mentitur, sicut tu dicis. M. De veritate significationis, de qua incœpimus, interim ista sufficiant Eadẽ enim ratio veritatis, quã in propositine vocis perspeximus, consideranda est in omnibus signis, quæ fiunt ad significandum aliquid esse vel non esse, vt sunt scripturæ, vel digitorum loquela. D. Ergo transi ad alia.

De veritate opinionis.

Caput III. Mag.

COgitationem quoque dicimus veram, cùm est quod aut ratione, aut aliquo modo putamus esse: & falsum, cùm non est. *Discip.* Ita vsus habet. *Magist.* Quid ergo tibi videtur veritas in cogitatione? *Discip.* Secundùm rationem, quam in propositione vidimus, nihil rectius dicitur veritas cogitationis, quàm rectitudo eius. Ad hoc nãque nobis datum est, posse cogitare esse, vel non esse aliquid, vt cogitemus esse, quod est: & non esse, quod non est. Quapropter qui putat esse, quod est: putat quod debet, atque ideo recta est cogitatio. Si ergo vera & recta est cogitatio, non ob aliud quam quia putamus esse quod est: aut non esse, quod non est: non est aliud eius veritas, quàm rectitudo.

De veritate voluntatis.

Caput IV. C

REctè consideras. Sed & in voluntate dicit ipsa veritas, veritatem esse: cùm dicit, diabolum non stetisse *in veritate*. Non enim erat *in veritate*, neq; deseruit veritatem nisi voluntate. D. Ita credo. Ioan. 8. Si enim semper voluisset, quod debuit, nunquam peccasset: qui non nisi peccando, veritatem deseruit. M. Dic ergo, quid tu intelligas per veritatem? *Disc.* Non nisi rectitudinem. Nam si quandiu voluit, quod debuit, ad quod, scilicet, voluntatem acceperat in rectitudine & veritate fuit: & cùm voluit, quod non debuit, rectitudinem & veritatem deseruit. Non aliud potest ibi intelligi veritas, quàm rectitudo: quoniam siue veritas, siue rectitudo non aliud in eius voluntate fuit, quàm velle quod debuit.

De actionis naturalis, & non naturalis veritate.

Caput V. Magist.

BEne intelligis. Verùm in actione quoque nihilominus veritas credenda est, sicut Dominus dicit: Ioan. 3. Quia *qui malè agit, odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem.* Ibid. *Discip.* Video, quod dicis. *Magist.* Considera igitur, quod ibi sit veritas, si potes. *Discip.* Nisi fallor, eadem ratione qua supra veritatem in alijs cognouimus, in actione quoque contemplanda est. *Magist.* Ita est. Nam si male agere, & veritatem facere opposita sunt: sicut ostendit Dominus, cùm dicit: *Qui malè agit. odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem*, idem est, *veritatem* facere, quod est bene facere. Bene nanque facere, ad male facere contrarium est. Quapropter si *veritatem* facere, & bene facere idem sunt in oppositione, non sunt diuersa in significatione. Sed sententia est omnium: quia qui facit quod debet, bene facit, & rectitudinem facit. D Vnde sequitur, quòd rectitudinem facere, est facere *veritatem*. Constat nanque facere *veritatem*, esse benefacere: & benefacere, esse rectitudinem facere. Quare nihil apertius, quàm *veritatem* actionis esse, rectitudinem facere. *Discip.* In nullo video titubare æstimationem tuam. *Magist.* Inspice, an omnis actio, quæ facit quod debet, *veritatem* facere conuenienter dicatur. Est quippe actio rationalis, vt dare eleemosynam, & est irrationalis actio, ignis qui calefacit. Vide ergo, an conuenienter dicamus ignem facere *veritatem*? *Discip.* Si ignis ab eo, à quo habet esse, accepit calefacere, cùm calefacit, facit quod debet. Ideo non video quæ inconuenientia sit: ignem facere *veritatem* & rectitudinem, cùm facit, quod debet, *Mag.* Mihi quoque aliter non videtur. Vnde animaduerti potest rectitudinem seu *veritatem* actionis, aliam esse necessariam, aliam non necessariam. Ex necessitate nanque ignis facit *veritatem* & rectitudinem cùm calefacit, & non ex necessitate facit homo rectitudinem & *veritatem*, cùm bene facit: facere autem non solùm pro eo quod propriè dicitur facere, facere *veritatem* intelligitur, non tantùm in facto, sed etiam in verbo & in sufferentia: sed pro omni verbo & Dominus voluit intelligere, cũ dixit: Quoniam *qui facit veritatem, venit ad lucem.* Ioan. 8. Non enim separat illum ab hac veritate sine luce, qui patitur *persequutionem propter iustitiam*, aut qui est, quando, & vbi debet esse; aut qui stat, vel sedet, quando debet, & similia. Nullus nanque dicit, tales non bene facere. Et cùm dicit Apostolus: Quia *recipiet vnusquisq; prout gessit.* Intelligendum ibi est, quicquid solemus dicere, vel bene facere, vel malè facere. D. Vsus quoque communis loquutionis hoc 2. Cor. 5. habet:

A habet: vt & pati, & multa alia dicat facere, quæ non sunt facere. Quare rectam quoque voluntatem, de cuius veritate ante veritatem actionis supra contemplati sumus, inter rectas actiones, nisi fallar, computare possumus. *Mag.* Non falleris. Nam qui vult quod debet, rectè & bene facere dicitur: nec ab his qui veritatem faciunt, excluditur. Sed quoniam de veritate inuestigando illam loquimur, & Dominus de illa veritate, quæ in voluntate est specialiter videtur dicere, cùm dicit de diabolo: Quia *in veritate non stetit*: ideo separatim quid in voluntate veritas esset, considerare volui. *Disc.* Placet mihi ita factum esse. *Mag.* Cùm ergo constet actionis veritatem, aliam naturalem esse, aliam non naturalem. Sub naturali ponenda est illa veritas orationis, quam supra vidimus, ab illa non posse separari. Sicut enim ignis cùm calefacit, veritatem facit: quia ab eo accepit, à quo habet esse: ita & hæc oratio, scilicet, dies est, veritatem facit, cùm significat diem esse: siue dies sit, siue dies non sit, quoniam hoc naturaliter accepit facere. *Disc.* Nunc primùm video in falsa oratione veritatem.

De sensuum veritate, & quòd falsitas, quæ putatur esse in sensu, est in opinione. *Cap. VI.* Mag.

PVtásne nos præter summam veritatem, omnes sedes inuenisse veritatis? *Disc.* Reminiscor nunc cuiusdam veritatis, quam in his, de quibus tractasti non inuenio. *Mag.* Quæ illa? *Disc.* Est quidem in sensibus corporis veritas, sed non semper. Nam fallunt nos aliquando. Nam cùm video aliquando per medium vitrum aliquid, fallit me visus: quia aliquando renuntiat B mihi corpus, quod video vltra vitrum, eiusdem esse coloris, cuius est & vitrum, cùm alterius sit coloris: aliquando verò facit me putare vitrum habere colorem rei, quam vltra video, cùm non habeat. Multa sunt alia, in quibus visus, & alij sensus fallunt. *Mag.* Non mihi videtur hæc veritas vel falsitas in sensibus esse, sed in opinione. Ipse nanque sensus interior se fallit, non illi mentitur exterior. Quod aliquando facile cognoscitur, aliquando difficile. Cùm enim puer timet sculptum draconem aperto ore, facile cognoscitur: quia hoc non facit visus, qui nihil aliud puero renuntiat, quàm senibus: sed puerilis sensus interior, qui nondum bene scit discernere inter rem, & rei similitudinem. Tale est enim, cùm videntes hominem alicui similem, putamus illum esse cui similis est: aut cùm audiens quis non hominis vocem, putat esse hominis vocem. Nam & hoc facit sensus interior. Quod autem dicis de vitro: ideo est, quia cùm visus transit per corpus aliquod aërei coloris, non aliter impeditur assumere similem coloris, qui vltra videtur, quàm cùm transit per aera: nisi in quantum illud corpus, quod transit, spissius aut obscurius est aere: vt cùm transit per vitrum sui proprij coloris, id est, cui nullus alius admixtus est color, aut per purissimam aquam, aut per crystallum, aut per aliquid similem habens colorem. Cùm verò transit idem visus per alium colorem: vt per vitrum non sui coloris, sed cui alius color est additus: ipsum colorem, qui prius occurrit, accipit. Quapropter quoniam post vnum acceptum colorem, secundùm quòd illo affectus est, alium quicunque occurrat, aut nullatenus, aut minus integre accipit. Ideo illum, quem prius cepit, aut solum, aut cum eo, qui post occurrit, renuntiat. Si enim visus, quantum capax est coloris, tantum afficitur priore colore, non potest alium sentire simul colorem. C Si autem minus quàm colorem sentire possit priori afficitur, potest alium sentire: vt si transit per aliquod corpus, velut per vitrum, quod ita perfectè sit rubicundum, vt omnino visus afficiatur eius rubore, nequit diuerso simul affici colore. Si autem non tam perfectum inuenit ruborem, qui prior occurrit, quantum coloris capax est, quasi nondum plenus, adhuc alium valet assumere colorem, in quantum eius capacitas priori colore non est satiata. Qui ergo hoc nescit, putat visum renuntiare hoc, scilicet, quia omnia, quæ post prius assumptum colorem sentit, aut omnino, aut aliquatenus eiusdem sint coloris. Vnde contingit, vt sensus interior culpam suam imputet sensui exteriori. Similiter cùm fustis integer, cuius pars est intra aquam, & pars extra, putatur fractus: aut cùm putamus, quòd visus noster vultus nostros inueniat in speculo: & cùm multa alia nobis aliter videntur visus & alij sensus nuntiare quàm sint, non culpa sensuum est, qui renuntiant quod possunt, quoniam ita posse acceperunt: sed iudicio animæ imputandum est, quòd non bene discernit, quid possint illi, aut quid debeant. Quod ostendere, quoniam magis laboriosum est quàm fructuosum, ad hoc, quod intendimus, in hoc modò tempus consumendum non arbitror. Hoc tantùm sufficiat dicere: quia sensus quicquid renuntiare videantur, siue ex sua natura hoc faciant, siue ex aliqua alia causa hoc faciant, quod debent, & ideo rectitudinem & veritatem faciunt. Et continetur hæc veritas sub illa veritate, quæ est in actione. *Disc.* satisfecisti mihi tua responsione, & nolo te amplius morari in hac de sensibus quæstione.

D

De veritate rerum essentia.

Cap. VII. Mag.

IAm considera, an præter summam veritatem in aliqua re veritas sit intelligenda, exceptis his, quæ supra conspecta sunt. *Disc.* Quid illud esse potest? *Mag.* An putas aliquid esse aliquando aut alicubi, quod non sit in summa veritate, & quod inde non acceperit quod est, in quantum est: aut quod possit aliud esse, quàm quod ibi est? *Disc.* Non est putandum. *Mag.* Quicquid igitur est, verè est: in quantum hoc est, quod ibi est. *Disc.* Absolutè concludere potes, quia omne quod est, verè est: quoniam nõ est aliud, quàm quod ibi est. *Mag.* Est igitur veritas in omnium quæ sunt, essentia? quia hoc sunt, quod in summa veritate sunt. *Disc.* Video ita ibi esse veritatem, vt nulla possit esse falsitas: quoniam quod falso est, non est. *Mag.* Bene dicis. Sed dic, an aliquid aliud debeat esse, quàm quod est in summa veritate? *Disc.* Non

De diuersis intellectibus, debere & non debere, posse & non posse. *Cap. VIII.* Mag.

SI ergo omnia hîc sunt, quod ibi sunt, sine dubio hic sunt quod debent. *Disc.* Verè hic sunt quod debent. *Mag.* Quicquid verò est, quod debet esse, rectè est. *Disc.* Nihil consequentius, aliter non potest esse. *Mag.* Igitur omne quod est, rectè est. *Disc.* Nihil consequentius. *Mag.* Si ergo veritas & rectitudo idcirco sunt in rerum essentia, quia hoc sunt quod sunt, in summa veritate, certum est veritatem rerum, esse rectitudinem. *Disc.* Nihil planius, quantum ad consequentiam argumentationis. Sed secundùm rei veritatem, quomodo possumus dicere: quia quicquid est, quod debet esse, cùm sint multa opera mala,

A quæ certum est non esse debere. *Mag.* Quid mirum est, si eadem res debet esse, & non esse. *Disc.* Quomodo potest hoc esse? *Mag.* Scio te non dubitare, quia nihil omnino est nisi Deo aut faciente, aut permittente. *Disc.* Nihil mihi certius. *Mag.* An audebis dicere, quia Deus aliquid faciat, aut permittat non sapienter, aut non bene? *Disc.* Imò assero, quia nihil nisi bene & sapienter. *Mag.* An iudicabis non debere esse, quod tanta bonitas & tanta sapientia facit, aut permittit? *Disc.* Quis intelligens audeat hoc cogitare? *Mag.* Debet igitur esse pariter, & quod faciente, & quod permittente Deo fit. *Disc.* Patet quod dicis. *Mag.* Dic etiam, an putas esse debere, malæ voluntatis effectum? *Disc.* Idem est ac si dicas, an debeat esse opus malum, quod nullus sensatus concedit. *Mag.* Permittit tamen Deus aliquos male facere quod male volunt. *Disc.* Vtinam non tam sæpe permitteret. *Mag.* Idem igitur debet esse, & non esse. Debet enim esse, quia bene & sapienter ab eo, quo non permittente fieri non posset, permittitur: & non debet esse, quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur. Hoc igitur modo, quia Dominus Iesus solus innocens erat, non debuit mortem pati, nec vllus eam illi debuit inferre, & tamen eam debuit pati, quia ipse sapienter, & benignè, & vtiliter voluit eam sufferre.

Quòd omnis actio significet aut verum, aut falsum.

Caput IX.

MVltis enim modis eadem res suscipit diuersis considerationibus contraria: quod in actione sæpe contingit, vt in percussione. Percussio nanque & agentis est, & patientis: vnde & B actio dici, & passio potest: quamuis secundùm ipsum nomen actio vel percussio, & quæ similiter dicta à passiuis in actiua significatione dicuntur: magis videantur esse patientis, quam agentis. Quippe secundùm id quod agit, magis propriè videtur dici agentia vel percutientia, & secundùm id quod patitur, actio vel percussio. Nam agentia & percutientia ab agente & percutiente dicuntur: sicut prouidentia a prouidente, & continentia a continente, quæ scilicet agens & percutiens, prouidens & continens, actiua sunt: actio verò & percussio, ab acto & percusso, quæ passiua sunt, deriuantur. Sed quoniam, vt in vno dicam, quod in cæteris intelligas: sicut percutiens non est sine percusso, nec percussus absque percutiente: ita percutientia & percussio sine inuicem esse nequeunt: imò vna & eadem res est, diuersis nominibus secundùm diuersas partes significata: idcirco percussio, & percutientis, & percussi esse dicitur. Quapropter secundùm quod agens vel patiens eidem subiacent iudicio, vel contrarijs: ipsa quoque actio ex vtraque parte similiter iudicabitur, aut contrariè. Cùm ergo & qui percutit, rectè percutit: & qui percutitur, rectè percutitur: vt cùm peccans, ab eo, ad quem pertinet, corrigitur, ex vtraque parte recta est, quia ex vtraque parte debet esse percussio. E contrario, quando ab iniquo iustus percutitur: quia nec iste percuti, nec ille percutere debet, ex vtraque parte non recta est, quia ex neutra parte debet esse percussio. Cùm verò peccans ab eo, ad quem non pertinet, percutitur, quoniam & iste debet percuti, & ille non debet percutere, debet & non debet esse percussio: & ideo recta & non recta negari non potest. Quòd si ad supernæ sapientiæ bonitatisque consideres iudicium, siue ex altera tantùm, siue ex vtraque parte, agentis scilicet & C patientis non debeat esse percussio: quis audebit negare debere esse, quod tanta bonitate & sapientia permittitur? *Disc.* Neget qui audet, ego verò non audeo. *Mag.* Quid etiam si secundùm naturam rerum consideres, vt cùm claui ferrei impressi sunt in corpus Domini: an dices fragilem carnem non debuisse penetrari, aut acuto ferro penetratam non debuisse dolere? *Disc.* Contra naturam dicerem. *Mag.* Potest igitur contingere, vt debeat esse secundùm naturam actio vel passio, quæ secundùm agentem vel patientem esse non debet: quoniam nec ille agere, nec iste debet pati. *Disc.* Nihil horum negare possum. *Mag.* Vides igitur sæpissimè posse contingere, vt eadem actio debeat esse, & non debeat esse, diuersis considerationibus. *Disc.* Ita apertè hoc ostendis, vt non possim non videre. *Mag.* Vnum inter hæc te scire volo: quia debere & non debere, aliquando dicitur impropriè: vt cùm dico, quia debeo amari à te. Si enim debeo, verè debitor sum reddere quod debeo, & in culpa sum, si non amor à te. *Disc.* Ita sequitur. *Mag.* Sed cùm debeo amari à te, non est à me exigendum: sed à te. *Disc.* Fateri me ita oportet. *Mag.* Cùm ergo esse dico, quia debeo amari à te, non ita dicitur, quasi ego debeam: sed quia tu debes amare me. Similiter cùm dico, quia non debeo amari à te, non aliud intelligitur, quàm quia tu non debes amare me. Qui modus loquendi est etiam in potentia, & in impotentia: vt cùm dicitur, Hector potuit vinci ab Achille, & Achilles non potuit vinci ab Hectore. Non enim fuit potentia in illo, qui potuit vinci; sed in illo, qui vincere potuit: nec impotentia in illo, qui vinci non potuit; sed in illo, qui vincere non potuit. *Disc.* Placet mihi quod dicis. Quippe vtile puto hoc cognoscere. D

De latitudine veritatis. *Cap. X.* *Mag.*

REctè putas, sed redeamus ad veritatem significationis, à qua ideo incœpi, vt te à notioribus ad ignotiora perducerem. Omnes enim de veritate significationis loquuntur: veritatem verò, quæ est in rerum essentia, pauci considerant. *Disc.* Profuit mihi, quia hoc ordine me duxisti. *Mag.* Videamus ergo, quàm lata sit veritas significationis. Nanque non solum in his, quæ signa solemus dicere: sed & in alijs omnibus, quæ diximus, est significatio vera vel falsa. Quoniam nanque non est ab aliquo faciendum, nisi quod quis debet facere: eo ipso, quòd aliquis aliquid facit, dicit: & significat hoc se debere facere: quod si debet facere quod facit, verum dicit: si autem non debet, mentitur. *Disc.* Quanuis videar mihi intelligere: tamen quod mihi inauditum hactenus fuit, apertius ostende quod dicis. *Mag.* Si esses in loco, vbi scires esse salubres herbas & mortiferas, sed nescires eas discernere, & esset ibi aliquis, de quo non dubitares, quin illas discernere sciret, tibique interroganti, quæ salubres essent, & quæ mortiferæ, alias verò salubres diceret esse, alias comederet, cui magis crederes, verbo, an actioni eius? *Disc.* Non tantum crederem verbo, quantum operi. *Mag.* Plus ergo tibi diceret, quæ salubres essent opere quàm verbo. *Disc.* Ita est. *Magist.* Sic itaque si nescires non esse mentiendum: & mentiretur aliquis coram te, etiamsi diceret tibi ipse, se non debere mentiri: plus ipse tibi diceret opere, se mentiri debere, quam verbo non debere. Similiter dùm cogitat aliquis aliquid, aut vult aliquid: si nescires, an deberet

id

A id velle, siue cogitare: si voluntatem eius, & cogitationem videres, significaret tibi in ipso opere, quia hoc deberet cogitare & velle. Quod si ita deberet, verum diceret: sin autem, mentiretur. In rerum quoque existentia, est similiter vera vel falsa significatio, quoniam eo ipso, quia est, dicit, se debere esse. *Disc.* Video nunc apertè, quod hactenus non animaduerti.

De summa veritate. *Cap. XI.* Mag.

PRogrediamur ad ea, quæ restant. *Disc.* Præcede, & sequar. *Mag.* Summam autem veritatem non negabis esse rectitudinem? *Disc.* Imò nihil aliud illam possum fateri. *Mag.* Considera: quia omnes supradictæ rectitudines, ideo sunt rectitudines: quia illa, in quibus sunt, aut fiunt, aut faciunt quod debent, summa veritas non ideo est rectitudo, quia debet aliquid. Omnia enim illi debent aliquid, ipsa verò nulli quicquam debet, nec vlla ratione est quod est, nisi quia est. *Disc.* Intelligo. *Mag.* Vides etiam, quomodo ista rectitudo causa sit omnium aliarum veritatum & rectitudinum, & nihil sit causa illius? *Disc.* Video, & animaduerto in aliis quasdam esse tantùm effecta, quasdam verò esse causas & effecta: vt cùm veritas, quæ est in rerum existentia, sit effectum summæ veritatis; ipsa quoque causa est veritatis, quæ cogitationis est, & eius, quæ est in propositione, & istæ duæ veritates nullius sunt causa veritatis. *Mag.* Bene consideras, vnde iam intelligere potes, quomodo summam veritatem in meo Monologio probaui non habere principium vel finem per veritatem orationis. Cùm enim dixi, quando non fuit verum, quia futurum
B erat aliquid: non ita dixi, acsi absque principio ista oratio fuisset, quæ assereret futurum aliquid esse: aut ista veritas, esset Deus: sed quoniam non potest intelligi, quando oratio ista esset, veritas illi deesset, vt per hoc quia non intelligitur, quando ista veritas esse non potuit, si esset oratio in qua esse posset, intelligatur illa veritas sine principio fuisse, quæ prima causa est huius veritatis. Quippe veritas orationis non semper posset esse, si eius causa non semper esset. Etenim non est vera oratio, quæ dicit futurum esse aliud, nisi re ipsa sit aliquid futurum, neque aliquid est futurum, si non sit in summa veritate. Similiter de illa intelligendum est veritate orationis, quæ dicit: quia præteritum est aliquid. Nam si nullo intellectu veritas orationi huic, si facta fuerit, deesse poterit: necesse est, vt eius veritatis, quæ summa causa est istius, nullus finis intelligi possit. Idcirco nanque verè præteritum dicitur esse aliquid, quia ita est in re: & ideo est aliquid præteritum, quia sic est in veritate summa. Quapropter, si nunquam potuit non esse verum, futurum esse aliquid, & nunquam poterit non esse verum, præteritum aliquid esse, impossibile est principium summæ veritatis fuisse, aut finem futurum esse. *Disc.* Nihil tuæ rationi obiici posse video.

De veritatis diffinitione. *Cap. XII.* Mag.

REdeamus ad indagationem veritatis, quam incœpimus. *Disc.* Totum hoc pertinet ad indagandam veritatem: verùmtamen redi ad quod vis. *Mag* Dic ergo mihi, an tibi videatur esse aliqua rectitudo alia, præter has, quas contemplati sumus? *Disc.* Non alia præter has: nisi illa, quæ est in rebus corporeis, quæ multum est aliena ab istis, vt rectitudo virgæ. *Mag.* In quo tibi illa videtur differre ab istis? *Disc.* Quia illa visu corporeo cognosci potest, istas rationis capit contemplatio.

C *Mag.* Nónne rectitudo illa corporum ratione intelligitur præter subiectum, & cognoscitur? Aut si de alicuius corporis absentis linea dubitetur, an recta sit, & monstrari potest, quia in nullam partem flectitur: Nónne ratione colligitur, quia rectam eam necesse est esse? *Disc.* Etiam. Sed eadem quæ sic ratione intelligitur, visu sentitur in subiecto. Illæ verò non, nisi sola mente percipi possunt. *Mag.* Possumus igitur, nisi fallor, diffinire: quia veritas est rectitudo sola mente perceptibilis. *Disc.* Nullo modo hoc dicentem falli video. Nempe nec plus, nec minus continet ista diffinitio veritatis quam expediat: quoniam nomen rectitudinis diuidit eam ab omni re, quæ rectitudo non vocatur. Quod verò sola mente percipi dicitur, separat eam à rectitudine visibili. Sed quoniam docuisti me omnem veritatem esse rectitudinem, & rectitudo idem videtur mihi esse, quod iustitia.

De iustitia, & eius diffinitione. *Cap. XIII.*

IVstitiam quoque doce me, quid esse intelligam. Videtur nanque, quia omne quod rectum est esse, iustum etiam est esse: & conuersim, quia quod iustum est esse, rectum est esse. Iustum enim & rectum videtur, ignem calidum esse: & vnumquemque hominem, diligentem se diligere. Nam si quicquid debet esse, rectè & iustè est: nec aliquid rectè & iustè est, nisi quod debet esse: sicut puto, non potest aliud esse iustitia, quam rectitudo. In summa nanque & simplici natura, quamuis non ideo sit recta & iusta, quia debeat aliquid dubium: tamen non est idem, esse rectitudinem & iustitiam. *M.* Habes igitur diffinitionem iustitiæ: si iustitia non est aliud quàm rectitudo. Et quoniam de rectitudine sola mente perceptibili loquimur, inuicem sese diffiniunt veritas, & rectitudo, & iustitia: vt qui vnam earum nouerit, & alias nescierit, per notam ad ignotarum scientiam pertingere possit: immò qui nouerit vnam, alias nescire non possit. *Disc.* Quid ergo? D
An dicemus lapidem iustum, cùm à superioribus inferiora petit: quia hoc facit, quod debet: quemadmodum dicimus hominem iustum, qui quod debet facit? *Mag.* Non solemus huiusmodi à iustitia iustum dicere. *Disc.* Cur ergo magis homo quam lapis iustus est, si vterque iustè facit? *Mag.* Tu ipse an non putas facere hominis, à facere lapidis aliquo modo differre? *Disc.* Scio quia homo sponte, lapis naturaliter & non sponte facit. *Mag.* Idcirco lapis non dicitur iustus: quia non est iustus, qui facit quod debet, si non vult quod facit. *Disc.* Dicemus ergo iustum esse equum, cùm vult pascere: quia volens facit quod debet? *Mag* Non dixi iustum esse eum, qui facit volens quod debet: sed dixi non esse iustum, qui non facit volens quod debet. *Disc.* Dic ergo, quid sit iustus? *Mag.* Quæris, vt video, diffinitionem iustitiæ, cui laus debetur: sicut contrario eius scilicet iniustitiæ debetur vituperatio. *Disc.* Illam quæro. *Mag.* Constat, quia illa iustitia non est in vlla natura, quæ rectitudinem non agnoscit. Quicquid enim non vult rectitudinem, etiamsi eam tenet, non meretur laudem, quia tenet rectitudinem: velle autem illam non valet, qui nescit eam. *Disc.* Verum est. *Mag.* Rectitudo igitur, quæ tenenti se laudem acquirit, non est nisi in rationali natura: quæ sola rectitudinem, de qua loquimur, percipit. *Disc.* Ita sequitur. *Mag.* Ergo quoniam omnis iustitia est rectitudo: nullatenus est iustitia, quæ seruantem

A tiantem se facit laudabilem, nisi in rationalibus. *Disc.* Non potest aliter esse. *Mag.* Vbi igitur tibi videtur ista iustitia in homine, qui rationalis est? *Disc.* Non est, nisi aut in voluntate, aut in scientia, aut in opere. *Mag.* Quid si quis rectè intelligit, aut rectè operatur, non autem rectè velit: laudabit eum quisquam de iustitia? *Disc.* Non. *Mag.* Ergo non est ista iustitia, scientiæ rectitudo, aut rectitudo actionis: sed rectitudo voluntatis. *Disc.* Aut hoc erit, aut nihil. *Mag.* Videtur tibi sufficienter esse diffinitita iustitia, quam quærimus? *Disc.* Tu vide. *Mag.* Quicunque vult quod debet: putas eum rectè velle, & habere rectitudinem voluntatis? *Disc.* Si quis nesciens vult quod debet: vt cùm vult ostium claudere contra illum qui ipso nesciente vult in domo alium occidere: siue iste habeat, siue non habeat aliquam voluntatis rectitudinem, non habet illam quam quærimus. *Mag.* Quid dicis de illo, qui scit se debere velle quod vult? *Disc.* Potest contingere, vt intelligens velit quod debet, & nolit se debere. Nam cùm latro cogitur ablatam reddere pecuniam: palam est, quia non vult se debere: quoniam igitur cogitur velle reddere, quia debet: sed hic nullatenus laudandus est hac rectitudine. *Mag.* Qui cibat esurientem pauperem propter inanem gloriam: vult se debere velle quod vult. Idcirco namque laudatur, quia vult facere quod debet: quid itaque de isto iudicas? *Disc.* Non est huius rectitudo laudanda: & ideo non sufficit ad iustitiam, quam quærimus. Sed ostende iam quæ sufficiant. *Mag.* Omnis voluntas sicut vult aliquid, ita vult propter aliquid. Nam quemadmodum considerandum est, quid velit: ita videndum est, cur velit.

B Quippe nō magis recta debet esse volendo quod debet: quàm volendo propter quod debet. Quapropter omnis volūtas habet quid, & cur. Omninò namq; nihil volumus nisi sit cur velimus. *Disc.* Omnes hoc in nobis cognoscimus. *Mag.* Cur autem tibi videtur vnicuiq; volendum quod vult, vt laudabilem habeat voluntatem. Quid enim volendum sit, palam est: quia qui non vult quod debet, iustus non est. *Disc.* Nec minus apertum mihi videtur: quia sicut volendum est vnicuique quod debet: ita volendum est, ideo quia debet, vt iusta sit eius voluntas. *Mag.* Bene intelligis hæc duo necessaria esse voluntati ad iustitiam velle, scilicet quod debet, ac ideo quia debet. Sed dic, an sufficiant? *Disc.* Cur non? *Mag.* Cùm aliquis vult quod debet, quia cogitur: & ideo cogitur, quia hoc velle debet: nónne hic quodammodo vult quod debet, quoniam debet? *Disc.* Non possum negare. Sed alio modo vult iste, alio modo vult iustus. *Mag.* Distingue istos modos. *Disc.* Iustus nanque cùm vult quod debet, seruat voluntatis rectitudinem: non propter aliud, inquam, iustus est, quàm propter ipsam rectitudinem. Qui autem non nisi coactus, aut extranea mercede cōductus, vult quod debet: si seruare dicendus est rectitudinem, non eam seruat propter ipsam, sed propter aliud. *Mag.* Voluntas erga iusta est, quæ sui rectitudinem seruat propter ipsam rectitudinem. *Disc.* Aut ista, aut nulla voluntas iusta est. *Mag.* Iustitia igitur est rectitudo voluntatis propter se seruata. *Disc.* Verè hæc est iustitiæ diffinitio, quam quærebam. *Mag.* Vide tamen, ne fortè aliquid in ea debeat corrigi. *Disc.* Ego nihil in ea corrigendum video. *Mag.* Nec ego. Nulla nanque iustitia est, quæ non est rectitudo: nec alia quam rectitudo voluntatis, iustitia dicitur per se. Dicitur enim rectitudo actionis, iustitia: sed non nisi cum iusta voluntate fit actio. Rectitudo autem voluntatis, etiamsi impossibile sit fieri quod rectè volumus: tamen nequaquam amittit nomen iustitiæ. Quod autem seruata dicitur, fortè dicit aliquis: si rectitudo voluntatis non nisi cùm seruatur, dicenda est iustitia: non mox vt habetur, est iustitia: sed nec accipimus iustitiam, cùm illam accipimus: sed nos seruando facimus eam iustitiam esse. Nam prius accepimus illam & habemus quam seruemus. Non enim ideo illam accipimus, nec idcirco illam primitus habemus, quia seruamus: sed illam incipimus ideo seruare, quia accipimus & habemus. Sed ad hoc respondere nos possumus: quia simul accipimus illam & velle, & habere. Non enim illam habemus nisi volendo, & si eam volumus, hoc ipso solo eam habeamus. Sicut autem illam simul habemus & volumus, ita illam simul volumus & seruamus: quoniam sicut eam non seruamus, nisi cùm illam volumus, sic non est quando eam velimus & non seruemus: sed quandiu eam volumus, seruamus, & donec seruamus, volumus. Quoniam ergo eodem tempore contingit nobis illam, & velle, & habere: nec diuerso tempore in nobis sunt & velle, & seruare, eam ex necessitate simul accipimus & habere illam, & seruare, & sic quandiu habemus, seruamus: nec vlla ex his generatur inconuenientia. Quippe sicut eiusdem rectitudinis acceptio, natura prius est quam habere, aut velle illam: quoniam habere illam aut velle, non est causa acceptionis, sed acceptio facit velle illam & habere. Simul enim incipimus illam & accipere, & habere, & velle: & tamen simul sunt tempore, acceptio, & habere, & velle: & mox vt accepta, est habita: & volumus eam ita habere, seu velle illam: quamuis natura prius sint, quàm seruare illam, simul tamen sunt tempore. Quare à quo simul accipimus, & habere, & velle, & seruare voluntatis rectitudinem: ab illo accipimus iustitiam, & mox vt volumus, & habemus eandem rectitudinem voluntatis, iustitia dicenda est. Quod verò addidimus, *propter se*: ita necessarium est, vt nullo modo eadem rectitudo, nisi propter se seruata, iustitia sit. *Disc.* Nihil possum cogitare contra. *Mag.* videtur tibi, quòd ista diffinitio possit aptari summæ iustitiæ, secundùm quod de re loqui possumus, de qua nihil, aut vix propriè aliquid, potest dici? *Disc.* Licèt non sit ibi aliud voluntas, aliud rectitudo: tamen, sicut dicimus, potestatem diuinitatis, aut diuinam potestatem, siue potentem diuinitatem: cùm in diuinitate non sit aliud potestas, quam diuinitas, ita non inconuenienter dicimus, ibi rectitudinem voluntatis, aut voluntariam rectitudinem, seu rectam voluntatem. Si verò illam rectitudinem dicimus propter se seruari, de nulla alia rectitudine tam conuenienter dici posse videtur. Sicut enim non aliud illam, sed ipsa se seruat: nec per aliud, sed per se: & ita non propter aliud, sed propter se. *Mag.* Indubitanter itaq. possumus dicere, quia iustitia est rectitudo voluntatis. quæ rectitudo propter se seruatur. Et quoniam verbi, quod hîc dico (seruatur) non habemus participium passiuum præsentis temporis, pro præsenti, possumus vti passiuo præterito participio eiusdem verbi. *Disc.* Hunc vsum habemus notissimum, vt præteritis participijs passiuis vtamur pro præsentibus, quæ latinitas non habet, sicut non habet, præterita participia à verbis actiuis & neutris, & pro præteritis, quæ non habet, vtitur præsentibus: vt si dicatur de aliquo, hic quod studens & legens didicit, non

C

D

nisi

A nisi coactus docet, id est, quod dum studuit, & legit, didicit: & non nisi cùm cogitur docet. *Mag.* Bene ergo diximus, iustitiam esse rectitudinem voluntatis seruatam propter se, id est, quæ seruatur propter se. Et hinc est, quòd iusti dicuntur aliquando *recti corde*, id est, recti voluntate: aliquando recti sine adiectione cordis: quoniam nullus alius intelligitur rectus, nisi qui rectam habet voluntatem: vt est istud: *Gloriamini omnes recti corde.* Et illud: *Videbunt recti, & lætabuntur.* *Disc.* Satisfecisti etiam prius de diffinitione iustitiæ: transeamus ad alia.

Quòd vna sit veritas in omnibus veris.

Cap. XIV. Mag.

REdeamus ad rectitudinem seu veritatem, quibus duobus nominibus, (quoniam de rectitudine mente sola perceptibili loquimur) vna res significatur, quæ genus est iustitiæ: & quæramus, an sit vna sola veritas in omnibus istis, in quibus veritatem dicimus esse: an ita sint veritates plures, sicut plura sunt, in quibus constat esse veritatem. *Disc.* Hoc multum nosse desidero. *Mag.* Constat, quia in quacunq; re sit veritas, non est aliud quàm rectitudo. *Disc.* Non hinc dubito. *Mag.* Si ergo plures sunt veritates secundùm plures res, plures quoque sint rectitudines. *Disc.* Hoc quoq; non minus certum est. *Mag.* Si secundùm diuersitates rerum, necesse est esse diuersas rectitudines: vtique secundùm res ipsas habent esse suum eædem rectitudines, & sicut res ipsæ, in quibus sunt, variantur: sic quoque rectitudines varias esse necesse est. *Disc.* In vna re, in qua rectitudinem esse dicimus ostende quod in cæteris intelligam.
B *Mag.* Dico, quia si rectitudo significationis, ideo est alia quàm voluntatis rectitudo, quia ista in voluntate, illa in significatione est: habet suum esse rectitudo propter significationem, & secundùm eam mutatur. *Disc.* Ita est. Cùm enim significatur esse, quod est aut nõ esse, quod est recta significatio est, & constat esse rectitudinem, sine qua significatio recta nequit esse. Si verò significetur esse quod non est, aut non esse quod est, aut si nihil omnino significetur, nulla erit rectitudo significationis, quæ non nisi in significatione est. Quapropter per significationem habet esse, & per eam mutatur eius rectitudo quemadmodum color per corpus habet esse & non esse. Existente namq; corpore, colorem eius necesse est esse: & pereunte corpore colorẽ eius manere impossibile est. *Mag.* Non similiter se habet color ad corpus, vt rectitudo ad similitudinem significationum. *Disc.* Ostende dissimilitudinem. *Mag.* Si nullus aliquo significare velit signo quod significandum est: erit vlla per signa significatio? *Disc.* Nulla. *Mag.* An ideo non erit rectum, vt significetur quod significari debet? *Disc.* Non idcirco minus erit rectum, aut minus hoc exiget rectitudo. *Mag.* Ergo non existente significatione, non perit rectitudo, qua rectum est, & qua exigitur, vt quod significandum est, significetur. *Disc.* Si interijsset, non esset rectum hoc: nec ipsa hoc exigeret. *Mag.* Putásne cùm significatur, quod significari debet, significationem tunc rectam esse propter hanc, & secundùm hanc ipsam rectitudinem? *Disc.* Immò: non possum aliter cogitare. Si enim alia rectitudine recta esset significatio, pereunte ista nihil prohiberet rectam esse significationem. Sed nulla est recta significatio, quæ significat quod non est rectum significari, aut quod non exigit rectitudo. *Mag.* Nulla igitur significatio est recta alia rectitudine,

C quàm illa, quæ permanet pereunte significatione. *Disc.* Palam est. *Mag.* An itaq; non vides, quia non ideo est rectitudo in significatione, quia tũc incipit esse cùm significatur esse quod est, vel non esse quod non est. Sed quia significatio tunc fit secundùm rectitudinem, quæ semper est, nec ob hoc abest à significatione, quia perit cùm non sicut debet, aut cùm nulla fit significatio, sed quoniam tunc significatio deficit a non deficiente rectitudine. *Disc.* Sic video, vt non possim non videre. *Mag.* Rectitudo ergo, qua significatio recta dicitur, non habet esse & non esse, aut aliquem motum per significationem quomodocunque moueatur ipsa significatio. *Disc.* Mihi nihil iam clarius. *Mag.* Potésne probare colorem similiter se habere ad corpus, quomodo rectitudo se habet ad significationem? *Disc.* Promptior nunc sum probare, quia valde dissimiliter. *Mag.* Puto quia iam tibi notum est: quid de voluntate, & eius rectitudine, & de alijs, quæ rectitudinem habere debent, sentiendum sit. *Disc.* Omnino video hac ipsa ratione probari quoquo modo ipsa sit, rectitudinem immobilem permanere. *Mag.* Quid itaque consequi existimas de ipsis rectitudinibus? Sunt aliæ ab inuicem, aut est vna & eadem omnium rectitudo? *Disc.* Supra concessum est: quia si ideo sunt plures rectitudines, quoniam plures sunt res, in quibus considerantur, necesse est eas existere & variari secundùm res ipsas: quod nequaquam fieri demonstratum est. Quapropter non ideo sunt plures rectitudines, quia plures sunt res, in quibus sunt. *Mag.* An habes aliquam aliam rationem, cur tibi plures esse videantur, præter ipsam rerum pluralitatem? *Disc.* Sicut istam nullam esse cognosco, ita nullam aliam inueniri posse cõsidero. *Mag.* Vna igitur & eadem est omnium rectitudo. *Disc.*
D Sic me fateri necesse est. *Mag.* Amplius, si rectitudo non est in rebus illis, quæ debent rectitudinem, nisi cùm sint secundùm quod debent, & hoc solùm est illis rectas esse: manifestum est earum omnium vnam solam esse rectitudinem. *Disc.* Non potest negari. *Mag.* Vna igitur in omnibus illis est veritas. *Disc.* Et hoc negari impossibile est: Sed tamen ostende mihi; cur dicimus huius vel illius rei veritatem; velut ad distinguendas veritatis differentias, si nullam ab ipsis rebus assumunt diuersitatem? Multi namque vix concedent nullam esse differentiam inter veritatem voluntatis, & eam, quæ dicitur actionis, aut alicuius aliorum. *Mag.* Impropriè huius vel illius rei esse dicitur: quoniam illa non in ipsis rebus, aut ex ipsis, aut per ipsas, in quibus esse dicitur, habet suum esse: Sed cùm res ipsæ secundùm illam sunt, quæ semper præsto est his, quæ sunt sicut debent, tunc dicitur huius vel illius rei veritas: vt veritas vocis, actionis, voluntatis: quemadmodum dicitur tempus huius vel illius rei, cùm vnum & idem sit tempus omnium, quæ sunt in eodem tempore simul: & si nõ esset hæc, vel illa res non minus esset idẽ tempus. Non enim dicitur ideo tempus huius vel illius rei, quia tempus est in ipsis rebus: sed quia ipsæ sunt in tempore. Et sicut tempus per se consideratum, non dicitur tempus alicuius: sed cùm res, quæ in illo sunt, consideramus, dicimus tempus huius vel illius rei: ita summa veritas per se subsistens nullius rei est: sed cùm aliquid secundùm illam est, tunc eius dicitur veritas, vel rectitudo.

Beati Anselmi Dialogus de Veritate explicit.

A

BEATI ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARiensis Dialogus de Libro Arbitrio incipit.

Quòd potestas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrij. *Cap.* I. Disc.

CVm liberum arbitrium videatur repugnare gratiæ, & prædestinationi, & præscientiæ Dei: ipsa libertas arbitrij quid sit nosse desidero, & vtrum illam semper habeamus. Si enim libertas arbitrij est, posse peccare & non peccare, sicut à quibusdam solet dici: & hoc semper habemus, quomodo aliquando gratia indigemus? Si autem hoc non semper habemus, cur nobis imputatur peccatum, quando sine libero arbitrio peccamus? *Mag.* Libertatem arbitrij non puto esse, potentiam peccandi & non peccandi. Quippe si hoc eius esset diffinitio: nec Deus, nec Angelus, qui peccare nequeunt, liberum haberent arbitrium, quod nefas est dicere. *Disc.* Quid, si dicitur aliud esse liberum arbitrium Dei & Angelorum bonorum, aliud nostrum? *Mag.* Quanuis differat liberum arbitrium hominum a libero Dei arbitrio & Angelorum bonorum: diffinitio tamen huius libertatis in vtrisque secundùm hoc nomen, eadem debet esse: licet enim animal differat ab animali siue substantialiter, siue accidentaliter, diffinitio tamen secundùm nomen animalis omnibus animalibus est eadem. Quapropter talem oportet dare diffinitionem libertatis arbitrij, quæ nec plus, nec minus illa contineat.

B Quoniam ergo liberum arbitrium diuinum & bonorum Angelorum peccare non potest, non pertinet ad diffinitionem libertatis arbitrij, posse peccare. Denique nec libertas, nec pars libertatis est peccandi potestas. Quod vt planè intelligas, intende ad ea quæ dicam. *Disc.* Ad hoc hic sum. *Mag.* Quæ tibi voluntas liberior videtur, illa, quæ sic vult & potest non peccare, vt nullatenus valeat flecti a non peccandi rectitudine: an illa, quæ flecti aliquo modo potest ad peccandum? *Disc.* Cur non sit liberior illa, quæ ad vtrunque se habet non video. *Mag.* An non vides quoniam qui sic habet quod decet, & quod expedit, vt hoc amittere nequeat, liberior est, quàm ille, qui sic habet hoc ipsum, vt possit perdere: & ad hoc quod dedecet & non expedit valeat adduci? *Disc.* Nulli dubium hoc esse puto. *Mag.* Hoc quoque non minus indubitabile dices: quia peccare semper dedecens & noxium est. *Disc.* Nullus sanæ mentis aliter sentit. *Mag.* Liberior itaque voluntas est, quæ à rectitudine non peccandi declinare nequit, quam quæ illam potest deserere. *Disc.* Nihil mihi rationabilius asseri posse videtur. *Mag.* An putas, quod additum minuit, & separatum auget libertatem, id aut libertatem esse, aut partem libertatis? *Disc.* Non hoc putare possum. *Mag.* Potestas ergo peccandi, quæ addita voluntati minuit eius libertatem, & si diminuatur auget: nec libertas est, nec pars libertatis.

Quòd tantùm homo & Angelus peccauerunt per hanc potestatem & liberum arbitrium: & quanuis potuerunt seruire peccato, non tamen eis potuit dominari peccatum.

Caput II. Disc.

NIhil consequentius. *Mag.* Non pertinet ad libertatem arbitrij, quod sic est extraneum à libertate. *Disc.* Rationibus tuis nullatenus contradicere queo. C Sed non parum me mouet: quia & Angelica & nostra natura in principio habuit potestatem peccandi, quam si non habuisset, non peccasset: quare si per hanc potestatem, quæ sic aliena est a libero arbitrio peccauit vtraque prædicta natura: quomodo dicemus eam peccasse per liberum arbitrium? Aut si per liberum arbitrium non peccauit, ex necessitate peccasse videtur. Nempe aut sponte, aut ex necessitate: aut si sponte peccauit, quomodo nisi per liberum arbitrium? Quare si non per liberum arbitrium, vtique ex necessitate peccasse videtur. Est & aliud, quod in hac peccandi potestate me mouet. Qui enim peccare potest, *seruus* potest esse *peccati*: quoniam *qui facit peccatum, seruus est peccati*. Qui autem *seruus* potest esse *peccati*, huic potest dominari peccatum: quomodo libera fuit illa natura, aut cuiusmodi liberum arbitrium illud erat, cui peccatum dominari poterat? *Mag.* Et per potestatem peccandi, & sponte per liberum arbitrium, & non ex necessitate nostra, & Angelica natura primitus peccauit, & seruire potuit peccato: & tamen non illi peccatum dominari poterat, vnde illa non libera, aut eius arbitrium non liberum dici possit. *Disc.* Opus habeo, vt, quod dicis, aperias: quia clausum est mihi. *Mag.* Per liberum arbitrium peccauit apostata Angelus, siue primus homo; quia per suum arbitrium peccauit, quod sic liberum erat, vt nulla alia re cogi posset ad peccandum, & ideo iustè reprehenditur: quia cùm hanc haberet arbitrij sui libertatem, non aliqua re cogente, non aliqua necessitate: sed sponte peccauit. Peccauit autem per arbitrium suum, quod erat liberum, sed non per hoc, vnde liberum erat, id est, per potestatem, qua poterat non peccare, & peccato non seruire: sed per potestatem, quam habuit, peccandi: qua nec ad non peccandi libertatem iuuabatur, nec ad peccandi seruitutem cogebatur. D Quod autem consequi tibi videtur: quia si potuit seruus esse peccati, potuit ei dominari peccatum: & ideo nec illum, nec eius arbitrium liberum fuisse. Non ita est: Etenim qui suæ potestatis est, vt non seruiat, nec alienæ potestatis est, vt seruiat, quanuis potestate sua seruire possit: quandiu non illa, quæ est seruiendi; sed illa, quæ non est seruiendi, vtitur potestate: nulla res potest illi dominari, vt seruiat. Nam etsi diues liber possit se facere seruum pauperis: quandiu hoc non facit, nec ille nomen amittit libertatis, nec pauper illi propriè dicitur dominari: Aut si dicitur, impropriè dicitur, quia hoc non in eius, sed in alterius est potestate. Quamobrem nihil prohibet Angelum & hominem ante peccatum liberos fuisse, aut liberum arbitrium habuisse.

Quomodo postquam se fecerunt seruos peccati, liberum habuerunt arbitrium.

Caput III. Disc.

SAtisfecisti mihi, quia nihil certè hoc prohibet ante peccatum. Sed postquam se fecerunt seruos peccati: quomodo liberum arbitrium seruare potuerunt? *Mag.* Licèt peccato se subdidissent, libertatem arbitrij tamen naturalem in se interimere nequiuerunt: sed facere potuerunt, vt iam non sine alia gratia, quàm erat illa, quam prius habuerunt, illa libertate vti non valeant. *Disc.* Credo: sed intelligere desidero. *Mag.* Consideremus cuiusmodi arbitrij libertatem habuerunt ante peccatum: quia certum est

A eos, liberum arbitrium habuisse. *Disc.* Hoc expecto. *Mag.* Ad quid tibi videntur habuisse illam libertatem arbitrij? An ad assequendum, quod vellent: an ad volendum, quod deberent, & quod illis velle expediret? *Disc.* Ad volendum quod deberent, & quod expediret velle. *Mag.* Ergo ad rectitudinem voluntatis, habuerunt libertatem arbitrij. Quandiu nanque voluerunt, quod debuerunt, rectitudinem habuerunt voluntatis. *Disc.* Ita est. *Mag.* Dubium est adhuc cùm dicitur, quia libertatem habuerunt ad rectitudinem voluntatis, si non addatur aliud. Quæro igitur, quomodo habebant illam libertatem ad rectitudinem voluntatis: an ad capiendum eam sine datore, cùm illam nondum haberent: an ad accipiendum non dum habitam, si daretur vt haberent: an ad deserendum quam acceperant, & per se resumendum desertam: an ad semper seruandum acceptam? *Disc.* Ad capiendum rectitudinem sine datore, non puto illos habuisse libertatem: quoniam nihil potuerunt habere, quod non acceperant. Ad accipiendum verò à datore, quam nondum habebant, vt eam haberent, non est dicendum eos habuisse libertatem: quia non est credendum eos factos sine recta voluntate, quamuis non negandum sit eos libertatem habuisse recipiendi eandem rectitudinem, si eam desererent, & ab ipso datore primo illis redderetur, quod in hominibus sæpe videmus, qui de iniustitia ad iustitiam superna gratia reducuntur. *Mag.* Vnde est, quod dicis eos posse recipere perditam rectitudinem, si reddatur: sed nos illam libertatem, quam habuerunt antequam peccarent, quærimus: cùm sine dubio liberum habuerunt arbitrium, non illam, qua nullus indigeret, si nunquam veritatem deseruisset?

B *Disc.* Prosequar itaque & respondebo ad ea, quæ restant de his, quæ interrogasti. Ad deserendum autem eandem rectitudinem, eos libertatem habuisse non est verum: quia deserere voluntatis rectitudinem, est peccare: & potestatem peccandi, nec libertatem, nec partem esse libertatis supra monstrasti. Ad resumendum verò per se rectitudinem desertam, libertatem non acceperunt: cùm ad hoc rectitudo illi data sit, vt nunquam deseratur. Ipsa nanque potestas resumendi desertam, generaret negligentiam seruandi habitam. Quapropter restat libertatem arbitrij datam esse rationali creaturæ, vel naturæ, ad seruandam acceptam rectitudinem voluntatis. *Mag.* bene ad interrogata respondisti. Sed adhuc opus est vt consideremus, propter quid illam rectitudinem seruare debeat rationalis creatura: an propter ipsam rectitudinem, aut propter aliud? *Disc.* Si non illa libertas data esset illi naturæ, vt voluntatis rectitudinem propter ipsam seruaret rectitudinem, non valeret ad iustitiam: quoniam constat iustitiam esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam: sed ad iustitiam prodesse arbitrij libertatem credimus. Quare indubitanter asserendum est, rationalem naturam non eam accepisse, nisi ad seruandam rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. *Mag.* Quoniam omnis libertas est potestas: illa libertas arbitrij est potestas, seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. *Disc.* Non potest aliud esse. *Mag.* Iam itaque clarum est, liberum arbitrium non esse aliud, quàm arbitrium potens seruare rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. *Disc.* Clarum itaque est. Sed quandiu ipsam rectitudinem habuit, seruare potuit

C quod debuit. Postquam autem illam deseruit, quomodo potest seruare quod non habet? Absente ergo rectitudine, quam seruare possit, non est liberum arbitrium, quod eam seruare valeat. Non enim seruare valet, quod non habet. *Mag.* Etiamsi absit rectitudo voluntatis, non tamen rationalis natura minus habet quod suum est. Nullam nanque potestatem habemus, vt puto, quæ sola sufficiat sibi ad actum: & tamen cùm ea desint, sine quibus ad actum minimè perducuntur nostræ potestates, non minus eas, quantum in nobis est, habere dicimur. Sicut nullum instrumentum solum sibi sufficit ad operandum: & tamen cùm desunt illa, quæ, quibus instrumento vti nequimus, instrumentum nos euiuslibet operis habere sine falsitate fatemur. Quod, vt in multis aduertas, in vno tibi monstrabo. Nullus visum babens dicitur, nullatenus videre posse montem. *Disc.* Qui montem videre non potest, profectò nullum habet visum. *Mag.* Habet ergo potestatem & instrumentum videndi montem, qui visum habet: & tamen si mons abest, & dicis ei: vide montem, respondet tibi: Non possum, quia abest: si adesset, possem videre. item si mons adesset, & lux abesset: responderet se montem non posse videre, quia non posset absente luce: sed si lux adesset, tunc posset. Rursum si visum habenti lux & mons præsens esset, & aliquid visui obstaret: velut si aliquis illi oculos clauderet, diceret, se non posse videre montem: sed si nihil visui eius obsisteret, tunc, sine dubio montem videndi potestatem haberet. *Disc.* Hoc totum omnibus notum est. *Mag.* Vides ergo, quia potestas videndi aliquod corpus, alia est in vidente, alia in re videnda, alia in medio: idem neque in vidente, neque in re videnda: & ea quæ est in medio, alia est in adiuuante, alia in non impediente, id est, cùm nihil quod impedire possit impedit. *Disc.* Video planè. *Mag.* Quatuor igitur istæ potestates sunt, quarum si quælibet vna desit, aliæ tres sunt: nec singulæ, nec omnes simul aliquid possunt efficere: nec tamen absentibus alijs negamus, aut qui visum habet, habere visum, aut instrumentum siue potestatem videndi: aut rem visibilem, posse videri: aut lucem, posse visum iuuare.

D

Quomodo potestatem habeant seruandi rectitudinem, quam non habent.

Caput IV. *Mag.*

QVarta autem potestas impropriè dicitur: quod enim soler impedire visum, non ob aliud dicitur dare potestatem videndi, cùm non impedit, nisi quia non aufert. Potestas autem videndi lucem, non nisi in tribus rebus est, quia tunc est in eo qui videt, & quòd videtur, & quòd adiuuat. Nam hoc est omnibus notum. *Disc.* Nulli itaque est ignotum. *Mag.* Si ergo absente re, quæ videri possit, in tenebris positi, & clausos siue ligatos oculos habentes, quantum ad nos pertinet, videndi quamlibet visibilem rem potestatem habemus, quid prohibet nos habere potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, etiam absente ipsa rectitudine, quandiu & ratio in nobis est, qua eam valemus cognoscere; & voluntas, qua illam tenere possumus? Ex his enim constat præfata libertas arbitrij. *Disc.* Satisfecisti intellectui meo, potestatem seruandi rectitudinem voluntatis rationali naturæ semper inesse, atque hanc potestatem in primi hominis & Angelorum arbitrio liberam fuisse, quibus inuitus rectitudo voluntatis non poterat auferri.

A

Quòd nulla tentatio cogat inuitum peccare.

Caput V.

Sed nunc quomodo est humanæ voluntatis arbitrium hac potestate liberum, cùm sæpe rectam habens homo voluntatem, ipsam rectitudinem inuitus cogente tentatione deserat? *Mag.* Nemo illam deserit, nisi volendo. Si ergo inuitus dicitur volens, nemo deserit illam inuitus: ligari enim homo potest & inuitus: quia nolens potest torqueri inuitus, quia nolens potest occidi: velle autem non potest inuitus, quia non potest velle nolens velle, nam omnis volens, ipsum suum velle vult. *Disc.* Quomodo dicitur inuitus mentiri, qui mentitur ne occidatur: cùm hoc non nisi nolens facit? Nam sicut inuitus mentitur, sic inuitus vult mentiri: & qui inuitus mentiri vult, nolens vult mentiri. *Mag.* Ideo forsitan inuitus mentiri dicitur: quia cùm sic vult veritatem, vt mentiatur, nisi propter vitam: & vult mendacium, quia propter vitam: & non vult mendacium propter mendacium ipsum, quoniam vult veritatem: & ideo volens & nolens mentitur. Alia nanque voluntas est, qua volumus aliquid propter se, vt cùm volumus salutem propter se: & alia cùm aliquid volumus propter aliud, vt cùm volumus absinthium bibere propter salutem. Vnde potest forsitan dici secundùm has diuersas voluntates: quia inuitus, & non inuitus mentitur. Quapropter cùm dicitur inuitus mentiri: quia id non vult, in quantum vult veritatem, non repugnat illi sententiæ, qua dico, neminem inuitum deserere rectitudinem voluntatis, quia mentiendo vult eam deserere propter vitam, secundùm quam voluntatem non inuitus eam deserit, sed volens, de qua voluntate nunc loquimur: de illa nanque loquimur, qua vult mentiri propter vitam: non de illa, qua non vult mendacium propter se. Aut idcirco certè mentitur inuitus: quia inuitus, aut occiditur, aut mentitur: id est, inuitus est in hac angustia, vt ex necessitate horum vnum quodlibet fiat: quamuis enim necesse sit illum aut occidi, aut mentiri: non tamen necesse est illum occidi, quia potest non occidi, si mentitur: nec necesse est illum mentiri: quia potest non mentiri, sed occiditur. Neutrum enim est determinatè in necessitate: quia vtrumlibet est in voluntate vel potestate. Itaque licèt inuitus aut occidatur aut mentiatur: non tamen ideo sequitur, vt inuitus mentiatur, aut vt inuitus occidatur. Est & alia ratio, quam frequens habet vsus cur inuitus & nolens & ex necessitate dicitur aliquis facere, quod tamen volens facit. Nam quod non nisi difficile facere valemus, & ideo non facimus: dicimus hoc nos facere non posse. Et ex necessitate nos sine inuitos deserere, quod sine difficultate dimittere nequimus: & idcirco cùm facimus, hoc nos inuitos, & nolentes, & ex necessitate facere asserimus. Hoc igitur modo, qui mentitur ne moriatur, mentiri inuitus & nolens dicitur & ex necessitate: quia mendacium vitare non valet sine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam, impropriè dicitur inuitus mentiri, quoniam mentitur volens, ita non propriè dicitur inuitus velle mentiri, quoniam hoc nō nisi volens vult. Nam sicut cùm mentitur vult ipsum mentiri, sic cùm vult mentiri, vult ipsum velle. *Disc.* Non possum negare, quod dicis. *Mag.* Quomodo itaque non est libera voluntas, quam aliena potestas sine suo assensu subijcere non potest? *Disc.* Nonne simili ratione possumus

B

dicere, voluntatem equi esse liberam, quia appetitui carnis non seruit nisi volens? *Mag.* Non est hoc similiter: in equo nanque non ipsa voluntas se subijcit, sed naturaliter subiecta semper necessitate appetitui carnis seruit. In homine verò, quandiu ipsa voluntas recta est, nec seruit, nec subiecta est cui non debet, nec ab ipsa rectitudine vlla vi aliena auertitur, nisi ipsa cui non debet, volens consentiat: quem consensum non naturaliter, nec ex necessitate, sicut equus, sed ex se apertè videtur habere. *Disc.* Satisfecisti huic obiectioni meæ de voluntate equi. Redi vbi eramus. *Mag.* An negauimus omnem rem liberam esse ab ea re, a qua cogi non volens, vel prohiberi non potest? *Disc.* Non video, quomodo negem. *Mag.* Dic etiam, quomodo superat recta voluntas, & quomodo superatur? *Disc.* Velle ipsam rectitudinem perseueranter, est illi vincere: velle autem quod non debet, est illi vinci. *Mag.* Puto, quia tentatio rectam voluntatem non nisi volentem, aut ipsa rectitudine prohibere, aut ad id quod non debet, cogere potest: vt illam velit, & istud nolit. *Disc.* Nec hoc vlla ratione falsum esse video *Mag.* Quis ergo potest voluntatem dicere, non esse liberam ad seruandam rectitudinem, & liberam a tentatione & peccato: si nulla tentatio potest illam nisi volentem auertere a rectitudine ad peccatum, id est, ad volendum quod non debet. Cùm ergo vincitur, non aliena vincitur potestate, sed sua. *Disc.* Hoc monstrant ea, quæ dicta sunt *Mag.* Nonne vides ex his consequi, quia nulla potestas potest vincere rectam voluntatem? Nam si potest, habet potestatem vincendi, & sua potestate vincitur: sed hoc esse non potest, quoniam voluntas non nisi sua vincitur potestate. Quare nullatenus potest tentatio vincere rectam voluntatem, & cùm dicitur, impropriè dicitur. Non enim aliud intelligitur, quam quia voluntas potest se subijcere tentationi: sicut è conuerso cùm imbecillis dicitur posse vinci à forti: non sua potestate dicitur, sed aliena, quoniam non significatur aliud, nisi fortis habet potestatem vincendi imbecillem.

C

D

Quomodo sit nostra voluntas potens contra tentationes, licèt videatur impotens.

Caput VI. Disc.

Qvamuis sic omnia impugnantia voluntati nostræ subijcias, atque nullam tentationem illi dominari permittas, ut in nullo possim obuiare assertionibus tuis: non tamen possum dissimulare quandam impotentiam esse in eadem voluntate, quam ferè omnes exprimimus: cùm violentia tentationis superamur. Quapropter nisi illam potentiam, quam probas, & illam impotentiam, quam sentimus facias conuenire, non potest animus meus in quietem huius quæstionis peruenire. *Mag.* Istam impotentiam quam dicis voluntatis, in quo putas esse? *Disc.* In eo: quia non potest perseueranter rectitudini adhærere. *Mag.* Si per impotentiam non adhæret, aliena vi auertitur à rectitudine. *Disc.* Credo. *Mag.* Quæ est hæc vis? *Disc.* Vis tentationis. *Mag.* Hæc vis non auertit a rectitudine: si ipsa non vult, quod suggerit tentatio. *Disc.* Ita est. Sed ipsa tentatio, ipsa sua vi cogit eam velle quod suggerit. *Mag.* Quomodo cogit eam velle? An ita, vt possit eam quidem nolle, sed non sine graui molestia: an ita vt nullatenus possit nolle? *Disc.* Quamuis fateri me oporteat, nos aliquando sic premi tentationibus, vt sine difficultate non valeamus nolle, quod sug-

gerunt:

A gerunt: non tamen possum dicere, quòd sic nos vnquam opprimant, vt quod mouent nullatenus nolle possimus. *Mag.* Nescio quomodo possit dici. Si enim vult homo mentiri, vt non sustineat mortem, vt seruet vitam ad tempus: quis dicet impossibile velle eum non mentiri, vt vitet æternam mortem, & sine fine viuat? Quapropter iam dubitare hanc impotentiam seruandi rectitudinem non debes, quam dicis in nostra voluntate esse: cùm tentationibus consentimus non esse ex impossibilitate, sed ex difficultate. Frequenti nanque vsu dicimus, nos non posse aliquid: non quia nobis est impossibile: sed quia sine difficultate non possumus. Hæc autem difficultas non permittit libertatem voluntatis vinci. Impugnare namque potest inuitam voluntatem, expugnare nequit inuitam. Hoc itaque modo, puto te posse videre: quomodo conueniant potentia voluntatis, quam ratio veritatis asserit: & impotentia, quam humanitas nostra sentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia, quam non ob aliud in voluntate dicimus esse: nisi quia non potest tenere suam rectitudinem sine difficultate, non aufert eidem voluntati perseuerandi in rectitudine potestatem.

Quomodo voluntas fortior sit quàm tentatio: etiam cùm ab illa vincitur.

Caput VII. Disc.

SIcut nequaquam valeo, quod probas, negare: ita nullatenus queo voluntatem fortiorem esse tentationi, cùm ab ea superatur, affirmare. Nam si voluntas seruandi rectitudinem fortior B esse quàm tentationis impetus: fortius illa volendo, quæ tenet, resisteret: quàm illa insisteret. Non enim aliunde scio, me magis vel minus fortiorem habere voluntatem, nisi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo, quod debeo: quàm tentatio mihi suggerit, quod non debeo, quomodo tentatio fortior non sit voluntate mea non video. *Mag.* Vt video, æquiuocatio voluntatis te fallit. *Disc.* Ipsam vellem æquiuocationem cognoscere. *Mag.* Sicut visus æquiuocè dicitur, ita & voluntas. Vocamus enim visum, instrumentum videndi, id est, radium procedentem per oculos, quo sentimus lucem, & ea quæ sunt in luce: & dicimus visum, instrumenti ipsius opus, quando illo vtimur, id est, visionem. Eodem modo dicitur voluntas, ipsum instrumentum volendi, quod est in anima, & quod conuertimus ad volendum hoc vel illud: sicut visum ad videndum diuersa conuertimus, & dicitur voluntas, vsus eius voluntatis, quæ est instrumentum volendi: sicut dicitur visus vsus eius visus, qui est instrumentum videndi. Sicut igitur visum, qui est instrumentum videndi habemus etiam cùm non videmus: visus autem, quod est opus eius, non est nisi cùm videmus: ita voluntas, instrumentum scilicet volendi, semper est anima, etiam cùm non vult aliquid, velut cùm dormit: voluntatem vero, quam dico visum sine opus eiusdem instrumenti, non habemus nisi quando volumus aliquid. Illa vtique voluntas, quam dico instrumentum volendi, vna & eadem semper est quicquid velimus. Illa verò, quæ opus est, tam multiplex est, quàm multa, & quàm sæpe volumus: quemadmodum visus, quem etiam in tenebris vel clausis oculis habemus, semper idem est quicquid videamus. Visus autem, id est, opus eius, qui visio nominatur, tam numerosus est, quàm numerosa, C & quàm numerosè videmus. *Disc.* Planè video, & amo hanc voluntatis distinctionem: & iam mihi videor videre, quam ex eius ignorantia patiebar deceptionem: sed tamen tu prosequere, quod incœpisti. *Mag.* Cùm ergo videas duas voluntates esse, instrumentum volendi, & opus eius: in qua harum duarum intelligis fortitudinem constare volendi? *Disc.* In illa, quæ est instrumentum volendi. *Mag.* Si ergo scias virum ita fortem, vt eo tenente taurum indomitum, taurus non posset se mouere: & videas eundem virum tenentem arietem, vt ipse aries sese de manibus eius excutiat, putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem, quàm in tenendo taurum? *Disc.* Illum quidem non dissimiliter fortem in vtroque opere iudicabo, sed eum sua fortitudine non æqualiter vti fatebor: fortius enim operatur in tauro, quàm in ariete. Sed ille fortis est, qui fortitudinem habet, actio verò eius fortis dicitur, qua fortiter fit. *Mag.* Sic intellige voluntatem, quam voco instrumentum volendi inseparabilem fortitudinem habere: quia aliquãdo magis, aliquando minus vtitur in volẽdo. Vnde quod fortius vult, nullatenus deserit, ablato eo, quod minus fortiter vult: & cùm offertur fortius quod vult, statim dimittit quod non pariter vult: & tunc voluntas, quam dicere possumus actionem instrumenti huius; agit opus suum, cùm aliquid vult. Tunc, inquam, voluntas, actio magis vel minus fortis dicitur? quoniam magis vel minus fortiter fit. *Disc.* Aperta iam mihi esse quæ explicas, necesse est vt fatear. *Mag.* Vides igitur, quia cùm homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deserit tentatione, nulla vi aliena abstrahitur: sed ipse conuertit se ad D id quod fortius vult.

Quod nec Deus potest auferre voluntatis rectitudinem.

Caput VIII. Disc.

NVnquid vel Deus potest illi auferre rectitudinem? *Mag.* Vide quomodo non possit. Totam quidem substantiam, quam de nihilo fecit, potest redigere in nihilum. A voluntate verò habentem rectitudinem, non valet illam separare. *Disc.* Huius tuæ mihi inauditæ assertionis multum à te rationem expecto. *Mag.* Nos loquimur de illa voluntatis rectitudine, qua iusta dicitur voluntas, id est, quæ propter se seruatur. Nulla autem est iusta voluntas, nisi quæ vult, quod Deus vult eam velle. *Disc.* Sic oportet fateri, quæ hoc non vult, planè iniusta est. *Mag.* Seruare itaque rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, est vnicuique seruanti eam velle, quod Deus vult illum velle. Si itaque Deus separat hanc rectitudinem ab alicuius voluntate, aut volens facit hoc, aut nolens? *Disc.* Nolens non potest. *Mag.* Si itaque aufert alicuius voluntati præfatam rectitudinem, vult quod facit. *Disc.* Absque dubio vult. *Mag.* Vtique si ab alicuius voluntate vult separare eandem rectitudinem, non vult eum rectitudinem seruare voluntatis propter ipsam rectitudinem. *Disc.* Sic sequitur. *Mag.* Sed iam positum est, seruare hoc modo rectitudinem voluntatis esse omni seruanti velle, quod Deus vult illum velle. *Disc.* Si positum non esset, ita tamen esset. *Mag.* Ergo si Deus hanc rectitudinem tollit ab aliquo, non vult eum velle, quod vult eum velle. *Disc.* Nihil consequentius, & nihil impossibilius. *Mag.* Igitur nihil magis impos-

A impossibile, quàm Deum rectitudinem voluntatis auferre. Quod tamen facere dicitur, quando non facit, vt eadem rectitudo non deseratur. Porrò diabolus vel tentatio, ideo dicitur hoc facere sine voluntate ipsam vincere, & a rectitudine, quam tenet, abstrahere: quoniam non permitteret ei aliquid, aut minaretur auferre, quod magis quàm ipsam rectitudinem vult: nullatenus ipse ab illa, quam aliquatenus vult, posse auertere. *Disc.* Sic planum videtur mihi quod dicis, vt nihil contradicere posse existimem.

Quòd nihil liberius sit recta voluntate.

Cap. IX. Mag.

Cernis itaque nihil liberius recta voluntate, cui nulla vis aliena potest suam auferre rectitudinem. Nempe si dicimus: quia cùm vult mentiri, ne perdat vitam aut salutem, cogitur deserere timore mortis aut tormenti veritatem: non est verum. Non enim cogitur magis velle vitam, quam veritatem: sed quoniam vi aliena prohibetur vtrunque seruare simul, ipsa eligit quod mauult: sponte vtique, & non inuita, quamuis in necessitate, vtramlibet deserendi posita sit non sponte, sed inuita. Non enim minus fortis est ad volendum veritatem, quam ad volendum salutem: sed fortius vult salutem. Nam si præsentem videret gloriam æternam, quam statim post seruatam veritatem assequeretur, & inferni tormenta, quibus post mendacium sine mora deputaretur, procul dubio mox virium sufficientiam ad seruandam veritatem habere cerneretur. *Disc.* Apertè hoc videtur cum maiores vires exhibere ad volendum salutem æternam propter se, & veritatem propter præmium: quàm ad salutem temporalem seruandam.
B

Quomodo peccans sit seruus peccati, & quòd maius miraculum sit, cùm Deus reddit rectitudinem illam deserenti, quàm cùm mortuo reddit vitam.

Caput X. Mag.

Semper itaque habet rationalis homo liberum arbitrium: quia semper habet potestatem seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, quamuis aliquando cum difficultate. Sed cùm libera voluntas deserit rectitudinem per difficultatem seruandi: vtique post seruit peccato, per impossibilitatem per se recuperandi. Sic ergo fit *spiritus vadens, & non rediens*: quoniam, *Qui facit peccatum, seruus est peccati*. Quippe sicut nulla voluntas, antequam haberet rectitudinem, potuit eam Deo nō dante capere: ita dum deserit acceptam, non potest eam, nisi Deo reddente recipere. Et maius miraculum existimo, cùm Deus voluntati desertam reddit rectitudinem, quam cùm mortuo reddit vitam amissam. Corpus enim necessitate moriendo non peccat, vt vitam nunquam recipiat: voluntas verò per se rectitudinem deserendo, meretur vt illa semper indigeat. Et si quis sponte sibi mortem infert, non aufert sibi aliquid, quod nunquam erat amissurus. Qui verò voluntatis rectitudinem deserit, hoc abiicit, quod ex debito erat seruaturus. *Disc.* Valde verū est quod dicis de seruitute. Quia *seruus fit peccati, qui facit peccatum* & de impossibilitate recuperandi desertam rectitudinem, nisi ab eo, a quo prius data est reddatur, & vt illam semper tenentes indesinenter considerandum est omnibus, quibus datur.

Psal. 77. *Ioan.* 8.

Ioan. 8.

Quòd ista seruitus non auferat libertatem arbitrij.

Caput XI. C

Sed hæc sententia multum repressisti exultationem meam, qua iam putabam esse securum hominem semper habentem libertatem arbitrij. Quare ipsam seruitutem exponi mihi postulo: ne fortè libertati præfatæ repugnare videatur. Vtraque enim scilicet, hæc libertas, & seruitus est in voluntate: secundùm quamlibet aut liber, aut seruus est homo. Si ergo seruus, quomodo liber est? Aut si liber, quomodo seruus? *Mag.* Si bene discernas: quando non habet præfatam rectitudinem sine repugnantia & seruus est, & liber. Nūquam enim est eius potestatis rectitudinem capere, cùm non habet: sed semper est eius potestatis seruare, cùm habet. Per hoc, quia redire non potest a peccato, seruus est: per hoc, quia abstrahi non potest a rectitudine, liber est. Sed a peccato & eius seruitute non nisi per alium potest reuerti. A rectitudine verò, non nisi per se potest auerti: & a libertate sua nec per se, nec per alium potest priuari. Semper enim naturaliter liber est ad seruandam rectitudinem, si eam habet: etiam quando, quam seruat, non habet. *Disc.* Sufficit mihi hoc huius libertatis & seruitutis, vt in eodem homine possint esse, simul facta concordia.

Cur cùm homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia non potest ei auferri, cùm habet: quàm cùm eam habet seruus: quia cùm non habet, per se non potest recuperare eam.

Caput XII.

Sed multum nosse desidero, cur quando non habet rectitudinem, magis dicitur liber: quia non potest ei ab alio auferri cùm habet: quam cùm rectitudinem habet seruus, quoniam eam non potest recuperare per se, cùm non habet. Per hoc enim, quia redire non potest a peccato seruus est. Per hoc, quod abstrahi non potest a rectitudine, liber est. Et sicut nunquam abstrahi potest, si habet: ita nunquam potest redire si non habet. Quapropter sicut semper habet illam libertatem: ita semper habere videtur illam seruitutem. *Mag.* Ista seruitus non est nisi impotentia. Siue enim dicamus eam impotentiam esse redeundi ad rectitudinem, siue impotentiam recuperandi, aut iterum habendi rectitudinem: non ob aliud est homo seruus peccati, nisi per hoc, quia nequit redire ad rectitudinem, aut recuperare, aut habere illam, qua potest homo non peccare. Cùm autem habet eandem rectitudinem, non habet impotentiam non peccandi. Quare quando habet rectitudinem illam, non est seruus peccati. Potestatem autem seruandi rectitudinem semper habet, & cùm rectitudinem habet, & cùm non habet, & ideo semper est liber. Quod autem quæris, cur quando non habet rectitudinem magis dicitur liber: idcirco quoniam ab alio non ei potest auferri, quando habet: quoniam seruus, tunc cùm habet rectitudinem, ideo quia non potest eam recuperare per se quando non habet: tale est ac si quæras, cur homo cùm sol adest, magis dicitur habere potestatem videndi solem, propter hoc, quia intueri illum potest cùm adest: quoniam dicitur cùm sol abest, habere impotentiam vidēdi solem, quoniam quando abest non potest eum facere sibi præsentem. Sicut enim & quando sol abest habemus in nobis visum, quo illum, videmus, cùm adest: sic etiam quando voluntatis rectitudo nobis deest, habemus tantum in nobis aptitudinem intelligendi & volendi qua eam possumus seruare propter se, cùm eam habemus. Et sicut quando nobis
D

A nobis nihil deest ad videndum solem, nisi præsentia eius: tunc solummodò non habemus illam potestatem, quam nobis facit eius præsentia: sic tantummodò quando nobis illa rectitudo deest, tunc habemus illam impotentiam, quam facit nobis eius absentia Semper igitur homo habet arbitrij libertatem, sed non semper seruus est peccati: sed quando non babet rectam voluntatem. *Disc.* Si intentè cogitassem, quæ supra dicta sunt, quando videndi potestatem in quatuor potestates distribuisti, non hæc dubitassem: quare fateor culpam huius dubitationis meæ. *Mag.* Parcam tibi, tamen nunc, sed deinceps ea quæ dicimus sic sint præsentia, cùm opus erit huiusmodi: vt ea nobis necesse non sit repetere. *Disc.* Gratam habeo tuam indulgentiam. Sed ne mireris, si ea quæ non consueui, non sunt mihi propter vnam auditionem semper omnia ad induendum in corde præsentia.

Quòd potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, sit perfecta diffinitio liberi arbitrij.

Caput XIII. Mag.

DIcadhuc, si quid in diffinitione libertatis arbitrij, quam fecimus, dubitas? *Disc.* Vnum est, quod adhuc me aliquantulum in ea sollicitat. Nam sæpe habemus potestam seruandi aliquid, quæ tamen libera non est, vt aliena vi impediri non possit. Quamobrem cùm dicis quia libertas àrbitrij est potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, vide ne fortè addendum sit, quod illam potestatem tam liberam designet esse, vt nulla vi superari possit.
B *Mag.* Si potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem, aliquando inueniri posset absque illa, quam perspeximus, libertate: expediret, vt quod dicis adderetur: Sed cùm dicta diffinitio sic perfecta sit ex genere & differentijs: vt nec minus aliquid claudat, nec plus quàm illa, quam quærimus, libertas: nihil illi addendum, aut demendum intelligi potest. Est enim, potestas, libertatis genus. Quòd autem additum est, seruandi, separat eam ab omni potestate quæ non est seruandi, sicut est potestas ridendi, aut ambulandi. Addendo verò, rectitudinem; decernimus eam à potestate seruandi aurum, & quicquid non est rectitudo. Per additamentum voluntatis, segregatur à potestate seruandi rectitudinem aliarum rerum, vt virgæ, aut opinionis. Per hoc autem, quod dictum est propter rectitudinem ipsam, diuiditur à potestate seruandi rectitudinem voluntatis propter aliud, vt cùm seruatur propter pecuniam, aut naturaliter. Seruat enim naturaliter canis rectitudinem voluntatis cùm amat catulos suos, aut Dominum suum sibi benefacientem. Quoniam igitur nihil est in hac diffinitione, quod non sit necessarium ad concludendam libertatem arbitrij rationalis voluntatis, & ad alia excludenda. & sufficienter illa includitur, & alia excluduntur, nec abundans vtique, nec indigens est hæc nostra diffinitio Itáne tibi videtur? *Disc.* Mihi vtique perfecta videtur. *Mag.* Dic quoque, si quid vis amplius de libertate hac, propter quam imputatur illam habenti, siue faciat bonum, siue malum. De hac enim sola nunc noster est sermo.

Diuisio huius libertatis. *Cap.* XIV. Disc.

REstat nunc, vt diuidas eandem libertatem: Quamuis enim secundùm hanc diffinitionem communis sit omni rationali creaturæ vel C
naturæ, multum tamen differt illa, quæ Dei est, ab illis, quæ rationali naturæ sunt, & illæ ab inuicem. *Mag.* Libertas arbitrij alia est à se, quæ nec facta est, nec ab alio accepta, quæ est solius Dei: alia a Deo facta, & accepta, quæ est Angelorum. Facta autem siue accepta, alia est habens rectitudinem, quam seruet, alia carens. Habens, alia tenet separabiliter, alia inseparabiliter. Illa quidem, quæ separabiliter tenet, fuit Angelorum omnium, antequam boni confirmarentur & mali caderent, & est omnium hominum ante mortem, qui habent rectitudinem eandem. Quæ verò tenet inseparabiliter, est electorum Angelorum & hominum. Sed Angelorum electorum, post reproborum ruinam, & hominum, post mortem suam. Illa autem, quæ caret rectitudine: alia caret recuperabiliter, alia irrecuperabiliter. Quæ recuperabiliter caret, est tantùm in hac vita omnium hominum carentium, quamuis illam multi non recuperent. Quæ autem irrecuperabiliter caret, est reproborum hominum & Angelorum, scilicet Angelorum, post ruinam: & hominum, post hanc vitam. *Disc.* De diffinitione & diuisione libertatis huius, Deo annuente, mihi satisfecisti: vt nihil queam inuenire, quod necesse habeam de illis interrogare.

Beati Anselmi Dialogus de Libero Arbitrio explicit.

BEATI ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVAriensis Dialogus de casu Diaboli incipit.

Quòd etiam àd Angelos dicatur: Quid habes, quod non accepisti? *& à Deo non sit nisi bonum &, esse: & omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum.* *Cap.* I. Disc. D

ILlud Apostoli: *Quid habes quod non accepisti?* dicitur hominibus tantùm, an & Angelis? *Mag.* Nulla creatura habet aliquid a se. Quod enim seipsum à se, non habet, quomodo habet a se aliquid? Denique si non est aliquid nisi vnus qui fecit: & quæ facta sunt, sunt ab vno: clarum est, quia nullatenus potest haberi aliquid, nisi qui fecit, aut quod fecit. *Disc.* Verè clarum. *Mag.* Sed neq; ipse factor, neque quod factum est, potest haberi nisi ab ipso factore. *Disc.* Nec hoc minus clarum. *Mag.* Ille igitur solus a se babet, quicquid habet: & omnia alia, non nisi ab illo habent aliquid: & sicut à se non, nisi nihil, habent: ita ab illo non, nisi aliquid, bebent. *Disc.* Non planè video quod ais, quod à Deo non habent alia, nisi aliquid: Nam quis fecit alius, vt multa, quę videmus transire de esse ad non esse, nó sint quod erant, etiamsi omnino in nihilum non transeant. Aut quis facit non esse quicquid non est: nisi ille, qui facit esse omne quod est. Item si non est aliquid, nisi ideo quia Deus fecit: necesse est, vt quod non est, idcirco non sit: quia ipse non facit. Sicut ergo illa quæ sunt, ab illo habent esse aliquid: Ita quæ non sunt, vel quæ de esse transeunt ad non esse, videntur ab eodem ipso habere nihil *Mag.* Non solùm ille dicitur facere aliquid esse, aut non esse aliquid, qui facit vt sit quod non est: aut non sit quod est: sed etiam ille, qui potest facere aliquid, vt non sit, & non facit: dicitur facere esse non esse. Quippe non ille tantùm dicitur facere aliquem nudum esse, aut non esse indutum, qui eum dispoliat: sed & qui spoliantem, cùm prohibere possit, non prohibet:

A hibet? sed ille dicitur propriè facere, iste impropriè. Cùm enim iste dicitur, quia facit esse nudum, aut non esse indutum: non aliud intelligitur, nisi quia cùm posset non fecit vt non esset nudus, aut maneret indutus. Hoc modo Deus dicitur multa facere, quæ non facit: vt cùm dicitur inducere in tentationem, quoniam nô defendit à tentatione cùm possit: & facere nô esse quod non est, quoniam cùm possit, non facit esse. At si consideres ea quæ sunt, cùm transeunt ad non esse, non ipse facit ea non esse. Quoniam nanque non solùm non est aliqua alia essentia nisi illo faciente: sed nec aliquatenus manere potest quæ facta est, nisi eodem ipso faciente vt maneat. Cùm ipse desinit seruare quod fecit, non ideo id quod erat redit in non esse, quia ipse facit non esse: sed quia cessat facere esse. Nam & cùm quasi iratus destruendo aliquid aufert esse, non est ab illo non esse: sed illo tollente velut suum quod præstiterat, quod ab eo factum seruabatur vt esset, redit in non esse, quod non ab illo, sed à se, antequam fieret, habebat. Si enim ab aliquo tunicam repetas, quam præstiteras illi modò, ad tempus, non habet à te nuditatem: sed te quod tuum erat tollente, redit in id quod erat antequam indueretur à te. Nempe sicut à summo bono, non est nisi bonû, & omne bonû est à summo bono: ita à summa essentia non est nisi essentia, & omnis essentia est à summa essentia, vnde quoniam summum bonum est summa essentia, consequens est, vt omne bonum sit essentia, & omnis essentia bonum. Nihil ergo & non esse, sicut est essentia, non est bonum. Nihil itaque & non esse, non est ab illo, à quo non est nisi bonum & essentia. *Disc.* Apertè nunc

B video, quia sicut bonum & esse, non est nisi à Deo: ita non est à Deo, nisi bonum & esse. *Mag.* Vide ne vllatenus putes cùm in diuinis libris legimus, aut cùm secundùm illos dicimus, Deum facere malum, aut facere non esse, quod negem propter quod dicitur, aut reprehendam, quia ita dicimus: sed non tantum debemus inhærere impropriatati verborum veritatem tegenti, quantum inhiare proprietati veritatis sub multimodo genere locutionis latenti. *Disc.* Ista non nisi non intelligenti aut calumnioso habes opus dicere. *Mag.* Redi ad id quod incœpisti, & vide, si non solùm homini, sed & Angelo potest dici, quia non habet quod non accepit.

Cur videatur diabolus, ideo non accepisse perseuerantiam, quia Deus non dedit.

Caput II. Disc.

Satis patet, non minus Angelo quàm homini conuenire. Constat ergo, quia ille Angelus, qui stetit in veritate, sicut ideo perseuerauit, quia perseuerantiam habuit: ita ideo perseuerantiam habuit, quia accepit: & ideo accepit, quia Deus dedit id. Consequens est igitur, quia ille, qui *in veritate non stetit*, quemadmodum ideo non perseuerauit, quia perseuerantiam non habuit, sic ideo non habuit perseuerantiam, quia non accepit, & ideo non accepit, quia Deus non dedit. Si ergo potes, volo vt ostendas mihi culpam eius, cùm ideo non perseuerauit, quia ille non dedit, quo non dante nihil habere potuit. Certus sum enim etiamsi non videam, non illum nisi iustè à summo iusto damnatum, nec sine culpa iustè illum potuisse damnari. *Mag.* Vnde putas consequi, si bonus Angelus ideo accepit perseuerantiam, quia Deus dedit: malum ideo non accepisse, quia Deus non dedit. *Disc.* Quia si bono Angelo datio est causa acceptionis, puto non dationem esse malo Angelo causam non acceptionis, & si ponitur non datio, inde necessariam esse causam, vt sequatur non acceptio, vt omnes scimus, quia cùm non accipimus, quod volumus, non ideo non datur, quia non accepimus, sed ideo non accipimus, quia non datur. Denique quoscunque legi aut audiui facere quæstionem hanc, hac ratione eam, in quantum memini, constituunt: quia si bonus Angelus, ideo accepit, quia Deus dedit: malus Angelus, ideo non accepit, quia Deus non dedit: nec memini me adhuc huius consequentiæ solutionem vidisse.

Quòd ideo Deus non dedit, quia ille non accepit.

Cap. III. Mag.

Nulla est ibi consequentia, potest enim non dare, non esse causa non accipiendi: etiamsi dare, semper esset causa accipiendi. *Disc.* Ergo si ponatur non dare, non necesse est sequi, non accipere. Quare potest esse accipere, etiamsi non sit dare. *Mag.* Non est ita. *Disc.* Exemplo volo mihi ostendas, quod dicis. *Mag.* Si ego porrigo tibi aliquid, & tu accipis: non ideo do, quia accipis, sed ideo accipis, quia do: & est datio, causa acceptionis. *Disc.* Ita est. *Mag.* Quid si ipsum porrigo alij, & non accepit: ille ne ideo non accipit: quia non do? *Disc.* Potius videtur, quia tu ideo non das, quia ille non accipit. *Mag.* Hoc igitur non dare, non est causa non accipiendi, & tamen si pono non me dedisse, causa est consequendi illum non accepisse. Aliud nanque est rem, causam esse alterius rei: aliud positionem rei, esse causam vt sequatur aliquid. Cùm enim incendium non sit causa ignis, sed ignis incendij positio tamen incendij semper causa est, vt sequatur esse ignem. Si enim est incendium, necesse est ignem esse. *Disc.* Necesse est me sic esse fateri.

D *Mag.* Vides ergo, vt puto, si tu ideo accepisti, quia ego dedi, non tamen idcirco consequi illum, qui non accepit, ideo non accepisse, quia ego non dedi: & tamen consequi, quia si ego non dedi, ille non accepit. *Disc.* Video, & placet mihi, quia video. *Mag.* An amplius dubitas, quia sicut Angelus, qui stetit, ideo accepit perseuerantiam, quia Deus dedit; ita non statim idcirco Deus non dedit, quia ille non accepit. *Disc.* Nondum mihi hoc ostendisti: sed illud tantùm sufficienter demonstrasti, scilicet non esse consequens ex eo: quia bonus Angelus ideo accepit, quia dedit, malum ideo non accepisse, quia Deus non dedit. Si enim vis asserere Deum illi ideo non dedisse, quia non accepit. Quæro cur non accepit? Aut quia non potuit, aut quia non voluit. Nam si non habuit potestatem, aut voluntatem accipiendi, Deus non dedit. Si enim Deus dedisset, pro certo habuisset. Quare si non potuit habere potestatem, aut voluntatem accipiendi perseuerantiam, nisi dante Deo: quid peccauit, si non accepit, quod Deus illi non dedit posse aut velle accipere? *Mag.* Deus dedit illi potestatem & voluntatem accipiendi perseuerantiam. *Disc.* Accepit igitur quod Deus dedit: & habuit, quod accepit? *Mag.* Verè habuit, & accepit. *Disc.* Accepit ergo, & habuit perseuerantiam. *Mag.* Non accepit, & ideo non habuit. *Disc.* Nónne dixisti Deum illi dedisse, & illum accepisse potestatem & voluntatem accipiendi perseuerantiam? *Mag.* Dixi, sed non dixi Deum illi dedisse accipere perseuerantiam: sed tantùm velle & posse perseuerantiam accipere. *Disc.* Ergo si voluit, & potuit

A potuit, accepit perseuerantiam. *Mag.* Non est necessarium consequens. *Disc.* Non video, cur non: nisi mihi ostendas. *Mag.* Incœpisti vnquam aliquid cum voluntate & potestate perficiēdi: quod tamen voluntate ante finem rei mutata non perfecisti? *Disc.* Sæpe. *Mag.* Voluisti igitur, & potuisti perseuerare, in quo non perseuerasti? *Disc.* Volui vtique, sed non perseuerai in voluntate, & ideo non perseuerai in actione. *Mag.* Quare non perseuerasti in voluntate? *Disc.* Quia non volui. *Mag.* Nonne quandiu voluisti perseuerare in actione, voluisti perseuerare in ipsa voluntate? *Discip.* Non possum negare. *Magist.* Cur ergo dicis, non voluisse perseuerare in illa? *Disc.* Iterum responderem, quia perseuerare volui, sed non perseuerai in hac voluntate: nisi rem viderem in infinitum procedere, te semper idipsum interrogante, & me eadem respondente. *Mag.* Non ergo debes dicere: ideo non volui perseuerare in voluntate huius voluntatis. Sed cùm quæritur: quare non perseuerasti in actione, in qua voluisti & potuisti perseuerare. Respondere potes vel debes, quia non perseuerai in voluntate. Quod si quæritur iterum, quare non perseuerasti in voluntate? Alia causa reddenda est, vnde scilicet contigerit defectus illius voluntatis: quam, quia non perseuerasti velle voluntatem. Non enim respondendo aliud ostendis, quàm idipsum quod quæritur, id est, non perseuerasti in voluntate perseuerandi in actione. *Discip.* Video quia non videbam quid dicerem. *Mag.* Dic ergo vno verbo quid sit perseuerare, quantum res exigit, in faciendo aliquid. *Disc.* Perficere. Nam perseuerare in scribendo aliquid dicimus, perscribere, in ducendo perducere. *M.* Di-
B camus igitur similiter, etiamsi non sit in vsu, quod perseuerare in voluntate, sit perseuerare velle. *Disc.* Ita fiat. *Magist.* Cùm ergo non perfecisti quod voluisti, & potuisti: cur non perfecisti? *Disc.* Quia non perseuerare volui. *Mag.* Ita ergo: dic quia diabolus, qui accepit velle, & posse accipere perseuerantiam, & velle & posse perseuerare: ideo non accepit, nec perseuerauit, quia non perseuerare voluit. *Disc.* Item quæro: quare non perseuerare voluit? Cùm enim dicis, quia non perseuerare voluit, quod voluit, tale est ac si dicas: quod voluit prius, postea non voluit. Quoniam ergo non voluit quod prius voluit, quare non voluit nisi quia non habuit voluntatem? Non dico voluntatem, quam prius habuit cùm voluerit, sed quam non habuit, cùm non voluit. Hanc autem voluntatem, quare non habuit: nisi quia non accepit? Quare autem non accepit, nisi quia Deus non dedit? sed ideo Deus non dedit, quia ille non accepit? *M.* Iterum dico, quia non ideo non accepit, quia Deus non dedit: sed ideo Deus nō dedit, quia ille non accepit. *D.* Hoc ostende. *Mag.* Sponte dimisit voluntatem, quam habuit: & sicut accepit, habuit quousque habuit, ita potuit accipere & semper tenere, quod deseruit. Sed quia deseruit, non accepit. Quod ergo ideo non accepit tenere quod deseruit: non ideo non accepit, quia Deus non dedit: sed Deus non dedit, quia ille non accepit. Quis non videat, quia non ideo non voluit tenere, quia deseruit: sed ideo deseruit, quia non voluit tenere. Semper namque tenenti prius est, nō velle tenere quàm velle deserere. Ideo enim vult aliquis deserere quod tenet, quia non vult tenere. *Disc.* Quæro igitur, quare tenere non voluit quod tenebat, nisi quia Deus non dedit velle? *Magist.* Non semper prius est non velle tenere, quàm velle deserere. *Disc.* Quando non fit, ostende mihi. *M.* C
Quando aliquando rem propter se non vis tenere: sed deserere, vt carbonem ignitum in manu nuda positum: tunc forsitan prius est non velle tenere quàm velle deserere, & ideo vis deserere, quia non vis tenere. Prius enim quàm teneas non vis tenere: velle autem deserere non potes, nisi eùm tenes. Cùm autem tenes, quod propter aliquid non vis tenere, nec tamen propter aliquid deserere, vis & magis vis aliquid, quod non potes habere, nisi deseras quod tenes: tunc velle deserere prius est, quàm non velle tenere. Auarus namque, cùm vult tenere nummum, & mauult panem, quem nequit habere, nisi nummum det: prius vult dare, id est, deserere nummum, quàm non velle tenere: non enim illum ideo vult dare, quia non vult tenere: sed quia vt panem habeat, necesse habet dare. Nam & antequam habeat, vult tenere & habere, & cùm habet; nequaquam non vult tenere, quandiu non habet necesse deserere. *D.* Verum est. *M.* Non ergo semper est prius, non velle tenere, quàm velle deserere, sed aliquando prius est, velle deserere. *Disc.* Non possum negare. *Mag.* Dic ergo quia non ideo non voluit, cùm debuit & quod debuit, quia voluntas deficit, Deo dare deficiente: sed quia ipse volendo, quod non debuit, bonam voluntatem expulit mala superueniente. Quapropter non ideo non habuit bonam voluntatem perseuerantem, aut non accepit, quia Deus non dedit: sed ideo Deus non dedit, quia ille volendo, quod non debuit, eā deseruit, & eam deserendo non tenuit.

Quomodo ille peccauit, & voluit similis esse Deo.

Caput IIII. Disc.

INtelligo quod dicis. *Mag.* Dubitas adhuc diabolum non ideo voluisse deserere quod habebat, quia non voluit tenere: sed ideo non voluisse tenere, quia voluit deserere. *Disc.* Non dubito sic esse posse: sed nondum fecisti me certum sic esse. Prius ergo ostende, quid voluit
D habere quod non habebat, vt vellet deserere quod tenebat, sicut in auaro monstrasti. Deinde, si nihil condici poterit ita esse, me non dubitare fatebor. *Mag.* Peccasse illum non dubitas: quoniam a iusto Deo non potuit iniuste damnari. Sed quæris, quomodo peccauit. *D.* Ita est. *Mag.* Si iustitiam perseueranter seruasset, non peccasset vnquam, nec miser esset. *Disc.* Ita credimus. *M.* Iustitiam verò nullus seruat, nisi volendo quod debet, neque deserit, nisi volendo quod non debet. *Disc.* Nulli dubium. *Mag.* Volendo aliquid igitur, quod velle tunc non debebat, deseruit iustitiam, & sic peccauit. *Disc.* Ita sequitur. Sed quæro, quid voluit? *Mag.* Verùm quod habebat, debebat velle. *D.* Debebat vere velle quod à Deo acceperat, nec hoc volendo peccauit. *Mag.* Voluit igitur aliquid quod non habebat, nec tunc velle debebat: sicut Eua similis voluit esse dijs, prius quam Deus hoc vellet. *Disc.* Nec hoc ita sequi negare queo. *Mag.* Nihil autem velle poterat nisi iustitiam, aut commodum: ea commodis enim constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura. *Disc.* In nobis possumus hoc cognoscere qui nihil volumus, nisi quod iustum & commodū putamus. *Mag.* Iustitiam vero volendo peccare, non potuit. *Disc.* Verum est. *M.* Peccauit ergo volendo aliquod commodum, quod nec habebat, nec tunc velle debuit: quod tamen ad augmentum beatitudinis esse illi poterat. *Disc.* Palam est, quoniam aliter non potuit. *M.* Cernis, vt puto, quia plus aliquid quàm accepit inordinatè volendo, voluntatem suam extra iustitiam extendit. *Disc.* Apertè nunc video: quia peccauit, & volendo quod non debuit, & nolendo quod debuit, & palàm est, quia ideo non voluit plus quam debuit, quia noluit tenere iustitiam; sed ideo iustitiam non tenuit, quia aliquid voluit, quod volendo illam deseruit: sicut in auaro de nummo & pane monstrasti. *Mag.* At cùm hoc voluit, quod Deus illum velle nolebat, voluit inordinatè, similis esse Deo. *Discip.* Si Deus cogitari non potest, nisi ita solus, vt nihil illi

A simile cogitari possit, quomodo potuit diabolus velle quod non potuit cogitare? Non enim ita obtusæ mentis erat, vt nihil aliud simile Deo cogitari posse nesciret. *Magist.* Etiam si voluit omnino par esse Deo secundùm aliquid minus Deo, contra voluntatem Dei hoc voluit inordinatè similis esse Deo, quia propria voluntate, quæ nulli subdita fuit, voluit aliquid. Solius enim Dei esse debet, sic voluntate propria velle aliquid vt superiorem non sequatur voluntatem. *Discip.* Ita est. *Magist.* Non solùm autem voluit esse æqualis Deo, quià præsumpsit habere propriam voluntatem: sed etiam maior voluit esse, volendo quod Deus illum velle nolebat: quoniam voluntatem suam supra voluntatem Dei posuit. *Disc.* Satis liquet. *Mag.* Iam tibi manifestum esse puto ex rationibus supradictis diabolum sponte dimisisse velle quod debebat, & iustè amisisse quod habebat: quia sponte & iniustè voluit quod non habebat, & velle non debebat. *D.* Nihil puto manifestius. *M.* Quamuis igitur bonus Angelus ideo accepit perseuerantiam, quia Deus dedit: non ideo non accepit tamē malus Angelus, quia Deus non dedit: sed Deus ideo non dedit, quia ille non accepit: & ideo non accepit, quia accipere noluit. *D.* Mihi quidem satisfecisti ad ea, quæ quæro: vt nec in his, quæ proponis, nec in ipsa consequentia conclusionum tuarum nullam videam sensu meo titubare veritatem.

Quòd boni Angeli ante casum malorum peccare potuerunt.

Caput V. Mag.

PVtásne bonos Angelos similiter potuisse peccare, antequā mali caderent? *D.* Puto: sed ratione comprehendere vellē. *M.* Hoc certum habes: quia si non potuerunt peccare, non potestate, sed necessitate seruauerūt iustitiam. Quare nō magis meruerunt gratiā à Deo, quia steterunt alijs cadentibus: quā quia seruauerūt rationabilitatem, quā perdere nequiuerunt. Sed nec iusti rectè, si bene cōsideres, dicerētur. *D.* Sic monstrat ratio.

Quomodo boni confirmati sunt in suo statu, & mali in casu suo.

B *Caput* VI. Mag.

ILli ergo qui ceciderūt, si non peccassent, cū possent, tanto meliores essent quam illi, quāto & verè essent iusti, & gratiam a Deo mererentur. Vnde sequitur, quia aut electi homines, maiores & meliores erūt Angelis bonis, aut reprobi Angeli perfectè non restaurabūtur, quoniā non tales erunt homines, qui pro illis sumuntur, quales illi futuri erant. *D.* Hęc duo penitus neganda existimo. *M.* Potorant igitur boni Angeli peccare ante casum malorū, nec aliter quàm, sicut ostensum est, de illis, qui peccauerūt. *D.* Aliter esse posse non video. *M.* Illi itaq; Angeli, qui magis voluerunt iustitiā, quam habebant, quā illud plus, quod non habebant: bonū, quod quasi propter iustitiam, quantum ad voluntatem pertinuit, perdiderunt, iustitia retribuente acceperūt: & de illo, quod habebāt, in vera securitate permāserūt. Quapropter à Deo sunt profecti; vt sunt adepti quicquid potuerūt velle: nec iam videāt, quòd plus velle possunt, & propter hoc peccare nequeunt. Illi verò Angeli, qui maluerūt illud plus, quod nondū Deus illis dare volebat, quā stare in iustitia, in qua facti erant: eadē iustitia iudicāte, & illud, propter quod illā contēpserūt, nequaquā obtinuerunt: & quod tenebāt bonū, amiserunt. Sic ergo distincti sunt Angeli, vt adhęrētes iustitię nullum velle bonū possint quo nō gaudeant, & deserētes illam nullū velle queant, quo non careant. *D.* Nihil pulchrius aut iustius hac distinctione. Sed si posses dicere, vellem audire cuiusmodi cōmodū illud fuit, quod & boni Angeli iustè volēdo sic perfecerūt, & mali iniustè cōcupiscendo sic defecerūt. *M.* Quid illud fuerit non video, sed quicquid fuerit, sufficit scire: quia fuit aliquid, ad quod crescere potuerunt, quod non acceperunt, quando creati sunt, vt ad illud suo merito proficerent.

Quæstio, an voluntas, & eius conuersio, ad quod non debet, sit ipsum malum, quod malos facit: & cur non possit rationalis creatura per se de malo conuerti ad bonum, sicut potest de bono ad malum. Cap. VII. Disc.

ET nobis nūc sufficiat hucusq; de hoc inuestigasse. Sed nescio, quid sit, vt cū me sperē ad finē quęstionis iam pertingere, tūc magis videā velut de radicibus succisarū quęstionū alias pullulantes cōsurgere. C Ecce enim cū manifestissimè videam, peruersum Angelū nulla ratione deuenire potuisse in immoderatā boni indigentiā, nō propter immoderatā concupiscentiā: nō parū me mouet, vnde ipsam inordinatā habuit voluntatē. Si enim bona fuit, propter bonā voluntatē, de tanto bono cecidit in tātum malū. Item, si bonā fuit, Deus illā illi dedit: quia non, nisi nihil, habuit à se. Si ergo voluit, quod Deus dedit velle, quid peccauit? Aut si à se habuit hāc voluntatē, habuit à se aliquod bonū, quod nō accepit. Quod si mala est: & aliquid est: iterū occurrit, quia nō nisi à Deo est, à quo omne quod est, aliquid est. Et similiter quęri potest, quid peccauit habēdo volūtatem, quā Deus dedit, aut quomodo potuit Deus dare malam volūtatē. Si verò mala voluntas ab ipso diabolo fuit; & aliquid est: habuit aliquid a se, & nō est omnis essentia bona, nec malū erit nihil, sicut solemus dicere. siquidē mala volūtas, essentia est: aut si mala voluntas nihil est: propter nihil, & ideo sine causa tā grauiter dānatus est. Quod aūt dico de volūtate, hoc idē dici potest de cōcupiscētia, siue desiderio: quoniā & cōcupiscentia & desideriū voluntas est, & sicut est bona & mala voluntas, ita est & bona & mala cōcupiscētia, & bonū & malū desideriū. Quod si dicitur, quia volūtas est aliqua essentia, & ideo bonū est aliquid: sed cōuersa ad hoc quod debet velle, fit bona voluntas: ad id verò, quod nō debet, conuersa, dicitur volūtas mala. Quidquid dixi de volūtate, video posse dici de ipsa cōuersione volūtatis. Mouet enim multū me, vnde ipsā peruersā habuit diabolus volūtatis cōuersionē, & cętera, quę de volūtate modo dixi. Est adhuc aliquid, quod valde miror, cū cōsidero hāc volūtatis cōuersionē: cur videlicet Deus talē fecerit illā naturā, quam tāta excellētia sublimabat, vt de eo, quod debuit velle, possit cōuertere voluntatē suā ad id, quod nō debuit: sed de eo, quod nō debet, non possit ad id, quod debet: cū magis videatur potestatē debuisse talis creatura à tali factore accipere faciēdi bonū, ad quod facta sunt: quā faciēdi malū, ad quod vitādum facta est. Quod etiā in nostra natura quęri potest: quoniā credimus, nullū hominē posse bonā volūtatē habere nisi dāte Deo: malam verò, semper habere posse sola permissione Dei. D

Quòd voluntas eius, & conuersio sit, non ipsum malum.

Caput VIII. Mag.

NEc volūtatē, nec volūtatis cōuersionē puto negari posse aliquid esse. Nā etsi nō sunt substātiæ, nō tñ probari potest eas nō esse essentias: quoniā multę sunt essentię pręter illā, quę propriè dicitur substātia. Deniq; bona nō magis est aliquid, quàm mala volūtas: nec est ista magis malū, quā illa bonū. Nō enim magis est aliquid volūtas, quę vult dare misericorditer: quā illa, quę vult rapere violēter: nec magis hæc malū, quā illa bonū est. Ergo si mala volūtas est ipsum malū, quo malus aliquis dicitur: erit & bona volūtas ipsū bonū, quo fit aliquis bonus: sed mala voluntas erit nihil, si est ipsum malū, quod credimus esse nihil. Bona igitur volūtas nihil erit, quoniā ipsa nō magis est aliquid, quā mala volūtas. Quare ipsum bonū, quod bonos facit, nō poterimus negare nihil esse: quoniā ipsum est bona volūtas, quæ nihil erit. Sed falsū esse nullus ambigit, bonā volūtatē, siue bonū ipsum, esse nihil. Itaq; mala volūtas nō est ipsum malū, quod malos facit: sicut nec bona volūtas est ipsū bonū, quod bonos facit. Hoc ipsum, quod dixi de volūtate, potest cōsiderari in cōuersione voluntatis. Nō enim magis est aliquid cōuersio illa, quæ conuertit volūtatē de rapina ad tribuēdum: quàm illa, quæ cōuertit eādē volūtatē de largitate ad auaritiā: & cætera, quæ de volūtate paulo ante dixi. *D.* Mihi quoq; idipsū videtur, vt asseris. *M.* Neq; ergo voluntas mala, neque praua volūtatis cōuersio, est ipsū malū, quo Angel9 vel homo fit mal9, quod nihil esse dicim9: nec bona volūtas, nec bona volūtatis conuersio, est bonū, quo boni fiunt.

Quòd iniustitia sit ipsum malum, & sit nihil.

Caput IX. Discip.

QVid ergo dicemus ipsum malum, quod malos facit: & quid ipsum bonū, quod bonos facit. *Mag:* Iustitiam credere dicimus, ipsum bonum,

A num, quo fiunt boni, id est, iusti, & Angeli & homines, & quo ipsa voluntas bona siue iusta dicitur. Iniustitiam verò ipsum malum esse, quod nihil aliud dicimus esse, quàm boni priuationem, quod malos & malam voluntatem facit: & ideo eandem iniustitiam, nō aliud esse asserimus, quàm priuationem iustitiæ. Quandiu enim voluntas primùm data rationali naturæ, & simul in ipsa datione ab ipso datore conuersa, immò non conuersa, sed facta recta ad hoc, quod velle debuit: stetit in ipsa rectitudine, quam dicimus veritatem siue iustitiam, in qua facta fuit, iusta fuit. Cùm verò auertit se ab eo quod debuit, & conuertit se ad id, quod non debuit, non stetit in originali (vt ita dicam) rectitudine, in qua facta est: quam cùm cùm deseruit, magnum aliquid perdidit. & nihil pro ea, nisi priuationem eius, quæ nullam habet essentiam, quam iniustitiam nominamus, suscepit.

Quomodo malum videatur esse aliquid.

Caput X. Discip.

QVod dicis, malum esse priuationem boni, concedo; sed nihilominus video bonum priuationem esse mali. Et sicut percipio in priuatione mali aliquid aliud fieri, quod bonum dicimus: ita animaduerto in priuatione boni aliquid aliud fieri, quod malum dicimus. Quapropter licet quibusdam argumentis malum nihil esse probetur: vt quoniam malum non nisi vitium aut corruptio est, quæ nullo modo sunt nisi in aliqua essentia: & quanto magis ibi sunt, tantò magis illam redigunt in nihilum: & si eadem essentia omnino deueniat ad nihil, vitium quoque & corruptio inueniuntur nihil: licet, inquam, B sic, aut alio modo probetur nihil, esse malum: non potest minus mens, nisi sola fide, acquiescere, si non illud mihi auferatur, quod mihi etiam probat malum non nisi aliquid esse. Nam cùm auditur nomen mali: frustra horrent corda nostra, quod in huius nominis significatione intelligunt, si nihil significetur hoc nomine. Item, si vox, hoc scilicet malum, nomen est, vtique significatum est. Si autem significatum est, significat: sed non nisi aliquid significat. Quomodo ergo malum est nihil, si quod significat nomine eius est aliquid? Denique cùm manente iustitia, tanta videatur tranquillitas, tanta quies: vt in multis nihil aliud videatur iustitia, quàm quiescere a malo: sicut est castitas, patientia: recedente autem iustitia, tam diuersus, tam laboriosus, tamque multiplex occupat animum affectus, qui velut crudelis Dominus miserum homunculum cogat tot turpium & laboriosorum operum sollicitum esse, & ipsis operibus tam grauiter laborare: mirum est, si poterit ostendi nihil hæc omnia operari. *Mag.* Puto quia non ita es insanus, vt dicas nihil: esse aliquid: cùm tamen non possis negare nihil, esse nomen. Quapropter si nihil potest probari aliquid esse per nomen nihili, quomodo æstimas te probare esse malum aliquid, per nomen mali. *D.* Nihil agit exemplum, quod litē lite resoluit. Nam & hoc ipsum nihil nescio quid sit. Quapropter quoniam quæstio est de malo in manibus, quod dicis esse nihil: si vis me docere, quid sit malum, doce me prius, quid intelligam esse nihil. deinde ad alia, quibus præter nomen mali me dixi, me moueri de eo, vt aliquid esse videatur, respondebis. *Magist.* Cùm nequaquam differant nihil esse, & non aliquid esse quomodo dici potest quid sit, & quod non est aliquid? *Discipulus.*

C Si non est aliquid, quod hoc nomine significatur, non significat aliquid. Si verò non significat aliquid, non est nomen, sed vtique nomen est: quanquam igitur nullus dicat, nihil esse aliquid: sed semper nihil esse, cogamur fateri nihil. Nemo potest nomen nihili significatum esse diffiteri. Verùm si hoc ipsum nomen non significat nihil, sed aliquid: id quod significatur, videtur non posse esse nihil, sed magis aliquid. Si ergo quod significatur non est nihil, sed aliquid: qualiter verum erit, vt significetur per hoc nomen quod est nihil? Quippe si verè nihil dicitur, verè nihil est, & idcirco non est aliquid. Quare si quod significatur hoc nomine, non est nihil, sed aliquid, quemadmodum consequentia videtur ostendere, falsè & incongruè vocatur hoc nomine. At econtra, si secundum iudicium omne, id quod nominatur nihil, verè est nihil, & nequaquam est aliquid: vsquamne videtur aliquid consequentius, quàm vt hoc ipsum nomen nihil significet, id non significet aliquid. Quid itaque est: quia hoc nomen videlicet non significat nihil, sed aliquid: & non significat aliquid, sed nihil. *Mag.* Forsitan non repugnant, significare nihil, & aliquid. *Disc.* Si non repugnant: aut ista vox diuersa consideratione significat nihil, aut aliquid: aut inuenienda res est aliqua, quæ sit aliquid, & nihil. *Mag.* Quid si vtrunque inueniri potest, & diuersa scilicet significationis consideratio in hoc nomine, & eandem rem esse aliquid & nihil. *Discip.* Vtrunque vellem cognoscere. *Mag.* Constat, quoniam hæc vox, scilicet nihil, quantùm ad significationem, nullatenus differt ab eo, quod dicit, non aliquid. Nihil quoque hoc apertius, quàm quòd hæc vox scilicet, non aliquid omnem rem penitus, & omne quod D est aliquid, intellectu remouendum, nec omnino vllam rem, aut penitus quod aliquid sit intellectu retinendum sua significatione constituit: sed quoniam remotio alicuius rei significari nullatenus potest, nisi cum significatione eius ipsius, cuius significatur remotio. Nullus enim intelligit, quid significet non homo, nisi intelligendo quid sit homo: necesse, vt hæc vox, quæ est, non aliquid, destruendo id, quod est aliquid, significet aliquid. Quoniam verò auferendo omne quod est aliquid, nullam significat essentiam, quam in audientis intellectu retinendam constituat: idcirco vox non aliquid nullam rem, aut quod sit aliquid, significat. igitur hæc vox, non aliquid, his diuersis rationibus aliquatenus significat rem, & aliquid. & nullatenus significat rem, aut aliquid: significat enim remouendo, & non significat constituendo. Hac ratione nomen nihil, quod perimit omne, quod est aliquid: & destruendo non significat nihil, sed aliquid: & constituendo non significat aliquid, sed nihil. Quapropter non est necesse nihil, esse, aliquid: ideo quia nomen significet aliquid quolibet modo, sed potius necesse est nihil, esse nihil: quia nomen eius significat hoc modo aliquid. Hoc itaque modo non repugnat malum nihil esse, & mali nomen esse significatum: sed si aliquid perimendo significat, vt nullius rei sit constitutiuum.

Quomodo malum, & nihil, non possint probari per nomen suum aliquid esse sed quasi aliquid.

Cap. XI. Discip.

NEqueo negare nomen nihili secundū prædictā a te ratione, aliquo modo significare aliquid

A aliquid: sed satis notum est, quia illud aliquid, quod isto modo hoc nomine significatur, non nominatur nihil. nec cùm audimus hoc nomen, accipimus illud pro illa re, quam ita significat. Illud igitur quæro, pro quo hoc nomen ponitur: & quid intelligimus, cùm ipsum audimus, illud, inquam, quæro, quid sit. Illud enim hoc nomine propriè significat, & idcirco nomen est: quia eius significatiuum est. non quia supra dicto modo negando significat aliquid: eius quippe nomen est, pro cuius significatione inter nomina computatur, & illud vocatur nihil. Illud quæro, quomodo sit aliquid, si propriè vocatur nihil: aut qualiter sit nihil, si nomen significatiuum significat nihil: aut quomodo idem sit aliquid, & nihil? Illud idem quæro de nomine mali, & de eo quod significat, & quod malum nominatur. *Magist.* Rectè quæris; quia licet suprapofita ratione, malum & nihil significent aliquid: tamen quod significatur malum, non est aut nihil, sed & alia ratio, qua significant aliquid: & quod significatur est aliquid, sed non verè est aliquid, sed quasi aliquid. Multa quidem dicuntur secundùm formam, quæ non sunt secundùm rem, vt timere, secundùm formam vocis dicitur actiuum, cùm sit passiuum secundùm rem. Ita quoque cæcitas, dicitur aliquid secundùm formam loquendi, cùm non sit aliquid secundùm rem. Sicut enim de aliquo dicimus: quia visum habet, & visus est in eo: ita dicimus, quia habet cæcitatem, & cæcitas est in eo: cùm hoc non sit aliquid; sed potius non aliquid: & hanc habere, non sit habere aliquid: imò carere eo, quod est aliquid. Cæcitas namque non est aliud, quàm
B non visus, aut absentia visus, vbi visus debet esse: non visus, vel absentia visus non magis est aliquid, vbi visus debet esse, quam vbi non debet esse. Quare cæcitas non magis est in oculo aliquid, quia ibi debet esse visus: quam non visus vel absentia visus in lapide, vbi non debet esse visus. Multa quoque alia similiter dicuntur aliquid secundùm formam loquendi, quæ non sunt aliquid: quoniam sic loquimur de illis sicut de rebus existentibus. Hoc ergo modo malum, & nihil, significant aliquid, & quod significat est aliquid, non secundùm rem, sed secundùm formam loquendi. Nihil enim non aliud significat, quam non aliquid, aut absentiam eorum quæ sunt aliquid: & malum non est aliud, quàm non bonum, aut absentia boni, vbi debet & expedit esse bonũ. Quod autem non est aliud, quam absentia eius, quod est aliquid, vtique non est aliquid. Malum igitur verè est nihil, & nihil non est aliquid: & tamen quodammodo sunt aliquid: quia sic loquimur de his, quasi sint aliquid: cùm dicimus nihil, vel malum fecit: aut nihil, aut malum est, quod fecit: sicut dicimus, aliquid, vel bonum fecit: aut aliquid, vel bonum est quod fecit. Hinc est, quòd cùm negamus omninò esse aliquid quod dicit aliquis, ita dicimus: hoc quod dicis, nihil est. Nam & hoc quod propriè non dicitur: non de eo, quod est aliquid: dicitur & cùm ita dicitur, sicut modo dixi, non dicitur: eo quod sit aliquid, sed quasi aliquid, dicitur. *Disc.* De ratione nominis mali, qua me putabam posse probare malum esse aliquid, satisfecisti.

Quòd Angelus à se non potuit habere voluntatem primam, & quòd multa dicuntur posse aliena potestate, & non posse aliena impotentia.

Caput XII.

G RESTAT nunc, vt me ad alia, quæ mihi malum esse aliquid persuadere nituntur, quid respondere valeam edoceas. *Magist.* Vt veritatem rei enodare possimus, longè aliquantulum exordiri nos oportet: sed & opus est, vt tu ea, quæ dicam, non sis contentus singula tantùm intelligere: sed omnia simul memoria quasi sub vno intuitu colligere. *Disc.* Ego quidem intentus ero, quantum potero: veruntamen si in aliquo tardior, quàm velis, extitero, non te me expectare pigeat, prout videris tarditatem meam expetere. *Magist.* Ponamus ergo Deum nunc facere Angelum, quem velit facere beatum: & non simul totum, sed per partes, & hactenus iam esse factum, vt iam sit aptus ad habendam voluntatem, sed nondum velit aliquid. *D.* Pone quod vis, & expone quod quæro. *Magist.* An ergo putas, quod ipse Angelus per se posse velle aliquid? *Disc.* Non bene video, quod dicis per se. Quod enim (sicut supra iam dixisti de omni creatura) nihil habet, quod non accepit, nihil potest per se. *Magist.* Per se dico, per hoc, quod iam habet, vt qui habet pedes, & quæ sufficiant ad potentiam ambulandi, potest ambulare per se: qui autem habet pedes, & non habet incolumitatem pedum, non potest ambulare per se. Hoc itaque modo quæro, an ille Angelus, qui iam aptus est ad volendum, & nondum quicquam vult, possit per se velle aliquid? *Disc.* Puto, quia potest, si aliquando vult. *Magist.* Non respondes ad interrogationem meam *D.* Quomodo? *Magist.* Ego quæro de nihil volente, & de potestate, quæ præcedit rem: & tu respondes de voluntate & potestate, quæ sit cum re. Nam omne quod est, eo ipso, quo est, potest esse. Non autem omne quod est,
D potuit esse, antequam esset. Cùm ergo quæro, vtrum ille qui nihil vult, possit velle: quæro potestatem ante voluntatem, qua se possit mouere ad voluntatem. Tu verò cùm respondes, quia si vult potest: dicis potestatem, quæ sit cum ipsa voluntate. Necesse enim est si vult, vt possit velle. *Disc.* Scio duas esse potestates: vnam, quæ nondum est in re; alteram, quæ iam est in re. Sed & hoc non possum nescire, quia quicquid ita potest esse, vt iam sit, si aliquando nõ fuit, potuit prius esse. Si enim non potuisset, nunquam esset. Bene ergo æstimo me respodisse: quia qui ideo potest velle, quia iam vult: necesse est eum prius potuisse, quã vellet. *Mag.* Putas, quia quod nihil est, omnino nihil habet: & ideo nullam habet potestatem, & sine potestate omnino nihil potest. *Disc.* Hoc non possum negare. *Mag.* Æstimo, quin mundus antequam fieret, nihil erat. *Disc.* Verum dicis. *Mag.* Ergo omnino nihil potuit antequam esset. *Disc.* Ita sequitur. *Mag.* Non ergo potuit esse antequam esset *Disc.* Et ego dico. Si non potuit esse, impossibile fuit, vt esset aliquando. *Mag.* Et possibile & impossibile erat antequam esset: & quidem in cuius potestate non erat vt esset, erat impossibile: sed Deo, in cuius potestate erat vt fieret, possibile erat. quia ergo Deus mundum facere poterat, prius quàm fieret, ideo est mundus: non quia ipse mundus prius potuit esse. *Disc.* Rationi non possum contradicere: sed vsus loquendi non consentit. *Mag.* Non est mirum. Multa namque in communi locutione dicuntur impropriè: sed tamen oportet medullam veritatis inquirere. Necesse est impropietatem perturbantem, quantum res expetit & possibile est, secernere. Ex qua improprietate loquendi fit, vt sæpissime

A simè dicamus, rem posse: non quòd illa possit, sed quoniam alia res potest: & rem, quæ potest, non posse: quoniam alia res non potest. vt si dico: liber potest a me scribi, vtique liber nihil potest: sed ego possum scribere librum. Et cùm dicimus: iste non potest vinci ab illo, non aliud intelligimus, quam ille non potest vincere istum. Hinc est quod dicimus, Deum non posse aliquid sibi aduersum, aut peruersum: quoniam sic est potens in beatitudine & iustitia, immò, quoniam beatitudo & iustitia non sunt in illo diuersa, sed vnum bonum: sic est omnipotens in simplici bono, vt nulla res possit, quæ noceat summo bono. Ideo non potest corrumpi vel mentiri. Ita ergo quicquid non est, antequam est, sua potestate esse non potest: sed si potest alia res facere, vt sit: hoc modo, aliena potestate potest esse. Quanuis autem pluribus modis diuidi possit potentia, vel impotentia: hoc tantum nunc tibi sufficiat, quia multa dicuntur posse non sua, sed aliena potestate: & multa non posse non sua, sed aliena impotentia. De propria igitur potestate loquor, cùm quæro de Angelo, quem nouum posuimus fieri: & hactenus iam esse, factum iam & aptus iam sit ad habendam voluntatem, sed nihil adhuc velit: an ipse possit per se velle aliquid, & de ipsa mihi responde. *Disc.* Si iam sit, aptus est ad voluntatem, vt nihil illi aliud desit, quàm velle: non video, cur per se non possit. Quicunque enim aptus est ad videndum, & clausis oculis in luce positus nihil videt, potest tamen videre per se. quare ergo non volens simpliciter non velit per se, sicut non videns potest per se videre. *Magist.* Quia ille non videns habet visum, & voluntatem, qua potest mouere visum: nos ve-

B rò de illo qui nullam habet voluntatē loquimur. Quare responde mihi, si qua res seipsam mouet de non velle ad velle: vt sic ipsa velit mouere. *Disc.* Si dixero, quia moueatur non volens: consequens erit, vt non à se, sed ab alio moueatur. nisi fortè si quis subitò claudit oculos ad ictum venientem: aut si cogitur quis aliquo incommodo, vt velit quod prius non volebat. Nescio enim tunc prius se velit mouere ad hanc voluntatem. *Magist.* Nullus cogitur vel timore vel sensu alicuius incommodi, nec attrahitur amore alicuius commodi, ad volendum aliquid: nisi qui prius habet naturalem voluntatem vitandi incōmodum aut habendi commodum: qua voluntate se mouet ad alias voluntates. *Disc.* Negare nequeo. *Magist.* Dic ergo, quia quicquid se mouet ad volendum, prius se vult ita mouere. *Disc.* Ita est. *Magist.* Quod ergo nihil vult, nullo modo potest se mouere ad volendum. *Disc.* Non possum contradicere. *Magist.* Restat igitur, vt ille Angelus, qui iam aptus factus est ad habendam voluntatem, sed tamen nihil vult, non possit habere primam voluntatem à se. *Disc.* Necesse est fateri me: quia nihil potest per se velle, qui nihil vult. *Mag.* Beatus autem non potest esse, si non vult beatitudinem. Dico enim nunc beatitudinem, non beatitudinem cum iustitia: sed quam volunt omnes etiam iniusti. Omnes quippe volunt bene sibi esse. Excepto namque hoc, quòd omnis natura bona diuiditur in duo bona, & duo his contraria mala vsu dicuntur. vnum bonum, & quod dicitur iustitia: cui contrarium malum iniustitia: alterum bonum est, quod mihi videtur posse dici commodum, & huic malum opponitur incommodum. Sed iustitiam quidem non omnes volunt, neque omnes fugiunt iniustitiam. commodum verò non solùm omnis rationalis natura, sed & omne quod sentire potest vult, & vitat incōmodum. Nam nullus vult, nisi quod C aliquo modo putat sibi commodum. Hoc igitur modo, bene sibi esse omnes volunt, & malè sibi esse nolunt. De hac beatitudine nunc dico: quia nullus potest esse beatus, qui non vult beatitudinem. Nullus namq; beatus potest esse, aut habendo quod non vult, aut non habendo quod vult. *Disc.* Non est negandum. *Mag.* Nec beatus esse potest, qui non vult iustitiam. *Dis.* Nec hoc minus concedendum.

Quòd accepta sola voluntate beatitudinis, nec aliud posset velle, nec illam non velle; & quicquid vellet, non esset iusta, vel iniusta voluntas.

Cap. XIII. Mag.

DIcamus ergo Deum illi dare primùm solam beatitudinis voluntatem, & videamus an idcirco, quia accepit aliquam voluntatem, iam se possit ipse mouere ad volendum aliud, quam quod accepit velle. *Disc.* Prosequere quod incœpisti, ego enim paratus sum intelligere. *Mag.* Constat, quia nondum aliud accepit velle. *Disc.* Vnde est.? *Ma.* Quæro ergo à te, an possit se mouere ad aliud volendum? *Disc.* Nequeo videre, quomodo se moueat ad volendum aliud quam beatitudinem, quia aliud non vult. Nam si vult se mouere ad aliud volendum, vult vtique aliud. *Ma.* Sicut ergo nulla voluntate adhuc data nihil poterat se velle: ita sola voluntate beatitudinis accepta, nullam aliam à se potest habere voluntatem. *D.* Ita est. *M.* Nonne si putat prodesse aliquid ad adipiscendum beatitudinē, potest se mouere ad volendū illud? *Dis.* Dubito quid responderem: nam si non potest, non video quòd velit beatitudinem. qui non potest velle quo se adipisci posse beatitudinem putat. Si verò potest, nō intelligo quomodo non possit velle aliud. *M.* Qui D vult aliud non propter rem, quam videtur velle, sed propter aliud: quid propriè iudicandus est velle? an illud quod dicitur velle, an illud propter quod vult? *Disc.* Illud itaque propter quod vult videtur velle. *Mag.* Qui ergo vult aliquid propter beatitudinem, non aliud vult quàm beatitudinē. quare potest, & quod putat prodesse ad beatitudinem, & solam beatitudinem velle. *D.* Satis est planum. *Mag.* Quæro adhuc, an accepta hac sola voluntate possit non velle beatitudinem. *Disc.* Non potest vtrunque simul & velle, & non velle. *Mag.* Verum est. Sed non hoc quæro: sed quæro, an possit deserere hanc voluntatem, & mouere se de velle ad non velle beatitudinem? *Disc.* Siquidem hoc facit nolens, non ipse facit. Si verò volens, aliud vult quam beatitudinem, sed non vult aliud. Quare manifestum puto, quia nullatenus potest per se non velle, ad quod solum accepit velle. *Mag.* Bene intelligis. Sed responde mihi adhuc, si non potest non velle beatitudinem: quāto maiorem eam intelliget, qui nihil nisi beatitudinem vult, & non potest nisi velle beatitudinem? *Dis.* Si non tanto magis vellet beatitudinem, quanto meliorem ac maiorem illā putaret: aut omnino si vellet beatitudinem, aut vellet aliud propter quod meliorem nollet: sed dicimus, quia illam vult, & non aliud. *Mag.* Vult ergo esse beatus, quanto altius hoc esse posse cognoscit. *D.* Procul dubio vult. *Mag.* Ergo vult similis esse Deo. *D.* Nihil apertius. *Mag.* Quid tibi videtur, an esset iusta voluntas, si hoc modo similis vellet esse Deo? *D.*

Nec

A Nec iustam volo dicere, quia vellet quod non conueniret: nec iniustam, quia ex necessitate vellet. *Mag.* At eum, qui vult beatitudinem solam, commoda tantùm velle posuimus. Si ergo ille, qui nihil vellet nisi commoda, non posset habere maiora & veriora: vellet ne minora quibuscunq; vti posset? *Disc.* Imò non posset nec vellet quælibet infima, sic maiora non posset. *M.* Nonne cùm vellet commoda infima & immunda, quibus irrationabilia animalia delectantur: esset eadem voluntas iniusta & vituperabilis? *Disc.* Quomodò iniusta aut reprehendenda voluntas esset: quia vellet, quod non posse velle accepisset? *Mag.* Voluntatem tamen ipsam siue cùm vult summa commoda, siue cùm vult infima, constat esse opus & donum Dei: sicut est vita, aut sensibilitas: aut non esse in eo iustitiam, siue iniustitiam. *D.* Non est dubium. *Mag.* Ergo in quantum essentia est bonum, aliquid est: quantum verò ad iustitiam pertinet siue iniustitiam, nec bona nec mala est. *Disc.* Nihil clarius. *Mag.* Sed non debet esse beatus, si non habet iustam voluntatem: imò non potest perfectè nec laudabiliter esse beatus, qui vult quod nec potest nec debet esse. *Disc.* Multum patet.

Quòd similiter fit, si sola accepta voluntas rectitudinis, & idcirco vtramque voluntatem accepit simul, & vt iustus, & vt beatus esset.

Cap. XIV. Mag.

CONsideremus ergo de iustitiæ voluntate. Si daretur eidem Angelo velle solum, quod eum velle conueniret: nan posset aliud velle, aut si non posset non velle per se quod accepisset velle? *Disc.* Omnino quod vidimus in voluntate

B beatitudinis, necesse est in hac quoque voluntate euenire. *Mag.* Ergo nec iustam nec iniustam haberet voluntatem. Sicut enim ibi non esset voluntas iniusta, si vellet inconuenientia: nec idcirco esset iusta voluntas, quoniam sic hoc accepisset vt non posset aliter velle. Quoniam ergo nec solummodò volendo beatitudinem, nec solummodò volendo quod conuenit, cùm ex necessitate sic velit, iustus, vel iniustus, potest appellari: nec potest nec debet esse beatus, nisi velit: & nisi iustè velit: necesse est, vt sic faciat Deus vtramque voluntatem in illo conuenire: vt & beatus esse velit, quatenus addita iustitia sic temperet voluntatem beatitudinis, vt & resecet voluntatis excessum, & excedendi non amputet potestatem: vt cùm per hoc, quod volet beatus esse, modum possit excedere: per hoc, quod iustè volet, non volet excedere: & sic iustam habens beatitudinis voluntatem, possit & debeat esse beatus: qui non volendo, quod non debet velle, cùm tamen possit, mereatur: vt quod velle non debet, nunquã velle possit. & semper tenendo iustitiam per moderatam voluntatem nullo modo indigeat, aut si deseruerit iustitiam, per immoderatam voluntatem omnino indigeat. *D.* Nihil conuenientius cogitari potest. *M.* Memento, quia cùm superius cõsiderabamus solam beatitudinis voluntatem, sine hac meta, quam addidimus: vt sub Deo se coerceat: dicebamus in ea non esse iustitiam vel iniustitiam quicquid vellet. *Disc.* Bene memini. *M.* An putas aliquid esse, quod additum eidem voluntati temperet illam: ne plus velit quàm velle oportet, & expedit? *Disc.* Nullus intelligens nihil hoc esse putabit. *Ma.* Hoc satis credo, animaduertis non aliud esse quàm iustitiam. *Disc.* Nihil aliud cogitari potest. *Ma.* Certum est igitur iustitiam esse aliquid.

Quòd iustitia sit aliquid. Cap. XV. Disc. C

IMò valde aliquid bonum. *M.* Antequam acciperet iustitiam hanc, voluntas illa debebat velle & non velle secundùm iustitiam? *Disc.* Non debebat: quod ideo non debebat, quia non acceperat. *Ma.* Postquam autem non accepit: non dubitas debere, nisi aliqua violentia amittat? *D.* Semper eam huic debito alligatam puto, siue teneat quod accepit, siue sponte deserat. *Mag.* Rectè asseris. Sed quid si voluntas eadem iustitiam tam vtiliter & tam sapienter additam sibi, nulla indigentia & nulla violentia cõgente deserat, vtendo sponte sua potestate, id est, plus volendo quàm debeat: an remanebit aliquid aliud cum ipsa voluntate, quàm quòd prius considerabamus antè additamentum iustitiæ? Quoniam nihil aliud est additum quàm iustitia, separata iustitia nihil aliud certum est remanere, quàm quod prius erat, nisi quia debitricem fecit eam accepta iustitia, & quasi quædam pulchra vestigia sui reliquit derelicta eadem iustitia. Eo enim ipso, quo debitrix iustitiæ permanet, monstratur honestate iustitiæ fuisse decorata. Sed & hoc satis iustum est, vt quod semel accepit iustitiam, seruare eam semper debeat, nisi violenter amiserit. Et certè multum dignior natura probatur: quæ vel aliquando habuisse, & semper debere vt habeat tam honestum bonum communiter: quàm quia hoc ipsum non habere nec debere aliquando cognoscitur. *Mag.* Bene consideras, sed adde huic tuæ sententiæ: quia quanto natura, quæ hoc habuit, quod debet, monstratur laudabilior: tanto persona, quæ non habet quod debet, conuincitur vituperabilior. *Disc.* Vehementer assertio. *M.* Discerne mihi bene, quid tibi monstrat naturam laudabilem, & quid faciat personam vituperabilem.

D. Habuisse vel debere, monstrat naturalem dignitatem: & non habere, facit personalem inhonestatem. Habere enim, factum est ab eo qui dedit: non habere, factum ab ipso qui deseruit. Ideo namque debet, quia accepit: ideo verò non habet, quia deseruit. *M.* Non ergo reprehendas in ipsa voluntate, quæ non stetit in iustitia, debere iustitiam, sed non habere iustitiam. *D.* Omnino nihil aliud ibi reprehendo quàm absentiam iustitiæ, siue non habere iustitiam. Nam, sicut iam dixi: habere, decorat: non habere verò, deturpat. & quo magis illud decet, eo magis istud dedecet: imò non ob aliud voluntatem illam deturpat ex propria culpa non habere, quàm quia illam decorat ex bonitate dantis habere debere. *Mag.* Nonne iam voluntatem ipsam, quæ non habet iustitiam, quam debet habere, iudicas iniustam, & in illa esse iniustitiam? *Disc.* Quis non ita iudicet? *Mag.* Si non esset iniusta, nec esset in illa iniustitia: puto quia nihil in ea reprehenderes. *D.* Nihil omnino. *M.* Ergo nihil aliud in ea reprehendis, quàm iniustitiam, & quia iniusta est. *Disc.* Non possum aliud quicquam in ea reprehendere. *Mag.* Si ergo nihil aliud ibi reprehendis, quàm absentiam iustitiæ, & illam non habere iustitiam: sicut paulo ante dixisti: & iterum verum est, quia nihil aliud reprehendis in ea, quàm in illa esse iniustitiam, siue illam esse, iniustam: palàm est, quia non aliud in illa est iniustitia, aut esse iniustam, quàm absentia iustitiæ, aut non habere iustitiam. *Disc.* Nullo modo possunt hæc esse diuersa. *Mag.* Sicut igitur absentia iustitiæ, & non habere iustitiam, nullam essentiam habent: ita iniustitia, & esse iniustum, nullum habent esse, & idcirco non est aliquid, sed nihil. *Disc.* Non est consequenti-

A sequutus aliquid. *Mag.* Memento etiam iam constare: quia recedente iustititia, excepto debito iustitiæ, nihil aliud ibi remansit, quam quod habebat ante susceptam iustitiam. *Disc.* Constat vtique. *Mag.* Ac iniusta non erat, nec iniustitiam habebat antequam haberet iustitiam. *Disc.* Non. *Mag.* Ergo aut recedente iniustitia, non est in illa iniustitia, nec est iniusta: aut nihil est iniustitia, vel esse iniustum. *Disc.* Non potest videri aliquid magis necessarium. *Mag.* At iniustitiam illam habere, & esse iniustam, post desertam iustitiam concessisti. *Disc.* Immo non possum non videre. *Mag.* Nihil igitur est iniustitia, vel esse iniustum. *Disc.* Credentem me fecisti scire, quod nesciens credebam.

Quòd iniustitia non sit nisi absentia debitæ iustitiæ.

Cap. XVI. Mag.

AEstimo etiam te cognoscere iam, quòd cùm iniustitia non sit aliud quàm absentia iustitiæ: nec iniustum esse aliud, quàm non habere iustitiam: cur non ante datam, sed post derelictam iustitiam, eadem absentia iustitiæ vocetur iniustitia: & non habere iustitiam, sit iniustum esse, & sit vtrunque reprehensibile. non enim propter aliud, nisi quia non dedecet abesse iustitiam, nisi vbi debet esse. Sicut enim virum, qui nondum debet habere barbam: non dedecet non habere: cùm verò iam debet habere, indecorum est non habere. Ita naturam, quæ non debet habere iustitiam, non deformat non habere: illam verò, quæ habere debet, dehonestat non habere, & quanto magis debet habere, virilem ostendit naturam: tanto magis non habere, fœdat virilem figuram. *Disc.* Sufficienter video iniustitiam non esse, nisi absentiam iustitiæ, vbi debet esse iustitia.

B *Magist.* Cùm possimus solam voluntatem beatitudinis præfato Angelo dari, vidimus eum nihil potuisse velle aliud. *D.* Apertè vidimus quod dicis.

Cur desertor Angelus non possit redire ad iustitiam.

Cap. XVII. Mag.

AN modò derelicta iustitia, & remanente illa solùm voluntate, quæ prius fuerat, beatitudinis, potest idem desertor ad voluntatem iustitiæ redire per se, ad quam non potuit antequam daretur venire? *Disc.* Sed modò multo minus. Tunc enim conditione naturæ non poterat habere: nunc verò merito quoque culpæ non debet habere. *M.* Nullo ergo modo potest habere iustitiam á se, cùm non habet iustitiam: quia nec antequam eam accepit, nec postquam eam deserit. *D.* Non debet aliquid habere à se. *Mag.* Nonne aliquo modo vel cùm ipse haberet potuit ipse sibi dare iustitiam. *Disc.* Quomodo potuisset? *Magist.* Pluribus modis dicimus facere. Dicimus enim facere aliquid, cùm esse facimus rem: & cùm facere possimus vt non sit, & non facimus. Hoc itaque modo potuit ipse sibi dare iustitiam, quia potuit sibi auferre eam, & potuit non auferre: quomodo ille, qui stetit in veritate, in qua factus est, non fecit cùm potuit vt eam non haberet, & ita eam ipse sibi dedit, & totum hoc à Deo accepit. Ab eo enim acceperant ambo habere, & posse tenere, & posse deserere. Hoc vltimum ideo Deus dedit, vt possent sibi dare aliquo modo iustitiam. Si enim nullo modo eam sibi possent auferre, nullo modo possent sib dare. Qui ergo hoc modo sibi dedit eam, hoc ipsum à Deo accepit, vt sibi eam daret.

C *Quomodo malus Angelus se facit iniustum, & bonus se iustum, & quod malus sic debet Deo gratias pro bonis, quæ accepit & deseruit: sicut bonus, qui seruauit accepta.*

Caput XVIII. Discip.

VIdeo, quia non auferendo potuerunt sibi dare iustitiam, sed alter sibi dedit, alter sibi abstulit. *Magist.* Vides ergo Deo parem eos habere gratiam, quantum ad bonitatem ipsius, nec diabolum ideo minus debere Deo reddere quod Dei est: quia sibi abstulit quod Deus dedit, & noluit accipere quod Deus obtulit. *Discip.* Video. *Magist.* Semper igitur debet Deo gratias agere malus Angelus pro beatitudine, quam sibi abstulit: sicut bonus, pro ea, quam sibi ipse dedit. *Discip.* Verissimum est, *Magist.* Aestimo, quia animaduertis Deum nullo modo posse facere iniustum, nisi iniustum non faciendo iustum cùm possit. Deus iniustum facit, quando non facit iustum, quem iustum facere potest. Nam ante acceptam iustitiam nullus est iustus vel iniustus: & nullus post acceptam iustitiam fit iniustus, nisi sponte deserta iustitia. Sicut ergo bonus Angelus fecit se iustum, non auferendo sibi iustitiam cùm potuit: ita Deus malum Angelum, Angelum facit iniustum, non reddendo ei iustitiam cùm possit. *D.* Facile cognoscitur.

Quòd voluntas, in quantum sit, bonum est, & nulla res mala sit.

Caput XIX. Magist.

REdeamus ad considerationem voluntatis, & reminiscamur quod consideranimus, voluntatem scilicet beatitudinis quicquid velit non esse màlum, sed esse bonum aliquod, antequam accipiat iustitiam. Vnde consequitur: quia cùm deserit acceptam iustitiam: si eadem essentia est, quæ prius erat bonum aliquod, quantum ad hoc quod est: quantum verò ad hoc quia iustitia nõ est, in illa quæ fuit, dicitur mala & iniusta. Nã si velle Deo similem esse, malum esset, Filius Dei non vellet similis esse Patri. Aut si velle quaslibet infimas voluptates esset malum, mala diceretur voluntas brutorum animalium. Sed nec voluntas Filij Dei est mala, quia est iusta: nec voluntas irrationalis mala dicitur, quia non est iniusta. Vnde sequitur, nullam voluntatem esse malum, sed esse bonum in quantum est, quia opus Dei est, nec nisi in quantum est iniusta, malum esse, & quoniam nulla res mala dicitur, nisi mala voluntas, aut propter malam voluntatem: vt malus homo, & mala actio: nihil est apertius quam nullam rem esse malam, nec aliud esse malum, quàm absentiam iustitiæ derelictæ in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem. D

Quomodo Deus faciat malas voluntates & actiones, & quomodo accipiantur ab eo.

Cap. XX. Disc.

SIc tua disputatio veris & necessarijs apertisque rationibus concatenatur, vt nulla ratione quod dicis, dissolui posse videam: nisi quia video aliud consequi, quod nec dici debere credo, nec quomodo non sint, si vera sunt quæ dicis, non video. Nam si velle esse similem Deo non nihil nec malum, sed quoddam bonum est: non nisi ab eo, à quo est omne bonum, quod est, haberi potuit. Si ergo Angelus non habuit quod non accepit: quod habuit ab illo, accepit à quo habuit. Quid autem ab illo accepit, quod ille non dedit?

A dedit? Quare si habuit velle esse similem Deo: ideo habuit, quia Deus dedit. *Mag.* Quid mirum, si quemadmodum dicitur inducere *in tentationem*, quando non liberat de ea, ita fatemur eum dare voluntatem malam, non prohibendo eam, cùm potest: præsertim cùm potestas volendi quælibet non nisi ab illo sit. *Disc.* Hoc modo non videtur esse inconueniens. *Mag.* Si ergo datio non est sine acceptione: quemadmodum non inusitate dicitur dare, & qui sponte concedit, & qui non approbando permittit: ita non incongruè accipere dicitur, & qui concessa suscepit, & qui illicita præsumit. *Discip.* Nec incongruum nec inusitatum mihi videtur quod dicis. *Magist.* Quid ergo dicimus contra veritatem? si dicimus: cum diabolus voluit, quod non debuit, hoc illum & à Deo accepisse, quia Deus permisit: & non accepisse, quia ille non consensit. *Discip.* Nihil hoc repugnare videtur veritati. *Magist.* Cùm igitur diabolus conuertit voluntatem ad quod non debuit, & ipsum velle, & ipsa conuersio fuit aliquid: & tamen non nisi à Deo, & de Dei voluntate aliquid habuit. quoniam nec velle aliquid, nec mouere potuit voluntatem, nisi illo permittente, qui fecit omnes naturas substantiales & accidentales, vniuersales & indiuiduales. In quantum enim voluntas & conuersio siue motus voluntatis est aliquid, bonum est, & Dei est. In quantum verò iustitia caret sine qua esse non debet. non simpliciter malum, sed aliquid malum est, & quod malum est non Dei, sed volentis, siue mouentis voluntatem. Simplex quippe malum est iniustitia: quoniam non est aliud quàm malum, quod nihil est. Aliud verò malum est natura, in qua est iniustitia: quia est aliquid, & aliud quàm iniustitia, quæ malum & nihil est. Quare quod aliquid est à Deo fit, & Dei est, quod verò nihil est, id est, B malum ab iniusto fit, & eius est. *Disc.* Quod quidem Deus naturas rerum omnium faciat fatendum est. Quod verò singulas actiones peruersarum voluntatum, velut ipsum prauum motum voluntatis, quo ipsa mala voluntas se mouet, faciat, quis concedat? *Magist.* Quid mirum, si dicimus Deum facere singulas actiones, quæ fiunt mala voluntate, cùm fatemur eum facere singulas substantias, quę fiunt iniusta voluntate & inhonesta actione. *Disc.* Non habeo quid contradicam, quippe nec negare possum verè aliud esse quamlibet actionem: nec fateri volo nō fieri à Deo, quod verè aliquam habet essentiam. Neq; ista tua ratiō vllo modo accusat Deum, aut excusat diabolum: sed omnino Deum excusat, & diabolum accusat. Sed vellem scire, vtrum idem desertor Angelus ista de se præsciuerit.

Quòd malus Angelus non potuit præscire se casurum esse.

Caput XXI. Mag.

CVm quæris, vtrum ille Angelus, qui *non stetit in veritate*, præsciuerit se esse casurum, discernendum est de qua scientia dicas. Nam si de illa scientia quæritur, qua non nisi cum certa ratione aliquid intelligitur. omnino respondeo, non posse sciri quod potest non esse. Quod enim non esse potest, nequaquam esse, certa potest colligi ratione. Quapropter constat illum nullatenus potuisse præscire casum suum, quem necesse non erat futurum. Ponamus enim non fuisse futurum casum illum, an itaque putas præsciri potuisse, si futurus non erat? *Disc.* Videtur non posse præsciri, quod potest futurum non esse, nec posse non esse futurum, quod præscitur. Sed reminiscor nunc C illius famosissimæ quæstionis de præscientia diuina & libero arbitrio: quamuis enim tanta autoritate asseratur, & tanta teneatur vtilitate, & nullatenus propter humanam rationem dubitandum sit diuinam præscientiam & liberum arbitrium sibi inuicem consentire: tamen quantum ad rationis considerationem, quę videtur spectare insociabiliter, videntur dissentire: vnde videmus in hac quæstione nonnullos sic in vnam partem vrgentes, vt alteram omnes deserant, vnde infidelitatis suæ submergente, perire: multos verò velut contrarijs ventis hinc inde contra inuicem sustentando quassantibus periclitari. Cùm ergo diuinam constet præscientiam esse, omnium quæ fiunt libero arbitrio, nec aliud horum sit ex necessitate: nihilominus videtur posse nō esse futurum quod præscitur. *Magist.* Breuiter interim respondebo. Præscientia Dei non propriè dicitur præscientia. Cui enim omnia semper sunt præsentia, non habet futurorum præscientiam, sed præsentium scientiam. Cùm ergo alia sit ratio de præscientia futuræ quàm de præsentis rei scientia: non est necesse diuinam præscientiam, & illam, de qua quærimus, eandem habere consequentiam. *D.* Assentio. *M* Redeamus ad illam, quæ erat in manibus, quæstionem. *Discip.* Placet quod dicis. Sed eo pacto, vt cùm de illa, cuius mentionem fecimus, quæsiero, mihi respondere quod inde Deus tibi dignabitur ostendere, non renuas. Valde nanque necessaria est eius solutio, si iam ab aliquo facta est, aut si fiat: fateor enim non Deum alicubi, excepta diuina auctoritate, cui indubitanter credo, me legisse rationem, quæ mihi sufficeret ad eiusdem solutionis intellectum. *Magist.* Cùm ad illam veniemus, si fortè venerimus, erit sicut Deus dabit. D Nunc autem quoniam suprapositá ratione patet apostatam Angelum non potuisse præscire ruinam suam, ea præscientia, quam rei necessitas sequitur: accipe adhuc aliam rationem, quæ non solùm præscientia, sed & æstimatione, aut qualicet suspitione suum eum præsensisse casum excludit. *Discip.* Hoc accepto. *Magist.* Si adhuc in bona voluntate stans præsciebat se casurum, aut volebat vt ita fieret, aut nolebat. *Discip.* Vnum horum necesse est verum esse. *Magist.* Sed si cùm præscientia voluntatem habebat aliquando cadendi, iam ipsa mala voluntate ceciderat. *Disc.* Patet quod dicis. *Magist.* Non itaque volendo cadere prius sciuit se casurum, quàm caderet. *Discip.* Non potest aliud obijci conclusioni tuæ. *Magist.* Ac si præsciebat se casurum, & nolebat: tantum miser erat dolendo, quantum magis stare volebat: & quo erat iustior, eo debebat esse felicior. *Discip.* Negari non potest. *Magist.* Ac tantò iustior erat, quanto magis volebat stare, & quo erat iustior, eo debebat esse felicior. *Discip.* Non potest negari. *Magist.* Ergo si nolendo præsciebat se casurum, tantò erat miserior, quantò debebat esse felicior, quod non conuenit. *Disc.* Ita quidem consequi negare nequeo sed hoc sæpe non solùm sine inconuenientia, sed & laudabiliter & superna gratia fieri cognoscitur: multotiens enim, vt pauca de incommodis iustorum commemorem, quanto quis iustior est, tantò maiore doloris compassione de alieno casu afficitur. Sæpe enim eum, qui maiorem habet in iustitia constantiam, videmus ab iniustis maiorem pati persequutionis instantiam. *Magist.* Non est eadem ratio in hominibus, & in illo Angelo. Hominis enim natura propter peccatum primi parentis iam innumera-

biliuni

A bilium incommodorum facta est passibilis, ex qua passibilitate multis modis gratia nobis operatur incorruptibilitatem. Ille verò adhuc nullo peccato præcedente alicuius mali non inuenerat passionem. *D.* Satisfecisti obiectioni meæ. Patet enim, quia hęc ipsa ratiô sicut separat ab ipso malo Angelo sui casus præscientiam: ita nihilominus omnem segregat opinionem. *Mag.* Est & aliud, quod mihi satis videtur ostendere nullo modo eum suam ante putauisse futuram præuaricationem. Néque vt coactam putauisset aut spontaneam: sed hec nullatenus erat vnde se aliquando cogi suspicaretur: nec quamdiu voluit in veritate perseuerare, vllo modo putare potuit se sola voluntate illam deserturum. Supra nanque iam monstratum est eum quandiu rectam voluntatem habuit, in hac ipsa voluntate voluisse perseuerare. Quapropter volendo tenere perseueranter quod tenebat: nullo modo video vnde potuisset, vel suspicari, nulla alia accedente causa: sola se illud deserturum voluntate. Non nego illum sciuisse, quia posset mutare voluntatem, quem tenebat, sed dico illum nô potuisse putare: quia aliquando omni alia cessante causa, sponte mutaret voluntatem, quam perseueranter tenere volebat. *D.* Qui diligenter intelligit quod dicis, patenter videt, quia nullo modo scire vel putare potuit Angelus malus se facturum quod malefecit.

Quòd sciuit se non debere velle hoc quod volendo peccauit, & deberet puniri si peccaret.

Cap. XXII.

SEd & hoc volo vt pariter ostendas, si sciuit se non debere velle quod præuaricando voluit. *Magist.* In hoc dubitare non debes, si supra dicta consideras. Si enim nescisset se non debere B velle quod iniustè voluit, ignorasset se debere voluntatem tenere quam deseruit. Quapropter nec iustus esset tenendo, nec iniustus deserendo iustitiam, quam nescisset. immò nec poterat non velle plus quàm habebat, si nesciebat se debere esse contentum eo, quod acceperat. Denique quia ita rationalis erat, vt nulla re prohiberetur vti ratione, non ignorabat quid deberet, vel non deberet velle. *Disc.* Rationem tuam non video posse infirmari: sed tamen inde mihi videtur quædam oriri quæstio. Si enim sciebat se non debere deserere quod acceperat, vtique sciebat nihilominus se debere puniri si desereret. Quomodo igitur sponte potuit velle vnde miser esset, qui acceperat inseparabiliter velle vnde beatus esset?

Quòd non debuit scire, quia si peccaret puniretur.

Cap. XXIII. Mag.

SIcut certum est quia debere se puniri si peccaret ignorare non potuit, ita quia puniretur si peccaret scire non debuit. *Disc.* Quomodo hoc ignorauit, si ita rationalis erat, vt eius rationalitas non impediretur veritatem cognoscere: sicut sæpe nostra impeditur, regnante corruptibili corpore. *Mag.* Quia rationalis erat, potuit intelligere quia iustè, si peccaret, puniretur. Sed quoniam *iudicia Dei multa, & inuestigabiles viæ eius*, nequiuit comprehendere, an Deus faceret quod iustè facere posset. Sed & si quis dicat, quia nullatenus credere potuit Deum creaturam suam propter eius culpam damnaturum, quam tanta sua bonitate fecerat: præsertim cùm nullum exemplû iustitiæ vlciscentis iniustitiam præcessisset, & certus esset numerum, in quo facturi erant, qui Deo

C frui deberent, tantâ sapientia esse præstitutum: vt sicut nihil habebat superfluum, ita si minueretur, imperfectus esset, nec tam præclarum opus Dei ex aliqua parte permansurum imperfectum: nec vlla ratione scire posset, si homo iam factus erat, Deum humanam naturam pro Angelica, aut Angelicam pro humana, si caderet substituturum: sed potius vnamquamq; in id, ad quod facta erat, pro se, non pro alia restituturam: aut si factus nondum homo erat multo minus putare posset ad substitutionem alterius naturæ illum esse faciendum, Si inquam, aliquis hoc dicat, quæ inconuenientia inest? Sed redeamus ad hoc, quod dixeram, illû scilicet hanc non debuisse habere scientiam, Si enim sciuisset, nô posset volens & habens beatitudinem sponte velle, vnde miser esset: quare non esset iustus, non volendo quod non deberet: quoniam nô posset velle. Sed & hac ratione considera, vtrum scire quod quæris debuerit. nam si scisset, aut peccasset, aut non? *D.* Vnum horum esset, *M.* Si præuise tanta pœna nulla indigentia & nulla re cogente peccasset; tanto magis puniendus esset. *Disc.* Ita est. *M.* Non ergo hæc præscientia illi expediebat. *D.* Verè peccaturo non expediebat præscire pœnâ. *M.* Quod si non peccasset, aut sola bona voluntate non peccasset, aut timore pœnæ. *D.* Nihil aliud dici potest. *M.* Sed quoniam non cauisset peccatû solo amore iustitię, ipso opere monstrauit. *D.* Non est dubium. *Mag.* Si verò timore cauisset, non esset iustus. *D.* Palam est nullo modo eum debuisse scire indictam sibi pœnam suum secuturam peccatum. Sed quoniam eum Angelum, qui stetit, & eum, qui *non stetit in veritate*, pari scientia præditos in prima conditione credimus: non video cur illi negata sit sciêtia ista, cui tam tenax erat bona vo- D luntas, vt sufficeret ad cauendum peccatum. *Mag.* Non tamen posset, nec deberet contemnere pœnam, quam præscisset. *Disc.* Sic videtur. *Mag.* Sicut ergo solus amor iustitiæ, ita solum odiû pœnę sufficeret ad non peccandum. *Disc.* Nihil planius. *M.* Duas igitur habuisset causas, non peccandi: vnam honestam & vtilem, alteram inhonestam & inutilem, id est, amorem iustitiæ, & odium pœnæ, Nam non satis est honestum solo odio pœnæ non peccare, & ad non peccandum inutile est odium pœnæ, vbi solus amor iustitiæ sufficit. *Disc.* Non est quod possim obijcere. *M.* Quid ergo? Nonne multo nitidius placet eius perseuerantia? cùm illa sola perseuerandi causa videtur in illo, quæ vtilis est & honesta, quia spontanea, quam si simul sese illa ostenderet, quæ inutilis & inhonesta, quia necessaria intelligitur.

Quòd etiam bonus Angelus hoc scire non debuit.

Caput XXIIII. Disc.

SIc patet quod dicis, vt quod paulo ante volebam eum sciuisse, nunc gaudeam eum nesciuisse: nisi quia nunc eandem eum negare nô possumus habere scientiam, quam ipso Angeli exemplo peccantis ignorare nô potest. *M.* Quod nunc vterq; scilicet bonus Angelus & malus, certus est, quia talem culpam talis sequitur pœna: sicut scientia est ambobus diuersa, ita est scientiæ causa nô eadem, & finis dissimilis. Nam quod ille scit ipso sui experimento, hoc iste didicit solo alterius exemplo. Sed ille ideo modo, quia non perseuerauit; iste alio modo, quia perseuerauit. Quapropter sicut illi, quoniam vituperabiliter non perseuerauit, scientia sua est ad pœnam: sic isti, qui laudabiliter perseuerauit, scientia est ad gloriam. Si ergo

A ille dicitur hoc solo, quia hanc habet scientiã, iam peccare non posse: satis patet, quia sicut gloriosa est scientia, quę ex laudabili perseuerãtia est comparata: sic ad gloriã est impotentia peccandi, quæ ex gloriosa scietia est nata. Quemadmodum ergo malus Angelus vituperandus est, quia non potest ad iustitiam redire: ita iste laudandus est, quia non potest abire. Sicut enim ille iam redire non potest, quia sola mala voluntate abijt, sic iste iam ambire non potest: quia sola bona voluntate permãsit. Palàm igitur est, quia sicut illi non posse recuperare, quod deseruit, est pœna peccati: ita huic non posse deserere quod tenuit, est præmium iustitiæ.

Quòd ille si etiam hoc solo dicitur iam non posse peccare, quia nunc habet scientiam ex casu Diaboli, tamen illi sit ad gloriam.

Caput XXV. Disc.

VAlde pulchra esset huius scientię atq; impotentię tua ista contemplatio, si, quemadmodum asseris, ideo bono Angelo eadem scientia & impotentia, quia perseuerauit, contigissent. Non enim eas adeptus esse videtur, quia ipse perseuerauit: sed quia desertor non perseuerauit. *M.* Si ita est vt dicis gaudere potest bonus Angelus de casu apostatę Angeli: vtpote cui expediebat, vt ille caderet: quoniam adeptus est hanc scientiam, qua nec peccare, nec miser esse amplius possit, non quia ipse bene meruit: sed quia alius malè meruit. quę omnia sunt nimia absurdicate plena *D* Quanto absurdius videtur, sicut tu monstras, casum peccantis Angeli profuisse stanti: tanto magis necessariũ est, vt ostendas istum non ideo adeptum esse scientiam, de qua agitur, quia ille peccauit. *M.* Non debes dicere ideo bonum Angelum ad scientiam profecisse hanc, quia malus peccauit: sed bonum

B Angelum ideo profecisse ad hanc scientiam exẽplo caderis, quia ille peccauit. Si enim neuter peccasset: vtiq; daturus erat Deus eandem scientiam merito perseuerantię alio modo sine alicuius cadentis exemplo. Nullus enim dicit, Deum nõ alio modo potuisse Angelis suis hanc dare scientiam. Cùm ergo ille peccauit, exemplo eius istum docuit, quod docturus erat non impotentia, quia alio modo nõ potuit, sed maiore potentia qua de malo bonum facere potuit: vt nec malum inordinatum in regno omnipotentis sapientię permaneret. D. Placet mihi valde quod dicis. *M.* Patet itaq; si bonus Angelus hoc solo iam peccare non posset, quia scit peccatum mali Angeli pœnam secutam esse: quod tamen hæc impotentia non illi esset ad minutionem laudis: sed ad præmium seruatæ iustitiæ. Sed scis quia supra claruit eum idcirco peccare non posse: quoniam merito perseuerãtiæ à Deo perfectus est, vt iam non videat quid plus velle queat. D. Nihil excidit eorum, quæ supra ratione inuestigante comperimus, à memoria mea.

Quòd horremus audito nomine mali, & quid faciat opera, quæ videtur iniustitia facere, cùm ipsa & malum nihil sit. Cap. XXVI.

SEd cùm omnibus quæstionibus meis satisfeceris, illud adhuc expecto aperiri, quod sit quòd horremus audito nomine mali, & quid faciat opera, quæ iniustitia, quæ malum est, videtur facere, vt in raptore, in libidinoso, cùm malum nihil sit. *M* Breuiter tibi respondebo. Malũ quod est iniustitia semper nihil est, malum verò quod est incommoditas aliquando sine dubio est nihil, vt cæcitas: aliquando est aliquid, vt tristitia, & dolor. Et hanc incommoditatem, quę est aliquid, semper odio habemus. Cùm itaque audimus nomen mali, non malum, quod nihil est, timemus, sed malum, quod aliquid est, quod absentiã boni sequitur. Nam iniustitiam & cæcitatem, quæ malum & nihil sunt, sequuntur multa incommoda, quę malum & aliquid sunt, & hæc sunt, quæ horremus

C audito nomine mali. Cùm autem dicimus, quia iniustitia facit rapinam, aut cæcitas facit hominẽ cadere in foueam: nequaquam intelligendum est, quòd iniustitia aut cæcitas faciant aliquid: sed si iustitia esset in voluntate, & visus in oculo, nec rapina fieret, nec casus in foueam. Tale est cùm dicimus absentia gubernaculi impellit nauem in scopulos, aut absentia freni facit equum discurrere, quod non est aliud, quam si gubernaculum abest naui, & frenum equo: quę si adessent, nec vẽti nauem impellerent: nec equus discurreret. Sicut nãque gubernaculo nauis, & freno regitur equus, sic iustitia gubernatur volũtas hominis & visu pedes.

Vnde veniat malum in Angelum, qui bonus erat.

Caput XXVII. Disc.

SIc mihi de malo, quæ est iniustitia, satisfecisti, vt iam omnes in corde meo, quæ de illo inesse solebant, quęstiones sint detersę. De hoc enim malo quæstio nasci videtur: quoniam si esset aliqua essentia, esset a Deo, a quo necesse est esse omne, quod aliquid est, & impossibile est esse peccatum siue iniustitiam. De malo verò, quod est incommoditas, si aliquando est aliquid, nihil video rectæ fidei obuiare. Sed ne tædeat te breuiter respõdere fatuæ interrogationi meæ: vt sciam qualiter hoc ipsum quærentibus respondeam, quippe non semper facile est insipienti insipienter quærenti, sapienter respondere. Quæro igitur vnde primũ D venit malum, quod dicitur iniustitia, siue peccatum in Angelum, qui factus est iustus? *Magist* Dic tu mihi vnde venit nihil in aliquid? *Disc.* Nihil nec venit, nec recedit. *Magist.* Cur ergo quęris vnde venit iniustitia, quæ nihil est? *Disc.* Quia quando iustitia recedet inde vbi erat, dicimus accedere iniustitiam. *Magist.* Dic ergo quod magis propriè & apertius dicitur, & quare de abscessu iustitiæ? Siquidem sæpe apta interrogatio expedit responsionem, & inepta reddit impeditiorem. *D.* Cur ergo recessit ab Angelo iusto iustitia? *Mag.* Si propriè via loqui, non recessit ab eo: sed ipse deseruit eam volendo quod non debuit. *Disc.* Cur deseruit eam? *Mag.* Cùm dico quia volendo quod non debuit eam deseruit, apertè ostendo, cur & quam illam deseruit. Nam ideo illam deseruit, quia voluit quod velle non debuit, & hoc modo id volendo quod non debuit illam deseruit. *Disc.* Cur voluit quod non debuit? *M* Nulla causa præcessit hanc voluntatem, nisi quia velle potuit. *Disc.* An ideo voluit, quia potuit? *Magist* Non quia similiter potest bonus Angelus velle: nec tamen voluit. Nam nullus vult quod velle potest: ideo quia potest sine alia causa, quamuis nunquam velit si non potest. *D.* Cur ergo voluit? *Mag.* Non nisi quia voluit. Nam hæc voluntas nullam aliam habuit causam, qua impelleretur aliquatenus aut attraheretur: sed ipse sibi efficiens causa fuit si dici potest effectus.

Quòd potestas volendi quod non debuit: bona fuit semper, & ipsum velle bonum quantum ad esse. Cap. XXVIII. Disc.

SI potestas ipsa volendi & ipsum velle fuit aliquod bonum: fuit à Deo. *Mag.* Vtrunq; fuit ali-

quid

A quid,& potestas quidem non nisi bonum aliquid & spontaneum donum Dei: velle autem secundùm essentiam bonum: sed quoniam non iustè, factum est malum, & tamen à [illegible] eo fuit, à quo est omne quod aliquid est. Nempe non solum hoc habet aliquis à Deo, quod Deus sponte dat, sed etiam quod iniuste rapit Deo permittente. Et sicut dicitur Deus facere quod permittit fieri: ita dicitur dare, quod permittit rapi. Quoniam igitur permittente Deo Angelus malus per rapinam vsus est potestate à Deo sponte data, a Deo habuit vti, quod non est aliud quàm ipsum velle. Non est enim aliud velle quàm vti potestate volendi, sicut idem est loqui, & vti potestate loquendi.

Beati Anselmi Dialogus de Casu Diaboli explicit.

In Librum de Grammatico

PRAEFATIO F. IOANnis Picardi Victoriani Canonic. Regula.

Qvandoquidem & ipse Auctor in Prologuio Tractatus de Veritate censeat hunc Librum de Grammatico non esse insuavem neophytis Dialecticis, mirum nimis est vsque hodie deluisse. Quartum, *inquit,* quem simili modo edidi, non inutilem, vt puto, introducendis ad Dialecticam, cuius initium est, de Grammatico. *Et quidem si penuria exemplarium adeò prorogarit eius publicationem, æquanimiter toleranda tarditas est. Sin delicatulum quodpiam ingenium, & Dialectica abhorrens tamdiuturnas creârit moras, manifestum hocce publici emolumenti odium non mediocriter dolendum venit. Etenim si ex vulgato Adagione nullus sit Liber tam ineptus,* B *ex quo non legas fructum aliquem, sanè bonorum Auctorum seriores, integræq; diuulgationes lugendæ sunt. Porrò conectum inscriptum oculus meus deluserat. Suspicabar enim hic tractari quæ ad Grammaticen spectarent, tamtam oblitus argumenti à me perlecti apud Biographos Anselmi. Continet enim hic Liber disputationem persimilem illi quam Dialectici conferunt scilicet, num concreta substantiaria collocentur in Categoria substantiæ, concretis vel abstractis nominibus. Quòd verò hunc Dialogum, proximè tertium posuerimus, effecit cum disputandi similitudo; nempe magistro & discipulo interloquentibus: tum identitas temporis, vt quæ penè eodem tempore, (sic aduertit Edin.c. 14. lib. 1. vita Auctoris) eodemq; partu fuissent edita, simul legerentur. Nostra autem Bibliotheca, quæ huic fœtui alteram dedit lucem, bene precare Candide Lector.*

SANCTI ANSELMI CANTVARIENSIS ARchiepiscopi Liber, seu Disputatio Dialectica de Grammatico.

Disc. DE Grammatico peto, vt me certum facias, vtrum sit substantia, aut Qualitas: vt hoc cognito, quid de alijs, quæ similiter denominatiue dicuntur, sentire debeam, agnoscam. *Magister.* Dic primùm cur dubites? *Discipulus.* Ideo, quia videtur vtrumque posse probari necessarijs rationibus: esse, scilicet, & non esse. *M.* Proba ergo. *D.* Ne ergo festines contradicere, quicquid dixero, sed patere me orationem ad suum finem perducere: demum, aut approba, aut corrige. *M.* Vt vis. *D.* Vt quidem Grammaticus probetur esse substantia,

Probat Grammaticum esse substantiam.

C sufficit: quia omnis Grammaticus homo, & omnis homo substãtia. Quicquid enim habet Grammaticus, vt sequatur eum substantia, non habet, nisi ex eo, quòd homo est. Quare hoc concesso vt homo sit, quæcunq; sequũtur hominem, sequuntur Grammaticum. Quod verò Grammaticus sit Qualitas, apertè fatentur Philosophi, qui de hac re tractauerunt. quorum authoritatem de his rebus est imprudentia improbare. Itaque necesse est, vt Grammaticus aut Substantia, aut Qualitas, aut quodlibet horum sit, alterum non sit, & quodlibet non sit, alterum necesse sit esse. Quicquid videlicet ad astruendam vnam partem destruit alteram, & quicquid vnam partem astruit, destruit alteram, & vnam debilitat, alteram roborat. Cùm ergo alterum horum verum sit, alterum falsum: rogo, vt falsitatem detegens, aperias mihi veritatem. *M.* Argumenta, quæ ex vtraq; parte posuisti, necessaria sunt: nisi quod dicis, si alterum est, alterum esse non posse. Quare non debes a me exigere, vt alteram partem esse falsam ostendam, quod ab vllo fieri nõ potest: sed quomodo sibi inuicem non repugnent, aperiam; si à me fieri potest, sed vellem ego prius a te ipso audire, quid his probationib. tuis obijci posse opineris. *D.* Hoc quod tu à me exigis, à te intentus expectabam. Sed quoniam tu easdem probationes asseris irreprobabiles, meũ est, quod dubito aperire, quod me solicitet, tuum verò est vtriusq; partis firmitatem & conuenientiam ostendere. *M.* Dic ergo tu quod sentis; & ego tentabo facere quod poscis. *D.* Illam quidem propositionem, quæ dicit Grammaticum esse hominem, hoc modo repelli existimo: quia nullus Grãmaticus potest intelligi sine Grammatica, & omnis homo potest intelligi sine Grammatica. Item D omnis Grammaticus suscipit magis & minus, & nullus homo suscipit magis & minus: ex qua vtraque concessione binarum propositionum, cõficitur vna conclusio, id est, nullus Grammaticus homo. *M.* Non sequitur. *D.* Quare *M.* An tibi videtur animalis nomen aliud significare quàm substantiam animatã sensibilem? *D.* Prorsus nihil aliud est animal, quã substantia animata sensibilis: nec substantia animata sensibilis aliud est, quàm animal. *M.* Ita est. Sed dic quæso, vtrum omne quod nõ est aliud quàm substantia animata sensibilis, possit intelligi præter rationalitatem nec sit rationale ex necessitate. *D.* Negare non possum. *M.* Omne igitur animal potest intelligi præter rationalitatem, & nullũ animal est ex necessitate rationale. *D.* Nequeo dicere quin ex cõcessis consequatur: quanquam valde metuam quòd te suspicor intendere. *M.* Aut nullus homo potest intelligi præter rationalitatem, & omnem hominẽ necesse est rationalem esse. *D.* Angustiæ sunt mihi vndiq; : nam si cõcedo, concludis nullum hominem esse animal: si renuo, dicere me non tantùm posse intelligi, sed vere esse sine rationalitate. *M.* Ne timeas, nõ sequitur quod putas. *D.* Si sic est, vt promittis, spontaneus concedo quicquid proposuisti: Sin aũt, Inuitus. *M.* Contexe igitur tu ipse quatuor vltimas propositiones, quas feci in duos syllogismos. *D.* Sic vtiq; ordine digeri possunt: *Omne animal potest intelligi præter rationalitatem. Nullus verò homo potest intelligi præter rationalitatem.* Iterum. *Nullũ animal rationale est ex necessitate: Omnis autem homo, rationalis est ex necessitate:* Ex vtroque hoc ordine binarum propositionum videtur nasci; *Nullus igitur homo est animal*: quo nihil falsius, licet præcedentes propositiones titubare in nullo videam. Duæ namque quæ subiectum habent tantùm hominem,

Grammaticum esse Qualitatem docet.

Grammaticum non esse hominem probat.

altera probatio.

Confutatio superioris syllogismi.

A sic sunt per se notæ, vt imprudentia sit eas probare. Duæ verò, quæ subijciunt *animal* sic videtur probare, vt imprudentia sit eas negare. Sed video horum duorum syllogismorum connexionem per omnia similem illis duobus, quos paulò ante protuli. Quapropter ad nihil aliud suspicor te hos attulisse, nisi, vt cùm eorum conclusionem apertè falsam cernerē, idem de similibus quos ego fecerā, decernerem. *M.* Sic est. *D.* Ostende ergo in quo & hic, & ibi tanta sit deceptio: vt cùm & veræ propositiones, & secundùm naturam syllogismorum connexæ videantur, nulla tamen eorum cōclusione veritas tueatur. *M.* In tuis syllogismis hoc faciā, meos si vis per te discutito. *D.* Fiat tuo iudicio. *M.* Repete, & cōtexe syllogismos quos fecisti *D. Omnis homo potest intelligi sine grāmatica. M.* Quid dicis hominem intelligi posse sine grammatica? *D.* Hominem. *M.* Dic ergo in ipsa propositione quid intelligis? *D.* Omnis homo potest intelligi homo sine grammatica. *M.* Concedo, assume. *D.* Nullus grammaticus potest intelligi sine grammatica. *M.* Quid nō potest grāmatic⁹ intelligi sine grāmatica *D.* Grāmatic⁹. *M.* Profer ergo quod intelligis *D.* Nullus grāmaticus potest intelligi grammaticus sine grāmatica. *M.* Iūge simul has duas propositiones ita integras, sicut eas modo protulisti. *D. Omnis homo potest intelligi homo sine Grāmatica: nullus Grammaticus potest intelligi Grammaticus sine Grammatica. M.* Vide ergo vtrum habeant communem terminum, sine quo nihil efficiunt. *D.* Video eas non habere cōmunem terminum, & idcirco nihil ex eis consequi. *M.* Contexe alterum syllogismum. *D.* Non iam opus est, vt pro eius ostēsione labores: nam aduerto eius fallaciam. Sic enim eius propositiones intelligebam, ac si diceretur quia nullus homo est magis & minus homo; & omnis Grammaticus est

B magis & minus grammaticus, & quoniam hæ duæ propositiones nullum habent communem terminū, nihil conficiunt. *M.* Ita necesse videtur: his tuis connexionibus nihil cōcludi posse. *D.* Ita vtiq; putabam: sed hęc tua interrogatio me facit suspectū, ne forte in illis lateat aliqua efficacia, sed quomodo efficiunt sine cōmuni termino? *M.* Communis terminus syllogismi non tam in probatione quam in sententia est habēdus. Sicut enim nihil efficitur, si communis est in voce & non in sensu: Ita nec obest, si est in intellectu & non in prolatione. Sententia quippe ligat syllogismum nō verba. *D.* Expecto vt reddas effectum propositionibus meis. *M.* Efficiunt verè quid, sed non quod expectas. *D.* Quicquid illud sit, non ingratus accipio. *M.* Qui dicit, omnis homo potest intelligi homo sine Grāmatica, & nullus Grammaticus potest intelligi Grammaticus sine Grammatica: nonne hoc significat quia esse hominis non indiget Grammatica, & esse Grammatici indiget Grammatica? *D.* Nihil verius. *M.* An habent communem terminum hæ duæ propositiones, quas modo dixi, in alijs duabus. *D.* Habent *M.* Conficitur ergo, quia esse Grāmatici non est esse hominis. id est, non esse easdem diffinitiones vtriusq;. *D* Procul dubio sic video esse & cōsequi. *M.* Non tamē ideo consequitur Grāmaticum non esse hominem sicut tu intelligebas. Sed si ita intelligas, Grammaticus non est homo, id est, ac si dicatur grammaticus non est. Idē quod homo, id est, non habent eandem diffinitionem, vera est cōclusio. *D.* Intelligo quod dicis. *M.* Si ergo benè intelligis quæ dixi: dic quomodo tu dissolueres hunc syllogismum, si quis ita contexeret: *Omnis Grammaticus dicitur in eo quod quale nullus homo dicitur in eo quod quale, ergo nullus homo Grammaticus.*

Communis terminus syllogismi est habendus in sententia non in probatione.

Ex superioribus magister discipulum impugnat.

suo gladio perit discipulus.

ticus. D. Tale mihi hoc videtur esse, ac si diceretur: C *Omne rationale dicitur in eo quod quale*, at nullus homo dicitur in eo quod quale, nullus ergo *homo rationalis*, hoc autem nulla probatio verū efficere valet vt rationale prædicetur de nullo homine. Similiter ille syllogismus, quē modo protulisti, nō necessariò concludit Grammaticū non prędicari de homine, hoc enim significant eius propositiones, si secundùm veritatem eas intelligimus, tanquam si diceretur ita: *Omnis Grammaticus dicitur Grammaticus in eo quod quale: Nullus homo dicitur homo in in eo quod quale.* Ex his autem duabus propositionibus, nequaquā consequitur *nullus Grammaticus prædicatur de homine*, quoniam nō est idem terminus qui affirmatur de Grammatico, & negatur de homine. Esset etiam in illis communis terminus, & necessariam conclusionē ingererent, si autem manēte propositione, sicut proposita est, sit vera fuerit assumptio. *Nullus homo dicitur Grammaticus in eo quod quale*; aut manēte assumptione, sic verè proponeretur: *Omnis Grammaticus dicitur homo in eo quod quale.* Nam ex vtraq; hac cōplexione, nasceretur: quia de nullo homine Grammaticus prędicaretur: si quis verò id quod dicitur, *homo non est Grammaticus.* Ita velit intelligere ac si diceretur *homo nō est idem quod Grammaticus*: vt si dicam, fulgor est splendor, aut fulgor, non est splendor, id est, fulgor est idipsum aut fulgor, non est idipsum quod splendor; si quis, inquam, sic intelligat, hoc quod dicitur, homo non est Grammaticus: sed hūc sensum cōsequatur ex illis propositionibus, si earum vis consideretur benè, quia nullus homo est Grāmaticus. nam ad hoc probādum quia essentia hominis non est essentia Grammatici, habet eorum significatio communē terminum. *M.* Benè intellexisti quid dixi, sed forte non benè considerasti. *D.* D Quomodo benè intellexi & nō benè consideraui? *M.* Dic mihi si quis sic proponeret: *nullus homo potest intelligi sine rationalitate*: Omnis aūt *lapis potest intelligi sine rationalitate*, quid consequeretur. *D.* Quid, nisi *nullus lapis homo. M.* Quomodo hoc intelligis, an quia nullo modo lapis est homo, an quia nō est lapis idem quod homo. *D.* Quia nullo modo lapis homo. *M.* Dic ergo quid differt iste syllogismus ab illo tuo syllogismo: in quo dicis Grammaticū non posse intelligi sine Grammatica, hominem verò posse non Grammaticum hominem non esse; *D* Quantum quidē ad vim argumentationis, nihil video hunc ab illo differre. sicut enim ibi intelligendum est, quia Grammaticus nō potest intelligi Grammaticus sine Grammatica: Ita hic est intelligēdum, quia homo non potest intelligi homo sine rationalitate. & idcirco cùm huius syllogismi tata sit conclusio, quia nullo modo lapis est homo, videris mihi syllogismi mei, qui omnino similis est, isti, conclusionē callidis tuis expositionibus obruisse. Benè iam intelligo quid dixeris, quia benè intellexi, sed non bene consideraui: bene enim intellexi quid loquendo mihi significares, sed idipsum quod significabas non benè consideraui, quia quomodo me deciperet ignoraui. *M.* In hoc non benè considerasti, quia quomodo te non deciperet ignorasti. *D* Quomodo? *M.* Quippe si iste syllogismus, quem modo proposui sic exponatur quemadmodum exposui tuum, vt dicatur *nullus homo potest intelligi homo sine rationalitate. Omnis aūt lapis potest intelligi sine rationalitate*, nō habet aliam vim concludendi quam dixi tuum habere. Sed quoniam iste quodam alio modo potest intelligi, quo ille tuus non potest, habet hāc conclusionem vt nullo modo lapis possit esse homo: cum enim

A enim dico quia nullus homo intelligi valet sine rationalitate, & omnis lapis potest intelligi sine rationalitate sic potest, immo debet accipi, ac si dicatur nullus homo potest aliquo modo intelligi sine rationalitate. Omnis verò lapis quolibet modo potest intelligi sine rationalitate: Vnde conficitur, *nullus igitur lapis aliquo modo est homo.* In tuis verò propositionibus, veritas nequaquam similem admittit subauditionem: non enim potest dici nullus Grammaticus intelligi valet aliquo modo fine Grammatica; aut omnis homo valet quolibet modo intelligi sine Grammatica: nam omnis homo qui Grammaticus est, potest intelligi homo, sine Grammatica, & nullus homo potest intelligi Grãmaticus sine Grammatica Quapropter non possum conficere Grammaticum nequaquam esse hominem. D. Non habeo quid contra hanc sententiam tuam dicam. Sed quoniam latenter monuisti me, vt non sim contentus intelligere quid dicas, sed idipsum quod dicis, considerem: videtur mihi concedenda tua conclusio, quam ex meo syllogismo consici ostendisti: quia esse Grammatici non est esse hominis. Si enim hoc est, qui habet essentiam Grammatici, nõ ideò necessariò habet essentiam hominis: sed si homo sequatur Grammaticum, essentia hominis sequitur essentiam Grammatici, sed hæc non sequitur hanc, quare nec ille illum; Non igitur omnis Grammaticus homo, at cum omnibus Grammaticis vna sit ratio, cur sint homines, profectò aut omnis Grammaticus homo, aut nullus. Sed constat, quia non omnis; nullus igitur videtur: Itaque quia syllogismo meo conclusionem quam acutè abstulisti, auferendo acu-

B tius dedisti. M. Et si latenter te monui considerare quod audis, non tamen, vt apparet, Inutiliter: nam etsi sophisticè probens nullum Grammaticum hominem per hoc quod esse Grammatici non est esse rationis: vtile tamen tibi erit, cum ipsum sophisma, quod te sub pallio veræ rationis fallit, in sua fallacia nudum conspicies. D. Ostende ergo quod me fallit, & vbi me fallat, hæc quam modo feci de Grammatico, probatio. M. Redeamus iterum ad animal & hominem, in quibus ita palpamus quasi veritatem, vt nullum sophisma nobis persuadeat, licet cogar credere falsitatem. Dic ergo verum esse vniuscuiusque rei in diffinitione consistat. D. Ita est. M. Diffinitio hominis est diffinitio animalis. D. Minimè: si enim *animal rationale mortale* (quæ est diffinitio hominis) esset diffinitio animalis; cuicunque conueniret animal, conueniret rationale, quod falsum est. M. Non est igitur esse hominis esse animalis. D. Ita consequitur. M. Potes igitur ex hoc probare, *quia nullus homo animal,* cùm eadem ratione, qua probasti modò nullum Grammaticum esse hominem. Quapropter si vides apertam esse falsitatem quia hæc tua ratiocinatio hic concludit ne credas certam veritatem, quam ibi concludit. D. Iam ostendisti quia me fallit, ostende etiam vbi. M. Non tenes quod paulò antè dixi te concedente, quia esse Grammatici non est esse hominis; Idem est ac si diceretur: diffinitio hominis non esse diffinitionem Grammatici, id est, nõ est idem Grammaticus omnino & homo. Sicut enim homo non debet definiri cum Grammatica, ita Grammaticus non valet sine Grammatica. Quare debet intelligi illa tua argumentatio hoc modo. Si esse Grammatici non est simpliciter esse hominis qui habet essentiam Grammatici, non ideò sequitur, vt habeat simpliciter essentiam hominis. Similiter intelligendum est, quia

C simpliciter homo non sequitur Grammaticum, id est, si Grammaticus est, non sequitur vt sit simpliciter homo, ita verò nihil aliud sequitur nisi *nullus Grammaticus est simpliciter homo.* quod verum est non simpliciter sed homo talis est Grammaticus. D. Nihil clarius. M. Verum si probaretur, quod (vt puto dilucidè heri potest, quia esse Grammatici, ita non est esse hominis, sicut esse albi, non est esse hominis, potest enim homo esse sine albo & album sine homine, tunc verè sequeretur aliquẽ Grammaticum posse esse non hominem. D. Quid ergo laboramus vtrum possit esse, si hoc probari potest, proba: & finiatur hæc quæstio. M. Non hoc a me debes hic exigere, non enim in hac quæstione ventilamus, vtrum possit esse, sed vtrum sit aliquis Grammaticus non homo, quod vides monstrari non posse. D. Nondum video, quia adhuc habeo dicere contra. M. Dic. D. Aristoteles ostendit Grammaticum eorum esse quæ sunt in subiecto, & nullus homo est in subiecto, quia nullus Grammaticus homo. M. Noluit Aristoteles hoc consequi ex suis dictis, Nam idem Aristoteles dicit, & quendam hominem, & hominem & animal Grammaticum. D. Quomodo ergo dissoluitur iste syllogismus? M. Responde mihi, cùm loqueris mihi de Grammatico vnde intelligam te loqui de hoc nomine, an de rebus quas significat? D. De rebus. M. Quas ergo res significat? D. Hominem & Grammaticam. M. Audito ergo hoc nomine, intelligam hominem aut Grammaticam & loqueris de Grammatico. Loquor de homine aut de Grammatica. D. Itaque oportet. M. Dic ergo, homo est substantia, an in subiecto? D. Non est in subiecto, sed est substantia. M. Grammatica est qualitas & in subiecto. D

D. Vtrumque est. M. Quid ergo mirum si quis dicit, quia Grammaticus est substantia, & non est in subiecto secundùm hominem, & Grammatica est qualitas & in subiecto secundùm grammaticam? D. Diffiteri non possum: Sed vnum adhuc dicam; cùm Grammaticus non sit substantia, quia omnis substantia est prima aut secunda; Grammaticus autem nec prima nec secunda. M. Memento dictorum Aristotelis, quæ paulò ante dixi; quibus dicit Grammaticus, & primam, & secundam substantiam; quia hominem quendam & hominem & animal Grammaticum dici testatur; sed tamen vnde probas Grammaticum non esse primam aut secundam substantiam? D. Quia est in subiecto, quia nulla substantia est & dicitur de pluribus, quod primæ non est, nec est genus, aut species, nec dicitur in eo quod quid, quod est secundæ. M. Nihil horum, si bene meministi, quæ iam diximus auferunt Grammatico substantiam: quia secundùm aliud Grammaticus non est in subiecto, & est genus, & species, & dicitur in eo quod quid: quia est & homo (qui species est,) & animal, quod est genus: & hæc dicuntur in eo quod quid; Est autem indiuiduus sicut homo, & animal: quia quemadmodum quidam homo, & quoddam animal, ita quidam Grammaticus est indiuiduus. Socrates enim & homo, & animal est, & Grammaticus. D. Non possum negare quod dicis. M. Si alia non habes vnde possis probare Grammaticum non esse hominem, nunc proba eum non esse Grammaticam. D. Faciliùs hoc possum digito quam argumento. Ibi nanque fregisti omnia mea argumenta, vbi aperuisti a Grãmatico significari diuersa, & secundùm ea loquendum, & intelligendum de Grammatico:

A quod quamuis abunde non possim, tamen non sic satisfacit animo meo, vt velut quod querebat inuento quiescat: videris quasi non tractare vt me doceas, sed tantùm vt rationes meas obstruas. Sed sicut meum fuit exponere, quæ me ex vtraq; parte in ambiguitatem cogunt: ita tuum erat aut vnam partem destruere, aut ostendere quomodo sibi inuicem non repugnant. *M.* Cur non satis tibi videtur ostensum, quod Grammaticum esse substantiam & Grammaticam esse qualitatem, nequaquam repugnent sibi inuicem, in eo quod de Grammatico modò secundùm hominem, modò secundùm Grammaticam loqui, & intelligere oportet. *D.* quoniam nemo, qui intelligit nomen Grammatici, ignorat Grammaticum significare hominem & Grammaticam: & tamen si hac fiducia in populo loquens dicam: vtilis scientia est Grammatica, aut benè, sic: homo iste Grammatica, non solum stomachabuntur Grammatici sed & ridebunt rustici. Nullatenus itaque credam, sine aliqua alia ratione tractatores Dialecticæ tam sæpe, & tam studiosè in suis libris scripsisse, quod idem ipsi colloquentes dicere erubescerent, sæpissime nanq; cum volunt ostendere qualitatem, aut accidens, subiungunt vt Grammaticus & similia: cum Grammaticus magis esse substantiam quam qualitatem, aut accidens vsus omnium loquentium attestatur: & cum volunt aliud dicere de substantia, nusquam proferunt, *vt Grammaticus*, aut aliud huiusmodi huc accedit, quia si ideo Grámaticus, quia significat hominem & Grammaticam, dicendus est substantia & qualitas: cur homo superior non est qualitas, & substantia? homo nanque significat substantiam, cum omnibus illis differentijs, quæ sunt in homine, vt est

Grammaticus magis substantia quàm qualitas.

B sensibilitas & mortalitas. Sed nusquam vbi sit scriptum aliud de qualitate aliqua, probatum est ad exemplum velut homo. *M.* Quod illam rationem quam dixi, cur Grammaticus scilicet sit substantia & qualitas, idcircò repudias; quia non valet in nomine hominis: idcircò facis, vt puto, quia non consideras quam dissimiliter significent, scilicet nomen hominis, ea ex quibus constat homo, & Grammaticus hominem & Grammaticam. Nempe nomen hominis per se & vt vnum significat ea ex quibus constat totus homo, in quibus substantia principalem locum tenet: quoniam est causa aliorum, & habens ea non vt indigens illis, sed vt se indigentia. Nulla enim est differentia substantiæ, sine qua substantia inueniri non possit: & nulla differentiarum eius, sine illa potest existere. Quapropter quamuis omnia simul velut vnum totum, sub vna significatione vno nomine appellentur homo; sic tamen principaliter, hoc nomen est significatiuum & appellatiuum substantiæ, vt cum rectè dicatur, substantia est homo & homo substantia, nullus tamen dicat rationalitas est homo, aut homo rationalitas; sed habens rationalitatem. Grammaticus verò non significat hominem & Grammaticam vt vnum; sed Grammaticam per se, & hominem per aliud significat: & hoc nomen quamuis sit appellatiuum hominis, non tamen propriè dicitur eius significatum: & licet sit significatum Grammaticæ, non tamen propriè est eius appellatiuum. Appellatiuum autem nomen cuiuslibet rei nunc dico, quo res ipsa vsu loquendi appellatur, nullo enim vsu loquendi dicitur Grammatica est Grāmaticus, aut Grammaticus est Grammatica, sed homo est Grammaticus, & Grammaticus homo. *D.* Non video quid dicas, quod Grammaticus

C significat Grammaticam per se, & hominem per aliud, & quòd modo Grammaticæ tantùm significatum sit. Sicut enim homo constat ex animali & rationalitate, & mortalitate, & idcircò homo significat hæc tria: Ita Grammaticus constat ex homine & Grammatica, & ideò nomen hoc significat vtrumque. Nunquam enim dicitur Grāmaticus aut homo sine Grammatica, aut Grammatica sine homine. *M.* Si ergo ita est vt tu dicis, diffinitio & esse Grammatici, est homo sciens Grammaticam. *D.* Non potest aliud esse. *M.* Ergo cum Grammatica diuidit hominem Grammaticum a non Grammatico, conducit Grammaticum adesse: & est pars eius quod est esse rei, nec potest adesse, & abesse a Grammatico præter subiecti corruptionem. *D.* Quid inde. *M.* Non est igitur Grammatica accidens, sed substantialis differentia; & homo genus, & Grammaticus species: nec dissimilis est ratio de albedine, & similibus accidentibus, quod falsum esse totius artis tractatus ostendit. *D.* Quanquam non possum negare quod dicis, nondum tamen mihi persuasum est quod Grammaticus significet hominem. *M.* Ponamus quod sit animal aliquod rationale; non tamen homo: quod ita sciat Grāmaticam sicut homo. *D* Facile est hoc fingere. *M.* Est igitur aliquis non homo sciens Grammaticam. *D.* Ita consequitur. *M.* At omne sciens Grammaticam, est Grammaticum. *D.* Concedo. *M.* Est igitur quidam non homo Grammaticus. *D.* Consequitur. *M.* Sed tu dicis in Grammatico intelligi hominem. *D.* Dico. *M.* Quidam ergo non homo est homo, quod falsum est. *D.* Ad hoc ratio deducitur. *M.* Nonne ergo vides quia Grammaticus non ab aliud magis videtur significare hominem quam album, nisi quia Grammatica soli homini, albedo verè non soli homini. *D.* D Sicut sequitur, ex eo finximus, sed sine figmento volo vt hoc efficias. *M.* Si homo est in Grammatico, non prædicatur cum eo simul de aliquo; sicut animal non prædicatur cum homine quia inest in homine, non enim aptè dicitur quia Socrates est homo animal. *D.* Non potest contradici. *M.* Sed conuenienter dico quod Socrates est homo Grammaticus. *D.* Conuenienter. *M.* Non est igitur homo in Grammatico. *D.* Sic consequi video. *M.* Item si Grammaticus est homo sciens Grammaticam, vbicunque ponitur Grammaticus, aptè ponitur homo sciens Grammaticam. *D.* Ita est. *M.* Si igitur aptè dicitur Socrates est homo Grammaticus, apte quoque dicitur Socrates est homo sciens Grammaticam. *D.* Consequitur. *M.* Omnis autem homo sciens Grammaticam est homo Grammaticus, & quoniam homo Grammaticus est homo sciens Grāmaticam: Consequitur vt Socrates sit homo sciens Grammaticam & sic in infinitum. *D.* Non possum aptè consequentiæ resistere. *M.* Igitur si in Grammatico homo intelligendus est, similiter in omnibus similibus denominatiuis, id est, quod denominatur, cum eo a quo denominatur. *D.* Hoc sentiebam. *M.* Ergo hodiernum significat id quod vocatur hodiernum & hodie. *D.* Quid postea? *M.* Hodiernum igitur significat aliud cum tempore. *D* Ita esse necesse est. *M.* Ergo hodiernum non est nisi scilicet verbum; quia est vox consignificans tempus, nec est oratio. *D.* Satis mihi probasti Grammaticum non significare hominem. *M.* Vides igitur quid dixerim, quia Grammaticus nō est hominis significatum. *D.* Video, & expecto, vt Grammaticum ostendas

significa-

A significatum esse Grammaticæ. *M.* Nonne ante dicebas Grammaticum significare hominem scientem Grammaticam? *D.* Et credebam. *M.* Sed iam satis probatum est, quia non significat hominem. *D.* Satis. *M.* Quid ergo restat? *D.* Vt non significet aliud quàm scientem Grammaticam. *M.* Est ergo significatum Grammaticæ. *D.* Sufficienter probatum est Grammaticum non esse appellatiuum Grammaticæ, sed hominis, nec esse significatum hominis sed Grammaticæ: sed quoniam dixisti Grammaticum significare Grammaticam per se, & hominem per aliud: peto, vt aperte mihi has duas significationes distinguas, vt intelligam quomodo Grammaticus non sit significatum eius, quod pro aliquo modo significat, aut quomodo sit appellatiuum, cuius significatum non est. *M.* Si est in domo aliquis albus equus te nesciente inclusus, & alius tibi dicit in hac domo est album siuè albus: An scis per hoc ibi inesse equum? *D.* Non: siue enim dicat album albedinem, siuè in quo siue cui inest albedo, nullius certe rei mente concipio essentiam, nisi huius coloris. *M.* Si aliquid aliud intelligis quam colorem istum, illud tamen rectum est, quia eius, in quo est ipse color, essentiam per hoc nomen non intelligis. *D.* Certum nam si occurrat animo corpus aut superficies, quod non ob aliud fit nisi quia expertus sum in his solem esse per albedinem, ipsum tamen nomen albi nihil horum significat; sicut prolatum est de Grammatico: sed adhuc expecto vt ostendas quid significet. *M.* Quid si vides stantes iuxta se inuicem album equum, & nigrum bouem, & dicat tibi aliquis de equo percute illum, non monstrans aliquo signo de quo dicatur, an scis quod de equo dicat? *D.* Nô.
B *M.* Si verò nescienti tibi & interroganti quoniam respondit album intelligis de quo dicit. *D.* Equum intelligo per nomen albi. *M.* Nomen ergo albi significat equum. *D.* Significat vtique. *M.* Nonne vides quia alio modo quam nomen equi? *D.* Video nempè nomen equi etiam priusquam sciam ipsum equum album esse: significat indè equi substantiam per se, & non per aliud. Nomen vero albi equi substantiam non per se, sed per aliud, id est, per hoc quod scio equum esse album; cùm enim nihil aliud significet hoc nomen quod est albus; quàm hæc oratio, quod est habens albedinem: sed hæc oratio per se constituit mihi intellectum albedinis, & non eius rei quæ habet albedinem: Ita & nomen, scilicet quoniam scio albedinem esse in equo, & per aliud quàm per nomen albi; intelligo equum per hoc quod albedinem scio esse in equo: Id est, per aliud quàm per nomen albi, quo tamen equus appellatur. *M.* Vides ergo quoniam album non sit significatiuum eius, quod aliquo modo significat; & quomodo sit appellatiuum eius, cuius non est significatiuũ. *D.* Hoc quoque video; significat enim equum, & non significat eum: non enim significat per se, sed per aliud: & tamen equus appellatur albus; & quod video in albo, hoc intelligo in Grammatico, & in similibus denominatiuis. Quapropter videtur mihi significatio nominum & verborum sic diuidi posse, quod alia sit per se, alia per aliud. *M.* Considera etiam quoniam earum duarum significationum, illa quæ per se est, ipsis vocibus significatiuis est substantialis: alia verò appellatur accidentalis. Cùm verò in diffinitione nominis vel verbi dicatur, quia est vox significatiua; intelligendum est, non alia significatione quàm ea quæ per se est: nam si illa significatio quæ est per aliud,

C in diffinitione nominis vel verbi intelligenda est, iam non erit hodiernum, nomen sed verbum: significat enim aliquando ea significatione, aliud cum tempore, sicut prædixi, quod non est nominis, sed verbi. *D.* Patet quod dicis, sed non sine scrupulo accipit animus, Grammaticum esse qualitatem, quamuis significet Grammaticam, aut hominem solum, id est sine Grammatica esse Grammaticum: licet probatum sit hominem simul & Grammaticam non esse Grammaticum. Vnde consequitur solum hominem esse Grammaticum, quoniam non potest esse Grammaticus nisi solus, aut cum Grammatica: quamuis nunquam Grammatici nomen significatum sit Grammaticæ, non tamen conuenienter respondetur interroganti, quid Grammaticus sit; Grãmatica aut qualitas: & si nullus est Grammaticus, nisi participando Grammaticam: consequitur vt homo non sit Grammaticus nisi cum Grammatica. *M.* Quod quidem dicitur quod homo solus, id est, sine Grammatica est Grammaticus, quantùm ad tuam quæstionem sufficit, duobus modis intelligi potest: vno modo vero; altero modo falso; homo quippe solus, id est, absque Grammatica, est Grammaticus: quia solus est habens Grammaticam: Grammatica namque hec sola nec cum homine habet Grammaticam, sed homo solus, id est, absque Grammatica non est Grammaticus: quia absente Grammatica nullus est Grammaticus, vel potest esse: sicut qui præcedendo ducit alium, & solus est primus: quia qui sequitur non est primus, nec separatim: nec sic, vt ex illis duobus vnus fiat primus, & solus nõ est primus: quia nisi sit qui consequatur primus esse non potest. Cùm verò dicitur quod Grammaticus est qualitas non rectè, nisi secundùm tractatum Aristotelis de Categorijs dicitur. *D.* An
D aliud habet ille tractatus, quam omne quod est, aut est substantia, aut qualitas, aut quantitas &c. Si ergo solus homo est Grammaticus, quomodo ergo secundùm illum tractatum magis est Grammaticus qualitas quam substantia? *M.* Et si hoc ibi intelligatur quod tu dicis, quia omne quod est aliquid horum est: non tamen fuit principalis intentio Aristotelis, hoc in illo libro ostendere sed quoniam omne nomen vel verbum aliquid horum significat, non enim intendebat ostendere quid sint singulares, nec quarum rerum sint appellatiuæ singulæ voces; sed quarum significatiuæ sint: Sed quoniam voces non significant nisi res, dicendo quid sit quod voces significant, necesse fuit dicere quid sint res. Nam (vt alia taceam) sufficienter hoc quod dico diuisio quam facit in principio Categoriarum ostendit; non enim ait. Eorum quæ sunt singularium est substantia aut quantitas, &c. Nec ait: Quæ secundùm vllam complexionem dicuntur: singulum aut substantia appellatur aut quantitas; sed ait. Eorum quæ secúdùm nullam complexionem dicuntur, singulum aut substantiam significat aut qualitatem. *D.* Persuadet ratio quod dicis. *M.* Cum ergo Aristoteles ita dicat, eorum quę secundùm nullam complexionem dicuntur, singulum aut substantiam; significat aut quantitatem, & tunc de qua significatione videtur tibi diceres de illa quam per se significant ipsæ voces; & quæ illis est substantialis: aut de altera quæ per aliud est, & accidentalis. *D.* Non nisi de ipsa quam idem ipse eisdem vocibus inesse diffiniendo nomen & verbum assignauit, quæ per se significant. *M.* An putas illum aliter prosequutum in

A in tractatu, quàm proposuit in diuisione? an aliud eorum, qui eum sequentes de Dialectica scripserunt, aliter sentire voluisse de hac re, quàm sentit ipse? D. Nullo modo eorum scripta hoc aliud opinari permittent; quia nusquam inuenitur aliquis eorum aliquam vocem, ad ostendendum aliud quod significet per aliud, sed semper ad hoc quod per se significat. Nullus enim volens monstrare substantiam, ponit album aut Grammaticum, sed de qualitate docens, album & nigrum ponunt & similia. M. Si ergo proposita diuisione præfata, quæro à te quid sit Grammaticus secundùm hanc diuisionem, & secundùm eos qui illam scribendo de Dialectica sequitur, quid quæro, aut quis mihi respondebit. D. Procul dubio hoc non potest quæri, nisi aut de voce aut de re quam significat: quia constat Grãmaticum non significare secundum hanc diuisionem hominem, sed Grammaticam: Incunctanter respondebo si quæris de voce, quia est vox significans qualitatem: si vero quæris de re quia est qualitas. M. An ignoras quia idem Aristoteles appellat voces nomine rerum, quarum voces sunt significatiuæ: & non quarum sunt appellatiuæ in eodem libro. Vt cùm dicit; Omnis substantia videtur significare hoc aliquid, id est. omnis vox significat substantiam, sicut nominat vel potius ostendit res, quod tu paulo ante inuenisti solis vocibus earum significatiuis, & sæpe non appellatiuis. D. Non hoc ignorare possum, quare siue quæratur de voce, siue de re, cùm quæritur quid sit Grammaticus secundùm Aristotelis tractatum & secundùm sequaces eius: recte respondetur, qualitas: & tamen secundum appellationem vera est substantia. M. Ita est: non B enim monere nos debet quod Dialectici aliter scribunt de vocibus, secundùm quòd sunt significatiuæ: aliter eis vtuntur loquendo secundùm quòd sunt appellatiuæ. Sed & Grammatici aliud dicunt secundùm formam, aliud secundùm rerum naturam. Dicunt quidem lapidem esse masculini generis, petram fœminini, mancipiumque neutri; timere autem actiuum, timeri passiuum: cùm nemo dicat lapidem masculum, aut petram fœminam, aut timere facere; timeri autem pati. D. Aperta ratio in his quæ dixisti dubitare non permittit, sed adhuc est de hac quæstione quod velim dicere. Nam si Grammaticus est qualitas, quia significat qualitatem: non video cur armatus non sit substantia, cum significet substantiam: & si armatus ideò est habere, quia significat habere: Ignoro cur Grammaticus non sit habere, cùm significet habere. Omnino enim quemadmodum Grammaticus probatur significare qualitatem, quia significat habentem qualitatem: ita armatus significat substantiam, quia significat habentem disciplinam. M. Nullatenus hac ratione considerata, negare possum, aut armatum esse substantiam, aut Grãmaticum habere. D. Vellem ergo à te doceri, vtrum vnum aliud possit esse diuersorum prædicamentorum. M. Rem quidem vnam, & eandem non puto sub diuersis arctari posse prædicamentis: licet in quibusdam dubitari possit, quod maiori & altiori disputatione indigere existimo, quàm hac breui nostra sermocinatione assumpsimus. Vnam autem vocem plura significantem, non vt vnum non video quid prohibeat pluribus aliquando supponi prædicamentis: vt albus dicitur qualitas & habere. Albus enim non ita significat qualitatem & habere, quemadmodum homo significat vt vnum significat habentem substantiam, C id est, arma & sicut armatus conuincitur significare habere, quia significat habentem arma: Ita Grammaticus significat habere vt vnum, substantiam & qualitates, quibus constat homo. Res quidem, quæ appellatur homo, est vnum quiddã constans ex his quæ dixi; res vero quæ appellatur album, non est vnũ aliquid ex habere & qualitate constans; quia nihil appellatur album, nisi res quæ habet albedinem; quæ nequaquam constat ex habere & qualitate, quia si dicitur homo est substantia, & homo est qualitas: Vna eadem res quæ significatur, & appellatur hoc nomine, dicitur substantia & qualitas esse; quod videtur inconueniens. cùm autem dicimus quia album est qualitas, & habere: non omnis, quia quod appellatur hoc nomine, qualitas est & habere. Sed quia hæc duo significantur hoc nomine, & nullum inconueniens sequitur. D. Cur autem non est homo secundùm diuisionem Aristotelis substantia & qualitas, quia vtrumque significat: quemadmodum est album & qualitas & habere, propter vtriusque significationem. M. Aestimo huic interrogationi illud posse facere quod supra dixi, quia est principaliter significatum substantiæ, & quia illud vnum quod significat substantia est; & non qualitas sed quale: albus verò nihil principalius sed pariter significat qualitatem & habere, nec fit vnum ex his quod magis sit hoc vel illud cuius sit album significatum. D. Planius mihi vellem explicari, quomodo non fiat vnum aliud ex his quæ significat album. M. Si aliud constat ex eis, aut est substantia, aut aliud aliorum prædicamentorum. D. Aliter esse non potest. M. Sed nihil horum fit ex habere & albedine. D. Non possum contradicere. M. Item vnum non fit ex D pluribus. hoc est aut compositione partium, quæ sunt eiusdem prædicamenti; vt animal constat ex corpore & anima aut conuenientia generis & differentiæ vnius, vel plurium; vt corpus & homo: aut specie, & proprietatem collectione; vt propositio illa verò, quæ album significat, non sunt vnius prædicamenti; nec est alterum alteri generis, aut differentia aut species aut collectio proprietatum: nec sunt differentiæ vnius generis, sed sunt accidentia eiusdem subiecti; quod tamen subiectum, album non significat: quia omnino nihil significat aliud quam habere, & qualitatem: quia non fit vnum ex his quæ album significat. D. Quamquam ratio mihi afferere videatur quæ dicis, vellem tamen audire quid responderes Si quia ad hoc, quod dicis, quia nihil omnino album significat aliquid quam habere & qualitatem, sic obijceres: Album cùm sit idem quod habens albedinem, non significat determinate hoc vel illud habens, id est, corpus sed indeterminatè aliquid habens albedinem. Albus enim, aut est qui habet albedinem, aut qui non habet: Sed qui non habet albedinem, non est albus; Albus igitur est quæ habet albedinem. Quare quoniam omnis qui habet albedinem, non nisi aliquid est: necesse est vt aliquid sit album quod habet albedinem, aut aliquid habens albedinem. Denique albus aut aliquid significat habens albedinem, aut nihil. Sed nihil non potest intelligi habens albedinem, necesse est ergo vt albus significet aliquid habens albedinem. M. Non agitur vtrum omnis qui est albus, sit aliquid: an sit, qui habet. Sed vtrum hoc nomen sua significatione contineat id quod dicitur aliquid, aut qui habet sicut homo continet animal: at quomodo est ho-

moa-

A mo animal rationale mortale, ita albus fit aliquid habens albedinem: multa namque necesse est rem quamlibet esse, quæ tamen rei eiusdem nomine non significantur. Nam omne animal necesse est coloratum esse, & rationale aut irrationale; nomen tamen animalis nihil horum significat: quare licet album non sit nisi aliquid habens, aut qui habet albedinem, non tamen necesse est, vt album significet hoc. Ponamus enim quod album siue albus significet aliquid habens albedinem sed aliquid habens albedinem non est aliud quam aliquid album. D. Non potest aliud esse. M. Albus igitur siue album significat aliquid album. D. Ita fit. M. Vbi igitur ponitur albus vel album, semper accipitur pro illo aliquid album. D. Consequitur. M. Ergo vbi dicitur aliquid album, rectè quoque dicitur bis aliquid aliquid album: & vbi bis, ibi ter &c. Et hoc infinitè. D. Consequens & absurdum est hoc. M. Sit quoque album id ipsum quod est qui albedinem habet: sed hoc non est aliud quam habens est. D. Nec potest esse. M. Albus ergo non est aliud quàm qui albedinem habens est. D. Non aliud. M. Cùm autem dicitur albedinem habens non aliud significat hæc oratio quàm album. D. Ita est. M. Idem est igitur albus quòd qui albus est. D. Sic sequitur. M. Vbicumque itaque ponitur albus, rectè pro eo quod accipitur qui albus est. D. Non possum negare. M. Si ergo albus est, qui albus est: & si hoc est: est etiam quicunque, qui albus est, est, est sic in infinitum. D. Non hoc minus inconsequens, nec minus absurdum est quàm vt sæpe sit aliquid, aliquid. M. Si quis autem dicit quia albus, aut

B aliquid significat habens albedinem, aut nihil? Si sic, intelligitur, ac si diceretur: albus aut significat aliquid habens, aut significat non aliquid habens, vt non aliquid, sit infinitum nomen non est integra, ac vera diuisio & ideò nihil probat, velnti si quis diceret cæcus aut videt aliquid aut videt non aliquid. Si verò sic intelligitur, quia significat habens albedinem, aut non significat, Integra est diuisio & vera, nec repugnat ijs quæ dicta sunt. D. Satis apparet quia per album non significatur aliquid habens albedinem nec qui habet albedinem, sed tantùm albedinem habens: id est qualitas & habere ex quibus solis non conficitur vnum aliquid: & ideò albus est vtrumque, quia per vtrumque significat: quam rationem, in omnibus quæ siue complexione dicuntur, & similiter significant quælibet plura ex quibus non sit vnum valere video: nec aliquid his quæ in hac disputatione asseruisti te posse obijcere existimo. M. Nec mihi nunc videtur: tamen quoniam scis quam nostris temporibus Dialectici certent de quæstione à te proposita, volo te sic his, quæ diximus inhærere, vt es pertinaciter teneas, si quis validioribus argumentis hoc destruere & diuersa velit astruere: quod si contingeret, saltem ad excitationem disputandi nobis hoc profecisse non negabis.

DE CONCEPTV VIRGINALI ET PECCATO Originali. C

Quæ sit originalis & personalis natura.

CAPVT PRIMVM.

CVM in omnibus religiosæ tuæ voluntati velim, si possim, obsequi & frater & fili charissime. B. tunc vique maximè debitorem me iudico, cùm eam à me in te excitari intelligo, Certus autem sum cùm in libro: Cur Deus homo (quem vt ederem tu maxime intet alios me impulisti, in quo te mecum disputantem assumpsi) legis aliam præter illam quam ibi posui, posse videri rationem, quomodo Deus accepit hominem de massa peccatrice humani generis sine peccato: quia studiosa mens tua ad quærendum, quæ nam sit illa, non parum prouocatur. Quapropter iniustus videri timeo: si quid inde mihi videtur, dilectioni tuæ abscondo. Dicam igitur sic breuiter de hoc quod sentio vt nullius de eadem re fidelem improbem sententiam: nec meam (si veritati repugnare rationabiliter poterit ostendi) peruicaciter defendam. Illam tamen eiusdem rei rationem, quam in eodem opusculo posui, omnino ratam & sufficienter (si bene consideretur) existimo, nihil enim prohibet eiusdem rei rationes plures esse quarum vnaquæque sola potest sufficere. Ad videndum igitur qualiter Deus hominem assumpsit de generis humani massa peccatrice sine peccato: primùm de originali peccato necesse est inuestigare, quia de hoc solo nascitur hæc quæstio. Nam si videtur, quomodo Christus huic subiacere non potuit: æqualiter assumptio siue conceptio illius hominis ab omni peccato libera fuit, palam erit. Originale ab origine denominati dubium non est. Si ergo originale peccatum non est, nisi in homine: videtur dici ab origine humanæ naturæ, quod est ab eius initio originale, eò quòd ab ipsa humanæ naturæ origine trahatur. Aut ab origine, hoc est, ab initio vniuscuiusque personæ, quoniam in ipsa eius trahatur origine. Sed quod ab initio humanæ naturæ descendat, non videtur: quando origo illius iusta fuit, quando primi parentes iusti facti sunt sine peccato. Videtur itaque dici originale ab ipsa origine vniuscuiusque personæ humanæ: quamuis si quis dicat peccatum vocari originale, eò quòd ab illis descendat in singulos, à quibus habet originem naturæ, non contradicam: si tamen non negetur originale peccatum, cum ipsa vniuscuiusque personæ trahi origine. Licet enim in vnoquoque homine simul fuit natura, qua est homo sicut omnes alij: & persona, qua discernitur ab alijs, vt cùm dicitur ille, vel iste sine proprio nomine: vt Adam & Abel, & vniuscuiusque peccatum sit in natura & persona, fuit enim peccatum Adæ in homine, quod est in natura: & in illo qui vocatus est Adam quod est in persona. Est tamen peccatum, quod quisque trahit cum natura, & in ipsa sui origine & est peccatum quod non trahit ab ipsa natura sed ipse facit illud post quam iam est persona discreta ab alijs personis. Illud quidem quod trahit in ipsa origine, vocatur originale quod potest etiam dici naturale, non quòd sit ex essentia naturæ, sed quoniam propter eius corruptionem cùm illa assumitur. D

Pecca-

A Peccatum autem quod quisque facit postquam persona est, personale potest nominari, quia vitio personæ fit. Simili ratione potest dici originalis & personalis iustitia. Siquidem Adam & Eua originaliter, hoc est, in ipso sui initio mox vt homines extiterunt sine interuallo iusti simul fuerunt. Personalis autem dici potest iustitia, cùm iniustus accipit iustitiam, quam in origine non habuit. Ergo Adam & Eua si iustitiam seruassent originalem, qui de illis nascerentur originaliter, sicut illi, iusti essent.

Qualiter humana natura corrupta est.

Caput II.

QVoniam autem personaliter peccauerunt cùm originaliter fortes & incorrupti haberent potestatem semper seruandi sine difficultate iustitiam, totum quod erant infirmatum & corruptum est. Corpus quidem, quia tale post peccatum fuit qualia sunt brutorum animalium corruptioni & carnalibus appetitibus subiacentia, anima verò, quia ex corruptione corporis & eiusdem appetitibus atque ex indigentia bonorum quæ perdidit carnalibus affectibus infecta, & quia tota natura humana in illis erat, & extra illos nihil erat, tota infirmata & corrupta est. Remansit igitur in ea debitum iustitiæ integræ sine omni iustitia quam accepit, & debitum satisfaciendi, quia eam deseruit cum ipsa corruptione, quam propter peccatum incurrit. Sicut itaque, si non peccasset, qualis facta est a Deo talis propagaretur: ita post peccatum, qualem se fecit peccando, talis propagatur. Quoniam igitur per se nec satisfacere pro peccato, nec iustitiam derelictam recuperare valet, & *corpus quod corrumpitur aggrauat animam*: & tunc maximè, quando B infirmum est, vt in infantia & in vtero matris, vt nec intelligere iustitiam possit: videtur esse necesse eam infantibus nasci, cum debito satisfaciendi pro primo peccato, quod semper cauere potuit & cum debito habendi originalem iustitiam, quam semper seruare valuit. Nec impotentia excusat eam in ipsis infantibus: quia in illis non soluit quod debet, quoniam ipsa sibi fecit eam deserendo iustitiam in primis hominibus in quibus tota erat: & semper debitrix est habere potestatem, quam ad seruandam semper iustitiam accepit: hoc esse videri potest in infantibus originale peccatum. Addamus etiam peccata proximorum parentum, quæ redduntur in tertiam & quartam generationem. Quamuis enim quæri possit, vtrum hæc omnia intelligenda sint in originali peccato an non, tamen ne propter hoc quod quæro videar leuigare illud, ponam illud esse tale, vt à nullo grauius ostendi possit.

Quod non sit peccatum nisi in voluntate rationali.

Caput III.

VErùm siue hoc totum sit originale peccatum, siue aliud minus, puto nullatenus illud posse asseri esse in infante, antequam habeat animam rationalem: sicut nec in Adam fuisse iustitiam prius quàm fieret homo rationalis. Nam si Adam & Eua generassent sine præcedenti peccato: non tamen esset in semine iustitia, nec esse posset prius quam formaretur in viuentem hominem. Si ergo semen hominis non est susceptibile iustitiæ prius quàm fiat homo, non potest suscipere originale peccatum antequam homo fiat. Nempe originale peccatum esse iustitiam dubitari non debet. Nam si omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est peccatum, vtique est & iniustitia. Sed si dicit aliquis: non est C omne peccatum iniustitia, dicat posse simul in aliquo & esse peccatum & nullam esse iniustitiam: quod videtur incredibile. Si verò dicitur originale peccatum non esse absolute dicendum peccatum, sed cum additamento originale peccatum, sicut pictus homo non verè homo est, sed verè est homo pictus, profectò sequitur: quia infans qui nullum habet peccatum nisi originale, mundus est a peccato: nec fuit solus inter homines filius virginis in vtero matris & nascens de matre sine peccato: & aut non damnatur infans qui moritur sine baptismo, nullum habens peccatum præter originale, aut sine peccato damnatur. Sed nihil horum accipimus. Quare omne peccatum est iniustitia, & originale peccatum est absolutè peccatum, vnde sequitur, quòd est iniustitia. Item si Deus non damnat nisi propter iniustitiam: damnat autem aliquem propter originale peccatum, ergo non est aliud originale peccatum quam iniustitia. Quod si ita est, originale peccatum non est aliud quam iniustitia, id est absentia debitæ iustitiæ, non enim videtur esse iniustitia nisi in natura quæ, cum debet habere, iustitiam non habet vtique originale peccatum clauditur sub eadem diffinitione iniustitiæ. At si iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata, nec ista rectitudo potest esse nisi in rationali natura: ergo non est vlla natura susceptibilis iustitiæ præter rationalem. Quare quoniam iniustitia non potest esse, nisi vbi iustitia debet esse, originale peccatum quod est iniustitia, non est nisi in natura rationali. Rationalis autem natura non est nisi Deus, & Angelus & anima hominis per quam homo dicitur rationalis, & sine qua non est homo. Quoniam ergo non est originale peccatum nec in Deo nec D in Angelo, non est nisi in hominis anima rationali. Sciendum quoque est, quia iustitia non potest esse nisi in voluntate, si iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata: quare nec iniustitia. Non enim vocatur absentia iustitiæ iniustitia, nisi vbi debet esse iustitia. Nihil itaque præter ipsam iustitiam vel iniustitiam dicitur iustum vel iniustum nisi voluntas, aut propter voluntatem iustam vel iniustam. Per hanc dicimus iustum vel iniustum hominem vel Angelum, iustam vel iniustam animam siue actionem.

Quod nihil per se sit iustum aut iniustum nisi ipsa iustitia vel iniustitia, & quod nihil puniatur nisi voluntas vel iniustitia.

Caput IV.

NIhil enim siue substantia siue actio siue aliquod aliud per se consideratum est iustum nisi iustitia, aut iniustum vel peccatum nisi iniustitia: nec ipsa voluntas in qua est iustitia siue iniustitia. Aliud enim est vis illa animæ, per quam ipsa anima vult aliud, quæ vis instrumentum volendi potest dici (sicut visus instrumentum videndi) quam voluntatem nominamus: & aliud est iustitia, quam habendo iusta voluntas, & qua carendo iniusta vocatur, dicuntur enim voluntates eiusdem instrumenti affectionis & vsus, quòd hic longum est inserere. Nec ipsi appetitus, quos Apostolus carnem vocat, quæ *concupiscit aduersus spiritum*: & *legem* peccati, quæ est *in membris, repugnantem legi mentis*, iusti vel iniusti sunt per se considerandi. Non enim iustum faciunt vel iniustum sentientem, sed iniustum tantum voluntate, cùm non debet, consentientem. Dicit enim Galat. 5. Rom. 8.

Aposto-

A Apostolus, *nihil damnationis esse his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant*, id est, non carni voluntate consentiunt. Nam si sentientem sine consensu iniustum facerent, sequeretur damnatio. Quare non eos sentire, sed eis consentire peccatum est. Si enim iniusti iusti per se essent, quoties illis consentiretur iniustum facerent. Sed quando bruta animalia illis consentiunt, non dicuntur iniusta. Item si peccata essent auferentur in baptismo: cùm omne peccatum abstergitur, quod nequaquam fieri palam est. Quare non est in eorum essentia vlla iniustitia sed in voluntate rationali illos inordinatè sequente. Cùm enim illis resistit voluntas condelectando legi Dei secundum interiorem hominem, tunc est iusta voluntas Iustitiam enim quam lex iubet, & legem Dei dicit, quia à Deo est, & legem mentis, quia per mentem intelligitur, sicut lex vetus lex Dei dicitur, quia à Deo est, & lex Moysi, quia per Moysen ministrata est. Quòd quidem dixi nullam actionem per se iniustam dici: sed propter iniustam voluntatem, in illis planum est, quæ non iniustè possunt fieri aliquando: vt est hominem occidere, sicut fecit *Phinees*: & vtriusque sexus commixtio, vt in coniugio: & sicut in brutis animalibus. In illis verò quæ nunquam nisi iniustè possunt esse, vt est periurium, & quædam alia, quæ nec sunt nominanda non ita facile intelligitur. Sed si aliqua actio, qua fit aliud: quæ non est nisi dum fit aliud, & peracto eo transit, vt iam non sit, aut opus quod fit & remanet. Verbi gratia: Cum in scribendo quod scribi non debet transit scriptio, qua fiunt scripturæ quæ remanent, esset peccatum transeunte actione, vt iam non sit, transiret similiter peccatum, nec iam esset,

B aut quamdiu remaneret quod fit, nunquam deleretur peccatum: Sed videmus peccata sæpe non deleri actione deleta, & deleri non opere non deleto. Quare actio quæ transit nec opus quod remanet est aliquando peccatum. Denique si de actionibus voluntarijs, quæ iniustè fiunt, arguuntur membra & sensus quibus fiunt, respondere possunt. Deus nos, & potestatem quæ in nobis est, subiecit voluntati: vt ad imperium eius non possimus mouere nos & facere quod vult, immo illa mouet nos velut instrumenta sua, & facit opera quæ videmur facere: nec nos possumus illi per nos resistere: nec opera quæ facit, possunt non fieri Dominæ quam Deus nobis dedit, nec possumus, nec debemus non obedire. Quando illi obedimus: Deo qui hanc legem nobis dedit, obedimus. Ergo quid peccant membra, vel sensus, vel opera, quæ Deus sic subiecit voluntati, si seruant quod Deus illis ordinauit. Quicquid igitur faciunt, totum imputandum est voluntati. Quod cum ita sit, miratur forsitan quis: cur pro culpa voluntatis membra puniantur vel sensus. Verum non ita est, non enim punitur nisi voluntas. Nam nihil est alicui pœna nisi quod est contra voluntatem: & nulla res pœnam sentit, nisi quæ habet voluntatem, membra autem & sensus per se nihil volunt. Si igitur voluntas in membris & sensibus operatur ita in illis ipsa torquetur aut delectatur. Quod si quis non accipit, sciat in sensibus & membris non nisi animam, in qua est voluntas, sentire & operari, & ideo in illis torqueri aut delectari, habet tamen vsus, vt actiones, quas fecit iniusta voluntas, vocemus peccata: quia in voluntate qua fiunt est peccatum: Dantur etiam quibusdam nomina, quibus significatus eas iniustè fieri, vt fornicatio, mendacium. Sed aliud in-

Rom. 8.

Num. 25.

C telligitur cum quasi actio vel prolatio, aliud cum vtrum iustè vel iniustè fiat consideratur.

Quòd malum quod est peccatum siue iniustitia nihil sit.

Caput V.

DEnique omnis essentia est à Deo, à quo nihil iniustum. Quare nulla essentia est iniusta per se. Iniustitia autem omnino nihil est, sicut cæcitas. Non enim aliud est cæcitas quàm absentia visus vbi debet esse: quæ res non magis est aliud in oculo vbi debet esse visus, quàm in ligno vbi non debet esse. Non enim est iniustitia talis res quià inficiatur & corrumpatur anima, velut corpus veneno, & quæ faciat aliud sicut videtur, quando malitiosus homo mala facit opera. Nam quemadmodum cùm indomita fera ruptis vinculis discurrendo sæuit: & cum nauis si gubernator dimisso gubernaculo dimittit eam, ventis & motibus maris vagatur & inuehitur in quælibet pericula, dicimus quia hoc facit absentia catenæ, vel gubernaculi: non absentia eorum aliquid sit, aut quicquam faciat: sed quoniam si adessent, facerent ne sæuiret fera, aut periret nauis. Ita cum malus homo sæuit, & in quælibet animæ suæ pericula, quæ sunt mala opera impellitur, clamamus, quia hoc operatur iniustitia: non quod ipsa vlla essentia sit, aut faciat aliquid: sed quoniam voluntas (cui subditi sunt omnes voluntarij motus totius hominis) absente iustitia diuersis appetitibus impulsa, se & omnia sibi subdita, in multimoda mala leuis & effrenata & sine rectore præcipitat: & quod totum iustitia, si adesset, prohiberet ne fieret. Ex his ergo facile cognoscitur: quia iniustitia nullam habet essentiam, quamuis iniustæ voluntatis affectus & actus,

D qui per se considerati aliquid sunt, vsus iniustitiam vocet. Hac ipsa ratione intelligimus malum nihil esse. Sicut enim iniustitia non est aliud, quàm absentia debitæ iustitiæ. Ita malum non est aliud, quam absentia debiti boni. Nulla autem essentia, (quamuis mala dicatur,) est nihil, nec malum esse, est illi esse aliquid. Nulli enim essentiæ est aliud malam essentiam esse, quàm deesse illi bonum quod debet, habere. Deesse verò bonum quod debet adesse, non est aliquid esse. Quare malum esse, non est vlli essentiæ aliquid esse. Hæc breuiter de malo, quod semper est nihil, indubitanter sicut de iniustitia. dixi. Incommoditas enim non est malum: vnde incommoda mala dicuntur, quæ aliquando nihil est: vt surditas & cæcitas: aliquando videntur esse aliquid: vt dolor, & tristitia. Quod autem iustitia sit rectitudo voluntatis propter se seruata: & iniustitia non sit aliud quàm absentia debitæ iustitiæ, & nullam habet essentiam, quod etiam omnis essentia sit à Deo, & nihil sit à Deo nisi bonum, sufficienter me puto ostendisse in eo tractatu quem feci de casu diaboli. Sed de iustitia plenius, in illo quem edidi de veritate.

Quòd cum punit Deus pro peccato, non puniat pro nihilo.

Cap. VI.

QVidam cùm audiunt peccatum nihil esse, solent dicere. Si peccatum nihil est cur punit Deus hominem pro peccato, cum pro nihilo puniri nemo debeat. Quibus, quamuis humilis sit quæstio, tamen quia quod quærunt ignorant, aliquid breuiter respondendum est. Licet pariter nihil sit absentia iustitiæ, & vbi debet esse

A iustitia,& vbi non debet esse punit tamen Deus rectè peccatores non pro nihilo, propter aliquid (quod in præfato libro dixi: quia debitum sibi honorem,quem sponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit, & nequid inordinatum sit in regno eius,eos separatim à iustis ordine competenti disponit. Creaturas autem, in quibus iustitia non debet esse, non punit pro absentia iustitia, hoc est,pro nihilo: quia non est aliquid,quod ab illis exigat, nec ordo congruus vniuersitatis rerum hoc expostulet. Sic itaque cum punit Deus pro peccato, quod est absentia debitæ iustitiæ, quæ nihil est: non omnino punit pro nihilo, & verum est: quia nisi sit aliquid propter quod punire debeat, omnino non punit pro nihilo. Iam peccatum & iustitiam nihil esse: & hæc non esse nisi in rationali voluntate, nec vllam essentiam propriè dici iniustam nisi voluntatem, ex his quæ dicta sunt,apertum esse existimo.

Quòd semen hominis dicatur immundum & concipi in peccatis quamuis in eo non sit peccatum.

Caput VII.

Videtur itaque sequi,quòd aut infans statim ab ipsa conceptione animam habet rationalem sine qua voluntatem rationalem nequit habere: aut in eo non est originale peccatum mox cum conceptus est. Quod autem mox ab ipsa conceptione rationalem animam habeat, nullus humanus suscipit sensus. Sequitur enim, vt quotiens susceptum semen humanum etiam ab ipso momento susceptionis, pariter antequam perueniat ad humanam figuram, totiens damnetur in illo anima humana: quoniam non reconB ciliatur per Christum quod est nimis absurdum. Hæc igitur pars huius diuisionis penitus relinquenda est. Sed si non statim infans ab ipsa conceptione habet peccatum: quid dicit Iob Deo: *Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine: nisi tu qui solus es?* Et quomodo verum est, quod dicit Dauid: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Quæram igitur,si possum quomodo (quamuis non statim ab ipsa conceptione) sit in infantibus peccatum,de immundo tamen semine, iniquitatibus & peccatis concipi dicantur. Sæpe vtique diuina Scriptura asserit aliquid esse, quando non est: idcirco, quia certum est,futurum esse. Sic quippe Deus Adæ de ligno vetito dicit. *In quacunque die comederis ex eo,morte morieris*,nō quòd ea die mortuus sit corpore: sed quoniam de illa necessitatem accepit aliquando moriendi. Et Paulus similiter ob necessitatem moriendi aliquando ait: *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem.* Non enim corpora eorum, quibus loquebatur,mortua erant,sed moritura propter peccatum:quia *per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Sicut in Adam omnes peccauimus, quando ille peccauit: non quia tunc peccauimus ipsi,qui nondum eramus: Sed quia de illo futuri eramus, & tunc facta est illi necessitas, vt cùm essemus, peccaremus: quoniam *per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi.* Simili modo de immudo semine, in iniquitatibus& in peccatis concipi potest homo intelligi,non quod in semine sit immunditia peccati,aut peccatum siue iniquitas: sed quia ab ipso semine & ipsa conceptione, ex qua incipit homo esse, accipit necessitatem: vt cùm habebit animam rationalem, habeat peccati immunditiam: quæ non est aliud quàm peccatum & iniquitas. Nam & si ex vitiosa concupiscentia semine generetur infans, non tamen magis est in semine culpa,quàm est in sputo vel in sanguine, si quis mala voluntate exspuit,aut de sanguine suo aliquid emittit,non enim sputum aut sanguis, sed mala voluntas arguitur. Patet igitur quomodo, & in infantibus non statim ab ipsa conceptione sit peccatum: & vera sunt quæ de diuina Scriptura opposui,quippe non est in illis peccatum, quia non habent (sine qua non inest peccatum) voluntatem:& tamen dicitur inesse quoniam in semine trahunt peccandi, (cùm homines iam erunt) necessitatem. Si ergo hæc vt puto vera sunt,quod assumitur de parente ad prolem, quia nullam habet voluntatem, nullum est in eo peccatum.

Iob. 14.

Psal. 50.

Genes. 2.

Rom. 8.

Rom. 5.

Vt supra.

C

Quòd in semine sumpto de virgine non sit peccatum, nec necessitas futuri peccati.

Caput VIII.

Itaque perspicuum est, quod in eo quòd filius Dei in personam suam assumpsit de virgine, nulla potuit esse peccati macula. Sed dictum est, quia semen à parentibus trahitur cum necessitate peccati futuri, cùm fuerit animatum anima rationali,hoc vtique non est propter aliud nisi quia humana natura nascitur in infantibus (vt dixi) cum debeo satisfaciendi pro peccato Adæ, & secundum quod posui, proximorum parentum, quod nequaquam facere potest,& quamdiu non facit peccat,& quia sola per se non valet iustitiam habere quam deseruit: & anima, quæ grauatur corpore *quod corrumpitur*, nequit eam saltem intelligere,quæ nec seruari potest nec haberi non intellecta. Quapropter si ab his necessitatibus semen assumptum de virgine liberum ostendi poterit,palam erit quia nullam peccati necessitatem traxit. Quòd sola quidem necessitas qua humana natura sola per se iustitiam recuperare nequit,& illa qua corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt eandem iustitiam nec acceptam in ætate perfecta sine auxilio gratiæ seruare,nec infantibus saltem intelligere queat, ab illo semine sint alienæ facile monstrari valet per vnitatem personalem assumentis & assumptæ naturæ. si prius necessitas illa repellitur, qua ad satisfactionem pro peccatis primorum & proximorum parentum astringi videtur. Sed quia illud nullum sequatur à proximis parentibus debitum, dubium non erit, si à debito primorum parentum,intelligi poterit. Hoc igitur adiuuante Deo conabor primum,quomodo cognosci possit inuestigare: quatenus hoc demonstrato in alijs non sit necesse multum laborare.

Sapien. 9.

D

Cur peccatum quod damnatur humanum genus, magis imputatur Adæ quàm Euæ, cùm ille post, & per illam peccauerit.

Caput IX.

Ad quod mihi videtur quærendum in primis, cur sæpius & specialius peccatum, quo damnatum est humanum genus, magis imputetur Adæ quàm Euæ: cùm ipsa prius peccauerit & Adam post & per illam. Dicit enim Apostolus: Sed *regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen,etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ.* Multa quoque alia leguntur, quæ magis Adam,quàm Euam criminari videntur. Quod ideo fieri existimo, quia illa duorum copu-

Rom. 5.

A copula tota intelligitur in nomine principalis partis, sicut sæpe per partem totum solet significari: Aut quoniam Adam cum costa sua quamuis in mulierem ædificata, dici poterat Adam sicut legitur: quia Deus *masculum & fœminam fecit eos, & benedixit* eis. Et vocauit nomen eorum Adam in die quo creati sunt: Aut idcirco, quia si non Adam, sed sola Eua peccasset, non necesse erat totum humanum genus perire, sed solam Euam. Poterat namque Deus de Adam, in quo semen omnium creauerat, aliam facere mulierem: per quam de Adam propositum Dei perficeretur. Eisdem rationibus significabo per nomen Adæ eos ambos: nisi cum necesse erit eos discernere.

Genes. 5. c

Cur grauentur peccato Adæ qui eius conscij non fuerunt.

Caput X.

Est quidem vnusquisque filius Adæ homo per creationem, & Adam per propagationem, & persona per indiuiduitatem, qua discernitur ab alijs. Non enim habet homo esse ab Adam, sed per Adam. Nam sicut Adam non se fecit hominem: ita non fecit in se naturam propagandi, sed Deus qui eum creauit hominem, fecit in eo hanc creaturam: vt de illo propagarentur homines. Dubium autem non est, vnde vnusquisque alligetur debito, de quo agitur: non enim inde, quia homo est, nec quia persona est. Nam si idcirco vnusquisque huius debiti reus est, quia est homo, aut persona: necesse erat Adam priusquam peccasset ad hoc debitum astrictum esse, quia erat homo & persona, quod est absurdissimum. Restat igitur, vt per hoc tantum sit debitor, quia est Adam: sed non simpliciter, quia est
B Adam: sed quia est peccator Adam. Nempe sequeretur, quia si nunquam peccasset Adam: tamen qui de illo propagarentur, cum hoc debito nascerentur, quod impium est. Non incongruum est hoc repetere, quod iam supra dictum est: cur scilicet vnusquisque peccato vel debito Adæ grauatur, idcirco quia de illo propagatur cùm eiusdem peccati conscius non fuerit. Cum enim fecit Deus Adam, fecit in eo naturam propagandi, quam subiecit eius potestati, vt ea vteretur pro sua voluntate, quamdiu ipse vellet subditus esse Deo: non vt illa vteretur bestiali vel irrationali voluptate, sed humana & rationali voluntate. Sicut enim est bestiarum nihil velle cum ratione: ita hominum est nihil velle sine ratione, quod semper debent, quia potestatem hanc accepit Adam, & eam semper seruare potuit. Dedit etiam illi Deus gratiam, vt sicut quando illum condidit, nulla propagandi operante natura, aut voluntate creaturæ, simul fecit eum & rationalem & iustum: ita simul cùm rationalem haberent animam, iusti essent quos generaret operante natura & voluntate, si non peccaret. Eadem quippe ratione, qua monstratur rationalem naturam iustam esse creatam, quod in præfato feci opusculo, probatur etiam, quod qui ex humana natura propagaretur non præcedente peccato, ex necessitate iustitiam pariter haberent cum rationalitate. Siquidem qui creauit primum hominem sine parentum generatione, creat etiam omnes qui per creatam fiunt ab illo propagandi naturam. Omnis igitur homo, si peccatum non præcessisset, simul esset, sicut Adam, & iustus & rationalis. Quoniam verò Adam subditus noluit esse Dei voluntati, ipsa natura propagandi quamuis remaneret, non fuit subdita eius volun-

C tati, sicut esset si non peccasset: & gratiam quam de se propagandi seruare poterat, perdidit: atque omnes qui operante natura quam acceperat, propagantur, eius astricti debito nascuntur. Quãobrem quoniam humana natura (quæ sic erat in Adam tota, vt nihil de illa extra illum esset,) peccando sine omni necessitate, Deum exhonorauit. vnde & per se satisfacere non potuit, gratiam, quam acceptam propagandi de se semper potuit seruare perdidit: & peccatum secum comitante pœna peccati, quantumcunque per datam propagandi naturam propagetur, trahit.

Quòd propagatio de virgine non subiaceat legi & meritis naturalis propagationis, & quod tres sint.

Caput XI.

Nunc igitur considerandum est, vtrum hæc quasi hæreditas peccati, & peccati pœna ad hominem per virginem de Adam propagatam iustè pertranseat. Certum quidem est, quod Adam non accepit, naturam propagandi nisi per virum simul & mulierem. Siquidem humana natura non habet, & impossibile cognoscitur, vt solus vir, aut sola mulier hominem generare queat, natura tantùm voluntate propria operante. Sicut namque limus terræ non acceperat naturam aut voluntatem, qua operante vir primus de illo fieret, quamuis esset de quo à Deo fieri posset: sic non est facta mulier de costa viri, aut vir de sola muliere operante natura aut voluntate hominis. Sed Deus propria voluntate & potestate fecit virum de limo, vnum, & alterum de sola fœmina & fœminam de solo viro: licet enim nihil fiat, nisi voluntate Dei faciente aut permittente:
D quædam tamen sola potestas & voluntas eius facit: quædam creata natura quædam voluntas naturæ. Sed sicut creata natura nihil per se facere potest, nisi quod à voluntate Dei suscepit: ita voluntas naturæ nequit per se quicquam operari, nisi quod natura adiuuat aut concedit. Sola Dei voluntas fecit in principio rerum naturas, dans quibusdam, competentes singulis voluntates: vt naturæ & voluntates secundum ordinem sibi traditum, suum opus in rerum cursu persoluerent: & adhuc multa facit cum de eiusdem naturis & voluntatibus operatur, quod ille secundum suum vsum & propositum nequaquam faceret. Solius quippe voluntatis Dei est opus cum mare siccum iter intra se populo præbet, cum mortui resurgunt, cum aqua subito in vinum conuertitur, cum spiritu sancto corda hominum ea quæ nec per se nec per aliam creaturam sciunt, docentur, cùm noxiæ voluntates à suo impetu sola gratia regente ad hoc quod prodest, conuertuntur, cum alia multa fiunt quæ nec creatura nec eius voluntas per vsitatum cursum suum operatur. Natura leuia sursum, grauia deorsum trahit, terram aliquando priùs voluntate colente & seminante: aliquando nullo voluntatis opere præcedente herbas & arbores innumeras producere & eas fructificare facit: & alia multa quæ faciliùs vsu quam doctrina agnoscimus. Voluntati imputantur illa, quæ sunt huiusmodi, iter facere, ædificare, scribere, loqui, & similia quæ non nisi voluntas facit. Cum igitur omnia quæ fiunt, si diligenter considerentur, fiant aut sola voluntate Dei, aut natura secundum vim à Deo illi inditam, aut voluntate creaturæ: & ea quæ nec natura creata, nec voluntas creaturæ, sed solus Deus facit: semper miranda sint apparet, quia

A tres sunt cursus rerum, scilicet mirabilis, naturalis, voluntarius: & mirabilis quidem alijs, aut eorum legi nullatenus subditus est, sed liberè dominatur: neque illis facit iniuriam, quando eis obuiare videtur, quia nihil habent, nisi quod ab illo acceperunt, nec ille dedit eis aliud nisi sub se. Quoniam ergo propagatio viri de sola virgine, ita nō est naturalis aut voluntaria, sed mirabilis sicut illa quæ mulierem protulit de solo viro, & sicut creatio viri de limo, palam est, quia nequaquam subiacet legibus & meritis illius propagationis: quoniam & voluntas & natura quamuis discretè operentur, aliud enim ibi facit voluntas, aliud natura pariter tamen verus est homo & Adam de non homine, & Iesus de sola muliere, & Eua de solo viro, sicut est verus homo, quilibet vir aut mulier de viro & muliere. Omnis autem homo aut Adam est aut de Adam est: sed Eua de solo Adam est, & omnes alij de Adam & Eua. Quoniam namque Maria, de qua sola est Iesus, de Adam & Eua est, non potest ipse de eisdem non esse. Sic namque expediebat, vt qui redempturus erat genus humanum, esset & nasceretur de patre & matre omnium.

Quòd mala Adæ nulla rectitudine ad illum hominem transeant.

Caput XII.

QVomodo autem filius virginis non subiacet peccato, aut debito Adæ, sic quoque difficile non est intelligere. Si quidem Adam factus est, & iustus & liber à peccato, & debito sæpefato & à pœna peccati, & beatus & potens seruare semper acceptam iustitiam, & per iustitiam B eam, quam dixi, libertatem & beatitudinem. Quoniam ergo cùm hæc bona sine omni difficultate posset seruare sibi, non seruauit, ea sibiipse abstulit: & bonum se contrarijs subiecit, factus est itaque seruus peccati, siue iniustitiæ & debiti, quod reddere nequit: & miseriæ de quo est impotentia bona perdita reparandi. Sicut igitur aliter nequiuit sibi auferre bona quæ habebat, & attrahere mala quæ non habebat, quam non seruando sibi bona cum potuit: ita nulli alij valuit eadem bona auferre atque mala inferre, nisi non seruando bona cum seruare quiuit. Seruare autem nulli potuit ea bona, nisi illis quorum generationis potestatem voluntati subditam accepit. Nulli ergo personæ quamuis de eo propagatæ transmittere mala prædicta potuit, in cuius generatione nec natura illi data est propagandi, nec voluntas eius quicquam operata est aut operari valuit.

Quòd si non esset Deus sed purus homo necesse tamen esset illum talem esse qualis primus homo factus est.

Caput XIII.

QVare Adæ male prædicta nulla ratione aut rectitudine ad hominem conceptum de virgine pertranseunt. Item si diligenter puro rationis intuitu, sapientem Dei speculamur iustitiam: nimis absurdum intelligitur, vt per illud semen quod non creata natura, nec voluntas creaturæ, non vlli data potestas producit aut seminat: sed solius Dei voluntas propria ad procreandum hominem, noua virtute mundum à peccato de virgine segregat, alieni paccati seu debiti sine pœnæ ad eundem hominem necessitas vlla pertranseat: etiam si non assumatur in persona Dei, sed vt purus homo fiat. Nam eadem ipsa ratione: qua non debuit Deus, Adam facere nisi iustum, nec aliquo debito siue incommodo grauatum, apertè mens rationalis cognoscit eum, quem C similiter propria voluntate & virtute procreauit, alicui malo subditum fieri non debere, quoniam nimis inconueniens est omnipotenti & sapienti Dei bonitati, talem facere rationalem naturam sola propria voluntate de materia, in qua est nullum peccatum. Quod qui non intelligit, non cognoscit quid Deo non conueniat. Quapropter etiam si purum hominem sic faceret Deus, vt dictum est, necesse esset eum non minori præditum iustitia & beatitudine, quàm fuit Adam, cùm primum factus fuit.

Quòd proposita rationi non refragetur, quod scriptum est: hominem de immundo semine & in iniquitatibus conceptum, etiamsi de aliquibus propriè dictum sit.

Caput XIV.

NAM si alicuius mens non capit, quod de semine hominis dixi, scilicet: non esse in illo peccatum ante animam rationalem sed immundum dici peccato & iniquitate propter futuram immunditiam, cum iam erit homo: atque putat illum immundum esse in ipsa conceptione propria, quia sicut ipse mihi opposuit legitur. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, & iniquitatibus conceptus sum, in peccatis concepit me mater mea? non hoc laboro, quia non indigeo vt quod non potest capere capiat: Sed peto, vt quod breuiter dicam, attendat. Illi vtique qui hoc dixerunt aut noluerunt ea intelligi de omni hominis semine: aut tantùm de illo quod cum consensu seminatur voluptatis, quod non esset nisi brutorum animalum, si homo non peccasset. At si de omni D hoc senserunt, ergo semen de sola virgine sumptum immundum tanti viri asserunt, quod impium est credere. Non itaque hoc de illo scripserunt. Sed si de aliquo hominis semine hoc iuxta hunc sensum protulerunt non nisi de illo quod cum prædicta voluptate concipitur, intelligi voluerunt. Hoc autem nullatenus refragatur nostræ rationi, quæ semen de virgine sumptum asserit esse mundum, quamuis de massa peccatrice.

Quomodo massa peccatrix non sit tota peccatrix.

Caput XV.

NAM quemadmodum cæcitas non est nisi in aliqua parte hominis, quamuis homo dicatur cæcus, nisi in oculo vbi debet esse visus: non enim est in manu, vel in pede: nec surditas, nisi in aure: cùm homo dicitur surdus: ita licet massa generis humani peccatrix nominetur, non tamen in vlla parte, eius peccatum nisi, vt dixi in voluntate quæ in nulla hominis conceptione semen habere cognoscitur. Quamobrem nulla ratione vera aut verisimili contradicente, si considerentur quæ supra dicta sunt, iam liberè possumus concludere: quia nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de virgine conceptum de peccato massæ peccatricis, quamuis de illa sit assumptus aliquid potuisse aut debuisse accedere, etiamsi non esset Deus.

Cur Ioannes & alij qui similiter concepti sunt per miraculum, non sint per se liberi.

Caput

A

Caput XVI.

QVòd si obijciuntur mihi Iohannes baptista & alij, qui de sterilibus & in quibus præ senectute, natura generandi iam erat emortua, propagati sunt, & quasi per similem rationem putátur debuisse nasci sine peccato & pœna peccati, quia per miraculum concepti sunt: valde vtique intelligenda est ab istis aliena ratio illa quæ virginalem conceptionem liberam ab omni peccati monstrat necessitate, Aliud est enim inauditum & inopinabile atque naturæ incognitum facere: & aliud naturam aut ætate, aut aliquo vitio debilitatam sanare, & ad suum opus reuocare. Nam si Adam non peccasset, sicut ipse nulla senectute, nulla causa infirmatus deficeret: sic natura propagandi creata in illo, & ad vtendum, vt iam dictum est, eius potestati subdita, nullo casu à suo cursu impediretur. Non ergo in Ioanne & similibus est aliquid nouum naturæ Adæ, sicut est in filio virginis, datum: sed quod suis causis infirmatum erat, cognoscitur esse reparatum. Quare quoniam illi per propagationem naturalem datam Adæ sunt generati, nequaquam possunt aut debent ei, de quo agimus, in conceptionis assimilari miraculo, aut ab originalis vinculo peccati absoluti possunt ostendi.

Cur Deus incarnatus sit, cùm de Adam posset facere homines non Deo sine peccato tot, quot sufficerent.

Caput XVII.

FOrsitan dicet aliquis, si purus homo, qui Deus non esset, potuit fieri de Adam sine omni peccati contagione sicut dicis, cur necesse
B fuit Deum incarnari, cùm aut per vnũ talem, qui esset sine omni peccato posset peccatores redimere: aut tot, quot necessarij erant ad perficiendam supernam ciuitatem, homines simili miraculo facere. Ad hæc breuiter respondebo. Ideo Deus factus est homo, quia non sufficeret ad redimendos alios, sicut in præfato opusculo monstratum est, homo non Deus. Idcirco etiam non fecit tot homines tales, quot necessarij erant: ne si nullus de propagatione naturali saluaretur, frustra naturam illam in Adam condidisse, & quasi quod non bene fecisset, correxisse videretur: quod summæ sapientiæ non conuenit de aliqua natura facere: non longè suprà inuestigare proposui, quo modo semen sumptum de virgine in quo monstratum erat, nullum esse peccatum liberum à necessitatibus prædictis in quibus omnes alios homines concipi posueram, posset intelligi: & de illa quidem necessitate, qua recuperare iustitiam, quam deseruit humana natura per se nequit: & de illa quæ corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & maximè in infantibus illum liberari posse, quia homo ille Deus esset, confidebam, si prius ab illo necessitas peccati & debiti Adæ proximorum parentum rationabiliter alienaretur. Incœpi itaque quærere quomodo valeret hoc intelligi, de necessitate peccati & debiti Adæ & de alijs, vt postea facilius quod quærebam, inueniretur: & abundante gratia illius, de cuius conceptione agitur, munditia factum est, vt non modò ab omni peccato & debito & necessitatibus præfatis liberum cognosceretur: sed insuper hominem ita conceptum esse debere prædictum non minori iustitia vel beatitudine, quàm in qua factus est Adam intelligibili ratione, etiam si non Deus sed purus homo esset, probaretur. Siquidem pariter irrationabile videbatur, & peccatum & pœnam peccati ab illis C
parentibus ad illum per talem propagationem descendere, & Deum sponte rationabilem naturam iniustam aut nulla eius promerente iniustitia miseram facere.

Quòd de virgine iusta Deus conceptus sit, non ex necessitate, quasi de peccatrice non possit, sed quia sic decebat.

Caput XVIII.

QVamuis ergo de mundissima virgine filius Dei verissimè conceptus sit, non tamen hoc ea necessitate factum est, quasi de peccatrice parente iusta proles rationabiliter generari per huiusmodi propagationem nequiret. Sed quia decebat, vt illius hominis conceptio de matre purissima fieret. Nempe decens erat, vt ea puritate qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam seipsum diligebat, ita dare disponebat: vt naturaliter esset vnus idemque communis Dei patris & virginis filius, & quam ipse filius substantialiter facere sibi matrem eligebat, & de qua spiritus sanctus volebat, & operaturus erat, vt conciperetur & nasceretur ille de quo procedebat. Qualiter autem virgo eadem per fidem ante ipsam conceptionem mundata sit, dixi, vbi aliam rationem de hoc ipso vnde agitur hîc reddidi: quæ duæ rationes intellectui meo videntur ad quæstionem vnaquæque per se sufficere, sed ambæ simul animo vim rationis & decorem actiones quærenti copiosè satisfacere.

Quomodo ista ratio & altera alibi data, concordent & differant. D

Caput XIX.

ET quamuis ad idem tendant, in hoc tamen differunt, quòd ipsa quidem quam hîc protuli, monstrat Deum etiam de peccatricis virginis substantia, quoniam nusquam est in hominis natura præter voluntatem peccatum, prolem debere iustam: immo non nisi iustam nulla ratione repugnante tali propagatione producere. Illa verò probat, quòd etiam si in tota virginis essentia peccatum esset, tamen ad huiusmodi conceptionis munditiam, per fidem munda fieri possit. Atque in ista omnis mortis necessitas & cuiuslibet corruptionis siue laboris ab illo homine apertè excluditur. In illa autem quæstio oriri de hoc ipso videtur: sed sufficienti ratione si diligenter perspecta fuerit soluitur. Quapropter ex vtraque palam est: quia nihil nisi pia voluntate Dominus noster & redemptor sustinuit in omnibus, quæ passus est.

Quòd natus de virgine pro originali peccato habuerit originalem iustitiam.

Caput XX.

VT mihi videtur, de peccato quidem originali sicut proposui sufficienter ostensum est, quomodo ad hominem de virgine conceptum nulla ratione descendere à parentibus potuit: sed potius iustus beatus fieri ratione exigente debuit. Quamobrem quoniam de iusto patre secundum diuinam, & de iusta matre secundum humanam naturam, iustus ab ipsa origine, vt ita dictum sit, natus est non incongruè pro originali iniustitia, quam omnes filij Adæ habent, à sua origine iustitiam originalem habere dicendus

A est. At de personali iniustitia superfluum est disputare, quòd ad illum non attigerit, quoniam humana natura nunquam in illo sine diuina fuit, nec illius anima vnquam aggrauata contra voluntatem, aut vllo modo impedita est corpore corruptibili, quæ anima, quoniam ipsa, immo, totus ille homo & verbum Dei Deus, vna persona semper existit, nunquam sine perfecta iustitia, & sapientia, & potestate fuit, quam semper à seipso ille secundum personam sicut Deus habuit, licet in natura humana à diuina quod habuit accepit, altiorem autem aliam rationem, quomodo Deus assumpsit hominem de massa peccatrice sine peccato, velut azymum de fermento, præter illam quam hic: & illam, quam alibi posui, esse non nego: quam, si mihi ostensa fuerit, libenter accipio: & meas si quod non arbitror, contra veritatem poterint ostendi, non teneo.

De quantitate originalis peccati.

Caput XXI.

PORRÒ peccatum originale nec maius potest esse quàm dixi, nec minus: quia cum infans iam rationalis est, humana natura non habet in illo iustitiam quam accepit in Adam, & quam semper deberet habere, nec eam excusat impotentia: quia non habet vt suprà iam dictum est. Illud tamen non per omnia tam graue, sicut suprà posui, existimo. Nam quoniam ad hominem de virgine conceptum ostendere volebam illud non pertinere, tale istud constitui, cui aliud non possit addi: nec sicut dixi, propter hoc quod inuestigabam viderer pondus eius minorare. De quo quid mihi videatur, breuiter nunc aperiam. Peccatum Adæ in infantes descendere: vt sic puniri

B pro eo debeant, ac si ipsi singuli illud fecissent personaliter sicut Adam, non puto: quamuis propter illud factum sit, vt eorum nullus possit nasci sine peccato quod sequitur damnatio. Cùm

Rom. 5. enim dicit Apostolus, quia *mors regnauit ab Adam vsque ad Moysen etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ*, apertè videtur significare: quod non illis personaliter imputetur ipsa Adæ præuaricatio, aut aliud tam magnum, quamuis omnes filios Adæ excepto virginis filio peccatores & *filios iræ* in scriptis suis pronuntiet. Nam cùm ait, *etiam in eos, qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ*: potest sic intelligi, ac si dicat: *etiam in eos, qui non tantum peccauerunt*, quantum Adam peccauit præuaricando. Et cum ait: *lex autem subintrauit, vt abundaret delictum*, aut intelligemus peccatum ante legem in illis, *qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ* minus quàm Adæ

Ibidem. peccatum: aut si non minus erat, abundauit in eis peccatum post legem vltra peccatum Adæ, quod intelligere nequeo, cùm illud considero de cuius pondere & satisfactione in capit. Cur Deus homo, quod mihi visum est, sicut iam legisti, exposui. Verum est tamen, quod nullus ad hoc ad quod homo factus est, & propagatio illi data est, restituitur, nec à malis in quæ incidit humana natura, eruitur: nisi per satisfactionem illius peccati, per quod in eadem mala ipsa se præcipitauit. Dicit aliquis: si non habent singuli peccatum Adæ, quomodo asseris nullum saluari sine satisfactione peccati Adæ. Nam qualiter iustus Deus exigit ab illis satisfactionem peccati, quod non habent? At quod dico. Deus non exigit ab vllo peccatore plus quàm debet, Sed quoniam nullus potest reddere quantùm debet, solus Christus reddidit pro omnibus qui saluantur plusquam G debetur: sicut iam in præfato opusculo dixi. Adhuc alio quoque modo videndum est, qua ratione peccatum minus sit in infantibus quàm in Adam cum ab illo in omnes descendat. Per vnum enim hominem quod est per Adam peccatum intrauit in hunc mundum: & per peccatum mors. Cur autem minus sit non cognoscitur, si cur & quomodo insit non intelligatur.

Cur & quomodo peccatum descendat in infantes.

Caput XXII.

QVod quamuis supradictum sit, quantum opus erat ad hoc quod quærebatur, tamen non erit superfluum si hoc breuiter repetitur. Equidem negari nequit infantes in Adam fuisse cum peccauit: sed in illo causaliter siue naturaliter, velut in semine fuerunt, in seipsis personaliter sunt: quia in illo fuerunt ipsum semen, in se singuli sunt diuersæ personæ. In illo non alij ab illo, in se alij quàm ille. In illo fuerunt ille, in se sunt ipsi, fuerunt igitur in illo, sed non ipsi: quoniam nondum erant ipsi. Forsitan dicit aliquis, istud esse quo alij homines in Adam fuisse dicuntur, quasi nihil & inane quoddam est, nec est nominandum esse. Dicit ergo illud esse, fuisse nihilaut falsum siue vanum, quo fuit Christus secundùm semen in Abraham, in Dauid, & in alijs Patribus: & quo omnia quæ sunt ex semine fuerunt in seminibus, & nihil fecisse Deum: cùm omnia quæ procreantur ex semine, ipse fecit prius in seminibus ipsis. & dicat nihil vel vanum aliquid esse hoc, quod si verè non esset, hæc quæ videmus esse, non essent. Si etiam verum non est ea quæ natura procreat ex seminibus, in illis prius D aliquid fuisse, nullo modo ex ipsis essent. Quod si hoc dicere stultissimum est, non est falsum vel vanum, sed verum & solidum esse fuit, quo fuerunt omnes alij homines in Adam. Nec fecit Deus inane aliquid, cùm eos in illo fecit esse. Sed sicut dictum est, in illo fuerunt non alij ab illo: & ideo longe aliter quàm sunt in seipsis. Verum quamuis constet eos in illo omnes fuisse, solus tamen filius virginis valde diuerso modo ab alijs in illo fuit. Omnes quippe alij sic fuerunt in illo, vt per naturam propagandi, quæ potestati & voluntati eius subdita erat, de illo essent: solus verò iste non sic in eo fuit, vt per naturam aut voluntatem eius de illo fieret. De alijs acceperat Adam quando peccauit, vt esset hoc, de quo illi futuri erant, & vt de illo esset: de isto verò vt esset hoc, vnde futurus erat: non autem vt de illo esset, quia non erat in illa potestate, vt de illo propagaretur. Sed nec in potestate eius erat, vt de alia essentia, aut de nihilo fieret. Quare non erat in eo vt hic aliquo modo esset. Nam nec in potestate naturæ, nec in potestate voluntatis eius erat, vt esset quoquo modo. Erat tamen in eo natura, de qua propagandus erat, non eius sed Dei potestate. Nam & si vsque ad virginem matrem in parentibus & voluntas seminauit, & natura germinauit, vt ipsa virgo partim naturali partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam produceretur, sicut omnes alij: in illa tamen nec voluntas creaturæ prolem seminauit, nec natura germinauit, sed spiritus sanctus & virtus altissimi de virgine muliere virum mirabiliter procreauit. De alijs ergo erat in Adam, id est, in eius potestate, vt de illo essent, de isto verò non erat in illo, vt aliquo modo esset, sicut non erat.

A erat in limo, vnde vir primus factua est, vt de illo esset mirabiliter, neq; in viro, vt Eua de illo quemadmodum facta est, esset. Sed nec in aliquo eorum, in quibus fuit ab Adam vsque ad Mariam erat vt esset, fuit tamen in illis, quia erat in eis. Vnde ipse assumendus erat, quemadmodum erat in limo, vnde primus homo factus est, & in eo vnde Eua facta est, non in voluntate creaturæ aut potestate, sed sola diuina virtute, sed iste tantò mirabilius & maiori gratia, quanto illi puri homines, hic homo Deus factua est. Valde itaque diuerso modo iste erat in Adam, quando peccauit, quàm erant illi qui voluntario & naturali cursu procreantur. Illos ergo quodammodo facit Adam, quos per acceptam potestatem humana voluntas seminando, & natura germinando procreat. Illum verò non nisi Deus fecit, quamuis de Adam, quia non per Adam, sed per se velut de suo. Quid ergo conuenientius ad ostendendum magnitudinem bonitatis Dei & ad plenitudinem gratiæ Adæ concedebat, quàm vt quorum esse in illius potestate sic erat, vt quod ille naturaliter erat, hoc illi per illum essent, ita quoque in eius esset arbitrij libertate: vt qualis erat ipse in iustitia & felicitate, tales eos propagaret. hoc igitur illi datum est. Quoniam itaque in tantæ gratiæ celsitudine positus, quæ bona sibi & illis seruanda acceperat, sponte deseruit: idcirco filij perdiderunt, quæ pater illis cum seruando dare posset, non seruando abstulit. Hæc mihi sufficere videtur ratio, cur ad infantes peccatum & mala descendant Adæ, si diligenter remota nostra voluntate, quæ sæpe & multum impedit mentem ab intellectu rectitu-
B dinis, ipsa pura iustitia consideretur. Qualiter autem peccatum idem mihi videatur ad eos descendere, paucis expediam. Est peccatum à natura, vt dixi: & est peccatum à persona. Itaque quod est à persona, potest dici personale. quod autem à natura, naturale, quod dicitur originale: & sicut personale transit ad naturam: ita naturale ad personam, hoc modo. Quod Adam comedebat, hoc natura exigebat, quia vt hæc exigeret, sic creata erat. Quod verò de ligno vetito comedit, non hæc voluntas naturalis, sed personalis Adæ propria fecit: quod tamen egit persona non fecit sine natura. Persona enim erat quod dicebatur Adam: natura quod homo, fecit igitur persona peccatricem naturam: quia vbi Adam peccauit, homo peccauit. Siquidem non quia homo erat, vt vetitum præsumeret impulsus est: sed propria voluntate quam non exegit natura, sed persona concepit, attractus est. Similiter fit in infantibus econuerso. Nempe, quod in illis non est iustitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas personalis sicut in Adam: sed egestas naturalis, quam ipsa natura accepit ab Adam. In Adam namque, extra quem de illa nihil erat, est nudata iustitia quam habebat: & ea semper nisi adiuta careret, hac ratione: quia natura subsistit in personis, & personæ non sunt sine natura, fecit natura personas infantium peccatrices. Sic spoliauit persona naturam bono iustitiæ, in Adam, & natura egens facta, omnes personas quas ipsa de se procreat eadem egestate peccatrices & iniustas facit. Hoc modo transit peccatum Adæ personale in omnes, qui de illo naturaliter propagantur, & est in illis originale siue naturale. Verum patet magnam esse distantiam inter peccatum Adæ & peccatum eorum, quia ille peccauit propria voluntate, illi naturali peccant necessitate, quam propria & personalis meruit illius voluntas. Sed cùm nemo dubitat, quia C
par pœna non sequetur imparia peccata, in hoc tamen similis est & personalis & originalis peccati damnatio, quia nullus admittitur ad regnum Dei, ad quod factus est homo, nisi per mortem Christi, sine quo non redditur, quod pro Adæ peccato debetur, quamuis non omnes pariter in inferno torqueri mereantur. Nam post diem iudicij nullus erit Angelus, aut homo, nisi aut in regno Dei, aut in in inferno. Ita igitur & peccatum infantium minus est quàm peccatum Adæ: & nullus tamen sine vlla vniuersali satisfactione saluatur, per quã magnum & paruum dimittitur peccatum. Cur autem non fit sine illa morte, & quomodo per illam sit salus hominum, in præfato libro sicut Deus mihi dedit, quæsiui & dixi.

Quod peccata parentum post Adam non computentur in originali peccato filiorum.

Cap. XXIII.

PArentum verò proximorum peccata ad originale peccatum non æstimo pertinere, quippe si Adam nequiuisset ad eos, quos generaturus erat, iustitiam suam producere, nequaquam posset eis suam iniustitiam transmittere. Quare quoniam nullus post Adam filijs suis quiuit iustitiam suam seruare nullam, video rationem, cur proximorum parentum peccata filiorum debeant animabus imputari. Denique nulli dubium est, quod infantes nullam seruant rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. In hoc ergo sont omnes pariter iniusti: quia nullam habent, quàm omnis homo habere debet, iusti-
tiam. Hæc nuditas iustitiæ descendit ad omnes D
ab Adam, in quo humana natura se spoliauit eadem iustitia. Nam & si in Adam illi remansit aliqua iustitia, vt in rebus aliquibus rectam seruaret voluntatem: sic tamen priuata est illo bono, quo sibi iustitiam custodire poterat in posteros, vt in nullo eorum ipsa cum aliqua iustitia se propagare queat. Plus itaque in infantibus auferre sibi non valuit, quàm omnem iustitiam & beatitudinem, quæ nulli datur aliquo carenti debita iustitia. Quod autem proximorum parentum iniustitia possit hanc augere iustitiæ nuditatem, qua non valet in infantes ab Adæ peccato maior descendere, non videtur possibile. Nam vbi nulla est iustitia, nulla potest auferri iustitia, Vnde autem nulla potest absentari iustitia, ibi addi nulla valet iniustitia. Nullam ergo infantibus suis addere queunt iniusti parentes iniustitiam super prædictam nuditatem iustitiæ. At vbi nulla iustitia, nihil prohibet aliquam inuenire iniustitiam. Verisimilius igitur & possibilius videtur, si parentes iniusti aliquam suis infantibus addere dicuntur iustitiam, quod iusti suis aliquam dare possent iustitiam. Quod si fit, habent infantes iustorum aliquam iustitiam. Si verò hoc est, leuius damnantur quàm infantes iustorum, si moriuntur sine baptismo: aut si saluentur, cum aliquo suo præcedenti merito eliguntur. Quod Paulus Apostolus negat, vbi per *Iacob* & *Esau* probat nullum nisi omnium merita præcedente gratia saluari. Quoniam itaque nullam dant iusti parentes ante baptismum infantibus suis iustitiam, nullam vtique addunt iniusti suis iniustitiam. Quod si dicitur, non addunt iniusti parentes suis infantibus aliquam iniustitiam, quibus auferre nequeunt vllam iustitiam: sed originalem, Rom. 9.
quam habent ab Adam faciunt in eis grauiorem.

A ergo & iusti in suis reddunt eam leuiorem. Quare si minus sint iniusti infantes iustorum quàm iniustorum, minus debent reprobari quàm illi. Quod, dicat, qui audet, & ostendere potest. Ego verò non audeo, cùm mixtim videam & iustorum infantes ad baptismi gratiam eligi, & ab illa reprobari. Sed & hoc si quis dicit, non valet ostendere. Quippe sicut hoc modo, non est iusto iustior, nisi qui voluntate magis aut appetit aut vitat quod debet: ita non est iniusto iniustior, nisi qui plus amat aut contemnit quod non debet. Si igitur infantes nequeunt ostendi mox vt animam habent, alius alio maius vel minus velle quod debet aut quod nō debet, nemo potest probare quod in infantibus alius alio nascatur iustior vel iniustior: Pariter ergo nec iusti sua iustitia reddere videntur in suis infantibus originalem iniustitiam leuiorem, nec iniusti in suis sua iniustitia grauiorem. Quapropter si parentes iniusti nec numero nec magnitudine queant originale peccatum suis infantibus suo peccato augere, videtur mihi peccata parentum post Adam in infantum originali peccato non deputari. Nec nego propter merita bona parentū filijs multa & magna beneficia corporis & animæ impendi, propter peccata parentū filios & nepotes vsq; ad tertiam & quartam generationem, & forsitan vltra diuersis tribulationibus in hac vita flagellari, & ea perdere bona etiam in anima, quæ forsitan per illos consequerentur, si iusti essent, quorum exempla nimis longum est inserere. Sed dico peccatum originale in omnibus infantibus conceptis naturaliter æquale esse: sicut peccatum Adæ, quod est causa, cur nascuntur in illo ad omnes pertinet æqualiter.

B

Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum. Caput XXIV.

Si autem peccata parentum aliquando nocent animabus filiorum, hoc modo potius fieri existimo: non quod ea illis Deus imputet, aut quòd eos in aliqua delicta propter parentes inducat. Sed sicut sæpe meritis parentum filios iustorum à peccatis eruit: ita filios iniustorum eorum meritis in suis aliquando derelinquit. Quoniam enim nemo liber est à peccato, nisi Deo liberante: cùm non liberat, dicitur inducere: & cùm non mollit, indurare. Namque satis videtur susceptibilius, quod animam peccatricem, cui nihil præter pœnam debet propter parentum peccata, in suis dimittat peccatis, vt pro ipsis puniatur, quàm quòd eam alienis oneret, vt pro eis torqueatur. Ita igitur sine repugnantia & originale peccatum est idem in omnibus, & filius non portabit iniquitatem patris & vnusquisque onus suum portabit & recipiet, prout gessit in corpore siue bonum siue malum, & reddet Deus peccata parentum filijs etiam in tertiam & quartam generationem, etiam si hoc fit in anima, & quicquid aliud legitur, quod animabus filiorum imputari peccata parentum significare videtur. Quippe, non morietur anima filij peccato patris, sed suo: nec portat quis iniquitatem patris, cùm in sua relinquitur, sed suam: nec onus alienum, sed suum: nec recipit prout Pater, sed vt ipse gessit in corpore. Sed quoniam propter peccata parentum à suis malis non est liberatus, ea quæ portat, eisdem peccatis parentum imputantur.

Quomodo nullus portet peccatum patris, sed suum.

Caput XXV. C

At si obijcitur, quia omnes qui non saluantur per fidem, quæ est in Christo, portant iniquitatem & onus Adæ, vt per hoc velit probare infantes, aut aliorum quoque parentum iniquitatem similiter debere portare, aut illius non debere, consideret diligenter: quia non portant peccatum Adæ, sed suum. nam aliud fuit peccatum Adæ: aliud infantum, quia differunt, vt dictum est. Illud enim fuit causa, istud est effectus. Adam caruit debita iustitia, non quam alius, sed quam ipse deseruit. Infantes carent ea, non quam ipsi, sed alius dereliquit. Non est ergo idem peccatum Adæ, & infantum. & cùm dicit Apostolus, quod supra posui: quia mors regnauit ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ. sicut significat infantum minus esse quàm Adæ peccatum: ita apertè monstratur aliud esse. Quapropter cùm damnatur infans pro peccato originali: damnatur non pro peccato Adæ sed pro suo. Nam si ipse non haberet suum peccatum, non damnaretur. Ita ergo non portat iniquitatem Adæ, sed suam, quamuis ideo dicatur portare: quia iniquitas illius peccati istius causa fuit. Hæc autem causa quæ fuit in Adam, vt infantes in peccato nascantur, non est in alijs parentibus: quia non habet in eis humana natura potestatem, quemadmodum dixi, vt filij iusti propagentur. quare non ita sequitur, vt pro peccato illorum sit in infantibus peccatum, sicut pro peccato Adæ.

Quid sit originale peccatum, quòd sit omnibus æquale.

Caput XXVI. D

Originale igitur peccatum non aliud intelligo, quàm quod est in infante mox vt animam habet rationalem, quicquid prius in corpore nondum animato factum sit, vt est aliqua membrorum corruptio, vel post, siue in anima siue in corpore futurum sit. Quapropter prædictas æstimo rationes in omnibus infantibus naturaliter propagatis esse æquale & omnes qui in illo solo moriuntur æqualiter damnari. siquidem quicquid peccati super illud additur personale est, & sicut persona propter naturam peccatrix nascitur, ita natura propter personam magis peccatrix redditur, quia cum peccat persona quælibet, peccat homo. Hoc peccatum quod originale dico, aliud intelligere nequeo in ipsis infantibus, nisi ipsam, quam supra posui, factam per inobedientiam Adæ iustitiæ debitæ nuditatem, per quam omnes filij sunt iræ, quoniam & naturam accusat spontanea, quam fecit in Adam iustitiæ desertio, nec personas excusat, vt dictum est, recuperandi impotentia, quam comitatur beatitudinis quoque nuditas: vt, sicut sunt sine omni iustitia, ita sint absque omni beatitudine, per quas duas nuditates in huius vitæ exilio positi sunt, & parentes, peccatis & miserijs incessanter vbique occurrentibus & vndique irruentibus nisi quantum diuina defenduntur dispositione.

Contra illos qui non putant infantes non debere damnari.

Caput XXVII.

Sunt quorum animus, infantes debere damnari, qui sine baptismo moriuntur, ob solam iniustitiam quam dixi, vult accipere, quoniam nullus homo iudicat eos reprehendendos

de pec-

A de peccato alienæ personæ: & quia nondum sunt iusti & intelligentes in tali ætate: nec putant Deum districtius innocentes debere iudicare, quàm iudicant homines. Quibus dicendum est, quia aliter Deus erga infantes debeat agere, aliter homo. Nam homo non debet exigere à natura, quod ipse non dedit, & quod sibi non debetur. Nec iustè redarguit homo hominem cum culpa nasci, sine qua ipse non nascitur, & de qua non nisi per alium sanatur. Deus verò rectè exigit à natura quod dedit, & quod sibi iustè debetur. Sed & hoc iudicium quo infantes damnantur, non est alienum multum, si consideretur ab hominum iudicio. Si quis enim vir & vxor eius ad magnam quandam dignitatem & possessionem nullo suo merito, sed gratia sola profecti, simul crimen graue inexcusabiliter committunt & pro eo iustè deijciuntur, & in seruitutem rediguntur: quis dicet Filios quos post damnationem generant, eidem non debere subiacere seruituti: sed potius ad bona, quæ parentes iustè perdiderunt, gratis oportere restitui? Tales primi parentes & Filij eorum, quos iustè pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati, in eodem generant exilio. De similibus itaque simile debet esse iudicium, sed de illis tanto districtius, quantum delictum eorum probari potest improperabilius. Denique omnis homo, aut saluatur aut damnatur: omnis homo, qui saluatur, ad regnum cœlorum admittitur, & omnis qui damnatur, ab eo excluditur. Qui verò admittitur, prouehitur ad similitudinem angelorum: in quibus nullum vnquam fuit, aut erit peccatum, quod fieri nequit, quamdiu est in eo aliqua macula peccati. Impossibile itaque est aliquem hominem cum aliquo, quamuis paruo,
B peccato saluari. Quare si quod dixit originale peccatum, est aliquod peccatum: necesse est omnem hominem in eo natum, in illo non dimisso damnari.

Quomodo impotentia habendi iustitiam excusat eos post baptismum.

Caput XXVIII.

Dixi impotentiam habendi iustitiam, non excusare iniustitiam infantium. Quæret ergo aliquis forsitan, dicens: Si infanti peccatum, id est, iniustitia ante baptismum, nec excusatur impotentia habendi iustitiam, sicut dicis, & in baptismo non remittitur peccatum, nisi quod prius erat, cùm post baptismum sit sine iustitia, quamdiu infans est, nec intelligere potest iustitiam quam seruet: siquidem iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata: quomodo non est iniustus etiam postquam baptizatus est. Si ergo baptizatus, moritur in infantia: non statim post baptisma cùm pœnitere nondum scit, quoniam non habet debitam iustitiam, nec excusatur impotentia, iniustus transit de hac vita sicut faceret ante baptismum, nec ad regnum Dei admittitur intra quod nullus iniustus recipitur, quod Catholica non tenet Ecclesia. Quod si in baptismo peccatum in infantia futurum remittitur infantibus cur non & illa quæ in sequenti fiunt ætate? Ad quod respondeo, quòd in baptismo peccata penitus, quæ ante baptismum erant delentur. Quapropter originalis impotentia iustitiam habendi iam baptizatis non imputatur ad peccatum, sicut prius. Quemadmodum igitur impotentia habendi iustitiam prius excusare non poterat absentiam iustitiæ quoniam ipsa erat in culpa: sic

post baptismum illam omnino excusat, quia remanet sine omni culpa. Vnde fit vt iustitia, quæ C ante baptismum debebatur ab infantibus sine omni excusatione, post baptismum ab illis non exigatur quasi ex debito. Quamdiu ergo sola originali impotentia non habent iustitiam, non sunt iniusti: quoniam non est in eis absentia debitæ iustitiæ. Non enim est debitum, quod sine omni culpa est impossibile. Quare sic moriuntur, quia non sunt iniusti, non damnantur, sed & iustitia Christi qui se dedit pro illis, & iustitia fidei matris Ecclesiæ, quæ pro illis credit, quasi iusti saluantur. Hæc breuiter de originali peccato pro capacitate intellectus mei non tam affirmando quàm coniectando dixi, donec mihi Deus aliquando melius reuelet. Si cui verò aliter visum fuerit, nullius respuo sententiam, si vera probari poterit.

Explicit liber Anselmi de conceptu virginali & peccato originali.

DECLARATIO CVIUSDAM DE EODEM LIBRO INCIPIT.

Quidam, quod hic dicitur, scilicet in semine quo concipitur homo, non magis esse culpam aliquam vel originalem vel actualem, quàm est in sputo vel sanguine, si quis mala voluntate expuat, aut de sanguine suo aliud emittat, reprehendunt, falsum esse ex hoc astruentes, quod in ipso semine sit quidam fomes peccati & corruptionis naturæ humanæ, & inde origo peccati originalis. Sed si ab eis quæratur, quid appellent fomitem peccati qui in illo sit, & corruptionem D naturæ: non video quid respondere possint de ratione, nulla enim res ratione carens, vel ad peccatum incitare potest, vel ad virtutem vt ait Ambrosius, de sacris sermo. primo. Iudæus vrceos baptizat & calices, quasi insensibilia vel culpam possint habere vel gratiam. Quod igitur nec culpam potest habere nec laudem, non potest fomes esse peccati vel virtutis. Tale est semen quo concipitur homo, cùm sit insensibile. ergo insensibile semen illud, cùm in eo non sit, nec esse culpa possit: nec est, nec esse potest fomes peccati. Quòd autem in eo ipso sit causa corruptionis humanæ naturæ: non videtur si vocant corruptionem eam quæ de peccato processit, & cum peccato inest. Est enim quædam naturæ nostræ corruptio, quæ de peccato quidem processit: sed cum peccato inest aliquando, aliquando cum peccato non inest. Corruptio illa quæ tantummodò pœna est & non peccatum, vt morbi corporum nostrorum, & aliæ incommoditates, & mors ipsa: quæ corruptio sine peccato fuit in corpore Christi & sine peccato mortali est in sanctis hominibus in hac vita, eadem cum peccato inest peccatoribus. Hæc corruptio non habet causam in semine nec ex semine: licet pertranseat in omnes qui gignuntur paterno semine. Sed cùm sit pœna peccati habet causam in peccato primi parentis, propter quod inflicta est non semini insensibili, sed eis qui sentire & sustinere debent molestiam afflictionis. De hac autem corruptione oritur quædam alia corruptio quæ in semine quidem est, non autem à semine causam habet: vt cùm de morbidis parentibus semen morbidum formatur in morbidam prolem, de qua medici considerant: sed

A sed in hac nec culpa est, nec culpa originalis vel actualis. Et de hac non puto eos dicere. Si autem vocant corruptionem ipsum peccatum: quomodo quædam potest dici corruptio virtutis, ea longè alia est à prædicto semine: vt præmissa Ambrosij docet auctoritas. Quid ergo appellant fomitem peccati vel corruptionem naturæ quæ est in semine? Fortè dicere volent, quod hæc auctoritas vera sit, sed de seminibus ex quibus homines sint, sic esse non possunt: sicut etiam ab Ambrosio de illis dictum non fuerit. Nam quod in tali semine sit peccatum ostendit Augustinus in secundo libro de nuptijs & concupiscentia. Natura hominis inquit habet auctorem Deum, in qua ex vitio inobedientiæ trahitur originale peccatum. Nam si semen ipsum nullum habet vitium, quid est quod scriptum est in libro Sapientiæ? *non ignorans, quoniam nequam est eorum natio, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio.* Nempe de quibuscunque dicat ista: de hominibus dicit. Quomodo est ergo cuiuslibet hominis *malitia naturalis, & semen maledictum ab initio*? nisi ad illud respiciatur: quòd *per vnum hominem peccatum in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Cuius autem hominis *cogitatio non* potest *mutari in perpetuum*: nisi quia per seipsam non potest, nisi gratia diuina subueniat, qua non subueniente quid sunt homines: nisi quod ait Petrus Apostolus; *velut* muta animalia procreata *naturaliter* in captiuitatem, in interitum. Hæc Augustinus.

B Ecce aiunt: habetis in hac auctoritate, culpam esse in semine. Eis ergo qui hæc prætendunt respondemus. Primò, dicant vnde ostendere possint Augustinum sensisse hic de ipso semine, quo homo seminatur. Semen enim æquiuocè dicitur & de eo quod est causa: & de eo quod est ex causa, vt illud: *Semen Abrahæ sumus.* Iuxta quem modum, *semen maledictum* est; id est, illi sunt maledicti qui sunt de semine vel generatione in malitia perseuerantium, si ipsi sunt in eodem perseuerantes. Non ita est, aiunt. Dicit enim hoc manifestè Augustinus quærens: Quomodo est cuiuslibet hominis malitia naturalis, & semé maledictum ab initio? Cuiuslibet, inquit, hominis malitia naturalis, & semen maledictum ab initio. Sicut enim cuiuslibet hominis malitia est naturalis: ita cuiuslibet hominis semen maledictum: dicimus, quia non valet hoc zeugma, id est, repetitio, à superiori: nec ipse Augustinus, eá repetitionem fecit. Quare non cogimur consentire eam facientibus, sed sic dicimus: Cuiuslibet hominis malitia est naturalis: & ipse est semen maledictum non eius semen maledictum, quia in eo non est peccatum. vel possumus figuratiuè dicere, ipsum semen maledictum esse, pro eo, quod ex eo erunt qui maledicti erant, iuxta illud: *Maledicta terra in operibus tuis*, id est, opera tua in terra. Non enim terra maledicta est, cúm ipsa alibi dicatur sancta, licet eam peccatores operentur: Vt, *locus, in quo stas, terra sancta est*, alioquin eadem & maledicta, & sancta esset. Sic *semen maledictum*, quia maledicti qui ex semine. Iuxta quem modum Anselmus noster optimè & verè exponit illam auctoritatem Iob de immundo semine, quod tamen in se, neque immundum est, neque maledictum. Imò, inquiunt, de semine quod est materia carnis humanæ videtur dicere. Augustinus dum sic incipit: Nam si semen ipsum nullum habet vitium, ad quid enim fieret relatio per ipsum? Non enim processit sermo de semine, sed

C sæpe fit per hoc pronomen non relatio, sed proprietatis quædam expressio eius rei, quæ in causa dicti est: vt etiam Palladius de rusticatione incipit. Pars prima est prudentiæ, ipsam cui præcepturus est æstimare personam. Nulla igitur per ipsam fit relatio, sed proprietatis eius quæ in persona est expressio. Ac si dicat: Ipsam personam, id est, virtutem vel scientiam, vel dignitatem, vel artem, vel professionem personæ, vel tale quid eius. Sic & hic accipitur, ipsum cum de semine agitur, quasi dicat: Ipsum semen, id est, ratio seminis ea esse, vt non sine vitio sit. Nam si non in vitio est, si nullum habet vitium, quid est quod scriptum est, &cæt. Ad hoc respondemus. Quicquid sit de relatione vel de proprietatis expressione per hoc pronomen, ipsum in semine nullum esse peccatum probat Augustinus, aliam quæstionem faciens Hieronymo de origine animæ dicenti, quòd quotidie Deus creat nouas animas. Quod Augustinus nec recipiens, nec improbans, quærens autem quid Hieronymus respondeat obiectis, quæstionem talem facit ei in epistola de origine animæ. Si anima huius infantuli recens nati infundendo creata est, & creando infusa, quando vel quomodo peccauit in Adam, hæc quæstio nunquam posset esse illius, qui diceret in semine, quo concipitur homo esse peccatum originale. Diceret enim ei, Quid quæris hic quod tuipse indubitâter fateris? In semine peccatum & vitium, quod traijcitur de primo homine in omnes posteros, frustra quæris quomodo peccauit, qui seminaliter de Adam processit. Semen autem culpam secum trahit, hoc inquam diceretur ei. Quare si hæc Au- D gustinus sentiret: nunquam Hieronymo eam quæstionem faceret. huic autem quæstioni nihil est à Hieronymo responsum, nec eam ipse Augustinus soluit, qui de origine animæ nullam certam sententiam protulit. Videant moderni præceptores, quomodo eam soluant. In tantum per ipsum Augustinum obtinuimus in auctoritate eius suprapòsita, non eum intellexisse de semine, quod sperma est: hoc quod dixit, in semine esse vitium. Rata est ergo sententia Ambrosij & nostri Anselmi generaliter, quæ intelligenda est quod in re sensibili nec gratia sit nec culpa. Attamen adhuc opponunt de auctoritate Ioannis Damasceni, qui dicit, quod post conceptum sine consensum beatæ virginis spiritus sanctus superueniens omne peccatum in ea purgauerit, & omnem fomitem peccati. Et inde, credo, volunt habere auctoritatem, quod oportet aliquatenus fomen illud virginale, licet non esset ex viri commixtione, tamen mundatum esse à peccati fomite, spiritus sancti operatione. Ad hoc respondemus, nihil nos Ioanni Damasceno in dictis suis præiudicare, vtpote quòd eius scripta nulla legerimus, nisi quatenus ea ab alijs in testimonium introducta multis in locis cognouimus. At nobis promptum est Hieronymi nostri sanctissimi & doctissimi testimonium ferre in contrarium, dicentis in sermone de assumptione eiusdem dominæ & reginæ nostræ: Beata, inquit, & gloriosa virgo Maria: quamuis dudum incomparabilis esset vniuersis, quæ sub cœlo sunt, virginibus, vt deceret posset in se suscipere diuinitatis admixtionem, salua vtraque natura, tamen cum gratia repletur, cum spiritu sancto perfunditur, cum spiritu sancto obumbratur, fit pretiosior meritis, celsis sublimior, fastigijs pulchrior, sancti-

tate

A ente gloriosior suorum meritis & prærogatiuis meritorum: ita vt nullis iam vsibus sit ipsa eadem mancipanda nisi diuinis. Rogo te Ioannes Damascene, vel quicunque es in sententia, qui putas beatam Dei matrem post annuntiationem sancti Angeli, tunc primùm in superuentione Spiritus sancti amisisse vel peccatum vel fomitem peccati. Rogo, inquam, te per eandem beatam theotocon desiste, *noli æmulari in malignantibus*, cessa syncerissimum vas incrustare, *solue calciamenta pedum tuorum*, quæ impediunt progressum rectæ intentionis tuæ. Siquidem zelum *Dei* habes in hac parte: *sed* fortè *non secundum scientiam*. Forsitan enim putas in hoc errore, Deo te obsequium exhibere, quòd si nolueris cessare scito quod terra hæc, quam calcas, deuorat habitatores suos, vltionem faciens in omnes filios diffidentiæ. Adhuc audi, quid dicat inde nostrorum temporum spiritus sancti organum beatus Bernardus Abbas Clareuallensis *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Superius dicta est *gratia plena*, & nunc quomodo dicitur: *Spiritus sanctus superueniet in te*, &cæt. Nunquid potuit repleri gratia & necdum habere spiritum sanctum, cùm ipse sit dator gratiarum? Si autem iam spiritus erat in ea quomodo adhuc tanquam non venit superuenturus repromittitur? An fortè ideo non dicit, simpliciter veniet in te: sed addidit superueniet, quia & prius quidem fuit in ea per multam gratiam: sed superuenire nuntiatur, propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effusurus est super illam. At verò cùm plena sit, illud amplius quomodo capere poterit? Si autem aliud plus capere potest: quomodo autem plena fuisse intelligenda est? An B prior quidem gratia eius tantùm repleuerat mentem, sequens vno & ventura perfundere debet: quatenus scilicet plenitudo diuinitatis, quæ ante in illa sicut & in multis sanctorum spiritualiter habitat, etiam sicut in nullo sanctorum corporaliter in ipsa habitare incipiat? Quid est virtus altissimi obumbrabit tibi? Qui potest capere capiat, & fortè propter hæc maximè dictum sit obumbrabit tibi: quia res nimirum in Sacramento erat, & quod sola per se Trinitas in solo & cùm sola virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Hæc nos quidem breuiter introduximus contra hoc quod opponunt de Ioanne Damasce cui nos dare determinationem præsumptuosum esset: qui quo sensu dixerit penitus ignoramus. At si ille Hieronymo & nostris contraria hic dixit, libet in hoc eodem potius adhærere non ei, sed Hieronymo & nostris. Opponitur adhuc Anselmo nostro, quod in hoc libro dixerit, quod nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de sola virgine conceptum & de peccato massæ peccatricis aliud potuisse vel debuisse accidere, etiam si non esset Deus, quamuis de illa massa esset assumptus. Dicunt enim Christum non potuisse nec voluisse peccare: non quia filius virginis: sed quia Deus fuit Christus aiunt: nec voluit nec peccare potuit. ergo Deus fuit. Quid ergo dicemus de sanctis Angelis, qui ex gratia confirmationis non volunt nec possunt peccare? vel si Adam antequam peccasset aliquos, qui ante ipsum in iustitia confirmarentur, genuisset: de illis quid dicemus? Vtique si illi cùm nec vellent nec possent peccare, non ideo Deus vel Dij essent: sicut in Christo videndum, vtrum quòd peccare non potuit nec voluit, sola diuinitas eius homini vnita in causa fuerit. Nam quòd ipsa plurimum & maximè C adiuuenerit, omni constat fideli. Sed aliud est, causam simpliciter esse, aliud causæ supplementum conferre. Dicent fortè, quia post peccatum Adæ nulla caro mortalis non vnita Deitati absque peccato esse præualuit vel præualere potuit, quocunque modo Deus aliquem vel aliquam absque semine viri creasset, dummodo de Adam esset. Sed cũ hoc dicunt causam peccati, vt suprà in semine ponunt: quod vtique Deus sicut facit esse ex mare & fœmina, sic facere potest ex fœmina sola. Ipsi igitur soluant quæ suprà diximus & ex autoritate & ex ratione, & libenter audiemus. Quod si non potuerint, constabit nobis sicut constat ex Anselmi ratione irrefragabili, quicunque gignitur alio modo quàm Adam generauit, quod non teneatur præiudicio peccati originalis quod per traducem ex Adam descendit: licet ille Deus non sit vt Christus fuit, & ita si voluerit non peccare poterit, & non velle peccare, cùm posse non peccare valebit, donec ei confirmans gratia non posse velle & non posse peccare superauxit. Consentit nobis Augustinus in tertio contra Iulianum. Frustra, inquit, putas ideo in paruulis non esse delictum, quia sine voluntate, quæ in eis nulla est, esse non potest Hoc enim rectè dicitur propter proprium cuiusque peccatum: non propter primi parentis originale delictum siue contagium. Quod si nullum esset, profecto nulli malo paruuli obstricti, nihil mali vel in corpore vel in anima sub tanta Dei potestate paterentur. Vide in his verbis prudens lector hanc maximam incurrere. A quocunq; remouetur pœna peccati, ab eodem & peccatum remouetur: & non conuertitur. A quibus ergo paruulis remouet in corpore & animo peccati pœnam Augustinus prius ab eis remoueri docet peccatum omne & contaginm peccati. Illi ergo non D essent nec Deus nec Dij: & tamen possent si vellet nõ peccare, & confirmati non possent peccare. Rectè ergo & verissimè Anselmus, quia cũ eo est veritas: & filius veritatis Augustinus.

Explicit de conceptu virginali & peccato originali.

IN S. ANSELMI CANTVARiensis Archiepiscopi tractatum, De Sacramento altaris.

PRAEFATIO F. IOANNIS PIcardi Victoriani Canonicorum Regula.

CVm viderem huic tractatui, in operibus Anselmi dari locum à plerisque, scilicet Vincent. Bellonac. lib. 26. spec. histor. cap. 71. memoriali Historiarum. D. Anton. part. 2. histor. tit. 16. cap. 11. Petro Aquilino lib. 6. Catalog. Sanctorum, cap. 58. non mediocriter dolebam tam fructuosum opus deperijsse. Inter hæc occurrit Bibliotheca nostra scriptus codex, & similitudine argumenti, & eruditione, & stylo referens Anselmum: sed ἀνεπίγραφος καὶ ἀνώνυμος erat. vt pleraque alia ignotorum authorum scripta. Et quidem illa suadebant, pro Anselmo complecti, hæc à complexibus retrahebant, monebantque nihil temerè euulgandum. Sic mihi perplexo Nicolaus Faber præcipuus bonarum literarum fautor, liberalissimè misit apographum Anselmi nomine, eodemque insignitum titulo. Quod mox ad nostrum exemplar oculatim vidi eiusculis in locis emendaus nonnihil adiutus varijs eiusdem libri testimonijs à Thoma Valdensi relatis in Tom. 2. de Sacramentis; quo etiam non mediocriter vsus sum ad restituendas capitum & titulorum distinctiones. Præter quas diuinarum scripturarum sanctorumque Patrum loca

(quæ

A (quæ vel creberrima sunt) appositis adoram notis designaui. Quod quanti sudoris sit probè norunt, qui id saxi volutarunt aliquando. Nam præterquam, quòd hæ citationes aut corruptæ, aut truncatæ erant, oportuit aliquot eosque integros percurrere libros, sic tamen incassum aliquando, vt quod quærerem, non offenderem. Cæterùm, vt lectorem de genuino huius tractatus authore nempe Anselmo Cantuariensi faciam certiorem, Thomas Valdensis excellentissimus Theologus, qui huius tractatus sententijs creberrimè explodit, & tropidas VVicleficarum, præsto est, fide sua iubens esse cap. 42. to. 4. de Sacramentis, vbi producens authores Berengario contemporaneos aduersus VVicleffum ait: Anselmus in libro de corpore Domini parte prima, quam epistolari more scribit, increpans illum Berengarianum authorem tuum de officijs diuinis eò quòd posuit panem remanere in Eucharistia: Panis (inquit) substantiam post Dominici corporis consecrationem &c. Hæc enim reperire est longiusculè à principio. 1. cap. Ac ne quis ex homonymia alium generet scrupulum. Idem sub finem cap. 43. recensens impugnatores Berengario superstites ait: Velut primas Lanfrancus, Guimundus Episcopus: tandem Anselmus primas: cap. 54. clarissimè: Hunc passum Lanfranci sequitur e vestigio filius eius Anselmus in libro suo de corpore & sanguine Domini cap. 11. & cæt. Cur autem Anselmum Lanfranci appellet filium, sciet qui eius vitam legerit. Cætera testimonia ex hoc Anselmi opusculo à Valdensi producta notauimus in margine, vt sciat lector quanti momenti iudicauerit ad refellendas VVicleficarum gerras. Verum etsi passim hoc opus vocitet de corpore & sanguine Domini, eam tamen ob causam titulum non mutaui, quod illum in cæteris authoribus reppererim, nec non in exemplari

B Nicolai fabri; his adde quod sola verborum, sensus nulla prorsus sit discrepantia. Cùm autem in primo capite totus sit Anselmus in discutiendis aliquot sententijs exaratis apud Rupertum lib. 2. de offic. diuin. qui supra 200. annos scilicet tempore Valdensis putabatur esse Valeranus ad quem scripsit Anselmus: Nos tanti viri nomine causam suscepimus tuentes & aperientes eius mentem quantum per veritatem Catholicam datum est, lectorem velim exoratum ne ad singulas annotationes exclamet, Ohe iam satis est. Malui enim suis eum verbis, etsi prolixius ostendere innocentem: Vt pateat si quæ subobscurius vel durius scripserit, aut dixerit; non hæreseos pertinacia sed humanæ mentis infirmitati vertenda, eamque ob causam candide interpretanda. Circa quem verò annum id operis Anselmus excuderit, conabimur enucleare in tertia annotatione post nonnulla eaque non pœnitenda de Berengario præmissa. Verùm serò, & forsan seriò monendi fuerint eruditi Anselmum nostrum, vt apparet, & ratio suadet, eiusdem quidem materei, sed ordine altero excudisse tractatum de Corpore Christi, quem notat. Balæus cent, 13. scriptorum Brytanniæ, cum hoc initio: primùm in hoc nostro tractatu.

S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEpiscopi tractatus de Sacramento altaris.

De quibusdam sententijs leuiusculis in opere Ruperti de diuinis officijs fratri in Christo Charissimo, illuminatos oculos cordis.

CAPVT PRIMVM.

LEgo, & relego Charissime opus vestrum de officijs: multumque me delectat eius lectio, tum pro sui vtilitate, cùm pro autoris dulcissima mihi charitate. Sed quoniã veritas charitatis & charitas veritatis adulationis odit fucum, & videor mihi videre in facie pulchri operis, neuũ vnũ qui quidẽ etsi interim inter nos beneuola quadã dissimulatione tegatur, vel celeretur: tamẽ si opus hoc exierit in manus eorum, qui carpere amãt aliorum, etiam bene dicta; futurus es in signum, cui à multis contradicetur. Cùm enim in ordine diuini huius sacrificij, tria illa digesturus materiã, intẽtionem, causamque finalem de materia agens dixisti post multa: Sed dicit mihi aduersarius; viuens, & sensibilis in corpore suo, mobilisque est Deus, & homo Christus: Corpus autem sacrificij vitam non habet, sensum non habet, mobile nõ est. Corpus igitur Domini non est. Ad hoc vos contra aduersarium: obsecro te quam in corpore Domini vitã requiris? Est enim vita animalis, est & spiritualis: Animalis vita quinque sensibus fungitur: visu, odoratu, auditu, gustu, & tactu. Hæc vita animalis est, carnalis est, caro est. Dominus autem Apost. dicit quod caro non prodest quicquam. Solam ergo spiritualem vitam in sacrificio nobis administrare sapientiam eius decebat, quæ est sanctificatio, benedictio, misericordia, & veritas, iustitia & pax. Hæc autem eius vita spiritualis sic est in corpore sacrificij, absque eius vita animali. Quomodo lux solis absque calore eius in corpore lunæ nobis repræsentatur. Primùm quid hoc sacrificij corpus appelletur, penitus non aduerto. Cùm enim ad benedictiones mysticas operante inuisibiliter verbo Dei, corpus in corpus, substantia mutata sit in substantiam: sicut in mensa nuptiali, aqua in vinum mutata Solum adfuit vinũ, in quod aqua mutata erat: sic in mensa altaris, solum adest corpus Domini, in quod verè mutata est vera panis substantia, nisi, quod de aqua nihil remansit in mutatione illa: De pane verò mutato, ad peragendum sacri institutum, mysterij sola remanet species visibilis. Vnde B. Ambrosius: ne (inquit) horror cruoris fieret. Ideo in similitudinem accipimus Sacramentum. Nam panis substantiam post Dominici corporis consecrationem in altari superesse, semper abhorruit pietas Christiana: nuperque damnauit in Berengario Turonensi; eiusque sequacibus. Nam si hoc admitteretur, iam verbum non incarnatum tantùm sed etiam si dici potest, in panatum diceretur: si sicut ille dicebat, panis sic in corpus Domini transiret, vt tamen panis esse non desineret: Corpus igitur sacrificij non aliud intelligo, nisi quod mortuũ est, & resurrexit: quod non corpus sacrificij, sed, sicut verè appellamus, corpus Domini: Quod ipsum esset, quod in altari sacrificatur, qui non concedit; in eorum numero se constituit, qui retro abierunt, dicentes: Durus est hic sermo. Sed & vos corpus illud sacrificij, aliquando appellatis corpus Domini: sed salua pace vestra, dictum sic infertis quod nescio an corpori sacrificij, sed corpori Domini nequaquã conuenit. Nam corpus Domini, immò Dominum Iesum in corpore suo ipso, tanquam in corpore, in quo nobis præsto est in altari, (quod non est aliud quàm quod sedet ad dexteram patris) motum & sensum habere & per omnia nostræ esse naturæ, licet alterius gloriæ, contradicet nullus nisi insipiens ille qui dixit in corde suo: nõ est Deus. Quod si corpus sacrificij visibilem illam speciem appellatis, quæ apparet in altari, videlicet propter similitudinem panis corporalis, stultus & ineptus erit ille aduersarius, qui ea requiret in specie panis, quæ propria sunt viuentis corporis, id est, vitam & sensum & motum: & non potius ea quæ propria sunt

C Thomas VValdensis 200. ab hinc annos totam hanc Paginam descripsit cap. 47. to. 4. de Sacramentis: nec non plerosque huius tractatus locos.

Id Argumenti producit Thomas VValdensis to. 4. de Sacram. cap. 41. & 47.

hæc extant apud Rupertum lib. 2. de offic. diuin. ca. 9.

Responsio Authoris libri de offic. diuinis: ad quem hunc Anselm. rescripsit. Anselmi responsum ad

D rationem superiorem hoc autem Thomas VValden. supra cap. 31. allegat.

s. Ioann. 2.

De consec. dist. 2.

Codices impressi hæc dicunt, sed aliquot verbis mutatis, in fine cap. 4. lib. 4. de Sacra. & c. 1. lib. 6.

Citantur hæc à Tho. VVald. cap. 44. to. 2. de Sacram.

Hoc vtitur testimonio Tho. VVal. c. 31. to. 2. de Sacram.

Ioan. 6.

Psal. 13.

hæc iterum Tho. VVal. supra.

A sunt illius speciei vt est rotunditas, albedo, & cætera huiusmodi. Nam similitudo illa panis, quæ in altari carnis se oculis ingerit, per se inspecta non est corpus Domini. Sed cùm esset quiddam priori simile, id est, pani inhærens vel accidens, migrante in Dominicum corpus substantia cui inhærebat, remansit ad peragendum sacri instituum mysterij. Quod quidem est visum contra rationem & omnis mundanæ sapientiæ, vt sublata substantia, substantiæ accidens subsistat: sed legi naturæ non subiacet Deus; immò ipsius legis lex est. Creator enim potest quoque accidentia subducto substantiæ fundamento, vel continere vel in aliam transferre substantiam, qui terram secundùm Prophetam appendit in nihilum: vel secundùm alium, super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam. Qui & de hoc ipso corpore suo, de quo agimus, hæc mirabiliter operatur quod etiam de diuina eius substantia vix potest capere humanæ animæ infirmitas, vt illud clausis ianuis introducat, & palpabile præbeat. Vt cùm in Sacramento distribuitur fidelibus, faciat de eo quod scriptû est, qui multû, nô abundauit, & qui modicum, non minorauit. vnoquoque momento & in dexteram patris sedeat in cœlis, & sacrificetur in mensa altaris. Itemque vno eodemque momento à solis ortu vsque ad occasum, ab Aquilone ad Austrum præsto sit omnibus fidelibus hoc quod tradidit ipse in sui memoriam celebrantibus fideliter. Quia de corpore cogitare non potest aliquis, qui sit in corpore. Est igitur in mysterijs vera Dominici corporis substantia, sed absque visibili specie sua, & est vera species visibilis panis, sed absque substantia sua. Vnde B. Augustinus. Quod, inquit, videtis in altari. panis est & calix quod nobis renuntiant oculi nostri: Quod autem fides postulat instruenda, panis, corpus est Christi, & calix, sanguis est Christi. Et Beatus Ambrosius vt sicut quæ erant, sint, & in aliud commutentur. Nihil enim falsum factum putandum est in sacrificio veritatis, sicut fit in magorum prestigijs: vbi delusione quadam falluntur oculi, vt videatur illis esse, quod non est omnino. Sed vera species visibilis panis, quæ fuit in pane, ipsa facta præter substantiá suam quodammodò in aliena peregrinatur continente eam: qui fecit eam, & ad suum transferente corpus. Quæ tamê trâslata ad corpus Domini, non eo modo se habet ad illud, quomodo accidens ad substantiam: quia corpus Domini in substantia sua, nec album efficit albedo illa, nec rotundum rotunditas: sicque de reliquis. Namque, sicut dicit B. Augustinus, visibiliter necesse est celebrari, quod tñ inuisibiliter necesse est intelligi: ad quod necessaria est species illa ad mysterij ritum: ad gustus suffragium necessario & pio consilio quasi perfunctorié admittitur quopacto in accipiendo Sacramento, consumitur. Consumptibilis enim erat, & obnoxia corruptioni: Quod esse non potest secundùm id de quo Propheta, nô dabis (inquit) sanctum tuum videre corruptionem. Deinde cû corpus istud sacrificij in viuere negatur, vita animali vellem diceretis apertius quàm vitam animalem dicatis. Dicit Apostolus vt spiritus noster & anima & corpus conseruetur in diem Domini. Secundùm hanc definitionem, quod in omni homine possibile est inueniri, duæ vitæ discernuntur quæ inuicem sibi aduersantur, spiritualis & animalis. Horum enim trium spiritus videlicet & animæ & corporis: cùm duo vltima primo seruiunt, vita est spiritualis. Cùm duo ptima, vltimò: vita est animalis. Hanc vitam appellare

Hoc testimonio Tho. Valden. liberat Ansel. à calumnia VVicle. c. 82. to. 2. de Sacram.

Iob. 26. cod. Imp. habet super nihilum.

Psal. 23.

Ioan. 22.

2. Cor. 8.

Exod. 16.

Vbi non ijsdem prorsus verbis, sed eodem sensu id legatur.

Hunc locũ à VViclefa vreperam interpretatũ Tho Valden. tuetur & explanat c. 82. 102. de Sacram.

B

B. Ambros. c. 4. lib. 4. de Sacram.

August. de cons. dist. 2. non hoc corpus.

Psal. 15.

1. Thess. 5.

animalem consuetudo est scripturarum talisq; est. homo qui non percepit quæ Dei sunt. Hac autem vita animali qui viuere dicit corpus Christi, non viuit ipse peiorque est omni animali. Quod si nomen animalitatis in hoc coarctemus, vt animalem vitam dicamus qua viuificatur tantum corpus, & sensificatur: quoniam quicunque corpori Christi post resurrectionem ex mortuis derogat vitam & substantiam nostræ naturæ, licet alterius gloriæ inuideat, maximè *vnum* astruat quod dicit: *Via est Christus* cum membris auferat resurrectionis spem, quam in capite videtur perimere. Ecce hoc est quod in opere vestro me offendit & nonnullos fratrum nostrum in quem sensum & id concurrere videtur quod paulo superius dixeratis. Sic enim ibi legitur quippe qui *visibilem panem sacrificij comedit, & cum fidelem a corde suo non credendo repellit, Christum occidit, quia vitam à viuificato se surgit, & dentibus suis mortuum lamat corpus sacrificij, ac per hoc reus est corporis & sanguinis Domini.* Et in hunc sensum consonare videtur quidquid propositum vel sumptum est in sententia illa de ma eria sacrificij sancti. Quod vtrum correctione indigeat, vestro legentiumque iudicio derelinquo. Nunc vnum est quod precor charitatem vestram, per ipsum qui est charitas, ne me quasi de integritate fidei nostræ dubitantem (quod longè sit à corde meo, & scientia mea,) æstimetur in opus studij vestri quasi censoriam tulisse sententiam iactabunda quadam temeritate sed fraterna charitate & amica sollicitudine (teste Deo loquor) pro vobis sollicitus: sic vellem hoc omne opus studij vestri, & laboris exquisitum esse, & circumspectum priusquam in manua exiret eorum qui foris sunt, vt qui rodere vellet, non inueniret vbi dentem posset figere, & vt syncerum vas nullum posset incrustare. vale:

C

1. Cor. 2.

Ruper. l. 2. de offic. c. 9. suprà.

integrum hunc locum. vsq; ad finẽ huius capitis, legere est exaratum, apud Tho. Vald. cap. 47.

D

Exponit causam suscepti huius operis Charissimo suo electa ex millibus suis ille sepsum.

Capus I.

CVm nuper *recta exigente causa*, cuidam fratri nostro breuiter de sacramentis scripsissem: sumpto inde cogitandi exordio, rationes quasdam ex patrum sententijs sumptas cœpi inuicem conferre: Et quædam quæ in libris eorum & maximè beati Augustini super hac re nonnullos turbare solent, in vnum colligens tentare cœpi vtrum aliquid inde possem conficere. Cùmque ex conflatione illa opusculum hoc nescio quomodo existet, vobis, præ omnibus, putaui destinandum: mihi, & vobis solummodò habendum: vt cùm in eo correxeritis quæ corrigenda sunt, & meum opus & vestrum sit cùm ego fecerim, vos correxeritis: nisi quod magis erit vestrum quàm meum, si non bene factum à me bene fuerit à vobis correctum. Post finem verò opusculi sententias ipsas patrum congessi, pro quibus explanandis & sibi inuicem conciliandis opus ipsum aggressus sum, licet per ipsum opusculum passim eas dispersérim & vbi opportunum fuerat, ipsa verba eorum ponere maluerim quàm mea.

Quomodo Christiano expediat accedere ad fidem, & quid sit ipsa fides.

Capus II.

CVm Christianæ fidei veritas quasi hoc speciali iure præemineat, vt non ipsa per intellectum sed per eam intellectus quærendus sit Cuius intellectus, omnem à se compescit superbum

A vel curioſum intellectorem, vel eum qui multis & varijs quæſtionibus in fide non quærit niſi gloriam ſuam, vel eum qui quaſi ratiocinando & rettactando dubijs quibuſdam deliberationibus explorat vtrum credendum ſit quod credendum indicat diuina auctoritas. *Matth. 5.* Beati verò pauperes ſpiritu, qui paruulos ſe cognoſcunt & lacte nutriendos, dunec apti ſint ad ſolidum cibum, *attendũt *thas accedunt* ſimpliciter ad fidem, quos ſuſcipit & exercet, & eorum eſt quæ non omnium eſt fides. Aliudque eſt fides, aliud ſcientia: ſcientia ratione & intellectu colligitur, fides vero ſola auctoritate inducitur. Qui ergo nihil credere vult, niſi ratione vel intellectu præcedente, hic rem confundit & ſcire omnia volent, nihil credens, fidem quæ in ipſo eſt videtur adnullare. Sed credere oportet accedentem *Paul. He. 11.* ad Deum quia eſt ſcriptura, & iuſtus ex fide viuit. *Abac. c. 2.* Vnde cùm de Sacramentis ſancti ſanctorum corporis Domini noſtri Ieſu Chriſti: quod illemet ipſe, ſcripturus non abs re puto de hoc & de huiuſmodi *Boetius* cogitantes vel loquentes mecum pariter commonere non nimiũ inniti ſenſui ſuo, ſed prudentiæ ſuæ ponere modum. Intendere verò aciem mentis in rem de qua agitur & ſecũdum Boetij viri prudentiſſimi ſententiam, ſicut res eſt ſic de ea fidem capere tentare, non enim eſt hominis rationem habentis, cum tractat diuina penſare ea ex his rebus quæ intra Deum ſunt, & omnipotentiæ immenſitatem intra terminos noſtræ poſſibilitatis anguſtare, eamque naturam quodam modo diſputando velle informare ad exemplum non imitabile, in qua ſtant eſſentialiter omnes cauſales formæ rerum labentium temporaliter. In hac enim deſurſum non deorſum trahenda ſunt rationum exempla per probationum argumenta. Alioquin qui hoc non facit, B ſimilis ei æſtimandus eſt qui fontem riuo, & non riuum fonti attribuit.

Quomodo æſtimandum ſit de corpore Domini.

Caput III.

HAc igitur conſideratione myſterij, Chriſti carnem ſapere nõ debemus ſecundùm carnem. Nam etſi Chriſtum ſecundùm carnem nouimus, ſed nunc iam non nouimus. *2. Cor. 5.* Rurſumq; carnis veritatem non ſic debemus quaſi ſpiritualiter *Aduerſus VViclefum. id producit Tho. V al. c. 51. to. 2 de Sacram.* ruminando attentare, vt naturam verbo Dei vnitam non tamen in verbum mutatam quaſi ratiocinando videamur deſtruere. Nam Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula: qui naturam illam, quam carni communicauit & ſanguini, vt fratribus per omnia aſſimilaretur miſericors pontifex: ſic glorificauit vt non deſtrueret, ſic prouexit vt non exinaniret, ſic enim eſt cogitandum *al. rimando* corpus Domini ſicut eſt, noſtræ ſcilicet naturæ, ſed alterius gloriæ. Eſt enim quidem non quid *al. curuãdo* ſpiritus aut Deus, ſed tamen ſpirituale quodammodo & diuinum. Si enim noſtræ humilitatis corpus *Hebr. 13. al. ſimile. Philp. 3. Coloſſ. 2.* reſurrectione glorificatum, ſpirituale erit inquantum, ſpirituali potentia, & incorruptione & gloria præeminebit. Quanto magis iſtud, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, eius qui reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium eſt Chriſtus. Si in nobis fiet tunc vt quicquid mortale eſt, abſorbeatur à vita, quicquid hominis eſt in melius commutetur, vt quod nunc eſt anima & corpus tunc fit totum ſpirituale vel Spiritus: *al. vnitis.* quantò magis quod ex iniunctis in idipſum naturis naturæ vtriuſque res eſt mente carens in vtroque Deus & homo Chriſtus, cùm in virtute reſurrectionis ſuæ ea quæ erant paſſibilis & mortalis hominis, finem fecit habere formam. Illam quam diranda erat tantæ glorificationis augmento, & C in ſemetipſo prouexit, vt ſicut dicit Apoſtolus, exaltaret illum & donaret illi nomẽ quod eſt ſupra *Philid. 2.* omne nomen: & ſi natura carnis, ex quo ſummæ illi naturę vnita eſt in tanta vnitate ei ab ipſo conceptu virginis eſt concepta, vt nec ſine homine diuina, nec ſine Deo agerentur humana: Et per hanc vnitatem etiam in diebus carnis ſuæ homo Chriſtus potuit diuina. Quantò magis cum exaltatione illa qua illũ exaltauit Deus, humilitas eius mutata eſt in gloriam, infirmitas in virtutem, mors in vitam? Nam quod de humanitate eius per reſurrectionem glorificata ſecularis philoſophiæ ratiocinationibus *refertur hic locus à Tho. VVal. c. 73. to. 2. de Sacram.* videtur inſuſceptibile, vt clauſis ianuis ad diſcipulos intraret mortalis exercuit v. c. dũ de thalamo vteri virginalis ad cùrrendam viam diſpenſationis humanæ clauſis naturę ianuis proceſſit. Quod ſi corpus illud intrare & exire per clauſa potuiſſe, virtus auctoris & pietas fidei eſſe fecit *Ioan. 20.* credibile, alia etiam quæ præter naturam corporis ſunt, poſſe corpus illud vel potuiſſe, non video quid facere poſſit incredibile.

Chriſti corpus eſſe in diuerſis locis vno tempore non tamen vbiq;. Cap. IV.

NAm etſi ſpiritus noſter in quo ad imaginem Dei conditi ſumus, cùm ſecundùm imaginem eius qui creauit eum in regno machinæ corporalis, cui præeſt ſic quodã modo ſe habeat, quomodo *His vtitur Tho. ſupra.* Creator in regno creaturæ ſuæ, vt ſicut ille vbiq; locorum eſt, & totus eſt, ſic iſte in toto corpore ſuo ſit, & vbiq; totus ſit, licet ratio humana non comprehendat modum quo id fiat. Cur tandem difficile videbitur naturã carnis illi ſummæ naturæ ſic vnitam eſſe vt eius facta ſunt omnia quę illius ſunt, maximè poſt reſurrectionis D glorificationem ex diuina potentia poſſe vt in diuerſis locis, ſic non diuerſo tempore. Nam vt ait Apoſtolus, & *2. Cor. 13.* ſi crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, viuit tamẽ ex virtute Dei: ſicut enim dignioris & ſubtilioris naturæ ſpiritum rationalem conſtet eſſe, quã quodlibet corpus. Iſtud tamen corpus quod ſuper omnes cœlos in eo qui ſuper omnia eſt, meruit exaltari dignus & ad omnia quæ voluit ſubtilius & efficatius putu eſſe quàm ſint aliqui non ſolum inferiores ſpiritus, ſed & omnes illi qui cœlorum nomine *Hebr. 1.* meruerunt appellari. Nam quamuis etiã corporalis eius eleuatio, qua ſuper cœlos eleuata eſt illa natura, procul dubio ſit credenda, tamen exaltatio qua exaltata creditur ſuper cœlos, ſic diuerſiſſimè intelligenda eſt, vt dignitate, gloria, & poteſtate ſuper omnia cœleſtia credatur glorificata. Cùm ſederit enim, vt ait Apoſtolus, ad dexteram maieſtatis in excelſis, tãtò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Et profectò dextera non aliud intelligenda, quàm ea, quæ maieſtas illa habet potiora. Nec tamen naturam corporis Dominici vbique eſſe dico, quia *Hac authoritate VViclefo reſpõdet Thomas VVal. c. 73. to. 2. de Sac.* nec opus eſt, niſi vbi vult, & niſi fidei certo ſacramento hoc operatur ad quod aſſumpta eſt & glorificata myſterijs videlicet ſaluationis humanæ. Ambroſius. *non enim ſecundùm naturam diuinitatis interpretandum eſt quod per illam naturam eſt.* Nam etſi credamus à Chriſto carnem ſuſceptam, non *Amb. lib. de incarn. c. 4. in principio verbis paulò immutatis.* tamen diſcernamus naturam verbi & carnis, nobis dicetur ſi rectè offeras, recteque non diuidas peccaſti. Deus enim ſolus neceſſariò vbique eſt, quia cùm omnia in ipſo conſtent, nec poſſet eſſe vbi illum conſtringeret deeſſe. Ideoque ſubſtantiam eius & potentiam vbique adeſſe ineuitabile exigit neceſſarium. Si ergo conſtat in diuerſis locis vno

horæ

A horæ momento esse posse corpus Christi, sed lege creatricis naturæ non creatæ. Cùm autem creatæ naturæ natura sit creatricis naturæ legibus in omnibus obedire, si aliquando acta sua resoluenda illi permittit qui ea instituit & ordinat, non debet videri errare & deuiare ab ordine suo, maximè etiam & illa natura quæ in vnitate naturæ coniuncta est illi verbo per quod facta est omnis creatura & per quod non posset amodo esse, nisi sicut dicit *Euangelista, in ipso vita esset* Sic tamen cogitemus illam naturæ vnitatem, qua licet Deus sit & homo,
Ioan. 1. non duo tamen sed vnus est Christus, secundùm
Ex Athanas. Symbo. quam ipse Dominus: *nemo*, inquit, *ascendit ad cælum, nisi qui descendit de cælo.* Et de qua Apostolus, *si*, inquit, *cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*: cùm homo Christus quantum in suæ
Ioan. 3. proprietate naturæ, id est, humanæ ante concep-
1. Cor. 2. tum virginis non fuerit, nec in suæ proprietate naturæ Dominum gloriæ crucifigi possibile, si, inquam, hanc personæ cogitemus vnitatem, participationem humanæ naturæ cum Deo: & in cœlo, & in terra, & vbique, etiam ante conceptũ virginis & fuisse & esse credendus est homo Christus. Quemadmodum secundùm participationem diuinæ cum homine naturæ, procul dubio Dominus gloriæ credendus est crucifixus, secundùm hanc enim naturæ *vnitatem* vno momento Christus Dominus & in sepulchro quieuit, & in cœlo, & in terra, & vbique fuit, sed secundùm vnitatem solam: eodem temporis momento in sepulchro quieuit, sed in carne sola. Eodem tempore in inferno erat, suos liberans, sed anima sola. Eodem tempore in cœlo ad dexteram patris sedebat, sed in deitate sola. Et si de quolibet horum requiramus, Christum Dominum planè respondendum est fecisse, sed secundùm proprietatem cuiuslibet substantiæ. Sed de hac corporis eius præsentia non
B modo agitur, sed secundùm illam naturam de quà agere cœperamus, adesse vno tempore in diuersis locis Dominus in corpore suo, incomprehensibili & inenarrabili modo, certa tamen fide, vbicunq; exigit res salutis humanæ. Qui enim in manifesta-
Psal. 46. tione illa corporis sui, in qua post resurrectionem ascendit in cœlum in iubilatione Apostolicę congratulationis, & voce tubæ angelicæ testificationis vno aliquo loco continetur quicunque ille locus sit, quem nemo velit inuestigando quærere, qui non vult errare, futurus ibi vsque ad tempora restitutionis omnium, & tunc demum venturus quemadmodum visus est ascendere & in cœlum.

Quomodo necessaria nunc sit nobis præsentia Corporis Domini.

Cap. V.

SIcut enim exigit necessitas salutis humanæ, vt adsit vbi opus sit: sic etiam exigit, vt sic adsit corpus eius, sicut opus est. Iam enim non est necessaria nobis illa eius manifesta præsentia, qua hic cum hominibus conuersatus est Christus: cum natura nostra eius morte redimenda fuit, in qua solus innocentem se inuenit. Etenim aliter crucifigi non poterat nisi ex infirmitate, & nisi in manifestatione carnis, & distinctione membrorum exhiberet se talem qui crucifigi posset. Necessaria tamen nobis est præsentia eius eo modo quo eam necessariam ipsa veritas testata est, dicens: Nisi mã-
Ioan. 6. ducaueritis carnem & biberitis sanguinem meum non habebitis vitam in vobis manentem. Oportet igitur nos Christi carnem manducare, si vitam in nobis manentem volumus habere. Nam caro eius verè est cibus, & sanguis eius verè est potus. Quod

C enim potu & cibo appetitur in hoc solo cibo præstatur: scilicet vt vltra non esuriatur. Et sicut igitur cibo id appetitur, vt viuatur, sic ad eam vitam qua viuitur, solummodo per hunc cibum peruenitur. Cibus enim hic ad vitam æternam animæ conferendam collatus est, non ad ruinas sustentandas huius miseræ vitæ, quę vapor est ad modicum parens Hic ergo modus est, quo necessaria nobis est ad salutem & vitam præsentia corporis eius, videlicet vt manducetur à nobis factus panis noster quotidianus Oportebat autem vt sicut cum necessaria nobis fuit visibilis eius præsentia inuisibile in suis, visibile factum est in nostris verbum caro: sic cùm res exigit nostræ salutis vt manducetur caro eius, quòd non est ipsa caro in natura sua hac in aliena, manducabitur. Quod in nullis rebus aptius fieri potuit, quàm in eis, quæ inter omnia victualia humani corporis quodammodò tenent principatum, quæ sunt panis & vinum. Nam & ad literam præ cunctis cibis panis cor hominis confirmat, & vinum lætificat. Quid ergo diuina pietate dignatus est in humeros suos eleuare ouem perditam. i. in vnitatem personæ suæ assumere corru- Psal. 103.
ptam naturam nostram: idem nunc terrenam substantiam panis suscipiens in virtute diuinæ potentiæ cui in omnibus & per omnia subest, cùm voluerit posse, transmutat in veritatem carnis suæ. Sup. 18.

De visibili specie in Sacramento Corporis Domini.

Caput VI.

DVm verò mutat naturam in naturam, substantiam in substantiam, corpus in corpus, hoc solum de eo immutatum in eo in quod mutatum est, facit superesse quod res exigebat, scilicet, vt cùm panis substantia in illam transiret substantiam, quæ sedet in dexteram patris. De qualitate prioris substantiæ hoc sibi vendicet, vt secundùm ritum mysterij tractabile fiat, & gustabile ex D
illa natura, quod non erat ex sua: & cõtra omnem secularis philosophiæ rationem & intellectũ mutata panis substantia in aliam substãtiam ad quoddam mysterij obsequium quædam accidentia, quę illi inhærebant, sic transtulit in mutatam. Vt corpus Domini licet albedo non faciat album, nec rotunditas rotundum, sed huiusmodi omnia sic cõseruantur: vt licet vero humanitatis eius corpori adsint, non tamen insint, non tamen istud inficiãt, vel afficiant sicut accidentia substantiam cui accidunt; sed exterius seruientia ad corpus Domini quodammodò obtegẽdum quod in forma & natura sua verè persistit quoddam vnum, quod pani inerat naturaliter & non inerat corpori Domini, & inesse illi exigebat res Sacramenti tegminis sui obsequio in istud faciat transire vt verè fiat secũdùm ritum mysterij tractabile & gustabile, quod non erat in qualitate naturæ suæ & hoc mihi videtur illa species panis visibilis in Sacramento altaris. Sed nec magis mirandùm hoc est, quod post substantiam facit Deus subsistere accidẽtia: quàm hoc quod ipse est substantia nulla recipiens accidentia, quicquid est substantialiter existens, sine qualitate bonus, sine quantitate magnus sine loco vbique præsens aut patiens, sicq; de reliquis.

Disputat de naturali mutatione formarum, vt in clarius argumentum transubstantiationis.

Caput VII.

SED libet de communi & naturali. & secũdùm naturam possibili natura vel formarum transmutatione subtilius aliquid indagare, vt videamus & intelligamus quid in sacrificio sancto secundùm

cundùm naturam, quid supra naturã faciat noster omnium creator & ordinator Deus. Boetius, sola quippe mutari transformariq; in se possunt quę vnius habent naturæ commutatiuæ substantiã. Sed hęc omnia secundùm ea quę in se & facere & pati possunt. Id verò probatur hoc modo, nec enim potest in lapidẽ permutari, nec in herbã, nec quodlibet aliud corpus. in quod aliud transfigurari potest, nisi & eadem sit materia rerum in se transeuntium & à se & facere pati possunt, vt cùm vinũ atq; aqua miscentur, vtraq; sunt talia quę actũ sibi passionemq; communicent, potest enim aquę qualitas à vini qualitate aliquid pati: Et iterũ vini qualitas ab aquę qualitate aliquid pati. Atque idcirco si multũ quidem fuerit aquę, vini verò paululum, non dicetur immixta, sed altera alterius qualitate corrumpitur. Si quis enim vinum infundat in mare, non mixtum mari vinum sed corruptũ in mare. Idcirco quoniam qualitas aquę multitudine sui corporis non passa est à qualitate vini sed potius in seipsum vini qualitatem propria multitudine cõmutauit. Si ergo sint mediocris atque æqualis vel paulo inęqualis naturæ quæ à se facere & pati possunt, illę miscentur, & mediocribus inter se qualitatibus temperantur, Atq; hęc quidem non in corporibus omnibus, sed ijs tantùm quę à se vt dictũ est, & facere & pati possunt communi atq; eadem materia subiecta. Omne enim corpus quod in generatione & corruptione subsistit, communem videtur habere naturam, sed non omne vel ab omni, vel in omni vel facere aliquid, vel pati potest. Corpora verò in incorporea nulla ratione poterunt permutari, quoniam nulla communi materia subiecta participãt quæ susceptis qualitatibus in alterutrum permutẽtur. Corpus verò Domini cum **B** pane vnius habet commune materiæ subiectũ. In quantum enim corpus Domini & generari potuit & mori: communem cum pane isto terreno videtur sortiri materiã. In quantum verò panis cũ corpore Christi cõmunem habet materiã, potestatem habet in istud transmutari, nec cùm hoc fit, à natura vsquequaq; receditur. Si enim multitudini maris, modicam vini guttam transformare in suam naturam, in tantum vt de ea penitus nihil videatur residuum, est possibile; magnitudini vel multitudini virtutis Christi, quã cũ de patre vnus est homo, Christus omnipotenti creatoris actiona, & obedientissimæ creaturę passione panem in suum transmutare corpus erit impossibile? Et cui creare de nihilo & formatũ & formam fuit facile, mutare formatũ & cõseruare formã, quomodo erit difficile? Sic itaq; vt dictũ est, ad mysterij ritũ, ad gustusq; suffragiũ quibusdam vt à pio redẽptore posse factum est verbis piè, & sanctè, & verè corpus eius mãducat, quotiens verbo panem istum benedicit, id est, transmutat in corpus suum.

De necessaria huius Sacramenti manducatione & modo manducationis. Caput VIII:

1. Cor. 2.

SEd cùm homini illi, qui non percipit ea quæ Dei sunt, absurdum & plenum horroris videatur, vt seruus manducet Dominum suum, omni diligentia considerãdum nobis est, quomodo ad verã vitam talis sit cibus nobis necessarius, vt sine *Ioan. 6.* hoc ad illã peruenire impossibile sit. Modus etiam manducandi subtilius discutiendus videtur, ne omnis, qui corporaliter videatur manducare, cõfidat se vitam in semetipso manentem habere, sed iam dictum quæ sit ipsa vita ad quã nos viuificet ipse cibus. Quod enim per hunc potius animę vita quęratur, quã corporis, nulli dubium est. Liquet enim omnibus quod sicut vita corporis est anima, **C** sic animę Deus. Deus aũt Charitas, vita ergo animę rationalis est charitas Dei, vt ergo ille ametur, *1. Ioan. 14* qui ipse est amor suus, & qui habetur vbi amatur, ad hoc enutrire non debet cibus iste. Quicquid enim redemptor noster in carna fecit, ob hoc vtiq; fecit vt amaretur à nobis: nõ quod egeret ipse nostro amore, qui bonorum nostrorum non eget. Per *Psal. 15.* omnia sufficiens ipse sibi: sed quia quos beatos facere susceperat, nisi eum amando non poterãt esse beati, neq; verò solummodo amore quo nos prior dilexit, sed omnimodis amoris obsequijs vt amaretur à nobis quodammodo laborabat mereri, infirma nostra curando, mortua resuscitando, ignobilia mundi eligendo, fortia eius confundendo, terrenorum odium, cœlestiũ amorem commendando. Ideo quippe descenderat ad nos, vt amorẽ nostrum in terrenis dispersum & putrefactum beneficia pietatis exhibẽdo in se colligeret, & in nouitatem vitæ reformaret, & abstractum & emẽdatum à fæce earum rerũ quę cum ipso pariter amari non possunt, secum sursum leuaret. *Augustinus* in libris confessionũ. Sic enim illa summa maiestas superioribus creaturę partibus supereminens subditos erexit ad seipsam. In inferioribus enim ædificauit sibi humilẽ domũ de limo nostro per quã subdendos deprimeret à seipsis & ad se traheret *Rom. 7.* finiens timorem & mittens amorem ne fiducia sui progrederetur longius, sed potius infirmarentur *Ioan. 14.* videntes ante pedes suos infirmatam deitatem ex participatione tunicę pelliceæ nostrę *& lapsi per-* *Coloss. 2.* *flarentur in anima:* Illa aũt surgens leuaret eos, quid enim faceret miser homo? quis eum liberaret de corpore mortis huius nisi gratia Dei per Iesum Christũ Dominum nostrum in quo cùm princeps huius mundi non inueniret quicquã morte dignũ **D** occidit eum: Et sic euacuatum est Chyrographum *Osea 11.* quod erat contrarium nobis. Ille verò libens pro omnibus gustauit mortem & liberauit eos qui per totã vitam timore mortis obnoxij erant seruituti, sic quoq; in mortis consortio filius Dei fieri dignatus est nobis amicus, vt Deum agnosceremus similem quodam modo nobis factum, eiq; fiducia relinqueremus hostem nostrum, & fugeremus ad redemptorem nostrũ: qui interim descẽdit ad sublauandum nos, vt nec hoc abhorreret à nobis pro nobis suscipere, in quo maiorem & digniorẽ vita nostra inimicus se gloriabatur existere. Cedendo enim illi in passionibus & moriendo paulo minorari visus ab ipsis apostaticis Angelis: quia mori potuit, illi qui mori nõ poterat impotens apparuit & non formidabilis. Sic enim ait propheta, Oseas attrahendi eramus in vinculis charitatis Sic curãdi erant qui se amabant vsq; ad contemptum Dei, vt discerent Deum amare vsq; ad contẽptum sui. Hic enim non propter se, sed propter nos prouocabat in nobis quod propter ipsos nos in seipso exercebat in nobis: videlicet vt disceremus amare vsq; ad contemptum nostri, qui nos prior amauit quodammodo vsq; ad contemptum sui. Saluo enim altero redemptionis nostrę Sacramento huius rei gratia carnem suscepit, susceptamq; necessitatibus naturę iniurijsq; & passionibus exposuit, fecitq; vel dixit, quicquid per carnem vel in carne fecit vel dixit. Cùm ergo de carne sua amandi se tantam ingerit materiam, magnam & mirificã animabus nostris vitę alimonia ministrat, quã tunc auidis faucibus sumimus, cùm dulciter recolligimus, & in ventre memorię recondimus, quęcunq; pro nobis fecit & passus est Christus, hoc est, conuiuiũ de carne Iesu & sanguine, qui cùm communicat,

A nicat, habet vitam in se manentẽ, tunc enim communicamus, cum fide ardẽte quę per dilectionem operatur, reposuimus in mensa Domini qualia ipsi sumpsimus, videlicet, vt sicut ille totũ se prębuit pro salute nostra nulla sua necessitate: sic nos totos fidei eius & charitati exhibeamus necessitate salutis nostrę. In hoc inest conuiuiu quicunq; saginatus nescit panem suum ociosus comedere; sed solicitè cum muliere eius ardet de nocte huius seculi cõsurgere ad lucernam verbi Dei, vt labores manuũ suarum manducet, & bene sit ei. Sicq; in Christo manet bonus conuiua Christi proprię dilectionis affectu, habetq; Christum in se manentẽ per sanctę operationis effectũ. Quod cùm vtrunq; Donum Dei sit, totũ accrescit magis ac magis ad cumulum amoris in illum quem perfectè amare est perfectè bonum esse. Hunc aũt cibum plus manducat, qui amplius amat: Et plus amando rursus qui plus & plus manducat, & plus & plus amat. Licet huius amoris in hac vita non nisi pignus quoddã accipiamus, plenitudinem eius, in præmium, in futuro seculo espectãtis. Et ecce hoc est manducare illam carnem de qua dicit Iesus. Qui manducat carnem meam, in me manet & ego in eo.

Psal. 127.

Ioan. 6.

De duplici acceptione Corporis Domini secundùm Hieronymum in Epistolam ad Ephesios

Caput IX.

Sed dupliciter intelligitur caro Christi vt spiritualis illa sit, & diuina, de qua ipse dicit. *Caro mea verè est cibus*: Et caro illa quę crucifixa est & sepulta. De carne enim illa priori, quę crucifixa est, hęc altera procedit, & secundùm Psalmistã, educit Deus panem de terra: cùm à terreni corporis agro, B quem à nobis assumpsit, mysteriũ profert cœlestis panis ac poculi salutaris quo reficitur Ecclesia, & sicut corpus *Domini*, quod mortuum est in Euãgelio granum frumenti vocat cadens in terrã: sic in psalmo adeps frumẽti vocatur illa mystica caro, ad quã Dominus discipulos hortans dicebat, nisi mãducaueritis carnem meam & biberitis sanguinẽ meum non habebitis vitã in vobis manentẽ. Et in Sacramentis corpus Domini facit sanctę Ecclesię fides cuius generaliter est ipsum sacrificiũ cuiuscũq; sit meriti, per quem fit. Spiritualem verò illã carnem per gratiam Dei vitę meritum efficit & affectus mentium in cordibus ministrantium & percipientium vnde istud: vt nobis fiat corpus & sanguis filij tui: nobis, inquit, fiat, fit enim procul dubio corpus Domini in mensa altaris semper, cùm solemne istud celebratur mysteriũ ritu quo debet, sed non semper eis fit per quos fit:

Eadem penè sunt quæ Hieronym. commentatur.

1. Ioan. 6.

Psal. 103.

Ioan. 12.

Psal. 80. & 147.

Ioan. 6.

In 7. parte Cano, missæ.

Cùmq; hac ratione dupliciter hęc caro intelligatur, sicut altera intelligi potest sine altera, sic & altera manducatur sine altera, vnde istud in canone: vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinẽ sumpserimus omni benedictione cęlesti & gratia repleamur Non enim omnes qui corporaliter corpus Domini sumũt ex participatione altaris spiritualiter illa benedictione cęlesti, & gratia replentur. Vnde est & istud: vt quod temporaliter gerimus, ęternis gaudiis consequamur. Et; vt quęcunq; visibilibus mysterijs sumenda percepimus inuisibili consequamur effectu. Et multa in hunc modum. Nam secundùm Isaiam omnes voluptatum amatores magis quàm Dei sanctificantur in hortis & liminibus, quia mysteria veritatis non valent introire, & comedũt cibos pietatis, dum non sunt sancti corpore & Spiritu: neq; comedunt carnem Iesu, neq; bibunt sanguinem de quo ipse loquitur. *Qui manducat carnem meam* &c. Sanctificantur quippe in liminibus, qui C in Sacramento hoc solum attendunt, quod corporaliter accipiunt, & sanctum quoquo modo venerantur. Sicq; comedũt cibos pietatis, sed pietatem ipsam repellentes à corde sanctificationem glorię cęlestis intra domus suæ limina nolunt recipere. Non enim efficiuntur corpus Christi sumendo corpus Christi. Ideo & carnem Iesu, de qua supra diximus non manducant neque sanguinem bibunt: *Qui* aũt manducant & bibunt, ad iudiciũ sibi manducant & bibunt. Nam sicut sol vno radij sui calore hinc ceram soluit, vnde lutum stringit: Et non diuersus in se, diuersè operatur in rebus contrarijs, vtens materijs, sicut eas inuenit: sic Christi gratia quantum in ipso est vno modo infundit se in omnes, sed diuersos inueniens animos diuersè in eis operatur, hunc in amorem suum misericorditer emolliens, illum iustè non iuuando indurans: nam cuius vult miseretur, & quem vult indurat, fuit Iudas in conuiuio Saluatoris, cui fuit venenum buccella Dominica quã de manu eius suscepit, quam cùm suscepit, inimicus in eum intrauit, non quia malum, sed quia bonum malus male accepit, de vno enim pane Iudas accepit, & Petrus, sed tamen quę pars fideli cũ infideli? Petrus enim accepit ad vitã, Iudas ad mortem. Itaq; secundùm diuersum intellectum & diuersum effectũ cùm vnius sit panis Christi, Alter tamen quodammodo quẽ sumpsit Petrus, alter quem sumpsit Iudas, alterq; sumi potest sine altero.

In 8. p. Canon. missæ.

In collecta post communionem de omnib. sanctis iuxta missale Rom. paris. & Vict.

In collecta post com. Ascensionis.

Esaia 66.

1. Cor. 11.

Hanc similitudinem atq; adeo sequentes periodos Tho. Wal. producit c. 32. de sac. tom. 2.

Rom. 9.

Matth. 26. Mar. 14. Luca 22. Ioan. 13.

Ex D. Aug. Tract. 26. in Ioannem.

Idem verbis parum mutatis scribit Aug. l. 2. contra lit. Pet. c. 8.

Caput X.

Sed iam de spirituali manducatione spiritualis carnis Christi satis vt puto dictum est: quę, vt multa breuiter concludam, nõ est aliud quàm ponere corda in virtute eius & totã rem ducere in affectum. Iam & ipse rei ordo videtur exigere vt de corporali alia differamus Corporalis autem man- D ducatio est, corpus Domini corporaliter percipere siue dignè, siue indignè: siue ad vitam, siue ad mortem. Licet enim illa sufficiat, si sic ineuitabile cogat necessarium, tamen & hæc non est omittenda, sufficit enim per se illa.

Psal. 47.

Quia nulli aliquatenus est ambigendum tunc vnumquemq; fidelium corporis sanguinisq; Dominici participem fieri quando in baptismate membrum efficitur Christi. Nec alienari ab illius panis & calicis consortio, etiamsi antequam panẽ illum comedat, & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat. Sacramenti quippe illius participatione, sanguinisq; Dominici participem fieri quando in baptismate membrum corporis fiat. Ac beneficio nõ priuatur quando in ipso hoc quod illud Sacramentum significat inuenitur, non tamen negligenda est Sacramenti perceptio, quia vterq; domus nostræ postis, Id est, corpus & anima signandus est agni sanguine ne ab exterminante vastetur, & flagellũ appropinquet tabernaculo nostro: sed & natura carnis nostræ, quæ in primo parente suo cibo vitiata illicito; originali propagine peccato, & pœna peccati tota erat infecta, & morti æternæ addicta, id est; simul tradita corruptioni: in alterius cibi curãda erat antidoto, sicut pulcherrimè Christianus Poeta dicit: *Qui pereuntem hominem vetiti dulcedine pomi instauras meliore cibo, potuq; sacrati sanguinis infusum depellis ab angue venenum.* Sumpta enim ore carnis nostræ caro Christi nequaquam æstimanda est lege communi ciborum. Hic enim cibus non est ventris sed est mentis, dissimilis omnino ab illis cibis de quibus dicitur: omne quod in os intrat in ventrem vadit, & per secessum emittitur.

Augustinus in sermone ad infantes ad altare de Sac. vt notauit Ioannes Piscatorius in Epitome operum August. simile penè videre est 4. sent. dist. 9. & de cons dist. 2.

Quia passim est.

Tho. VVal. c. 81. to. 2. de Sac. id citans Boetiũ putat hunc esse Poetam

A Hic est cibus qui nō vadit in corpus, quia nequaquam sicut alij cibi in naturam vertitur corporis, sed corpus nostrum vertit in suam naturam, & futuræ resurrectioni & perpetuæ incorruptioni illud præparans & coaptans, & in nobis & vbi erat, scilicet, in dextera Dei patris. Sic enim naturalis per Sacramentū proprietas perfectę Sacramētum sit vnitatis, cùm hęc accepta atq; hausta id efficiūt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eodem secundū hoc quod nos sumus in Deo. Est hęc ergo vitæ nostræ causa, quod in nobis carnalibus per carnem Christum manentē habemus iunctum nobis per eum ea conditione qua viuit ille per patrē.

Quòd Corpus Christi sit Sacramentum Corporis spiritalis. Caput XI.

SCiendum est autem, quod carnis illius, vel corporis spiritualis (de quo iam supra multa diximus) Sacramentū, est caro vel corpus Christi: quod in ara crucis, & in altari sacrificatur, & corporaliter mādu catur. Nemo aūt nouitatis me arguat pręsūptorē, quòd corpus Christi sacramētum appellem corporis Christi: Nam & Paulus ad Timotheum magnum dicit esse pietatis Sacramentum quod manifestum est in carne. Sed & B. *Ambrosius* in libro ad Gratianum dicit apparuisse hominibus vnigenitū patris per Sacramentū assumpti hominis. Cæteriq; Ecclesiæ doctores Sacramento tenus eos dicunt corpus Christi manducare, qui manducāt indignè. Quos tamen mādu care corpus Christi iam supra præstructum est, licet non manducent carnē illam, quæ viuificat per spiritum viuificātem. Permittuntur siquidem, sicut Iudas ad iudicium suū in carnem illam, vt ita dicam, corporalem incurrere, de qua dicit Apostolus. Et reconciliauit nos in corpore suæ carnis per mortem, quæ illius alterius est carnis Sacramentum. Permittuntur mira Dei potentia corpus Christi indignè manducando ipsum Christum sibimet rursum, vt *ait Apostolus* crucifigere, & ostentui habere, & quasi inuitum indignis & pollutis manibus quodammodo sibi alligare, dum Sacramento tenus manducant corpus eius, quod ipse omnibus parauerat in cibum vitę ęternæ. Qui non pollutum ducerent sanguinem testamenti considerarent horrendū esse incidere in manus Dei viuentis inquem coinquinatas ipsi manus iniecerunt, dum manducant non dijudicantes corpus Domini. Mitis tamen Iesus dū tempus patientiæ est, qua pietate Iudæos tolerauit irridentes, conspuentes, crucifigentes. Eadem & istos tolerat: quales fuerunt, tales propriè circa eum existentes: Sicut igitur dicere cęperamus, altera Christi caro alterius est Sacramentum. Sacramentum enim est sacræ rei signum: signum autem est quod præter speciem quā ingerit sensibus, facit aliquid aliud in mentem venire. Caro autem illa, quę ideo dicitur esse cibus, quia veram efficit vitam, Sacramentum habet carnem Christi, quæ crucifixa est & resurrexit, quia consideratio huius cur fuerit assumpta, cur sic dispensata illam vinētem facit venire in refectione mentis. Rursumq; caro quæ crucifixa est in panis visibili forma suum habet Sacramentum: quia cùm in mysterijs consideratur fractio, depositio, & eleuatio eius &c. Quæ licet visibiliter celebrantur, inuisibiliter tamen intelligūtur facit venire in mentem fidelium mortem vel sepulturam vel ad cęlos ascensionē totumque ordinem rei cuius est Sacramentum. Licet etiam in eo quod panis inter omnes cibos tenet principatū, visibilis illa species eius carnis possit esse Sacramentū: quę ideo verè dicitur cibus quia nutrit ad verā vitā, sed visibilis caro Christi cùm sit Sacramentū illius carnis, spiritualis tamen verè caro Christi est: illa verò species visibilis panis nō est caro vel corpus Christi per se cōsiderata: nisi quod hoc nūcupatur ea cōsuetudine scripturarū qua plerumq; Sacramenta sortiūtur nomina earū rerum quarum similitudinem aliquā gerunt. Ideo & earum rerū Sacramēta sunt, si enim sacramenta quandā similitudinem earū rerum quarum Sacramenta sunt, non haberēt, omnino Sacramēta nō essent, propter quarū similitudinē sicut petra dictus est Christus, inquit, petra aūt erat Christus: sic corpus Domini potest nūcupari: Et manna illud quod patres incredulorum Iudęorū in Sacramētum Dominici corporis mānducauerunt, & mortui sunt: nō quia manna malū erat, sed quia malè manducauerunt. Hac ratione corpus quod de nobis sumpsit, & manna illud nō quidem in eo quod sunt, sed in eo quod signant, cōparantur & paria sunt. Et corpus Domini, cui⁹ rei Sacramentū sit, iam supra satis dictum est, eiusdemq; manna typū gessit, & similitudinē expressit, nō in vna re, sed in multis quas modo longū est exequi, ideoq; eius Sacramentum vitæ appellatur. Itaq; licet non sint vnum, vnum tamē significauit manna & corpus Domini panē scilicet qui de cęlo descendit: hunc panem significauit manna, hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illa fuerūt & ista Sacramenta sunt. In signis diuersa, in re, quā significant, paria. Omnes, inquit, eandem escā spiritualem manducauerunt: spiritualem vtiq; eandē corporalem aliam. Quia illi manna: nos aliud, spiritualem verò eandem quam nos, & omnes eundē potum spiritualem biberunt aliud illi, aliud nos, sed specie visibili. Quod tamen hoc idem esset virtute spirituali: Eo modo enim eundem potum bibebāt, bibebāt enim de spirituali consequēte eos petra, petra autem erat Christus. Idem panis, idem potus petra Christus. In signo cib⁹, Christus in carne & verbo; hic est panis de cęlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit nō moriatur: secūdùm quod pertinet ad veritatem Sacramenti, nō quod pertinet ad visibile Sacramentū. Qui māducat intus nō foris: qui manducat corde, non qui premit dēte. *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mūdo vita.* Hoc quomodo caperet caro, quod dixit panem carnē, vocatur caro quod nō capit caro. Et ideo magis nō capit caro, quia vocatur caro. Eadē similitudinis ratione idē corpus Christi quod de terra sumptū est, & Sacramentum eius visibilis illa species panis Sacramenta sunt alterius cuiusdam corporis, quod est Ecclesia, cuius caput est Christ⁹. Quod enim in corpore est diuersitas membrorum, hoc est in Ecclesia diuersitas gratiarū: illamq; & istā diuersitatē charitas redigit in vnitatem, sicut enim diuersa in corpore mēbra subseruiēdo & subministrādo & cohęrēdo sibi inuicē vnitatē corporis efficiūt: sic & Ecclesiæ mēbra capiti suo & sub ipso sibi inuicē cohęrentia pulcherrimā sui corporis efficiūt vnitatē. Rursusq; considera species illas, in quib⁹ voluit Dominus corp⁹ & sanguinē cōmendare suū, in his scilicet reb⁹ quę ad vnū aliquid ex multis redigūtur, nā & panis ex multis granis vnū efficitur: vinū aūt ex multis acinis in vnū confluit. Quod eiusdē rei est Sacramētū: & cū hoc similitudinis Sacramento in sancto illo mysterio sum⁹, magis tamē per illā reciprocā naturā cōmunionē, qua fact⁹ est quod eramus nos, fecit nos, quod erat ipse caput nostrū Christus. Sic enim per vnitatē naturę, per amorē speciei vbicūq; ille est, & nos sumus, & corpus eius, & plenitudo eius, effecti: hoc quod sumus ab eo incipimus dū corpus eius māducamus.

Quomodo res sacramenti æstimandæ sint. Cap. XII.

CVm ergo sic se habent res sacramenti; Res sicut sunt debemus æstimare: spiritualia, spiritualiter pensare. Et cùm de altari sumimus carnem

Marginal notes, left column: *Apud Thomam VValdensem sub finem cap. 32. to. 2. de Sacr. hic locus, & alter post Ambrosium proximè citandum refertur.* — *1. Timoth. 3.* — *Ambrosius.* — *2. Cor.* — B — *Hebr. 6.* — *Hebr. 10.*

Marginal notes, right column: G — *Ex D. Aug. Bonif. Epist. 23.* — *1. Cor. 10.* — *Exod. 16.* — *Num. 11.* — *Psal 77.* — *Ioan. 6.* — *Ioan. 6.* — *1. Cor. 10.* — D — *Hæc omnia vsq; ad eadem & in similitudinis ratione ad verbum habet Aug. Tract. 26. in Ioan. ad hæc verba. Hic panis est qui de cælo descendit, aliquot tamen vocul is aut syllabis mutatis.* — *Ioan. 6.* — *Ioan. 6.* — *Hæc citat Tho. VValdens. to. 2. de Sac. cap. 22. sub finem.* — *1. Cor. 12.* — *Ephes. 4.*

A Iesu, curemus solicitè, ne cogitatione remaneamus in carne, & à spiritu non viuificemur, vel si non viuificamur à spiritu: caro enim nō prodest quicquā. Nā si cogitatione remaneamus in carne saluatoris, non solum non viuificamur à spiritu, sed nec intelligere possumus, quomodo caro Christi hominis ab homine possit manducari: nisi sicut intellexerunt illi duro corde, quib' durus visus est sermo Christi, & abierunt retro; acceperunt enim illud carnaliter. *Ioan. 6.* Illud cogitauerūt quod præcisurus esset particulas de corpore suo, & daturus ad manducādum. Debemus ergo id corpus Domini spiritualiter & diuino quodam modo cogitare humiliterq; dijudicare, id est, ab omnibus alijs cibus diuersum dijudicare & spiritualem carnē Iesu spiritualiter manducare, id est, sacramento veræ eius carnis quæ in altari percipitur. Rursumque credere debemus ipsam carnem crucifixam & sepultam, sub vno. Item, sacramento non conscindi, non discerpi, non deuorari morte communi carnis, sed sub specie panis incorruptibiliter frangi, & immolari, & nunquam consumi. Non enim impiè à nobis occiditur, sed piè sacrificatur & hoc modo mortem Domini annunciamus donec veniat. *1.Cor.11.* Hoc enim in præsenti humiliter agimus in terris, quod potentialiter ipse pro nobis sicut filius pro sua reuerentia audiendus agit in cœlis; *Heb.5.* vbi apud patrem pro nobis, quasi aduocatus interuenit, hoc est pro nobis interuenire carnem, quā pro nobis, & de nobis sumpsit, Deo patri quodammodo pro nobis ingerere, sacrificamus ergo corp' Christi, dum certa fidei pietate sanctum illud credimus, & sanctificamus, & hanc fidem asserimus ad honorem eius ex quo qui sanctificat, & sanctificantur ex vno omnes. Mortem enim Christi, nō opus est iterari quia semel facta potens est ad salutem sempiternā.

B Ambros. Christus enim semel mortuus est, & factus est oblatio pro peccatis nostris. *De consecr. dist. 2. in Christo.* Quid igitur nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus, sed ad recordationem mortis eius. Et vna est hostia, nō multa: Quomodo vna & non multæ? quia semel oblatus est Christus, hoc autem sacrificium, exemplum illius est, idipsum semper, Idipsum. Proinde, hoc est sacrificiū. *à Tho. Vald. isthæc referuntur to. 2. de sacram. cap. 27.* Alioquin quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt, nequaquam: sed vnus vbiq; Christus, & hic plenus existens, & illic plenus. Sicut enim quod vbiq, offertur, vnum corpus est, & non multa corpora: Ita & vnum sacrificium: pontifex autem ille est qui hostiam mundantē nos obtulit, ipsumque offerimus etiam nunc, quæ tunc oblata quidem consumi non potest, quod nos facimus in cōmemorationem fit eius quod factum est: hoc facite inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus magis autem sacrificij recordatione operatur, eique dona eius in nobis nosq; ipsos vouemus & reddimus, & beneficiorum eius solemnibus festis & diebus statutis dicamus sacramusq; memoriam, ne volumine temporum in grata subrepat obliuio.

In legendis patrum scriptis esse multa opus vigilantia; hæreticorumq, oppugnationibus inexpugnabiliorem stare fidem nostram. Cap. XIII.

IAm postquam ex confragosis locis hucusq; euasimus, considerare libet attentius, cur super hac re in sanctorum patrū tractatibus reperiuntur sententiæ tam dubiæ, tam scrupulosæ, & quæ etiā sibi inuicē nonnunquam cōtrariæ videntur, vt non solū qui contemnendi intentione illas congregant, materiam in eis inueniāt errandi: sed, & qui ex eis astruere velint fidem catholicam nō facilè se inde queāt expedire. Oportet, inquit, Apostolus hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant. *1.Cor.11. Eodem sensu sed diuersis omnino* Quod in hoc euidentissimè comprobatur. Iam enim obscurissimam de Trinitate sententiam, claram omnibus effecerūt Arrianorū contentiones, & disput. subtilissimę. Iam de incarnatione Dei graues & perplexas quæst. Apolinaris, Nestorij, & Euticheris multorumq, aliorum hæreticorum, claras & euidentes fecerūt in Ecclesia Dei.

C Quod nisi coegisset necessitas, de re, de qua quærebatur, viros sanctos & pereruditos altius aliquid sentire & proferre: semper timidæ hominū mentes habuissent obscurum, vnde quia ab initio S. Ecclesiæ vsq; ad nostra pene tēpora hæc ab hominibus quæstio intacta relicta est, S. patres quod non impugnabatur, nō defendebant: nisi quod aliquando in tractatibus suis, hoc vnū proferebāt quod res postulabat, & habebatur in manibus. *verbis August. idem scribit ad Psal. 54. vers. 25.* Quod, quia quæstionib' non respondebat quę nondū erant, parum modo sufficere videtur ad eas cum exurgunt compescendas: contra quas quia tunc nō vigilabat eorum intentio, plurima de sacramentis in scripturis suis reliquerunt, quæ loco suo, suo sensu bene dicta, ab eis qui cōtendere vel errare amant, eruta de locis suis per se videntur aliud sonare quam sonent vnde assumpta sunt & quam senserūt qui scripserūt sed vt multa de eadem re ab eis relicta sunt quæ bene dicta, sed obscurius: vtpote ab eis, qui vt homines, venturas omnes errorū calumnias nō poterant præuidere: malè intellecta materiam errandi vel cōtendēdi perditis videtur pręstare. Quæ B. August. in multis accedisse nō ignorāt, qui librorū ei' lectionē familiarē habēt antequā .n. pelagiana hęresis exsurgeret, in libris, quos iā ediderat, nō pauca posuit quę exsurgēs exinde illa hæresis sic sūpsit ad patrociniū sui erroris vt etiā paria secū sentire iactaret virū per omnia catholicum. Vnde illi necessitas imposita est plures postea libros cōtra pestem illam edere & cōfiteri, crebro bene dicta sua ad vitandū tamen prauum legentium intellectū aliter quam dixerat debuisse se dixisse.

D Quod scire potest, qui libros retractationum legerit, aliosq quos ipse cōscripsit: quoniam etiā super hac re de sacramentis s. prędicto viro simile quid accidisse videtur, sed qui errare vult vel errorē docere, nihil est tam bene dictū quod non posset prauo intellectu deprauare. *Isthæc allegat Tho. VVald. to. 2. sacr. cap. 54.* Nā (vt alia omittam) quis cōcedere possit virū eruditissimū edidisse in scriptis suis, quod ignarus quilibet si scripsisset prima facie respuendum & conspuendū nō dubitaret? Quid magis ignarū quam in vno loco cōtraria sibi edere. Nā cu Psal. tractaret 98. De carne (inquit) Marię carnē accepit, & in ipsa carne ablactauit & ipsam carnē nobis mandendā ad salutem dedit, statimq; post pauca: non hoc corp' quod videtis manducaturi estis, vel bibituri illū sanguinē quē effusuri sunt qui me crucifigent, quid magis cōtrarium. *ad vers. 5. De consecr. dist. 2. Accesserunt.* Sed prudens lector, & qui ea beneuolentia, Eccles. legit: vt à secularib' secularia legatur, inter quos plurimū laudatur ille, qui quemlibet auctorē docere poterit melius dixisse, nō ambigēs quod ipse potius errare diceretur, si persuadere voluerit in aliquo illū errare; Qui sic (inquā) lib. Eccles. doctoris legerit, vt si quid in eo quasi dubiū & scrupulosum inuenerit, nō statim istud exercēdo inuadit: sed inspicit, & discernit, & retractat ex circūstantijs, & ex scriptis eiusdem authoris, & ad vltimū prius elegit se ignorare & nō intelligere quā illi erroris notam impingere: *In epist. ad Hirenaeum relata. de cōsecr. dist. 2. & 4. sent. distinct. 10. tamen in Psal. citato: Lanfrancus: totum hunc locum Thom. VVald. cap. 40. to. 2. de sacrament. transtulit.* sicut illud B. August. Intelligendū est: quia nō ipsum est corp', & nō ipsum Ipsum quidē est materiali essentia, nō ipsum visibili forma. Quod autem B. August. accidisse diximus, hoc in S. Hyeron. de Originianistis, & de Pelagianis & alijs doctoribus & de alijs accidisse hęresib' nō potest ignorare quicūq, catholicę bibliothec. larib, famili. r. fuerit cōuersatus. Porrò sicut iam dictum est, inter omnes hæreseum diuersitates quæ singulæ suo tempore impugnauerunt petram, supra petram ædificatam; & quæ in so- *Huius loci bonam partem retulit Tho. VVald. to. 2. de sacra. cap. 19.*

A liditate sua permanente petra, collisæ, in illâ vt lutea vasa sunt confractæ: huius quæstionis nec mentio facta est nisi in Nestoriana hæresi sola, in qua assertores eius in persona Christi, diuina ab humanis penitus separantes Mariã θεοτόκον, id est, Dei genitricem penitus negãtes: sed solius hominis matrẽ esse affirmantes: cùm requirerentur corpus quod de mensa Domini sumimus: cuius esse profiterẽtur, hęretica prauitate vel temeritate ad suum errorẽ detorquebant verba Domini dicentes: nisi manducaueritis carnem filij hominis &c. & ex ijs verbis astruere conabantur: quod ibi sumimus carnem esse tantum filij hominis: ne si istud corpus Domini esse confiterentur, contra se loquerentur consentientes in Christo Deo & homine vnitatem esse personæ. Dicebant ergo carnem illam esse viri sanctificati & verbo cõiuncti, secundũ dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem. Cõtra quos Cælestino papa & Cyrillo Alexandrino adnitentibus celebrata est Ephesina synodus vna de quatuor quas B. Gregorius in summo culmine auctoritatis cõstituit. In qua contra pestiferum errorẽ delirantium, Episcopi multi congregati Nestorio huius mali repertori sic inueniuntur scribere. *Ad benedictiones mysticas accedimus & sanctificamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis effecti non vt communem carnem participãtes quod absit, nec vt viri sanctificati & coniuncti verbo secundũ dignitatis vnitatem aut sicut diuinã possidentis habitationem sed vt viuificatricẽ & ipsius verbi propriã factam: vita enim vt Deus naturaliter existens qua propriæ carni vnitus est viuificatricem eam professus est esse. Et ideo quamuis dicat ad nos. Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non tamen carnem eam vnius hominis esse nos existimare debemus. Quomodo enim hominis caro iuxta naturam suam viuificatrix esse poterit? sed vt vere propriam eius esse factã qui propter nos & filius hominis & vocatus est & factus.* Et circa finem concilij. *Si quis non confitetur carnem Dei viuificatricẽ esse & propriam ipsius verbi, & Dei patris sed velut alterius per ipsum coniuncti eidem per dignitatem aut quasi diuinam habentis habitationem, at non potius viuificatricem esse quia facta est propria verbi viuificare valentis Anathema sit.* Quisquis ergo in sanctorũ patrum tractatibus se exercens in his & in similibus in offenso vult pede incedere, primas sibi intellectus lineas de huiusmodi, fidei ponat simplicitatem, quam cũ catholicos patres modo obscurius, modo apertius in omnibus constet prædicare, cum in fidei conuenientiã eorũ viderit concurrere sententias: gaudeat de inuentione veritatis, cum minimè id ei claruerit, illorũ veneretur sensum, suũ vero accuset tarditatis. Porro opinionum suarũ rationem qualemcunq; speciem prima frõte præferant, si exitus earum præscriptas fidei lineas inueniuntur vel non implere, vel excedere plenas esse nõ dubitet erroris quas veritati constat nõ conuenire. Cum enim per Apostolos & Apostolicos viros omnẽ veritatem iam olim nos docuerit spiritus veritatis, non iam ad examen rationũ fidei sed ad examẽ fidei corrigendæ rationem, sunt & secundũ Apostolicũ præceptũ destruenda est omnis altitudo extollens si aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigendus omnis intellectus in obsequium Christi. Vbicunq; ergo prudens lector in libris aliquid inuenerit de carne vel corpore Dei Iesum recurrat ad illam triplicem definitionem carnis, vel corporis eius quam supra non præsumptione mea adinueni, nec meo sensu formaui, sed protuli ex patrũ sententijs vt videat & discernat, scilicet quemadmodũ illic agatur de corpore vel carne Iesu, sicque ad scriptoris sensum suum formet intellectũ. Aliter enim cogitanda est caro illa vel corpus quod pependit in ligno & sacrificatur in altari aliter caro eius vel corpus quod qui mãducauerit, habet in se vitam manentem. Aliter caro vel corpus eius quod est Ecclesia. Nam & Ecclesia caro Christi dicitur, vt ibi, hoc, nũc os ex ossibus meis & caro de carne mea sacramẽtum hoc, inquit, Apostolus magnum est: Ego autẽ dico in Christo & in Ecclesia. Non quod tricorpori à nobis Christus describatur, sicut de Gerione illo ferunt Fabulæ. cũ vnum esse corpus Christi testetur Apostolus, sed quodam fidei respectu intellectus vel affectus facit diuersitatem hanc: Res vero ipsa simplicitatis suę puram obtinet veritatẽ. Hæc enim trinitas corporis Domini non est aliud intelligẽda quam ipsum Domini corpus cogitandũ secundum essentiam, secundum veritatem, secundũ effectũ. Nam corpus Christi quantum in se est, omnibus se prebet cibũ vitæ æternæ, & fideliter se sumentes vnum viuere secum efficit, & amore spiritus, & ipsius consortio naturæ caput existens corporis Ecclesiæ. Præterea cũ in scripturis sicut supra ex verbis B. August. Diximus sæpe sacramentum earum rerum nomina sortiatur quarũ sacramentũ est, non visibile istud quod oculis præsto est, in sacramento corporis Domini non nunquã in scripturis appellatur corpus Christi: & in alijs huiusmodi hoc prudens lector, & qui rudis nõ erit in lectione diuina horũ librorũ prudenter discernat quem singula requirant intellectum, in quo quid agendum putauerit indifferenter videat, quomodo se expediat de sententijs patrum quas subiecimus, multisq; alijs quæ in hunc modũ passim per omnes earum tractatus inueniuntur. August. *Donec seculum finiatur sursum est Dominus: sed tamen & hic nobiscũ est veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo resurrexit, in vno loco esse oportebat, veritas autem eius vbiq; est diffusa.* Ambros. In Epist. ad Hebreos. *Vnus vbiq; est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus. sicut enim quod vbiq; offertur vnũ corpus est & non multa corpora, ita & vnũ sacrificium.* August. de doctrina Christ. *Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis &c. Figura est præcipiens passioni Domini esse communicandũ, & suauiter atq; vtiliter recondendum in memoria quod pro nobis caro eius crucifixa sit & sepulta.* Item de ciuitate Dei. *Non sunt dicendi manducare corpus Christi qui non in membris cõputantur Christi. Deniq; ipse dicit Qui manducat carnem meam &c. Tanquam diceret: Qui non in me manet, non se dicat aut existimet manducare corpus meum.* Hieron. in Epist. ad Ephes. *Dupliciter intelligitur caro Christi & vel spiritualis illa atq; diuina, de qua ipse dicit: Caro mea verè est cibus & vel caro illa quæ crucifixa est & sepulta.* Itẽ super Isaiam *Secundũ tropologiam possumus dicere omnes amatores voluptatum magis quã Dei sanctificari in hortis & in liminibus, quia mysteria veritatis non valẽt introire, & comedere cibos pietatis, dum non sunt sancti corpore & spiritu nec comedunt carnem Iesu, nec bibunt sanguinẽ de quo ipse loquitur: Qui mãducat carnem meã, bibit sanguinem &c.* Item in Aggeo. *Sanctũ quidẽ est, quod offertur in altari: sed non tam sanctificatũ ex hostijs quã ex eo quod in cõuallibus habitas & de mortuis operibus vitia expolluerit* Item in Psal. 103. vt educas panem de terra, & vinũ lætificet cor hominis. *A terreno corporis agro quem à nobis sumpsit proferens mysteriũ cælestis panis ac poculi saluatoris quo reficitur Ecclesia.* Item in Isaiam. *Cibauit ex Adipe frumenti: qui adipes non aliud intelligendi sunt, quam mystica caro ad quã Dominus inuitat discipulos suos dicens, nisi manducaueritis carnem meã, &c. Vnde & in valle Gethsemani traditus est, quod significat vallem aromatum adipeam.* Augustinus super Iohannem. *Spiritualis virtus sacramenti; ita est vt lux. & ab illuminandis pura excipitur & si per immundos transeat non inquinatur. Etiam qui fuerit superbus minister cum Zabulo computatur, sed non contaminatur*

Lanfrancus aduersus Bereng. idem argumentũ texit.
Ioan. 6.
Dist. 15. c. sicut & post Greg. Pasch. 2. in Concil. lateran. anno 1112 test. Malmesb. l. 5. de Reg. Angl. & vsq; in Epist. Cyrilli ad Nestorium.
De consecr. dist. 11. Necessaris igitur.
B
2. Cor. 10.
C
ad Ephes. 5.
Epist. 23. ad Bonifac. videte dicenda negatio.
id velatum est 4. sent. dist. 10. & de consecr. dist. 1. prima quidem.
D
Habetur apud Gratia. de conf. dist. 2. in Christo
Lib. de doct. Christi. cap. 16.
de Ciuitat. Dei lib. 21. cap. 25.
in cap. 1. ad Ephesios.
Ioan. 6.
in cap. 66. lib. 18.
in cap. 2.
Lib. 15. comment. in Esa. cap. 55.
Ioan. 6.

A natur Christi Dominum. Hieronym. in Sophonia. Sacerdotes quoque qui Eucharistia seruiunt: & sanguinem Domini populis eius diuidunt impiè agunt, in lege Christi putantes Eucharistiam imprecantis facere verba non vitam. Et necessariam esse tantum solemnem orationem, & non sacerdotum meritum. August. super Iohannem. Iudas cum sanctis discipulis suis intrabat & exiebat, ad ipsam i unam Dominicam pariter accessit: De vno pane & Iudas accepit & Petrus: sed Petrus ad vitam, & Iudas ad mortem. Item de Pœnitentia. Buccella Dominica fuit Iuda venenum, quem cum accepit, Inimicus in eum intrauit. Non quia malum, sed quia male bonum malus accepit. Item viuent corda eorum in seculū seculi. Nam cibus ille cordis est, nō ventris. Ambros. Non est ista esca corporalis. Item Non est iste panis qui in corpus vadit. August. De ciuitate Dei. Qui mādūcat carnem meam &c. Ostendet quid sit non sacramentu tenus, sed re vera corpus Christi manducare. Hoc enim in Christo manere est, vt in illo maneat & Christus. Item Contra Faustum Quid sunt aliud corporalia sacramenta nisi quadā quasi verba visibilia sacrificq sed tamen mutabilia & tēporalia. Itē de vno baptismo. Si ad ipsas res visibiliter quibus sacramenta tractantur animum conferamus, quis nesciat eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis non indicat nō posse corrumpi. Item de nde ad Petrum. Sacrificium panis & vini in fide & charitate sancta Ecclesia per vniuersum orbem terra offerre non cessat. Item de Serm. de Sacram. Commendauit nobis in isto sacramento corpus & sanguinem suum quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos corpus eius sumus, & per misericordiam eius quod accipimus, nos ipsi sumus. Recordamini, & vos non fuistis & creati estis, ad aream Dominicam comparati estis: laboribus boum, id est, adnunciantium Euangelium triturati estis, quando catecumini differebamini, † inhorrescebamini, munera vestra dedistis cœpistis maiora, & ex portis inqs postea ad aquam conuenistis, & cum spiritu eius estis & panis Dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo vnum videtis esse quod factum sit, vnum estote vos diligendo & tenendo vnam fidem, vnam spem, indiuiduam charitatem: sicut vinum in multis racemis fuit, & modo vinum est. Vnus est in suauitate calix post pressuram torcularis: Et vos post illa ieiunia in vase Christi tanquam ad calicem venistis, & ibi vos estis & nos vobiscum simul enim nos sumus, hoc simul bibimus quia simul nos viuimus. Item ad Bonifacium. Sæpe ita loquimur vt pascha appropinquante Dicamus crastinam vel perendinam esse Domini passionem, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die Dominico dicimus: hodie Dominus resurrexit; cum ex quo resurrexerit, tot anni transierint, tamē nemo tam ineptus est, vt nos ita loquētes arguat esse mentitus, videlicet quia istos Dies secundam illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus: vt dicatur ipse est Dies qui non est ipse, sed reuolutione temporis, similis est eius; & dicatur illo die fieri propter sacramenti celebrationem, quæ non illo die, sed iam olim facta sunt, nonné semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in sacramento non solum per omnes pascha dies sed omni die populis immolatur; nec vtique mentitur, qui interrogatus eum responderit immolari. Si enim sacramenta quandam similitudinem rerum earum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac similitudine plerumq; etiā ipsarum rerum nomina accipiuntur, sicut ergo secundum quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est. Ita & sacramentū fidei fides est. Item super Iohannem Caro vas fuit, Quod habebat, attende: non quod erat. Accedat spiritus ad carnem, sicut charitas ad scientiam & prodest plurimum. Hieron. in epist. ad Ephes. Quomodo enim caput in animalibus habet membra sibi subiecta. & quibus nonnulla vitiosa & debilia: Ita & Dominus noster Iesus Christus cum sit Ecclesia caput habet membra subiecta eos omnes qui in Ecclesia cōgregantur, tā sanctos videlicet quam peccatores sed sanctos voluntate peccatores vero sibi necessitate subiectos. Atque ita fit, vt inimici etiā subiecti sint pedibus eius Item in Osee. Super tritico & vino & falsis mysterijs corporis & sāguinis Christi heretici concidunutur, & diuersa sibi restituunt tabernacula: & euersi sunt in nihilū si enim veritas Deus est, quicquid est contrarium veritati, mendacium est & nihil nominatur. Item in Psal. 145. Dat escā esurientibus putat quis quod panē celestē de mysterijs dicat: Et de hoc quidē accipimus: quia vere caro Christi est. Ceterum dicamus aliter panis Christus caro eius, sermo diuinis est, & doctrina cælestis quæ animam nostram reficit.

In cap. 2.

In impress. Psal. deest non ventri: Ambros. cap.4. lib.5. de sacra. & de consecr. dist. 2. non est iste li. 21 cap.25. Contr Faust. manuhe lib. 19. cap. 15. tom.6. Pro sacrificij & impr. sacrosancta quidē cap.6 Cap.18. to.3. operum August. neque enim. B

Fulgētij esse cēsent eruditi. Apud Grat. de cons. dist. 2. Quia passus est & cōmendauit † in horreo seruabamini. Epist.23. & de cons. dist. 4. quaru à mo.

Ex August. verbis locū misere deprauatū restituimus,

C antea cum egebat ut quod habe accenditur quod est interpolata etiā August. verba citat. Angel. cap. sub finem. Sic imp. panis Christi & caro eius &c.

Finis tractatus Anselmi De sacramento Altaris.

ANNOTATIONES AD PRImum Caput tractatus D. Anselmi de Sacramento Altaris, I. Picardo Bellouaco ad S. Victoris Parisiensis Augustiniano Canonico.

Lego, & relego Charissime opus vestrum de officijs.

QVoniam VViclefus huius operis testimonijs, quasi Achilleis crebrò vtebatur argumentis; multorum aures perculsit ignorantia scriptoris: adeo vt Henrici 4. Anglorum Regis iussu sedula disquisitione indagaretur. VViclefus enim cap.7. sui libri de apostasia authorem illum vocat Ambrosium Mediolanensem, aut saltem Ambrosij discipulum: VViclefitæ, Isidorum. Nonnulli eorum postea asseruere esse fulgētium. Isidori nomē cùm insonuisset quorundam auribus in nullum non mouerunt lapidem, vt posset comparari. Intereà cæteri legentes attentiùs, hoc Anselmi opusculum (in quo eiusdem scriptoris aliquot sententiæ examinantur) detexerunt nec Ambrosium Mediolanensem, nec Isidorum Hispalensem, nec Fulgentium Ruspensem esse posse habita ratione Chronologiæ. cùm Anselmus hunc scriptorem fraternè commonefaciat, de sententijs aliquot leuioribus, ad fidei catholicæ libellam trutinandis, priusquam totum inuulgaret opus. Thomas Valdē. Theologus Carmelita, & prouinciæ Anglicanæ visitator (ex cuius to.2. de sacramentis cap.47. & 93. Hæc carpsimus) asserit se tandem reperisse quandam Herdeclæi, Cancellarij Oxoniensis quæstionem, (in qua disceptabatur, num ex salutis necessitate forent admittenda accidentia in Sacramento altaris) vbi hic anthor de officijs diuinis, VViclefitarum Hercules (vt ita dicam) pomarius, appellaretur *Valerannus Memburgensis*, (melius *Neumburgensis*) Episcopus: ad quem Anselmus scripsit epistolam de azymo & fermentato, 134. lib.3. Epistolarum eiusdem Anselmi nunc primùm à nobis editarum: quæ ante hac sub nomine de Azymo & fermentato circumferebatur. Addebat præterea Cancellarius Oxoniensis antiquos codices huius operis de officijs, Valeranni esse nomine prænotatos, quodque ita se habere, comperierit Tolosæ quispiam perspicax fidei inquisitor. Cui opinioni & coniecturæ *videtur astipulari*, inquit Cancellarius, *quòd Anselmus in ipsis epistola foribus honorificam pro ratione amicitiæ, & dignitatis salutem non dicat.* Thomæ Valdensi minimè displicuit hæc diuinatio, quā cap. 47. to.2. de sacr. Hinc confirmat, quod Valeranno ad se reuerso, denegatam reddiderit Anselmus salutem: *Et sic inquit, credi potest quod à perfid a sacramenti ad veram fidē Ecclesiæ se collegit. Vnde & salutari ab Anselmo promeruit in principio libri eius de sacramentis.* His igitur coniectatiunculis innixus Valdensis, postea authorem illum de diuinis officijs antea incognitum, nunc suo iudicio notiorem vbiq; insectatur ceu Berengaria-

D

A rengarianum, impanatorem vel companatorem (vt Guitmundi Auersani verbo vtar) ac potissimum in prædictis locis. Rursus to. 1. de sacramentalibus titulo 4. cap. 19. Eundem allegans, Valeranum appellat. Verum enimuero si Herdeclæi coniecturas reiecerimus, hæresis notam Valerano inustam delebimus, eoq; facilius, quò ex leuiori suspicione imponitur. Nam ipsemet Valeranus lib. 3. Inter D. Anselmi epist. 135. Conquerens de veritate ceremoniarum inter faciendum Christi corpus variè obseruatarũ à varijs ita scribit: *Inter sacrificandū quod Chr sti fecit & nos facimus.* Et iterum: *Qui exoptant indui Christi corporis incorruptionem, non sacrificij sinceritate veterem exuant hominem. In Christi corporis confectione. Displicet alia, nisi quam ipse obtulit substantia.* Rursusq; : *Nudus esse in ara crucis; nudum appareat in ara nostræ immolationis: Panis ille, verè Christi corpus est.* Idem postremò ait. *Sicut ipsemet* (Christum intelligit) *sacerdos & hostia obtulit semetipsum, ita & nostrum et offeratur sacrificium. Inuolutum tamen & vitalem hostiam, non sicut vobis mos est à principio sed cum Ioseph & Nicodemo. Quod non solum offertur in rei specie sed in veritate: Discrepare non oportet in sua immolatione.* Hactenus Valeranus suis verbis, (si ad vnguem explorentur) à se procul repulit Berengarianismum, & ἀρτοποιαν quibus tantò certior debet esse fides quantò χαλολχόντερα (si mihi detur ita loqui) omnisq; erroris puriora iudicauit Anselmus; cùm in eis ne comma quidem expunxerit: in quibus tamen non fuisset talpa; qui in alijs eiusdem Valerani (si tamen eius sunt, vt Valden. & Oxoniensis Cancellarius autumant) visus est Argus non centies tantùm sed & millies oculatus. Præterea Stephanus Halberstadensis Episcopus, in epistola ad eundem Valeranũ, (cuius extat bona pars apud Dodechinum Abbatem) eum

B quidem vocat hæreticus & Simoniacum, Berengarianum minimè quod tamen haud siluisset. Sed & hæretici nomen ibidem positum tantùm extenditur ad Henricianismum, vt apertè videbit lector. Quamobrem non est quod in ijs diutius moter nisi forsitan cùm dicit non esse aliam, quam Christus obtulit, offerendam substantiam. Vbi d. & *o substantia* non refertur ad substantiam corporis Christi, sed ad illam substantiam, quæ substantialiter in Christi corpus transmutatur, scilicet Azymum panem, cuius loco etiamnum Græci fermentarum & offerunt, & consecrant. Tandem postrema eius verba, quibus ait Christum non in specie rei tantùm, sed & in veritate offerri, satis produnt sinceram & catholicam hominis mentem. Neque, si quidpiam offendiculo esse vidisset Anselmus, vt dixi, siluisset; cùm tamen in rescripto suo cui hactenus plerique indiderunt titulum de diuersitate sacramentorum, μηδὲ γρῦ φθέγγεται. Salutatio verò ab Anselmo denegata nequit facere Valeranum Berengarianismi nomine suspectũ, qui potius Henricianismi ve Illius seculi more loquar; quod manifestissimũ lucet in Anselmi verbis dicentis eum fauere successori Iulij Cæsaris, & Neronis & Iuliani Apostatæ contra successorem & Vicarium Petri Apostoli. Perfidiæ enim Berengarianæ coniectura hinc à Thoma Valdensi elicita frigidior est, quàm vt exsiffletur, cùm dicat: *Et sic credi potest, quod à perfidia sacramenti ad veram fidem Ecclesiæ se collegit.* Sed contrà dico credendum, quod se ad Ecclesiæ communionem, fidem enim perpetuò seruaret) receperit, post obitum Henrici 4. Teuthonicorum Regis à fidelium cœtu Gregor 7. & Paschalis anathematibus submoti propter simoniacã hæresim: vide annotationes nostras ad epist 134. & 10. lib 3. epist Anselmi. Est igitur alter à Valerano quærendus author de diuinis officijs. Et quidem non facile repertus fuisset, nisi Thomas Valdensis

C cap. 93. tomo secundo de sacramentis notasset, prologum sui operis ab his exordiri verbis: *Eaque per anni circulum*; mox enim venit in mentem egregij illius Ruperti decimi Abbatis Tuitiensis cœnobij Benedictinorum Monachorum, quod Comes Rotembergius ad Tubarum, D. Heriberti Coloniensis Archiepiscopi frater curauit extructum anno 1012 regione Coloniæ Agrippinæ, in dextra descendentis in Belgicum Rheni. Præter hoc indicium alia sunt in promptu testimonia à Thoma Valdensi ex his Ruperti libris de diuinis officijs excitata; Et cum primis illud de Pallio Archiepiscopi apud Valdensem to. 2. de sacramentalibus tit 4 cap. 19. aliquod scriptum est lib. 1. de offic. diuin. cap. 27. Rup. authore alterum à Valdensi allatam cap. 47. to. 2. de sacramentis, extat apud Rupertum lib. 8. cap. 4. non vt mendosè codex Valdensis impressus habet, 17. quia ne verbulum quidẽ fit de Christi ex sepulchro clauso prodeuntis miraculo, post repertinam cinguli cuiusdam monachi, quantumlibet eo fortiter præcincti, dissolutionem. Nec est quod Valdẽsis cap. 47. to. 2. de sacram. ob incognitum huius libri de diuinis officijs authorem, tantum perstrepat, eiq; damnet, quod tria exemplaria sui scriptoris nomine & titulo careret. Non est inquam, eã ob rem dicendus Apocryphus; cùm eadem de causa complures eruditissimorum virorum reijcerentur labores: quales & plerosq; in MS. codicibus nostræ bibliothecæ obseruaui; neque tantum in externis & peregrinis authoribus, sed & domesticis nostris doctoribus, Hugone Richardo, Roberto, Iacobo & alijs. Hic quoq; Anselmi tractatus, nec non eiusdem epist 158. lib. 3. sui progenitoris nomen minimè præferebant. Et id quidem hinc arbitror, contigisse, quod cùm hæc opera superstitibus adhuc authoribus plerumque exscriberentur, à librarijs non inscriberentur

D Incubarorum vocabulo, propter celeberrimam eorum famam cui inscriptionis liminaris addere facilam idem esset, ac in meridie splendidioris lucis causam cicedulam accendere.

ANNOTATIO SECVNDA.

Obsecro te, quam in corpore Domini vitam requiris ? &c.

IST hæc videre est exarata lib. 2. Ruperti de offic. diuin. cap. 9. quæ quidem Anselmus miniatulis notauerat cætulis & post illum non pauci; qui si nõ ob ista, sed alia non dissimilia. Rupertũ quasi Sacramentarium facetabant. His enim lachrymis suam deflet miseriam in epistola nuncupatoria suorũ commentariorum ad S. Ioannem, ad Cuonem Sigebergæ Abbatem: *Quid facetem pater ? Ille mihi veritatem corporis & sanguinis Domini auferre contendebat.* Rupertus contrà, obscuras illas malignæ opinionis nebulas dissipaturus sed fidei Catholicæ, ait ibidem paulò superius: *Illi autem quid dicant, quid pro argumento afferant, nõ habent nisi, quod aliqui ex eis dum Volunt sacramentum corporis & sanguinis Domini, solummodo signum esse sacra rei, iuxta errorem quondam Berengarij Turonensis, etiam B. Augustinum ita sensisse putant, quod omnino falsum est. Ergo autem verum corpus Christi, quod pro nobis traditum est, & verum esse decreuit sanguinem, qui pro nobis fusus est sicut Ecclesia catholica docet.* Rursusq; sitiit sub finem epistolæ: *Summus cælorum pontifex, cùm sit ipsa veritas, nomina nõ vana rebus solet imponere, ideo fortiter nomen hoc impressit, vt non saltem diceret, hoc vocetur corpus meum, hoc vocetur sanguis meus: sed hoc est corpus meum.* Consequenter explanans alium modum realis existentiæ corporis Christi, dicit: *est etiam te, quia numerum sanctum sanctorũ est quàm verbũ illa specie, qua traditur & lãceatus est, ipso sanctius sanctiorã est.* In postrema tandẽ epistolæ periodo sic cõcludit: *Credamus etiam a fideli saluatori Deo, in eo quod nõ videmus*

A *videamus scilicet panem & vinum, in veram corporis & sanguinis transisse substantiam, & comedentes atq; bibentes viuamus in æternum.* Hic ille. Verum vt cumulatè satisfaciamus valdensi, & quem, velut Berengerianum companatorem traduxit per ora Catholicorum, amplectetur sibi in Eucharistiæ rebus consentientem: operę pretium est ex eodem libro, quem reijciebat, & ex quo verba hæc in quę commentamur depromisit Anselmus, adducere manifestas pro Ruperto testificationes ibidem sic profitente lib. 2. cap. 2. post initium: *Panis & vinum in verum corpus & sanguinem Domini transferuntur,* & consequenter: *Multi fidei oculos non habentes, & in sancto sacrificio præter panem & vinum nihil amplius intuentes, cùm diceretur eis; Corpus & sanguis Domini est, murmurauerunt dicentes, quomodo est?* Et post modicum: *Verum Dei verbum, verum Dei filium sancta Ecclesia catholica offert creatori suo, credens corde, & ore confitens, pariterq; manibus panem & vinum, sicut tradidit ipse saluator offerens. Nam pro quota suorum parte beneficiorum gratias ageret Ecclesia creatori, saluatori, & illuminatori suo, si nihil aliud ei, quàm panem & vinum offerret?* Item. *Non ergo solum panem & vinum, quæ corporaliter videntur; sed & quod non nisi fidei oculis aspicitur, verbum Dei, filium Dei offert sancta Ecclesia, nouum & verum immolans sacrificium.* Item: *Ne ergo dicas in corde tuo, quis ascendit in cœlum, hoc est, Christum inde deducere: vt is, qui in se resurgens ex mortuis iam non moritur, adhuc per sacri altaris hostiam in suo mysterio pro nobis iterũ immoletur. Prope est enim verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Quoniam ergo prope est in ore tuo, in corde tuo, verbum Dei, verbum crucis. Christus Dominus si huius verbi flumen super panem & vinũ effuderit, & ordine,*
B *(qui ab ipso statutus est) veritatem huius verbi protulerit, statim de sancto altari panem & vinum, in corpus & sanguinem suum transferendo suscipit eadem virtute, eadem potentia, vel gratia, qua nostram de Maria virgine carnem suscipere potuit, quomodo voluit. Nec duo corpora dicuntur, aut sunt hoc quod de altari, & illud quod acceptum est de vtero virginis: quia videlicet vnum idemq; verbum, vnus idemq; Deus, sursum est in carne, hîc in pane: Alioquin, & ille panis quem heri sacrificauimus, & ille, quẽ hodie, vel cras sacrificabimus, plura sunt corpora; nec rectè diceremus offerri ab Ecclesia corpus Domini, meliusq; diceremus, corpora: quia quotidie pene tot offeruntur panes, quot habentur in Ecclesia sacerdotes. Sed hoc prohibet causa, conuincit ratio, religio respuit: Vnitas enim verbi vnitatem efficit sacrificij. Similiter enim vnum verbum, & olim carnem de Maria virgine sumpsit, & nunc de altari salutarem hostiam accipit: igitur vnum corpus est, & quod de Maria genitum, in cruce pependit, & in sancto altari oblatum, quotidie nobis ipsam innouat passionem Domini.* Hactenus Rupertus (sub cuius vexillo fictos agebant triumphos VVicleftitæ) assertionibus maximè catholicis, expressis, & manifestissimis non tantùm VVicleficas, sed & vniuersam Berengarianorum, impanatorum, atq; adeo nostratium Caluinianorum colluuiem dissipauit, vnde miror Thomam Valdensem, virũ alioqui perspicacis ingenij, qui hoc opus Ruperti de officijs diuinis legerat & relegerat, non animaduertisse tam perspicua testimonia, vt eum cap. 19 tom. 2. de sacramẽtis vocaret cancrum serpentem; cap. 31. magistrũ erroris VViclefici, & VViclefi doctorem & cap. 93. quod VViclefitæ nec vsquead verbum scirent de sacramento suam sibilare perfidiam, & quod fuerit de hæresi impanantium: doleo, inquam, Doctorem tam catholicum tam acriter perstrinxisse

C Rupertum non minùs catholicum vt apparet ex verbis eiusdem suprà relatis, & ex eis quæ iterum scribit sub finem cap 12. lib. 12. de victoria verbi Dei, lib. 4. in Matthæum paulò ante hæc verba, *si ergo offers munus tuum,* & lib. 6. comment. in Ioannem passim ab his potissimum verbis Ioannis non Moyses dedit vobis panem de cœlo, verum & lib. 7. vsque & post hæc Ioannis: Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt, vbi concludens ait: *Quantùm potuimus, adiuuante Deo, panem sanctum & calicem, quem de altari sumimus, verum & viuum agnum Dei esse suomet ex balatu comprobare curauimus:* & cap. 17 lib. 1. de offic. diuin. vbi ait, missæ sacrificium esse sacrarium propitiationis in quo Christus exhibetur præsentialiter, non in vmbra, sed in veritate, non in figura, sed in re: adde cap. 15 lib. 5. Hæcce vniuersa notare me compulerunt Anselmi vngues huic Ruperti loco adhibiti: vt lector candidus persuasum habeat, Ruperti esse catholicum pectus, licet in his periodis angustiùs & obscuriùs se patefecerit. Quamobrem vt Petri Lumbardi & D. Thomæ exemplo dicta eius, quantùm fidei catholicæ permittet amussis, sincerè valeamus exponere, in primis obseruandum venit Rupertũ synonimòs vsurpare dictiones animalis & carnalis, cùm ait: hæc vita animalis est, carnalis est. Iam verò carnalem & spiritualem opponit vitam. Atque ex certissima scripturarũ regula habemus nomen carnis oppositũ & diametro nomini spiritus, aut alteri idem pollenti, accipi non pro natura carnis, sed pro infirmitate, corruptibilitate & culpa quæ nascitur ex humana carne. In hunc sensum est illud Genes. 6. *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est:* & Matth. 16. *Caro & sanguis non reuelauit tibi sed pater meus, qui in cælis est.* & 26. *Spiritus quidem promptus est, caro au-*
D *tem infirma.* & Ioan. 1. *Qui non ex sanguinibus neq; ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt.* & cap. 3. *Quod natum est ex carne, caro est: quod natum est ex spiritu, spiritus est.* & toto cap. 8. ad Roma. *Qui secundùm carnẽ sunt; quæ carnis sunt, sapiunt: qui verò secundùm spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sapiunt. Nam prudentia carnis, mors est. & prudentia spiritus, vita.* Et Galat. 4. *Qui ex ancilla secundùm carnem natus est, qui autẽ ex libera, per promissionem.* Et iterum: *Quomodo tunc qui secundùm carnẽ natus fuerat, persequebatur eum qui secundùm spiritum, ita & nunc* & cap. 5. *Spiritu ambulate. & carnis desideria non perficietis. Nam caro cõcupiscit aduersus spiritum.* & cap. 6. *Qui in carne seminat, de carne & metet corruptionem: Qui autem in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Rupertus igitur iuxta hos scripturæ sensus negat vt in corpore Christi vel vt loquitur, sacrificij esse vitã animalẽ, in carnalẽ infirmitati & corruptioni adhuc subditã. vt liquet ex his, quæ ab Anselmo missa subiungit dicẽs: *Animalis vita, quia caro est, si in corpore Domini adesset, nihil nobis prodesset, ac propter hoc illam requirere superfluum est. Nam quid cælestis homo, per cœleste sacrificiũ hoc administraret, quod nobis nõ deerat?* Quasi diceret Rupert. minime: Vita animalis seu carnalis nobis inest, illa igitur magis necessaria scilicet spiritalis, quæ nobis deest, huius sacrificij beneficio tribuatur; carnalis enim vita sine spiritali quid iuuat? Vnde subijcit. *Solem ergo vitam spiritualem in sacrificio nobis administrare sapientiam eius decebat; & nostræ necessitati expediebat, quæ est sanctificatio, & benedictio, misericordia & veritas, & iustitia & pax.* Sed propriùs intueamur aduersarij syllogismum, & ruperti responsum: procul enim video quidpiam lucis. Ille ergo sic argumentabatur: viuens & sensibilis in corpore suo, nobi-

A nobilisque est Deus & homo: Corpus sacrificij vitam motum & sensum. Non habet ergo, corpus Domini non est. Viden. lector id argumenti esse Berengariani cuiuspiam, qui vt realem corporis Christi in Sacramento præsentiam neget, dicit illud carere vita sensu & motu: At si quis contra respondisset habere motum & sensum, quonam quæso hic aduersarius confugisset nisi ad iudicium corporaliũ oculorũ, qui nihil sensus huiusmodi deprehendunt in sacramento Eucharistiæ? Et hunc quidem Dialecticum oculatum suspicor esse vnum illorum de quibus Rupertus supra 2. cap lib. 2. de officijs diuinis loquitur in hunc modum: *Multi fidei oculos non habentes & in sancto sacrificio præter panem, & vinum nihil amplius intuentes, cùm diceretur corpus & sanguis Domini est; murmurauerunt dicentes: quomodo est?* Sic sanè hic Philosophaster solos adhibens corporis oculos, Christi corpus videre nequit panis & vini speciebus tectum. Sophistæ igitur amaßissimo, vt ita dicam, respondet Rupertus non esse in Christi corpore quærendam vitam animalem & carnalem, vtpote quam habeamus, sed spiritualem eamque per necessariam. Nec tamen inficiatur Rupertus Christi corpus animalis vitæ esse expers, hac quam Anselmus coniungit, sententia, sic testante: *Hæc autem cum vita spiritualis sic est in corpore sacrificij absque cum vita animali, quomodo lux solis absque calore cum in corpore lunæ nobis repræsentatur.* Quænam verò sit hæc spiritualis vita corporis Christi, ipsemet Rupertus supra enucleauit vocans eam sanctificationem, benedictionem, misericordiam, & veritatem & iustitiam & pacem: Similis profectò vita huic, quam B Apostolus Galat. 2. Non tantum Christi appellat vitam, sed & ipsum Christum dicens: *Viuo autem iam non ego: viuit autem in me Christus.* Nullus tamen sui compos opinabitur & asseret Christum in Paulo vixisse iuxta propriam & naturalem substantiam constantem ex duabus naturis humana scilicet & diuina Hypostaticè vnitis; rectiùs verò dicet cum Hieronymo hunc locum suis commentarijs ita enucleante: *Viuit meo Christus sapientia, fortitudo, sermo, pax gaudium, cæteræq; virtutes: quas qui non habet, non potest dicere: viuit autem in me Christus.* Quam verò sit similis, ne dicam, eadem vitæ Christi à Hieronymo posita definitio, & illa spiritualis Christi vita à Ruperto descripta nobisque per sui corporis synaxin conferenda, etiam cæcus videret. Supremò restat explanandus modus animalis & spiritalis vitæ in Christi corpore à Ruperto sic supra expositus, vt lux solis absque calore eius in corpore Lunæ nobis repræsentatur. Lux autem solis mysticè exposita sit vita spiritalis illius qui est verus sol iustitiæ nempe Christus. Lux verò solis in corpore Lunæ nobis repræsentatur imò percipitur sensu oculorum, calor non item: Sed & ipse calor, quoniam magis terrestris nobis est ipsa luce, non incongruè signat animalem vitam. Quemadmodum ergo Lux solis in corpore Lunæ à nobis percipitur absque vllo caloris sensu Ita lucem veri solis Iesu Christi mente nostra percipit citra vllum caloris sensum, id est, per sacram corporis Christi communionem perfunditur interni Luminis splendore, quo vel summam Dei & creatoris erga se charitatem perpendit, ita vt semetipsum dederit in escam & potum, vel alia & infinita huius augustissimi sacramenti mirabilia sic mentis oculis perlustrat, vt illam tamen animalis vitæ, quæ in Christo est, sensus fugiat; C Si cui forsan prior hæc interpretatio minus placeat, alteram accipiat; nempe spiritalem corporis Christi vitam, (scilicet magnificam & locupletissimam omnium virtutum supellectilem, quæ eius sanctissimam exornat animam) posse à nobis separatim considerari intelligi, admirationi esse, & interno mentis intuitu conspici vt lumen solis in Luna præter vllam solaris caloris in eadem animaduersionem, & hanc quidem vitam esse. Mortalibus extremè necessariam. Porro Anselmus fatetur se non mediocriter hæsitare quid Rupertus vocitaret corpus sacrificij: quanquam videatur rectissimè dici posse illud, quod sacerdos offert in sacrificio Missæ, ita vt sacrificium hoc in loco propriè sit tota actio sacrificantis, corpus autem, sit verum & naturale corpus Christi quod sacerdos sacro conficit ore, sic enim loquitur Hieronym. epist. 1. ad Heliodorũ. Sacrificium igitur est illa diuina sacerdotis operatio, quam Græci patres dixere λειτουργίαν: Corpus verò, id quod fit & offertur per sacerdotem in illo sacrosancto munere. Hic exoratum vellem lectorem ne me damnet nimietatis, nimiò enim constat fama tam præclari scriptoris Ruperti.

Annotatio Tertia.

PAnis substantiam post Dominici corporis cõsecrationem in altari superesse semper abhorruit pietas Christiana, ouperque damnauit in Berengario Turonensi, eiusque sequacibus. Ea quidem est omnium librorum excusorum (quos viderim) lectio, scriptorum minimè. Nam in tribus Gratiani exemplaribus nostræ bibliothecæ legitur Berlengarius: in duabus epistolis Lãgfranci, eiusdem Berengarij ἀνταγωνιστοῦ, Beringerius. Ac in primis 3. epist. ad Alexandrum 2. Papam, D sic: *Epistolam, quam Beringerio schismatico dum adhuc Cadomensi præessem coenobio) transmisi: paternitati vestræ sicut præcepistis, transmittere curaui.* Rursusque & in epist. ad Reinaldum Pictauorum Abbatem: *Porrò, inquit, quod schismaticus ille, (Berengerium dico,) sicut vestra epistola testatur est &c.* Iteratumque in Cron. Becc. M S: nec fortè expungenda fuisset hæc lectio, vt potè accedens ad sermonem vernaculum apud continuat. Sigeb. truncum Berenger sic hodieque Berenger locamus quibus id est, cognominis Quod autem Berengarius hic ab Anselmo vocitetur Turonensis, vel ad patriam referendum est, vt non obscurè indicat Theoduinus apud Garet. Classe. 1. Aut munus Camerarij à se in Ecclesia S. Martini gestum: non ad Archiepiscopi dignitatem vt fasciculus temporũ & Mattheus Paris scribunt in Historia maiore, fortassis legerant alicubi, Turonensis Archidiaconus, librariorum notis scriptum, intellexere Archiepiscopum non Archidiaconum. Sed nec Archidiaconum appellaris vt recentiores aliquot; *quia in illa sua laudabili palinodia (quam* vtinam ederent, quos hactenus iuuit Berengarianum edere panem) relata à Lanfranco in libro suo aduersus Berengarianismum, Iuone Carnot. part. 1. siue Pannoniæ, Algero lib. 1. de Sacr. Euch. cap. 19. & Gratia de consecrat. dist 2. Ergo Berengarius, illic, inquam se nihil aliud profitetur, quàm Diaconum Sancti Mauritij Andegauensis; qua propter non ei amplius, quàm quod sibi tribuit, tribuo. Interim (quia de Berengariana confessione incidit sermo) lectorem velim monitum erroris, qui irrepsit in tom. 1. Conciliorum excusorum Coloniæ: Vbi retractatio sacramentaria à Berengario recitata Romæ

audien-

A audiente Nicolao 2. & 113. Episcopis, refertur ad Nicolaum 1. qui vtroque prior fuit duobus seculis. Porrò, qui Berengarium impanationis damnet hos ab Anselmo comperi nempe Guitmundum Auersanum & Hugonem Lingonensem Episcopũ in sua Epistola his omnino verbis ipsum conuenientem, Berengarium. *Dicu enim nimis extensè loquens, in huiusmodi sacramento corpus Christi sic esse, vt panis & vinũ & natura & essentia non mutetur.* Algerus, vt statim exponemus, non Berengario, sed Berengarij sequacibus tribuit in prologo lib. 1. & cap 6. & 8. Sanè nec ipse Berengarius in sua retractatione exprimit: *Sed omnem haresin, inquit, pracipuè eam de qua hactenus infamatus sum; qua astruere conatur panem & vinum, qua in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, &c. apud Gratian. suprà.* Atque impanationem vocamus hæresim illam, quæ mordicus tenet in sacramento esse quidam corpus Christi, post consecrationem, sed cum panis sacramentalis substantia. Quem errorem hocce infœlici seculo excitatum ab inferis, blasphemis Pighardorum Zvvinglianorum Lutheranorumque vocibus, testatur Ioannes Cochlæus, Anno 1534. Actorum Martini Lutheri.

Ex his videmus non vnicum fuisse Berengarij errorem, forsanque hunc postremum excogitasse, vt incautos faciliùs deciperet, nempe se quod Ecclesia sentiret, sentire de corporis Christi præsentia in sacramento: Dissentire tamen quantum ad modum præsentiæ. At vt magistri non vnum fuit dogma sic nec discipulorum. Quia hoc habet Proteanum hæreseos cerebrum vt vno capite minimè contentum, dum alienas quæritat ceruices
B suorum phantasmatum receptrices, mox & ipsæ somnient longissimè diuersa. Sic enim Logodædalus Berengarius, dum somnifero impiæ opinionis veneno sopit plurimos: Illi repentè effecti Κακόμιχανα nota eaque à se inuicem quàm maximè discrepãtia somniorum dogmata. Nonnulli enim confinxerunt substantiam panis conuerti non in Christi, sed in cuiuslibet iusti filij hominis carnẽ, vt notat Alger. in prolog. 1 & cap. 10. Illi non tantùm panem in Christi carnem, sed & in stercora, putidè asseruerunt. teste Algero, in prolog. lib. 1. de veritate corporis & sanguinis Domini, & lib. 2 cap. 1, Hinc Stercoranistarum putidum nomen putidis Doctoribus Laureæ vice impositum est. Quos etiam Hugo noster ob fauces grandolẽtis Auerni procul ablegat lib. 2. de sacram. part. 9. cap. 12. & 13. Alij commenti sunt, vnam panis portiunculam fieri Christi corpus, alteram minimè, Guitmundo authore lib. 2. Quidam ineptè impieque docuerunt tantùm probos sacerdotes facere corpus Christi: Cæteri, contrà & à probis & ab improbis confici Christi corpus; sic tamen vt illud recederet improbis ad eius communionem accedentibus apud Algerũ suprà in prolog lib 1 cap. 1. Postremi tandem veniunt egregij illi panifices seu impanatores, fideliores, vt liquet ex Anselmi verbis, Berengarij discipuli: de quibus tamen & vniuersa hæreticorum colluuie meritò dixeris, quod patres Gangrensis Concilij in synodica epistola, iuxta versiones Ioannis Quintini de Eustathianis in hãc sententiam: *Vnusquisq; istorum, postea quam recessit ab Ecclesiastico canone, tãquam proprias atq; priuatas leges instituunt. Nec enim communis ipsorum sententia, nec vnus animus postmodum fuit. Sed vnusquisq;, quod intra se cogitasset, hoc addidit in Ecclesia calumniam, & ipsius iniuriam.* C Impanatorum tandem meminit Algerus in prologo lib 1. cap. 6. & 8. Guitmundus quoque lib. 3. Nec procul à scopo aberrauero, si hos Berengarij sequaces ab Anselmo memoratos, interpreter Scholasticos inopes & à Berẽgario diurna stipe conductos, vt suas nænias Hyberias in Galliarum Cuniculis citiùs exponerent: Habuisse enim huiusmodi literatorem mendicos & cõductitios prodiderunt VVillielmus Malmesberiensis lib. 3. de gestis Regum Anglorum, Matthæus Paris in histo. maiore, & tabulæ Cantuariensium Arciepiscoporũ relatæ à nobis ad epist. 1. lib. 1. Et ne quid inter excutiendam Berengarij ματαιολογίαν nobis excidat, obseruandum venit eum non fuisse hæreseos sacramentariæ primum Doctorem, (vt vulgò dictitatur & scriptitatur) sed excitatorem. Roberto enim Francorum Rege Anno 1022. (quo fortassis adhuc puer erat Berengarius) primùm emersit Aureliæ, Stephani cuiusdam clerici & aliorum duodecim opera nefaria. Qui mox Roberti Regis Imperio comprehensi, diuque commoniti, cum ad se redire nollent igni traditi sunt: ne huiusmodi infœlix lolium sensim lætam Gallicanæ Ecclesiæ depopularetur segetem, testibus Glabro Rodolpho Cluniacensi, & Ioanne Olina Floriacensi Monacho apud Papirium Massonũ lib. 3. Annal. At Berengarius 30. post annos cœpit virus suæ hæreseos vomere, Sigiberto authore ad Annum 1018. Vnde corrigitur lapsus Ioannis Gersonis scribentis in suo tractatu contra Ioannis Magdunensis vt vocant Romanciũ de Rosa, Berengarium fuisse Petri Abaelardi discipulum: Tantùm enim abest vt Abaelardus tùm doctorem ageret, cum eius esset circiter ætatis qua;

Pueris dant crustula blandi D
Doctores, elementa velint vt discere prima.

Præterea Berengarius decessit Anno 1088. Abaelardus 1141. 13. Cal. Maias, hunc enim diem, Necrologium nostræ Ecclesiæ indicat. Sed qui Abaelardus potuisset docere Berengarium Anno 1050. cum Lutetiam venerit docendus Anno fermè 1108. vt ipsemet memoriæ dedit in historia suarum calamitatum, sic: *Perueni tandem Parisios: vbi iam maximè disciplina hac* (*Philosophicam* præcipuæque Logicam intelligit) *florere consueuerat, ad Guillelmum scilicet Campellensem praceptorem meum in hoc tum magisterio re famaq; pracipuum:* Et paulò post. *Nec tamen hic conuersionis sua habitus, aut ab vrbe Parisiaca, aut à consueto Philosophia studio eum reuocauit: sed in ipso quoq; monasterio, ad quod se religionis causa contulerat statim more solito publicas exercuit scholas. Tunc extemplo ad eum reuersus, vt ab ipso Rhetoricam audirem, &c.* Ex ipsius igitur Abaelardi ore habemus nõ fuisse Berengarij doctorem, sed potuisse esse discipulum, nempe hæretici, hæreticum Is autem Guillelmus Campellensis præceptor eius ex Archidiacono Parisiensi, inchoato Cœnobio nostro, primus vitam egit canonicam circa Annum 1100. vsque ad Annum 1113, quo factus est Cathalaunensis Episcopus. Hinc est quod Abaelardus dicat, sugilletq; eum: quod vitæ & loci mutatio non mutarit eius mentem Philosophicis deditam Sed iniquior & præceptori ingratior illud effudit. Nam habitu mutato, animum quoq; mutauerat, & vniuersæ Philosophiæ repudij libellum miserat; Verùm Hildeberti Cenomonensis Literis (quas hic lubens adiunxissem, si à proposito longius non fuissem digressus) adactus & victus domi fecit & docuit, quod antea in vrbe. Et qualis Berengarij instiD. ANSELMI TOMVS III. LL tutor

LL tutor

A demus Anno 1079 Februario mense, indictione secunda 1. Gregor. 7. Anno 7. accitis finitimis extimisq; diuersarum prouinciarum Archiepiscopis & alijs religiosis viris coacta est Synodus in templo Saluatoris, & habitus sermo de corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi. *Maxima verò pars* (vt Concilij verbis vtar) *panem & vinum per sacra orationis verba, & sacerdotis consecrationem, Spiritu sancto inuisibiliter operante, conuerti substantialiter in corpus Dominicum de Virgine natum; quod & in cruce pependit: & in sanguinem, qui de eius latere militis effusus est lancea, asserebat: atq; authoritatibus Orthodoxorum sanctorum patrum, tam Græcorum, quàm Latinorum modis omnibus defendebant. quidam verò cæcitate nimia & longa perculsi, figuram tantùm, substantiale corpus illud in dextra patris sedens esse, seq; & alios decipientes quibusdā cauillationibus conabantur astruere.* Et post modicum: *Deniq; Berengarius huius erroris magister post longo tempore dogmatizatam impietatem errasse se coram concilio frequēti confessus, veniamq; postulans, & orans ex Apostolica clementia meruit: iurauitq; sicut in consequentibus cōtinetur.* Ego Berengarius corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis, & verba Redemptoris nostri substantialiter conuerti in veram & propriam, ac viuificatricem carnem & sanguinē Iesu Christi Domini nostri, & post consecrationē esse verum Christi corpus, quod natū est de Virgine, & quod pro salute mundi oblatum in cruce pependit: Et quod sedet ad dexteram patris: Et verum sanguinem Christi, qui de latere eius effusus est; non tantum per signum & virtutem sacramenti, sed in proprietate naturæ, & veritate substantiæ, sicut in hoc Breui continetur, & ego legi,

B & vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidē vlterius docebo. Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia. Et huc vsque Berengarius locutus est: cuius abiurationem exscripsimus ex lib. 6. Registri Gregorij Papæ 7. post epistolam 17. tom. 3. epistolarum summorum pontificum pag. 775. 776. edit Romæ anno 1591. Nec in hoc Berengarij sacramēto planissimè vero expressum, quod tam conceptis verbis exponit noster Anselmus inquiens: *Panis substantiam post Dominici corporis consecrationem in altari super esse semper abhorruit pietas Christiana: nuperq; damnauit in Berengario Turonensi, eiusque sequacibus. Nam si hoc admitteretur; iam verbum non incarnatum tantùm, sed etiam (si dici potest) impanatum diceretur; si sicut ille dicebat, panis sic in corpus Domini transiret, vt tamen panis esse non desineret.* Sic Anselmus: cuius verbis nihil video simile in ista Berengarij retractatione. Imò nihil amplius, quàm cùm iurauit Nicolao 2. Papæ, scilicet panem & vinum in altari posita, post consecrationem non solùm sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: & sensualiter, non solùm sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi & fidelium dentibus atteri. Quamobrem si corpus Christi ex hoc Berengarij iureiurando non tātùm sacramentaliter, sed & realiter ac verè frangitur: vera & propria ac viuificatrix Christi caro molaribus comminuitur, manibusq; attrectatur. Præter hæc, vidimus Concilium appellasse nimia & longa cæcitate perculsos, qui impiè tuebantur in sacramento Eucharistiæ contineri solam figuram & vmbram, non rem & veritatem corporis Christi, quod iuxta amentem eorū mentem illud substantiale corpus Christi sederet in dextra patris: vnde efficiebant non in esse Sacramento Eucharistiæ. Insuper, extrema illa eorum dementia, vocatur nimia & longa cæcitas; quasi Concilium nobis insemet esse antiquam illam à Berengario in Romano Concilio retractatā Leone 9. in Vercellensi, Victore 2. in Turonensi ab Hildebraudo, (qui & postea Gregor. 7.) in Romano. 2. Nicolao 2. Frācus notat nempe panem & vinum post consecrationem esse tantum vmbram & figurā corporis Christi, vt in ipsa Concilio Berengariani profitebantur. Verùm perlectis ijs, quæ subtilissimè satis differit Valden. to. 2. de sacramentis cap. 43. in hanc posteriorem Berengarij retractationem, eademq; cum priori componens, notaui verba multò illustriora, planiora, expressiora impanationemq; omnem reijcientia, qualia sunt hæc, *panem & vinum substantialiter cōuerti in veram ac propriam & viuificatricem carnem & sanguinem Christi: ac post consecrationem esse verum Christi corpus natum de Virgine, pro salute mundi oblatum & de cruce appensum, sedens ad dexteram patris: verum quoq; sanguinem de latere eius effusum,* (quæ particula deest in maiori Catechismo Canisij edit. Paris. 1579. Col. 498.) nec per *signum tantùm & virtutem sacramenti, sed & in proprietate naturæ, veritateq;* substātiæ: His inquam nihil lego simile, tamq; lucidum, & ab omni sophismatum Dialecticorum fuco tā purum, in priori deiurio quo se Romę deuinxerat Nicolao 2. & 113. Episcopis. In hac igitur Synodo Romæ coacta in Basilica Constantiniana à Gregor. 7. impanationē tamdiu à Berengarianis mussatam, eorū caput Berengarius solemni iuramento detestatus est: *Tuncq;,* (vt acta Synodi perhibēt) *Dominus Papa præcepit Berengario ex authoritate Dei omnipotētis, & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, vt de corpore & sanguine Domini nunquam vlterius*

D *cum aliquo disputare, vel aliquem docere præsumeret: excepta causa reducendi ad fidem hanc eos qui per eius doctrinam ab ea recesserant.* Et quidem Berengariū obsecundasse Gregorio Duræus & Papir. Massonus aduerterunt, sed hic plures emendatioris vitæ annos tribuit Berengario, quàm cōuocatæ Synodi velit Chronologia; Nam si viuis excesserat Anno 1088. vt placet Ioanni Maioris monasterij cœnobitæ, Conciliū autem anno 1079. habitū sit, annis tantùm octo superuixit. Sed nec intra hunc terminum cunctos à se peruersos conuertere valuit, addo, inquit, Williel Malmesb. lib. 4. de Reg. Angl. de Berengarij loquens emendatione, *pessimum est alios exemplo, vel verbo à bono infirmare; quia fortassis peccatum te grauabit alienum, cum deletum fuerit tuum* Nec, opinor, quisquam Malmesb. refragabitur cùm Berengarium in sola suijpsius correctione vehementer desudasse oportuerit, vt puta hominem flagitiosissimum, quia hæreticus superbissimus, & magus, quanquam hæretici nomen hæcce duo complectatur, imò vniuersorū malorum panegyrin. Gygantæam eius superbiam ostentant impia scommata quibus Leonem nonū papam, cùm accepisset defunctum, vocabat non pontificem sed pompificem, pulpificem, Lanfrāci infatuatione fuisse infatuatum & cōcilium vanitatis adunasse, sunt hæc Guitmundi Auersani verba lib. 1. de veritate corporis & sanguinis Domini. Magnum fuisse vidit Martinus Delrius in exquisitissimo sui operis Magicarum disquisitionum proloquio & lib. 2. tom. [illegible] quæst 10. idque ex Guillelmi Nangiaci Chronico, cuius ad literam verba subijcio ex MS. codice S. Germani Pratensis pag. 221. *Hinc plurimū necromanticum fuisse dicit, & sub angusta hora vnius noctis Romā iuisse, & Turonis lectionem vnam legisse.* Porro nouissimi huiuscecōcilij

A *B. ANSELMI DE PROcessione Spiritus Sancti, contra Graecos Epistola.*

NEgatur à Græcis, quòd Spiritus sanctus de Filio procedat, sicut nos Latini confitemur. Nec recipiunt Doctores nostros Latinos, quos in hoc sequimur. Qui, quoniam Euangelia nobiscum venerantur, & in alijs de trino vno Deo credunt, hoc ipsum per omnia quod nos, qui te eadem re certi sumus: spero per auxilium spiritus sancti, quia si malunt solidæ veritati acquiescere, quàm pro inani gloria contendere, per hoc quod absq; ambiguitate confitentur, ad hoc quod nō recipiunt, rationabiliter duci possunt. Quamuis igitur multi sunt, qui hoc melius me possint efficere: tamen quoniam mihi à pluribus iniungitur, quorum petitioni, tum pro debito veritatis amore, tum pro eorum charitate & religiosa voluntate non audeo resistere, inuoco eundem spiritum sanctum, vt ad hoc me dignetur dirigere. Hac itaq; spe pro meæ scientiæ humilitate, scientioribus altiora relinquens, quod postulant aggrediar, & Græcorum fide, atq; his quæ credunt indubitanter & confidenter, pro certissimis ad reprobandum quod non credunt, vtar.

CRedunt quidem vnum, & solum ac perfectum esse Deum: nec vllam eum habere partem, sed totum esse quicquid est. Hunc quoque confitetur esse patrem, & filium, & spiritum sanctum: ita vt si solus dicatur pater, aut filius, aut B spiritus sanctus: siue duo simul, pater & filius, aut pater & spiritus sanctus, aut filius & spiritus sanctus: siue tres simul, pater, filius, spiritus sanctus, idem totus perfectus designetur Deus quamuis non idem significet nomen patris aut filij, quod nomen Dei. Non enim idem est esse Deum, quod est esse patrem, aut filium. Nomen autem spiritus sancti, ideo quia spiritus sanctus alicuius intelligitur spiritus, pro relatiuo nomine ponitur. Nam quamuis pater sit spiritus & sanctus: & filius sit spiritus, & sanctus: non tamen pater alicuius spiritus, nec filius alicuius spiritus, sicut spiritus sanctus alicuius est spiritius. Est enim spiritus Dei, & spiritus patris, & filij. Quamuis enim Græci negent de filio illum procedere: non tamen negant eum esse spiritum filij. Credunt quoque & confitentur Deum de Deo esse nascendo, & Deū de Deo esse procedendo quia filius Deus est de patre Deo, nascendo, & spiritus sanctus est de patre Deo, procedendo. Nec putant alium esse Deum qui nascitur, quam de quo nascitur: & qui procedit, quàm de quo procedit: quamuis secundum nomina significantia, quia est de quo aliquis nascitur & est qui de aliquo nascitur, & est qui de aliquo procedit, pluralitatem admittat: secundum quam plures, & alij sunt ab inuicem pater, & filius, & spiritus sanctus. Nam cum dicitur Deus esse pater, significatur esse de quo aliquis nascitur: & cum nominatur filius, intelligitur esse qui de aliquo nascitur & quando spiritus sanctus nominatur, quia non absolutè spiritum, sed spiritum Dei intelligimus monstratur esse qui de aliquo procedit. Sed cum dicitur, quia filius est de patre, & spiritus sanctus de patre: intelligitur, quia hoc quod est filius, aut spiritus sanctus, habet de patre. Sed alio modo intelligitur filius esse de patre, & aliter spiritus sanctus. Filius enim est

C de patre suo, id est, de Deo qui est pater eius. Spiritus sanctus verò non est de Deo patre suo: sed tantum de Deo, qui est pater. Ergo filius secundum quod est de Deo, dicitur filius eius: & ille de quo est pater eius, spiritus sanctus autem non secundum quod est de Deo dicitur filius eius: nec ille de quo est pater eius. Certum est etiam, quia Deus non est pater, aut filius, aut spiritus sanctus alicuius nisi Dei, nec vlla res est Deus, nisi idem pater & filius & spiritus sanctus. Et sicut vnus Deus est, sic vnus tantum pater, vnus filius, vnus spiritus sanctus est. Vnde fit, vt non sit in illa trinitate pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris, neque spiritus sanctus alicuius spiritus, nisi eiusdem patris & filij. Hæc itaq; sola causa pluralitatis est in Deo. vt pater, & filius, & spiritus sanctus, dici non possint de inuicem: sed alij, sicut ab inuicem: quia prædictis duobus modis est Deus de Deo, quod totum potest dici relatio. Nam quomodo filius existit de Deo nascendo, & spiritus sanctus procedēdo, ipsa diuersitate natiuitatis & processionis referuntur ad inuicem: vt diuersi & alij ab inuicem. Et quando substantia habet esse de substantia, duæ fiunt ibi relationes insociabiles: si secundum illas nomina ponantur substantiæ. Cùm enim homo est gignendo, de homine, dicitur homo de quo est homo, pater. & homo qui est de homine filius. Impossibile igitur est patrem esse illum filium, cuius pater est: & filium esse illum patrem cuius filius est: quamuis patrem esse filium & filium esse patrem nihil prohibeat, cum vnus homo pater est, & filius: quoniam ad alium est pater, ad alium filius. Nempe cùm Isaac sit pater Iacob, & filius Abrahæ, pater est filius, & filius est pater sine repugnantia: quoniam ad alium pater dicitur, quàm ad suum patrem: & filius D ad alium, quàm ad suum filium, patrem autem esse in eodem illius filium, cuius pater est: aut filium esse illius patrem, cuius est filius, non est possibile. Ita ergo in Deo, cùm Deus sit pater & filius, & spiritus sanctus: nec sit pater, nisi eiusdem filij: nec filius, nisi eiusdem patris: nec spiritus alicuius, nisi eiusdem patris & filij: pater non est filius, aut spiritus sanctus: filius non est pater, aut spiritus sanctus: nec spiritus sanctus est pater aut filius. Quippe quoniam filius de patre, & spiritus sanctus de patre: nec ille de quo est aliquis, potest esse ille qui de se est, nec ille qui de aliquo est, valet esse is de quo est, sicut iam dictum est, idcirco nec pater est filius aut spiritus sanctus: nec filius siue spiritus sanctus est pater. Filius autem, vt interim aliam causam dicam, quoniam nondum constat, quòd spiritus sanctus de illo sit & procedat: ideo non est spiritus sanctus, nec spiritus sanctus est filius: quia filius nascendo habet esse de patre, spiritus sanctus verò non nascendo sed procedendo, nec filius potest esse suus spiritus, nec spiritus sanctus valet esse ille cuius spiritus est.

HIs præmissis, quomodo indiuisibilis vnitas, & insociabilis pluralitas in Deo se ad inuicem habeant, inquiramus. Quoniam autem hæc quæ dicta sunt, pariter credimus indubitanter, & confitemur: & nos qui dicimus spiritum sanctum de filio procedere, & Græci qui nobiscum de hac re non sentiunt, debemus absq; vlla ambiguitate, quæ ex his necessariè consequuntur vno consensu suscipere. Sequitur enim secundum vnitatis Dei, quæ nullas habet partes, proprietatem: vt quicquid de vno Deo, qui totus est, quicquid est, dicitur de toto Deo patre, dicatur & de filio, & de spiritu sancto: quia vnusquisque solus, & to-

A tus,& perfectus Deus est Supradicta verò relationis oppositio,quę ex eo nascitur(quia supradictis duobus modis Deus de Deo est) prohibet patrē, & filium,& spiritum sanctum de inuicem dici:& propria singulorum alijs attribui. Sic ergo huius vnitatis,& huius relationis consequentiæ se contemperant:vt nec pluralitas,quæ sequitur relationem transeat ad ea in quibus prędictæ simplicitas sonat vnitatis:nec vnitas cohibeat pluralitatem: vbi eadē relatio significatur:quatenus nec vnitas amittat aliquando suam consequentiam,vbi non obuiat aliqua relationis oppositio : nec relatio perdat quod suum est,nisi vbi obsistit vnitas inseparabilis. Quod si per exempla cōsideremus, clarius erit. Qualiter quidē vnitatis simplicitas à se excludat pluralitatem,quæ est in relatiuorum nominū significatione,facile est cognoscere, confitemur enim, quia pater non est filius, aut spiritus sanctus, nec filius pater, aut spiritus sanctus,nec spiritus sanctus pater aut filius. Sequitur ergo alios ab inuicem & plures esse patrem,& filium & spiritum sanctū. At pater est Deus,filius est Deus, & spiritus sanctus est Deus. Quid itaq; consequētius,si prædictarum personarum pluralitas suam seruat proprietatem quàm patrem & filium & spiritum sanctum plures Deos & alios ab inuicē? Sed hoc nullatenus admittit inuiolabilis simplicitas diuinitatis, quam vnum solum Deum esse credimus. Sic repellit vnitas essentiæ Dei relatiuorum consequentiam. Considerandū quoq; est, quomodo relationum pluralitas obuiet vnitatis consequentię si prius posuerimus aliqua ex his,in quibus nulla obsistit oppositio. Dicimus vnum Deum esse patrem,& esse filium, & esse spiritum sanctum & vnum eundem Deum esse,siue singu-

B li,siue bini siue tres simul dicantur. Si ergo Deus est,æternus,propter vnitatem Deitatis: ex necessitate sequitur,quia æternus est pater,æternus est filius æternus est spiritus sanctus. Et quoniam siue singuli,siue plures simul sunt vnus Deus, non est nisi vnus æternus. Similis est cōsequentia,si Deus dicitur creator, siue iustus, siue aliquid aliorum: in quibus nulla prædicta intelligitur relatio. Videamus nunc,quomodo hanc vnitatis Dei consequentiam testringat relatio. Dicimus enim, quia Deus est pater. Quoniā ergo vnus est Deus pater, & filius,& spiritus sanctus:exigit vnitas Dei vt filius sit pater,& spiritus sanctus sit pater: sed obuiet relatio,quæ prohibet filium aut spiritum sanctū esse patrem. Quippe nec natura permittit,nec intellectus capit existētem de aliquo esse de quo existit:aut de quo existit,esse existentem de se. Existit autem filius & spiritus sanctus de patre:quare nō potest filius aut spiritus sanctus esse pater,quāuis Deus sit pater,& vnus idemq; Deus sit pater & filius & spiritus sanctus. Idipsum & cognoscitur,si dicitur Deus esse filius,vult enim vnitatis Dei cōsequentia,vt pater & spiritus sanctus sit filius Sed pater de quo est filius,non potest esse qui de se est, Spiritus verò sanctus,qui existit de patre procedendo,non est ille qui est de patre nascendo. Item cùm dicitur, Deus est spiritus sanctus:requirit vnitas prædicta,patrem quoq; & filium esse spiritum sanctū : sed nec pater,de quo est spiritus sanctus potest ille esse qui de se est:nec filius qui existit de patre nascēdo, est ille qui de eodem Patre est procedendo, id est, spiritus sanctus. Cùm autem apparebit, quia spiritus sanctus est de filio: tunc quoque palam erit, quia propter hoc nequit esse filius spiritus sanctus, & spiritus sanctus filius. Consideremus adhuc,quomodo supradictæ oppositiones obsistunt consequentiæ prædictæ vnitatis,Deus est de Deo. Hoc ergo semel accepto, quoniam idem Deus est pater & filius & spiritus sanctus:sequitur secundum hanc identitatem, vt Deus pater sit Deus de Deo, & Deus de quo est Deus:& similiter filius Deus de Deo,& Deus de quo est Deus & eodem modo spiritus sanctus. Verùm quærere vtrum quisquis sit Deus, de quo est Deus:non est aliud quàm considerate, vtrùm singulus quisq; sit Deus de Deo. Non enim potest Deus de Deo Deus esse nisi pater aut filius aut spiritus sanctus:& nisi de patre aut de filio aut de spiritu sancto. Inspiciamus, vtrum vnusquisq; sit Deus de Deo:& patebit vtrum sit singulus quisq; Deus de quo est Deus. Sed pater non potest esse de Deo,propter prædictā oppositionem. Cùm enim non sit Deus nisi aut pater aut filius aut spiritus sanctus,aut duo ex his, aut tres simul:nō potest esse Deus pater de Deo, nisi aut de patre hoc est de filio,aut de spiritu sancto,aut de duobus, aut de tribus. De seipso non potest esse: quia existens de aliquo & de quo existit,non potest idem esse. De filio non est,quia filius est de ipso, & ideo nō potest esse de filio. De spiritu sancto non est, quia de illo est spiritus sanctus, nec valet ille esse qui de se est. De duobus vel de tribus simul nequit esse pater, propter eandem oppositionis rationem. Filiū verò Deum necesse est esse de patre Deo, quia pater non est de illo. De filio verò, hoc est, de seipso esse nequit: quia non est, idem, existens de aliquo, & de quo existit. Vtrum autem sit de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de illo, post monstrabitur. Sed prius dicemus de spiritu sancto, si secundum consequentiam prædictam sit de patre & de seipso. De patre quidem necesse est eum esse, quia nulla obuiat oppositio, non enim est pater de illo. De seipso vero impossibile est eum

D esse : quia non potest existens de aliquo, & de quo est, idem esse. In his omnibus nihil obuiat consequentiæ vnius identitas, nisi aliqua de supradictis oppositio. Quod vero in his cognoscitur,in omnibus quæ de. Deo dicuntur immutabiliter euenire necesse est.

Nunc quærendum est per supradictas irrefragibiles rationes, vtrum filius sit de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio. Dico, quia sicut per supradictam rationem, aut pater est de filio, aut filius de patre,aut de spiritu sancto pater, aut spiritus sanctus de patre:ita est aut filius de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio. Quod qui negat, neget etiam necesse est vnum solum Deum esse, aut filium Deum esse, aut spiritum sanctum Deum esse, aut Deum esse de Deo: quia ex his sequitur quod dico. Amplius, non est alius aut spiritus sanctus de patre,nisi de patris essentia : quæ vna est illi cum filio & spiritu sancto. Cùm ergo dicitur quia filius est de Deo patre, si idem Deus est, pater & spiritus sanctus, sequitur secundum vnitatem Deitatis, vt sit etiā de spiritu sancto Eodem modo, quando confitemur spiritum sanctum esse de Deo patre, si idem Deus est pater & filius, sequitur secundum eandem Deitatis vnitatem, vt sit & de filio. Ex his igitur aperte cognoscitur, quia aut filius est de spiritu sancto, aut spiritus sanctus de filio, quoniam vtrumque nequit esse verum, aut falsum. Necesse est ergo spiritum sanctum esse de filio, si potest monstrari filium non esse de illo. Nam si quis dicit non sequi, filium esse de patre & spiritu sancto, quoniam vnus est Deus pater & spiritus sanctus, etiamsi non opponitur aliud aut spiritum sanctum esse de patre & filio, quoniā vnus est Deus pater & filius, quamuis non sit Filius

A Filius de Spiritu sancto: consideret, quia cùm est Deus de Deo aut est totus de toto, aut pars de parte, aut pars de toto. Sed Deus nullam habet partem, impossibile igitur est, vt si Deus est de Deo, vt totus sit de parte, aut vt pars de toto, aut vt pars de parte. Necesse est igitur, vt si est Deus de Deo, totus sit de toto. Cùm ergo filius dicitur esse de Deo qui est pater, & spiritus sanctus aut alius totus erit pater, alius totus spiritus sanctus, vt de toto patre sit, & non de toto spiritu sancto: aut si idem totus Deus est pater & spiritus sanctus, ex necessitate cùm est de Deo toto, quia est vnus totus, tam pater quàm spiritus sanctus: est pariter de patre & spiritu sancto, si non repugnat aliud. Eodem modo cū dicitur spiritus sanctus esse de toto Deo, qui est pater & filius: aut alius totus erit pater, alius totus filius, vt sit de toto patre, & non de toto filio spiritus sanctus: aut cùm est de Patre Spiritus sanctus non potest non esse de Filio, si non est Filius de Spiritu sancto. Nulla enim alia ratione potest negari Spiritus sanctus esse de filio. Dicet aliquis quoniam vnus Deus pater & spiritus, cùm filius est de patre, sequitur eum esse de spiritu sancto: aut cùm Spiritus sanctus est de patre, quia idem est Deus Pater & Filius, est etiam de Filio: cùm pater gignit Filium, necesse est eum gignere quoque spiritum sanctum: quia vnus idemq; Deus est filius & spiritus sanctus. Et cùm spiritus sanctus procedit de patre, propter eandem vnitatem Deitatis filij & spiritus sancti, procedit & filius de patre ita sicut spiritus sanctus. Si verò vnitas Deitatis in filio & spiritu sancto non illam habet vim consequentiæ, vt vterque similiter sit genitus & procedens, videtur, quod non ex eo quod vnus est

B Deus Pater & Spiritus sanctus, sequitur filium esse de spiritu sancto, aut spiritum sanctum esse de filio: quoniam idem Deus est pater & filius, vt dicis. Ad quod ego: Habent vtique à patre esse filius & spiritus sanctus, sed diuerso modo: quia alter nascendo, alter procedendo vt alij sint ab inuicem, per hoc quod dictum est. Et ideo cùm nascitur vnus non potest cum eo nasci ille, qui per hoc est alius ab eo quia non similiter nascitur, sed procedit. Et cùm vnus procedit, nequit ille simul procedere qui per hoc est alius ab illo, quia non similiter procedit, sed nascitur. Et ideo non habet hic vnitas illa vim consequentiæ: quia pluralitas obuiat, quæ ex natiuitate nascitur, & processione. Nam & si per aliud nō essent plures filius & spiritus sanctus: per hoc solum essent diuersi. Cùm aūt dico ex eo, quia pater vnus Deus est cum filio aut cum spiritu sancto, sequitur filium esse de spiritu sancto, aut spiritum sanctum esse de filio, nulla ibi pluralitas generatur, quę vnitatis obuiet consequentię: quia non vtrunq; dico esse, sed alterū tantū. Omnimoda igitur & inexpugnabili necessitate concluditur: quia si vera sunt quę supra dixi: nos pariter cum Græcis credere, aut filius est de spiritu sancto, aut spiritus sanctus est de filio. Quod autem filius nō sit de spiritu sancto, palā est ex catholica fide Non enim est Deus de Deo, nisi aut nascendo vt filius, aut procedendo vt spiritus sanctus Filius aūt non nascitur de spiritu sancto Si enim nasci de illo, esset filius spiritus sanctus, & spiritus sanctus pater eius: sed alter alterius nec pater, nec filius Nō ergo nascitur de spiritu sancto filius, nec minus apertū est, quia non procedit de illo. Esset enim spiritus eiusdem spiritus sancti Quod apertè negatur, cū spiritus sanctus dicitur & creditur spiritus filij. Non enim potest esse spiritus sui spiritus. Quare nō procedit filius de spiritu sancto. Nullo ergo modo est de spiritu sācto filius. Sequitur itaq; inexpugnabili ratione spiritum sanctum esse de filio, sicut est de patre. C

Forsitan negabunt Græci spiritū sanctum esse Deum de Deo, sicut est Filius Deus de Deo: quoniam probamus per hoc illū esse & procedere de filio, nec est positum in illo symbolo, in quo reprehendimur ab illis addidisse processionē eius de filio. Sed qui hoc putat, negat aut patrem esse Deum, de quo est spiritus sanctus, aut spiritum sanctū esse Deū, qui est de patre: aut hoc ipsum: quod est spiritus sanctus, esse de patre. Ac patrem non esse Deum, aut spiritum sanctum, nullus suscipit Christianus. Videamus igitur, vtrum hoc ipsum, quod est essentialiter spiritus sit de patre, quod quendam Episcopum, Græcis forsitan fauentem, in Barensi ciuitate sensi nolle sentire? Nam si nō est ipsum de patre, quod est: cùm sit vnus Deus idemq; De° qui pater, inueniri nequit vnde sit alius à patre. Non enim nisi alius est: quia pater habet filiū, & spiritus sanctus non habet filium. Per hoc enim probari potest, quia alij sunt ab inuicem: non tamen hęc est causa, vt diuersæ sint personæ. Quippe si duo sint homines: quorum alter habeat filium, alter non: quamuis per hoc ostendi possint esse diuersi, non tamen ob hoc alij sunt ab inuicem: quia quoquo modo se habeant in habendo vel non habendo filium, diuersitatem tamē non amittunt. Ita in patre & spiritu sancto, non quia alius filium habet, alius nō habet, idcirco sunt diuersi: sed quoniā diuersi sunt, idcirco nihil prohibet eos in habendo & non habendo filium, esse dissimiles Similiter respōderi potest, si ideo alius dicitur, quia non ab illo procedit spiritus sanctus, sicut ipse procedit à patre. Quippe vt secundum illos loquar, qui negāt spiritum sanctū de filio procedere, sicut non est hæc causa, quia Spiritum sanctū filius de se procedentem non habet sicut pater, vt alius sit à patre (sequeretur enim) vt si Spiritus sanctus procederet de filio, filius non esset alius à patre, ita per hoc non est spiritus sanctus à patre alius, quia nō habet filium aut spiritum de se procedētem sicut pater Et quēadmodum filius, nō ideo est alius à patre, quia patrem habet, & pater non habet patrem. Si enim pater haberet patrem, alius tamen esset à patre, ita spiritus sanctus, quia de aliquo procedit, & pater à nullo, non propter hoc est alius à patre: quia si pater ab aliquo procederet, non minus tamen esset alius à patre, de quo procedit. Palām igitur est, quia non ideo est spiritus sanctus alius à patre: quia non habet filium, aut spiritum sanctum de se procedētem sicut pater: nec quia de aliquo procedit, & pater de nullo. Sed neq, per hoc intelligi potest esse à patre alius, quia spiritus patris, si de illo non habet esse. Potest enim intelligi aliquis alius ab aliquo, priusquam sit illius: quamuis alicuius nequeat esse, nisi sit alius: vt cùm dicitur, homo dominus alicuius aut homo alterius hominis: prius enim intelligitur alius ab illo, cuius esse dicitur, quàm sit eius Dominus vel homo. Sed itaque spiritus sanctus non est de patre, nihil prohibet eum intelligi prius alium ab illo, quàm sit illius. Quare non facit illum alium esse à patre, hoc quid spiritus eius est, si per hoc non habet, vt sit alius ab illo: per quid est Spiritus illius. Sicut Filius per hoc est alius à patre, per quod est Filius eius, quod non est aliud, nisi quod de ipso existit nascendo. Videtur itaque, quod Spiritus sanctus non sit per aliud à patre alius, nisi quia ab illo habet esse quod est: quamuis alio suo modo quam Filius. Inuestigemus tamen hoc diligentius; vtique aut postquam fuit D

A Spiritus sanctus, hoc quod est, contigit illi alium esse à Patre, aut in existendo habet vnde alius est. Contigit enim aliquem esse quod est, prius quàm sit alius: & contigit aliquem alium in existendo fieri, prius autem quemquam esse alium, quàm sit hoc quod est, non est possibile. Namque primus homo, priusquam de illo esset homo aliquis, erat ipse homo, sed non alius erat; cùm verò extitit de illo aliquis, & ille de quo extitit, postquam hic fuit factus, est alius: & qui de illo extitit, simul habuit esse, & alius factus est. Aut ergo Spiritus sanctus, sicut dixi, postquam fuit, factus est à Patre alius, aut habet in existendo propter quod alius dicitur. Sed si postquam fuit, contigit illi aliam esse à Patre: cùm non sit alia persona, nisi quoniam alius est ab illo, non fuerunt illæ semper tres personæ: quia ista non semper fuit, si non semper fuit spiritus sanctus alius à Patre. Quomodo itaque falsa sunt hæc, patet quoniam in existendo, habet vnde alius est. Esse autem nequit nisi aut ex aliquo, sicut filius: aut ex nullo, sicut Pater: Quod si ex nullo, quemadmodum Pater, existit: aut ita existit vnusquisque per se, vt neuter ab altero quicquam habeat: sed sunt duo Dij, Pater, & Spiritus sanctus: aut quoniam vnus Deus est. Si vterque de nullo est penitus: nihil inueniri valet in fide Christiana, vnde sint ab inuicem alij: sed vnus idemque pater, & spiritus sanctus, & vna persona, quæ vera fides abhorret. Non est ergo verum, Spiritum sanctum à nullo esse. Si autem est ab aliquo, non est nisi ex Deo qui est pater, & filius, & spiritus sanctus: sed à seipso nequit esse, quoniam nulla persona à seipsa potest existere: nisi sola Patris. Quare si quis eum negat esse à filio, negare nequit illum a Patre esse. Si

B quis autem dicit, quia licet non habeat esse de Patre; tamen per processionem alius potest intelligi. Ad hoc quoque respondendum arbitror, ne possit aliquid in hac quæstione nostræ obijci assertioni, cui nostra responsio non obuiet: nec miretur aliquis me tantum in hoc commorari, quoniam non paruæ auctoritatis erat ille inter suos, quem sensi non sentire spiritum sanctum, hoc quod est, habere ex patre: nec tunc habui opportunitatem respondendi.

QVI ergo spiritum sanctum dicere vult ex sola processione alium esse à Patre, licet non sit ex illo: intelligit, aut idipsum esse procedere de Patre solummodo quid est mitti, vel dari à patre vt cùm mittit, vel dat eum Pater, tunc tantum procedit à Patre: aut hoc esse procedere, quod est de Patre esse: si idem est procedere, quod est dari vel mitti procedit pariter à filio, sicut à patre spiritus sanctus: quoniam ab illo similiter mittitur & datur. Item, si non est aliud spiritui sancto procedere quàm mitti vel dari, non est alius à Patre, nec procedit à Patre, nisi cùm datur vel mittitur, quod nemo puto, intelligit. Semper enim est alius à patre spiritus sanctus, etiam ante creaturam: non autem datur vel mittitur, nisi creaturæ: nec tamen dicendum est, quod accidat ei dari vel mitti. Nam cùm ipse sit vbique & immutabilis, accipienti quidem accidit aliquid: quia circa illum fit, quod prius non erat & abesse potest: circa spiritum sanctum verò nihil fit quod non erat. Cùm enim cæcus in luce non sentit lucem, nó magis nec minus habet aliquid lux, & si depulsa cæcitate sentiat cæcus lucem, circa illum fit motus, non circa lucem. Patet itaque, non esse Spiritum sanctum alium à patre per sic intellectam processionem, vt nó sit aliud illi procedere, quàm dari vel

C mitti. Est quoque patens, eum per processionem habere esse de Patre, & per hoc alium esse à Patre: sicut filius non per aliud est à patre alius, quàm per hoc quia de illo, existit. Est igitur Deus de Deo: & procedit de Deo: quia & ipse est Deus, & pater Deus, de quo est, & procedit. At si dicimus, duas spiritus sancti posse nominari processiones: vnam quando existit de patre: alteram, quando datur vel mittitur. Non puto hoc esse negandum si vnaquæque in suo sensu accipitur. De illa quippe processione, qua datur vel mittitur, non incongruè Dominum sic dixisse intelligimus, *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quo vadat.* Sic enim hoc potuisse dici videtur: *Nescis, vnde* procedat, *aut quo* recedat. Cùm enim datur, quasi de occulto venit, & procedit: cùm verò subtrahitur, velut ad occultum vadit, & recedit. De hac processione potest dici: quia idem illi est procedere quod mitti. Siue igitur non procedat, nisi existendo de Patre, siue non nisi cùm datur aut mittitur ad sanctificandam creaturam, siue vtroque modo procedat sequitur, vt procedat de filio. Si enim est de patre, Deus est de Deo: vnde probatur, vt dictum est, esse quoque de filio, & procedere ab illo. Namque procedit de quo est, & de illo existit à quo procedit. Si verò tunc tantùm procedit cùm mittitur vel datur, procedit à filio à quo datur & mittitur. Quod si vtroq; modo procedit, pariter vtroque modo procedere cognoscatur à filio. Ecce videmus spiritum sanctum esse de Deo, & procedere de Deo, quod non est positum in præfato symbolo: si ergo ideo negant eum esse & procedere de filio, quia ibi tacetur, negent esse similiter eum de Deo & procedere, quia ibidem non dicitur. Aut si hoc diffiteri nequeunt,

D non timeant confiteri nobiscum spiritum sanctum esse & procedere de filio: quoniam hæc in eodem symbolo non inueniuntur. Ac si dicant, satis ibi significatur, quia est & procedit de Deo, quia à Patre procedit, quia pater est Deus & nos similiter dicimus, quia apertè monstratur procedere de filio, cùm dicitur procedere de Deo quia filius Deus. Interrogo enim, vtrum ideo intelligendus sit spiritus sanctus esse de patre, quia de Deo est: aut idcirco esse de Deo, quia est de patre: licet enim inuicem alterum altero probetur. Si enim est de patre, est de Deo: & si est de Deo, est de Patre: quoniam nulla supradictæ obuiat relatio, non tamen similiter inuicem sunt, alter alterius causa. Nam si esse Spiritum sanctum de Patre, est causa vt sit de Deo, cùm dicitur esse de Patre, non est intelligendum quod sit de hoc, quod Pater est Deus, id est, de diuina essentia: sed de hoc quod Deus Pater est, id est, de hoc vnde refertur ad filium. Erit igitur diuina essentia in spiritu sancto: non de Deitate Patris, sed de relatione, quod stultissimum est dicere. Quamuis & si hoc velit aliquis accipere, non minus sequitur Spiritum sanctum de filio, quàm de patre procedere. Nempe nulla relatio est patris, sine relatione filij: sicut nihil est filij relatio, sine patris relatione. Si ergo alia nihil est sine altera, non potest aliquid de relatione patris esse sine relatione filij. Quare sequitur, spiritum sanctum esse de vtraque, si est de vna. Itaque si est de Patre secundùm relationem, erit simul & de filio secundum eundem sensum. Verùm quia nemo tam insipiens est, qui hoc opinetur, credendum & confitendum est, ideo de patre spiritum sanctum esse, quia est de Deo. Non autem magis est Pater Deus quàm Filius, sed vnus solus verus Deus, pater & filius. Quapropter si spiri-

A si spiritus sanctus est de patre, quia est de Deo qui pater est, negari nequit esse quoq; de filio, cùm sit de Deo qui est filius.

Considerемus etiam, quid Dominus dicit in Euangelio. Ait enim: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Aut ergo ita intelligendus est iste solus verus Deus, vt cum nominamus solùm Patrem, non significetur ille solus verus Deus, neq; quando nominamus solum Filium: sed tunc solummodò intelligatur iste solus verus Deus, quando simul dicimus Patrem & Filium. Aut solus verus Deus intelligitur, cum nominamus aut solùm Patrem, aut solum Filium: aut si solo Patre nominato, aut solo Filio, non intelligitur solus verus Deus sine adiectione nominis alterius: non est Pater perfectus neque Filius perfectus Deus, sed est Deus compositus ex Patre & Filio. Sed credimus Patrem esse perfectum & solum verum Deum, & Filium similiter perfectum, & solum verum Deum. Cùm ergo nominamus Patrem solum, aut Filium, non aliud intelligimus, excepta relatione, qua referuntur ad inuicem, quàm solum verũ Deum & eundem: quem in vtrisque prolatione cognoscimus. Itaq; cùm dixit Dominus: *Hæc est autem vita æterna: vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Si addidisset dicens, & de hoc solo vero Deo procedit Spiritus sanctus: quis auderet separare Filium ab illa processione, cùm ille solus verus Deus non magis aut minus sit Pater quàm Filius? Quapropter si idem solus verus Deus intelligitur, cum solus Pater dicitur, aut Filius, & cùm ambo simul nominantur: quid apertius, quàm quia de solo vero Deo, qui Pater est & Filius, procedit Spiritus sanctus, cùm dicitur à patre procedere? Quare sicut intelligeretur de Filio B procedere, si idẽ Filius dixisset se de solo vero Deo illum procedere, quando dixit se & Patrem solum verum Deum esse: ita cùm dicit eũ de Patre procedere, absq; dubio eum de se significat procedere. Dicit etiam Dominus: *Paracletum Spiritum sanctum quem mittet Pater in nomine meo.* Et, *cùm autem venerit ille Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre.* Quid ergo intelligendum est, cùm dicit: *Quẽ mittet Pater in nomine meo*: an quia Spiritus sanctus habebit nomen eius, & cùm mittet Pater Spiritum sanctum idem sit, quod mittere Filium? Sed quod ait: *Quem ego mittam vobis à Patre*, non recipit hunc sensum: quia eundem ipsum Spiritum sanctum, quem mittit Pater, mittit Filius, neque mittit Filius Filium. Denique nusquam legimus & omnino negamus, Spiritum sanctum esse Filiũ. Quid itaque est? *Quem mittet Pater in nomine meo*, nisi *quem Pater mittet*, Filius quoque mittet? Sicut cùm dicit, *quem ego mittam à Patre*, non est aliud, quàm ego mittam & Pater. Filius namque est nomen illius, quid dicebat: *mittet Pater in nomine meo.* Non est ergo aliud: *mittet Pater in nomine meo*, nisi *mittet Pater in nomine* Filij. Quid igitur est, *mittet Pater in nomine Filij*, nisi *mittet Pater*, tanquam si mittat Filius: vt in missione Patris, missio intelligatur Filij? Quod verò ait, *quem ego mittam vobis à patre*, quomodo intelligendum est? Vtique, à quo eum mittit Filius, ab eo mittitur. Mittit autem eum à Patre. Ergo à Patre mittitur. Sed ille mittit à quo mittitur. Pater itaq; mittere intelligitur, cùm Filius dicit: *Ego mittam à Patre.* Quid est ergo: *Ego mittam à Patre*, nisi ego mittam tanquam si Pater mittat, vt vna & eadem sit missio mea & Patris? Cùm vtique Filius tanta diligentia ostẽdat vnam esse missionem Patris & suam: vt nec Pater mittat, nisi cùm Filius mittit: nec Filius mittat, nisi cùm mittit Pater. Quid vult significari, aut quid vult C intelligi, nisi quia non aliter se habeat ad Patrem Spiritus sanctus: & aliter ad Filium: nec magis est vnius, quàm alterius. Quamobrem nimis difficile, immò impossibile est ostendere, quomodo non procedat ab vtroque. Vnde enim Filio cum Patre dare simul vel mittere Spiritum sanctum, & hunc esse vtriusque, si simul non est de vtroque? Cur enim magis dat filius spiritum sanctum, quàm Spiritus sanctus filium? Aut cur magis spiritus sanctus est filij, quàm filius spiritus sancti: nisi quia filius non est ita de Patre simul & de Spiritu sancto, sicut spiritus sanctus est de Patre, simul & de filio? Si ergo Spiritus sanctus non de Filio, non datur à filio, nec dicitur esse filij: sicut filius non datur à spiritu sancto, nec dicitur esse spiritus sancti: quoniam non est de Spiritu sancto. Si autem dicunt, quia spiritus sanctus mittit etiam filium, sicut idem ipse dicit per Prophetam: *Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius*: hoc secundùm hominem, quem gerebat, intelligendum est, qui Patris & Spiritus sancti vna voluntate & dispositione mundum redempturus in mundo apparuit. Quæro tamen ab his, qui negant Spiritum sanctũ esse & procedere de filio: quomodo intelligunt eum sic esse Spiritum filij, vt filius tanquam suum Spiritum illum mittat. An putant, quia pater dedit filio spiritum suum tanquam à se non habenti, aut enim habet à se, aut ab alio. Sed ab alio non potest habere, nisi à Patre. Accepit igitur à Patre, à quo habet, & dedit ei pater spiritum sanctum, vt à se non habenti. Hic ostendant, cùm æquales sint Pater & Filius & spiritus sanctus, & vnusquisque sibi sufficiens, quæ fuit causa, vel quæ indigentia filij, vt pater daret ei spiritum suum, magis quã Spiritui sancto filium suum. Non negamus hoc modo D habere filiũ spiritum sanctum à Patre: quia à quo habet esse, ab eo habet, vt de se Spiritum sanctũ existentem habeat sicut pater, quoniam idem esse est patris & filij. Non est enim idem accipere à Patre essentiam, de qua procedit Spiritus sanctus, & accipere à Patre Spiritum sanctum. Cũ enim dicitur habere à Patre essentiam, de quo spiritus sanctus procedit nulla monstratur indigentia filij. Cũ verò dicitur, quia filius accepit à patre spiritum sanctum, quem de se non habet sicut pater, videtur significari filius quasi minus aliquid habere, quam habeat pater, & velut ad supplementum ei dare spiritum sanctum Sed non apparet, cur magis egear filius spiritu sancto, quàm spiritus filio. Si enim respondetur ad hoc datum esse spiritum sanctum filio, vt cùm ipse cum patre quoque eundem spiritum sanctum, par illi cum patre gratia imputaretur. Terrena est hæc opinio, & longà ab intellectu diuinitatis extranea, vt tanquam homo homini, Deus Deo indigenti subueniat. Namq; si dat Pater Spiritum sanctum Filio, dat Deus Deo Deus pater enim Deus, & filius Deus, & spiritus sanctus Deus, & vnus idemque Deus. Non enim legimus Deũ à Deo Deum accipere: nisi hoc dicatur, cùm Deus est de Deo, vt Filius & spiritus sanctus. Dicitur ergo spiritus sanctus filij spiritus, non ob aliud nisi quia ex ipso est.

Post resurrectionẽ legimus, quia *insufflauit* Dominus discipulos suos, & ait illis: *Accipite Spiritum sanctũ.* Quid sibi vult ista insufflatio? Scimus enim quia flatus ille, qui de ore eius tũc processit, nõ erat Spiritus sanctus. Non ergo credimus illam insufflationem sine aliquo mysterio factam esse. Quid igitur rectius hic intelligi potest, aut apertius,

A us, quàm hoc ideo illum fecisse, vt intelligeremus Spiritum sanctum de illo procedere. Ac si diceret: Sicut videtis hunc flatum, per quem vobis Spiritum sanctum, sicut sensibilis insensibilia significari queunt, significo de intimo corporis mei, & de persona mea procedere: ita scitote Spiritũ sanctum, quẽ vobis per hunc flatum significo, de secreto Deitatis meæ, & de mea persona procedere. Vnam enim personam verbi & hominis, & in ea duas naturas, diuinam, scilicet & humanam credimus & confitemur. Sed dicent forsitan: Flatus vtique ille non erat de substantia humana, & tamẽ quasi suam illum emittebat. Quapropter docetur per huiusmodi Spiritus sancti dationem: quia cùm dat Filius Spiritum sanctum, dat & mittit suum spiritum: sed non de suæ diuinitatis essentia. Dicant igitur, si qui hoc opinantur: quia sicut flatus non est humana natura cùm emittitur ab homine: ita Spiritus sanctus non est diuina substantia, cùm datur vel mittitur à Deo filio, quod nullus confitetur Christianus. Dicant etiam cùm audiunt: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Si ibi non negant intelligendum per spiritum oris Domini, Spiritum sanctum, non illum esse de essentia Domini, cuius oris spiritus dicitur: quia spiritus qui ex ore solet hominum procedere, nõ est de substantia illius de cuius ore procedit. Quod si non audent dicere spiritum scilicet Dei, non esse de essentia Dei: & per verba rerum sensibilium, id est, per spiritum oris intelligunt

Psal. 32. Spiritum sanctum de secreto eius essentiæ, procedere, cuius oris spiritus dicitur: fateantur etiam eundem Spiritum sanctum de illius essentia procedere: cuius labiorum spiritus dicitur. Legimus enim in Propheta de Christo: *Quia spiritu labiorum suorum interficiet impium.* B

Esa. 2. Aut ergo ostendant diuersitatem inter spiritum, labiorum, quod fieri nequit. aut pariter concedant Spiritum sanctum procedere de illo, cuius oris, & de illo cuius labiorũ spiritus designatur. At si dicũt, nequaquã per spiritũ labiorũ ibi intelligi spiritum sanctũ debere: sed verba prędicationis ei', quę ex isto aërio spiritu humano in ore formauit: quia verbis suis interficiet impium, eum docendo, ab homine auertit impietatem. Non vtique hoc faciunt verba sensibilia & iste spiritus sensibilis: sed Spiritus sanctus, de quo dicit Deus per Prophetam: *Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri.* Spiritus ergo sanctus interficiet impium, cùm cor eius conuertitur ab impietate ad pietatem. Quod si intelligimus in illo impio Antichristum quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: non puto, quod aliquis attribuat virtutem illam spiritui vocis humanæ tantùm, quantum spiritui diuino. Si ergo Spiritus sanctus intelligitur in his dictis, cùm pariter dicatur spiritus oris Domini, cuius verbo cęli firmati sunt, id est, Patris: & spiritus oris Domini Iesu, & Spiritus labiorum eius non apparet, cur magis intelligi debeat procedere de ore Patris, quàm de ore Filij. Et si per os Patris intelligimus essentiam Patris. Non enim est aliud os eius quàm essentia eius, vt sicut verbum Domini, est de essentia eius: ita Spiritus oris eius, non sit nisi de essentia eius: quid a-

Ezech. 2. pertius, quàm sicut spiritus oris patris est de essentia Patris & procedit: ita Spiritus oris & labiorũ

Psal. 32. filij, de filij essentia sit & procedat. Puto enim, quia nemo intelliget simpliciter, vbi dictum est:

Ioan. 16. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* verba transitoria, & Spiritum, qui de hoc aëre assumptus per loquentis os emittitur.

Sed quomodocunque hoc aliquis exponere conetur, sufficit quod in illa insufflatione Domini in discipulos, cuius feci mentionem, factum est ad significandum, quia de eiusdem personæ secreto procedebat ille spiritus, quem dabat: de cuius occulto Spiritus ille procedebat, quem insufflabat. C *Ibidem.*

Denique cùm scriptura diuina significat aliquod secretum per sensibilium similitudines, non per omnia quæ significant, & significantur, similia possunt esse. Non enim hoc esset similitudo, sed identitas; nisi fortè quis dicere voluerit illam insufflationem ita simpliciter esse factam à sapientia Dei sine omni spirituali significatione. Sed neminem puto ita insensatum vt hoc non sentiat. Item Filius dicit de Spiritu sancto. *Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audiet loquetur.* Quid est, *Nõ loquetur à semetipso*: nisi ab alio habet quod *loquetur*? Et quid est, ab alio habebit quod *loquetur*, nisi ab alio habebit scientiam eorum, quæ *loquetur*. Vnde postquam dixit: *Non loquetur à semetipso*, addidit: *sed quæcunque audiet, loquetur.* Quid est audire Spiritum sanctum, nisi quasi discere: Et quid est discere, nisi scientiam accipere? Si ergo scientia eius non est aliud nisi essentia eius: ab illo habet essentiam, à quo audit ea, quæ *loquetur*, & quæ docet: quoniam idem est illi loqui quod docere. Non audit autem, neque habet essentiam ab alio nisi à Patre & Filio. Verùm si habet esse à Patre secundùm supradictam rationem, habet & à Filio. Vnde & idem Filius dicit: *Ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Quippe quid est aliud hoc dicere, quàm à me audiet, hoc est, à me sciet quòd annuntiabit vobis? Cùm dixit: *Quæcunque audiet loquetur*, non determinauit à quo *audiet*. Cũ *Matth. 11.*

verò ait: *De meo accipiet*, ne quis soli Patri attribuat quod ab alio audit, apertè se esse: à quo sicut à Patre scientiam siue essentiam accipiat, demonstrat. D

Sicut enim cùm dicitur: *Non loquetur à seipso: sed quæcunque audiet loquetur*, significatur ab eo esse & procedere, à quo audit. Ita cùm profert Filius: *De meo accipiet*, palàm ostendit eum de suo: hoc est, de essentia sua essentiam habere & procedere. Quod enim diuina essentia non est, sub spiritu sancto est, nec ipse accipit aliquid de hoc, quod sub se est. Quare cùm Filius dicit: *De meo accipiet*, non aliud ibi suum significat, quàm suam essentiam. Illud forsitan quod dixit Filius. *De meo accipiet*, aliter conabuntur intelligere quàm ego exposuerim. Sed quid dicent, vbi ait: *Nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi filius, aut cui voluerit Filius reuelare?* Audiuimus, quia *nemo nouit Patrem* aut *Filium nisi Pater*, aut *Filius*, *aut cui* reuelat *Filius*. Non dicit autem nemo: quasi nullus homo: sed ac si diceret, nullus omnino. Quippe si hoc intelligeret, non adderet, *nisi Pater*, quia Pater non est homo. Et cùm ait: *neq; Patrem quis nouit.* In hac monosyllaba dictione videlicet quis non magis intelligitur humana, quàm quælibet persona. Omnino igitur nullus habet hanc notitiam nisi Pater & Filius, & cui Filius idem reuelat. Aut itaque Spiritus sanctus non cognoscit Patrem & Filium, quod impium est opinari: aut Filius reuelat ei sui & Patris scientiam, quæ non est aliud, quàm eiusdem Spiritus sancti essentia. Quod si dicitur, quia licet Filius quantum ad pronuntiationem attinet: nullum ad hanc admittit notitiam, nisi se & Patrem, & cui ipse reuelat, non tamen Spiritum sanctum, aut ab illa separatum, aut illum à Filio accipere fatendum est: quoniam Pater & Filius non se cognoscunt, nisi per hoc quod vnum sunt cum Spiritu sancto.

Et

A Et ideo cùm ait: Patrem & Filium inuicem se nosse, intelligendus est simul Spiritus sanctus. Et cùm reuelat Filius non Spiritui sancto, sed creaturę reuelat. Si, inquam, hoc dicitur, non statim constanter inferemus Ergo si vbi apertè veritas secúdum quod verba oris eius pronuntiant, negat Spiritum sanctum nosse, nisi reuelante Filio Patrem & Filium, dicunt nos non tantùm verba attendere debere, quantum vnitatem essentiæ, quæ vna tribus & inseparabilis est: multò magis debemus huius vnitatis seruare consequentiam, de qua supra locutus sum, cùm eam nullo, aut scripto aut sensu negat auctoritas: nec profert aliquid quod contrarium sit, aut aliquo modo repugnet. Eligant itaq; Græci vnum de duobus si apertè volunt veritati resistere: aut scilicet Spiritum sanctum non nosse Patrem aut Filium nisi reuelante Filio: aut propterea quia in hoc quod per se cognoscunt Pater & Filius vnum sunt cum Spiritu sancto: quoniam ipsi dicuntur se nosse consequi ex necessitate: vt in eadem notitia intelligatur Spiritus sanctus. Nempe nihil est medium si volunt hanc notitiam à Spiritu sancto, aut veritatem à verbis penitus abdicare. Quæ vtraq; execratur vera confessio. Sicut enim ait veritas: *Nemo nouit Filium nisi Pater, neq; Patrem quis nouit nisi Filius. & cui voluerit Filius reuelare.* Siquidem eligunt Spiritum sanctum nosse Patrem & Filium per reuelationem filij, habet à filio nosse quod non est aliud illi quàm esse. Est igitur & procedit à Filio: quoniam ab illo procedit a quo est. Si autem dicunt, cùm Pater & Filius dicuntur nosse se quia essentia per qua se noscunt eadem est Spiritui sancto, consequi Spiritum sanctum eiusdem esse consortem notitiæ: cùm legitur illum à Patre procedere, de quo ait Filius: *Ego & Pater vnum su-*
B *mus*, confiteantur nobiscum, propter essentialem identitatem Patris & Filij, illum à Filio proculdubio procedere.

SI verò obijcitur cùm dicitur: Filium à Patre nasci, & Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere: quia quosdam gradus & quædam interualla constituimus quasi Spiritus sanctus esse non possit, nisi Filius prius nascatur à patre, vt posterior filio sit Spiritus sanctus: & ideo rectius dici quòd pariter sint à Patre Filius nascendo & Spiritus sanctus procedendo: ita vt nec Filius à Spiritu sancto sit, nec Spiritus sanctus à Filio, sicut splendor & calor pariter sunt de vno sole, nec splendor à calore est, nec calor à splendore. Si, inquam, hoc aliquis nostræ obijcit assertioni. Respódemus. Nos nec gradus dignitatis ponimus in Deo, qui vnus est: nec in existendo Filium de Patre, aut Spiritum sanctum de Patre & Filio interualla in æternitate, quæ est extra omne tempus statuimus Similiter enim omnes Christianam fidem tenentes confitemur, nec minorem nec posteriorem Filium esse Patre: quamuis non nisi de illo sit. Ita quoque nos qui dicimus Spiritum sanctum de Filio esse sitre procedere: nec minorem, nec posteriorem cum Filio fatemur. Nempe quamuis splendor & calor de Sole procedant nec possint esse nisi sit ille de quo sunt, nihil tamen prius aut posterius in tribus, in Sole & splendore & calore intelligimus: multo itaque minus cùm hæc in rebus temporalibus ita sint, in æternitate quæ tempore non clauditur prędictæ tres personæ in existendo susceptibiles interualli possint intelligi. Quod autem dicitur, quia Filius & Spiritus sanctus sic possunt esse de solo Patre, vt nec Filius sit de Spiritu sancto: nec Spiritus sanctus de Filio, sicut splendor & calor simul procedunt de vno Sole: vt alter non sit de altero, non rectè hoc nobis opponitur. Cùm enim dicimus Filium de Patre, & Spiritum sanctum de Patre esse, Filium fatemur Deum & Spiritum sanctū C
esse de Patre Deo, & has tres personas vnū solum Deum esse, & idipsum esse de eodem ipso. In Sole verò non dicimus solem esse de sole, cùm splendor aut calor est de sole, nec idipsum esse solem, & quid est de sole, nec illa tria vnum esse solem. Nam si sol & splendor vnus esset sol, aut si sol est calor similiter vnus sol esset: necesse esset aut splendorē esse de calore cùm esset de toto sole: qui idipsum esset quod calor, aut calorem de splendore esse qui de sole haberet esse qui non à splendoris differret essentia. Ponamus tamen Filium & Spiritum sanctum ita pariter esse de solo Patre, sicut calor & splendor sunt de vno sole. Sed si ita est: vnde habēt qui hoc dicunt, quòd Spiritum sanctum confitentur esse Filij: & Filium negant esse Spiritus sancti? Nam sicut nulla ratio admittit, vt calor sit splēdoris, aut splendor caloris: ita non patitur veritas, vt Spiritus sanctus magis sit Filij: quàm Filius Spiritus sancti. Quapropter si negare non audent Spiritum sanctum esse Filij, negant Filium & Spiritum sanctum, ita esse pariter de solo Patre: sicut sunt splendor & calor de vno sole. Quare si hoc nobis obijciunt, quod dixi de splendore & calore solis, nec cum illis, nec contrà nos est.

SIcut nobis dicitur ne omnino separent filium à patris communione in hac Spiritus sancti processione. asserunt eum de Patre per Filiū procedere. Sed hoc quomodo intelligi possit, non videtur, præsertim cùm nusquam legant vnde hoc apertè probare queant Nam si hoc sibi suffragari existimant, quod legimus de Deo: *Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.* vt ex quo *sunt omnia* sit Pater, *& per* quem Filius, *& in* quo Spiritus sanctus: & inter *omnia*, quæ sunt D
per Filium Spiritus sanctus accipitur. Hoc quidem quòd ex Patre sint omnia, & per Filium, & in Spiritu sancto: sine scrupulo accipimus: illud vero quòd Spiritus sanctus sit inter omnia, quæ sic esse dicit Apostolus, nimis est scrupulosum asserere. Impossibile namque est vnam quamlibet de illis tribus personis inter illa omnia claudere, & duas alias excludere Quòd si Pater & Filius sunt inter omnia, quæ sunt ex Patre, & per Filium, & in Spiritu sancto: videat mens rationalis quanta sequatur confusio. Cùm ergo dicat Apostolus: *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*: intelligere debemus sine dubio *omnia* creata à Deo, quæ ita sunt *ex ipso, & per ipsum, & in ipso*: sicut aliud ex alio, & per aliud, & in alio. Quicquid enim factum est, non est idem Deo, sed ab illo aliud. Spiritus autem sanctus non est aliud sed idem ipsum quod Pater & Filius, vtique nihil aliud intelligi potest, quo ostendi possit Spiritum sanctum per filium de patre (sicut aiunt) procedere Cùm enim Pater & Filius non differant in vnitate Deitatis: nec Spiritus sanctus procedāt de Patre nisi de Deitate: si eadem Deitas est Filij: nequit intelligi quomodo procedat de Deitate Patris per Deitatem Filij, & non de eiusdem Filij Deitate nisi fortè quis dicat Spiritū sanctum non procedere de Deitate Patris: sed de paternitate. nec per Deitatem Filij. sed per filiationem: quæ opinio sua se patenti fatuitate suffocat. Quod si dicit: quia cùm dico illum procedere de Deitate Patris & Filij. nō possumus Deitatem Spiritus sancti ab hac Patris & Filij deitate separare: quoniam vna & eadem est deitas trium; & ideo sequi: si de deitate Patris & Filij procedin

de sua

A de sua quoque eum procedere : & ob hoc Spiritum sauctum de seipso procedere. Ad hoc iã supra me sufficienter memini respondisse: quia nulla persona ex seipsa esse potest: nam sicut Filius cũ est de Patris essentia quamuis non sit alia, sed eadem filij essentia quæ est patris, non tamen est de seipso, sed de Patre solo. ita Spiritus sanctus cùm est de essentia Patris & Filij, quæ est eadem illi, nó tamen est de seipso, sed tantummodo de Patre & Filio. Dicent: Cur non similiter dicere possumus Spiritum sanctum de Patre per filium procedere, sicut dicimus à Patre omnia per verbũ facta quod est Filius. Sicut enim cùm Pater facit, per verbum suum, non facit per aliud quàm per hoc quod ipse est, hoc est per essentialem potestatem: quæ est eadem verbi · & non dicitur tamen facere nisi per verbum Cur non similiter dicimus Spiritum sanctum à Patre procedere per verbum, cùm nó procedat de patre nisi de hoc quod idem est illi cum filio, quamuis non vt creatura, sed vt idipsum de eodem ipso? Videamus quid sequatur si hoc dicimus. Et pax sit inter nos. Nempe quæ facta sunt à Patre per verbum, facta sunt ab ipso verbo. Ipsum namque verbum dicit : *Quæcunq; Pater fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Dicamus igitur quia Spiritus sanctus cùm procedit à Patre per Filium, procedit & à Filio similiter: sicut quæ facta sunt à Patre per verbum. facta sunt similiter ab ipso verbo: Nisi fortè intelligunt Spiritum sanctum procedere de Patre per Filium: quemadmodum cùm fons fluit in riuum, & riuus colligitur in lacum : dicitur lacus esse de fonte per riuum. Sed ibi non est riuus in fonte sed extra fontem : sicut est filius in patre & non extra patrem. Quare sic non est Spiritus B sanctus de Patre per Filium, sicut est lacus de fonte per riuum. Si tamen sic est, negari nequit esse de filio: quamuis sit de Patre per Filium: sicut fatendum est lacum esse de riuo, quamuis sit de fonte per riuum. Qui enim negat lacum esse de riuo: quoniam prius est de fonte riuus: dicat se non esse de Patre suo, sed de Adam, quoniam per Patrem suum est de Adam. Dicat etiam Filium Virginis non esse de Maria, nec de Dauid, nec de Abraham: quoniam isti prius fuerunt de Adam, & dicat falsum esse quod dictum est Abrahæ : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Et ad Dauid: *De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam* : Et ad Mariam : *Benedictus fructus ventris tui.* Dicatque Christum non esse semen horum vel fructum, sed Adæ. quoniam isti ab illo descenderunt. Sed neque de Adam est Filius Virginis secundùm hunc sensum: sed de limo, de quo factus est Adam. At inferent : Bene dicimus Spiritum sanctum non procedere de Filio: sed de Patre per Filium, quãuis sit de patre & de filio: sicut dicis lacum esse de fonte & de riuo. De processionis namque verbo quæstio est inter nos, quam vos asseritis esse de Filio, nos negamus. Ecce enim videtis riuum de fonte procedere, quasi de originali principio. Lacus autem non procedit, sed colligitur de riuo: quamuis habeat esse de illo. Ita igitur & si Spiritus sanctus habeat esse de filio, non tamen procedere propriè dicitur de filio, sed de patre quasi de principio. Hoc forsitan diceretur rectè si Filius nascens de Patre procederet extra Patrem, & medio quodam spatio interueniente prius intelligeretur esse Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio, sicut riuus de fonte fluens extra fontem procedit, & quodam interuallo in lacum colligitur, & prius est lacus de fonte quàm de riuo : & ideo est de fonte per riuum, non de riuo per fontem

C Verùm cùm Filius nascens de Patre non exeat extra Patrem, sed in ipso maneat : nec loco, nec tempore, nec essentia diuersus sit à Patre; & cùm vnum sit idemque Patri & Filio id vnde procedit Spiritus sanctus, nec intelligi potest, nec dici debet Spiritum sanctum procedere de Patre & non de Filio. Non ergo videtur qua ratione dicatur Spiritus sanctus non procedere de Filio, sed de Patre per Filium: cùm etiam si per Filium nequeat non de Filio. Si quis tamen vult dicere filium de patre procedere magis propriè quàm Spiritum sanctum de Filio : quamuis Spiritus sanctus de illo sit sicut riuus : magis illi videtur procedere de fonte quàm lacus de riuo, non concedat Spiritum sanctum procedere de Filio, de quo habet esse sicut lacus de riuo. Nos non negamus nascentem aliquo modo procedere de illo de quo nascitur: & Spiritum sanctum asserimus suo modo non quasi de duobus fontibus, sed verè de vno fonte procedere ita tamen vt nomen natiuitatis, nec processio filij amittat, nec Spiritus sancti processio recipiat. Non est igitur cur magis dici debeat filius procedere de patre quàm Spiritus sanctus de filio.

Diligentius consideremus quomodo lacus sit de fonte, pariter & de riuo : vt per hoc sicut per temporale & locale aliquid potest intelligi quod æternum est, cognoscamus Spiritum sanctum esse de Patre & Filio. Multa enim in horum consideratione, sicut in Epistola ad venerabilis memoriæ Vrbanum de incarnatione verbi scripsi, inueniuntur, quæ vni Deo & tribus personis per quandam similitudinem aptantur. Constat enim quòd vna eademque aqua est quæ & fons & riuus & lacus dicitur: non tres aquæ, quamuis tres sint, fons, riuus, & lacus. Discernamus itaque inter fontem, riuum, & lacum, & videamus quomodo singula D hæc cùm tria sint in vna intelligantur aqua In fonte quidem aqua de abysso ascendens ebullit: in riuo de fonte descendens fluit, in lacum colligitur & manet. Per fontem ergo intelligitur aqua de abysso ebulliens per riuum : quia de fonte fluit in lacum: quia simul ibi coadunatur. Videmus autem quia riuus non est de hoc vnde aqua fons dicitur: sed de hoc quod est, id est, de aqua. nec lacus est de hoc vnde aqua dicitur fons aut riuus: sed de ipsa aqua quæ vna & eadem est in fonte & riuo. Non ergo de hoc vnde differunt fons & riuus, sed de hoc in quo vnum sunt lacus esistit. Si ergo non magis fons est hoc vnde lacus est quàm riuus ; nequit intelligi lacus magis esse de fonte quàm de riuo. Si itaque cùm dicitur : Deus Pater aut Filius aut Spiritus sanctus vna in tribus intelligitur essentia & vnus Deus : quod nomen est ipsius significatiuum essentiæ: sed in Patre intelligitur gignens: in Filio genitus : & in Spiritu sancto singulari quodam & ineffabili modo procedẽs Quemadmodum igitur lacus non est de hoc vnde diuersi sunt ab inuicem fons & riuus. sed de aqua in vnum sunt: ita Spiritus sanctus non est de hoc vnde alij sunt ab inuicem Pater & Filius, sed de diuina essentia in qua vnum sunt. Si ergo non magis est Pater hoc vnde Spiritus sanctus est quàm Filius, intelligi nequit cur magis sit de Patre quàm de Filio. Quod si dicunt non eum esse posse de duabus causis si ue ex duobus principijs. Respondemus : quoniam sicut non credimus Spiritum sanctum esse de hoc vnde duo sunt Pater & Filius: sed de hoc in quo vnum sunt : ita non dicimus duo eius principia sed vnũ principium : Quippe cúm dicimus, Deum principium creaturæ, intelli-

A telligimus Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnum principium non tria principia, sicut vnum Creatorem non tres Creatores, quamuis tres sint Pater & Filius & Spiritus sanctus, quoniam per hoc in quo vnum sunt: non per hoc in quo tres sunt, est Pater aut Filius ent Spiritus sanctus principium siue Creator. Sicut igitur quamuis Pater sit principium & Filius sit principium: & Spiritus sanctus sit principium: non tamen sunt tria principie sed vnum, ita cùm Spiritus sanctus dicitur esse de Patre & de Filio, non est de duobus principijs, sed de vno quod est Pater & Filius, si tamen dici debet Deus habere principium aut causam. Principium namque videtur non nisi rei incipientis esse, & causa non nisi effectus alicuius, & Spiritus sanctus nunquam incipit esse nec est effectus alicuius. Quod enim incipit esse: proficit de non esse ad esse. Et nomen effectus rei quæ fit aptari videtur propriè. Quomodo tamen verum est filium esse de Patre: & Spiritum sanctum de Patre & Filio, si suo quodam & ineffabili modo intelligitur? quoniam aliter proferri nequit, dici non incongruè potest Pater quodammodo principium Filij: & Pater & Filius principium Spiritus sancti. Nec tamen duo confitemur principia, vnum Patrem ad Filium, alterum Patrem & Filium ed Spiritum sanctum. Sicut non credimus alium Deum Patrem de quo est Filius, & alium Deum Patrem & Filium de quo est Spiritus sanctus: quemuis de eodem Deo siue de eodem principio suo quisque modo sit alter scilicet nascendo, alter procedendo: sed quodem singulari & ineffabili modo intelligitur ista processio. Processio namque multis modis dicitur, de quibus iste solitarius intelligitur. sicut natiuitas filij singularis cognos- B citur. Idipsum intelligitur si dicimus esse causam filij, & Patrem & Filium causam Spiritus sancti. Non enim duas possumus dicere causas: aliam videlicet filij: aliam Spiritus sancti, sed vnam, quemadmodum non duo Dij sunt sed vnus Deus, de quo est Filius & Spiritus sanctus.

SI autem quæritur, cùm Dominus dixit: *Cùm venerit paracletus Spiritus veritatis, qui à Patre procedit*: cur non addidit, & à Filio, vel à me, si sic voluit intelligi? [Ioan. 15.] Non est hoc inusitatum in dictis illius, vt cùm attribuit aliquid Patri quasi soli, vel sibi vel Spiritui sancto, velit in alijs intelligi quod de vno loquitur. [Matth. 16.] Nam cùm dicit: *Beatus es Simon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi: sed Pater meus, qui in cælis est.* Nonne ipse Filius & Spiritus Sanctus intelligendus est reuelasse cum Patre. Quoniam enim Pater non reuelat per hoc, quia Pater est, sed per hoc, quia Deus est, & idem Deus est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Sequitur: Vt quod reuelat Pater, reuelet Filius, & Spiritus sanctus. Item cùm dicit: *Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit nisi Filius: & cui voluerit Filius reuelare*: [Matth. 11.] quasi solus Filius cognoscat & reuelet Patrem, & solus Pater cognoscat Filium, intelligendum est ibi reuelare & nosse tribus personis esse commune: quoniam non per hoc quod alij sunt ab inuicem, sed per hoc, quod vnum sunt Pater & Filius & Spiritus sanctus cognoscũt & reuelant. Cùm enim dicit Patrem nosse Filium, & Filium nosse Patrem, & reuelare se & Patrem, apertè vult intelligi: quia Pater cognoscit [Ioan. 14.] Spiritum sanctum, & Filius noscit & reuelat Spiritum sanctum, quoniam idipsum quod est Pater [Ioan. 16.] & Filius est & Spiritus sanctus. Similiter cùm dicit: *Qui me videt, videt & Patrem*, non est separandus Spiritus sanctus: quoniam *qui videt* hoc

C vnde vnum sunt Pater & Filius & Spiritus sanctus, non potest videre vnum de his tribus sine alijs duobus. De Spiritu sancto quoque dicit ad Apostolos: *Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, quasi solus Spiritus sanctus doceat *omnem veritatem*: cùm nec sine Patre, nec sine Filio doceat omnem veritatem. Non enim per hoc, quia est Spiritus alicuius scilicet Patris & Filij & Spiritus, sed per hoc, quod vnum est cum Patre & Filio, id est, per hoc quod Deus est, docet *omnem veritatem*. Videtis igitur quomodo in his quæ posui vni quasi soli attributa, ab alijs non possit personis separari. Multa huiusmodi in sacra scriptura legimus: vt quod de vna persona singulariter dicitur indifferenter de tribus intelligatur. Quicquid enim de vna persona pronuntiatur: de alijs pariter oportet intelligi: nisi cũ de hoc vnde aliæ sunt: vt dixi, ab inuicem obuiare cognoscitur. Quapropter cum credimus spiritũ sanctum de Patre procedere: quoniam Deus de Deo, id est, essentia Spiritus sancti de essentia Patris quæ vna est, tribus esse intelligitur, necesse est vt de Filio eum similiter esse confiteamur si filius non est de illo, de hoc enim est Spiritus S. quod est Filius & quod est Pater.

SEd dicet aliquis: ideo intelligimus Filium & Spiritum sanctum reuelare quod solus Pater reuelare dicitur: & Patrem & Spiritum sanctum reuelare & nosse quod solus Filius facere dicitur: & Patrem & Filium docere quod solus Spiritus sanctus doctũ ire promittitur. quia quod de vno solo in vno loco legitur, de alijs alibi apertè significatur. Cũ vero dicit Spiritũ sanctũ de Patre procedere, non legimus alicubi eum de Filio procedere Per quod monemur, non nostro sensu quod D nusquam dictum est asserere. Ad quod respondemus, quia potius docemur per hæc quæ sic dicta sunt, ea quæ in similibus dictis tacentur, similiter intelligere, præsertim cùm ex his quæ dicuntur nulla ratione contradicente, ea quæ nõ dicuntur rationabili necessitate consequi apertissimè videmus. Cùm enim dicit Dominus ad Patrem: *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* [Ioan. 17.] An ideo debemus separare ab hac salubri & vitali cognitione Spiritum sanctum, quia nusquam legitur? [Ioan. 14.] *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant* Patrẽ *solum verum Deum*, & Spiritum sanctum? Aut, *hæc est vita æterna, vt cognoscant* Filium *solum verum Deum* & Spiritum sanctum? Aut cùm legimus: *Quia sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso*, dicemus Spiritum sanctum non habere à Patre, à quo est vt habeat in semetipso vitam, sicut habet Pater & Filius, quoniam hoc nusquam dicit Filius de Spiritu sancto, sicut de seipso. Item cùm dicit: *Pater in me est, & ego in Patre: & qui videt me, videt & Patrem*, an negabimus Spiritum sanctum esse in Patre, & Filio, & Patrem & Filium esse in Spiritu sancto? Aut eum qui videt Filium videre Spiritum sanctum sicut videt Patrem, si hæc non eadem pronuntiatione leguntur: quæ de Patre & Filio proferuntur: immò quoniam vnus idemque Deus est Pater & Filius & Spiritus sanctus. Cùm dicitur cognoscere solum verum Deum Patrem & Filium esse vitam æternam, inseparabiliter intelligendus est in illa cognitione Spiritus sancti. Et cùm legimus: *Quia sicut Pater habet vitam in semetipso: sic dedit Filio habere vitam in semetipso* non debemus vitam eandem existimare alienam à Spiritu sancto, aut quod illam non à se-

A metipso habeat. Et cùm audimus: *Pater in me est, & ego in Patre, & qui me videt, videt & Patrem*: cognoscere debemus per hæc, quæ ita dicuntur: quia Spiritus sanctus non est extra Patrem & Filium, aut Pater & Filius extra Spiritum sanctum: quia per visionem filij videtur Spiritus sanctus sicut & Pater. Sicut enim non est alius Deus Pater alius Deus Filius, alius Deus Spiritus sanctus sic nõ habet Deus in seipso aliud quàm Deum non est Deus extra Deum: nec Deus dissimilis Deo. Denq; non legimus in Propheta aut Euangelista aut Apostolo his verbis. Deum vnum esse tres personas, aut vnum Deum esse Trinitatem. aut Deum de Deo. Sed neq; illo Symbolo in quo non est prolata processio Spiritus sancti de Filio inuenimus nomen Trinitatis. Quomodo autem ex his quæ legimus hæc apertissimè sequuntur: constanter ea & corde credimus & ore confitemur. Quare no tantùm suscipere cum certitudine debemus quæ in sacra scriptura leguntur: sed etiam ea quæ ex his nulla alia contradicente ratione rationabili necessitate sequuntur.

QVamuis quæ supra iam dicta sunt sufficere possint, adhuc tamen aliquid addam: vnde Spiritus sanctus cognoscatur esse de Filio. Confitentur Græci nobiscum Spiritum sanctum esse Spiritum Dei. & Spiritum Patris. & Spiritum Filij. Quæro itaque si eodem modo intelligitur esse illum Spiritum Dei, & Spiritum Patris, & spiritum Filij, aut dissimiliter? Certum est autem: quia non dicitur Spiritus Dei sicut possessio, vt cùm dicitur, æquus alicuius vel domus Maior enim est qui possidet quàm quod possidetur Deus autem non est maior Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus est Deus, nec Deus est maior Deo. B Neque dicitur Spiritus Dei vt membrum Dei, sicut manus vel pes hominis, non enim Deus habet membrum aut partem vllam. Quomodo ergo intelligendus est Spiritus esse Dei: nisi hoc quod est ex Deo est? Non autem significat aliud nomen Patris quàm Deum quod est Pater, aut relationem eius ad Filium ex qua nomen Patris habet: Similiter dicendum est de Filio. Quid namque intelligitur in nomine Filij, nisi Deus qui Filius est: aut relatio quæ refertur ad Patrẽ per quam Filius appellatur. Sed nullos sensus capit Spiritum sanctum, esse Spiritum Patris: aut Filij secundùm quod alter est Pater: alter Filius, sed secundùm quod vterque vnus idemque Deus est, Quare idem est intellectus cũ dicitur: Spiritus sanctus Spiritus Dei: & Spiritus Patris: & Spiritus Filij, sed Spiritus Dei & Spiritus Patris dicitur: quia est & procedit de Deo & de Patre, Itaque est & procedit de Filio: quia eodem sensu Spiritus Filij dicitur. Nam cùm dicitur Spiritus sanctus Spiritus Dei & Spiritus Domini: si non intelligimus ibi Spiritum Filij eo sensu quo Spiritum Patris: aut separabimus Filium à nomine Dei vel Domini: aut bifariam intelligetur Spiritus Dei: siue Spiritus Domini. Sed vnde hunc habent sensum: aut vbi legitur in sacra scriptura, quod similiter non intelligatur de Patre & de Filio: cùm legimus Spiritum Dei & Spiritum Domini, aut quid inuenitur: vnde hoc non sequatur? Nam si dicunt cùm dicitur: Spiritus Patris duobus modis intelligitur. Est enim Spiritus Patris quia est de Patre: & quia datur à Patre. Filius verò Patris non est nisi quia datur à Filio. Hoc est quod quæro vnde habeant. Et si dicunt quod in nulla autentica dictum est pagina: nec sequitur ex eo quod scriptum sit, Cur nos reprehendunt:

cùm dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio? ideo quia hæc verba non legunt: cùm ex his quæ legunt & credunt hoc ex necessitate sequi intelligimus. Iudicent quinque ipsi quid potius suscipiendum, sit quamuis in sacra pagina vtrumq; taceatur, an hoc quod nos dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio: quod ostendimus ex his consequi quæ veraciter credimus: an quod ipsi dicunt Spiritum sanctum aliter esse Patris: aliter esse Filij: quod nec auctoritate nec ratione, nec ex his quæ certa sunt possunt ostendere: vtique aut debent cessare ab hac sua sententia, si tamen hoc dicunt; vt audio quod Spiritus sanctus aliter est filij Spiritus quàm Spiritus Patris, cùm nusquam hoc legant: vel vnde hoc probent: aut saltem nos reprehendere non debent quod dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio: quamuis his verbis non legamus, quoniam ex his quæ pariter credimus: hoc consequi monstramus. Sed si cessant ab hac sua assertione: credant pariter nobiscum Spiritum sanctũ similiter esse Patris & Filij Spiritum & intelligent eum à Filio sicut a Patre procedere. Et si nos reprehendere desinunt: fateantur nobiscum hoc inde cognoscunt nos reprehendi non debere.

C

AD hoc autem quod nos reprehendunt in Symbolo illo quod pariter nos & illi suscipimus & tenemus addidisse Spiritum sanctum à Filio procedere: & quærunt cur hoc factum sit, & quare hoc prius eorum Ecclesiæ monstratum non est: vt communiter consideraretur & communi consensu adderetur quod addendum erat. Ad hoc, inquam, responsum sufficiens habemus. Nam si quæritur cur factum sit: dicimus, quia necesse erat propter quosdam minus intelligentes qui non animaduertebant in illis quæ vniuersa credit Ecclesia contineri, & ex his sequi Spiritum sanctum de Filio procedere: ne fortè hoc credere dubitarent. Quod quàm necessarium fuerit per illos qui hoc negant: quia in illo Symbolo positum non est cognoscimus. Quoniam igitur & necessitas cogebat & nulla ratio prohibebat: & vera fides hoc admittebat: fiducialiter asseruit latinitas quod credendum & confitendum esse cognoscebat. Scimus enim quod non omnia quæ credere & confiteri debemus ibi dicta sunt, nec illi qui Symbolum illud dictauere: voluerunt fidem Christianam esse contentam ea tantummodò credere & confiteri quæ ibi posuerunt. vt alia taceam: non ibi dicitur Dominus ad infernum descendisse, quod tamen pariter & nos & Græci credimus. Si autem dicunt nullo modo debuisse corrumpi Symbolum tanta auctoritate firmatum: nos non iudicamus esse corruptionẽ vbi nihil addidimus quod his quæ ibi dicta sunt aduersetur. Et quamuis defendere possemus hanc adiectionem non esse corruptionem, si quis tamen hoc contentiosè voluerit asserere respondemus nos illud nõ corrupisse sed aliud nouum edidisse: illud secundùm proprietatem Græci, dictaminis translatum cum illis integrum seruamus & veneramur. Illud autem quo frequentius in populi audientia vtimur: Latino more dictatum cum additamento supradicto edidimus. Quod autem quæritur quare hoc Græcorum Ecclesiæ consensu factum non est. Respondemus quia & nimis erat difficile Latinis eorum Episcopos ad consulendum de hac re colligere, nec erat necesse. Vnde non dubitabant in hoc quæstionem adducere. Quæ est enim Ecclesia quæ vel per amplitudinem vnius regni dilatatur, cui non liceat aliquid secundùm rectam

D

fidem

A fidem constituere quod in conuentu populi vtiliter legatur aut cantetur? Quantò ergo magis licuit Lantinis hoc constanter proferre in quo omnes gentes & omnia regna quæ latinis vtuntur literis pariter concordant.

Colligamus breuiter quod supra pluribus rationibus effectum est. Constat inexpugnabili ratione Spiritum sanctum esse de Filio: sicuti est de Patre, nec tamen esse de duobus diuersis sed de vno. Ex eo enim quod Pater & Filius vnum sunt, id est, ex Deo, & est Spiritus sanctus non ex eo vnde alij sunt ab inuicem, sed quoniam Deus de quo est Spiritus sanctus est Pater & Filius: idcirco verè dicitur esse de Patre & Filio qui duo sunt. Et quoniam Pater non est prior aut posterior Filio: aut maior aut minor, nec alter magis aut minus est Deus quàm alter: non est Spiritus sanctus prius de Patre quàm de Filio, nec de Filio quàm de Patre, nec maior nec minor est existens de Patre quàm existens de Filio, nec magis nec minus est de vno quàm de altero. Nam de altero si prior aut posterior, vel maior vel minor: aut magis, aut minus de vno esset quàm de altero: ex necessitate sequeretur, vt aut Spiritus sanctus non esset de hoc in quo vnum sunt Pater & Filius, aut ipsum vnum non esset perfectè & simpliciter vnum: sed esset ibi aliqua diuersitas de qua illa quam dixi in existendo de eodem vno Spiritu sancto esset varietas. Sed dici non potest quod Spiritus sanctus non sit de hoc in quo vnum sunt Pater & Filius, alioquin non esset de Deo. Nec credi debet quod in ipso vno sit secundùm quod est aliqua diuersitas. Quarè nec prius nec post,
B nec maior aut minor, nec magis aut minus est Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio, aut de Filio quàm de Patre. Non enim vnus idemque Spiritus sanctus qui simul est totus de Deo toto: magis aut minus potest esse de vno & summo simplici Deo. Quod si dicitur: quia Spiritus sanctus principaliter est de Patre: quasi magis sit de Patre quàm de Filio. Non ita dicendum est vt intelligatur vlla prædictarum varietatum inesse, sed quoniam Filius hoc quod est de Patre habet: idcirco hoc ipsum quod Spiritus sanctus est de Filio habere de Patre: de quo habet esse non inconuenienter asseritur. Quoniam tamen sic habet esse de Patre & omnino idipsum sit quod Pater: & vnus idemque Deus. Sicut solus & simplex Deus non potest esse maior vel minor seipso, nec prior nec posterior, nec aliquid in se habet diuersum, sic Filius nec prior nec posterior, nec maior nec minor est Patre, nec habet aliquid in se diuersum ab eo: sed sicut habet ab illo perfectè esse: ita habet per omnia ab eodem æquale illi & simile, immo idipsum esse. Quapropter sicut Pater non est magis Deus quàm Filius: quamuis Filius habebat esse de Patre: ita non est magis Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio: licet Filius à Patre habeat: vt de illo sit Spiritus sanctus. In eo enim in quo est vnus idemque cum Patre, id est, in eo quod Deus est, nec est alius ille & alius Pater, neque dissimiliter sunt id quod sunt, sed in eo quod ille est Pater, iste Filius alius est ille, & alius est iste. Et sicut Filius non est alius Deus quàm Pater: ita secundùm quod Deus est non habet aliquid ab alio quàm à seipso. Nam cùm dicimus Deum de Deo: Filium de Patre non alium intelligimus Deum de Deo alio, sed eundem ipsum Deum de eodem ipso Deo quamuis dicamus alium de alio, Filium scilicet de Patre. Sicut enim supra dictum est: quemadmodum

C Deus secundùm nomen significans vnitatē, nullam recipit diuersitatem, ita secundùm nomina significantia Deum esse de Deo, necessariò admittit pluralitatem. Si ergo dicitur quod Spiritus sanctus principaliter à Patre sit, non aliud significatur quàm quia ipse Filius de quo est Spiritus sanctus à Patre habet hoc ipsum vt Spiritus sanctus sit de illo: quoniam id quod est habet a Patre. Non quemadmodum in rebus creatis cùm aliquid asserimus esse: principaliter volumus significare quod magis sit hoc quod dicitur esse principaliter, quàm illud ad quod refertur.

Vt cùm dispensator alicuius Domini eius præcepto pascit familiam domus, Dominus principaliter & magis eam pascere rectè dicitur quàm dispensator. Nam omnia quæ sunt Domini sunt dispensatoris æqualiter: sicut ea quę sunt Patris Filij quoque sunt non inæqualiter. Quæret forsitan aliquis & mirabitur dicens: Quomodo potest intelligi vt habeat aliquid esse de aliquo & non sit aliquo modo id de quo est principalius & dignius: & hoc quod ex eo est quodammodò minus & quasi secundarium: præsertim cùm id quod est de aliquo videatur indigere vt sit ex eo de quo est: illud verò de quo est nequaquam egeat eo, quod de se est. Ad quod respondendum, quia sicut essentia Dei valde diuersa & aliena est à creata essentia: ita cùm dicimus Deum de Deo existere nascendo vel procedendo: longè aliter intelligenda est ista natiuitas siue processio: quàm cùm dicimus in alijs rebus aliquid nasci vel procedere. Ibi enim nihil est: aut natura aut tempore: aut in aliquo prius aut posterius, magis aut minus, aut aliqua ratione aliquo
D indigens: sed totum quod est: non tamen æquale vel simile sibi & coæternum quàm idem sibijpsi & per sesibijpsi omnino sufficiēs, nec nascitur vel procedit ibi aliquid quasi de nō esse proficiens ad esse Sicut igitur intellectus noster nō potest transire vltra æternitatem, vt quasi de principio eius iudicet: sic non potest de hac natiuitate vel processione, nec debet ad similitudinem creaturæ sentire vel iudicare. Sed quoniam & quod nascitur & quod procedit: non est aliud nisi id de quo est nascens vel procedens, quod est solus & vnus Deus, sicut idem Deus non est seipso maior vel minor: ita in tribus: hoc est in Patri & Filio & Spiritu sancto non est aliquid maius vel minus nec est alius alio hoc quod est maius vel minus: quamuis verum sit quid Deus est de Deo nascendo & procedendo. Ecce videmus quanta veritate & quanta necessitate sequatur Spiritum sanctum de Filio procedere. Quod si verum non est, aut aliquid eorum ex quibus hoc diximus consequi: falsum est quod contra Christianam fidem quam cum Græcis tenemus aut non consequenter conclusimus quod ostendi nequit. Quare si verum non est, fides Christiana destruitur. Palam etiam est intelligenti si falsum esse ponitur: quia nulla inde veritas nascitur. Consideremus quoque quid eueniat cum pro verò asseritur. Vtique si verum est Spiritum sanctum procedere à Filio sicut à Patre: sequitur quia Filij Spiritus est sicut Patris: & mittitur & datur à Filio sicut à Patra, quod diuina docet auctoritas: & nulla penitus sequitur falsitas. Cùm autem processio Spiritus sancti à Filio negata tantam inducat falsitatem vt illa ex quibus eam consequi monstrauimus destruat contra fidem Christianam: nec vllam generet veritatem: & asserta tantam probet veritatem: sicut ostendimus,

A nec vllam vllatenus secum trahat falsitatem: cogitet cor rationale qua ratione illam excludat à fide Christiana. Denique si error est hanc credere de filio spiritus sancti processionem, ipsa diuina auctoritas nos in errorem inducit: cùm & illa ex quibus hæc sequitur processio: & quæ illam sequûtur nos docet, nec alicubi, aut illam negat, aut quod illi repugnet aliquo modo pronuntiat auctoritas: Si ergo opponitur: quia nusquam eam profert diuina auctoritas: ideo non esse dicenda. Dicatur similiter: quia nusquam illam negat, nec aliquid dicit, quod repugnet non esse negandam. Dicimus etiam: quia satis illam affirmat cùm illa asserit vnde probatur: & nullo modo aliquid significet vnde negetur.

PAret ergo sicut supra premisi preter hoc: quia filius existit nascendo & spiritus sanctus procedendo. Hac quoque causa: quia scilicet Spiritus sanctus est de filio. eos de inuicem non posse dici: & propter hoc solum filium non posse esse de Spiritu sancto. Nam quoniam vt dictum est: aut Filius est de Spiritu sancto: aut Spiritus sanctus de Filio. Si non esset Spiritus sanctus de Filio: sequeretur de Spiritu sancto Filium esse. Apparet itaque per supradictas rationes: quia Pater est Deus de quo Deus est, & non est Deus de Deo, & Filius est Deus de Deo, & Deus de quo est Deus, & Spiritus sanctus Deus de Deo: nec est Deus, de quo est Deus. Et quamuis de Patre sint duo, id est, Filius & Spiritus sanctus, non tamen duo Dij sunt de Patre, sed vnus est Deus qui est Filius & Spiritus sanctus. Et licet duo sint de quo est Filius, & qui est de Filio, id est, Pater & B Spiritus sanctus, non tamen sunt duo Dij: sed vnus Deus, qui est Pater & Spiritus sanctus: quamquam Spiritus sanctus sit de duobus, id est, de Patre & Filio, non tamen de duobus est Dijs, sed de vno Deo, qui est Pater & Filius. Si autem Pater & Filius & Spiritus sanctus bini considerentur liquet ex his quæ dicta sunt, quia necesse est alterum ex altero: aut esse quia ille non ex se est. aut non esse, quia ille est ex se. Nam si conferamus patrem & filium, videmus filium esse de Patre: quia Pater non est de illo, & Patrem non esse de Filio, quia Filius est de Patre. Et similiter si consideremus conferendo Patrem & Spiritum sanctum inuenimus Spiritum sanctum esse de Patre, quia non est de illo Pater: & Patrem non esse de Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus de illo est. Ita quoque si filius & spiritus sanctus quomodo sunt ad inuicem speculemur: intelligimus Spiritum sanctum esse de filio, quia filius non est de illo: & filium non esse de Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus est de filio. Apparet igitur quod suprà dixi: quia relationes prædictæ licet sint in vno: non possunt vnitati immittere pluralitatem suam: nec vnitas relationibus singularitatem suam. Porrò sex sunt differentię Patris & Filij & Spiritus sancti ex his nascentes nominib. id est, habere Patrem & non habere Patrem, habere Filium & non habere Filium: habere Spiritum sanctum de se procedentem, & non habere Spiritum sanctum de se procedentem. Harum differentiarum singulus quisque habet vnam propriam qua differt ab alijs duobus: & duas ita communes & proprias, vt qua communicat vni, ea differat ab altero. Pater namque habet filium solus quo differt ab alijs duobus: habet Spiritum sanctum procedentem de se quod commune est illi cum filio, & quo differt à Spiritu sancto. Patrem autem non habet sicut nec Spiritus sanctus, & in hoc differt à

C Filio. Filius solus habet Patrem: in quo differt à Patre & Spiritu sancto. Et illi commune cum Patre sicut dictum est: quia procedit de illo Spiritus sanctus vnde ab eodem Spiritu sancto diuisus est: caret autem filio sicut Spiritus sanctus: vnde discrepat à Patre. Spiritus sanctus solus est de quo alius non procedit Commune est illi cum Patre vt dixi, non habere Patrem in quo dissimilis est filio. Cum filio quoque est illi commune: vt iam monstratum est non habere filium: vnde patri non concordat. Solus itaque pater est qui est de nullo, & de quo sunt alij duo. Solus econtra spiritus sanctus est qui de duobus: & de quo nullus. Solus filius qui de vno, & de quo vnus. Est autem tribus commune ad duos habere relationem, pater enim ad filium & Spiritum sanctum refertur: sicut ad illos qui de se sunt, filius ad patrem & ad Spiritum sanctum quia est de patre, & Spiritus sanctus de illo. Spiritus sanctus ad Patrem & Filium: quia est de vtroque. Possidet ergo vnusquisque suas proprietates: quarum collectio in alio non est eadem ad similitudinem diuersarum hominum personarum. Per hoc enim hominum personæ diuersæ sunt ab inuicem: quia vniuscuiusque proprietatum collectio non est in alio eadem. Interest tamen aliquid. Nam in personis hominum si vna est persona: vnus est homo, & si vnus est homo: vna est persona. Item si plures sunt personæ: plures quoque sunt homines. Et si isti plures sunt: illæ & pluralitatem non effugiunt. In Deo verò quamuis tres personæ sint: vnus tamen est Deus: & licet sit vnus Deus, nequaquam tamen personæ pluralitatem amittunt. In hoc itaque quod relatiuè Deus ad Deum dicitur, sicut plures homines: personarum admittit pluralitatem & diuersitatem. D In hoc verò quod per se, id est, in Deum inseparabilem ad similitudinem vnius hominis seruat singularitatem; pluralitas namque humanarum personarum non est nisi in pluribus hominibus, nec vnus homo pluralitatem accipit personarum. Deus verò vnus est, tres personæ, & personæ tres vnus Deus. Hoc itaque modo: nec vnius nec diuersarum integrè seruat aliarum personarum proprietatem.

CVr autem ita sit: quamuis in præfata Epistola de incarnatione verbi, de hoc aliquantulum diximus breuiter tamen hic repetam. Sæpe fit vt plura conueniunt in vnum sub eodem nomine & eadem qualitate quam habebant singula antequam vnum fierent. Quippe si puncto punctum addimus sine interuallo, aut æqualem lineam inæquali lineæ, aut superficiem æqualem inæquali superficiei collocamus: non fit nisi vnus punctus, vna linea, vna superficies. In multis si quis voluerit quærere, inueniet simile. Hoc itaque modo, quamuis non sint plures æternitates: si tamen dicitur æternitas in æternitate: non est nisi vna æternitas, & lumen in lumine vnum tantùm lumen est. Eodem modo quæcunque de Dei dicuntur essentia: si in se replicentur: nec quantitatem augent, nec pluralitatem admittunt. Quoniam autem Deus est æternitas: sicut extra æternitatem nihil est omnino: ita extra Deum penitus non est aliquid. Atque sicut æternitas non est nisi vna æternitas in æternitate: sic Deus in Deo vnus est solus Deus Habemus autem ex vera fide Deum esse de Deo nascendo: & Deum de Deo procedendo. Sed quoniam non est aliquid extra Deum cùm nascitur, Deus de Deo: vel cùm procedit Deus de Deo, non erit nascens vel procedens extra Deum sed manet in Deo.

Quo-

A Quoniam ergo Deus in Deo non est nisi vnus Deus cùm nascitur Deus de Deo vnus solus est Deus gignens & genitus: cùm procedit Deus de Deo: vnus tantummodo Deus est & procedens: & de Deo quo procedit. Vnde ineuitabiliter sequitur: quoniam Deus nullas habet partes: sed totus est quicquid est: vnum eundemque & non aliū & aliū Deum tot ū esse patrem: totum esse filium, totum esse Spiritum sanctum. Quare Pater & filius & Spiritus sanctus per hoc: quia cùm est Deus, in Deo non est nisi vnus Deus. seruant in Deitate ad similitudinem vnius hominis singularitatem. Per hoc verò: quia cùm Deus est de Deo aut nascendo aut procedendo: non potest vnus, idemque esse qui est de aliquo, & de quo est secundùm nomina has relationes significantia: tenent sicut diuersæ hominum personæ pluralitatem. Notandum tamen quia nec Deus est sine persona: nec persona sine Deo: & quia singulis personis attribuimus aliquando propria singularum: aliquando vni quasi proprium, quod commune est alijs. Nam cùm dicimus: solus pater est in tribus personis qui à nullo est: solus filius qui est de vno & de quo vnus: solus Spiritus sanctus de quo nullus est, singulas personas nominantes: singulis propria attribuimus. Cùm verò legimus: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, neq; Patrem quis nouit, nisi Filius.* Et, *Quæ sunt Dei nemo cognouit nisi Spiritus Dei*, quamuis videatur Scriptura quod de vna dicit persona negare de alijs: commune tamen est omnibus, quod singulis quasi proprium attribuit. Non enim ignorat Pater aut Filius seipsum, & quæ Dei sunt: neque Spiritus sanctus Patrem aut Filium. Cur autem & quando quod de vno quasi de solo dicitur: de alijs intelligatur, satis supra dictum est.

B

HAEc de processione Spiritus sancti alijs congentibus: non de me sed de eodem Spiritu sancto confidens, pro latinis contra Græcos scribere: & ea occasione de vnitate Deitatis, & de Trinitate personarum aliquid addere præsumpsi: quamuis innumerabiles sint inter illos qui Latinis vtuntur literis qui hoc melius quàm ego facere possint. Quicquid ergo dixi quod suscipiendum sit non mihi attribuatur: sed spiritui veritatis. Si autem aliquid protuli quod aliquatenus corrigendum sit: mihi imputetur: non sensui latinitatis.

Beati Anselmi de processione Spiritus sancti Epistola explicit.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER, DE SIMILITVDINIBVS.

De diuisione voluntatis.

Caput I.

TRipliciter intelligitur voluntas. Etenim dicitur illud animę instrumentum, quo vult. Et affectio eiusdem instrumenti: affectio verò, est affectio eiusdem instrumenti volendi. Hæc voluntas, quæ est affectio, est ad tempus quasi sopita, quia est eorum, quæ mens non memorat: sed mox, vt ea recolit, etiam instrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle, vel vsus ipsius instrumenti.

C

Similitudo inter mulierem & voluntatem.

Caput II.

VOluntas itaque, quæ est instrumentum volendi, sic est inter Deum & diabolum, quomodo mulier inter suum legitimum virum, & aliquem adulterum. Vir enim ei præcipit, vt sibi soli coniungatur, adulter verò persuadet, vt sibi copuletur. Si itaque se soli legitimo viro coniungat, legitima est, ipsaque filios legitimos generat: Si autem adultero se iunxerit, adultera est, & ipsa filios adulterinos parit. Similiter ergo Deus imperat voluntati, vt societur sibi soli; diabolus verò ex alia parte suggerit, vt coniungatur & sibi. Si itaque se soli Deo coniunxerit: id est, Spiritus sancti suggestionem, velut semen bonum receperit, fit eius coniunx legitima, filiosque legitimos generat, id est, virtutes & opera bona: Mox enim ad imperium eius omnes aperiuntur animæ & corporis sensus ad implendum, quod præcepit Deus.

De sensibus animæ.

Caput III.

IPsa namque & aperitur ad virtutum affectionem, & ad volendum optanda: memoria verò, ad memorandum memoranda; cogitatio, ad cogitandum cogitanda; intellectus ad discernendum, quid sit volendum, vel memorandum, vel cogitandum. Animus quoque ad charitatem dirigitur, ad humilitatem disponitur, ad patientiam roboratur, & ad alias virtutes generandas aperitur.

De sensibus corporis.

Cap. IV.

SImiliter & corporis sensus aperiuntur ad imperium eius: videlicet, Visus ad rectè videndum; Auditus, ad audiendum Dei verba, Gustus, ad gustanda: Odoratus, ad odoranda: Tactus, ad tangenda: Olfactus, ad olfacienda: Oculi quoque, ad vigilandum, & plorandum: Os ad bene loquendum: Manus, ad rectè operandum: Pedes, ad ambulandum, quo debent. Sicque vna sola voluntas, postquam Dei voluntati est iuncta, tot virtutes generat, & opera bona.

D

De obedientia. Cap. V.

HVius autem voluntatis affectio, siue vsus, obediens voluntas, vel obedientia dicitur: quia Dei voluntati obediens, eam habet aduocatam, si quæratur, cur hoc vel illud velit. Quod si hæc voluntas, quæ dicitur instrumentum volendi, diabolo se iunxerit, eius recipiendo suggestionem, velut inordinatum semen, adultera mater effecta, filios adulterinos, id est, vitia & opera mala generat. Vniuersos enim hominis sensus claudens ad ea, quæ præcepit Deus, pandit ad ea, quę iubet diabolus. Ipsa namque prius aperitur ad affectionem vitiorum, & ad ea volendum. ac deinde hominis sensus aperit, ad ipsa perpetranda.

De inobedientia, & propria voluntate.

Caput VI.

HVius verò affectio siue vsus, inobediens voluntas, vel inobedientia, vel propria voluntas dicitur. Propria quippe voluntas est, quę Dei voluntatem sibi aduocatam habere non potest. Vt si quæratur, cur hoc vel illud velit? respondere veraciter non valet, quia & Deus vult, vt hoc velit. Affectio autem siue vsus ille, ex diabolica nascens suggestione, Dei voluntatem sibi aduocatam habere non potest: vtraq; igitur voluntas indubitanter est propria. Vnde propria voluntas, quę quia à Dei

A Dei voluntate porrò priuatur, ob hæc rectè propria voluntas nominatur. *Hæc autem voluntas propria, superbia est illa, quam initium omnis peccati Scriptura nuntiat.* Eccli. 10.

De superbia. *Caput* VII.

SVperbia ideo vocatur, quia supra quam debeat graditur. Superbia namq; supergressio dicitur. Propria itaq; voluntas, quia Dei voluntati non subijcitur, sed supra eã extollitur, ob hoc rectè superbia dicitur. Ipsa quoq; omnis peccati est initiũ, quia ex ea nascitur omne peccatum. Et quoniam homo illam habet à se, neq; voluntatem Dei; quàm sequatur, vult habere super se, ipsi Deo aufert, quod propriè & singulariter debet habere.

Quòd propria voluntas soli Deo conueniat.

Caput VIII.

SOlus enim Deus, quicquid vult, debet vellè propria voluntate, ita vt aliam, quam sequatur, non habeat supra se. Cũ igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem, Deo aufert quasi suam coronam. Sicut enim corona soli Regi competit, sic propria voluntas soli Deo. Et sicut Regem aliquem inhonoraret, qui suam coronam ei auferret sic homo inhonorat Deum, qui aufert ei propriæ voluntatis priuilegium, habendo quod ille debet habere solum. Sed sicut propria voluntas Dei, fons est & origo totius boni; ita propria voluntas hominis, totius est exordium mali.

Similitudo inter propriam voluntatem, & fontem

Caput IX.

HAEc est enim velut fons quidam, qui in tria capita diuiditur, è quibus riui diuersi & innumerabiles deriuantur, qui in locis quibusdam ab inuicem separantur. à quibus verò duo & duo, vel plures pluribus coniunguntur. Ita quoque propria voluntas in genera tria diuiditur: è quibus vitia diuersa & sine numero nascuntur: quæ aliquãdo in homine sunt disiuncta, quandoq; verò duo vel plura coniuncta. B

De tribus generibus propriæ voluntatis.

Caput X.

PRopria namque voluntas, aut est in delectatione, aut in exaltatione, aut in curiositate.

De delectatione. *Caput* XI.

DElectationum genera, sunt duo principalia, vnum exterius, in sensibus quinque corporis, aliud interius, in animæ affectionibus.

De quinque corporis sensibus. *Cap.* XII.

SVnt autem corporis sensus quinque visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus. Qui ideo sensus dicuntur, quia per eos exteriora sentiuntur. Per visum enim formæ & colores: per auditum, soni; per gustum, sapores; per olfactum, odores; per tactum, dura vel mollia, calida vel frigida, aspera vel leuia, grauia vel leuia sentiuntur. Horum autem sensuum delectatio rarò est bona, sæpius verò mala. Bona etenim est, cùm Dei voluntatem sibi aduocatam habet, mala verò, cùm eam sibi aduocatam habere non potest.

De generibus delectationis malæ.

Caput XIII.

HVius autem delectationis malæ genera, sunt triginta & vnum: è quibus quinque sunt simplicia, decem duplicia, decem triplicia, alia, quinque quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus constat.

De quinque simplicibus generibus. *Caput* IX. C

QVinque itaq; sunt simplicia, quia plerũq; delectatur per se vnusquisq; quinq; sensuũ. Aliquando enim, solus visus vanè delectatur: vt in conspiciendo & contemplando equos certatim concurrere: aut accipitres volantes, alias aues capere. Aliquando, solus auditus, vt cùm hominem delectat, ad aurem suam diu nolam percutere, quia eam audit dulciter sonare. Aliquando, solus gustus: vt in comedendo mel immoderatè, non tamen visu delectabile. Aliquando, solus olfactus: vt cùm aliquis defert fæniculum naribus suis suspẽsum, vt sibi suauiter redoleat. Aliquando, solus tactus: vt cùm aliquem immoderatè refectum contrectare oblectet ventrem suum.

De decem duplicibus. *Caput* XV.

DEcem verò sunt duplicia; quia plerumque delectantur simul duo & duo ijdem sensus. Aliquando enim condelectantur visus & auditus: vt cùm nimis delectando canes bestias insequi videntur, & clamare post ipsas audiuntur. Aliquando, visus & gustus: vt cum magna delectatione vinum limpidissimum conspicitur in saphyrino cypbo, & bibitur. Aliquando, visus & olfactus, vt in videndo, simul & olfaciendo nimis rubentes rosas Aliquando, visus & tactus, vt in conspiciendo & complanando aliquem murcipem album. *Aliquando, auditus & gustus: vt cùm aliquem sic bibere delectat, vt inter labia sua sonitum quendã pitissando faciat. Aliquando, auditus & olfactus, vt cùm aliquem bibendi auiditate delectat auscultare mustum ebulliens applicata aure, & eius odorẽ naribus attrahere. Aliquando, auditus & tactus: vt cum aliquem nimis delectat citharam resonãtem audire, & eandem percutiendo tangere. Aliquãdo, gustus & olfactus, vt cũ immoderatè eduntur gallinę, pipere & cymino diligenter conditę. Aliquãdo, gustus & tactus, vt cum gulositate manduntur ficus maturę, dulces ad edendum, & lenes & molles ad tangendum. Aliquando, olfactus & tactus: vt cum vnguentu bene olenti quis vngitur.

murcipem album felem intellige.

D

De decem triplicibus. *Cap.* XVI.

DEcẽ quoq; sũt triplicia: quia sępe terni, & terni delectãtur corporis sensus supradicti. Aliquando enim cõdelectãtur visus, auditus & gustus: vt cũ nimis auidè collyridę edũtur, quę quasi nix cãdidę videtur: spõteq; manibus vel dẽtibus sic atterũtur, vt resonare audiãtur. Aliquãdo visus, auditus & olfactus: vt cũ aliquis in horto sic residet, vt virides herbas aspiciat, fabulas audiat, flores olfaciat Aliquãdo visus, auditus & tactus: vt cũ mulier speciosa delectationis causa cõspicitur, luxuriosa loqui auditur, sed & interea tãgitur. Aliquãdo visus, gustus, & olfactus. vt cũ aliquẽ delectat inspicere vinu herbis cõfectũ scintillare, bibere, & olfacere. Aliquando visus, gustus & tactus, vt cùm aliquis est saturatus racemis: vineã tamẽ deãbulat, vt quã pulchrè racemi in ea depẽdeãt, videat, & bos atque illos cõtrectãs degustat. Aliquãdo visus, olfactus, & tactus: vt cũ quis diu nimis lilia cõspicit, olfacit, & tangit. Aliquãdo audit. gust. & olfact. vt cũ diuites delectat ceruos in syluis clamãtes audire, & quorũdã iã captorũ carnes pipere cõditas, interim edere. Aliquãdo auditus, gustus, & tactus: vt cũ aliquis in balneo residẽs fabulas audit, edit, & bibit, atque tepore aquę circũquaq; tãgit. Aliquãdo auditus, olfactus, & tactus: vt cũ aliquis cãtilenas audit, dũ in lecto mollibus strato quiescit, vbi & herbas vndiq; sparsas olfacit. Aliquãdo gustus, olfactus, & tactus, vt cũm nocte manduntur immoderatè poma sapida, odorifera, & mollia.

Κολλυρίδες collyridæ tortæ panis dicuntur.

A

De quinque quadruplicibus.

Cap. XVII.

QVinque verò quadruplicia ſunt, quia plerunque quaterni delectantur ſimul, & quaterni. Aliquando enim delectantur ſimul, viſus, guſtus, auditus, & olfactus, vt cùm in nuptijs ludi videntur, cantilenæ audiuntur, cibus & potus delicioſi ſumuntur, eorumque odor ſentitur. Aliquando auditus, guſtus, olfactus, & tactus: vt cùm in nocte nihil ibi videtur, quo delectatur viſus, ſed cum auditu, guſtu, & olfactu delectatur tactus: vt cùm ſponſus ſponſam amplexatur, aut alius ab alio libidinosè tangitur. Aliquando guſtus, olfactus, tactus, & viſus; vt cùm ibi nihil delectabile auditui auditur; ſed adſunt alia, quibus cæteri ſenſus, quiſque ſuo modo delectatur. Aliquandò olfactus, tactus, viſus, & auditus; vt cùm ibi nihil guſtatur, ſed flores illic aſperſos delectat conuiuas olfacere, tangere; inſpicere, diuerſos muſicorum ſonos auſcultare. Aliquando tactus, viſus, auditus, & guſtus: vt cùm nihil habetur, quo delectetur olfactus; ſed talia, quibus cæteri quatuor ſenſus delectentur.

De vltimo genere delectationis malæ.

Cap. XVIII.

VNum autem ex quinque partibus conſtat, quia quandoq; delectantur ſimul hi omnes corporum ſenſus. Aliquando enim delectat hominem, domum interius ornatam conſpicere, ebrioſos in ea decantantes audire; ibidem & vinum de cornibus deauratis potare; & flores per domum deſperſos olfacere; ipſoſquè, vel cornua aurea, vel alia tactu delectabilia contrectare. B Triginta itaq; & vnum genera ſunt delectationis, ad quinque corporis ſenſus pertinentia: qui his triginta & vno delectantur modis, ex quibus duplicia ſimplicibus ſunt peiora, duplicibus triplicia, triplicibus quadruplicia, quadruplicibus illud quod ex quinq; partibus conſtat. Quanto enim plures ſenſus in delectatione ſociantur, tanto ipſa delectatio peioratur. Attamen aliquando peior eſt vnius, quàm omnium ſimul delectatio.

Recapitulatio. *Caput XIX.*

GRauius eſt enim detractionem libenter audire, quàm flores pulchros aſpicere, tangere, olfacere: interea bibere ſemel aut bis, plus quàm eſt neceſſe, aliquodq; verbum otioſum audire. Sed in eodem paribuſne peccatis, peius eſt plures quàm pauciores ſenſus delectari. Peius eſt enim delectari viſu & auditu inhoneſti ioci, quàm viſu tantùm, aut auditu tantùm. Item peius eſt immoderatè delectari guſtu & olfactu potus confecti, quàm tantùm guſtu, aut tantùm olfactu alicuius delicioſi cibi. Itaq; ex iſtis triginta & vno generib' delectationis, alia ſunt mala, alia peiora. Mala, in quibus pauciores delectantur ſenſus; aut ſi fuerint plures, oblectantur in leuioribus. Peiora, in quibus delectantur plures; aut ſi fuerint pauciores, in grauioribus delectantur. Tot igitur, & talia ſunt genera delectationis, qua delectantur quinque ſenſus corporis.

De animæ delectatione. *Caput XX.*

ILlius verò delectationis, qua delectatur anima, genera ſunt multò plura. Quicquid enim exteriores ſenſus ſentiunt, ſentiendo animæ innuunt, quale ſit illud, quod ſentiunt. Vt cùm qualitatem rei repræſentauerint ſibi, & quod ſentiebant ſentire omiſerint, delectat animam idem cogitare: & totidem modis, quot ſibi ſenſus repræſentauêre.

C

Sicut enim ſenſus ſingulos, aut binos aut ternos, aut quaternos, aut ſimul omnes delectat iſtud vel illud ſentire, & animæ repræſentare, ita & animã delectat cogitare, quia ſenſus eiſdem modis illud vel illud ſenſerunt, ſentiendoq; ſibi repræſentauerunt. Illud quoque, quod ſibi ſenſus nunquam repræſentauerunt, quia nunquam ſenſerunt; ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent. Tot modis delectat animam cogitare, quot ſibi ſenſus valerent repræſentare Nunquam enim viſus repræſentauit ei domum auream totam, quia non vidit: Nec auditus ſonum toto mundo diffuſum, quia non audiuit: Nec guſtus panem melle dulciorem, quia non guſtauit: Nec olfactus vinũ balſamo fragrantius, quia non olfacit. Nec tactus indumenta lanea lineis leniora, quia non tetigit: Nec alia multa ei repræſentarunt ſenſus, quia non ſenſerunt; ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent. Et tamen; aut hæc, aut alia huiuſmodi inania, eam imaginari delectat, ac ſi ſenſus ſenſiſſent, eiq; ſinguli, aut bini, aut terni, aut quaterni, aut ſimul omnes repræſentaſſent. Sunt & alia delectationis animæ genera, quæ nec ſenſus valent illi repræſentare: nec ipſa poteſt per imaginationem cogitare, vt cum ſuperbia delectatur, ſine omni imaginatione. Hanc etenim ſenſus non valent illi repræſentare: quia nec viſus poteſt diſcernere, vtrum ſit alba vel nigra; nec auditus, an ſit ſonora vel rauca, nec guſtus an ſit dulcis vel amara; nec olfactus, an ſit redolens aut fætida; nec tactus, an ſit mollis vel dura, lenis vel aſpera, calida, vel frigida. Ipſa quoq; anima non valet imaginari, vtrum ſuperbia illa ſit talis aut talis, quia eſt in exaltatione ſolius cogitationis. Multò igitur plura genera ſunt delectationis, qua anima delectatur, quàm illius, qua quinq; corporis ſenſus delectantur. Quia & eadem delectat illam memorare, quæ illos ſentire, & totidem modis, quot ſibi repræſentauere. Et alia imaginari, quæ ſibi non repræſentauerunt, quia nunquam ſenſerunt, ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent; D Et quædam cogitare, quæ neq; illi poſſunt ſentire; neque ipſa per imaginationem cogitare, ſed ſimpliciter ſine omni imaginatione.

De generibus exaltationis. *Cap. XXI.*

EXaltationis autem genera ſunt quindecim, è quibus quatuor ſunt ſimplicia, ſex duplicia, quatuor triplicia, vnum verò quadruplex.

De quatuor ſimplicibus. *Cap. XXII.*

QVatuor itaq; ſunt ſimplicia. Quia eſt exaltatio aliquando in ſola opinione; vt ſi quis opinetur ſe eſſe dignum epiſcopatu, nec tamen velit fieri Epiſcopus. Aliquando, in ſola voluntate; vt ſi velit fieri Epiſcopus, nec tamen opinetur ſe eſſe dignum Epiſcopatu. Aliquando in ſola locutione; vt ſi iactet ſe eſſe dignum, nec tamen velit fieri ſciens ſe eſſe indignum. Aliquando, in ſolo opere; vt ſi quis infimus, per ignorantiam aſſideat iuxta Regem.

De ſex duplicibus. *Cap. XXIII.*

SEx ſunt duplicia. Quia aliquando extollitur homo, in opinione ſimul & voluntate, vt cùm prioratu aliquo ſe eſſe dignum æſtimat; & hoc vult, vt Prior fiat. Aliquãdo, in opinione & locutione, & non in voluntate; vt cùm aliquis aliquã non vult prælationem, quæ ſibi offertur, & ex hoc ipſe ſe extollens, meliorem ſe alijs arbitratur: & inde ſe iactat, ita tamen vt non auertatur. Aliquando, in opinione & opere: vt ſi aliquis ſe æſtimat dignum ſedere iuxta Epiſcopum, & alicubi

A per ignorantiam assidcat ei. Aliquando, in voluntate & locutione; vt cùm aliquis volens Episcopari, iactat se esse non indignum, licet sciat se esse indignum. Aliquando, in voluntate & opere; vt cùm aliquis in conuiuio vult residere in superiori loco, & ibi se ingerit inuitante nullo, quamuis indignum se æstimet loco tam alto. Aliquando, in locutione & opere; vt cùm prælatus aliquis aliquam in se fragilitatem videt, ob quam si honestè posset, ipsam prælationem desereret: & tamen in verbis & actibus suis, quandam extollentiã ostendit, aut ipsam eius fragilitatẽ quis animaduertat.

De quatuor triplicibus.

Cap. XXIV.

QVatuor autem sunt triplicia: Quia aliquando delectatur homo in opinione, & voluntate, & locutione: vt cùm dignum se prælatione æstimat, & eam vult, & inde se iactat. Aliquando, in volũtate, locutione, & opere: vt cùm ideo quia vult prælationem habere, fingit verbo, & opere, & actu, dignum se esse, quamuis sciat se indignum. Aliquando, in locutione, opere, & opinione; vt cùm aliquis, licet iactet dignum se esse prælatione, & ea libentius agat, quibus dignus videatur esse, & hoc idem arbitretur de se, non vult tamen prælationem habere, vt sanctior iudicetur esse. Aliquando autem, in opere, opinione, & voluntate, vt cùm prælatus subditos opprimit immoderatè, vt suam prælationem, qua dignum se æstimat esse, quamdiu vult possidere, sine vllo obstaculo habere possit.

De vno quadruplici.

Cap. XXV.

B VNum est quadruplex. Quia plerunque se homo attollit in opinione, voluntate, locutione, & opere: vt cùm laude dignum se æstimat, & eam appetit: & ipse se laudat, & quædam magna operatur, vt laudem acquirat. Quindecim itaque sunt extollentię genera; quatuor simplicia, quæ sunt mala: sed duplicia, quæ sunt peiora: quatuor triplicia, quæ sunt pessima: Vnum verò quadruplex, quod cæteris omnibus peius est: quanto enim in pluribus homo extollitur, tanto excellentia ipsa peioratur. Item sciendum, quia solius operis excellentia, quæ semper est per ignorantiam, est mala: solius autem locutionis, peior: solius verò opinionis, pessima: solius autem voluntatis, omnibus alijs peior. Stultum est enim cùm aliqua vilis persona per ignorantiam assidet iuxta dignam: sed stultius est, cùm inde se iactat dignum: stultissimum verò, cùm hac se æstimat dignam: multo autem stultius est, cùm vult residere iuxta eã, cùm sciat se inde esse indignam ea. Cõtra eam extollentiam, quæ est in opere, ipse Dominus ait:
Luc. 24. *Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco.* Contra eam verò, quæ est in locutione, Salo-
Prouer. 27. mon dicit: *Laudet te alienus, & non os tuum.* Contra
Rom. 11. eam, quæ est in opinione Apostolus ait: *Noli altum sapere, sed time.* Contra eam verò, quæ est in volun-
Matth. 20. tate, Dominus iterum dicit discipulis suis: *Qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus.* Contra omnia verò extollentiæ genera. Item ipse di-
Luc. 14. & 18. cit: *Omnis, qui se exaltat humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.*

De curiositate, & sedecim eius generibus.

Caput XXVI.

CVriositas, est studium perscrutandi ea, quæ scire nulla est vtilitas. Huius autem sedecim C sunt genera: è quibus quinque sunt simplicia, sex duplicia, quattuor triplicia, vnum verò quadruplex.

De quinque simplicibus.

Cap. XXVII.

QVinque itaque sunt simplicia. Quia aliquando, in sola cogitatione curiositas est: vt cum aliquis studiosè cogitat, quomodo alterius secretum scire valeat. Aliquando, in verbo; vt cùm illud curiosè interrogat. Aliquando, in actu; vt cùm circa illum deambulat, quasi aliud aliquid quærat, si fortè quòd quærit, indicio aliquo cognoscere valeat. Aliquando, in visu; vt cùm sollicitè considerat, quò ille intendat, quid agat, quomodo sedendo, stando, ambulando, vel aliquo alio modo se habeat. Aliquando, in auditu, vt cùm attente auscultat, quid ille de alio, vel alius de illo dicat.

De sex duplicibus.

Caput XXVIII.

SEx verò sunt duplicia. Quia aliquando, in verbo & actu, vt cùm ei amicabiliter loquitur, & interim ei aliquid operatur, vt cùm sermonibus blandis, cum seruitio, quod ei facit, extorqueat ab eo, quod quærit. Aliquando, in verbo & visu: vt cùm alium rogat, vt eum secum aspiciat dicens: Putásne, iste ita vel ita ageret, nisi talis vel talis esset? Aliquando, in verbo & auditu: vt cùm prope illum residet, & ad alium loquitur, qui ex alia sui parte sedet; & tamen attentè auscultat, quid ille posterius dicat. Aliquando, in actu & visu, vt cùm aliquid agit, ne aduertatur, dum eum aspicit; sed credatur semper intendere operi, quod facit. Aliquando, in actu & auditu; vt cùm ante eum vadit, & venit, auscultando ea, quæ di- D cis. Aliquando, in visu & auditu; vt cùm curiosè ea, quæ agit, considerat: & studiosè, quæ dicit, auscultat, vt per hoc secreta, quæ quærit, agnoscat.

De quatuor triplicibus. *Caput* XXIX.

QVatuor autem sunt triplicia. Quia aliquando est in verbo, actu, & visu, vt cùm aliquis enumerat, & mensurat, & considerat, quantùm sol & luna distent à terra, vel quàm magna sint ipsa luminaria. Aliquando, in actu, visu, & auditu: vt cùm aliquis se occultat causa videndi & audiendi aliquorum secreta. Aliquando, in visu, auditu, & verbo, vt cùm aliquis iuxta vias sedet, vt videat transeuntes, audiat, & interroget rumores. Aliquando, in auditu, verbo, & actu; vt cùm causa audiendi & interrogandi futura, dæmonibus sacrificat.

De vno quadruplici. *Caput* XXX.

VNum verò, est quadruplex. Quia aliquando est in visu, auditu, verbo, & actu; vt cùm aliquis intuetur & auscultat quosdam, quos consiliari conspicit, & de quibus suspicatur aliquid mali; vt & consilium eorum quoquo modo agnoscere possit, accedens ad eos quærit, an viderint aliquid, quod se circa eos perdidisse fingit, & interea inspiciendo & auscultando, circa eos quærit, quod nusquam perdidit.

De octo & viginti generibus curiositatis.

Caput XXXI.

ITem curiositatis genera sunt viginti & octo; è quibus tria sunt simplicia, noue duplicia, decem triplicia, quinque quadruplicia; vnum verò ex quinque partibus constat.

A

De tribus ſimplicibus.

Cap. XXXII.

TRia ſunt ſimplicia. Quia aliquando curioſitas eſt in ſolo guſtu; vt cùm defertur piſcis alicui piſa comedenti, & priuſquã ipſa conſumpſerit deguſtat, cuius ſaporis ſit piſcis. Aliquando, in olfactu; vt cùm eum naſo ſuo apponit, vt ſciat cuius odoris ſit. Aliquãdo, in tactu, vt cum aliquis pannum nouum videns, cõtrectat, ſolummodo vt ſciat, vtrum ſit aſper vel leuis, groſſus, an ſubtilis.

De nouem duplicibus.

Cap. XXXIII.

NOuem verò ſunt duplicia. Quia aliquando eſt in guſtu, & viſu; vt cùm quis deguſtat ferculum ſibi appoſitum, antequàm cõſumpſerit primum: & interim conſiderat, ſi is, qui reſidet iuxta eum, melius habeat ferculum. Aliquãdo, in guſtu, & verbo, vt cùm illud deguſtat, & an pipere conditum ſit, interrogat. Aliquando, in guſtu & olfactu; vt cùm deguſtat, & olfacit. Aliquando, in guſtu & tactu; vt cùm guſtu ſcire quęrit, an ſit ſapidum: & tactu, an ſit calidum, frigidum, vel tepidum. Aliquando, in olfactu, & viſu; vt cum aliquis, dum legit, herbam apud ſe incognitam inuenit: & à legendo ceſſans, eamq; naſo ſuo apponens, olfacit, deinde intuens, eam ſtudet agnoſcere, quę ſit. Aliquando, in olfactu & verbo: vt cùm eam olfaciens, quærit ab alio, quæ ſit. Aliquando, in olfactu, & tactu; vt cùm eam olfacit, & contrectat, vt ſciat, vtrum ſit mollis an dura, leuis vel aſpera; quod totum non ideo facit, vt ſibi neceſſaria ſit: ſed tantùm, vt ſciat, quæ vel qualis ſit. Aliquando, in viſu, & tactu, vt cùm aliquis veniens ante menſam, vbi pranſurus eſt, mox ſubleuata mappa, qua panis eſt coopertus, intuetur, an ſit calidus, & eum cõtingit, vt ſciat, an ſit calidus. Aliquando, in verbo & tactu: vt cùm eum non diſcooperit, ſed interrogat, an calidus, vel ex quo tempore, coctus ſit; & eum coopertum contingit, & premit, vt ſciat, an ſit calidus.

B

De decem triplicibus. *Cap.* XXXIV.

DEcem vero ſunt triplicia. Quia aliquando eſt in viſu, & in verbo, & in guſtu; vt cùm alicubi quis reſidẽs, & ante ſe potum cypho deferri videns, ſtatim aſſurgit; & intuens cuius coloris ſit, quærit etiam, quis potus ſit: & deguſtat, an bonus ſit. Aliquando, in viſu, verbo, & olfactu, vt cũ eum non deguſtat, ſed olfacit: & interrogans conſiderat, qualis ſit. Aliquando, in viſu, verbo, & tactu; vt cùm alicui comedenti defertur cibus inter duas ſcutellas; & antequàm finierit, quod prius comedebat, ſcutellis apertis qualis ille ſit cibus, conſiderat; & an bene ſit coctus, inueſtigat; & vt, cùm contingit, an calidus, ſeu frigidus ſit, agnoſcat. Aliquãdo, in viſu, & guſtu, & olfactu; vt cùm de eo nihil interrogat, nec eum contrectat; ſed eſt curioſus eum videre, & eum deguſtat, & olfacit. Aliquando, in viſu, & guſtu, & tactu, vt cum de eo nihil inquirit, nec eum olfacit; ſed curioſitate videndi eum deguſtat, & contrectat cauſa, quam dixi. Aliquando, in viſu, & olfactu, & tactu; vt cũ de eo nihil inquirit, nec eum deguſtat, ſed tantùm intuetur, olfacit, atque contrectat. Aliquando, in verbo, & guſtu, & olfactu; vt cùm aliquis conuiuantibus ſuperuenit, & an cibi & potus, quos habent, ſint boni, requirit: & quoſdam deguſtans, alios olfacit. Aliquando, in verbo, guſtu, & tactu; vt cùm non olfacit eos, ſed panem contrectat, aut alios cibos: & guſtando quoſdam, quærit de alijs. Aliquando, in verbo, olfactu, & tactu; vt cùm eos non deguſtat, ſed olfacit, quærit, & tractat. E contra aliquando, in guſtu, olfactu, & & tactu, vt cùm de eis nihil interrogat, ſed tamen ea deguſtat, olfacit, & contrectat.

C

De quinque quadruplicibus.

Caput XXXV.

QVinque verò ſunt quadruplicia. Quia aliquando eſt in viſu, & verbo, & guſtu, & olfactu, vt cùm aliquis deambulans in nundinis, has vel illas merces conſiderat, cuius hæ vel illæ precij ſint, inueſtigat vuas, vel poma, vel alios fructus deguſtat, olfacit piper, vel cyminum, vel alia beneolentia; hoc totum ea tantum faciens de cauſa, vt ſciat, quæ vel qualia ſint iſta vel illa. Aliquando, in viſu, & verbo, & guſtu, & tactu; vt cùm ſuprà dicta facit, excepto quod nihil ibi olfacit, ſed merces contrectans, voluit & reuoluit. Aliquando, in viſu, & verbo, & olfactu, & tactu: vt cùm ibi nihil deguſtat, ſed alia facit ſupradicta. Aliquando, in viſu, & guſtu, & olfactu, & tactu, vt cum non inquirit, cuius hæc vel illa ſint precij, ſed cætera, quæ diximus, facit. Aliquando, in verbo, & guſtu, & olfactu, & tactu; vt cùm non eſt curioſus videre ea, quia ſæpius vidit talia, ſed cætera facit ſupradicta.

De vltimo genere curioſitatis.

Caput XXXVI.

VNum verò ex partibus conſiſtit quinque. Quia aliquando eſt in viſu, & verbo, & guſtu & olfactu, & tactu; vt cùm curioſè, ad hæc vel ad illa, oculos conuertit: & cætera omnia, quæ ſuprà diximus, facit. Quadraginta itaq; & quatuor curioſitatis ſunt genera; è quibus octo ſunt ſimplicia, quindecim duplicia, quatuordecim triplicia, ſex quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus conſtat. Hæc autem tam multiplex curioſitas, quàm & exaltatio & delectatio (de quibus ſuperius diximus) omnes ex propria voluntate naſcuntur. Niſi enim homo prius habuerit voluntatem delectandi, vel exaltandi, vel inueſtigandi curioſè, quæ nulla ſibi eſt vtilitas ſcire, nunquam delectabitur, vel extolletur, vel curioſè inutilia ſcrutabitur: ſed tamẽ horum vitiorum mala præcedit voluntas, ſequuntur & ipſa, ita naſcuntur ex ea, ex his verò alia omnia. Ex delectatione namq; naſcitur luxuria, adulterium, fornicatio, immunditia, ventris ingluuies, ebrietas, & alia huiuſmodi vitia. De exaltatione verò, inanis gloria, inuidia, ira, triſtitia, & auaritia, & alia ſimilia. De curioſitate autem, inquietudo, ſuſurratio, detractio, & cætera alia. Omnia verò in familia propriæ voluntatis exiſtunt, & ex ſeſe quædam exercitium magnum faciunt; illi voluntati, velut cuidam dominæ, obediunt.

D

Similitudo inter propriam voluntatem, & adulteram Reginam. *Cap.* XXXVII.

PRopria namque voluntas, eſt velut quædam adultera Regina, quæ ſe cuidam Regi adultero coniunxit, ex quo etiam tres filios habuit. In his verò tribus, tot alij filij & nepotes ſunt geniti; itaque quoq; multiplicati, vt numerari non poſſint: Omnes autem in familia illius Regis & Reginæ conſiſtunt, eorumque iuſſa quiſque ſuo modo perficiunt. Rex autem cum Regina iſta, cuidam alij Regi aduerſatur, collectoque filiorum & nepotum exercitu, regnum illius aggreſſum prædatur. Hic autem exercitus, ſic ſeruos illius Regis inuadit, vt aut plures, plures; aut vnus, vnum: aut plures

A plures, vnum; aut vnus, plures aggrediatur. Quoscunque verò deuincere possunt, vinctos & abductos in carcerem trudont; exigentes ab eis, quātum nunquam persoluere possunt; sed omnibus affecti miserijs, in carcere illo deficiunt. Hæc autem Regina, propria est voluntas omnium inobedientium Domina. Quæ ideo vocatur adultera, quia separatur à Deo, cui esse deberet coniuncta; & diabolo coniungitur à quo deberet esse disiuncta Ipse verò diabolus, idcirco. Rex dicitur, & adulter; quia in hominibus regnans per voluntatem propriam, animabus eorum, Dei videlicet sponsis, abutitur. Cui se postquam propria voluntas iunxerit, ex illius semine, id est, peruersa suggestione, tria principalia vitia, scilicet delectationem, extollentiam, curiositatem concipit; & per quinque corporis sensus, velut ea pariens, emittit. Ex his verò tribus, tot alia vitia nascuntur; sicque multiplicantur, vt absque numero habeantur. Omnia verò ex familia diaboli, propriæque voluntatis existunt: & ex seipsis quandam admirandam multitudinem reddunt. Diabolus itaq; propriaque voluntas, Deo Regi Regum aduersatur; & congregata vitiorum militia, regnum illius (scilicet hunc mundum) aggredientes, prædantur. Hæc autem familia, sic humanum genus inuadit, vt aut plura vitia, plures homines: aut vnum, vnum: aut plura, vnum; aut vnum plures, diuersis modis accipiant. Quemcunque verò superare possunt, mala consuetudine ligatum, in infernum detrudunt. Vbi ab eo vnumquodque vitium exigit, quicquid vnquam per illud commisit. Quod quia nunquam persoluere poterit, nec ei miseria vnquam deerit.

B *Similitudo inter propriam voluntatem, & venenosam herbam. Cap. XXXVIII.*

RVrsus propria voluntas, cuidam herbæ venenosæ atque mortiferæ assimilatur, & comparatur: qoam medicus quidam peritissimus progeniei cuiusdam, primis scilicet parentibus interdixit, comminatus eis, quia si ex ea comederent, leprosi effecti procul dubio interirent. At illi præceptis eius obedire noluerunt, sed ex eadem herba comederunt: vnde & leprosi effecti, leprosos quoque filios genuerunt; atque vt medicus eis comminatus fuerat, mortui sunt. Quorum filij, licet patres suos agnouerint herba illa infirmatos fuisse & mortuos, seque ipsos lepra percussos & mortuos: eandem tamen herbam super omnes alias diligunt, indeque cibos vniuersos suos condiunt. Mane surgentes ex eadem quasi pro medicamento accipiunt; sed & somnium serò capturi, similiter faciunt. Hi igitur quàm sint dementes, omnis, qui audit, aduertere potest. Sed nec minos dementantur, qui propria voluntate vtuntur. Ipsa est etenim herba diaboli, venenosa suggestione venenata, & omnibus ea vtentibus pestifera. Hanc Deus, qui nostris piè medetur peccatis, primis humani generis parentibus interdixit; cùm eos comedere pomum, sub mortis comminatione, prohibuit. Qui, quia præceptum eius transgressi, ex eo comederunt, mox peccatores effecti, & in anima mortui, postquam alios peccatores genuerunt, & ipsi carne mortui sunt: Homines tamen eandem voluntatem præ cæteris diligunt, & eam immiscent omnibus pene, quæ agunt. Nihil itaq; istis dementius, qui nihil vtuntur sua morte libentius.

Ostensio, quomodo propriæ voluntati omnia vitia militent seu deseruiant.

Caput XXXIX. C

HVic denique propriæ voluntati, postquam suam in homine sedem constituerit, alia vitiorum genera seruiunt, quasi milites terras tenentes; alia velut pro solidatis militantes. Illa etenim vitia, quasi terras tenentes, ei obediunt, quæ pro seipsis, in hominibus consistunt, vt adulterium. Qoi enim adulteratur, hoc ea solùm facit de causa quia eum vitium ipsum delectat. Illa verò seruiunt ei, velut militantes pro solidatis, quæ sunt in homine præ alijs vitijs: vt cupiditas pretiosarum vestium, pro gloria inani. Nemo enim pretiosas vestes, nisi ad inanem gloriam, quærit. Item vitiorum aliquando huic, aliquando illi vitio seruit; vt auaritia, aliquando ventris ingluuiei; aliquando exaltationi. Rursus, aliquando alterum alteri cedit, vt luxuria gloriæ inani. Aliquando enim luxuria repellitur, ne laus concopita perdatur. Omnia verò, siue hoc, siue illo modo, propriæ voluntati, diabolo quæ famulantur, è quibus in homine tribus modis pro creata nascuntur. Diaboli enim suggestione, & carnis delectatione, spiritusque consenso, vnumquodqoe vitium consummatur.

Similitudo inter suggestionem, delectationem, consensum, & canem. Caput XL.

EX his igitur tribus (suggestione videlicet, delectatione, & consensu) suggestio est velue canis ponderosus: delectatio, vt leuis & acer catulus: consensus aotem, quasi canis fortis & immensus. Ponderosus etenim canis, cùm quempiam iuxta se transeuntem audierit, semel vel bis post eum latrans, statim quiescit, si tamen ille viam suam in directum tenuerit. Si verò respiciens instigauerit eum, canis quoque latrando, licet non D mordeat, insequitur eum. Catulus leuis & acer, instat acriter: & nisi citò percossus fuerit, acrius mordet. Fortis verò canis & immensus, & fortiter instat: & nisi magna vi obruatur, hominem strangulat. Quare ponderosus canis, oon est respiciendus: catulus verò, mox repercutiendus: canis verò immensus, viriliter obruendus. Similiter autem, si peccati suggestio animum pulsat, qui ab amore præsentium tendit ad æterna, mox eum deserit, si intentionem suam tenuerit firmiter. Si autem ad eam attendens in se roceperit, & cogitando quasi eam incitando reuoluerit, & ipsa sæpius eum infestat, qoamuis non vulnetet, dum est suggestio sola. Sed si diutiùs eam replicauerit, ponderosus canis, in catulum transit, id est, suggestio in delectatione, quæ acriter instat, & nisi citò reijciatur, animam vulnetat. Quare mox, vt venire cæperit, debet eam repellere anima sponsa Christi; cogitans, quia magna est ignominia illi, vt in eius conspectu appareat fædata delectatione tam turpi Nisi eum repulerit delectationem, catulus transit in immensum canem, id est, delectatin in consensum transit; qui arripiens animā, eam, nisi magna vi obruatur occidit. Sed mox, vt cæperit aduentare, debet cum anima magna vi obruere, id est, immenso terrore mortis æternæ in se destruere. Suggestioni ergo ne attendamus, delectationem mox reprimamus, consensum fortiter obruamus Sicque cor nostrum studeamus custodire, vt neque vna superflua cogitatione, diabolus illud valeat violare.

Similitudo inter cor humanum, & molendinum. Caput XLI.

COR etenim nostrum simile est molendino semper molenti, quod Dominus quidam, cuidam

A cuidam seruo suo custodiendum dedit: præcipiens ei, vt suam tantùm annonam, videlicet frumentum, vel hordeum, vel etiam auenam, in ea molat; vt ex eodem, quod moluerit, ipse viuat. Verum illi seruo quidam inimicatur, qui huic molendino semper insidietur; qui si quando illud vacuum inu..nerit, aut arenam ibi statim proijcit, quæ illud dissipat; aut picem, quæ conglutinat; aut aliquid, quod fætidat: aut paleam, quæ tantùm illud occupat. Seruus autem ille, si molendinum suum benè custodierit, Dominique sui tantùm annonam in eo moluerit, munda ex eo farina egreditur, iuxta genus annonæ, quæ intus molitur. Ea eodem autem, quod moluerit, & Domino suo seruit, sibique ipsi victum acquirit. Si verò inimicum suum violare molendinum suum permiserit, mala ex eo farina procedit: quia mala est annona, quam molit. Hæc autem farina, & vehementer displicet Domino illi, nec seruus ea ea sibi victum, sed famem conquirit. Hoc itaque molendinum, semper aliquid molens, cor est humanum, assiduè aliquid cogitans. Hoc Deus vnicuique homin seruandum tradidit: iubens vt in eo molat illos tantùm cogitans, quos ipse suggerit. Quorum cogitatuum, alij vt frumentum, alij vt bordeū, alij vt auena sunt. Puri quippe, vt frumentum sunt, quos anima replicat, cùm in contemplatione posita, purè de Deo cogitat. Hi autem hordeo assimilantur, qui de virtute in virtutem, quasi per quosdam labores, ascendere meditantur. Hi etenim, licet sint boni, minus tamen superioribus sunt perfecti. Illi verò sunt vt auena, quibus homo intendit suâ deserere vitia: boni namque sunt & isti, sed tamen imperfectiores prædictis. Hos itaque omnes vult Deus, vt B homo toto corde reuoluat, & ex eisdem sibi victum æternum acquirat. Sed quia homini semper aduersatur diabolus, & semper insidiatur cordi illius, quod si aliquanda vacuum bonis cogitationibus inuenerit, statim replet, si potest, malis. Harum autem malarum, aliæ cor dissipant, vt iræ, & inuidiæ. Aliæ conglutinant, & coinquinant; vt gastrimargiæ, & luxuriæ. Aliæ tantum occupant; vt vanæ gloriæ non nimis nocidæ. Hic igitur homo, si cor suum bene custodierit, sanctosq; cogitatus in eo reuoluerit; munda per os verba, velut per foramen molen lini, emittuntur; mundus per oculos visus; mundus per aures auditus, mundus per os gustus; mundus per nares odoratus; mundus, per totum corpus tactus; secundum genera cogitationum mundarum, quas intus voluuntur. Ea his autem cogitationibus mundis, & Deo eas cogitando deseruit, & æternam sibi vitam acquirit: si verò diabolum cor suum corrummpere permiserit, mox vitia per sensus progrediuntur, iuxta genera cogitationum malarum, quæ intus voluuntur. Hæc autem & Deo vehementer displicent: nec homo ea eis victum sibi acquirit, sed mortem. Cum enim ad finem quisque peruenerit, quantum boni vel mali nunc moluerit, tantum ad vitam vel mortem sibi præparatum inueniet. Verum sciendum, quia horum molentium, id est, in hac vita laborantium, tria genera sunt.

Similitudo inter molentes, & laborantes.

Caput XLII.

HAEc autem tria genera, velut tres sunt homines, de mane vsque ad vesperam manu molentes. Horum itaque primus quicquid molit, in sacrum suscipit & abscondit. Alter verò partem capit; partim in flumen negligentia cadere C permittit, partem verò ventus rapit. Tertius autem quicquid molit, impetus fluminis secum tollit, vel ventus dissoluit. Veniente vespera, quando à labore cessatur, & fructus laboris inquiritur, quid putas singulos habituros? Qui farinam totam reseruauit, totum laborem suum bene recognouit. Qui verò partem collegit, inde lætatus est, quod habuit; inde autem mæstus est, quod vento aut in flumine amisit. Qui verò totum amisit, eo tristior est. Flumen, pro seculi decursu accipimr: vento verò, gloria designatur inanis: molendinum, quod tota die molit, præsens labor huius seculi, qui à mane vsque ad vesperam nunquam finis. Mane nobis erat, quan lo nati fuimus, vespera verò erit, quãdo per mortis debitum hinc transibimus. Tempus itaque præsens, dies est quo laborare debemus, vnde in vespera viuamus. Et sicut mola circum circa ducta, ad eundem semper locum reuertitur, sic labor iste singulis annis more solito reiteratur. Modo namque aratur, seminatur, metitur, panificatur, comeditur, quod iterum ad idem reuertitur. In vespera ergo, quando dicetur: *Voca operarios, & redde illis mercedem suam*, lætabuntur iusti, tota farina seruata, id est, vita sua. Alij verò, qui non eam totam seruauerunt, in hoc mæsti erunt, læti tamen, quod ex parte laboris sui Deum recognouerunt. Verum alij, qui omne tempus suum in vanitate ponunt; & quod faciunt, non ab humana laude abscondunt, quasi omne studium vitæ suæ in decursum fluminis projiciunt, farinamque suam vento committunt; vnde & in fine, pane vitæ æternæ carebunt: Væ illis. Matth.20.

Quod bonitas cuiusq; fidelis, Deo & hominibus bonis sit vtilis. Cap. XLIII. D

EO diligentior ad studium bonitatis quilibet efficitur, quo fructus vberior inde prouenire probatur. Sciendum itaque est, quod bonitas cuiusque omni creaturæ est vtilis & bona, exceptis dæmonibus & damnatis hominibus. Deo etiam, qui nullius est indigens, quadam ratione prodesse videtur. Hominibus est vtilis: quando enim ea vitæ merito quisqd æternam beatitudinem peruenit, numerus electorum incrementum accipit. Qui quanto amplius creuerit, tanto minus æterna retributio expectanda erit. Nam cum numerus ille scilicet Sanctorum completus fuerit, retributio iustorum mox accipienda erit, tunc quidem in corporibus; quam iam habent in animabus. Si autem vnusquisque fidelis, mox vt hanc vitam deserit, corpore simul & anima æternam beatitudinem consequeretur, omnis, qui hoc videret, eius sequi sanctitatem compelleretur, itaque meritum fidei quodammodo videretur euacuari. Bonis itaque vtilis est: his, qui cum Deo sunt, quia eorum meritum sua præsentia auget: & illis, qui in præsenti vita sunt, & adhuc futuri sunt, prodest; quia locum in illo cætu beatorum implet, qui nullo modo in fine vacuus esse potest. Facit etiam aliud; militiam peruersorum siquidem, exemplo suæ bonitatis restringit. Soli ac Lunæ bonus homo, cæterisque creaturis est vtilis, quia in consummatione iustorum commutabitur in melius, quicquid est omnium creaturarum. Sol quippe, sicut Propheta ait: *Septempliciter lucebit, vt lux septem dierum; & Luna erit, sicut Sol:* Aliæ creaturæ, licet pulchræ sint, mutabuntur in melius; cum illas Deus mutabit in statum exinde non Esa.30.

tom-

A commutandum, Angelis quoque bonus homo vtilis est, quia se omnibus illis amicum facit. Qui enim mihi amicum acquireret, qui me tanquam seipsum diligeret, & quem ego tāquam meipsum amarem, magnas ei gratias deberem. Quisquis ergo bonus studuerit esse, in bonorum amicitiam transibit, ita vt vnumquemque tanquam seipsum amabit: & omnes eum eodem modo charum habebunt. Tantus enim amor, tantaque concordia inerit omnibus; vt omnes amici vnius, sint amici & alterius. Qualiter autem bonus etiam Deo sit vtilis, videamus. Omnipotens Deus, ciuitatem quandam magnam, & admodum spatiosam ad suam gloriam ædificauit, quam speciosa ciuium multitudine repleuit. Quorum nonnulli, cum propriam voluntatem potius elegerunt facere, quam sub voluntate & ordinatione Dei remanere, miserabiliter corruerunt; & domus & ædificia magna & spatiosa, ex parte vacua remanserunt. Vt igitur aliquis, qui vrbem magnam fieri ordinasset, qui multa in ea palatia construxisset, multasque mansiones ad vrbis ædificationem fecisset; sed habitatores non haberet, & omnes quoscunque potuisset, ad se inuitasset: Sic facit Dominus Deus: Omnes enim, vt ad se veniant, & vt sibi ad suæ ciuitatis ædificationem subueniant, precatur, admonet, inuitat; bonas leges pollicens, pacem & securitatem promittens.

Commendatio superna Hierusalem.

Cap. XLIIII.

IBi namque iura legum immobilia, optimæ consuetudines; ibi ciues non ex timore alicuius suas occultant opes, imò gaudent, dum palam omnibus apparent. Nullus siquidem ibi
B incursus malorum, pestis nulla, violentia omnisque rapina procul inde remota. Præterea locus amœnus, & magna dulcedine refectus; domus paratæ, si ædificia ampla, diuersi generis mansiones.
Ioan.14. Vnde & ipse Dominus: *In domo (ait) Patris mei mansiones multæ sunt.* Et Propheta Baruch: *O Israël:*
Baruch 3. *quàm magna est domus Dei, & quàm ingens locus possessionis eius.* Magnus, & non habet consummationem, excelsus, & immensus. Tenebræ ibi nullæ, luce indeficienter circumlucente: infirmitas nulla, sanitas indefessa, nihil incommodi, omnia ad votum. Ad hanc itaque ædificationem inuitat
Matth.11. nos Dominus, dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Qui ergo venire voluerit, Dei procul dubio quodam-
1.Cor.3. modo adiutor erit. Vnde Apostolus: *Dei adiutores sumus, Dei ædificatio estis.* In bonitate ergo quicunque steterit, non solum sibi & omni creaturæ vtilis erit, sed etiam ipsi suo & omnium conditori (vt diximus) beneficium præstabit. Hæc enim ciuitas sancta, cui sponte associauit. Si vel vnus homo defuerit bonus, nunquam perficietur.

Quod bonitas hominis, damnatis & dæmonibus sit inutilis.

Caput XLV.

NOtandum etiam, quod sicut bonitas hominis boni, omnibus est ad lætitiam incrementum: sic dæmonibus & hominibus damnatis est ad detrimentum. Dæmonibus namque & hominibus damnatis, sanctorum consummatio erit interminabilis luctus, & æterna damnatio. Nam cum isti obtinebunt corporis & animæ gaudium sempiternum, tunc similiter, & illi ibunt in supplicium æternum. Quod quia dæmones non latet, modis omnibus laborant sanctorum incre- C
mentum impedire. Quoniam quidem, donec vltimus illorum eis associetur, non includuntur; sed habent potestatem tentandi electos Dei, quatenus, qui probati inuenientur, digna remuneratione coronentur; victi verò atque reprobi, perenniter puniantur. Vigilemus ergo, vt Saluator admonet, quia aduersarius noster circuit, quærens quem deuoret. Illum autem deuorat, quem sua suggestione in malis actibus indurat. Notandum etiam, quòd qui bonis alterius arridet, sanctis consentit: qui verò inuidet, diabolis. Siquidem, magis puto eius saluationem sperandam, qui parum boni facit, & benefactis aliorum fauet: quàm illius, qui multa facit, & inuidet. Is etenim, cui benefacta aliorum placent, si damnatus etiam esset, iustè taliter conqueri posset: O vos sancti, semper de vestra iustitia iustè lætatus fui: itaque si beatitudinis vestræ particeps non fuero, inde damnationem non accipiam, vnde semper gaudebam.

De similitudine inter Deum & aliquem Regem, suos iudicaturos.

Caput XLVI.

INter saluandos siquidem & damnandos, sic Deus discernit, quomodo Rex quidam inter fideles & infideles imperij sui. Hic itaque Rex, præparato ex vna parte quodam conuiuio magno; & ex alia parte, quodam carcere tenebroso, disposuit, quòd quoscunque sibi fideles poteris comprobare, postquam omnes congregati fuerint, faciet simul discumbere: Quoscunque autem sibi infideles esse conuincere poterit, postquā & ipsi fuerint congregati, in tenebrosum illum carcerem simul faciet detrudi. Omnes itaque ad
inuitat, vt quis sit fidelis, quisue infidelis, agnoscat. Horum autem fidelium & infidelium, qui D
omnes inuitantur, alij præcedunt, alij subsequuntur. Fidelium igitur cuicunque, vt venerit, postquam verè esse fidelis comprobatus fuerit, datur mixtum interea cibi, donec conueniant omnes, qui cum ipso sunt cœnaturi, vt simul incipiant omnes epulari. Infidelium vt venerit quisque, postquam conuictus fuerit infidelis esse, flagellatur interim, vsquequo congregentur & alij, qui cum eo carcerem sunt detrudendi, vt simul in eo incipiant omnes cruciari. Mox ergo, vt fuerint omnes congregati, & fideles vel infideles esse fuerint cōprobati, Hi (scilicet fideles) simul omnes in conuiuium collati, satiantur: illi verò (scilicet infideles) in carcerem trusi, fame & siti moriuntur. Hic igitur Rex, ipse Deus est, qui sic discernit inter bonos & malos mundi istius. Ipse etenim, præparato hinc paradiso, & hinc inferno, constituit, quia quoscunque sibi fideliter obsequentes inuenire poterit, postquam omnes ad eum, ex hoc sæculo transeuntes, fuerint congregati, simul omnes in paradisum, in corpore & anima, collocabit. Quoscunque verò reperire poterit præceptis suis resistentes, postquam & ipsi conuenerint, omnes simul infernum horribiliter cum diabolo detrudet. Omnes itaque per prædicatores suos ad se inuitat, vt quomodo sibi quisque velit obedire, agnoscat: Verum eius præceptis alij obediunt, alij verò resistunt. Vtrorumque autem, alij prius, alij moriuntur posterius, eius examini repræsentantur. Quicunque itaque ei obediens fuisse comprobatur, requies ei (sed in anima sola) interim datur. Quicunque verò de inobedientia conuincitur, & ipse in anima sola cruciatur. Postquam autem omnes mortui, & (vt dictum est)

A eſt)ſigillatim examinati fuerint,finitoq; ſæculo, cunctiq; reſuſcitatis, illud etiam generale iudicium peractum fuerit,boni omnes in cælum tranſlati,in anima ſimul & corpore lætabuntur; mali verò in infernum detruſi, & ipſi in anima ſimul & corpore torquebuntur.

De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ.

Caput XLVII.

Multi homines (quibus nonnunquam boni mores,& iuſta opera proponuntur,vt ſe in eis, ſæculi poſtpoſita vanitate, exerceant, admonentur) inquirere ſolent, quamobrem, quo præmio,qua retributione? Reſpondetur itaque illis, quod ſcriptum eſt: *Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, qua præparauit Deus diligentibus eum.* Quod cùm illi non clare,quid ſit aduertere poſſint,reperitur hoc ipſum alijs verbis,& dicitur eis. Præmium,quod his,qui in hac vita Deo ſeruiunt,in futura vita recompenſatur, eſt vita æterna,beatitudo æterna,æterna iucunditas,ſufficientia ſimul omnium commodorum ſecundum voluntatem,& ſine omni indigentia. Hæc ergò,cum illis hoc modo dicuntur,bona quidem & magna,vt ſunt,videntur.Sed quia non intelligunt, quid in hac vita habituri ſint, nec ſubitò, quid ſit omnium commodorum ſecundum voluntatem ſufficientia,& ſine omni indigêtia, percipere poſſunt, hærent animo,nec multum affecti ſapore,ad audita, & à ſæculi vanitate trahuntur: Quid igitur eſt agendum,vt hæc illis aliquatenus ſapiant,& ſic ad bona opera euigilent? Puerorum more cibandos æſtimo eos,qui ſi aliquando groſſum aliquod pomum edendum percipiunt,illud ob dentium teneritudinem, & oris anguſtiam,abſorbere nequeunt,niſi pro illorum capacitate, prius fuerit particulatim diuiſum. Itaq; diuidamus in partes,magna quæ diximus; vt inde poſſint ad vitam nutriri, de quibus agimus. Quæ vt melius eluceant, conſideremus, quæ in hac vita mens auidiùs amet humana;& ex his pro vt poſſumus coniectemus illa eos habituros in vita æterna multo excellétiùs. Siquidem inter multimoda mundi pericula conſtituti,ſi Domini fuerint præcepta ſecuti,atq; cùm ipſa illic adepti fuerint,plenitudine deſiderij ſui & nequaquā fraudatos percipient. Hæc igitur,vt prætaxauimus, faciamus,& à minimis paulatim progrediamur. Quatuordecim igitur ſunt beatitudinis partes, quas finito generali examine,perfectiùs omnes electi habebunt:totidemq; miſeriæ genera, quæ mali tunc ſuſtinebunt. Hæ autem beatitudinis partes atque miſeriæ,ſic ſibi inuicem ſunt omnino contrariæ,quomodo & ipſi,qui eas accipiunt in remuneratione.

Eſa. 64. 1.Cor. 2.

B

Hæ ſunt quatuordecim partes beatitudinis.

Caput XLVIII.

Partes verò beatitudinis ſunt; Pulchritudo, agilitas,fortitudo,libertas,ſanitas, voluptas, longæuitas,ſapientia,amicitia,concordia,honor, poteſtas,ſecuritas,gaudium. Iſta(vt æſtimo)ſunt, quæ propter ſe, & propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur. Si autem in his aliqua ſunt,quæ aliquando ſerui Dei non modo non appetunt, ſed etiam magnopere, in hac vita curare ſubterfugiunt: vt ſunt (verbi gratia) pulchritudo corporis,atque voluptas, vtique non idcirco ea fugiunt, quod hæc naturaliter nolint; ſed ne Deum in his, quoquo modo poſſint offendere.

C Nam ſi per ea nihil offenſionis in Deum contrahi poſſe certè ſentirent; vel ſe ab æternorum amore bonorum,impediri nō pertimeſcerent:profectò iucundiùs in ipſis, quam in eorum contrarijs ſe deducerent.

Hæ ſunt quatuordecim partes miſeriæ.

Caput XLIX.

Partes verò miſeriæ quatuordecim, prælibatis beatitudinibus contrariæ,hæ ſunt: Turpitudo ponderoſitas,imbecillitas,ſeruitus,infirmitas,anxietas,vitæ breuitas, inſipientia, inimicitia, diſcordia, dedecus, impotentia, timor, triſtitia. Notandum,quod ſicut ſeptem priores illius beatitudinis partes,ad corporis beatitudinem; ſeptê poſteriores,ad animæ pertinent beatitudinem; Sic quoque ſeptem priores huius miſeriæ partes corporis, ſeptemque vltimæ, miſeriam perficiunt mentis. Quicunque ergo illas omnes beatitudinis partes habere poterit, perfectam corporis & animæ beatitudinem poſſidebit. Quemcunque verò has omnes miſeriæ partes tollerare contigerit,ſummæ corporis & animæ miſeriæ ſubiacebit. Verum in hac vita, nec vnam illius beatitudinis,& huius miſeriæ partem, quiſquam poteſt habere; nec rurſus ex toto ea carere. In alia verò vita,aut perfectam habens beatitudinem, miſeriæ nullatenus ſubiacebit: aut ſummæ ſubiacens miſeriæ,omnino beatitudine carebit. Quod totum vt comprobare poſſimus, per ſingulas beatitudinis atque miſeriæ partes curramus.

De pulchritudine & turpitudine.

Caput L.

D Pars igitur prima beatitudinis, eſt pulchritudo; & miſeriæ, per contrarium, turpitudo. Illam omnes habere,hac verò concupiſcunt carere. Verum hac neutram habere perfectam, vel neutra poſſunt carere. Quænam enim eſt illa ſpecioſitas hominis, quæ non ſit multo minor pulchritudine floſculi? Quis enim vt lilium candet? Quiſue, vt roſa, rubet? Quia tamen quantulamcunq; pulchritudinem habet, nec ſummæ turpitudini ſubiacet. Non ergo vel illam, vel iſtā perfectè habere,nec eis in hac vita poteſt omnino carere. In alia verò vita,perfectè alteram habebit, alteraque omnino carebit. Pulchritudo etenim bonum quoddam eſt, & quòd naturaliter à cunctis haberi amatur. In illa ſiquidem vita,pulchritudo iuſtorum ſolis pulchritudini, qui ſeptempliciter, quàm modò ſit, ſplendidior erit, adæquabitur. Vnde ſcriptum eſt: *Fulgebunt iuſti ſicut ſol,in conſpectu Dei.* Amplius: Corpus Chriſti claritati ſolis prælucere, neſcio quemquam poſſe ambigere. Huic autem ſimiles,teſte Apoſtolo, erimus,qui ait: *Reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* Hæc autem auctoritate comprobata,ſi quis etiam velit ſibi ratione comprobari,credo nulli debere incredibile videri,iuſtos pulchritudinem ſolis in illa vita,vbi mortale hoc abſorbebitur, tantummodo fortiri, cùm verè dicantur,& ſint templum & ſedes Dei; quod nuſquam in diuina pagina de ſole iſto viſibili inuenimus legi. Hac igitur tali & tantâ pulchritudine iuſtus rutilabit. Si verò iniuſtus fuerit, cæno & omni caduacre fœtidior erit, omnique fuligine turpior. Ibi ergò pulchritudinem perfectam,aut ſummam habebit turpitudinem.

Matth.13. Philip. 3. 1.Cor. 3.

A

De agilitate & ponderositate.

Caput LI.

Secunda pars beatitudinis, est agilitas, miseriæ verò, è contrà, ponderositas. Has verò nec omnino habere, nec rursus his homo potest penitus hic carere. Nam quanta est hominis agilitas, quam minimus passerum superat? Qui tamen quoquo modo mouere se potest, nec summæ ponderositati subiacet. In futuro autem, aut perfectè agilis erit; aut sic ponderosus, vt se omnino mouere non possit. Sed in illa beata vita velocitas, quæ pulchritudine non minus amatur, tanta nos comitabitur, vt ipsis Angelis Dei æquè celeres simus futuri; qui à cælo ad terram, & è conuerso, dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas, vtrum sit in Angelis, si probari necesse esset (exempli gratia) dici posset, hominem mortali adhuc carne grauatum, mox à Iudæa in Chaldæam per Angelum delatum; indeque tradito prandio, quod deferebat, sine mora relatum. Ergo cum istis omnino par velocitas nobis erit, quibus, sicut promissa est, eorum æqualitas erit. Apostolus etiam, qui corpora nostra, quantacunque locorum intercapedine separata membratim fuerint, sine dispersa, in ictu oculi asserit resurrectura; satis innuit, quam velocitatem eadem corpora incorruptibilia sint habitura. *Corruptibile quippe hoc*, sicut ipse testatur, *induet incorruptionem. & mortale hoc induet immortalitatem.* Huius quoque velocitatis exemplum, in radio solis licet intueri, qui statim orto sole in plaga Orientali, pertingit vsque ad vltimam plagæ Occidentalis; vt in eo perpendamus non esse impossibile, quod de nostra dicimus futura velocitate; præsertim, cum rebus animatis soleat inesse maior velocitas, quàm inanimatis. Huic etiam radio solis, simile exemplum velocitatis habemus in nobis. Radius quippe oculorũ, nostrorum, in subleuatione palpepratum, vsque ad cælum pertingit, & ictu eatum, totus in semet ac integer redit. Amplius. Constat quidem animas sanctorum, quæ iam cælestia tenent, necdum plena felicitate frui, donec incorruptibilitate corporum suorum potiantur; quàm cùm adeptæ fuerint, non erit, quod amplius velint. Hæc itaque corpora, si eas à sua velocitate aliquatenus tardiores aut grauiores efficere deberent, nimirũ eorum potius consortium abhorrerent, quam appeterent. Igitur ea, quam diximus, velocitate dotabitur homo sanctus, cùm ad veram vitam fuerit translatus. Malus verò tanto pænarum pondere præmetur, vt nec pedem quidem, vel manus, vel aliquid sui corporis, possit mouere. Vnde & illud in Euangelio: *Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores.*

Matth. 22. *1. Cor. 15.* *Ibidem* B *Matth. 22.*

De fortitudine, & imbecillitate.

Caput LII.

Tertia pars beatitudinis, fortitudo dicitur; miseriæ verò, imbecillitas, quæ ei opponitur. Sed quæ est hominum fortitudo in hac vita, quorum plenam nauim Echinus in mari retentat? Quia tamen homo imbecillis quædam superare valet, nec omnino imbecillitati subiacet. Itaque, nec fortitudinem perfectam, nec summam hic habet imbecillitatem. Verùm præstabunt viribus, quicunque supernis meruerint ciuibus associari; intantùm, vt nullatenus illis quicquam obsistere valeat, vel si mouendo quid, aut euertendo voluerint, à suo statu, quin illicò cedat. Nec in eo, quod dicimus, maiori laborabunt conatu, quàm nos modò in oculorũ nostrorum motu. Ne (quæso) similitudo illa angelorum, nostro excidat ab animo, quam habituri sumus in futuro: quatenus si in hac fortitudine aut in his, quæ dicturi sumus exemplum non occurrit; vel ipsa, per quam Angelis adæquabimur, ad ea comprobanda prosit. Si igitur, in quibus Angelos valere constat, nostra nihilominus fortitudo valebit neminem, qui dubitet, puto existere, Angelos ea, quæ volunt, fungi fortitudine. Cùm igitur similes eis fuerimus, nunquam imbecilliores illis erimus. Sed fortassis quæret aliquis; Quid nobis tunc illa fortitudo præstabit, cum singulis tam conuenienter, vt conuenientius nequeant, vbique dispositis, nihil immutandum, nihil euertendum, nihil statuendum sit, in quo vires suas quis exercere possit? Qui hæc dicit, paucis nobiscum, quid in huiusmodi habeat vsus humanus, attendat: & videbit, quia non semper omnibus, quæ habemus, & quæ nos habere non parum gaudemus, actu vtimur. Sicut (verbi gratia) ipso visũ potestate aliqua nonnullarum scientia rerum, & multis in hunc modum; sic & tunc de qua agitur fortitudine erit. Solà namque possessio eius nobis grata erit, & exultatio grandis; licet in actu nequaquam sit necessaria nobis, cunctis, vt dictum est, in suo statu conuenienter locatis. Hæc eadem quæstio, si aut de velocitate, aut de aliqua partium beatitudinis mouetur, hac solutione, si non aptiorem lector inuenerit, soluatur. In futuro igitur, (vt iam prælibauimus, sic iustus fortis erit, vt etiam si velit terram commouere, possit: & sic è conuerso iniustus imbecillis, vt nec etiam vermes amouere queat ab oculis suis.

C

D

De libertate, & seruitute.

Caput LIII.

Quarta pars beatitudinis, libertas dicitur; miseriæ verò, seruitus. Liber est, qui cogi non potest ad ea, quæ nolit, nec prohiberi ab eo, quod velit. Sed quis in hac vita valeat esse, qui hanc possit libertatem habere? Quis non quotidie patitur, quod nollet? Quis valeat assequi omne, quod vellet? Cùm tamen non ad omnia homo, quæ non vult, cogitur; nec ab omnibus, quæ vult, prohibetur, nec omnino libertate priuatur, nec omnino seruituti subijcitur. In futuro autem, aut perfectam homo habebit libertatem, aut omnimodam inibit seruitutem. Sed (vt prædiximus) auctoritate Apostolica idipsum confirmauimus, Angelis enim consimiles erimus. Quicunque Angelis assimilabuntur, eorum quoque libertatem necessariò assequentur. Itaque sicut Angelis nihil obsistit, nec aliquid eos impedire potest, nec constringere, quin pro velle suo cuncta penetrent liberrimè; ita non erit aliquod obstaculum, quod nos retarder; nulla clausula, quæ nobis vllatenus obstet, non elementum, quod nobis ad velle nostrum paruum omnino non extet. Amplius: Certè Dominicum corpus, cui corpora nostra configuranda Paulus testatur (vt iam supra meminimus) clauso sepulchro à mortuis surrexit; ac demum ad discipulos obseratis ianuis palpandus introiuit: nobisque in hoc futuræ libertatis grande documentum reliquit. In illa etenim vita, si bonus fuerit, nihil patietur, quod nolit; sed agere permittetur, quæcunque voluerit. Si verò fuerit malus, ad omnia, quæ noluerit cogetur; & ab omnibus, quæ voluerit, prohibebitur.

1. Cor. 15. *Ioan. 20.*

De sanitate, & infirmitate.

Caput LIV.

QVinta pars beatitudinis, est sanitas, miseriæ verò, infirmitas. Illa autem homo ab ortu suo carere, hanc autem incipit tollerare. Ex quo enim nascitur, prima vox eius, indicat, quod patiatur. Mox denique incipit esurire, sitire, lacessere, suis in pannis sordescere. Hinc cæcus vel surdus, mutus vel claudus, cardiacus vel scabiosus, leprosus, paralyticus, alioue morbo afficitur infirmus. Quia tamen eius infirmitas leniri quibusdam medicamentis potest, nec summæ infirmitati subiacet. Verùm in futuro, sic sanus erit, quod nullatenus infirmabitur, sed summa sanitate, perfruetur. De hac sanitate, quid melius dici poterit, quàm quod Psalmista canit? *Salus(inquiens) iustorum à Domino.* Quibus autem fuerit à Domino data vera sanitas, quæ surripere valebit infirmitas? Verùm de ista sanitate, quam in seculo futuro habebimus, quod exemplum afferre queam, vt quæ sit, intelligatur, non video. Quia nihil sanitatis, quod ei comparare possem; aut ego in me, aut aliquis sub mortali degens carne sensit in se. Hic etenim tunc nobis sani videmur, cùm in nobis nihil, quod doleat, sentimus. Fallimur tamen nonnunquam in hoc. Nam frequenter in aliqua parte corporis infirmamur: nec tamen hoc ipsum, nisi aut motu corporis, aut tactu aliquo, vllo pacto experimur. Ac de his, qui nec ita infirmantur, sed ex omni parte sibi sani esse videntur, quid dicemus, vt verum sint sani, aut non sint probemus? Pone tibi quemlibet sanissimum corpore, & de sanitate illius sciscitare, sanus est suo iudicio. Hic talis paulo durius tangatur, aut in aliqua sui corporis parte arctius constringatur, & statim videbis, quia clamabit, sine, lædis me, vexas me. Quid est hoc? Nonne prius se esse sanum dicebat, & nunc modicè tactus, ita dolenter succlamat? Iste ne tibi sanus videtur? Non puto. Nequaquam salus huiusmodi nobis dubitur, quorum salus à Domino futura esse promittitur. *Nam absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque vllus dolor, quoniam priora transierunt; & non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus, dextera enim sua Deus teget eos, & brachio sancto suo defendet illos.* Quid itaque eis nocere valebit, quibus dextera Dei tegumentum erit? Qualis autem sit illa sanitas, certè scio me, nec meo, nec alicuius sensu vel experimento accepisse. Febrium verò, & diuersarum infirmitatum qualitates, si cuiusmodi sint, quis interrogaret, facile eas è me expositas forsitan intelligeret; tum quia illas in me, tum quia ab eis accepi, qui sciunt, qui eas experimento didicerunt in se. At quod nec sensu percepi, nec ab vllo qui percepit, vt dixi, accepi, non eodem modo. Credere tamen, & incunctanter (vt mea quidem fert opinio) astruere licet, sanitatem vitæ futuræ ita iugem & immutabilem ac inuiolatam fore; vt ineffabili quadam dulcedine suauitatis, totum hominem repleat; & omne, quod alicuius in se vicissitudinis, immutabilitatis, aut læsionis suspicionem prætendere queat, procul arceat atque repellat. Sic igitur iustus erit sanus. At verò quemlibet iniustum tanta ibi infirmitate scias infirmari, vt nullo postmodum medicamine queat medicari.

Psal. 36.

B

Apoc. 21.

De voluptate, & anxietate.

Caput LV.

SExta pars beatitudinis, est voluptas; miseriæ verò, anxietas. Illam homines appetunt, hanc verò refugiunt. Verùm, cùm eam in hac vita quærunt, non nisi per anxietatem inuenire possunt. Cumque ad id peruenerint, quod voluptatem putant, non nisi laborando eodem perfrui valent. Quo si etiam vsi fuerint immoderatius, rursus eis in anxietatem vertitur. Quia tamen in eo qualitercunque delectantur, nec omnimodam anxietatem patiuntur. Post hanc verò vitam, aut in omnimoda voluptate erunt, aut omnino replebuntur anxietate.

Similitudo ferri igniti.

Cap. LVI.

SIcut enim ferrum ignitum, quacunque sui parte continet ignem; sic in se boni voluptatem, mali verò sentient anxietatem. Hanc verò voluptatem, neminem in hac mortalitate viventem esse puto, vel fuisse, qui eum, vt est, senserit, vel gustauerit, vt illius saporem vel habitudinem alijs declarare possit.

De duabus beatitudinibus, totidemque miserijs.

Caput LVII.

DIcamus tamen aliquid, ad hanc declarandam. Dicamus duas beatitudines, & item miserias esse duas, maiorem videlicet atque minorem. Maiorem, regnum Dei; minorem verò, in qua Adam fuerat primò positus, paradisi gaudium dicimus. Item maiorem miseriam, æternum ignem gehennæ, minorem autem, ærumnas fatemur vitæ præsentis; quas, dum viuimus, incessanter patimur. Beatitudinem quippe neutram, aliquando experti sumus. Quòd si saltem illam paruam beatitudinem, quam Adam in paradiso positus habuit, experti essemus: fortè per hanc illam maiorem, aliquo modo coniectando videre possemus. Sicut nunc in minori miseria nati, nutriti, & adulti, multa de maiori miseria, quotiens volumus, edicere, & explanare valemus. Itaque cùm voluptas, de qua agimus, constet esse vna portio summæ beatitudinis, quo illam modo explicemus, vt capiatur, non video. Nisi fortè agamus aliqua contraria similitudine magnæ miseriæ, quam ex minori coniectamus. Sit igitur ante oculos cordis positus (exempli causa) homo aliquis, qui tam in ipsis oculorum suorum pupillis, quàm & in singulis membris ferrum ignitum, & candens infixum habeat: ita vt nec medullæ, nec intestina, nec omnino quicquam in toto ipso sit, quod illius cruciatus immanitate careat, vel eam leuius quàm in oculis aliquatenus sentiat. Quid dicam, angustiatur? Quis hunc æstimet esse sanæ mentis inter ista? Eodem modo, sed penitus contraria consideratione, in illa futura vita, delectatio quædam ineffabilis bonos inebriabit, & inæstimabili dulcedine sui totos eos inenarrabili exundantia satiabit. Quid dixi totos? Oculi, aures, nares, os, manus, pedes, guttur, cor, iecur, pulmo, ossa, medullæ, extra etiam ipsa, & cuncta sigillatim singulaque membra eorum, in communi tam mirabili delectationis & dulcedinis sensu replebuntur, vt verè totus homo de torrente voluptatis Dei potetur, & ab vbertate domus eius inebrietur. Verùm è contrario, vt dictum est, credimus de iniusto.

D

A metipso habeat. Et cùm audimus: *Pater in me est, & ego in Patre, & qui me videt, videt & Patrem*: cognoscere debemus per hæc, quæ ita dicuntur: quia Spiritus sanctus non est extra Patrem & Filium, aut Pater & Filius extra Spiritum sanctum: quia per visionem filij videtur Spiritus sanctus sicut & Pater. Sicut enim non est alius Deus Pater alius Deus Filius, alius Deus Spiritus sanctus sic nõ habet Deus in seipso aliud quàm Deum non est Deus extra Deum: nec Deus dissimilis Deo. Denq; non legimus in Propheta aut Euangelista aut Apostolo his verbis. Deum vnum esse tres personas, aut vnum Deum esse Trinitatem. aut Deum de Deo. Sed neq; illo Symbolo in quo non est prolata processio Spiritus sancti de Filio inuenimus nomen Trinitatis. Quomodo autem ex his quæ legimus hæc apertissimè sequuntur: constanter ea & corde credimus & ore confitemur. Quare non tantùm suscipere cum certitudine debemus quæ in sacra scriptura leguntur: sed etiam ea quæ ex his nulla alia contradicente ratione rationabili necessitate sequuntur.

QVamuis quæ supra iam dicta sunt sufficere possint, adhuc tamen aliquid addam: vnde Spiritus sanctus cognoscatur esse de Filio. Confitentur Græci nobiscum Spiritum sanctum esse Spiritum Dei. & Spiritum Patris. & Spiritum Filij. Quæro itaque si eodem modo intelligitur esse illum Spiritum Dei, & Spiritum Patris, & spiritum Filij, aut dissimiliter? Certum est autem: quia non dicitur Spiritus Dei sicut possessio, vt cùm dicitur, æquus alicuius vel domus. Maior enim est qui possidet quàm quod possidetur. Deus autem non est maior Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus est Deus, nec Deus est maior Deo.
B Neque dicitur Spiritus Dei vt membrum Dei, sicut manus vel pes hominis. non enim Deus habet membrum aut partem vllam. Quomodo ergo intelligendus est Spiritus esse Dei: nisi hoc quod est ex Deo est? Non autem significat aliud nomen Patris quàm Deum quod est Pater, aut relationem eius ad Filium ex qua nomen Patris habet: Similiter dicendum est de Filio, Quid namque intelligitur in nomine Filij, nisi Deus qui Filius est: aut relatio quæ refertur ad Patrẽ per quam Filius appellatur. Sed nullus sensus capit Spiritum sanctum, esse Spiritum Patris: aut Filij secundùm quod alter est Pater: alter Filius, sed secundùm quod vterque vnus idemque Deus est, Quare idem est intellectus cũ dicitur: Spiritus sanctus Spiritus Dei: & Spiritus Patris: & Spiritus Filij, sed Spiritus Dei & Spiritus Patris dicitur: quia est & procedit de Deo & de Patre, Itaque est & procedit de Filio: quia eodem sensu Spiritus Filij dicitur. Nam cùm dicitur Spiritus sanctus Spiritus Dei & Spiritus Domini: si non intelligimus ibi Spiritum Filij eo sensu quo Spiritum Patris: aut separabimus Filium à nomine Dei vel Domini: aut bifariam intelligetur Spiritus Dei: siue Spiritus Domini. Sed vnde hunc habent sensum: aut vbi legitur in sacra scriptura, quod similiter non intelligatur de Patre & de Filio: cùm legimus Spiritum Dei & Spiritum Domini, aut quid inuenitur: vnde hoc non sequatur? Nam si dicunt cùm dicitur: Spiritus Patris duobus modis intelligitur. Est enim Spiritus Patris quia est de Patre: & quia datur à Patre. Filius verò Patris non est nisi quia datur à Filio. Hoc est quod quæro vnde habeant. Et si dicunt quod in nulla autentica dictum est pagina: nec sequitur ex eo quod scriptum sit, Cur nos reprehendunt: cùm dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio? ideo quia hæc verba non legunt: cùm ex his quæ legunt & credunt hoc ex necessitate sequi intelligimus. Iudicent quoque ipsi quid potius suscipiendum, sit quamuis in sacra pagina vtrumq; taceatur, an hoc quod nos dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio: quod ostendimus ex his consequi quæ veraciter credimus: an quod ipsi dicunt Spiritum sanctum aliter esse Patris: aliter esse Filij: quod nec auctoritate nec ratione, nec ex his quæ certa sunt possunt ostendere: vtique aut debent cessare ab hac sua sententia, si tamen hoc dicunt, vt audio quod Spiritus sanctus aliter est Filij Spiritus quàm Spiritus Patris, cùm nusquam hoc legant: vel vnde hoc probent: aut saltem nos reprehendere non debent quod dicimus Spiritum sanctum procedere de Filio: quamuis his verbis non legamus, quoniam ex his quæ pariter credimus: hoc consequi monstramus. Sed si cessant ab hac sua assertione: credant pariter nobiscum Spiritum sanctũ similiter esse Patris & Filij Spiritum & intelligent eum à Filio sicut a Patre procedere, Et si nos reprehendere desinunt: fateantur nobiscum hoc inde cognoscunt nos reprehendi non debere. C

AD hoc autem quod nos reprehendunt in Symbolo illo quod pariter nos & illi suscipimus & tenemus addidisse Spiritum sanctum à Filio procedere: & quærunt cur hoc factum sit, & quare hoc prius eorum Ecclesiæ monstratum non est: vt communiter consideraretur & communi consensu adderetur quod addendum erat. Ad hoc, inquam, responsum sufficiens habemus. Nam si quæritur cur factum sit: dicimus, quia necesse erat propter quosdam minus intelligentes qui non animaduertebant in illis quæ vniuersa credit Ecclesia contineri, & ex his sequi Spiritum sanctum de Filio procedere: ne fortè hoc credere dubitarent. D Quod quàm necessarium fuerit per illos qui hoc negant: quia in illo Symbolo positum non est cognoscimus. Quoniam igitur & necessitas cogebat & nulla ratio prohibebat: & vera fides hoc admittebat: fiducialiter asseruit latinitas quod credendum & confitendum esse cognoscebat. Scimus enim quod non omnia quæ credere & confiteri debemus ibi dicta sunt, nec illi qui Symbolum illud dictauere: voluerunt fidem Christianam esse contentam ea tantummodò credere & confiteri quæ ibi posuerunt. vt alia taceam: non ibi dicitur Dominus ad infernum descendisse, quod tamen pariter & nos & Græci credimus. Si autem dicunt nullo modo debuisse corrumpi Symbolum tanta auctoritate firmatum: nos non iudicamus esse corruptionẽ vbi nihil addidimus quod his quæ ibi dicta sunt aduersetur. Et quamuis defendere possemus hanc adiectionem non esse corruptionem, si quis tamen hoc contentiosè voluerit asserere respondemus nos illud nõ corrupisse sed aliud nouum edidisse: illud secundùm proprietatem Græci, dictaminis translatum cum illis integrum seruamus & veneramur. Illud autem quo frequentius in populi audientia vtimur: Latino more dictatum cum additamento supradicto edidimus. Quod autem quæritur quare hoc Græcorum Ecclesiæ consensu factum non est. Respondemus quia & nimis erat difficile Latinis eorum Episcopos ad consulendum de hac re colligere, nec erat necesse. Vnde non dubitabant in hoc quæstionem adducere. Quæ est enim Ecclesia quæ vel per amplitudinem vnius regni dilatatur, cui non liceat aliquid secundùm rectam

fidem

A fidem constituere quod in conuentu populi vtiliter legatur aut cantetur? Quantò ergo magis licuit Latinis hoc constanter proferre in quo omnes gentes & omnia regna quæ latinis vtuntur literis pariter concordant.

COlligamus breuiter quod supra pluribus rationibus effectum est. Constat inexpugnabili ratione Spiritum sanctum esse de Filio: sicuti est de Patre, nec tamen esse de duobus diuersis sed de vno. Ex eo enim quod Pater & Filius vnum sunt, id est, ex Deo, & est Spiritus sanctus non ex eo vnde alij sunt ab inuicem, sed quoniam Deus de quo est Spiritus sanctus est Pater & Filius: idcirco verè dicitur esse de Patre & Filio qui duo sunt. Et quoniam Pater non est prior aut posterior Filio: aut maior aut minor, nec alter magis aut minus est Deus quàm alter: non est Spiritus sanctus prius de Patre quàm de Filio, nec de Filio quàm de Patre, nec maior nec minor est existens de Patre quàm existens de Filio, nec magis nec minus est de vno quàm de altero. Nam de altero si prior aut posterior, vel maior vel minor: aut magis, aut minus de vno esset quàm de altero: ex necessitate sequeretur, vt aut Spiritus sanctus non esset de hoc in quo vnum sunt Pater & Filius, aut ipsum vnum non esset perfectè & simpliciter vnum: sed esset ibi aliqua diuersitas de qua illa quam dixi in existendo de eodem vno Spiritu sancto esset varietas. Sed dici non potest quod Spiritus sanctus non sit de hoc in quo vnum sunt Pater & Filius, alioquin non esset de Deo. Nec credi debet quod in ipso vno sit secundùm quod est aliqua diuersitas. Quare nec prius nec post,
B nec maior aut minor, nec magis aut minus est Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio, aut de Filio quàm de Patre. Non enim vnus idemque Spiritus sanctus qui simul est totus de Deo toto: magis aut minus potest esse de vno & summo simplici Deo. Quod si dicitur: quia Spiritus sanctus principaliter est de Patre: quasi magis sit de Patre quàm de Filio. Non ita dicendum est vt intelligatur vlla prædictarum varietatum inesse, sed quoniam Filius hoc quod est de Patre habet: idcirco hoc ipsum quod Spiritus sanctus est de Filio habere de Patre: de quo habet esse non inconuenienter asseritur. Quoniam tamen sic habet esse de Patre & omnino idipsum sit quod Pater: & vnus idemque Deus. Sicut solus & simplex Deus non potest esse maior vel minor seipso, nec prior nec posterior, nec aliquid in se habet diuersum, sic Filius nec prior nec posterior, nec maior nec minor est Patre, nec habet aliquid in se diuersum ab eo: sed sicut habet ab illo perfectè esse: ita habet per omnia ab eodem æquale illi & simile, immo idipsum esse. Quapropter sicut Pater non est magis Deus quàm Filius: quamuis Filius habebat esse de Patre: ita non est magis Spiritus sanctus de Patre quàm de Filio: licet Filius à Patre habeat: vt de illo sit Spiritus sanctus. In eo enim in quo est vnus idemque cum Patre, id est, in eo quod Deus est, nec est alius ille & alius Pater, neque dissimiliter sunt id quod sunt, sed in eo quod ille est Pater, iste Filius alius est ille, & alius est iste. Et sicut Filius non est alius Deus quàm Pater: ita secundùm quod Deus est non habet aliquid ab alio quàm à seipso. Nam cùm dicimus Deum de Deo: Filium de Patre non alium intelligimus Deum de Deo alio, sed eundem ipsum Deum de eodem ipso Deo quamuis dicamus alium de alio, Filium scilicet de Patre. Sicut enim supra dictum est: quemadmodum

C Deus secundùm nomen significans vnitatē, nullam recipit diuersitatem, ita secundùm nomina significantia Deum esse de Deo, necessariò admittit pluralitatem. Si ergo dicitur quod Spiritus sanctus principaliter à Patre sit, non aliud significatur quàm quia ipse Filius de quo est Spiritus sanctus à Patre habet hoc ipsum vt Spiritus sanctus sit de illo: quoniam id quod est habet a Patre. Non quemadmodum in rebus creatis cùm aliquid asserimus esse: principaliter volumus significare quod magis sit hoc quod dicitur esse principaliter, quàm illud ad quod refertur.

VT cùm dispensator alicuius Domini eius præcepto pascit familiam domus, Dominus principaliter & magis eam pascere rectè dicitur quàm dispensator. Nam omnia quæ sunt Domini sunt dispensatoris æqualiter: sicut ea quę sunt Patris Filij quoque sunt non inæqualiter. Quæret forsitan aliquis & mirabitur dicens: Quomodo potest intelligi vt habeat aliquid esse de aliquo & non sit aliquo modo id de quo est principalius & dignius: & hoc quod ex eo est quodammodò minus & quasi secundarium: præsertim cùm id quod est de aliquo videatur indigere vt sit ex eo de quo est: illud verò de quo est nequaquam egeat eo, quod de se est. Ad quod respondendum, quia sicut essentia Dei valde diuersa & aliena est à creata essentia: ita cùm dicimus Deum de Deo existere nascendo vel procedendo: longè aliter intelligenda est ista natiuitas siue processio: quàm cùm dicimus in alijs rebus aliquid nasci vel procedere. Ibi enim nihil est: aut natura aut tempore: aut in aliquo prius aut posterius, magis aut minus, aut aliqua ratione aliquo indigens: sed totum quod est: non tamen æquale vel simile sibi & coæternum quàm idem sibijpsi & per se sibijpsi omnino sufficiēs, nec nascitur vel procedit ibi aliquid quasi de nō esse proficiens ad esse. Sicut igitur intellectus noster nō potest transire vltra æternitatem, vt quasi de principio eius iudicet: sic non potest de hac natiuitate vel processione, nec debet ad similitudinem creaturæ sentire vel iudicare. Sed quoniam & quod nascitur & quod procedit: non est aliud nisi id de quo est nascens vel procedens, quod est solus & vnus Deus, sicut idem Deus non est seipso maior vel minor: ita in tribus: hoc est in Patri & Filio & Spiritu sancto non est aliquid maius vel minus nec est alius alio hoc quod est maius vel minus: quamuis verum sit quid Deus est de Deo nascendo & procedendo. Ecce videmus quanta veritate & quanta necessitate sequatur Spiritum sanctum de Filio procedere. Quod si verum non est, aut aliquid eorum ex quibus hoc diximus consequi: falsum est quod contra Christianam fidem quam cum Græcis tenemus aut non consequenter conclusimus quod ostendi nequit. Quare si verum non est, fides Christiana destruitur. Palam etiam est intelligenti si falsum esse ponitur: quia nulla inde veritas nascitur. Consideremus quoque quid eueniat cum pro verò asseritur. Vtique si verum est Spiritum sanctum procedere à Filio sicut à Patre: sequitur quia Filij Spiritus est sicut Patris: & mittitur & datur à Filio sicut à Patre, quod diuina docet auctoritas: & nulla penitus sequitur falsitas. Cùm autem processio Spiritus sancti à Filio negata tantam inducat falsitatem vt illa ex quibus eam consequi monstrauimus destruat contra fidem Christianam: nec vllam generet veritatem: & asserta tantam probet veritatem: sicut ostendimus,

A nec vllam vllatenus secum trahat falsitatem: cogitet cor rationale qua ratione illam excludat à fide Christiana. Denique si error est hanc credere de filio spiritus sancti processionem: ipsa diuina autoritas nos in errorem inducit: cùm & illa ex quibus hæc sequitur processio: & quæ illam sequûtur nos docet, nec alicubi, aut illam negat, aut quod illi repugnet aliquo modo pronuntiat auctoritas: Si ergo opponitur: quia nusquam eam profert diuina auctoritas: ideo non esse dicenda. Dicatur similiter: quia nusquam illam negat, nec aliquid dicit, quod repugnet non esse negandam. Dicimus etiam: quia satis illam affirmat cùm illa asserit vnde probatur: & nullo modo aliquid significet vnde negetur.

PAtet ergo sicut supra premisi preter hnc: quia filius existit nascendo & spiritus sanctus procedendo. Hac quoque causa: quia scilicet Spiritus sanctus est de filio, eos de inuicem non posse dici: & propter hoc solum filium non posse esse de Spiritu sancto. Nam quoniam vt dictum est: aut Filius est de Spiritu sancto: aut Spiritus sanctus de Filio. Si non esset Spiritus sanctus de Filio: sequeretur de Spiritu sancto Filium esse. Apparet itaque per supradictas rationes: quia Pater est Deus de quo Deus est, & non est Deus de Deo, & Filius est Deus de Deo, & Deus de quo est Deus, & Spiritus sanctus Deus de Deo: nec est Deus, de quo est Deus. Et quamuis de Patre sint duo, id est, Filius & Spiritus sanctus, non tamen duo Dij sunt de Patre, sed vnus est Deus qui est Filius & Spiritus sanctus. Et licet duo sint de quo est Filius, & qui est de Filio, id est, Pater & B Spiritus sanctus, non tamen sunt duo Dij: sed vnus Deus, qui est Pater & Spiritus sanctus: quamquam Spiritus sanctus sit de duobus, id est, de Patre & Filio, non tamen de duobus est Dijs, sed de vno Deo, qui est Pater & Filius. Si autem Pater & Filius & Spiritus sanctus bini considerentur liquet ex his quæ dicta sunt, quia necesse est alterum ex altero: aut esse quia ille non ex se est, aut non esse, quia ille est ex se. Nam si conferamus patrem & filium, videmus filium esse de Patre: quia Pater non est de illo, & Patrem non esse de Filio, quia Filius est de Patre. Et similiter si consideremus conferendo Patrem & Spiritum sanctum inuenimus Spiritum sanctum esse de Patre, quia non est de illo Pater: & Patrem non esse de Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus de illo est. Ita quoque si filius & spiritus sanctus quomodo sunt ad inuicem speculemur: intelligimus Spiritum sanctum esse de filio, quia filius non est de illo: & filium non esse de Spiritu sancto: quia Spiritus sanctus est de filio. Apparet igitur quod suprà dixi: quia relationes prædictæ licet sint in vno: non possunt vnitati immittere pluralitatem suam: nec vnitas relationibus singularitatem suam. Porrò sex sunt differantię Patris & Filij & Spiritus sancti ex his nascentes nominib. id est, habere Patrem & non habere Patrem, habere Filium & non habere Filium: habere Spiritum sanctum de se procedentem, & non habere Spiritum sanctum de se procedentem. Harum differentiarum singulus quisque habet vnam propriam qua differt ab alijs duobus: & duas ita communes & proprias, vt qua communicat vni, ea differat ab altero. Pater namque habet filium solus quo differt ab alijs duobus: habet Spiritum sanctum procedentem de se quod commune est illi cum filio, & quo differt à Spiritu sancto. Patrem autem non habet sicut nec Spiritus sanctus, & in hoc differt à C Filio. Filius solus habet Patrem: in quo differt à Patre & Spiritu sancto. Et illi commune cum Patre sicut dictum est: quia procedit de illo Spiritus sanctus vnde ab eodem Spiritu sancto diuisus est: caret autem filio sicut Spiritus sanctus: vnde discrepat à Patre. Spiritus sanctus solus est de quo alius non procedit Commune est illi cum Patre vt dixi, non habere Patrem in quo dissimilis est filio. Cum filio quoque est illi commune: vt iam monstratum est non habere filium: vnde patri non concordat. Solus itaque pater est qui est de nullo, & de quo sunt alij duo. Solus econtra spiritus sanctus est qui de duobus: & de quo nullus. Solus filius qui de vno, & de quo vnus. Est autem tribus commune ad duos habere relationem, pater enim ad filium & Spiritum sanctum refertur: sicut ad illos qui de se sunt, filius ad patrem & ad Spiritum sanctum quia est de patre, & Spiritus sanctus de illo. Spiritus sanctus ad Patrem & Filium: quia est de vtroque. Possidet ergo vnusquisque suas proprietates: quarum collectio in alio non est eadem ad similitudinem diuersarum hominum personarum. Per hoc enim hominum personæ diuersæ sunt ab inuicem: quia vniuscuiusque proprietatum collectio non est in alio eadem. Interest tamen aliquid. Nam in personis hominum si vna est persona: vnus est homo, & si vnus est homo: vna est persona. Item si plures sunt personæ: plures quoque sunt homines. Et si istę plures sunt: illæ & pluralitatem non effugiunt. In Deo verò quamuis tres personæ sint: vnus tamen est Deus: & licet sit vnus Deus, nequaquam tamen personæ pluralitatem amittunt. In hoc itaque quod relatiuè Deus ad Deum dicitur, sicut plures homines: personarum admittit pluralitatem & diuersitatem. In hoc verò D quod per se, id est, in Deo: inseparabilem ad similitudinem vnius hominis seruat singularitatem; pluralitas namque humanarum personarum non est nisi in pluribus hominibus, nec vnus homo pluralitatem accipit personarum. Deus verò vnus est, tres personæ, & personæ tres vnus Deus. Hoc itaque modo: nec vnius nec diuersarum integrè seruat aliarum personarum proprietatem.

CVr autem ita sit: quamuis in præfata Epistola de incarnatione verbi, de hoc aliquantulum diximus breuiter tamen hic repetam. Sæpe fit vt plura conueniunt in vnum sub eodem nomine & eadem qualitate quam habebant singula antequam vnum fierent. Quippe si puncto punctum addimus sine interuallo, aut æqualem lineam inæquali lineæ, aut superficiem æqualem inæquali superficiei collocamus: non fit nisi vnus punctus, vna linea, vna superficies. In multis si quis voluerit quærere, inueniet simile. Hoc itaque modo, quamuis non sint plures æternitates: si tamen dicitur æternitas in æternitate: non est nisi vna æternitas, & lumen in lumine vnum tantùm lumen est. Eodem modo quæcunque de Dei dicuntur essentia: si in se replicentur: nec quantitatem augent, nec pluralitatem admittunt. Quoniam autem Deus est æternitas: sicut extra æternitatem nihil est omnino: ita extra Deum penitus non est aliquid. Atque sicut æternitas non est nisi vna æternitas in æternitate: sic Deus in Deo vnus est solus Deus. Habemus autem ex vera fide Deum esse de Deo nascendo: & Deum de Deo procedendo. Sed quoniam non est aliquid extra Deum cùm nascitur, Deus de Deo: vel cùm procedit Deus de Deo, non erit nascens vel procedens extra Deum sed manet in Deo.

Quo-

A Quoniam ergo Deus in Deo non est nisi vnus Deus cùm nascitur Deus de Deo vnus solus est Deus gignens & genitus: cùm procedit Deus de Deo: vnus tantummodo Deus est & procedens: & de Deo quo procedit. Vnde ineuitabiliter sequitur: quoniam Deus nullas habet partes: sed totus est quicquid est: vnum eundemque & non aliũ & aliũ Deum totũ esse patrem: totum esse filium, totum esse Spiritum sanctum. Quare Pater & filius & Spiritus sanctus per hoc: quia cùm est Deus, in Deo non est nisi vnus Deus: seruant in Deitate ad similitudinem vnius hominis singularitatem. Per hoc verò: quia cùm Deus est de Deo aut nascendo aut procedendo: non potest vnus, idemque esse qui est de aliquo, & de quo est secundùm nomina has relationes significantia: tenent sicut diuersæ hominum personæ pluralitatem. Notandum tamen quia nec Deus est sine personâ: nec persona sine Deo: & quia singulis personis attribuimus aliquando propria singularum: aliquando vni quasi proprium, quod commune est alijs. Nam cùm dicimus: solus pater est in tribus personis qui à nullo est: solus filius qui est de vno & de quo vnus: solus Spiritus sanctus de quo nullus est, singulas personas nominantes: singulis propria attribuimus. Cùm verò legimus: *Nemo nouit Filium, nisi Pater, neq; Patrem quis nouit, nisi Filius.* Et, *Quæ sunt Dei nemo cognouit nisi Spiritus Dei*, quamuis videatur Scriptura quod de vna dicit persona negare de alijs: commune tamen est omnibus, quod singulis quasi proprium attribuit. Non enim ignorat Pater aut Filius seipsum, & quæ Dei sunt: neque Spiritus sanctus Patrem aut Filium. B Cur autem & quando quod de vno quasi de solo dicitur: de alijs intelligatur, satis supradictum est.

HAEc de processione Spiritus sancti alijs cogentibus: non de me sed de eodem Spiritu sancto confidens, pro latinis contra Græcos scribere: & ea occasione de vnitate Deitatis, & de Trinitate personarum aliquid addere præsumpsi: quamuis innumerabiles sint inter illos qui Latinis vtuntur literis qui hoc melius quàm ego facere possint. Quicquid ergo dixi quod suscipiendum sit non mihi attribuatur: sed spiritui veritatis. Si autem aliquid protuli quod aliquatenus corrigendum sit: mihi imputetur: non sensui latinitatis.

Beati Anselmi de processione Spiritus sancti Epistola explicit.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS Liber,

DE SIMILITVDINIBVS.

De diuisione voluntatis.

Caput I.

TRipliciter intelligitur voluntas. Etenim dicitur illud animę instrumentum, quo vult. Et affectio eiusdem instrumenti: affectio verò, est affectio eiusdem instrumenti volendi. Hæc voluntas, quæ est affectio, est ad tempus quasi sopita, quia est eorum, quæ mens non memorat: sed mox, vt ea recolit, etiam instrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle, vel vsus ipsius instrumenti.

Similitudo inter mulierem & voluntatem.

Caput II.

C VOluntas itaque, quæ est instrumentum volendi, sic est inter Deum & diabolum, quomodo mulier inter suum legitimum virum, & aliquem adulterum. Vir enim ei præcipit, vt sibi soli coniungatur, adulter verò persuadet, vt sibi copuletur. Si itaque se soli legitimo viro coniungat, legitima est, ipsaque filios legitimos generat: Si autem adultero se iunxerit, adultera est, & ipsa filios adulterinos parit. Similiter ergo Deus imperat voluntati, vt societur sibi soli; diabolus verò ex alia parte suggerit, vt coniungatur & sibi. Si itaque se soli Deo coniunxerit: id est, Spiritus sancti suggestionem, velut semen bonum receperit, fit eius coniunx legitima, filiosque legitimos generat, id est, virtutes & opera bona: Mox enim ad imperium eius omnes aperiuntur animæ & corporis sensus ad implendum, quod præcepit Deus.

De sensibus animæ.

Caput III.

IPsa namque & aperitur ad virtutum affectionem, & ad volendum optanda: memoria verò, ad memorandum memoranda; cogitatio, ad cogitandum cogitanda; intellectus ad discernendum, quid sit volendum, vel memorandum, vel cogitandum. Animus quoque ad charitatem dirigitur, ad humilitatem disponitur, ad patientiam roboratur, & ad alias virtutes generandas aperitur.

De sensibus corporis.

Cap. IV.

SImiliter & corporis sensus aperiuntur ad imperium eius: videlicet, Visus ad rectè videndum; Auditus, ad audiendum Dei verba, Gustus, ad gustanda: Odoratus, ad odoranda: Tactus, ad tangenda: Olfactus, ad olfacienda: Oculi quoque, ad vigilandum, & plorandum: Os ad bene loquendum: Manus, ad rectè operandum: Pedes, ad ambulandum, quo debent. Sicque vna sola voluntas, postquam Dei voluntati est iuncta, tot virtutes generat, & opera bona. D

De obedientia. Cap. V.

HVius autem voluntatis affectio, siue vsus, obediens voluntas, vel obedientia dicitur: quia Dei voluntati obediens, eam habet aduocatam, si quæratur, cur hoc vel illud velit. Quod si hæc voluntas, quæ dicitur instrumentum volendi, diabolo se iunxerit, eius recipiendo suggestionem, velut inordinatum semen, adultera mater effecta, filios adulterinos, id est, vitia & opera mala generat. Vniuersos enim hominis sensus claudens ad ea, quæ præcepit Deus, pandit ad ea, quę iubet diabolus. Ipsa namque prius aperitur ad affectionem vitiorum, & ad ea volendum. ac deinde hominis sensus aperit, ad ipsa perpetranda.

De inobedientia, & propria voluntate.

Caput VI.

HVius verò affectio siue vsus, inobediens voluntas, vel inobedientia, vel propria voluntas dicitur. Propria quippe voluntas est, quę Dei voluntatem sibi aduocatam habere non potest. Vt si quæratur, cur hoc vel illud velit? respondere veraciter non valet, quia & Deus vult, vt hoc velit. Affectio autem siue vsus ille, ex diabolica nascens suggestione, Dei voluntatem sibi aduocatam habere non potest: vtraq; igitur voluntas indubitanter est propria. Vnde propria voluntas, quę quia à

A Dei voluntate porrò priuatur, ob hæc rectè propria voluntas nominatur. *Hæc autem voluntas propria, superbia est illa, quam initium omnis peccati Scriptura nuntiat.*

Eccli. 10.

De superbia. Caput VII.

SVperbia ideo vocatur, quia supra quam debeat graditur. Superbia namq; supergressio dicitur. Propria itaq; voluntas, quia Dei voluntati non subijcitur, sed supra eã extollitur, ob hoc rectè superbia dicitur. Ipsa quoq; omnis peccati est initiũ, quia ex ea nascitur omne peccatum. Et quoniam homo illam habet à se, neq; voluntatem Dei: quàm sequatur, vult habere super se, ipsi Deo aufert, quod propriè & singulariter debet habere.

Quòd propria voluntas soli Deo conueniat. Caput VIII.

SOlus enim Deus, quicquid vult, debet vellè propria voluntate, ita vt aliam, quam sequatur, non habeat supra se. Cũ igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem, Deo aufert quasi suam coronam. Sicut enim corona soli Regi competit, sic propria voluntas soli Deo. Et sicut Regem aliquem inhonoraret, qui suam coronam ei auferret sic homo inhonorat Deum, qui aufert ei propriæ voluntatis priuilegium, habendo quod ille debet habere solum. Sed sicut propria voluntas Dei, fons est & origo totius boni; ita propria voluntas hominis, totius est exordium mali.

Similitudo inter propriam voluntatem, & fontem. Caput IX.

HAEc est enim velut fons quidam, qui in tria capita diuiditur, è quibus riui diuersi & innumerabiles deriuantur, qui in locis quibusdam ab inuicem separantur, à quibus verò duo & duo, vel plures pluribus coniunguntur. Ita quoque propria voluntas in genera tria diuiditur: è quibus vitia diuersa & sine numero nascuntur: quæ aliquãdo in homine sunt disiuncta, quandoq; verò duo vel plura coniuncta. B

De tribus generibus propriæ voluntatis. Caput X.

PRopria namque voluntas, aut est in delectatione, aut in exaltatione, aut in curiositate.

De delectatione. Caput XI.

DElectationum genera, sunt duo principalia, vnum exterius, in sensibus quinque corporis, aliud interius, in animæ affectionibus.

De quinque corporis sensibus. Cap. XII.

SVnt autem corporis sensus quinque visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus. Qui ideo sensus dicuntur, quia per eos exteriora sentiuntur. Per visum enim formæ & colores: per auditum, soni; per gustum, sapores: per olfactum, odores, per tactum, dura vel mollia, calida vel frigida, aspera vel leuia, grauia vel leuia sentiuntur. Horum autem sensuum delectatio rarò est bona, sæpius verò mala. Bona etenim est, cùm Dei voluntatem sibi aduocatam habet, mala verò, cùm eam sibi aduocatam habere non potest.

De generibus delectationis malæ. Caput XIII.

HVius autem delectationis malæ genera, sunt triginta & vnum: è quibus quinque sunt simplicia, decem duplicia, decem triplicia, alia, quinque quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus constat.

De quinque simplicibus generibus. Caput IX. C

QVinque itaq; sunt simplicia, quia plerũq; delectatur per se vnusquisq; quinq; sensuũ. Aliquando enim, solus visus vane delectatur: vt in conspiciendo & contemplando equos certatim concurrere: aut accipitres volantes, alias aues capere. Aliquando, solus auditus, vt cùm hominem delectat, ad aurem suam diu nolam percutere, quia eam audit dulciter sonare. Aliquando, solus gustus: vt in comedendo mel immoderatè, non tamen visu delectabile. Aliquando, solus olfactus: vt cùm aliquis defert fœniculum naribus suis suspõsum, vt sibi suauiter redoleat. Aliquando, solus tactus: vt cùm aliquem immoderate refectum contrectare oblectet ventrem suum.

De decem duplicibus. Capu XV.

DEcem verò sunt duplicia; quia plerumque delectantur simul duo & duo ijdem sensus. Aliquando enim condelectantur visus & auditus: vt cùm nimis delectando canes bestias insequi videntur, & clamare post ipsas audiuntur. Aliquando, visus & gustus: vt cum magna delectatione vinum limpidissimum conspicitur in saphyrino cypho, & bibitur. Aliquando, visus & olfactus, vt in videndo, simul & olfaciendo nimis rubentes rosas Aliquando, visus & tactus, vt in conspiciendo & complanando aliquem murcipem album. *Aliquando, auditus & gustus: vt eum aliquem sic bibere delectat, vt inter labia sua sonitum quendã pitissando faciat. Aliquando, auditus & olfactus, vt cùm aliquem bibendi auiditate delectat auscultare mustum ebulliens applicata aure, & eius odorẽ naribus attrahere. Aliquando, auditus & tactus: vt cùm aliquem nimis delectat citharam resonãtem audire, & eandem percutiendo tangere. Aliquãdo, gustus & olfactus, vt cũ immoderatè eduntur gallinę, pipere & cymino diligenter conditę. Aliquãdo, gustus & tactus, vt cum gulositate manduntur ficus maturę; dulces ad edendum, & lenes & molles ad tangendum. Aliquando, olfactus & tactus: vt cum vnguento bene olenti quis vngitur. D

murcipem albam felem intellige.

De decem triplicibus. Cap. XVI.

DEcẽ quoq; sũt triplicia: quia sępe terni, & terni delectãtur corporis sensus supradicti. Aliquando enim cõdelectãtur visus, auditus & gustus: vt cũ nimis auide collyridę edũtur, quę quasi nix cãdidę videtur: spõteq; manibus vel dẽtibus sic atterũtur, vt resonare audiãtur. Aliquãdo visus, auditus & olfactus: vt cũ aliquis in horto sic residet, vt virides herbas aspiciat, fabulas audiat, flores olfaciat Aliquãdo visus, auditus & tactus: vt cũ mulier speciosa delectationis causa cõspicitur, luxuriosa loqui auditur, sed & interea tãgitur. Aliquãdo visus, gustus, & olfactus: vt eũ aliquẽ delectat inspicere vinũ herbis cõfectũ scintillare, bibere, & olfacere. Aliquando visus, gustus & tactus, vt cùm aliquis est saturatus racemis: vineã tamẽ deãbulat, vt quã pulchrè racemi in ea depẽdeãt, videat, & bos atque illos cõtrectãs degustat. Aliquãdo visus, olfactus, & tactus: vt cũ quis diu nimis lilia cõspicit, olfacit, & tangit. Aliquãdo audit. gust. & olfact. vt cũ diuites delectat ceruos in syluis elamãtes audire, & quorũdã iã captorũ carnes pipere cõditas, interim edere. Aliquãdo auditus, gustus, & tactus: vt cũ aliquis in balneo residẽs fabulas audit, edit, & bibit, atque tepore aquę circũquaq; tãgit. Aliquãdo auditus, olfactus, & tactus: vt cũ aliquis cãtilenas audit, dũ in lecto mollibus strato quiescit, vbi & herbas vndiq; sparsas olfacit Aliquãdo gustus, olfactus, & tactus, vt cùm nocte manduntur immoderatè poma sapida, odorifera, & mollia.

Κολλυρίδες collyridæ tortæ panis dicuntur.

De

De quinque quadruplicibus.
Cap. XVII.

QVinque verò quadruplicia sunt, quia plerunque quaterni delectantur simul,& quaterni. Aliquando enim delectantur simul, visus, gustus,auditus,& olfactus, vt cùm in nuptijs ludi videntur, cantilenæ audiuntur, cibus& potus deliciosi sumuntur,eorumque odor sentitur. Aliquando auditus,gustus,olfactus, & tactus: vt cùm in nocte nihil ibi videtur,quo delectatur visus, sed cum auditu, gustu, & olfactu delectatur tactus: vt cùm sponsus sponsam amplexatur, aut alius ab alio libidinosè tangitur. Aliquando gustus,olfactus,tactus,& visus: vt cùm ibi nihil delectabile auditui auditur; sed adsunt alia,quibus cæteri sensus,quisque suo modo delectatur. Aliquando olfactus,tactus,visus,& auditus; vt cùm ibi nihil gustatur, sed flores illic aspersos delectat conuiuas olfacere, tangere; inspicere, diuersos musicorum sonos auscultare. Aliquando tactus, visus,auditus, & gustus: vt cùm nihil habetur, quo delectetur olfactus; sed talia, quibus cæteri quatuor sensus delectentur.

De vltimo genere delectationis malæ.
Cap. XVIII.

VNum autem ex quinque partibus constat, quia quandoq; delectantur simul hi omnes corporum sensus. Aliquando enim delectat hominem,domum interius ornatam conspicere, ebriosos in ea decantantes audire; ibidem & vinum de cornibus deauratis potare; & flores per domum dispersos olfacere, ipsosque, vel cornua aurea,vel alia tactu delectabilia contrectare. Triginta itaq; & vnum genera sunt delectationis, ad

B quinque corporis sensus pertinentia: qui his triginta & vno delectantur modis,ex quibus duplicia simplicibus sunt peiora, duplicibus triplicia, triplicibus quadruplicia, quadruplicibus illud quod ex quinq; partibus constat. Quanto enim plures sensus in delectatione sociantur,tanto ipsa delectatio peioratur. Attamen aliquando peior est vnius,quàm omnium simul delectatio.

Recapitulatio. *Caput XIX.*

GRauius est enim detractionem libenter audire,quàm flores pulchros aspicere, tangere, olfacere: interea bibere semel aut bis, plus quàm est necesse,aliquodq; verbum otiosum audire. Sed in eodem paribusque peccatis, peius est plures quàm pauciores sensus delectari. Peius est enim delectari visu & auditu inhonesti ioci, quàm visu tantùm,aut auditu tantùm.Item peius est immoderatè delectari gustu & olfactu potus confecti,quàm tantùm gustu,aut tantùm olfactu alicuius deliciosi cibi.Itaq; ex istis triginta & vno generib⁹ delectationis, alia sunt mala,alia peiora. Mala,in quibus pauciores delectantur sensus; aut si fuerint plures, oblectantur in leuioribus. Peiora,in quibus delectantur plures;aut si fuerint pauciores,in grauioribus delectantur. Tot igitur,& talia sunt genera delectationis, qua delectantur quinque sensus corporis.

De animæ delectatione. *Caput XX.*

ILlius verò delectationis,qua delectatur anima, genera sunt multò plura.Quicquid enim exteriores sensus sentiunt,sentiendo animæ innuunt, quale sit illud,quod sentiunt.Vt cùm qualitatem rei repræsentauerint sibi,& quod sentiebant sentire omiserint,delectat animam idem cogitare:& totidem modis,quot sibi sensus repræsentauere, Sicut enim sensus singulos, aut binos aut ternos, aut quaternos, aut simul omnes delectat illud vel illud sentire, & animæ repræsentare,ita & animā delectat cogitare,quia sensus eisdem modis illud vel illud senserunt, sentiendoq; sibi repræsentauerunt.Illud quoque,quod sibi sensus nunquam repræsentauerunt,quia nunquam senserunt; sed si sensissent,repræsentare possent. Tot modis delectat animam cogitare, quot sibi sensus valerent repræsentare Nunquam enim visus repræsentauit ei domum auream totam,quia non vidit:Nec auditus sonum toto mundo diffusum,quia non audiuit: Nec gustus panem melle dulciorem, quia non gustauit:Nec olfactus vinū balsamo fragrantius,quia non olfacit.Nec tactus indumenta lanea lineis leniora, quia non tetigit: Nec alia multa ei repræsentarunt sensus, quia non senserunt; sed si sensissent, repræsentare possent. Et tamen, aut hæc,aut alia huiusmodi inania,eum imaginari delectat,ac si sensus sensissent,eiq; singuli, aut bini,aut terni,aut quaterni,aut simul omnes repræsentassent. Sunt & alia delectationis animæ genera,quæ nec sensus valent illi repræsentare: nec ipsa potest per imaginationem cogitare, vt cum superbia delectatur, sine omni imaginatione.Hanc etenim sensus non valent illi repræsentare: quia nec visus potest discernere, vtrum sit alba vel nigra;nec auditus,an sit sonora vel rauca,nec gustus an sit dulcis vel amara;nec olfactus, an sit redolens aut fœtida; nec tactus,an sit mollis vel dura, lenis vel aspera,calida,vel frigida.Ipsa quoq; anima non valet imaginari, vtrum superbia illa sit talis aut talis,quia est in exaltatione solius cogitationis. Multò igitur plura genera sunt delectationis,qua anima delectatur,quàm illius,qua quinq;

corporis sensus delectantur. Quia & eadem delectat illam memorare,quæ illos sentire, & totidem D modis,quot sibi repræsentauere. Et alia imaginari,quæ sibi non repræsentauerunt,quia nunquam senserunt; sed si sensissent, repræsentare possent: Et quædam cogitare,quæ neq; illi possunt sentire,neque ipsa per imaginationem cogitare, sed simpliciter sine omni imaginatione.

De generibus exaltationis. *Cap. XXI.*

EXaltationis autem genera sunt quindecim,è quibus quatuor sunt simplicia, sex duplicia, quatuor triplicia, vnum verò quadruplex.

De quatuor simplicibus. *Cap. XXII.*

QVatuor itaq; sunt simplicia. Quia est exaltatio aliquando in sola opinione; vt si quis opinetur se esse dignum episcopatu, nec tamen velit fieri Episcopus. Aliquando,in sola voluntate; vt si velit fieri Episcopus,nec tamen opinetur se esse dignum Episcopatu. Aliquando in sola locutione,vt si iactet se esse dignum, nec tamen velit fieri sciens se esse indignum. Aliquando,in solo opere; vt si quis infimus, per ignorantiam assideat iuxta Regem.

De sex duplicibus. *Cap. XXIII.*

SEx sunt duplicia. Quia aliquando extollitur homo,in opinione simul & voluntate,vt cùm prioratu aliquo se esse dignum æstimat, & hoc vult,vt Prior fiat. Aliquādo,in opinione & locutione,& non in voluntate;vt cùm aliquis aliquā non vult prælationem,quæ sibi offertur,& ex hoc ipse se extollens,meliorem se alijs arbitratur:& inde se iactat,ita tamen vt non auertatur. Aliquando,in opinione & opere: vt si aliquis se æstimat dignum sedere iuxta Episcopum, & alicubi

A

De tribus simplicibus.

Cap. XXXII.

TRia sunt simplicia. Quia aliquando curiositas est in solo gustu; vt cùm defertur piscis alicui pisa comedenti, & priusquã ipsa consumpserit degustat, cuius saporis sit piscis. Aliquando, in olfactu; vt cùm eum naso suo apponit, vt sciat cuius odoris sit. Aliquãdo, in tactu, vt cum aliquis pannum nonum videns, cõtrectat, solummodo vt sciat, vtrum sit asper vel leuis, grossus, an subtilis.

De nouem duplicibus.

Cap. XXXIII.

NOuem verò sunt duplicia. Quia aliquando est in gustu, & visu; vt cùm quis degustat ferculum sibi appositum, antequàm cõsumpserit primum: & interim considerat, si is, qui residet iuxta eum, melius habeat ferculum. Aliquãdo, in gustu, & verbo, vt cùm illud degustat, & an pipere conditum sit, interrogat. Aliquando, in gustu & olfactu; vt cùm degustat, & olfacit. Aliquando, in gustu & tactu; vt cùm gustu scire quęrit, an sit sapidum: & tactu, an sit calidum, frigidum, vel tepidum. Aliquando, in olfactu, & visu; vt cum aliquis, dum legit, herbam apud se incognitam innenit; & à legendo cessans, eamq; naso suo apponens, olfacit; deinde intuens, eam studet agnoscere, quę sit. Aliquando, in olfactu & verbo: vt cùm eam olfaciens, quærit ab alio, quæ sit. Aliquando, in olfactu, & tactu; vt cùm eam olfacit, & contrectat, vt sciat, vtrum sit mollis an dura, leuis vel aspera; quod totum non ideo facit, vt sibi necessaria sit: sed tantùm, vt sciat, quæ vel qualis sit. Aliquando, in visu, & tactu, vt cùm aliquis veniens ante mensam, vbi pransurus est mox sublenata mappa, qua panis est coopertus, intuetur, an sit calidus & eum cõtingit, vt sciat, an sit calidus. Aliquando, in verbo & tactu: vt cùm eum non discooperit, sed interrogat, an calidus, vel ex quo tempore, coctus sit; & eum coopertum contingit, & premit, vt sciat, an sit calidus.

B

De decem triplicibus. *Cap.* XXXIV.

DEcem vero sunt triplicia. Quia aliquando est in visu, & in verbo, & in gustu; vt cùm alicubi quis residẽs, & ante se potum cypho deferri videns, statim assurgit; & intuens cuius coloris sit, quærit etiam, quis potus sit: & degustat, an bonus sit. Aliquando, in visu, verbo, & olfactu, vt cũ eum non degustat, sed olfacit: & interrogans considerat, qualis sit. Aliquando, in visu, verbo, & tactu; vt cùm alicui comedenti defertur cibus inter duas scutellas; & antequàm finierit, quod prius comedebat, scutellis apertis qualis ille sit cibus, considerat, & an bene sit coctus, innestigat; & vt, cùm contingit, an calidus, seu frigidus sit, agnoscat. Aliquãdo, in visu, & gustu, & olfactu; vt cùm de eo nihil interrogat, nec eum contrectat; sed est curiosus eum videre, & eum degustat, & olfacit. Aliquando, in visu & gustu, & tactu, vt cum de eo nihil inquirit, nec eum olfacit; sed curiositate videndi eum degustat, & contrectat causa, quam dixi. Aliquando, in visu, & olfactu, & tactu; vt cũ de eo nihil inquirit, nec eum degustat, sed tantùm intuetur, olfacit, atque contrectat. Aliquando, in verbo, & gustu, & olfactu; vt cùm aliquis continuantibus superuenit, & an cibi & potus, quos habent, sint boni, requirit: & quosdam degustans, alios olfacit. Aliquando, in verbo, gustu, & tactu; vt cùm non olfacit eos, sed panem contrectat, aut alios cibos: & gustando quosdam, quærit de alijs. Aliquando, in verbo, olfactu, & tactu; vt cùm eos non degustat, sed olfacit, quærit, & tractat. E contra aliquando, in gustu, olfactu, & & tactu, vt cùm de eis nihil interrogat, sed tamen degustat, olfacit, & contrectat.

C

De quinque quadruplicibus.

Caput XXXV.

QVinque verò sunt quadruplicia. Quia aliquando est in visu, & verbo, & gustu, & olfactu; vt cùm aliquis deambulans in nundinis, has vel illas merces considerat, cuius hæ vel illæ precij sint, inuestigat vuas, vel poma, vel alios fructus degustat, olfacit piper, vel cyminum, vel alia beneolentia; hoc totum ea tantum faciens de causa, vt sciat, quæ vel qualia sint ista vel illa. Aliquando, in visu, & verbo, & gustu, & tactu; vt cùm suprà dicta facit, excepto quod nihil ibi olfacit, sed merces contrectans, voluit & reuoluit. Aliquando, in visu, & verbo, & olfactu, & tactu: vt cùm ibi nihil degustat, sed alia facit supradicta. Aliquando, in visu, & gustu, & olfactu, & tactu, vt cum non inquirit, cuius hæc vel illa sint precij, sed cætera, quæ diximus, facit. Aliquando, in verbo, & gustu, & olfactu, & tactu; vt cùm non est curiosus videre ea, quia sæpius vidit talia, sed cætera facit supradicta.

De vltimo genere curiositatis.

Caput XXXVI.

VNum verò ex partibus consistit quinque. Quia aliquando est in visu, & verbo, & gustu & olfactu, & tactu; vt cùm curiosè, ad hæc vel ad illa, oculos conuertit: & cætera omnia, quæ suprà diximus, facit. Quadraginta itaq; & quatuor curiositatis sunt genera; è quibus octo sunt simplicia, quindecim duplicia, quatuordecim triplicia, sex quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus constat. Hæc autem tam multiplex curiositas, quàm & exaltatio & delectatio (de quibus superius diximus) omnes ex propria voluntate nascuntur. Nisi enim homo prius habuerit voluntatem delectandi, vel exaltandi, vel inuestigandi curiosè, quæ nulla sibi est vtilitas scire, nunquam delectabitur, vel extolletur, vel curiosè inutilia scrutabitur: sed tamẽ horum vitiorum mala præcedit voluntas, sequuntur & ipsa, ita nascuntur ex ea, ex his verò alia omnia. Ex delectatione namq; nascitur luxuria, adulterium, fornicatio, immunditia, ventris ingluuies, ebrietas, & alia huiusmodi vitia. De exaltatione verò, inanis gloria, inuidia, ira, tristitia, & auaritia, & alia similia. De curiositate autem, inquietudo, susurratio, detractio, & cætera alia. Omnia verò in familia propriæ voluntatis existant, & ex sese quædam exercitium magnum faciunt; illi voluntati, velut cuidam dominæ, obediunt.

D

Similitudo inter propriam voluntatem, & adulteram Reginam. *Cap.* XXXVII.

PRopria namque voluntas, est velut quædam adultera Regina, quæ se cuidam Regi adultero coniunxit, ex quo etiam tres filios habuit. In his verò tribus, tot alij filij & nepotes sunt geniti; itaque quoq; multiplicati, vt numerari non possint: Omnes autem in familia illius Regis & Reginæ consistunt, eorumque iussa quisque suo modo perficiunt. Rex autem cum Regina ista, cuidam alij Regi aduersatur, collectoque filiorum & nepotum exercitu, regnum illius aggressum prædatur. Hic autem exercitus, sic seruos illius Regis inuadit, vt aut plures, plures; aut vnus, vnum: aut plures

A plures, vnum; aut vnus, plures aggrediatur. Quoscunque verò deuincere possunt, vinctos & abductos in carcerem trudunt; exigentes ab eis, quatum nunquam persoluere possunt; sed omnibus affecti miserijs, in carcere illo deficiunt. Hæc autem Regina, propria est voluntas omnium inobedientium Domina. Quæ ideo vocatur adultera, quia separatur à Deo, cui esse deberet coniuncta; & diabolo coniungitur à quo deberet esse disiuncta Ipse verò diabolus, idcirco. Rex dicitur, & adulter, quia in hominibus regnans per voluntatem propriam, animabus eorum, Dei videlicet sponsis, abutitur. Cui se postquam propria voluntas iunxerit, ex illius semine, id est, peruersa suggestione, tria principalia vitia, scilicet delectationem, extollentiam, curiositatem concipit; & per quinque corporis sensus, velut ex pariens, emittit. Ex his verò tribus, tot alia vitia nascuntur; sicque multiplicantur, vt absque numero habeantur. Omnia verò ex familia diaboli, propriæque voluntatis existunt: & ex seipsis, quandam admirandam multitudinem reddunt. Diabolus itaq; propriaque voluntas, Deo Regi Regum aduersatur; & congregata vitiorum militia, regnum illius (scilicet hunc mundum) aggredientes, prædantur. Hæc autem familia, sic humanum genus inuadit; vt aut plura vitia, plures homines: aut vnum, vnum: aut plura, vnum; aut vnum plures, diuersis modis accipiant. Quemcunque verò superare possunt, mala consuetudine ligatum, in infernum detrudunt. Vbi ab eo vnumquodque vitium exigit, quicquid vnquam per illud commisit. Quod quia nunquam persoluere poterit, nec ei miseria vnquam deerit.

B *Similitudo inter propriam voluntatem, & venenosam herbam.* Cap. XXXVIII.

RVrsus propria voluntas, cuidam herbæ venenosæ atque mortiferæ assimilatur, & comparatur: quam medicus quidam peritissimus progeniei cuiusdam, primis scilicet parentibus interdixit, comminatus eis, quia si ex ea comederent, leprosi effecti procul dubio interirent. At illi præceptis eius obedire noluerunt, sed ex eadem herba comederunt: vnde & leprosi effecti, leprosos quoque filios genuerunt; atque vt medicus eis comminatus fuerat, mortui sunt. Quorum filij, licet patres suos agnouerint herba illa infirmatos fuisse & mortuos, seque ipsos lepra percussos & mortuos: eandem tamen herbam super omnes alias diligunt, indeque cibos vniuersos suos condiunt. Mane surgentes ex eadem quasi pro medicamento accipiunt; sed & somnium serò capturi, similiter faciunt. Hi igitur quàm sint dementes, omnis, qui audit, aduertere potest. Sed nec minus dementantur, qui propria voluntate vtuntur. Ipsa est etenim herba diaboli, venenosa suggestione venenata, & omnibus ea vtentibus pestifera. Hanc Deus, qui nostris piè medetur peccatis, primis humani generis parentibus interdixit; cùm eos comedere pomum, sub mortis comminatione, prohibuit. Qui, quia præceptum eius transgressi, ex eo comederunt, mox peccatores effecti, & in anima mortui, postquam alios peccatores genuerunt, & ipsi carne mortui sunt: Homines tamen eandem voluntatem præ cæteris diligunt, & eam immiscent omnibus pene, quæ agunt. Nihil itaq; istis dementius, qui nihil vtuntur sua morte libentius.

Ostentio, quomodo propria voluntati omnia vitia militent seu deseruiant.

Caput XXXIX. C

HVic deniqueproprie voluntati, postquam suam in homine sedem constituerit, alia vitiorum genera seruiunt, quasi milites terras tenentes; alia velut pro solidatis militantes. Ille etenim vitia, quasi terras tenentes, ei obediunt, quæ pro seipsis, in hominibus consistunt, vt adulterium. Qui enim adulteratur, hoc ea solùm facit de causa quia eum vitium ipsum delectat. Illa verò seruiunt ei, velut militantes pro solidatis, quæ sunt in homine præ alijs vitijs: vt cupiditas pretiosarum vestium, pro gloria inani. Nemo enim pretiosas vestes, nisi ad inanem gloriam, quærit. Item vitium aliquando huic, aliquando illi vitio seruit; vt auaritia, aliquando ventris ingluuiei; aliquando exaltationi. Rursus aliquando alterum alteri cedit, vt luxuria gloriæ inani. Aliquando enim luxuria repellitur, ne laus concupita perdatur. Omnia verò, siue hoc, siue illo modo, propriæ voluntati, diabolo quæ famulantur, è quibus in homine tribus modis pro creata nascuntur. Diaboli enim suggestione, & carnis delectatione, spiritusque consensu, vnumquodque vitium consummatur.

Similitudo inter suggestionem, delectationem, consensum, & canem. Caput XL.

EX his igitur tribus (suggestione videlicet, delectatione, & consensu) suggestio est velut canis ponderosus: delectatio, vt leuis & acer catulus: consensus autem, quasi canis fortis & immensus. Ponderosus etenim canis, cùm quempiam iuxta se transeuntem audierit, semel vel bis post eum latrans, statim quiescit, si tamen ille viam suam in directum tenuerit. Si verò respiciens instigauerit eum, canis quoque latrando, licet non mordeat, insequitur eum. Catulus leuis & acer, instat acriter: & nisi citò percussus fuerit, acrius mordet. Fortis verò canis & immensus, & fortiter instat: & nisi magna vi obruatur, hominem strangulat. Quare ponderosus canis, non est respiciendus: catulus verò, mox repercutiendus: canis verò immensus, viriliter obruendus. Similiter autem, si peccati suggestio animum pulsat, qui ab amore præsentium tendit ad æterna, mox eum deserit, si intentionem suam tenuerit firmiter. Si autem ad eam attendens in se receperit, & cogitando quasi eam incitando reuoluerit, & ipsa sæpius eum infestat, quamuis non vulneret, dum est suggestio sola. Sed si diutiùs eam replicauerit, ponderosus canis, in catulum transit, id est, suggestio in delectatione, quæ acriter instat, & nisi citò reijciatur, animam vulnerat. Quare mox, vt venire cæperit, debet eam repellere anima sponsa Christi; cogitans, quia magna est ignominia illi, vt in eius conspectu appareat fœdata delectatione tam turpi Nisi eum repulerit delectationem, catulus transit in immensum canem, id est, delectatio in consensum transit; qui arripiens animã, eam, nisi magna vi obruatur, occidit. Sed mox, vt cæperit aduentare, debet cum anima magna vi obruere, id est, immenso terrore mortis æternæ in se destruere. Suggestioni ergo ne attendamus, delectationem mox reprimamus, consensum fortiter obruamus Sicque cor nostrum studeamus custodire, vt neque vna superflua cogitatione, diabolus illud valeat violare.

D

Similitudo inter cor humanum, & molendinum. Caput XLI.

COR etenim nostrum simile est molendino semper molenti, quod Dominus quidam, cuidam

A cuidam seruo suo custodiendum dedit: præcipiens ei, vt suam tantùm annonam, videlicet frumentum, vel hordeum, vel etiam auenam, in ea molat; vt ex eodem, quod moluerit, ipse viuat. Verum illi seruo quidam inimicatur, qui huic molendino semper insidiatur; qui si quando illud vacuum inuenerit, aut arenam ibi statim proijcit, quæ illud dissipat; aut picem, quæ conglutinat; aut aliquid, quod fœdat: aut paleam, quæ tantùm illud occupat. Seruus autem ille, si molendinum suum bene custodierit, Dominique sui tantùm annonam in eo moluerit, munda ex eo farina egreditur, iuxta genus annonæ, quæ intus molitur. Ex eodem autem, quod moluerit, & Domino suo seruit, sibique ipsi victum acquirit. Si verò inimicum suum violare molendinum suum permiserit, mala ex eo farina procedit: quia mala est annona, quam molit. Hæc autem farina, & vehementer displicet Domino illi, nec seruus ex ea sibi victum, sed famem conquirit. Hoc itaque molendinum, semper aliquid molens, cor est humanum, assiduè aliquid cogitans. Hoc Deus vnicuique homini seruandum tradidit: iubens vt in eo molat illos tantùm cogitatus, quos ipse suggerit. Quorum cogitatuum, alij vt frumentum, alij vt hordeū, alij vt auena sunt. Puri quippe, vt frumentum sunt, quos anima replicat, cum in contemplatione posita, purè de Deo cogitat. Hi autem hordeo assimilantur, qui de virtute in virtutem, quasi per quosdam labores, ascendere meditantur. Hi etenim, licet sint boni, minus tamen superioribus sunt perfecti. Illi verò sunt vt auena, quibus homo intendit sua deserere vitia: boni namque sunt & isti, sed tamen imperfectiores prædictis. B Hos itaque omnes vult Deus, vt homo toto corde reuoluat, & ex eisdem sibi victum æternum acquirat. Sed quia homini semper aduersatur diabolus, & semper insidiatur cordi illius, quod si aliquanda vacuum bonis cogitationibus inuenerit, statim replet, si potest, malis. Harum autem malarum, aliæ cor dissipant, vt iræ, & inuidiæ. Aliæ conglutinant, & coinquinant; vt gastrimargiæ, & luxuriæ. Aliæ tantum occupant; vt vanæ gloriæ non nimis nocitiæ. Hic igitur homo, si cor suum bene custodierit, sanctosq; cogitatus in eo reuoluerit; munda per os verba, velut per foramen molendini, emittuntur; mundus per oculos visus; mundus per aures auditus, mundus per os gustus: mundus per nares odoratus; mundus, per totum corpus tactus; secundum genera cogitationum mundarum, quæ intus voluuntur. Ex his autem cogitationibus mundis, & Deo eas cogitando deseruit, & æternam sibi vitam acquirit: si verò diabolum cor suum corrumpere permiserit, mox vitia per sensus progrediuntur, iuxta genera cogitationum malarum, quæ intus voluuntur. Hæc autem & Deo vehementer displicent: nec homo ex eis victum sibi acquirit, sed mortem. Cum enim ad finem quisque peruenerit, quantum boni vel mali nunc moluerit, tantum ad vitam vel mortem sibi præparatum inueniet. Verum sciendum, quia horum molentium, id est, in hac vita laborantium, tria genera sunt.

Similitudo inter molentes, & laborantes.

Caput XLII.

HAEc autem tria genera, velut tres sunt homines, de mane vsque ad vesperam manu molentes. Horum itaque primus quicquid molit, in sacrum suscipit & abscondit. Alter verò partem capit; partim in flumen negligentia cadere C permittit, partem verò ventus rapit. Tertius autem quicquid molit, impetus fluminis secum tollit, vel ventus dissoluit. Veniente vespera, quando à labore cessatur, & fructus laboris inquiritur, quid putas singulos habituros? Qui farinam totam reseruauit, totum laborem suum bene recognouit. Qui verò partem collegit, inde lætatus est, quod habuit; inde autem mæstus est, quod vento aut in flumine amisit. Qui verò totum amisit, eo tristior est. Flumen, pro seculi decursu accipitur: vento verò, gloria designatur inanis: molendinum, quod tota die molit, præsens labor huius seculi, qui à mane vsque ad vesperam nunquam finis. Mane nobis erat, quando nati fuimus, vespera verò erit, quādo per mortis debitum hinc transibimus. Tempus itaque præsens, dies est quo laborare debemus, vnde in vespera viuamus. Et sicut mola circum circa ducta, ad eundem semper locum reuertitur, sic labor iste singulis annis more solito reiteratur. Modo namque aratur, seminatur, metitur, panificatur, comeditur, quòd iterum ad idem reuertitur. In vespera ergo, quando dicetur: *Voca operarios, & redde illis mercedem suam*, lætabuntur iusti, tota farina seruata, id est, vita sua. Matth. 20. Alij verò, qui non eam totam seruauerunt, in hoc mæsti erunt, læti tamen, quod ex parte laboris sui Deum recognouerunt. Verum alij, qui omne tempus suum in vanitate ponunt; & quod faciunt, non ab humana laude abscondunt, quasi omne studium vitę suæ in decursum fluminis proijciunt, farinamque suam vento committunt; vnde & in fine, pane vitæ æternæ carebunt: Væ illis.

Quod bonitas cuiusq; fidelis, Deo & hominibus bonis sit vtilis. Cap. XLIII. D

EO diligentior ad studium bonitatis quilibet efficitur, quo fructus vberior inde prouenire probatur. Sciendum itaque est, quod bonitas cuiusque omni creaturæ est vtilis & bona, exceptis dæmonibus & damnatis hominibus. Deo etiam, qui nullius est indigens, quadam ratione prodesse videtur. Hominibus est vtilis: quando enim ex vitæ merito quis ad æternam beatitudinem peruenit, numerus electorum incrementum accipit. Qui quanto amplius creuerit, tanto minus æterna retributio expectanda erit. Nam cum numerus ille scilicet Sanctorum completus fuerit, retributio iustorum mox accipienda erit, tunc quidem in corporibus, quam iam habent in animabus. Si autem vnusquisque fidelis, mox vt hanc vitam deserit, corpore simul & anima æternam beatitudinem consequeretur, omnis, qui hoc videret, eius sequi sanctitatem compelleretur; itaque meritum fidei quodammodo videretur euacuari. Bonis itaque vtilis est: his, qui cum Deo sunt, quia eorum meritum sua præsentia auget: & illis, qui in præsenti vita sunt, & adhuc futuri sunt, prodest; quia locum in illo cœtu beatorum implet, qui nullo modo in fine vacuus esse potest. Facit etiam aliud; militiam peruersorum siquidem, exemplo suæ bonitatis restringit. Soli ac Lunæ bonus homo, cæterisque creaturis est vtilis, quia in consummatione iustorum commutabitur in melius, quicquid est omnium creaturarum. Sol quippe, sicut Propheta ait: *Septempliciter lucebit, vt lux septem dierum; & Luna erit, sicut Sol:* Esa. 30. Aliæ creaturæ, licet pulchræ sint, mutabuntur in melius; cum illas Deus mutabit in statum exinde non

bom.

A commmtandum, Angelis quoque bonus homo vtilis est, quia se omnibus illis amicum facit. Qui enim mihi amicum acquireret, qui me tanquam seipsum diligeret, & quem ego tãquam meipsum amarem, magnas ei gratias deberem. Quisquis ergo bonus studuerit esse, in bonorum amicitiam transibit, ita vt vnumquemque tanquam seipsum amabit: & omnes eum eodem modo charum habebunt. Tantus enim amor, tantaqne concordia inerit omnibus; vt omnes amici vnius, sint amici & alterius. Qualiter autem bonus etiam Deo sit vtilis, videamus. Omnipotens Deus, ciuitatem quandam magnam, & admodnm spatiosam ad suam gloriam ædificauit, quam speciosa ciuium multitudine repleuit. Quorum nonnulli, cum propriam voluntatem potius elegerunt facere, quam sub voluntate & ordinatione Dei remanere, miserabiliter corruerunt; & domus & ædificia magna & spatiosa, ex parte vacua remanserunt. Vt igitur aliquis, qui vrbem magnam fieri ordinasset, qui multa in ea palatia construxisset, multasque mansiones ad vrbis ædificationem fecisset; sed habitatores non haberet, & omnes quoscunque potuisset, ad se inuitasset: Sic facit Dominus Deus: Omnes enim, vt ad se veniant, & vt sibi ad suæ ciuitatis ædificationem subueniant, precatur, admonet, inuitat; bonas leges pollicens, pacem & securitatem promittens.

Commendatio superna Hierusalem.

Cap. XLIIII.

IBi namque Iura legum immobilia, optimæ consuetudines; ibi ciues non ex timore alicuius suas occultant opes, imò gaudent, dum pa-
B lam omnibus apparent. Nullus siquidem ibi incursus malorum, pestis nulla, violentia omnisque rapina procul inde remota. Præterea locus amænus, & magna dulcedine refectus; domus paratæ, si ædificia ampla, diuersi generis mansiones.
Ioan. 14. Vnde & ipse Dominus: *In domo* (ait) *Patris mei*
Baruch 3. *mansiones multæ sunt.* Et Propheta Baruch: *O Israel: quàm magna est domus Dei, & quàm ingens locus possessionis eius.* Magnus, & non habet consummationem, excelsus, & immensus. Tenebræ ibi nullæ, luce indeficienter circumlucente: infirmitas nulla, sanitas indefessa, nihil incommodi, omnia ad votum. Ad hanc itaque ædificationem inuitat
Matth. 11. nos Dominus, dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Qui ergo venire voluerit, Dei procul dubio quodam-
1. Cor. 3. modo adiutor erit. Vnde Apostolus: *Dei adiutores sumus, Dei ædificatio estis.* In bonitate ergo quicunque steterit, non solum sibi & omni creaturæ vtilis erit, sed etiam ipsi suo & omnium conditori (vt diximus) beneficium præstabit. Hæc enim ciuitas sancta, cui sponte associauit. Si vel vnus homo defuerit bonus, nunquam perficietur.

Quod bonitas hominis, damnatis & dæmonibus sit inutilis.

Caput XLV.

NOtandum etiam, qnod sicut bonitas hominis boni, omnibus est ad lætitiam incrementum: sic dæmonibus & hominibus damnatis est ad detrimentum. Dæmonibus namque & hominibus damnatis, sanctorum consummatio erit interminabilis luctus, & æterna damnatio. Nam cum isti obtinebunt corporis & animæ gaudium sempiternum, tunc similiter, & illi ibunt in supplicium æternum. Quod quia dæmones non latet, modis omnibus laborant sanctorum incre- C
mentum impedire. Quoniam quidem, donec vltimus illorum eis associetur, non includuntur, sed habent potestatem tentandi electos Dei, quatenus, qui probati inuenientur, digna remuneratione coronentur; victi verò atque reprobi, perenniter puniantur. Vigilemus ergo, vt Saluator admonet, quia aduersarius noster circuit, quærens quem deuoret. Illum autem deuorat, quem sua suggestione in malis actibus indurat. Notandum etiam, quòd qui bonis alterius arridet, sanctis consentit: qui verò inuidet, diabolis. Siquidem, magis puto eius saluationem sperandam, qui parum boni facit, & benefactis aliorum fauet: quàm illius, qui multa facit, & inuidet. Is etenim, cui benefacta aliorum placent, si damnatus etiam esset, iustè taliter conqneri posset: O vos sancti, semper de vestra iustitia iustè lætatus fui: itaque si beatitudinis vestræ particeps non fuero, inde damnationem non accipiam, vnde semper gaudebam.

De similitudine inter Deum & aliquem Regem, suos iudicaturos.

Caput XLVI.

INter saluandos siquidem & damnandos, sic Deus discernit, quomodo Rex quidam inter fideles & infideles imperij sui. Hic itaque Rex, præparato ex vna parte quodam conuiuio magno; & ex alia parte, quodam carcere tenebroso, disposuit, quòd quoscunque sibi fideles poterit comprobare, postquam omnes congregati fuerint, faciet simul discumbere: Quoscunque autem sibi infideles esse conuincere poterit, postquã & ipsi fuerint congregati, in tenebrosum illum carcerem simul faciet detrudi. Omnes itaque ad
inuitat, vt quis sit fidelis, quisue infidelis, agnos- D
cat. Horum autem fidelium & infidelium, qui omnes inuitantur, alij præcedunt, alij subsequuntur. Fidelium igitur cuicunque, vt venerit, postquam verè esse fidelis comprobatus fuerit, datur mixtum interea cibi, donec conueniant omnes, qui cum ipso sunt cænaturi, vt simul incipiant omnes epulari. Infidelium vt venerit quisque, postquam conuictus fuerit infidelis esse, flagellatur interim, vsquequo congregentur & alij, qui cum eo carcerem sunt detrudendi, vt simul in eo incipiant omnes cruciari. Mox ergo, vt fuerint omnes congregati, & fideles vel infideles esse fuerint cõprobati, Hi (scilicet fideles) simul omnes in conuiuium collati, satiantur: illi verò (scilicet infideles) in carcerem trusi, fame & siti moriuntur. Hic igitur Rex, ipse Deus est, qui sic discernit inter bonos & malos mundi istius. Ipse etenim, præparato hinc paradiso, & hinc inferno, constituit, quia quoscunque sibi fideliter obsequentes inuenire poterit, postquam omnes ad eum, ex hoc sæculo transeuntes, fuerint congregati, simul omnes in paradisum, in corpore & anima, collocabit. Quoscunque verò reperire poterit præceptis suis resistentes, postquam & ipsi conuenerint, omnes simul infernum horribiliter cum diabolo detrudet. Omnes itaque per prædicatores suos ad se inuitat, vt quomodo sibi quisque velit obedire, agnoscat: Verum eius præceptis alij obediunt, alij verò resistunt. Vtrorumque autem, alij prius, alij moriuntur posterius, eius examini repræsentantur. Quicunque itaque ei obediens fuisse comprobatur, requies ei (sed in anima sola) interim datur. Quicunque verò de inobedientia conuincitur, & ipse in anima sola cruciatur. Postquam autem omnes mortui, & (vt dictum est)

A eis sigillatim examinati fuerint, finitoque sæculo, cunctisq; resuscitatis, illud etiam generale iudicium peractum fuerit, boni omnes in cælum trãslati, in anima simul & corpore lætabuntur; mali verò in infernum detrusi, & ipsi in anima simul & corpore torquebuntur.

De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ.

Caput XLVII.

MVlti homines (quibus nonnunquam boni mores, & iusta opera proponuntur, vt se in eis, seculi postposita vanitate, exerceant, admonentur) inquirere solent, quamobrem, quo præmio, qua retributione? Respondetur itaque illis, quod scriptum est: *Quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus eum.* Quod cũ illi non clarè, quid sit aduertere possũt, reperitur hoc ipsum alijs verbis, & dicitur eis. Præmium, quod his, qui in hac vita Deo seruiunt, in futura vita recompensatur, est vita æterna, beatitudo æterna, æterna iucunditas, sufficientia simul omnium commodorum secũdum voluntatem, & sine omni indigentia. Hæc ergò, cum illis hoc modo dicuntur, bona quidem & magna, vt sunt, videntur; Sed quia non intelligunt, quid in hac vita habituri sint, nec subitò, quid sit omnium commodorum secundum voluntatem sufficientia, & sine omni indigẽtia, percipere possunt, hærent animo, nec multum affecti sapore, ad audita, & à seculi vanitate trahuntur: Quid igitur est agendum, vt hæc illis aliquatenus sapiant, & sic ad bona opera eurigilent? Puerorum more cibandos æstimo eos, qui si aliquando grossum aliquod pomum edendum percipiunt, illud ob dentium teneritudinem, & oris angustiam, absorbere nequeunt, nisi pro illorum capacitate, prius fuerit particulatim diuisum. Itaq; diuidamus in partes, magna quæ diximus; vt inde possint ad vitam nutriri, de quibus agimus. Quæ vt melius eluceant, consideremus, quæ in hac vita mens auidiùs amet humana; & ex his pro vt possumus coniectemus illa eos habituros in vita æterna multo excellẽtius. Siquidem inter multimoda mundi pericula constituti, si Domini fuerint præcepta secuti, atq; cùm ipsa illic adepti fuerint, plenitudine desiderij sui se nequaquã fraudatos percipient. Hæc igitur, vt prætaxauimus, faciamus, & à minimis paulatim progrediamur. Quatuordecim igitur sunt beatitudinis partes, quas finito generali examine, perfectiùs omnes electi habebunt; totidemque miseriæ genera, quæ mali tunc sustinebunt. Hæ autem beatitudinis partes atque miseriæ, sic sibi inuicem sunt omnino contrariæ, quomodo & ipsi, qui eas accipiunt in remuneratione.

Esa. 64.
1. Cor. 2.

B

Hæ sunt quatuordecim partes beatitudinis.

Caput XLVIII.

PArtes verò beatitudinis sunt; Pulchritudo, agilitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas, longæuitas, sapientia, amicitia, concordia, honor, potestas, securitas, gaudium. Ista (vt æstimo) sunt, quæ propter se, & propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur. Si autem in his aliqua sunt, quæ aliquando serui Dei non modo non appetunt, sed etiam magnopere, in hac vita curare fugiunt: vt sunt (verbi gratia) pulchritudo corporis, atque voluptas, vtique non idcirco ea fugiunt, quod hæc naturaliter nolint; sed ne Deum in his, quoquo modo possint offendere.

C Nam si per ea nihil offensionis in Deum contrahi posse certè sentirent; vel se ab æternorum amore bonorum, impediri nõ pertimescerent; profectò iucundiùs in ipsis, quam in eorum contrarijs se deducerent.

Hæ sunt quatuordecim partes miseriæ.

Caput XLIX.

PArtes verò miseriæ quatuordecim, prælibatis beatitudinibus contrariæ, hæ sunt: Turpitudo ponderositas, imbecillitas, seruitus, infirmitas, anxietas, vitæ breuitas, insipientia, inimicitia, discordia, dedecus, impotentia, timor, tristitia. Notandum, quod sicut septem priores illius beatitudinis partes, ad corporis beatitudinem; septẽ posteriores, ad animæ pertinent beatudinem; Sic quoque septem priores huius miseriæ partes corporis, septemque vltimæ, miseriam perficiunt mentis. Quicunque ergo illas omnes beatitudinis partes habere poterit, perfectam corporis & animæ beatitudinem possidebit. Quemcunque verò has omnes miseriæ partes tolerare contigerit, summæ corporis & animæ miseriæ subiacebit. Verum in hac vita, nec vnam illius beatitudinis, & huius miseriæ partem, quisquam potest habere; nec rursus ex toto ea carere. In alia verò vita, aut perfectam habens beatitudinem, miseriæ nullatenus subiacebit: aut summæ subiacens miseriæ, omnino beatitudine carebit. Quod totum vt comprobare possimus, per singulas beatitudinis atque miseriæ partes curramus.

De pulchritudine & turpitudine.

Caput L.

D

PArs igitur prima beatitudinis, est pulchritudo; & miseriæ, per contrarium, turpitudo. Illam omnes habere, hac verò concupiscunt cætere. Verum hac neutram habere perfectam, vel neutra possunt carere. Quænam enim est illa speciositas hominis, quæ non sit multo minor pulchritudine flosculi? Quis enim vt lilium candet? Quisue, vt rosa, rubet? Quia tamen quantulamcumq; pulchritudinem habet, nec summæ turpitudini subiacet. Non ergo vel illam, vel istã perfectè habere, nec eis in hac vita potest omnino carere. In alia verò vita, perfectè alteram habebit, alteraque omnino carebit. Pulchritudo etenim bonum quoddam est, & quod naturaliter à cunctis haberi amatur. In illa siquidem vita, pulchritudo iustorum solis pulchritudini, qui septempliciter, quàm modò sit, splendidior erit, adæquabitur. Vnde scriptum est: *Fulgebunt iusti sicut sol, in conspectu Dei.* Amplius: Corpus Christi claritati solis præluceré, nescio quemquam posse ambigere. Huic autem similes, teste Apostolo, erimus, qui ait: *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* Hæc autem auctoritate comprobata, si quis etiam velit sibi ratione comprobari, credo nulli debere incredibile videri, iustos pulchritudinem solis in illa vita, vbi mortale hoc absorbebitur, tantummodo sortiri, cùm verè dicantur, & sint templum & sedes Dei; quod nusquam in diuina pagina de sole isto visibili inuenimus legi. Hac igitur tali & tanta pulchritudine iustus rutilabit. Si verò iniustus fuerit, cæno & omni cadauere fætidior erit, omnique fuligine turpior. Ibi ergò pulchritudinem perfectam, aut summam habebit turpitudinem.

Matth. 13.
Philip. 3.
1. Cor. 3.

A

De agilitate & ponderositate.

Caput LI.

SEcunda pars beatitudinis, est agilitas, miseriæ verò, è contrà, ponderositas. Has verò nec omnino habere, nec rursus his homo potest penitus hic carere. Nam quanta est hominis agilitas, quam minimus passerum superat? Qui tamen quoquo modo mouere se potest, nec summæ ponderositati subiacet. In futuro autem, aut perfectè agilis erit; aut sic ponderosus, vt se omnino mouere non possit. Sed in illa beata vita velocitas, quæ pulchritudine non minus amatur, tanta nos comitabitur, vt ipsis Angelis Dei æquè celeres simus futuri; qui à cælo ad terram, & è conuerso, dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas, vtrum sit in Angelis, si probari necesse esset (exempli gratia) dici posset, hominem mortali adhuc carne grauatum, mox à Iudæa in Chaldæam per Angelum delatum; indeque tradito prandio,
Matth. 22. quod deferebat, sine mora relatum. Ergo cum
1. Cor. 15. istis omnino par velocitas nobis erit, quibus, sicut promissa est, eorum æqualitas inerit. Apostolus etiam, qui corpora nostra, quantacunq; locorum intercapedine separata membratim fuerint, sine dispersa, in ictu oculi asserit resurrectura; satis innuit, quam velocitatem eadem corpora incorru-
Ibidem ptibilia sint habitura. *Corruptibile* quippe *hoc*, sicut ipse testatur, *induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem.* Huius quoque velocitatis exemplum, in radio solis licet intueri, qui statim orto sole in plaga Orientali, pertingit vsque ad vltimam plagæ Occidentalis, vt in eo perpendamus non esse impossibile, quod de nostra dicimus futura velocitate; præsertim, cum rebus ani-
B matis soleat inesse maior velocitas, quàm inanimatis. Huic etiam radio solis, simile exemplum velocitatis habemus in nobis. Radius quippe oculorũ, nostrorum, in subleuatione palpebratum, vsque ad cælum pertingit, & ictu earum, totus in semet ac integer redit. Amplius. Constat quidem animas sanctorum, quæ iam cælestia tenent, necdum plena felicitate frui, donec incorruptibilitate corporum suorum potiantur, quàm cùm adeptæ fuerint, non erit, quod amplius velint. Hæc itaque corpora, si eas à sua velocitate aliquatenus tardiores aut grauiores efficere deberent, nimirũ eorum potius consortium abhorrerent, quam appeterent. Igitur ea, quam diximus, velocitate dotabitur homo sanctus, cùm ad veram vitam fuerit translatus. Malus verò tanto pœnarum pondere premetur, vt nec pedem quidem, vel manus, vel aliquid sui corporis, possit mouere. Vnde & illud
Matth. 20. in Euangelio: *Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores.*

De fortitudine, & imbecillitate.

Caput LII.

TErtia pars beatitudinis, fortitudo dicitur; miseriæ verò, imbecillitas, quæ ei opponitur. Sed quæ est hominum fortitudo in hac vita, quorum plenam nauim Echinus in mari retentat? Quia tamen homo imbecillia quædam superare valet, nec omnino imbecillitati subiacet. Itaque, nec fortitudinem perfectam, nec summam hic habet imbecillitatem. Verùm præstabunt viribus, quicunque supernis meruerint ciuibus associari; intantùm, vt nullatenus illis quicquam obsistere valeat; vel si mouendo quid, aut euertendo voluerint à suo statu, quin illicò cedat. Nec in eo, quod dicimus, maiori laborabunt conatu, quàm nos modò in oculorũ nostrorum motu. Ne (quæso) similitudo illa angelorum, nostro excidat ab animo, quam habituri sumus in futuro: quatenus

C

si in hac fortitudine aut in his, quæ dicturi sumus exemplum non occurrit; vel ipsa, per quam Angelis adæquabimur, ad ea comprobanda prosit. Si igitur, in quibus Angelos valere constat, nostra nihilominus fortitudo valebit neminem, qui dubitet, puto existere, Angelos ea, quæ volunt, fungi fortitudine. Cùm igitur similes eis fuerimus, nunquam imbecilliores illis erimus. Sed fortassis quæret aliquis; Quid nobis tunc illa fortitudo præstabit, cum singulis tam conuenienter, vt conuenientius nequeant, vbique dispositis, nihil immutandum, nihil euertendum, nihil statuendum sit, in quo vires suas quis exercere possit? Qui hæc dicit, paucis nobiscum, quid in huiusmodi habeat vsus humanus, attendat: & videbit, quia non semper omnibus, quæ habemus, & quæ nos habere non parum gaudemus, actu vtimur. Sicut (verbi gratia) ipso visu potestate aliqua nonnullarum scientia rerum, & multis in hunc modum; sic & tunc de qua agitur fortitudine erit. Sola namque possessio eius nobis grata erit, & exultatio grandis; licet in actu nequaquam sit necessaria nobis, cunctis, vt dictum est, in suo statu conuenienter locatis. Hæc eadem quæstio, si aut de velocitate, aut de aliqua partium beatitudinis monetur, hac solutione, si non aptiorem lector inuenerit, soluatur. In futuro igitur, (vt iam prælibauimus, sic iustus fortis erit, vt etiam si velit terram commouere, possit: & sic è conuerso iniustus imbecillis, vt nec etiam vermes amouere queat ab oculis suis.

D

De libertate, & seruitute.

Caput LIII.

QVarta pars beatitudinis, libertas dicitur; miseriæ verò, seruitus. Liber est, qui cogi non potest ad ea, quæ nolit, nec prohiberi ab eo, quod velit. Sed quis in hac vita valeat esse, qui hanc possit libertatem habere? Quis non quotidie patitur, quod nollet? Quis valeat assequi omne, quod vellet? Cùm tamen non ad omnia homo, quæ non vult, cogitur; nec ab omnibus, quæ vult, prohibetur, nec omnino libertate priuatur, nec omnino seruituti subijcitur. In futuro autem, aut perfectam homo habebit libertatem, aut omnimodam inibit seruitutem. Sed (vt prædiximus) auctoritate Apostolica idipsum confirmauimus, Angelis enim consimiles erimus. Quicunque Angelis assimilabuntur, eorum quoque libertatem necessariò assequentur. Itaque sicut Angelis nihil obsistit, nec aliquid eos impedire potest, nec constringere, quin pro velle suo cuncta penetrent liberrimè; ita non erit aliquod obstaculum, quod nos retardet; nulla clausula, quæ nobis vllatenus obstet, non elementum, quod nobis ad velle nostrum parum omnino non extet. Amplius: Certè Dominicum corpus, cui corpo- 1. Cor. 15.
ra nostra configuranda Paulus testatur (vt iam suprà meminimus) clauso sepulchro à mortuis surrexit; ac demum ad discipulos obseratis ianuis Ioan. 20.
palpandus introiuit: nobisque in hoc futuræ libertatis grande documentum reliquit. In illa etenim vita, si bonus fuerit, nihil patietur, quod nolit; sed agere permittetur, quæcunque voluerit. Si verò fuerit malus, ad omnia, quæ noluerit cogetur; & ab omnibus, quæ voluerit, prohibebitur.

A

De sanitate, & infirmitate.

Caput LIV.

QVinta pars beatitudinis, est sanitas, miseriæ verò, infirmitas. Illa autem homo eb ortu suo carere, hanc autem incipit tollerare. Ex quo enim nascitur, prima vox eius, indicat, quod patiatur. Mox denique incipit esurire, sitire, lacessere, suis in pannis sordescere. Hinc cæcus vel surdus, mutus vel claudus, cardiacus vel scabiosus, leprosus, paralyticus, alioue morbo afficitur infirmus. Quia tamen eius infirmitas leniri quibusdam medicamentis potest, nec summæ infirmitati subiacet. Verùm in futuro, sic sanus erit, quod nullatenus infirmabitur, sed summa sanitate, perfruetur. De hac sanitate, quid melius dici poterit, quàm quod Psalmista canit? *Salus* (inquiens) *iustorum à Domino.* Quibus autem fuerit à Domino data vera sanitas, quæ surripere valebit infirmitas? Verùm de ista sanitate, quam in seculo futuro habebimus, quod exemplum afferre queam, vt quæ sit, intelligatur, non video. Quia nihil sanitatis, quod ei comparare possem; aut ego in me, aut aliquis sub mortali degens carne sensit in se. Hic etenim tunc nobis sani videmur, cùm in nobis nihil, quod doleat, sentimus. Fallimur tamen nonnunquam in hoc. Nam frequenter in aliqua parte corporis infirmamur: nec tamen hoc ipsum, nisi aut motu corporis, aut tactu aliquo, vllo pacto experimur. Ac de his, qui nec ita infirmantur, sed ex omni parte sibi sani esse videntur, quid dicemus, vt verum sint sani, aut non sint. probemus? Pone tibi quemlibet sanissimum corpore, & de sanitate illius sciscitare, sanus est suo indicio. Hic talis paulo durius tangatur, aut in aliqua sui corporis parte arctius constringatur, & statim videbis, quia clamabit, sine, lædis me, vexas me. Quid est hoc? Nonne prius se esse sanum dicebat, & nunc modicè tactus, ita dolenter succlamat? Iste ne tibi sanus videtur? Non puto. Nequaquam salus huiusmodi nobis dabitur, quorum salus à Domino futura esse promittitur. *Nam absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & iam non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque vllus dolor, quoniam priora transierunt; & non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus, dextera enim sua Deus teget eos, & brachio sancto suo defendet illos.* Quid itaque eis nocere valebit, quibus dextera Dei tegumentum erit? Qualis autem sit illa sanitas, certè scio me, nec meo, nec alicuius sensu vel experimento accepisse. Febrium verò, & diuersarum infirmitatum qualitates, si cuiusmodi sint, quis interrogaret, facile eas à me expositas forsitan intelligeret; tum quia illas in me, tum quia ab eis accepi, qui sciunt, qui eas experimento didecerunt in se. At quod nec sensu percepi, nec ab vllo qui percepit, vt dixi, accepi, non eodem modo. Credere tamen, & incunctanter (vt mea quidem fert opinio) astruere licet, sanitatem vitæ futuræ ita iugem & immutabilem ac inuiolatam fore; vt ineffabili quadam dulcedine suauitatis, totum hominem repleat; & omne, quod alicuius in se vicissitudinis, immutabilitatis, aut læsionis suspicionem prætendere queat, procul arceat atque repellat. Sic igitur iustus erit sanus. At verò quemlibet iniustum tanta ibi infirmitate scias infirmari, vt nullo postmodum medicamine queat medicari.

Psal. 36.

B

Apoc. 21.

C

De voluptate, & anxietate.

Caput LV.

SExta pars beatitudinis, est voluptas; miseriæ verò, anxietas. Illam homines appetunt, hanc verò refugiunt. Verùm, cùm eam in hac vita quærunt, non nisi per anxietatem inuenire possunt. Cumque ad id peruenerint, quod voluptatem putant, non nisi laborando eodem perfrui valent. Quo si etiam vsi fuerint immoderatius, rursus eis in anxietatem vertitur. Quia tamen in eo qualitercunque delectantur, nec omnimodam anxietatem patiuntur. Post hanc verò vitam, aut in omnimoda voluptate erunt, aut omninò replebuntur anxietate.

Similitudo ferri igniti.

Cap. LVI.

SIcut enim ferrum ignitum, quacunque sui parte continet ignem; sic in se boni voluptatem, mali verò sentient anxietatem. Hanc verò voluptatem, neminem in hac mortalitate viuentem esse puto, vel fuisse, qui eum, vt est, senserit, vel gustauerit, vt illius saporem vel habitudinem alijs declarare possit.

De duabus beatitudinibus, totidemque miserijs.

Caput LVII.

DIcamus tamen aliquid, ad hanc declarandam. Dicamus duas beatitudines, & item miserias esse duas, maiorem videlicet atque minorem. Maiorem, regnum Dei; minorem verò, in qua Adam fuerat primò positus, paradisi gaudium dicimus. Item maiorem miseriam, æternum ignem gehennæ, minorem autem, ærumnas fatemur vitæ præsentis; quas, dum viuimus, incessanter patimur. Beatitudinem quippe neutram, aliquando experti sumus. Quòd si saltem illam paruam beatitudinem, quam Adam in paradiso positus habuit, experti essemus: fortè per hanc illam maiorem, aliquo modo coniectando videre possemus. Sicut nunc in minori miseria nati, nutriti, & adulti, multa de maiori miseria, quotiens volumus, edicere, & explanere valemus. Itaque cùm voluptas, de qua agimus, constet esse vna portio summæ beatitudinis, quo illam modo explicemus, vt capiatur, non video. Nisi fortè agamus aliqua contraria similitudine magnæ miseriæ, quam ex minori coniectamus. Sit igitur ante oculos cordis positus (exempli causa) homo aliquis, qui tam in ipsis oculorum suorum pupillis, quàm & in singulis membris ferrum ignitum, & candens infixum habeat: ita vt nec medullæ, nec intestina, nec omnino quicquam in toto ipso sit, quod illius cruciatus immanitate careat, vel eam leuius quàm in oculis aliquatenus sentiat. Quid dicam, angustiatur? Quis hunc æstimet esse sanæ mentis inter ista? Eodem modo, sed penitus contraria consideratione, in illa futura vita, delectatio quædam ineffabilis bonos inebriabit, & inæstimabili dulcedine sui totos eos inenarrabili exundantia satiabit. Quid dixi totos? Oculi, aures, nares, os, manus, pedes, guttur, cor, iecur, pulmo, ossa, medullæ, extra etiam ipsa, & cuncta sigillatim singulaque membra eorum, in communi tam mirabili delectationis & dulcedinis sensu replebuntur, vt verè totus homo de torrente voluptatis Dei potetur, & ab vbertate domus eius inebrietur. Verùm è contrario, vt dictum est, credimus de iniusto.

D

A

De longæuitate, & vitæ breuitate.

Caput LVIII.

SEptima pars beatitudinis, est longæuitas; miseriæ verò, vitæ breuitas. Illa beatitudinem corporis, hæc autem miseriam perficit. Tunc enim primùm prædictas beatitudinis partes corpus habere potest, cùm eas diu retinere valet. Nam si eas omnes haberet, & statim moriendo amitteret, quid eas sibi habuisse prodesse? At longæuitatem habere perfectam non potest qui aliquando moriturus est. Quantumlibet enim viuat diutius, somnium sibi esse videtur, quod vixit, cùm moritur. Non ergo longæuitatem homo hic habet, vbi quandoque moriturus est. Qui tamen, quia mori citiùs posset, nec vitam omnino breuem hic habet: In futuro autem, aut longissimam, aut vitam habebit breuissimam. Si enim bene vixerit nunc, tunc viuet, quantum & Deus. Vnde scriptum est: *Iusti autem in perpetuum viuent.* Si verò malè vixerit, non nisi moriendo viuere tunc poterit. Nihil breuius illa vita, cui mors fuerit semper iuncta. Nunc autem notandum, quia septem prædictæ beatitudinis miseriæque partes, ad corpus pertinent; cæteræ vero, quæ sequuntur ad animam.

De sapientia & insipientia. Cap. LIX.

OCtaua itaque pars beatitudinis, ad animam pertinens, est sapientia; miseriæ verò, insipientia. Illam habere, hacque carere se homo æstimat, si quid agnouerit, quod alius nesciat. Sed quæ est eius sapientia, qui seipsum ignorat? Quis

B

enim perfectè agnoscere valeat, cuiusmodi res sit anima sua? Quis ue nouit, quale sit corpus eius interius, vel quale posterius, vel etiam exterius? Quia tamen, & se, & alia, quo quomodo cognoscere potest, non omnino insipiens est. Verum in futuro, aut perfectè sapiens aut omnino erit insipiens. Sapientia igitur, quam omnes in hac vita non inutiliter amant, tanta in futura vita bonis erit: vt eorum, quæ scire voluerint, nihil sit, quod ignorent. Bonus enim perfecta (quæ Deus est) sapientia replebitur, eamq; facie ad faciem intuebitur. Quam dum ita perspexerit, creaturæ totius naturam videbit; quæ in Deo melius, quam in seipsa consistit Tunc enim iusti cuncta scient, quæ Deus fecit scienda: tam ea quæ præterita sunt, quam ea quæ postmodum sunt futura. Ibi à singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur. Nec quemquam omnino latebit, qua patria, qua gente, qua stirpe, quis editus fuerit, vel quid etiam in vita sua fecerit.

Quod peccata singulorum singulis pateant.

Caput LX.

HIc fortassis aliquis ait: Quid est hoc? Peccata, quæ fecit, scient omnes? Ad hoc ea confessus sum. vt delerentur, & obliniscerentur, vt nulli amplius panderentur. Bene. Sed cum tu in illa gloria, ab omni criminum sorde purgatus, vultui Dei præsens astiteris, ingratus ne ei poteris esse pro tanta misericordia, quam tibi fecit, remissis illis & illis delictis? Non, inquies. Et vnde (inquam) gratias agens, si nihil eorum, vnde in re gratias illas debeas, in tua memoria habeas? Vt igitur in laudibus illius æternaliter iocunderis, semper de quanta miseria sis erutus, vt puto coram habebis. Cùm ergo singulorum conscientiæ singulis pateant, fateri audeo eo quoque peccata cunctis electorum patere, pro quorum curatione, tu Deo gratiosus existes assiduè; non ad tuam confusionem, sed ad magnam Dei misericordiam, eiusque glorificationem, tuamque congratulationem. Non enim tunc pro peccatis tuis, te maior angustia cordis premet, scelerumue magis pudebit; quàm aliquem olim magnis vulneribus sauciatum, iamque ex omni parte sanatum, aboliti languoris molestia præmit. Vel nunquid eorum, quæ in cunis positus infans egerat, nunc grandæuum pudet? Tunc quippe, cùm integra sanitas, perfecta mundiria, plena remissio, secura omnium offensionum impunitas tibi recto arriserit; recognitio vel recordatio peccatorum tuorum, in nullo tibi magis horrori esse vel confusioni valebit, quàm est modò beato Petro Apostolorum Principi, qui Christum negauit, abnegatio sua, beatæ Mariæ Magdalenæ peccata sua; & multis alijs multa, quæ sequuntur, iam donata crimina sua. Verùm, super hoc agnitis delictis tuis, velut in enormi ac fæda infirmitate tua; pietas, virtus sapientia medici, qui te sanauit, sublimiùs à cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur. Laus autem & magnificentia gloriæ Dei, tua; si bene aduertis, gloria est. Sed dices: Et quidem consentio, laudem Dei gloriam esse meam. Verùm, cum hinc inde tot & tanti, ad mei comparationem, innocentes prodeant, qui consideratis vitæ meæ obscænitatibus, me omnino, sicut æquum erit, horrori habendum iudicent. Quid dicam? Iustitia nempe suum, & suum iniustitia præmium exigit. In his (frater) nolo timeas, aliter enim erit, quàm existimas. Illum quidem quem tu tibi comparatum indicas innocentem, penitus non ibi reperies de te, quemadmodum putas sentientem. Namque videas ille, de

D

quo agis, planè intelligit, te, nequaquam se, sed Deum, quando peccasti; offendisse. Cùm ergo viderit Deum tibi debita funditus dimisisse, nec in cor ascendet, vt te inde aliquatenus iudicet. In hoc enim ipso Deum offendere se cognosceret, si te Deo per omnia reconciliatum pro his, quæ olim feceras, vllatenus contemnendum cogitaret. Magis autem gratiosus, ineffabilem Dei clementiam admirabitur, nec solùm in te, sed etiam in se. In te, quia te de tam profundo iniquitatis eripuit: In se, quia sola gratia eius, ne in idem profundum rueret, tenuit se. Laudando igitur, magnificabit in te, post gratiam Dei, vim, atque constantiam, quibus enitens voraginem tanti mali viriliter euasisti; Iuxta quam, & ipse considerabit, nisi à Deo adiutus fuisset, non ita forsitan iter iustitiæ tenuisset. Vides igitur quam nihil habet improperij vulgata cognitio peccati tui, immo quàm multum laudis & gratiarum, cognita remissio sui, generabit.

Altercatio inter hominem iustum, & Angelum.

Caput LXI.

IPsi etiam Angeli, si te societate sui, propter peccata tua, indignum vellent iudicare, haberes qualiter contra eos iure te posses defensare. Quonam inquis modo? Audi. Propone Angelum aliquem, quasi talia tibi improperantem. Tu homo de puluere factus; Tu puluis aliquando futurus, contra Deum te extulisti; contra præceptum eius, te in cœnum omnis peccati & immunditiæ tumidus deiecisti; & nunc nostri similis esse quæris, quos nunquam in aliquo contra voluntatem Dei contraisse cernis? Ad hæc ita respondeas: Si ego, vt dicis, de puluere factus sum,

certè

A certe non est mirum, si vento tentationis impulsus in sordes sum ego criminum lapsus. Verum agnita & credita misericordia Christi, spretis omnibus quæ illum nolle scire potui, in cunctis, quæ illum velle intellexi, memetipsum exercui. Vnde tribulationes & angustias, in fame, & siti, vigiliis verberibus, contumeliis aliisque modis innumeris, ad honorem eius sustinere non renui; & quæque mundana pro viribus meis nihili pendens, ipsius tantummodo solius gratiæ, per singula reconciliari studui. Vos autem, quid horum vnquam sui causa sustinuistis? Semper vos gloria semper iocunditas est comitata, semper vos tenuit dextera Dei, atque defendit ab impugnatione omnis peccati, ita vt nulla vobis surriperet macula eius. Itaque; si à voluntate ipsius non recessistis, illius donum est, à quo iugiter tenuistis. Sed quia hæc ratiocinatio illos tantummodo respicit, qui salutioni suæ vim fecerunt, & regnum cœlorum violenter rapuerunt: ideo alii, qui in illo sunt, sed alio modo intraturi, alia ratione puritatem Angelorum sibi sunt vendicaturi. Sed quæris: Quo? forsitan ista. Dicent ergo illis: Quod in regno Dei vestra querimus æqualitate beati, dono & gratiæ Iesu Christi Domini nostri id ascribimus. Qui ad hoc dignatus est homo fieri, pati, mori, vt nos ab omni delicto, in sanguine suo iustificatos, ipsius regni consortes efficeret. Vos igitur considerate, an sanguis Christi, qui pro nobis est effusus, queat nobis non esse perfecta causa salutis? Quid ad hæc Angeli, qui libenter, eo quod boni sunt, rationi veri acquiescere volunt, dicerent nisi, quæ dicta sunt, ratione moti & huiusmodi homines iure suam æqualitatem

B debere sortiri? Cum itaque Angeli atque homines, quos magis iudicaneras te innocentes, tibi consentiant, cum in cunctis pro veritate rationis honorem deferant, perpende, si vales, quam grata sit sapientia ista, qua tu, sicut ab hominibus, sic omnes à te cognoscentur in vita illa. Si autem fueris malus, verum etiam omnino sapientia priuatus, tantus vrgeberis doloribus, vt non solum insipiens, verum omnino fias & amens.

De amicitia, & inimicitia. Caput LXII.

Nona pars beatitudinis, est amicitia; miseriæ vero, inimicitia. Perfecta autem amicitia est, quæ in inimicitiam conuerti non potest. Sed quis habet amicitiam tantam etiam filius erga patrem? Quia tamen nullus habet hic amicitiam tantam, quæ conuerti non possit in inimicitiam; nec vllus omnino habet hic inimicitiam summam, aut amicitiam in futuro autem perfectam, aut inimicitiam quisque inueniet summam. Bonum etenim quemque sic Deus, omnesque alii diligunt boni, vt eum habere odio vltra non possint. Quantum namque quisquis seipsum, tantum & tam diu diliget alterum. Necenim video, quomodo aliter esse possit, presertim, cùm omnes vnum corpus Christi sint, & Christus, qui est ipsa pax, sit omnium caput. Nec minori sese affectu complectantur, quam membra vnius corporis sibi inuicem copulantur. Quantum putas abundans eris in dilectione, quando hoc tibi fuerit in possessione? Attamen ista transi, & contemplare ipsum, per quem hæc bona tibi peruenere: & percipies, quia ille plusquam tu teipsum, & quam omnes alii se, incomparabiliter amet te Et tu super teipsum, & super omnes alios, ineffabili quadam suauitate illum amabis. Malum autem quemque sic Deus, omnesque boni

habebunt odio, vt nec filius quidem pietatem habeat, de patre in pœnis conspecto. C

De concordia, & discordia. Caput LXIII.

Decima pars beatitudinis, est concordia; miseriæ vero, discordia. Concordiam homo tam raram hic habet, vt nec sibiipsi semper concordet. Sic enim corpus & animæ dissident sibi, vt quod vnum appetit alterum nolit. Verum quia non semper hæc faciunt, sed aliquando idem volunt, non in discordia, summa persistunt. In alia vero vita, vel in concordia, vel in summa persistent discordia. Corpus etenim & anima cuiusque sancti, imo concordiæ tantæ erunt omnes iusti, quantæ in præsenti sunt oculi nostri. Sicut enim oculus vnus verti non potest, quo non vertatur & alius, sed in eandem partem semper voluntur: sic etiam corpus & anima, vel socii eius illi sanctorum, nihil poterunt velle diuersum, sed eandem semper voluntatem habebunt. Corpus enim vnum erimus. Ecclesia vna erimus, sponsa Christi erimus, quicunque ibi erimus. Ipsa Dei voluntas non erit à tua diuersa, sed sicut tu, quod ille: ita & ille volet in cunctis, quod tu. Caput namque à suo corpore, quomodo discreparet?

Quod omnes iusti idem velint.
Caput LXIV.

Hic forsitan dices: Eia, si Deus & omnis ille beatorum cætus volent, quod ego: tunc & augmentum mei boni mecum volent, quod ego ibi non velle non potero. Ero itaque pro velle meo, de maioribus in cælo. Huic tuæ imbecillitati respondeo. Quia si etiam beato Petro, in gloria par esse volueris, eris. In gloria dico: quia vt Petrus sis in persona, velle non poteris. Namque si hoc velles, teipsum nihil esse velles, quod velle nequibis. Sed nec in gloria illi æquari, si meritis eius impar fueris, velle poteris; quia pulcherrimam illius corporis compositionem, quam in hoc conspiceres violari, plus omni commodo amabis. Nec etiam in humano corpore, vel pes loco aut officio manus; vel manus, pedes fungi exoptat; aut os vel nasus, vbi oculi sunt; aut oculi vbi os; aut nasus, relictis sedibus suis, cupiunt transferri; aut si transferrentur, conuenienter & sine iniuria non id paterentur. Eodem modo, in illa admirabili & glorificata dispositione, & æque disposita glorificatione beatæ Ciuitatis Dei; ita quisque, quod adeptus fuerit, amabit, vt statum suum, potiori gradu immutari non velit. Quare? Quia cuique satis erit sua fælicitas & beatitudo, sibi pro meritis suis misericorditer impertita. Amplius. Si bi, qui iam tūc in ipsius corporis vnitate locati fuerint, maiora, quā sint adepti, desiderarent, eo ipso miseri essent, quod nondum haberent, quod vellent. In quo enim alicui, quod cupit, deest, in eo miser sit, necesse est. Sed adsit ab illo regno omnis miseria. Aderit itaq; omnibus omnis sufficientia, quam perficiet in singul.s vnanimis & plena concordia. Mali vero in discordia tanta persistent, vt eorum corpus & anima semper dissideant. Nam & corpus animam odio habebit, eo quod male vnquam cogitauerit; & anima corpus eo quod male cogitata opere compleuerit pro quibus omnibus torquentur in pœnis. D

De honore & dedecore
Caput LXV.

Vndecima pars beatitudinis, honor dicitur: miseriæ vero, dedecus. Honorari homo ab omni-

A omnibus appetit, aut eorum verbis, aut factis. Verbis quidem, vt eum collaudent; factis autem, vt sibi eum preponant. Sed cùm honorem huiusmodì appetit, tale est, ac si vnus vermis quærat ab alijs laudari, eisque in regimine præponi. Hunc tamen honorem, licet nullus sit penè, nemo potest hìc ad plenum habere. Nullus enim vel Imperator laudatur à cunctis, vel omnibus alijs præponitur. Quia tamen nec vllus à cunctis hic blasphematur, vel alijs omnibus substernitur, nec omnino inhonoratur In futuro autem, aut honorabitur, aut è contra omnino inhonorabitur; qui honor cuiusmodi sit, breui sub exemplo consideremus.

De paupere in regnum adoptato.

Caput. LXVI.

ECce sit ante oculos nostros positus aliquis pauper, omni solatio destitutus, vlcerum, & aliarum infirmitatum fæditate corruptus, & omni, quo vel à frigoris asperitate defendatur, tegmine nudus. Hunc igitur talem, tali modo iacentem, & in nullo semet iuuare valentem; si Rex aliquis potentissimus transiens illum videret, & miseratus eius vlceribus mederi iuberet, curatumque suis regalibus ornamentis indutum, sibi præsentari præciperet & adductum in filium adoptaret; ac deinde præciperet, vt in regno suo filius suus à cunctis haberetur, atque in nullo, quod imperaret, à quoquam contradiceretur: hæredem suum, filijque sui proprij cohæredem constitueret, & eum suo nomine vocari vellet, nonne diceres hunc magnificè & inopinatè honoratum? Et certè Deus nobis hæc omnia faciet. Nati enim de
B putredine carnis replemur multis miserijs, in quibus miserijs constitutos, & omni solatio destitutos, omniumque infirmitatum passionibus obnoxios, ac peccatorum & corruptibilitatis vlceribus plenos; sola misericordia ductus accipiet, & curabit nos, & sanitati restitutos, ornamentis perfectæ iustitiæ & incorruptibilitatis ornabit; adductosque in filios suos sibi adoptabit, regni sui consortes efficiet, & hæredes; filioque suo vnigenito, sibi per omnia æquali & coomnipotenti, concorporales statuet, & cohæredes; omnique creaturæ iubebit, vt in omni, quod vulemus, nobis obediat: vocatosque nos nomine suo, Deos faciet. Ipse enim dicit: *Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes*: Sed ipse Deus deificans est, tu verò
Psalm. 138. Deus deificatus. At fortasse ais: Hæc ratio tua, in illis quidem magnis Apostolis, seu martyribus potest existere rata, in me autem (qui vtinam inter illos vel minimus esse merear) non intelligo quonam pacto constare queat. Ad hoc intende (quæso) & intellige quia nullum iustorum ab ista deitate excepit Deus, vbi ait: *Dij estis, & filij excelsi omnes.*
Ibidem.

Similitudo inter Deum, & ignem.

Caput. LXVII.

VErùm, vt dicta melius eluceant considera sub exemplo naturam ignis, & naturam rerum ignitarum: si forte ibi aliquatenus queas imaginari, qualiter illi summæ maiestati, pro modulo tuo, possis participando deificari. Ecce ignis vnus est, & in sua natura calidus. In hunc ignem pone lignum, plumbum, & ferrum, simul Itaque, cum lignum fuerit in carbones conuersum, & plumbum liquefactum: ita vt in carbonibus nihil nisi ignis appareat, & plumbo nihil caloris addi queat; necdum tamen poterunt ferro in calore coæquari, quod nondum fortasse penitus incanduit igni. Licet igitur aliud aliò magis in calore profecerit, singulum tamen seruata natura sua, vsitato loquutionis modo; quia quod ignitum est, per se dicitur ignis. Sic erit in illa beata supernorum ciuium societate, de qua loquitur. Nam quemadmodum hi qui summæ deitati sunt propinquiores, & ob hoc alijs præstantiores. Dij dicentur; ita & qui illis sunt inferiores, (quoniam vna & eadem, qua & ipsi, summæ deitati pro sua capacitate participant) simili nomine Deos dicendos necesse est. Talis honor, vt prælibauimus, iustis pro modo meritorum exhibebitur. Quisquis verò malus sit, è contra sic exhonorabitur; vt in omni fętore deiectus, vermium etiam dominio subijcietur. C

De potentia, & impotentia.

Caput. LXVIII.

DVodecima pars beatitudinis, est potentia, miseriæ verò, impotentia. Veram ille potentiam obtinet, qui, quæcunque voluerit, facere potest. Quod quia nullus hic valet facere, nec veram hic potentiam potest habere. Quia tamen quandoque, quod vult, facere potest, nec omnino impotentiæ subiacet. Verum in futuro, aut verè præpotens, aut omnino semperque impotens erit. Bonus autem quicquid voluerit, facere poterit; quoniam ipsum omnipotentem, in omnibus suæ voluntati concordantem habebit. Malus verò nihil, quod velit, agere quibit. Quando ergo, cum tanto honore, & cum cæteris prætaxatis, hanc adeptus fueris omnipotentiam, non video, qua ratione possis cupere ampliorem. Igitur, dum possessione harum beatitudinum, quas digessimus, felix fueris, nonne sufficiens tibi videberis? Et maximè inquis. Age igitur. Si in omnibus istis vel D vna die, sicut exposita sunt, securus viueres, gauderes sine dubio. Si autem mense, vel vno anno lætificaueris, si toto tempore vitæ tuæ, quid faceres? Nec dici quidem potest, vt autumo, lætitiæ modus. Darem precium vtrique libens quicquid haberem; & memetipsum insuper, si sic, & non aliter, ea adipisci valerem. Si verò adhuc omnino securus existeres, quòd ea, dum viueres, nullo euentu amitteres, omitto dicere, vtrum cogitare possis an non, quid exultationis tibi deesset.

De securitate, & timore.

Caput. LXIX.

TErtiam decimam beatitudinis partem, accipe securitatem: miseriæ verò, timorem. Hæc alias siquidem omnes beatitudinis partes confirmat; nec haberi possunt firmiter atque perfectè, sine illa. Verùm in hac vita, nihil quis potest habere, vnde securus valeat esse. Sub eodem enim momento, pauper ex diuite, mortuus ex viuo, potest existere. Ergo nec alias beatitudinis partes, nec securitatem perfectam hic habet. Quia tamen non semper patitur, quod timet: sed quandoque effugere potest, nec summum timorem hic habet. In futuro autem, aut securitatem perfectam, aut è contra summum habebit timorem. Bonus autem quicquid voluerit, habebit, & nihil ex eo, se amissurum timebit,

Quod nullus amittat bona, semel adepta.

Caput. LXX.

DIco enim, quod si ea perditurus est, aut ipse volet ea perdere sua spōte aut Deus volet ei volēti illa auferre, aut aliquis alius Deo fortior superueniens, ea tollet ab illo, Deo & ipso non volēte. Sed certè nec ipse abiecto tanto bono in miserias, quas se euasisse gratiosus exultabit, recidere volet,

A let. Nec Deus, qui illud tam larga & clementi bonitate donauit, id ea aliquando auferre volet. Nec vllus etiam fortior Deo superueniet, qui, Deo ipsum protegente, hoc isti inuito, aliquatenus tollet. Malus verò, & semper tormenta, quæ patietur, pauebit, & nunquam ex eis euadere poterit.

De gaudio & tristitia. *Capit* LXXI.

QVartadecima beatitudinis pars, gaudiũ, miseriæ verò, tristitia est. Gaudiom perfectum solus ille potest habere, qui prædictas omnes beatitudinis partes potest obtinere. Quarum quia vllam nemo hic habere potest, patet, quia nec gaudium summum bic retinere valet: Sic & ille solus verè tristitiam patitur summam, quem prædictæ omnes miseriæ partes omnino coarctant. Verum, quia nullus ex toto hic eas patitur, liquet: quia nec etiam summa tristitia hic habetur: In seculo autem futuro, aut lætitia, aut tristitia quisque replebitur summa. Bonus enim quisq; omnino tunc poterit gaudere, quia prædictas omnes beatitudinis partes obtioebit perfectè. Quid ergo beatius isto? Quo tunc replebitur iustus gaudio? Adboc tamẽ ad cumulum beatitudinis suæ aliud habebit, vnde magis possit gaudere; quia enim quisque, sicut se, alterum amabit. Patet: quia sic de illius felicitate, vt de sua gaudebit. O quot igitur, & quanta gaodia quisq; obtinebit, qui de tot & tantis beatitudinib. sanctorum iubilabit? Quòd si tantùm de alijs, quos vt se diliget, gaudebit, quantũ de Deo, quem supra se diliget, exultabit? Gaudium enim erit ei intus & extra; gaudiũ sursum atq; deorsum: gaudiũ circum circa, vbiq; gaudiũ plenũ. Malos verò è contra tristitia replebitur summa; quia omnes miseriæ partes quibus nihilominus se circumseptum sentiet, mentaliter sine fine pati-tur, & indesinenter. B

De cupiditate mundani honoris. *Caput* LXXII.

SIC aguntilli, qui mundi hoius hvnores appetunt, quomodo pueri, qui sequũtur papiliones. Papiliones enim cùm volant, tramitem rectũ nunquam tenẽt, sed huc illucq; se agitant, cùmq; alicubi residere videantur, nec ibi diu morãtur. Hos autem cùm pueri capere volunt, citò post eos currere satagunt; & quia non ad suos pedes, sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueam cadũt, seq; immaniter lædũt. Plerumq; vero, cùm eos vident alicubi insedisse. incedunt suauiter & cautè, vt eos valeant comprehendere. Quod dum faciũt, manibusquoq; plaudunt, & ad inuicem leui voce dicunt: Ecce iam eos habebimus. Sed cùm propius accedentes, aos apprehendere tentant, papiliones auolant. Si quando verò eos apprehenderint: exultãt de nihilo, quasi magnum quid foerint adepti. Similiter aũt faciũt, qui mundi huius honores appetũt. Honores enim buius mondi, nunquam certã tenẽt viam: sed incertis diuerticulis, de vno ad aliũ transuolant. Cùmq; sub alicuius substiterint potestate, non ibi diu possunt remanere. Hos ergo dũ stulti homines assequi cupiũt, festinant post eos, quibuscunq; modis possunt. Et quia nõ considerant, quo eos modo assequantur, sed vt quoquo modo adipiscantur, sępius in grauia crimina decidũt, quib' suas animas vehementer lędũt. Aliquãdo verò, cũ viderint eos alicubi quasi paratos sibi esse accẽdũt, illuc latẽter, & multũ callidè, vt quasi nullo sciẽte valeãt eos obtinere: quo dũ appropiãt, vehemẽter gaudẽt, & exultãt. Sed cũ propius accesserint, eosque se posse iam apprehẽdere putauerint, honores de manib' eorũ se excutiũt, & aliqua de causa ad alios aliquos se trãsferũt. Quos si quandoq; adepti fuerint, gratulãtur, quasi aliquẽ verum honorẽ fuerint assequuti, cũ ad veri honoris culmẽ peruenire non possint, si nõ hos, cùm suorum satisfactione commissorum, reliquerint. C

Similitudo inter Deum, & aliquem Dominum. *Caput* LXXIII.

ITa inter Deum & homines agitur, quomodò inter Dominũ aliquem & seruos illius, qui vulgo naturales vocantur. Si enim Dominus naturali seruo aliquid iusserit, & seruus Domino libẽter obedierit, agit seruus, quod debet, & quod Domino placet. Si aũt Domini sui sui præceptis restiterit gratiã ipsius statim amittit. Quam si voluerit recuperare, ac deinceps Domino suo fideliter seruire, sicut prius debuerat naturaliter fecisse. si ei Domin' tũc iusserit, iurat, quod eius obediet præceptis, eiq; fidelius seruiet, quãdiu vixerit. Quo facto, Dominus ei cõdonat, quod deliquit, & si ita Domino placuerit, aliquid proprietatis, vnde viuat, habere cõcedit. Verũ aliquãto tẽporis transacto, seruus paulatim incipit, quę iurauerat, obliuisci, & ab amore Domini sui tepescit. Et quia ea, quæ Dominus iubet, sibi dura vidẽtur, prius quędã, postmodũ plura transgreditur, donec in omnibus penè periurus habeatur. Sicq; rursus Domini sui gratiam perdit, quam prius recuperauerat sponsione correctionis. Quid ergo amplius faciet? Quid aliud promittere potest? Naturale ius corrupit, iusiurandũ violauit. Est tamen aliud quod adhuc faciendũ inuenit seruus. Licẽtia enim Domini sui, aliquid detinuerat proprietatis, vnde se potest, vt antea, reconciliare. Postquã ergo se errasse cognoscit, ad Dominũ suũ redit, eũ orans huiusmodi verbis. Domine (inquit) cõfiteor meã iniquitatẽ, quia quod tibi naturaliter debuerã, quodq; postmodũ iureiurãdo promiserã totũ ad meam transgressus sum miseriam. Sed adhuc indulge, si placet, quicquid deliqui: & ego tibi reddam, quicquid proprietatis per tuam licentiam hactenus detinui. Me aũt ipsum ita in tuo seruito astringam, quod meam ex toto voluntatem dimittã, tuam verò, inquãtum potero, faciam. Et vt eã semper valęam implere, ponã me in illorum subiectione, qai me illam sciant & velint docere: & admonendo, corripiendo, castigando, faciaot custodire. D De quibus omnibus faciam tibi iusiurandũ, si mihi indulseris quicquid hactenus deliqui. Tũc Dominus: Et ego adhuc (inquit) indulgeo tibi omnia, quę petis, si tu omnia feceris, quæ promittis. Sed hoc scias, quia nisi hãc cõuentionẽ custodieris, vel si eam in caso aliqoo violaoeris, nisi ad eandẽ pœnitentiã redieris, per aliã conuentionẽ me placare nõ poteris Eodem itaq; modo inter Deũ & homines agitur. Deus enim primo homini qniddã præcepit, cui si ille obedisset, profecto fecisset, quod facere debuisset, & quod Deo placuisset. Sed quia illius pręceptũ pręterijt, gratiã eius statim perdidit. Hanc ergo si voluerit homo recuperare, sicut Deus iubet, iutat in baptismate, quod audiuimus illũ seruum iurasse. Sed quia & hoc ipsum sępius transgreditur, relictis omnibus cum propria voluntate, monachus efficitur. Aut ergo monachus saluabitur aut aliter damnabitur.

Similitudo inter diabolum, & improbum placitatorem. *Caput* LXXIV.

VErũ sciendũ est, quia sic placitat diabolus cõtra hominẽ, quomodo improbus placitator cõtra aliũ aliquem. Improbus enim placitator, licet nõ habeat iustũ, tamen propter improbitatẽ soam veniens ad placitũ, hoc quod est iniustum, iustum; & quod est iustum, vult ostendere iniustum. Sed cũ eum alioqis iurisperitus audit, & quia non rectam habeat causam, agnoscit; iudicat esse iniustum, quod ille dicebat iustum, & esse iustum, quod ille asserebat iniustum. Sicque ille con-

A uictus à placito discedit dolens, quod aliquid facere non poterit. Sed aliquanto tempore transacto, postquam hoc iudicium putat obliuioni esse traditum, rursus suam incipit causam, dicens sibi fieri iniuriam, Quod si aliquis sibi dixerit, hoc iam esse definitum, dicit non rectè esse iudicatum. Sed ille, qui semel iam vicit, non attendit ad ea, quę dicit, sed tãtùm dicit Quod semel est bene definitũ, non esse iterum incipiendum. Sic enim sine labore ab inimico suo se liberare poterit. Semper autem diabolus placitat contra hominem: locus aũt placiti huius est cor hominis alicuius. Ad hunc itaque locum diabolus venit ad placitum. Et licet sciat quod rectum non habeat; tamen ibi asserit verum esse, quod falsum est, & è contra. Ibi namque dicit cogitationem, quam immittit, veram esse, scilicet, quod homo debeat mundum diligere, diuitias & honores appetere, desideria carnis adimplere, hæc & his similia facere: quod quidem falsum est. Ex alia verò parte dicit esse falsum, quòd homo debeat mundum relinquere, diuitias & honores contemnere, desideria carnis abscindere, eleemosynis peccata sua redimere, monachatum demum accipere, hæc & alia multa facere: quod totum verum probatur esse. Sed cùm aliquis, qui inter rectos & non rectos cogitatus scit discernere, audit diabolum in corde suo hæc dicere, iudicat iniustum esse cogitatum, quem ille esse iustum dicebat, & esse iustum, quem ille iniustum esse affirmabat. Et hoc iudicio facto, abijcit iniustum, & sequitur iustum: contemnensq; mundum, accipit monachatum. Sicque diabolus conuictus, à cordis placito recedit: cõtristaturq;, quia vincere nõ potuit. Sed postquam sperat diabolus, quia homo oblitus fuerit, quod antea sic iudicauerat, putans eum in aliqua parte posse inuenire immunitum, ad eundem locũ cordis reuer-

B titur, renouatoq; placito, quasi non rectè definito, conqueritur. Quòd si ille pro certo cognouerit, quia rectum iudicauit in eo, quod sæculum relinquendum esse censuit; diabolus statim non esse rectum respondet; vt eũ tam citò vel ita omnino desereret: adhuc posse sibijpsi, remanẽdo in sęculo, indulgere, pauperibus, vel suis ad eum respiciẽtibus, subuenire. Sed ille, qui semel mundum, ipsumque diabolum rectè superauit, non curat ea, quæ fraudulenter ei dicit, sed firmum tenet. Quia quod semel iustè est stabilitum, nõ esse denuo destruẽdum. Et quod deniq; rectè definiuit relinquendum, nõ esse iterum appetendum. Sic enim facilè, Deo subueniente, diabolum poterit superare.

Similitudo inter Deum, & aliquem Regem.

Caput LXXV.

DEus ipse sic inimicitias exercet aduersus diabolum, quomodo Rex quidam cõtra principem quendam inimicum suum. Hic aũt Rex, habet in regno suo villam admodum amplam.

De regno, & villa, & castello, & Dongeone.

Caput LXXVI.

Dongeonẽ vocat arcem Est enim gallica dictio (dongeon) arcem significans: ad quã, veluti ad locũ tutiorẽ, aut ciues aut milites sese recipiunt.

IN villa verò Rex habet castellum quoddam, supra castellum autem vnum dongeonem. In villa, quædam domus sunt validæ, plures inualidę. In castello autem firmitas est tanta, vt si quis illuc cõfugerit, nisi inde redierit, ab aliquo lædi non possit. Tanta verò securitas est in dongeone, vt si quis illuc semel poterit ascendere, nunquam eum inde libeat redire. Hæc aũt omnia, ille Rex habet in potestate sua. Inimicus verò eius est ita fortis, vt quicquid extra villã inuenit, sine vllo obstaculo cõprehẽsum abducit. In ipsam quoq; villá sæpius intrat, & domos, quas inuenit inualidas, violat, eosq;, qui C inhabitant, captiuos cum suis asportat. Illas verò, quas firmas inuenit, postquam eas irrumpere nequit, ad extremum inuitus dimittit. In castellum quoq; non potest ascendere, nec illuc confugientibus quicquam mali facere, nisi redierint ad præliũ villę. Sed si amore suorum parẽtum redierint, quia eos audiunt occidi, & malè tractari; & per foramẽ vel fenestram curiosè respexerint, tũc eos facilè occidere, aut vulnerare poterit. Quapropter necesse est eis, vt nunquam ad clamorem parentum attendant, nec ad bellum reuertantur, aut respiciant: sed semper, vt cęperunt, fugiant, donec ad summitatẽ dongionis peruenerint. Postquam enim illuc peruenerint, erunt omnino securi. Itaq; Rex ille Deus est, qui cum diabolo bellum habet. Hic in suo regno habet Christianismum, in Christianismo verò monachatũ; supra monachatum; conuersationem tantummodo Angelorum. In Christianismo, quidam in virtutibus sunt validi, plures verò inualidi. In monachatu autem firmitas est tanta, vt si quis illuc confugiens, monachus effectus fuerit; nisi inde pœnitendo redierit, à diabolo lædi non possit. In Angelorum verò conuersatione, gaudium est securitatis tantæ, vt quisquis illuc ascenderit, nolit inde vnquam redire. Hæc autem omnia, Rex idem Deus habet in potestate sua. Inimicus verò eius, id est, diabolus, tantæ potestatis est, quod omnes Iudęos atq; paganos, quos extra Christianismum reperit, nullo obsistẽte rapit, & in infernum, demergit. In ipsum quoq; Christianismum sæpius intrat; & eos, quos debiles inuenit, tentando violat; animas quoq; corporibus inhabitantes, captiuas asportat. Illos verò, qui fortes sunt, & bene muniti, postquã eos superare nequit, tandem, licet tristis, dimittit. In monachatum quoq; non valet irrumpere; nec his, qui monachi effecti sunt, quicquam facere mali; nisi ad seculum redierint corpore, vel aliqua parentum affectione. D

Similitudo inter monachum, & potionem, & Abbatem, & medicum.

Cap. LXXVII.

ATtendant non itij; quia sic agit, qui monachatus accipit difficultatem, quomodo infirmus, qui grauem accipit potionem. Plerumq; etenim contingit, vt qui aliquam patitur infirmitatem corporis, potionem quærat, qua ab illa infirmitate curari valeat. Cùm enim medicus ei dicit, vt illam vel illam potionem accipiat, & sic sanari poterit, emit eam, vel gratis accipit datam. Sed cùm potio fortis, eius viscera rimatur, membra omnia percurrit, malos humores contrahit; vires tollit, corpus dissoluit, terræ infirmum prosternit, desiderium maximum bibendi in eo accẽdit, vel dormiendi, vel foras ad ventum exeundi; eique medicus interdicit, comminans quia morietur, si hęc fecerit. Heu me infirmus, inquit, cur potionem hanc accepi? Malè mihi prius erat, & modo est peius. Heu quanto meo malo illos vidi, qui hoc consilium mihi dederunt; nec mihi, quia hoc & hoc me oporteret pati, prædixerunt. Si enim hoc sciuissem, nunquam potionem accepissem. Sic & sic iste conqueritur, dum potione coarctatur. Cùm verò mali humores defluere cæperint, totumq; corpus paulatim leuiari, gaudet & exultat; quia talem potionẽ accepit, per quam ad pristinam sanitatem redire se sentit, & homines qui hoc consilium ei dederunt benedicit. Similiter verò multotiens accidit, vt aliquis, qui animæ suæ infirmitatem considerat, medicinam inde spiritualem quærat. Qua ab illa vitiorum suorum infirmi-

tate

A tate mundari valeat. Cùmque ei aliquis spiritualis homo dicit, quod per monachatum posset saluari, dat quicquid habet, vt in monasterio aliquo suscipiatur, vel ei gratis aliquando conceditur, & suscipitur. Sed cùm ordinis difficultas cogit eum vigilare, dum vellet dormire, esurire, dum vellet edere: sitire, dum vellet bibere, tacere, dũ vellet loqui; legere vel cãtare, dum vellet quiescere, sedere, cùm vellet stare vel ambulare: aut stare vel ambulare, cùm vellet sedere: iniurias sustinere multas, propriam voluntatem ex toto deserere: Me miserum, inquit, hunc habitum quare suscepi? Anteà malè agebam, sed modo peius ago; quia tot & tanta, quæ mihi iubentur, adimplere non valeo; & vix nisi inuitus, aliquid boni perficere valeo. Quid igitur? Væ mihi, væ mihi. Vt quid his credidi, qui mihi hoc consuluerunt? Putabam, quod omnes isti homines essent sancti. Hæc & his similia nouitius dicit, dum ordo illi in principio videtur grauis. Sed postquam sentit, & secum considerat, quia hęc vnanimiter patiendo, sic omnia sua posse aboleri peccata, sicq; sanitatem animæ citius recuperare; totum, quod antea graue videbatur, paulatim leue efficitur, & quasi iam nihil malè habens, lætari incipit, Deo gratias agit, quia monachatum suscipere meruerit, & omnes, qui tale consilium sibi dederunt, benedicit.

Contentio inter conuersos monachos, & nutritos.
Caput LXXVIII.

VErùm, quia de conuersis & nutritis congregatur ordo monachorum, dicendũ est, quod solet esse contentio quædam inter nutritos monachos & cõuersos. Attendunt enim nutriti se nulla B crimina commisisse, nec se in sęculi sordibus coinquinasse, sed quia mundã ab infantia vitam duxerunt, & in Dei seruitio semper laborauerunt: Illos verò è contrario vixisse cõsiderant, & ideo merito inferiores esse iudicant. At contra, cõuersi, quia scientiam exteriorum habent, & res monasterij sapiẽter tractant, nutritis ipsis necessaria inueniunt, ordinem quoq; suũ feruentius plerumq; custodiũt: Illos verò parum in his valere considerant, ideo se meliores illis æstimant; sicq; alijs alij se præferunt, dum non suam, sed aliorum infirmitatẽ attendũt. Sed si verè monachi essent, sic esset inter eos, quomodo inter Angelos in cœlis, & homines sanctos. Angeli enim sunt quasi nutriti, sancti verò homines quasi cõuersi. Sed nec Angeli sanctos despiciunt, quia tentationib. aliquando victi sunt, nec sancti Angelos, quia nullã, quam vincerent, passi sunt tentationẽ. Si enim Michael diceret Petro: Tu Dominũ negasti, posset Petrus respondere. Verũ quidem est, quod dicis, sed tu pro Domino nunquam vel vnum colaphũ sustinuisti. Quod omnino non faciunt, sed ita existunt cõcordes, ac si omnes essẽt Angeli, vel homines. Sic ergo sunt isti, ac si nutriti sint omnes, aut conuersi.

Similitudo inter monachos, & Angelos & Deum.
Caput LXXIX.

SIc est inter monachorum congregationẽ in terris, & congregationẽ Angelorum in cęlis, quomodo inter eos, qui sunt adhuc exterius in cella nouitiorum: & illos qui iam sunt interius in congregatione monachorum, qui vt præualeant, in omnibus se perfectè custodiunt. Hos enim Abbas per semetipsum iam omnia docuit, quæ vult eos obseruare, illis verò magistros ex istis pręponit, qui eos doceant, quæ debeant custodire. Isti iam probati sunt in omni humilitate, & obedientia, & patientia, & obseruatione omnium, quæ ordo exposcit. C Illi verò adhuc probandi sunt, vtrum velint esse humiles, obedientes, patientes, & obseruare omnia, quæ ordo requirit. Vnumquemque ergo illorum is qui eis magister deputatus est, probat, & arguendo, & increpando Plerumque etiam flagellãdo tentat, an aptus ad recipiendum in congregatione aliorum existat. Quem si viderit cuncta patienter sustinere, & aliorum consortio per omnia dignum esse, venit ad Abbatem nuntians ei coram omni congregatione: Domine, (inquit) nouitius ille, quem mihi commisisti, ita perfectè se habet omnibus modis, quod iam est dignus inter nos esse, si iubetis. Quibus auditis, Abbas, aut eum recipit, communi consilio fratrum, aut adhuc dimittit, ad exemplum aliorum nouitiorum. Sicq; de isto nouitio condignè agitur, qui seruorum Dei consortio iam dignus habetur. Illum autem nouitium, quem magister suus viderit inobedientem, impatientem, superbum, susceptione indignum; postquã eum diu tollerauerit, multisque modis emendare tentauerit: tandem si nihil proficere potest, venit ad Abbatem, & talia ei refert: Domine, inquit, nouitius ille, quem habui, in custodia, vt eũ docerem, quomodo posset esse dignus conuersatione nostra, ita peruersè se habet in omnibus, quæ agit, vt nec inter reliquos nouitios dignus sit conuersari. Prouidere itaq; vobis conuenit, quid potius de eo faciendũ sit. Ad hoc ille respondens, magistrũ hortatur, vt eum adhuc omnibus modis emẽdare conetur, dicens melius esse illũ inter reliquos tollerare, quàm dimittere ad sęculũ reuerti. Sicq; nouitius ille, nec in congregatione recipitur, nec à cella nouitiorũ expellitur. Similiter ergo est considerandũ per omnia inter Deum, & Angelos, & monachos, quomodo inter illum Abbatem, & magistrum, atque nouitios monachos.

Similitudo inter Deum, & aliquem Imperatorem
Caput LXXX.

B VIdendum est, sic esse inter Deum, & homines & Angelos, quomodo inter Imperatorẽ terrenum, & sibi obsequentes. Tria quippe sunt genera hominum, quę terreno Imperatori seruiunt. Alij enim seruiũt ei pro terris, quas habent, nihil aliud quærentes, nisi quod tenent. Alij, qui terras recuperare volunt, quas eorum parentes aliqua sua culpa perdiderunt. Alij verò pro soliditatis tãtùm. Illos itaq; Dominus honestius tractat, qui nihil vnquam deliquerunt, nec aliud, quàm quòd habent, quærũt. Hi radicati sunt, & fundati, nec euelli formidãt, dum se in voluntate Domini sui conseruãt: Illos verò, quorũ parentes sibi peccauerũt, quique pro illorum hereditate sibi seruiũt, aliquãdo vilius tractat, modisq; diuersis tẽtat, videlicet cõuitiando, comminando, quædã grauia iubendo, quandoque etiam flagellando. Qui si hæc omnia humiliter sustinuerint, & Domini sui misericordiam patienter expectauerint, tandem eis Dominus hæreditatem patrum suorum reddit Si verò noluerint hęc tollerare, nec suam valent hæreditatẽ recuperare, nec aliud vult eis Dominus dare. Illi autem, qui nihil aliud quærunt, quàm solidatas, & vt bene pascantur, tamdiu Imperatori obsequuntur, quamdiu hæc eis largitur: Quæ si eis abundanter donauerit, laudant eũ, & dicunt: Verè Domino tali seruiẽdũ est, quia talia seruientib. sibi confert. Si verò hęc illis dare destiterit, statim recedũt ipso vituperato, & incipiũt seruire ipsius inimico. Tria igitur hæc sunt genera hominum, alicui terreno Imperatori militantium. Similiter autem tria sunt genera eorum, qui superno regi deseruiũt. Primũ genus sunt Angeli, qui æterna beatitudine stabiles, sibi

A sibi sine omni intermissione sunt seruientes. Aliud verò homines boni sunt, qui inquantum, possunt, suæ voluntati obediunt: sicque ad regnum cœlorum patris sui Adæ culpa perditum, hæreditario iure peruenire contendunt. Tertium autem hi, qui tantum pro terrenis seruiunt commodis, quasi milites stipendiarij. Sic ergo per omnia est, considerandum inter hæc tria genera & Deum, quomodo inter alia tria supradicta, & Imperatoré suum.

Quòd monacho prosit, si aliquod bonum inuitus faciat.

Caput LXXXI.

Contingit aliquando quempiam sic abundare humoribus malis, vt nisi secetur, aliter sanari non possit. Vt ergo ab eis possit ex toto mundari, sponte sua prius se facit ligari: rogans etiam eos, qui eum secturi sunt, vt non eũ dimittant, quicquid ipse dicat, donec eum perfectè secuerint. Cũ ergo putredinem pungere cœperint, & resecare, clamat, & dicit, se prius nihil mali habere; comminaturque eos, nisi eum dimiserint, occidere. Sed illi, qui eum hoc dicere propter dolorem sciũt, non verba illius attendunt, sed vt cœperant, putrediné perfectè abscindunt. Cùm autem ad plenũ mundatus melius habuerit, eisdem, quos antea minabatur occidere, gratias agit, quod non eum ad voluntatem suam dimiserint. Quid ergo? Nunquid non ideo prodest ei sectio, quia eam tollerauit inuitus, cùm ad eam tollerandam se fecit ligari voluntarius: Prodest reuera; quia per eam abscissa est infirmitas, & reparata est sanitas. Similiter autem plerumque contingit, vt aliquis redundet vitijs, & intelligat, quod aliter saluari non valeat, nisi à se ferro districtioris pœnitentiæ fuerint resecata. Vt ergo inde purgari perfectè queat, alicui in mona-

B sterio sponte sua se alligat. Professionem etenim faciens, ibi stabilitatem, morumque suorum conuersionem promittit, seque intra monasterij claustra eo tenore recludit, vt medici spirituales, videlicet sui pastores, qui eum corrigere debent, quicquid ipse postea dicat, non eum dimittant: sed eius vitia resecent & emendent. At plerumque cùm eum cœperint ad meliora stimulare, & eius vitia corripiendo resecare, recalcitrat atque irascitur: dicens se non esse culpabilem, vnde reprehenditur: ipsosque, qui eum arguunt, aliquando etiam perimere minatur. Hi verò, qui hoc eum proferre propter ordinis districtionem cognoscunt, non eum ideo dimittunt; sed ab eo districtè stultitiam, vt prȩualent, nunc hoc nunc illo modo abscindunt. Cùm itaque fuerit emẽdatus à vitijs, & mitior factus, ad se reuersus eisdem gratias reddit, quibus irascebatur, quod eum reprehendendo correxerint. Quid igitur? Nunquid non ideo sibi proderit illa tanta districtio, quia eam infirmitatem cam ? inuitus sustinuit, cùm ad eam sufferendam sponte sua in monasterio se alligauerit? Proderit vtique: quia & per eam liberatur ab omni infirmitate vitiorum; & redit ad veram sanitatem virtutum. Sed dicet aliquis: Melius esset, vt Deo sine professione seruiret spontaneus, quam in monasterio professione se alligans, seruire cogeretur inuitus.

Quod magna sit spes monachi professi.

Caput LXXXII.

Hvic autem est respondendum; quia tanta distantia est inter illum, qui non vult facere Deo promissionem ad seruiendum sibi, & eũ, qui libenter eam facit; quanta inter homines duos, qui ambo ex debito debent seruire Domino vni. Sed vnus eorum accedit ad Dominum, & dicit: Domine, ex toto corde tibi seruire volo, sed me esse tibi fidelem promittere nolo. Quia si hoc tibi promitto, & postea tibi peccarem, grauius delinquẽs, grauiori vindicta dignus existerem. Quanto tamen

C melius potero, seruiam tibi: sed si quando peccauero tibi, iudica me, vt illum, qui se tibi esse fidelẽ minimè promisit. Alter verò venit, & dicit: Domine, ex toto corde meo te diligo, tibique fidelitatem & subiectionem promitto: vt si aliquando fecero contra præceptum tuum, non me iudices vt alienum, sed emendes vt proprium seruum. His itaque dictis, euenit, vt ambo idem peccatum postea faciant: ac deinde pœnitentes, ad misericordiam Domini sui veniant. Dicit itaque Dominus illi, qui sibi fidelitatem promittere noluit. Quare hoc fecisti? At ille: Domine (inquit) confiteor, quia deliqui, sed tamen me tibi non esse delicturum non promisi. Sed ille: Ideone, inquit, noluisti mihi fidelitatem promittere, vt posses contra me liberius peccare? Ergo & ego contra te, non vt erga meum, sed vt aduersus alienum agam, totumque, quod erit mei iuris, vsque ad vltimum quadrantem exigam. Hoc itaque iudicato, conuersus ad alium, dicit: Et tu serue, qui mihi fidelitatem promiseras & ideo tibi magis cauere debueras, quare hoc fecisti? At ille: Domine, ait, confiteor reuera me deliquisse, tibique fidelitatem promisisse. Sed postquam me pœnitet, quia deliqui, debeo ego peius pati, quia tibi fidelitatem antequam deliquissem promisi, quàm ille, qui hanc tibi non vult promittere, etiam postquam peccauit? Ideo quippe volui me esse tuum, vt si quando peccarem, no me iudicares vt alienum, sed emendares vt proprium. At Dominus: Ita est, inquit, vt dicis. Cùm ergo voluero de te vindictam accipiam, vt de meo. Sic autem & Deus, inter professum monachũ & nolẽtem profiteri, iudicat, si eos contra eum peccasse pœniteat. Non solùm autem professum minus iudicat B non professo, sed etiã quolibet laico, adhuc in seculo constituto. Licet enim vterque idem peccatũ committat, cùm ex corde monacho pœniteat deliquisse, cùmque ordinem, cui se subdidit, feruenti amore custodiat, maiorem quàm laicus misericordiam consequetur, quantumlibet ille pœniteat secularibus adhuc detentus. Si verò pœnitere noluerit, maiori quàm laicus damnationi subiacebit.

Similitudo inter monachum peccantem, & laicum.

Caput LXXXIII.

Qvòd vt apertius à simili videamus, homines duos vnius Domini seruos intueamur. Ambo itaque à Domino illo possessiones proprias obtineant sibi, sub iureiurando promisso; quod ei fideles existant. Vnus tamen illorum conditione tali hoc faciat, vt si quid in eum quandoque delinquat, de proprio suo, pro vt fuerit iustum, sibi emẽdet. Alter verò Dominum suum adeo diligat, vt nihil proprium retinere: sed omnibus ei dimissis, familiarius sibi malit seruire. Hoc etiam pactum cum eo faciat, vt si aliquando quid contra eum cõmittat, de seipso, non vt de re aliena, sed vt de proprio, quam voluerit vindictam assumat. His igitur actis, si culpam eandem committit vterque, ac deinde pœnitentia ducti velint emendare, sed ille de proprio, quod nec adhuc totũ vult dare, pro illius culpȩ satisfactione: Ille verò de seipso, quoniã etiã totũ iam prius Domini sui mãcipauerat potestati: videatque Dominus, quòd ille tantum facere noluerit: etiam postquam sibi peccauit, quantum iste, priusquàm in illum delinqueret, fecit. De quo, inquã, maiorẽ velle videtur habere misericordiã, an cũ illo videtur velle mitius agere, quàm cũ illo quẽ operibus cõprobat se minus diligere?

Quod

A Quod si hûc velit altero durius arguere: Serue(inquiens) male, quanto mihi eras familiarior, tãto es culpabilior. Poteſt iſte ſibi ſic reſpondere, Domine(inquiens) verũ eſt, quod dicis. Sed quãdiu pœnitere nolui: ac poſtquam toto corde pœniteo, meq; ipſum in emendationem trado, nûquid nam peius illo debeo pati, qui nec illud, quod habet, tibi totum vult dare pro ſatisfactione ſui cõmiſſi? Iſtum ne tibi videtur, vt quia te magis dilexi, minorem debeã miſericordiam conſequi? Immo eo maiorem mihi facere deberes miſericordiã, quo nullã maiorem tibi facere poſſum ſatisfactionem? Quid aliud Dominus diceret, quàm quod veritas habet? Hunc ergo mitius iudicat, vt ex toto proprii: Illum verò ſeuerius, vt minus ſibi priuatũ. Sic enim Deus celerius indulget monacho, qui ſe ei totum committit: quàm laico dare olenti, ſe vel ſua, pro his quæ commiſit.

Similitudo inter monachum, & arborem.

Caput LXXXIIII.

Etenim rurſus à ſimili poteſt videri, acceptabilius eſſe Deo bonũ opus monachi, quàm hominis cuiuſquam ſecularis. Solet quippe accidere, duos eſſe homines ſub Domino vno, ſingulas habentes arbores in proprio ſolo. Arbores autem illæ fructum ferunt bonum vtreq;. Verũ quia illi Dominum inæqualiter diligunt, etiam ei de fructu earum impariter ſeruiunt. Vnus enim eorũ, quia minus eum diligit, cũ arboris ſuæ fructus fuerit maturus, colligit, fertq; inde Domino ſuo, quantum ſibi fuerit viſum. Alter aũt adeò Dominum amat, vt ad eum veniens, arborem ipſam ei offerat. Domine(inquit) arborem habeo quandam, bonũ valde fructum ferentem; quæ ſi veſtræ congruit dignitati, malo eam veſtri eſſe iuris, quàm mei. Ei igi
B tur offero vobis, vt amodò vobis fructificet ſoli. Ipſam quoque veſtro aſſignabo præpoſito, vt ex ea fructum colligat, indeq; vobis, prout velle vos nouerit, diligenter deſeruiat. Sed & ego, quanta diligentia potero, eandem veſtræ voluntati cuſtodire curabo. Cuius igitur obſequium, Domino magis videtur eſſe acceptum? An illius, qui quantũcumque voluerit, dat ei de fructu propriæ arboris? Vel illius, qui arborem & fructum totaliter offert? Immo magis illius, qui arborem totam dat ei cũ fructu. Sic ergo & ſeruitium monachi, Deo eſt magis acceptum, quàm hominis ſecularis. Ipſi enim ſunt homines duo, qui ſub Deo, velut arbores quaſdam habent ſeipſos, Ipſi quoque vtrique, ſunt apti ad ferendum fructum operis boni. At quia nõ eodem modo diligunt Deum, nec ei pariter bene operando deſeruiunt. Secularis enim, quia eum minus diligit, tunc tantùm, cùm bene operãdi animum habuerit, boni operis offert Deo, quantum voluerit. Monachus verò eum diligit in tantum, vt ad eum accedens, totum ei offerat ſeipſum, factis ac verbis eum ſic alloquens: Domine(inquit) meæ hactenus poteſtatis eram: quodq; mihi libebat bonũ malumq;, faciebam. Verũm, quia tuus omnino debeo eſſe, tibiq; ſoli tantùm bona opera fructificare, me totum tuæ trado poteſtati, vt amodo tibi fructificem ſoli. Quod vt melius facere valeam, me vni ex Eccleſiæ prælatis ſubdam, qui me cuſtodiens, ea tantùm opera doceat facere, quæ tibi nouerit magis placere. Sed & ego, pro modulo meo, meipſum cuſtodire ſtudebo. Cuius ergo munus magis Deo eſt acceptabilius? An illius, qui ſibi offert quædam ex operibus ſuis, plurima verò ſubtrahit? Immo illius magis, qui dat ei ſeipſum cum operibus ſuis cunctis. Nec ideo propria priuatur mercede, quia ſæpe bonũ opus cogitur agere. Sicut enim

C is qui arborem totam commiſit præpoſito Domini ſui, vt ex ea fructum colligeret, ex quo & Domino ſuo, prout eum velle noſſet, deſeruiret. Vt(inquam) proprium non perdit meritum, ſi ille colligit fructum, priuſquam matureſcat, aut in arbore dimittat è contra, donec putreſcat. Sic monachus, qui ſe totum commiſit prælato, vt eum cuſtodiret ea opera tantùm ab eo agenda exiget, quę Deo placere potius noſſet. Sic(inquam) propriam non perdit mercedem, ſi quid operis boni agere cogatur, antequam velit: vel è contra prohibeatur, cũ agere velit, donec & ipſam amittat volũtatẽ agendi. Nõ ergo omittere debet, quicquid boni prælat' ei præcipiat, vel præſumere vt agat, à quibuſcunq; eum prohibeat. Eſt enim illius prævidere, quid præcipiat, quidue prohibeat, huius verò, ſequi cùm in bono per omnia.

Similitudo inter matronam, & diuinam voluntatem.

Caput LXXXV.

Accidit quandoq; matronã aliquã, filiam cum ancillis magiſtræ commendare, vt eas opera mulieribus congrua doceat. Illis verò præcepit, vt ei cunctę obediant: quodq; ſibi faciendum iniunxerit, expeditè adimpleant. Hoc itaque diſpoſito, magiſtra eas in vnum congregat, & iniungit cuiq; quid agere debeat, & ne foras egrediãtur, obſeruat.

De filiabus matronæ. *Caput* LXXXVI

Quibus ita ſub magiſterio aſtrictis, bonæ quidem filiæ per omnia ſibi obtemperant, ſed nec abeundi foras licentiam quærere curant.

De Ancillis eius bonis.

Caput LXXXVII.

Ancillæ verò ſimiliter faciunt excepto quod inſtabiliores exiſtunt. Quia enim tædet eas in cuſtodia diutius eſſe, licẽtiã foras exeundi quærunt quandoque. Quam ſi fortè obtinere non valent, non inde triſtantur, vel murmurant; tantũ dicunt, quia datam libenter acciperent. Quod ſi eis conceſſum fuerit, egrediuntur, quo eis viſum fuerit, ceſſantq; interim ab operibus ſuis.

De ancilla latrone.

Caput XXXXIII

Inter eas autem quandoque eſt latro quædam, præceptis magiſtræ vix obedire volens. Hæc igitur, quia cuſtodia tædio ſemper ei exiſtit, licentiam exeundi ſæpius quærit, & cauſas, quæ rationabiles videantur, aducenit. Quam ſi obtinere non poteſt, contriſtatur vehementer, & dolet: ſueq; magiſtræ, ſi audet, durius reſpondet. Si verò aperta cauſa ei non fuerit, ei occultè detrahit, quodque ſibi ciebat opus, intermittit. Quod ſi operari iuſſa fuerit, prætendit protinus, quod ſit infirma. Ac ſi quãdo ſe ſolam viderit, protinus exilit, oſtium petit, huc illucque circumſpicit, mandat illi vel illi licẽtiam quærere ſecum loquendi. Quod ſi in hoc reperta fuerit, atque correpta, prosilit ſtatim in huiuſmodi verba: Quid(inquit) feci, quòd ſic debeam corripi? Quæ mira viſa ſum agere, quia inferuntur mihi contumeliæ? Sed iam ſatis apertum videtur, quàm iniuſtè contra me agant. Itaque reſidet mæſta, dolens, quòd ita ſit reprehenſa. At poſtquam ad modicum ille dolor recedit, maturitatem quandam prætendit. Cùmque æſtimat, quod ab alijs reputetur matura, licentiam ruſus quærere tentat: Quàm ſi habere nequiuerit, protinus ſubdit. Stultus eſt, inquit, qui bene agit: cùm æquè boni tractentur vt ma-

A vt mali. Quod si licentiam habere poterit, foras confestim egreditur, huc illucq; vagatur, iuuenum consortia expetit, multa non agenda committit. Vt ergo hac similitudine potest colligi, tria sunt genera voluntatis in subditis.

De obedientia, licentia, & inobedientia.

Caput LXXXIX.

HOrum autem primum obedientia, secundùm licentia, tertium inobedientia dici potest. Hæc verò genera omnia inueniri possunt in monachis quos matrona quædam magistræ cuidã commendauit, id est, voluntas diuina volũtati Abbatis eorum supposuit. Licentia quippe multos decipit. Obediẽtia verò & inobedientia, contraria sunt: harum media, licentia est. Is ergo, quem obedientia constringit claustra non egredi, vult tamen exire, regulæque districtionem libenter declinare, quamuis nolit sine licentia id præsumere, & ideirco actum suum licentia qua præualet, conatur defendere, peccatum profectò habet ex illa illicita voluntate. Nõ enim postquam mortuus est mundo, claustrum subijt ad mũdi negotia, vel voluntate, vllatenus redire debuit, velle tamen suum nonnisi permissus, facto implere vult. Obedientia ergo, quam in hoc amplexus est, ipsum factum excusabit: sed velle, quod contra obedientiam habuit, periculosum (nisi pænituerit) illi erit. Quod nonnulli minus attendentes, licentia, quã pro implenda voluntate sua expetunt, sæpe falluntur. Vt igitur breuiter loquar & succinctè, sub ipsa obedientia viuentes, sunt matronæ regalis filiæ. Ancillarum verò nomine, licentiæ adhærentes accipe. Inobedientia verò quæ dicitur & ipsa latro, rebelles designantur in ordine monastico.

B *Similitudo inter monachum, & denarium.*

Caput XC.

RVrsus à simili possumus videre, quæ in perfecto monacho debeant esse. Tria cuiq; bono insunt denario, quæ cuiq; bono & perfecto debẽt inesse monacho. Denarius quippe bonus puro ex ære, recto pondere, monetaque legitima, debet constare. Si enim vnum ex his defuerit, venalis esse nõ poterit. Vt ergo venalis valeat esse, hæc tria pariter debet habere. Hæc quoque debet habere & monachus, vt verè monachus esse reputetur. Eius quippe metalli puritas, pura est eius obedientia, nulla enim inobedientiæ impuritas, sed sola in eo debet esse obedientia. Rectum verò illius pondus, stabilitas est propositi eius. Non enim leuiter exufflari debet ab eo quod cœperit, sed vsq; in finem perseuerarẽ stabilis. Illius autem moneta, habitus est monachalis, atq; tonsura, ante & retro, & his consimilia. Sicut enim denarius à moneta dignoscitur, cuius sit regionis: sic ab istis monachus cuius sit ordinis. Is autem monachus, qui adeo est senex, vt ante & retro iam nequeat inclinare, denario illi est similis, cuius monetam temporis antiquitas iam deleuit. Iste verò, qui habitum monachalem non adhuc, sed vitam suscepit (& ideo nomen non habet monachi) assimulatur nummo ponderoso, monetam tamen non habenti, & ideo non æque venali. Verùm sicut qui thesaurum congregare desiderat, huiusmodi nummum, ita vt habentem monetam, amat: sic Deus, qui thesauro cęlesti nos omnes reponere cupit, huiusmodi hominem, æquè vt habitum monachi habentem, ibi reponit. Quem autem viderit habitum quidem monachalem habere, sed ex ære impuro, id est, inobedientem esse, hũc thesauro cęlesti nunquam reponit; sicut nullus denarium falsum, licet aptè monetatum, suo thesauro reponere quærit. Quem verò viderit obedientem esse, etsi aliquando fragilitate peccet humana, non hunc tamen repellit, si verè pœniteat. Vt enim C a valido denario, denarius falsus, sic à perfecto, differt monachus imperfectus. Inualidus enim denarius minus habet põdus, quàm debeat habere, sed illud, quod habet, puro ex ære constat. Falsus verò eandem, quam bonus, monetam prætendit, sed interius latet falsitas æris. Sic falsus monachus eundẽ quem perfectus, habitum habet: sed inobedientiæ falsitas, interius latet. Debilis verò, sed obediens, licet non tantam quã aliquando cadat, habeat stabilitatem, obedientiæ tamen retinet puritatẽ. Mox etenim pœnitet eum, quia deliquit: quodque ei præcipitur, pura obedientia facit. Ille ergo, vt denarius falsus, à cęlesti thesauro repellitur; hic verò, pro sui modulo vigoris, ibi reponitur. Nihil igitur cuiquam prodest habitum monachi exteriorẽ habere, si non studuerit & interiorem retinere. Duo quippe sunt ordinis genera, viro religioso conuenientia. Vnum exterius, quo religiosus videtur, aliud verò interius, quo religiosus habetur. Et illud quidem exterius, facticij; hoc verò interius, naturalis est ordinis. Facticius quippe ordo facticiæ sunt consuetudines, vt in ordine monachorum inueniuntur plures. Has etenim homines adinuenerunt, quibusdam de causis rationabilibus seruandas instituerunt. Naturalis verò ordinis, naturales sunt virtutes, vt humilitas, charitas, & aliæ plures. Has enim Deus, ipsi naturaliter indidit homini, suæque causa salutis seruandas mandauit. Ille itaque facticius ordo, sine isto, nihil homini prodest, iste verò sine illo, etiam saluare hominem potest. vt tamen seruari valeat iste, valde necessarius sibi est & ille.

D *De similitudine inter corrigiam, & sotularem: & inter ordinem facticium, & naturalem.*

Caput XCI.

SIC enim est inter ordinem facticium & naturalem, quomodo inter corrigiam & sotularem. Corrigia namq; sola colligata pedi, nullo est munimento pedi; imò magis inconueniens videtur esse, si ibi sola circumligetur. Sotularis verò, etiam solus pedem munit, satisque decenter conuenit ei: ne tamen cadat, vel tortus fiat, necessaria sibi est corrigia, vt ligetur ex ea. Sic licet facticius ordo nihil solus prosit, sed magis dedeceat; naturalis verò sine illo, & prosit & deceat; vt tamen iste firmius teneatur, necessarius ille sibi habetur. Hinc quippe est, quòd qui religionem interius seruare desiderat, habitu monachali exterius se alligat, qui quòd exterius demonstrat, semper eũ esse arguat. Quia si postea noluerit hoc esse, magis eum dedecet habitus iste. Si enim (verbi gratia) monachus superbus fuerit, qui habitu exteriori humilitatem prætendit, multo inconuenientius esse videtur, quam si careret humilitatis habitu. Decet igitur vt quod ostendit exterius, studeat & habere interius. Nihil enim penè exterius habet in habitu, vel possessione siue consuetudine, quod non eum commoneat aliquid interius habere.

De vestibus monachi. *Cap.* XCII.

QVòd enim viles nigrasq; fert vestes, vt se vilẽ reputet peccatorem commonet. Quòd verò eisdem, à capite vsq; ad pedes tegitur, hoc eum facere, à principio vitæ vsq; ad finẽ, hortatur. Hæc enim est talaris tunica & polymita, quam filio suo Ioseph fecisse legitur Iacob patriarcha. Quòd autem eædem in modum sunt crucis, eum semper habe-

A habere commonet memoriam Dominicæ passionis.

De corona & tonsura monachi.

Caput XCIII.

Corona denique capillorumque tonsura, eum esse sacerdotem & regem demonstrat. Sacerdotes quippe in lege, mitra tegebāt caput, ad similitudinem cuius, & huic caput raditur. Reges aūt coronis vtuntur, ad cuius similitudinē, huius capilli rondentur. Hæc itaq; coarctant eum, vt Sacerdotis & Regis gerat officium.

De spirituali sacrificio monachorum.

Caput XCIIII.

Officium similiter sacerdotis erat in lege, generis diuersi pecora mactare: huius ergo similiter officium debet esse, leonem iræ & crudelitatis interficere, lupum rapacitatis, taurum ferocitatis, vulpem astutiæ, hircum immunditiæ, glirem somnolentiæ, equum & mulum luxuriæ, asinū pigritiæ, aliaq; bestialia vitia occidere. Regis aūt officium proprium est regere regnum; hostes inde propellere: ne iusto iniustus iniuriam faciat ptouidere; malis depressis, bonos exaltare. Hoc itaq; officium debet esse monachi, vt suæ mentis regnum regat, & corporis. Hinc enim omnia expellere debet vitia; protudere, ne malus bono appetitus resistat, sed vt bonus malum sibi semper subiiciat. Quicquid postremò exterius ostendit in habitu, vel in consuetudine, vel & in ipsa professione, studeat etiam interius habere. Alioquin, nihil sibi corona siue tonsura proderit, vllusue habitus monachalis. At sunt plerique, qui facticio ordini imputant,

B quod naturalem non seruant Dicunt enim bono animo se pati non posse, quod eis imponantur cōsuetudines tantæ. Queruntur etiam, quod in seculo meliores fuerint, eosq; monachatus deteriores effecerit. Verùm quisquis hoc dicit, denario falso est similis.

Similitudo inter monachatum & ignem.

Caput XCV.

Falsus quippe denarius, bonus plerumq; esse videtur, at si in ignem fuerit missus, protinus falsus esse probatur. Sic plerumq; malè morigeratus homo, bonis esse moribus videtur in seculo; verùm si rigorem arripuerit aliquo instinctu monachatus, culpisq; postmodum exigentibus regulariter fuerit increpatus, protinus probatur nō esse quod videbatur. Qui enim humilis videbatur esse & patiens, mox superbus inuenitur & impatiens. Quod si hoc imputauerit ordini, tale est ac si denarius dicat igni, tu me falsum fecisti. Non aūt falsum eum fecit, sed quod erat, ostendit. Sic denique istum nō ordo malè morigeratum effecit, sed quia hoc iam esset, declarauit. Non igitur ordinem sed seipsum accuset, moresq; peruersos in bonos commutet. Nisi enim esse bonis moribus videatur, bona, si qua exterius agit, paruipenduntur.

De interiori virtute, & exteriori.

Caput XCVI.

Duo quippe virtutis sunt genera, quæ inter se sic differūt, vt corpus & anima. Vnum enim interius, & inuisibile: Aliud verò exterius est, atq; visibile. Interius namq; est charitas, humilitas, patientia, benignitas, cæteraq; similia: Exterius verò, ieiunare, eleemosynas dare, in orationibus vigilare, lachrymari, aliaq; huiusmodi. At sicut corpus sine anima nō diu subsistere valet, anima verò sine corpore esse potest: sic exterius genus sine interiori nō diu subsistit, cùm hoc interius faciat sine exteriori. Diu enim charitatem habere quis potest, etiam si non ieiunet, cùm diu pro Deo ieiunare non possit, si eum non amet. Vtamen plerumq; spiritus malignus corpus assumit, illudq, vegetando subsistere facit: sic inanis gloria cor hominis intrat, illudq; virtutis genus exterius simulat. Sicut enim charitas ieiunare, sic & inanis gloria facit. At sicut corpus exanimatum citò fœtet, & contemnitur, sic exterius genus sine interiori Deo & Angelis displicet. Cùm enim quispiam ieiunio quidem intentus, sed irasci facilè videtur: si de ieiunio laudetur ab aliquo, confestim respōdetur ab altero. Quis, inquit, de illius curet ieiunio, qui sic inflatur pro nihilo? Si aūt frequentius manducaret, sed humilis & patiens esset, rectè videretur. Sed si, qui non ieiunat, ab aliquo reprehendatur, ilico ab altero respondetur: Bene vtiq;, vt manducet, promeretur, qui adeo patiens est, & benignus.

Similitudo inter monachum & hortulanum.

Caput XCVII.

Sciendum est ad virtutes tendenti, quòd agere debeat more boni hortulani. Hortulanus quippe, qui plantare appetit herbas, prius terræ naturā considerat, vbi eas plantet. Nisi enim terræ earum natura conuenerit, crescere vel fructificare nullatenus poterunt. Sic qui virtutum facere vult plantarium, quo in loco plantet eas, sibi est præuidendum. Si enim locus fuerit vitiosus & ipsæ virtutes in vitia redigentur.

De ædificante domum: & quod superbia sit vallis maxima, bestijs vitiorum plena.

Cap. XCVIII.

Rursus sic eum agere decet, velut qui domum ædificare debet. Qui enim ædificium facere D vult stabile, soliditatem prius considerat terræ, quo scilicet fundamentum firmum supponere, parietē erigere, tectum superimponere, tutusq; intus possit inhabitare. Sic qui virtutum vult facere ædificium, quo securus inhabitet ab insidijs dæmonum, quo in loco sui construat illud, sibi est præuidendum. Si enim locus eius non fuerit firmus, nec ædificium diu subsistere poterit. Hoc itaq; solum vel terra bona, est humilitas, cuius cunctis virtutibus congruit natura, easq; velut firmum fundamentum sustētat.

De monte humilitatis, & septem gradibus eius.

Caput XCIX.

Non est in altum eleuata superbia, sicut quidā putant, sed demissa est, & vallis maxima, bestijs vitiorum plena, & caligine tenebrarum densissima. Nam quanto amplius quis superbia inuoluitur, tanto lucem veritatis minus intuetur. Nec clarè iustum ab iniusto, quamdiu in tenebris, id est, in cæcitate cordis sui iacet, discernere superbus potest, sed quæ sunt distorta, æquè sectatur, vt recta. Vnde fit, vt in valle ista tenebrosa vitiorum, sit copia quasi bestiarum crudelium multitudo magna. Nam leones crudelitatis, vulpes calliditatis, serpētes quoq; venenosæ inuidiæ, ranæ garrulitatis & iracundiæ, cætera etiam vitiorum animalia solent ibi abundare. Quæ quāto plus cuiq; familiares habentur, tanto minus, quam sint crudeles, videntur. Consuetudo enim vitij est, vt nō facile videantur ab illo, qui eo premitur: Sed mox vt cessauerit, & ab eo se alienauerit, tunc demū considerat, in quanta fœditate & miseria iacuerit, & quā graues morsus malarum bestiarum tollerauerit. Humilitas autem mons magnus est, in cuius summitate lux est non modica, & honestarum persona rum, id est, sanctarum

OO tum

A rum virtutum pulcherrima turba. Sed quicunque ad hunc peruenire desiderat,necesse est,vt per gradus quosdam ascendat, si hunc montem agnoscere *& in habitare affectat.*

Primus gradus humilitatis. Caput C.

PRimus itaque gradus in monte humilitatis, est cognitio sui. Hunc vnusquisque sic debet habere,vt se inferiorem omnibus iudicet; imitans Apostolum, qui se omnium suorum coapostolorum dixit esse minimum. Nam si esset aliquis homo,qui ita peccasset,vt Dominus eius sibi iusto iudicio pedes & manus amputare, oculos eruere,& totum corpus dilaniare posset, nec tamen faceret, sed ex sua misericordia illum tolleraret, vehementer se Domini sui debitorem cognoscere deberet, & eo magis humiliari, quo se minus perpenderet meruisse à Domino sic tollerari. Nos igitur Dominum nostrum in multis offendimus omnes: & in tantum, vt nos ex vindicta iustitiæ suæ, membratim posset dilaniare, aut in gi languore,in præsenti affligere: aut pœnis postmodum æternis tradere.

1.Cor. 2.

Luc.3.

Quod qui in Deum peccat, omnem creaturam contra se excitat. Caput. CI.

EX qua offensione, non solùm iram Dei promeruimus,sed etiam totam creaturam aduersum nos excitauimus, Etenim si seruus alicuius à Domino suo recederet,& inimico Domini sui adhæreret,non solum ipsum Dominum exacerbaret, sed & totam eius familiam iustissime irritaret. Cũ igitur Dominum creatorem cunctorum offenderimus aduersum nos omnem creaturam, quantum spectat ad meritum nostrum, in tram commouimus. Potest ergo nobis iusta consideratione terra dicere. Non debeo vos sustinere, sed potius absorbere,quoniam à creatore meo, non timuistis peccando recedere,& inimico eius,diabolo seruire & adhærere. Potest etiam cibus dicere,& potus; Non meruistis,vt vos pascere debeamus,immo potius, vt confusionem & necem vobis præparemus. Ab illo enim peccando recessistis,per quem nec ales esurit. Sol quoque:Vobis ad salutem non debeo lucere,sed ad vindictam Domini mei, qui est lux lu-
B cis & fons luminis,penitus coercere. Sic & singulę quæque creaturæ,contra nos possunt surgere irrefragabili ratione. Proinde expedit nobis humiliari ne d u dilata vindicta, tanto acrius adueniẽdo mala nostra puniat, quanto diutius tolleranit, quod punire poterat. Vt ergo humiliemur, quid simus, quid vel quales nati fuerimos,vel quid fecerimus, mente pertractemus,& nos viles peccatores, multoque supplicio dignissimos fore cognoscemus. Qui se ergo talem iudicat,iam in primo gradu humilitatis stat.

Secundus gradus humilitatis. Caput CII.

SEcundus gradus,est dolor. Nam sunt nonnulli qui se peccatores esse cognoscunt & fatentur, sed nullum inde dolorem habere dignoscuntur; quibus necesse est,vt doleant, si veniam mereri desiderant; Quia non valet ad salutem, vt se cognoscat quis peccatorem, nisi inde habeat & dolorem. Nam si Domino suo aliquis peccaret, & inde dolorem non haberet, quid putas Dominus eius de eo diceret? Quomodo ei offensam posset dimittere, quandiu eum pro offensione sua, nequaquam sciret dolorem habere? Ridiculum potius quam aliud,videretur,si veniam peteret de hoc, vnde se non dolere fateretur. Necesse est enim vt dolorem habeat,quisquis de perpetratis culpis veniam consequi desiderat.

Tertius gradus humilitatis. Caput CIII. C

DEinde sequitur confessio:vt scilicet,qualiter se peccatorem cognoscat,& doleat,confiteri sic deat. Multi enim sunt,qui se peccasse cognoscunt, & dolent,& tamen celant, quoniam quidem hoc confiteri,erubescentes non audent. Et quia sciunt confessionem necessariam ad salutem fore,in cordibus suis coram Deo pœnitent, & illi confiteri proponunt,multoque maiorem pœnitentiã agunt quam si confiterentur, cisque iniungeret aliquis sacerdotum. Verum in hac re penitus decipiuntur, quia nullus Deo quicquam confiteri potest, quod ipse ignoret. *Omnia enim et nuda sunt & aperta.* Vult itaque Deus,vt quicunque ei peccauerit,ac si ipse nesciret,ita suo loco alij nescienti confiteri ne dissimulet: quatenus hoc iudicio manifestè comprobet,quod si Deus hoc ignoraret, ipse veraciter ei manifestaret. Ad hoc: si is, qui maiorem pœnitentiam,ex proprio arbitrio non confessus vult agere, quam aliquis, si confiteretur, vellet ei imponere: putat maius quid se fecisse ex propria voluntate, quam si confiteretur: penset apud se,quid sibi plus constiterit,an confiteri,& paruam pœnitentiam agere,an sine confessione spontanea voluntate longò tempore pœnitere. Cumque magis elegit pœnitentiam protelare,quam reatum suum per confessionem manifestare; agnoscat pro certo, quia nondum vere confessioni illam suam spontaneam pœnitentiam, quantumcunque grauis fuerit, adæquauit. Quoniam quidem, necdum sibi tantum constiti, greuiter clam pœnituisse, quantum confessionem,cui eam facere debuit,fecisse. Quare,minus, est semper quemlibet grauiter sine confessione pœnitere,quam puro ex corde confessionem facere.

De confes.

Quartus gradus humilitatis. Caput CIV. D

CVm itaque tres gradus in monte humilitatis habeamus,sequitur persuasio,quę vnicuique habenda est, quartus videlicet iam prælibatæ virtutis gradus. Cùm enim necessarium sit vt confiteamur,sciendum est,quod ita confiteri debemus, vt hoc ipsum quod confitemur,ita esse persuadeamus. Tunc etenim pura est confessio,si eam sequitur voluntaria persuasio.

Quintus gradus humilitatis Caput CV.

QVinto igitur gradui confessio apponatur, vt scilicet,qualem se quis cognoscit doler,confiteur & suadet,talem quoque se ab alijs concedat iudicari. Sunt enim plerique satis semetipsos iudicantes;sed nequaquam possunt ab alijs pati iudicari, vituperari. Qui enim vt ad mõtem verę humilitatis ascendant,ijs necesse est,vt sicut semetipsos despiciendos iudicant;sic etiam alios,si se iudicando despexerint,tolerare sciant. Quare opus est patientia,quæ sexto loco est exponenda, & apponenda.

Sextus gradus humilitatis. Caput CVI.

HAec itaque vnicuique familiaris sic esse debet,vt quandocumque ei aliqua iniuria fit: ita eam suscipiat patienter,quasi commodum sibi magnum fieret. Profectò, si aliquis seruorum alicuius discreti hominis peccasset,& dum sibi exinde fierent multæ molestiæ,non reclamaret,sed potius iustè talia pati se diceret,citius apud Dominũ misericordiam inueniret. Nositaque, qui multa cõtra creatorem nostrum commisimus,tanto studiosius humiliari debemus, quanto magis indulgentia eius nos indigere videmus.

Septimus gradus humilitatis. Caput CVII.

Nec

A NEc solum absque murmuratione pati debemus molestias, sed vt etiam grauiter puniamur ad vindictam Dei ım̃emus. Amor enim supremus montis humilitatis gradus esse videtur. Quoniam tunc quidem est Deo grata satisfactio; cum in eius mente, qui satisfacit, nulla manet murmuratio, sed pia iugiter feruet dilectio.

Recapitulatio graduum humilitatis.

Caput CVIII.

QVod autem superius dilatè per partes ostendimus, nunc eadem breuiter & summatim sub exemplo colligamus. Si enim Dominus quispiam seruum haberet, quem pro culpa sua tradere morti deberet: positaque ratione cum eo, suam seruus culpam occultare, velut in tenebris, vellet: Aut si cognosceret (quod est primus humilitatis gradus) non inde doleret: Aut si doleret (quod est secundus) coram alijs, Domino licet iubente, confiteri nollet: Aut si confiteretur (quod est tertius) persuadere nollet, vt hoc ita crederetur: Aut si vellet inde culpabilis credi (quod est quartus) pati tamen nollet, vt diceretur culpabilis: Aut si hoc sibi dici pateretur) quod est quintus) non tamen pati vellet, vt sicut culpabilis tractaretur: Aut si hoc pateretur (quod est sextus) non ita tamen tractari amaret (aut amare non posset (quod est septimus) licet hoc velle Dominum suum sciret, non ei profectò culpam illam Dominus dimitteret, immo magis vt iniquum seruum eum puniret. Sic nec nostras nobis culpas Dominus dimittet, si non nos gradibus iisdem humiliauerimus; sicut ipse iubet.

1. Cognitio 2. dolor. 3. Confessio. 4. persuasio. 5. Cõcessio. 6. Patentia. 7. Amor.

B *Quomodo vnusquisque, se minorem omnibus putet.*

Caput CIX.

VErùm, quia nonnunquam ideo extollimur, quia nos alijs non rectè comparamus, videndum est nobis, quo id modo facere debeamus. Si enim nos alijs volumus comparare, ea tantùm debemus considerare, quæ à nobis sunt in nobis, non à Deo quasi præstita nobis. Sic namque agit, qui de bonis à Deo sibi collatis & præstitis, super alium extollitur, velut qui vestibus alienis indutus gloriatur. Non ergo hæc, aliorum bonis comparare debemus, sed mala tantùm nostra, quæ à nobis sunt, in nobis habemus Quod si fecerimus, mala videlicet nostra bonis aliorum vt conferamus, nos inferiores esse cæteris omnibus nobis ipsis videbimur. Quod contra; quia superbi faciunt, etiam si sint omnibus deteriores, cunctis tamen se iudicant esse meliores. Sua enim bona tantùm attendentes, aliorum malis comparant, quorum mala nullatenus considerare deberent.

Quòd obsit consideratio alterius peccati.

Caput CX.

COnsideratio namque, vel cognitio alieni peccati, mala multa in diuersis parit. Si enim peccator est, qui alterius culpam considerat, malo illius exemplo, in suo peccato perseuerat Si verò pœnitens à peccato, à pœnitentia frigescit, eodem exemplo. Quod si eodem peccato, vel etiam alieno tentabatur, faciliùs illius exemplo superatur. Si autem tentatione carebat, eo ipso tentatur, quòd vitium illius considerat. Si verò iustus præferendo se illi, in superbiam extollitur, quem si diligebat, nũc eum incipit habere odio. Non ergo facilè consideranda est alterius culpa, cuius consideratio tot generat mala. Virtus verò illius semper debet attendi, quia eius consideratio per contrarium vadit. Ipsa namque peccatorem conuerti, pœnitentem pœnitere, magis tentatum tentationi resistere, non tẽtatum sic permanere, iustum humiliari, diligentem verò magis diligere facit. Alterius igitur virtutem non vitium, suumque vitium non virtutem attendere debet, quisquis ad culmen humilitatis ascendere studet. C

De duabus sororibus hunc montem custodientibus.

Caput CXI.

HVius autem humilitatis pulcherrimi montis, duæ sorores sunt custodes: verecundia scilicet, quæ est apud Deum, & verecundia quę est apud homines. Nam cùm tentatur aliquis, si ante mentis suæ oculos, has duas sorores firmiter reduxerit, hanc facilè superare poterit. Sic enim sibiipsi loqui debet.

De verecundia, quæ est apud Deum.

Caput CXII.

SI ego hoc peccatum vel illud fecero, quomodò ante Deum & sanctos eius Angelos, qui me vident, oculos meos leuare potero? Quid dicam, cũ peccatum meum in die iudicij omnis creatura videbit; Boni, & mali Angeli, id est, diaboli, me accusabunt. Nequaquam peccabo: imò propter te Domine morte afficiar tota die, custodiamq; vias meas, vt in anima non delinquam. Sic igitur sibi vnusquisque proponat: sic semetipsum consideret. sic se ab truculentibus bestijs eruat. Sed considerandum; quia verecundia, quæ est ante Deum, semper est libera, & custos fidelis.

De verecundia, quæ est apud homines

Caput CXIII.

VErumtamen illa, quæ est apud homines verecundia nonnunquam fallax & latro pessima est. Solet enim contingere, vt aliquando mentem alicuius, vbi iam sæpe dictus mons humilitatis est constituẽdus, hircus luxuriæ, lupus rapacitatis, vel alia quælibet vitiorum bestia, tentet irrũpere; quã cum verecundia, quę apud homines est, ne intraret prohibere deberet, sic sibimetipsi interdum malè consulendo loquitur. Magna erit (inquit) confusio si huic tentationi luxuriæ, vt postmodum sciatur, aditum dedero. Sed nullus hominũ hoc videbit, & ego bene celabo meipsum, nec amplius erit cognitum. Modicè nunc voluptati consentiam, & cũ voluero, memetipsum corrigam. Ac deinde pœnitendo satis melior, quàm modo sum, ero. Multi enim post ruinam surrexerunt, & postmodum meliores fuerunt. Sic nimirum verecundia, quę est apud homines, malo suo cõsilio nonnunquã fallitur & fallit, & malam vitij bestiã in montem, quẽ tueri deberet, subintrare permittit, quæ cũ intrare permissa fuerit, non facilè expelli poterit. Nã si is, qui scelus commisit, confiteri aliquando voluerit, ea cogitatio, quæ prius promittebat ei, quòd se emẽdaret, mox vt voluisset, post perpetratam culpã dicit: Quomodo confitebor? Qua fronte reatũ meũ aperiam? Non amplius honorem habebo, si me manifestauero: sed qui modo apprecior, omni tẽpore vilis ero. Quid igitur faciam? Satiabor voluptuosè viuendo, nondum viam iustitiæ tenere valeo Ecce quomodo miser homo in his decipitur, quã calliadè vincitur, quàm astutè superatur. Ipse namq; humilitatis mõtem paulatim proficiendo statuit: ipse custodes eiusdẽ mõtis constituit, ipse custodes eosdem à propugnaculis mõtis expulit; ipse postmodũ semetipsum malè custodiẽdo mancipiũ hostibus suis tradidit. In me siquidem est, vnde eũ Dei D

A gratia proficio, in me etiam, vnde deficio. Nō mihi proficiendi aliquis vim facit. Non ad defectum aliquis me venire cogit. Suggerit Deus, suggerit ratio, suggerit virtus, vt rectè viuā; & est in me materia arbitrij, scilicet libertas quod & hoc facere possum si volo. Verùm è contra suggerit diabolus, suggerit appetitus & vitium, vt voluptuosè viuam, & habeo potestatem hoc faciendi, sed contradicere nolo.

Confabulatio duarum prædictarum sororum.

Caput CXIV.

SCiendum est, quod verecundia, quæ est apud homines, interdum fallat, multisq; modis per eam, aditus nobis vitiorum fiat. Verecundia, quæ apud Deum, nec fallit, nec fallitur. Hæc etenim quādo ad montem reuocatur postea, & locum suū videlicet humilitatis, quem tueri deberet, fallente sorore sua vitijs subuersum, quasi porcorum rostris desectum inuenit, vehementer turbatur, dolet, ingemit, sæpe etiam lachrymas fundit, misera miserabil ter secum quærit, qualiter bestia intrauit funesta, quæ fuerit causa, quod exordiū, quisue aditus Et dum illam vehementer execratur, ecce fallax soror, fallaciter eam plerumq; sic coosolatur. Eia, quare tantū doles? Cur tot tantisq; lachrymis teipsam affligis? Grauius ille vel ille te peccauit, & veniam obtinuit. Humanum est peccare. nec tanti ponderis est peccatum, quanti facis illud. Taliter malè consulendo, dolorem tentat lenire. Sed fidelis custos, quæ se coram Deo furmidat accusari, sicut fallere nescit, sic malum consilium admittere contemnit. Nam commissa, & dolendo plangit, & plangendo indesinenter sui conditoris indulgentiam quærit, atq; locum suum curiosius deinceps custodit.

Quòd tentationis tempore non semper misericordia Dei debeat cogitari.

B *Cap.* CXV.

NOtandum est igitur, quòd tempore tentationis, ante perpetrationem culpæ, nunquam misericordia Dei debet cogitari; sed iustitia & iudicium eius, furor & indignatio illius Hęc pensari; hæc ante mentis oculos reduci; hæc sæpenumero cum magno horrore retractari debent. Quando quis tentatur, non debet dicere. Misericordia Domini magna est, sed hoc potius: *Horrendum est incidere in manus Dei viuentis.* Quādo appetitus luxuriæ quemcumq; pulsat, non cogitet tunc. *Quacunq; die peccator ingemuerit, omnia peccata eius obliuioni tradentur.* Sed potius sępe recogitādo tractet, quod maledictus omnis, qui peccat in spe. Et illud Esaiæ primo: *Væ genti peccatrici populo graui iniquitate filijs sceleritatis, semini nequam.* Si autē per iniuriam fuerit peccati admissio, tunc demum Dei misericordia propensius est cogitanda, ne desperatio veniæ superueniat. Tempore itaq; tentationis, modis omnibus vnusquisque debet vehementer conari, ne superetur. Quia licet Deus veniā promiserit pęnitenti, non tamen spopondit delinquenti, vt ei daret voluntatem pęnitendi. Cùm aūt certum sit quod Dei gratiā promeretur, quisquis declinat à malo, & facit bonum, & iram & indignationem incurrit omnis, qui operatur peccatum. Magnopere curandum est, vt & vitia vitemus, & virtutibus adhęreamus.

Hebr.10. *Ezech.18.* *Esa.1.*

Quæ comparatio sit inter ascendentes.

Caput CXVI.

TRia sunt necessaria ascendenti, innocētia, beneficiū, prælatio. Innocētia talis esse debet, vt nulli noceat: beneficiū, vt omnibus prosit: prælatio, vt se inferiorem omnibus indicet. Vnde Apostolus: *Superiores inuicem arbitrantes.* Hæc tria debet vnusquisq; alijs impendere, & nihil borū sibi fieri, ex debito exigere. Nam si seruus alicuius, Domino suo in multis peccasset, non solum iram Domini prouocaret, sed etiam omniū conseruorū suorum indignationē incurreret: Et si aliqua iniuria ei interim fieret, non iustè conqueri deberet. Dicit aliquis: Innocentiam & beneficiū alijs libenter impēdo, sed me omnibus inferiorē credere nequeo, sunt etenim homicidæ, adulteri, latrones, & huiusmodi. Ad hoc: Quicunq; cōparationem facis inter te & alium, noli ponere in medio, seu trutina, quod tuū non est; immo quod tuum est, videlicet mala tua, & postmodum bona sua. Talis comparatio, vel talis consideratio, semper sit inter ascēdentes. Si quid verò boni in te videas, non tibi, sed Deo imputes. Vnde Apostolus: *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

Philip.2. C

Similitudo inter cœnouexiam, & charitatem.

Caput CXVII.

SIc igitur debemus innocētia, beneficio, & prælatione vti in faciendo & recipiēdo, sicuti vsualiter portatur cœnouexia. Quippe illam, qui subuehunt, faciē habent ad locū, quo tendunt: ad locū autem, vnde veniunt, dorsa vertūt. Tribus aūt alijs modis potest, sed non conuenienter, portari, videlicet, vt facies sint contra facies, vel dorsum contra dorsum, vel facies ad locū vnde procedunt, terga verò, quo ire debeant, conuertantur. Et notandum, quod non minus, quàm à duobus, cœnouexia in operando portatur, nec charitas (quā per cœnouexiam volumus significari) minus, quàm inter duos haberi potest. Si ergo in monte aliquo ædificarent sibi homines plures domū, & de valle oporteret lapides, cementū, & alia, quæ ad ædificationem domus pertinerent: cœnouexias sursum in montem portari. Si, inquam, illi portitores instrumētū illud ita acciperent, vt vterq; sibi dorsum, aut faciē: vel dorsa, quo tenderēt, facies verò verterēt, vnde procedere vellent, & dum sic ire cōpetenter nequirēt, verbis litigare inciperent, de litigio, ad pugnos & capillos venirent, deinde ad arma: Rogo, quid diceret aliquis præteriens, si sic hos hac de causa pugnantes inueniret. Vtiq; quòd insanirent. In nobis igitur hæc omnia cōsideremus, quia talem habitudinem in fraterna charitate tenere debemus: vt sic quasi quandā cœnouexiā spiritualē portemus. Nos enim in excelso monte, in cęlesti scilicet patria, domum nobis ædificare satagere debemus, quæ sola virtutū operatione construitur: ad quam humilitatis gradibus ascenditur. Qui gradus necesse est, vt fiant per innocentiā, beneficiū, & prælationē, scilicet, vt nulli noceā, omnibus seruiā, & vt quemlibet mihi ipsi præferā. Cùm hęc alijs frequēter exhibeo, & si mihi exhibita nō fuerint, patiēter tollero. Gradus pergendi in montem virtutū, ad domū cęlestis patriæ, mihi congruos facio, & cœnouexiam bene porto. Si aūt alijs hæc impendere detrecto, quasi dorsum contra dorsum verto: dū illū pergentē, & quasi antecedentē, subsequi deberē, faciem illi vertendo. At si mihi hæc, quasi per debitū, fieri quęro: & ille, quod postulo, facit, quāuis non libenter, sed quoniā exigo, quasi faciē contra faciē in subuectionē cœnouexię verto: Cū ergo exigo, & ille, quod exigitur, denegat: quoniā illum per exactionem irrito, terga vertimus ad locū, ad quē ire debemus, & facies, vnde procedimus. Sic istis tribus modis, qui cœnouexiā portarē satagit, plerūq; lites & discordias sustinebit. Faciē ergo, hoc est intentionē semper habeamus super innocentiā, beneficiū, & prælationē, vt illa omnibus impendamus, & à nullo eadem

Cœnouexia vox ni fallor, barbara est composita à nomine Græca dictione & verbo Latina. Vehiculum aūt seu ferculum significare videtur, quod duo homi- D *nes cōmuniter ferūt: quomodo alicuius Sancti imago in processione deferri consueuit.*

eadem requiramus Hoc enim est ad illa terga vertere; videlicet ad præsentia, & ad labentia; facies verò, ad futura,& ipsa perpetualia.

Similitudo inter qualitates corporis, & animæ.
Caput CXVIII.

Sicut qualitates corporis, sic etiam genera sunt duo qualitatis animæ. Qualitas quippe corporis aliquando subitanea, aliquando verò est continua. Subitanea est; vt cùm repentè repentina infirmitate nigrescit, vel verecūdia erubescit; sed mox hac & illac transeunte, ad colorem pristinum homo redit. Continua, vt cùm assiduam quis patitur infirmitatem, quæ sibi cōtinuum parit pallorem. Sic animæ qualitas, aliquando subitanea, aliquando verò continua est Subitanea, vt cùm irruente subita tentatione, subitò in peccato nigrescit; sed statim per confessionem & pœnitentiam, ad priorem pulchritudinem redit. Continua, vt cùm assiduè in peccato iacet per quod & assiduè ante Deum deformis apparet Hęc autem genera duo qualitatis animæ, genera sunt duo indignitatis suæ. Qui indignus est secundùm subitaneam qualitatem, non ideo tamen ad indiciū sibi assumit Christi corpus & sanguinem. Qui verò secundùm continuam, indignus existit, ille ad iudicium ea sibi assumit.

De cordis immunditijs.
Caput CXIX.

Nouerit quoque, qui suam discutere intendit infirmitatem, tria esse genera immunditiæ cordis. Primum namque genus est, amor nō amandorum, veluti luxuriæ,& similium Secūdum verò est, odium eorum, quæ odio non debent haberi; sicut est odium alienæ prosperitatis. Tertium autem, nec amor, nec odium; sed quędam cogitationis vanitas; vt cùm cogitamus, vnde iste veniat, vel quo ille vadat.

Similitudo inter corporis & animæ infirmitatem.
Caput CXX.

Rursus attendendum duo esse genera infirmitatis animæ: quemadmodum sunt infirmitatis corporis. Corporis namq; infirmitas aliquādo est, quasi infirmitas naturalis: aliquando verò est casualis: Quasi naturalis namq; est, vt fictus ab ipsa hominis infantia sibi continuus. Quasi verò casualis est vt febris, quę ſ igore repentino vel alio casu accidit homini Hęc itaque, quia occasione accidit extrinseca, facilius curari potest vna medicina. Illa verò, quia quasi naturaliter adhæret homini, nō vna repētina curari, sed cū frequenti medicina potest minui & alleuiari, donec facilius valeat portari. Ita quoq; vitiorū (quę sunt animę infirmitates) alia quasi naturalia, alia verò sunt quasi casualia. Quasi naturalia quippe sunt, vt ingluuies & luxuria, quę ex ipsa carne concrescunt ab inf tia homini. Casualia verò, vt mendaciū, quod aliqua extrinsecus accedente causa sæpe profertur, etiam non præmeditatū. Hæc ergo, quia causis exterioribus accidunt, leuiori custodia euitari possunt. Illa verò quia intus naturę cohęrent, licet non vna abstinentia omnino deleri, continua tamen instātia eo vsq; possint minui, quòd satis facilè valeāt tolerari. His ergo delendis semper instare debemus, licet non omnino ea delere possimus. Sicut enim naturalem corporis infirmitatē patiēs stultè agit, si sibi medicinā adhibere neglexerit; quia semel vel bis adhibita; non statim curatus fuerit. Sic naturali vitiorum infirmitate detentus, insipienter agit, si sibi custodiam adhibere destiterit, quia aliquoties adhibita, statim à tentatione liberatus non fuerit.

De appetitu, & quid intersit, inter appetitū & volūtatē.

Caput CXXI.

Vllus namque appetitu vitiorum prorsus carere potest, sed eum vice appetitus verę commoditatis, quasi naturaliter retinet. Postquā enim humana natura perfectam beatitudinē amisit, perfectam quoq; sui cōmoditatem perdidit. Semper tamen naturalem affectionem eiusdem cōmoditatis habet. Et quia perfectā commoditatem habere non potest, nec perfectæ commoditatis appetitum amittere valet. Habet itaq; appetitus ingluuiei, & luxuriæ, aliarumq; falsarum commoditatū; & per hos incedit quærendo illam perfectam commoditatem, cuius appetitum retinet naturalem. Hos aūt diabolus accendit aliquādo per falsas cōmoditates, & per eas voluntati aliquod peccatū suggerit, aliquando verò per semetipsum ipsi volūtati persuadet; vt eosdē appetitus ad peccandū incitet. Vt cū ebrioso, qui ampliꝰ bibere nequit, aliquod potus velle comedere suggerit, vt habeat appetitū amplius bibendi. Sic enim diabolus incitat voluntatem ad peccandū, aut per hos appetitus, aut per semetipsum. Velut si quis latro aliquē ad se spoliādū incitaret: aut artificio aliquo, aut carnem suā calefaceret: aut dicendo ei simplici verbo, vt se exueret Ad quē verò cū ille nihil suspicans fallaciæ, appropinquat, subitò capitur, vapulat, versa vice despoliatur, quandoq; demum occiditur. Appetitus verò isti non aliud sunt, quàm quędā cōmoditatis necessitates. Nō enim idem est appetitus, quod voluntas. Appetitus namq, mali non est mala, sed voluntas mali est mala. Hos igitur appetitus, quia diabolus semper accendit, studio magno & custodia sunt restringendi.

Similitudo inter aquam, & humanam naturam.
Caput CXXII.

Humana namq; natura tā facilè per vitia, quā per planum profunditur aqua. Sic ergo agere deber, qui eam restringere appetit, velut qui aquam currentem retinere cōtendit. Sicut enim ille, qui aquam cōcludit in stagnū atq; coercet: sic iste naturā humanam vagam, infra regulā aliquam cohibere debet. Vtq; ille procurat, ne qua parte dirūpatur stagnum, qua effluat aqua; ita & iustū prudere condecet, ne suam in quoquam violet regulā, quoad peccatum proruat Sic enim restringi carnis appetitus possunt: quod est quandā facere pacē inter ipsam carnem & spiritū; quam quidem pacem nemo melius habere poterit, quàm qui districtioni ordinis monastici semetipsum subiugare studuerit. Ipsa etenim est quasi quædā clausura, vel stagnū vinarij. Quoniam quidē, sicut pisces decurrente aqua viuarij moriūtur, si clausuræ ipsius minutatim ac sæpe crepāt, nec reficiūtur, ita omnis religio monastici ordinis funditus perit, si custodia eius per modicarum contemptū culparum, paulatim à feruore sui tepescit, attestante scriptura, quę dicit: *Qui modica spernit paulatim decidet.* Ecclesiast.

Quòd quatuor modis pax agatur.
Caput CXXIII.

Quatuor quippe modis pax agitur, quibus homo ad verā quietem perducitur. Aut enim fit ab aliquo inter aliquos duos, aut inter semetipsum & alterum; aut inter carnem & spiritū, aut inter corruptibilitatem nostram & incorruptibilitatem, quā Deo donante expectamus Si tres superiores modos nūc habuerimus, tunc demu ad illā pacem perueniemus, de qua dicit Apostolus: *Habete pacem cum Deo.* Duo itaq; primi modi sūt per concordiā. Est enim pax carnalis est & spiritualis. Cōcordia etiam est carnalis & spiritualis. Pax & concordia carnalis est, quā habent infideles, vel etiam falsi Rom. 5.

A falsi Christiani, cùm in peccato concordant, & inde quandam pacem obtinent. Hanc aũt pacem Christus non commendauit, vbi dixit: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium.* Per terrã terrenos, per gladium separationem, qua separamur à carnalitate, potes intelligere. Tertius verò modus per spiritus fit victoriam, sibi subiugantis carnem. De hoc etiam idem Dominus ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et Propheta: *Pax multa diligentibus legem tuam.* Et: *In pace factus est locus eius.* Et: *Inquire pacem, & persequere eam.* Quartus verò modus erit per remunerationem, corruptione nostra transmutata, vt iam diximus, in incorruptionem.

Matth.11.
Ioan.14.
Psal.118.
Psal.11.
Psal.33.

De quadripartito statu humanæ naturæ.

Caput CXXIIII.

NOtandum siquidem, quod humanæ naturæ quatuor sunt status, quibus pro diuersis meritis, beata vita vel misera redditur. Duo namque primi beati, duo postremi miseri. Beatorum aũt alius minus beatus, alius verò beatissimus. Ita quoq; miserorum, alius minus miser, alius verò miserrimus est. Status vtiq; minus beatus fuit ille, quo ante peccatum Adam in paradiso stetit. Beatissimus verò est ille, quo nunc in cœlo sanctorum animę sunt. Minus aũt miser status noster est, quo dũ viuimus, in hoc seculo sumus. Miserrimus verò ille erit, quo reprobi permanebunt in pœnis inferni. Vt ergo in beatissimo statu ęternaliter quiescamus, in Dei seruitio temporaliter laboremus.

Similitudo inter hominis obsequium, & præmium.

Caput CXXV.

HOmo, quia æternum habere non posset pręmium, si Deus laborando æternum exigeret obsequium. Sed Deus suæ præmiũ vitæ (quæ est æterna) vitæ hominis (quæ est temporalis) B seruitium comparat. Si homo enim quamdiu vixerit, Deo seruierit; & Deus eum coadiuuet, & ipse recompensabit. Qui verò non à principio quidem vitę suę, Deo deseruire cęperit, sed ex quo tamen cæperit, si vsque ad finem perseuerauerit, Deus ab eo vitæ præcedentis seruitium non exiget; sicut nec ipse à Deo vitæ illius præcedentis exigit præmium. Si autem homo è contra, quoad vixerit Deo malè seruierit, & Deus illi malum rependet meritum, quãdiu & ipse vixerit. Quod si nõ à principio vitę suę, malè Deo cęperit seruire, sed ex quo tamen cęperit, vsq; ad finem vitę suę voluerit perseuerare, nõ ei Deus vitæ præcedentis seruitium bonum recompensabit in malum. Sicut nec ipse vitę illius præcedentis pręmiũ habere voluerit malum. Nam & suę vitę pręcedentis bono, & Dei pręcedentis vitæ malo, non carebit præmio. Deo ergo seruiat semper omnis homo, quisq; eo ordine, quo constitutus ab ipso est.

De tribus hominum generibus, seu ordinibus.

Caput. CXXVI.

TRes quippe sunt ordines hominum: videlicet orantes, agricultores, & defensores. Hos autem ordines sic ad diuersa officia Deus in hoc mũdo disposuit, quemadmodum quidam pater familias oues, & boues, & canes maximos in domo sua distribuit.

Exemplum ouium, boum, & canum.

Caput. CXXVII.

OVes namq; ad hoc habet, vt lac sibi & lanam ferant: boues vero, vt terram exerceant: canes aũt, vt tam oues quàm boues à lupis defendant. Si igitur horum quodq; animalium, suum gerat officium. illud ad vitam Dominus seruat, quia eius sibi vtilis est vita. Si verò officium, quod est suũ, non egerit, morte sola iudicatur dignum, quia eius vita nullum fert fructum. Si enim ouis lac, & lanam n... C attulerit: bos autem terram non exercuerit, quem alium fructum ferre poterunt? Rursus si canis, custodiæ pecudum deputatus, eas lupos permiserit laniare, aut easdem ipse, vel alios canes cæperit strãgulare; quid aliud Dominus agere de eo, quàm eum obruere? Sic & Deus de illis ordinibus agit, quos ad officia diuersa in hoc mundo disposuit. Quosdam namque, vt clericos, monachosque, ad hoc ipsum disposuit, vt pro alijs orent, mitesque, vt oues, lacte prædicationis eos imbuant: lanaque sui boni exempli, feruentes in Dei amore faciant. Alios verò, vt agricultores, ad hoc disposuit, vt de suo, velut boum labore, ipsi viuant, & alij. Quosdam etiam, vt milites, ad hoc instituit, vt asperitatem, prout necesse fuerit, ostendant: tamque orantes quàm agricultores, ab aduersis gentibus, velut à lupis, defendant. Si ergo sui quisque ordinis officium impleat, longam promeretur vitam, quia cęterorum viuit ad vtilitatem. Si verò istud agere noluerit, vita ipsa indignus existit: quia fructum non adfert, propter quem viuit. Si enim clerici monachique, orationem vel prædicationem alijs impẽdere, & etiam bonum exemplum prætendere: aut terram agricolę noluerint excolere, quod aliud poterunt officium explere? Rursus: si milites alios defendere noluerint, aut etiam more rabidorum canum; eosdem aut seipsos occiderint vel oppresserint, quid de illis, nisi quod de rabidis canibus debet fieri? Vnusquisque sui ordinis gerat officium, ne & totum quod viuit, deputetur mendacium.

De mendacio.

Caput CXXVIII.

SI enim, quod ordinis sui est, non egerit, omnis eius exterior habitus mentitur, qui eum ordinis D illius esse testatur. Actus quoque illius, & verba, ipsaque mentitur cogitatio, quia mendacium testatur pro vero. Cùm enim quispiam quid agit, vel dicit, vel cogitat, sic esse agendum, dicendum, cogitandumq́; alijs iudicat. Plus etenim loquitur plerũq; homo actu quàm verbo, sicut hoc potest videri exemplo.

Exemplum de medico. *Caput* CXXIX.

MEdicus namq; herbam aliquam si diceret ægroto salutiferam esse, ac vt ex ea comederet, aliam verò mortiferam, ipse tamen ex ea gustaret, plus ei actu quàm verbo diceret: quia plus ei hanc actu, quàm eam verbo comedendam suaderet. Cùm igitur quippiam quis agit, vel dicit, vel cogitat, sic esse agendum, dicendum, cogitandumq́; alijs manifestat. Quod si ita est, verũ actu, & verbo, & mente loquitur. Si verò non est, eisdem omnibus è contra mentitur. Inquantum igitur verum dicitur, bene, inquantum verò mendacium profertur, malè viuitur, quia omne peccatum mẽdacium esse probetur. Siquidem non nisi cogitatione, locutione, & opere peccamur, quibus, quotiens peccamus, Deo & hominibus mentimur. His itaque tribus, Dei timorem ponamus custodem, quia testante scriptura: *Timor Domini, expellit peccatum.* Timor denique Spiritus sancti est donum, aliorumq́; omnium primum. *Eccli.1.* *Ibid.*

De septem donis spiritus sancti.

Caput CXXX.

SEptem quippe sunt dona Spiritus sancti; videlicet, timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, intellectus, sapientia. Horum autem donorum, vt dictum est, timor est primum, aliorumq́; veluti quoddam fundamentũ. Hunc namq; spiritus sanctus mentis in cãpo supponit, aliaq; dona sua in ordine, veluti in ædificio, superimponit. *Ibid.*

Prius

A Prius enim mentem metuere facit, ne pro peccatis suis separetur à Deo: & in pœnis inferni, cùm diabolo torqueatur. Huic denique timori superimponit pietatem, cum menti sic metuenti suspius aspirat compassionem: piéque recolere facit, quam misera erit, si à Deo separata, & in inferno cum diabolo fuerit torta. Dehinc verò scientiam superimponit pietati, cum mens, quæ sic timet, sibique compatitur, quo valeat modo saluari scrutatur, eíq; Spiritus sanctus huius rei cognitionem largitur. Exinde autem fortitudinem superimponit scientiæ, cùm mens pauida, sibíque compatiens, iamque quid agere debeat sciens, sit fortis Spiritus sancti dono ad operandum, quæ didicit, quibusque saluari se posse confidit. Post hæc verò consilium fortitudini super ædificat, cùm mens iam fortis ad operandum, quæ pie timendo scit esse facięda, suo experimento didicit Spiritus sancti gratia quid de his omnibus alijs consulere debeat.

Timor. Pietas. Scientia. Fortitudo. Consilium.

De donis Spiritus sancti, quinque ad actiuam, duo vero ad contemplatiuam vitam pertinent.

Caput. CXXXI.

HAec autem quinque Spiritus sancti dona ad actiuam, duo verò quæ sequuntur, id est, intellectus & sapientia, ad contemplatiuam pertinent vitam. Ipsa tamen spiritus sanctus primus quinque superimponit, vt summum ædificium donorum possit omnino compleri. Postquam enim Spiritus sanctus mentem facit pauentem, sibique compatientem, & ea quæ scit esse facienda, fortiter operantem, & de ipsis suis exemplis alijs consulentem, accendit, eandemque ad intelligendum tur hæc vel illa Deus præcipiat; cur homo, licet alteri homini benefaciat; nullam tamen ab eo remunerationem exigere debeat. Quorum vt intellectum Spiritus sanctus menti aspiret ad postremum etiam sapientiam super accumulat, vt quod videlicet ratione intelligit, sit sibi sapidum atque dulcissimum, soloque rectitudinis amore sequitur, quod intelligit esse sequendum. Ab hac tamen sapientia, quam extremam posuimus. Spiritus sanctus dona sua dinumerare per Prophetam incipit, & vsque ad timorem, à quo cæpimus ascendere, dinumerando descendit. Vnde notandum, quod nobis innuit descendendo, quomodo ex iisdem donis construat in nobis ædificium ascendendo. Hoc igitur ædificio ita composito Spiritus sanctus in eo residet; totamque familiam domus interioris, id est, omnes animæ sensus regit, & ad obsequium sui disponit.

Intellectus. B Sapientia. Esa. 11.

De qualitatibus animæ, & moribus. Cap. CXXXII.

HInc animæ qualitates, quæ prius erant instabiles, iam in bonos redigit mores. Mores quippe, qualitates sunt animæ in habitum iam redactæ. Non enim tunc mores dicuntur, cum citò adueniunt, citòque recedunt, sed cum in anima stabiles existunt.

Mores alij boni, & mali alij sunt. Cap. CXXXIII.

HOrum autem morum alij boni, alij verò sunt mali. Boni igitur virtutes, mali autem vitia dicuntur.

De virtute & vitio. Caput CXXXIV.

VIrtutes autem, bona exterius opera: vitia verò, pariunt mala. Non tamen quotiens agitur opus virtutis vel vitij virtus ipsa vel vitium propriè dicitur haberi. Tunc enim tantùm propriè habentur, cum ex consuetudine possidentur, vnde & homines iusti, vel vitiosi dicuntur. Cùm autem perfectè habentur, licet ipsa omnino sint dissimilia, haud tamen dissimilia semper habent opera. C

De sapientia & stultitia, quandoque in eodem conuenientia.

Caput. CXXXV.

QVædam enim ex ipsis, vt sapientia perfecta, aut stultitia, eadem faciunt plerumque fieri opera. Sicut enim perfectè sapiens dimittere non vult, quin agat, quod sibi bonum videtur, sic & ille, qui perfectè stultus est. Verùm hoc ideo ille facit, quia scit bonum non esse, vt illud dimittat; stultus verò, quia sic putat. Est autem alius medius nec ita sapiens, quin metuat falli; nec ita stultus, vt in malo, quod cæperit, perseuerare velit. Hic ergo, quod sibi bonum videtur, persæpe dimittit, quia magis quam sibi, alterius credit consilio.

De odio & amore peccati.

Caput. CXXXVI.

ITem perfectum peccatum odium perfectusque amor eiusdem, idem plerumque opus exhibet exterius. Sicut enim qui perfectè odit in se peccatum, non curat quis illud cognouerit; sic & qui idem delictum in se perfectè diligit. Verùm hoc ille facit, vt sibi Deus indulgeat; iste verò, pro sua hoc facit impudentia. Alius verò medius est, qui nec ita peccatum odit, vt hoc omnes velit scire, nec rursus sic amat, vt & omnes velit nescire. Hic igitur, & pluribus illud abscondit, & vni tamen per confessionem patefacit.

De humilitate & superbia. Cap. CXXXVII. D

RVrsus perfecta humilitas perfectaque superbia, opera quædam habent similia. Sicut enim perfectè humilis cùm peccat, vult, vt eius prælatus suam districtè puniat culpam, sic & valde superbus. Verùm hoc ille vult, pro eiusdem culpæ remissione, Iste verò, vult pati, pro indignatione. Dedignatur namque, vt prælatus ipsius sui misertus, vel ad modicum sibi parcat, immo magis, vt suam immoderate puniat culpam, desiderat. Est autem alius medius, qui nec omnino districtè puniri, nec suam sibi culpam vult ex toto donari. Hic itaque cum aliquando peccat partim puniri, partimque dimitti suam sibi culpam desiderat.

De tribus verecundiæ generibus.

Cap. CXXXVIII.

TRia etenim sunt verecundiæ genera, quæ & ipsam operantur exterius diuersa. Alia namque est coram Deo tantùm, alia verò tantum coram hominibus: alia autem partim coram Deo, & partim coram hominibus. Verecundia namque coram Deo tantum est: eùm, quia tales sumus, quales non esse decet, erubescimus, nostraque peccata, si non alijs obessent, coram hominibus fateremur. Verecundia verò coram hominibus tantùm est, cùm, quia agnoscimus, quales esse debemus, verecundamur, nostraque delicta etiam vni detegere per confessionem erubescimus. Verecundia autem partim coram Deo, partimque coram hominibus est, vt cùm nec ita de nostris peccatis coram Deo erubescimus, vt ea etiam coram hominibus fateri velimus:

A &, inquirendo, quod Dominus dederit, breuiter dicamus; non ideò quod nesciatur, sed idcirco, vt quod scitur, melius teneatur.

Exemplum ignis, & venti, & humanae mentis.

Caput CXLVIII.

SOlet enim contingere, vt ignis in aliqua materia aliquando paululum ardeat; & si vento impellitur, ad maiorem ardorem crescat. Taliter etiam est mens humana salubri admonitione pulsata ad opus agendum; post suggestionem citiùs surgit ad quod prius surgere neglexerat. Sicque vt ignis vento mouetur, sic mens à torporis desidia, admonitione excitatur.

Detractionis descriptio.

Cap. CXLIX.

DEtractio itaque est, quotiescunque quis aliquid ea intentione de aliquo dicit; vnde ipse vel minus amari, siue minus appreciari possit. Detractatio verò malis duritiam, pœnitentibus refrigerium, tentatis exemplum peccandi, quasi fomenta malitiæ præstat. Naturale siquidem est, vt sicut id, quod à nullis fieri audio, facere formido: sic illud, quod à pluribus vel etiam à paucis fieri percipio, faciliùs præsumo: & quo plures eandem rem fecisse cognouero, eo minùs eam facere dubito. Bonus quoque, si nec pœnitens de aliquo criminali fuerit: nec tentationem aliquam inde habuerit: & alium illa vel illa criminalia perpetrasse per detractionem audierit: nisi sibi vigilantiæ oculo prouiderit, materiam superbiendi accipit. Proprium namque est superbiæ, singularitate semper gaudere. Quapro-
B pter summopere cauendum est peccatum detractionis, quia fomes est tantæ perditionis.

Commendatio charitatis. *Cap.* CL.

1.Ioan.3. TOllit enim charitatem, *sine qua impossibile est quemquam Deo placere. Qui enim non diligit, manet in morte.* Plus namque peccat, qui amorem proximi à corde alterius minuit, quàm qui victum ab ore pauperis rapit. Nam sicut anima preciosior est, quàm corpus; sic grauius est animæ victum auferre, quàm corporis. Victus verò animæ, est amor Dei & proximi. *Qui enim diligit*
Rom.13. *proximum, legem impleuit.* Qui igitur dilectionem, qua debet anima sustentari, tollit: quantum in se est, animam occidit. Propterea cauendum est, ne quisquam aliquid sinistrum de aliquo loqui præsumat, nisi propter emendationem eius hoc faciat. Nam prælato, aut illi, quem puto posse consulere peccanti, & vitiorum vulnera mederi, debeo alterius malefacta propter emendationem detegere, quæ per meipsum nequeo emendare. Et ne alius corrumpatur ipsius offensione, compendiosè etiam possum eum monere, ne tali iungatur singulari aliqua familiaritate; aliter verò, nullo modo de aliquo quicquam aduersi loqui debeo.

Quid noceat detractio, & quid prosit bonum audire.

Caput CLI.

CAEterum verò, sicut nocet multis, de quolibet malum dicere, sic pluribus solet prodesse, de alijs bona audire. Nam cùm bona de aliquo referuntur, hi, qui boni sunt, eius facta æmulantur: eoque propensius in sua bonitate perseuerare nituntur, quò alij eiusdem bonitatis sectatores laudantur. Si autem pœnitentes fuerint, tanto studiosius suam pœnitentiam, vt boni efficiantur,
C peragunt, quanto gloriosiores bonos esse malis sedula relatione percipiunt. Porrò, si mali fuerint, erubescunt, cùm de alijs bona referri audiant, à quibus semetipsos vacuos esse considerant; tantoque facilus ad pœnitentiam reuocantur, quantò plures, & fortè debiliores se, bona operari eis referuntur. Sit igitur omni Christiano in sedula consuetudine, semper bona de alijs æstimare, bona loqui; nihil mali credere, nihilque proferre.

De scientia, voluntate, & vsu.

Caput CLII.

CVm omnibus actionibus nostris summopere quærendum sit, vt boni simus, alioquin beati esse non poterimus: quærendum est, quibus potius vtendum sit, vt boni efficiamur. Tria itaque mihi esse videntur, quæ necessaria sunt volenti effici bonus, scilicet scientia voluntas, & vsus. Nam nisi quis habeat scientiam bonum faciendi, nequaquam bonum, vnde salutem consequatur, operari poterit. Et si habet scientiam, sed voluntatem operandi non habuerit, bonus nullo modo est. Quòd si boni agnitionem, & voluntatem operandi obtinuerit, nec tamen eius vsum opere compleuerit, cùm possit, bonus nequaquam erit.

Exemplum citharistæ. *Cap.* CLIII.

VT si is, qui citharista esse debuit citharam non cognouerit, qualiter citharœdus erit? Si etiam instrumentum illud non agnouerit, & si agnouerit, sed tangere illud noluerit, qualiter citharœdus erit? Si autem illud agnouerit, & tetigerit, sed eius vsum habere contempserit, nun-
D quam propter cognitionem & voluntatem, sine vsu huius artis, peritus erit. Taliter namque, licet quis habeat scientiam bene viuendi, & voluntatem, nequaquam bonus erit, nisi etiam boni operis vsum renuerit iuxta suam possibilitatem.

Similitudo inter desides, & peccantes.

Caput CLIV.

SVnt autem quinam sanctarum scripturarum ignari, & dum aliquid de eis, quod possent ad ædificationem sui retinere, audiunt, contemnendo etiam dicunt: Ad quid istud tantillum tenebo? Non ex re tam parua sapiens ero: cur ergo mihi laborem imponam? Dicunt iam quiescam, viuam, vt potero, quia frustra sapientiæ amplius studebo, non enim omnes petibunt, qui sapientes non sunt. Hæc & his similia, piget & insipiens sibimet proponit; nec percipit, quia antiquus hostis, ad interitum eis talia sibi suggerit: quatenus in omni vita sua, nulli intendat vtilitati, sed in negligentia & torpore semper viuat, & pereat. Amplius quoque dicunt: Satis (inquit) sunt sapientes in mundo, satis scriptores, satis qui habent peritiam artium: non est opus, vt ego me discendo fatigem. Præterea pueritiam iam exiui, iam senectuti appropinquo: nec iam possem ad magnum scientiæ fructum venire, si modò inciperem laborare. Sic secum piger tractat, & in sui torporis desidia perseuerat. Simili etiam modo nonnunquam peccator irretitur, ne ad bonæ operationis exercitium aliquando exurgat. Solet enim contingere, vt is, qui luxuriæ inquinamento fœdatur, interdum semetipsum cognoscat, & facti sui pœniteat; sed cùm iterum tentatio aduenerit, & locus peccandi affuerit, dicit: Quare istam voluptatem perderem?

Satis

A Satis etiam hanc admittere potero, ſicut & multas alias feci: & in futuro cùm ſatiatus fuero, omnia in ſimul confitebor, & ſic bonus efficiar. Satiabor igitur, donec Deo de omnibus ſatisfaciam; & tunc tantùm ieiunabo, tunc tot afflictionibus, tot verberibus corpus meum caſtigabo, tantùm eleemoſynis & parſimonijs ſtudebo, vt in me nihil remaneat dignum ſupplicio. Cùm enim adhuc illa & illa in me reſtant ſine confeſſione, cur me ab hac ſola compeſcerem delectatione? Talia nonnulli interdum ſibimetipſis praue conſulunt; nec miſeri attendunt, quanta erroris caligine interiùs obtenebrentur. Nam quanto ſunt peccatis obligati maioribus, & bonitate pauperiores; tanto deberent eſſe ad omne delectamentum diabolicæ ſuggeſtionis excutiendum ardentiores. Sicut enim virtus virtuti accumulata prodeſt, ſic vitium appoſitum vitio obeſt. Quiſquis ergo hodie quicquam boni operis operari poteſt, nullatenus hoc procraſtinare debet. Vnde Salomon: *Quodcunque poteſt manus tua facere, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia eſt apud inferos.* Eccleſ. 9.

Similitudo inter pauperes, ſtultos, & negligentes.

Caput CLV.

VErùm huiuſmodi homines, ita in peccando negligentes, imitantur etiam pauperes inſipientes. Siquidem pauper inſipiens, cùm obolum acquirit, aut aliud quid parui munuſculi, dicit: Ad quid iſtud tantillum ſeruarem? Non propter hoc diues ero. Expendam itaque hoc in pomis, aut nucibus, aut qualibet alia re mihi delectabili. Non enim iſtud cuſtodiendo, ſolicitus B volo haberi. Sic ſtolidus, dum paruipendit modica, nunquam proficit ad maiora. Sapiens autem pauper parua, quæ naciſcitur, cuſtodit; & quo minus ſe habere conſiderat, eo magis nacta retinere deſiderat: quatenus ex paruulorum congerie, ad maiora quærat quandoque pertingere. Sic nimirum is, qui ſe pauperem ſcientiæ ac bonitatis ſentit, debet facere, ſi ad aliquem effectum ſcientiæ ac bonitatis velit peruenire. Nam ſicut plura grana maſſam, & guttæ flumen, & multi nummi diuitem faciunt; ſic multæ ſcientiarum ſententiæ, ſapientem; & plures bonitatis actiones, bonum quemlibet efficiunt.

De ſcientia, & tribus partibus eius.

Caput CLVI.

CVm igitur ſcientia ſit neceſſaria ad hoc, vt bonus quis efficiatur, & manifeſtum ſit nullum eam poſſe comprehendere, qui minimas eius partes negligit colligere (niſi fortè quis ſubitò illuminetur, ſicut Apoſtoli & Prophetæ) quærendum eſt, quomodo per gratiam Dei, illam valeamus acquirere? Tribus itaque cauſis, videtur mihi illam poſſe adipiſci, doctrina ſcilicet, experimento, & ratione.

De doctrina. Cap. CLVII.

PEr doctrinam quippe, quæ capitur lectione, & ſermocinatione, ſcientia acquiritur. Quiſquis enim legit aut legentem ſiue loquentem audit, ad hoc, vt eorum, quæ leguntur ſiue referuntur, ſcientiam habeat, intendit.

De experimento, & ratione.

Caput CLVIII.

EXperimento verò acquiritur ſcientia, cùm rei, quam aliquis probauit, certam habet notitiam. Et ratione quoque percipitur, cùm per C naturalem mentis diſcretionem, in illis quæ facienda ſiue omittenda ſunt, quis ſolidatur. Scientia igitur his tribus rebus acquiritur. Sed quia inflat, niſi eam charitas ædificet, nihil prorſus proficit abſque voluntate bonitatis. Voluntas itaque bona eſt, quæ Dei voluntati ſubiecta eſt; quæ tunc voluntati Dei ſubiecta eſt, quando id vult, quod Deus vult eam velle debere: & tunc iuſta ſiue recta dicitur, quando id, quod Deus vult eam velle debere, amplectitur.

Quòd non ſemper debemus velle, quod Deus vult.

Caput CLIX.

NON enim ſemper velle debemus, quod Deus vult: ſed hoc velle debemus, quod Deus vult nos velle debere. Voluit enim Deus beatum Martinum ab hac vita tollere; ſed ſi eius diſcipuli hoc tunc voluiſſent, crudeles vtique extitiſſent. At noluerunt, quod Deus voluit; ſed voluerunt, quod Deus voluit eos velle debere, & viam iuſtitiæ tenuere. Qui ergo cum ſcientia, voluntatem bene operandi portat, maxima ex parte bonitati appropinquat. Vnde ſciendum eſt, quia quicunque bonam voluntatem habere deſiderat, neceſſe eſt, vt à vanitate ſeſe alienare ſtudeat. Nam ſicut vna operatio, aliam à ſe diuerſam operationem excludit; ſic cogitatio cogitationem expellit, & voluntas nihilominus voluntatem repellit. Cùm enim manu ſcribo, non agrum ſemino: deinde etiam cùm ſeminauero, ſcriptionem excludo. Sic itaque cùm & ipſe inane quid cogito, non interim vtilitatem penſo: & cùm poſtea vtile quid penſauero, vanitatem expello. His igitur, quæ diximus de ſcientia & voluntate tranſcurſis, videamus etiam, quàm ſit neceſſarius vſus bonæ operationis. D

De vſu. Cap. CLX.

QVippe ſicut corpus humanum, ſine frequenti ciborum vſu, nequit ſubſiſtere; ſic anima, abſque virtutum frequentatione, non poteſt viuere. Qui ergo ad effectum bonitatis venire deſiderat, neceſſe eſt, vt cum ſcientia & voluntate, etiam ipſum vſum habeat.

Quòd bonus homo, de omnibus ſibi bonum faciat.

Caput CLXI.

BOnus homo, de omnibus hominibus & bonis & malis, vtilitatem ſibi acquirit. Siquidem cùm aliquid boni, de homine bono vel malo, audit, gaudet, & Deo inde gratias agit. Quod dum facit, mercedem à Deo bonæ voluntatis accipit, ac ſi cooperator fuiſſet eiuſdem operis. Malum autem ſi audierit, dolet; quod ſibi in mercedem deputatur, quaſi eiuſdem mali deſtructor fuiſſet, vel diminutor. Sed dicit aliquis: De bono & proſperitate inimici mei, nequeo gratulari; neque de damno eius contriſtari: quod ſi ore confiteor, me condemno, corde etenim mentior.

Ratio quomodo inimici diligi poſſint.

Caput LXII.

AD hoc conſiderandum eſt, qualiter is, qui in bono proficere deſiderat, ſibijpſi vim inferre debet, vt proficere valeat. Licet carnalis ſeu naturalis appetitus meus, damnũ inimici mei appetat, nõ tamen hoc ore cõfiteri debeo, ſed potius damnum eius plangere, & contra appetitum carnis meæ, illius proſperitati fauere: illiuſq; damnũ ſolùm

A solùm verbis, si corde simul nequeo, demonstrare mihi displicere. Nam si rationem consideramus, rectiùs agimus, quando Deo obedimus, quàm faciamus, quando carnali voluptati consentimus. Præceptum etenim Domini est, *vt inimicos diligamus*. Si ergo eos affectuosè diligere nequeo, quoniam carnalitatem meam ad amorem eorum adhuc flectere non valeo, tamen velle debeo eos me posse amare: & donec valeam hoc agere, verbum, quod potestati meæ subiacet, bonum & non malum de illis promulgare. Cumque hoc ago, non mentior, quando dico me illos diligere; quoniam *velle adiacet mihi, perficere autem non habeo*. Condelector tamen Dominico præcepto, secundum rationem spiritus mei, vt eos diligam, quamuis corruptibilitas carnis meæ repugnet. *Iam enim non operor ego illud, sed quod regnat in me peccatum.* Aliud enim est sentire, aliud consentire. Malus verò homo è contrario, sibi de bonis & malis, peccatum accumulat: cùm bonis omnibus inuideat, malis verò fauorem exhibeat. Huius finis interitus, mors, & tribulatio: iusti autem finis est Christus, vita & exultatio.

Matth. 5. Luc. 6.

Rom. 7.

Ibidem

De intellectu, amore, & vsu. Cap. CLXIII.

TRibus modis sentitur Deus videlicet intellectu, amore, & vsu. Per intellectum sapimus, per amorem iustificamur, per vsum beatificamur. In quantum quis Deum intelligit, sapiens est; in quantum verò amat, iustus, verùm in quantum vtitur, beatus. Sed quando, quod rectum est, videmus, Deum per intellectum mentis sentimus, quando quidem, quæcunque rectitudo est, ab illo est.

B *Similitudo inter Deum & Solem.*

Caput CLXIV.

SIcut enim ex splendore solis, ipsum solem sentimus, antequam illum perspicuè videamus: sic ex mentis nostræ speculatione Deum sentimus, quando verum quid ex ipsa veritatis luce perspicimus; sicque illum intelligendo & amando, per fidem & spem ad præsens sentimus. In futuro autem, non iam per spem sentiemus, *quia videbimus eum, sicuti est*; non tamen eum omnes æqualiter videbunt, nec eius amore omnes æqualiter calebunt.

Ioan. 3.

Similitudo inter ignem, & Dei amorem.

Caput CLXV.

SIcut enim diuerso modo lignum & ferrum, ignis ardore calent, sic cælestes spiritus, & beatorum animæ, inæqualiter Dei amore feruent.

Quomodo Sancti Deum videbunt. Cap. CLXVI.

NVnc autem *videmus eum in ænigmate*, & quasi in pictura, ea quæ dicimus, veluti pictum solem aut mare videremus. Solem quippe aut mare cùm depicta videmus, non sicut est in ipsa re, ea habemus. Cùm verò solem clarè lucentem perspicimus, aut mare turbulentum vel tranquillum cernimus, rem, sicuti est, veraciter intuemur; quiuis tantam, quanta in se est, intueri nequeamus. Sic Sancti Dei in gloria sua Deum videbunt, sed magnitudinem diuinitatis eius, siue immensitatem potentiæ illius comprehendere nequibunt. Non enim immensus esset si ille intellectu alicuius comprehendi potuisset.

1. Cor. 13.

De quatuor modis præcipiendi, & totidem obediendi.

Caput CLXVII.

ALiquando bene præcipitur, & bene obeditur, & è contra, interdum malè præcipitur, & malè obtemperatur; aliquando bene præcipitur, & malè obeditur, aliquando malè percipitur, & bene obeditur. Bona est præceptio, & bona est obeditio, cùm præcipitur, ne castitatem quis violet, & seruatur. Mala est iussio, & mala obeditio, si iubetur furari, vel huiusmodi, & fiat. Bonum est præcipere, & malum obedire; vt si (verbi gratia) aliquis capiuetur, & ad capitis plectionem veniatur, ne fugiat, ligatur. Huic autem si fortè aliquis dicat, fuge, pro te in vinculis istis me ponam pœnam pro te accipiam. Bona quidem talis præceptio, quia ex perfecta charitate descendit; sed mala ad huc concessio, quia prorsus obuiat charitati. Nam vbi dictum est: *Alter alterius onera portate*; non dictum est, *onera imponite*. Mala est iussio, & bona obeditio; vt si quis poma cedrina, vel quippiam aliud, quod sine periculo haberi non posset, quis prælatus sibi afferri præciperet. Vnde Dauid, *aquam de cisterna* sibi afferri præcepit; quam quia in periculo suorum allata est, pænituit præcepti, noluitque eam bibere, sed eam Domino libauit.

C

Galat. 6.

De timore, commodo, & amore. Cap. CLXVIII.

DEo quidem tribus de causis homines seruiunt; videlicet, timore, commodo, & amore. Sunt namque nonnulli qui si pœnas inferni non esse scirent, pro nulla repromissione æternorum bonorum à suis voluptatibus cessarent. Qui licet pœnas illorũ, qui Deũ minimè verentur, euadant, non tamen plenam retributionem inuenient. Alij autem Deo seruiunt, vt magnum inde habeant commodum, siue in præsenti vita, siue in hac & in futura. Quibus, si Deus voluerit, ex quadam ratione poterit dicere: Gratia commodi vestri, mandata mea seruastis; non quia purè me diligebatis, sed quoniam à me lucrari volebatis. Sicut hi, qui Regi seruiunt, non quia Regem multi, sed donaria diligunt Regis. Alius est, qui verè Deum diligit, & solo amore eius præcepta eius custodit. Iste profectò legaliter seruit, & bonam perfectamque mercedem sibi acquirit. Igitur, sicut Deo ille nihil præposuit, sic illi Deus iusta recompensatione reddere debet seipsum, qui rebus omnibus excellit.

D

De ratione, voluntate, & appetitu.

Caput CLXIX.

IN anima tres sunt naturæ: videlicet, ratio, voluntas, & appetitus. Ratio assimilatur Angelis, appetitus brutis animalibus, voluntas vtrisque. Voluntas inter rationem & appetitum, media est; aliquando enim ad rationem, aliquando ad appetitum se habet. Sed quando ad rationem se conuertit, quia ea, quæ sunt rationabilia & spiritualia sapit, dicitur homo rationalis & spiritualis. Quando verò ad appetitum se tenet, quia ea sapit, quæ sunt carnalia & irrationabilium animalium, dicitur homo carnalis siue animalis. Vnde scriptũ est: *Animalis homo non percipit ea, quæ Dei sunt. spiritualis autem dijudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.* Cùm itaque iuxta hoc, quòd voluntas se habet, dicitur homo carnalis siue spiritualis: sciendum est, quòd interdum quædam sentiuntur in carne, quibus voluntas minimè consentit.

1. Cor. 2.

De suggestione, delectatione, & consensu.

Caput CLXX.

TRes namque delectationes sunt; vna, quæ sentitur in carne præter voluntatem, quæ vocatur suggestio. Alia, quæ sentitur in volũtate suggestionis, nõ tamẽ in volũtate actionis, quæ dicitur delecta-

A delectatio. Tertia, quæ sentitur, cum voluntate operandi,& nominatur consensus. Sed illam,quę nominatur suggestio,nulla pœna comitatur. Nam, vbi non est consensus voluntatis, nulla sequitur pœna delectationis. Vnde Apostolus: *Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu qui non secundum carnem ambulant.* (Rom. 8.) Et alibi: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati quæ est in membris meis.* (Rom. 7.) *Interiorem hominē* vocat ipsam rationem; *legem* membrorum, delectationem sine voluntate; legem *Dei*, obseruationem mandatorum eius, quæ & lex mentis dicitur, quia mente seruatur: *legem* autem *peccati*, quam prius legem membrorum nominauerat.

De nominibus animæ.

Cap. CLXXI.

Nota, quòd plura sunt nomina animæ. Vocatur enim aliquādo spiritus, mens, animus, ratio, intellectus, interior homo. Dicitur etiam anima vegetabilis, sensibilis, rationalis. Sed cùm plura nomina habeat, ad illa adhuc redeamus, de quibus sermo fuit prius. Quia volūtas in illis, aut rectè se habebit, & erit legitima: aut illa deserendo, fornicatrix, vilis, & abiecta. Namque si voluntas, quæ est media inter rationem & appetitum, rationi concordauerit, legitimè viuit, si verò appetitui, fornicatrix erit; Est ergo ratio siue spiritus, quasi vir; voluntas, vt sponsa; appetitus carnis, quasi adulter, non igitur ei voluntas in aliquo consentiat. Scriptum est enim: (Iacob. 1.) *Concupiscentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum cùm consummatum fuerit generat mortem.* B

De sordido exemplum.

Cap. CLXXII.

Quemadmodū, si sordidus aliquis, & omni fœtore plenus occurreret alicui dicens, se cum eo velle consiliari, non debet qui mundus est subsistere; sic nec voluntas, appetitui carnali acquiescere.

De quadrato lapide. *Cap.* CLXXIII.

Quadratus lapis, sex æqualia habet latera; in quod horum ceciderit, firmiter iacebit, sic prouidendum est viro iusto, vt in suo persistat proposito. Huius autem latera sex, hæc sunt; prosperitas, aduersitas, sui libertas, subiectio, in secreto esse, & in publico; & in quibus singulis, si à diabolo impulsetur, stet, nec à proposito moueatur.

De peccato. *Cap.* CLXXIV.

De peccato tribus modis loquimur. Secundum naturam, id est, districtam iustitiam, vt illud: (Matth. 9.) *Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis.* Secundum gratiam, vt: (Ezech. 18.) *Quacunque hora ingemuerit peccator, peccatum suum remittetur ei.* Et, (Zach. 3.) *Conuertimini ad me, dicit Dominus, & ego conuertar ad vos.* Secundum disciplinam; vt cùm præcipitur homini, tantum vel tantum pœnitere. Disciplina est sub gratia, quia nullus pœnitere vel satisfacere posset, nisi gratia præueniret.

De similitudine ceræ.

Caput CLXXV.

Videns hominem in vanitate ab infantia vsque ad profundam senectutem conuersatum, sola terrena sapientem, & in his penitus obduratum. Cum hoc age de spiritualibus; huic de subtilitate diuinæ contemplationis loquere, C hunc secreta timari cælestia doce, & prospicies eum nequaquam posse adhuc videre. Nec mirum, indurata est cera; in istis ætatem nutriuit, aliena ab istis sequi didicit. E contra consideres puerum, ætate & scientia tenerum, nec bonum nec malum discernere valentem: nec te quidem intelligere de huiusmodi differentem. Nec quidem mirum Mollis est enim cera, & quasi liquens, nec imaginem sigilli quoquo modo recipiens. Medius horum adolescens & iuuenis est, ex teneritudine atque duritia, quasi ex senectute & pueritia congruè temperatus. Si ergo hunc instruxeris, ad quemcumque vtilitatis profectum voles, siue honestatis, aptè informare valebis.

De conatu diaboli contra nouitium.

Caput CLXXVI.

Cum diabolus nequit monachatum alicui dare odio, nititur eum conuersationis, in qua est, subruere fastidio. Et licet illi monachatum propositum tenendum ad horam quasi concedat, tamen hoc, quia sub talibus, aut etiam inter tales, aut in tali loco suscepit, multimodis versutijs fallaciter impulsum, pœnitere nouitium quādoque facit. Vt dum illi persuadet inceptum propositum, ingratum existere; nec ad meliora proficiat; nec quod accepit, diu teneat, aut in eo viliter persistat. Quippe dum incessanter laboriosis cogitationibus de mutando; aut si mutari non valet, saltem de improbando proposito, meditatur; nunquam interim ad finem perfectionis labor eius perueniat, sed prorsus à Deo respuatur. Nam, quoniam illi fundamentum; quod posuit, displicet, nullatenus illi structuram bonæ vitæ superædificare libet, vt sit. Vt quemadmodum D arbustula, si sæpe transplantetur, aut nuper plantata in eodem loco, crebra conculcatione inquietetur, nequaquam radicare valens, ariditatem citò attrahit, nec ad aliquam fructus fertilitatem peruenit. Sic infælix monachus, si sæpius de loco ad locum, proprio appetitu mouetur; aut in vno permanens, frequenter eius odio concutitur.

De pueris plantæ comparatis.

Caput CLXXVII.

Dic quæso, si plantam arboris in horto tuo plantares, & mox illam ex omni parte ita concluderes, vt ramos suos nullatenus extendere posset, cùm eam post annos excluderes, quales p̄eas ramos extenderet. Profectò inutilis arbor, rugosa, & gibbis plena, ramis suis incuruis perplexa. Hoc vtique facitis, ô vos puerorum magistri, de pueris vestris, qui plantati sunt per oblationem in Ecclesiæ horto, scilicet vt crescant, & fructificent Deo. Vos autem in tantum terroribus, minis, & verberibus vndique illos coarctatis, vt nulla penitus liceat sibi libertate potiri. Itaque indiscretè oppressi, prauas, & spinarum more perplexas cogitationes, infra se congerunt, fouent, & nutriunt. Vnde fit, vt quia nihil amoris, nihil pietatis, nihil beneuolentię circa se in vobis sentiunt; nec illi alicuius boni in vobis, sed quicquid est odij, impietatis, maleuolentiæ, postea spem habeant. Contingit itaq; miserabili modo, vt sicut corpore crescunt, sic & in eis timor tantùm, & inuidia, & suspicio omnis mali crescat ex vobis, semper proni & incurui ad vitia, secum præmeditantes, aut quomodo vestras insidias & machinationes valeant euitare, aut deinde sæculo redire.

Exem-

A

Exemplum de lamina auri.

Caput CLXXVIII.

AVdistis (quæso) vnquam artificem, ex lamina auri vel argenti, solis mallei percussionibus imaginem speciosam formasse? Non puto. Quid tunc? Quatenus aptam formam et lamina formet, minceam suo instrumento leuiter premit & percutit, & postmodum planat, nunc etiam discreto leuamine, leuius leuat, & informat. Sic & vos, si pueros vestros cupitis moribus bonis ornatos esse, necesse est, vt cum depressionibus verberum, impendatis eis paternæ pietatis, & mansuetudinis leuamen, atque subsidium. Tenera quidem teneris, sicut & ipsi teneri sunt, lac scilicet, non solidum cibum præbentes eis, necdum ad perfectam ætatem prouectis.

De charitate. *Caput* CLXXIX.

QVi charitatem in corde retinet, hic, vnde gratias Deo agat, habet, ille verò, ad quem tantummodo habetur, minimè. Quas enim gratias mihi debet Deus, si quis me diligit? Amplius: is, cui dilectio alterius seruit, solius commodi munus pro functione suscipit. Verbi gratia, beneficium vnum, honorem vnum, prandium vnum, vel quodlibet officij genus in hunc modum. Alius verò qui charitatem, quasi commodi munus exhibuit, intransitiuè sibi retinuit. Charitas enim officium ab eo, qui hoc suscipit, transit. Charitas verò ipsa, quæ Deus est, in eo remanet, qui eam alijs impendit, bonum autem permanens bono transeunte melius est. Hæc igitur considerando, profectò perspiciemus magis esse nobis gaudendum, si alios diligimus, quàm si ab alijs diligamur. Nihil mihi debet aliquis, nec ego alicui, ergo charitas est exhibenda, non exigenda. B

Ex tribus causis, omnis res amatur.

Caput CLXXX.

QVicquid amatur, aut natura amatur, aut rectè, aut spe commodi. Naturale enim est, vt omne bonum amemus, & vtile. Rectum verò, vt benefacientem nobis amemus. Spe commodi, quandoque res amatur. Alia prorsus vsum, vt mel, eò quod sit bonum & suaue, etiam secundum vsum. Alia verò secundum effectum, vt absinthium, & nonnulla naturalis potio, quæ cùm dent sanitatem, nullam tamen in vsu præbent suauitatem.

Quòd tribus modis diligendus sit Deus.

Cap. CLXXXI.

TRibus etiam his modis diligendus est Deus. Natura, quia omnibus & melior, & vtilior, & ideo plus cæteris est amandus. Rectitudine, quoniam omnia, quæ habemus, præstat nobis, etiam hoc ipsum quod sumus. Et tanto eum amare debemus plus nobisipsis, quanto maior est ipse, qui se pro nobis dedit, & nobis eisdem semetipsum daturus est. Et quoniam ei personaliter non possumus reddere illud, (non enim his persona eius eget) ostendit nobis, quibus debeamus vicem reddere, dicens: *Mando vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Et Apostolus: *Sicut pro nobis Christus animam suam posuit, ita debetis pro fratribus animas ponere.* Diligere igitur debemus nos inuicem; tum quia & bruta quædam animalia hoc faciunt, tum quia vnius familiæ, scilicet Christi sumus, & quia in regno eius singulos sicut nosipsos diligemus; & quia ibi æqualiter ab ipsis diligemur. Indecens enim est, si in hoc mundo habuerimus odio, quos ibi sumus habituri charissimos. Sciendum est enim, quòd quicunq; ibi aderunt, nobis vicem reddent pro dilectione præsenti. Spe etiam commodi vel remunerationis diligendus est Deus, quoniam immortalitatem & incorruptibilitatem nobis promittit.

Natura. *Rectitudine.* *Ioan. 15.* *1. Ioan. 3.*

C

Spe commodi.

De tribus libertatibus.

Cap. CLXXXII.

LIbertatis siquidem modos tres dicimus esse: libertatem videlicet actionis, quam omnes volunt; id est, vt liberè facere possint, quæ volunt. Dicitur etiam libertas intelligentiæ, quam non omnes volunt. Est etiam libertas rectæ voluntatis, quæ semper est bona. Hanc paucissimi volunt, id est, vt ea velint, quæ debent. Notandum, quòd libertas actionis sine libertate bonæ voluntatis, semper est mala. Verùm libertas intelligendi est media, quæ bona est, quotiescunque libertati rectæ voluntatis adhæret: mala autem, cùm sine illa est. Habet primò quis quantulamcumque libertatem intelligendi, id est, scire intelligere, quid sibi expedit, velit illam in bono, & sic promerebitur adipisci libertatem intelligendi quicquid expedit, volendi quodcumque debet, agendi quicquid prodest. Sub libertate volendi, est libertas arbitrij.

De venatione diaboli. *Cap.* CLXXXIII.

DIabolus, per peccati suggestionē, quotidie, it ad venandum. Eos verò intra retia sua retinet quos nec dolor pro peccato proprio afficit. Illos autem iam amittere incipit, quos pro carnis intemperie fugere iam conspicit. Quosdā autem tertij ordinis, id est, sanatos à carnalibus & spiritualibus peccatis, omninò perdit. Primi omninò lugeant, doleant adhuc secundi, tertij verò gaudeant. D

Quòd Deus non horreat peccatum.

Caput CLXXXIV.

HOrrere dicitur Deus animam peccatricem, non quòd horreat peccatum, quod nihil est; sed quia non est ibi debita iustitia, quam ibi amaret. Vt dicimus nos horrere domum, in qua nihil est, quod amemus, sed hoc & illud impropriè. Virtutibus igitur adhæreamus postponendo vitia, & hanc patientiam amplectendo cum iugi exercitio. Patientia etenim, vel quælibet virtus sine exercitio, quasi plumbea lancea est.

Visio Anselmi de flumine. *Cap.* CLXXXV.

VIdit, vt asserere solebat, Anselmus in infirmitate positus, & in ecstasi quodammodo extra se raptus: vidit (inquam) fluuium vnum rapidum atque præcipitem, in quem confluebant omnium fluuium purgaturæ, & quarumcumq; terrestrium rerum lauaturæ. Videbatur itaq; aqua ipsa nimis turbulenta, & immunda & omnium spurcitiarum sorde horrida. Rapiebat igitur in se quicquid attingere poterat: & deuoluebat tam viros quàm mulieres infra se, diuites & inopes simul. Fœda quidem erat aqua, et ea tamen viuebāt & delectabantur in illa: vt ille asserebat, qui eum ducebat. Ille verò ab ipso inquirente, quinam torrens ille esset: Vel quid multitudo illa, in eo voluitans, prætenderet? Adiecit ille prædux patris nostri, atque ait. Ne mireris. Torrens mundum significat, quò rapiuntur, in cuius illecebrosis spurcitijs, inuoluuntur omnes ipsium amantes. Et his dictis, inquit.

A *De vero monachatu.* Cap. CLXXXVI.

Vishe videre, quid sit monachatus verus? Ad hoc alter: Volo. Duxit itaque illum, qui id in conspectum cuiusdam magni claustri, & admodum spaciosi, & speciosi. Et ait: Circumspice. Aspexit & ille. Et ecce parietes claustri illius obducti erant argento purissimo. Herba quoque virens in medio erat, & ipsa argentea; mollis quidem, & redolens, & vltra humanam opinionem delectabilis. Hæc more alterius herbæ, sub his, qui in ea pausabant leuiter flectebatur, & surgentibus illis, ipsa quoque surgebat. Vt quid immorer? Quicquid est iucunditatis, ibi erat. Cùm ergo hoc perpetuò habitandum elegisset Anselmus, ductor eius se ei spopondit, si vellet, veram ostensurum patientiam. Sed quia, vt assolet, interim euigilauit, promissi demonstratorem amisit. Has igitur duas visiones à sancta paternitate, & à paterna sanctitate relatas, libenter audiamus, & audiendo deuote teneamus, tenendo mente iugiter reuoluamus, vt vnius horrorem, dum vacat, fugiamus; alterius velut amœnæ iucunditati, & iocundæ amænitati insistamus, nos qui monachatum tenemus.

De securitate & pace in religione.

Caput CLXXXVII.

Sicut bubo, dum in cauerna cum pullis suis est, lætatur, & suo modo bene sibi est; dum verò inter coruos, & corniculas, seu alias aues est, incursatur ac dilaniatur, & omnino sibi malè est, vtpote, quem hic rostro percutit, ille alis in eum irruit, alter verò vnguibus discindit. Ita & mihi.
B Quando enim cum monachis, meis scilicet filijs, conuersari queo, mihi bene est, & grata ac singularis vitæ meæ consolatio. Quando verò remotus ab illis inter sæculares conuersor, hinc inde me variarum causarum incursus dilacerant, &, quæ non amo, sæcularia negotia vexant: Malè itaque mihi est, quando sic sum, ac tremens, pertimesco animæ meæ dispendium. Hic idem pater noster, quadam vice de trans mare regressum Regem Guilelmum iuniorem adijt: Et, vt Romam ad Papam Vrbanum, pro stola sui Archiepiscopatus, eundi sibi licentiam daret, humiliter & mansuetè petijt. At Rex ad nomen Vrbani turbatus, dixit se illum pro Papa non tenere: nec suæ consuetudinis esse vt absque sua electione, alicui liceret in regno suo Papam nominare. Hinc igitur orta quædam grauis dissensio est inter regnum & sacerdotium, adeo quidem magna, vt ipse absque assensu Regis, Angliam exiuit, & Romam petit. Ibique aliquamdiu cum maximo honore & reuerentia, tam ab ipso Papa, quàm ab ipsis Romanis, sublimiter commotans. Tandem precatu Regis ac totius regni, Angliam reuisens, suæ profectò sedi, Deo quidem annuente, ac populo fauente, restitutus est.

Exemplum de lepore.

Caput CLXXXVIII.

Discedente autem quadam vice eodem patre nostro, à prædicti curia Regis, pueri, quos nutriebat, leporem sibi occurrentem in via, canibus insecuti sunt: fugientem, etiam intra pedes equi, quem pater ipse insidebat, consecuti sunt. Ille verò sciens, miseram bestiolam sic se refugio consuluisse, retentis habenis, equum loco fixit, nec cupitum bestiæ voluit præsidium denegare. Quam canes circundantes, & linguis suis hanc grato obsequia hinc inde lingentes, nec se sub equo poterant eijcere, nec in aliquo lædere. Quod videntes, admirati sunt, qui aderant. At pater pius, vbi quosdam aspexit ex militibus ridere, & quasi pro capta bestiola lætitiæ fræna laxare, solutus in lachrymas, ait: Ridetis? Et huic vtique infelici nullus risus, nulla lætitia, hostes eius circa eam sunt, & ipsa sola de vita sollicita confugit ad nos, præsidium suo modo flagitans. Hoc planè (filij) est similitudo in hominis & animæ morientis. Nam cùm de corpore exit, inox inimici sui, maligni scilicet spiritus, qui eam in corpore degentem per anfractus vitiorum multimodis persecuti sunt, crudeliter assunt, parati sunt eum rapere & in mortem æternam præcipitare. At illa nimis anxia, huc illucque circumspicit, & manum defensionis & auxilij, qua se tueatur, sibi porrigi inessabili desiderio concupiscit. Dæmones autem è contrario rident, & immensa lætitia gaudent, si nullo eam adminiculo fultam inuenire queant. Quibus dictis laxato fræno iter arripuit, & bestiam vltrà persequi clara voce canibus interdixit. Tunc illa, ab omni læsione immunis, exultans & hilaris, præpeti cursu campos syluasque reuisit.

Exemplum de auicula. Cap. CLXXXIX.

Alia quoque vice respexit puerum quendam, cum auicula in via ludentem: quæ pedem filo innexum habebat. Sæpe cum laxius ire permittebatur, fuga sibi consulere cupiens, auolare nitabatur. At puer filum manu tenens, retrahens irretitam auiculam ad se vsque deijciebat, & hoc ingens gaudium pulchrumque spectaculum puero præstabat. Factum est hoc semel & iterum, factum frequentius. Quod pater benignus aspiciens, auiculæ condoluit: & vt rupto filo libertati redderetur, præcepit. Et ecce filum rumpitur, auisque auolat; puer plorat, pater exultat. Et vocatis, qui aderant, considerastis, inquit, iocum pueri? Et confessis considerasse, ait: Simili consideratione iocatur diabolus cum hominibus multis, quos irretitos suis laqueis, pro sua voluntate in diuersa vitiorum impedimenta pertrahit. Sunt enim quidam (vt verbi gratia dicam) auaritiæ, seu luxuriæ, & similium flammis succensi, & ex mala consuetudine illis addicti. His contingit aliquando, vt sua facta considerantes, fleant, seque amodo à talibus cessaturos ore promittant, & more auis irretitæ liberos se volare autument. Sed quia prauo vsu irretiti ab hoste tenentur, nolentes in eadem vitia deijciuntur: fitque hoc sæpius, nec omnimode liberantur: nisi magno conatu & gratia, funis rumpatur prauæ consuetudinis. D

De malitia & fœditate peccati. Caput CXC.

Si hic, inquit, Anselmus, peccati pudorem, & illinc cernerem inferni horrorem, & necessariò vni illorum haberem immergi: prius me in infernum mergerem, quàm peccatum in me immitterem. Mallem enim purus à peccato, & innocens gehennam intrare, quàm peccati sorde pollutus, cælorum regna tenere, cum constet solos malos in inferno torqueri, & solos bonos in cælesti beatitudine foueri.

De verbis defuncti. Cap. CXCI.

Verba defuncti Osberni monachi, ad Anselmum in spiritu delata, & ab eodem Anselmo postmodum exposita. Ter, inquit, ille defunctus,

A functus, antiquus serpens insurrexit in me, sed Vrsarius Domini mei: liberauit me, hæc dicens, euanuit. Benedictus verò pater noster, visionem illam expergefactus à somno, ad memoriam reuocans, ac singula propensius inspiciens, quando, & quibus libuit sic eam exposuit. Primò inquiens, pro peccatis, quibus obligatus ante baptismum fuerat, in eum insurrexisse hostem antiquum. Secundò, pro peccatis, quæ fecit post baptismatis sacramentum, ante professionem. Tertiò, pro illis, quæ fecit post professionem, ante obitum. Sed ter cecidit: Peccata enim quibus astrictus fuerat ante baptismum, fidem parentum, in ipso sacramento deleta, diabolus inuenit. Illa etiam, quæ in sæculo, vel in monasterio ante professionem commisit, in ipsa professione monastica æquè abolita, serpens ille antiquus reperit. Quæ verò post professionem fecit, vera confessione ante obitum, monachus ille deleuit. Per illum Dominum Vrsarium designari dixit ordinem Angelicum. Sicut enim vrsarij vrsos, ita Angeli spiritus malignos à sua sæuitia coercent & opprimunt, ne nobis noceant, inquantum volunt.

Beati Anselmi liber de Similitudinibus explicit.

EIVSDEM BEATI Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi, liber de Voluntate Dei incipit.

HVmana ratio cùm de Deo semper debeat tractare, & ad laudem eius aliquid conue- B nienter dicere, nomina per quæ propriè loquatur non habet, sed nomina hominibus data & imposita accipit, & per ipsum effectum omnipotentiam eius saltem vel tenui oratione aperire conatur, & hoc facit ex istis rebus colligens effectum voluntatis Dei secundum occultam iustitiam, vel secundum misericordiam, vel secundum iræ ipsius vindictam: Ad incomprehensibilem enim Deitatis proprietatem aspirare non potest. Hinc nos quoque de voluntate Dei aliquid dicere cupientes, actum rerum attendimus, quoniam ad ipsius celsitudinis culmen anhelare non valemus.

Voluntas Dei quæ dicatur. Voluntatem igitur Dei appellamus, quicquid in nobis ipse misericorditer operatur, reuocando nos ab errore, vel piè confirmando iustitiæ. Voluntas quoque dicitur pœna & reprobatio quorundam Dei occulta, districtione facta iustitiæ. Voluntas Dei est (vt breuiter dicam) quicquid fit, vt fieri inuenitur in creaturis. Sed dicitur: si omnia procedunt ex voluntate Dei, quam constat semper bonam & rectam esse: tunc omnia & recta sunt: & si hoc est tunc frustra iudicatur aliquis iniquus, vel damnatur impius: quod fateri, contrarium inuenitur catholicæ fidei. *Voluntas Dei multipliciter dicitur.* Dicendum est igitur, voluntatem Dei multipliciter accipi: vt quicquid postea opponatur, sine omni difficultate opulentius aperiatur. Voluntas itaque Dei accipitur aliquando in scripturis, æquipollens omnipotenti suæ præscientiæ, & ordinationi sagaciter omnia disponenti. Vnde dicitur; *Psal. 113.* *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit*, hoc est, quicquid Deus ab æterno facturum se ordinauit, nihil inexpletum reliquit. Accipitur etiam Dei voluntas, nomen rerum secundum quendam affectum misericordiæ Dei: vt ibi: *1. Tim. 2.* *Vult Deus omnes saluos fieri*, quod est dicere, facit sanctos velle, vt omnes salui fiant, quod ipse tamen vult, hoc est, C ipse disposuit: sed sanctos facit velle, Dei & proximi inspirando dilectionem, qua dilectione non inconuenienter fiunt in Ecclesia orationes à sanctis pro schismaticis, & hæreticis, Iudæis quoque & gentilibus. Institutio diuina, Dei voluntas non impropriè appellatur. Dei autem institutio in duo diuidi potest, in præcepta diuinarum Scripturarum, & in legem naturalem: quæcunque homini insita est naturalis, quæ est: *Tob. 4.* *Quod tibi nolueris, alteri ne feceris, &c.* Cui, quicunque obuiat, Dei voluntatem non seruat. Præcepta etiam diuinarum scripturarum, & rectæ obseruationes Ecclesiarum, voluntas Dei non immeritò appellantur: quibus, quicunque obseruanter non acquiescit, à Dei voluntate deuiare, penitus dicitur, cum tamen ab ordine præscientiæ eius nullatenus valeat exorbitare. Ecce, voluntas Dei quatuor modis accipitur à Doctoribus magistris, scilicet pro scientia Dei, pro voluntate sanctorum qui volunt & iniustos charitatiue saluari, pro ratione humana, quarto pro præceptis diuinis. Si quis verò oculo mentis hos modos considerat non vlterius in Dei voluntate determinanda impeditus laborauit: sed vocis acceptione fideli intendens ingenio, de verbis facile dijudicabit. Itaque cùm dicitur, adulterium, vel homicidium vult, vel non vult Deus fieri. Hæ verò propositiones non repugnant sibi, nec contradicunt: ambæ enim veræ sunt & indubitabiles, si quis huius vocis æquiuocationem multiplicem, quæ est, vult fideliter attendat. Nam Deus vult adulterium, hoc est, præscit, præuidet. Vnde nullus dubitat, quia omnia videt, & omnia præscit. Item, non vult, hoc est, non præcipit, vel mentibus fidelium inspirando non facit velle. Vel non vult D Deus adulterium, id est, ex vi rationis animæ, ex naturali scilicet lege data à Deo, non habemus quod quis in hoc nec etiam in alio debeat offendere proximum. Iuxta has autem determinationes, potest quilibet has Dei voluntas determinare apertè. Sed videndum est quoddam satis subtilius, quod occurrit huic de voluntate disputationi. Nam voluntati Dei voluntas hominis adhæret plerunque, sed inde damnatur homo, voluntati Dei quoque non adhæret hominis voluntas, & inde remuneratur homo. Item, vult homo quod non vult Deus, & habet inde præmium à Deo: non vult homo quod vult Deus, & inde consequitur laudem, & multis alijs hanc voluntatem variari modis sagacium industria per se poterit indagare. Sed nunc ad expositionem supradictorum redeamus, vult Deus quod vult homo, si damnosè, vt homicidium, vel adulteriũ, quod vult Deus, hoc est, præsciuit; sed homo etiam hac voluntate damnatur, prohibitum est enim ei. Vult Deus vt pater alicuius moriatur, vel vult alicuius hominis mortem, quod homo non vult affectu naturali, vel compassione proximi, & remuneratur ex hoc tali affectu, si in cæteris regulam rectè viuendi non excesserit in omnibus tamen quæ vult & quæ facit, diuinæ voluntati concordare intendit, & nihil contra eam facere disponit: quia tunc tantum est bona voluntas humana, quando vult illud quod Deus vult illam velle: & sic concordat diuinæ, quæ magistra est humanæ. Magna quidem voluntas Dei incomprehensibilis est, sicut ipse Deus contra quam vult homo quia non plenè eam cognoscit, quod in futuro erit. In præsenti verò quosdam affectus eius percipit secundum perceptionem vel prohibitionem, & ille obedit.

A edit. In bis autem supradictis, non est æquum intelligere aliquem aliquod falsum vel superfluum dictum fuisse, vel contra sanctorum auctoritatem. Dicit enim Augustinus in Enchiridio, cap. 100. Propterea magna voluntas eiusdem Domini exquisita in omnes volũtates eius, vt & miro & ineffabili modo non fiat præter voluntatem eius, quod etiam contra eius voluntatem fit, quod non fieret si non fineret, nec vtique nolens finit, sed volens: nec fineret bonum fieri malè, nisi omnipotens & de malo posset facere bene. Est & alia huius voluntatis diuisio. Alia enim potest dici efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens. Efficiens voluntas in Deo facit quicquid vult: Efficiens in homine, quod potest homo & vult ipso actu. Approbans est quæ approbat aliquid, & hæc ad hominem pertinet & ad Deũ. Approbãs in Deo est, quę vult omnes saluos fieri: quoniam nullum prohibet, quantum ad se saluum fieri: immo si quis ad hoc laborat, approbat. Patens est quidem quæ sit approbans in homine. Concedens est, quæ concedit vt fiat aliquid. Concedente autem voluntate, vult Deus, vt homo qui melius non proposuit, vxorem ducat. Permittens voluntas est, quæ permittit aliquid fieri, etsi displiceat quandoque. Et hoc modo dicitur Deus velle mala, quæ permittit fieri. Vnde dicitur: *Quem vult indurat, & cui vult miseretur.*

Rom. 9. Augustinus de ciuitate Dei: Cùm dicitur Deus mutare voluntatem, vt quibus lenis erat: Verbi gratia, reddatur asper, illi potius quam ipse mutantur, sicut mutatur sol oculis sauciatis, & asper quodammodo ex miti & ex delectabili molestus efficitur, cum ipse apud se maneat idem qui fuit. Dicitur etiam voluntas Dei, quam facit in cordi-

B bus obedientiam mandatis eius, de qua dicit Apostolus: *Deus qui operatur in nobis & velle.* Secun-

Philip. 2. dum hanc voluntatem etiam velle dicitur, quod ipse non vult, sed ipse suos id volentes facit: sic orant pro quibusdam piè sanctæque inspirati ab eo sancta voluntate, & quòd orant non facit. Secundum vero voluntatem suam, quæ eius præsciẽtia sempiterna est, *omnia quæcunque voluit fecit*, non solum præterita, vel præsentia, sed etiam futura. Gregorius: *Deus vult omnes homines saluos fieri*, est id, nulli saluantur, nisi quos vult saluari, vel de omni genere hominum aliqui saluantur. Vel vult omnes saluos fieri, id est, non cogit aliquem damnari. Item, de coniuge infideli dimittendo, dici oportet, non dimittat, quia & si licet non expedit. Item in libro de paruulorum baptismo: Sicut bono male vti malum est, sic malo bene vti bonum est.

Beati Anselmi liber de voluntate Dei explicit.

EIVSDEM BEATI Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi, liber de Concordia præscientiæ & prædestinationionis, nec non gratiæ Dei cum libero arbitrio incipit.

DE tribus illis quæstionibus, in quibus Dei præscientiæ atque prædestinationi, nec non & gratiæ liberum arbitrium repugnare videtur, quod mihi Deus dignabitur aperire, curabo ipso adiuuante, scribendo ostendere.

Quod præscientia Dei videatur discordare à libero arbitrio, quod non est.

VIdetur quidem præscientia Dei, & liberum arbitriũ repugnare: quoniã ea quæ De⁹ pręscit, necesse est esse futura, & quæ per liberum arbitrium fiunt, nulla necessitate proueniunt, sed repugnant, impossibile est simul & pręscientiam Dei esse quæ omnia præuidet, & aliquid per libertatem arbitrij fieri. Quæ impossibilitas si abesse intelligitur, repugnantia quæ videtur inesse penitus remouetur. Ponamus itaque simul esse præscientiam Dei quam sequi necessitas futurarum rerum videtur, & libertatem arbitrij, per quã multa sine necessitate fieri videntur, & videamus vtrum impossibile sit hæc duo simul esse. Quod si est impossibile, oritur inde aliud impossibile. Impossibile siquidem est, quo posito aliud impossibile sequitur. Sed si aliquid est futurum sine necessitate, hoc ipsum præscit Deus, qui præscit omnia futura: quod autem præscit Deus, necessitate futurum est, sicut pręscitur, Necesse est itaque aliquid esse futurum sine necessitate. Nequaquam ergo recte intelligenti hæc repugnare videntur, pręscientia quam sequitur necessitas & libertas arbitrij, à qua remouetur necessitas: quoniam & necesse est, quod Deus præscit futurum esse, & Deus præscit aliud aliquid esse sine omni necessitate. Sed dices mihi: Non remoues tamen à me necessitatem peccandi vel non peccandi: quoniam Deus præscit me peccaturum vel non peccaturum? & ideo necesse est me peccare, si pecco, vel non peccare si non pecco. Ad quod ego: Non debes dicere, præscit me Deus peccaturum vel non peccaturum, sed præscit me Deus peccaturum, sine necessitate vel non peccaturum: & ita sequitur, quia siue peccaueris, siue non peccaueris vtrumque sine necessitate erit: quia præ-

D scit Deus futurum esse sine necessitate hoc quod erit: vides igitur non esse impossibile, simul esse præscientiam Dei, per quam futura quæ præscit dicuntur esse ex necessitate, & libertatem arbitrij, per quam multa fiunt sine necessitate. Si enim est impossibile, sequitur aliud impossibile, sed nulla nascitur ex hac impossibilitas. Forsitan dices: Nondum aufers à corde meo vim necessitatis cùm dicis: quia necesse est me peccaturum esse, vel non peccaturum sine necessitate, quia hoc præscit Deus. Necessitas enim videtur sonare coactionem vel probationem. Quare si necesse est me peccare ex voluntate, intelligo me cogi aliqua occulta vi ad voluntatem peccandi, & si non pecco, à peccandi voluntate prohiberi. Quapropter necessitate videor inde peccare si pecco, vel non peccare, si non pecco. Et ergo sciendum est, quia sæpe dicimus, necesse est, quod nulla vi esse cogitur, & necesse non esse quod nulla prohibitione remouetur. Nam dicimus necesse est Deum Immortalem esse, & necesse est Deum non esse iniustum, non quod vis aliqua cogat eum esse immortalem aut prohibeat esse iniustum: sed quoniam nulla res potest facere, vt nõ sit immortalis aut vt sit iniustus. Sic itaque si dico necesse est esse te peccaturum, vel non peccaturum, sola volũtate sicut Deus præscit, non est intelligẽdum quod aliquid prohibeat voluntatem quæ non erit aut cogat illa esse quæ erit, hoc ipsum namque præscit Deus, qui præuidet aliquid futurum ex sola voluntate: Sed voluntas non cogitur aut prohibetur vlla alia re, quia sic ex libertate fit quod fit ex voluntate. Si igitur hæc diligenter intelliguntur puto quia & præscientiam Dei & libertatem arbitrij simul esse, nulla prohibet inconuenientia. Denique si quis intellectum verbi propriè considerat, hoc ipso quod præsciri aliquid dici-

A tur, futurum esse pronuntiatur. Non enim nisi quod futurum est præscitur, quia scientia non est nisi veritatis. Quare cũ dico, quia si pręscit aliquid necesse est illud esse futurum, id est, ac si dicam, si erit, ex necessitate erit, sed hęc necessitas non cogit nec prohibet aliquid esse aut non esse. Ideo enim quia ponuntur res esse, dicuntur ex necessitate esse, aut quia ponuntur non ese, affirmantur non esse ex necessitate: non quia necessitas cogat aut prohibeat rem esse aut non esse. Nam cum dico: Si erit, ex necessitate erit, hic sequitur necessitas quæ rei positionem non præcedit. Idem valet si sic pronuncietur. Quod erit, ex necessitate erit. Non enim aliud significat hic necessitas, nisi quia quod erit non poterit simul non esse. Pariter autem verum est quia fuit & est, & erit aliquid non est ex necessitate, & quia necesse est fuisse omne quod fuit, & esse quod est & futurum esse quod erit. Quippe non est idem rem esse præteritam, & rem pręteritam esse pręteritam, aut rem esse pręsentem, & rem pręsentem esse pręsentem: aut rem esse futuram, & rem futuram esse futuram: sicut non est idem rem esse albam, & rem albam esse albam. Lignum enim non est semper necessitate album, quia aliquando prius quam fieret album: potuit non fieri album, & postquam est album, potest fieri non album: lignum verò album, semper necesse est esse album: quia nec antequam sit, nec postquam est album, fieri potest vt album simul sit non album. Similiter res non necessitate est præsens: quoniam antequam esset præsens potuit fieri, vt præsens non esset, & postquam est præsens potest fieri non præsens. Rem autem præsentem necesse est esse præsentem semper, quia nec prius quam sit nec postquam est præsens, potest præsens simul esse & non pręsens. Eodem modo res aliqua,

B vt quædam actio non necessitate futura est, quia prinsquam sit, fieri potest vt non sit futura. Rem verò futuram necesse est esse futuram: quoniam futurum nequit esse simul & non futurum. De præterito autem similiter verum est, quia res aliqua nunc est necessitate præterita: quoniam antequam esset, potuit fieri vt non esset, & quia præteritum semper necesse est esse præteritum, quoniam non potest simul esse præteritum & non esse præteritum. Sed in re pręterita est quoddam quod non est in re præsenti vel futura. Nunquam enim fieri potest, vt res quæ pręterita est fiat non præterita: sicut res quædam quæ præsens est, potest fieri non præsens, & aliqua res quæ non necessitate futura est, potest fieri vt non sit futura. Itaq; cum dicitur futurum de futuro, necesse est esse quod dicitur, quia futurum nunquam est non futurum, sicut quotiens idem dicimus de eodem. Cùm enim enim dicimus, quia omnis homo est homo: aut si est homo, homo est: aut omne album est album, & si est album album est: necesse est esse quod dicitur quia nõ potest aliquid simul esse & non esse. Quippe si non est necesse, omne futurum quod futuru: quoddam futurum non est futurum, quod est impossibile. Necessitate ergo omne futurum, futurum est, & cùm futurum dicitur de futuro si est futurum, futurum est: sed necessitate sequẽte quæ nihil esse cogit. Cum autem futurum dicitur de re, non semper res necessitate est quamuis sis futura. Nam si dico cras seditio futura est in populo, non tamen necessitate erit seditio. Potest enim fieri antequam fit vt non fiat, etiam quæ futura est. Aliquando verò est, vt res sit ex necessitate quæ dicitur futura, vt si dico cras esse futurum ortum solis. Si ergo cum necessitate pronũtio futurum de re futura, hoc modo seditio cras

C futura, necessitate futura est aut ortus solis cras futurus, necessitate futurus est. Seditio quidem quæ non erit ex necessitate sola sequenti necessitate futura asseritur: quia futura de futura dicitur. Si .n. cras futura est, necessitate futura est, Ort⁹ verò solis duabus necessitatibus futurus intelligitur, scilicet & præcedenti quæ facit rem esse: ideo enim erit quia necesse est vt sit, sequenti quæ nihil cogit esse, quoniam idcirco necessitate futurus est quia futurum est. Quapropter cum dicimus, quia quod Deus præscit futurum necesse est esse futurum: non asserimus semper rem esse necessitate futuram: sed rem futuram, necessitate esse futuram. Non enim potest futurum simul non esse futurum. Idem sensus est si sic dicitur: Si Deus præscit aliquid non addendo futurum: quoniam in præscire intelligitur futurum. Nam non est aliud præscire quam scire futurum: ideo si præscit Deus aliquid necesse est illud est futurum. Non ergo semper sequitur præscientiam Dei rem necessitate futuram esse: quoniam quamuis omnia futura præsciat, non tamen præscit cuncta futura nėcessitate sed quædam præscit ex libera rationalis creaturæ voluntate futura. Notandum quippe est, quia sicut necesse non est Deum velle quod vult ita necesse non est in multis, velle hominem quod vult, & similiter necesse est esse quicquid Deus vult: ita necesse est esse quod vult homo in his, quæ Deus ita subdit humanæ naturæ & voluntati, vt si vult fiant, si non vult non fiant. Quoniam enim quod Deus vult non potest non esse, cum vult hominis voluntatem nulla cogi vel prohiberi necessitate ad volendum vel ad non volendum, & vult effectum sequi voluntatem, tunc necesse est voluntatem esse liberam, & esse quod vult. In huiusmodi ergo verum est, quia necessitate fit opus D peccati, quod vult homo facere, quamuis non necessitate velit. Quod si quæritur de peccato ipsius voluntatis cum peccat volendo, vtrum sit necessitate? Respondendum est, quia sicut non vult necessitate, ita non est peccatum voluntatis necessitate. Nec necessitate operatur eadem voluntas: quia si non vellet sponte non operaretur, quamuis quod facit necesse sit fieri, vt supra dixi. Nam quoniam non est aliud ibi peccare quam velle quod non debet, ita non est peccatum voluntatis necessarium: sicut velle non est necessarium, tamen verum est, quia si vult homo peccare, necesse est eum peccare, sed ea necessitate quam supra dixi nihil cogere aut prohibere. Itaque quod vult libera voluntas, & potest & non potest non velle, & necesse est eum velle. Potest namque non velle antequam velit, quia libera est, & cùm vult non potest non velle, sed eam velle necesse est, quoniam impossibile illi est idipsum simul & velle & non velle. Opus verò voluntatis cui datum est vt quod vult fit, & quod non vult non fit: voluntarium siuè spontaneum est, quoniam spontanea voluntate fit, & bifarium est necessarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit non potest simul non fieri. Sed has necessitates facit voluntatis libertas, quæ prius quàm sint eas cauere potest. Hæc omnia Deus qui scit omnem veritatem & non nisi veritatem: sicut sunt spontanea vel necessaria videt, & sicut videt ita sunt. Hac ergo consideratione palam est, quia sine omni repugnantia, & Deus præscit omnia, & multa fiunt ex libera voluntate quæ antequam sint, fieri potest, vt nunquam sint: & tamen quodammodo sunt necessitate, quæ necessitas, vt dixi, descendit de libera vo-

A luntate: Cognosci potest etiam non omnia quæ præscit Deus esse ex necessitate, sed quædam fieri ex libertate voluntatis: per hoc quod cum vult aut facit Deus aliquid, siue secundum æternitatem, dicat immutabilem præscientiam in qua nihil est præteritum aut futurum: sed omnia simul sunt sine omni motu, vt si dicimus quia non voluit aut volet, nec fecit, nec faciet aliquid: sed tamen vult & facit, siue secundum tempus, velut cùm proferimus, quia volet aut faciet, quod nondum factum esse cognoscimus, negari nequit scire quæ vult & facit præscire quæ volet atque faciet. Quare si scire atque præscire Dei necessitatem ingerit omnibus quæ scit aut præscit, nihil sunt secundum æternitatem, aut secundum vllum tempus vult aut facit, ipse facit ex libertate, sed omnia ex necessitate. Quod si absurdum est vel opinari non necessitate est, aut non est omne quod scit Deus, aut præscit esse vel non esse: ergo nihil prohibet aliquid sciri vel præsciri, ab illo in nostris voluntatibus & actionibus fieri, aut futurum esse per liberum arbitrium: vt quamuis necesse sit esse quod scit aut præscit, tamen multa fiunt nulla necessitate, sed libera voluntate, quemadmodum suprà monstraui. Nempe quid mirum si hoc modo aliquis est ex libertate & non ex necessitate, cùm multa sunt quæ recipiunt opposita, diuersa ratione. Quæ namque magis opposita sunt quam adire & abire? Videmus tamen cùm transit aliquis de loco ad locum, quia idem ire, est ei adire & abire. Abit enim de loco, & adit ad locum. Item si consideremus solem sub aliqua parte coeli, cùm semper cœlum lustrando ad eandem
B partem festinet, videmus quia idem locus est à quo recedit, & ad quem accedit, & indesinenter ei, eodem tempore appropinquat à quo elongatur. Patet etiam cursum eius non ignorantibus, quia si cælum consideremus, semper transit ab Occidentali parte ad Orientalem. Si verò terram attendimus, nunquam nisi ab Orientali ad Occidentalem, & sic semper contra firmamentum vadit. & licet tardius cum firmamento quod ipsum in omnibus planetis cernitur. Ita ergo nulla oritur repugnantia, si secundum prædictas rationes asserimus idem aliquid esse necessitate futurum, quia est futurum, & nulla cogi necessitate esse futurum: nisi ea necessitate, quam suprà dixi fieri à libera voluntate. Si verò per hoc quod de homine dicit Iob Deo: *Constituisti terminos eius, qui*
Iob.14. *præteriri non poterunt*: vult aliquis ostendere, quia nullus potuit accelerare vel differre diem in qua moritur, quamuis aliquando nobis videatur aliquis facere ex libera voluntate vnde moritur. Sed non est quod obijcitur, contra hoc quod supra diximus. Nam quoniam Deus non fallitur, nec videt nisi veritatem, siue ex libertate, siue ex necessitate veniat: dicitur, constitui apud se immutabiliter, quod apud homines prius quàm fiat, mutare potest. Tale etiam Paulus Apostolus de his, *qui se-*
Rom.8. *cundum propositum vocati sunt sancti*, dicit: *Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit; & quos vocauit, hos & iustificauit; quos autem iustificauit, illos & magnificauit.* Hoc quippe *propositum secundum quod vocati sunt sancti*, in æternitate, in qua non est præteritum vel futurum, sed tantum præsens immutabile est, sed in ipsis hominibus ex liber-

tate arbitrij aliquando est mutabile. Sicut enim C quamuis in æternitate non fuit, aut erit aliquid, sed tantum est: & tamen in tempore fuit & erit aliquid sine repugnantia: ita quod in æternitate mutari nequit in tempore aliquando, per liberam voluntatem antequam fit, esse mutabile probatur absque inconuenientia: quamuis ibi nihil sit nisi præsens; non est tamen illud præsens temporale sicut nostrum, sed æternum in quo tempora cuncta continentur. Siquidem quemadmodum præsens tempus continet omnem locum, & quæ in quolibet loco sunt: ita æterno præsenti simul clauditur omne tempus, & quæ sunt in quolibet tempus. Cùm ergo ait Apostolus, quia Deus præsciuit sanctos suos, prædestinauit, vocauit, iustificauit, magnificauit, nihil horum prius aut posterius apud Deum est, sed omnia simul æterno præsenti sunt intelligenda. Habet enim æternitas suum simul in quo sunt omnia quæ simul sunt loco vel tempore, & quæ sunt diuersis in locis vel temporibus. Vt autem ostenderet idem Apostolus non illa verba se pro temporali significatione posuisse, illa etiam quæ futura sunt præteriti temporis verbo pronuntiauit. Nondù enim quos præsciuit adhuc nascituros, iam temporaliter vocauit, iustificauit, magnificauit. Vnde cognosci potest, eum propter indigentiam verbi significantis æternam præsentiam, vsum esse verbis præteritæ significationis: quoniam quæ tempore præterita sunt, ad similitudinem æterni præsentis omnino immutabilia sunt. In hoc siquidem magis similia sunt æterno præsenti, temporaliter præterita quam præsentia: quoniam quæ ibi sunt, nunquam possunt non esse præsentia,
D sicut temporis præterita non valent vnquam præterita non esse: præsentia vero temporis omnia quæ transeunt fiunt non præsentia. Hoc ergo modo quicquid de his quæ libero fiunt arbitrio; velut necessarium sacra Scriptura pronuntiat, secundum æternitatem loquitur: in qua præsens est omne verum immutabiliter, non secundùm tempus, in quo non semper voluntates & actiones nostræ, & sicut dum non sunt, non est necesse eas esse: ita sæpe non est necesse vt aliquando sint. Nam non semper scribo, aut volo scribere, & sicut dum non scribo aut non scribere volo, non est necesse me scribere, aut velle scribere: ita necesse non est vt aliquando scribam vel velim scribere. Cùm autem res aliter esse cognoscatur in tempore quàm in æternitate: vt aliquando verum sit: quoniam aliquid non est in tempore, quod est in æternitate: & quod fuit in tempore quod ibi non fuit, & erit temporaliter quod ibi non erit: nulla ratione negari videtur posse. Similiter aliquid in tempore est mutabile quod ibi est immutabile. Quippe non magis opposita sunt, mutabile in tempore & immutabile in æternitate, quam non esse in aliquo tempore: & esse semper in æternitate, & fuisse vel futurum esse secundum tempus, atque non fuisse vel non futurum esse in æternitate. Siquidem non dico aliquid nunquam esse in tempore; quod semper est in æternitate, sed tantum in aliquo tempore non esse: Non enim dico actionem meam crastinam nullo tempore esse, sed hodie tantum nego eam esse, quæ tamen semper est in æternitate. Et quando negamus fuisse vel futurum ibi esse aliquid quod in tēpore fuit aut erit, non asserimus id quid fuit, aut erit nullo modo ibi esse, sed tantum præterito vel futuro modo dicimus non ibi esse, quod

A quod ibi indefinenter est, suò præsenti modo: In his verò nulla videtur aduersari contrarietas. Sic vtique fine vlla repugnantia dicitur aliquid esse mutabile in tempore antequam fit, quod in æternitate manet immutabiliter, non antequam fit vel postquam est: sed indefinenter quia nihil est ibi secundùm tempus. Nam hoc ipsum ibi est æternaliter, quia temporaliter aliquid est, & antequam fit pot est non esse sicut iam dixi. Sufficienter ex his quæ dicta sunt puto patere, quia præscientia Dei & liberum arbitrium nequaquam inuicem repugnant, quod facit vis æternitatis quę claudit omne tempus, & quæ sunt in quolibet tempore. Sed quoniam non in omnibus liberum habemus arbitrium, videndum est vbi & quæ sit illa libertas arbitrij, quam semper habere creditur homo, & quod sit illud arbitrium. Non enim idem est arbitriũ, & libertas qua dicitur liberum. In multis dicitur libertas & arbitrium, vt cùm aliquem dicimus libertatem habere loquendi aut tacendi, & in eius arbitrio esse quid horum velit. In pluribus quoque alijs similiter dicitur libertas, & arbitrium quæ non semper adsunt, aut ad salutem animæ nobis necessaria sunt. Pro illo autem arbitrio tantum & pro illa libertate, ista ventilatur quæstio; sine quibus homo saluari nequit; postquam potest illis vti. Nam ideo conqueruntur multi, quia putant ad salutem vel damnationem nihil valere liberum abitrium, sed solam necessitatem, propter Dei præscientiam. Quoniam ergo non saluatur homo, postquam ad intelligibilem peruenit ætatem, sine sua iustitia: ibi est inuestigandum hoc arbitrium, & hæc libertas vnde agitur, vbi sedes iustitiæ est. Primum itaque ostendenda est iustitia: deinde ista
B libertas, & istud arbitrium. Est quidem iustitia quælibet magna vel parua, rectitudo voluntatis propter se seruata. Libertas autem ista est potestas seruandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. Quas definitiones puto me apertis rationibus monstrasse; priorem quidem in tractatu quem feci de veritate, alteram verò in eo quem edidi, de hac ipsa libertate, in quo etiam ostensum est quomodo naturaliter & inseparabiliter sit in homine hæc libertas, quamuis non ea semper vtatur: & quod sit ita fortis, vt nulla res homini fortitudinem alias certitudinem prædictam, id est, institiam quam habet valeat, quamdiu hac libertate voluerit vti, auferre. Iustitia verò non est naturalis, sed fuit separabilis in principio ab Angelis in cœlo, & hominibus in paradiso, & est adhuc in hac vita; non tamen necessitate, aut necessitatis vi impellente, sed habentium illam propria voluntate. Sed quoniam iustitiam qua iustus est aliquis, constat esse rectitudinem voluntatis quam dixi: quæ rectitudo tunc tantum est in aliquo, cùm ipse vult: quod Deus vult eum velle. Patet quia Deus eandem rectitudinem non potest inuito auferre, quoniam non potest hoc velle. Sed neque vlla potest, vt eam habens, nolens vlla necessitate eam deserat. Quippe vellet illum non velle, quod vult eum velle, quod esse nequit. Sequitur ergo Deum velle hoc modo rectam voluntatem, ad volendum rectè, & ad seruandum eandem rectitudinem esse liberam, quæ quando potest quod vult, liberè facit, quod facit, vult. Vnde quod apertissimè cognosci potest aliquam esse liberam voluntatem cum actione sua, non repugnante Dei præscientia, sicut supra monstratum est, Ponamus nunc exemplum

aliquod in quo appareat, & recta & iusta voluntas & libertas arbitrij & ipsum arbitrium, & quomodo recta voluntas impugnetur vt deserat rectitudinem, & qualiter eam liberò seruat arbitrio. Habet aliquis in corde vt veritatem teneat, quia intelligit rectum esse amare veritatem. Hic vtique rectam iam habet voluntatem & rectitudinem voluntatis. Aliud autem est voluntas, & aliud rectitudo qua recta est. Accedit alius, & nisi mentiatur minatur illi mortem. Videmus nunc in eius esse arbitrio, an deserat vitam pro rectitudine voluntatis, an rectitudinem pro vita. Hoc arbitrium quod & iudicium dici potest liberum est: quoniam ratio qua intelligitur rectitudo, docet rectitudinem illam eiusdem rectitudinis amore semper esse seruandam, & quicquid obtenditur vt deseratur esse contemnendum, atque voluntatis est vt ipsa quoque reprobet ac eligat, quemadmodum rationis intellectus monstrat. Ad hoc enim maximè datæ sunt rationali creaturæ voluntas & ratio. Quapropter idem voluntatis arbitrium, vt eandem rectitudinem deserat, nulla cogitur necessitate, quamuis mortis impugnetur difficultate. Licet enim necesse sit aut vitam aut rectitudinem relinquere: nulla tamen necessitas determinat quam seruet aut deserat. Nempe sola voluntas determinat ibi quid teneat, nec aliquid facit vis necessitatis, vbi operatur electio sola voluntatis. At cui non est deserendi rectitudinem voluntatis quam habet necessitas: palàm est quia non deest seruandi potestas siue libertas. Semper enim hæc potestas libera est. Hæc est enim libertas quam esse dixi potestatem seruandi rectitudinem voluntatis, propter ipsam rectitudinem. Hac ipsa libertate rationalis naturæ & arbitrium liberum & voluntas libera dicitur. B Restat nunc vt consideremus cùm Deus omnia præscire, siue scire credatur: vtrum eius scientia sit à rebus, aut res habeat esse ab eius scientia. Nam si Deus à rebus habet scientiam: sequitur quod illæ prius sint quàm eius scientia, & sic à Deo non sint: à quo nequeunt esse nisi per eius scientiam. Si verò quæcunque sunt, à scientia Dei sumunt essentiam: Deus factor & actor malorum operum est, & ideo iustè punit malos: quod non suscipimus. Hæc autem quæstio facilè solui potest si prius cognoscitur bonum, quod est iustitia verè aliquid esse, malum verò quod est iniustitia, omnino carere existentia. Quod in tractatu de casu diaboli: & in libello quem de cõceptu virginali & peccato originali titulaui, aptissimè monstraui. Non est enim iniustitia qualitas, aut actio, aut aliqua essentia, sed tantum absentia debitæ iustitiæ; nec est nisi in voluntate, vbi debet esse iustitia. Per quam voluntatem iustitia vel iniustitia dicitur omnis rationalis natura, & quęlibet eius actio iusta vel iniusta. Omnis quippe qualitas vel omnis actio & quicquid aliquam habet essentiam, à Deo est: à quo est omnis iustitia: & nulla iniustitia, facit igitur Deus omnia quæ iusta vel iniusta voluntate fiunt, id est, bona opera & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt, in malis verò facit quod sunt, sed non quod mala sunt. Nam omni rei est iustam vel bonã aliquid esse: nulli verò rei est aliquid esse iniustam vel malam. Siquidem bonum vel iustum esse, est iustitiam habere: quod est aliquid. Malum verò esse vel iniustum, est non habere iustitiam quã debet habere quod nõ est aliquid. Iustitia namque aliquis est: iniustitia verò nihil, sicut dixi.

A Est autem aliquod bonum quod dicitur commodum; cuius contrarium est malum; quod est incommodum. Hæc malum aliquando nihil est, vt cæcitas: aliquando est aliquid: vt dolor. Sed hoc malum cùm aliquid est Deum facere non negamus: quia ipse est sicut legitur, faciens pacem, & creans malum. Ipse namque creat incommoda, quibus exercet & purgat iustos: & punit iniustos. Itaque de tanto malo quod est iniustitia: per quam dicitur iniustum: certum est, quia nunquam est aliquid, nec alicui rei est esse aliquid iniustum esse. Et sicut Deus non facit iniustitiam: ita non facit aliquid iniustum esse, qui tamen facit omnes actiones & omnes motus: quia ipse facit res à quibus & ex quibus & per quas & in quibus fiunt, & nulla res habet vllam potestatem volendi aut faciendi, nisi illo dante. Ipsum quoque velle quod aliquando iustum est: aliquando iniustum: nec est aliud, quàm vti potestate volendi & voluntate, quas Deus dat in quantum est, bonum est, & à Deo est. Quod tunc quidem quando rectè est: bonum & iustum est: quando verò non rectè: hoc solo, quia non rectè est, malum est & iniustum. Est autem aliquid rectè esse, & hoc est à Deo: non esse verò rectè: non est aliquid nec est à Deo. Nam sicut cùm aliquis vtitur gladio, aut lingua, aut potestate loquendi: nonne est aliud gladius aut lingua siue potestas: cùm rectus est eorum vsus. & aliud cùm non est rectus? Ita voluntas qua vtimur ad volendum: sicut ratione vtimur ad rationandum, non est aliud, quando quis illa rectè vtitur: & aliud quãdo non rectè, nec magis nec minus est hoc quod est essentialiter cùm est iusta, quàm cùm iniusta est voluntas, per quam dicitur aut substantia aut actio iusta vel iniusta. Sic itaque facit Deus in omnibus voluntatibus & operibus bonis, & quod essentialiter sunt, & quod bona sunt, in malis verò non quod mala sunt, sed tantum quod per essentiam sunt. Quemadmodum enim non est essentia rerum nisi à Deo, ita non recta nisi ab ipso. Huius verò rectitudinis de qua loquor absentia quæ est iniustitia: non est nisi in voluntate rationalis creaturæ, quæ semper debet habere iustitiam. Cur autem non habeat quam semper debet habere: & quomodo Deus bona faciat, sola bonitate, & mala non sua culpa, sed hominis vel diaboli, & qualiter homo bona faciat per liberum arbitrium præsulante gratia, & malum sola sua operante propria voluntate, & quid habeat Deus in malis sine culpa sua: & homo in bonis cum laude sua, & tamen bona hominis videantur apertè imputanda Deo, & mala homini: cùm de gratia & libero arbitrio tractaturi sumus: vt puto Deo donante apertius patebit. Nunc autem tantum dico quod malus Angelus ideo iustitiam non habet, quia eam deseruit, nec postea recepit. Homo verò idcirco illa caret: quia in primis parentibus eam abiecit, & postea aut nõ illam recepit: aut receptam reiecit. Puto quia gratia Dei adiuuante monstrauimus: quod præscientiam Dei & liberum arbitrium simul esse: si diligenter considerentur quæ diximus, non sit impossibile, neque possit aliquid obijci quod non sit dissolubile.

Esa. 45.

B

Quòd sit prædestinatio, & quòd prædestinatio nihil inferat necessitatu libero arbitrio.

NVnc ergo in eo sperantes: qui huc vsque non perduxit discordiam, quæ inter prædestinationem & liberum arbitrium videtur esse, aggrediamur dissoluere. Ad quod per ea; quæ suprà disseruimus: sicut in sequentibus patebit: non parum perfecimus. Prædestinatio videtur idem esse quod præordinatio siue præstitutio & ideo quod Deus prædestinare dicitur, intelligitur præordinare: quod est statuere futurum esse. Quod autem Deus statuit futurum esse necessitate videtur futurum esse, quare quicquid Deus prædestinat: necesse est futurum esse. Si ergo Deus prædestinat bona & mala quæ fiunt, nihil fit per liberum arbitrium: sed omnia ex necessitate. At si tantum bona prædestinat, sola bona fiunt ex necessitate: nec est liberum arbitrium nisi ad mala; quod nimis est absurdum. Non ergo sola bona prædestinat Deus. Si autem bona quædam opera facit liberum arbitrium, per quæ fiunt iusti absque prædestinatione, non prædestinat Deus omnia bona opera quæ iustos faciunt. Quare nec illos iustos, qui sunt per opera liberi arbitrij. Non ergo præsciuit Deus eos, quia *quos præsciuit, hos & prædestinauit*. Sed falsum est Deum non præscire aliqua bona opera, aut aliquos iustos. Non igitur quædam solius liberi arbitrij opera bona iustificauit, sed illa sola quæ Deus prædestinat. Si ergo Deus prædestinat omnia & prædestinata sunt ex necessitate: cùm nihil per liberum arbitrium necessitate fiat, sequi videtur nihil esse liberum arbitrium manente prædestinatione, aut si statuimus in aliquibus liberum arbitrium perire in illis prædestinationem. In primis itaque ante quæstionis responsionem, videndum est: quia prædestinatio non solum bonorum est, sed malorum potest dici: quemadmodum Deus mala quæ non facit dicitur facere: quia permittit. Nam dicitur hominem indurare cùm non emollit: ac inducere in tentationem, cùm non liberat. Non est ergo inconueniens cum hoc modo prædestinare, dum malos & eorum mala opera non corrigit. Sed bona specialius præscire & prædestinare dicitur; quia in illis facit quod sunt & quid bona sunt: in malis autem non nisi quod sunt essentialiter, non quod mala sunt, vt supra dictum est. Sciendum quoque: quia sicut præscientia non in Deo dicitur propriè: ita nec prædestinatio: quia illi nec ante nec post aliquid est, sed omnia sunt illi simul præsentia. Consideremus nunc an aliqua possint prædestinari, per liberum arbitrium futura. Dubitari vtique non debet: quia eius prædestinatio & præscientia non discordant, sed sicut præscit, ita quoque prædestinat. In quæstione de præscientia cognouimus aliqua præsciri aperte futura per liberum arbitrium, sine omni repugnantia. Vnde veritas quoque euidens & ratio docet prædestinari, similiter per liberum arbitrium quædam futura absque omni inconuenientia. Nam neque præscit Deus, neque prædestinat, quemadmodum iustum futurum necessitate. Non enim habet iustitiam; qui eam non seruat libera voluntate. Pariter igitur quamuis necesse sit fieri quæ præsciuntur, & quæ prædestinantur: quædam tamen præscita & prædestinata non eueniunt ea necessitate, quæ præcedit rem & facit, sed ea quę rem sequitur, sicut supra diximus. Non enim ea Deus quamuis prædestinat, facit voluntatem cogendo, aut voluntati resistendo, sed in sua illa potestate dimittendo. Quamuis tamen sua volũtas vtatur potestate, nihil tamen facit, quod Deus nõ facit in bonis sua gratia, in malis non sua, sed eiusdem volũtatis culpa, quod sicut promisimus clarius cùm de gratia loquemur apparebit. Et sicut præscientia quæ non fallitur, non præscit nisi verum, sed erit aut necessarium, aut spontaneum, ita prędestinatio

C

Rom. 8.

D

quę

A quæ non mutatur, non prædestinat nisi sicut est, est in præscientia. Et quemadmodum quod præscitur licet in æternitate sit immutabile, tamen in tempore aliquando antequam sit, mutari potest, ita est per omnia de prædestinatione. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, si bene considerentur: quia nec prædestinatio excludit liberum arbitrium, nec liberum arbitrium aduersatur prædestinationi. Siquidem omnia illa quibus suprà monstrauimus, liberũ arbitrium præscientię non repugnare, pariter ostendunt illud prædestinationi concordare. Non ergo rationabiliter quotiens aliquid contingit, operante spontanea voluntate, velut cùm homo homini facit iniuriam vnde ab illo occiditur, quidam clamant dicentes. Sic præscitum & prædestinatum erat à Deo, & ideo necessitate factum est, nec aliter fieri potuit. Quippe nec qui aliũ iniuria irritauit, nec qui se vindicauit hoc fecit necessitate, sed sola voluntate, quia si nõ sponte voluisset, neuter quod fecit, fecisset.

De concordia gratiæ & liberi arbitrij.

RESTAT nunc vt de gratia & eodem libero arbitrio, eadem gratia adiuuante, consideremus. Quæstio ista inde nascitur, quia diuina scriptura ita loquitur aliquando, vt nihil videatur liberum arbitrium prodesse ad salutem, sed sola gratia. Aliquando verò ita velut tota nostra salus, in libera nostra consistat voluntate. De gratia siquidem dicit Dominus: *Sine me nihil potestis facere.* Et, *Et nemo*

Ioan. 15.

venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Et Paulus

Ibidem. 6.

Apostolus: *Quid autem habes quod non accepisti?* Et

1. Cor. 4.

de Deo: *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. &*

Rom. 9.

neque volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Multa quoque alia leguntur, quæ soli gratiæ sine

B libero arbitrio bona nostra opera ad salutem nostram videntur attribuere. Plures etiam asserunt

Esa. 1.

Psalm. 33.

experimento se probare quòd homo nequaquam vllo libero fulciatur arbitrio, quoniam multos absque numero immenso mentis & corporis conatu nituntur, vt bene viuant, qui quadam difficultate imo impossibilitate aggrauati, nihil proficiunt, aut post magnum profectum repente irreparabiliter deficiunt. Liberum autem arbitrium monstrat eadem scriptura, nos habere hoc modo: Dicit Deus per Esaiam: *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.* Et Dauid: *Quis est homo, qui vult vitam: diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum.* Et Dominus in Euangelio: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & e-*

Matth. 11.

go reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me: quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Plura etiam alia & innumerabilia sunt, quæ videntur liberum arbitrium ad bene operandum excitare, & qui monita contemnit exprobrare. Quod auctoritas diuina nequaquam faceret, si voluntatis libertatem nullam in homine cognosceret. Sed nec vllo modo esset, cur Deus bonis vel malis pro meritis singulorum iustè retribueret, si per liberum arbitrium, nullus bonum vel malum faceret. Quoniam ergo in sacra scriptura quædam inuenimus, quæ soli gratiæ fauere videntur: & quædam, quæ solum liberũ arbitrium statuere sine gratia putantur: fuerunt quidam superbi qui totam virtutem & efficaciam in sola libertate arbitrij consistere sunt arbitrati: & sunt nostro tempore multi qui liberum arbitrium esse aliquid penitus desperant. In hac itaq; quæstione hæc erit intentio: vt liberum arbitrium simul esse cum gratia & cum ea operari in multis monstremus: sicut illud præscientia atque prædestinatione concordare reperimus. Sciendum C est, quia sicut non de alio libero arbitrio sit hoc, vt suprà dixi, quoniam nisi de illo sine quo salutem nemo meretur: postquam intelligibilem habet ætatem, ita non de alia gratia quam de illa, sine qua nullus saluatur homo. Omnis enim creatura, gratia existit: quia gratis facta est, & multa bona dat Deus per gratiam in hac vita, sine quibus homo saluari non potest. In infantibus quidem, qui baptizati moriũtur antequam suo possint vti libero arbitrio: non apparet concordia quam quærimus, quoniam in illis gratia sola operatur salutem sine illorum libero arbitrio. Nam hoc quoq; gratia est, quia datur alijs voluntas vt illis sua fide subueniant. In habentibus itaque intelligibilem ætatem: monstrandum est, quod inuestigamus: quia de his solum versatur hæc quæstio. Quicunque autem ex his saluantur: per iustitiam saluari dubium non est. Iustis enim promittitur vita æterna: quia *iusti in perpetuum viuent, & apud Dominũ*

est merces eorum. Quod autem iustitia sit rectitu- Sapien. 5.

do voluntatis, sacra Scripturæ monstrat auctoritas. Qua de re, sufficit vnum exemplum proponere. Cùm enim dixisset Dauid: *Non repellet Domi-*

nus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet: Psal. 93.

quoadusq; iustitia conuertatur in iudicium, vt doceret nos quid esset iustitia, interrogando ait: *Et qui iuxta illam?* Ad quod ipse sibi respondens ait: *Omnes qui recto sunt corde*: hoc est, qui recta sunt volũtate. Quamuis enim corde credamus & intelligamus, sicut corde volumus, non tamen iudicat spiritus sanctus illum rectum habere cor; qui rectè credit & intelligit & non rectè vult: quia non vtitur rectitudine fidei & intellectus ad rectè volendum: propter quod datum est rationali creaturæ,

D rectè credere & intelligere. Nam neque rectum intellectum dicendus est habere, qui secundum illũ non rectè vult operari: propter quod fides dicitur & datur. Rectè igitur intelligamus Dauid dixisse, rectos corde, rectos voluntate. Sed ne quis existimet auctoritate diuina dici iustum illum vel rectũ qui non nisi propter aliquid tenet rectitudinem voluntatis: dicimus iustitiam rectitudinem esse voluntatis propter se seruatam: qui enim solum propter aliquid illam seruat, non eam diligit, sed aliud propter quod illam seruat, & ideo non est dicendus iustus: nec talis rectitudo nominãda est iustitia. Quando de præscientia & libero arbitrio tractabamus, exemplo quodam monstrauimus esse posse simul rectitudinem hanc, quam voco iustitiã & liberũ arbitrium, per quod planum est intelligere in alijs multis similiter esse. Si ergo possumus ostendere nullam creaturam hanc adipisci posse rectitudinẽ nisi per gratiam: manifesta erit inter gratiam & liberum arbitrium ad saluandum hominẽ concordia quam quærimus. Dubium itaque non est: quia voluntas non vult rectè, nisi quia recta est. Sicut namque non est acutus visus: quia videt acutè, sed ideo videt acutè: quia acutus est: ita voluntas non est recta, quia vult rectè, sed rectè vult quoniam est recta. Cùm autem vult rectitudinem proculdubio rectè vult. Non ergo vult rectitudinẽ nisi quia rectè est. Idem autem est voluntati rectã esse & rectitudinem habere. Palam igitur est, quia non vult rectitudinem, nisi quia rectitudinem habet. Non nego voluntatem rectam velle rectitudinem, quam pondum habet quando vult maiorem quam habeat, sed illam dico nullam eam posse velle rectitudinem: si non habet rectitudinem, qua illam velit. Consideremus nunc vtrum aliquis hanc

A hanc rectitudinem non habens eam aliquo modo à se habere possit. Vtique à se illam habere nequit: nisi aut volendo aut non volendo. Volendo quidem nullus valet eam per se adipisci, quia nequit eam velle: nisi illam habeat. Quòd autem aliquis non habens rectitudinem voluntatis illam valeat per se non volendo assequi: mens nullius accipit. Nullo igitur modo potest eam creatura habere à se. Sed neque creatura valet eam habere ab alia creatura. Sicut namque creatura nequit creaturam saluare: ita non potest illi dare per quod potest eam saluare. Sequitur itaque quia nulla creatura rectitudinem habet, quam dixi voluntatis, nisi per Dei gratiam. Hanc autem rectitudinem per liberum arbitrium seruari posse sicut supra dixi, monstrauimus. Deo igitur largiente inuenimus gratiam eius, ad saluandum hominem cum libero arbitrio concordare, ita vt gratia sola possit hominem saluare nihil eius libero arbitrio agente. Sicut fit in infantibus & in non intelligentibus: ipsa semper adiuuat liberum arbitrium naturale, quod sine illa nihil valet ad salutem, dando voluntati rectitudinem quam seruet per liberum arbitrium. Et quamuis non omnibus det: quoniam *cui vult miseretur, & quem vult indurat*: nulli tamen dat pro aliquo praecedenti merito, quoniam *quis prior Deo dedit: & retribuetur ei?* Si autem voluntas per liberum seruando arbitrium quod accepit: meretur aut augmentum acceptae iustitiae, aut etiam potestatem pro bona voluntate, aut praemium aliquod. Haec omnia fructus sunt primae gratiae, & gratia pro gratia, & ideo totum imputandum est gratiae, quia *neque volentis* est quod vult: *neque currentis* est, quod currit, *sed miserentis est Dei.* Omnibus enim excepto solo Deo, dicitur: *Quid habes quod non accepisti? quid gloriaris quasi non acceperis?*

Rom. 9.
Ibidem. 11.

B Quomodo quidem libertas voluntatis tenentis acceptam rectitudinem: nulla necessitate vt illam deserat: expugnatur, sed difficultate impugnatur, nec eidem voluntati inuita: sed volens cedat, in tractatu de libertate arbitrij puto me ostendisse. Quibus autem modis post eandem rectitudinem acceptam, liberum arbitrium gratia adiuuet vt seruet quod accepit: quamuis non omnes valeam enumerare: multifariam enim hoc facit, tamen non erit inutile aliquid mihi dicere. Nemo certè seruat rectitudinem hanc acceptam nisi volendo, velle autem illam aliquis nequit nisi habendo. Habere verò illam nullatenus valet nisi per gratiam. Sicut ergo illam nullus accipit nisi gratia praeueniente: ita nullus eam seruat nisi eadem gratia subsequente. Nempe quamuis illa seruetur per liberum arbitrium: non tamen est tantum imputandum libero arbitrio quantum gratiae, cùm haec rectitudo seruatur: quoniam illam liberum arbitrium non nisi per gratiam praeuenientem & subsequentem habet & seruat: Sic autem gratia subsequitur donum suum vt nunquam siue paruum siue magnum sit illud dare deficiat nisi liberum arbitrium volendo aut rectitudinem quam accepit, deserat. Nunquam enim separatur haec rectitudo à voluntate, nisi quando aliud vult quod huic rectitudini non concordat: sicut cùm quis accipit rectitudinem volendi sobrietatem, & reijcit eam volendo immoderatam bibendi voluptatem. Quod cùm facit sua voluntate, & ideo sua culpa, perdit gratiam quam accepit. Adiuuat etiam gratia liberum arbitrium, quando vt deserat rectitudinem acceptam impugnatur mitigando, aut penitus auferendo vim tentationis impugnantis: aut augendo affectum eiusdem rectitudinis. Denique cùm omnia subiaceant dispositioni Dei: quicquid contingit homini quod adiuuat liberum arbitrium ad accipiendum aut ad seruandum hanc de qua loquor rectitudinem: suae gratiae imputandum est.

Rom. 9.
1. Cor. 4.

C Dixi omnem iustitiam esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam. vnde sequitur omnem habentem hanc rectitudinem: habere iustitiam & esse iustum: quoniam omnis habens iustitiam iustus est. Non tamen sentio iustis omnibus promissam esse vitam perpetuam, sed illis tantum qui sunt iusti sine omni iniustitia. Illi enim propriè & absolutè dicuntur iusti & recti corde. Est enim aliquis secundùm aliquid iustus, & secundùm aliquid iniustus, vt qui castus est inuidus. Talibus non promittitur beatitudo iustorum: quoniam sicut vera beatitudo est sine omni indigentia: ita nulli datur nisi iusto sine omni iniustitia. Nam quoniam beatitudo quae iustis promittitur: erit similitudo Angelorum Dei: sicut in Angelis bonis nulla est iniustitia: ita nullus illis sociabitur cum aliqua iniustitia. Quomodo autem fiat homo sine omni iniustitia non est huius nostri propositi ostendere. Scimus tamen perfecto studio hoc Christiano, & per gratiam Dei esse possibile. Si bene considerentur quae dicta sunt: apertè cognoscitur: quia cum aliquid dicit sacra scriptura pro gratia, non amouet omnino liberum arbitrium, neque cùm loquitur pro libero arbitrio, excludit gratiam: quasi sola gratia, aut liberum arbitrium solum sufficiat ad saluandum hominem, sicut videtur illis qui hanc faciunt quaestionem. Ita quippe intelligenda sunt dicta diuina: vt hoc excepto quod dixi de infantibus: nec sola gratia nec solum

D liberum arbitrium salutem hominis operetur. Quippe cùm dicit Dominus: *Sine me nihil potestis facere.* non ait: nihil valet vobis vestrum liberum arbitrium: sed nihil potest sine mea gratia. Et cùm legitur: *Neque volentis, neque currentis; sed miserentis est Dei.* Non negatur in volente neque in currente aliquid prodesse liberum arbitrium, sed significatur non esse imputandum libero arbitrio: quod vult & quod currit, sed gratiae. Nam cùm ait: Neque volentis, neque currentis est, subaudiendum est: quod vult, & quod currit velut cùm aliquis nudo, cui nihil debet, & qui nullum à se potest indumentum habere, dat vestem: non tamen quamuis ipse habeat potestatem vtendi & non vtendi, accepta veste, si ea vtitur imputandum est induto: quia indutus est, sed danti vestem. Quapropter ita dici potest: Non est induti quod est indutus, sed miserentis, id est, vestem dantis. Multo vero magis hoc diceretur, si ille qui dedit vestem dedisset etiam potestatem seruandi eam & vtendi, sicut Deus homini cùm dat rectitudinem saepefactam: dat etiam potestatem seruandi & vtendi: quia dedit prius liberum arbitrium ad seruandum illam & vtendum. Si verò nudo cui nihil debetur non daretur vestis: aut si ipse acceptam proijceret: nulli ipsi imputaretur eius nuditas. Ita cùm Deus alicui concepto & nato in peccato, cui nihil nisi poenam debet, dat velle & currere: non est volentis neque currentis, sed miserentis est Dei: & qui eandem gratiam non accipit, aut acceptam reijcit: eius est non Dei quod in sua duritia & iniquitate permanet. Idem intellectus habendus est in alijs, in quibus scriptura loquitur pro gratia, vt scilicet liberum non excludatur arbitrium. Similiter quando ita loquuntur diuina dicta, vt libero arbitrio soli videan-

Ioan. 15.
Rom. 9.

A videantur salutem hominis attribuere: nullo intellectu gratia separanda est. Sicut ergo quamuis naturalis vsus non procreet prolem sine patre, nec nisi per matrem: non tamen remouet vllus intellectus aut patrem, aut matrem à generatione prolis: ita gratia & liberum arbitrium non discordant sed conueniunt ad iustificandum & saluandum hominem. In his tamen in quibus videtur scriptura liberum arbitrium ad rectè volendum & operandum inuitare; quia cur hominem inuitet ad rectè volendum, & quare arguat non obedientem: cùm ipsam rectitudinem nemo possit nisi gratia dante habere vel accipere. Sciendum, quia sicut terra innumerabiles herbas & arbores sine quibus humana natura alitur aut etiam quibus perimitur, sine omni hominis cura profert: illa vero quæ nobis ad vitam nutriendam maximè sunt necessaria, non sine magno labore atque cultore nec absque seminibus, ita corda humana sine doctrina siue studio: sponte quasi germinant cogitationes & voluntates nihil vtiles saluti, aut etiam noxias, illas verò sine quibus ad salutem animæ non proficimus, nequaquam sine generis sui semine & laboriosa cultura concipiunt & germinant: Vnde illos homines quibus talis cultura impenditur agriculturam Dei vocat Apostolus. Est autem semen huius agriculturæ verbum Dei: imo non verbum sed sensus qui percipitur per verbum. Vox namque sine sensu nihil constituit in corde. Nec solum sensus verbi, sed omnis sensus vel intellectus rectitudinis: quem mens humana siue per auditum, siue per lectionem, siue per rationem siue quolibet alio modo concipit, semen rectè volendi dicitur. Nullus namque velle potest quod prius

B corde non concipit: velle autem credere quod est credendum, est rectè velle. Nemo ergo rectè potest hoc velle si nescit, quid credendum est.

Rom. 10. Cùm enim præmisisset Apostolus: *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit* subiunxit: *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt: Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur?* Et paulò post: *Ergo fides ex auditu: auditus verò per verbum Christi.* Quod autem dicit fidem esse *ex auditu*: intelligendum est, quia fides est ex hoc quod concipit mens per auditum: neque ita vt sola conceptio mentis faciat fidem in homine. sed quia fides esse nequit sine conceptione. Addita namque rectitudine volendi conceptioni, per gratiam fit fides: quia credit quod audit. Auditus autem est per verbum Christi: hoc est per verbum prædicantium Christum. Prædicantes verò non sunt nisi mittantur: sed quod mittuntur gratia est. Quapropter & prædicatio gratię est: quia gratia est quod descendit ex gratia: & auditus est gratia, & intellectus ex auditu gratia, & rectitudo volendi gratia est. Verùm missio, prædicatio, auditus, intellectus, nihil sunt, nisi voluntas velit quod mens intelligit, quod voluntas facere nequit nisi accepta rectitudine. Rectè namque vult cùm vult quod debet: ita quod mens ex auditu verbi concipit, est prædicantis: & rectitudo est incrementum quod Deus dat: sine

Cor. 3. quo *neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.* Sicut ergo Deus in principio per miraculum fecit frumentum, & alia de terra nascentia, ad alimentum hominum sine cultore & seminibus: ita sine humana doctrina mirabiliter fecit corda Prophetarum & Apostolorum, necnon & Euangelistarum C fœcunda salutaribus seminibus. Vnde accipimus quicquid salubriter in agricultura Dei ad alimentum animarum seruamus: sicut non nisi de primis terrę seminibus habemus quod ad nutrimentum corporum propagamus Siquidem nihil vtile ad salutem spiritualem prædicamus, quod sacra scriptura spiritus sancti miraculo fœcundata non protulerit aut intra se non contineat. Nam si quid ratione dicamus aliquando quod in dictis eius apertè monstrare aut ex ipsis probare nequimus: hoc modo per illam cognoscimus vtrum sit accipiendum aut respuendum. Si autem aperta ratione colligitur & illi ex nulla parte contradicitur: quoniam ipsa sicut nulli aduersatur veritati: ita nulli fauet falsitati: hoc ipso: quia non negat quod ratione dicitur, eius auctoritate suscipitur. At si ipsa nostro sensui indubitanter repugnat: quamuis nobis ratio nostra videatur inexpugnabilis: nulla tamen veritate fulciri credenda est. Sic itaque sacra scriptura omnis veritatis quam ratio colligit auctoritate continet: cùm illam aut apertè affirmat, aut nullatenus negat. Videamus nūc in exemplis quomodo verbum sit semen, aut quomodo quibus dicitur: Si volueritis & audieritis me; intelligunt & cogitant quod dicitur velle & audire. hoc est obedire. Qui enim audit & non obedit, dicitur non audire. Sed obedire nequeunt nisi velint. Velle autem obedire est rectè velle. Rectè verò velle nemo potest nisi habeat rectitudinem voluntatis, quā nullus habet homo nisi per gratiam. Verùm rectitudo volendi aliquid nulli datur nisi intelligenti velle, & quod velle debet. Videamus itaque quod

Esa. 1. dictum est. *Si volueritis & audieritis me*: modo semen esse nequaquam per se ad aliquem fructum D germinans sine adiectione rectitudinis; nec ipsam rectitudinem dari nisi seminibus. Similiter cùm dicit Deus. Conuertimini ad me, semen est sine germine quamdiu hominis voluntatem si conuertit Deus ad volendum conuersionem quam cogitat, cùm audit conuertimini, sine quo semine nullus potest velle conuerti, dicitur etiam conuersis, conuertimini, aut vt magis conuertantur aut seruent quod conuersi sunt. Qui verò dicunt cōuerte nos Deus: iam aliquatenus conuersi sunt: quia rectam voluntatem habent cùm volunt conuerti,

Luca 17. sed orant pro hoc quod iam acceperunt vt augeatur conuersio: sicut illi qui credentes, *auge nobis fidem* dixerunt. Ac si dicerent illi & isti: Auge in nobis quod dedisti, perfice quod cœpisti. Quod de his ostendi, in similibus quoque intelligendum est. Sicut igitur terra non germinat naturaliter ea quæ maximè necessaria sunt saluti corporis nostri sine seminibus: & licet Deus non det incrementum omni semini: non tamen cessant agricolæ nostri seminare in spe messis aliquantulæ: ita terra cordis humani non profert fructum fidei & iustitiæ sine congruis seminibus, & quamuis Deus non faciat cuncta huiusmodi semina germinare: tamen præcipit agricolis suis in spe, instantissimè verbum suum seminare. Ostendimus vt puto quomodo non sit superuacuum homines ad fidē Christi & ad ea quæ fides exigit inuitare: quamuis tamen omnes hanc inuitationem suscipiant. Dixi

Ioan. 16. etiam post: quare arguantur illi qui verbum Dei non suscipiunt cùm hoc facere nequeant, nisi gratia eorum voluntates dirigente. Dicit enim Dominus de Spiritu sancto. *Ille arguet mundum de peccato: quia non crediderunt in me.* Ad quod licet forsitan difficile sit respondere: quod tamen Deo dante possum: tacere non debeo. Notandum

A dum est: quia impotentia quæ descendit ex culpa non excusat impotentem, culpa manente. Vnde in infantibus in quibus exigit Deus à natura humana iustitiam, quam accepit in primis parentibus cum potestate seruandi illá in omnem prolem suam: non excusat eam impotentia habendi iustitiam: quoniam propter culpam in hanc corruit impotentiam, hoc ipsum namque: quia non habet quod per se resumere nequit: hoc est illi habendum impotentia in qua ideo cecidit: quia spóte deseruit quod seruare potuit. Quoniam ergo peccando deseruit iustitiam: ad peccatum illi imputatur impotentia quam ipsa peccando sibi fecit. Nec solum impotentia iustitiam habendi, sed etiam impotentia illam intelligendi. Similiter in non baptizatis imputatur ad peccatum quoniam pariter descendit à peccato. Possumus etiam rationabiliter asserere: quia quod à prima conditionis humanæ dignitate ac fortitudine atque pulchritudine minorata & corrupta est: illi ad culpam imputatur. Per hoc namque minorauit quantum in ipsa fuit honorem & laudem Deo. Quippe secundum dignitatem operis: laudatur & prædicatur sapientia opificis. Quanto igitur natura humana præcisum opus Dei vnde ipse glorificandus erat in se minorauit atque fœdauit, tanto sua culpa Deum exhonorauit. Quod illi ad tantum statuit peccatum, vt non nisi per mortem Dei deleatur. Siquidem ipsos motus siue appetitus quibus propter peccatum Adæ sicut bruta animalia subiacemus, quos Apostolos vocat carnis concupiscentiam, quam inuitum se tolerare manifestat, cùm dicit: *Quod odi illud facio* id est nolens concupisco, satis ostendit sacra auctoritas imputari ad peccatum. Quippe cùm de solo motu iræ siue opere vel voce dicit Dominus: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* apertè monstrat culpam non esse leuem, quam tam grauis scilicet mortis sequitur damnatio. Ac si dicat: Qui facit quod homo non debet facere: nec faceret si non peccasset: auferri debet ex hominibus. Et cùm Paulus de illis qui carnem, id est, concupiscentias sentiunt nolentes, ait; *Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant,* hoc est, non voluntate consentiunt: sine dubio signat eos, *qui non sunt in Christo,* sequi damnationem, quotiens sentiunt carnem, etiam si *non secundùm* illam *ambulant* Quoniam sic factus est homo: vt etiam sentire, sicut de ira dixi non deberet. Si quis igitur, quæ dixi, diligenter considerat: nullatenus eos, qui propter culpam suam verbum Dei suscipere nequeunt, rectè arguendos dubitat. Quibus autem datur gratia fidei Christianæ, sicut illis in baptismo dimittitur originalis iniustitia cum qua nascuntur: ita omnis culpa impotentiæ & totius corruptionis, quam propter peccatum primi hominis incurrerant, & per quam inhonoratur Deus, ignoscitur. De nulla namque culpa quæ ante baptismum in illis erat: post baptismum arguitur, quamuis ipsa corruptio & appetitus, quæ sunt pœna peccati, non statim in baptismo deleantur, nec vllum illis imputatur delictum post baptismum nisi quod sua voluntate fecerunt. Vnde apparet: quia corruptio & mala quæ fuerunt pœna peccati & post baptismum remanent: non sunt per se peccata. Sola namque est per se iniustitia peccatum, & illa quæ sequuntur iniustitiam propter caussam suam indicantur peccata donec ipsa remittatur. Nam si peccata essent: in baptismo delerentur, in quo omnia peccata in sanguine Christi lauantur. Item si propriè peccata dicerentur, essent in brutis animalibus peccata, ad quorum similitudinem illa propter peccata nostra sustinet natura. Est & aliud quod valde timendum est quod in primo peccato humanæ naturæ cognosci potest. Quoniam enim homo est *spiritus vadens, & non rediens*: postquam sponte cadit (vt de voluntarijs peccatis nunc loquimur tantùm) nullo modo potest resurgere, nisi gratia reueletur: sed meritò suo de peccato in peccatum vsque in abyssum peccatorum sine fundo: hoc est profundo sine æstimations demergatur, nisi misericordia retineatur, ita vt etiam illi bonum vertatur in odium, & fit ei in mortem. Vnde dicit Dominus Apostolis: *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit* Et Apostolus: *Bonus odor sumus Deo, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam*, propter quod dicitur de eo, qui *cui vult miseretur, & quem vult indurat.* Verùm quorum miseretur, non omnium æqualiter miseretur: neque quos indurat, omnes æqualiter indurat. Cur autem in hac vita perseueret in nobis pœna peccati deleto peccato, alia quæstio est. De qua licet nunc tractare non proposuerimus, breuiter tamen dico: quia si in corruptionem statim in baptismo vel in martyrio mutarentur fideles periret meritum, vt homines nisi illi qui primi sine exemplo crederent: nullo modo saluarentur. Nempe deficerent fides & spes, sine quibus nullus homo habens intellectum, regnum Dei mereri potest, fides namque & spes sunt earum rerum quæ nondum videntur. Cùm enim viderentur homines qui ad Christum conuerterentur statim transire ad incorruptibilitatem: nullus esset qui saltem velle posset se subtrahere à tanta beatitudine quam videret: Vt gloriosius per fidei atque spei meritum beatitudinem quam desideramus adipiscamur: manemus quamdiu in hac vita sumus, in hoc quod iam non imputatur ad peccatum quamuis euenerit propter peccatum. Denique non promittitur nobis per baptismum & fidem Christianam beatitudo quam habebat Adam ante peccatum in paradiso: sed quam habiturus erat quando completus esset numerus hominum, qui assumendi erant ad perficiendum ciuitatem supernam: quæ & de Angelis & hominibus est complenda: vbi non generabunt homines sicut facerent in paradiso. Si ergo conuersi ad Christum mox transirent in illam incorruptibilitatem, non essent homines de quibus colligi posset illa numerus, quoniam ad beatitudinem quam viderent, nullus posset non festinare. Hoc puto esse quod dicit Apostolus de illis: *Qui per fidem operati sunt iustitiam, & hi, inquit, omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, ne sine nobis consummarentur.* Si enim quæris quid nobis melius prouiderit ex hoc, quia illi non acceperunt repromissionem: Nihil conuenientius respondere possa video: quàm quod supra dixi: quia saltem si illis propagatis non differretur promissa iustis beatitudo, periret meritum in illis, qui non per fidem hoc: sed per experimentum cognoscerent: propagatio enim hominum de qua nati sumus deficeret: quoniam omnes ad incorruptibilitatem quam præsentem viderent, currerent. Magnum itaque bonum nobis prouidit Deus cum sanctis testimonio fidei probatis distulit acceptionem repromissionis vt & nos propagaremur & maneret fides per quam

Marginal notes: Rom. 8. — Matth. 5. — Rom. 8. (B); Psal. 60. (C) — Ioan. 15. — 2. Cor. 2. — Rom. 9. (D) — Hebr. 11.

A quam cum illis repromissionem promeremur & simul cum illis consummaremur. Alia quoq; ratio est cur baptizati atque martyres nõ statim fiunt incorruptibiles. Nempe si quis seruum suum, quem proposuerat magnis aliquando ditare honoribus grauiter verberet pro culpa, pro qua nullo modo per se queat satisfacere, post hanc verberationem constituto tempore detrusurus eum in horrendum carcerem, vbi grauissimis torqueatur supplicijs, & sit aliquis potens apud Dominum, qui pro illo satisfaciens eum reconciliet: vtique plagæ quas reus ante satisfactionẽ, dum erat in culpa merito suscepit: nõ delentur, sed maiora tormenta in quæ dum retrusus fuerat, reconciliatione præueniente auertentur, honores quoque suos quos suo tempore accepturus erat si non peccasset, & quibus cariturus erat post culpam suam si non reconciliaretur; propter perfectam satisfactionem sicut prius statutum fuerat, sine omni mutatione traduntur. Quippe si ante reconciliationem exhæredatus esset illis honoribus quemadmodũ exhæredatus erat post culpam: irrecuperabiliter si non reconciliaretur non haberet locum subueniendi vlla recõciliatio. Sed quoniam non potuit exhęredari honore quem non habebat, nondum habere debebat: hanc exhæredationem præuenire potest reconciliatio, & eam auertere. Si tamen seruus ille dum iacet in ægritudine vapulationis donec ipsa transeat, corde & ore domino suo fidelitatem & correctionem vouet & soluit: ita est inter Deum & hominem. Quippe quando humana natura primũ peccauit: hac pœna flagellata est vt nunquam prolam naturaliter nisi talem, qualem videmus infantes nasci generaret, ac post hanc vitã
B in inferno: à regno Dei ad quod facta erat in perpetuum exularet: nisi aliquis illam quam, vel quod ipsa sola per se sola facere non poterat reconciliaret. A quo autem reconciliari queat nõ est nisi Christus. In omnibus igitur infantibus naturaliter genitis in peccato & flagellatio nascitur: quæ cum reconciliationem accepit, flagellatio merito remanet quam ante reconciliationẽ suscepit. Quæ autem in inferno tormenta passura erat: in illis quos Christus redemit remittuntur, & regno Dei quod post conuersionem paradisi terreni, suo tempore acceptura erat donatur: si tamen in fide quam promittunt in baptismo vsque in finem perseuerent. Quod autem quidam experimento existimant probare, nihil valere liberum arbitrium: quia multi immenso conatu nituntur vt bene viuant, & quadam (vt aiunt) impossibilitate obstante: nihil perficiunt aut post profectum irrecuperabiliter deficiunt: non destruunt quod rationabiliter monstratum est, liberum scilicet arbitrium cum gratia valere. Vt autem nitentes nõ proficiant aut post profectum deficiant non impossibilitate; sed aliquando graui: aliquando facile superabili difficultate fieri existimo. Sæpissime namq; asserere solemus impossibile nobis esse: quod sine difficultate perficere non valemus. Si enim diligenter vnusquisque motus voluntatis suę cõsideret: intelligit se nunquam rectitudinem voluntatis acceptam per gratiam nisi aliquid volendo quod simul velle nequit deserere. Quod certe non facit deficiente potestate seruandi eandem rectitudinem, quæ potestas est ipsa libertas arbitrij: sed deficiente voluntate seruandi quæ per se non deficit, sed alia voluntate illam vt dixi expellente. Quoniam autem ista consideratio

C magis versatur in voluntate, aliquid altius de voluntate: quod vt puto, non erit inutile dicendum existimo. Sicut enim habemus in corpore membra & quinque sensus singula ad suos vsus apta: quibus quasi instrumentis vtimur: vt sunt manus aptæ ad capiendum: pedes ad ambulandum: lingua ad loquendum: visus ad videndum: ita & anima habet in se quasdam vires quibus vtitur velut instrumentis ad vsus congruos. Est namque ratio in anima qua sicut suo instrumento vtitur ad ratiocinandum; & voluntas qua vtitur ad volendum. Non enim est rationalis voluntas tota anima, sed est vnaquæque aliquid in anima. Quoniam ergo singula instrumenta habent, & hoc quod sunt & aptitudines suas & suos vsus: discernamus in voluntate propter quam ista dicimus instrumentum & aptitudines eius & vsum eius: quas aptitudines in voluntate possumus nominare affectiones. Affectus quippe est instrumentum volendi aptitudinibus suis. Vnde dicitur hominis anima cum vehementer vult aliquid; affectam esse ad volendum illud vel affectuose esse vel velle. Voluntas vtique dici videtur æquiuocè tripliciter. Aliud enim est instrumentum volendi: aliud affectio; aliud vsus eiusdem instrumenti. Instrumentum volendi est vis illa animæ qua vtimur ad volendum: sicuti est ratio instrumentum ratiocinandi qua vtimur cũ ratiocinamur; & visus instrumentum videndi quo vtimur cum videmus. Affectio huius instrumenti est: qua sic afficitur ipsum instrumentum ad volendũ aliquid, etiam quomodo illud quod vult non cogitat: vt si venit in memoriam aut statim; aut suo tempore illud velit. Nam sic est instrumentum volendi affectum ad volendum
D salutem, & quando illam non cogitat applicare: vt mox cum venerit in memoriã: statim eam velit. Et sic est affectum ad volendũ somnum etiam quando illum non cogitat: vt cum venit in mentem velit illum suo tempore. Nunquã enim ita est affectum vt aliquando velit ægritudinem aut vt velit nunquam dormire. In iusto quoque homine similiter est affectum idem instrumentum ad volendũ iustitiam, etiam cum dormit: vt cum eã cogitat: statim eam velit. Vsus vero eiusdem instrumenti est quem non habemus nisi cũ cogitamus rem quam volumus. Dicitur autem voluntas & instrumentum volendi; & affectio eius: & vsus eius. Instrumentũ quidem voluntatem vocamus: quando dicimus nos cõuertere ad diuersa voluntatem: modo scilicet ad volendum ambulare: modo, ad volendum sedere: modo ad volendum aliud & aliud. Hoc instrumentũ semper habet homo: quamuis non semper illo vtatur, sicut habet visum; qui est instrumentum videndi etiam quando illo nõ vtitur; vt cum dormit, & cũ eo vtitur conuertit illum; modo ad videndum cęlũ, modo ad videndum terram; modo ad videndũ aliquid aliud. Et sic semper habemus instrumentum ratiocinandi, hoc est rationẽ qua non semper vtimur: & quam ratiocinãdo ad diuersa conuertit animus. Affectio vero instrumenti volẽdi dicitur: voluntas: quando dicimus hominem semper habere voluntatem vt bene sibi sit: vocamus namque hanc voluntatem; affectionem illam eiusdem instrumẽti, qua vult homo bene sibi esse. Eodem modo cum sanctus homo asseritur, etiam cum dormit & non hoc cogitat: indesinenter habere voluntatem iustè viuendi dicitur. Et cùm hanc voluntatẽ asserimus alium alio maiorem habere: non aliud dicimus

A voluntatem quàm illam affectionem ipsius instrumenti qua vult iuste viuere. Instrumentum vero non est in alio malus & in alio minus. Vsus autem huius instrumenti voluntas nominatur: vt cum dicit aliquis, modo habeo voluntatem legendi, id est, modo volo legere, aut modo habeo voluntatem scribendi, hoc est modo volo scribere. Sicut enim videre, est vti visu qui est instrumentum videndi: & vsus eius est visio vel visus: quando visus significat idem quod visio significat enim etiam visus instrumentum ipsum: ita velle est vti voluntate quę est instrumentum volendi, & vsus eius est voluntas quę non est nisi quando cogitamus quod volumus. Voluntas igitur quæ instrumentum est: vna sola est, id est, instrumentum volendi vnum solum est in homine, sicut vna sola est ratio, id est, vnum solum instrumentum ratiocinandi. Voluntas vero qua instrumentum illud afficitur duplex est. Nam sicut visus plures habet aptitudines scilicet ad videndũ lucem, & per lucem ad videndum figuras, & per figuras ad videndum colores: ita instrumentum volendi duas habet aptitudines quas voco affectiones. Quarum vna est ad volendum commoditatem, altera ad volendum rectitudinem. Nempe nihil vult voluntas quæ est instrumentum, nisi aut commoditatem aut rectitudinẽ. Quicquid enim aliud aut propter commoditatem: aut propter rectitudinem vult, & ad has etiã si fallitur: putat se referre quod vult. Per affectionem quidem quę ad volendum commoditatem pertinet: semper vult homo beatitudinẽ & beatus esse. Per illam verò quę nunc est ad volendum rectitudinem: rectitudinem vult, & rectus, id est, iustus esse.
B Propter commoditatẽ autem vult aliquid: vt cum vult arare vel laborare vt habeat vnde tueatur vitã & salutem, quę commoda iudicat esse. Propter rectitudinem verò: vt cum vult laborare, vel discere, vt sciat recte, id est, iuste viuere. Voluntas vero quæ est vsus supedicti instrumenti: non est nisi cum cogitat aliquis quod vult: vt dictum est. Huius voluntatis multiplex est diuisio: de qua non modò, sed forsitan alias dicemus. Velle autem æquiuocum est: sicut videre. Quemadmodum namque dicitur videre qui vtitur visu & qui non vtitur, sed qui habet aptitudinem videndi: ita asseritur velle & qui vtitur instrumento volendi cogitãdo quod vult, & qui non vtitur, quoniam affectionẽ, hoc est aptitudinem habet volendi. Per hoc etiã cognosci potest aliam esse voluntatam instrumentum volendi, aliam eius affectionem: aliũ vsum eiusdem instrumenti: quia si dicitur iustus homo etiam cum dormit & nihil cogitat, habere voluntatem iuste viuendi, & iniustus homo negatur habere cum dormit voluntatem iuste viuendi: eadem voluntas negatur de iniusto, quæ asseritur de iusto. Palam autem est quia cum dicimus non esse iniusto dormienti voluntatem iuste viuendi: non negatur voluntas in eo esse quam dixi instrumentum, quoniam eã semper habet omnis homo dormiens & vigilans. Quapropter quoniã non alia voluntas pronuntiatur hoc modo, in bono esse homine quã illa quę remouetur à malo: non significatur in bono esse volũtas quę est instrumentum, sed illa qua afficitur instrumentum. Quoniam autẽ in dormiente nisi somniet non sit voluntas quæ est vsus dubium non est: quare cum dicitur in dormiente iusta voluntas iustè viuendi: non intelligitur, voluntas vsus. Non est igitur voluntas affectio: voluntas instrumentum aut voluntas vsus, voluntatem quoque G instrumentum non esse voluntatem vsum nullus ignorat: quoniam cum dico me non habere voluntatem scribendi: nemo intelligit me non habere instrumentum volendi. Alia est ergo voluntas instrumentum: alia voluntas affectio, alia voluntas vsus. Voluntas quidem instrumentum mouet omnia alia instrumenta quibus sponte vtimur, & quæ sunt in nobis, vt manus, lingua, visus, & quæ sunt extra nos vt stilus & securis, & facit omnes voluntarios motus. Ipsa vero se suis affectionibus mouet: vnde dici potest instrumentum seipsum mouens. Dico voluntatem instrumentum omnes voluntarios motus facere, si diligenter consideramus, sed ille verius dicitur facere omne quod facit natura aut voluntas, qui facit naturam & instrumentum volendi cum affectionibus suis: sine quibus idem instrumentum nihil facit. Ex his duabus affectionibus quas etiam voluntates dicimus descendit omne meritum hominis siue bonum siue malum. Quæ duæ voluntates etiam nihil differunt: quia illa quæ est ad volendum commodum inseparabilis est. Illa vero quæ est ad volendum rectitudinem separabilis fuit: vt supra dixi in principio in angelis, & in primis nostris parentibus, & est adhuc in hac vita manentibus. In hoc quoque differunt quia illa quæ est ad volendum commodum, non est hoc quod ipsa vult. Illa verò quæ ad volendum rectitudinem, rectitudo est. Nullus quippe rectitudinem vult nisi rectitudinem habens: neque potest aliquis rectitudinem velle nisi rectitudine. Palam autem est eius voluntatis quæ est instrumentum istam esse rectitudinem. Hanc pronunciamus cum iustitia designatur rectitudo D voluntatis propter se seruata. Hæc est etiam veritas illa voluntatis in qua arguitur à Domino diabolus non stetisse: quod dixi in tractatu de veritate. Nunc considerandum est quomodo ex his duabus voluntatibus, quas voco aptitudines siue affectiones procedant, sicut dixi, merita hominum, siue ad salutem, siue ad damnationem. Rectitudo quidem quantum in ipsa est, nullius mali causa est, & omnis meriti boni mater est, hæc enim fauet spiritui concupiscenti *aduersus carnem*, & delectatur *legi Dei secundum interiorem hominem*, id est, secundum eundem spiritum. Si autem ex illa malum aliquando sequi videtur: non est ex ipsa, sed ex alio. Per recti- *Galat. 5.* *Roma. 7.*
tudinem quippe Apostoli erant *bonus odor Deo*. Sed quod quibusdam erant *odor mortis in mortem*: non procedebat ex Apostolorum iustitia, sed ex maliuolorum nequitia. Illa vero *2. Cor. 2.*
voluntas, quæ est ad volendum commodum, non semper mala, sed quando consentit carni concupiscenti aduersus spiritum. Sed vt hoc planius intelligatur: inuestigandum est vnde tam vitiosa & tam prona sit ad malum ista voluntas. Non enim credendum est talem illam Deum fecisse in primis nostris parentibus. Cum enim protuli naturam humanam propter peccatum incurrisse corruptionem & appetitus ad similitudinem brutorum animalium, non dixi quomodo talis voluntas orta sit in homine. Aliud namque sunt appetitus vitiosi: aliud vitiosa voluntas appetitibus consentiens. De tali ergo voluntate quęrendum puto vnde homini acciderit. Sed si primam rationalis naturæ conditionem consideremus facile nobis huius talis voluntatis causa patebit. Intentio namque Dei fuit vt iustam faceret atque beatam naturam rationalem ad

A fruendum se: sed neque iusta neque beata esse po ruit, sine voluntate iustitiæ & beatitudinis. Voluntas quidem iustitiæ est ipsa iustitia: voluntas vero beatitudinis non est beatitudo: quia nō omnis habet beatitudinem qui habet eius voluntatem. In beatitudine autem secundū omnium sensum est sufficientia competentium commodorū sine omni indigentia: siue angelica intelligitur beatitudo: siue illa quam habebat Adam in paradiso. Quamuis enim maior sit beatitudo angelorum quam illa quę erat hominis in paradiso: non tamen ideo negari potest Adam beatitudinem habuisse. Sicut namque calor magnus est sine omni frigore: & tamen potest esse alius maior calor: & quemadmodum frigus est sine omni calore: cum tamen maius valet frigus esse, ita nihil prohibet Adam beatum fuisse in paradiso sine omni indigentia: licet maior esset angelica beatitudo. Nempe aliquid minus aliis habere: nō semper est indigere, sed aliqua re cum habere oporteat, carere: quod non erat in Adam, est indigere: vbi vero est indigentia, ibi est miseria. Non autem fecit Deus sine præcedente culpa rationalem creaturam miseram, quam ad intelligendum & amandum se creauit. Fecit igitur Deus hominem beatū sine omni indigentia. Simul ergo accepit rationalis natura & beatitudinis voluntatem & beatitudinem iustitię, id est, rectitudinem quę est ipsa iustitia, & liberum arbitrium: sine quo iustitiam seruare non potuit. Si autem Deus ordinauit has duas volūtates siue affectiones: vt voluntas quę esset instrumentum vteretur ea, quę est iustitia ad imperium & regnum: docente spiritu, qui & mens & ratio dicitur, & altera vteretur ad obedientiam sine vllo incommoditate. Beatitudinem quidem dedit homini: vt de angelis tacea: ad commodum eius, iustitiam verò ad honorem suum, sed iustitiam ita vt illam posset deserere: quatenus cùm illam non desereret: sed perseueranter seruaret, proueni mereretur ad consortium angelorum. Quod si illam desereret nullatenus eam per se deinceps resumere posset & beatitudinem angelorum non adipisceretur, & illa quam habebat priuaretur, & in similitudinem brutorum animalium cadens cum illis corruptioni & sępe fatis appetitibus subiaceret. Voluntas tamen beatitudinis maneret: vt per indigentiam bonorum quę perdidisset graui miseria iuste puniretur. Quoniam ergo deseruit iustitiā, perdidit beatitudinem, & voluntas quam bonā & ad bonum suum accepit fruens desiderio commodorum quę non velle nequit: quia vera commoda rationali naturæ conuenientia quæ perdidit habere non valet, ad falsa & brutorum animalium commoda quæ bestiales appetitus suggerit, se conuertit: & ita cum ea vult inordinate rectitudinem, aut ne accipiatur oblatam repellit aut expellit [illegible] vero licitè vult eam, non hoc facit. Hoc [illegible] modo voluntas instrumenti creata bonum in quantum habet esse, & iusta & fortis ad seruandum acceptam iustitiam per liberum arbitrium facta est mala: non in quantum est, sed in quantum iniusta facta est per absentiam, sponte desertę iustitię quam semper habere deberet. Infirma quoque modo facta est ad volendum iustitiam desertam. Non enim per liberum arbitrium ita potest eam velle: cum tamen illam non habet quemadmodum valet seruare cum habet. Voluntas etiam commodi condita bonum in quantum est aliquid, mala, id est, iniusta facta est quia non est subiecta institię, sine qua nihil velle debet. Voluntas ergo instrumentum: cum sponte iacta sit ini ista post desertam iustitiam manet in quantum in ipsa est necessitate iniusta & ancilla iniustitiæ, quia per se redire nequit ad iustitiam sine qua nunquam libera est, quia naturalis libertas arbitrij sine illa ociosa est. Ancilla etiam facta est suę affectionis quæ ad commodum est: quia remota est iustitia, nihil potest velle nisi quod illa vult. Dico autem & instrumentum & affectionem eius velle: quia & instrumentum est voluntas & affectio voluntas. Nec incongruè vtraque voluntas velle dicitur: quia illa vult quæ affectione sua vult: & affectio vult per quam illa vult: sicut videre dicitur & homo qui visu videt, & visus quo videt. Vnde nos absurde possumus dicere aff. ctiones eius voluntatis: quam instrumentum dixi animæ quasi instrumenta eiusdem instrumenti esse: quia nihil nisi illis operatur. Perdito igitur instrumento volendi iustitiam, id est, rectitudinem, nullo modo nisi per gratiam reddatur, potest voluntas instrumentum velle iustitiam. Quapropter quoniam nihil velle debet nisi iuste: quicquid vult sine rectitudine, vult iniuste. Appetitus vero quos omnes vocat Apostolus carnem & concupiscentiam: in quantum sunt, non sunt mali vel iniusti, sed quia sunt in rationali creatura vbi non debent esse dicuntur iniusti. In brutis siquidem animalibus non sunt mali vel iniusti: quia ibi debent esse. Iam ex his quæ dicta sunt agnosci potest, hominem ideo non habere semper iustitiā, quam sine intermissione debet habere: quia nullo modo potest illam per se adipisci: vel recuperare. Palam etiam est: quia Deus bona facit opera, sua sola bonitate: quoniam ipse creat volūtatem cum libero arbitrio, & dat illi iustitiam D per quā operatur. Mala vero facit sola culpa hominū, quia ea non faceret si homo illa facere nō vellet, facit tamen hæc quod sunt: quoniam condidit in homine volūtatem, qua sine iustitia vtitur sola culpa hominis: mala sunt quæ operatur. Non enim est culpa Dei qui creauit in eo cum libertate arbitrij voluntatem, & contulit ei iustitiā vt nihil nisi iuste vellet, sed culpa hominis, qui iustitiam deseruit quam seruare potuit. Deus igitur habet in bonis quidem quod bona sunt per essentiam: & quod bona sunt per iustitiam: in malis verò solummodo quod bona sunt per essentiā, non quod mala sunt per absentiam debitę iustitię, quæ non est aliquid. Homo autem habet in bonis, quod mala non sunt: quia cum posset deserere iustitiam & mala facere nō deseruit sed seruauit per liberum arbitrium dante & subsequente gratia: In malis vero hoc solū quod mala sunt: quia ea sola propria, id est, iniusta voluntate facit. Puto me iam congruè posse finem ponere tractatui de tribus difficilibus quæstionibus: quem in spe auxilij Dei incœpi, in quo si quiddā dixi quod quærenti cuilibet sufficere debeat: nō mihi imputo, sed gratię Dei mecum. Hoc autem dico: quia si quis mihi quęrenti de quæstionibus eisdem, quando in eis mens mea rationem, quærendo fluctuabat, ea quę retuli respondisset: gratias egissem quia mihi satisfecisset. Quoniam ergo quod inde manifestante Deo cognoui, mihi valde placuit: intelligens quia similiter quibusdam placeret: si hoc scriberem, quod gratis accepi: gratis volui petentibus impendere.

Beati Anselmi liber de concordia præscientiæ & prædestinationis & gratiæ & liberi arbitrij, explicit.

A # EIVSDEM BEATI *Anselmi liber de miseria hominis incipit.*

Terret me vita mea. Namque diligenter discussa, apparet mihi peccatum, aut sterilitas fere tota vita mea: & siquid fructus in ea videtur, sic est aut simulatum aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum: vt possit aut non placere, aut displicere Deo. Ergo ô peccator, vita tua iam ferè tota aut in peccato est, aut damnabilis, aut in fructuosa, & contemptibilis? Sed quid separo infructuosam à damnabili? Vtique, si est infructuosa, est & damnabilis. Constat enim & verum esse, quod Veritas Dei dixit: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Denique si quid ago vtile, prorsus nullatenus illud compenso alimentis corporis, quibus abutor. Sed quis pascit pecus quod nec tantum prodest, quantum consumit: & tamen tu benignus Deus nutris, & expectas tuum inutile, verum & fœtentem peccatis. Quam tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quam anima peccatrix Deo quam infœlicius ista Deo, quam ille hominibus. Heu non hominem, sed opprobrium hominis, vilius pecore, peius cadauere. Tædet animam meam vitæ meæ, viuere erubesco, mori pertimesco, quid ergo restat tibi ô peccator, nisi vt in tua tota vita plores totam vitam tuam, vt ipsa tota se ploret totam. Sed est in hac anima mea miserabiliter mirabilis, & mirabiliter miserabilis: quia non tantum dolet, quantum se noscit: sed sic secura torpet, velut quid patiatur ignoret. Anima sterilis quid agis quid torpes anima peccatrix? Dies iudicij venit, iuxta est dies Domini magnus, iuxta & velox nimis dies ire, dies illa, dies tribulationis & angustię, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. O vox diei domini amara. Quid dormitas anima tepida & digna euomi? quid dormitas? qui non expergiscitur, qui non tremit ad tantum tonitruum, non dormit, sed mortuus est. Arbor infructuosa, vbi sunt fructus tui? arbor digna securi & igne, digna succidi & succendi, qui sunt fructus tui? Vtrique spinæ pungentes & amara peccata, quæ vtinam sic te pœnitendo pungerent vt confusgerent: sic amarescerent, vt euanescerent. Forsan paruum quid, putas peccatum aliquod, vtinam districtus iudex paruum existimaret aliquod peccatum. Sed heu me: nonne omne peccatum per præuaricationem Deum exhonorat? Quod ergo peccatum peccator audebit dicere paruum? Deum enim exhonorare, quando est paruum? O lignum aridum & inutile, æternis ignibus dignum, quid respondebis in illa die, cum exigetur à te vsque ad ictum oculi omne tempus viuendi tibi impensum, qualiter fuerit à te expensum? Tunc quippe condemnabitur quicquid fuerit inuentum in te operis vel ociosi sermonis & silentij vsque ad minimam cogitationem: etiam quod vixisti, si non fuerit ad Dei voluntatem directum. Væ quot peccata ibi prorument ex improuiso, quasi ex insidijs, quæ modo, non vides? Certe plura & fortassis terribiliora his, quæ nunc non vides. Et quæ non esse mala putas & quæ nunc esse bona credis, nudata facie apparebunt ibi nigerrima peccata: Ibi proculdubio recipies prout gessisti in corpore cum tunc nullum erit tempus misericordię, cum pœna recipitur, & cùm dilatio nulla datur. Hic cogita quid gessisti, quid oporteat te recipere. Si multa bona pauca mala, multum gaude, si multa mala, pauca bona, multum luge. O inutilis peccator: an non sufficiunt tibi hęc ad inanem rugitum? an non sufficiunt ad eliciendum sanguinem, & medullas in lachrymas. Væ mirabilis duritia, ad quam confringendam leues sunt tam graues mallei. O insensibilis torpor ad quem concitandum sunt obtusi tam acuti aculei. Prophetalis sopor, ad quem excitandum raucum est tam terrificum tonitruũ Peccator inutilis, satis hæc tibi debent esse ad continuandum luctum: sufficere tibi possunt ad sorbendas iuges lachrymas. Sed quid debeo de grauedine de magnitudine imminentis miseriæ quicquam dissimulando, tacere, & oculis animæ meæ frui. An vt improuisi irruant repentini dolores, & subito ingruat intolerabilis. Certe non sic expedit peccatori. Si enim dixero, quicquid potero excogitare, nondum ad id quod res est, poterit operari. Igitur deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceant. Auge ergo peccator, auge superioribus ærumnis pondus, adde terrorem, violatum super viuatũ: ipse te iudicabit, ad cuius contumeliam spectat, quicquid inobediens Deo, aut præuaricator peccat: qui mihi bonum pro malo reddidit, cui ego malum pro bono: qui nunc patientissimus, tunc districtissimus, clementissimus nunc iustissimus tunc. Heu me, heu me, cui peccaui: Deum inhonoraui, omnipotentem prouocaui. Peccator quid feci? ui feci? quam male feci? Væ, væ, ira omnipotentis ne irruat super me. Ita omnipotentis vbi poteris capi in me. Non est qui te possit tolerare. In toto me angustiæ, hinc erunt accusantia peccata, inde terres iustitia, subtus patens horridũ chaos inferni, desuper iratus iudex, intus vrens conscientia, foris ardens mundus. Iustus vix saluabitur, peccator sic reprehensus in quã se premet? Constrictus vbi latebo, quomodo apparebo? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. illod desidero, & nusquã erit: istud execrabor, & vbique erit. Quicquid tunc, quicquid erit tunc, quis eruet me de manibus Dei? vnde mihi consilium? vnde salus? Quis est, qui dicitur magni consilij angelus: qui dicitur saluator, & nomen eius vociferer. Iam ipse est, Iam ipse est Iesus, ipse idẽ est iudex, inter cuius manus tremo. Respira iam ô peccator, respira ne desperes, spera in eo quẽ times. Affuge ad eum à quo aufugisti: Inuoca importunè, quẽ superbè prouocasti: Iesu Iesu propter hoc nomen tuũ, fac mihi secundum nomen tuũ. Iesu Iesu, obliuiscere superbum prouocantem. Nomen dilectũ, nomen delectabile, nomen confortans peccatore, & beatę spei. Quid enim est Iesus, nisi saluator? Ergo Iesu, propter te metipsum esto mihi Iesus, qui m[illegible]asti, ne peccarimas: qui me redemisti, ne con[illegible], qui me creasti tua bonitate, ne perimas opus tuum mea iniquitate, Rogo pijssime, ne perdat mea iniquitas quod fecit tua omnipotens bonitas. Recognosce benignissime, quod tuum est, & absterge quod alienum est. Iesu Iesu miserere, dum tempus est miserendi: ne damnes in tempore iudicandi. Quę namque tibi vtilitas in sanguine meo, si descendero in æternam corruptionem. *Neque enim mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Si me admiseris intra latissimum tuæ misericordiæ sinum, non eris angustior propter me Domine. Admitte ergo ô desideratissi-

C

B

D

Matth. 7.

A ratissime Iesu, admitte me intra numerum electorum tuorum: vt cum illis te laudem, te perfruar & glorier in te inter omnes qui diligūt nomen tuum. Qui cum Deo patre & spiritu sancto gloriaris par interminata secula. Amen.

Beati Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis, Liber de miseria hominis explicit.

EIVSDEM BEATI *Anselmi Cantuariensis archiepiscopi, liber de vestimentis, et membris et actibus Deo attributis incipit.*

VBicunque sacra scriptura sparsim diuersis libris in Deo motus animæ: seu humana membra describit, id est, caput, capillos, oculos, palpebras, aures, nares, os, labia, cor, linguā, imaginem, vterum, manus, dexteram, sinistram, digitos, siue digitum, brachiū, alas, scapulas, ventrem, posteriora, pedes. Item motus animę iram, furorem, obliuionem, pœnitentiam, recordationem, & alia his similia, nō carnaliter iuxta historiam à rectè intelligentibus sciendа sunt, sicut à Iudęis & plerisq; hæreticis carnaliter intelligenda sunt & confitenda. Si quis Deo humana membra, seu motus animæ more humano inesse credit: procul dubio in corde suo idola fabricat. Igitur, vt dictū est, figuraliter in Deo caput cum legimus, ipsam essentiā diuinitatis eius, quę omnia

B præcedit, & cui sunt omnia subiecta, intelligere debemus. Capillos vero eius capitis, sanctos angelos, seu vniuersos electos typicè accipi oportet. De quo quidē sacrario in libro Danielis scriptū

Danie. 7. est: *Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimentum eius, quasi nix candidum: & capilli capitis eius, quasi lana munda.* Hic enim signat per *vestimentum candidum* Dei, quod & per capillos *capitis eius*, sanctos videlicet Angelos, & multitudinem sanctorū dealbatorum. Vel certe ideo capilli eius lanę mundę comparantur, vt per hoc antiquus dierū esse credatur. Oculos Dominus habere, pro eo quod omnia videt, & nihil eum latet in conspectu eius, vt ait Apostolus: *Nulla creatu-*

Hebr. 4. *ra inuisibilis est: Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius.* Aliter vero oculi respectu gratię eius intelliguntur, Vt est in Psalmo: *Oculi Domini super*

Psal. 33. *iustos.* Itē alibi: *Oculi Domini præcepta eius*, per quę lumen scientiæ subministrat, mysticè accipiūtur

Psal. 18. vt est illud in Psalmo: *Præceptum Domini lucidum, illuminās oculos.* Palpebræ Domini occulta & incomprehensibilia iudicia eius, siue spiritualis in diuinis libris eius locutio innuitur. De quibus occultis & incōprehensibilibus sacramentis ait; iu-

Psalm. 10. dicijs dicitur in Psalmo: *Palpebræ eius interrogant filios hominum*, id est, probant. Aures habere dicitur Deus, propter hoc quia omnia audit, & nihil eum sub silentio latet. De quo in libro Sapientię

Sapient. 1. scriptum est: *Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.* Nares Dei, inspiratio eius in corde fidelium, vt est illud in libro Regū:

2. Reg. 22. *Ascendit fumus de naribus eius*, id est, lachrymosa cōpunctio, pœnitentium inspiratione eius. Facies, cognitio diuinitatis eius ad homines. De qua cognitione in Psalmo scriptū est: *Ostende nobis Do-*

Psalm. 99. *mine faciem tuā, & salui erimus.* Hoc est, dona nobis cognitionē tuam: quę cognitio per filium hominis hominibus innotuit, ipso dicente in Euan-

Matth. 11. gelio: *Nemo nouit Patrē, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Aliter vero facies Dei significat inuisibilē essentiam diuinitatis Dei Filij. De qua ipse Dominus ad Moysen per Angelū respōdens, ait:

C *Posteriora mea videbis, faciē autem meā videre non poteris.* Ac si dicat, incarnationē meā videbis in nouissimis diebus, diuinitatem autem meā videre non poteris. Os Dei Filius Patris, id est, Christus Dominus. De quo Esaias Propheta ex persona Iudęorū affatus ait: *Quia os eius ad iracundiā prouocauimus.* Aliter vero os eius, Domini sermo, & eius iussio accipitur. De quo sermone Domini prædictus Propheta ait: *Os Domini locutū est hæc.* Verbū Dei, Filius Patris, *per quē omnia facta sunt*: De quo in Psal. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorū.* Et alibi: *Misit Deus verbū suum, & sanauit eos.* Et in Euangelio secūdū Ioannē: *In principio erat Verbū.* Lingua Dei mysticè significat spiritum sanctū, per quam Deus Pater secretū suum manifestauit hominibus, vt in Psalmo: *Lingua mea calamus scribæ.* Labia Dei mysticè, consonātia vtriusq; Testamenti intelligūtur. De quibus Testamentis in Prouerb. scriptum est: *Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius.* Brachia Dei Patris, eius Filius intelligitur, & spiritus sanctus intelliguntur, sicut est illud in Esaia Propheta: *Et brachia mea populos iudicabunt.* Brachiū Dei Patris, singulariter Filius eius accipitur, & de quo Hieremias ait: *Et nūc Domine Deus, qui eduxisti populum tuū de Aegypto in manu forti, & brachio extento.* Idcirco autem Filius Dei Patris brachiū dicitur: quia creatura electa ab ipso continetur. Dextera Dei Patris, id est, Vnigenitus Fi-

D lius, de quo in Psalmo ex persona hominis assumpti: *Dextera*, inquit, *Domini fecit virtutem.* Aliter vero Domini dextera, gloriam Patris, & æternā beatitudinem signat: de quo in Psalmo ex persona Patris ad Filium: *Sede à dextris meis.* Dicitur autem & dextera Dei, omnis electa creatura in cælo & in terra: sicut per sinistram eius intelligitur reproba creatura, id est, dæmones & omnes impij, qui ad læuā positi, æterna supplicia sustinebunt. Manus Dei Patris, Filius eius accipitur: pro eo, quod *per ipsum facta sunt omnia*: sicut est illud in Esaia: *Omnia manus mea fecit, & facta sunt omnia.* Aliter vero manus Dei potestas eius intelligitur. De qua potestate in libro Hieremiæ scriptum est: *Sicut lutū in manu figuli, ita vos in manu mea domus Israel.* item, per manus Domini, flagellū accipitur. De cuius percussione in Sophonia Propheta scriptum est: *Extendam manum meam super Iudam super habitatores Hierusalem, & dispergam de hoc loco reliquias Baal*, &c. Pro qua Domini percussione beatus Iob de semetipso ait: *Manus Domini tetigit me.* Digitus Dei singulariter Spiritus sanctus accipitur. A quo spiritu sancto lex duabus in tabulis lapideis in monte Sinai scripta narratur. Ipse enim scripsit, qui scribenda dictauit, idē Spiritus sanctus. De quo spiritu sancto Dominus in Euangelio: *Si ego in digito Dei ejcio dæmonia*, id est: *Si ego in spiritu Dei ejcio dæmonia.* Sicut enim digitus cum manu vel brachio, manus vero & brachium cum corpore vnum sunt in natura, ita Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres quidem personæ, sed vna substantia diuinitatis. Digiti Dei, pluraliter, sancti intelliguntur Prophetę, per quos Spiritus sanctus libros Legis ac Prophetarū, sua inspiratione scripsit, de quibus scriptum est: *Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum.* Per cælos enim libros legis & Prophetarum: per digitos vero sanctos, vt dictum est, Prophetas insinuauit. Imago Dei Patris inuisibilis, Vnigenitus Filius, de quo

Exod. 33. Thre. 1. Esai. 58. Psalm. 32. Psalm. 106. Ioan. 1. Psalm. 44. Prouer. 16. Esa. 51. Hier. 32. Psalm. 117. Psalm. 109. Esai. 66. Hiere. 18. Soph. 1. Iob. 19. Psal. 8.

A de quo Apostolus: *Imago Dei inuisibilis.* *Coloss. 1.* Aliter namque est *imago Dei* in Filio suo, quem non aliunde, sed ex semetipso, hoc est, ex substantia sua per omnia sibi similem genuit & æqualem. Aliter verò est in anima hominis, quam non ex se, id est, de sua substantia, sicut plerique hæretici opinati sunt, genuit, sed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago est cuiuslibet Regis in Filio eius, quem ex semetipso sibi similem genuit, id est, homo hominem. Aliter verò in annullo eius, siue in cæra imago eius expressa, quæ non est quod ipse: sicut Filius, qui naturaliter hoc est, quod & Pater. Cor Dei Patris arcanum sapientiæ eius mysticè innuit. Ex quo Verbum, id est, Filium suum impassibiliter sine initio genuit, ipso dicente Propheta: *Psal. 16.* *Eructauit cor meum verbum bonum.* Alas habere dicitur Deus, pro eo quòd more auis electos suos tanquam pullos sub se colligit, fouet, & ab insidijs diaboli & malorum hominum protegit: bene Propheta ait: *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Scapulas dicitur habere Deus: quia infirma membra Ecclesiæ, quasi in scapulis suis portat, & portando protegit: de quo in Psalmo: *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.* *Psal. 90.* Venter Dei, secreta origo substantiæ eius accipitur. Vnde in Psalmo: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* *Psal. 109.* Aliter venter Dei incomprehensibilia iudicia eius, quæ rimari nequeunt mysticè insinuantur: De quo occulto iudicio eius in libro Iob scriptum est: *Iob 38.* *De cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit?* Posteriora Filij Dei, incarnatio eius accipitur. De qua posteriori parte, Filius in monte Sinai ad Moysen *Exod. 33.* per Angelum loquens ait: *Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris.* Pedes Dei, stabilimentum virtutis eius, eò quòd vbique præsens, & vniuersa illi subiecta sunt, *B* ipso dicente per Esaiam Prophetam: *Esa. 66.* *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Aliter pedes Filij Dei incarnatio intelligitur, quæ diuinitati subiecta est, tanquam capiti pedes, sicut per caput diuinitas, ita per pedes eius humanitas exprimitur. De qua humanitate in Exodo scriptum est: *Exod. 24.* *Videbant Dominum*, hoc est, Moyses & Aaron, & Madab, & Abihu, & septuaginta de senioribus populi, *& sub pedibus eius quasi opus lapidis saphyrini, & quasi cælum cum serenum est.* Sicut enim per lapidem saphyrinum, cœlestes creaturas, vel sanctos Angelos: ita per cœlum serenum, sanctam Ecclesiam electorũ ex hominibus assumptam, figuraliter monstrare voluit. Super quas creaturas homo assumptus Dei Filius in perpetuum regnat. De quo in Psalmo: *Psal. 8.* *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Aliter autem pedes Domini, id est, Iesu Christi significati sunt sancti prædicatores, de quibus in Deuteronomio scriptum est: *Deut. 33.* *Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina illius.* Vestimentum Filij Dei, aliquando caro eius, quæ à diuinitate assumpta est, in diuinis libris figuraliter accipitur. De quo indumento carnis Esaias vaticinans ait: *Esa. 6.* *Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra?* Rursus vestimentum eiusdem Domini, sancta Ecclesia accipitur, quæ per fidem & dilectionem ei coniuncta est. De qua scriptum est in Psalmo: *Psal. 92.* *Dominus regnauit, decorem indutus est.* Et in alio Psalmo: *Psal. 103.* *Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Pallium Christi, Ecclesia eius intelligitur, de qua in libro Genesis scriptum est: *Lauit in vino stolam suam*, *Genes. 49.* hoc est, in sanguine passionis carnem suam, *& in sanguine vuæ pallium suum*, id est, Ecclesiam suam. Calciamentum Domini nostri Iesu Christi mysticè signat incarnationem eius, quã ex mortalitate humani generis assumere dignatus est. *C* De qua incarnatione sua ipse per Prophetam in Psalmo ait: *Psal. 59.* *In Idumæam extendam calciamentum meum*, id est, ante plebem gentium manifestabo incarnationem meam. Gressus Domini, aduentus Filij Dei in mundum, & regressio ad Patrem, de quibus Psalmista ait: *Psal. 67.* *Visi sunt gressus tui Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.* De cœlo enim venit in vterum Virginis, de vtero verò nascẽdo positus est in præsepio. Postquam omnia impleuit, pro quibus à Patre missus venerat, appensus est in ligno crucis. De cruce autem depositus corpus sepultum est: secundùm verò animam ad inferna descendit: tertia autem die per potentiam suæ diuinitatis carnem suam de sepulchro suscitauit, & pòst diem resurrectionis suæ quadragesima die, videntibus Apostolis *ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris*, id est, in gloria eius. Hi sunt gressus Filij Dei. Iste descendens in sacris Scripturis legitur. Ascendere dicitur Deus, cùm Filius carnem ex nobis assumptam in cœlum captiuam euexit, sicut in Psalmo: *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem*: *Ibidem.* quia naturam humani generis, quæ à diabolo in mundo captiua retinebatur, assumẽs in cœlum secum, vbi nunquam antea fuerat, tanquam *captiuam* deportauit. Abscondere dicitur Deus faciem suam, cùm se quibusdam eorum exigentibus culpis abscondit, sicut in populo Iudæorum nunc impletum videmus, quia negantes Filium Dei, scientiam veri Dei ita perdiderunt, vt similes forent gentibus, *qui Deum non nouerunt.* Ostendere dicitur Deus faciem suam, cùm respectu gratiæ suæ quibus vult, scilicet electis suis, seipsum in corda eorum occulta inspiratione insinuat, & ad diligendum se amorem suum infundit. *D* Sedere dicitur, non corporaliter humano more, sed potentionaliter super omnem creaturam rationalem præsidere, vt est illud in Psalmista: *Regnauit Dominus super gentes, Deus sedet super sedem suam.* Sedere etiam dicitur Deus super Cherubim, quod interpretatur multitudo vel plenitudo scientiæ, per quod significantur sancti Angeli seu mentes spiritualium virorum, in quibus Deus visibiliter præsidet, & regnat. In illis enim sedet, qui scientia eius & dilectione pleni sunt. In Prouerbijs quippe Salomonis scriptum est: *Anima iusti, sedes est sapientiæ.* Sapientia verò Dei Patris Christus est, qui in animabus Sanctorum dicitur sedere. Descendere dicitur in mundum, quando aliquid nouum, quod antea non fecerat, in creatura humana operatur: sicut Filius Dei Patris descendisse narratur, quando veram carnem de Maria Virgine propter redemptionem nostram suscepit, & verus homo fieri dignatus est, non amittẽdo quod erat, sed assumendo quod non erat. De cuius descensione, id est, incarnatione scriptum est in Psalmo: *Psal. 17.* *Et inclinauit cælos, & descendit, caligo sub pedibus eius.* *Cælos inclinauit*, quando ante aduentum suum per nuntios Angelos siue Prophetas, misit, qui eius aduentum hominibus nuntiarent. *Caligo sub pedibus eius* fuit, quia impij homines ob suam malitiam incarnationem eius agnoscere noluerunt, sed neque adhuc possunt. Stare dicitur Deus, cùm nos infirmos, id est, suam creaturam ad pœnitentiam & conuersionem patienter sustinet, vt est illud in Abacuc Propheta: *Abacuc. 3.* *Stetit, & mensus est terram, & dissoluit gentes*, id est, *stetit* ad subueniendum, *& dissoluit* credentes in se à peccatorum vinculis. Transire dicitur Deus, cùm de cordibus quorundam hominum, in quibus antea per fidem inhabitare credebatur, postea surripiẽte perfidia,

A fidia, vel quolibet delicto, ab eis recedit, & ad alios transit: quemadmodum de Iudæis ad gentes, de hæreticis ad Catholicos, seu de quibuslibet irreligiosis & negligẽtib' pro vitio suo recedere dicitur Deus, & ad alios transire, quod non localiter, aut visibiliter, sed inuisibiliter occulto iustoque iudicio facere consueuit. Ambulare dicitur Deus, non de loco ad locum transeundo, quod est impium credere, sed ambulare eius est, in cordibus sanctorum delectari, sicut scriptum est: *Et inhabitabo in eis, inambulabo, & ero illorum Deus.* 2. Cor. 6. Vel certè ambulare Dei est, in sanctis prædicatoribus suis de loco ad locum transire. Loqui Dei, est inuisibiliter sine sono vocis, vel quolibet strepitu occultè in mentibus sanctorum voluntatem suam atque rectum intellectum inspirare, seu futura sanctis reuelare. Quæ loquutio Dei, vt quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo namque modo, per subiectam creaturam, sicut ad Moysen Exod. 3. in rubo igneo apparuit, vel sicut ad Abraham, vel Iacob, & cæteris sanctis, quibus in Angelis apparere dignatus est. Secundo verò modo in somnis, sicut ad Iacob, & ad Zachariam Prophetam, & ad Ioseph sponsum Mariæ, & in alijs sanctis, quibus secretum reuelare voluit. Tertio autem modo, neque per creaturam visibilem, neque per hominem, sed occulta tantum inspiratione inuisibiliter corda suorum tangendo loquentes efficit: quemadmodum in libris Prophetarum scriptum est, cùm ipsi Prophetæ subitò afflati spiritu diuino exclamabant, dicentes: *Hæc dicit Dominus.* Videre Dei est acta bona approbare, sicut illud in Genesi: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant*
B *valde bona*, id est, intelligentibus bona esse demonstrauit. Aliter videre Dei, est mala hominum sciendo reprobare, sicut Esaias Propheta: *Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius.* Item Esa. 59. aliter videre Dei, est nos videntes facere, vt est illud in Psalmo: *Proba me Deus, & scito cor meum; interroga me, & cognosce semitas meas. Et vide si via* Psalm. 138. *iniquitatis in me est.* Modus iste loquutionis, & in libro beati Iob similiter reperitur, vbi de sapientia Patris, per quam plurima & insignia loquutus est de Deo Patre, adiecit: Iob. 28. *Tunc vidit illam, & enarrauit, & inuestigauit, & præparauit*, id est, videntes fecit, atque prædicantes, & inuestigantes, atque alijs annuntiantes. Cognoscere Dei, est cognoscentes facere, sicut ait ad Abraham: Genes. 22. *Nunc cognoui, quoniam timeas Dominum.* Neque enim in tempore cognouit, qui scit omnia antequam fiant: sed cognoscere Deus dicitur, cognoscentes facere, vt qui prius de se quales essent, incogniti erant, post eius interrogationem, id est probationem sibimetipsis manifesti fierent: sicut est & illud in lege Moysi de populo Israelitico: *Vt tentem eos*, inquit, *vtrum custodiant mandata mea, an non.* Exod. 15. Nescire Dei, est quosdam reprobos reprobare, sicut illud in Euangelio: *Nescio vos.* Zelare dicitur Deus, Matth. 25. cum creaturam suam, quam non vult perire, sæpe castigat, corripit, atque flagellat, & flagellando ad se reducit. Vel zelare dicitur Deus, cum nullum peccatum impunitum vult relinquere, iustus est enim: & ideo omnis iniustitia execrabilis est illi, quam vt dictum est, nullo modo impunitam patitur. Irasci dicitur Deus, non animi motu, vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non potest: sed creaturæ delinquenti, id est, hominibus impijs & peccantibus iustam dicitur inferre vltionem, hoc est reddere illis quæ meruerunt, & hæc vltio diuina, ira vel furor dicitur. Pœnitere Deus dicitur, non quod more hominum pro transactis C operibus suis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis actibus suis pœnitere non potest. Sed pœnitentia Dei, est statuta mutare, & quod prius aliter inchoatum fuerat in aliud mutare, id est, aut de malo in bonum, aut de bono exigentibus culpis in malum. Sicut de Saul legitur pœnituisse Deum, quod constituisset eum regem. Vel sicut nunc videmus in populo Iudæorum actum, qui cum esset populus Dei, 1. Reg. 15. ob impietatem suam facti sunt synagoga Sathanæ. De malo vero in bonum, sicut accidit populo gentium, qui ante populus diaboli, modo factus est Dei. Hoc quippe modo occulto Dei iudicio Iudas proditor, de Apostolatus gradu lapsus in inferni baratro demersus est: latro vero post crimen rapacitatis, de cruce ad paradisum translatus est. Hanc quoque mutationem de bono ad malum, siue de malo ad bonum, vt dictum est, quæ occulto iustoque iudicio Dei, seu per seueritatem iustitiæ, siue per misericordiam eius fiat, pœnitentiam Dei dicimus, quod expressius in libro Hieremiæ scriptum est. Non pœnitere Dei, est statuta mutare nullo modo, vt est illud in Psalmo: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, id est, Pater ad Filium. *Tu es sacerdos in æternum.* Psalm. 109. *Sacerdos* Dei Patris dictus est Filius Dei, non secundùm diuinitatem, sed secundum humanitatem, in qua se pro nobis per passionem & mortem suam acceptabile sacrificium Deo Patri obtulit, vt esset sacerdos, qui & sacrificium est. Obliuisci dicitur Deus, cùm quibusdam impijs & peccatoribus non miseretur, quod vtique non facit per crudelitatem, quæ in Deo non est, sed per occultum iustumque Dei iudicium. Indurare dicitur D Deus quorundam malorum corda, sicut de Pharaone rege Aegypti scriptum est, non quod omnipotens Deus per potentiam suam eorum corda indurauit, quod impium est ita credere, sed ex Exod. 10. exigentibus eorum culpis, cum duritiam cordis, quam sic ipsi omnia mala perpetrando, nutriunt, non aufert: quasi illos ipse induret, quos iusto iudicio indurari permittit. Dormire Dei est, cùm Vnigenitus Filius Patris in assumpta carne mori dignatus est pro nobis: cuius mors rectè somnus prædictus est, ipso dicente per Hieremiam Prophetam: *Ideo quasi de somno excitatus sum, & vidi & somnum meus dulcis est mihi.* Aliter dormire dicitur Deus, cùm fides eius inter prosperitates huius Hiere. 31. mundi, & inter quorundam corda fidelium non vigilat, sed dormit. Hanc dormitionem ipse tunc significabat, cùm in mari inter fluctus maris dor- Matth. 8. miuit. Vel certe dormire Dei est, anxijs tardius subuenire, sicut est illud in Psalmo: *Exurge quare obdormis Domine?* Vigilare Dei, est in defensionem electorum suorum & vltionem inimicorum suo- Psalm. 43. rum, se manifestum demonstrare.

Beati Anselmi liber de expositione membrorum, vestimentorum, & actuum Deo attributorum explicit.

EIVSDEM BEATI Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi, liber de Mensuratione crucis incipit.

QVoniam iubente Filio tuo Christo: *perfecti estote, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Et Apostolo exhortante, vt ad Matt. 5. perfectionem feramur: omnibus modis ad perfectio-

A perfectionem vitæ tendere debemus. Tendentes
autem fine ductore, errare possumus: optime
consulit nobis in eo bonitas tua Deus meus, qui
aundam vnicum tuum nobis in ductorem trade
re dignatus es, vt nobis factis & verbis viam ve-
ritatis ostenderet ac doceret. Cui etenim vt aum
confidenter sequeremur perfectionis testimoni-
Matth. 17. um perhibuisti, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ipsum audite.* Ipsa igitur
vt faceret voluntatem tuam, quoddam compan-
dium viæ perfectionis breuibus sub verbis, sed
plurimum ponderosis, nobis ostandit, dicens: *Si*
Matth. 16. *quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & sequatur me.* In quibus verbis osten-
dit paucitatam perfectorũ, libartate arbitrij eum
sequi volantium: ipsa tamen vult noster essa du-
ctor, initium viæ parfectionis, mediũ & finis, &
qua intantiona sit ambulandum. Singula autam
in suis locis patabunt. Paucitatem perfactorum
innuis domine in eo quod dicis: Si quis, quasi a-
liquis ex multis vult post ma venire. Et quara
hoc Deus meus, nisi ex quodã torpore & pusilla-
nimitate nimia, eo quod plerique animum suum
ad tendendum sursum cogere nolunt, & perfe-
ctam viam attentare non audent.

NAscitur autem pusillanimitas etiam ui-
mio timora maxima propter paccata præ-
tarita, & quod minus propria respiciunt
merita: propter vtilitatem: quod nimis timent
impedimanta: & quod statim non sentiant sa pro
ficera, quotidianus lapsus, & quod tuam minus
considarant bonitatem. Ista atiam sæpa multos
repellunt, ne audeant attentara viam parfectam,
immo & ipsos incipiantes sæpa in tantum daij-
ciunt vt procedera sa possa desperent. Sed pri-
mũ scilicet nimis timor propter peccata præte-
B rita, non debet nos impedira: quia si bena eo vti-
mur, omnia computantur nobis in bonum præ-
standi nimiam bonitatem tuam, cognoscendi te
atqua amandi & laudãdi. Notandum vero quod
principaliter tria damna sunt in peccatis, scilicet
quod in eis maremur pœnam æternam: deme-
remur æternam beatitudinem: tempus (quod
pessimum est) sine amore & lauda nostl creato-
ris axpendimus. Prima duo partioent ad homi-
nem, tertium varo ad tuum damnum pertinere
videtur Deus meus. Cum argo ex indebita & ni-
mia misaricordia tua, iam morti nos daputatos
rauocara dignaris ad vitam tuam: tam fideliter
ad ta deberemus conuerti vt damna nostra dissi-
mularemus, & modis omnibus instara: vt laudam
tuam quam neglexim us, saltem in aliquo resi-
duo nostri temporis suppleremus. Quantum est
Domine dissimulare timorem pœnæ propter a-
morem tuum? At cur propter desiderium beati-
tudinis nostræ minueremus famam laudis tuæ: cũ
eam pati æternaliter meruissemus: etiã propter
furorem tuum? Primum quæremus te laudare
Luc. 17. qui es regnum Dei, vt dicis in Euangelio. *Regnum Dei intra vos est,* & hoc adijcietur vobis ex super-
abundanti. Da nobis Domine charitatem, non
quærentem quę sua sunt, sed quę tua sunt vt non
cogat timor pœnæ tibi seruire pro peccatis, vel
amor nostræ beatitudinis pro mercede, quia
tempus & vires non sufficiunt nobis ad laudan-
dum te: cuius bonitas exuperat omnem sensum,
& sic pusillanimitatem timor non incutiet pec-
catorum. Terret etiam nos quandoque nostro-
rum paruitas meritorum, ne ad perfectionem
vitæ tendere audeamus: quia ad eam promeren-
dum non sufficiunt. Sed huic obijcitur: quia tu
Domine iussisti nos emere & adiunxisti, quia C
gratis emara debemus. Dixisti anim: *Sitientes ve-
nite ad aquas.* Quid est Domina quod vnum fer-
uoris in laude tua, & lac mundæ cõscientiæ absq; Esai. 55.
vlla commutatione debemus amare, nisi quod
tibi sufficit quantumcunque parum sit, quod ha-
bemus tibi dare immo & hoc ipsum quod da-
mus tuum ast. Inducit etiam pusillanimitatem
quod indignos nos videmus, eo quod petimus
quod vtiq; verum est: quia si homo mille annis
seruiret, Deo aliã feruentissima non meraretur
ex condigno, dimidiam diem essa in regno cæ-
lorum: Sad domine non debemus considerare
tantum nostram vtilitatem sed tuam laudem: cu-
ius bonitas axuperat omnem intallectum. Pusil-
lanimes etiam facit nos: quia nimia impedimen-
ta nostra videmus. Sed domine si audacter te se-
qui proponimus, pro certo habare debemus
quod aufers quicquid nos retardat à laude tua.
Quicquid enim non aufers secundum tuam vo-
luntatem, libenter portare debemus. Stultitia e-
nim nostra sæpe putat ea esse impedimenta, quæ
tua occulta sapientia ad nostram ordinauit pro-
fectum. Quinto tarret quod nõ statim sentimus
nos proficere, sed domine sæpe differs quod pe-
titur, vt excites magis appetitum, non differs
quod nolis dare, sed vt aucto desiderio abundan-
tius possis dare. Sextum quod retrahit nos, sunt
quotidiani nostri defectus. Sed contra hoc est re
medium, vt semper deputemus aliquam horam
diei ad examinandum nos, qualiter habeamus
nos in interioribus & exterioribus, & quicquid
inuenimus quod nobis sit vtila ad profectum, ad
hoc firmissima laborare proponamus, & defe-
ctus quoscunqua reijcera studeamus. Non au-
tem terreat nos si fortè nonnunquam aliqua dia
contra propositum faciamus, qua non minus D
proponamus: quia longe facilius redit ad te qui
ex infirmitata facit contra propositum, quam
qui statum suum dissimulans, sa non proposuit
emendare: immo quandoque maior est ei pœna
quam culpa, & bonitas tua malis nostris nouit
bena vti sæpe faciens dafectus nostros ad aug-
mẽtum humilitatis prodessa, vt verum sit, quod
septies in die cadit iustus, & fortior rasurgit. Septi- Prou. 24.
mò pusillanimes nos facit, quod tuam non per-
pendimus bonitatem. Cùm enim tibi orãdo lo-
quimur nõ deberemus te cogitare quasi durum
ad exaudiendum, sed patram benignissimum,
qui etiam antequam oramus scis quid sit necesse
nobis, & ex naturali bonitate tua in infinitũ pro-
nior es ad exaudiendum, quantum in te est,
quam nos auidi ad rogandum. Da dulcissime
Domine vt non simus pusillanimes, sed mag-
nanimes in infirmitatibus nostris nos deijcere
contendentibus, medicinam tuarum gratiarum
apponẽtes non pusillanimes, sed magnanimes te
sequi firmiter proponamus, maximè si non est
in nobis tanta fortitudo quod post ta gigantem
qui exultasti ad currendam viam currere possi-
mus, hoc tamen remedium habemus, quod
post te clamare possumus: *Trahe nos post te,* & cla- Cant. 1.
morem nostrum audiat & exaudiat auris tua.

SEcundo innuis libertatem arbitrij te sequi
volentium in via perfectionis, cum dicis: *Si
quis vult,* quia hoc relinquis hominum voluntati,
sed nunquid potestati? non. Sed potestatem tibi Roma. 13.
Domina reseruasti, cùm *omnis potestas à Deo* sit.
Cur ergo causabitur homo contra te, si te sequi
vult, & nõ potest? Certe ideo quod te nõ sequi-
tur, quia licet non possit per se, tamen per te, qui
non

A non ideo reseruasti tibi potestatem nostri profectus, vt non possimus, qui omnia opera nostra operaris: sed vt magis admiremur & laudemus abyssum bonitatis tuæ, quod eadem quæ tu facis in nobis grata tibi sint & accepta, & indicas ea digna mercede: & ita quod etiam *calicem aquæ frigidæ* non dimittis absque mercede: & eo ipso nostram alicuius voluntatem, quam adeò liberam propter tui similitudine fecisti, vt cogi non possit. Multis etiam alijs modis ad viam veritatis & perfectionis nos allicere studuisti. Vnde hoc merebamur domine vt ad nos descenderes, & humanitatem nostram tibi tam mirabiliter vnires, & in ea tam humiliter cum homine conuersareris nisi quod nos ad perfectionem tui amoris sic prouocare volebas, vt dū visibiliter Deum cognoscimus, per hunc inuisibilium &c. Quis ergo homo dignus erat vt filius Dei mortem pro eo pateretur. Aut quis vnquam meruit tuo corpore & sanguine refici nisi quod tu Deus meus in hoc ostendisti altitudinem amoris tui circa nos, vt saltem ex multitudine & magnitudine tam mirabilium beneficiorum tuorum ad mutuam dilectionem ascenderes cor nostrum, & in captiuitatem amoris tui redigeres. Innumerabilia nimis sunt beneficia tua Domine, quibus voluntatem nostram excitas, vt perfectè & ardenter te sequi velimus maxime autem quæ prouocarent, imo si sic dicere liceret, cogeret voluntatem nostram tuæ consideratio bonitatis, ex qua omnia bona creata procedunt. Qui autem pauca expertus est, & nondum exercitatus de te qui spiritus es, spiritualiter cogitare voluerit, sic meditari de te

Matth. 10.

B poterit inchoare. Primo assumat in mentem suam aliquam animam virtutibus perfectam, & de illa ita specialiter cogitet, quasi nulli corpori sit coniuncta: imaginetur autem in illa omnem perfectionem virtutum, quæ vnquam de aliqua anima poterit cogitari, scilicet quam bona, quam dulcis, quam patiens quam misericors, quam sapiens, quam charitatiua, quam fidelis, quam pia, quam iusta, quam vera, quam humilis &c. Cùm autem circa animā talia cogitauerit, cogitet quod hæc anima est similis creatori in virtutibus, qui eam in similitudinem suam fecit, & postea transferat se ad creatorem, vt omnia quæ in anima perfecta poterunt inueniri, in creatore infinita cogitet & immensa, & ea ipsa naturam suam esse: & sic quodammodo, *inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt*, conspiciat intellecta. Hic est quidem initialis modus cogitandi de te Domine, quē qui sollicite sequitur meditando te, intrabit fontem viuum & dulcedinem tuæ naturæ, quæ quanto maior est omnibus beneficijs tuis, tanto magis afficit nostram voluntatem, vt sequamur ardenter Iesum filium tuum, ad laudem bonitatis tuæ nos informantem.

Roma. 1.

TErtio enim se dedit nostrum doctorem & instructorem, cum subdit: *venite post me*. Quantumcunque curramus feruenter sequendo nullus præcedit te, & nullus vadit iuxta te: Omnes nos oportet ire post te, quia tu es *primogenitus in multis fratribus*. Primò dicis Domine discipulis: *Venite, & videte*. Postea dicis: *Venite post me*, vt quod in te viderunt imitentur. Deinde dicis: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*, &c. vt iugum tuum *suaue*, & *onus* tuum *leue*, quod qui susceperint hilariter possint portare ad gloriam Patris tui. Tandem dicis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*. Sic Domine iste est fidelissimus legatus tuus, qui

Roma. 8.
Ioan. 1.
Matth. 4.
Matth. 25.

C primo ponit se nobis in exemplum, cum dicit: *Venite, & videte*, & postea inuitat ad veniendum post se. Venientes ad se vocat, vt reficiat ne deficiant. Tandem assumet ad requiem, vbi tamen requiem non habebimus nocte ac die, dicentes: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth*. Ibi absterges Domine *omnem lachrymam ab oculis* dilectorum tuorum, *quoniam non erit amplius mors vltra neque luctus*, & cæt. Sed Domine quomodo istud possit esse, non bene potest comprehēdere anima mea, quę aliquo modo experta est quanta sit afflictio noscere te & non posse laudare te: cum & ipsa afflictionem generet propter gratitudinem, quod licet ei affligi, pro eo quod non potest laudare te: Imo omnia quæ vnquā ad laudē tuā cogitare, loqui vel agere potest, afflictionem ei generant: quia his indignā se putat, & quia tibi in nullo poterit respondere. Sic ergo anima incarcerata, in vmbris collocata, sic in satiabiliter affligitur pro laude tua: quomodo satiabitur cum in meridie apparuerit ei bonitas tua, sed vtique videat ad plenum eam non posse laudari. Si forte dicis mihi Domine, quod hoc erit maximum gaudium, eius quod perfecte cognoscet bonitatem tuam, & illam tam immensam, quod eam non poterit aliqua creatura plene laudare. Verum credo quod de bonitatis tuæ immensitate gaudebit, tamen adhuc pœnitet eam perfecte non posse laudare nisi aliquo modo, vulnera eius alligarentur, & percussuræ plagæ eius sanarentur: quia tunc primum oleum additum esset camino. Vnde si placet tibi Domine credo quod etiam pœna & afflictio laudis tuæ quā habet hic anima, ibi satiabitur & alligabitur pallio laudis, cum tu qui reples in bonis desiderium nostrū, tantum dederis te laudare, quantum desideramus: imo longe supra desideratum. Sic enim dixisti: Quia *vos plorabitis & flebitis* nunc, *mundus autem gaudebit. Tristitia vestra vertetur in gaudium*. Sanata autem pœna, quam hic habuit, & impleto quod hic desiderauit, aliam pœnam pro maiori laudatione ibi, sicut nec hic à se habere non potest. Tu etiam non dabis ei, qui *omnia disponis in numero, pondere, & mensura*: quia tunc non erit tempus flendi, sed ridendi, cum apparuerit nobis tuus vnicus Filius, si volumus post ipsum venire.

Esai. 6.
Apoc. 21.
Ioan. 16.
D
Sapien. 11.

QVarto ergo ostendit nobis initium viæ, qua debemus post Christum venire, cùm dicit: *abneget semetipsum*. qui ergo in via perfectionis vult sequi Christum Iesum, laboret primo vt *abneget semetipsum*. Merito ergo debemus nos abnegare, cum nihil iuris habeamus in nobis. Sunt autem septem causæ, quarum quælibet sufficeret hominem compellere, vt fateatur in se nihil iuris habere. Prima, quia tu Domine nos creasti: sicut ergo nihil in nobis boni est quod tu non creaueris: Ita dignum est quod omnia bona nostra sint tua, quæ nullo modo licet auferri à te sancto sanctorū, ne sacrilegiū committamus. Cur ergo non abnegaremus nos qui nostri non sumus? Nam quandocunque aliquid à nobis abnegamus, nec hoc abnegatum propter te conferimus: sed aliunde quantumlibet etiam modico temporis spacio donamus, mox alienū inuadimus. Secunda causa est, quia nos æternæ morti deditos, tua morte pretiosissima redemisti, pro omnibus mortuus es, *vt qui viuunt iam sibi non viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est*, vt dicit vas tuum electum. Ergo sicut omnes & totos redemisti, sic & omnes & toti tui sint.

2. Cor. 5.

Qui

A Qui vult ergo saluus esse, restituat tibi illum preciosissimum sanguinem quem pro eo fudisti. Tertia, quia nos ingratos omnibus bonis tuis & auersos à te propter peccata à diabolo defendidisti, postquam à te nostro Domino recessimus turpiter & iniquè, sub tua protectione esse merito non deberemus. Sicque nos hostis sine defensione captiuos habens ad suam voluntatem debuisset in æterna supplicia demersisse, nisi tu ex superabundanti bonitate nos defendisses ab eo, & ad pœnitentiam reseruasses, & propter hanc causam propriè sumus tui serui, quasi ab hoste seruati. Similiter tui sunt quicunque per tuam gratiam laqueos diaboli euitauerint: & ideo tibi nihil auferri debet ex eo quod vel te dante non cecidit, vel si ceciderat est erectum. Quarta causa est, quia cum æternam mortem peccatis nostris meruissemus, tu nos reduxisti ad vitam eam dimittendo. Cur ergo tibi non viuemus nos penitus abnegando, à quo habemus quod æternaliter mortui non sumus. Quinta caussa est, quod eadem bonitate qua nos creasti, etiam conseruas ne in nihilum redigamur; Quomodo enim aliquo subsistere valeamus, nisi te conseruante? Si ergo tu es vita nostra, nulli alij viuere debemus, sicut nullo alio subsistere valemus. Sexta causa est securitas. Qui enim se totum abnegat, vt eum habeat, qui sibi perijt vt tibi valeat, qui sibi nihil est vt tibi aliquid sit. Si nihil in se habet, nihil sui amittere timet, sed semper securus est te quod tuum est conseruare. Si minentur ei pœnæ inferni vel ignis purgatorius, parum timore eorum afficitur, quia cantabit vacuus coram latrone viator; & se non timet perdere qui se abnegat. B Si enim tu eum qui tuus est ad pœnas mittere velles: semper tamen de te in bonitate sentiret, paratus sustinare quod velles, nec diceret, cur ita facis? Cui prædicta sententia non placet, da ei Domine se abnegare vt intelligat. Septima vero causa deberet maxime nos vrgere, scilicet vt tibi vices redderemus siue rependeremus: quia *puer natus est nobis, & filius datus est nobis*: qui das quotidia te nobis in cibum, & tandem dabis te nobis in præmium, & in mercedem magnam nimis. Domine quid dignum non poterit esse tantis beneficijs tuis? Quid ad hoc dignum poterimus dare? An oportet aliquid præter id non penitus abnegare, & tibi dare dulcissime Domine? Si vnus homo esset tanti quanti omnes creaturæ, quas vnquam fecisti, quantus esset si daret se totum tibi, qui dedisti te totum nobis? Cuius bonitas in infinitum præponderat, qui se putat meliorem quam te, tantum de sa reseruet tibi, quanto meliorem quam tu. Propter huiusmodi causam dicis: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum*: immo Domine iá cogor dicere falso verbo tuo, quod nullus semetipsum valeat abnegare. Quomodo enim se abnegabit, qui nunquam aliquid iuris in se habuit? Sed Domine in hoc verbo ostendis maximam gratitudinem tuam; vt hoc tanti æstimes, vt quicunque in sa sibi aliquid iuris vsurpauerat, si ab hoc ceciderat, vt vlterius se tibi rapere non attentat. Da mihi domine, vt me abnegem, immo vt reddam quod rapui violenter. Debemus autem secundum legem ablatam reddere in quadruplum vt non solum nos, sed & nostra reddamus, scilicet naturalia fortuita & gratuita. Naturalia sunt, quę communiter natura omnibus hominibus administrat. Quædam in anima tantum, vt intellectus & affectus, quædam in corpore mediante anima; vt quinque sensus interiores. C Reddamus ergo intellectum, sed suum proprium relinquentes, qui nos multum à cognitione veritatis impedit. Quamdiu enim homo sensu suo ita innititur, vt ab eo recedere nolit, vix sensum alterius quantumcunque rationalem apprehendit. Faciendum igitur est secundùm Apostolum: *Quicunque inter vos sapiens esse vult, stultus fiat vt sapiens sit*. Si enim humiliter se stultum reputaret ad tempus, tunc veram sapientiam à te, siue à tuis apprebendere posset: quia *vbi humilitas, ibi sapientia*. Paulus enim creditur didicisse Euangelium in illis tribus diebus, cum cæcus esset. Reddamus etiam affectum Deo semper postponendo nostram voluntatem voluntati diuinæ, & maxime in oratione nostra: quia in omni oratione nostræ vtilitati suam debemus proponere voluntatem: immo sua voluntas si ea recte vtimur, semper est nostra vtilitas. Sæpe autem venit de proprio sensu: quia non credimus domini voluntatem esse quicquid circa nos contingit, & ita abutimur ea minus grate suscipiendo, sicut dicit Augustinus: Optimus ille tuus minister est, qui non hoc à te audire desiderat, quod ipse voluerit, sed hoc velle quod à te audiet. Sed cum his duobus, scilicet intellectu & affectu, & quinque sensus exteriores reddamus morificando eos ab omnibus vanitibus, & ad tuum obsequium conuertendo. Iam aliquantulum habemus da prima parte quam nobiscum abnegare debemus, scilicet de naturalibus bonis. Secunda pars sunt fortuita quæ dicere possumus temporalia & amicos. Hæc enim omnia calcanda sunt, ne impadiant tuum amorem. Minus enim amat te qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat, vt dicit Augustinus: D Valde deberet homo indignari, diligere modica, quem tantæ dignitatis fecisti, vt ei liceat ta amare. Occultius antem nocet nimius amor amicorum quàm temporalium, quia tegit se velamine charitatis: ita quod sæpe putet homo charitatem esse quod dilectio est, carnalisque ita dulciter & suauiter mentem captiuam tenet, quod nesciat homo quam duris vinculis fuerit ligatus, nisi postquam fuerit absolutus. Sic totum cor nostrum tuo debemus amori, vt quicquid de eo alteri damus, tibi subtrahimus? Necessarium ergo est, vt omnia quæ fortuna nobis offert diligenda, siue res temporales, siue amicos, propter te abnegemus. Tertia pars restitutionis sunt gratuita, scilicet virtutes quas in fontem suum penitus refundere debemus, nihil ex his nobis ascribendo, sed tibi, *à quo omne donum perfectum*, pro eis grates referendo. Si omnia, quæ in his tribus scilicet bonis naturalibus, fortuitis & gratuitis inueniuntur, abnegamus, nos tibi quod fraudauimus in quadruplum restituimus, & hoc sit nobis initiũ vitę perfectę, sic nosmetipsos penitus abnegare.

Marginal notes: Esai. 9. — Matth. 16. — 1. Cor. 3. — Prouer. 11. & 13. — Iacob. 1. — Matth. 11.

QVinto considerandum est, quale medium perfectionis sit nobis propositum, vt ambulemus per ipsum, scilicet vt crucem nostram tollamus. Crux autem à cruciatu dicitur Domine, si crucem nostram tuum seruitium dicerem, secundum opinionem eorum, hoc intelligerem qui nesciunt: quoniam *iugum* tuum *suaue est onus* tuum *leue*. Nec sentiunt quam bonus & quam suauis tuus sit spiritus in nobis. Dico autẽ crucem esse cruciatum cordis, quem de hoc habere debemus quod non sumus, ita fideles & feruentes in omni seruitio tuo & laude tua vt deberemus. Hęc crux habet longitudinẽ, latitudinem subli-

A sublimitatem, atque profundum. Debemus ergo habere cruciatum, eò quòd tantum humiliamur vt deberemus, & hoc est profundum crucis. Non tantum amamus & laudamus quantum bonitas tua exigit, & hæc est sublimitas. Non sumus tam fideles, vt deberemus, & hæc est latitudo. Quod non semper continuamus, nec laudem tuam copiose extollimus, & ab infidelitate toto nisu desistimus, & hæc est longitudo. Ad profundū humilitatis cogit nos prima propria cognitio. Satis enim est homini ad humilitatem cognoscere seipsum, maxime si recordamur iniquitatum nostrarum antiquarum: quia iniquè in conspectu tuo egimus. Deus meus quia reuera tam fidelis nobis es, quod etiam in peccata nobis existentibus peccatis peccata dimittere, & gratiam tuam tam abundanter, sicut vellemus, largiri es paratus: quanto maiora quis de te præsumit, tanto magis necesse est eum humiliari; quia tanto nequius egit contra te peccando, quanto tu interim largius ei benefacere cogitabas. Vnde Bernardus: Quanto benignius de illo, tanto indignius de me sentire cogor. Item defectus quotidiani humiliant, eo quod ita instabiles in laude tua sumus: immò nunquam in eodem statu permanemus. Quanto tu quotidie pronior es ad indulgendum: tanto plus humiliat contra tuam delinquere bonitatem. Item pondus gratiæ humiliat & deprimit, cum consideramus quod ea indigni sumus, qui magis in inferno esse merueramus. Item quod tu tantum humiliatus es pro nobis Domine Deus meus. Item quod in natura diuinitatis tuæ omnem excedis humilitatem, cui si velimus similari; necesse habemus humiliari. B Item quod adeo tam frigidi sumus, vt nec amore, nec laude, nec in aliquo respondere tuæ bonitati possumus. Hæc & multa alia quę magis communia sunt, ad humilitatem nobis sufficiunt, immò superbiæ alium locum relinquunt. Valde autem necessaria est nobis profunditas humilitatis ad tuam sublimitatem: quia quanto quis se reputat indigniorem, tanto magis gratus est beneficijs, & quanto gratior tanto magis laudabilior. Et qui maxime gratus est, maxime te laudabit. Da igitur nobis Domine veram humilitatem, id est, ita cruciari, quod in hac vita non possumus ad plenum humiliari, vt sic habemus crucis profundum.

SVblimitas crucis, est cruciari pro eo, quod te ad plenum laudare non possumus & amare. Quod causa amoris tui habeamus quæ lingua dicere, vel quis intellectus sufficiat capere nescio. Si aliquid gratis amare volumus, vbi melius quam in te amorem nostrum locabimus. Si pro muneribus quanto plura dabis? Sed quanto plus promittis, tanto magis gratis amari mereris. Si amare volumus eos qui nos amant, quanto ęquius nos te amabimus? Etsi expectamus & desideramus, vt quis extorqueat à nobis amari: nonne tu es Deus meus, qui tam crebro pulsas & mendicas ad ostium nostrum, dicens: *Prabe fili cor tuum mihi*, Imò & sæpe repulsus, te iterum ingeris impudenter. *Prouer. 23.* Si vero aliquid volumus diligere, quia bonum, cur non potius te immensum bonum, qui totum nostrum tibi vendicas affectum, vt bonitatem tuam amemus & laudemus? Si vero aliquid dignum indicamus amore nostro quod tanta fecimus pro te, cur non iudicamus similiter de te, qui tot & tanta fecisti pro nobis? Si vero consideramus passiones tuas, tu animam tuam pro nobis dignantissime posuisti, vt totam animam nostram possideres. Infinita sunt Domine quæ nos te amare compellunt: quia omnia quæ creasti tuam prædicant bonitatem, quoniam qui in omnibus non intelligunt, non tibi, sed tuæ imputent cæcitati. Sed quia probatio dilectionis, exhibitio est operis. Necesse habet anima sic se conformare ad dilectionem tuam, vt sicut te habeas ad eam, sic semper se à te habere nitatur. Maxime autem in istis. Primo, sicut tu amas semper, ita & ipsa semper amet: & hoc ostendere tibi nitatur, vt omnem affectum suum tuæ contemperet voluntati. Sunt autem quatuor affectiones ad quas aliæ reduci possunt: scilicet gaudium, dolor, spes, & timor. Primæ duæ sunt circa præsentia vel præterita, & aliæ duę sunt circa futura. Sic igitur tibi conformare nostras affectiones debemus, vt de omnibus quę tibi aduersa sunt, timeamus & doleamus, & quæ tibi honesta de his superemus & gaudeamus, omnes alias affectiones de cordibus nostris effugantes. Quanta vtilitas in hoc esset quod falsas & inutiles affectiones vitaremus. Vtique si homo se vere secundum has quatuor affectiones examinaret, quando aliquos motus sentiret, quomodo tu eum eriperes Domine solus nosti. Si enim originem motuum nostrorum diligenter aduerteremus, sæpe inueniremus esse vitij quod putauimus esse virtutis, & sæpe illo impedimur, quo credimus promoueri. Secundo, sicut semper habet nos præ oculis tuis, ita etiam te semper debemus cogitare presentē. Hoc cogit nos ab omnibus cogitationibus nostris verbis, factis & moribus esse sub moderamine disciplinæ: quoniam non auderet sponsa inhoneste se habere sponso suo præsente: imo in omnibus intenderet sibi placere & quęrere ab eo consilium & auxilium, vt in omnibus secundum suam posset agere voluntatem. Cùm autem in omnibus tibi placere intendimus, semper securam conscientiam habebimus, etiam si se aliquid minus vtile præter te intentioni nostræ ingesserit incidenter. Tertio, sicut semper & continue seruis nobis omnia opera nostra operando vel sustinendo ne esse desinamus, vel per alios vel quocunque modo: ita nunquam particula diei bonæ debet nos præterire, quin in tuo seruitio expendatur. Quarto, sicut semper tueris nos, & custodis nos ab omnibus malis, siue per te, siue per tuos: ita diligenter debemus nos abstrahere ab omnibus quæ nos possent in tuo seruitio impedire. Quinto, sicut largitas tua nunquam lassatur in dando: ita nunquam debemus voluntariè deficere in orando. Sexto, sicut semper es benignus in relaxando, ita nunquam debemus defectibus nostris terreri: quin statim post culpam veniam postulemus. Quando enim cor hominis est distortum, & à te quodammodo alienum, multo est pronius ad leuitates, & ad quærendum exterius falsas consolationes, quam sibi dū apud te esset. Vnde nō est differenda acquisitio veniæ, ne diuturnior recessus difficiliorē reditū operetur. Taliter nos debemus ad te habere & semper cruciari, quod te tantum non amamus vt debemus. Quomodo autem te laudare debeamus, & de quibus gratias agere debeamus, est in principio supra dictum. Da nobis Domine toto desiderio ad amandum & laudandum te aspirare, & pro eo quod digne non possumus cruciari, & hoc nobis tollendæ crucis sit altitudo.

LAtitudo autem crucis est fidelitas semper spiritum crucians & dilatans; vt omnem

hominem

A hominem subijciat tuæ laudi, ac seruituti. Hac maxime facit hominem in oratione communẽ cogens vt quicquid sibi vel aliquibus specialiter suis desiderat; quia eos humiles quodammodo videt, nihil tamen hominum, sed totum ad laudem tuæ desideret bonitatis. Vnde cum fidelitas maxime in oratione consistat, considerandum est qualiter debeat orare qui voluerit exaudiri. Debet enim orare sapiẽter, ardenter, humiliter, fideliter, perseueranter, & confidenter. Sapienter, vt oret quę tuæ laudi sunt expediẽtia & proximorum saluti. Si verò in quibusdam dubitamus, vtrum expediant, sicut salus corporis & similia, quæ quandoque nocere, quandoque prodesse possunt: pro his semper sub conditione est orandum: scilicet si tibi sit placitum & honestũ. Ardenter, scilicet deuote; vel ad minus seriose, vt bene videamus quid petendum sit à te, intente de corde nostro petamus, non alienis, sed proprijs verbis cordis vel oris, quia vtraque æquè intelligis & auscultas. Humiliter, vt nõ de nostro merito, sed tantũ de tua gratia cõfidamus. Quamuis enim peccata dimiseris, & quandoque aliquid tibi seruire concedas, semper tamen tales nos reputare debemus quales nosipsos peccando fecimus: qui nihil nisi malum per nos facere possumus. Fideliter vt in oratione offeramus nos ad carentiam omnis gaudij, & patientiã omnis pœnæ quæ ad vtilitatem nostram cedere valeat per tuum adiutorium, vt in exauditione desiderij nostri actio tua laudem attollat. Sed Domine merebor sic offerendo me tibi, cum tamen vt totus tuus ad hoc tenear, etiam si nunquam volueris me exaudire. Perseueranter, vt nunquam

B cessare proponamus à desiderio omnium quæ tibi sunt laudabilia & honesta. Si qua vero in nobis vel in nostris superuenerit necessitas, quamuis pro hac semper cum intentione non possumus orare, tamen aliquotiens cum omni fidelitate qua possumus pro ea orabimus, & deinceps voluntati tuæ nostrum desiderium committemus semper primam fidelitatem, & si non in actu tamen in habitu retinentes. Confidenter, vt postulemus in fide, nihil hæsitantes. Sunt autem septem causæ quæ cogunt nos tuæ confidere bonitati. Prima, quia iustum esse desiderium tu das: Et ad quid dares, nisi etiam velles exaudire? Secunda, quia non ad nostram vtilitatem, sed ad tuam gloriam volumus exaudiri. Tertia, quia maiora quæ pro nobis fecisti animant nos, vt etiam de minoribus confidamus. Omnia enim quæ petere possumus tam minora sunt, quàm quòd dignãter pro nobis es incarnatus & passus. Quarta, quia tam facile est apud te in maximis, quàm in minimis exaudire. Quinta, quia nos ad hoc prouocat tuæ consideratio bonitatis. Sexta, quia intercessorem te Iesu Christe habemus & omnes sanctos. Septima, quia infinitam ad nos habes bonitatem. Si enim modica dilectio quam ad te habemus ad hoc nos cogit, & in omnibus tuæ voluntati libenter parere velimus: cur idem de inæstimabili dilectione tua non pręsumeremus? Alioquin fideliores vellemus apparere quam tu. Si tales nos tibi exhiberemus, qualem te nobis econuerso, non crederemus. Sic Domino orabimus, & propter hoc in oratione confidentiam habebimus, nihilominus tamen cruciabimur, quod hoc digne exequendo omnem hominem ad tuam laudem per effectum trahere non possumus & amplecti, & hæc spiritualis nostræ crucis est latitudo.

Longitudo autem crucis tuæ toti vitæ nostræ debet comensurari, vt quamuis consideremus tecũ esse iucundum, & in te domo tua laudare, & in abysso tuæ dulcedinis absorberi: tamen non tędeat nos portare crucem tuã cruciari scilicet in misera hac vita pro tuæ laudis augmento. Quid magni est domine: si tecum sim in patria, vbi sum securus ab omni malo, & vbi habeam quicquid volo? Da mihi Domine vt nunquam me pungendo sic superent claui timoris & miserię huis vitę: vt ante velim descendere vel saltem deponi de cruce quã à te Domine hoc fuerit mandatũ. Sed neq; hoc desiderarem vt ab hac cito facias me deponi: sed vt semper mallem propter te pendere in cruce quam à miserijs his facias me in abscondito sepeliri. Tu enim Domine nec descendisti de cruce, nec sic te deponi petisti. Voluntas ergo semper affligendi pro augmento tuæ laudis: crucis erit longitudo. Si quis vult venire post me, tollat crucem suã quotidie, & sequatur me. & sic currat per mediũ vię perfectionis. Si nos tollamus, Domine tu ipse portabis.

Finem autem viam perfectionis, id est, perseuerantiam in voluntate, semper pro te patiendi innuis in eo quod dicis: quotidie. Si enim vno die prius quam tu iusseris, crucem deponere volumus eam quotidie tollimus. Qui autem perseuerauerit, vsq; ad eãm deponas, hic in abundanti laude tua sepulchrũ ingredietur pacis æternæ. Quamuis in hoc verbo intelligere possumus: quod sicut cruciatus pro tua laude quotidie deficiendo cadit, ita crucem quotidie tollerẽ debemus laudis tuæ desiderium resumendo. D

Crux quanto diutius iacet: tanto difficilius tollitur.

Qua vero intentione in via ista sic ambulandum, innuis vltimo cum dicis: sequatur me. Quod tam de gressu corporis, quàm de mentis possumus intelligere. Quia multi non solum portantes crucem, sed & se suspendentes in cruce, te gressu corporis sunt sequuti. Sequamur igitur te non tantum gressu bonorũ operum, sed & intentione cordium, vt non solũ consideremus, quibus operibus nos pręcesseris: sed qua intentione feceris, & in hac te sequi studeamus: Inuenimus autem quod in omnibus cogitationibus verbis & factis tuis principaliter quæsieris gloriã tui patris. Tu ergo Domine Iesu Christe dirige intentionem nostrã, vt in omnibus gloriam eius quæramus, & tuam nos abnegando, profundũ, sublimitatem, latitudinem & longitudinẽ crucis portãdo, & in ea perseuerãdo ad laudem & gloriã tuam: qui cũ Patre & spiritu sancto viuis ac regnas Deus per omnia secula seculorũ. Amẽ.

B. Anselmi liber de mensuratione crucis explicit.

EIVSDEM BEATI LIBER MEDITATIONUM INCIPIT.

Domine Deus meus, da cordi meo te desiderando quærere, quærendo inuenire, inueniendo amare, amando mala mea redimere, redempta non iterare: da Domine Deus cordi meo pœnitentiæ compunctionem, spiritui contritionem, oculis lachrymarum fontem, manibus eleemosynæ largitatem. Rex meus extingue in me desideria carnis, & accende vim tui amoris. Redemptor meus expelle à me spiritum superbiæ, & concede mihi

A humilitatis tuæ. Saluator meus amoue à me furorem iræ, & indulge mihi sensum patientiæ. Creator meus, euelle à me animi rancorem, & largire mihi mentis dulcedinem. Da pater clementissime solidam mihi fidem, spem congruam, charitatem perfectam. Rector meus auerte à me animi vanitatem, mentis inconstantiam, cordis vagationem, oris scurrilitatem, oculorum elationem, ventris ingluuiem, opprobria proximorum, scelera detractionum, curiositatis pruriginem, diuitiarum cupiditatem, potentatuum rapinam, inanis gloriæ appetitum, hypocrisis malum, adulationis venenum, contemptum inopum, oppressionem debilium, auaritiæ ardorem, inuidiæ rubiginem, blasphemiæ mortem. Reseca in me temeritatem meorum factorum iniquam pertinatiam, inquietudinem, ociositatem, somnolentiam, pigritiam, mentis hebetudinem, cordis cæcitatem, sensus obstinationem, morum truculentiam, boni inobedientiam, consilij repugnationem, linguæ effrenationē, pauperum prædam, impotentum violentiam, innocentum calumniam, subditorum negligentiam, circa subditos seueritatem, aduersus domesticos impietatem, erga proximos duritiam. Deus meus, misericordia mea, oro te per dilectum filium tuum, da mihi opera misericordiæ pietatis studia, compati afflictis, subuenire egenis, succurrere miseris, consulere erroneis, consolari mœstos, releuare oppressos, pauperes recreare, flebiles refouere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminem despicere sed honorare, bonos imitari, malos cauere, virtutes amplecti,
B vitia reijcere, in aduersis patientiam, in prosperis continentiam, custodiam oris, & ostium circumstantiæ labijs meis, terrena calcare, cælestia sitire. Ecce plasmator meus, multa rogaui, cùm nec pauca promerui. Fateor heu fateor, non solum quæ postulo non debentur bona, sed multa mihi debentur, & exquisita supplicia. Animant me publicani, meretrices & latrones, qui à faucibus hostis momentaneè eruti, sinu recipiuntur pastoris. Tu enim omnium factor Deus,
Psalm. 88. licet in cunctis tuis sis mirabilis operibus, mirabilior tamen in visceribus crederis pietatis. Vnde temet per quendam tuum dixisti: *Miserationes*
Psalm. 44. *eius super omnia opera eius*, & quasi de singulo loquente, de vniuerso populo tuo dixisti confidenter: *Misericordiam meam non dispergam ab eo.* Nullum enim spernis, nullum abijcis, nullum perhorrescis, nisi qui te forte amens exhorruerit; ergo non modo non iratus percutis, sed te irritantibus dona si quæsierint, tribus, *Deus meus cornu salutis meæ, & susceptor meus.* Ego infelix te irri-
Psalm. 17. taui, ego *malum coram te feci*, furorem tuum prouocaui, iam promerui, peccaui & passus es, deliqui & adhuc sustines. Si pœnitet, parcis: si reuertor, suscipis, insuper dum differo præstolaris, Reuocas errantem, inuitas repugnantem, excitas torpentem, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mœrentem mulces, à ruina suscitas, post lapsum reperas, petenti largiris, quærenti inuenitis, pulsanti aperis. Ecce Domine *Deus salutis meæ*, quid opponam nescio, quid respondeam, ignoro: nullum confugium, nullum à te patet latibulum. Ostendisti bene viuendi viam, dedisti gradiendi scientiam, minatus es mihi gehennam
Psalm. 18. & pollicitus es paradisi gloriam. Nunc *Pater misericordiarum & totius consolationis, confige timore tuo carnes meas*: quatenus quæ minaris metuendo euadam, & redde mihi propitius lætitiam salutaris tui, vt quæ spondes diligendo participem. C
Fortitudo mea Domine, firmamentum meum Deus, & refugium meum, & liberator meus, suggere quid Psalm. 17.
de te cogitem, doce quibus sermonibus inuocem, de quibus operibus te placem. Scio namque scio vnum quo placaris, & aliud quod non spernis. Est vtique *spiritus contribulatus* tibi *sacrificium*, & acceptas *cor contritum & humiliatum*. His me *Deus meus, adiutor meus* dita muneribus. His contra inimicum muni protectionibus, hoc de flammis vitiorum prælia refugium, hoc à desiderio rum passinnibus pande pius refugium. Fac Domine *virtus salutis meæ*, ne sim in eorum ordine Psalm. 13.
qui credunt prospero tempore, & recedunt tentationis tempore. Obumbra *caput* meum *in die belli*, esto spes mea in die afflictionis meæ, *& salus* in tēpore tribulationis meæ. Ecce *Deus illuminatio mea & salus mea*, rogaui quibus egeo, intimaui quæ timeo, sed remordet me conscientia, reprehendunt me cordis secreta, & quod amor ministrat, timor dissipat, zelus incitat, metus increpat actæ vitæ fortitudinem: sed tua ingerit pietas fiduciam, Tua hortatur benignitas, mea dehortatur malignitas, & vt verius fatear, occurrunt memoriæ phantasmata peccatorum, quæ reuerberant aciem, vel audaciam præsumentium animorum, cùm enim odio quis dignus sit, qua fronte gratiam requirit? Cùm pœna debetur, qua temeritate gloria poscitur. Lacessit iudicem, qui postposita satisfactione delicti, præmijs quærit honorari, Regi insultat obnoxius supplicio, qui flagitat donari indebito præmio. Et dilecti patris affectum stultus exacerbat filius, qui post illatas contumellas ante pœnitudinem hæreditatis vsurpat celsitudinem. Quod mi pater me egisse recolo, merui mortem & peto vitam, commoui regem meum: culus impudens nunc inuoco auxilium, contempsi iudicium iudicis, quem D
temere postulo adiutorem, insolens tenui audire patrem quem demum præsumo habere tutorem, Heu mihi quam sero venio, heu heu quam tarde festino, heu quia curro post vulnera, dedignatus incolumis præcauere iacula, neglexi prospicere tela modo solicitor de morte viciua, vulneribus infixi, quia scelera sceleribus addere nō timui, recenti tabe cicatrices resparsi: quia prisca flagitia modernis inquinationibus reciprocaui, & quæ diuina solidauerat gratia vel medicina, mea dissoluit prurigo phrenetica. Cutis quæ superducta vulneribus morbum celauerat, sanie erupente putruit quia iterata iniquitas concessam misericordiam exinaniuit. Noui quippe scriptum: *In quacunque die iustus peccauerit, omnes iustitiæ eius in obliuione erunt.* Si iustitia aboletur iusti Ezech. 18.
ruentis, quanto magis peccatoris in idipsum ruentis? Quoties vt canis redij ad vomitum, & vt sus pretij volutabrum? Fateri mihi itaque & recordari impossibile est quot mortalium homines peccare ignorantes docui, nolentibus delinquere persuasi, resistentes coegi, volentibus consensi, quot sane gradientes in laqueum duxi, viam quærentibus foueam retexi, mala patrare nō horrui, donorum Dei obliuisci non metui. Sed tu iuste iudex signasti quasi in sacculo pecuniam peccata mea, & *obseruasti omnes semitas meas, & cunctos gressus meos dinumerasti.* Tacuisti semper, Esa. 38.
siluisti, patiens fuisti. Væ mihi, demum loqueris quasi parturiens, Deus deorum Domine, præstabilis super nequitiam, noui quia manifestus venies, noui quia non semper silebis, cùm in conspectu

RR

A ſpectu tuo ignis exardeſcet, & in circuitu tuo tempeſtas ingruerit valida, cùm aduocaueris cælum deſurſum, & terram diſcernere populum tuum. Ecce tot millibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meas, tot agminibus patebunt ſcelera mea; non ſolum actum, ſed etiam cogitationum ſimul duo loquutionum. Tot iudicibus inops atque quot me præceſſerunt in bono opere. Tot arguentibus confundar, quotquot mihi præbuerunt ſancta viuendi exempla. Tot vincar teſtibus, quot me mouerunt proficuis ſermonibus, ſæpeque imitandos iuſtis mihi dederunt actionibus. Domine mi Deus, non ſuppetit quod dicam, non occurrit quod reſpondeam, & ecca iam illi interſum diſcrimini, vrget me conſcientia, cruciant cordis arcana, coartat auaritia, accuſat ſuperbia, conſumit inuidia, inflammat concupiſcentia, inceſtat luxuria, dehoneſtat gula, confutat ebrietas, detractio lacerat, ambitio ſupplantat, rapacitas oblurgat, diſcordia diſsipat, ira perturbat, leuitas deijcit, torpor opprimit, hypocriſis fallit, adulatio frangit, fauor extollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gentibus iracundis. Ecce cum quibus vixi à die natiuitatis meę, quibus ſtudui, quibus fidem ſeruaui, ipſa ma ſtudia, quæ dilexeram, damnant: quæ laudaueră, vituperant. Hi ſunt, quibus aequieui, amici; quibus parui, magiſtri, quibus ſeruiui, domini; conſules, quibus credidi: ciues, quibus cohabitaui; domeſtici, quibus conſenui. Heu mihi rex meus & Deus meus: quia *incolatus meus prolongatus eſt*. Væ mihi *illuminatio mea*: quia *habitaui cum habitantibus cedar*. Et cùm ſanctus dixerit *multum*, quanto magis ego infelix dicere poſſum; nimis
B *incola fuit anima mea Firmamentum meum, non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Spes mea*, non eſt in filijs hominum, quem ſi remota pietate iudicaueris, iuſtum inuenias, & niſi præueneris miſerando impium, non erit quem glorifices pium. Credo namque *ſalus mea* quod audiui, quomodo benignitas tua ad pœnitentiam me adducit, *turris fortitudinis*, ſonuerunt neceſſaria mihi labia tua.
Ioan. 6. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me traxerit eum.* Enimuerò quia inſtruxiſti me, tantaque propitius inſtitutione formaſti, totis medullis cordis, toto anniſu mentis te omnipotens Pater cum dulciſsimo puero, teque dulciſsima proles cum ſereniſsimo inuoco paracleto. *Trahe me*, quatenus *poſt te* currere, *in oderem vnguentorum tuorum* delecter. *Quam magna* Domine Deus meus *multitudo dulcedinis tua, quam abſcondiſti timentibus te. Abſcondiſti*, quia conſeruaſti, non quia *abſcondiſti*. Abſtuliſti, cùm ea magis multiplicaſti. Solet aliquando quod abſconditur diligentius inueſtigari, & inuentũ arctius amari, dilata in te non minuuntur, ſed magis creſcũt deſideria: non eſt ergo tuus amor tranſitorius, ſed æternus. Qui te diligunt non tepeſcunt, ſed ferueſcunt. Non eſt tuus amor otioſus, memoria tua ſuper mel dulcis, meditatio de te plus quam cibus ſuauis. De te loqui plena eſt refectio, te noſſe perfecta conſolatio, tibi adhærere vita æterna, à te ſeparari mors perpetua. Fons viuus his qui te ſitiunt, eſca indeficiens quis te eſuriunt. Gloria te quærentibus, gaudium inuenientibus: odor tuus ſuſcitat mortuos, reſpectus curat ęgrotos: lux tua omnem fugat caliginem, viſitatio tua cunctam repellit triſtitiam. Nullus apud te mœror, procul à te omnis dolor, nulla tecum mœſtitia, nulla indigentia, nulla vbi es neceſsitas, nullius boni eſt difficultas, nunquam ibi tenebræ, nec terror nominatur gehennæ, nullius noctis terra cæcitas, nec tumultus improbitas, nunquam famis ſitiſque inopia, frigoris nec æſtus circa te moratur penuria, non C inualetudo corporis, prorſus nec corruptio mentis, non zelus, neque contentio, nec omnino ambitio, illinc ab eſt ſollicitudo finis & cura mortis: labor ſenectutis, languor ægritudinis, ibi neſcitur paſsio aeris & varietas temporis. Hæc eſt enim *magna multitudo dulcedinis tua* Domine, *quam abſcondiſti timentibus te*, ſed perfeciſti ſperantibus in te. O quàm bona abſconſio, quæ efficitur perfectio: non enim hæc abſconſio æſtimatur perditio, ſed magis conſeruatio quæ fit perfectio. O glorioſe rex, quam *vera* ſunt tua *iudicia iuſtificata in ſemetipſa*, verè *deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum* vtique, *& dulciora ſuper mel & fauum*. O vita mea, Deus meus, rogo te per nomen redemptoris mei dilecti Filij tui, largire propitius, vt cuſtodiam ea. Cognoui namque quia *in cuſtodiendis illis retributio multa*. Gloria mea, Deus meus, abſcondis theſaurum tuum, vt incites cupidum, recondis margaritam, vt augeas quærentis amorem, differs dare vt doceas petere, diſsimulas audire petentem, vt facias perſeuerantem. Poſtremo incipientibus quærare promittis, vt non niſi vere perſeuerantibus ſalutem tribuas, quod plane indicat illa flebilis; quæ tuũ in ſepulchro natũ Chriſtũ inter mortuos quærebat viuum, durantibus adhuc tenebris, quam accenderas vt quæreret, ſed quærenti diſparebas vt perſeueraret; perſeuerauit ſperans, & ſperauit perſeuerans: & quia in ſpe perſeuerauit, videre te meruit. Beata viſio, & plena exultatio. O ſummum gaudium, & conſummatum deſiderium, deſiderabilis vultus, iocundus aſpectus. O ſpes & felix perſeuerantia, niſi enim ſperaret, non perſeueraret; & niſi perſeueraret, ſpei fructum non perciperet. Sic enim Deus meus, miſe- D ricordia mea, abſconderis timentibus te, vt inueniaris ſperantibus in te; ſic elongaris quærentibus, vt appropinques perſeuerantibus: *Qui elongant ſe à te, peribunt; qui autem expectant te non confundentur: Qui timent te, ſperent in te: quoniam protector & adiutor eorum es.* Per timorem venitur ad amorem. Timendus es, vt dominus, amandus vt pater. *Timor tuus ſanctus permanet*: quia ſanctos permanere facit, quos poſsidet. *Nihil deeſt timentibus te*: quia *oculi tui ſuper eos, & aures tua in preces eorum. Miſericordia mea, & refugium meum, ſuſcepter meus & liberator meus*, ſic timorem adhibe mihi, vt amorem ſubinſeras; ſic irroga metum: vt tui augeas deſiderium: ſicque me participem *timentium te*, vt *cuſtodientium mandata tua* facias, vt per timoris ſeruitutem ad amoris pertingere merear, gratiam. Inuoco te Deus meus, inuoco te, quia *prope es omnibus inuocantibus te*; ſed *inuocantibus in veritate*. Tu enim veritas es, doce me, quæſo, clementiam tuam ſancta veritas inuocare: quia quomodo hoc fieri oporteat, neſcio: ſed doceri à te beata veritas humiliter imploro. Abs te ſapere deſipere eſt, te verò noſſe perfectum eſt ſcire. Erudi me ô diuina ſapientia, & doce me legem tuam. Credo ſane, quia *quem tu erudieris* beatus eſt, *& de lege tua docueris eum*. Deſidero inuocare te, quod quæſo vt fiat in veritate. Quid eſt inuocare in veritate veritatem, niſi in Filio Patrem? Ergo ſancte Pater, *ſermo tuus veritas eſt, principium verborum tuorum veritas*. Hoc quippe eſt *verborum tuorum principium*, quod *in principio erat Verbum*. In ipſo principio te ſummum adoro principium: in

Pſalm. 18.
Pſal. 78.
Pſalm. 24

ipſo

A ipſo veritatis verbo te perfecta inuoco veritas: quòd in ipſa tandem dirigas me, & doceas in veritate. Quid enim dulcius quàm Genitorem in nomine Vnigeniti exorare, Patrem recordatione Filij ad pietatem flectere, regem chariſſimæ prolis deuotatione mitigare? Sic rei ſolent carceribus eripi; ſic mancipati vinculis liberari; ſic triſtem capitis excipientes ſententiam, non ſolùm vitam, ſed inſuper nanciſci inſolitam gratiam, dummodo iratis patribus dilectæ prolis intimauerint charitatem. Sic delinquentes ſeruuli euadunt ſupplicia dominorum; dum pro eis interuenit dulcedo filiorum. Sic te Pater omnipotens, per omnipotentis Filij tui poſtulo charitatem: *educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo*, libera me à vinculis peccatorum, per coæternum tibi vnicum flagito natum, meque, cui propria merita letabilem minantur ſententiam; pretioſæ ad dexteram tuam conſedentis prolis interpellatione reſtaura placatus ad vitam. Quem alium enim dirigam interceſſorem pro me tibi neſcio: niſi hunc, qui aſt peccatis noſtris propitiatio, qui ſedet ad dexteram tuam; qui etiam communi ſibi gloria pietatem tuam interpellat pro nobis. Ecce aduocatus meus apud te Deum & Patrem; ecce Pontifex ſummus, qui non eget alieno expiari ſanguine: quia proprio fulget profuſus cruore. Ecce hoſtia ſancta, beneplacens, & perfecta, in odorem ſuauitatis, & oblata & accepta. Ecce Agnus ſine macula, qui *ſe coram tondentibus obmutuit*, qui plagis cæſus; ſputis illitus, probris affectus *os ſuum non aperuit*. En *qui peccatum non fecit, peccata noſtra pertulit, & languores noſtros ſuo liuore ſanauit*. (Eſai 53.) Aſpice pie Pater pijſſimum Filium tuum pro

B me tam impio paſſum. Reſpice Pater clementiſſime eum, qui patitur, & reminiſcere benignus pro quo patitur. Nonne hic eſt ille innocens mi Domine, quem vt ſeruum redimeres, Filium tradidiſti? Nunquid non auctor vitæ hic aſt, qui vt *ouis ad occiſionem ductus*, tibique *obediens vſque ad mortem* factus, atrocis non timuit necis ſubire genus? Recole totius ſalutis diſpoſitor: quia hic ipſe eſt, quem etſi ex tua virtute genuiſti, meæ tamen infirmitatis participem fieri voluiſti. Verè hæc eſt tua deitas, quæ meam induta naturam crucis aſcendit patibulum, qui aſſumptaque carne triſte tulit ſupplicium. Reduc Deus meus oculos maieſtatis ſuper opus ineffabilis pietatis, intuere dilectum natum toto corpore extenſum, cerne manus innocuas pio manantis ſanguine, & remitte placatus ſcelera quæ patrauerunt manus meæ. Conſidera inerme latus crudeli foſſum cuſpide, & renoua me ſacroſancto fonte illo, quem inde fluxiſſe credo. Vide immaculata veſtigia, quæ non ſteterunt *in via peccatorum*: ſed ſemper ambulauerunt *in lege tua*, diris confixa clauis; & *perfice greſſus meos in ſemitis tuis*: fac me hodie habere *omnem viam iniquitatis, viam iniquitatis* miſericors *amoue à me*: facque me propitius viam veritatis eligere. Oro te rex ſeculorum per hunc Redemptorem meum: fac me currere *viam mandatorum tuorum*, vt ei valeam ſpiritu vniri, qui non horruit mea carne veſtiri. Nunquid non attendis pie Pater adoleſcentis Filij chariſſimum caput niuea ceruice deflexa, pretioſa reſolutum in morte? Aſpice mitiſſime Conditor dilectæ ſobolis humanitatem; & miſerere ſuper infirmi plaſmatis debilitatem. Candet nudatum pectus; rubet cruentum latus, tenſa arent

C viſcera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, pendent crura marmorea, rigat terebratos pedes ſancti ſanguinis vnda. Specta glorioſe genitor gratiſſimæ prolis lacerata membra; & memorare benignus quæ mea eſt ſubſtantia. Conſpice Dei hominis pœnam, & releua conditi hominis miſeriam. Vide Redemptoris ſupplicium; & remitte redempti delictum. Hic eſt Domine mi, quem propter peccata populi tui percuſsiſti, licet ipſe ſit *dilectus, in quo* tibi *bene* complacuiſti. Hic eſt ille innocens, *in quo dolus inuentus non eſt*, & tamen *cum iniquis deputatus eſt*. Quid commiſiſti dulciſſime puer, vt ſic iudicareris? Quid commiſiſti amantiſſime iuuenis, vt ſic tractareris? Quod ſcelus tuum, quæ noxa tua, quæ cauſa mortis, quæ occaſio tuæ damnationis? Ego enim ſum tui plaga doloris, ſuæ culpa occiſionis. Ego tuæ liuor paſſionis, tui cruciatus labor. Ego tuæ mortis meritum: tuæ vindictæ flagitium. O mirabilis ſenſuræ conditio, & ineffabilis myſterij diſpoſitio, peccat iniquus, & punitur iuſtus: deliquit reus, & vapulat innocens; offendit impius, damnatur pius: quod meretur malus, patitur bonus; quod perpetrat ſeruus, exoluit dominus: quod committit homo, ſuſtinet Deus. Quo nate Dei; quo tua deſcendit humilitas, quo tua deflagrauit charitas, quo proceſsit pietas, quo excreuit benignitas, quo tuus attigit amor, quo peruenit compaſsio? Ego enim inique egi: tu pœna mulctaris. Ego facinus admiſi, tu vltione plecteris: ego crimen edidi, tu torturæ ſubijceris: ego ſuperbiui, tu humiliaris; ego tumui, tu attenuaris: ego inobediens extiti, tu obediens Patri ſcelus inobedientiæ luis: ego gulæ parui, tu inedia

D afficeris: me ad illicitum rapuit concupiſcentia ardorem, te perfecta charitas ducit ad crucem. ego præſumpſi vetitum; tu ſubijſti eculeum. ego delector cibo; tu laboras in patibulo. ego fruor delitijs, tu lanjaris clauis: ego pomi dulcedinem, tu fellis guſtas amaritudinem. mihi reo ridens congaudet Eua: tibi pie plorans conplorans compatitur Maria: Ecce rex glorioſe, ecce impietas mea, & claret pietas tua; en mea iniuſtitia; & tua liquet iuſtitia. Quid Deus meus & rex meus? *Quid retribuam* tibi *pro omnibus quæ retribuiſti mihi*? Non enim inueniri poteſt in corde hominis quod condigne talibus referatur præmijs. Nunquid poteſt ſagacitas machinari humana, cui comparetur miſeratio diuina? Nec eſt creaturæ moliri officium, quò iuſte Creatoris recompenſet præſidium. Eſt autem nate Dei in hac tua admirabili diſpoſitione, cui mea fragilitas in aliquo ſuppeditet, ſi tua viſitatione compuncta mens, *carnem ſuam* crucifigat *cum vitijs & concupiſcentijs*. Et ſi hoc à te conceditur: quaſi iam tibi incipit compati vel viuere: quia & tu pro peccatoribus dignatus es mori: ſicque per interiorem victoriam te duce armabitur ad exteriorem palmam: qua deuicta perſecutione ſpiritali non vereatur pro amore tuo ſubijci gladio materiali. Ita exiguitas conditionis ſi tuæ complaceat pietati, magnitudini valebit pro viribus reſpondere Conditoris. Et hoc cæleſtis medicinæ bone Ieſu, hoc tui antidotum amoris. Oro te per antiquas miſericordias tuas infunde meis viſceribus; vt rejecta vipereæ cogitationis labe, reintegret me incolumitati priſtinæ, quo guſtato nectare tuæ ſuauitatis, faciat me illecebroſa mundi proſpera toto affectu deſpicere, & nulla eius aduerſa pro te formidare, memorque

A perpetuę nobilitatis semper fastidiem vētos huius transitorij timoris. Nihil quæso sine te mihi dulcescat, nihil complaceat, nihil pretiosum, nihil præter te arrideat speciosum: vilescant obsecro abs te mihi omnia, sordescant vniuersa, quod tibi aduersum est, & mihi molestum sit, & beneplacitum indeficiens desiderium: tędeat me gaudere sine te, & delectet me tristari pro te. Sit mihi nomen tuum refocillatio, & memoria tua mea consolatio, fiant mihi *lachrymæ meæ panes die ac nocte*, tuas inuestigando iustificationes, sit *bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti*, sit obedire tibi amabile, resistere execrabile. Rogo te spes mea, per omnes pietates tuas, vt propitieris omnibus iniquitatibus meis. Adaperi aures meas mandatis tuis, & *ne declines*, flagito per nomen sanctum tuum, *in verba malitiæ* cor meum *ad excusandas excusationes in peccatis*. Peto etiam per admirabilem humilitatem m[illegible], *non veniat mihi pes superbiæ, & manus pecc[illegible] non moueat me*. Ecce omnipotens Deus Pater Domini mei, dispone benignus quo mihi miserearis: quomodo quicquid pretiosius inueni, deuote tibi obtuli: quicquid carius reperi, suppliciter præsentaui, mihi nihil reliqui quin tuæ exposuerim maiestati, nihil iam superest quod adijciam: quia totum tibi delegaui spem meam. Direxi tibi aduocatū meum, tuum dilectum Filium, misi gloriosam progeniem inter me & te mediatorem. Misi, inquam intercessorem, per quem confido veniam, misi verbis; quia pro meis dixi missum factis, enumeraui sanctissimæ tibi sobolis mortem, quam pro me fuisse credo perpessam. Credo à te missam deitatem, nostram suscepisse humanitatem, in B qua dignum duxit vincula, alapas, sputa, irrisionesque perferre, necnō crucem clauosque suscipere. Hanc olim infantiæ vagitibus demolitam, pueritię pannis astrictam, sudoribus vexatam, ieiunijs maceratam, vigilijs afflictam, itineribus fessam, post affectam flagris, laceratam supplicijs, deputatam cum mortuis. Ditatam vero gloriæ resurrectionis, cælorum gaudijs induxit, & in dextra tuæ celsitudinis collocauit. Tu placatio mea & propitiatio mea hic intende plus quomodo genueris Filium, & quem redimeris seruum, hic aspice factorem, & ne despicias facturam; amplectere serenus pastorem, & recipe misericors allatā propitius humeris ouem. Hic ipse est fidelissimus pastor ille, qui dudum errabundā ouem per abrupta montium, præcipitia vallium multis quęsierat, varijsq; laboribus, qui iā morienti, iā per longa exilia deficiēti, tandē inuentę gaudens se supponit, & miro sibi adnisu charitatis innixam de confusionis abysso leuauit: pijsque constrictam complexibus ad nonaginta nouem vnam, quæ perierat, deportauit ouem. Ecce Domine mi rex omnipotens Deus, ecce pastor bonus refert tibi ouem, quam commisisti ei. Suscepit te disponente ad saluandum hominem, quem tibi restituit omni labe immunem: ecce tibi tuum charissimus plasma Filius reconciliet, quod à te procul deuiauerat. En gregi tuo mitis pastor reformat, quod prędo violentis abegerat: reddit tuis conspectibus seruum, quem sua propria fecerat conscientia fugitiuum, vt qui per se pœnam meruit, per factorem mundi mereatur veniam, quippe pro culpis suis sperabat gehennam, tanto duce iā confidat reuocari ad patriā. Potui per me te sancte Pater offendere: sed non potui per me te mihi placare; factus est adiutor meus tuus dilectus Filius, meam participans humanitatem, vt

curaret infirmitatem: quatenus vnde culpam emiserat offensionis, inde tibi immoleret sacrificium laudis, meque per hoc tuæ redderet pietati placabilem: quo sedens ad dexteram tuam semper me substantię ostenderet esse consortem. C Ecce spes mea, ecce tota fiducia. Si me pro mea, vt dignum est, despicis iniquitate, respice saltem misertus in me pro dilectæ sobolis charitate: in Filio attende quid propitieris in seruo. Vide carnis sacramentum, & carnis remitte reatum: recole quod bonus perpessus est Filius, & obliuiscere quod malus operatus est seruus. Quotiens beatæ prolis tibi saucia patent vulnera, delitescant obsecro vulnera mea: quotiens rubet pretiosus sanguis pio de latere, deleatur supplico tabes meæ pollutionis. Et quia te caro lacessiuit ad iram, caro te inflectat precor ad misericordiam, vt sicut me caro seduxit ad culpam, caro deducat ad veniam. Multum quidem est quod mea meretur impietas, longè autem malus est quod Redemptoris mei possit pietas: magna enim est mea iniustitia, multo vero maior est Redemptoris mei iustitia. Quanto enim superior est Deus homine, tem mea malitia est inferior bonitate eius, vt qualitate, ita etiā quantitate. Quid enim delinquere posset homo, quod nō Dei Filius redimeret factus homo? Quæ tantum superbia tumeret, quam non tanta humilitas sterneret? Quid nam esset mortis imperiū, quod nati Dei non destrueret crucis supplicium? Nimirum Deus meus, si æqua lance iniquitas peccantis hominis & redimentis gratia librentur authoris: non tantū oriens distat ab occidente, seu inferior separatur infernus è summo cæli cardine, quantum pietas Redemptoris superat malitiam peccatoris.

Iam lucis optime Creator, iam culpis ignosce D meis pro dilecti Filij tui laboribus immensis. Iam quæso eius pietati mea impietas eius modestiæ mea peruersitas, & mansuetudini donetur ferocitas. Iam sua humilitas meam superbiam: patientia eius meam impatientiam, benignitas duritiam, obedientia inobedientiam, tranquillitas inquietudinem, dulcedo amaritudinem, suauitas iram, charitas lucrifaciat crudelem obstinatiam. Iam diuini amor numinis Patris omnipotentis, plo[illegible]sque beatissime sancte communicatio, paraclete sancte spiritus, mœrentium clementissima consolatio spiritus alme. Iam cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, & tenebrosa quæque neglectæ lucis latibula luminis corusci fulgore plus inhabitator lætifica, tuique roris abundantia longè ariditatis marescentia squalore visitando fœcunda. Saucia interioris hominis arcana, tui amoris iaculo, & tepentis iecoris medullas, flammis salutaribus penetrando succende, sanctique feruoris igne illustrando, mentis & corporis vniuersa depasce. Pota tuæ voluntatis torrente, vt iam nihil mundanorum degustare libeat venenatæ dulcedinis. *Iudica me, & discerne de gente non sancta causam meam. Doce me quia Deus meus es tu, facere voluntatem tuam.* Credo ergo, quemcunque inhabitaueris, in eo Patris ac pariter Filij domicilium condis. Beatus qui te merebitur hospitem habere, quoniam per te Pater & Filius apud eum facient *mansionem*. Veni iā, veni benignissime dolentis animę consolator: *in opportunitatibus* & tribulationibus *adiutor*. Veni mundator sceleris, curator vulneris, veni fortitudo fragilium, releuator labentium. Veni doctor humilium, destructor superborum, veni orphanorum plus pater. Consolator miserorum,

viduarum

A viduarum dulcis iudex, veni spes pauperum, refocillator deficientium. Veni sydus naufragantiũ, portus naufragantium, Veni ô omnium viuentium decus singulare, morientium vnica salus. Veni sanctissime spiritus, veni & miserere mei, apta me tibi, & condescende propitius mihi, vt mea tuæ magnitudini exiguitas, tuoq; robori mea imbecillitas secundũ tuarum multitudinem complaceat miserationum. Per Iesum, &c.

Miserere Domine famulis & famulabus tuis, N. & dirige actus eorum quotidie in bonum, & omnia peccata eorum dimitte, & dimitte in cor eorum talem intellectum, vt ex toto corde tibi fideliter seruiant, & tibi placeant, & omni tempore in tuo sancto seruitio permaneant. Per Dominum nostrum.

Famulos & famulas tuas quæsumus Domine, fratres & sorores meos, omnesque debitores meos corpore pariter & mente purifica, vt in tua inspiratione compuncti: noxias delectationes vitare præualeant. Per Dominum nostrum Iesum Christum.

Dignus est mercenarius vel operarius mercede sua: orationibus tuis credit & optat iuuari, & sarcina peccatorum à te subleuari. Per Dominum nostrum.

Beati Anselmi Liber Meditationum explicit.

BEATI ANSELMI DE MEDITATIONE REdemptionis Generis Humani Liber incipit,

Quæ sit virtus saluationis, & vbi.

Cap. I.

B Anima Christiana, anima de graui morte resuscitata; anima de misera seruitute Christi sanguine redempta & liberata: excita mentem tuam: memento resuscitationis tuæ recogita redemptionem & liberationem tuam: retracta vbi & quæ sit virtus saluationis tuæ: versare in meditatione eius, delectare in contemplatione eius, excute fastidium tuum, fac vim cordi tuo: intende in hoc mentem tuam, gusta bonitatem Redemptoris tui: accendere in amorem saluatoris tui: mande fauum verborum, suge plus quàm mellitum saporem, gluti salubrem dulcorem, mande cogitando, suge intelligendo, gluti amando & gaudendo, lætare mundendo, gratulare sugendo, iocundare glutiendo. Vbi ergo & quæ est virtus & fortitudo saluatoris tui? Certè Christus te suscitauit: Ille bonus *Samaritanus* te sanauit. Ille bonus amicus anima sua te liberauit. Christus, inquam, ergo virtus saluationis tuæ: virtus est Christi. Vbi est virtus Christi? Vtique *cornua in manibus, ibi absconditæ est fortitudo eius. Cornua* quidem *in manibus eius*, quia brachijs crucis confixæ sunt manus eius, quæ autem *fortitudo* in tanta infirmitate? Quæ altitudo in tanta humilitate? Quid venerabile in tanto contemptu? Sed certè ideo absconditum, quia in infirmitate: & ideo celatum, quia in humilitate. Ideo occultum, quia in contemptu. O *fortitudo abscondita*, hominem in cruce pendentem suspendere mortem æternam, genus humanum prementem hominem in ligno confixum, defigere mundum perpetuæ morti affixum. O celata potestas: hominem damnatum cum latronibus saluare homines damnatos cum dæmonibus: hominem in patibulo extensum omnia trahere ad seipsum. ô

C virtus occulta vnam animam emissam in tormēto, innumerabiles extrahere de inferno; hominem mortem corporis suscipere & mortem animarum perimere.

Cur sit occultata, & tamdiu dilata.

Cap. II.

Cur bone Domine, pie Redemptor, potens saluator, cur tantam virtutem operuisti tanta humilitate? An vt falleres diabolum, qui fallendo hominem deiecit de paradiso? Sed vtique veritas nullum fallit. Qui ignorat, qui nō credit veritatem, ipse se fallit. Qui videt veritatem, & odit, & contemnit, ipse se fallit. Veritas itaque nullum fallit. An ideo, vt ipse diabolus se falleret? Sed vtiq; sicut veritas nullum fallit, ita non intendit vt aliquis se fallat: quamuis hoc dicatur facere cùm permittit. Non enim assumpsisti hominem, vt te notum operires; sed vt ignotum aperires. Verum Deum, verum hominem te dixisti, & operibus ostendisti. Res per se occultata fuit non studio occulta, non sic est facta vt absconderetur, sed vt suo ordine perficeretur, nec aliquem deciperet, sed vt quemadmodum oportebat, fieret. Et si dicitur occultata: non est aliud quam non est omnibus reuelata. Nam & si veritas non omnibus se manifestat: nulli tamē se negat. Ergo Domine nec vt falleres, nec vt aliquis se falleret sic fecisti, sed vt faceres quod & quomodo faciendũ erat per omnia in veritate perstitisti. Qui ergo se fefellit in tua veritate, nō de te, sed de propria queratur falsitate. An diabolus habebat aliquid iustè aduersus Deum, vel aduersus hominem, propter quod Deus prius deberet aduersus eum pro homine hoc modo agere quā D apertā fortitudine; vt dum illectum illum bonem iniuste occideret, iuste potestatem, quam super iniustos habebat, perderet. Sed certe diabolo nec Deus debebat aliquid, nisi pœnam: nec homo, nisi vincere: ita vt quemadmodum ab illo se facile permisit vinci peccando: ita illũ vinceret vsque ad difficultatem mortis, iustitiam integram seruando. Sed & hoc non nisi Deo debebat homo. Nam non peccauit aduersus diabolum, sed aduersus Deum, nec homo diaboli erat, sed & homo & diabolus Dei erant. Sed & quod diabolus vexabat hominē, nōn hoc faciebat zelo iustitiæ, sed nequitiæ; nec iubente Deo, sed permittente: non diaboli, sed Dei iustitia exigente Nihil ergo erat in diabolo, cur Deus aduersus eum ad saluandum hominem, fortitudinem suam celare aut differre deberet.

Qua & cuius necessitate se sic humiliauit.

Cap. III.

An aliqua necessitas coëgit, vt altissimus sic se humiliaret, & omnipotens ad faciendũ aliquid tantum laboraret? Sed omnis necessitas & impossibilitas eius subiacet voluntati. Quippe quod vult necesse est esse; & quod non vult, impossibile est esse. Sola ergo voluntate, & quoniā omnis eius voluntas semper bona est: sola fecit hoc voluntate. Non enim Deus egebat, vt hoc modo hominem saluum faceret: sed humana natura indigebat, vt hoc modo Domino Deo satisfaceret. Non egebat Deus, vt tam laboriosa pateretur: sed indigebat homo, vt sic Deo reconciliaretur: nec egebat Deus, vt sic humiliaretur; sed indigebat homo, vt sic de profundo inferni erueretur. Diuina natura humiliari aut laborare non eguit, nec potuit. hæc omnia humanam naturā,

A vt ad hoc restitueretur, propter quod facta erat, necesse erat facere, sed nec illa, nec quicquid Deus non est: poterat ad hoc sufficere. Nam homo ad quod institutus est non restituitur: si non ad similitudinem Angelorum, in quibus nullum est peccatum prouehitur. Quod est impossibile fieri, nisi omni percepta peccatorum remissione quę non fit, nisi precedente integra satisfactione quam satisfactionem talem oportet esse vt peccator aut aliquis pro illo det aliquid Deo de suo, quod debitum non sit, quod superet omne quod Deus non est. Si enim peccare est Deum exhonorare, & hoc homo facere nō deberet: etiam si necesse esset quicquid est quod Deus non est perire: vtique veritas immutabilis & aperta ratio exigit, vt qui peccat, reddat aliquid Deo pro honore ablato maius, quam sit hoc, pro quo illum exhonorare non debuit. Quod quoniam humana natura sola non habebat: nec sine debita satisfactione recōciliari poterat: sic nec illa, nec quicquid Deus non est adhoc sufficeret. Ne ergo iustitia Dei in regno suo peccatum inordinatum relinqueret: subuenit bonitas Dei, & eam in suam personam assumpsit Filius Dei: vt in ea persona esset homo Deus, qui haberet quod superaret, non solum omnem essentiam, quę Deus non est sed & omne debitum quod soluere peccatores debent, & hoc cum nihil pro se deberet, solueret pro alijs: qui quod debebant reddere non habebant. Pretiosior est namque vita hominis illius, quam omne quod Deus non est, & superat omne debitum quod debent peccatores pro satisfactione. Si enim Filij interfectio superat omnem multitudinem & magnitudinem peccatorum, quæ cogitari possunt extra personam Dei,
B palam est, quia vita eius magis est bona, quam omnia peccata sint mala, quæ extra personam Dei sunt. Hanc vitam homo iste cum ex debito mori non debebat: quoniam peccator non erat: sponte dedit de suo ad honorem Patris: cùm eam sibi auferri propter iustitiam permisit, vt exemplum hominibus alijs daret: iustitiam Dei ab illis non esse deserendam propter mortem, quam ex necessitate aliquando soluere debent: cum iste, qui eam non debebat, & seruata iustitia vitare posset: eam sibi illatam propter iustitiam sponte sustineret. Dedit itaq; humana natura Deo in illo homine sponte non ex debito quod suum erat, vt redimeret se in alijs, in quibus quod ex debito exigebatur, reddere non habebat. In omnibus his diuina natura non est humiliata, sed humana est exaltata, nec est illa imminuta: sed ista misericorditer est adiuta.

Quomodo dicatur factus obediens, & huiusmodi, cùm sola libera voluntate hoc fecerit.
Cap. IV.

NEc humana natura in isto homine passa est aliquid vlla necessitate, sed sola libera voluntate. Nec alicui violentiæ succubuit, sed spontanea voluntate ad honorem Dei & vtilitatem aliorum hominum, quę illi mala voluntate sunt illata, laudabiliter & misericorditer sustinuit. Nec vlla cogente obedientia, sed potenti disponente sapientia. Non enim illi homini Pater vt moreretur cogēdo præcepit, sed ille quod Patri placiturum, & hominibus profuturum intellexit, hoc sponte fecit. Non enim ad hoc eum cogere potuit Pater: quod ab eo exigere non debuit, nec Patri tantus honor potuit non placere quem tā bona voluntate Filius sponte obtulit. Sic itaq; Patri liberam obedientiam exhibuit, cum C hoc, quod Patri placitutum sciuit, sponte facere voluit. Deniq; quoniam Pater illi hanc voluntatem bonam dedit quamuis liberam: non immerito dicitur, quia eam velut præceptum Patris accepit. Hoc itaq; modo *obediens* fuit Patri *vsque ad mortem. Et sicut mandatum dedit illi Pater sic fecit. Et calicem quem dedit illi Pater* bibit. Hęc est enim perfecta & liberrima humanę naturę obedientia, cum voluntatem suam liberam sponte voluntati Dei subdit, & cū acceptam bonam voluntatem sine omni exactione spontanea libertate opere perficit. Sic homo ille redemit omnes alios: cùm hoc, quod sponte dedit Deo, computat pro debito, quod illi debebant. Quo pretio non semel tantum à culpis homo redimitur, sed etiā quotiens cum digna pœnitentia redierit, recipitur. Quæ tamen pœnitentia peccati non promittitur. Quod quoniam in cruce factum est, per crucem noster Christus nos redemit: qui ergo ad hanc gratiam volunt cū digno affectu accedere, saluantur. Qui vero illā contēnunt: quia debitum quod debent nō reddunt: iustè damnantur.

Ioan. 14. Ioan. 16.

De meditatione circa hoc, & de quo gaudendum circa passionem Christi.
Cap. V.

ECce anima Christiana, hæc est virtus saluationis tuæ, hæc est causa libertatis tuæ; hoc est pretium redemptionis tuæ. Captiua eras: sed hoc modo es redempta. Ancilla eras, & sic es liberata. Sic es exul reducta, perdita, restituta, & mortua resuscitata. Hoc mandet homo, hoc ruminet, hoc sugat, hoc glutiat cor tuum, cùm eiusdem Redemptoris tui carnem & sanguinem accepit os tuum: hoc fac in hac vita quotidianum panem & victum, & viaticum tuum: quia per hoc & non nisi per hoc, & tu manebis in Christo, & Christus in te: & in futura vita erit plenum gaudium tuum. Sed ô tu Domine, tu qui vt ego viuerem, mortem suscepisti. Quomodo lætabor de libertate mea, quæ non est nisi de vinculis tuis? Qualiter gratulabor de salute mea, cùm nō sit nisi de doloribus tuis? Quomodo gaudebo de vita mea, quæ non est nisi de morte tua? An gaudebo de his quæ passus es, & de crudelitate illorū, qui ea tibi fecerunt? Quoniā nisi illi fecissent, tu passus non esses. Et si tu passus non esses, hęc mea bona nō essent. Aut si de illis doleo, quomodo de istis propter quæ illa fuerunt, & quæ non essent nisi illa fuissent, gaudebo? Sed certe illorū nequitia nihil facere potuit, nisi quia tu sponte permisisti: nec tu passus es, nisi quia pie voluisti. illorū itaque debeo crudelitatem execrari, mortem & labores tuos compatiendo imitari: plam voluntatem tuam gratias agendo amare, ac sic securè de bonis mihi collatis exultare.

D

De beneficijs homini à Christo exhibitis.
Cap. VI.

ERgo homuncio: illorum crudelitatem dimitte Dei iudicio, & tracta de his, quę debes saluatori tuo. Considera quid tibi erat, & quid tibi factum sit, & pensa, qui hoc tibi fecit, quo amore dignus sit. Intuere necessitatem tuam & benignitatem eius, & vide quas gratias reddas, & quantum debeas amori eius. In tenebris, in lubrico, in descensu subter irremeabile chaos inferni eras immersus, & quasi plumbeum pōdus pendens à collo tuo te deorsum trahebat. Onus importabile desuper te premebat, hostes inuisibiles te toto conatu impellebant; Sic eras sine omni

C omni auxilio,& nesciebas, quia sic conceptus & natus eras. O quid tibi tunc erat,& quo te ista rapiebant: expauesce memorando: cõtremisce cogitando. O bone Domine Iesu Christe sic posito nec petenti, nec opinanti vt sol mihi illuxisti, & quomodo eram ostendisti. Abiecisti plumbum quod deorsum me trahebat, & remouisti onus quod desuper me premebat, Impellentes me repulisti: ac illis te pro me opposuisti. Vocasti me nomine nouo, quod mihi de tuo nomine dedisti & incuruatũ ad aspectum tuum erexisti, dicens: Cõfide, ego te redemi: animã meam pro te dedi. Si adheres mihi,& mala, in quibus eras, euades,& in profundum, quo properabas, non cades: sed perducam te ad regnum meum, & faciam te hæredem Dei & cohęredem meum. Exinde accepisti me in tuitionem tuã: vt nihil noceret animæ meæ contra voluntatem suam: Et ecce licet adhuc non adhæserim tibi sicut consuluisti: nondum tamen in infernum me cadere permisisti, sed adhuc expectas, vt adhæream, & facias quod promisisti. Certe Domine sic eram,& hoc fecisti mihi. In tenebris eram, quia nihil, nec meipsum sciebam: in lubrico, quia imbecillis & fragilis ad lapsum pęccati: eram in descensu super chaos inferni, quia in primis parentibus descenderam de iustitia ad iniustitiam, per quam descenditur ad infernum; & de beatitudine ad tẽporalem miseriã, de qua caditur ad ęternam miseriam. Pondus originalis peccati deorsum me trahebat: & onus importabile iudicij Dei me premebat,& inimici mei dæmones, vt me alijs peccatis damnabiliorẽ facerent quantũ in ipsis erat, vehementer insistebant. Sic destituto omni auxilio, illuxisti mihi,
D & quomodo eram ostendisti. Quia & cum ego nondum hoc noscere poteram, alios, qui pro me essent,& postea meipsum, antequã postularem: hæc me omnia docuisti, plumbum trahens, & onus grauans,& hostes impellentes reiecisti. Quia peccatum, in quo natus & conceptus eram,& dãnationem eius amouisti, & malignos spiritus ne vim animæ meæ facerent, prohibuisti. Christianum me fecisti vocari de nomine tuo, per quod & ego cõfiteor,& tu cognoscis me inter redemptos tuos, & erexisti & eleuasti me ad notitiam & amorem tuum: fecisti me confidere de salute animæ meæ, pro qua dedisti animam tuam, & mihi si te sequerer, promisisti gloriam tuam. Et ecce cùm nondũ sequar te sicut consuluisti, sed insuper multa peccata fecerim, quę tu prohibuisti: adhuc expectas, vt te sequar, & dones quod promisisti.

De gratijs agendis super his.
Cap. VII.

CONsidera anima mea: intendite omnia intima mea quantum illi debeat substantia mea tota. Certe Domine, quia me fecisti, debeo amori tuo me ipsum totum: quia me redemisti, debeo meipsum totum: quia tantum promittis, debeo meipsum totum: Immò tantum debeo amori tuo plus quam meipsum, quantum tu es maior me, pro quo dedisti teipsum, & cui promittis teipsum. Fac precor Domine me gustare per amorem, quod gusto per cognitionem. Sentiam per affectum, quod sentio per intellectum: plus debeo quam meipsum totum, sed nec plus habeo, nec hoc ipsum possum per me reddere totum. Trahe me Domine in amorem tuũ, & hoc ipsum totum. Totum quod sum tuum est conditione: fac totum tuum dilectione. Ecce Domine coram te est cor meum: conatur, sed per se non potest: fac tu quod ipsum non potest. Admitte me intra cubiculum amoris tui, peto, quęro, pulso. Qui me facis petere, fac & accipere. Das quærere: da inuenire. Doces pulsare: Aperi pulsanti. Cui das, si negas petenti? Quis inuenit, si quęrens frustratur? Cui aperis, si pulsanti claudis Quid das non oranti: si amorem tuum negas oranti? A te habeo desiderare: à te habeam impetrare. Adhære illi, adhęre importune anima mea. A
Bone Domine, pie Domine, ne reijcias eam, fame amoris tui languet, refocilla eam, satiet eam dilectio tua: impinguet eã affectus tuus, impleat eam amor tuus: occupet me totum & possideat me totum: quia tu es cum Patre & spiritu sancto Deus solus benedictus in secula seculorum: Amen.

Beati Anselmi Liber Meditatione Redemptionis generis humani explicit.

EIUSDEM BEATI ANSELMI DIALOGUS de Passione Domini incipit.

BEatus Anselmus Episcopus, longo tempore ieiunijs, lachrymis,& orationibus gloriosam Virginem exorabat, vt ei dilecti Filij sui passionem dignaretur perfectius reuelare, cui tandem apparens beata Virgo dicebat: Tanta & talia passus est meus Filius prędilectus, quod nullus fidelis sine lachrymarum effusione potest exprimere. Tamen quin glorificata sum, amplius flere non possum, & ad preces tuas & pro salute multorum tibi passionem mei Filij per ordinẽ B
explicabo. Beatus ergo Anselmus quæsiuit per singula,& beata Virgo ad singula respondebat. *A.* Dic mihi charissima Domina, quale fuit initium passionis Filij tui? *Ma.* Quando Filius meus à cæna facta cum discipulis suis surrexit, Iudas Scarioth sacerdotum principes adijt, & Filium meũ tradens, pro triginta argenteis vendidit. *A.* Quales fuerunt illi denarij? *M.* Hismaelitici, quibus & Ioseph venditus fuit ante multos annos, & hæreditaria successione fuerant deuoluti ad illos Iudęos, qui Filium meum emerunt,& vnusquisque denarius valebat triginta vsuales: Iudas vero tã auarus fuit, quod quando denarios vidit Christum pro eis tradidit,& licet Christus ei prędixisset sæpius: tamen ille Iudas per hoc non fuerat emendatus. *A.* Fuisti tunc cum Filio tuo, & discipulis eius? *M.* Nõ, sed scias, quãdo Filius meus cœnauerat,& quando pedes discipulorum lauerat, & corpus suum & sanguinem suum discipulis dederat,& dulciter prædicauerat, ac Iudas pontifices adierat, Filius meus de monte Sion cum discipulis suis per portam ad natatorium Siloe, vbi erat hortus, quẽ introiuit,& discipulis dormientibus ascendit ad montis Oliueti pedem, quantum ad iactum lapidis à discipulis,& orauit sic Patrem: *Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. Anselmus.* Quare orauit? *Maria.* Propter tres rationes. Prima, quia delicatè nutritus fuit vtpote filius virginis, & de stirpe regia natus: quia nobiles magis dolent, quam ignobiles. Secunda, quia tanta angustia eum inuasit, quod guttas sanguineas sudauit de toto corpore: quia Deus fuit, & ideo omnia, quæ Psalm. 68.

A pati debuit, præsciuit: videlicet consputionem blasphemias, flagellationem, crucifixionem, & huiusmodi. Tertia, quia præsciuit, quod Iudæi nõ *Matth. 26.* deberent ei misereri. Et quando sic orauit: *Pater, si poßibile est, transeat à me calix iste: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Angelus Domini apparuit ei confortans eum, dicens:* Confiãs esto Domine: modo genus humanum debes redimere. Post hoc Filius meus ad discipulos rediit: eosq; dormientes inuenit, quibus & dixit: *Non potuistis vna hora vigilare mecum?* Dicens etiam: *Ecce appropinquat, qui me tradet:* & ecce Iudas venit cum turba Iudæorum magna: dixitq; Iudæis. Duo itaque pares sunt, scilicet Iacobus & Iesus: vnde do vobis signũ: *Quemcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Et cum Iudas accederet cum turba, processit Iesus ad eos, dicens: *Quem quæritis?* Qui responderunt: *Iesum Nazarenum.* Quibus Iesus: *ego sum, & cùm dixisset, ego sum, omnes ceciderunt retrorsum.* Iterum dixit *Ibidem.* Iesus: *Si me quæritis sinite hos abire, vt scriptura impleatur: Quia quos dedisti mihi: nõ perdidi ex eis quenquã.* Tunc Iudas osculabatur eum, cui dixit Iesus: *Iu-* *Ioan. 18.* *da, osculo tradis filium hominis? At illi iniecerũt manus in Iesum, & tenuerũt eum.* Tunc Petrus eduxit gladium, & percußit seruum principis sacerdotum, qui vocabatur Malchus. *An.* Contigit ibi aliquod miraculum? *M.* Filius meus applicuit sibi seruum & curauit auriculam eius, & dixit Petro: *Mitte gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit: An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum. Tunc omnes discipuli relicto* *Matth. 2.* *eo fugerunt:* *A.* Dic piisima Domina, fuisti tunc cũ illo? *M.* Non. *A.* Quare, cùm eum tantum diligeres? *M.* Nox instabat, & non expediebat vt mulieres tunc foris inuenirentur. *An.* Vbi ergo dulcisima fuisti tunc? *Ma.* Fui in domo sororis meæ, matris Ioannis Euangelistæ. *Ans.* Quomodo ergo, vel à quo nuntiatũ tibi fuit factũ huiusmodi? *Ma.* Audi B nunc, quod multum est lamentabile. Venerunt discipuli currentes, & lachrymabiliter clamãtes: O charisima Domina, dilectus Filius tuus magister noster captus est: & nescimus quò ducatur, vel quid fiat ei. *Ans.* Fleuisti tunc Domina? *Mar.* Licet scirem, quod genus humanũ redimere deberet, tamen propter maternum affectum, doloris gladius animam meam pertransiuit. *Ans.* Quo tunc fuit ductus Filius tuus dilectus? *Ma.* De horto prædicto per vallem Iosaphat in ciuitatem, & ducebatur in palatium scribarum, & Pontificũ, & Pharisæorum iuxta templum in domum Annæ: & quæsiuit Annas de doctrina eius, & discipulis. At ille respondit: *Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, in templo, vbi omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil, quid me interrogas?* Tunc aßistens vnus ministrorum dabat ei alapam inexpertæ crudelitatis, dicens: *Sic respondes pontifici?* Filius autem meus vt agnus mansuetus respondit ei: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Tunc ligauerunt oculos ei, tanquam furi: Quod tamẽ nulli fit, nisi prius condemnetur. Et illuserunt ei tota nocte, spuentes in faciẽ eius, & percutientes eum, dixerunt: *Prophetiza nobis, quis est qui te percußit?* Ioannes verò existens intus, qui notus erat pontifici, introduxit Petrum. Quem videns ostiaria dixit: *Tu es ex discipulis hominis istius?* Petrus verò ter negauit cum iuramento, quod nunquam eum vidisset, neque nouisset. Et statim gallus cantauit. *Et conuersus Iesus respexit Petrum, & recordatus est Petrus ver-*

bi Domini quid dixerat ei: Quia prius quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egressus Petrus fleuit amare. C *Ans.* Vbi fuisti charisima Domina, cùm hæc fierent. *Mar.* Statim cum discipuli mihi dixissent, quæ facta fuerant omnia ossa mea contremuerũt surgensque cucurri cum Maria Magdalena iuxta templum, audiensque tumultum, volui intrare, sed non fui permissa: vnde stabam foris plorans, & clamans: Heu dilecte Fili mi, lumen oculorum meorum, *quis dabit capiti meo aquam: & oculis meis fontem lachrymarum:* vt plangam interfectum Filij mei. *Maria* vero Magdalena circuibat vndique & introspiciens per fenestras, & audiens negationem Petri, commota est totis visceribus pro desolatione vnici Filij mei, eo quod princeps discipulorum eum negasset, & dixit: O Iesu bone, qualem finem sortitus es: vel quid fiet de te, cùm iste princeps discipulorum te negauerit. O Iesu non te negabo in æternum. Ego autem stabam plena dolore, audiens omnes illusiones & contumelias, quas Filio meo dilecto inferebant, & Petrum negantem, & omnia quæ tota nocte ibi fiebant. Cùm ergo Petrus eũ tertio negasset, Filiusque meus eum respexisset, & propter quod eum negauerat, fleuisset amare: egressus foras inuenit nos foris stantes, cui cum dolore dixi Petre Petre, quid agitur cum Iesu? Qui clamans & eiulans lachrymosa voce respondit: Heu charisima Domina, absque misericordia tractatur, & cruciatur vsque ad mortem. Et currens abscõdit se præ timore in lapide, qui vocatur galli-cantus, & non comparuit donec Iesus mortuus D fuit in cruce. *An.* Dic Domina charisima quid fecisti cum hoc audires. *Ma.* Gladius Simeonis pertransiuit animam meam. *Ans.* Quid factum fuit post hæc? *Mar.* Mane facto eduxerunt eum de domo Annæ: & duxerunt eum ad Caipham principem sacerdotum. Tunc primo, postquam captus fuerat, vidi eum, & accurrens quasi leæna raptis fœtibus videbam illam desiderabilem faciem sputis Iudæorum maculatam, dicens lachrymando, Heu dilectisime Fili, quam miserabiliter te modo video; quæ totiens tuo dulcisimo aspectu gaudebam. Et volens illum amplecti, non fui permissa accedere, sed trusa à Iudæis huc & illuc, contumeliosè sum amota, & populus vndique concurrebat, sicut quando fures & latrones condemnantur. *Ans.* Habuisti tunc aliquam spem, quod liberari posset? *Mar.* Etiam: sciebam enim, quod ita ingeniosus fuit & facundus, & sperabam quod se excusaturus esset, si ad iudicium veniret, tunc stetit quasi agnus mansuetisimus, *& non aperuit os suum.* Item, fuit etiam ita amicabilis, quod sperabam quod deberent eius misereri. Et modico tempore dilapso, adeo consputus fuit, quod quasi leprosus apparebat: Inuenerunt enim multa falsa testimonia: dicentes eum esse legis destructorem, & populi peruersorem. Tandem *duo falsi testes accesserunt, dicentes: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & post triduũ reædificare illud.* Et Caiphas dixit: *Dic nobis si tu es Christus.* Iesus respondit: *Si dixero vobis non creditis mihi. Si autem interrogauero vos: non respondebitis, neque dimittetis: Amen, dico vobis: amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, & ait: Quid adhuc desideramus testes? Audistis blasphemiã Quid vobis videtur? Tũc omnes clamabãt: Reus est mortis.* Hac prolata sciẽtia, gladius Simeonis pertrãsiuit animã

meam

A meam. *An.* Quo tunc ductus fuit? *Ma.* Ad iudicem Pilatum. *An.* Sperasti ibi aliquid Domina charissima? *Ma.* Multum speraueram, cùm turba conuenisset, cui sæpe dulciter prædicauerat, & quorum infirmos sanauerat, & eos in deserto pauerat, quod eum de manibus Iudæorum liberare deberent, Tunc vnanimiter clamabant coram Pilato: *Crucifige, crucifige eum.* Et imposuit ei turba, quod dixerat se Filium Dei esse, & quod prohibuisset tributa dari Cæsari. Tunc Pilatus quæsiuit eum de regno suo, dicens: *Tu es rex Iudæorum* Et respondit Iesus: *A temetipso hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me. Respondit Pilatus. Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt tè mihi quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum nō est de hoc mundo. Dixit, itaque Pilatus, Ergo rex es tu? Respondit Iesus. Tu dicis quia rex sum ego. ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui ex veritate est, audit vocem meam. Dixit ei Pilatus. Quid est veritas?* Hanc quęstionem non soluit ei Christus: quia si soluisset, eum vtique liberasset, & ideo genus humanum redemptum non fuisset. *Tunc Iudas videns, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, & senioribus populi, dicens: Peccaui tradēs sanguinem iustum At illi dixerunt, quid ad nos, tu videris. Et proiectis argenteis in templum, recessit abiens, & abiens laqueo se suspendit,* Pilatus autem conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus & plebe dixit ad eos: *Nullam causam inuenio mortis in homine isto ex his, in quibus eum accusatis. At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum docens per*
B *vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc.* Tunc Pilatus audiens Galilæam, & quod Galilęus esset, misit Iesum ad Herodem, qui & tunc erat Hierosolymis. Hærodes autem viso Iesu gauisus est valde: Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quod audierat multa de eo, & quia sperabat aliquod signum ab eo fieri. Interrogabat ergo Iesum multis sermonibus: videlicet si esset ille puer, quem pater suus volebat interficere, & propter eum multos pueros interfecerat. Item si esset ille, qui cæcos illuminauerat, & qui Lazarum suscitauerat, & adolescentem filium viduę in porta ciuitatis Naym, & multa alia miracula fecisset, & rogauit eum, vt aliquod signum faceret, promittens vt eum de manu Iudęorum eriperet: Iesus autem nihil ei respondit. Et posuit Herodes coronam super caput eius, promittens quod si faceret ei signum, quod ipsum regni sui participē faceret, & pariter cohęredem. Ista corona Romani coronātur Imperatores. Iesus autem non respondit ei. Stabant autem principes sacerdotum & scribę constanter accusantes eum. *Anselmus:* O dulcissima, quid tunc sperabas? *Maria:* Sciebam Herodem esse regem naturalis elegantiæ: & ideo sperabam, quod regi excellentissimo Filio meo parcere debuisset. Spreuit autem Filium meum, & Indutum veste alba remisit eum Pilato. *Et facti sunt amici Herodes & Pilatus:* nā antea amici non erant ad inuicem. Sciens autem Pilatus quāta immanitate & crudelitate in mortem Filij mei conspirauerint Iudæi, præmisit
Luca 23. quosdam, qui Iesum ab Herode conducerent, ne ipsum in via interficerent: Remisso ergo Filio meo, conuocatis Pilatus omnibus Iudęis dixit ad eos: *Obtulistis mihi hunc hominē quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam mortis in eo inuenio, ex his, in quibus eum accusatis.* C
Sed neque Herodes, nam remisi vos ad illum. Ecce nihil dignū morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam At illi petebant Barrabam, qui propter homicidium missus erat in carcerem. Pilatus dixit: Quid enim mali fecit: Nullam causam mortis inuenio in illo: corripiam ergo eum, & dimittam? At illi instabant vocibus magnis, vt crucifigeretur, clamantes: *Crucifige, crucifige eum.* Sedente ergo Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor sua: *Nihil tibi & iusto illi. Multa enim in hac nocte passa sum per visum propter illum.* Pilatus autem sperans quod crudelitati Iudæorum satisfacere deberet: apprehensum Iesum flagellari fecit in statua ligatum ita, quod à *planta pedis vsque ad verticem* non esset *in eo sanitas.* Hæc statua ita spissa fuit, quod circa duas spannas manus manum tangere non potuit. Vnde accipiebant corrigias, & manus eius ligabant. *A.* Speras- Matth. 27
ti ibi aliquid, Domina charissima? *M.* Multum speraueram propter hanc causam, quā tibi manifestabo, Delicata enim & naturalis ingenuitas Ioan. 19.
& membrorum principalium compages mihi matri eius solūmodo nona spem præstitit. Aestimabam siquidem nudato corpore formosis membrorum lineamentis victi parcerent; sed heu in momento temporis, totalis corporis eius superficies ita sanguine superfundebatur, ac si purpura circundatus, & in stuporem & deformitatem transformatus: omnibus apparuit quasi lepra percussus. *Milites verò plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius. & veste purpurea circundederunt eum, ac veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas.* Hanc coronam habet rex Franciæ. Hæc corona non fuit de spinis, sed de iuncis marinis, qui habent acutiores aculeos, D
quam veræ spinę. Hanc coronam cum lanceis percutientes capiti eius imprimere conabantur, ita quod sanguis per eius faciem defluebat: & sic cruentatum eduxit eum Pilatus foras, & dixit: *Ecce* Ibidem.
rex vester. Illi autem clamabant, Tolle tolle, crucifige eum. respondit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigito. Responderunt. Nos legem habemus, & secundum hanc legem debet mori: quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hos sermones magis timuit. Et ingressus prætorium dixit ad Iesum; Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ei Pilatus: Mihi non loqueris: Nescis, quia potestatē habeo crucifigere te, & Ioan. 16.
potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam: nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum: Iudæi autem clamabant, dicentes. Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua Matth. 27.
lauit manus coram omni populo, & dixit. Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus dixit: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Instabant ergo magnis vocibus vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. *Et Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium missus fuit in carcerem,* quem petebant. Ad nimiam autem plebis instātiam Pilatus huius mortis sententiam protulit ad Filium meum dicens: Iesum Nazarenum abiudico vitę, & adiudico morti ignominiosæ crucis. *An.* Quid fecisti dulcissima cū hæc audires? *Ma.* Hac prolata sententia gladius Simeonis pertransiuit cor meum & animam meam. *Ans.* Quid factum fuit post hæc? *Ma.* Susceperunt Iesum dilectum Filium meum, & eduxerūt eum vt scribit Ioannes, *& baiulans sibi crucem*

exiuit

A *exiuit in eum locum, qui dicitur Caluaria locus: vbi eum crucifixerunt.* Cruxque adeo magna erat, quod habuerat quindecim pedes in longitudine. Et adeo debilitatus erat Filius meus præterita nocte & illa die, quòd eam portare non poterat. Vnde & Lucas scribit: *Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem: & imposuerunt illi crucem portare post* vnicum Filium meum. Quod fecerunt non causa miserationis, quod compaterentur ei, sed quia præ debilitate id facere non poterat. *An.* Sequebantur autem aliquæ mulieres cùm educeretur? *Ma.* Tota turba conueniebat. Vnde Lucas scribit. *Sequebatur autem illum turba multa populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Sequebantur etiam pueri proijcientes lutum & lapides in eum. *Conuersus autem* Filius meus *Iesus ad mulieres dixit: Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vosipsos flete, & super filios vestros,* qui lutum & lapides mittunt in me: nescientes quid faciunt: *quoniam ecce, dies venient, in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Quia si in viridi ligno,* hoc est, in pueritia hoc *faciunt: in arido,* hoc est, in senectute *quid fiet?* Vel *in viridi ligno,* hoc est in me: *in arido,* hoc est in alijs sanctis meis quid fiet? *Ducebantur & alij duo nequam cum eo,* vt crucifigerentur. Hoc fecerunt ad sui maiorem confusionem. Cùm autem educaretur Filius meus principalis cum duobus sceleratis extra portam ciuitatis cum ingenti pressura irruentis populi & insultantis: volui eum sequi & videre, sed non potui præ maxima multitudine populi, quæ ad opprobrium Filij mei conuenerat. Sed tandē vna cum Maria Magdalena deliberabam: quod per viā obiacentis plateæ circa quendam fontem cucurrimus: quatenus illi obuiam veniremus: Et cū venitemus iuxta fontem,
B obuium habuimus meum Filium deformatum, pressum omni dolore. Qui benigne inclinās se ad me, dicebat: Aue mater, ac si diceret, grates tibi refero electa mater mea pro multimodis beneficijs mihi impensis, & pro multo labore, quo in summa paupertatis abiectione enutriuisti templū corporis mei, & nunc in destructione eiusdem tutum inter contumelias & opprobria sequi nō dedignaris nec vereris: quamuis omnibus contemptui habeamur. *Et postquam venerunt in locum Caluariæ, ibi eum crucifixerunt, & latrones* cum eo *vnum à dextris: & alium à sinistris. An.* Quomodo fecerunt ei? *Ma.* Audi Anselme: quod modo referam nimis est lamentabile, & nullus Euangelistarum scribit. Cùm venissent ad *locum Caluariæ* ignominiosissimum, vbi canes & alia morticina proijciebantur, nudauerunt Iesum vnicum Filium meum totaliter vestibus suis, & ego exanimis facta fui: tamen velamen capitis mei accipiens circumligaui lumbis suis. Post hoc deposuerunt crucem super terram, & eum desuper extenderunt, & incutiebant primò vnum clauum adeo spissum, quod tunc prae sanguis non potuit emanare: ita vulnus clauo replebatur. Acceperunt postea funes & traxerunt aliud brachium Filij mei Iesu: & clauum secundum ei incusserunt. Postea pedes funibus traxerunt, & clauum acutissimū incutiebant, & adeo tensus fuit, quòd omnia ossa sua & membra apparebant, ita vt impleretur illud Psal. *Dinumerauerunt omnia ossa mea.* Et tunc impleta fuit prophetia ipsius Dauid, id est, ipsius Christi, dicentis in Psal. *Audi filia & vide:* Quasi diceret Filius meus: *Audi* charissima mater mea sonum malleorum, *& vide* qualiter manus meas & pedes meos confixerunt, quia nemo mihi cōpatitur nisi tu sola mater mea electa, *audi & vide,* & cōpatere mihi. Hęc audiens & videns, gladius Simeonis cor meum & animam meam transfixit. Post hæc erexerunt crucē cum magno labore, & fuit adeo aëre suspensus, quod eius pedes nunquā attingere poterant. Et cùm erectus fuisset, tunc propter ponderositatem corporis vulnera lacerata sunt & aperta, & tūc primo sanguis de manibus & pedibus copiosius emanauit. Ego autem induta fui quadam veste, qua mulieres regionis illius vti solent, qua tegitur caput & totum corpus, & est quasi linteū: & fuit ista vestis tota respersa sanguine. *An* Quid factum est post hæc? *Ma. Postquam crucifixerunt* Filium meum: *diuiserunt* sibi *vestimenta* sua, & mittebant *sortem* super vestem inconsutilem, *vt impleretur quod dictum est per Prophetam: Diuiserunt sibi vestimenta mea; & super vestem meam miserunt sortem. Et sedentes* obseruabant eum. Et scripsit Pilatus *super caput eius literis Hebraicis, Græcis & Latinis: Iesus Nazarenus rex Iudæorum.* Tunc Iudæi rogabant Pilatum, vt non scriberet *Rex Iudæorum,* Sed *quia dixit rex sum Iudæorum. Pilatus respondit. Quod scripsi, scripsi. Prætereuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruit templum Dei, & post triduum reædificat illud. Salua temetipsum: si filius Dei es descende nunc de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus dicebant: Alios saluos fecit: seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est descendat nūc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo liberet eum nunc si vult: dixit enim, Quia Filius Dei sum. An.* Quid ad huiusmodi insultus respondit Filius tuus. *Ma.* Dilectus meus orauit pro eis, dicens. *Pater dimitte illis quia nesciunt quid faciunt.* Et stabat populus expectans, & deridebat eum. Tunc mihi potuit dicere illud Psalmi: *Audi filia & vide; audi* voces blasphemantium Filium tuum, *& vide* dolorem meum. Scis enim quod de Spiritu sancto concepisti me, & quod virgo genuisti me, & qualiter aluisti me. Vnde ex quo isti non credunt in me: tu tamen crede in me, & compatere. Tunc iterum gladius Simeonis animam pertransiuit. Audiens hoc latro, qui à sinistris pendebat, insultabat ei, dicens: *Si tu es Christus, salua temetipsum & nos. Respondens autem alter,* qui à dextris pendebat, increpans eum, dixit *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es, & quidem nos iuste, quia digna factis recipimus. hic verò nihil mali gessit. Et dicebat ad Iesum, Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. An.* Quid fecisti tunc Domina charissima? *Ma.* Stabam *iuxta crucem* tam plena mœrore, quod consolationem ferre non poteram, & mecum stabāt sorores meæ, *& Maria Magdalena.* Et *cùm* Filius meus *vidisset* me & Ioannem *discipulum* suum, quē diligebat, dixit: *Mulier ecce filius tuus.* O quam miserabilis licentia. *Deinde dicit discipulo. Ecce mater tua. Erat autem* quasi *hora sexta: & facta sunt tenebræ super vniuersam terram vsque ad horam nonam.* Et clamauit Iesus voce magna, dicens: *Eli eli lamma sabacthani. Hoc est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Quidam autem dicebant: Heliam vocat iste. Sine videamus, si veniat Helias liberans eum. Postea sciens Iesus quia omnia consummata* essent, *dixit: Sitio.* Quid Domine sitis? Salutem peccatorum. *Erat* autem *vas positum aceto plenum,* & currens vnus, implens *spongiam aceto,* & circumponens hastæ, dabat ei bibere, vt citius moreretur.

Et cum

Marginal references: Ioan. 19. — Luca 23. — Ibidem. — Psalm. 21. — C — Psalm. 44. — Matth. 27. — Psalm. 21. — Ioan. 19. — Matth. 27 — Ibidem. — Luca 23. — D — Psal. 44. — Luca. 23. — Ioan. 6. — Matth. 27 — Ioan. 19. — Luca 23.

A *Et cùm gustasset, dixit: Consummatum est.* Et post hoc dixit: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* In hac commendatione cum hostia sanguinis commendabat Christus Deo Patri matrem dulcissimam, quæ scrinium est, & purissimum habitaculum sancti spiritus vna cum omnibus, qui de spiritu sancto victuri sunt vsque in finem seculi. *Et post inclinato capite tradidit spiritũ.* (Ioan. 19.) *Tunc velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum, & terra mota est. & petræ scissæ sunt:* (Matth. 27.) & maxime illa petra, in qua steterit crux, scissa fuit, ita vt manus imponi potuissent, *& monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Iesum viso terræmotu & his, quæ fiebant, timuerunt valde,* (Luca 23.) & ipse centurio *glorificauit Deum, dicens: Vere hic homo iustus erat.* Ecce quomodo omnia elementa Christo compatiebantur, soli autem Iudęi indurati fuerunt. *Et omnes, qui simul aderant ad spectaculum istud* ex eis: *videntes quæ fiebant, pectora sua percutientes reuertebantur. Stabant autem omnes noti eius de longè, & mulieres quæ secutæ erant eum à Galilea hæc videntes. An.* Charissima Domina habuit adhuc finem dolor tuus. (Luca 23.) *M.* Non Anselme: qui nondum plene prophetia Simeonis impleta fuit, scilicet, *& tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Audi ergo quod super omnia est lamentabile. *Iudæi ergo (quoniam Parasceue erat)* rogabant, *vt non remanerent in cruce corpora sabbatho. Erat enim magnus dies ille sabbati,* rogabant *Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt* (Ioan. 19.) autem *milites & primi fregerunt crura, & alterius qui crucifixus erat cum eo. Ad Iesum* B *autem cùm venissent, & viderent eum iam mortuum, non fregerunt eius crura sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.* Cùmque hoc viderem, quod talem crudelitatem in iam mortuum exercerent: quasi exanimis iam facta sui, & tunc verè impleta est prophetia Simeonis, quæ dicit: *Et tuam ipsius,* &c. Et tunc cœpi clamare & eiulare: sed iam omnino lacbrymę in me defecerunt, tantum fleueram nocta præterita & die illa, & dicebam: Eia dulcissime Fili mi, vbi est nunc consolatio, quem semper in te habui? Quis mihi det, vt ego moriar pro te Fili mi Iesu? His & aliis similibus dulcissimi vnici Filij mei mortem deplanxi. Tunc magnum gaudium fuit factum in limbo, quando anima Christi in ipsum descendit, & patres inde liberauit, & limbum destruxit, & infernum obstruxit, ita quod nullus Christianus illuc venire poterit nisi proprio suo arbitrio, nec aliquis eorum, qui intus sunt, ante diem iudicij exire poterit. Tribus autẽ vectibus infernum obstruxit. Et hæc est ratio, quia ante mortem suam nullam habuerunt contritionem, confessionem, vel satisfactionem: quæ nullus ante passionem Christi habere potuit, scilicet contritionem, confessionem, satisfactionem. *An.* Quid factum fuit post hæc? *M. Post hæc rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, vt tolleret corpus Iesu,* dicens inter alia: Domine, nisi corpus cito tradideris, honesta mulier mater ipsius iuuenis moritur præ dolore. Pilatus quęsiuit si iam mortuus esset. Et expertus à centurione de omnibus, quæ ibi acciderant: iussit dari corpus Christi. Et *venit Ioseph, & tulit corpus Iesu.* Nota hoc Anselme, quod multum est lamentabile. Dum Ioseph corpus deponeret, stabam sursum respiciens quando brachium dissolueretur, vt tangerem & deoscularer, sicut & feci, & cùm depositus esset de C cruce, posuerunt eum super terram bene ad tres passus de loco crucis. Et ego caput eius in sinum meum recipiens, amarissimè flere cœpi, dicens: Heu dulcissime Fili, qualem consolationem de te habeo, quem nunc mortuum coram me video. Tunc accurrens Ioannes Euangelista, cecidit super pectus Iesu, plorans & dicẽs: Heu heu de isto pectore heri portabam dulcia, hodie tristia & lamentabilia. Tunc Petrus aduenit, & quòd ipsum negauerat, amarissimè flere cœpit, tunc Maria Magdalena plus omnibus flere cœpit super Dominum suum, dicens: Quis mihi modò peccata dimittet? Quis me modo excusabit apud Simonem, & apud sororem meam? Venit etiam Iacobus, qui frater Filij mei appellabatur, qui simillimus sibi erat, & cum multis lachrymis hoc dicebat. Heu Domine talẽ gratiam mihi indigno præ cæteris contulisti, qui dulcissima facies tua erat mihi simillima. Heu modo apparet vultus tuus mihi dissimilis. Tuæ manus & pedes clauis sunt confixi, corpus vero vndique vulneratum: meum autem corpus vero vndique apparet ex toto illæsum. iurauitque quod nunquam cibum, nec potum sumpturus esset, quousque ad similitudinem sui conformaretur. Tunc cæteri omnes discipuli accurrebant lamentantes super eum, tunc Filius meus ad consolationem meam & discipulorum glorificatus fuit ibi coram nobis: ita quod nulla plaga aut liuor in corpore suo apparuit prę ter quinque vulnerum cicatrices: quas reseruaturus est vsque in diem iudicij, & adeo sanus apparuit in corpore, ac si nunquam passus fuisset. De quo ego & discipuli immensam consolationem recepimus. Et cum eũ sepelire vellem, cũ magno D mœrore corpus fortissime tenui, & sepeliri vix permisi, dicẽs: Charissime Ioannes relinque mihi mortuum filium meum, quem non potui habere viuum. Sed si necesse est vt hoc facias rogo te vt me cum ipso sepelias. Ioannes respondit. Scis Domina charissima, quod aliter esse non potuit, & genus humanum sic redimi debuit. Tandem inuita permisi vt sepeliretur, & cùm in sepulchrũ positus fuisset, ad eum intrare volui, & super sepulchrum me proieci, & adeo miserabiliter egi, quod omnes fleuerunt. Et cum me Ioannes ad ciuitatem ducere vellet, & à sepulchro amouere lachrymans, rogaui: Chare Ioannes nõ facias mihi iniuriam: vt me separarẽ à dulcissimo filio meo Iesu, quoniam hic expectare vellem donec moriar, & iterum omnes fleuerunt. Ioannes vero me tandem in ciuitatem introduxit. Populus autem me videns indutam vestem aspersam sanguine sicut ante Iesum steterã, & sanguis eius super me stillauerat, vnanimiter clamabant gementes: O quanta iniuria facta est hodie in Hierusalem in ista domina & filio suo, & compatiebantur nobis. Iudæi autem propter inuidiam recluserunt Ioseph viuum in muro, quia Christum sepeliuit. Vxor autem eius locum filio eius Iosepho post ostendit. Tandem post annos quadraginta venerunt Titus & Vespasianus, Hierusalem destruentes, & Ioseph viuũ de muro excluserunt. Et sicut Iudæi Christum pro triginta denarijs emerunt, ita triginta Iudæos pro vno denario vendiderunt.

Beati Anselmi Dialogus de Passione Domini explicit.

B. ANSEL-

A mundi humiliter subditus extitisti. At verò vbi robustioris ætatis plenitudo aduenit, missus manus ad fortia, egressus es in salutem populi tui, vt gigas fortis ad currendum viam totius nostræ miseriæ. Et primum quidem vt per omnia te fratribus assimilares, seruum tuum baptizantem peccatores in pœnitentiam, tanquam peccator adiisti, baptizare quoq; te postulasti innocens agne Dei: quem nulla peccati stilla vel contagio vnquam maculauit. Baptizatus es, non te in aquis, sed aquas in te sanctificans, vt per eas sanctificares nos. De baptismo in desertum in spiritu fortitudinis egressus es, vt & vitæ solitariæ in te non deesset exemplum. Solitudinem ac ieiunium quadraginta dierum, famis acerbitatem, tentamenta illusoris spiritus æquanimiter tolerasti; vt omnia hæc nobis tolerabilia efficeres. Demum venisti ad oues quæ perierant domus Israel, diuini verbi lampadem palam extollens, ad illuminationem orbis terræ & regnum Dei annuncians cunctis obtemperantibus verbo tuo, sermonem sequentibus signis confirmasti: virtutem diuinitatis tuæ ostendisti in cunctis malè habentibus: omnia omnibus gratis exhibens, quæ saluti eorum congruerent, vt omnes lucrificares. Sed obscuratum est insipiens cor eorum Domine, & proiecerunt sermones tuos retrorsum, neque attenderunt ad omnia mirabilia, quę operatus es in eis: exceptis perpaucis nobilibus athletis, quos inter infima & abiecta mundi elegisti, vt per ipsos alta & fortia magnificè expugnares. Nec solùm ingrati gratuitis tuis beneficiis extiterunt, sed & contumeliis affecerunt te Dominum dominantium, & fecerunt in te quæcunque voluerunt. Te enim faciente in eis opera Dei, quæ nemo alius fecit, qui dixerunt;
B *Non est hic homo à Deo: in principe Dæmoniorum eiicit dæmonia: Dæmonium habet: seducit turbas: vorax est & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.*

De cœna cum discipulis, & Iuda traditore.
Cap. VI.

QVid fles? quid suspiras ô homo Dei, dum sustines verborum iniurias? Non audis quanta propter te in Dominum Iesum ceciderunt opprobria? *Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domesticos eius?* Et hæc quidem & similia blasphemantes; & aliquotiens lapidibus te impetentes, Iesu bone patienter sustinuisti, & factus es corà eis quasi homo non audiens, & non
Psalm. 38 habens in ore suo redargutiones. Nouissimè autem & iustum sanguinem tuum bone Iesu in discipulo tuo, filio perditionis triginta argenteis appretiati sunt, vt præcipitarent animam tuam in mortem sine causa. Et te quidem perditissimi traditoris tui perfidia non latebat, quando in cœna ablutionis etiam coram ipso genu flexo procumbens, maledictos pedes eius veloces ad effundendum sanguinem tuum, sanctissimis manibus tuis attrectare, lauare & extergere dignatus es. Et intento collo adhuc ambulas ô terra & cinis: adhuc superbia te supra te eleuat, adhuc impatientia te exagitat. Intuere humilitatis & mansuetudinis speculum Dominum Iesum Christum, vniuersę creaturæ factorem, tremendum iudicem viuorũ atq; mortuorũ ante pedes hominis traditoris sui ge-
Matth. 11 nua incuruantem. Disce *quia mitis est & humilis corde*, & confundere in superbia tua, erubesce in impatientia tua. Hoc quoq; erat mansuetudinis tuę Domine Iesu, quòd perfidum illum in cœtu fra- C
trum palam detegere & confundere noluisti, sed leniter admonitum accelerare iussisti ꝙ parabat. In omnibus his non est auersus furor eius à te, sed egressus foras satagebat circa frequẽs maleficium.
Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui manè oriebaris in deliciis paradisi. Gloriosus apparuisti: ciuium cœli Esaiæ 14.
socius, & verbi diuini conuiua. Quomodo ergo reputatus es inter filios tenebrarum; qui nutriebaris in croceis, quomodo amplexatus es stercora? Tunc clarificata est familia tua Christe in modum societatis Angelicæ, tunc demum diuinissimi eloquii vberrima inundatione fœlix conuentus ille sacer ex ore tuo potatus est. Siquidem corruptus ille verè foras missus fuerat; quem huius limpidissimi liquoris infusione sciebas indignum.

De diuersione Domini Iesu ad locum traditionis, & tristitia ibidem habita.
Cap. VII.

DATO autem charitatis & patientiæ salutari mãdato, & disposito fratribus regno Patris tui, ad locum traditori tuo notum cum illis diuertisti: sciens omnia quæ ventura erant super te. Ibi animæ tuæ tristitiam; quam ex imminente passione spontè assumpsisti: sicut & cætera, quæ passus es, in auribus fratrum profiteri non erubuisti, dicens: *Tristis est anima mea vsq; ad mortem.* Positis Matth. 26.
itaq; genibus procidisti in faciem tuam, orans in agonia & dicens: *Abba Pater, mi Pater, si possibile est, transeat à me calix iste.* Et angustias quidem cordis tui certissimè indicabat sudor ille sanguineus, qui orationis tempore de sanctissima carne tua guttatim decurrebat in terram. Dominator Domine Iesu Christe, vnde animæ tuæ hæc tam vehemens tristitia? vnde tanta sudoris anxietas, & tam anxia D
supplicatio? Nonnè voluntarium omnino Patri sacrificium obtulisti, & nihil inuitus pertulisti? Vtiq; Domine. Arbitramur autem, quòd & hoc quoque ad consolationẽ infirmorum membrorũ tuorum assumpsisti, ne fortè desperet quis, si caro infirma remurmuret: vbi ad passionem ꝓmptus est spiritus. Nimirum vt & maioris erga te amoris & gratitudinis stimulos haberemus naturalẽ carnis infirmitatẽ: huiusmodi inditiis in te expressisti, quibus doceremur, quia verè languores nostros ipsè portasti, & non absq; sensu doloris, passionum sentes percurristi. Vox enim illa, vox carnis fuisse videtur, nõ spiritus; ex eo ꝙ subiunxisti:
Spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma: quàm Matt. 26.
ꝓmptus enim fuerit spiritus tuus, bone Iesu, ad passionem; euidenter ostendisti, quando venientibus vnà cum ꝓditore tuo viris sanguinum, quærentibus animã tuam cum laternis, facibus, & armis per noctem: vltrò occurristi, & signo dato, ꝙ acceperãt à duce flagitii teipsũ manifestasti. Nam accedentem ad osculum sanctissimi oris tui cruentam bestiam auersatus non es, sed os, in quo dolus inuentus non est, ori, quod abundauit malitia, dulciter applicuisti.

De *Traditione* IESV.
Cap. VIII.

O Innocens Agne Dei, quid tibi & lupo illi? *Quæ conuentio Christi ad Belial.* Sed & hoc be- 2. Cor. 6.
nignitatis tuæ erat Domine: vt omnia illi exhiberes, quæ praui cordis pertinaciam emollire po-

De glorificatione in morte.

Cap. XIII.

ETiam quidem infirma eius animã meã vidisti& miserta es,nu nc & maiestatem eius attende,& amplius miraberis. Quid enim ait Scriptura? *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram, vsque ad horam nonam, & obscuratus est sol, & velum templi scissum est à summo vsque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt: & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Qualis est hic, quia cœlum & terra compatiuntur ei, cuius mors mortuos viuificat? Cognosce anima mea, cognosce, hic est Dominus Iesus Christus Saluator tuus, vnigenitus Dei Filius, verus Deus, verus homo, qui solus sub sole sine macula inuẽtus est. *Et ecce quomodo cũ sceleratis reputatus est, & quasi vir leprosus, & nouissimus virorũ æstimatus est. Et tanquam abortiuũ, quod proijcitur à vulua: sic proiectus est ab vtero matris suæ* infelicis synagogæ. Iste *formosus præ filiis hominum*: quã deformis *præ filiis hominum* factus est? Siquidem *vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra.* Et factus est holocaustum suauissimi odoris in conspectu tuo Pater æternæ gloriæ: vt auerteret indignationem tuam à nobis, & consedere nos sibi faceret in cœlestibus.

Deprecatio ad Patrem.

Cap. XIV.

REspice Domine sancte Pater de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo, & intuere hanc sacrosanctam hostiam, quam tibi offert magnus Pontifex noster sanctus puer tuus Dominus Iesus Christus pro peccatis fratrum suorum, & esto placabilis super multitudinem malitiæ nostræ. Ecce vox sanguinis fratris nostri Iesu clamat ad te de cruce. Quid enim est Domine quod pendet in ea? Pendet, inquam, quia præterita quasi præsentia coram te sunt. Cognosce Pater, *tunica filii tui* veri Ioseph hæc est, *fera pessima deuorauit eum*: & conculcauit in furore suo vestimentũ eius, & omnem decorem illius reliquiis cruoris inquinauit. Et ecce quinque scissuras lamentabiles in eo dereliquit. Vide Domine pallium quod in manu adulteræ generationis, id est, Ægyptiæ meretricis, pudicus ille adolescens reliquit, meliorem æstimans iacturã vestimẽti quàm innocentiæ sanctæ, magisq; eligens spoliatus à carnis pallio in carcerẽ mortis descendere, quàm pro mundi gloria adulterinæ voci acquiescere. Illi, inquam, voci, qua dictum est: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me:* quod vtique esset dormire cum adultera. Et nunc Domine Pater, scimus quia *viuit Filius tuus, & ipse dominatur in tota terra Ægypti*, imò in omni loco dominationis tuæ. Eductus enim ad imperium tuum de carcere mortis & inferorum, & attonsus mortalitatis comam mutata veste carnis in immortalitatis decore refloruit, & cum gloria suscepisti eum. Subneruauit Dirupha rationis imperium, & cum triumpho nobili virtute propria cœlos penetrauit. Et ecce gloria & honore coronatus: in dextera maiestatis tuæ assistit vultui tuo pro nobis *Frater enim & caro nostra est.*

Quòd Filius pro nobis debitum soluit.

Cap. XV.

REspice Domine *in faciem Christi tui*, qui tibi *vsque ad mortem obediens factus* est, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius in perpetuum, vt memineris quantam satisfactionem pro peccatis nostris ab eo susceperis. Vtinam Domine appendas in statera peccata nostra, quibus iram meruimus, & calamitatem, quam passus est pro nobis innocens Filius tuus. Certè Domine hæc grauior apparebit, & magis digna, vt per ipsam effundas misericordiam tuam super nos, quàm sint illa, vt pro peccatis nostris contineas in ira misericordias tuas. Gratias tibi, Domine Pater, referat omnis lingua de superabundantia pietatis tuæ, qui vnico Filio cordis tui non pepercisti: sed pro nobis illum tradidisti in mortem, vt tantum tamque fidelem aduocatum haberemus in cœlis coram te.

Quòd pro tanta passione diligendus sit Filius.

Cap. XVI.

ET tibi, Domine Iesu, fortissime zelotes, quid gratiarũ, quid retributionis dignè retribuam ego homo puluis & cinis & vile figmentum? Quid enim pro salute mea facere debuisti, & non fecisti? Ab imo pedis vsque ad summum verticis totum in aquas passionum te demersisti, vt me totum de illis extraheres, & *intrauerunt aquæ vsque ad animam* tuam. Nam & animam tuam in mortem perdidisti, vt animã meam perditã mihi redderes. Et ecce duplici debito me obligasti. Nã & pro eo quod dedisti, & pro eo quòd mei causa perdidisti, debitor tibi sum. Et pro mea quidẽ vita bis à te mihi data, semel in creatione, semel in redemptione: quid magis iustè tibi reddam, quàm ipsam, nõ habeo; pro tua autẽ pretiosa anima ita contribulata, quid ab homine dignè rependi possit nõ inuenio. Nam si cœlũ, & terram, & omnem ornatũ eorum pro ea rependere possẽ, certè nec sic vsq; ad mensurã debiti nullatenus attingerem. Vt autem idipsum, & quod debeo, & mihi possibile est tibi Domine retribuã, tui muneris est. Diligendus mihi es *toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute*. & tua mihi sequenda vestigia, qui mori dignatus es pro me. Et quomodo fiet istud in me nisi per te? Adhæreat anima mea post te, quia tota virtus eius dependet ex te.

Humilis petitio ad Filium.

Cap. XVII.

ET nunc Domine Iesu Redemptor meus, te vt verum Deum adoro, in te credo, in te spero, & quibus possum desideriis ad te suspiro. Adiuua imperfectionẽ meam ad tuę passionis gloriosa insignia, in quibus salutem meam operatus *es, tot*um me inclino. Tuæ victoriosæ crucis regale vexillum in nomine tuo Christe adoro, tuum spineum diadema, tuo rubentes sanguine clauos, tuo sancto lateri impressam immensam lanceã, tua vulnera, tuum sanguinem, tuam mortem, tuam sepulturam, tuã victoriosam resurrectionem & glorificationẽ Christe supplex adoro & glorifico. Odor enim vitæ mihi spirat in omnibus his. Horum viuifico odore spiritum meum Domine à peccati morte resuscita. Horum virtute ab astutiis satanæ me custodi, meq; cõforta, vt & iugum mãdatorum

A tuorum suaue mihi fiat, & onus crucis, quod post te baiulare me iubes, humeris animę meæ leue fit atque portabile. Quæ est enim fortitudo mea, vt iuxta præceptum tuum mundi pressuras tam multiplices animo inuicto sustineam? Nunquid pedes mei tanquam ceruorũ, vt te velociter currentem per spinas & confraga passionum consequi valeam? Sed audi quæso vocem meam; & inclina super me famulum tuum suauẽ illam crucem, quæ lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam, vt & spiritu curram alacriter. Portabo infatigabiliter eam, quę ab inimicis est, crucem post te. Illam, inquam, diuinissimam crucem humeris meis impone, cuius latitudo est charitas, super omnem creaturam se extendens: cuius longitudo æternitas, cuius sublimitas omnipotentia, cuius profunditas inscrutabilis sapientia est. Confige illi manus meas, & pedes meos, & totam formam passionis tuæ me famulum tuum indue. Da mihi obsecro continere ab operibus carnis, quæ odisti; & facere iustitiam, quam dilexisti: & in vtroque tuam quærens gloriam, & sinistram quidem meam clauo temperantiæ, dexteram verò clauo iustitię in illa sublimi cruce confixam arbitrabor. Da menti meæ iugiter meditari in lege tua, & omnem cogitatum meum iactare in te, & dexterum pedem meum eidem ligno vitę prudẽtiæ clauo affige. Da vt ministram spiritus mei sensualitatem nec eneruet præsentis vitæ infelix fælicitas, nec conturbet perennis vitæ præmia fælix infælicitas; & sinister quoque pes meus fortitudinis clauo in cruce tenebitur. Vt autem & spinarum capitis tui aliqua in me similitudo appareat, detur obsecro menti meæ & salubris pœnitentiæ compunctio, & alienæ miseriæ compassiõ B & stimulos zeli æmulantis, quod rectum est corã te, & ad te conuertar in ærumna mea, dum triplex mihi configitur spina. Libet vt & spongiam per arundinem ori meo porrigas, & aceti amaritudinem gustui meo adhibeas. Libet vt per scripturas tuas rationi meæ conferas gustare & videre, quomodo florens hic mundus tanquam spongia inanis est, & omnis concupiscentia eius aceto amarior. Ita Pater in me fiat, vt calix iste Babylonis aureus inebriãs omnem terram, nec inani me splendore seducat, nec falsa dulcedine inebriet, quemadmodum eos, qui tenebras lucem, & lucem tenebras; amarum dulce, & dulce amarum arbitrantur. Vinum myrrhatum cum felle mixtum, suspectum est mihi pro eo, quod tu ex eõ bibere noluisti: fortè quia nimiam acerbitatem inuidiæ & nequitię crucifixorum tuorum indicabat. Tuæ quoque viuificæ morti famulum tuum configura, faciens in me vt moriar quidem peccato secundum carnem: viuam autem iustitiæ secundum spiritum. Vt autem integram crucifixi imaginem portare me glorier, illud quoq;, quod post mortem tuam insatiabilis malitia Iudæorum impiorum in te exercuit hanc in me similitudinẽ exprime. Vulneret cor meum viuus & efficax sermo tuus, & penetrabilior omni lancea acutissima & pertingens vsq; ad interiora animæ meæ, pducat ex ea tanquam à dextro latere meo, vice sanguinis & aquæ, amorem tuum Domine & fratrũ meorũ. Postremò & munda sindone primæ stolę spiritũ meum inuolue, in qua requiescam, ingrediens ad te in locum tabernaculi admirabilis, & abscondas me, donec pertranseat furor tuus.

De Resurrectione. Cap. XVIII. C

DIE autem tertio post diem laboris, post diem simplicis gloriæ, & mane prima Sabbati perpetui inter filios tuos me indignum resuscita, vt in carne mea videam claritatem tuam, & adimplear lætitia vultus tui. O Saluator meus, & Deus meus, veniat, veniat, oro, tempus, vt q nunc credo, reuelatis tandem oculis aspiciam; q nunc spero, & à longè saluto, apprehendã; quod nunc pro viribus meis desidero, vlnis animę meę amplectar ac deosculer, & in amoris tui abysso totus absorbear. O Saluator meus & Deus meus: Sed nunc interim benedic anima mea Saluatorem tuum, & magnifica nomen eius, quod est sanctum, & sanctissimis delitiis plenum.

Oratio ad Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Cap. XIX.

O Quàm bonus & suauis es Domine IESV animæ quærentí te: Iesu redemptor captiuorum, saluator perditorum, spes exulum, laborantium fortitudo, angustiati spiritus latitudo, animæ lacbrymosæ, & post te in sudore currentis, dulce solatium & suaue refrigerium, corona triumphantium, vnica merces & lætitia omnium supernorum ciuium, vberrime fons omniũ gratiarum, inclita proles summi Dei. Summe Deus, te benedicant omnia quæ in cœlo sunt sursum, & quæ in terra deorsum, quia magnus es tu, & magnum nomen tuum. O immarcescibilis decor Dei excelsi, & purissima claritas lucis æternæ, vita omnem vitam viuificans, lux omne lumen illuminans & conseruans in perpetuo splendore, D mille millena millia luminum fulgẽtia ante thronum diuinitatis tuæ à primæuo diluculo. O æternum & incessabile clarum & dulce profluuiũ fontis absconditi ab oculis nostris, qui solus ortũ nescit, fundo caret, circumscriptionis terminum non habet, nihil perturbationis admittit. Eructauit te cor Dei altissimi de suæ profunditatis impenetrabili abysso, vita vitam, lux lucem, Deus Deum, æternus æternum, immensus immensum ac per omnia sibi coæqualem, & de plenitudine tua omnes accepimus. Te enim, largissime fons omnis boni septemplicis gratiæ pretiosum lumẽ: Te, inquam, piissime spiritus deprecor, vt si qua prò fragilitate mea in veritate maiestatis tuæ minus intellexi, & in præceptis dominicis intellecta per lasciuiam carnis neglexi, tua me visitatione illustrare digneris: quibus ea decenter & mihi necessariè corrigam, meiq; erroris per te misericordiam consequar, vt per te, quem in periculoso huius vitæ pelago in auxilium aduocaui, sine naufragio ad portum perennis requiei perducar. Te itaque, Pater clementissime, peto, vt qui me primitus creasti, per passionem vnigeniti tui recreasti, quicquid ad laudem tuam pertinet, me cogitare facias & amare. Sed quia fragilis sum, nec possum perficere, sedula tamen confessione concedas me studere, vt redemptionis ac saluationis tuæ gratiam consequar. Et quicquid deinceps operis agam, ex tua, & per tuam, & in tua gratia ad laudẽ tuam totũ peruenire facias, meq; deinceps tuere à peccatis, & in bonis operib. validiorẽ esse pcipias, & vt quamdiu in hoc corpore viuã aliqd seruitii tibi semper exhibeam. Post exitum v. ani-

A mæ meæ à corpore veniam omnium peccatorum consequi & vitam æternam me percipere concedas. Per eum, qui tecum viuit & regnat per omnia secula seculorum: AMEN.

Beati Anselmi liber, qui Speculum Euangelici sermonis, alias Stimulus Amoris inscribitur, explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI IN HOMILIAM EVANGELII SEcundum Lucam: *Intrauit Iesus in quoddam Castellum.*

PRÆFATIO.

Lucæ 10. INtrauit Iesus in quoddam Castellum. Quid ad gloriosam Dei genitricē lectio ista pertineat, vt in festiuitate eius legatur, pleriq; solent quęrere. Vnde quid ego sentirem in Conuētu fratrum, prout potui vulgariter iam plus exposui. Et quia quę dixi auditoribus placuit, dicta literis mandare; & ab eisdem Dominis Abbatibus Guillelmo Viscanensi, Arnolfo Tuarnensi iussus, immo coactus sum. Quod ideo dixi, vt expositiuncula ista, tanquam à præsumptuoso edita, non displiceat: quoniam non pręsumptio sed obedientia edidit. Iam nunc ergo expositiunculam istam salua fide ac sine præiudicio melioris ad laudem eiusdem virginis & matris Iesu humiliter scribere aggrediar.

B *Explicit Præfatio.*

Euangelium secundum Lucam. Cap. X.

IN illo tempore: Intrauit Iesus in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam, &c.

Homilia lectionis eiusdem.

IN Scriptura sacra res vna & eadem multoties inuenitur diuersa significare, sicut leo, hędus, ignis, aqua, vel etiam Sol, & alia multa. Est enim leo de tribu Iuda; & est leo, qui circuit quærens quem deuoret. Est hædus emissarius, qui peccata nostra portauit; est hędus à sinistris qui damnatur. Est ignis quem Dominus misit in terram, & quē vult vt ardeat: est ignis, qui sup impios cadit, vt nō videant Solem. Est aqua, cuius flumina fluunt de ventre credentis; est aqua, cuius tempestas non demergit. Est Sol iustitiæ, qui nos illuminare solet; est sol qui nos vrit per diem. Licet ergo castellum aliâs malum significet, vt illud de quo dicitur: *Ite in castellum*, vbi & quod additur, *quod contra vos est*, planè manifestat quid significet: tamen hoc castellum, in quod intrauit Iesus, singularem intemeratam virginem eiusdem Iesu genitricem salua Scripturarum regula per similitudinem accipimus. Castellum enim dicitur quælibet turris & murus in circuitu eius. Quæ duo sese inuicem defendunt, ita vt hostes per muros ab arce & à muro per arcem arceannt. Huiusmodi castello non incongruè virgo Maria assimilatur, quā virginitas mentis & corporis quasi murus ita vndiq; vallauit; vt nullus vnquam libidini ad eam esset accessus, nec sensus eius aliqua corrumperentur illecebra. Et quia virginitatem cùm libido non possit solet impugnare superbia, est in eadem virgine turris humilitatis, quæ à muro virginitatis omnem repellit superbiam. Et quia humilitatem, cùm superbia non possit, solet impugnare libido murus virginitatis à turre humilitatis omnem repellit libidinem. Itaque hæc duo, murus videlicet virginitatis, & turris humilitatis ab alterutro muniuntur, vt nunquam in humili virgine fuerit nec superba virginitas, nec inquinata humilitas: sed semper in eadem permanserit, & humilis virginitas & virginalis humilitas. Quamuis autem quod dicitur ita verum sit, vt nihil verius Christiana fides credere possit; ponamus tamen aliqua de Euangelio virginitatis eius & humilitatis testimonia. Quippe cùm ab Angelo filius ei promitteretur, respondit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Lucæ 1. Si cuilibet virgini desponsatæ in animo suo disponēti nubere diceretur, filium habebis, non miraretur, neque interrogaret, quomodo istud fieret, vtpote quæ se desponsatam, & in proximo nupturam sciret, & à viro grauidari vsu naturæ speraret: hæc autem nō immeritò mirata est, & quomodo fieret quod promittebatur sciscitata, quoniam quamuis desponsatam tamen se nunquam nupturam; neque virum cogniturā certissimè sciebat. Hæc de virginitate. De humilitate verò dicendum est, quod cùm ab Angelo salutaretur & mater Dei eligeretur, quomodo fieret salua virginitate, cui tantum timebat, doceretur: & benedicta super omnes mulieres prædicaretur, respondit: *Ecce ancilla Domini.* Ibidem. Et in alio loco: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* O sublimis virgo mater Dei! ô mater humilis ancilla Dei! D Quid sublimius esse posset? Sunt qui castellū hoc Magdalum fuisse arbitrantur, à quo Maria Magdalena cognominatur. Quod si verum est, prædictæ interpretationi famulatur. Magdalū enim turris dicitur, & humilitati comparatur. Hîc verò nō nominatur, sed tantum *quoddam* dicitur, quod indiscussum præterire non debemus. Quoddam, id est, singulare castellum fuit virgo Maria. Quāuis enim & multæ aliæ murum virginitatis habeant, & turrim humilitatis, id est, & virgines sint, & humiles: tamē salua virginitate matres esse nō possunt, neque filios generare, quod ista sola fecit. Et ideo castellum hoc meritò *quoddam*, id est, singulare dicitur: quia ista singulariter & mater & virgo, quod nulla alia esse potuit vel poterit: verùm concedamus aliquam & matrem esse & virginem, quamuis sit impossibile. Etiam sic virgo Maria singularis erit, quia vnicū Dei filium genuit, qui sicut est vnicus vnico patri; ita est vnicus vnicæ matri. Et ideo etiamsi virgo pariat, nulla vel eundem vel talem generabit alium. Est ergo castellum quoddam in quod intrauit Iesus: porta verò, per quam intrauit est fides. Quia enim credidit, perfecta sunt à Domino ei, quæ ab Angelo dicta sunt, sicut ait ad eam Elizabeth: nec quia Iesus intrauit castellum hoc, violatū est. Iesus enim saluat, non violat; confracta solidat, non cōfringit solida. *Secundum nomen eius, ita & opus eius. Et mulier quædam Martha nomine, excepit eum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria*: duæ istæ sorores, sicut Patres sancti plenissimè nobis exposuerunt, duas in S. Ecclesia vitas designāt, Martha sc. actiuā, Maria contemplatiuā. Ista laborat ad exhibēda indigēn oīa humanitatis officia; illa vacat & videt quoniam Deus est. Ista circa exteriora occu-

 parur.

A patur, illa interiora contemplatur. Sicut enim mater Dei est singularis, ita & istarum vitarum effectus, quarum istæ sorores typum tenent, in ea extitit singularis. Nunquam in aliqua persona imò in omnibus sic Martha operata est, nunquam aliàs, ne Maria contemplationi vacauit. Nunquam illa vel hęc aliàs quod suum est sic exhibuit. Cùm Martham vel Mariam dico, eorum significata intelligo. Sed iam videamus actionem huius Marthæ, deinde contuiciamus contemplationem huius Mariæ. Et vt planius id faciamus, quid alii per Martham operantur, & quid est ista operata conferamus. Alii hospitem quemlibet in domo sua suscipiunt; ista non quemlibet, sed proprium Dei filium, qui non habet, vbi caput reclinet, nō in domo, sed in vtero suscipit. Alii nudum quemlibet veste mutabili atque corruptibili vndelibet composita operiunt, illa Verbum Dei in eadem virginea carne in vnitate personæ assumpsit, quæ sine fine incōmutabilis atque incorruptibilis permanet. Alii quemlibet esurientem & sitientem cibo vel potu exteriori reficiunt; ista Deum & hominem humanitatis indigentem, non solum exterioribus cibis vel potibus pauit, verumetiam interiori lacte suo aluit. Et vt breuiter illa sex misericordiæ opera percurramus, quæ cùm vni ex minimis suis fecit, Deus sibi facta confitetur. Ista non quemlibet ex minimis, sed summum Dei Filium hospitem suscepit, nudum carne, vel etiam pannis operuit, esurientem pauit, sitientem lacte potauit, infirmum per infantiam & iacentem nō solùm visitauit, sed etiam balneando, fouendo, leniendo, gestando frequentauit, vt meritò de ea dicatur: *Martha satagebat circa frequens ministeriū.* Comprehenso & crucifixo, quasi in carcere posito astitit, sicut scriptum est: *Stabat iuxta crucem Iesu* B *mater eius.* Inter hæc autem turbatur, & sollicita erat eum fugeret in Ægyptum à facie Herodis, qui suum talem filium adeo persequebatur, vt multos suspectæ ætatis pueros occideret. Turbabatur cùm Iudæos insidiantes, & mortē ei inferre molientes cognosceret. Ad vltimum turbata est valdè, & iuxta Simeonis vocem, suam ipsius animā pertrāsiit gladius, cùm videret suum talem filium comprehendi, ligari, flagellari, conspui, spinis coronari, derideri, colaphizari, crucifigi, mori, sepeliri. Vnde ei congruit, quod dicitur: *Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima.* Nemo verò dubitat, quòd B. Maria filium suum vellet liberari de omni tribulatione, & seipsam in perturbatione adiuuari à diuinitate, quam filio suo esse sciebat per theoriā, quæ est pars Mariæ. Hoc est, quod Martha conqueritur, quòd eam soror reliquerit solam ministrare, & eius auxiliū in ministerio flagitat. Hæc de parte Marthæ. Porrò de parte Mariæ, quæ optima prædicatur, quanta & qualis in B. Maria fuerit, quis dignè loquatur? Si talis est, vt diximus, imò quia melior est, q̄ diximus in Beata Maria, pars Marthæ, q̄ tamen à Domino non laudatur: sed tamen non vituperatur, qualis est pars, quam optimam Maria elegit, quæ sic laudatur, vt ab ea non auferri dicatur? O quàm magna multitudo dulcedinis fuit in Beata Virgine, quando Spiritus S. super eam venit, & virtus altissimi obumbrauit ei, & de eodem Spir. S. cōcepit. Quid de Deo non sapiebat, in qua sapientia Dei latebat, & in cuius vtero corpus sibi aptabat? *Christus est*, vt ait Apostolus, *Dei virtus, & Dei sapientia, & in quo sunt omnes thesauri sapientiæ &* *scientiæ absconditi.* Christus autem in Maria: Ergo C Dei virtus & Dei sapientia, & omnes thesauri sapientiæ & scientiæ in Maria. Hæc non tantùm ad pedes, sedebat ad caput Domini sedens, audiebat verbum ex ore eius. Hæc conseruabat omnia verba Angelorum, pastorum, magorum, necnon ipsius filii sui, conferens in corde suo. Nemo vnquam sicut ipsa gustauit, quàm suauis est Dominus. Inebriabatur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis suę potabatur. Nec mirum, quoniam apud eam, imò intra eam erat fons vitæ, de quo manabat tanta perfectio vtriusque vitæ. Circa plurima vt Martha occupabatur; circa vnum vt Maria delectabatur: quia vnum est necessarium, plurima auferuntur, vnum manet. Singulariter igitur partem Marthæ peregit, singulariter optimam partem Mariæ elegit: sed pars Marthæ ei aufertur. Iam enim non erit sollicita, vt ministret ei sicut puero, cui omnes ordines Angelorum ministrant sicut Domino. Iam non turbabitur fugiēs in Ægyptum cum eo à facie Herodis, quia ipsa ascendit ad infernum à facie eius. Iam non turbabitur erga plurima, quæ fecerunt filio suo Iudæi, quia omnia subiecta sunt ei. Iam filius Mariæ à Iudæis vel militibus nō flagellabitur nec occidetur: quia Christus *ex mortuis resurgens iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Pars ergo Marthæ ei aufertur, sed bono suo: pars verò Mariæ ei perficitur, quæ non auferetur ab ea. Exaltata est enim super choros Angelorum, repletum est in bonis desiderium suum, videt Deum facie ad faciem sicuti est, gaudet cum filio in æternum. Hęc est pars optima, quæ non auferetur ab ea: cuius & nos participes simus, & meritis & precibus eius per Iesum Christum filium eius, qui viuit & regnat cum Deo Patre in vnitate Spiritus S. per omnia seculorum secula: AMEN. D

Luca 10. / Ioan 19. / Luca 10. / 1 Corint. 1. / Coloss. 2. / Rom. 6.

Beati Anselmi Homilia Euangelij secundum Lucam: Intrauit Iesus &c. *explicit.*

IN PASSIONEM D. GVIGNERI SOCIORVMQVE eius: Præfatio.

F. IOANNIS PICARDI, ECCLEsiæ Sancti Victoris Parisiensis, Canonici Regularis.

ETSI vastissimam illam rei literariæ cladem, quæ non solùm tot egregia veterum monumenta vel corrupit, vel detruncauit, sed etiam innumeros, eosq; præclaros Scriptores totos absorbuit, nemo non ægerrimè ferat (si Licinios & Philonidas exceperis:) eam tamen longè iniquiori patietur animo in deperditione Historiarum Sanctarum, ob præstantissima, quæ ex iis hauriuntur, virtutis & fidei Christianæ documenta. Igitur de Republica Catholica optimè fuerit meritus, q ad alicuius Martyris aut Sancti historiolam scribēdam appulerit animum & manum. Licet enim alio arcu, paulòque remissiori, non tamen alii iaculatur scopo, scilicet Martyrum gloriæ: quorum honor, vt asserit (a) D. Hieronymus, vir maximè Catholicus & sacræ legis peritissimus (hoc eius elogium apud (b) Seuerum Sulpitium) redundat ad Dominum qui ait, Qui vos suscipit, me suscipit. Quamob-

a In 1. epist. ad Riparium. b In dia.: Posth. um. Gall.

A rem Catholicus quilibet se Anselmo plurimum debere fateatur necessum est, ob victoriam non vnius, sed 778. Martyrum à se posteris relictam. Quam tantò hilarius suscipere oportet, quò pauciores meminerunt, immo nulli eorum, qui Hagiologia, Martyrologia, aut Britanniæ historias scripsêre. Sed nec id sileotii veritati rerum gestarum aliquid detrahit: contrà, plurimum addit Scriptoris sanctitas eruditioque, nec non designatæ vniuersæ speciales circumstaotiæ locorum, personarum, rerum, styli Anselmiani nota facilitas, simplicitas, nominis subscriptio & narratio cootexta ex Maiorum tradito'onibus, locorũ monimentis residuis, consignataque literis memoria. Quibus argumentis si peruicax aliquis minimè accredat, iure censeas indignum cui oõ credatur, etiam vera diceriti. Hanc autem historiam è scripti Codicis nostri tenebris nunc primum erutam, lector religiose, tibi damus: quam si fortè rideant segreges hodierni; rideaot.

PASSIO SANCTORVM GVIGNERI, Fingaris, Piala & Sociorum, scripta à Beato Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo.

POscis fideliter satis (charissime) Martyris sacri Guigneri, sociorumq; eius admirabilem vitam, quaio prius breuibus ootulis retinebas, victoriæque triumphũ latiori tibi explicari sermone. Cupio sanè deuotioni tuæ parere deuotus: Etsi non dignè, vt gestorum fortium deposcunt magnalia, tamen pro ingenii facultate Sanctorũ laudibus occupabor intẽtus: Quoniam laus militis gloria est Imperatoris, & dum Sanctorũ virtutes narrantur, Christi gloria prædicatur. Sponder ergo deuotio, quod negat scientia & Sanctorum fides: quod non promittit facultas, totum eotum præsumam de mentis. Nec de eloqoii paupertate confundar, quoniam pro certo non in nitore sermoois consistere regnum Dei monstrauit, qui ad sui gloriam prædicandam idiotas & piscatores elegit. Gloriosus equidem & prædicandus vbique Domini Confessor Patricius, cùm in Cornubiæ partibus sanctus actibus motaretur intentus, admonitus est voce Angelica, vt Hyberniæ insolam, fidem Christi iri ea prædicaturus, adiret. Tunc fidelis seruus & prudens, Domini visione comperta sine mora surrexit, & locum sibi præsignatum à Deo in nullo barbaræ & incredulę gentis expauescens feritatem, expetiit. Cuius aduentu fama volgaore præcognito, seprem nominatæ iam insulæ Reges cum Pontificib. idolorum, cũ satrapis eiusdemque gentis non minima multitudine in Sancti conuenêre occursum. Hos Sanct⁹ Domini fide integer & deuotione plenus aggrediens cœpit eis Euangelium Christi cum fiducia prædicare, & in Iesu euangelizare salutem. Verùm quia vas plenom absinthio, nisi prius amaritudine pulsa, alterius liquoris nõ admittit dulcedinem: illi adhuc pleni spiritu superbo doctrinã salutis recipere noloerunt. Sed cernentes humilitatem & vilitatem habitus attendentes oon thesaurum latentem interius, sanctum & verè Apostolicum virum penitus contempserunt. Fuit inter iam dictos Reges oobilior vnus ac potẽtior omnibus nomine Cluo. Huic erat filius adolescẽs bonæ indolis vocabulo Fingar, electione dioina præcognitus & sancti Sp. iam gratia perfusus. Hic ex vniuersis solio. Sancto assurgens Patricio, quo potuit honore, virum Dei suscipiens cessit, & in loco, quo sederat ipse eum sedere fecit. Iratus pater seuerus & indignatiotie grandi succensus in filium, dicens, ꝙ Deorum suorum intenderet euacuare culturam, & nouam Christianorum per S. Patricium introducere legem, regno expulit, & solo fecit exhæredem paterno. Cui plures ex nobilib. Hyberniæ ꝓcreati adolescentes dulcissimo amore coniuncti, pariter profecti coexules, terra mariq; mitiorẽ in Britanniam peruenerunt. Quo audito Iudex Britanniæ in terram suam nouas accolas aduentasse, eos sibi exhiberi pcepit, & diligenter inquirens qui essent, ad qd vel vnde venissent: respõderunt, se de Hybernia pulsos; serioq; ꝓscriptionis suæ ratione exposita, petierunt, vt in ꝓuincia sua locum atq; licentiã eis coocederet ꝓ sua clemẽtia. Ingenuitate v. adolescentum comperta, simulq; exilii causam Dux agnoscens, summa eorũ petitioni liberalitate assentiens, tantum eis terræ ad habitandum concessit, quantũ vnus eqoitando posset currere per diem. Præcepitque venerationi habendos, & maximè Fingarem censuit excolendum. Domini igitur gratiam in omnibus cõsecuti diliguntur ab omnibus, ab omnib. honorãtur, & cum indigenis de cætero noui hospites familiariter habitare cœperunt. Sed cũ iam ꝓuidentia Sumi Dei tyronẽ suum Fingarem suis arctiùs vellet applicare obsequiis, tali eũ arte discreuit. Die quadam cum suis consortib. ad venãdum egressus, repertũ canes cœperunt agere ceruum, qui cùm caoib. importunè infestanobus, ea qua illud animal solet ferri velocitate aufugeret; solus Fingar cũ canibus relictis sociis prosecutus est fugiẽtem. Quid plura? ceruũ retinuit, occidit: & detracta pelle frustratim concidens per artus equo imposuit, quasi reuersurus ad socios, qui eũ nebula obducẽre perdiderant. Sed cum respersã sanguine vestem ac cruẽtatas manus vellet abluere, hucillucque circumspiciens, nõ inueniebat aqoam: & labari cuspide in terra defixa, improuisi fontis gratissima manãs veoa defluxit. Lancis noui miratur fluenta, & illius virtuti factum deputauit, qui antiquũ populum silice percusso potauit. Comparetur, si placet, factum cũ antiquo S. Clementis miraculo. Nam ꝙ ille pede agni fontis cognouit thesaurũ: iste acumine teli bullientem venam inuenit. Deniq; cùm lauandus se ad fontem disponeret, inclinans se in aquã, per vmbram formosi vultus sui pulcritudinem attendens (erat n. speciosus valde & decorus aspectu) cœpit laudare Deum & benedicere, qui tantã ei contulerat gratiam. Et ex illa hora se ei seruiturum tota deuotione spondens, soluto de capite equi frẽno, liberũ quo vellet ire permisit. Ipse v. inter saxa sub quodam specu latitans, quercuum glande aliquanto tẽpore vixit. Socii a. eius p loca diffusi tota intentione quærebant eum, & cùm nõ inuenissent, anxii valdè & dolentes reuersi sunt ad habitaculum suum. Dominus a. Britanniæ cùm audisset illum deesse, euocatis ad se sociis ei⁹, requirebat eis quò deuenisset, vel quid de eo factũ fuisset, & alligatos in custodia tradens cõminabatur iurans se occisurum oẽs, nisi ei veritatẽ indicarent; arbitrans ab eis in cõtentione vel iurgio interemptum. Sed cur hominẽ occidissent, ꝓ cuius amore natale solum reliquerant, laboresq; sustinuerant infinitos, terræ marisq; discrimina tolerauerant multa? Deniq; tristitia qua afficiebantur ꝓ eo, non homicidas,

Cornubia Cornuallia vel Cornugallia est Angliæ præfectura in Armoricum littus obuertens, veteres Helenã dixêre.

Hæc est, quã veteres Armoricã, seu Aquitaniã vocant, & tẽpore in Gallia Celtica constitutam. Gallicè le pays de Bretagne.

Labarũ non videtur hic accipe proverxillo militari de quo multa Baron. to 3 & 4. sed pro hasta ad feras venandas idonea.

Ex. 17. Nu. 20. Psal 77. 104.

das, sed veros monstrabat amicos, & tales, quibus credi non de odio, sed de amicitia debuisset. Exposito tamen, qualiter inuentione cerui decessisset ab eis, ad eum iterum inquirendum se offerũt. Loca se monstraturos, vbi socium perdidissent, si viros, qui eum sagacius scirent inquirere, destinaret. Itum est, & multo labore inuentus ad præsentiam Ducis adducitur: Et cùm Dux de eius inuẽtione lætus, facti benignè causam inquireret; respondit, se omninò diuinis mancipatũ obsequiis, nec vlla vnquam ratione ad seculi deinceps posse redire officia: si tamẽ ei locum in quo constructo oratorio Deo quietiùs posset seruire, pro sua veller benignitate cõcedere, libenter susciperet. Dux verò benignus eius voluntati fauere consentiens, locum assignauit; & totam insuper terram, quam ei & sociis eius prius ad habitandum concesserat, liberam ab omni tributo perpetuam delegauit in dotem. Ingreditur igitur electus Domini Fingar locum Ducis clementia consignatum, prędiis ac possessionibus dotatum amplissimè atq; ditatum, ac mente tota ac deuotione in cœlestis solii habitationem intentus habitaculum sanctificationis, in quo Deus perpetuò laudaretur, instituit. Accingit se deinceps seruus Dei fortiùs ad opera fortiora, carnem domat, roborat spiritum, & persequendo seipsum, seipsum perficiebat in Domino. Post tempus aliquod ad locum natiuitatis admonitus hortatu angelico redire iubetur. Quò cùm Domini in omnibus pręsidio fultus redisset, Hyberniam Christi legibus subditam, in confessione Christiani nominis gloriantem, & totam lauacro sancto perfusam inuenit. Gaudent serui se Dominum accepisse, Christiani fideles consortẽ patronum. Rogant eum, Clitone patre defuncto suscipere regnum, cupientes defensorem talẽ habere, cuius prouidentia gubernaretur regnum, & noua adhuc Christianitas tueretur. Tibi, inquiunt, excepto ꝙ fidei Christianę te cupimus habere fautorem, ex genere Regis honor debetur, ad te hæreditas pertinet, tibi hæreditario iure cedit possessio. Tum ipse: Partite, inquit Christianissimi, semel dedicatus sum Christo, illi soli me seruiturum deuoui, ad officia seculi deinceps reuerti non possum: Quoniam nemo mittens manum ad aratrũ, & respiciens retrò, aptus est regno Dei: Nemo militans Deo, implicat se negotiis sęcularibus, vt placeat ei, cui se deuouit. Et cùm rogantes pia importunitate instarẽt: in vanum, ait, fratres tantis precibus laboratis: ego n. vobiscum diutius detineri non possum. Sed si vultis agere secundum meum cõsilium, eligite virũ industrium ac fidelem, vnum ex nobilibus patriæ, cuius prouidentia moderetur regnum, & Christianæ fidei tueatur religio: & illi Germanam meam Pialam in vxorem simul cum regno tradite. Fuerat autẽ clarissima virgo Piala, nobilissimi Regis Clitonis filia, soror S. Guigneri, lauacro purificationis regenerata in Christo. Sancti igitur instructi consilio virginem sacram alloquuntur de sponso. Quibus illa, tota in amore Christi fundata, respondit. Sponsus meus Christus est, qui me per suam gratiam regni sui elegit consortem: Huic fidem promisi, quam violare non debeo; & ideo alium spõsum præter ipsum non possum suscipere. Regni huius gloriam contemno, quæ nõ debet dici gloria, quia non potest carere miseria; & ad regnum, ꝙ promittit Dominus Iesus Christus, suspiro: vbi non est dolor vel tristitia, sed ꝑpetua iucunditas, & lætitia sempiterna. Cernens autem Sanctus virginis intentionem in Christi solidatam amore, ita vt nulla posset ratione ad consensum coniugii flecti, ait: Sinite eam fratres, nolite contra Dei beneplacitum niti: ipse sic voluit, & sic futurum prouidit. Regnum istud Dei prouidentiæ cõmittamus; ipse secundum suam voluntatem prouidebit tutorem ac defensorem. Et omnibus valedicens parabat profectionem. Secuti sunt eum septingenti septuaginta viri, & septem Episcopi: quos Sanctus Patricius per aquã incorruptionis Christo genuerat. Pleni Deo, & diuina lege instructi, cupientes beatæ peregrinationis eius esse consortes in Domino: Inter quos fuit supradicta virgo Piala, soror Beati Guigneri. Sancto igitur consortio omnes adunati in Domino, simul cum Patrono ad littus vsque procedunt: repertoque pro voto nauigio, nauẽ omnes vnà conscendunt.

Piala soror Beati Guigneri.

Paululum iam altius nauigando à terra discesserant; cùm ecce virgo quædam nomine Hya, nobili sanguine procreata, peruenit ad littus, fœlici Sanctorum cupiens adunari collegio: cernensq; procul à littore iam remotos, nimio anxiebatur dolore, & fixis in terra genibus, manus & oculos ad sublimia erigens, mente consilium è cœlo efflagitabat deuota. Et Modicùm inferius relaxans obtutum, contemplatur super aquas folium paruum; & protensa virga, quam manu gestabat, tãgens illud volebat probare an mergeretur: & ecce sub oculis eius cœpit crescere & dilatari, ita vt dubitare non posset, à Deo sibi illud obsequium missum. Et fide fortis, folium audacter conscendens, mirabiliter Dei virtute prolata, alterum socios præuenit ad littus. Hæsitandum non est de operibus Dei. Nam qui transituro populo mare rubrum potenter diuisit, & Heliæ Iordanem aperuit, & Petrũ supra aquas currere fecit: ipse quomodo voluit, virginem suam transuexit. Socii verò datis velis æquoreos fluctus secantes, ꝓspero cursu applicuêre Cornubiam, ad portum, qui vocatur Heul: vbi iam præuenerat eos sacra virgo Hya potentia Dei transuecta; & descendentes de naui quoddam habitaculum non longè à littore inuenerunt, in quo virgo quędam sancta manebat inclusa: & nolens Sanctus Guignerus eam inquietare; salutata virgine ad alium locum transiere pransuri: vbi cùm aquã deesse cerneret Sanctus, plena de Iesu Christo fiducia præsumens, oratione præmissa baculum in terra fixit, & confestim limpidissima aqua Sanctorũ prosiliuit in haustum. Post cibum verò proficiscentes inde, ad villam quandam, quæ vocatur Coneteonia, peruenerunt. Vbi quędam mulier fidelis & timens Dominum, nomine Coruria, non modicam eis exhibuit benignitatem. Nam cùm omnes habitacula eius capere non possent, nec haberet stramẽ, in quo omnes possent pausare, detectis domibus culmum, quo operiebantur, in Sanctorum cubitum commodauit: Vaccam vnam eis mulier charitate plena in cibum dedit. Qua occisa, & eius carnibus prout oportuit diligenter paratis, pariter comederunt. Denique cœna in gratiarum actione cõpleta, iubet Sanctus Fingar nudata carnibus

Hya virgo nobilis.

Hya mare transit ope folii cælitus missi.

Hya folio vecta folio caeteros ad littus præcessit.

Guignerus baculo in terram fixo, aquam derivat.

Guillelmus Malmesbur. lib. 4 de gest.

Pont. Angl. narrat idem penè egisse sacram Werburgam, cùm eius villicus aucam syluestrem iniquè edisset: Iubet, inquit, ossa recolligi, nec mora signo virgineæ manus medicante, cutis & caro ossibus superinduc, cutis cœpit plumescere, donec ales animata, saltu primo alacri, mox volatu se librauit in æthera.

A libus ossa omnia congregari in vnum, & desuper eiusdem vaccæ pellem deponi. Tum Confessores Christi omnes qui cum eo erãt, ad orationem inuitat, dicens: Oremus, fratres, vt Deus, pro cuius amore mulier officiosissimè nobis istam seruiuit vaccam, ei restituat. Et oratione completa sub omnium oculis stãs pulchrior quàm ante fuerat vacca apparuit. Deindè de lacte eius sibi offerri mandauit. Quo hausto simpliciter deprecatus est Deum, vt vena lactis vberior quàm in aliis vaccis triplicaretur in illa. Quod non solùm in ea, sed omnibus, q̃ ex ea processerunt, factum esse narratur. Mane autem facto, cùm iam iter agere vellet, respicientes viderunt omnia habitacula retecta & reparata, ita acsi nunquam discooperta fuissẽt. Tunc fideles, qui præuio S. Guigneto Christi vestigia sequebantur per singula loca cernẽtes multiplicari mirabilia Dei, magis magisque confortabantur, & in fide & amore Christi confirmabãtur. Et benè Christus debuit talibus consolationibus suos confirmare testes, & consolari; quos per palmam Martyrii in proximo disposuerat coronare. Mane autem facto pergentes gradiebantur per loca quædam siluestria. Sonuerat iam peruulgãte fama in auribus Theodorici Regis Cornubiæ, in terra scil. sua Christianam multitudinẽ aduenisse; & timens odibilis Deo tyrãnus, ne populum suum ad fidem Christi vellent cõuertere: conglobatis militibus ad locum vbi Sanctos esse cognouit, truculentior fera cucurrit. Non expectat causam, rationem non quærit, non vult audire sermonem: sed veniens improuisus à tergo, subitò oues Christi leo cruentus aggrediens, perimit, trucidat atque prosternit. Caduntur sancti, truncantur, dilaniantur, & alii amputatis capitiB bus, alii confossi gladiis inhumanè, alii trucidati, omnes vna die Christi Martyres effecti sacræ mortis compendio perẽnis vitæ brauiũ perceperunt. Paululùm S. Fingar tunc fortè separatus à suis in valle quadam residens operiebatur sequentes. Vbi cùm solo baculum, quem manu gestabat, fixisset: mox ad se sambucam retraxit, fons è terra fœcundus erupit. Qui vtrinque duplici saxo decenter inclusus, vsque in hodiernum diem copiosa vena fluitare nõ cessat. Et subitò audiens murmur in comitatu exurgere, miratus quid esset, festinãs ad Sanctos regreditur: Cernensque passim immolari hostias Christi, & hostilem gladiũ per Sanctorum membra discurrere: paucis, qui cum eo erãt, ait: Ecce fratres, hic est locus pausationis nostræ, hîc prouidit Deus finem dare nostris laboribus. Venite ergo, fratres, & libenter immolemur pro eo, qui animam suam dedit redemptionem pro multis. Non timeamus eos, qui corpus occidunt; sed illum potius, qui potestatem habet & corpus & animam mittere in gehennam. Facis, inquit, fili Diaboli, opera patris tui: Et Tyrãnus ad eum: Tu, inquit, manus meas non euades, non effugies gladium. Tunc Sanctus in hilaritate offerẽs acceptabile sacrificium Deo: baculo, quẽ manu gestabat, ex latere fixo ceruicem prætẽdit, vt ictum reciperet ferientis. Immanissimus verò Tyrannus erepto mucrone fortiter nudam ceruicem percutiens amputato capite Christi Martyrẽ fecit. Et confestim sacri corporis truncus, caput machæra lictoris, propria de ceruice truncatum, de terra collegit; & in montem, qui non longè distat à loco, propriis manibus poplite firmo incedens portauit. Erat villa quædam in eiusdem latere montis sita, in qua cùm mulieres litigantes C audiret, litem loco imprecatur æternam: vt inibi habitantes inter se litigantes nunquam desisterent. Vnde, vt fertur, terra licet fructifera manet tamen inhabitabilis: in vno fœcũditatis gratiam retinet; in altero Sancti maledictioni subiecta. Sanctus igitur Martyr nolens pro tumultu in loco repausare: resumpto iterum capite, aliud vectitauit ad locum, vbi ipsum deponens caput cruẽtatum diligẽter lauit: in quo loco gratissimus fons iugi riuo vsque hodie emanere non cessat; lauatumque diligenter resumens portauit iterum illud in aliũ locum. Qui locus ab eo, in quo Sancti Martyres passi fuerant, interiecto paruo spatio cuiusdã saltus disparatur. Locus, qui de corpore Sancti venam sanguinis refluentem suscepit, apertus continuò fontem edidit fœcundum, qui vsque hodie monstratur cernentibus. Vnus autem ex militibus cùm Sancti Martyris baculum ab eo loco, in quo eum proximus passioni defixerat, rapere vellet: cernit bifurco ramo duplicẽm iam erupisse in frondem: & tanto tremefactus miraculo, non est ausus eum contingere. Cernitur vsque hodie in testimonium Sancti excelsa (vt dicitur) arbor ex baculo, virtute Dei exaucta; sed cuius sit generis ignoratur. Sanctorum adhuc corpora per campũ inhumata iacebant: & ecce nocte quadam testis Christi eodem schemate, quo super montem in vlnis proprium caput detulerat, cuidam viro Gur nomine tertiò in visu apparẽs, vt se sepeliret monebat. Expergefactus homo vxori visionem per ordinem narrabat, quomodo videlicet de sepultura esset persuasus à Sancto. Mulier autẽ dissuadebat fieri, ne fortè Regis iram incurreret, & ob hoc mortis sententiam mereretur: In crastinum verò cum canibus in campum venaturus egredi- D ens, ceruum reperit; qui canum pernicitate insectatus fugiens, ad S. Martyris glebam procumbit, tanquam eius flagitaturus sanctitatis præsidium. Desinunt canes latrare ac persequi ceruum: & omni feritate laxata, pariter cum ceruo quasi Sanctum venerãtes decumbunt. Contemplatur homo grande spectaculum; & repercussa mente in se reuersus, quæ viderat noctu recogitans, diuino illuc nutu se reputauit adductum. Et accipiens corpus sanctissimi Martyris, veneratione qua potuit tumulauit. Deinde sanctorum Martyrũ corpora studiosè per campum requirens, sicuti iacebant in campo sepeliuit. Post tempus aliquantulum cùm iam vinea Domini Sabaoth, id est ecclesia Cornubiæ terminos occupare cœpisset: inchoata est deuotione fidelium super sepulchrũ Martyris Sancti Basilica. Et cum artificibus, qui in opere Oratorii laborabant, necessaria deessent, nec aliquis ministraret: Sanctus eorum recordans qui eius deuotione famulabantur, obsequiis prouincialibus circumquaq; in visu nocte apparens monebat singulos, vt operariis cibum & necessariam opem ferrent auxilii. Venit tandem ad hominẽ quendam, qui taurum habebat indomitum, monens, vt ad operarios ductum eis largiretur in cibum. Mane autem facto sollicitus homo de visione Sancti cœpit cogitare, qualiter posset animal ceruicosum ac superbum valdè subigere: lorisque arctatum, quò Sanctus Martyr mandauerat, ducere: Et conscenso equo, vt quæreret taurum, egrediens cernit prius indomitũ, modò Dei virtute mansuetissimum animal astare pro foribus, qui sponte ante dominum gradiens mansuetus

tecto

A recto itinere pergebat ad locum, vbi artifices in opere oratorii laborabant. Mactabatur bestiat & cernentes Martyris sibi adesse auxilium operi; de cætero deuotius institerunt. Aliud quoddam memorabile & dignum relatione in eiusdẽ quoq; fertur basilicæ constructione contigisse miraculum. Vnus quidam ex iis artificibus, qui in opere laborabant, cum in securi incideret, confracta in duo frusta diuisa est. Turbatus homo, iurare cępit & obtestari, se in opere de cætero nihil facturum. Quod cùm audisset operis ꝓcurator, vir quidem bonus, qui pro Deo basilicæ curam susceperat, & deuotè se mancipauerat obsequiis Sancti. Cœpit cõsolari hominem, & blandis tristem demulcere alloquiis: & accipiens frusta in nomine Iesu Christi, & fractionis ruinas coniungens cõfestim meritis Martyris gloriosi compaginatum, & consolidatum est ferramentum; ita vt nullæ de cætero fracturæ vestigium appareret. Laudatur Deus in commune & benedicitur, & homo, qui se de cætero nihil facturum iurauerat, tanto confortatus miraculo fortior iam perstitit in opere. Sed quoniam Sancti exorsus sum enarrare virtutes, illud inserendum credidi lectioni, quod & incredulis metum incutit, & vniuersos de Sanctorum reuerentia monet. Cùm super saxum quoddam quod fuerat anchora nauis eius, in contemptum Martyris Sancti, duo milites insultãdo vrinarent, vtrumque confestum diuina vltio percussit. Ambo enim arrepti à Dæmone, alter eorum linguam frustatim concisam dentibus masticauit: alterius viscera per postrema diffusa sunt omnia, & sic v-
B terque exitu expirauit horrendo. Ecce ex hoc potest satis perpendi, quanta Sanctos vult Deus reuerentia honorari, quorum cõtemptum tam districto disponit examine expiari. Super sarcophagum venerabilis cuiusdam Episcopi, qui de contubernalib. fuerat Regis Clitonis, corruptor quidam, gremia cuiusdã mulieris incestare præsumpsit, qui more canum in ipso opere turpitudinis inseparabiliter copulati, nulla poterãt rõe ab inuicem separari. Adducuntur tandem ad memoriam Martyris gloriosi Guigneri, vbi merito testis Christi & intercessione fidelium liberantur. Habebat præterea ædituus Martyris sacri vaccam; quam cùm scelerati homines quidam furati fuissent, ducentes super cornua eius subitò duo luminaria ardentia conspexerunt: & tanto tremefacti spectaculo, redeuntes in crastinum, vaccam sacristæ propriam reddiderunt: & aliàm pro satisfactione commissi simul, & pro indulgentia supplicantes dederunt. Terra cum fide & deuotione Sancti da tumulo sumpta, per meritum Martyris pellit languores & perficit sanitates. Hæc ego seruus Christi Iesu Anselmus de passione sanctorum & virtutibus Martyris prætiosi Guigneri, iuxta fidem narrantium, breui stylo digessi, vt habeant fideles, qui eius spiritali titulo gloriantur, quibus se lectionibus occupent, & patroni proptu fortia gesta cognoscant: & ob hoc nomen meum in fine subiunxi, vt per meritum Martyris & orationem fidelium misericordiam merear Redẽptoris Iesu Christi Domini nostri: qui cum Patre & Sp. sancto viuit & regnat Deus per omnia secula seculorum.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER DE EXCELLENTIA GLORIOSÆ Virginis Mariæ incipit. C

Quòd Maria excellit omnes creaturas. Cap. I.

SVpereminentem omni quod post hominem Deum creatum est, excellentiam Beatæ matris Dei quomodocunque, & saltem lippienti oculo cordis contemplari anhelans; & contemplando, quod mihi inde capere conceditur, ad communem notitiam proferre desiderans, horreo peccatorum, quibus premor, enormitatem, & valde timeo, ne mihi tam alta petenti, mox obiiciatur hoc Sacræ Scripturæ dictum: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Verùm cùm recogito, sanctum Filium eius ob hoc, vt peccatis hominum mederetur, factum esse filium eius, nonnihil spei concipio, quod vel parũ concipi eodi de sublimitate tãtæ matris Dei scilicet genetricis, omniumque tam Angelorum quàm hominum regina, sciens videl. illam magis propter peccatores, quàm propter iustos esse factam Dei matrem. Dicit enim ipse bonus Filius eius, *se non venisse vocare iustos, sed peccatores.* Apostolus quoque testatur, quòd *Christus in hunc venerit mundum peccatores saluos facere*, quorum se fatetur primum esse. Si igitur ipsa propter peccatores, sc. propter me meique similes facta est Dei mater, D quomodo immanitas peccatorũ meorum cogere poterit desperare veniam eorum, cùm tam ineffabile bonum sit factum ex ea ob curationem eorum? At ipsa curatio ad quos efficacius progredietur, aut in quibus misericordiùs operabitur, quàm in illis, à quibus tantum bonũ amatur, amplectitur & veneratur. Excitemus ergo mentem nostram, ô fratres, & enitamur quantum possumus, vt in celsitudinem tantæ Virginis attendamus, & quæ nobis miseratio filii eius reuelare dignata fuerit, pro laude eius prolata ruminemus. Erit e. n. fortassis hoc ipsum optare nobis causa non paruæ salutis & sanitatis ex vitiorum punctionibus animis medicina salubris. Quomodo namq; fieri potest, vt ex memoria laudis eius salus non ꝓueniat peccatorũ: cuius vterus factus est via ad sanandum peccatores venienti Saluatori? Quid dixi via, cùm idem vterus thalamus Dei, aula Dei in qua habitaret, sit factus? verè etenim habitauit in eo: quoniam seipsum ipse in eo, & ex eo, quod prius non erat, fecit. O habitaculum mirabile! O habitare ineffabile, quem cœli cœlorum, quem omnes rerum creatarum machinæ capere nequeunt, virginalis vterus Beatæ Mariæ cepit, quando eundem ipsum de se verum & pfectum Deum & hominem in vna persona cõcepit & generauit: via tamen ipse vterus extitit, q. a per illum DEVS HOMO FACTVS, in mundum visibilis venit.

Esaia 26.

Matth. 9. 1. Tim. 6.

De origine Virginis Mariæ. Cap. II.

QVamuis igitur hoc solum de sancta virgine prædicari, quæ Dei mater est, excedat omnem altitudinem, quæ post Deum dici vel cogitari

A tari potest, & altissimum quid habeat etiam hoc ad contemplandum & ruminādum mens humana, quæ ad Dominum anhelat: tamen quoniam modò venit in cor, vt de ea aliquid dicam: primo, parum de eius origine, ac deinceps, si quid tenuitas sensus mei de ipsa quod dignitati illius existimē non aduersari, capere potest in medium proferre libet. Adsis igitur Domina, & non mea, quæ execror: sed tua, quæ precor, merita in illis digneris attendere, quæ vereor. Tu quidem nosti mentem meā in hoc esse, quòd me omnino indignum iudico de re loqui, aut aliquid scribere. Sed quoniam insitæ tibi pietatis oculo super multos mei similes scio te respexisse, aliquo licet dignitati tuę non digno meæ deuotionis obsequio: velim agere erga te, quatenus ipso consuetæ misericordię tuæ oculo, quandoque digneris me respicere. Tacitis itaque illis ab initio omnis creaturæ, vsque ad sanctum sui aduentum, sunt de hac Virgine prophetata, sicut tam per eos, qui ante legem, quàm & per eos, qui sub lege iusti fuerunt. Illud coniicio apud me, natiuitatem eius, quam quidem ex linea generationis humanæ nō nescio descendisse: magna quædam atque miranda diuinorum signorum indicia præcurrisse. Quæ tamen illa fuerint, solus ipse sine scrupulo nouit: qui eam, antequam nasceretur, in matrem elegit: quod in ea, vt æstimo, & non incongruè actū credi potest: quatenus eò maior veneratio fidelium circa eius ortum existeret. Quo enim alio modo sublimitatem tantæ rei altiori secreto celari quisque perpenderet? Nec enim Ecclesia Dei inconcussæ authoritatis ducit ipsam Scripturam: quæ ortum il-
B lius ab Angelo prænuntiatum refert. Nam licet beatus Hieronymus iuxta alterius cuiusdam Scri-
C pturæ materiam, quam in adolescentia sua legisse: cuius auctorem se fatetur ignorare, eam retecerit, dicit tamen non eo pacto se scripsisse quod scripsit, vt aliquam descriptæ rei certitudinem Ecclesius vellet inferre, sed hoc solo vt rogantibus amicis similem morem gereret. Vnde quemadmodum dixi, scriptum illud in auctoritatem Ecclesia suscipere noluit, videlicet indecens esse reputans de beata matre Dei, quid dubitabile in laudem eius recitari, cùm ea, quæ incunctanter de illa vera existunt, tanta laudis materia sint referta, vt quicunque in laudando eam mentem tenderat, necesse sit vt facultas eius, magnitudini rei & veritati succumbat. Sicut enim sola præcunctis mentis singularis enitiur, ita quicquid eam attinet speciali quadam veritatis firmitate dignum est enitere.

De annuntiatione Angelica.

Cap. III.

NAta igitur & infantiles annos exuta, quàm castè, quàm sanctè, quàm Deo dignè vitam instituerit, & institutā egerit, quis vel cogitatu nō dicam, dictu queat coniecturare? Nulli denique dubium, castissimum corpus & sanctissimam animam eius funditus ab omni fuisse macula peccati, iugi Angelorum custodia protecta, vtpote aulam, quam suus & omnium Creator Deus corporaliter inhabitaturus, & ex qua hominem in suæ personæ vnitate ineffabili fuerat operatione susceptutus. Et quid mirum? Nam inter omnes vsus obtinuit, si tamen cælestibus ad terrena potest esse comparatio vlla, vt cum præpotens aliquis & persona diues, aliquo vadit hospitaturus, vt clientes pręcurrant, vt locū muniant, mundēt, ornent, & custodiant: quo venienti Domino suo aptus ad habitandū & congruus fiat. Quòd si talis apparatus fit pro aduentu terreni hominis, & momentaneæ potestatis; qualis apparatus omnis boni putamus fiebat pro aduentu cælestis regis & æterni, in corde sacratissimæ virginis; quæ illum non solū erat in semet transitiue hospitatura, sed etiam ex substantia sua factum hominem paritura? Siquidē *vbi venit plenitudo temporis*, quod suo aduentu ipse Deus ante tempora prædestinauit, misit Deus Angelum Gabrielem, vnum de primis principib. suis, scilicet regni sui, nuntiare tibi ô beatissima fœminarum initare salutem generis humani, & te eandem salutem operaturum, & ex te castissima per Spiritus sancti operationem, verum Deum & hominem nasciturum. O Domina audis quæ feruntur ad rē omni seculo inauditam, paues & miraris, nulla tamē incredulitate moueris. verùm indubitanter tenes apud te omnimodo impossibile fore non fieri, quod Angelus dixit futurum esse. Credidit ergo, & certissime intellexit Deum tam bonum, tam pium, tā omnis misericordiæ visceribus plenū, vt ad terras de cælesti sede descenderet, & homo factus per indebitam sibi mortem genus humanum à perpetua vellet morte, qua tenebatur, eripere. Respōdens ergo nuncio ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum.* O fides Deo accepta. O humilitas grata. O obedientia omni sacrificio iocundius Deo oblata. Quid ergo quod veniens Dei oculos offenderet in illa poterat residere, in qua tātarum virtutū insignia veniens inuenit redolere. Certè sola *fide Abraam* fertur *Deo* placuisse: & hoc, quia *Deo credidit, ad iustitiā* Gen. 15.
illi reputatum fuisse. *Super humiles* autem *& quie*- D
tos, verba sua *trementes*, Spiritum suum requiescere, Isaiæ 66.
& *obedientiam* se pro sacrificiis malle asserit Deus. Cùm igitur in his, quæ tantopere Deo placent, sancta virgo Maria tam excellenter illi placuit, vt nequaquam crederet quis illam aliqua ratione excellentius placere potuisse. Nimirum tenemus fide. Ab omni, si quid adhuc in illa originalis siue actualis peccati supererat, ita mundatū cor illius, vt nec super eam Spiritus Domini, scilicet super humilem & quietam & trementem verba sua totus requiesceret, ipsam voluntati dominicę castissimo ac simplici corde obedientem, & omni holocausto suauius acceptaret, virtuteq; *Altissimi* obumbratam: Filiū Dei ex illa incorporaret. Hîc se suberigat intentio mentis humanæ, & pro posse paucis intendat: quāti pendent omnipotēs Deus merita huius beatissimæ Virginis. intendat, inquam, & contempletur, videat & admiretur, vnū Filium sibi consubstantialem, coæternū, omnipotentem, ex sua natura sine initio Deus Pater genuit, & per eum omnes creaturas visibiles & inuisibiles ex nihilo fecit. Hunc igitur sibi tā vnicum quàm dilectissimum: & in omnibus omnino æqualem, nō passus est remanere solùmmodò suum, sed eundem ipsum voluit in rei veritate esse beatæ Marię vnicum & dilectissimū & naturalem Filium, nec ita vt duo essent, vnus videlicet Filius Dei: alius Filius sanctæ Mariæ virginis, sed vnus idē ipse qui Filius Dei, in vna persona esset Filius sanctæ Mariæ virginis, & qui Filius S. Mariæ, vnus & idē ipse esset in vna persona Filius Dei. Quis hæc audiēs nō obstupescat, & quod Deus tale quid velle potuerit, nō vltra omne quod dici pōt admirabile ducat? Puella

de pro-

A de propagine Adam nata, de peccatrice progenie orta, subitò versa vice maledictionis Euæ: benedicta prædicatur super omnes mulieres, & concipit, & parturit, & parit hominem Deum, omnes præuaricationes propulsaturum, eosque, qui sibi obtemperarent, in cœlesti regno suo sibi cohæredes constituturum.

De amore Virginis ad Filium.

Cap. IV.

QVàm mirabilis natura & ineffabilis affectus amoris considerari queat, inter hunc talem tantæ matris Filium, & hanc talem tanti Filii matrem, perpendant hi saltem quoquo modo, qui vnico dilectionis feruore sese altrinsecus amant, mater scilicet filium, & filius matrem. Perpendat, inquam, aliqua bona mater quo affectu teneatur circa vnicum & bonum filium suum, & bonus filius simili modo perpendat, qua pietate moueatur erga bonā & dilectissimā ac dulcissimā suam matrem, & aliquatenus tentet, si quomodo in se coniectare valeant amorē huius bonę matris ergà verè bonū & vnicum Filium suum, & istius boni Filii erga verè bonā & dulcissimam matrem suam. Equidem omnes homines ex coniunctione duarum personarum, hoc est, maris & fœminæ procreantur, & amorē suum vtrique personæ, id est, patri & matri naturaliter debent, qui sic generantur, ipsumq; nihilominus amorem suum parētes ambo, qui eos genuerunt. Cùm autem amorem, quem pater & mater singuli debent filio suo, debet hæc felicissima matrum sola Filio suo, amorem etiā quem debet quilibet filius simul suo patri & matri, ille Filius veræ virginis suæ debet soli
B matri. Nam sicut alii filii nascuntur ex patre & matre: ita filius eius natus est ex ea sola matre. Excedit itaq; omnes amores parentū in filios, aut filiorum in parentes, amor istius matris in Filiū suum, & istius Filii in matrem suam. Et hæc ita se habent iuxta rationē filiationis, quæ facta probatur extra legem humanæ procreationis. Alio quoq; modo si placet amorē huius Filii & huius matris perscrutemur, & quantū inde nobis concessum, prouè possumus, speculemur. Certè quæ generat, est tēporaliter nata; qui generatur Deus est, per quem omnia tempora sunt, & ipsamet virgo creata. Ostendit ergo ipse prius amorem, quē habebat erga matrem virginem, & amorem, quo nullum putemus esse posse maiorem, matrē suam fecit illam, & virginitatem illi non ademit. Equidē hæc duo ipsa iocundius amabat, scilicet virginitatē & fœcunditatē. Virginitatem, quia hanc placere Deo per omnia intelligebat, fœcunditatem, quia sine hac, maledictū legis, quæ adhuc carnaliter custodiebatur, incurrere metuebat. Vicit tamen amor in ea seruandæ virginitatis, & exclusit ab ea timorē incurrendæ maledictionis. Virgo itaq; & tenera & delicata, regali stirpe progenita & speciosissima totam intentionem suam, totum amorem suum, totū studium suum ad hoc intendit, vt corpus & animam suam Deo virginitate perpetua consecraret. Sciebat enim quòd quanto sanctius eam seruaret, tanto sublimius ei, qui omniū castissimus: imò qui ipsa castitas est, appropinquaret. Amplectendo igitur quod acceptabilius Domino esse cognouit, legem superauit, spreuitq; maledictū datæ legis, & credidit, reputans secum illum, cui placere quærebat tantæ bonitatis & tantæ sapiētiæ, vt ante se, vel de se tutū consiliū, nē quid peccati in istis subiret, inueniret, nec decepta est. *Quis* enim *sperauit in Domino, & derelictus est ab eo?* Deniq; vbi tam sanctam intentionē eius, tam castū propositum eius, tā firmam fidem, cōstantem spem, & indeficientē vidit charitatē eius, misericordiæ suæ intuitu egit circa illā, vt nec sanctitas intentionis eius frustraretur, nec castitas propositi eius violaretur, ne aut sanitas fidei infirmata, à spei constantia titubaret, aut charitatis in ea plenitudo deficeret. Dedit ergo illi, vt & virgo, quod magis optabat, permaneret, & vt nemo illā à maledicto legis liberrimam dubitaret, fœcunda fieret. Et vnde fœcūda? de illo, sine quo omnis fœcūditas in sterilitatē conuertitur, & igni cōsumenda succiditur. Et reuera dignum fuit, vt eo in virgine superueniente illa fœcundaretur, quæ paritura erat Deum, per quē totus mūdus saluaretur. Quid ergo hic dicemus? Estne, putatis, vlla mens hominis, quæ modū huius dilectionis, quam Deus ad hanc virginem habuit, queat penetrare: quando & illi, quod carius amabat, sic integrè seruabat, vt eam tam dignè & castè fœcundatā, sui ipsius matrem fecit. Potestne quæso, vllus hominum, aut Angelorum istius amoris immensitatē penetrare, vel dignitati honoris illius quicquā cogitatu percipere comparabile? Erigite obsecro fratres mei, erigite aciem mentis vestræ ad contemplandum tā ineffabilem & stupendā omni seculo huius mulieris gratiā & exaltationem. Et tu, ô beatissima fœminarum, in quā fluxit tam copiosa & supereminens gratia omniū gratiarum, quid enim animi quæso gerebas ad eum, qui tibi hæc magna fecit? Vnde sicut ipsa dixisti, iam ab omni generatione beata dici meruisti. Verè magnificauit *anima* tuā
D *Dominum, & spiritus* tuus *exaltauit in Deo salutari* ipsius. Salutare mirabile, quod non solū Dominā te inæstimabili salute sublimauit; sed & totū mūdum, peccatorū vulnerib. putridū, ex te prodiens mirabili dispensatione sanauit. Verùm dū illum, qui sibi hæc mirāda fecit, paruulum inter manus suas versari, & ad verba sua pendere, & ad parui & teneri corporis læsiones paruulorū more vagirē conspiceret, quo precor affectu piissimus eius animus mouebatur, quoue studio ad occurendum cunctis, quæ incōmoda illi fore timebat, parabatur castissimū corpus eius. Deus fili huius felicissimæ matris, qui es virtus & vera sapientia summi Patris, oramus te, quatenus ipsa misericordia, qua factus es homo pro nobis, insinuare digneris cordibus nostris, quo animo, qua cogitatione ferebatur hęc dulcissima tua mater, cùm te, inquā, talem ac tantulū in brachiis suis exultans & lęta teneret, cùm tibi infantulo dulcib. osculis & frequentibus cōgauderet, cùm te lachrimantē super genua sua, quibus poterat modulis consolaretur, cùm denique aliis & aliis studiis, ad quæ ipsam materna pietas informabat, tibi pro qualitatum vicissitudinibus sedula blandiretur? Doce, inquam, nos, vel paululum mente percipere affectum ipsum, quo replebatur cor illius; vt si eum peccatorum nostrorū squaloribus obruti, quantus fuerit plenè nō meremur contingere, saltē pauca mereamur in nostris ærumnis aliquatenus respirare: nec putet ab aliquo contemnendū, vel parū quid sentire quēlibet in se de affectu illius matris in filiū suū. Nullo siquidē modo crediderim; quòd is qui ad eum intelligendum prouehi meruerit, ab amoris eius dulce-

A dulcedine extraneus vsquequaq; existere possit. Qui autem in dilectionis suauitatem transit, nullo pacto diffidendum, quin & in retributionis eius participium transiturus sit. Quam verò retributionem sui amoris sit adepta: tota Christianitas nouit, quæ illam super omnes cœlos exaltatam & angelicis choris prælatam certissime credit. Eia fratres, quantum possumus enitamur aliquo modo affectum illius tam bonæ matris agnoscere, & in nobis saltem rei magnitudini succumbendo degustare, quo ipsius mentis admirari & dilectionis eius salutaris recreari: & aliqua futuræ consolationis mereamur remuneratione sublimari. Quicunque igitur aliquem sincero & dulci dilectionis affectu diligit, omnia commoda & iocunda ei succedere cupit illius in commodis si quæ acciderint mœstus ingemit, voluat & reuoluat hunc hunc affectum apud se, & cogitet quid sibi esset, si adhuc quem fingere in ulphcatus io se sedem maior existeret. Quæ cùm fecerit, & hunc suum amorem quantumcunq; intellectu suo magnificatū amori illius pussimæ matris Dominæ nostræ in Deum Filium suum aliquatenus cōparari posse putauerit, nescio vtrum audiendus in hac sua æstimatione. Nec mirum, ipse enim spiritus Dei ipse amor omnipotentis Patris & Filii, ipse per quem, & in quo amatur omne quod bene amatur. Ipse, inquam, corporaliter, vt bene dicam, venit in eam, singularique gratia præ omnibus, quæ creata sunt, siue in cœlo siue in terra, requieuit in ea, & reginam ac imperatricem cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt fecit eam, & alicui bono ad tempus debriato in animum cadet se quicquā amoris habere, quod illi amori quæat comparabile æstimari, quem hæc beatissima matrum ad ipsum habebat, à quo se tam ineffabili dignitate sublimitam intelligebat. Superat ergo omnes omnium rerum creatarum amores & dulcedines magnitudo amoris istius virginis in finem suum, & dulcedinis immensitas qua exultabat & liquefiebat anima eius in eundem Dominum Deum suum. Itaque cui saltem ita concessum fuerit sæpe dulci studio posse cogitare de illa, magnum promerendæ salutis indicium esse coniecto. Sed quid dicam? si tantus fuerit amor eius, & vere maior ergo hunc dilectissimum Filium suum, quo quæso vel quali gaudio replebatur tota substantia eius, quando eum, quē tantopere diligebat, quem Creatorem ac Dominatorem omnium rerum esse sciebat, secum egentem, secū edentem, se quæcunque nosse volebat dulci affatu docentem, haberet quid caperet?

De compassione beatæ Mariæ pro Filio crucifixo.

Cap. V.

CVm ergo tanta dilectione, tanta exultatione beata Dei Genitrix ex præsentia illius, & conuersatione foret iocundata: perpēdat qui potest, quibus doloribus, quibus gemitibus, quibus suspiriis cruciabatur: quando eum à se crudelium manibus auelli, quando ad cōdemnandum eum tradi, quādo ad subeundum mortem iudicio iudicis iniqui tribunali conspiceret sisti. Fortè tamē inter hæc ei poterat esse, vt more loquar humano, aliqua spei consolatio de euasione illius, dum sententiam mortis eius pendere conspiceret, audiretque subalterationes præsidis ipsum liberare quærentis. *Corripiam ergo eum, & dimittam*, & Iudæorum pessimæ plebis, ne liberaretur regnum Cæsaris contra præsidentem appellantis. Verùm dum prolata certa sententia mortis illius omnis eam spes euadendi deseretet, eumque crucem, in qua suspendi debebat, humeris vsque ad locum suæ passionis subuehere conspiceret gemebunda. Estne precor aliquis, qui queat percipere qualitatem pectoris eius? Adiectus est his doloribus eius dolor alius Petrus, & alii discipuli eius de nihilo in Apostolatum electi, etiam in tantæ celsitudinem virtutis, vt iam dæmonib. imperarent erecti: necnon secretorum illius cōscii & familiares in cunctis effecti, instante hora traditionis eius fugam ineunt, & eum pro quo se mortē paulo ante subituros promiserant obliti tantorum bonorū sponsionisq; suæ solum ipsa considerante relinquunt. Vide ipsum ad passionem omnibus amicis destitutum tendentem, hac voce sequebatur gemens: Vadis propitiator ad immolādum pro omnibus, nō tibi occurrit Petrus qui dixit: *pro te moriar*. Reliquit te Thomas, qui ait: *Eamus, & moriamur cum eo omnes*, & nullus ex his nisi tu solus duceris, qui me castam conseruasti Filius meus & Deus meus. Verùm hæc verba ex magnæ pietatis fonte producta, ita paucis ad hæc commemorasse sufficiat, vt ea oculus pietatis attendens, dum tantæ matris gemebundus affectibus compatitur pii amoris illius fructu remunerari aliquando mereatur. Sed cùm ad ipsam eius passionem ventum fuisset, & ipse cruci affixus hinc ipsam matrem suam, hinc discipulum quem diligebat prope astantes intuitus esset, ne matrem penitus orbatam relinqueret ei præsentem discipulorum suo loco in filium surrogauit: *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*. O commutatio pro æterno & incōmutabili Deo: purū & corruptibilem hominem, pro naturali & vnico filio seruum accepit in filium. O Domina quę, precor, in re sibi succedebant, cùm tam inæstimabilem commutationem ab ipso, quem super omnia diligebas, tibi fieri audiebas? Verè *pertransiuit animā tuam gladius* doloris, qui tibi amarior fuit omnib. doloribus cuiusuis passionis corporeæ: quidquid enim crudelitatis inflictum est corporib. Martyrum leue fuit, aut potius nihil comparatione tuæ passionis, quæ nimirum sua immensitate transiit cuncta penetralia tua, tuiq; benignissimi cordis intima. Et vtiq; pia Domina, non crediderim te potuisse vllo pacto, stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, sustinere, nisi ipse spiritus vitæ, spiritus consolationis, spiritus scil. dulcissimi tui Filii, pro quo moriente conquerebaris, tantopere torquebaris, te confortaret, te consolaretur, te intus doceret non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subiicientem, quod in ipso fieri corā moribundo videbas. Mortuus est tamen, & ab oculis tuis te spectante sepulchro reclusus. Cætera silentio premo, penitus ignorans, vbi vel vnde aliquid dicendū assumam, ex quo luctus tui modum, ô pudicissima Virgo, alicui proponere queam. Siquidem cùm illum, quem te virginem cōcepisse, virginem peperisse, & post partum virginem noueras permansisse, necnon per quem te intelligebas ab omni generatione *beatam* dici meruisse, videbas iniquorum sæuitia tam crudeli nece peremptum, tam subitò tuis aspectibus abstractum, & sepulchri antro reclusum, quid ego nescio quid haberem, vbi vel vnde acciperem, quod in cōsideratione tui status animi quem gerebas eo tempore cuilibet pan

A dorem: sed acerbitas doloris & mœroris in resurrectione eiusdem Filii tui Domini Dei nostri in lætitiam est conuersa. Et in quam qualémve lætitiam?

De gaudio resurrectionis.

Cap. VI.

INtendamus fratres mei: Supra dum gaudii eius exultationem, qua replebatur in conuersatione, secum adhuc in carne mortali degentibus istius Filii sui considerare niteremur, in ipso nostri animi nisu defecimus, & eam vltra omnem humanum intellectum magnam & mirandam esse aduertimus. Si ergo tam magna fuit, tunc cùm ipsum bene sciret paulo post moriturum, quæ vel quanta putatis fuit: tunc cùm ipsum iam calcatis mortis legibus resurrexisse, non solùm in æternum victurum, sed & cœli & terræ omnique creaturæ perenni iure dominaturum? Nolo hanc immensitatem gaudii eius penetrare quis laboret: quoniam quæ ipsis Angelis Dei est admiranda & impenetrabilis, nō facile crediderim, quòd cuiuis homini mortali possit esse penetrabilis. At si aliquis quærit: quare Euangelistæ non referant ipsum piissimum Dominum à morte resurgentem, huic suæ dulcissimæ dilectissimæque matri, vt eius dolores mitigaret, primò ac præcipuè apparuisse. Dicimus, quòd à quodam sapiente de hoc ipso sciscitantes audiuimus sic: tanta est suscitata auctoritas narrationis Euangelicæ, vt nihil in ea dependens, nihil inane, nihil superfluum reperiatur: ita quòd si matri Domini, si Dominæ mundi ipsius Filius ab inferno resurgens scribere-B tur, sicut alii cuilibet apparuisse, eamque de sua resurrectione docuisse, quis non tale scriptum superfluum duceret, reginam videlicet cœli & terræ, omnisque creaturæ coæquare illis, quibus apparuit, viro aut mulieri? Spiritus eius in illa plenè & perfectè quiescebat, qui sibi & esse illius & facta eius omnia luce clarius reuelabat, & Euangelistæ scriberent tunc vel tunc illi talem semet exhibuisse. His itaq; paucis alicuius forsitan inquisitioni, prout accepimus, responsis, adhuc aliquid gaudii huius beatissimę Virginis matris speculando præ oculis constituamus, non ea spe, vt modum illius nos in hac mortalitate viuentes, perfectè intellecturos fore opinemur: sed vt inde aliquantulum degustando quâ possimus illud deuotioe veneremur. Sic enim inspectum & degustatum magnum in eius amorem anhelantibus solet generare profectum. Eia si gaudium habuit eodem suo Filio secum in carne degente, si gaudium habuit eodem suo Filio calcata morte ab inferis resurgente, non minori gaudio exultauit ipso suo Filio in ea carne, quam de se assumptam nouerat, coram oculis suis cœlos penetrare, quis hoc dixerit: immò quis gaudium eius omnibus, quæ illud præcesserunt, gaudiis non crediderit eminere? Bonæ matres solent magnificè in hoc mundo exhilarari, cùm vident filios suos terrenis honoribus sublimari: & ista mater proculdubio bona non ineffabili gaudio lætatetur, quando Filium suum vnigenitum omnes cœlos dominandi iure penetrare, ac in Dei Patris omnipotentis vidit consessum ascendendo pertingere? Imò quid huic gaudio vnquam fuit simile? Quid in mediū prolatum saltem per illud aliquo modo possit mens humana in istud aciem suam dirigere? Sed & hæc gaudiorum suorum magnitudo nonnihil incrementi accepit, cùm adueniēte super discipulos Spiritu sancto, mox ad prædicationem illorū, fidem Filii sui tanta hominum multitudo suscepit. Nec mirum inde alicui videatur, quod dico gaudium incrementum in credentium cōuersione sumsisse. Ibi enim excepto gaudio quod de salute generis humani in istorum cōuersione concipiebat, filium suo gratis fuisse mortuum, cùm tam efficaciter operari videbat fidem amoris eius in eis, qui amatores eius extiterāt. Gaudium itaq; ei erat in cœlo, & gaudium in terra, gaudiū insuper in omni creatura. Gaudium in cœlo, quia fructus ventris eius benedictus iam erat victor mortis & orbis, in cœlo regnabat, & cuncta cœlestis curiæ agmina inæstimabili magnificentia lætificabat. Gaudium in terra: quoniam eorū, pro quorum salute matrem Dei se factam sciebat, abiecto iugo diaboli, à quo captiui tenebatur, liberam in ipsam salutē currere conspiciebat. In omni quoque creatura gaudiū habuit, eò quòd illam à pristina oppressione eruta ad illum, ad quē facta fuerat, statum redire vidit. Postquam n. homo Deum contempsit, & eius mandatis tumidus contraire non timuit, in nulla creatura, quam Deus ad subsidiū eius instituit, iusto iudicio aliquid iuris amplius habere debuit. Cùm igitur & in eōtumacia sua cōtra Deum omnium rerum Dominum persistit, & tamen vsum rerum in subsidium suum retorquere non destitit, Domino Deo iniustitiam & Dei creaturæ violentiam intulit & oppressionem. At nunc, cùm iam reconciliatus homo per mortē Filiæ huius beatissimæ matris redit in gratiam Dei, famulandi scil. ei, pro quo se institutam esse cognouit, hæc sacratissima Domina vidisti: D intellexisti, hæc per te tali modo impleta esse, magnificè es gauisa. Ista fratres dicimus dulce habeantes, & vos dulce habere cupientes, sæpe voluere in memoria amorem & gaudium huius Dominę, quibus iugi exundantia in Deum & Deo iocundabatur tota illius substantia. Nihil enim vtilius post Deum memoria matris eius, nihil salutarius meditatione pii amoris, quo feruebat in memoria & contemplatione Filii sui, nihil iocundius sapore pertractati gaudii eius, quo multipliciter pascebatur in eodē & per eundē Filium suum. Sæpe quippe vidimus & audiuimus plurimos hominū in suis periculis recordari horū, & omnis periculi malū illico euasisse. Velociorq; est nonnunq̃ salus memorato nomine eius, quàm inuocato nomine Domini Iesu vnici Filii sui. Et id quidem non ideo fit quòd ipsa maior & potentior eo sit, nec enim ipse magnus & potēs est per eā, sed illa per ipsum. Quare ergo propitior salus in recordatione eius, quàm Filii sui sæpe percipitur. Dicam quid sentio. Filius eius Dominus est & iudex omnium, discernens merita singulorum, dum igitur ipse à quouis suo nomine inuocatus, nō statim exaudit, profectò id iustè facit. Inuocato autem nomine matris, etsi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur: merita tamen matris intercedunt vt exaudiatur. Hoe deniq; vsus humanus quotidie probat, cùm quis ꝓposito dominico nomine efficaciter ab alio aliquid impetrat, ꝙ simpliciter sua preco nequaquam impetrare potest. Itaq; si tam vtilis aliquādo in subueniendo memoria nominis matris Dei existit, nō mirum si magnæ salutis afferat fructum frequens meditatio amoris eius, si plenam iocunditatem dabit dulci studio cogitata & recogitata immensitas gaudii eius.

De gau-

A

De gaudio beatæ Mariæ in Filij ascensione. Cap. VII.

QVapropter adhuc in speculatione gaudii eius verba vertamus,& mentes nostras ipsius dulcedine aliquantisper enutriamus. Perpendamus itaque cùm tanti gaudii magnitudo impleuerit intima pijssimæ Dominæ huius, ex his, quæ iam paululum intuendo,prout potuimus, prælibauimus: vtrum ei super illa adhuc adiicere aliquid gaudii potuerit, id quod reuelante Spiritu sancto,remota omni ambiguitate, sciebat se decurso habentis vitæ spatio in beatitudinem regni cœlestis ascensuram, & Filium suum omnipotēti Deo Patri in sua Deitate coæqualem,sicut est,indeficienti cōtemplatione visuram, seq; post eū omni creaturę cœlestiū,terrestrium,& infernorū, perenni iure dominaturam. Ad immensitatem gaudii huius quis cōsiderabit, qui non in ipsa cōsideratione penitus ab ea opprimatur? Et si causa gaudii tanta est,gaudium ipsum quale & quantū est? Sed ô bone Iesu,ipsius tuæ dulcissimæ Matris Filii: quomodo potuisti pati, vt te in regnum tuæ gloriæ remeante,illam quasi orbatam in miseriis mundi relinquetes,& non eam statim tecum regnaturam assumeres? Fortassis Domine, ne tuæ cœlesti curiæ veniret in dubium,cui potius occurreret,tibi,videlicet Domino suo,cùm post regnum tuum in assumpta carne peteri,an ipsi Dominæ suæ ipsum regnum iam suum materno iure effectum ascendenti. Nam vt in partes suo occursu diuideretur, quatenus pars tibi & pars illi in primo aduentu obsequeretur,nón deceret æstimo, præsertim cùm tota sit tua, totaque per te eadem

B cœlestis curia sua. Prudentiori ergo & digniori consilio vsus,præcedere illam volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo pręparares, ac sic comitatus tota curia tua festiuius ei occurreres,eamq; sublimius sicut decebat tuam matrē ad teipsum exaltares. Equidem non est ab re credete ipsum his de causis matrem suam pręcessisse, cùm ipse idem Vnigenitus huius beatissimæ Virginis promiserit suis discipulis, se si abiret eis locum in cœlesti sede præparaturum. Si ergo locus ab eo præparabatur ad gloriam & honorem discipulorum, quomodo non præpararetur ad honorem & gloriam Matris suæ,Dominæ scilic. & Reginæ Angelorum? Erat præterea,vt hic quidem videtur, vtilis & necessaria fidei nostræ conuersatio sua post ascensionem Domini inter Apostolos eius: quia licet ipsi per reuelationem Spiritus sancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius ipsa per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat,& per hoc multa eis per hanc reuelabantur,quæ in se non solùm simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat de mysteriis eiusdem Domini nostri Iesu Christi. Nec dilatio suæ assumptionis quoquo modo iacturam aliquam inferre poterat immensitati amoris & gaudii sui: quoniam ipse perfectio amoris & gaudii, ita illam reficiebat plenitudine sui, vt hoc ipsum ei ad amoris & gaudii augmentum magnopere ficeret, quod se inde esse videbat, vbi Deum,quem præ cunctis amabat, magis velle sciebat. Igitur vbicunque erat & ipsa in Deo,& Deus in ipsa iucundabatur: qua iocunditate ipsa felix, sed præ cæteris vbique fieri cupiebat,quod sapientiæ Dei potissimum placere intelligebat. Hac æstimabili amoris & gaudii immēsitate prædita fuit hæc Virgo sanctissima, quamdiu etiam in omni mortali carne placeret sapientissimo Filio suo. C

De assumptione beatæ Dei genetricis Mariæ. Cap. VIII.

VErùm cùm ipse in regnum suum eam assūmere,& ei magnificentiam regni suæ gloriæ decreuisset ostendere: cuius,precor,dignitatis & honoris apparatibus intendebat tota curia Angelorum: quibusve vocibus exultationis & salutis resonabant numerosa tabernacula antiquorum Patrum ipsi curiæ tunc associatorum? Certè crediderim omnes illius beatæ patrię ciues festiuiori solito,ac sublimiori nitore decoris,ad aduentum Matris Domini sui præparari,ac noua quadam & ineffabili iocunditatis gratia pro tantæ rei expectatione conjubilare. Et quid mirum? Ipse Iesus, Deus & Dominus omnium Filius eius benedictus,huius castissimæ Virginis & Dominæ rerum, ipse ei sicut suæ vnicæ matri totus festiuus occurrere volebat,& aliquis de familia sua se tanti gaudii immensitate subtraheret? Vtique inter homines moris scitur esse vnumquemque bonum seruum,cuiusuis præpotētis domini, eo maiori gaudio in amici domini sui aduentu exultare, quo ipse dominum suum cognouerit aduentantem amicum magis amare. Cùm verò de aduentu parentum domini sui agitur: de quorum speciali dilectione nullus vlla dubitatione tenetur, ille nimirum magis felicem se æstimat, qui maiori iubilo & festiuiori occursu lætitiæ fræna relaxat. Si ergo hæc ita se habent apud homines: quibus si qua D bonitas inest, longè tamen supernorum bonitati impar est, contempletur animo qui potest quo gaudio,qua festiuitate,quibus concentibus iubilabant omnes beatorum Spirituum Ordines, quando & vnicam Domini sui matrem aduentare, & ipsum Dominum suum ei videbant omni sua gloria decoratum velle occurrere. Stipatus itaque mille millibus, imò innumerabilibus Angelorum agminibus,Deus ipse huic, ut ssimæ Matri suæ, de hoc mundo migranti occurrit, eamq; super omnes cœlos exaltat , cunctæ secum creaturæ perenni iure dominaturam in throno glorię collocauit. O dies tanti occursus gloriosa & felix, Dies tam præclaræ exultationis beata & celebris, Dies tam sublimis glorificationis festiua & omni seculo admirabilis. Dies enim illa non solùm te Domina ineffabiliter sublimauit, sed cœlum ipsum,quod penetrasti,necnon cuncta, quæ in eo sunt, noua & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cœlum gloria decorauit: quia priorem gloriam eius ex præsentia tui vltra quàm dici possit,aut cogitari magnificauit.Nam cùm tu Domina illuc ascendis,noua illud & præcellenti virtutum tuarum dignitate irradias, immensâq; miserationum tuarum & gratiarum luce perlustras. Eadem quoq; dies ascensus tui eorum . qui ciues eius ab initio creaturæ esse meruerunt, solito festiuiori exultationis gaudio induit, quia per gloriosum fœcundæ virginitatis tuę fructum semirutam vident ciuitatem suam reintegrari. Verè in tuo aduētu,per quam tantū bonum meruerunt, gaudii sui magnitudo iure debuit augmētari.Terram etiam dies exaltationis tuæ, ô beatissima fœminarum,mira gratia irrigauit, quia dum te, quā

 desc

A de se & in se aliorum hominum lege progenitam cognouit vsq; ad Creatoris omniũ thronum exaltatam cognoscit, ac antiquam maledictionis pœnam, quam in peccato primorum suorum filiorum merito excepisse sciebat, iam per tantæ benedictionis tuæ abundantiam sese euadere indubitanter credebat. Quid amplius dicere possum Domina? Immensitatẽ quippe gratiæ & gloriæ & felicitatis tuæ considerare cupienti, sensus deficit, lingua fatiscit. Quemadmodum enim omnia, quæ in cœlo sunt, per glorificationem tuam inæstimabiliter decorantur: ita per eandẽ glorificationem, cuncta, quæ in terra subsistũt, ineffabiliter sublimantur. Singula nempe in immensę dignitatis decus profecerũt, cùm per tuam beatam & integerrimam virginitatem Dominum Deum suum, quem non cognouerãt, agnoscere, & agnitum colere & amare meruerũt. Quia igitur super omnes cœlos in dextera Domini Dei sui Filii tui benedicti exaltari dignè cognouerunt, eo etiam didicerunt se eidem Deo suo totum debere quod sunt, quando ea, quæ inter illa, & de illis vna tantam dignitatis eminentiam meruisti. Nihil igitur aut idolis homines, aut vllæ aliæ rerum species intellexerunt idolorum cultoribus se debere, vbi & singularem authorem sui ex tuo castissimo vtero ad restitutionem primæ creationis suæ progenitum susceperunt, & te, per quam amissam dignitatem suam recuperauêre, omni creaturæ tam sublimiter præponi accipere.

Quantum profuit beata Virgo Maria creaturæ humanæ. Cap. IX.

B QVas itaque laudes, quásve gratiarum actiones, non solùm humana natura, sed omnis creatura huic sanctissimæ Virgini debet? Pura enim sanctitas & sanctissima puritas piissimi pectoris eius, omnem omnis creaturæ puritatem siue sanctitatem transcẽdens incomparabili sublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis benignissimè fieret Vnde quid laudis pro tam ineffabili bono ipse per eam reparatus mundus, ei iure debeat, æstimare nullatenus sufficit. Ne tamẽ aliquis eorum nimis insolens, autumet nos magis more indiscretè laudantium, ista dicere, quã rem, sicut est, considerare. Ne igitur videatur cuiquam quid considerationi fidelium quocunque modo commemorando velle præfigere, plenius ea, quæ humanæ naturæ per eam bona prouenêre, commemorare iuuat, aut si qualiter omnes aliarũ rerum formę per ipsam sunt reparatæ siue reformatæ: nihilominus prout poterimus in medium proferre delectat. Quod ea quidem re facere placet, vt prę oculis aliquatenus deformatis singularib. beneficiis eius nemo reloquatur: cuius cõsideratio immensitate promentæ laudis illius non obruatur. Nota igitur omni seculo loquar, & de quo ad quid prouecti sumus huius Dominæ meritis pro posse edicam. Itaque natura mea ad similitudinem Dei in principio creata fuit, quatenus indesinenter ipso Deo frueretur, & eius gloria sine omni corruptiune & mutabilitate aliquando potiretur. Hoc tam grande bonum natura statim in primis hominibus perdidit, & in huius mundi miserias infelix & præceps ruit, dehinc in æternas miserias decurso vitæ labentis articulo multo infelicius ruitura. Transierunt multa secula, & damnationis istius immanitas super omnes filios hominum semper est in deterius roborata. Nec enim Dei summi sapientia summa, vilam in massa creationis humanæ viam inuenit, per quam, vt disposuerat, in mundum veniens tam luctuosæ perditioni subueniret: donec ad istam, de qua loquimur, Virginem ventum esset Sed hæc mox, vbi in mundum per humanæ generationis lineam venit, tanta omnis boni virtute & substantia perfectè resplenduit, vt eam ipsa sapientia Dei verè dignam iudicaret, per quam in homine veniens, non modò reatum primorum huminum: sed & totius mundi peccata deleret, & diabolum sui operis inimicum cum suis eluderet: necnõ damna cœlestis patriæ, illo hominem deducendo, reintegraret. Quis igitur ista perpendens æstimare queat, qua laude digna sit, quæ tantorum beneficiorum sola præ cunctis effici meruit mediatrix? Liberati ergo à lege mortis, qua detinebamur, resurgimus in gloriam, quam in primo parente perdidimus, imò in ampliorẽ quàm vel ipse in se, vel nos in ipso amisimus. Qui etenim adhuc etiam in carne mortali per fidem ad amissam gratiam seu patriam tendimus, in filiationem Dei per benedictum Filium benedictæ matris Mariæ transimus, eundemq; Filium eius nobis fratrem ipso auctore accessimus. A morte enim resorgens nos fratres suos appellauit, & quòd *ad Patrem* suum *& Patrem* nostrum, *Deum* suum *& Deum* nostrum foret ascensurus, familiari affectu nobis intimari præcepit. Quòd igitur tantum patrem & tantum fratrem sortiti sumus, vtique beatæ Mariæ ascribere debemus: cuius integerrima & benedicta fœcunditate, in tantam dignitatem surreximus, quam quidem dignitatem nostra natura nequaquam adepta fuisset, si illius beatæ Mariæ fœcunda virginitas Deum de sua substantia non genuisset. Cùm igitur tam inæstimabili dignitatis honore, etiam in huius mundi squaloribus degens per piæ matris Dei Mariæ humana natura sit exaltata, qualis quali gloria decorabitur, cù hunc ipsum fratrem suum, eius omnipotenti Patri coęqualem in sua maiestate regnantem aspexerit, eiusq; regni cohæres existens, perpetua & incommutabili glorificatione vultũ ipsius præsens constituerit? Aduertat, inquam, aduertat, quæ gloria, vel quod gaudium, vel quæ iubilatio erit omnib. illis, qui in regnum beatitudinis assumpti, Deum Dominumque rerum omnium in suæ carnis substantia sibi similem viderint: & cuncta, quæ siue in cœlo, siue in terra, seu in inferno subsistuot, ad nutum illius peodere, eumque fraterno affectu, imò vltra omnem fraterni amoris affectum, seipsos amare, velle poterunt fine mora, fine contradictione, sine defectu sibi æternaliter ministrare. Super hoc cùm ipsam Dominam, per quam tanta bona eis prouenêre, præ oculis habuerint iuxta Deum, quem de suo vtero Virgo Filium peperit residentem, & iure materno cœlo terræque cum eodem suo Filio præsidentem, consideremus qua exultatione exultabunt pro tanta gloria eius, quo honore subleuabuntur in tanta potentia eius? Omnis itaque creatura defert eis honorem, non solùm quia videbunt naturę ipsorum consortem esse suum Creatorem: sed etiam quia Dominam summam & vnicam dominatricem, cœli & terræ Mariam ex bis conspicient esse factam reginam Angelorum. His igitur ita consideratis, tu quicunq; ex humana stirpe progenitus es: quomodò potes & quanũ potes erige aciem mentis tuæ in eam, & quas potes laudes

periclue,

A persolue, considerans quas grates, quas laudes, quæ obsequia ei perpetuò debeas, per cuius beatam & integerrimam fœcunditatem de tãto malo ad tantum bonum, vt breui ostendimus compendio, sis prouectus, gnarus attende. Nulla te ab horum consideratione seculi delectatio moueat, nulla cuiusuis amoris desidia à debita laudum exhibitione retardet.

Quantum profuit omni creaturæ, etiam præter humanam. Cap. X.

Verùm quoniam aliquantisper animaduertimus, quid boni per excellentiam beatæ matris Dei Mariæ merita adepti sumus, paucis etiam, vt proposuimus, pro posse quid aliarũ speciei rerum, per eadem eiusdem merita sint adeptæ, aduertamus. Scio quidem superius me quædam dixisse & commemorasse, sed ad tantæ Dominæ eminentiam commendandam piis auribus non videtur fore superfluum eadem præsentare sententiam. Omnem itaq; creaturam tam cœlestem quã terrestrem ad sui Creatoris laudem & gloriam institutã: nemo sanæ mentis ambigit, nemo sapiens silet. Quapropter si aliquid eius laudi, aut gloriæ siue honori derogat in quoquam, bene intuentibus liquet, quod idem ipsum cætera suæ subintegritatem ei seruantia, quodam exinde confusionis verbere sauciat. Nec enim ad Domini sui fidelitatem integrè sese teneret, si verecundiã Domini sui & auctoris sui æquanimiter & incõcussa tranquillitate sustinerent. Homo igitur, qui à Deo inter cæteras creaturas sublimis naturæ creatus est, dum Deum per inobedientiæ reatum inhonorauit, omnia, quæ sui iuris prius erãt, amisit, omniaque, quæ sui status integritatem seruauerunt, quadam confusione, ipsa reatus sui immanitate, quãtum in ipso fuit, vulnerauit: adiecta est eis super hac confusione & alia cõfusio: quia huic, quem à suo Cõditore per malæ vitæ merita exorbitare videbant, per suæ conditionis legẽ ministerii sui obsequium nullo tempore abnegare valebant. Ingerebatur igitur operibus Dei contumeliosa quędam oppressio, & fiebat de eis grauis & iniuriosa abusio. Ius siquidem nullum in his, quæ Dei sunt iustè debet habere, qui voluntati eius nõ veretur prauis actibus contraire. In eo itaq; quòd lumine cœli & siderum motu in suis vsibus homo reus potiebatur, idem cœlum & sidera ipsa magni honoris detrimenta patiebantur. Nempe illi seruiebant, propter quem se nequaquã institura sciebant. Ad obsequium quippe siue seruitium iusti hominis, nõ iniusti, qui tunc erat, cõdita fuerunt. Hoc ipsum de aëre, de terra, & quæ profert, de mari & omnibus aquis, ac de his quæ continent, licet dicere & sentire. Omnes igitur rerum formæ, informi quadam & cõtumeliosa obfuscatione tegebãtur, eò quòd ipsi, qui Deum suum incessanter offenderant, ministrare ac subdi sine intermissione cogebantur. Durauit autẽ hæc in rerum substantiis iniuria quousq; venit in carnem. Illa, de qua loquimur, beata virgo Maria. At vbi venit ipsa, in seq; Filium Dei incorporauit, & pristinam dignitatem in Deo qui nascebatur, humana natura recuperauit, nihil vltra confusionis, aut iniuriarum aliout rerum speciei resedit: imò libertatem patriæ creationis suæ confestim recipere meruit. Nam ipsa, cui lege suæ conditionis ius libertatis maximum erat obsequendi, videlicet illi, quem ad Dei imaginem conditũ nouerat, cùm ipsum in Creatoris sui similitudinem, quam peccando in se corruperat, per bona opera redire conspexit, nõ mirum si deinceps obsequẽdo dominatui eius, contumeliosè iugum seruitutis excussit.

De eodem alio modo. Cap. XI.

Alio autem modo, si placet, consideremus qualiter omnis creatura ad vtilitatem hominis sit creata, & quemadmodum eadem vtilitas ob peccatum primi hominis quodammodò euanuerit, quóue pacto per beatam Dei matrem virginem Mariam, primam suæ vtilitatis recuperauit dignitatem. Certè homo qui mentis subsistens rationi, carnis fragilitate deprimitur, ad hoc conditus fuerat, vt cõtemplationis oculo formæ iugiter intenderet Creatoris: sed quia ipse Conditor eius incircumscriptus spiritus est, & nemo vnquam carnis incorruptibilitate pressus vllatenus in magnitudinis eius notitiam, vel admirandæ dignitatis illius speculationem, sicut est, pertingere potest, proposita illi aliarum rerũ existentia est, quatenus earum consideratione sublimitas eius, quę per se neque videri, ab ipso intellecta conspiceretur. Verùm vbi post primotum hominum peccatum generationis humanæ propago in desideria cordis sui prolapsa est, & per vina sorduit, non solùm Creatoris contemplatio, sed & rerum creatarum mirifica dispositionis salubris meditatio ab ea procul euanuit. Vides ergo quasi modo in lapsu hominis ruit dignitas rerum. In cõsideratione enim illarum homo resurgere debuit in agnitionem Dei: & sic quasi quidã ei gradus fieri, debuerũt pertingendi ad Creatorem ipsius & sui: sed & hæc etiam dignitas in eis periit, quando, qui ea dignè vteretur, nullus fuit aut extitit. Nec vllatenus receperunt, ex quo primus homo corruit amissam eminentiam tanti boni, donec ille Agnus, qui peccatum mundi tolleret, in persona Dei & hominis prodiit modò per beatam Mariam. Verùm in cognitionem Dei homine per hunc Agnum reuocato, omnis etiam alia creatura in statu suæ conditionis & honore proprii congenitiq; decoris est reuocata. Huius igitur tanti boni effectum illi censemus profectò imputandum, per cuius virgineum vterum is venitin mũdum, qui & humanam naturam in ratitam, sicut diximus, dignitatis excellentiam sua sapientia reuocauit, & omnem simul creaturã priuilegio amissi honoris mira dispensatione redonauit. Quid ergo huic beatissimæ Virgini Dominæ nostræ omnis tam rationalis quàm irrationalis creatura iure debeat, qui valet, ex his, quæ paucis perstrinximus, dilatato sensu aduertat. Vtique cuncta, quę Deus bona & vtiliter fecit, in eo statu, quo condita fuerunt, sicut diximus & ostendimus, esse destiterunt, & per hanc beatissimam Virginem in statum pristinum renocata sunt, & restituta. Sicut ergo Deus sua potentia parando cuncta, Pater & Deus omnium: ita beata Dei genitrix Maria suis meritis cuncta reparando mater est & Domina rerum: Deus enim est Dominus omnium, singula in sua natura propria iussione constituendo, & Maria est Domina rerum singula congenitæ dignitati per illam, quam meruit, gratiam restituendo. Et quemadmodum Deus ex sua substantia genuit eum, per quẽ cunctis originem dedit: ita beata virgo Maria de sua

A carne mundissima peperit illum, qui decorem primæ creationis omnium, cunctis restituit. Item sicut nulla rerum species, nisi per Dei Filium facta subsistit, ita lex debitæ damnationis neminem deserit, nisi quem ab ea Filius beatæ Mariæ virginis absoluit. Quis igitur ista recto sensu & corde sincero perpendens, plenè percipere queat excellentiam huius Virginis, per quam tam inæstimabilia bona habet rerum natura, per quam tam inæstimabili gratia, à tam ineffabili deiectione erectus est mundus? Quis, inquam, tam miram, & omni prorsus rei præter hanc inauditam gratiam huius beatissimæ mulieris oculo mentis aspiciens non obstupescat, & non modo elinguis, verùm etiam à tantæ rei comprehensione prorsus immunis fiat?

Oratio eiusdem beati Anselmi ad beatissimam Virginem Mariam.

Cap. XII.

QVapropter ea, q̃ nobis sunt impenetrabilia, intermittẽtes, precibus impetrare nitamur, vt quod intellectu capere nequimus, salutari saltem affectu obtinere mereamur. Rogamus ergo te Domina per ipsam gratiam, qua te pius & omnipotens Deus, sic exaltauit, & omnia tibi secũ possibilia esse donauit; quatenus id apud ipsum nobis impetres & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participiũ beati præmii nobis eius misericorditer quandoque condonetur. Ad hoc quippe Deus noster, per te factus est frater noster: vt quemadmodum ipse dignatus est consors fieri nostræ humanitatis,
B sic nos mereamur consortes fieri suæ diuinitatis. Intende ergo Domina piissima, vt nobis ad effectum proueniat, ꝓpter quod Deus noster ex tuo castissimo vtero factus homo inter homines venit, nec sis, quæsumus, exoratu difficilis: quia procul dubio, idem benignissimus Filius tuus Dominus noster Iesus Christus erit ad concedendum quicquid voles promptissimus & exaudibilis. Tantummodò itaque velis salutem nostram, & verè nequaq̃ salui esse non poterimus. Quid igitur stringet larga misericordiæ tuæ viscera Domina contra nos, vt nolis saluati nos? Certè Deus noster (teste propheta) ***misericordia nostra*** est, & tu eiusdem Domini nostri absque dubio vera mater es. Si tu ergo, quæ Dei mater es: & eò reuera misericordiæ mater & gratiæ, denegas nobis effectum misericordiæ, cuius tam mirabiliter facta es mater: quid faciemus, cùm idem Filius tuus aduenerit, cunctos æquo iudicaturus iudicio? Siquidem licèt ipse Filius tuus sit per te factus frater noster: vbi voluntatem tuam suæ videlicet dilectissimæ matris magis porrectam aduerterit: illuc seruata æquitatis ratione: à qua te nullatenus discrepare videbit, iudicii sui sententiam, siue ad misericordiam inflectendo, seu ad iustitiam intendendo promulgabit. Subueni ergo nobis Domina piissima, & non considerata peccatorũ nostrorum multitudine, velle tuum ad miserẽdum nobis inflecte. Cogita quæso, & recogita apud te, quia non ad damnandum, sed ad saluandum peccatores: Conditor noster ex te factus est homo. Cur itaque non iuuabis nos peccatores, quando propter nos in tantam celsitudinem es leuata: vt te Domina habeat & veneretur omnis pariter creatura? An ideo vtrum pereamus, amplius non curabis: quia quicquid de nobis miseris vltra eueniat gloriæ tuæ, iactura nulla inde proueniet? Et C hoc quidem bona Domina fortassis aliquo modo dici posset: si pro tui solius exaltatione & vtilitate mater Dei facta fuisses: sed vtique Deus, qui hominem assumpsit ex tua castissima carne, hoc fecit pro tua & nostri omnium salute. Si ergo tu, quæ plena salute es potita, non intendis, vt eadem salus pro modulo nostro etiam ad nos vsque pertingat: iam tuorum sufficiens commodorum, nostrorum negligens esse videberis: & quæ pro totius mundi saluatione meruisti fieri Mater Altissimi, cùm nos postposueris, quos obuoluit finis seculi: quid, quæso, proderit nobis tua gloriosa & felix exaltatio? & quid inde habemus dulcis & affectuosa exultatio? Vt ergo Filium tuum totius mundi Saluatorem: & te eius reconciliatricem esse veraciter sentiamus: eo nos propensiori studio iuua precamur & foue: quo in fecibus mundi natos & altos potiori leuamine prospicis indigere. Ab initio denique renouationis humanæ, omnibus sub tuum præsidium confugientibus hucusq; succurristi, & idcirco præ omni creatura; omni laude dignissima dici & esse meruisti. Eia succurre oramus, vt laus, quã per tot secula dignè possedisti, continua tibi duret in gratia ipsa, qua mũdo perdito subuenisti. Tibi ergo nos cõmendamus, tu procura, ne pereamus, effice potius vt salus nostra de die in diem multiplicetur, & Filio tuo, Domino nostro, Iesu Christo vita nostra iugi deuotione famuletur. Qui cõ Deo Patre, & Spiritu S. viuit per omnia secula seculorum. Amen.

Beati Anselmi Liber de excellentia Virginis Mariæ explicit.

D

B. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI ELVCIDARIVM, SIVE DIALOGVS, SVMmam totius Christianæ Theologiæ breuiter complectens: In quo interlocutores sunt, Discipulus interrogans, & Magister respondens: vt per literam D. discipulum intelligas: per M. magistrum.

PRAEFATIO AVTHORIS.

SÆPIVS rogatò à condiscipulis quasdã quæstiunculas enodare, importunitati illorum non fuit facultas negando obuiare, præsertim metuenti illo elogio multari, si creditum *talentum* mallem in terra occultari. Iob enim dicit: *Diuitias, quas deuorauit, extrahet Deus de ventre eius*, quas abscõdit à verbi Dei famem patiente. Et vt labor meus non solũ præsenti proficiat ætati, disputata curaui stilo transmittere posteritati: rogans vt quicunq; studuerit his legendo incumbere, pro me satagat Deo preces effundere. Titulus itaq; operi, si placet, *Elucidarium* præfigatur: quia in eo obscuritas diuersarũ rerum elucidatur. Nomẽ autem meum ideo volui silentio contegi, ne inuidia tabescens, suis iuberet vtile opus contemnendo negligi. Quod tamen lector postulet, vt in cœlo conscribatur, nec aliquando de libro viuentium deleatur.

Matth. 25. Iob. 20.

Fundamentum igitur Opusculi supra petram, id est, Christũ, iaciatur: & tota machina quatuor firmis columnis fulciatur. Primam columnam erigat Prophetica auctoritas: Secundam stabiliat

Apostolica

A Apostolica dignitas: Tertiam roboret Expositorum sagacitas: Quartam figet Magistrorum solers subtilitas (id est, sublimitas.)

DISCIP. Gloriose Magister, rogo vt ad inquisita mihi ne pigriteris respõdere, ad honorem Dei, & vtilitatem sanctæ Ecclesiæ.

MAGIST. Equidem faciam, in quantũ mihi vires ipse dabit: nec me labor iste grauabit. D. Dicitur quòd nemo sciat quid sit Deus: & valde videtur absurdum, adorare quod nesciamus. Ab ipso exordium sumamus: & in primis dic mihi qd sit Deus? M. Quantũ homini licet scire, Deus est substantia spiritualis, tam inæstimabilis pulchritudinis, tam ineffabilis suauitatis, vt Angeli, qui septuplo Solem sua vincunt pulchritudine, iugiter desiderent in eum insatiabiliter prospicere. D. Quomodo intelligitur Trinitas vnus Deus? M. Aspice Solẽ, in quo sunt tria, scil. ignea substantia, splendor & calor: quę in tantũ sunt inseparabilia, vt si velis inde splẽdorem segregare, prius mundum Sole: & si iterũ calorem tentes seiungere, careas Sole. In ignea igitur substãtia intellige Patrẽ, in splendore Filium, in calore Spiritum sanctum. D. Quare vocatur Pater? M. Quia ipse est fons & origo, à quo omnia procedunt: cuius sapientia Filius appellatur. D. Quare dicitur Filius? M. Quia vt splendor à Sole, à Patre generatur. Amborum aũt amor, Spiritus sanctus nuncupatur. D. Quare Spiritus sanctus? M. Quia ab vtroq; æternaliter procedens, quasi ab eis spiratur. Illa itaq; vis diuinitatis, quæ omnia creando patrat, Pater vocatur: illa aũt, quæ omnia continet, ne in nihilũ dissoluantur, Filius appellatur: illa verò, quæ omnia inspirando viuificat & ornat, Spiritus sanctus nũcu-
B patur. Ex Patre omnia: per Filium omnia: in Spiritu sancto omnia. Pater memoria: Filius intelligentia: Spiritus sanctus voluntas intelligitur. D. Cùm omnipotentia vel summa clementia in Patre prædicetur, quare non mater vocatur? M. Quia generatio principaliter à Patre procedit. D. Cùm verò veritas vel sapientia de Filio dicatur, cur nõ filia appellatur? M. Ideo quòd Filius similior est Patri quàm filia. D. Cur Spiritus sanctus amborũ Filius non dicitur, vt vnus esset Pater, alter mater? M. Quia simul & æqualiter ab vtroq; procedit: & ipse est vinculum totius diuinitatis. D. Vbi habitat Deus? M. Quamuis vbiq; potentialiter, tamen in intellectuali cœlo substãtialiter. D. Quid est hoc? M. Tres cœli dicuntur: vnũ corporale, quod à nobis videtur: aliud spirituale, quod spirituales substantiæ Sancti vel Angeli inhabitare creduntur: tertium intellectuale, in quo Trinitas sancta à beatis facie ad faciẽ contẽplatur. D. Quomodo dicitur Deus in omni loco totus esse? M. In omni loco totus esse ideo dicitur, quia in nullo loco impotẽtior est plus quàm in alio. Vt enim in cœlo, sic potẽs est in inferno. Simul esse dicitur, quia eodem momento, quo in Oriẽte, eodẽ cuncta disponit in Occidente. Semper autem in omni loco esse prædicatur, quia in omni tẽpore cuncta moderatur. In nullo loco esse dicitur, quia locus est corporeus, Deus aũt incorporeus, & ideo illocalis. Idcirco in nullo
Actor. 17. loco cõtinetur, cùm ipse cõtineat omnia: *in quo viuimus mouemur, & sumus.* In hoc n. differt Deus ab alijs creaturis spiritualibus, quæ proprietate sub-
Actor. 27. stantiæ finiuntur, & loco tenẽtur: vt Angelus, qui assistebat in Asia Apostolo oranti, non eodẽ tempore simul adesse poterat alibi. Locale n. est, quod cùm alicubi totum est, non potest simul esse alibi.

Illocale verò est, quod simul est vbiq; totum & C
hoc solius Dei proprium. D. Scit Deus omnia? M. In tantum, vt omnia præterita, pręsentia, & futura quasi coram posita prospiciat. Et anteq̃ mundum crearet, omniũ prorsus & Angelorũ & hominum nomina, mores, voluntates, dicta, facta, & cogitationes, ac si pręsentialiter adessent, pręsciuit, vnde Græcè Theos, id est, omnia vidẽs dicitur. D. Qualiter Deus loquitur Angelis & hominib.? M. Angelis interna inspiratione, hominib. verò per Angelos. D. Cùm Deus sine initio fuerit, nunquid credendũ est, quòd ante creatũ mundum solitariam vitam duceret? M. Scriptum est: *Quod factum* Ioan. 1.
est, in ipso vita erat. In quo pateat omnem creaturã semper fuisse visibilem in Dei prædestinatione, quæ postea visibilis ipsi Creatori & alijs creaturis apparuit in creatione: vt artifex, qui vult cõstruere domum, prius tractat quomodo velit quæque disponere: & machina, quę post surgit in ædificio, prius stabat in ingenio. Vnde Deus dicitur nõ esse antiquior sua creatura tempore, sed dignitate. D. Quæ causa fuit, vt crearetur mundus? M. Bonitas Dei: vt essent quibus gratiã suam impertiret. D. Qualiter est factus? M. *Ipse dixit, & facta sunt omnia.* D. Dixit sono verborum? M. Dei dicere, est Verbo, id est, in Filio omnia creare: vt dicitur: *Omnia in sapientia fecisti.* D. Fuit mora in creando? M. In ictu oculi, id est, quàm citò possis oculum aperire. D. Creauit per partes? M. Omnia simul & se- Eccles. 18.
mel fecit: vt dicitur: *Qui manet in æternum, creauit omnia simul.* Distinxit aũt omnia per partes sex diebus: tribus elementa, & tribus ea quæ sunt infra elementa. Prima itaq; die fecit diem æternitatis, scil. spiritualem lucem, & omnem creaturam spiritualem. Secunda die cœlum, quod spiritualem creaturam secernat à corporali. Tertia die creauit D
mare & terrã. Alijs tribus diebus, prima die fecit diem temporalitatis, scil. Solem & Lunam, & stellas in supremo elemento, quod est ignis. Secunda die in medio elemento, quod est aqua, pisces & volucres. Et pisces quidem in crassiorem partem aquæ reliquit: volucres aũt in tenuiorem partẽ, quæ est aër, sustulit. Tertia die bestias & hominẽ de vltimo elemento, id est, de terra cõdidit. D. Sentiunt elementa Deum? M. Deus nihil vnq̃ fecit, quod insensibile sit. Quæ n. sunt inanimata, nobis quidẽ sunt insensibilia & mortua: Deo aũt omnia viuũt, & omnia Creatorem suũ sentiunt. Cœlum quippe eũ sentit, quia ob eius iussum incessabili semper reuolutione circuit. vnde dicitur: *Qui fecit cælos in* Psalm. 135.
intellectu. Sol & Luna eum sentiunt, & stellæ, quia loca sui cursus inuariabiliter seruando repetunt. Terra eũ sentit: quia semper certo tẽpore fructus & germina producat. Flumina eum sentiunt, quia ad loca vnde fluunt, semper redeunt. Mare & vẽti eum sentiunt, quia ei imperanti mox quiescendo obediunt. Mortui eum sentiunt, quia ad eius imperiũ resurgunt. Infernus eum sentit, quia quos deuorat, eo iubẽte reddit. Omnia bruta animalia Deum intelligunt, quia legem sibi insitam iugiter custodiunt. D. Quid est hoc quod dicitur: *Vespere & mane*? M. *Vespere*, est finis iam consummati, imò ordinati operis: *mane* autem incipientis, vel potius ordinandi operis. D. Apertius edissere. M. Primò igitur Deus, vt potens rex, constituit sibi præclarum palatium, quod dicitur *regnum cælorum*, deinde carcerem, id est, hunc mundum, in quo eximialem locum, id est infernum, constituit. Ad quod palatium prædestinauit quẽdam certum numerum

A electorum militum, quem nec liceat excedi, & quem necesse esset cópleri. Porrò hunc numerũ voluit constare ex Angelis & hominibus. Ipsum autem numerum determinauit in decem, nouem quidem ordinibus Angelorum, & decimo hominum. D. Quare nouem Angelorum? M. Propter Trinitatem. In nouenario enim numero ternarius tertiò fit repetitus. D. Quare vno hominum? M. Propter vnitatem: vt vnitas in Trinitate ab Angelis & hominibus laudaretur, coloretur, adoraretur. D. Cur numerum electorum voluit ex Angelis tantùm & hominibus constare? M. Duas principales creaturas fecit Deus: vnam spiritualem, alteram corporalem. Voluit igitur ab vtraque laudari: de spirituali ab Angelis, de corporali ab hominibus. D. Quando facti sunt Angeli? M. Cùm dictum est, *Fiat lux*. D. Dixit hæc verba Deus? M. Non: sed per hæc verba illorum sublimis natura nobis insinuatur, dum *lux* vocantur. D. Quæ est natura Angelica? M. Spiritualis ignis, vt dicitur: *Qui facit Angelos suos flammam ignis*. D. Habent nomina Angeli? M. Tanta scientia est in Angelis, vt non indigeant nominibus. D. *Michaël, Gabriel, Raphaël*, non sunt nomina? M. Magis sunt agnomina, quia ab accidenti sunt eis ab hominibus imposita, cùm eis non sint in cœlis propria: vnde & primus Angelus ab accidenti *Sathaël*, id est, Deo contrarius, nomen accepit. D. In quo fuit Deo contrarius? M. Cùm videret se omnes Angelorum Ordines gloria & decore præcellere, spretis omnibus, voluit Deo æqualis, immò maior, existere. D. Quomodo maior, vel æqualis? M. Meliorem statum, quàm ei Deus dedisset, voluit Deo inuito arripere, & aliis per ty-

Psalm. 103.

B rannidem imperare. D. Quid tunc? M. De palatio est propulsus, in carcerem detrusus: & sicut prius pulcherrimus, ita post factus est nigerrimus: qui prius splendidissimus, postea tenebrosissimus: qui prius omni honore laudabilis, post omni horrore execrabilis. D. Præsciuit casum suũ? M. Minimè. D. Quamdiu mansit in cœlo? M. Non plenam horam in veritate stetit: quia mox vt creatus est, cecidit. D. Quare diutius ibi non fuit? M. Ne aliquid de interna dulcedine gustaret, qui tam immaturè sibi tantam maiestatem vsurparet. D. Quid alii peccauerunt? M. Quia ei consenserunt. D. Qualiter? M. Placuit eis eius extollentia, cogitantes si Deo præualuisset, ipsi aliis præferrentur in potentia. D. Quid euenit eis? M. Cùm eo proiecti sunt principes eorum in exitialem lacum, id est, in infernum: alii in hunc tenebrosum aërem, in quo tamen, vt in inferno ardent. D. Quare non omnes in infernum? M. Vt electi per eos probentur, & coronentur magis: reprobi autem per eos seducantur, & in extremo examine cum eis æterno incendio tradantur. D. Quare non sunt reuersi? M. Non potuerunt. D. Quare? M. Quia sicut nullo instigante ceciderunt, ita nullo adiuuante surgere debuerunt, quod erat eis impossibile. Et aliud eis oberat, quòd sua sponte malum elegerunt; iustè ablata est eis voluntas totius boni: & iam non volunt: & quia nolunt, nunquam redire poterunt. D. Cur non redemit eos Christus, sicut homines? M. Angeli sunt omnes pariter creati, non ab vno Angelo sicut homines ab vno homine nati. Ideo si Christus ab vno Angelo naturam Angelicam sumeret, illum redimeret, alii extra redemptionem remanerent. Nec illum solùm redimeret, cùm mori non potuisset. Deus enim pro satisfa- C

ctione nõ nisi mortem voluit, Angeli autem immortales sunt: ideo irrecuperabiles fuerunt. D. Quare nõ creauit eos Deus tales, ne peccare possent? M. Propter iustitiam, vt aliquod meritum illorum esset, quod iustè remunerari debuisset. Si enim ita creati fuissent, vt peccare non possent, quasi ligati essent: & inde meritum non haberẽt, quod quasi coacti facerent. Dedit ergo Deus eis liberum arbitrium, vt sua sponte & vellent & possent eligere bonum, & si voluntate eligerent, iustè in remunerationem acciperent, quòd ne vnquam peccare possent. D. Cùm Deus præsciret eos tales futuros, quare creauit eos? M. Propter ornatum sui operis. Vt enim pictor nigrum colorem substernit, vt albus vel rubeus pretiosior sit, sic collatione malorum iusti clariores fiunt. D. Cur non creauit alios Angelos pro eis? M. Alii Angeli non debuerunt pro eis restitui siue creari, nisi tales essent, quales illi fuissent, si permansissent, non visa vlla pœna peccantium, quod erat impossibile: nam vt illi peccauerunt, mox in pœnas proruerunt. D. Sciunt dæmones omnia? M. Ex Angelica natura inest eis plurima scientia: non tamen sciunt omnia. Et quantò illorum natura est subtilior hominum, tantò in omnibus artibus peritiores sunt, quàm vllus hominum. Futura nesciunt, nisi quantum ex transactis colligunt, vel quantum Deus eos sinit scire. Porrò cogitationes & voluntates nemo scit nisi Deus, & cui voluerit reuelare. D. Possunt omnia quæ volunt? M. Bonum quidem nec volunt, nec omnino poterunt. Ad malum verò valde efficaces sunt, non tamen quantum volunt, sed quantum à bonis Angelis permittuntur. D. Quid dicis de bonis Ange- D

lis? M. Post lapsum illorũ confirmati sunt, vt nunquam cadere nec peccare possint. D. Quid est, nõ possint? M. Nunquam velint. D. Cur etiam illi non sunt confirmati? M. Non tamdiu expectauerunt. D. Num casus illorum fuit caussa confirmationis istorum? M. Nequaquam: sed meritum ipsorum. Cùm enim viderent illos malum superbiendo eligere, indignati sunt, & summo bono fortiter inhæserunt: vnde continuò in remuneratione confirmationem acceperunt: & qui prius de sua beatitudine incerti erant, tunc facti sunt certi. D. Qualem formam habent Angeli? M. Quodammodo Dei. Vt enim imago ceræ imprimitur signaculo, sic expressa est in eis Dei similitudo. D. Quæ similitudo? M. In eo quòd sunt lux, quod sunt incorporei, & omni pulchritudine decorati. D. Sciunt omnia, vel possunt? M. Nihil est in rerum natura quod eos lateat, cùm in Deo omnia conspiciant. Sanè omnia quæ facere volũt, sine difficultate poterunt. D. Nonne casus malorum minuit numerum bonorum? M. Etiam: sed vt impleretur electorum numerus, homo est decimus creatus. D. Vnde? M. de spirituali & corporali substãtia. D. Vnde corporalis? M. De quatuor elementis: vnde & microcosmus, id est, minor mundus dicitur: habet namq; ex terra carnẽ, ex aqua sanguinem, ex aëre flatum, ex igne calorẽ. Caput eius est rotundum, in cœlestis sphæræ modum: in quo duo oculi vt duo luminaria in cœlo micant: quod etiam septem foramina, vt septem cœlum harmoniæ ornant. Pectus, in quo flatus & tussis versantur, similatur aëri, in quo vẽti & tonitrua concitantur. Venter omnes liquores, vt mare omnia flumina, recipit. Pedes, totum cor-

poris

A poris pondus, vt terra cuncta, sustinent. Ex cœlesti igne visum, ex superiore aëre auditum, ex inferiore olfactũ, ex aqua gustũ, ex terra habet tactũ. Partem duriorẽ lapidũ habet in ossibus, virorem arborum in vnguibus, decorem graminum in crinibus, sensum cum animalibus: hæc est substãtia corporalis. D. Vnde spiritualis substantia? M. Ex spirituali igne, vt creditur, in quo imago & similitudo Dei exprimitur. D. Quæ imago vel similitudo? M. Imago in forma accipitur, similitudo in qualitate vel quantitate consideratur. Diuinitas consistit in Trinitate. huius imaginem tenet anima: quæ habet memoriam, per quam præterita vel futura meminit vel recolit: habet intellectum, quo præsentia & inuisibilia intelligit: habet voluntatem, qua malum respuit, bona eligit. In Deo consistunt omnes virtutes: huius similitudinem habet vel tenet anima, quæ capax est omniũ virtutum. Et sicut Deus comprehendi non potest ab omni creatura, cùm ipse comprehendat omnia: ita anima à nulla visibili creatura potest comprehendi, cùm ipsa omnia inuisibilia comprehendat: non enim potest cœlum ei obsistere, quin cœlestia tractet: non abyssus, quin infernalia cogitet. hæc est substantia spiritualis. D. Formauit eum Deus manibus? M. Iussu tantùm: per verba innuitur nobis eius fragilis natura. D. Quare de tam vili materia creauit eum? M. Ad dedecus diaboli, vt plus confunderetur, cùm hic fragillimus & luteus intret gloriam, de qua ipse gloriosus cecidisset. D. Vnde nomen accepit? M. Cùm esset minor mundus, accepit nomẽ ex quatuor climatibus mundi, quę Græcè dicuntur anatole, dysis, arctos, mesembria: quia genus suum *Adam.*
B quatuor partes mundi impleturum erat. In hoc enim similitudinem Dei habet, vt sicut Deus pręest omnibus in cœlo, sic homo præesset in terra omnib. D. Cur creauit Deus animalia, cùm his nõ indigeret homo? M. Præsciuit eum Deus peccaturum, & his omnibus indigeturum. D. Cur creauit Deus muscas & culices, & talia, quæ sunt homini nociua? M. Tantam diligentiam exhibuit Deus in muscis & formicis & culicibus formandis vel creandis, quantam in aliis. D. Ad quid talia? M. Misericordia sua, atq; omnia ad laudem gloriæ suæ. Muscæ quidem & culices, & his similia propter superbiam hominis sunt conditæ: vt cum eum pungunt, quid sit cogitet, qui nec vermiculis minutis resistere valet, quamuis ei omnia à Deo subiecta sunt. Vnde & Pharaonem nõ vrsi, non leones vastauerunt, sed culices, muscæ, & ciniphes. Formicæ autem, siue araneæ, vel talia, quę instant operibus, ideo sunt creata, vt de iis studii & pii laboris exempla sumamus. Omnis itaq; Dei creatio, consideranti magna est delectatio, dum in quibusdam sit pulchritudo & decor, vt in floribus: in aliquibus medicina, vt in herbis: in quibusdam pastus, vt in frugibus: in quibusdã significatio, vt in vermibus & auibus. Omnia igitur bona, & propter hominem creata. D. Vbi fuit Adam creatus? M. In Hebron: vbi etiam post mortuus est & sepultus, & positus fuit in Paradiso ipso creato. D. Quid est Paradisus, vel vbi? M. Locus amœnissimus in Oriente, in quo arbores diuersi generis contra varios defectus erant consitæ: verbi gratia, vt si homo congruo tempore de vno comederet, nunquam amplius esuriret: congruo tempore de alio, nunquam amplius sitiret: si de alio verò, nunquam lassaretur. Ad vltimum, si de *Exod. 14.*

ligno vitæ vteretur, non amplius senesceret, non C
infirmaretur, nunquam moreretur. D. Vbi fuit creata mulier? M. In Paradiso de latere viri dormientis. D. Quare de viro? M. Vt sicut in carne vna, ita per dilectionem esset cum eo in mente vna. D. Cur non sunt omnes electi pariter creati vt Angeli? M. Voluit in hoc etiam Deus habere Adam sui similitudinem, vt sicut ab ipso omnia, ita omnes homines nascerentur ab illo. vnde & Eua ab illo. D. Quamobrem non creauit eos Deus tales, ne possent peccare? M. Propter maius meritum. Si enim tentati non consensissent, mox ita firmati essent, vt nec ipsi, nec posteri eorum vnquam peccare possent. Voluit ergo Deus, vt si bonum eligerent liberè, & istud acciperent in remuneratione, & econuerso. D. Qualiter gignerent, si in paradiso permansissent? M. Quemadmodum manus manui, ita sine concupiscentia iungerentur: & sicut oculus se leuat ad vidẽdum quæ competunt, ita sine delectatione illud sensibile membrum, suum perageret officium. D. Quali modo pareret mulier? M. Sine sorde, & absque dolore. D. Esset infans ita debilis, & non loquens, ita vt nunc? M. Mox vt nasceretur ambularet, & absolutè loqueretur: & contra singulos defectus de lignis ibi positis vteretur, & præfixo à Deo tempore de ligno vitæ ederet, & sic in vno statu postmodum permaneret. D. Quamdiu debuerunt esse in Paradiso? M. Vsquequo impleretur numerus Angelorum qui ceciderant, & ille numerus electorum, qui erat implendus, si Angeli non cecidissent. D. Quomodo posset Paradisus eos capere omnes? M. Sicut *Eccles.*
nunc generatio post generationem per mortem præterit, & generatio per vitam aduenit: ita tunc D
parentes per meliorem statum assumerentur: filii verò præfinito tempore (quod creditur circa triginta annos) post esum ligni vitæ suis posteris cederent, & ad extremum omnes pariter in cœlis, Angelis coæquarentur. D. Erant nudi? M. Nudi erant: & non plus de illis membris, quàm de oculis erubescebant. D. Quid est quod dicitur: Post peccatum viderunt se nudos, quasi ante hoc non viderint? M. Post peccatum mox per concupiscentiam in inuicem exarserunt, & in illo membro exorta est confusio, vnde humana procedit propagatio. D. Cur in illo membro plus quàm in aliis? M. Vt scirent quòd tota posteritas illorum eodem crimine obnoxia teneretur. D. Viderunt Deum in Paradiso? M. Viderunt per assumptam formam, vt Abraham, & alii Prophetæ. D. Quare seduxit eos diabolus? M. Propter inuidiam: inuidit enim illis, ne ad honorem illum peruenirent, de quo ipse superbus cecidisset. D. Cur permisit Deus hominem tentari, cùm sciret eum superari? M. Quia præsciuit quanta bona de eius peccato esset facturus. D. Locutúsne est serpens? M. Diabolus locutus est per serpentem, vt hodie loquitur per obsessum hominem, quemadmodum Angelus locutus est per asinam: cùm nec serpens, nec asina scirẽt, quid per eos verba illa sonarent. D. Quare magis per serpentem, quàm per aliud animal? M. Quia serpens tortuosus est & lubricus: & diabolus, quos seducit, tortuosos & lubricos facit: tortuosos fraudulentia, lubricos luxuria. D. Fuit scientia boni & mali in illo pomo? M. Non in pomo, sed in transgressione. Ante peccatum autem suum homo sciuit bonum & malum: bonum per experientiam, *Genes. 3.* *Sapient. 2.* *Genes. 3.* *Num. 22.* *Apoc. 12. & 20.*

malum

A malum per ſcientiam: poſt peccatum autem ſci-
uit malum per experientiam, bonum verò per ſci-
entiam. D. Naſcerẽtur mali in paradiſo? M. Tan-
tummodo electi. D. Quare nunc naſcuntur? M.
Propter electos, vt exerceantur per illos, & pro-
Geneſ. 3. bentur vt aurum in fornace. D. Quamdiu fuerũt
in paradiſo? M. Septem horas. D. Cur non diu-
tius? M. Quia mox vt mulier creata eſt, confeſtim
etiam eſt præuaricata. tertia verò hora vir creatus
impoſuit nomina animalibus. hora ſexta mulier
formata, continuò de vetito pomo præſumpſit,
viroque mortem porrexit, qui ob eius amorem
comedit: & mox hora nona Deus de paradiſo eos
eiecit. D. Quid fuit Cherubim, vel flammeus gla-
dius? M. Gladius fuit igneus murus, quo poſt pec-
catum circundatus eſt paradiſus. Cherubim quo-
que Angelica cuſtodia, vt & ignis corpora arce-
ret, Angelici autem ſpiritus à loco voluptatis in-
hiberent. D. Quò iuit tunc Adam? M. In Ebron
eſt reuerſus, vbi & creatus eſt: ibique filios pro-
creauit. Occiſum autem Abel à Cain, centum an-
nos luxit: & Euæ amplius copulari noluit. Sed
quia Chriſtus à maledicto ſemine Cain noluit
naſci, per Angelum admonitus Euę iterum eſt ſo-
ciatus, & pro Abel eſt Seth genitus, de cuius ſtir-
pe eſt Chriſtus natus. Volo te etiam ſcire quòd à
tempore Adæ vſque ad Noë non pluit, & iris non
fuit, & homines carnes non edebant, & vinum
non bibebant: eratq; totum tempus quaſi verna-
lis temperies, copiaq; omnium rerum. quę omnia
poſt immutata ſunt propter peccata hominum.
D. Quid peccauit homo quod expulſus eſt de pa-
radiſo? M. Sicut Deus eſſe concupiuit: & ideo
B cõtra eius præceptum de interdicta arbore com-
edit. D. Quid magni vel mali fuit comediſſe po-
mum? M. Tam graue aut grande periculum fuit,
vt toto mundo redimi non poſſet. D. Hoc proba.
M. Iuſtúmne tibi videtur, vt homo obediat diui-
næ voluntati? Nihil enim iuſtius, quàm vt omnis
creatura rationalis nihil præponat volũtati Crea-
toris. D. Ergo voluntas Creatoris maior eſt quàm
totus mundus? M. Vtique. Si igitur tu ſtares co-
ram Deo, & aliquis diceret tibi: Reſpice retro,
aut totus mundus interibit: diceret autem Deus,
Nolo vt retro reſpicias, ſed in me reſpicias: debe-
res tu Deum contemnere, qui eſt Creator omniũ
rerum, & gaudium Angelorum, vt liberares trãſi-
torium mundum? D. Minimè. M. Hoc autem
Adam fecit: coram Deo ſtetit: & diabolo incli-
nante retro aſpexit, & maius peccatum, quàm
mundus eſſet, commiſit. D. Quomodo maius?
M. Quia ſex criminalia flagitia in hoc vno crimi-
ne commiſit, quibus ætates ſuę poſteritatis inuol-
uit. D. Quæ fuerunt illa? M. Primum ſuperbia
fuit, cùm Deo æqualis eſſe voluit: & ideo factus
eſt omnium infimus, qui fuit omnibus prælatus.
Luc. 18. de hac dicitur: *Immundus eſt coram Deo omnis qui ex-
altat cor ſuum.* Secundum inobedientia extitit,
cùm mandatum Dei præteriuit: & ideo facta ſunt
ei omnia inobedientia, quæ prius erant ſubiecta.
1. Reg. 15. de hac dicitur rurſum: *Quaſi ſcelus eſt ariolandi, nol-
le obedire.* Tertium auaritia erat, cùm plus quàm
conceſſum fuerat, concupiuit: & ideo omnia
conceſſa iuſtè amiſit. de hac dicitur per Apoſto-
Galat. 5. lum: *Auaritia eſt idolorum ſeruitus.* Quartum erat
ſacrilegium, cùm vetitum in ſacro loco quaſi per
furtum ſubripuit: & ideo de ſacrario excludi pro-
meruit. de hoc dicitur. *Qui prophanat ſancta, à ſan-
ctis exterminabitur.* Quintum fuit ſpiritualis for-
nicatio. Anima enim illius erat Deo coniuncta: C
ſed cùm ſpreto Deo diabolum admiſit, quaſi cum
extraneo adulterium commiſit: & ideo veri ſpon-
ſi amicitiam & conſortium amiſit. de hac dicitur
Perdes omnes qui fornicantur abs te. Sextum, ho- *Pſalm. 72.*
micidium perpetrauit, quo ſe & omne genus hu-
manum in mortem præcipitauit. de hoc dicit
Moyſes: *Qui occiderit, morte morietur*, ſcilicet æ- *Leuit. 24.*
terna. vnde & in interiori homine mox eſt mor-
tuus, & iacuit in ſepulchro corporis ſepultus. D.
Nonne ille miſer à nequiſſimo ſpiritu & menda-
ciſſimo erat ſeductus? M. Etiam, ſed non ideo
minus fuit noxius. Si enim quis ſeruo ſuo opus
iniungeret, & monſtraret ei foueam, ne intus ca-
deret, de qua ſurgere non poſſet: ille verò con-
tempto domino ſponte in foueam caderet, & in-
iunctum opus inactum remaneret, nõ eſſet reus?
D. Imò duplici culpa eſſet obſtrictus: vna, quia
dominum contempſit: alia, quia ſe ad iniunctum
opus impotentem fecit. M. Ita fecit Adam.
Deum contempſit: opus obedientiæ deſeruit:
foueam mortis incidit. D. Quali modo opor-
tuit eum reuerti? M. Honorem, quem Deo ab-
ſtulit, reddere debuit: & pro peccato, quod fecit,
ſatisfacere. Valde enim iuſtum eſt, vt qui alii ſua
abſtulit, & ablata reſtituat, & pro iniuria illata
ſatisfaciat. D. Quid abſtulit Adam Deo? M.
Totum quod propoſuit in ſua cura de ſuo gene-
re facere. D. Qualiter debuit ablatum hono-
rem reddere? M. Diabolum ita vincere, vt ipſe vi-
ctus eſt ab eo, & ſeipſum omneſque prædeſtina-
tos ad vitam tales reſtituere, quales futuri erant ſi
permanſiſſent. D. Qualiter autem debuit ſatisfa-
cere? M. Quia peccatum maius mundo commi- D
ſit, aliquid maius mũdo Deo ſoluere debuit. Ho-
rum neutrum vlla ratione potuit facere: ideo in
morte permanſit. D. Et cur penitus non periit?
M. Statutum Dei immutari non potuit. propo-
ſuit enim ex genere Adæ electorum numerum
implere. D. Quid ergo? M. Quia debitum ho-
norem Deo non ſoluit, Deus ab eo inuito acce-
pit, cùm eum pœnis ſubegit. D. Quomodo ho-
nor Dei eſt pœna hominis? M. Quia quem dul-
cem patrem vt filius in gloria habere contempſit,
hunc ſuum dominum in tormẽtis vt rebellis ſer-
uus ſenſit. D. Cùm ſoluere vellet, & non poſſet,
cur Deus, cùm miſericors ſit, nõ ei dimiſit, aut ta-
lem in gloria ſumpſit? M. Si Deus ideo ei ſuum
honorem dimitteret, quia habere non poſſet, im-
potens videretur: Si autem peccatorẽ hominem
impunitum in gloria aſſumeret, vnde Angelũ pro
vna cogitatione extruſiſſet, iniuſtum eſſet. Sed in
regno eius nihil inordinatum relinquitur. pecca-
tor ergo puniri debuit. Quis enim gemmam de
cœno ſublatam, in theſauros ſuos recondat non
purgatam? D. Ad quem finem ergo debuit deue-
nire? M. Quoniam transfuga ſeruus & fugitiuus
cum furto domini ſui ad ſæuiſſimum profugit ty-
rannum, filius Regis miſſus eſt de palatio in car-
cerem poſt exulem ſeruum, qui tyrannum con-
tereret, & fugitiuum ſeruum cum rebus in gra-
tiam Regis reduceret. D. Quare homo redire po-
tuit poſt lapſum? M. Quia ſicut non per ſe, ſed per
alium impulſus cecidit: ita dignum erat, cùm per
ſe non poſſet, & vellet, vt per alium adiutus reſur-
geret. D. Cur non miſit Angelũ, vt eum redime-
ret? M. Si Angelus hominẽ redemiſſet, tunc illius
ſeruus eſſet: homo aũt ſic reſtitui debuit, vt æqua-
lis Angelis eſſet. Et aliud oberat. Angelus in ſua
natura

A natura inualidus erat hominē redimere: si autem homo fieret, minus posset. D. Quare non creauit Deus alium hominem de terra, & misit eum pro perdito? M. Si nouum hominem Deus creasset, & misisset, tunc ad genus Adæ redemptio non pertineret: de suo enim genere debuit esse, qui pro homine satisfaceret. D. Cur non misit Deus Patriarcham vel Prophetam? M. Patriarchæ & Prophetæ in peccatis concepti & nati erant: (& ideo genus humanum redimere nō poterant) pro quibus & ipsi redimendi erant. D. Euolue cætera. M. Quia igitur Angelus redimere non debuit, & homo per se satisfacere non potuit: Dei Filius, *per quem facta sunt omnia*, vt & redemptio per illum fieret, assumpsit plenum hominem: & in duabus naturis factus est vna persona. Et in illa natura, quæ Deus erat, vicit diabolum, vt ipse vicerat hominem, & omnibus prędestinatis cœlum aperuit, & Angelis coæquauit: quod solus Deus potuit. In ea aūt natura, qua homo fuit, malum mundi soluit, cùm mortem indebitam subiit: quod solus homo debuit facere. D. Benedict⁹ sermo oris tui, qui de cœlis mihi deduxit filium Dei. Sed dic mihi, cur Filius Dei sit incarnatus, & non Pater, neč Spiritus sanctus? M. Si Pater aut Spiritus sanctus incarnaretur, duo Filii in Trinitate computarentur: vnus Filius Virginis, qui esset incarnatus: alter Filius Dei. Et alia causa erat. Filius est similitudo Dei: Angelus autem & homo assumpserant sibi similitudinem Dei. Debuit ergo ille incarnari, cui specialiter iniuria facta fuerat: vt illum misericorditer saluaret, illū iustè damnaret. Aliud etiā: Quia omnia per Filium, ideo redēptio per eum. D. Cur voluit nasci de Virgine? M. Quatuor modis fecit

B Deus homines. Vno modo absq; patre & matre, sed de terra, vt Adam. Secundo modo de solo viro, vt Euam. Tertio modo de viro & fœmina, vt quotidie nascuntur homines omnes per mundū. Quarto modo de sola fœmina: quod priuilegiū Christo reseruatum est: vt sicut mors per fœminam virginem intrauit in mundum, ita per fœminam vita intraret, qua mortē excluderet. D. Cur non venit mox illo tempore ante diluuium, vel post diluuium? M. Si ante diluuium venisset, dicerent homines illius temporis non fuisse necesse eum venisse, cùm ipsi à patribus suis omnia bona didicissent, qui nuper exissent, & à Deo & ab Angelis eius omnia edocti essent. Si autem mox post diluuium venisset, dicerent, Deum Noë & Abraham locutum fuisse, & omnia agenda vel vitanda ab eis didicisse. D. Quare non venit tempore legis? M. Si tunc venisset, dicerent Iudæi se copiosè à lege instructos, Gentiles verò à Philosophis se abundè edoctos. D. Cur non distulit vsque ad finem mundi? M. Tunc pauci eum imitarentur, & electorum numerus non impleretur. Necesse esse ergo fuit eum venire, *quando venit plenitudo temporis*. [Galat. 4.] D. Quod fuit illud tempus? M. Quod præfixit Deus *ante tempora secularia*. scil. cùm Iudæi se magis lege grauari, quàm releuari ingemiscebant: & Gentiles *relicto naturali vsu* contra naturam turpiter viuerent, & neq; sacerdos, neq; Leuita subueniret: necesse erat, vt verus *Samaritanus* [Luc. 10.] adueniret, qui semiuiuum iumento sui corporis imponeret, & ad stabulū supernæ curiæ perduceret. D. Quomodo potuit nasci sine peccato de massa peccatrice? M. Ab initio Deus quosdam, qui eum colerent, familiarius segregauit, de quibus Virgo quasi de linea deducta pullulauit:

quæ velut olim virga arida sine humore florem, C ita sine cōcupiscentia mundo edidit Saluatorem. D. Qualiter genuit eū? M. Sine sorde, & sine dolore. Clausa n. ianua thalamū vteri introiuit, humanam naturā sibi coniunxit, clausa porta, vt verus sponsus de thalamo processit. D. Cur nouem menses fuit clausus in vtero? M. Vt homines, qui erant clausi in miseriis huius mundi, siue inferni, reduceret ad cōsortium nouem ordinum Angelorum. D. Qua hora natus est? M. Media nocte: vt dicitur: *Dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet: Sermo tuus à regalibus sedibus venit.* [Sap. 18.] D. Cur nocte? M. Primò, quia occultus venit: deinde vt eos, qui in nocte erant erroris, ad lucem perduceret veritatis. D. Sciuit aliquid Christus infans? M. Omnia planè, vt puta Deus: *in quo fuerunt omnes thesauri sapientiæ absconditi.* [Colos. 2.] D. Potuit ambulare, vel loqui mox vt natus est? M. Secundùm potentiam vtrumq; poterat: sed humanam naturam omnia imitari volebat. D. Contigit aliquid miri eo nascente? M. Septem specialia miracula. D. Quæ fuerunt illa? M. Stella nimis præfulgida apparuit. [Marc. 2.] Circulus aureus vel purpureus circa Solem claruit. Fons olei de terra prorupit. Pax maxima fuit. Vniuersus orbis ad censum est descriptus. [Luca 2.] Numerus ad triginta millia hominum, qui Dominum recusârunt, est vna die occisus: & animal brutum locutus est. D. Vellem hæc mystica audire. M. Stellæ signant Sanctos. Stella igitur præclara illuxit, quia Sanctus Sanctorū venit. Circulus aureus circa Solem fulsit, quia Sol iustitiæ auro suæ diuinitatis Ecclesiam illustrare, & purpura suæ passionis coronare venit. Oleum signat misericordiam. Fons olei de terra fluxit, quia fons misericordiæ de Virgine D manauit. Pax ingens extitit, quia pax vera in terris apparuit. Mundus ad censum est descriptus, quia ad supernum regnum crismate est signatum humanum genus. Qui Dominum recusârunt, occisi sunt, quia qui dixerunt: *Nolumus hunc regnare super nos*, [Luc. 19.] disperierunt. Pecus loquebatur, quia ad laudem Dei populus gentium conuertebatur. D. Omnia quæ desiderat cor meum, audio: sed quæso te, vbinam hæc reperisti? M. In mari magno, in quo sunt animalia, *quorum non est numerus.* D. Quare attraxit tres Magos cum muneribus? [Matth. 2.] M. Quia tres partes mundi, scilicet Asiam, Aphricam, & Europam, fide & opere ad se trahere voluit. D. Cur magis fugit in Ægyptum, quàm in aliam terram? [Exod. 14.] M. Vt ostenderet se verum Moysem: vt sicut Moyses populum Dei de Pharaone & Ægypto liberans, in terram duxit promissionis, ita ipse populum fidelium de diabolo & inferno liberans, ad regnum duxit beatitudinis. vnde & post septem annos reuertitur in Israël, [Matth. 2.] quia per septem dona Spiritus sancti reduxit nos de mundo ad cœlestem Hierusalem. D. Quare in triginta annis nec docuit, nec signa fecit? [Luc. 3.] M. Exempli gratia venit in mundum: ideo voluit prius *facere*, *& tunc docere*: vt dicitur: *Quæ cœpit* IESVS *facere & docere.* [Actor. 1.] Per hoc igitur exemplum præbebat, ne quis ante legitimam ætatem docere præsumat: vel prius velit docere, quàm discat. D. Cùm in eo fuerit plenitudo diuinitatis, & nihil posset ei gratiæ accedere, cur est baptizatus? [Luc. 3.] M. Vt nobis aquas ad baptisma sanctificaret. D. Quare baptizatur in aqua? M. Aqua contraria est igni. Quid est peccatum, nisi ignis? Sicut enim ignis extinguitur aquâ, ita peccatum baptismo

aquæ.

A aquæ. Sicut in animo, in carne concupiscentia: vode & igne supplicii punitur: vt hic ignis extioguatur, in aqua baptizatur. Est & aliud. Aqua sordes diluit, sitim extinguit: ita graõa Spiritus sancti in baptismate sordes peccatorum abluit: sitim animæ verbo Dei restinguit: imaginem Dei per culpam amissam restituit. D. Cùm scriptum sit de
Psalm. 44. eo: *Speciosus forma præ filiis hominum*: erat corpore pulcher? M. Secundum naturam talis fuit, qualis in monte discipulis suis apparuit. Sed quia homines eius claritatem ferre non poterant; sub larua apparuit, quæ forma despicabilis fuit: vnde dicitur: *Vidimus eum non habentem speciem, neq; decorem.* D. Erat passibilis & mortalis? M. Passio vel mors, peccati est pœna: sed ipse absque peccato venit, & sine peccato vixit. igitur secundùm naturam impassibilis & immortalis fuit: sed secundùm potentiam vtrumq; esse voluit, & passibilis, & mortalis. D. Quare mortuus? M. Propter obedien-
Rom. 8. tiam, vt dicitur: *Factus est obediens vsque ad mortem.* D. Exegit ab eo mortem Pater? M. Minimè. D. Cur occiderunt eum Iudæi? hoc volo à te audire. M. Quia iustitiam viuendo, & veritatem docendo indeclinabiliter tenuit, hanc obedientiam humanitatis diuinitati debuit, hanc Deus ab omni rationabili exigit creatura. D. Quis vnquam pater vnicum & bonum filium occidi permittat, si prohiberi queat? M. Cùm Deus vidit Filium suum egregium opus velle, scil. tyrannum expugnare, & captiuum ab eo liberare, ad tam laudabile opus ei consensit, & eum mori permisit. D. Quomodo apud eum iustum fuit, quòd optimum pro impio dedit? M. Quia pessimus hominem sedoxerat, iustũ erat, vt optimus pro eo obses fieret, qui pes-
B simum reuinceret; & innocentem pristinæ libertati restitueret. Sed & tali modo charitatem suam Deus ostendit mundo: vt dicitur: *Vt seruum redimeres, Filium tradidisti.* D. Si Pater tradidit Filium,
Galat. 2. vt dicitur: *Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: & si Filius seipsum tradi-
Ioan. 18. dit, vt dicitur: *Qui tradidit semetipsum pro nobis*: quid peccauit Iudas, qui etiam tradidit illum? M. Pater tradidit Filium, & Filius seipsum propter charitatem: Iudas verò propter auaritiam. D. Quare voluit mori in ligno? M. Vt eum, qui per lignũ vicit, reuinceret: & illum, qui in ligno cecidit, redimeret. D. Cur in cruce? M. Vt quadrifidum mundũ saluaret. D. Valuit mors eius ad exhaurienda omnium peccata? M. Transcendit etiam infinitè. D. Proba. M. Si coram te Christus staret, & eum Dominum maiestatis scires, & aliquis diceret; interfice huoc, aut totus mũdus interibit: interficeres eum, vt saluares mundum? D. Nequaquam. M. Quare? D. Quia vita eius longè dignior videretur, quam infiniti mundi: & tale piaculum viderer cõmittere, quod innumeris mundis nõ posset expiari. M. Sicut vita Christi dignior est infinitis, sic mors eius sufficit ad redemptionẽ omniũ. D. Quid dedit ei Pater pro merito? M. Quid daret ei, cum sua essent omnia? vti dicitur: *Fili mi, o-*
Luc. 15. *mnia mea tua sunt.* D. Non potuit mercedem suæ mortis dare cui vellet? M. Potuit; ideo etiã dedit homini, pro quo hæc omnia sustinuit: pro passione impassibilitatem, pro morte immortalitatem, pro peregrinatione patriam æternam. D. Quot horas fuit mortuus? M. Quadraginta. D. Quare? M. Vt quatuor partes mundi, quę in Decalogo e-
Matth. 27. rant mortuę, viuificaret. D. Qui crucifixerunt eũ? M. Quia pro Iudæis & Gentilibus mori voluit, Iudæi mortem consiliati sunt, Pagani verò crucifi- C
xerunt eum. D. Cur iacuit in sepulchro duas noctes, & vnum diem? M. Duæ noctes significant duas mortes, corporis & animæ: dies signat suam mortem, quæ fuit lux nostrarum mortium. vnam abstulit, alteram ad exercitium electis reliquit: quã denuò veniens exterminabit. D. Quò iuit anima eius post mortem? M. In cœlestem paradysum. vt
dixit ad latronem: *Hodie mecum eris in paradyso.* D. Luc. 23.
Quando ad infernum descendit? M. Media nocte resurrectionis, qua hora Angelus Ægyptum deuastauit, ea hora, id est, media nocte, Christus infernum despoliauit, & noctem vt diem illumi-
nauit: vt dicitur: *Et nox vt dies illuminabitur.* & cum Psalm. 138.
triumpho inde rediens, raptos inde in paradyso collocauit. post corpus suum in sepulchro visitauit, quód de mortuis excitauit. Quidam sentiunt, quod ab hora mortis vsque ad horam resurrectionis in inferno cum electis fuerit: & inde cum eis absens resurrexit. Non est ita: tamdiu fuit in inferno, ac deuastauit, quamdiu ad iudiciũ veniens
actus cuiusq; examinabit: *In momento, in ictu oculi,* 1. Corint. 15.
id est, quàm citò oculum potes mouere. D. Quare non statim post mortem resurrexit? M. Dicerent non eum mortuum fuisse, sed in tormentis obstupuisse. Si autem post multum temporis resurrexisset, esset dubium an ipse esset. D. Cur ergo tam citò resurrexit? M. Vt citius suos consola-
retur, qui de sua morte tristabantur. D. Quare in Matth. 28.
die prima hebdomadæ? M. Vt mundum in ea die Luc. 24.
renouaret gaudio suæ resurrectionis, qua eum Ioan. 20.
creauerat: vel qua primus homo morti indebitè inobediẽdo substrauerat. D. Cur in tertia die suę passionis? M. Vt eos, qui tribus temporibus ante
legẽ, sub lege, sub gratia, in peccatis mortui erãt, D
subleuaret: & vt nos, qui factis, dictis, cogitationibus labimur, per fidem sanctæ Trinitatis resurgamus. D. Vbi mansit illis quadraginta diebus? M. in paradyso terreno, vt creditur, cũ Elia & Enoch, & cum iis, qui cum eo surrexerant. D. Qualem formam post resurrectionem habuit? M. Septies splendidiorem quam Sol. D. Quali forma viderunt eum sui? M. Tali, vt ante consueuerant eum videre. D. Apparuit eis vestitus? M. Vestes ex aëre assumpserat: quo ascendente, in aëre euanuerunt. D. Quoties apparuit? M. Duodecies. Primò die octies: primò Ioseph ab Arimathia in carcere, in quem positus erat, eo quòd eum sepelierat, vt scripta Nicodemi declarant. Secundò Matri suæ,
vt Sedulius manifestat. Tertiò Mariæ Magdale- Marc. 16.
næ, vt Marcus asserit. Quartò duabus mulieribus à sepulchro reuertentibus, vt Matthæus pandit.
Quintò Iacobo, vt Paulus testatur, qui se in sexta 1. Corint. 15.
feria deuouerat non mãducaturum donec vide-
ret Christum viuum. Sextò Petro, vt Lucas nar- Luc. 24.
rat, qui propter negationem ab aliis segregatus in fletibus permanebat. Septimò, duobus discipulis
in via Emaus, vt idem Lucas refert. Octauò omni- Ibidem.
bus ianuis clausis, vt Ioannes describit. Nonò in Ioan. 20. Ibidem.
nona die, quando eum Thomas palpauit. Deci- Ioan. 21.
mò ad mare Tiberiadis. Vndecimò in monte Galilææ. Duodecimò recumbentibus vndecim discipulis apparuit. D. Cur dicit Euangelista: *Appa-*
ruit primò Mariæ Magdalenæ? M. Euangelia, cum Marc. 16.
summa auctoritate sunt edita: sed scribere Euan- Ibidem.
gelistæ nolebant nisi ea, quę omnibus nota erant.
vnde dicitur: *Multa & alia fecit Iesus, quæ non sunt* Ioan. 21.
scripta in libro hoc, id est, in Euãgelio. In aliis autem quædã, non tamen omnia inueniuntur. D. Ascen-

A dit solus? M. Qui cum eo surrexerunt, cū eo etiam ascenderunt. D. Qua forma ascendit? M. Vsq; ad nubes ea forma, qua ante passionē: susceptus autē à nubibus, ea, qua in mōte apparuit. D. Quare nō statim ascendit cùm surrexerat? M. Propter tres causas. Primò, vt sui experimēto discerēt eū veraciter surrexisse, quē viderāt manducare & bibere.
Act. 1. Secundò post quadraginta dies voluit ascendere, vt demonstraret eos, qui decalogū legis per quatuor Euangelia impleuerint, posse cœlū ascendere. Tertiò, q̀ Ecclesia, quæ corpus Christi est, post passionem, q̄ sub Antichristo erit passura, deinde post quadraginta dies creditur cœlū ascensura D.
Coloss. 3. Hebr. 1. Quid est Christū in dextera Patris sedere? M. Humanitatē in gloria diuinitatis quiescere. D. Qualiter pro nobis interpellat Patrem? M. Repræsentando pro nobis iugiter suā passionē. D. Cur non mox misit Spiritum sanctū, sed post decem dies? M. Ob tres causas. Primò, vt Apostoli ieiuniis & orationib. se aptos eius aduentui præpararēt. Secūdò, quòd hi Spiritum sanctū acceperunt, qui decē præcepta legis explent. Tertiò, quòd in quinqua-
Act. 2. gesimo die à resurrectione: vt sicut populus Dei post liberationem ab Ægypto quinquagesimo die accepit legem timoris, ita pópulus fidelium post liberationē suam à mundo, quinquagesimo
Leuit. 25. die acciperet legem amoris. In iubilæo etiam anno i. quinquagesimo, recipit populus libertatem amissam & hereditatem: ita in hac die recepit populus Christianus amissam libertatem, & paradisi hæreditatem. D. Habet Christus nunc plenū gaudium? M. Quodammodo habet, & quodammodo non habet. Quantum ad suam personam, plenissimum: quantū ad corpus suum, quod est Ec-
B clesia, adhuc minimè. Adhuc enim non sunt *sub-*
1. Corin. 15. *iecta omnia sub pedibus eius.* A Iudæis enim adhuc blasphematur, à Gentilibus subsannatur, ab hæreticis dilaceratur, à malis Christianis impugnatur, à sacerdotibus luxuriæ deditis, & ob hoc pubblicè anathematizatis, vilipenditur. In membris etiam suis quotidie patitur. D. Quomodo est Ecclesia corpus eius, & electi membra eius? M. Vt corpus capiti inhæret, & ab ea regitur, ita Ecclesia per Sacramentum corporis Christi ei coniungitur, imò vnum cum eo efficitur: à quo omnes iusti in suo ordine, vt membra à capite gubernantur. Cuius capitis oculi sunt Prophetæ. qui futura præuiderunt. sunt & Apostoli, qui alios à via erroris ad lumē iustitiæ deduxerunt. Aures, sunt obedientes. Nares, discreti. Phlegma, quod per nares eiicitur, sūt hæretici, qui iudicio discretorū de capite Christi emunguntur. Os sunt doctores. Dentes, sunt sacræ Scripturæ expositores. Manus, Ecclesiæ defensores. Pedes, sunt agricolæ Ecclesiā pascentes. Porrò fimus, qui de ventre porcis egreditur, sunt immundi & luxuriosi altaris ministri, & alii intra Ecclesiam facinorosi, qui ventrē matris Ecclesiæ onerant, quos per mortis egestionē dæmones vt porci deuorāt. D. Quare de pane corp⁹ eius, & sanguis eius de vino cōficitur? M. Corpus ideo de pa-
Ioan. ne, quia ipse dixit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo de-*
Ioan. 16. *scendit.* Sanguis autē ideo de vino, quia ipse dixit: *Ego sum vitis vera.* Et sicut pane corpus nutritur, ita Christi cibo anima reficitur. Et sicut panis ex multis granis conficitur, ita Christi corpus ex multis electis colligitur. Et sicut panis igne coquitur, ita Christus in camino passionis assatur. Qui panis etiam dicitur caro, quia vt Agnus immolatur. Vinū etiam ex multis acinis eliquatur, & in torculari exprimitur: ita corpus Christi ex multis iustis cō- C
paginatur, qui in prælo crucis torquetur. Quod vinum in sanguinē vertitur, vt anima nostra, quæ in sanguine est, per hoc viuificetur. D. Cùm species panis & vini videatur, quomodo caro & sanguis prædicatur? M. Cùm verè sit illud quod Maria genuit, quod in cruce pependit, quod cœlos penetrauit, species panis idem remansit, ne tu, si putū (vt verè est) sanguinē de latere stillantē cerneres, hunc labiis attingere abhorreres: & vt ma⁹ meritū haberes, cùm non visu, sed intellectu crederes. D. Quæ est salus in hoc? M. Summa. Sicut enim esca in carnē comedentis vertitur, ita quisq; fidelis per comestionē huius cibi in corpus Christi conuertitur. Igitur per fidem, mundi vitiis & concupiscentiis Christo crucifigimur, & in baptismate Christo consepelimur: igitur & ter immergimur, per cibū corporis eius ei incorporamur: & ideo necesse est vt illuc, quò Christus est, pertrāsferamur. D. Habēt plus sanctitatis, qui plus acci-
piunt? M. Vt de manna dicitur, *Qui plus collegit, non* Exod. 16
plus habuit; nec qui minus collegit, minus habuit, ita omnes æqualiter sumunt: & vnusquisq; totum Dei Agnum comedit, & tamen integer in cælo permanet. D. Quā mercedē habebunt qui hoc dignè tractant? M. Duplici præmio remunerabūtur, vna corona, quia hoc cū veneratione tractant: altera, quia se ad hoc dignis morib. coaptant, coronabūtur. D. Quid de his sentis, qui hoc indignè & contra Apostolica instituta tractant? M. Qui contra ius fasq; in adulterio, fornicatione, & cæteris flagitiis vitā agunt, vel Ecclesias vendunt, aut ordinēs emunt, & prauo exemplo populū Dei occidunt, & oīa hæc temerè defendunt, hi tales sunt
Domini traditores, simul & crucifixores. D. Qua D
causa debent sacerdotes Missam celebrare? M. Dei causa solius, & suæ salutis, atq; toti⁹ Ecclesiæ. D. Sed ipsi lucri causa celebrant, vt ab hominib. honorētur, & temporalibus reb. ditētur. Qui mysterium igitur passionis Christi pro fauore humano & temporali lucro vendunt, quid aliud agunt, nisi q̀ Dominum tradunt? Cùm verò sordidis manibus, & polluta conscientia, & fornicaria delecta-
tione illum tractare præsumunt, *in cuius conspectu* Iob. 15.
nec celi mundi sunt, quid aliud faciunt, nisi Dominū
crucifigūt? potest populus ex eis trahere? M. Cùm *exempla in
filii Heli polluerent Domini sacrificium, tot⁹ pe- incommoda
nè populus cum eis subiit interitum, quia facie- aut aliud
bant cōtra legis Domini præceptum. Quātò ma- quippiam
gis hi, qui Christiani vocantur, & ministri Christi 1. Reg. 2.
esse videntur, & fornicationi ac luxuriæ subiacēt, vxores ducunt, filios ac filias procreant, q̀ illicitum est, cùm manifestò ratum teneat vniuersa Ecclesia, quod dictum est à Domino primo pastori, scilicet B. Petro, deinde successoribus eius, videlicet Apostolicis viris, Archiepiscopis: *Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in celis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in celis*; ac in omnibus synodis sint excōmunicati, & excommunicentur, polluuntur: dum admonentur, paruipendunt; dum excommunicantur, non est timor Dei in eis, sed derident, & dicunt, Hoc anathema *super nos, & super filios nostros.* Vnde patet, q̀ quotquot cæci cæcos istos duces in foueā sequuntur, imò communicando eis comitantur, cum iisdem etiā pœnis participantur. D. Quid si iusti eis
communicauerint? M. *Qui tangit picem, inquinabitur* Eccles. 13.
ab ea. Et ideo qui eis communicant, quāuis iusti tamen ab eis cōtaminantur. D. Quid si resipuerint?

A M. Non eis error nocebit. D. Conficiunt corpus Domini tales? M. Quamuis damnatissimi & iniusti, tamen per verba, quæ recitãt, fit corpus Domini: non enim ipsi, sed Christus consecrat, & per inimicos salutem filiis operatur. Illi ad perniciem suam sumunt, alii ad salutem accipiunt. vnde & à pessimis non peioratur, & ab optimis non melioratur. Sic solis radius à cœno cloacæ non sordidatur, nec à sanctuario splendificatur. D. Cùm ergo bonum quod per eos cõficitur, & accipientibus non ab eis, sed à Christo detur: cur bonum accipienti in perniciem vertitur? M. Bonum accipienti nõ solùm prodest, imò etiam obest, si contra interdictum publicũ hoc ab eo accipit, à quo non debet. D. Proba. M. In Paradiso nullum po-
Genes. 4. mum malum erat, cùm Dominus fecerit omnia valde bona: sed homo bonum in malum sibi vertit, cùm hoc à serpente, imò à diabolo percipere non spreuit. D. Si quis positus est ab his in mortis periculo, non muniendus est ab his viatico? M. Si quis zelo iustitiæ ab eis Communionem recipere renuerit, & se per os Sacerdotis Ecclesiast. in vnitate Ecclesiæ quotidie cõmunicare nõ dubitauerit, hunc credo hac fide saluari si obierit: si quis verò eorum opera mala execrans, & bonũ Christi
*Deest sumpserit, aut aliquid simile. venerans * simpliciter, plena fide saluari, quia & Ioseph corpus Iesu à Pilato infideli petiit, & acce-
Ioan. 19. pit. D. Possunt Deum pacare pro populo? M. Imò magis offendunt. Suo enim ingressu loca sacrata contaminant: vestes sacras & vasa Deo dicata suo contactu commaculant. Nomen eorum absque memoria peribit. Hos abhorret Angelorum conuentus: hos fugit ipse Dominus, vt dicitur: *Prouo-
Deut. 32. cauerunt eum filij sui, imò non filij sui sed sibi: ideò ab-
B scondam faciem meam ab eis dixit Dominus.* Filios propter sacerdotium dicit: non filios propter sordes, subiunxit. Horum sacrificium non suscipit Dominus, sed execratur & abominatur, vt dicitur:
Malach. 1. *Sacrificium vestrum odit anima mea, dicit Dominus: quia panem pollutum obtulistis mihi.* Et iterum: *Ne afferatis sacrificium frustra: Sacrificium vestrum abominatio est mihi.* Corpus Domini cùm pollui nequeat, quantum in ipsis est, polluunt, cùm indiscretè velut alium cibum sumunt. *Oratio* eorum non suscipitur, sed *fiet in peccatum*, quia *non exaudiet Dominus.* Benedictio eorum in maledictionem con-
Malach. 2. uertitur, vt dicitur: *Conuertam benedictionem vestram in maledictionem, ait Dominus.* Et iterum: *Noluerunt benedictionem, & elongabitur ab eis: elegerunt maledictionem, & veniet eis.* D. Sumunt hi corpus Domini? M. Soli filii Dei accipiunt corpus Christi ad salutem, qui Christo sunt incorporandi, & Deum visuri. hi autẽ, qui in Christo non manent, quamuis videãtur ad os porrigere, corpus tamen Christi sumunt, sed *ad iudicium sibi manducant & bibunt.* Et quia hoc sumunt negligenter, vt alium panem, & aliud vinum, vertitur eis in *fel draconum, & venenum aspidum insanabile.* D. Nonne Iudas idem accepit quod Petrus? M. Nequaquam: quia Petrus Dominum dilexit: ideo acceptum Sacramentum cum Domino communicauit. Iudas verò quia Dominum odiuit, speciem quidem panis accepit, sed virtus Sacramenti in Christo remansit: ideo post buccellam mox diabolus in eum introiuit: quoniam Iudæ non corpus, sed buccellam tantùm intinctam, sed non consecratam dedit. Petrus Domino adhærebat, & eius verbis obediebat. Iudas cum Domino corpore ambulabat: cum traditorib. spiritu & mente erat. Hi ergo dum censum debitæ seruitutis Domino sunt C
reddituri nocturnis laudibus, amplexibus delectantur illecebrosæ copulationis. Similiter dum pro se & pro commissis Deum placare debent officiis diuinis, liberos alludunt & fouẽt in gremiis. Vsibus diligenter insistunt ventrinis, perquirunt mulieres, vt eorum liberi accuratius sedeant, vel stent in plateis. Ipsi Dominum ad iracundiã prouocant his & huiusmodi: vt dicitur: *Ipsi me prouo-* Deut. 32.
cauerunt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos. &c. D. Est eis obediendum? M. Vbi bonum præcipiunt, non eis, sed Domino obediendum est: *dicunt enim, & non faciunt:* Vbi malum imperant, contẽnẽdi sunt, quia *obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* D. Possũt soluere vel ligare? M. Si ab ecclesia publicè separati non sint, quamuis ipsi vinculo excommunicationis fortiter alligati sint, vtrunq; possunt: quia non ipsi, sed Christus per eorũ officium ligat & soluit: Si autem iudicio Ecclesiæ fuerint exclusi, spernendi sunt vt hæretici. Quamdiu Iudas cum Apostolis fuit, vt amicus apparuit vt alii Apostoli; prædicauit, baptizauit, signa fecit: postquã ab eis recessit, vt publicus hostis apparuit. Quod fecit & monuit, aliquibus profuit; sibi obfuit. Ita isti quamdiu sunt in communione ecclesiæ, oĩa Sacramenta per eos facta, erunt rata: si exclusi fuerint, quæcunq; egerint, erũt irrita. nihil prodest eis interesse. Quia igitur sunt lupi aperti, à Christi ouib. sunt fugiẽdi, vt dicitur. *Exite de medio illorum* Esaia 52.
popule meus, ne particeps sitis pœnarum & tormẽtis illorum. D. Nunquid potest homo sua propter eos relinquere? M. Ista separatio nõ potest corporaliter fieri, nec debet: quia si boni à malis separãtur, iã nemo ad bonũ per eos conuertitur. In quibusdã tamẽ sunt deuitãdi, & præcipuè in conuiuio, & in seruitio Dei D
vt dicitur. *Cum huiusmodi nec cibum sumere.* Fugiẽdi 1. Cor. 5.
sunt mente & volũtate & opere, ne cõsentiatur operib. eorũ. D. Qualiter fit cõsensus ad actus illorum? M. Si illorũ malefacta laudantur, & ad perpetranda flagitia, cõsilio, ope vel pecunia auxiliantur. Ideo non solũ qui faciũt, sed & qui cõsentiunt facientib. digni sunt morte. Itaq; quamuis mali ab Ecclesia publicè nõ sunt segregati, nõ sunt deuitãdi, nisi sibi oẽs inuicẽ & Prælati & subditi ita malo cõsentiant, vt nullus eorũ prauitatẽ arguat: tunc omnib. modis sunt fugiẽdi, quia tunc causa fiunt ruinæ populi. D. Quid de pastorib. eis cõsentientibus? M. Legitur de Heli, quod quia filiis prauè agẽtibus cõsenserit, & eos tepidè super transgressione corripuerit, mortẽ corporis incurrerit. vbi manifestè ostẽditur, quia mortẽ, quã ille perpessus est in corpore, isti patiũtur in anima. Ipsi peccata delinquentiũ fouent, quatenus ab eis tẽporalia stipendia percipiant, & ab æterna beatitudine seclusi pœnas æternas cum eis luant. Aliqui cùm pastoris curam suscipiunt, ad lacerandũ subditos inardescunt: pecunias ab eis extorquent & diripiunt, & sacri ordinis per omnia infideles existunt, vt dicitur.
Pastores tui infideles, socij furum: sequũtur munera, ma- Esai. 1.
nus eorum plena rapina. D. Sunt ordinandi Sacerdotum filii? M. Minimè. Canonum Decreta, & Sanctorum Patrum Constituta prohibent eos ad Sacros Ordines accedere, nec in Ecclesia aliquam Prælationem habere, quia ex fornicatione & transgressione sunt procreati. Ex patribus enim venenatis virus veneni transit in filios. D. Proba. M. Legitur in Genesi, quod Deus Adæ præcepit, ne comederet de ligno scientiæ boni & mali: at ille non de ligno, sed interdicti ligni fructu comedit,

&c vene-

A & veneno transgressionis omnē posteritatem infecit. Hic aliquid patet * quia fructus venenati ligni à veneno inobedientiæ immunis non fuerit, quamuis fructum ligni comedere non vetuerit. D. Quod est lignum *scientiæ boni & mali*? M. Scientiæ diuinarum Scripturarum, & secreta mysteriorum Dei: quod præcipuè ipsis commendatum est: vt dicitur, *Vobis datum est nosse mysterium Dei.* D. Quod lignum mali? M. Notitia secularis, & abiectio mandatorum Dei. vt dicitur, *Malè facere sciunt, benè autem nunquam.* Isti quamuis sint inferiores, volunt videri superiores. Ambiunt honores: appetunt magis præesse quàm subesse. Isti ad sacros Ordines nullatenus sunt promouendi. Inter cæteros semper habeantur verecundi, & reiiciant pœnitendo venenū, quo à patribus sunt illecti, & resipiscant tali pudore cæteri sacerdotes. Hi nisi resipuerint pœnitendo secūdùm modum culpæ, arbor cum radice exterminabitur sine fine: vt dicitur, *Propterea Deus destruet te in finem, id est, vsque in finem: & euellet radicem tuam de terra viuentium.* D. Dic quæso, horum reproborum sacerdotum & infidelium quis erit finis, vel cruciatus eorum? M. Vt legitur: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in operibus suis: ideo ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. Vt oues, sic & pastores in inferno ponentur: mors depascet eos, quoniam Deus spreuit eos.* D. Debent malis verba Dei dici? M. Si sciuntur non sunt eis dicenda: quia proditor est qui ea, cùm sint hostes, referat Dei secreta. vnde præcipitur: *Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis porcis margaritas, ne conculcent & mordeant.* Vbi autem nesciuntur: propter electos, qui inter eos latent conuertendi,

B sunt sermones Dei proferendi: sicut & Dominus non cessauit Petro & aliis saluandis verba salutis ministrare, quamuis sciret Iudam & Pharisæos inde scandalizando cruciati. D. Debent tolerari mali, cùm Christus Iudam tolerârit? M. Mali in Ecclesia tolerandi, sed non imitandi, quoadusque ille cum ventilabro veniat, qui grana de paleis excutiat, & zizaniis igni traditis *triticum in horrea sua* recondat. D. Segregatum ab omni malo collocet te Dominus, magister bone, in cœlesti gremio. AMEN.

Anima mea exultat in Domino, quòd detersò ignorantiæ nubilo, tanto per te illustratus sum scientiæ radio. Quæso itaque, decus Ecclesiæ, vt liceat mihi adhuc inquirere. M. Quære quæ vis, & audies quæ cupis. D. Dicitur, malum nihil esse: & si nihil est, valde mirum videtur, cur Deus homines vel Angelos damnet, cùm nihil faciant, vel fecisse videantur. Si autem aliquid est, videtur à Deo esse, cùm omnia sint ab ipso: & sequitur quòd Deus sit auctor mali, & iniustè eo modo qui hoc faciunt damnari. M. A Deo nempe sunt omnia, & omnia fecit valde bona: & ideo malum probatur nihil per substantiam esse. Omnia autem quæ Deus fecit, subsistunt. Omnis verò substantia bona est: sed malum nō habet substantiam, ergo malum nihil est. Quod autem malum dicitur, nihil aliud est quàm vbi non est bonū: sicut cæcitas, vbi non est visus; aut tenebræ, vbi nō est lux: cùm cæcitas aut tenebræ non sint substantiæ. Nota hæc tria. Creatura reposita est in prædicamento substantiæ. Substantia est res omniū rerum, prædicatur entorum in esse suo considerata. Natura dicitur omnis res in esse suo, præter ea, quæ discordant à prima cōstitutione secundùm suas habitationes. Voluntas autem sit natura, quæ discordans à Creatore non remanet natura, sed peruersitas naturæ, C & hæc talis dicitur peccatum. Factura species est in honore, id est, homo in animali, qui relicto naturali bono, peruersa vtitur voluntate. Hæc omnia secundum diuinos tria sunt: Creatura, Natura, & Factura. Natura vt ex eis nascendo. Factura, quæ homo vel Angelus facit vel patitur. Faciunt peccata, patiuntur pœnas peccati. Hæc Dominus nō fecit, sed fieri permisit: vt dicitur, *Deus mortem non fecit.* Peccatum autē nihil aliud est, quàm quod præceptum est non facere, aut aliter quàm præceptum est agere: sicut nec malū aliquid, nisi bono, id est, gaudio carere. Quod saltē vocabulū habeat, adeò tali modo habet, cùm sit per illā substantiā, quam fecit Deus. Iustè verò damnat eos Deus, id est, nō dat eis gaudiū, qui non faciunt quàm sit præceptum. D. Quis est auctor peccati? M. Ipse homo, incentor verò diabolus. D. Est graue peccare? M. minimū peccatum scienter commissum, grauius est toto mundo. Quicquid autem mali vel peccati agitur, totū in laudem Dei vertitur: & ideo in omni creatura Dei nihil mali esse vel fieri comprobatur. D. Quid dicis? homicidiū & adulteriū non est peccatum? M. Homicidium sæpe dicitur bonum; vt occisio Goliæ à Dauid, & Holophernis à Iudith. quod tunc malum dicitur, cùm proprio impulsu perpetratur. Coniugium bonum dicitur: sed ideo malū est adulterium, quia aliter fit quàm sit concessū. Quæ tamen in laudem Dei conuertuntur, cùm ab eo iniusti iustè puniuntur. Sicut enim Imperator est laudabilis, qui milites suos bene remunerat: ita est etiā laudabilis, imò laudabilior, qui prædones & latrones damnat. Ita vtrique sicut Deus in saluatione iustorū glorificatur, sic in

D perditione impiorū per omnia laudatur. D. Cùm scriptum sit, *Nihil eorum odisti, quæ fecisti* quomodo dicitur Deus amare bonos, malos autem odio habere? M. Cuncta diligit Deus quæ creauit: sed non cuncta in vno loco locauit. Sicut pictor omnes colores diligit, sed quosdā præ aliis diligit, & vnumquemque apto loco ponit: ita Deus vnūquemque sibi cōmenienti loco disponit. ideo dicitur eos diligere, quos in cœlesti palatio recipit: illos odisse, quos in infernali carcere mergit. D. Quid est liberum arbitrium? M. Libertas eligendi bonum vel malum, id est, in potestate hominis esse & velle & posse bonum vel malum. Hoc in paradiso homo habuit liberum arbitrium: nunc verò habet captiuum*: quia bonum non vult nisi gratia Dei præueniatur: nec potest nisi eā subsequatur. D. Quid dicis de his, qui seculum vel mūdum relinquunt, religionis habitum sumunt, transacto aliquo tempore reiiciunt, & peiores quàm prius fuerunt fiunt? quidam verò aliqua bona incipiunt, postea deserunt, & ad iniquitatem redeunt? M. De his dicit Iob, *Simulatores & callidi prouocant iram Dei.* Sæpe seruus errantem filium ad patrem pertrahit, & ipse ad opus suū recedit: ita isti electos ad Deum pertrahunt, & ipsi ad mala studia redeunt. August. Sic etiam timor ad regnum ducit, & ipse non introibit. Sicut enim diabolus seruit Deo, ita membra eius seruiunt electis etiam tali modo. D. Quomodo diabolus seruit Deo? M. Quia gloriosus princeps despexit esse in palatio, fecit eum Deus laboriosum fabrum in hoc mundo, vt coactis totis viribus seruiat, qui vacare Deo fruendo nolebat. vnde dicitur: *Faciam tibi eum seruum sempiternum.* Cuius fabri caminus, est afflictio & tribulatio. folles & mallei, sunt tentationes & suggestiones. [illegible]

Viridarium. Luc. 8. Psalm. 51. Psalm. 13. Psalm. 48. Matt. 7. Matth. 13. Matt. 3. Isai. 5. Gen. 1. Sapien. 1. 1 Reg. 17. Iudith. 13. Sapien. 11. *peccato depressum. Iob 36. Iob 40.

A cipes, sunt tortores, & persecutores. limæ ferreæ, sunt linguæ maledicentium & detrahentiũ. Tali camino & his instrumentis purgat ipse aurea vasa cœlestis regis. hæc sunt electi, in quibus renouat imaginem Dei: reprobos autẽ, qui contra regem agũt, ipse tortor vt hostis peribit. Tali modo seruit diabolus Deo. D. Qualiter seruiunt mẽbra diaboli electis? M. Cùm eos trahunt ad regnũ simulatione, vel impellũt aduersitate. Simulatione quidẽ eos trahunt, cùm bona exterius simulant, quæ interius nõ amãt. Tunc filii Dei adhuc in errore positi, per eorum exempla, bona arripiunt, quæ toto corde diligunt: & cùm illi bona deseruut, quæ nõ amauerunt, isti firmius incepto bono inhærebũt: vt olim cùm mali Angeli ceciderũt, boni firmius steterũt. Aduersitate autẽ eos impellunt, cùm eis temporalia, quæ plus iusto diligunt, auferũt, & eis ne carnalia desideria implere præualeant, obsistunt. Vnde diabolus & mali vtiles, imò necessarii comprobantur, cùm per eos electi examinati ad cœlestia deportãtur. D. Cur mali hîc diuitiis affluunt, potentia florent, sanitate vigent: econtra boni inopia tabescunt, à malis iniustè opprimuntur, debilitate marcescunt? M. Propter electos his redundãt mali, vt hæc despiciant, quibus florere etiam pessimos videãt. Diuitiis abundant, primò vt mala, quæ concupiscunt, iusto Dei iudicio explere per pecuniam valeant. Secundò, vt si qua bona fecerint per hæc remunerẽtur. Omnia n. quæ faciũt, pro terrenis agunt. Greg. Vnde & mercedem suam recipiunt. Potẽtia splendent, primò propter seipsos, vt mala quæ amant, potenter expleant. Secundò propter reprobos, vt eos in malis defendant. Tertiò propter electos, vt eos castigẽt, & à

B malis actib. emendent. Sospitate autẽ pollẽt, nec cũ hominib⁹ flagella sentiunt, vt post eos grauior dolor excruciet. Boni autẽ ideo inedia, oppressione & languore afficiuntur, ne in malis delectentur: aut si aliqua cõtra Deum egerunt, deleantur, si non pro patientia coronẽtur. D. Cur & cõtra quidam boni hîc diuitiis abundant, potentia sublimantur, valetudine roborantur: mali autem penuria, infirmitate & oppressione laborãt. M. Quibusdam electis diuitiæ ideo conceduntur, vt bona quæ amant, rebus implere valeant: & per hæc etiam admonẽtur, si hæc temporalia, suauia, quãtò magis æterna videntur. Potentia sublimantur primò propter seipsos, vt bona, quæ mente conceperint, potenter exercere possint. Secundò propter electos, vt eis in bonis tutela sint. Tertió propter reprobos, vt reprimãt, ne tantũ quantũ volunt noceãt. Sanitate solidantur, ne iusti de eorum ægritudine contristẽtur, sed de eorũ salute lætentur. Econtra mali quidã hîc egestate, afflictione, corporis dolore suspirant, vt per hæc discãt quàm amara sunt ad quæ prauis motib. festinãt. D. Quidã mali quare diu viuũt, quidam verò boni citius moriũtur: & econtra aliqui boni diuturnã vitam ducunt, mali verò celerius obeunt? M. Mali ideo diu viuere permittuntur, vt electi per eos exerceantur, & à vitiis corrigantur: ipsi verò post maiori supplicio torqueantur. vnde Augustinus: Boni autem citius tolluntur, ne diutius hîc aduersis atterantur, sed mansuris gaudiis inferãtur. Econtra, vita longæua iustis datur, vt meritũ illorum augeatur, cùm plures per illorũ exempla conuertantur. Mali sanè celeriter ad tormẽta rapiũtur, vt electis adhuc errantib. timor incutiatur, & sic ab errore retrahantur. D. Sunt felices, qui aduersis non tan-

guntur? M. Imò infelicissimi sunt, quibus hîc permittitur suauiter viuere, & oĩa desideria sua pro libitu suo implere. Sed aduersitate nõ tanguntur, C
quia tali modo vt arida ligna ad ignem nutriuntur. Econtra sunt illi felicissimi, qui hîc à suis desideriis arcẽtur, & multis asperitatib. exercẽtur, qa tali modo ad regnũ vt filii flagellis erudiuntur: vt dicitur, *Deus flagellat omnem filium quem recipit.* Volo te scire quòd reprobi quãuis corona regni potiantur, omnino impotentes sunt, & sine supplicio nũq̃ erunt. Electi verò quãuis in carcere positi, semper potẽtes sunt, & nunquam præmio carebunt. D. Pro Dei amore fac me hoc lucidius audire vel scire. M. Reprobi autem impotentes sunt, quia præuenti ira Dei bonũ nolunt. & ideo nullo modo possunt: malum autem & volũt & possunt. Malum verò probatum est nihil esse: ideo eos cõstat nihil posse. Sine supplicio non sunt, quia sua conscientia cruciantur, continuo timore anxiantur, ne capiantur, ne occidãtur, ne res suæ tollantur. vnde dicitur: *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Econtra electi nimium potẽtes sunt, quia præuenti gratia Dei & bonũ volunt & possunt: malũ verò respuunt. Prẽmio nõ carent, quia sine timore manent, & futuræ libertatis certi gaudent: vnde dicitur, *Iustus absque timore erit.* Aliud etiam tibi volo insinuare, quòd malis nihil boni contingat, & bonis nihil mali eueniat. D. In Dei nomine quid dicis? Nonne mali hîc conuiuiis deliciantur, decore, ac commixtione mulierũ, ac liberorum complexione iocundantur, pretiosa veste gloriantur, pecunia ac magnificis ædificiis exaltantur: & ecõtra boni hîc carceribus includuntur, verberibus tunduntur, fame & siti & aliis cruciatibus affli-

D guntur? M. Cùm fortuna malis per prospera arriserit, & eos copia de suo cornu his bonis, quæ enumerasti, repleuerit, tunc assimilantur pisci, qui mordens hamum gratulatur, sed hoc tripudio de aqua tractus enecatur. Aut illi, cui poculum mellis præbetur, & post sine fine amarum mare epotare cogetur. nam pro epulis replentur, vt ille diues, absinthio amaritudinis: pro mulierum amore, sulphureo fœtore: pro vestium nitore, induentur confusione: pro pecunia & ædificiis hæreditabunt vermes in infernalibus antris. vnde dicitur, *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Porrò boni, quos asseris huiusmodi incommodis affici, similes sunt illi, qui piper vel aliquam herbam amaram prælibat gustu, vt vinum post sumptũ suauius sapiat. Ita ipsi pro carcere recipientur in æterna tabernacula: pro verberibus obtinebũt gaudium & lætitiam: pro fame & siti, *non esurient neque sitient amplius*: pro cruciatibus, *fugiet ab eis dolor & gemitus.* Ex qua re probatur, iustos semper locupletes & beatos, impios semper esse inopes & miseros. D. Vnde sunt dignitates? M. A Deo sunt vtique omnes dignitates vel potestates malorum seu bonorum: vt dicitur, *Non est potestas nisi à Deo.* Cur autem aliquando mali, aliquando verò boni potestates sortiantur, iam superius dictum est. D. Quam sententiam profers de his, qui eas vendunt & emunt? M. Qui eas emunt, cum Simone mago interitum subibunt: qui verò vendunt, cum Giezi lepram animæ incurrunt. D. Habent prælati maius meritum apud Deum? M. Ordo officii, aut dignitas potestatis nihil confert homini apud Deum, si desit meritum. Porrò qui in Ecclesiasticis reb. præsunt, vt Episcopi & Presbyteri, si verbo & exem-

Hebr. 12
Esaias 57
Prouerb. 28
Iob. 21
Apoc. 7
Rom. 13

A exemplo bene præsint, tot præmia præ aliis habebunt, quot animæ per eos saluæ fient: vt dicitur, *Luc. 12.* *Super omnia bona sua constituet eos.* Si autem subditis verbum salutis subtrahūt, & eos in foueam mortis per praua exempla ducunt, tot pœnas præ aliis hæreditabunt, quot animæ per eorum exempla perierunt, vel quot saluare prædicando neglexerunt: vt dicitur, *Luc. 12.* *Sap. 6.* *Cui plus committitur, plus ab eo exigetur.* Et iterum, *Potentes potenter tormenta patientur.* Qui autem in secularibus prælati sunt, vt reges & iudices, si iustè iudicant, & clemēter subditos tractant, maiorē gloriam præ aliis à iusto iudice Deo consequentur: quia *qui bene ministrant, bonū sibi gradum acquirūt.* Si autem iniustè & crudeliter populū Dei opprimunt, atrocia supplicia præ aliis habebunt: *Ibidem.* *quia durissimum fit iudiciū his, qui præsunt; & iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* *Iacob 2.* D. Cùm electi non sint de mundo, cur cum reprobis patiuntur aduersa mundi? M. Quia communicant malis, ideo cum ipsis aspera tolerant: quia verò sæpe mundialibus irretiuntur, ideo à mundi infortuniis affliguntur. D. Cùm Deus omnipotens sit, vt dicitur, *Psal. 113.* *Omnia quæcunque voluit fecit*: & iterum, *Sap. 12.* *Subest tibi posse omne quod volueris*: cur dicitur de eo quòd quædam non possit, * vel potest: ** abundare videtur.* vt est mentiri, & præteritum facere quin sit præteritum? M. Cùm hoc de Deo dicitur, non impotentia, sed summa potentia prædicatur, quòd videlicet omnis creatura nequeat eum ad hoc flectere, vt velit statutum suum immutare.

D. Quid est prouidentia diuina? M. Ea cognitio, qua omnia futura præsciuit, imò aspexit vt præsentia. D. Si Deus cuncta futura præsciuit, & ea ita per *Matth. 13.* Prophetas ventura prædixit, & non possit in sua B prouidentia falli, & *cælum & terra* prius transeant, quàm verba Dei possint immutari: videtur quòd ex necessitate cuncta euenerint quæ vnquā contigerunt, vel adhuc ventura sunt. M. Duæ necessitates sunt: vna naturalis, vt solem in Oriente oriri, vel diem noctem sequi. Altera voluntaria, vt aliquē ambulare vel scribere. Quæ Deus vult vt fiāt, vt cælum & terra, ineuitabile est non euenire, sed per omnia necesse est ita contingere. Quæ autem fieri tantùm permittit, vt homines per liberū arbitrium bonum vel malum facere, nō est necesse euenire. Omnia quæ futuri homines erāt facturi, Deus futura præsciuit, & per Prophetas fiēda prædixit: non tamen sua præscientia aliquā necessitatem eis intulit vt fierent, sed potius ipsi necessitatem intulerunt, cum suā voluntatē explerent. D. Accidit aliquid casu? M. Nihil omnino: sed omnia ordinatione. D. Quomodo ergo aliquæ Dei Ecclesiæ, vel ædificia bonorū, fortuito igne inuadente, quasi casu cremantur? M. Casus nihil est. *Iob. 5.* Scriptum est autē: *Nihil fit in terra sine causa.* Vnde patet quòd nulla Ecclesia, vel aliqua casa etiam in mundo nec comburitur nec destruitur, nisi prius à Deo adiudicetur. Contingit autem hoc tribus modis. Primò, si eædem ædes per iniustè acquisita constructæ sint. Secūdò, si inhabitantes, eas per immunditias coinquinant. Tertiò, si eas homines plus quàm æternas diligant. Sed nec minimū pecus homini moritur vel infirmatur, nisi Dei nutu iudicetur. D. Cùm mors & ægritudo sint pœnæ peccati, cur hæc patiuntur pecora, cùm per discretionē se peccare nesciāt? M. Per ea homo punitur, cum eorū dolore vel morte in animo torquetur. D. Hoc potest esse de domesticis: quid dicis de agrestibus animalibus? M. Quòd ea ægritudine vexātur, euenire eis ex corrupto aëre, vel ab aliis reb⁹, C quæ ob peccatū hominis in contraria mutantur.

D. Quid est prædestinatio Dei? M. Ea ordinatio, qua ante seculū creatum quosdā ad suū regnum præordinauit, de quibus nullus perire possit: & omnes saluari necesse sit. D. Si nullus potest saluari, nisi prædestinati vel præordinati, ad quid alii creati sunt, vel in quo sunt rei, ꝙ pereunt? M. Quicquid prædestinati faciant, perire nequeunt: quia *Rom. 8.* *omnia cooperantur* illis *in bonum*, etiam ipsa peccata. Nam post grauiora facinora humiliores erunt, & de sua saluatione vberiores laudes Deo referunt. Reprobi autem propter electos sunt creati, vt per eos in virtutibus exerceātur, & à vitiis corrigātur, & eorum collatione gloriosiores appareant: & cùm eos in tormentis viderint, de sua euasione amplius gaudeant. Qui etiam propter seipsos iustè pereūt, cùm malum sponte sua eligunt: & vellent sine fine viuere, vt possent sine fine peccare. D. Quare permittit Deus electos peccare? M. Vt patefiat in eis diuitias misericordiæ suę. D. Saluantur prædestinati si non laborant? M. Prædestinatio taliter instituta est, vt precibus vel laboribus obtineatur: vt dicitur, *Act. 14.* *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Paruulis itaq; per mortis acerbitatem: prouectis aūt ætate datur prædestinatio per laborum exercitationem. Quia verò *Ioan. 14.* scriptum est: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt:* vnusquisq; obtinebit mansionē secundum proprium laborem: ita quis prout plus laborauerit, digniorem: qui minus, inferiorē possidebit. Nullus tamen plus laborare poterit, quàm eum diuina gratia iuuerit. Nec aliam mansionem quis habiturus erit, quàm eam, ad quā ante mundi exordium præordinatus fuit: quia *Rom. 9.* *non volentis, neq; currentis, sed Dei est miserentis.* D Ita nullus reproborum quicquam plus facere præualet, quàm diuina censura permittit, nec aliam pœnam habebit, quàm eum diuinum iudicium, ante mundū, secundùm suū meritum habiturum præsciuit: vt dicitur, *Antequam bonum vel malum facerent*, dicitur, *Ibidem.* *Mala. 1.* *Esau odio habui, Iacob autem dilexi.* Sicut illi dicuntur rei, qui multa de Deo audierunt, & obsequi noluerunt: ita videntur innoxii, qui nunquam aliquid de Deo audierunt, & ideo non fecerunt. Homines sunt ita creati, vt naturaliter per dilectionem proximi seruiant Creatori, per illud: *Tob. 4.* *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris.* Nullus vult pati furtum, adulterium, homicidium? non faciat vlli. Cùm hoc homines in proximo spernunt, Deo, qui est vera dilectio, contradicunt. D. Possunt excusari, qui Deum ignorant, & bona, & ideo faciunt mala? M. *1. Cor. 14.* *Qui ignorat, ignorabitur.* Qui enim Deum in fide & opere, vt Gentes, ignorat, hunc Deus vt hostem suum damnat. Qui autem Deum per fidem nouerunt, sed voluntatem eius simpliciter vt Rustici ignorant, si damnantur, non grauiter damnantur: vt dicitur, *Luc. 12.* *Seruus nesciens voluntatem domini sui, & non faciens, vapulabit plagis paucis.* Qui autem per ingeniū suum scire possunt, sed per malitiā scire dissimulāt, vt clerici & monachi, durius punientur: vt dicitur, *Qui scit, & non facit, plagis vapulabit multis.* Qui verò bona audire nolunt, & quæ debent facere discere contemnunt, duplici animaduersioni subiacebunt. Primò pro cōtumacia, quòd sciēter peccant: secundò pro cōtemptu, quia vel bonum discere recusant: vt dicitur, *Reuelabunt cæli iniquitatem eorum, & terra aduersum eos consurget in die furoris Domini, qui dixerunt*

A *Domino Deo*, &c. D. Sũt animæ ab initio creatæ, aut creantur quotidie nouæ in nouis corporibus? M. Deus omnia simul & semel per materiam fecit: vt *Eccl.* 8. dicitur, *Qui fecit quæ futura sunt.* postmodum autem vniuersa per speciem distinxit. Ab initio non sunt igitur animæ creatæ in visibili materia. Formantur autem quotidie per speciem, & mittuntur in corporum effigiem: vt dicitur, *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* & alibi: *qui finxit sigillatim corda eorum*, id est, animas. *Ioan* 5. *Psalm.* 32. D. Cùm Deus summè bonus & summè sanctus non nisi bonas & sanctas animas creet, & ipsæ animæ propter obedientiam eius corpora intrent, omni admiratione & omni stupore est admirandum, cur eant in infernum, si illud corpusculum mox fuerit mortuum. M. Deus, à quo omnis bonitas, & omnis sanctitas, non nisi bonas & sanctas creat animas, & ipsæ (scilicet animæ) mirabiliter desiderant corpus intrare, vt nos naturaliter cupimus viuere. veruntamen cùm intrauerunt illud immundum & pollutum vasculum, tanta auiditate illud amplectuntur, vt plus illud diligant quàm Deum. Iustum igitur est, vt cùm ipsæ (scilicet animæ) sordidum vas, imò carcerem quo clauduntur, amori Dei præponãt, eas Deus à consortio suo excludat. D. Sciunt animæ aliquid in corporibus infãtium? M. Legitur de beato Ioanne Baptista, quod anima eius in matre sensit Christum adesse. *Luc.* 1. vnde opinantur quidam animas quidem paruulorũ scientia nõ carere, sed præ debilitate corpusculi non posse exercere. D. Cur vocas corpus immundum de homine Christiano natum? M. Quia *de immundo semine* concipitur: vt dicitur, *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* & alibi dicitur, *In iniquitatibus conceptus sum.* *Iob* 14. *Psalm.* 50. D. Cùm homo to-

B tus in baptismate emundetur, & coniugium bonum prædicetur, quomodo semen eius immundum dicitur? M. Homo in baptismate interius & exterius sanctificatur: sed rursum semen eius per carnis concupiscentiam coinquinatur. D. Cùm illa commixtio nequeat fieri absque delectatione carnali, & ille infans non possit repugnare parentibus, vtpute adhuc informatus, quomodo ipse est immundus, aut culpæ, aut pœnæ obnoxius? M. Crimen huius pollutionis parentes deserens transfunditur, quasi hæreditario iure in generatione prolis: & ideo tenentur obnoxii culpæ Adæ, in quo omnes peccauerunt, & in quo omnes mortui sunt. *1 Cor.* 15. D. Si omnes in Adam mortui sunt, quomodo nascuntur viui? M. Sicut si quis ad aliquã fenestram se demõstret, & statim reuertatur: sic homo nascens quasi se demõstrat in mundo, & mox in mortem reuertitur. D. Si peccata relaxantur in baptismo, cur baptizantur qui de eis nascuntur? M. Si aliqua pasta veneno fuerit corrupta, omnes panes ex ea confecti sunt mortiferi: sic in Adam fuit massa corrupta, & ideo ex eo nati sunt omnes peccato corrupti, & idcirco morte digni, nisi fuerint in morte Redemptoris per baptismum viuificati. Sicut ergo parentes pro seipsis in baptismate sunt emundati, ita filios oportet pro seipsis pro morte Christi in baptismo renouari: vt dicitur, *Omnes in Christo viuificabũtur.* *1 Cor.* 15. D. Cur permittit Deus quosdã nasci vt baptizentur, ant natos prius subtrahit morte, quàm regenerẽtur? M. *Iudicia Dei abyssus multa*: ideo occulta. quãuis causa eluceat, cùm notum sit quòd propter electos fiat: *Psalm.* 35. vt videlicet cùm istos tam immeritos & sine peccato viderint in pœna, & se post multa facinora tam indebitos in gloria, vberius iubilantes Deo gratias referant, cuius gratia meritas pœnas euasẽrũt. D. Quam pœnã habent paruuli sine baptismo mortui? M. Tenebras tantum. D. Nocet aliquid infantibus, quòd de illicito coniugio, scilicet de adulterio, de cognatis, vel monachis, vel sanctimonialibus nascuntur? M. Nihil omnino, si fuerint baptisma consecuti, sicut nec tritico nocet si furatum per furem fuerit seminatum. D. Nocent peccata parentum filiis, vel filiorum parentibus? M. Scriptum est: *Pater non portabit iniquitatem filii, nec filius portabit iniquitatem patris.* *Ezech.* 18. Si filii parentibus in malum non consenserint, aut parentes filios suos ab his prohibere non potuerint, nihil nocebunt peccata alterutrorum alterutris: sicut nec Iosue profuit quòd prauum patrem habuit, & rursum non obfuit quòd nequam filium genuit. Si autem parentes filiis, vel filii parentibus consensum præbuerint in peccatis, mali sunt, cùm ipsi etiam non pro illorum, sed pro suis malis damnabuntur. D. Est graue peccatum, ducere cognatam? M. Secundùm naturam, nullum: sed secundùm statutum, magnum. D. Quomodo hoc probas? M. Nullum fuit peccatum comedere pomum: sed contra præceptum Dei comedere, fuit maximum. D. Quare olim sancti Patres duxerunt suas consanguineas? M. Charitas apud illos non extendit se latius quàm ad amicos: vt dicitur, *Diliges amicum, & odio habebis inimicum.* *Matth.* 5. Debuerunt ergo cognatorum filias accipere, quibus possent amorem impendere. Apud nos autem extendit se charitas etiam ad inimicos: vt dicitur, *Diligite inimicos vestros.* *Luc* 6. Quia igitur ipse sanguis non cogit cognatos diligere, statuit Ecclesia per Spiritum sanctum, alienorum filias ducere, vt vxor inter nos & extraneos sit dilectionis vinculũ,

D quò charitas se dilatet per omne genus humanũ. D. Quomodo probas non esse peccatũ cognatam ducere? M. Licet duobus fratribus duas sorores ducere? D. Licet. M. Soror vxoris meæ fit mea cognata per eius sanguinem. Rursus meus frater cognatus efficitur vxoris meæ per meũ sanguinem. Si igitur secundum naturã est peccatũ, cur ducit meus frater meam & suam cognatam? Igitur secundùm naturam peccatum nullũ est, sed secundum interdictum graue periculum. D. Non possum intelligere quomodo sit illicitum cõmatres vel filiolas ducere. M. Hoc, sicut superius dixi, secundùm naturam non est peccatum, sed secundùm Sacramentum. Sicut enim vxor tua est filii tui mater in generatione, sic illa, quę eum suscepit de fonte, fit ei' mater in spirituali regeneratione, & ita fit cõmater soror vxoris tuæ, & filiola soror filię tuæ. Similiter si tu alterius filiã leuaueris, compater, id est, frater sui patris eris, & non licet illi duas sorores, aut mulieri duos fratres accipere. Igitur per Sacramentũ tale coniugiũ est penitus illicitum. D. Propter quod Sacramentũ? M. Per carnale connubiũ significatur Christi Sacramẽtum. Sicut enim vir mulieri cõmixtus, vnum cum ea efficitur: ita Ecclesia per commixtionem corporis Christi, vnũ cum ipso, & ipse per assumptionẽ humanæ naturæ, vnũ cum ea efficitur: vt dicitur, *Erunt duo in carne vna: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Sicut ergo humana natura à Christo erat aliena, quam sibi coniunxit, ita debet fœmina esse ex aliena parentela, quã vir in matrimonio ducit. D. Quid de commatribus, & filiolabus? M. Commatres & filiolæ ideo nobis in copula interdicũtur,

A tur, quia nobis spiritualiter in Sacramento coniunctæ noscuntur: & indignum iudicatur, vt de spirituali ad carnale descendatur. D. Licet plùs quàm vnam vxorem ducere? M. Sicut Christus non nisi vni Catholicæ Ecclesiæ copulatur, sic lege diuina vir iure non nisi vni mulieri associatur: vnde primi patres nuptias repetisse nõ leguntur. Quòd autem inter Christianos vna mortua alia ducitur, non est diuinum iussum, sed Apostolicũ permissum ob incontinentiæ medicamentum, ne in fornicationis prolabantur abyssum. Porrò, quod tertiò repetitur, fornicationi adscribitur. D. Anima mea gratulare, quia omnia quæ desiderasti, contigit me audire. Eia nunc nobilis Doctor, pocula Spiritus Sancti tibi abundè infusa, conseruis largiter eructa. & qui iam de Prælatis Ecclesiæ dixisti, de reliquis ministris quid sentias, insinua. M. Primò igitur Sacerdotes si benè vixerint exemplo sunt lux mundi: si rectè docuerint verbo, sunt sal terræ. Reliqui ministri sunt fenestræ in domo Domini, per quos lumen scientiæ splendet his, qui sunt in tenebris ignorantiæ. Si benè vixerint, & non docuerint, sunt carbones ignis, qui ardent & non lucent. Si benè docuerint, & malè vixerint, sunt ardens candela, quæ aliis lucet, & sibimet cera liquescente deficit. Vel campana, de qua aliis dulcis sonus redditur, & ipsa assiduo pulsu atteritur. Si autem nec benè viuũt nec docent sunt fumus qui ignem obfuscat, & aciem oculorum reuerberat, de his dicitur: *Stellæ non luxerunt,* (Apocal. 8.) ideo de cœlo ceciderunt. D. Quid dicis de mundi contemptoribus, scil. monachis, vel aliis habitu religiosis? M. Si propositum suum religiosè
B viuendo impleuerint, cum Domino iudicaberũt. Sin autem miserabiliores omnibus hominibus sunt: quia nõ habent seculum, nec Deum, de his dicitur: *Descendunt in infernum viuentes,* (Psalm. 54.) quia scientes. D. Quid sentis de militibus? M. Parum boni. de præda enim viuunt: de rapina se vestiunt, inde possessiones emunt, & exinde beneficia redimũt: de his dicitur. *Defecerunt in vanitate dies eorum, ideo ira Dei ascendit super eos.* (Psalm. 77.) D. Quam spem habent mercatores? M. Paruam: nam fraudibus, periuriis, lucris omne penè quicquid habent acquirũt. D. Nonnè sacra loca frequenter visitant: libenter Deo sacrificant; eleemosynas multas dant? M. Hæc oĩa ideo faciunt, vt Deus eis res suas augeat, & habitas custodiat, vnde percipiunt mercedem suam: de his dicitur: *Qui confidunt in multitudine diuitiarum suarum:* (Psalm. 48.) & sicut oues in inferno deponẽtur, & mors depascet eos. D. Quid sentis de variis artificibus. M. Penè pereunt: nam quicquid faciunt, cum maxima fraude agũt: de his dicitur: *Non sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondãtur ibi, qui operantur iniquitatem.* (Iob. 34.) D. Habent spem ioculatores? M. Nullam: tota namq; intentione sunt ministri Satanæ, de his dicitur: *Deum non cognouerunt:* (Psalm. 2.) ideo *Dominus spreuit eos & Dominus subsannabit eos:* quia derisores deridentur. D. Quid dicis de pœnitentibus publicis? M. Noli dicere pœnitentibus, sed Deum irridentibus; Deum etenim deridẽt: seipsos decipiunt: qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Cùm homines occiderint, cãtant: cùm adulterauerint, exultant: cùm peierant, aut sacrilegium perpetrãt cachinnant. In pœnitentiæ simulatione cõstituti, diuersa fercula quærunt, variis poculis inebriari gestiunt, & omnibus deliciis plus q̃ alii diffluunt: de his dicitur: *Dabit Dominus in carnes eorum vermes & ignem inextinguibilem.* D. Quid de fatuis dicis?
C M. Inter pueros reputantur: melius enim facere nesciunt, & ideo saluantur. D. Quid de agricolis dicis? M. Ex magna n. parte saluantur, quia simpliciter viuunt, & populum Dei suo labore & sudore pascunt: vt dicitur. *Labores manuum suarũ qui manducant, beati sunt.* (Psalm. 127.) D. Quid de paruulis? M. Quotquot non loquentes, vt sunt trienites, duntaxat baptisma cõsecuti, saluantur: vt dicitur: *Talium est enim regnum cælorum.* (Luca 18.) Qui v. quinquennes sunt, & supra: quidam pereunt, quidam saluant. D. Vt videtur pauci sunt qui saluantur. M. *Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant per eam.* Tamen vt colũba grana pura eligit, ita Christus suos electos de his omnib' generibus latẽtes colligit: qui etiam quosdam de genere latronum assumit. Nouit n. qui sunt eius: prò quibus etiam sanguinem fudit. D. Cùm scriptum sit: *Christus pro impiis mortuus est, & gratia Dei pro omnibus gustauit mortem:* profuit mors impiis? M. Christus pro solis electis mortuus, qui tunc erant impii, i. e. in infidelitate positi. *Pro omnibus* autem dicit, sc. de omnibus gentibus, & de omnib. linguis, & nonsolùm illius temporis, sed *pro omnibus* futuris, & pro his, qui erãt in inferni claustris: vt dicitur: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israël.* (Matth. 15.) Domus Israël est regnum Deum videntium, h. e. angelorum. Oues quæ perierunt domus Israël sunt electi, quos venit Christus sua morte redimere, vt dicitur. *Animam meam pono pro ouibus meis.* (Ioan. 10.) inde habes: *pro eis rogo, non pro mundo.* (Ioan. 17.) & iterũ: *Dilexisti eos ante constitutionem mundi:* pro his dicitur: *Hic est sanguis qui pro vobis & pro multis effundetur.* Non dicit,
D *pro omnibus.* Nihil n. contulit reprobis ob sua demerita mors Christi, etsi tali modo etiam pro ipsis mortuus est. Omnes enim iniqui ab initio mũdi consenserunt in necem Christi; vt dicitur: *Venient hæc omnia super generationem istam,* (Matt. 23.) scilic. malorum. D. Cùm Christus sit ipsa misericordia, *& miserationes eius super omnia opera eius; qui non venit vocare iustos, sed peccatores:* (Psalm. 144.) cur non est misertus eorum? M. Christus est sup eos misericors, qui se cognoscunt miseros: impii autẽ putant se iustos, ideo non vocat eos Dominus: vt dicitur. *Non misereberis omnib. qui operantur iniquitatem.* (Psalm. 58.) Et cùm ipse sit ipsa iustitia: si super membra diaboli flecteretur misericordia, esset iniustus. Ergo iustis est misericordia; impiis v. iustitia. Porro *miserationes eius super omnia opera eius,* (Psalm. 144.) quia *Solem suum oriri facit super iustos & iniustos,* (Matt. 5.) & pluit super eos, & pascit eos. D. Possunt aliquibus signis internosci boni & mali? M. Possunt, Iusti namque sibi boni conscii, & de futura spe certi, sunt vultu hilares: oculi eorum quadam gratia micantes: in incessu modesti: de abundantia cordis dulces in verbis. Mali autem de praua conscientia & cordis amaritudine sunt vultu nebuloso, & verbis & factis instabiles: risu immoderati, tristitia mordaces: in ingressu intemperati, scilicet modò tardi, modò festini: venenum quod in corde gerunt, nunc amaris, nunc impuris dictis fundunt. D. Si in morte CHRISTI peccata sunt remissa, cur baptizamur? M. Peccata per mortem CHRISTI relaxantur, si in fide mortis Christi baptizamur. D. Quot modis relaxantur peccata? M. Septem modis. D. Quibus? M. Primò per Baptismum: secundò per Martyrium: tertiò per Confessionem & Pœnitẽtiam: vt dicitur. *Confitebor iniustitiã meã Domino. & tu remisisti iniquitatẽ meã:* (Psalm. 31.) quartò per lacrymas, vt dici-

A tur: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*; quintò per eleemosynam, vt dicitur: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum*: (*Matth. 5. Eccles. 3.*) sextò per indulgentiam in nos peccantibus, vt dicitur: *Si dimiseritis hominibus, & Pater meus dimittet vobis*: (*Matth. 6. 1. Pet. 4.*) Septimò per charitatis opera, vt dicitur: *Charitas operit multitudinem peccatorum*. D. Quid valet confessio? M. Quantum Baptismus. Sicut enim in Baptismo originalia, ita in Confessione remittuntur peccata actualia. Est etiam iudiciū. Duo sunt iudicia Dei: vnum hîc per confessionem, aliud in vltimo die per examinationem: in quo ipse Deus iudex, diabolus accusator, homo reus. In isto verò sacerdos Christi vicarius iudex; homo & accusator & reus. Pœnitentia est sententia. Qui hîc iudicatur, non ibi accusatur, vt dicitur: *Non iudicat Deus bis in idipsum*. (*Nah. 1. 1. Cor. 11.*) & alibi: *Si nos iudicaremus non vtiq; iudicaremur*. D. Valet eleemosyna vel pœnitentia, si nō deserantur peccata? M. Si omnia medicamenta non valent ad sanandū vulnus, quamdiu ferrum fuerit infixum, nisi ferrum extrahatur: ita omnia benefacta non proderunt, nisi peccatū relinquatur, vt dicitur: *Qui facit peccatum, seruus est peccati*: & nemo potest alienum seruum facere liberum. D. Proderunt benefacta malis? M. Pro omnibus bonis quæ fecerunt, recipient homines retributionem, siue in hac vita, siue in futura. In hac vita; vt dicitur de diuite: *Recepisti bona tua in vita tua*. (*Lucæ 16. Matt. 19.*) In futura verò, vt dicitur: *Centuplum accipietis*. Ita econtra de omnibus malis, quæ fecerit homo, punietur aut in hoc seculo, aut in futuro: vt dicitur.

Ante Dei vultum tibi nil remanebit inultum. (*Papinius.*)

Igitur aut homo punit pœnitendo, aut Deus vindicat puniendo. D. Cur concessit Deus Iudæis B legalia sacrificia, cùm nō auferrēt peccata? M. Ne idolis immolarent, quem ritum in Ægypto positi didicerant. Ideo etiam tanto tempore circumduxit eos per eremum, vt hunc morem obliuiscerētur: & propter aliud. Sicut Iudaicus populus erat figura, immo vmbra Christiani populi; ita vmbra in eodem debuit præcedere veri sacrificii, vt in Paschali agno, vel rufa vitula, vel hirco. Postquā autem Christus Veritas venit dare benedictionē, qui legem dederat, vmbraticis historiis finem imposuit, & singulare sacrificium, quod aufert peccata, seipsum offerens instituit. D. Cùm homines non colerent nisi vnum Deum ab initio, vnde cœpit idolorum sculpturæ superstitio? M. Apud Babel turrim Gigantum exorta legitur: Cuius altitudo quadraginta quatuor stadiorum fuisse legitur: in qua primus Rex huius mundi, cui nomen Nemroth, qui & Ninus, regnauit; qui Belo patri suo imaginem faciens, cunctos sibi subiugatos, eam adorare imperauit, quem post alii imitati, charis suis aut præpotentioribus Regibus mortuis idola fecerunt, quæ vulgus cogere compulerunt: vt Cretenses suo Regi Ioui, & Athenienses Cecropi: Latini Iano, Romani Romulo, vnde dicitur:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Dæmones verò formulas intrabant, & populum per responsa seducentes ludificabant. D. Vbi fuit Babel? M. In loco quo nunc est magna Babylonia, quem de latere & bitumine construxit Semiramis Regina: vt lateres igni, bitumen aquæ resisterent. Cuius longitudinem & latitudinem per quadraginta milliaria extendisse dicitur. In hac ciuitate idololatria cœpisse perhibetur. In hac etiam Antichristus nasciturus fertur: vt dicitur. *De Babylone coluber exibit, qui totum mundum deuorabit.* C

D. Prodest Hierosolymam petere, aut alia loca sacra inuisere? M. Melius est pecuniam, cum qua ituri sunt in pauperes expendere. Si qui autem amore Christi accensi, vel suorum peccatorum facta confessione, & pecunia de propria hæreditate vel proprio sudore acquisita ierint, & se in itinere apud congregationes Sanctorum orationibus commendauerint, de rebus suis ipsis vel aliis pauperibus impertierint, laudandi sunt, quia & Helena & Eudoxia laudantur, quæ hoc fecerunt. Si qui verò propter curiositatem vel laudem humanam ad sacra loca discurrunt, hoc in mercede accipiunt, quòd amœna loca aut ædificia viderunt, vel laudem quam amauerunt audierunt. Si qui autem pecunia per lucrum, aut per fraudem, aut per rapinam, aut per oppressionē coaceruata perrexerint, ita Deo vel Sanctis erunt accepti, sicut is, qui filium coram patre immolat, & sic cruentis manibus ad illum veniat. D. Cur Deus non concessit homini, vt sumpto cibo saltem per septimanam posset carere illo? M. Fames est vna de pœnis peccati. Homo sic creatus erat, vt si vellet, sine labore viueret beatus. Postquā autem cecidit, nō nisi per laborem redire potuit. Qui si famem & frigus & cætera cuncta non sustineret, laborare nollet: & sic semper exsortis à regno remaneret. Indidit ergo ei famē Deus, vt hac necessitate coactus laboraret, & ad æterna hac occasione redire queat. Et hoc tantum de electis accipe: nam reprobis omnia ad pœnam data sunt. D. Est homini terminus vitæ constitutus: & si potest hunc excedere viuendo, vel præuenire moriendo? M. Vnicuiq; statutū est à Deo, quamdiu viuere debeat in hoc seculo: vltra quem terminum homo non potest D viuere vel vnum momentum, vt dicitur. *Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt*. (*Iob. 14.*) Potest autem multis modis anteuenire, siue in arma, vel in bestias ruendo, seu veneno vel laqueo vitam extorquendo, aut flammis vel vndis insiliendo, sicut mercenarius prauis moribus potest efficere, vt non solùm mercede priuetur, verùm etiam ante condictum tempus expellatur. D. Proba. M. Deus eduxit filios Israël de Ægypto, vt daret eis terram repromissionis, quā propter peccata non sunt adepti, sed antequam illuc venirent, sunt in deserto prostrati. D. Peccat iudex, si eos punit? M. Immo peccat, si non punit: vindex est enim iræ Dei in hoc ipsum constitutus. D. Peccant ministri, qui à iudicibus iussi damnatis mortis supplicium inferunt? M. Minimè: sed potius lauant manus suas in sanguine peccatoris. (*Psalm. 57.*) D. Qui in criminibus fuerint deprehensi, & à iudicibus in equuleū vel aliud supplicium damnati, vel in ipso mortis articulo pœnituerint, est spes aliqua de eis? M. Magna: Quidam enim per illud supplicium purgantur, & vt latro in cruce, saluantur. D. Quæ causa est, quod pueri melius quæq; possunt discere, quàm senes? M. Quia anima adhuc in ipsis est noua, & ad vniuersa curiosa. In senibus verò quotidiano vsu vel auditu est sensus obtusus, & per multas cogitationes attenuatus. D. Quò venit arca Testamenti. M. Imminente Hierusalem excidio à Babylonis, Hieremias ex præcepto Domini cōdidit eam in sepulchro Moysis cum aliis Prophetis. hæc tempore nouissimo ab Elia & Enoch proferetur, reuelante Domino. D. Intellexerūt Prophetę quę scripserunt? M. Intellexerunt. D. Quare tunc ita obscurè & non manifestè scripta sua ediderunt?

A diderunt? M. Non debuerunt: Cæmentarii namque est construere; pictoris verò pingere. Patriarchæ itaque quasi designantes Ecclesiæ locum, figuris foderunt: Prophetæ fundamenta eius Scripturis suis posuerunt: Apostoli prædicationibus parietes extruxerunt: illorum sequaces expositionibus depinxerunt. Sed & Sacra Scriptura nõ est nisi filiis Dei scripta, quib. mater Ecclesia per clauem Dauid aperit omnia clausa. Non filii autem tantùm foris vident, & non intelligunt, quia nec amant, nec credunt. D. Habent homines custodes Angelos? M. Vnicuique genti, vnicuique ciuitati præsunt Angeli, qui iura, leges, iustos mores iustè dispensant & ordinant. Vnaquæque etiã anima dum in corpus mittitur, Angelo committitur, qui eam semper ad bonum incitet, & omnia opera eius Deo & Angelis in cœlo referat. D. Cũ Deus omnia sciat, & sancti Angeli in eo cuncta cernant, quid potest eis referri quod nesciant? M. Angelos actus nostros Deo & Angelis narrare, non est aliud q̃ de nostro prouectu in Deo congratulari, vt dicitur: *Gaudium erit Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente*: sicut econtra illorũ contristari, est de nostris malè gestis indignari. D. Sunt iugiter Angeli in terra cum his, quos custodiunt? M. Cùm opus fuerit in auxilium veniunt, maximè cùm precibus fuerint inuitati: non est n. mora veniendi, cùm in momento de cœlo ad terras & iterum ad cœlum relabi possint. Qui cùm ad nos veniunt, gloria intima non fraudantur, qa semper vident faciem Patris, quocunque mittantur. D. Qualiter apparent Angeli hominibus. M. In forma hominis. homo etenim cùm sit corporeus, non potest videre spiritus: propter quod assumunt de aëre corpus, quod homo videre & audire possit.

Luc. 15.

B D. Sunt dæmones hominibus insidiãtes? M. Vnicuique vitio præsunt dæmones, qui sub se habent innumerabiles, qui animas iugiter ad vitia illiciunt, & mala hominum suo principi cum magno cachinno referunt. Si quis tamen illorum ab aliquo iustorum pugnans vicitur, mox ab Angelo custode eius in abyssum retruditur, nec amplius cum aliquo iustorum congredi permittitur, quamuis alius à Principe dæmonum in locum eius surrogetur. Sicut enim à diabolo homo victus mox de paradyso est eiectus; ita cùm quis dæmonũ à sanctis superatur, confestim confusus in tartara dãnatur. D. Possunt dæmones obsidere quos volunt? M. Gregem porcorum intrare non potuerunt nisi permissi: quantò minus homines? Aliquando corpus viri sancti obsident, illi ad coronam sibi ad pœnam: malorum autem animas semper obsident, interdum etiam corpora necant. Corpus hominis in baptismate vt templum Spiritui S. oleo & chrismate dedicatur, vt dicitur: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Igitur hoc templo semper aut Spiritus S. aut immundus inhabitat. D. Quid valet vnctio olei infirmis? M. peccata confessa, & non iterata, vel quotidiana, per hanc vnctionẽ relaxantur, vt dicitur: *Qui in peccatis est, dimittentur ei.* Si de peccato pœnitentiam non egit, ista vnctio non solùm ei nihil prodest, sed etiam multum obest. D. Prodest pœnitentia in extremis? M. Qui peccata sua vsque ad mortem differunt, non ipsi peccata, sed peccata eos deserunt, quia eos diutius seruos habere nolunt. qui tamen ex corde pœnitent, etiam in ipsa morte, misericordiam inueniẽt, sicut latro in ipso mortis exitio, vt dicitur. *Quacunq; hora ingemuerit, saluus erit.*

1. Cor. 3.

C D. Vnde mors dicitur? M. Ab amaritudine: vel à morsu pomi vetiti, vnde mors est orta. Sunt autem tres mortes: scil. immatura, vt infantum: acerba, vt iuuenum: naturalis, vt senum. D. Cùm peccata in baptismate dimittantur, & cùm mors sit pœna peccati, cur permittitur post baptisma etiam electis dominari? M. Vt possint pro Christo pati, & magis coronari. Est & aliud. Si immortalitas corporum in baptismate daretur non pro Deo sed pro hac immortalitate ad baptisma ab omnibus festinaretur, & sic nullus ad regnum reuerteretur. Peccatum verò Deus in baptismo dimisit, pœnas autem peccati nõ dimisit, vt iusti per fidem ambulent, & per operationem se exerceant, donec mors à vita absorbeatur. D. Dimittuntur reprobis peccata in baptismate? M. Dimittuntur, sed cùm ipsi post in eadem peccata relabuntur quæ dimissa erant, etiam in eos reuoluuntur: vt dicitur. *Omne debitum dimisi tibi*, & mox subditur: *Tradidit eum tortoribus, donec redderet vniuersum debitum.* D. Cur permittit eos Deus ad baptisma vel ad alia Sacramenta accedere, cùm eos sciat ab his discedere? M. Propter electos, vt dictum est, vt trahant eos exẽplo. D. Quæ est blasphemia Spiritus quæ non remittitur in hoc seculo neque in futuro? M. Impœnitentia & diffidentia. In Spiritu S. datur remissio omnium peccatorum. qui igitur de gratia Spiritus S. diffidit, & nõ pœnitet, hic blasphemat Sp. sanctum: & hoc est irremissibile peccatum. D. Nocet bonis si occidantur, vel subitanea morte moriantur? M. Nihil penitus. Non enim subitanea morte moriuntur, qui sese semper cogitauerunt morituros. Siue ergo ferro immolentur, siue à bestiis dilacerentur, aut flammis vel vndis immergantur, aut suspendantur, vel rota frangantur, vel quolibet infortunio moriantur, semper pretiosa est in conspectu Domini mors Sanctorum eius: vt dicitur. *Quacunq; die iustus moriatur, iustitia eius nõ auferetur ab eo.*

Matth. 18.

D Et talis mors non obest, imò multũ prodest: quia si quid peccati contraxerunt per humanam fragilitatem, relaxatur per mortis acerbitatem. D. Prodest malis si diu decubant in lectis anteq̃ moriantur? M. Nihil. Quacunque enim morte moriantur, mala & subitanea morte moriuntur: & qui nunq̃ cogitauerunt se morituros: & ideo semper mors peccatorũ pessima. D. Obest iustis aliquid si in cœmeterio Ecclesiæ non sepeliantur? M. Nihil prorsus. Totus enim mundus est templũ Dei quod dedicatum est sanguine Christi: & siue in campo, siue in sylua, vel in palude, vel in quovis loco sepeliantur vel proiiciantur, vel à bestiis, vel à beluis deuorentur, semper in gremio Ecclesiæ confouentur, quæ per latitudinem terræ diffunditur. D. Confert iustis aliquid, quòd in sacratis locis tumulantur? M. Per quosdam iustos loca sacrãtur, in quibus tumulantur. Qui autem in pœnis sunt, in eo prodest, quòd corpora in sacris locis sepeliantur, quia eorũ precibus adiuuantur, quibus per sepulturã sociantur. Et in hoc etiam prodest, quòd cùm amici illorum ibi conueniunt, de monumentis admoniti preces pro eis Domino fundunt. D. Prodest malis, si in loco sacro sepeliantur? M. Imò obest multũ, si eis sepultura iunguntur, à quib. per meritũ longè disiungũtur: vnde & multa leguntur sæpè per dæmones effossi, & à sacris lõgius proiecti. D. Longè te faciat Deus, bone Doctor, à malis, & cum b. ethereis societ te Chr̃s in astris. Iam innumeris hydræ capitib. p̃cisis, aliis atque

Psalm. 115.
Ezech. 18.

A atq; aliis renascentib. pro eis, eia arripe gladiũ tuę nobilis linguę, & syluam quæstionum in qua erro succide: vt liceat mihi errabundo per te ad campum scientiæ exire, & qualiter circa morientes agatur euolue. M. Sicut sponsus cum multitudine militum ad suscipiendam sponsam venit, & eam cum cantu gaudens adducit: ita cùm iustus in extremis agit, angelus sui custos cum multitudine angelorum venit, & animam eius sponsam Christi de carcere corporis tollit, & cum maximo dulcissimæ melodiæ cantu, & immenso lumine, ac suauissimo odore ad cœleste perducit palatium, in spiritualem paradisum. D. Est hic paradisus locus corporeus, vel vbi? M. Non est locus corporalis, quia spiritus non habitant in locis: sed est spiritualis mansio beatorum, quam æterna sapiẽtia perfecit in initio, & est in intellectuali cœlo, vbi ipsa diuinitas qualis est, ab eis facie ad faciem contuetur. D. Perducuntur illuc omnes animę iustorum? M. Perfectorum animæ, cùm de corpore exuuntur, illuc inducuntur. D. Qui sunt perfecti? M. Quibus præcepta non sufficiunt, sed plusquàm pręceptum sit faciunt: vt Martyres, monachi, Virgines. &c. Martyrium & virginitas & seculi abrenunciatio non sunt præcepta sed diuina consilia: ideo qui hæc faciunt, regnum cœlorum quasi hæreditario iure possidebunt, vt dicitur. *Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.* *Psalm. 126.* Iusti autem quibusdam mansionibus adhuc differuntur, vt dicitur: vt illis proficiat ad honorem, nobis verò ad salutem. D. Qui sunt iusti? M. Qui præcepta Domini implent sine querela: hi à corporibus exuti, in terrenum paradisum vel potius in aliquod spirituale gaudium ab ange-

B lis perducuntur, cùm spiritus in locis corporalib. non habitare credantur. Est quidam ordo iustorum qui imperfecti dicuntur, qui tamen in libro Dei scribuntur: vt sunt coniugati, qui mortui pro meritis in amœnissima habitacula recipiuntur. Ex his multi ante iudicium precibus Sanctorum & eleemosynis viuentium in maiorem gloriam assumuntur: omnes tamen post iudicium angelis consociabuntur. Sunt quidam de electis, quibus multum deest de perfectione, qui crimina sua differunt pœnitere. hi sicut peccans filius seruo traditur ad vapulandum, ità à sanctis angelis dæmonibus permittuntur ad purgandum: qui tamẽ eis nocere non poterunt plus quàm ipsi promeruerunt, aut q̃ sancti Angeli permittunt. D. Quid potest fieri per quod hi liberentur? M. Missæ, eleemosynæ, orationes, aliique pii labores his ꝓsunt, maximè si ipsi viuentes hæc pro aliis fecerũt. Et quidam ex his septimo die, alii trigesimo, alii anniuersario liberantur: quidam verò post multũ tempus. Tamen post iudicium omnes, vt dictum est, Angelis coæquabuntur. D. Cur magis aguntur hi dies? M. Tria & quatuor sunt septem, per tria, fides Trinitatis: per quatuor, homo qui constat ex quatuor elementis, intelligimus. Anima etiam habet tres vires, quæ sunt rationabilis, irascibilis, concupiscibilis, & omne tempus septem diebus voluitur. Agitur itaq; septimus dies vt quicquid anima in tribus viribus suis per qualitates corporis, in fide Trinitatis in septem dieb. huius temporis cõtra septiformẽ spiritum, quem in baptismo suscepit, peccauit, relaxetur. Triginta per tria & decem surgunt. per tria noua lex ꝓpter fidem Trinitatis: per decem, vetus lex, propter decalogum intelligitur. Triginta etiam diebus omnis mensis labitur. Agitur itàque trigesimus dies, vt quicquid homo in mensibus in noua

C vel in veteri lege deliquit, deleatur. Annus est Christus, vt dicitur. *Annus acceptabilis Domino.* *Psalm. 118.* Mẽses sunt duodecim Apostoli, vt dicitur. *Benedices corona anni benignitatis tuæ.* *Psalm. 64.* Solis cursus per annum: reditus Lunæ, post mensem. Agitur igitur anniuersarius dies, vt quicquid contra Solem iustitiæ Christum, & Lunam eius Ecclesiam, & doctrinã Apostolorum, qui sunt menses boni anni, egit, remittatur. D. Quid est purgatorius ignis? M. Quibusdam est purgatio in ista vita cruciatus corporis, quos mali eis aliquo modo inferunt. Aliquibus per afflictiones carnis, quas sibi per ieiunia, per vigilias, ꝑ alios labores ipsi ingerũt. Quibusdam verò charorum vel rerum amissio. Quibusdam dolores vel ægritudo, Aliquibus victus, vel vestitus egestas. Quibusdam ipsius mortis acerbitas. Post mortem verò purgatio erit aut nimius calor ignis, aut magnus rigor frigoris, aut aliud quodlibet genus pœnarum, de quibus tamẽ minimum maius est, quàm maximum quod in hac vita excogitari potest. Dum ibi sunt positi, apparẽt eis Angeli, vel alii Sancti, in quorum honore aliquid egerunt in hac vita, & aut auram aut suauem odorem, aut aliquod solamen eis impendunt vsque dum liberati introibunt in illam aulã quæ non recipit vllam maculam. D. Quali forma sunt ibi positi? M. In forma corporum quæ hîc gesserunt. Dicitur & de dæmonibus, quòd eis corpora de aëre dentur, in quibus crucientur. D. Cum corpus sit insensibile, & per se nihil possit operari, nisi q̃ anima per illud operatur, quasi per instrumentum, qua ratione damnatur? M.

D Cùm homines inimicum suum obsident, prius ędificia sua destruunt, vel incendunt, post ipsum excruciatum interimunt vel incendunt, vt & de amissis doleat in animo, & de per illata vulnera corporis exitio. Corpus est animæ vestimentum vel habitaculum: quod quia contempto creatore anima dilexit, destituitur, & cum eo comburitur, & de sui habitaculi vel vestimenti incendio cruciatur. Est & animæ instrumentum, non quale est tubicini tuba, vel carpentario ascia: sed ita est coadunatur, vt quicquid egerit anima, corpus etiam fecisse dicatur: & ideo iustè cum ea damnatur. D. Quot animæ peruenient ad cœlum? M. Quot Angeli ibi permanserunt. D. Satis mihi fecisti de his; nunc dic qualiter agatur circa malorum exitum. M. Cùm mali in extremis sunt, dæmones maximo strepitu cõglobati veniunt, aspectu horribiles, gestibus terribiles, qui animam cum per ualido tormento de corpore excutiunt, & crudeliter ad inferni claustra pertrahunt. D. Quid est infernus? vel vbi? M. Duo sunt inferni, superior & inferior. Superior infima pars huius mundi, quæ plena est pœnis: nam hic exundat nimius æstus, magnum frigus, fames, sitis, varii dolores corporis: verbera animi, vt timor & verecundia. De hoc dicitur: *Educ de carcere*, hoc est, de inferno *animam meam*, id est vitam meam. Inferior verò est locus spiritualis, vbi ignis inextinguibilis: de quo dicitur. *Eruisti animam meam de inferno inferiori.* *Psalm. 85.* Qui sub terra dicitur esse, vt sicut corpora peccantiũ terra cooperiuntur, ita animæ peccantium sub terra in inferno sepeliantur: vt de diuite dicitur. *Sepultus est in inferno.* In quo nouẽ species pœnæ esse leguntur. D. Quæ sunt illæ? M. Prima ignis, qui sic semel accensus est, vt si totũ mare influeret,

A flueret, non extingueretur. Cuius ardor sic istum materialem vincit ignem, vt iste pictum ignem. ardet,& non lucet. Secunda pœna est intolerabile frigus: de quo dicitur. Si igneus mons im mitteretur, in glaciem verteretur. De his duabus dicitur. *Fletus & stridor dentium.* (Matth. 8.) Tertia pœna est vermes immortales, i. serpentes & dracones visu & sibilo horribiles, qui vt pisces in aqua, ita viuũt in flamma. Quarta pœna est fœtor intolerabilis. Quinta plaga est flagra cædentium, vt mallei ferrum percutiunt. Sexta pœna tenebræ palpabiles: vt dicitur. *Terra tenebrarum, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* (Iob 10.) Septima pœna, confusio peccatorum, quia omnia peccata ibi patent omnibus,& se abscondere non valent. Octaua pœna horribilis visio dæmonum & draconum, quos igne scintillante vident: & miserabilis clamor ilẽtium & insultãtium. Nona pœna sunt ignea vincula, quibus in singulis membris constringuntur. D. Quare tot miserias patiuntur? M. Quia cõsortium nouem ordinum Angelorum neglexerunt, iustè nouem tormentis addicti mœrebunt. Et qa in igne concupiscentiarum hîc exarserunt, iustè ibi in igne ardebunt. Quia v. frigore malitiæ hîc riguerunt, iustè ibi pœnali frigore stridebunt. Dicuntur namq; exterius igne candere, vt ferrum in fornace: interius frigere, vt glacies in hyeme: vt dicitur. *Transeunt ab aquis niuium, ad calorem nimium.* (Iob 24.) Et quia inuidia & odium hîc eos vt vermes corroserũt, meritò eos ibi vermes mordebunt. Quia hîc fœtore luxuriæ dulciter delectantur, iustè ibi fœtore putrido atrociter cruciantur. Et quia disciplinam recipere noluerunt, & cum hominibus B flagellari non meruerunt, ibi ideo sine cessatione loris tunduntur, vt dicitur. *Sunt parata iudicia derisoribus, & percutientes mallei stultorũ corporibus.* (Prouerb. 19.) Quia tenebras vitiorum hîc amauerũt, & ad lucẽ Christum venire noluerunt, ideo horridis tenebris ibi obscurantur, vt dicitur. *In æternum non videbunt lucem.* (Psalm. 48.) Et quia hîc peccata confiteri neglexerũt, quæ facere nõ debuerunt: ideo omnibus ibi nudis & apertis perpetuò confundentur. Quia hîc bona videre & audire dedignantur, iustè ibi terribili visu & miserabili auditu replebuntur. Et quia hîc per singula vitia defixi erant, iustè ibi erunt p singula membra constricti. Optant mori, & mors fugiet ab eis. D. Qualiter sunt ibi positi? M. Capita sunt eis deorsum mersa, dorsa ad inuicem versa, pedes sursum erecti & in pœnas vndiq; distenti. D. Heu ad quid natus est homo, qui tali plectitur supplicio? M. Quid fles? quid lachrymis fluis? Diabolus tantùm & sua membra ista patientur. D. Qui sunt membra diaboli? M. Superbi, inuidi, fraudulenti, infidi, gloriosi, ebriosi, luxuriosi, homicidæ, fures, crudeles, prædones, latrones, immundi, auari, adulteri, fornicatores, mendaces, periuri, blasphemi, malefici, detractores, discordes. Qui in his fuerint inuenti, in prædicta supplicia ibunt, nunq̃ redituri. D. Heu videbunt eos iusti? M. Iusti videbunt malos in pœna, vt magis gaudeant, q hanc euaserunt pœnam: & mali etiã ante iudicium videbunt bonos in gloria, vt magis doleant, quòd hanc neglexerunt: post iudicium boni quoq; videbunt malos in pœnis; mali verò nunquam amplius videbunt bonos. D. Non dolent iusti cùm eos vident ita torqueri? M. Non, licet pater videat filium, aut filius patrem in pœna, aut filia matrem, aut mater filiam ibi conspiciat, aut vir vxorem, aut vxor virum, nonsolum nõ dolent, sed ita est eis delectabile, sicut nobis cùm vi- C demus pisces in gurgite ludere, vt dicitur. *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam peccatorum.* (Psalm. 57.) D. Non orant iusti pro malis? M. Contra Deum sentirent si pro damnatis orarent: ita enim Deo vniti sunt, q eis iudicia Dei per omnia placebunt; ideo & in eis gaudebunt. D. In quo inferno erant iusti ante aduentum Christi? M. In superiori, in quodam loco iuncto inferiori, in quo poterant alterutrum cõspicere. Qui erant ibi, quamuis carerent supplicio, videbatur eis esse in inferno, cùm essent separati à regno. Illis a. qui erant in inferiori inferno videbatur, q illi, qui erant in illo inferno iuncto inferiori, erant in refrigerio paradisi: vnde & diues rogabat à Lazaro, guttam super se stillari. Quam pœnã habebant illi, qui erant in illo inferno iuncto inferiori? M. Quasdam tenebras tãtum: vnde dicitur. *Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.* Quidam ex eis erant in quibusdã pœnis. Venit ergo Dominus ad infernum superiorẽ nascendo, vt redimeret captiuos à tyranno, vt dicitur. *Dices his qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris sunt, reuelamini.* Vinctos vocat, qui erãt in pœnis: alios v. in tenebris, quos oẽs absoluit, & in gloriam duxit Rex gloriæ. D. Cognoscunt se iusti & boni in gloria? M. Animæ iustorum omnes iustos cognoscũt & nomine & genere, & merita ipsorũ, quasi semp cum eis fuissent. Malos omnes etiam in tantũ cognoscunt, vt ppter quod meritum vnusquisq; ibi sit, sciant. Mali quoq; malos cognoscũt, & bonos quos vident, in tantũ vt etiam nomina illorũ sciant, vt diues Abrahæ & Lazari. D. Orant animæ iustorũ pro charis suis? M. Iusti orant pro his quos D in Domino amauerunt, vel pro his qui eos inuocant vt à malo seruentur, & à mundi tentamentis liberentur: & si in errore sunt, vt corrigãtur, & eis associentur. D. Qualiter orant Deum? M. Desiderium illorum est oratio eorum. Quicquid n. desiderant, sine dilatione percipient. Illorum etiam orare, est cruciatus corporis vel benè gesta pro Christo, Deo repræsentare. Non tamen aliquid orãt, nisi q ipse Deus disponit facere, alioquin incassum orarẽt. D. Habent plenum gaudiũ Sancti? M. Nequaq̃. Sicut enim ad conuiuium venientes de sua susceptione sunt læti, de absentibus amicis solliciti: cùm autem omnes simul veniẽt, amplius gaudebunt: ita animæ iustorum de sua nunc quidem gloria lætantur, de absentia autem nostra sollicitantur. Cùm a. corpora sua receperint, & omnes in vnum conuenerint, tunc plenum gaudiũ habebunt. D. Quæ est domus Dei, & multæ mansiones? M. Domus Patris est visio omnipotentis Dei, in qua iusti vt in domo gloriantur. Mansiones sunt diuersæ pro meritis remunerationis. D. Sciunt animæ, quæ hîc aguntur? M. Animæ iustorum sciunt omnia, quæ hîc aguntur. quæ a. in pœnis sunt, nesciunt, nisi quæ eis Angeli vel Sãcti referunt. Quæ v. in inferno sunt, non plus norunt, quid hîc agatur, quàm viui sciunt, quid ibi agatur. Vt tamen olim Prophetæ quædam sciuerunt, quæ alii ignorauerunt, non tamen omnia: ita quædam animæ inter malos quædam sciunt, quæ aliæ nesciunt, quamuis non omnia. Itaque omnia quæ sciunt, vel eis diuinitus reuelantur, vel eis à morientibus & illuc venientibus nunciantur. D. Possunt animæ apparere quando volũt, vel quibus volũt? M. Animæ Sanctorũ apparent quando volunt, & quibus volunt, siue vigilantibus siue dormientibus. Quæ a. in pœnis sunt,

non

A non apparent nisi ab Angelis permittantur, & vt pro liberatione sua rogent, aut liberatæ gaudium suum amicis suis nuntient. Quæ autem in inferno sunt, nulli apparere possunt. Si autem aliquando videntur apparere, siue in somnis siue vigilantib9 nō illæ sed dæmones esse creduntur in illorū specie, qui etiam in Angelos lucis se transfigurant, vt decipiant. Si autem velociter contigerit, pro alicuius merito fit: vt S. Martino anima latronis apparuit, vbi altare destruxit: aut pro admonitione vt anima Benedicti Papæ in mōstro apparuit, cuius caput & cauda asinus, medietas vrsus fuit, quæ se die noctuque per aspera & ignea loca trahi, & post iudicium deglutiendam asseruit olla gehennali. D. In qua forma apparent? M. In humana corpore assumpto in aëre. D. Vnde veniunt somnia? M. Aliquando à Deo, cùm aliquid futuri reuelatur, sicut Ioseph per stellas & manipulos, quód fratribus præferretur. Aliquando vt aliquid necessarium admonetur, vt alio Ioseph vt fugeret in Ægyptum. Aliquando à Diabolo, cùm aliquid tētare aut bonum impedire nititur: vt in passione Domini de vxore Pilati legitur. Aliquando ab ipso homine, cùm ꝙ viderit, vel audierit, vel cogitauerit, hoc in somnis imaginatur, & in timore positus per tristitiam, & in spe læta ludificatur. D. Benedictum Dei verbum, qui tot secreta mihi refert per os tuum. Nunc si rogare auderē, libenter de Antichristo audirem. M. Antichristus in magna Babylonia de meretrice generis Dan nascetur. In matris verò vtero à Diabolo replebitur, & in Corozaim à maleficis nutrietur. Vniuersū Orbi imperabit, & totum genus humanum sibi B quatuor mūdis subiugabit. Vno modo nobiles sibi diuitiis adsciscet, quæ sibi maximè affluent, quia omnis pecunia abscondita erit ei manifesta. Secundo modo vulgus sibi terrore subdet, quia maxima sæuitia in Dei cultores grassabitur. Tertio modo sapientia & incredibili eloquentia clerum obtinebit, quia omnes artes & omnem Scripturam memoriter sciet. Quarto modo, mundi contemptores, vt sunt monachi, signis & prodigiis fallet. Faciet enim stupenda miracula, vt iubeat ignē de cœlo descendere, & aduersarios suos coram se consumere, & mortuos surgere, & sibi testimonium dare. D. Suscitabit mortuos verè? M. Nequaquam, sed Diabolus eius maleficiis corpus alicuius damnati intrat, & illud apportat, & in illo loquitur in omnibus signis & prodigiis mendacibus & virtutibus. Hic antiquam Hierusalem reædificabit, in qua se quasi Deum coli iubebit. Hunc Iudæi ex toto orbe venientes summo voto suscipient: sed per prædicationem Eliæ & Enoch ad Christianam religionem redibunt, & omnes penè dirum martyrium subibunt. Tandem in fine seculi Iudæi conuertentur ad Deum: non tamen omnes; sed pars erit, in quibus regnabit Archelaus, id est, Antichristus. Archelaus enim princeps populi interpretatur. Nazaræus, sanctus interpretatur. Christiani prius Nazaræi vocabantur sed postea apud Antiochiam in cōmuni Concilio à Petro mutatum est hoc nomē, & dicti sunt Christiani. D. Quali ætate venient illi duo, scilicet Elias & Enoch? M. In ea qua assumpti sunt: qui etiam ab Antichristo (qui vocatur Auremos, id est contrarius: vel arnoymæ, id est nego, vel titan, id est solus gigas) interficientur. In tribus n. mundi partibus, Asia, Aphrica, Europa, trib. linguis appellatur. In hebræa arnoymæ: in græca autemos: in Latina titan vocatur. Hic per tres annos C & dimidium monarchiam obtinebit; deinde tētorium suum ad expugnādos iustos in monte Oliueti extendet, in quo inuenietur subita morte mortuus spiritu oris Domini, i. iussu Dei interfectus: vt dicitur. *Præcipitabit Dominus vultum vniuersæ terræ in monte sancto.* D. Cùm dictum sit: *Dies illi propter electos breuiabuntur*: erunt tunc dies breuiores quàm nunc? M. Dies ita tunc erunt sicut nunc: vt dicitur. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Sed dies dicitur breuiari, quia breue tempus i. tres semis annos regnabit. Porro corpora horum creduntur minora q̄ nostra, sicut nostra etiam minora q̄ antiquorum. D. Quid postea erit? M. Relinquentur quadraginta dies, vt pœnitere possint qui eius errore vel fallacia lapsi sunt: post hæc, qua die iudicium fiet, nullus scit. D. Quid est nouissima tuba? M. Cùm Dominus lege daret in mōte, audita est vox tubæ: ita Angeli ad hoc constituti, corporibus & tubis de aëre sumptis, terribile iudicium Dei sonitu tubæ mundo intonabunt, vt dicitur. *Canet enim tuba, & mortui resurgent.* Et iterum: *Periit memoria eorum cum sonitu*: & altissima voce mortuis clamabunt: *Surgite*: vt dicitur: *Media nocte clamor factus est.* Ad quam vocem oēs mortui boni & mali in mōtu oculi in nouissima tuba i. e. quàm cito possis oculum aperire, resurgent. D. Quæ est prima resurrectio? M. Sicut 2 sunt mortes, ita sunt duæ resurrectiones; vna animarū, altera corporum. Cùm homo peccat, anima moritur, quia à vita Deo deseritur, & in corpore quasi in sepulchru sepelietur. Cùm v. per pœnitentiam ad Deum (qui est vita) redit, quasi à morte resurgit. Alia erit corporū. D. Qua die fiet resurrectio? D M. In die Pascbæ, ea hora qua Christus resurrexit. D. Erit aliquis tunc in mundo? M. Ita plenus erit mundus tunc hominibus, vt est hodie: quia ita erunt operantes vt hodie, quidam arant, quidam nauigant; quidam ædificant; quidā aliud & aliud faciunt. D. Quid de illis fiet? M. Illi cùm ... egent, mox ab Angelis in aëre obuiam Christo rapientur, & in ipso raptu morientur, & reuiuiscēt: hoc præcessit in Maria & Ioanne. Maria, quæ recepto corpore post mortem in gloria est assumta: Ioanne, qui cum corpore raptus, & in ipso raptu actu creditur mortuus. Reprobi v. de ipso terrore morientur, & confestim reuiuiscent: & hoc est iudicare viuos & mortuos. D Resurgent qui in matrib. sunt mortui? M. Quotquot vitalem spiritum acceperunt, resurgent. D Qua ætate vel mēsura? M. Qua erant, cùm essent triginta annorum, vel futuri erant, nisi ante morerentur. D. Aliquando lupus deuorat hominem, & caro hominis vertitur in suam carnem: lupum verò vrsus; vrsum leo deuorant, & cæt. quomodo resurgit ex his homo? M. Quod caro fuit hominis, resurget: quod bestiarum, remanebit. Scit enim bene secernere, qui sciuit ex nihilo cuncta condere. Siue ergo membratim à bestiis, siue à piscibus, seu à volucribus deuorentur, omnes in resurrectione reformabuntur, in tantum, vt nec capillus de eis pereat.

Esaiæ 25.
Matth. 24
Psalm. 118
1 Cor. 15.
Psalm. 9.
Matt. 25.

D. Si capilli & vngues præcisi in locum suum redeunt, nonnè deformes erunt? M. Non est intelligendum, ꝙ sint reducēdi in priorem locum: sed sicut figulus si vas nouiter factum frangat, & de eodē luto aliud faciat, nō attendens, quid prius ansa vel fundus fuerit: ita formator Deus de eadē mater. illud corp9 cui valdè dissimile reformabit,

cui

A cui omnis deformitas & informitas absit, & omnis integritas adsit. D. Quamuis vnumquodq; membrum in locum suum Deus decenter restaurare possit, qui hîc habuerunt bina capita, vel plura membra, vel quibus defuerunt aliqua, aut pingues aut macri fuerunt, resurgent tales? M. Qui hîc capita habuerunt duo, vel corpora, resurgent tales, & vnaquæque anima habebit suum caput: cui nihil indecens & deforme adhæreat, sed omnia membra sana & integra, & omni pulchritudine plena habeat. D. Qualia corpora iusti habebunt? M. Immortalia & incorruptibilia, vt splendidum vitrum perlucida. Reproba verò similiter immortalia, quamuis sine fine iugiter in morte dolentia: & incorruptibilia, in hoc quòd cùm omnibus pœnis afficiantur, non consumentur: sed tamen tenebrosa. D. Qua hora fiet iudicium? M. Media nocte, qua hora Angelus Ægyptũ deuastauit, ea hora electos suos de hoc mundo liberabit Dominus. D. Qualiter veniet Dominus ad iudicium? M. Sicut Imperator ingressurus ciuitatem, corona eius, & alia insignia præferuntur, per quæ aduentus eius cognoscitur. Ita Christus in ea forma qua ascendit, cum Ordinibus omnibus Angelorum ad iudicium veniens: Angeli crucem eius ferentes præibunt: mortuos tuba & voce in occursum eius excitabunt. omnia elementa turbabuntur, tempestate ignis & frigoris mixtim vndique furente: vt dicitur: *Ignis ante ipsum præcedet, & in circuitu eius tempestas valida: pugnabit orbis pro eo contra insensatos.* D. Erit iudicium in valle Iosaphat? M. Vallis Iosaphat dicitur vallis iudicii. Vallis est semper iuxta montem. Vallis est hic mundus, mons est cœlum. In valle ergo fit

Exod. 12.

Psalm. 96.
Sapient. 5.

B iudicium, id est, in isto mundo, scilicet in isto aëre, vbi iusti ad dexteram Christi vt oues statuentur: impii autem vt hœdi ad sinistram ponentur. D. Quomodo autem ad dextram vel sinistram? M. Ad dextram scilicet sursum in gloria, ad sinistram deorsum in terra. Iusti autem geminis alis charitatis ad alta subleuantur: vt dicitur: *Sancti sument pennas vt aquilæ.* Impii autem peccatis vt plumbum à terra, quibus totò corde inhæserunt, deorsum deprimuntur. D. Quali forma apparebit in iudicio Dominus? M. Electis in ea forma, qua in monte apparuit: reprobis verò in ea, qua in cruce pependit. D. Erit crux ibi, signum scilicet, in quo Dominus passus est? M. Nequaquam, sed lux in modum crucis, splẽdidior Sole. D. Quare faciet Filius iudicium? M. Quia Filius similitudo Dei est: Angelus autem & homo vsurpauerunt sibi similitudinem Dei, iustum est ergo, vt cui facta est iniuria, iudicium faciat pro vindicta: quatenus Pater & Spiritus sanctus ei cooperentur. D. Est sedes ibi (id est, in iudicio) in qua sedeat, vt dicitur: *Sedebit super sedem maiestatis?* M. Christus dicitur nunc stare, & pro sponsa sua pugnare: tunç deuictis hostibus, & sponsa ad se recepta in maiestate sedebit: hoc est, humanitas in diuinitate requiescet. *Super sedem suam* etiam *sedebit*, quia ab omni labore Ecclesia cessabit. Tamen quia homo ibi apparebit, *super sedem* de aëre assumptam, vt iudex sedere creditur. D. Habebunt Apostoli sedes, vt dicitur: *Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel?* M. Conscientię eorum sunt sedes eorum, in quib. deuicto mundo & vitiis, quasi in sede triumphantes quiescent. Sed & ipsi *super sedes* de aëre videbuntur sedere: vt dicitur: *Sederunt super sedes in iudicio.* D. Qualiter

Matth. 25.

Prouerb. 23.

Esai. 14.
Genes. 3.

Matth. 25.

Luca 22.

Psalm. 121.

fiet iudicium? M. Nunc sunt boni & mali mixti, & multi videntur boni, qui sunt mali, & multi putantur mali, qui sunt boni. Tunc ab Angelis boni à malis, vt grana à paleis, secernentur, & in quatuor ordines diuidentur. Vnus ordo est perfectorum cum Deo iudicantium. Alter iustorum, qui per iudicium saluantur. Tertius impiorum sine iudicio pereuntium. Quartus malorum, qui per iudicium damnantur. D. Qui sunt qui iudicant? M. Apostoli, Martyres, Confessores, Monachi, Virgines. D. Quomodo iudicabunt iustos? M. Monstrabunt eos suam doctrinam & sua exempla fuisse imitatos, & ideo regno dignos. D. Qui sunt qui iudicantur? M. Qui opera misericordiæ in legitimo cõiugio exercuerunt, vel peccata sua pœnitentia & eleemosynis redemerunt. his benedicetur: *Venite benedicti Patris mei. Esuriui, & dedistis mihi manducare*, &c. D. Dicentur hæc sonis verborum? M. Cùm Christus homo ibi appareat, & ipsi in corporibus adsistant, potest esse quòd verba sonaliter fiant. Tamen cùm sit ibi omnibus manifestum, per quod meritum quisque saluetur vel damnetur, magis nobis per hæc verba innuitur, per quæ merita saluetur. D. Quomodo iudicantur? M. Cœlesti palatio, qui hæc fecerunt, digni censentur. D. Qui sunt, qui sine iudicio pereunt? M. *Qui sine lege peccauerunt*, pagani scilicet, & illi Iudæi, qui fuerunt post passionem Christi. Nam post suam passionem legis obseruatio putatur idololatriæ superstitio. D. Videbunt ipsum Christum? M. Videbunt: sed ad sui perniciem, vt dicitur: *Videbunt in quem transfixerunt*: omnes namque impii in necem Domini consenserunt. D. Quare dicitur de eis: *Non resurgent impii in iudicio?*

C

Dan. 4.
Matth. 25.

Rom. 2.

Ioan. 19.

Psalm. 1.

D M. Non continget illis, vt ibi iudicent sicut hic fecerunt. de his dicitur: *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui.* D. Qui sunt qui iudicantur, & pereunt? M. Iudæi, qui ante aduentum Christi sub lege peccauerunt, & mali Christiani, qui malis operib. Deum negauerunt, his dicetur: *Discedite à me maledicti, Esuriui, & non dedistis mihi manducare*, &c. Quibus verbis innuitur quare damnentur: quia crimina sua eleemosynis redimere contempserunt. Et debes notare, quòd non dicit: *Venite*, benedico vos, nec dicit: *Discedite*, maledico vos: sed, quia estis *benedicti, venite*: & quia estis *maledicti, discedite.* D. Quis benedixit istos? vel quis maledixit illos? M. Spiritus sanctus quotidie per ora amicorum & inimicorum electos benedicit, vt dicitur: *Benedicti vos à Domino.* Et iterum: *Benedictio Domini super vos.* Reprobos verò per ora omnium maledicit, vt dicitur: *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* D. Quomodo iudicabunt eos Sancti? M. Suis meritis ostendent eos nec facta nec dicta sua secutos, sed omni supplicio dignos. hos *in ira sua conturbabit Deus & deuorabit eos ignis.* D. Habet Dominus furorem vel iram? M. In Domino non sunt tales motus: qui, vt dicitur, *omnia cum tranquillitate iudicat*: sed cùm in eos sententia iustæ damnationis profertur, irasci eis, qui hæc patiuntur, videtur. D. Habebunt iusti defensores, aut mali accusatores? M. Habebunt conscientias suas. Ita namque omnes à fulgore crucis illustrantur, vt sicut nunc Sol ab omnibus videtur, ita omnium hominum conscientiæ tunc ab omnibus in propatulo videantur. D. Quid est quod dicitur, *Libri aperti sunt? & liber vitæ? & iudicati sunt mortui de his quæ erant scripta in libris?* M. Libri sunt Pro-

Psalm. 20.

Psal. 2. & 20.
Sapient. 12.

Apoc. 20.

A phetæ, sunt Apostoli, sunt Sancti, aliiq; perfecti. Qui *libri aperti* erunt, quando doctrina & exempla eorum omnibus patebunt: in quibus omnes quasi in libris videbunt quid facere vel quid vitare debuerũt. *Liber vitæ* est vita Iesu, in qua omnes quasi in libro legunt quid de præceptis eius vel fecerunt, vel neglexerunt. *Liber vitæ* est etiam vis diuina, in qua omnes suas conscientias quasi scriptas videbunt. *Ibidem.* D. Quid sequitur? M. Peracto iudicio diabolus cũ toto corpore suo, id est, omnibus impiis, in carcerem, id est, in stagnum ignis ardentis & sulphuris præcipitabitur: Christus verò cum sponsa sua, id est, omnibus electis, cum triumphali gloria in ciuitaté Patris sui cœlestem Hierusalem reuertetur. D. Quid est, *Transiens ministrabit illis?* *Luc. 12.* M. Hoc est, remota seruili formâ, talem qualis est, ostendet se illis in Patris gloria, vt dicitur: *Manifestabo illis me ipsum.* *Ioan. 14.* *1. Corint. 15.* D. Quid est: *Tradet regnum Deo Patri, & Deus erit omnia in omnibus?* M. Id est, Christi humanitas, & tota Ecclesia in diuinitate regnabit, & Deus erit gaudium omnium, & gaudium singulorum. Singuli namque singulare gaudium habebunt, & omnes simul de visione Dei gaudebunt. D. Quid postea de mundo erit? M. Conflagrabit. *Genes. 7.* Sicut enim olim aqua diluuii mundo prçualuit, & super montes omnes cubitis quindecim increuit, ita nunc ignis præualens super omnes montes duodecim cubitis altius ardebit. D. Interibit penitus mundus? M. Rerum mutabilitas, & pœnæ peccati; scil. frigus, æstus, grandines, turbines, fulgura, tonitrua, & alia incommoda penitus interibunt: elementa verò purgata permanebunt: vt dicitur: *Mutabis ea, & mutabuntur.* *Psalm. 101.* *1. Corint. 7.* Sicut enim præsens *figura* nostrorum corporũ *transibit*, & longè aliam huic B incomparabilem habebit: ita pręsens *mundi figura* penitus interibit, & longè alia incõparabilis gloria forma erit, vt dicitur: *Faciet Dominus cœlum nouum, & terram nouam.* *Apoc. 21.* Denique cœlum, Sol, Luna, stellæ, aquæ, quæ nunc festinant cursu irretardabili, quasi cupientes in meliorem statum immutari, tunc fixa stabiliter manebunt & quieta, & mirabili glorificatione immutata. Nam cœlum gloriam Solis induet: Sol septempliciter plus quã nunc fulgebit, vt dicitur: *Sol habebit lumen septem dierum.* *Esai. 30.* Luna & stellæ vestientur ineffabili splendore. Aqua, quæ Christi corpus tangere meruit, & Sanctos in baptismate lauit, omnem decorem crystalli transcendet. Terra, quæ in gremio suo Domini corpus confouit, tota erit vt Paradisus. Et quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis florib. liliis, rosis, violis immarcescibiliter erit perpetuò decorata. *Psalm. 76.* *Genes. 3.* *Apoc. 21.* Et *hæc est mutatio dexteræ Excelsi*: quia *terra*, quæ erat *maledicta*, & spinis addicta, tunc in perpetuum à Domino erit benedicta: *& labor vel dolor non erit vltra.* D. Replesti me bonis domus Domini. dic, qualia corpora habebunt Sancti? M. Septies quàm Sol splendidiora, & præ animo angeliora. D. In qua ætate vel mensura erunt? M. Vt (dicitur) Christus quando resurrexit. Veruntamen cùm sit hîc delectabile pueros senibus mixtos, viris mulieres, longis breues iunctos cernere credibile est, multo delectabilius esse ibi singulis ætatibus, singulis mensuris vtrunque sexum virorum & mulierum conspicere: sicut hîc delectabile est diuersas voces in organis vel in fidibus audire. Vnde magis credendum est omnes in illa ætate & in illa mensura consurgere, & ibi apparere, qua contingit eos hinc migrare. D. Erunt vestiti, an nudi? M. Nudi erunt, de omni C decore fulgebunt, & non plus de illis membris quã nunc de gratiosis oculis erubescent. Salus autem & lætitia erunt illorum vestiméta. nam Dominus induet corpora eorum vestimento salutis, & animas eorum indumento lætitiæ. Et sicut est diuersa gratia colorum, ita creditur fore in corporibus Sanctorum, vt alium colorem Martyres, alium habeant Virgines, & hæc pro vestimentis reputabuntur. D. Possunt licenter facere quod volunt? M. Nihil nisi bonum volunt, ideo quicquid volunt, liberè agunt: & vbicunque esse volunt, sine mora ibi sunt. D. Quid operantur? M. Vacant, & vident Deum, *& in secula seculorum laudabunt eum.* *Psalm. 83.* D. Quæ est laudatio Sanctorum? M. Deum Sanctos ibi laudare, est tantùm de visione Dei gaudere. D. Recordantur malorum quæ in corpore patiebantur? M. Omnium recordantur. D. Non habent dolorem? M. Imò maius gaudiũ habebunt, quòd hæc omnia deuicerunt: sicut aliquis qui olim periculum euasit, & hoc post amicis narrat. D. Super altitudinem terræ suscitauit me tua aurea lingua. Nunc eia, dic mihi illorum gaudia. M. Gaudia Sanctorum erunt, *quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus his qui diligunt eum.* *1. Cor. 2.* D. Quæ sunt hæc? M. Vita æterna, beatitudo sempiterna, omnium bonorum sufficientia sine omni indigentia. D. Hoc planius edicito. M. Septem speciales glorias corporis habebunt, & septem animæ. In corpore quidem pulchritudinem, velocitatem, fortitudinem, libertatem, voluptatem, sanitatem, immortalitatem. In anima autem, sapientiam, amicitiam, concordiam, potestatem, honorem, securitatem, gaudium. D. Leuasti me super me. D Hæc sunt quæ concupiuit anima mea audire. Rogo te, hæc aliquibus modis exprime. M. Placeretne tibi si esses ita pulcher vt *Absolon*, in cuius corpore non erat macula, & cuius coma multo pretio ponderabatur præcisa? *2. Reg. 14.* D. O gloria: M. Quid si cum hoc decore esses tam velox quàm *Asael*, qui cursu pedum præuertebat capreas. *2. Reg. 2.* D. O gratia? M. Quid si cum his duobus ita esses fortis vt *Samson*, qui mille viros armatos prostrauit in vna mandibula? *Iudic. 15.* D. O ingens decus. M. Quid si cum his tribus esses tam liber quàm Augustus, cui totus mundus seruiuit? D. O claritudo. M. Quid si cum his quatuor ita voluptate afflueres vt *Salomon*, qui nunquam cordi suo aliquid denegabat quod desiderabat? D. O dulcedo. M. Quid si cum his quinque ita sanus esses vt *Moyses*, cui nunquam dens motus est, nec caligauit oculus? *Deut. 34.* D. O suauitas. M. Quid si cum his omnibus habitis deberes ita fieri longæuus, vt *Methusalem*, qui penè ad mille annos vixit? *Genes. 5.* D. O magnificentia. Mihi videtur, si cui optio ex his eligendi daretur, vnumquodque pro regno iure eligeretur. si quis autem his omnib. polleret, meritò toti mundo præferendus esset. M. Oportet vt interim sileas, dum pretiosiora audias. Quid si cum his omnibus ita sapiens esses, vt *Salomon*, cui omnia abscondita & occulta erant manifesta? *3. Reg. 4.* D. O Deus. M. Quid si super hæc omnes homines tibi essent ita amici, vt *Dauid Ionathæ*, quem dilexit vt animam suam? *1. Regum 18.* D. O beatitudo. M. Quid si insuper omnes tibi essent ita concordes, vt Lælius Scipioni, de quibus neuter nisi quod alter voluit? D. O ineffabilitas. M. Quid si ad hæc omnia ita potens esses, vt Alexan-

der

A der Magnus, qui Asiam, Aphricam, Europam sibi potenter subiugauit? D. O sublimitas. M. Quid si insuper ab omnibus ita honorareris, vt *Ioseph* ab Ægyptiis, quem adorauerunt vt Dominum? D. O celsitudo. M. Quid si cum his omnibus ita securus esses vt *Elias* & *Enoch*? D. O magnitudo. M. Quid si his omnibus habitis tale haberes gaudium, quale is habet, qui cùm ad equuleum ducitur, repente in itinere ad regnũ rapitur? D. O maiestas. M. Quid si amicum haberes, quem vt teipsum diligeres, & hic similiter vt tu his omnibus abundaret, nonne duplex gaudium haberes? D. O immensa delectatio. M. Quid si multos amicos haberes, & nihilominus his bonis affluerent, nonne tot gaudia haberes? D. O inenarrabilitas. Ita ego delector in sermonib. tuis, sicut in omnibus diuitiis. Mihi videtur, quòd si quis quædam ex his, nõ dico omnia haberet, dignior toto mundo esset. Si quis autem his omnibus esset plenus, iure videretur esse Deus. M. Rectè sentis. His omnibus ipsi, id est, Sancti, longè excellentius exuberant. Absalonis namq; formositas ibi esset deformitas. Porrò illorum speciositas erit vt Solis claritas, vt dicitur: *Fulgebunt iusti sicut Sol.* qui tunc septuplo plus quàm nunc fulgescet. Et eis promittitur: *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* Nemo dubitat quin corpus Christi clarius sit quàm Sol, vtpote corpus Creatoris quàm creaturę: homines verò templa Dei dicũtur. Si ergo corpora Sanctorum corpori claritatis Christi, qui est splendidior quàm Sol, configurantur; & Deus in eis, vt in templis, habitat, necesse est vt templa Dei magis sint perspicua quàm Sol. Ecce qualis Sãctorum pulchri-

B tudo. Asaël agilitas esset ibi pigra tarditas. Sanè Sancti ipsi ita veloces sunt, vt quàm citò oriens Sol in Occidentem venire possit, & quàm citò oculus se eleuans visum ad cœlum dirigit, tam citò ad terram de cœlo, de terra ad cœlum relabi poterunt. hoc etenim Angeli facere possunt, quibus ipsi coæquales erunt, vt dicitur: *Erunt æquales Angelis Dei.* Ecce qualis illorum velocitas. Samsonis valetudo esset ibi inualetudo: nempe illorum talis erit valentia, vt si montes & omnẽ molem terræ pede vertere vellent, valenter possent, & tam facilè, quàm nunc videre. hoc enim nemo dubitat Angelos posse, quibus ipsi *æquales* dicuntur esse. Ecce qualis iustorum fortitudo. Augusti Imperatoris libertas esset ibi captiuitas: qui potuit capi, ligari, claudi. Illorum verò talis est libertas, vt omnia obstantia penetrare valeant, & nulla creatura eos retinere queat, sicut sepulchrũ corpus Domini non potuit, quin resurgeret, & ianuis clausis intraret. huic ipsi configurabuntur. Ecce qualis illorum libertas. Salomonis deliciæ essent eis miseriæ. O qualis est iustorum voluptas, quibus ipse Deus fons omnium bonorum est insatiabilis satians satietas. Duæ sunt beatitudines: vna minor paradisi, altera maior cœlestis regni. Quare? quia neutram experti sumus, de eis comparationem dare nescimus. Et duæ sunt miseriæ: vna minor huius mundi, altera maior inferni. E quibus quia vnam quotidie experimur, comparationem de expertis dare nouimus. Sicut igitur ferrum alicuius capiti si esset infixum, & sic candens per omnia membra transiret: sicut ille dolorem haberet, ita ipsi per contrarium modum in omnibus membris suis interius & exterius voluptatem habent. Hîc, id est, in hoc mundo, est voluptas multitudinem virorum ac mulierum speciosarum videre, vestes speciosas, præclara ædificia cernere, dulcem cantum, sermonem concinnum, organa, lyras, citharas, & talia audire: thymiamata, & alias diuersi pigmenti species odorare: variis epulis deliciari: blanda & mollia tractare: multam pecuniam & variã supellectilem possidere. hæc omnia illis infinitè redundant. O qualem voluptatem visus ipsi habebunt, qui ita clausis sicut apertis oculis videbunt? Quibus singula membra vt oculus Solis erunt, qui Regem gloriæ *in decore suo* cernent, omnes Angelos & Sanctos interius & exterius conspicient: Gloriam Dei, & gloriam Angelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorũ, Virginum, & gloriam omnium Sanctorum vident: suos oculos, suas facies, omnia membra sua interius & exterius cernunt: cogitationes singulorum intuentur: omnia, quæ sunt in nouo cœlo & in noua terra contemplantur: inimicos suos, qui se olim afflixerunt, in inferno videbunt: & de his omnibus ineffabiliter gaudebunt. O qualis voluptas auditus illorum, quibus incessanter sonent harmoniæ cœlorum & concentus Angelorum, dulcisona organa omnium Sanctorum. Olfactio qualis, vbi suauissimum odorem de ipso suauitatis haurient, & odorem de Angelis & omnibus Sanctis percipient. Eia qualis voluptas gustus, vbi *epulantur & exultant in conspectu Dei: & cùm apparuerit gloria Dei: satiabũtur, & ab vbertate domus eius inebriabuntur.* Voluptas tactus qualis, vbi omnia aspera & dura aberunt, & omnia blanda & suauia arridebunt. *O quàm magna multitudo dulcedinis diuitiarum, vbi in gaudio Domini super omnia bona sua constituentur.* Ecce tales sunt deliciæ Sanctorum.

D Moysis sanitas esset ibi infirmitas. *Salus autem iustorum à Domino.* Quòd si tentares impetere ferro, non plus posses nocere, quàm nunc radium Solis secare. talis est sanitas iustorum. Mathusalæ longæuitas, esset illis prolixæ mortis difficultas. quos mors & dolor fugiunt, & qui *in perpetuum viuunt.* En qualem habebunt vitæ diuturnitatem, qui indeficientis vitæ feliciter hæreditabunt æternitatem. Et hæc tantùm sunt bona corporis. D. Sicut dulcis fons sitientem agricolam, ita delectabilis fauus de ore tuo distillans meam refocillat animam. Sed ô incomparabiliter beati, quia ad tam ineffabilia bona prædestinati. M. Verè *beati sunt, qui habitant in domo Domini,* quia in his omnibus *viuent in seculum seculi.* His Salomonis sapientia esset magna insipientia. Porrò ipsi omni sapientia affluunt: omnem scientiam de ipso fonte sapientiæ Dei hauriunt. Omnia quippe præterita, præsentia, & si qua futura sunt perfectè sciunt. Omnium omnino hominum, siue in cœlo, siue in inferno, nomina, genera, opera bona vel mala vnquam ab eis gesta norũt: & nihil est quod eos lateat, cùm in Sole iustitiæ pariter videat omnia. D. Heu quantas lachrymas miseriæ meæ nunc cogit fundere fons tuæ eloquentiæ. Scient omnes Sancti quod ego feci? M. Vtique, non solùm quę fecisti, sed quæ vnquam vel cogitasti, vel dixisti, aut aliquis homo, siue bonum, siue malum, indelebiliter cognoscent. D. Quid tunc valet confessio, & pœnitentia peccatorum, si non delebuntur, & si ipsi debent turpia & fœda flagitia nostra scire, quæ etiam exhorrescimus cogitare? M. Quid abhorres? quid times? An vereris quod de tuis factis ibi co[…]

Marginal notes: Genes. 41. — Genes. 5. Hebr. 11. Sapient. 4. — Matth. 13. — Philip. 3. — Marc. 12. — Esai. 33. — Psalm. 16. Psalm. 16. Psalm. 35. — Psalm. 36. — Apoc. 9. — Psalm. 83.

A daris? De fœdissimis & turpissimis actibus tuis confessis & pœnitentia lotis non plus verecundaberis, quàm si quis nunc narraret tibi quæ olim gessisti in cunis: nec plus erubesces, quàm si vulneribus in prælio acceptis perfectè sanatus esses. Nihil est aliud peccata dimittere vel delere, quàm non punire: per pœnitentiam & cōfessionem remittuntur: sed de Dei & Sanctorum scientia nunquam delebuntur. D. Vellem mihi hoc exemplo probari. M. Nunquid scis quòd Dauid homicidium & adulterium perpetrauit? D. Scio. M. Num nosti Mariam Magdalenam peccatricem fuisse, Petrum Christum periurio abnegasse, Paulum Ecclesiā crudeliter impugnasse? D. Noui. M. Si igitur tu adhuc corruptibilis & fragilis hæc nosti, quanto magis illi nôrunt, qui ab omni corruptione & fragilitate liberi erunt? Non tamen inde nunc verecundantur, sed magis de sua saluatione in Domino gloriātur. D. Non abhorrent Angeli, vel Sancti, tales, qui penè nihil peccauerunt? non habebunt eos peius? M. Nequaquam: sed sicut his amici congaudent qui naufragium vel aliquod graue periculum euadunt. ita Angeli & Sancti de illorum euasione congratulantur, quibus omnia, etiam ipsa peccata, *in bonum cooperantur*. Et sicut Medicus magis de desperato ægro, si eum sanauerit, laudatur: ita Deus vberius de illorum saluatione glorificatur. D. O immensa lætitia. M. Dauid & Ionathæ amicitia esset illis inimicitia. O quàm dulcis amicitia illos copulat, quos Deus vt filios suos amat, & ipsi Deū plus quàm se ipsos diligunt: Læliū & Scipionis cōcordia esset illis discordia. Sanè concordia illorum est vt oculorū: quò vnus aspicit, mox se alter

1 Regum 22. Marc 14. Matth 27.

B illuc flectit. quicquid aliquis illorum volet, hoc Deus, hoc Angeli, hoc omnes Sancti volent. D. Eia, si Deus & omnes Sancti voluerint quod ego volo: tunc volo similis esse Petro. M. Certè si volueris, continuò eris. Non dico quòd Petrus sis, sed Petro similis. Nam si cuperes Petrus esse, cuperes non subsistere. Si enim tuam essentiam exueres, nihil esses, quamuis nullus ibi plus cupiat, quàm meruerit: sicut nec pes cupit oculus esse, aut manus auris: vel vir esse mulier. Si enim aliquid plus cuperent, *plenum gaudium* non haberēt: sed omnes *plenum gaudium* habebunt. ergo nihil plus cupient quàm habebunt. & nihil plus poterit adiici gaudio eorum. Quod enim quisque in se non habuerit, in altero habebit: vt, verbi gratia, Petrus in Ioanne gloriam habebit virginitatis: Ioannes in Petro gloriam passionis. Et ita gloriā vniuscuiusq; erit omnium, & gloria omnium vniuscuiusq; erit. Dic igitur quid cupere plus poterit, qui Angelis æqualis erit? Et hæc omnia, quæ commemoraui, & plura habebunt. Alexandri ampla potentia esset illis angusta custodia. Nempe illorum tam efficax erit potentia, vt si aliud cœlum, & aliam terram facere velint, potenter possint. Sunt enim *filij Dei, & coheredes Christi*, & ideo *dij*: vt dicitur: *Ego dixi, dij estis*. Et quia *dij* sunt, omnia quę volunt possunt. D. Et si possunt, quare non aliud cœlum faciunt? M. Deus nihil imperfectum reliquit: quia *omnia in mensura, numero, & pondere* perfectè absoluit. Et si ipsi aliud cœlum vel aliam terram facerent, esset superfluum: sed nihil volunt quod sit indecens vel superuacuum. Nos etenim multa possumus, quæ tamen nō facimus, saltare, vel currere. Hæc omnia possunt credi de Apostolis & summis Sanctis. circa nos bene geritur, si oobis in se ruitio eorum viuere conceditur.

Rom. 8. Psalm. 81.

Sapient. 11.

C De omnib us omnioo iustis dictum est: *Erunt æquales Angelis Dei*. Sicut igitur si rex prætereuns ægrum, quem in cœno iacentem videret, leuari, balneari, vestibus suis indui iuberet, nomen suum ei imponeret, in filium suum adoptaret, tegnum ei in hæreditatem daret: ita Deus cernens nos in luto peccatorum, nos inde per fidem leuauit, baptismate lauit, nomen suæ diuinitatis nobis imposuit, in regnum suum hæredes adsciuit, vt dicitur: *Quotquot receperunt eum*, &c. Quamuis ergo alius alio præstantius, alius alio eminentius gloriam pro meritis sortiantur, tamen omnes vnam domum *Patris*, licet diuersis mansionibus, vnum denarium de visione Dei & consortio Angelorū percipient. Ioseph honor esset eis dedecus. O qualem honorem habebunt ipsi, quos Deus vt filios honorat, Angeli vt principes, omnes Sancti vt deos venerantur: Debitor est enim Deus: quia hoc quod de eis statuit facere, vt hoc fieret, tota annisu se præparanēte. Debitores sunt eis omnes Sancti: quia quòd binam stolam, imò centuplum perceperunt, ex eis ex magna parte habebunt. Debitores sunt eis cœlum, & terra, & omnis creatura: quia quòd tam excellentet immutata sunt, vt hoc fieret, suis meritis festinauerunt. Elīæ & Enoch securitas esset eis timoris anxietas: qui ita securi sunt, quòd nec mortem, nec aliquod infortunium timebunt; & hæc omnia nunquam amittere pauebunt. Deus enim non auferet ab eis, cùm sint filii eius charissimi: & ipsi nunquam amittere volent: nunquam igitur ea perdent. De quuleis verò ereptis, & in regnum raptis, ista lætitia esset eis mœstitia. O qualem lætitiam & exultationem ipsi habebunt, qui *in gaudium Dom ni* introibunt. O Deus quale gaudium habebunt, qui Patrem in Filio, & Verbum in Patre, & Spiritus sancti charitatem in vtroque, sicuti est, *facie ad faciem* semper videbunt. Gaudium habebunt de consortio Angelorum, gaudium de contubernio omnium Sanctorum. Gaudebunt itaque de bonis Domini interius & exterius, supra se, & intra se, in circuitu & vndique. Ad hæc omnes amicos, quorum multa milia sunt, his deliciis affluere & superabundate gaudebunt. Ecce hoc est *plenum gaudium*: & hæc est omnium bonorum sufficientia sine omni indigentia. D. Ita replesti meuo cor gaudio, quòd penè vidi faciem Domini in nubilo, raptus in cœli gremio. Idcirco lætor *super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. M. Sicut igitur amicus Dei nimium felices in Domino gloriabuntur: ita econtrario, inimici eius nimium miseri & infelices iugiter cruciabuntur. Ecce sicut isti amici Dei decore maximo illustrantur, ita illi maximo horrore deturpantur. Sicut isti summa agilitate sunt alleuiati, ita illi summa pigritia prægrauati. Sicut isti præcipuo robore solidati, ita illi sunt præcipua inualetudine debilitati. Sicut isti augusta libertate potiuntur, ita illi anxia seruitute deprimuntur. Sicut isti immensa voluptate deliciantur, ita illi immensa miseria amaricantur. Sicut isti egregia sanitate vigent, ita illi infinita infirmitate deficient. Sicut isti de beata immortalitate triumphantes lætantur, ita illi de dolenda sua diuturnitate lamentantur. Sicut isti politi sunt splendore sapientiæ, ita illi obscurati sunt horrore insipientiæ. Si quid enim sciunt, ad augmentum doloris sciunt. Sicut istos dulcis amicitia copulat, ita illos amara inimicitia

Matth 22.

Ioan. 1.

Ioan. 14. Matth. 18.

D

Psalm. 118.

A Inimicitia excruciat. Sicut isti cõcordem concordiam cum omni creatura habẽtes, ab omni creatura glorificantur: ita illi cum omni creatura discordiam habentes, ab omni creatura execrantur. Sicut isti summa potẽtia sublimantur, ita illi summa impotentia angustiantur. Sicut isti maximo honore sunt prædiri, ita illi maximo dedecori sunt dediti. Sicut isti securitate egregia tripudiant, ita illi maximo panore trepidant. Sicut isti ineffabili gaudio iubilantes, ita illi mœrore siue fine eiulantes. Odium enim Dei habent: quia quantum in ipsis erat, ei obstiterunt, ne voquam ciuitas nec locus eius ædificaretur. Odium habent Angelorum: quia quantum potuerunt, effecerũt, ne vnquam numerus eorum impleretur. Odium habeot omnium Sanctorum: quia quantum iu ipsis erat, nunquam gaudium plenom habuerunt. Odium à nouo cœlo, & à ooua terra, & ab omni creatura habent: quia quantum in ipsis erat, impedierunt, ne vnquam immutarentur. O mirabilis coutrarietas: Sicut illorum gaudia sunt inexcogitata, & inenarrabilia, vel incredibilia: ita istorum supplicia sunt incomparabilia & ineffabilia. Ideo vocantur perditi, quia à curru Dei sunt lapsi. D. Hoc ooo intelligo. M. Cùm Deus palatium sibi construeret, paries lapsus est, quando Angeli corruerunt. Quem Deus volens restaurare, misit Filium suum viuos lapides ad hoc ędificium congregare. Qui scandens currum, multos conuexit: lapsos inde reliquit: vt dicitur: *Ascendens super equos tuos: & quadriga tua saluatio.* Dei *quadriga* sunt quatuor Euangelistæ. Equi suot Apostoli, qui prædicatiooe sua Christum in hoc curru per mundum traxerunt, & multos ad Dei ædificium collegerunt. Lapsi de curru sunt hæretici & schismatici: vt dicitur: *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis.* Qui autem sont adducti, vt lapides quadrati à summo opifice in ædificio cœlesti sunt locati. Hi sunt electi, quatuor virtutibus politi, id est, prudentia, fortitudine, iustitia, temperaotia, quibus muri Hierusalem fient reparati: vt dicitur: *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas.* Quidam verò lapides asperi impoliti ab opifice sunt reprobati, in ignem missi, & in calcem versi: murique his firmati quasi cæmento & ornati. Hi sont impii à cœlesti ædificio reiecti, & in fornacem gehennæ proiecti: de quorum exitio iusti vinculo charitatis quasi cæmento murus firmus compaginãtur: & eorum gloriosius collatione decorati, sine fine in Domino nostro iocundantur. D. Iocunditate & exultatiooe repleat te Dominus Deus omnipotens, optime magister, in glorificatiooe Sanctorum, & videas regem gloriæ in suo decore: & videas *bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.*

Ezech. 13. Abacuc. 3. B 1. Ioan. 2. Psalm. 121. Psalm. 127.

Explicit Dialogus B. Anselmi.

IN LIBRVM QVI IMAGO MVNDI DICITVR, PROLOGVS.

AD instructionem multorum quibus deest copia librorum hic libellus editur: nomenque eius imago mundi vel mappa dicitur, eo quòd dispositio totius orbis in eo quasi in speculo conspiciatur. In quo etiam nostræ amicitiæ pignus posteris relinquatur. Nihil autem in eo pono nisi quod maiorum commendat auctoritas.

Explicit Prologus.

LIBER PRIMVS, QVI IMAGO MVNDI DICITVR, QVI à QVIBVSDAM BEATO ANSELMO, ab aliis Honorio incluso ascribitur: incipit.

De forma mundi. Cap. I.

MVNDVS itaqoe dicitur quasi vndique motus: Est enim in perpetuo motu. Huius figura est in modom pilæ, rotunda: sed ad instar oui elementis distincta. Ouũ quippe exterius testa vndique ambitur, testa albumen: albumine vitellum, vitello gutta pinguedinis includitur. Sic mundus vndique cœlo vt testa circundatur: cœlo verò purus æther vt albumen, ætheri turbidus aër vt vitellum, aëri terra vt pinguedinis gutta includitur.

De creatione mundi. Cap. II.

CReatio verò mundi quinque modis scribitur. Primo, quo ante secula temporalia vniuersitas mundi in mente diuina concipitur, quæ conceptio archetypus dicitur mundus: vnde dicitur: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Secundo: cùm ad exemplar archetypi hic sensibilis mundus in materia vel forma creatur, sicut legitur: *Qui manet in æternum creauit omnia simul.* In materia, vt ex quatuor elementis crearentur omnia corporalia. In forma, vt ad similitudinem Angelorum animæ essent rationales. Tertio, cùm per species & formas sex diebus hic mundus formatur, sicut scribitur: *Sex diebus fecit Deus opera sua bona valde.* Quarto, cùm vnum ab alio, vtpote homo ab homine: pecus à pecude: arbor ab arbore: vnumquodque de semine sui generis nascitur, sicut dicitur: *Pater meus vsq; modo operatur.* Quinto, cùm adhuc mundus innouabitur: sicut scribitur: *Ecce noua facio omnia.*

Ioan. 1. Eccles. 18. D Genes. 1. Ioan. 5. Apoc. 21.

De quatuor elementis. Cap. III.

ELementa dicuntur quasi hyles ligamenta: hyle autem est materia. Sunt autem quatuor elementa, ex quibus constãt omnia: scilicet, ignis, aër, aqua & terra, quæ in modum circuli in se reuoluuntur: dum ignis in aërem, aër in aquam, aqua in terram cõuertitur. Rursus terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem commutatur. Hæc singula propriis qualitatibus quasi quibusdam brachiis se inuicem tenent, & discordem sui naturam concordi fœdere vicissim commiscent. Nam terra arida & frigida aquæ connectitur. Aqua frigida & humida, humido aëri constringitur. Aër humidus & calidus, calido igni associatur. Ignis calidus & aridus, aridæ terræ copulatur. Ex his terra vtputa grauissima, imum: ignis vtputa leuissimus, supremum obtinet locum. Alia duo medium, quasi quodam soliditatis vinculo: quorum aqua grauior, terræ proximũ: aër leuior igni proximum possidet locum. Deputantur verò terræ gradientia, aquæ natantia, aëri volantia, igni irradientia.

A *De assimilatione quatuor elementorum cum quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humoribus, & quatuor ætatibus.*

Cap. IV.

ASsimilantur autem hæc quatuor elementa quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humani corporis humoribus, & quatuor ætatibus. Connectitur autem terra quæ est frigida & sicca autumno qui est siccus ex præcedenti æstate, & frigidus ex adueniente hyeme. Aqua frigida & humida hyemi. Hyems enim frigida & humida est. Aër calidus & humidus veri. Ver autem est humidus ex præcedente hyeme, calidus ex adueniente æstate. Ignis calidus & siccus æstati colligatur. Est enim calida & sicca æstas. Hisdem qualitatib. est humanum corpus temperatum, & inde homo microcosmus, id est, minor mũdus appellatur. Sanguis namq; qui est calidus & humidus, aëri & veri comparatur, & hic viget in infantia. Cholera rubea quæ est calida & sicca igni & æstati colligatur, & hæc abundat in iuuentute. Melancholia est frigida & sicca, terræ & autumno adaptatur, & abundat in prouectioribus. Phlegma quod est frigidum & humidum aquę & hyemi connectitur, & hoc dominatur in senibus. Sanguinei sunt hilares: misericordes, ridentes, loquaces, simplices, moderati, blandi, bonę mentis, corporis pleni. Cholerici sunt macilenti, voraces, veloces, audaces, cito mobiles ad iram & cito pacificãtur, agiles, ingeniosi, acuti, subtiles & leues. Melancholi sunt stabiles, graues, dolosi, tarde cõmouentur ad iram, & tarde pacificantur, auari, inuidi, tristes, somnolenti. Phlegmatici sunt tardi,
B somnolẽti, obliuiosi, corpore compositi vigilantes, intra se cogitantes, minus audaces & cito senescentes. Sanguis dominatur ab hora noctis vsque ad tertiam diei. Cholera rubea ab hora tertia diei vsque ad nonam eiusdem diei. Melancholia ab hora nona vsque ad tertiam noctis. Phlegma ab hora tertia noctis vsq; ad nonã eiusdem. Sanguis habet respirationem per nares: Cholera rubea per aures: Melancholia per oculos: Phlegma per os: Sanguis dominatur in dextero latere sub hepate. Cholera rubea ibi. Melancholia in sinistro latere sub splene. Phlegmatis autem vna pars est in capite & in vesica vel in corde. Phlegma dominatur in pueris cum sanguine vsque ad annos quindecim. Inde cholera rubea vsq; ad annos viginti quinque. Deinde Cholera nigra vsq; ad annos quadragintaquinq; cum maxima parte sanguinis. Hinc vsq; ad summam ætatem dominatur phlegma sicut in pueris. Et nota, quod quãdo horum humorum aliquis excrescit: ea hora diei debet principaliter minui in qua regnat.

De proprietatibus complexionum.

Quibus horis dominentur.

Quibus locis purgentur humores.

In quibus ætatib. regnet humores.

Quibus nominibus terra nominetur.

Cap. V.

POstquam de quatuor elemẽtis dictum est generaliter, & de quatuor hominis humoribus, nunc quoq; aliquid de partibus dicamus: Et primo de terra. Denominatur terra septem nominibus. Terra, Tellus, Humus, Arida, Sicca, Solum, Ops. Terra à terendo dicitur, & totum elementũ intelligitur. Tellus quasi tollens fructus, quæ est frugibus apta vel vineis, fructiferisq; arboribus consita. Humus ab humore, quæ est palustris & inarabilis. Arida inaquosa, quæ semper feruore solis aret, vt Lybia. Sicca quæ aliquando cõpluta cito exiccatur, vt Iudæa. Solũ à soliditate, vt sunt montana. Ops, ab opibus, vbi diuitiæ, scilicet aurum & gemmæ abundant, vt in India. C

Quòd terra est rotunda, centrum mundi, & Oceano clauditur.

Cap. VI.

TErra forma est rotunda, vnde & orbis est dicta. Si quis enim in aëre positus desuper eam aspiceret, tota enormitas montium & concauitas vallium minus in ea apparet quàm digitus alicuius, si pilam prægrandem in manu teneret. Circuitus autem terræ, centum & octoginta milibus stadiorum mẽsuratur, quod duodecies mille miliaria, & quinquaginta duo computatur. Hoc centrum in medio mundo, vt punctus in medio circuli æqualiter collocatur, & nullis fulcris, sed diuina potentia sustentatur, sicut legitur: *Non timetis me, ait Dominus, qui suspendi terram in nihilo?* Fundata est enim super stabilitatem suam, sicut aliud elementum occupans suæ qualitatis metam. Hæc in circuitu Oceano, vt limbo cingitur, vt scribitur: *Abyssus sicut vestimentum amictus eius.* *Psalm. 103* Interius meatibus aquarum, vt corpus venis sanguinis penetratur, quibus ariditas ipsius vbique irrigatur. Vnde vbicunque terra infoditur, aqua reperitur.

De quinque circulis, quibus terra distinguitur.

Cap. VII.

QVinque autem zonis, id est, circulis quinq;, terra distinguitur. Quorum duo extremi sunt inhabitabiles algore: medius inhabitabilis D calore, à quo Sol nunquam recedit, ad illos nunquam accedit: Medii duo habitabiles hinc ardore, inde frigore temperati. Verbi gratia, si ignis in hyeme sub dino accenditur, quinque lineas efficere scitur, vnam in medio feruidã, duas circumgelidas, duas intra has temperatas. Qui si vt Sol circuiret, quinque nimirum circulos redderet. Ex his circulis primus Septẽtrionalis, secundus Solstitialis, tertius Æquinoctialis, quartus Brumalis, quintus Australis nominatur: sed solus Solstitialis inhabitari à nobis noscitur.

De diuisione terræ habitalis.

Cap. VIII.

IGigitur habitabilis zona quę à nobis incolitur, in tres partes mediterraneo mari diuiditur: quarũ vna Asia, altera Europa, tertia Aphrica dicitur. Asia est à Septentrione per Orientem vsque ad meridiem. Europa ab Occidente vsq; ad Septentrionem. Aphrica à Meridie vsque ad Occidentem extenditur.

De Asia. Cap. IX.

ASIA à Regina eiusdem nominis appellatur. Huius prima regio in Oriente est Paradisus, locus videlicet omni amœnitate conspicuus, inadibilis hominibus: quia igneo muro vsque ad cœlum est cinctus. In hoc est lignum vitæ, scilicet arbor, de cuius fructu qui comederit semper in vno statu immortalis permanebit. In hoc etiam fons oritur, qui in quatuor flumina diuiditur. Quæ quidem flumina infra Paradisum terra conduntur,

A duntur, sed in aliis regionibus longè diffunduntur. Nam Physon, qui & Ganges in India de monte Orcobares nascitur, & contra Orientem fluens Oceano excipitur. Geon, qui & Nilus iuxta montem Athlantem surgens, mox à terra absorbetur, per quam occulto meatu currens in littore rubri maris denuo funditur, Æthiopiam circumiens per Ægyptum labitur in septem ostia diuisus, magnum mare iuxta Alexãdriam ingreditur. Tigris autem & Euphrates in Armenia de monte Perchoatra funduntur, & contra meridiem vergentes mediterraneo mari immerguntur. Post paradisum sunt multa loca deserta & inuia, ob diuersa serpentum & ferarum animalia.

De India. Cap. X.

DEinde est India ab Indo flumine dicta, quod ad Septentrionem de monte Caucaso nascitur, & ad meridiem cursum dirigens, à rubro mari excipitur. Hæc India ab Occidẽte clauditur: & ob hoc Indicus Oceanus dicitur, in quo est sita Taprobane Insula decem ciuitatibus inclyta. Hęc duas æstates & duas hyemes vno anno habet, & omni tempore viret. In hac etiam sunt Chrysa & Argusa Insulæ auro & argento fœcundæ: & semper floridæ. *Ibi inueniuntur bdellium, & lapis Onychinus. Bdellium* est arbor aromatica colore nigra magnitudine oliuæ. Onyx est appellatus, quod habet in se permixtum candorem in similitudinem vnguis humani. Gręci enim vnguem dicunt onychon. Ibi sunt & montes aurei, qui propter dracones & gryphes nõ possunt adiri. In India est mons Caspius, à quo Caspium mare vocatur. In quem & mare, Gog & Magog ferocissimæ B gentes à Magno Alexandro inclusę feruntur, quę humanis carnibus & crudis bestiis vescuntur. India habet quadraginta quatuor regiones, populos multos, Garamantes, Orcusas, Coatras, quorũ syluę tangũt ęthera. In montanis pygmęos duorũ cubitorum homines, quibus bellum est contra grues, qui tertio anno pariunt, octauo senescunt. Apud hos crescit piper, colore quidem albo, sed cùm ipsi serpentes qui ibi abundant, flamma fugari, nigrum colorem trahit de incendio. Item habet macrobios, duodecim cubitorum homines, qui bellant contra gryphes, qui corpora leonum, alas & vngulas præferunt aquilarum. Item Agroctas & Brachmanas, qui se in ignem mittunt vltro, amore alterius vitæ. Sunt & alii, qui parentes iam senio confectos mactant, & eorum carnes ad manducandum parant, isque impius iudicatur, qui hoc facere abnegat. Sunt & alii, qui pisces ita crudos edunt, & salsum mare bibunt. Sunt ibi & quędam monstra, quæ quidem hominibus, quidam ascribunt bestiis, vt sunt hi qui aduersas habent plantas & octonos in pedibus digitos, & alii qui habent canina capita, & vngues aduncos, quibus est vestis pellis pecudum, & vox latratus canum. Ibi quædam etiam matres quæ semel pariunt, & canos partus edunt, qui in senectute nigrescunt, & longa nostræ ætatis tempora excedunt. Sunt alii qui quinquennes pariunt, sed partus octauum annum non excedunt. Ibi sunt & monoculi qui & Arimaspi, & cyclopes, & sciopodes, qui vno tantum fulti pede, auram cursu vincunt, & in terra positi vmbram sibi planta pedis erecta faciunt. Sunt & alii absque capite, quibus oculi in humeris, pro naso & ore duo foramina in pectore, setas habent vt bestiæ. Sunt C & alii iuxta fontem Gangis fluuii, qui solo odore cuiusdam pomi viuunt, qui si longius eunt, pomum secum ferunt: moriuntur enim si prauum fœtorem trahunt. Sunt ibi serpentes tam vasti, vt ceruos deuorent, & ipsum etiam Oceanum transnatent. Ibi enim est bestia Leucocrota, cuius corpus asini, clunes cerui, pectus & crura leonis, pedes equi, ingens cornu bisulcum, vastus oris hiatus vsque ad aures, in loco dentium os solidum, vox penè hominis. Item est alia bestia Aële, cuius corpus equi, maxilla apri, cauda elephantis, cubitalia cornua habens: quorum vnum post tergum reflectit, cum alio pugnat, illo obtuso aliud ad certamen vibrat, nigro colore horret, in aqua & in terra æqualiter valet. Ibi sunt fului tauri versis setis horridi, grande caput, oris rictus, ab aure ad aurem patet. Hi etiam cornua vicissim ad pugnam producunt vel deponunt, omne telum missile duro tergo repellunt, qui si fuerint capti nulla possunt arte domari. Ibi quoque est Manticora bestia facie homo, triplex ordo in dentibus, corpore leo, cauda scorpio, oculis glaucis, colore sanguinea, vox sibilus serpentum, fingens discrimina vocum, velocior cursu quam auis volatu, humanas carnes habens in visu. Ibi sunt etiam boues tricornes, pedes quinos habentes. Ibi quoque Monoceros, cuius corpus equi, caput cerui, pedes elephantis, cauda suis, vnum cornu habens media fronte armatum, quatuor pedum longum, splendens & mire acutum. Hæc bestia nimis ferox, diros habet mugitus, omne quod obstat, cornu transuerberat, capta potest perimi, non potest domari. In Gange quoque sunt anguillæ trecentorum pedum longæ. Ibi etiam sunt quidam vermes qui instar cancri, bina D habent brachia, sex cubitorum longa, quibus elephantes corripiunt, & vndis immergunt. Indicum quoque mare gignit testudines, de quarum testis capacia hospitia faciunt homines. India quoque Magnetem lapidem gignit, qui ferrum rapit. Adamantem etiam, qui non nisi hircino sanguine frangi potest.

De Parthia. Cap. XI.

AB Indo flumine vsque ad Tigrim est Parthia triginta tribus regionibus distenta. Dicitur autem Parthia à Parthis venientibus à Scythia. Est in ea regio Arachosia ab oppido Arachosa dicta. Est in ea etiam Assyria ab Assur filio Sem nominata, qui eam primus incoluit. Est in ea quoq; Media à Medo rege dicta, qui ciuitatẽ construens Mediam nominauit, de qua & regio nomen assumpsit. In ea etiam est Persia à Perseo rege dicta, qui ciuitatem Persepolim ædificauit, de qua & regio nomen accepit. In hac primum orta est ars magica. Persia lapidem Pendetem mittit, qui manum prementis vrit, & Selinitidem, cuius candor cum luna crescit & deficit.

De Mesopotamia. Cap. XII.

A Tigri flumine vsq; ad Euphratem est Mesopotamia, à duobus fluuiis Græcè dicta, quod in medio duũm fluminum sit constituta. In hac est ciuitas Niniue, itinere triũm dierũ à Nino rege constructa & nominata. In hac etiam regio Babylonia, à ciuitate Babylone nominata: hanc Nemroth gigas fundauit, sed Semiramis regina reparauit. Cuius muri latitudo est quinquaginta cubito- *De Babylone.*

A constructa, Pauli Apostoli inhabitatione gloriosa. Deinde est Lycia, Persidia & Pamphilia. Exinde est Pontus regio multarum gentium, à quo & Ponticum mare appellatur, in quo Ouidius & postea Clemens exilio relegantur.

De Europa. Cap. XVIII.

POst decursam Asiam, transeamus ad Europam. Europa ab Europe rege, vel ab Europa Agenoris filia est nominata. In qua primis versus Septentrionem sunt Ryphei montes: & Tanaias fluuius à Thanai rege dictus, & Meondes paludes magno mari iuxta Theodosiam vrbem se iungentes. A Tanai fluuio est Scythia inferior, quæ versus meridiem vsque ad Danubium porrigitur. In hac sunt istæ prouinciæ, Alania, Dathia, Gothia. A Danubio vsque ad Alpes est Germania superior, quæ à Germinando populos dicitur: versus occasum Rheno, versus Aquilonem Albia flumine terminatur. In hac est Sueuia regio à monte suaui dicta: Hæc & Alemania ab Alemanno lacu appellata: hæc & Retia dicta. In hac Danubius nascitur, & 60. præcipuis fluuiis augetur, & in septem ostia vt Nilus diuisus Ponticum mare ingreditur. Est in ea Noricus quæ & Banaria, in qua est ciuitas Ransp0na. Est & orientalis Francia, cui coniungitur Thuringia, quam sequitur Saxonia. Ab Albia fluuio est Germania inferior, quæ versus Aquilonem Oceano excipitur. In hac est Dacia & Norwegia. A Danubio imo & circa Danubium versus Orientem vsque ad mediterraneum mare, est Mesia à Messium prouentu dicta. deinde Pannonia inferior & Vngaria. Inde Thracia à Thyras filio Iapher dicta. Hæc habet

B Hebrum flumen & vrbem Constantinopolim à Constantino constructam & dictam. A mediterraneo mari est Græcia à rege Græco dicta, Cethim olim vocatà, & versus Austrum magno mari terminatur, qui sinus Illyricus vocatur. Et in ea prouincia Dalmatia à dalam ciuitate vocata. Est & Epirus à Pyrrho filio Achillis dicta. In Epiro est fons in quo faces accensæ extinguuntur, & iterum extinctæ accenduntur. Est & Chaonia à ciuitate eiusdem nominis appellata, quam Helenus frater Hectoris ædificauit, & ob amorem fratris sui Chaonis Chaoniam nominauit. Hæc & Molossia à ciuitate Molossia dicta, quam Molossus Pyrrhi filius construxit & à nomine suo Molossam vocanit. Est & ibi Helladia ab Hellene rege filio Deucalionis & Pyrrhæ dicta, ipsa est & Attica ab Atti filia Græci regis, siue ab Attico filio cuiusdam qui quæsiuit, indigena Græciæ ipsa est & vera Græcia. In hac est ciuitas Athenæ, à Cecrope rege constructa. Ibi est Bœotia, à Boue dicta: quia Cadmus filius Agenoris illuc veniens bouis ductu, eum diis immolans, Thebas construxit, & prouinciam Bœotiam nuncupauit. De hac Thebani dicuntur de alia Thebei. Eadem prouincia dicitur & Aonia, à fonte Aone, Musis consecrato, siue à rege Aone. Ibi est Peloponnesus, à Pelope rege, & à ciuitate eiusdem nominis appellata. Ibi & Tessalia, à rege Tessalo dicta: Ibi & Macedonia, à Macedone rege appellata. Hæc & Emathia, ab Ematho rege vocata. In hac est mons Olympus, qui excedit nubes. In hac & Tessalonica, à Tessalo rege filio Græci constructa. Ibi est & Achaia ab Acheo rege & ciuitate eius nominis dicta. In hac est Corinthus à Corintho filio Orestis dicta. Ibi & Arcadia, quæ & Sitionia, à Sitione rege nuncupata. Arcadia Asbeston lapidem mittit, qui semel accensus extingui non potest. Deinde est

C Pannonia superior vsque ad Appenninum montem. Ad Aquilonem Histria ab Istro fluuio, qui & Danubius vocatur. Italia olim magna Græcia est dicta, postea Saturnia à Saturno: post Lanum (eò quod Saturnus pulsus à Ioue ibi latuit) est dicta. Deinde Ausonia ab Ausone Rege: tandem ab Italo rege Siculorum Italia nominata. Hæc ab Alpibus surgit, & in magno mari terminum figit. In hac est vrbs Roma, à Romulo Rege constructa, & sic dicta. Antiqui ciuitates suas secundum præcipuas feras formabant ob significationem. Vnde Roma formam leonis habet, qui cæteris bestiis quasi rex præest. Huius caput est vrbs à Romulo constructa. Lateritia verò ædificia vtrobique disposita, vnde & Lateranis dicitur. Brundusium autem formam cerui: Carthago bouis: Troia equi figuram habuit. Est in Italia Tuscia Prouincia, à sacrificiis & thure vocata. Est & Campania à ciuitate Capua. dicta, à Capi Rege constructa. Ibi est & Apulia, est & Vmbria, inde dicta, quod imbribus tempore diluuii superfuerit, in iugis Apenini montis sita. Est & Hetruria ab Hetrusco Rege dicta. Hæc est & Tyrthenia à Tyrrheno fratre Lidi dicta, qui de Meonia venit ad Italiam. Est & Longobardia à longis bardis vocata. Padus qui & Eridanus Italię fluuius, ab Appenninis montibus oritur, ac mari immergitur. Venetia à Veneto Rege prius Henetia dicta, postea Venetia. Gallia à candore populi dicitur. Gala enim græcè lac dicitur: Rhenus in Alpibus nascitur, & contra Aquilonem vergens sinu Oceani excipitur. A flumine Rheno est Gallia Belgica à ciuitate Belgis dicta. Hęc à monte Ioois surgit, & versus Aquilonem Britannicum Oceanum incidit. Hęc & Francia à Franco Rege dicta, qui de Troia cum Ænea veniens, Troiam iuxta Rhenum cōdidit, & terram Franciam cognominauit. Hanc versus Orientem excipit Lugdunensis Gallia, quæ & Comata ob longas comas

D est dicta. Quæ versus austrum habet Narbonensem Galliam à ciuitate Narbona dicta, quæ & togata à longis vestibus dicta est. Versus Occidentē Aquitaniam, ab aquis Rhodanu & Ligere dicta. Inde est Hispania ab Hispano Rege dicta, prius Iberia ab Ibaro fluuio; quæ & Hesperia ab Hespero Rege dicta, hæc versus Occasum Oceano terminatur. Sunt in ea sex Prouinciæ, Terracona, Carthago, Lusitania, Galitia, Betica, Tingitana: à propriis ciuitatibus dictæ. Contra Hispaniam versus Occasum sunt in Oceano hæ insulæ: Britania, Anglia, Hibernia, Athanatis, cuius terra nouis gennum portata, serpentes perimit & insulæ, in quibus sit sostinim Orchades viginti tres. Scotia, tile cuius arbores folia nunquam deponunt, & in qua sex mensibus videlicet æstiuis est continuus dies, sed hybernis mensibus continua nox. Vltra hanc versus Aquilonem est mare congelatum & frigus perpetuum.

De Aphrica. Cap. XIX.

EVropam perambulauimus, ad Aphricam transmigremus. Aphrica ab Apher vno de posteris Abrahæ est dicta. Hæc in Oriēte Indi fluminis surgit, & per meridiem vergens in Occidētē tendit. Huius prima Prouincia est Lybia, à Regina eiusdē nominis dicta. Hęc à Parethonia ciuitate, & à montib. Catabathmon sumsit initium,

& in aris

Marginal notes: De Scythia. — De Germania superiore. — De Italia. — De Roma. — De Gallia. — De Hispania.

A & in aris Philenorum finit. De hac Lybicum mare dicitur. Inde est Cyrenaica à Cyrene ciuitate nominata, sed à regina eiusdem nominis constructa & dicta. Hæc & Pentapolis à quinque ciuitatibus est dicta: scilicet Beronice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, Cyrene, à propriis côditoribus ita dictæ. Inde est Tripolis à tribus ciuitatibus dicta, quæ sunt Occasia, Berete, & Leptis magna. Post hanc Bisace à duabus vrbibus dicta, id est, à Drumento & Bisantio. Deinde est Censis, in qua est magna Carthago à Didone, quæ & Elissa constructa, & Carthada à Caritho oppido nominata, sed à Romanis deleta & denuo reædificata Carthago est appellata. Huius muri latitudo fuit septendecim cubitorum. Post hanc Getulia, inde est Numidia in qua regnauit Iugurtha. In hac est ciuitas Hyppone, in qua fuit Augustinus Episcopus. Inde est Mauritania à nigredine dicta, mauron enim græcè est nigrum. In hac est prouincia Sitifensis à Sitifi oppido: alia Cæsariensis à ciuitate Cæsaria dicta. Tertia Tingitanea à Tingi ciuitate nuncupata. Versus meridiem verò est Æthiopia ac Æthere dicta. Vna in Oriente, in qua est vrbs Saba, de qua fuit illa regina quę in Euágelio commemoratur à Domino. Altera in Occidente, intra quas Garamantes sunt à Garamma ciuitate dicti. Apud quos est fons tam frigidus diebus vt non bibatur, tam feruidus noctibus vt non tangatur. Quibus versus Orientem cohabitant Troglodytę qui celeri cursu feras capiunt. Vltra Æthiopiam sunt maxima loca deserta ob solis ardorem, & diuersi generis serpentia hominibus incognita. Deinde est maximus Oceanus, qui solis calore dicitur feruere vt cacabus. In extremis finibus Aphri-
B cæ versus Occidétem, est vrbs Gades à Phœnicib. constructa, de qua Gaditanum mare dicitur. In ipso verò Oceano est mons altissimus Atlas, vnde Atlanticum mare nominatur. Atlas autem rex erat Aphricæ frater Promethei, à quo mons nomé accepit, quia in eo residens Astrologiam descripsit, vnde & cœlum sustinere dicitur.

De Insulis maris. *Cap. XX.*

PEragratis Aphricæ finibus, ad Insulas maris tendamus. Insulæ sunt dictæ, quasi in Salo sitæ. In mediterraneo mari est Cyprus Insula contra Syriam, à Cypro ciuitate dicta. Hæc & Paphus dicitur à ciuitate eiusdem nominis. Creta à Creto rege dicta. Hæc & centapolis à centum vrbibus nuncupatur. Hæc sita est contra Lybicum mare, quod & Hadriaticum, ab Hadria ciuitate dicitur, Abidos est Insula in Hellesponto in Europa. Hellespontus ab Helle virgine dicitur. Cous Insula Atticæ. Cyclades dicuntur, eò quod in rotundo sint positæ, cyclos enim græcè dicitur orbis. Sunt enim quinquaginta quatuor contra Asiam positæ. Harum prima Rhodos à ciuitate eiusdem nominis dicta ad Orientem est posita. In hac fuit olim æreus Colossus septuaginta cubitorum altus. Tenedos ad Septentrionem posita, à ciuitate Tene & eius costructore eiusdem nominis est dicta Carpathos ad meridiem ipsius contra Ægyptum posita: vnde Carpathium mare & Carpathiæ naues. Cythere ad Occasum est sita, à Cythero mõte dicta: hæc & Porphiris dicitur. Delos in medio Cycladum sita, à ciuitate eiusdem nominis dicta. Hæc tēpore diluuii sub Ogygio facti primo comparuit. Vnde & Delos nomen cepit: quia delos manifestum sonat. Hæc & Ortygia dicitur ab ortygometris, id est, coturnicibus, quæ primum ibi visæ sunt. Icaria Insula à puero Cretensi naufrago est dicta, à quo Icarium mare dicitur. Naxos Insula Dionysii, qui & Bacchus. Melos quæ est storia rotunda Insula. Paron à ciuitate eiusdem nominis dicta, à Paro Iasonis nepote constructa. Hæc gignit candidissimum marmor quod parium dicitur, & sardium lapidem. Cydon est Insula in qua Mastix nascitur. Samos Insula à Samo ciuitate dicta in Ægeo mari est sita. De hac fuit Sybilla, & Pythagoras, & Iuno. In hac fictilia vasa sunt reperta. Sicilia à Siculo rege fratre Itali dicta prius Sicania à Sicano rege cognominata côtra Italiam sita. Hæc & Trinacria à tribus montibus acribus dicitur. In hac est mons Ætna: cuius sulphurea æstuant incēdia. In huius freto est Scylla & Charibdis. In hac olim erant Cyclopes, in hac inuenta est Comœdia. Æoliæ Insulæ ab Æolo rege dictæ iuxta Siciliam positæ: hæ & vulcaniæ quia incendio sunt plenæ. Sunt enim nouem Stechades Insulæ, contra Massiliam sitæ. Sardinia à Sardo rege Herculis filio dicta, contra Numidiam sita est. In hac nec serpens, nec lupus gignitur. In ea solifuga animal, vt aranea morsu homines perimens. In ea est herba similis Apiastro quæ comedentibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. In hac sunt fontes calidi infirmis medelam, furibus inferentes cæcitatem. Corsia à Corsa muliere dicta, côtra Liguriam sita, quæ primitus taurum suum quæsitura illuc venit, & referens loci fertilitatem à Liguribus inhabitari cœpit. Hæc & Cyrne à Cyrno Herculis filio est dicta, quia ab eo est inhabitata. Ebusus Insula contra Hispaniã, hác fugiunt serpentes. Ibi est colubraria plena anguibus. Ibi & Baleares Insulæ, vbi inuentæ sunt fundæ. Gorgones Insulę sunt in Oceano iuxta Atlantem, in his olim habitauerunt Gorgones. Iuxta has Hesperidum hortus, in his insulis oues albi velleris abundant, quæ ad purpuram optime valent: vnde fabulose dicitur auream lanam habuisse. melon enim dicitur ouis. Vltra hac fuit illa magna Insula, quæ Platone scribente cum populo est submersa, quæ Aphricam & Europam sua magnitudine vicit, vbi nunc est concretum mare. Meroë Insula est in Nilo flumine in capite Æthiopiæ, in qua absumitur vmbra in æstate. In hac est lignum Hebenum. Iuxta hanc est ciuitas Syene, in qua est puteus à philosophis factus sexaginta cubitorum altus, in cuius fundum splendet Sol recto gradu in Iunio mense. Est & quædam Oceani Insula dicta Perdita, amœnitate & fertilitate omnium rerum præ cæteris longe præstantissima, hominibus incognita, quæ aliquando casu inuenta, quæsita posteà non est reperta, & ideo dicitur perdita. Ad hanc fertur Brandanus venisse.

C (margin, beside "manifestum sonat")

De Sardinia (margin note)

D (margin, beside "fugiunt serpentes")

De inferno vbi sit. *Cap. XXI.*

INsulas circumiuimus, nunc inferna petamus. Infernus ideo dicitur, quia inferius est positus. Sicut enim terra est in medio aëre, ita est infernus in medio terræ. Vnde & obscurissima terra dicitur. Est autem locus igne & sulphure horridus, inferius dilatatus superius coangustatus. Hic lacus vel terra mortis dicitur, quia animæ illuc descendentes veraciter moriuntur. Hic & stagnum ignis dicitur, quia vt lapis mari, ita animæ illuc

A immerguntur. Hic terra tenebrosa vocatur, & fumo & nebula fœtoris obscuratur. Hic terra obliuionis nuncupatur, quia sicut ipsi obliti sunt Dei, ita eorum obliuiscitur misereri Deus. lethe grecè, latinè obliuio dicitur. Hic dicitur tartarus ab horrore & tremore, quia ibi est fletus & stridor dentium. Hic & gehenna, id est, terra ignis nominatur. gî enim terra dicitur, cuius ignis comparatione, noster ignis vmbra esse dicitur. Huius profunditas & recessus dicitur erebus, draconibus & igneis vermibus plenus. Huius os patens dicitur barathrum, quasi atra vorago, vel ideo quod graue punit. Hic & Orcus dicitur, quia est locus prorsus insatiabilis. Hic & Acheronta, quia est sine lętitia: huius loca fœtorem exhalantia, dicuntur acheronta, id est, spiracula, subaudi immundos spiritus emittentia. Hic etiam dicitur Styx, quod latinè sonat tristitia. Phlegeton est fluuius infernalis ob vicinitatem ignis & sulphuris, fœtore & ardore horribilis. Sunt & alia multa loca, siue in terris, siue in insulis pœnalia, aut frigore, aut ventis horrentia, aut igne & sulphure iugiter feruentia.

De aqua. Cap. XXII.

IGnea inferorum loca perspeximus ad refrigerium aquarum cōfugiamus. Aqua quæ secundum elementum ponitur, ab æqualitate dicitur. Vnde & æquor quod sit planum hoc in mari colligitur, in flumina diffunditur, in fontes diuiditur, per amnes connectitur, per terras dissipatur, per aëra attenuatur. Totam terram cingit, omnes regiones & prouincias diuidit. Huius immensa profunditas dicitur abyssus, quasi abest fundus.
B Habet tamen fundum quamuis nimis profundum. Oceanus dicitur quasi zonarum limbus. Quinque enim zonas mundi in modum limbi ambit. Æstus Oceani, i. accessus & recessus lunam sequitur: cuius aspiratione retro trahitur, & eius impulsu refunditur. Quotidie autem bis effluere & remeare dicitur vel videtur. Cùm luna crescēte crescit, & cū decrescente decrescit. Cùm luna est in æquinoctio, maiores Oceani fluctus surgūt ob vicinitatē lunæ, cùm in solstitio minores ob longinquitatem eius, per decem & nouem annos à principio motus & paribus incrementis, vt luna reuertuntur. Antipostis verò, i. vorago in Oceano, in exortu lunæ maiori æstu fluctus inuoluit & reuomit. Hæc autē vorago, quæ totas aquas & naues absorbet & reuomit, hinc fit abyssus: est autē in terra abyssus profundissima, de qua scribitur: *Rupti sunt fontes abyssi magnæ.* Iuxta hanc sunt cauernosa loca & speluncæ latè patentes. In his venti de spiramine aquarum concipiuntur, qui etiam spiritus procellarum dicuntur, & hi suo spiramine aquas maris per patentes terrarum cauernas introrsus in abyssum attrahunt, & ea exundante iterum magno impetu repellunt. De his ventis fit etiam terræ motus. Nam venti concauibus locis inclusi, dum erumpere gestiunt, terribili tremore terram concutiunt, eamq; tremere faciunt. Hinc etiam fit terræ hiatus, dum loca caua continuis aquis fragilia ventis concussa rumpuntur, & introrsus cadentia in hiatum aperiuntur, de quibus multæ ciuitates deuoratæ leguntur. Hoc est autem in terra tremor, quod in nubibus tonitruum. Hoc hiatus quod ibi fulmen. Fiunt autem cum terræmotu inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, vel residentes suum recepti.

De abysso. Genes. 7.

De terræmotu.

Vnde tellus Siciliæ, quæ cauernosa est & sulphure ac bitumine strata, & ventis penè tota & ignibus patet, spiritu introrsus cum igne concertante, multis sæpe locis fumum vel vaporem vel flammas eructat, vel etiam vento acrius incumbente, arenarum lapidumque moles excitat. Inde montis Ætnæ, ad exemplum gehēnæ ignium, tam diutinum durat incendium, quod insularum incolæ dicunt vndis nutriri, dum aquarum concursus spiritum in profundum secum rapiens, tamdiu suffocat donec venis terræ diffusus somenta ignis accendat. Hîc etiam scyllæ canes latrare finguntur, dum procul nauigātes vndarum tremore terrentur, quas sorbente voragine collidit æstus. Simili de causa in aliis etiam terris incendium surgit & gehennam præostendit. Sicut calor de igne, ita frigus nascitur de aqua. Vnde extremæ partes Oceani, rigido gelu & pperuo frigore horrent, quia calore solis carent. Pars aūt Oceani quę medium orbē diuidit: ideo iugiter calore feruet, quia Solis iter super se habet. Oceanus fluuiorum occursu non augetur, quia fluenta dulcia, partim salsis vadis cōsumuntur, vel ventis aut vapore Solis arripiūtur, partim per occultos meatus in sinus amnes reuertuntur. Oceanus idcirco perdurat salsus tot fluminibus ac pluuiis irrigatus: quia exhausto à Sole dulci tenuique liquore, quem facilius ignea vis contrahit, amnis asperior, crassiorque relinquitur: ideo summa pars maris vnda est dulcior, profunda amarior. Lunæ autem alimentum est in dulcibus aquis; Solis verò in amaris. Mare rubrum de Oceano exit, sed rubeum colorem de terra trahit, quæ tota sanguineo colore ruber, ac vicina littora inficit. Mare dicitur quod sit amarum, hoc per venas terræ occulto meatu discurrit, amaritudinem in terra deponit, dulce in fontibus erumpit, in seipsum iterum refluit, vt scribitur: *Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.* Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Dicitur tamen quòd aqua natura sit duplex, scilicet salsa & dulcis. Salsa maris & grauior, dulcis fontium & fluminum & leuior. Et cum legatur, quòd Deus fontem in paradiso produxerit, & in quatuor diuidens, totam terram in quatuor mundi partibus rigare præceperit. Dicitur quòd eruptio omnium fontium vel fluuiorum dulcis aquæ de illo fonte, vel fluuiis illis decurrat, & in matricem abyssum eiusdem fontis refluat. Quæ licet vniuersa maria influat, amaris tamen aquis non commiscetur, sed vtputa leuis super graues aquas labitur & in occultum cursum suum reuertitur. Hinc est q; mare non redundat, cùm omnia flumina intrent illud, sed & suprema maris vnda non est adeo amara, quàm ea quæ in imo est posita. Quòd fontes in hyeme sunt calidi, in æstate autē frigidi, hæc causa est: in æstate calor aëris repellit frigus in terram, & inde fit aqua frigida, in hyeme autem frigus aëris pellit calorem in terram, & inde fit aqua calida. Et cùm aqua omnis aut dulcis sit aut salsa, videndum est, vnde quædam erumpat calida vel putrida. Sunt quidam specus subterranei naturaliter sulphure pleni, in his cùm ventus excipitur eius afflatu sulphur accenditur, quod incendium etiam eructant quædam loca, vt fit in Sicilia. Cùm ergo aqua per hæc ignea loca currit, colorem & fœtorem inde trahit, & si prope hunc locum erumpit flammiuola ebullit. Si aūt longius recesserit, vix tepescit: deinde penitus frigescit. Sunt

C

De Ætna monte.

De Scylla.

De aquis dulcibus.

De amaris.

De mari rubro.

D

Eccles. 1.

De locis sulphureis.

A Sunt alia loca serpentibus plena, quæ vicinam aquam inficiunt veneno, quæ dum de terra exurgit, bibentes interimit, vt fons quem Styx facit. Quòd aqua maris mortui à ventis non mouetur, & in se nihil viuere patitur, fit ex fontibus bituminis: quibus ædificata est turris Babel. Bituminis autem natura resistit aquæ, quæ non diuiditur nisi menstruo sanguine. Pisces & aues ideo in aquis commorantur, quia de his facti leguntur. Quòd autem aues in aëre volant, & in terra habitant, ideo fit: quia & aër est humidus vt aqua, & terra est aqua permixta. Quòd verò quædam animalia de terra creata in aquis possunt morari, vt sunt Crocodili & Hippotami, hoc ideo fit: quia aqua est terræ valde permixta. Cùm in nocturna nauigatione æs scintillat, & ad remos tempestas se eriget, & cũ Delphini vndis sæpe insiliunt, quo illi feruntur inde venti exurgunt, & cùm nubes discussæ cœlum operiunt, de profundis emergimus, modo scriptoriam pennam in aëra suspendamus.

De mortuo mari.

De Piscibus & auibus.

De Aëre. Cap. XXIII.

AER est omne quod inani simile à terra vsque ad Lunam conspicitur de quo & vitalis spiritus hauritur. Et quia est humidus: ideo in eo volant aues, vt in aqua natant pisces. In hoc commorantur dæmones, cùm tormentis diem iudicii præstolantes, ex quo sibi corpora assumunt, dum hominibus apparent. De hoc procreantur venti. Ventus enim est aër commotus & agitatus, & nihil aliud quàm aëris flatus. Qui in duodecim diuiditur, & quisque proprium vocabulum sortitur. De quibus quatuor sunt cardinales, alii illorum collaterales. Primus cardinalis Septentrio,
B qui aparctias, frigora faciens & nubes. Huius dexter Circius qui & Trasceas, faciens niues & grandines. Eius sinister est Aquilo, qui & Boreas constringens nubes. Secundus cardinalis Subsolanus, qui & Apeliotes, temperatus. Cuius dexter Vulturnus, qui & Cecyas, cuncta desiccans. Eius sinister est Eurus, nubes generans. Tertius cardinalis est Auster, qui & Notus, humorem, calorem & fulmina gignens. Huius dexter Euroauster, calidus. Eius sinister Euronotus, temperatus. Australes venti faciunt maiores tempestates in mari, quia ex humido flant. Quartus cardinalis est Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem resoluens, floresq; producens. Huius dexter Aphricus, qui & Libs, tempestatem & tonitrua generans & fulmina. Eius sinister Chorus, qui & Argestes. in Oriente nubila, in India faciēs serena. Extra hos sunt duo venti, Aura & Altanus, Aura in terra, Altanus in pelago. Venti suo spiramine aquas in aëra trahunt, quæ conglobatæ in nubes pensantur. Dicuntur autem nubes, quasi nymborum naues. Quibus dum inclusi erumpere nituntur, magno murmure concrepant, & nubibus collisis ignem terribilem excutiunt. Crepitus ergo nubium & ventorum est tonitruus. Ignis inde excussus est fulgur, qui ignis: ideo quæque penetrat quæ tangit: quia & nostro est subtilior, & magna vi ventorum impellitur. Ab Aquilone fulgur, & ab Euro tonitruus, ab Aphrico tempestas, ab Austro flatus æstum protendit. Arcus in aëre quadricolor ex sole & nubibus formatur, dum solis radius cauæ nubi immissus, repulsa acie in solem restringitur, sicut dum sol in vas aqua plenũ fulget, splendor in tecto redditur. De cœlo igneum, de aqua

De Ventis.

De Nubibus

De tonitruo & fulminib.

De Iride.

purpureum, de aëre hiacynthinum, de terra trahit colorem gramineum. Imber ex nubibus de- C
scendit. Dum enim guttulæ in maiores guttas coeunt, aëris amplius natura non ferente, nunc vento impellente, nunc sole dissoluente ad terras dilabuntur. Lenta autem & iugis deffluxio pluuiæ, repentina & præceps nymbus vel imber vocatur. Quæ licet de amaris aqs maris sit hausta, de solis igne decocta in aëre dulcescit, vt marina aqua hu mo infusa dulcem saporem sumit. Stillæ pluuiæ ventis & frigore conglaciatæ in aëre coagulantur, & in lapillos grandinis mutantur. Nix aquarum vapore, necdum densato in guttas, sed gelu præcipiente formatur, quæ in alto mari non cadit. Ros de aëre venit, quando aquis grauatus rigore noctis & Lunæ splendore distillat. Si vehementius est frigus noctis, ros in pruinam versus candidior gelu inalbescit. Nebula fit dum humidæ exhalationes vaporaliter in aëra trahuntur, vel radiis solis ad terram repelluntur. Fumus enim ascendit de aqua. Omne namque corpus constat ex quatuor elementis. Lignum autem est corpus quod igni iniectum cùm fuerit, ignis materies quæ el inest ardet. Terræ verò materies vertitur in cinerem. Aëris & aquę materies per fumum euanescit in aërem. Ideo anté est amarus, quia natura aquæ est falsa, siue quia terræ permixta. Quòd in noctibus videntur stellę cadere, nõ sunt stellæ, sed igniculi à flatu ventorum abstr̃ere in aërem tracti, & mox in madido aëre extincti. Pestilentia nascitur ex aëris siccitate, vel calore, vel tempestate corrupta, qui spirãdo vel edendo perceptus luem mortemq; generat. Hoc totum quod diximus, infra Lunam in aëre fit, superius verò semper serenum existit. Aërem transuolauimus iam in æ- D
theris ignem conscendamus.

De Imbre.

De grādine.

De niue.

De rore.

De pruina.

De nebula.

De fumo.

De stellis que videntur cadere.

De pestilentia.

De Igne. Cap. XXIV.

IGnis qui quartum elementum conscribitur, quasi non gignens dicitur: à Luna vsque ad firmamentum extenditur. Is tantum est aëre subtilior quantum aër aqua tenuior, aqua terra rarior. Hic etiam æther quasi purus aër dicitur, & splendore perpetuo lætatur. De hoc Angeli corpora sumunt, cùm ad homines missi veniunt. In hoc septem stellæ singulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum cursum planetæ, id est, erraticæ dicuntur. Hæ immẽsa celeritate firmamenti ab Oriente in Occidentem raptãtur, tamen naturali cursu contra mundum ire comprobantur, sicut musca si in rota molendini circumferretur, ipsa tamẽ proprio motu contra reuolutionem eius ire videtur. Hæ nunc inferius, nunc superius propter obliquitatem Signiferi vagantes, radiis autẽ solis præpeditæ anomalæ vel retrogradæ vel stationariæ fiunt. Luna sicut est à diuinis omnibus vltima: in omnibus in nostris terrenisque omnibus prima. Luna est primus planetarum & minima stellarum. Sed ideo maior cæteris videtur, quia proxima terræ in primo circulo fertur. Huius corpus est globosum, natura igneum, sed aqua permixtum. Vnde & proprium lumen non habet, sed in modũ speculi à sole illuminatur: & ideo luna quasi lucina, id est, à luce nata nominatur. Quòd autem quasi nubecula in ea videtur ex aquę natura creditur. Dicitur n. si aqua pexmixta non esset, terrã vt Sol illustraret, imo ob vicinitatem maximo ardore vastaret. Globus namq; eius fundo

De planetis.

De Luna.

De macula Lunæ.

A mundo est amplior. Licet ab altitudine sui circularis videatur vix modio maior. Luna lucet ea parte qua soli est opposita; ea autem parte est obscura, qua à sole est auersa. A sole verò longius remota lucet tota. Non enim crescit vel minuitur, sed obiectu terræ; lumine quod à sole accipit viduatur. Hæc licet quotidie violentia firmamenti ab Oriente in Occidentem feratur, tamen contra mundum nitens; omnia zodiaci signa 27. diebus peruagatur, circulum autem suum, in 19. annis perambulare affirmatur. Luna quarta si rubeat quasi aurum, ventos ostendit; si in summo corniculo maculis nigrescat, pluuidum mensis exordium, si in medio plenilunium serenum.

De Lunæ signis.

Secundus planeta est Mercurius, qui & Stilbon, forma globosus, natura igneus, lunam magnitudine vincens; lumen à sole accipiens; Signiferum trecentus triginta nouem diebus percurrens. Tertius planeta est Venus; qui & Hesperus, Auroræ & Cæphali filius, Lucifer & Vesper, rotundus & igneus, contra mundum nitens vt Mercurius, Signiferum percurrens trecentis quadragintaocto diebus.

De Venere.

De Sole.

Quartus planeta est Sol; inde dictus quòd solus luceat cæteris stellis obscuratis, vel quòd sit super omnia lucens, forma sphæricus, natura igne⁹, magnitudine octies terram vincens; omnib. stellis lumen præbens: hic ab Oriente in Occidentem impetu firmamenti fertur, sed contra mundum nitens per totum zodiacum trecentis sexaginta quinque diebus graditur: circulum autem suum viginti octo annis perambulare traditur. Huius præsentia diem, absentia verò eius noctem efficit. Sicut enim rota die super terram, sic tota B nocte lucet sub terra. Aquilonarem partem cœli peragrans; facit nobis longos dies & æstatem: Australem verò percurrens, inducit nobis breues dies & hyemem. Sol in ortu suo maculosus, vel sub nube latens, pluuialem diem præsagit. Si pallet tempestuosum. Si concauus videtur ita vt in medio fugiens radios ad Austrum & Aquilonem emittat, tempestatem humidam & ventosam. Si pallidus in nigras nubes occidat, Aquilonarem ventum.

De Marte. *De Ioue.* *De Saturno.*

Quintus planeta est Mars, qui & Pyrous, globosus, igne feruidus, percurrit Signiferum duobus annis. Sextus planeta est Iupiter qui & Phæthon, rotundus, temperatus, zodiacum peragrans duodecim annis. Septimus planeta est Saturnus, qui & Phaëton, sphæricus, gelidus, contra mundum, vt inferiores regiones gradiens, Signiferum triginta annis percurrens: in exortu Saturni, post triginta annos, qui imaginem de ære fuderit, loqui vt hominem probat. Omnes autem post quingentos & triginta duos annos circulos suos peragunt, & eosdem vt prius repetunt. A terræ centro absides, id est, circuli planetarum altissimæ sunt. Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, Lunæ in Ariete.

De coloribus planetarum.

Mediis omnibus partibus, & econtrario à terræ centro humilimæ atque proxime suus cuique color est. Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero pallens, Hespero refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli ardens. Mutant autem colores à propinquis circulis. Nam frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem, acrior in obscuritatem.

De zodiaco.

Signifer, id est, circulus duodecim signorum diuiditur in duodecim partes per latum. Sub his feruntur septem planetæ. Sol sub mediis tantum duabus. Luna per totum latitudinem. Venus excedens cum binis C partibus. Mercurius sub septem partibus, duabus in medio, tribus, duabus infra. Mars sub quatuor mediis. Iupiter sub media & supra eam duabus. Saturnus sub duabus mediis, vt sol.

De harmonia.

Hi etiam septem orbes cum dulcisona harmonia voluuntur, ac suauissimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui sonus ideo ad nostras aures non peruenit, quia vltra aërem fit, & eius magnitudo nostrum angustum auditum excedit. Nullus enim sonus à nobis percipitur; nisi qui in hoc aëre efficitur. A terra autem vsque firmamentum cælestis Musica mensuratur, ad cuius exemplar nostra Musica inuenta affirmatur. In terra namque si, scilicet: In Luna A. In Mercurio B. In Venere C. In Sole D. In Marte E. In Ioue F. In Saturnio G. in signifero ponitur; profecto mensura Musicæ inuenitur. Vnde à terra vsque ad firmamentum septem toni numerantur. A terra enim vsque ad Lunam est tonus. A Luna vsque ad Mercurium est semitonium. A Mercurio vsque ad Venerem semitonium. Inde vsque ad solem tria semitonia. A sole vsque ad Martem tonus. Inde vsque ad Iouem semitonium. Inde ad Saturnum semitonium. Inde ad Signiferum tria semitonia, quæ simul iuncta septem tonos efficiunt. Tonus autem habet quindecim milia 600. 25. miliaria. Semitonium verò 7. milia, d.ccc.12. miliaria & semissem. Vnde & Philosophi nouem Musas finxerũt, quia à terra vsque ad cœlum nouem consonantias deprehenderunt: quas homini naturaliter insitas inuenerunt. Sic enim hic mundus septem tonis, & nostra Musica vocibus septem distinguitur: sic D compago nostri corporis septem modis coniungitur, dum corpus quatuor elementis, anima tribus viribus copulatur, quæ Musica arte naturaliter reconciliantur: vnde & homo microcosmus, id est, minor mundus dicitur, dum sic consono numero cœlesti Musicæ par cognoscitur.

Distantia Sphærarum.

A terra vsque ad Lunam sunt 126. stadia, quæ sunt quindecim milia. d. 25. miliaria. A Luna vsque ad Mercurium, septem milia. d. ccc. 12. miliaria & semissem. Inde ad Venerem tantum. Inde ad Solem viginti tria milia. cccc. 36. miliaria. A Sole ad Martẽ, quindecim milia. d. c. 25. miliaria. Inde ad Iouem, septem milia. d. cccc. 12. miliaria. Inde ad Saturnum tantum. Inde ad firmamentum, triginta tria milia. cccc. 36. miliaria; sunt itaque à terra vsque ad cœlum, centum milia, & nouem milia, & trecenta septuagintaquinque miliaria.

De Cælo. Cap. XXV.

IGnem per globos planetarum transcendimus, nũc cœlestia penetremus: Cœlum dicitur quasi casa helios, id est, domus solis, vel quasi vas cælatum, quia est stellis insignitum. Est autem cælum subtilis igneæq; naturæ rotundum, & à centro terræ æquis spaciis vndique collectum. Vnde & connexum mediumq; vbiq; cernitur, & inenarrabili celeritate quondie circumagitur. Cœlum si vespere rubet serenum diem, si mane tempestuosum significat. Duæ sunt ianuæ cœli, oriens qua sol exit, occidens qua sol reuertitur.

De Climatibus.

Climata, id est, plagæ cœli sunt quatuor. Orientalis ab ortu solstitiali ad brumalem. Australis inde ad occasum brumalem. Occidentalis exhinc vsque ad solstitialem. Septentrionalis ab occasu solstitiali vsque ad ortum eiusdem. Oriens ab ortu solis.

A Occidens de occasu eius vocatur. Meridies quasi media dies dicitur. Septentrio autem à septem stellis appellatur. Trion dicitur bos quasi terion: Inde Septentriones, quasi septem teriones, id est, boues. Hæ plagæ græcè dicuntur anatoles, dusis, arctos, mesembria, de quibus nomen Adam, qui est minor mundus, componitur. *De firmamento.* Superius cœlũ firmamentum dicitur, eò q̃ sit inter medias aquas firmamentum. Hoc est, forma sphæricum, natura aquarũ aqueum, stellis vndique versior ornatum, ex aquis instar glaciei, immo cristalli solidatum: vnde & firmamentum appellatur. *De polis.* In hoc sunt duo poli, à poliendo dicti Vnus Borealis, qui à nobis semper videtur. Alter australis, qui nunquam à nobis cernitur, quia in deuexo orbis positi, terræ tumore impedimur. In his cœlum vt rota in axe voluitur. Cœlum est vndique stellatũ, sed ideo in die non appareot stellæ, quia fulgure Solis victæ latent, sicut Sol nube tectus, nobis nõ lucet. *De stellis.* Stella quasi stans luna dicitur. Sunt n. stellę firmamento infixæ, & non cadunt, eo mira celeritate currẽte. Vna autem dicitur stella, sed multę stellæ simul astrum vel sydus. Sydera dicũtur à considero, eò quòd nauigantes vel itinerantes ea considerẽt. Sunt autem omnes stellæ rotundæ & igneæ, quarũ dispositio soli Deo cognita est. *De forma stellarum.* Vnde qui stellas numerat, quarum quoq; omnia solus signa, potestates, cursus, loca, tempora nouit. Sapiẽtes verò mundi nomina animalium vel hominũ eis imposuerunt, vt ab hominibus dignosci possint.

De duodecim signis zodiaci. Cap. XXVI.

B IN medio firmamenti sunt duodecim signa per transuersum disposita, ęqualiter per circuitum distincta. Horum dispositio græcè dicitur zodiacus, latinè signifer: eò quòd fert signa quæ animalium habeont nomina. Zodion enim græcè, latinè animal dicitur. *De Ariete.* Primum signum est Aries, cõstans ex pluribus stellis. Secundum fabolam is est, qui aureo vellere phryxũ & hellen trãs mare ad Colchos vexit, qui intra sydera translatus est. Pro signo autem ponitur, quia sicut aries tota æstate in dextro latere, ac tota hyeme in sinistro cubat: sic Sol sub illo signo gradiens dextram cœli partem perambulat. *De Tauro.* Secundum est Taurus, ob id q̃ Iupiter in raptu Europæ in taurum est versus, & intra sydera translatus. Ob significationem autem quod sub illo signo positos radios suos, vt cornua *De Geminis.* fortis erexit, terram arabilem reddit. Tertium sunt gemini, scilicet Castor & Pollux, filii Iouis à Troia reuersi, & intra sydera translati sunt. Pro signo autem ponitur, quia sub hoc signo duobus *De Cancro.* diebus amplius quàm sub aliis moratur. Quartũ est Cancer, qui maximus Herculẽ percussit, dum Hydram Lernæ occidit, & ideo sydera promeruit. Significat autem, q̃ sicut Cancer retrocedit, sic Sol ad illud signum veniẽs cursum suum retroflexit. *De Leone.* Quintum est Leo, qui maximus ab Hercule occisus intra sydera est translatus. Designat autem, quod sicut leo in anteriori parte calidæ naturæ, in posteriori est frigidæ: ita Sol in isto signo Augustum mẽsem prius facit calidum, ac postremò tepidum. *De Virgine.* Sextum est Virgo, scilicet Erigone, filia Icari sacerdotis intra astra rapta. Ob signum autem ponitur, quia sicut virgo non parit, sic September, illius signum mensis, nihil gignit.

C Septimum est de libra, quam tenet Virgo, scilicet *De libra.* Area Astrei Regis filia, ob æquitatẽ iustitia dicta, & intra sydera trãslata. Merita hominum pensat, & in libra Ioui repræsentat. Hæc pro superiore Virgine ponitur. Signat autem, quòd Sol æquinoctium faciat, cùm sub illo signo ambulat. *De Scorpione.* Octauum est Scorpion, qui maximus Orionẽ percussit, dum bestias terrę occideret, & ob terrę gratiam astra meruit. Pro signo autem grandinum ponitur, quæ illo mense, videlicet Nouembre, in quibusdam terris crebrius fiunt. *De Sagittario.* Nonum est Sagittarius, qui & Arcitenens, scilicet Alcon Cretęsis, qui Scorpionem, qui filium suum rapuit, sagittauit, nec filium tetigit, & ideo sydera meruit. Designat autem crebros fulminum ictus, qui in Decembre contingunt aliquibus locis. Quod in ferina membra desinit, significat, quod Sol infera petat. *De Capricorno.* Decimum est Capricornus, qui Iouem paruulum à patre proiectũ capra clam aluit, quã ipse post intra sydera transtulit. Est autem significatio, quod sicut capra alta petit: ita Sol tunc ad alta cœli conscendit. Extrema eius pars desinit in piscem: designat finem illius mensis esse pluuialem. *De Aquario.* Vndecimum est Aquarius, scilicet & Ganimedes de Troia Regis filius, Iouis amasius, ab ipso intra astra locatus, & pincerna Deorũ factus. Significat autem, q̃ solutis nubibus vndosum est illud tempus. *De Piscibus.* Duodecimum est piscis, cùm Dii Typhæum Gigantem insequentem fugerent in Aegyptum, Venus & Cupido filius eius versi in pisces latuerunt in aquis. Dumque homines diu pisces deuitarent, ne fortè deos deuorarent, illi duo translati sunt inter sydera. Secundum alios dicitur, quia hoc tempore fit generatio & confricatio piscium, quia tunc naturaliter coëunt potius, quàm in alio tempore suo genere coëundi, D designat verò illud tempus esse pluuiale.

De Hyadibus. Cap XXVII.

SVnt aliæ stellæ, quæ dicuntur Hyades, quasi pluuiales. Hyam n græcè, latinè pluuia. Vnde latinè dicũtur succulæ à succo. Sunt autem 5. stellæ in fronte tauri. Pleiades dicuntur quasi plures. Pleion enim pluta. Sunt namque septem stellæ in genu Tauri. Fuerunt a. filiæ Athlantis Regis & Pleionę. A patre autem Athlantides: à matre Pleiades quasi pluides, ab insula Hesperides. Hæ autem Vergiliæ dicuntur, quia verno tempore oriuntur. Ex his vna fuit Maia Mercurii mater. *De plaustro.* A dextris zodiaci versus Aquilonem sunt hęc signa iuxta axem Arcton scilicet plaustrum, q̃ sydus etiã Septentrio & Elice nominatur: cuius stellæ maiores traduntur. Fuit a. Calisto Lycaonis Regis filia, à Ioue oppressa, sed à Iunone in vrsam versa; à Ioue verò intra astra rapta. *De Boete.* Sequitur sydus Boëtes, i.e. custos plaustri, quod & arctophilax. Erat autem Calisto filius à Ioue inter sydera positus. *De Arcturo.* Deinde est Arcturus, scil. minus plaustrum, quod & Cinosura esse dicitur: hæc autem à Ioue oppressa, à Iunone in vrsam versa, à Ioue intra astra est trãslata. Intra duo plaustra est serpens Phyton, quem maximum post diluuium Latonæ à Iunone immissum occidit, & ob insigne intra sydera translatus. Iuxta est corona à Vulcano facta, à Baccho v. Adriadne Minois & Pasiphẽ filia data, & intra astra locata. Inde est Herculis sydus. Cùm gigantes contra deos pugnarent, diis in vnam cœli partem venientibus, cœlum ruere voluit. Sed Her-

cules

A cules hoc cum Athlante sustinuit, ideo cœlum promeruit. Huic iuxta est Lyra, à Mercurio inuenta. Propè hanc Cygnus. Iupiter ob amorem Ledæ Reginæ in Cygnū est versus, & intra sydera translatus. Huic coniungitur Cephæus Rex & Cassiopeia vxor eius. Cui associatur Perseus filius Iouis, & Danaes, habens iuxta se sydos Andromadæ vxoris eius filiæ Ciphæi Regis. Quibus admiscetur deltotum, quo & triangulum, videlicet & forma Ægypti: quia seruauit Deus à facie Typhonis, iuxta quod locatur Serpentarius, scil. Erichtonius, qui & Auriga, qui primus aurigam inuenit, eò q serpentinos pedes habuit. Vnde & græcè ophiulcus dicitur. Ophis enim est serpens. Huic iuxta ponitur Pegasus, scilicet equus alatus & cornut*, igneum halitum & ferreos habens pedes, à sanguine Gorgonis creatus. Cui coniungitur Delphin, qui Neptuno Amphitritem in coniugium adduxit, & ideo sydera promeruit. Deinde est Aquila: Iupiter in aquilam versus, Ganimedem rapuit, & intra sydera transtulit. Huic subest sagitta ab Hercule Philocteti data, per quem expugnata est Troia. A sinistra Zodiaci versus Austrum sunt hæc signa.

De Hydra. Cap. XXVIII.

HYdra, quæ habuit quinquaginta capita, ab Hercule occisa, & ob insigne intra sydera translata. Super hanc crater, in quo Taygestio, id est summus Deus in pastam commiscuit, de quo adhuc animæ lerbeum poculum bibūt, cùm corpora introeunt. Super hanc autem coruus ab Apolline dilectus, & intra astra raptus. Inde est Orion, qui ab Vrina natus intra sydera est trāslatus, B Huius stellæ si fulgent, serenum erit: si obscurantur, tempestas. Iuxta hunc Procyon, q & Antiquanis dicitur, qui canis Orionis fertur. Huic connectitur canicula, quæ Syrius dicitur, & ob hoc dies caniculares dicuntur. Fuit autem canis Erigone filia Icari sacerdotis, quæ dolens patrem necatum laqueo se suspendit, dum eum canis ductu inuenit. Ambo autem sunt intra sydera rapti. Deinde est lupus, qui à Ganymede agitatus à Ioue intra astra translatus est. Sequitur Eridanus fluuius, qui & Padus. Erat autem Phaetoo Phœbi filius, qui currum patris regere inscius mundum incendit, & ideo fulmine Iouis in hoc flumine iactus, qui in Eridanum mutatus, intra sydera est translatus. Cui associatur Cetus, quem Perseus occidit, dum Andromadē deuorare voluit, Iupiter ob insigne filii intra astra locauit. Iuxta hanc Centaurus, scil. Chiron magister Achillis, ob nimiam virtutem in cœlo est locatus. Sacrarium autem, i.e. altare, in quo diiurauerunt, cùm Saturnus & Iupiter contra se pugnauerunt. Inde est Argo videl. prima nauis, apud Argos ciuitatem Atticæ facta, & in cœlum translata. Ad extremum est Pistix & Chimera, quæ bestia, capite leo, media capra, draco fuit cauda, à Bellerophonte occisa, & intra sydera est translata. Est & Canopus sydus Ægypti præclarū, quod à nobis minimè videtur, sicut nec à Troglodītis iuxta Ægyptum Septentrio. Ex his signis semper dimidia pars super terram, dimidia est sub terra. Et cœli pars quæ sub terra apparet, hemisphærium vocatur, id dimidium cœlom. Lactea autem zona candida, quia omnes stellæ fundunt in eā sua *De Cometis.* lomina; ideo candida. Cometæ sunt stellæ, flammis crinitæ in lactea zona contra Aquilonem apparentes, regni mutationem aut pestilentiam, aut G bellum æstusve portendentes. Cernuntur autem septuaginta diebus, si diutius, octoginta: Sydera fabulis inuoluta, imò polluta, perlustrauimus, altius scandentes, astra matutina, Solemq; Solis inspiciamus. Supra firmamentum sunt aquæ instar *De cœlo aqueo.* nebulæ suspensæ, quæ cœlum in circuitu ambire traduntur, vnde & aqueū cœlum dicitur. Supra *De cœlo empyreo.* quod est spirituale cœlum hominibus incognitū, vbi est habitatio Angelorum, & per nouem ordines dispositorum. In hoc est paradisus paradisorum, in quo recipiuntur animæ Sanctorum. Hoc *De cœlo trinitario.* est cœlum, quod in principio legitur cū terra creatum. Huic longè supereminere dicitur cœlum cœlorum, in quo habitat Rex Angelorum.

De Imagine Mundi Liber primus explicit.

LIBER SECVNDVS, QVI DE IMAGINE MVNDI INSCRIBITVR, incipit.

De Mundo, & eius partibus. Cap. I.

PRIORI libello globum totius mundi oculis corporis præsentauimus: sequenti iam tempus in quo voluitur, oculis cordis anteponamus. Æuum est ante moodom, cum mundo, post mundum, hoc ad solum Deum pertinet, qui non fuit, non erit, sed semper est. Tempora æterna sub æuo sunt, & hæc ad archetypum mundum & Angelos pertinent, qui ante mundum esse cœperunt, cum mondo & D post mundum erunt. Tempus a. mundi est vmbra æui, hoc cum mundo incepit & cum muodo definit, veluti si funis ab oriente in occidentem extenderetur, qui quotidie plicādo collectus tandem totus absumeretur. Per hoc extenduntur secula, sub hoc currunt vniuersa in hoc mundo posita; hoc vnusquisq; vita mēsuratur: hoc series dierum & annorum terminator. Tempus enim à temperamento dicitur, & nihil aliud q̄ vicissitudinum temporum intelligitur. Hoc quoq; in atomos, ostenta, momenta, partes, minuta, punctos, horas, quadrantes, dies, hebdomadas, menses, vicissitudines, annos, cyclos, ætates, secula diuiditur. Atomus dicitur insecabile. Est enim illud q in Sole volat. Est autem minimū temporis spatium, sicut motio palpebræ oculi, quod & ictus oculi dicitur, & est trecentesima 76. pars vnius ostenti. Ostentū dicitur, quod aliquid ostendit aspicientibus. Est autem 60. pars vnius horæ, habens in se 366. atomos. Momentum est motus sydorum: vnde & dicitur, & est 40. pars horæ, continens ostentum vnum & dimidium. Partes à partitione zodiaci, qui in 300. dies per singulos menses partitur. Est autem 15. pars horæ, habens in se duo momenta, & duas partes momenti. Minutum est minus interuallum in horologio. Est autem 10. pars horæ, continens partem vnam & dimidiam. Punctus est paruus transcēsus puncti in horologio. Est autem quarta pars in Sole, aliquando quinta in luna horæ, habēs duo minuta & dimidium. Hora est terminus cuiusq; rei. Est a. hora quamdiu aqua stans à iactu lapidis mouetur, & est 12. pars diei, con-

A ſtans ex quatuor punctis & decem minutis, partibus 15. momentis 61. oſteotis 60. atomis 22. d. 40 Hora autem dicitur ſeties vel vmbra, & dicitur ab horologio. Quadrans eſt quarta pars diei, habens tres horas: naturalis autem diei, ſex horas. Dies eſt ſeptima pars hebdomadæ vulgaris, continens horas 12. naturalis autem 24. Dies eutem dicitur à diſcernendo, eò quòd lucem & tenebras diſcernat. Eſt autem dies aër ſole illuſtratus. Cùm enim Sol eſt ſoper terram, eſt hîc dies, cùm ſub terra, ibi eſt dies. Cùm Aquilonarem cœli partem circuit, nobis in deuexo terræ poſitis, citius ſurgit, & tardius occidit: & ideo longiores dies facit. Cùm verò auſtralem perambulat, nobis tardius fugere & citius occidere videtur, quia tumor terræ mediæ, quæ totunda eſt, viſui noſtro obiicitur, & tunc quod nobis breuiores, illi autem parti lougiſſimos facit.

De Zodiaco. Cap. II.

ZOdiacus namqoe ex 12 ſignis conſtans àb Aquilone in Auſtrum porrectus, flexuoſo lapſu cingit cœlum. Sob quo Sol currens mundum in 8. parallelos, id eſt, circulos diuidit, quib. ſingulis dioerſum diem facit. Longitudo aotem zodiaci in 360. partes ſecatur. Latitudo eius, in 12. partitur. Partium verò ſectio nihil aliud eſt quàm Solis vnius diei progreſſio: Vnumquodque ergo ſignum per duas horas oritur, per duas occidit, & in vnoquoq; Sol trigiota diebus immoratur. Quidum flexuoſo Draconis meatu ſub ſignis zodiaci obliqui mũdum circuit, in octo circulos diuidit:

De primo circulo. Primus circulus ab India verſus Auſtrum, per mare rubrum & Aphricam ad columnas Herculis B peruenit. Herculis enim orbem pertranſiens, ibi columnas fixit, vbi finem mũdi eſſe putauit. In hoc ergo circulo æquinoctii die medio gnomon, i. e. radius horologii ſeptem pedum quatuor pedum longam vmbram reddit. Dies lungiſſimus 14 horas æquinoctiales habet.

De 2. circulo. Secundus ab Occaſu Indiæ per Medos vadit & Perſas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lylibæum montem Siciliæ, & Septentrionalia Aphricæ ptingit: vmbilicus in æquinoctio 35. pedum, vmbram 23. pedum lõgam reddit. Dies maxima 13. horarum, & quintã partem vnius horæ.

De 3. circulo. Tertius oritur ab Indis Imaio proximus, & per Caſpias portas Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracuſas, Catinam, & per Gades teodit. Gnomoes cunctæ vmbram 38. vnciarum faciunt. Longiſſimi dies 14. horæ & dimidia, ac triginta vnius horæ.

De 4. circulo. Quartus ab altero latere Imai per Epheſum, mare Cycladum, ſeptẽtrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ, exortiua Aphricæ maritima tendit ad Occaſum. Gnomon vigintiquinque pedum facit vmbram viginti pedum. Longiſſimus dies habet vigiotiquatuor horas, & tertias duas vnius horæ.

De 5. circulo. Quinto articulo ab introitu Caſpii maris cootinentur Bactria, Armenia, Macedooia, Tarentum, Tuſcum mare, Baleates, Hiſpania media. Gnomon 7. pedum vmbras ſex reddit. Maximus dies horarum 15.

De 6. circulo. Sextus complectitur Caſpias Gentes, Caucaſum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam, Hetruriã, Maſſiliam, Hiſpaniam, Terracooenſem, Mediam & inde per Luſitaniam. Goomonis pedes nouem vmbræ 8. Longiſſimus dies horas quindecim, ad nonam partem horæ.

De 7. circulo. Septimus ab altera Caſpii maris ora incipit, & per Thraciæ aduerſa Venetia Cremoniam, Rauennam, Tranſalpinam Galliam, C Pyreneum, Celtiberiam vadit. Gnomonis 35. pedes, vmbræ 36. Ampliſſima dies horarum quindecim, quintarum partium horæ trium.

De 8. circulo. Octauos à Tanai per Meotim lacum & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longiſſimus dies horarum ſexdecim. Gnomon vt ſopra.

De quatuor circulis Solis. Extra hos facit Sol quatuor circulos, duos in Auſtro & duos in Aquilone. Vnum in Auſtro per Inſulam Merone & Ptolemaidem, rubri maris vrbẽ vbi loogiſſimus dies 12. horarum, dimidia hora amplior. Alterum per Syenem vrbem Ægypti, qui eſt horarum 13. Vnum in aquilone per Hyperboreos montes & Britanniam horarũ 17. Alter Scythicum à Riphęis in Tilem, in quo 6 menſibus eſt dies, 6. aliis nox. Adhuc io aliis terrarum locis variat Sol vmbram. Nam vmbilici qui gnomõ dicitur, vmbram in Ægypto æquinoctiali die meridie paulò plus quàm Gnomonis dimidiam menſuram efficit. Io Roma quarta pars gnomonis deeſt vmbra. Io Ancona ſupereſt 35. In Venetia iiſdem horis vmbra gnomoni par fit: in Syene ſolſtitiali die mediæ oulla fit vmbra: ibiq; puteus à Philoſophis ad hoc ipſum factus, totus interius illuminatur. In meridie ſunt populi Fiſcii dicti, q vmbram ex vtroqoe latere mittuot. In India ſuper flumẽ Hipaſi in ſolſtitiali die vmbra abſumitur. Apud Troglodiras 45. diebus aote Solſtitium, & totidem poſt ea vmbra penitus abſumitur, & his 90. diebus vmbra in meridie iacitur: in Meroe inſula Nili bis in anno abſumitur vmbra cùm Sol eſt in 12. parte Tauri, & in 14. Leonis. In India ſunt loca aſcia dicta, ibi nõ ſunt vmbræ, & Septẽtrio ibi noo videtur. Orizoo eſt quantum aſpect⁹ cuiuſq; in circuitu circũſcribit, & cœlum vndiq; D terræ imminere putat, quod in lato mari melius dignoſci poteſt, vbi nullum obſtaculũ ſe præbet. Extenditur autem Orizoo in ſpatium longitudinis 360. ſtadiorum. Centrum enim & 80. ſtadia noo excedit acies cuiuſq; videntis; ſed viſus cùm ad hoc venerit, deficiens in rotunditatem recuruatur, hic numerus geminatus in ante & retro orizontem efficit.

De diuiſione diei, & nominibus eiuſdem. Cap. III.

DIes vulgaris habet 3. diuiſiones, mane, meridiem, ſupremum: mane ab ortu Solis vſq; ad quartam horam, dictum à mano, quod eſt bonum. Nihil enim melius luce: vel à manib⁹, id eſt, diis infernalibus, qui diem tota nocte incluſam, mane emittunt. Meridies, quaſi media dies, & dicitur à mera, id eſt puta dies. Supremum eſt ab hora oona, vſque ad Solis Occaſum, & dicitur inde quod ſupprimat Solis curſum. Hebræi, Chaldæi & Perſæ à mane diem inchoantes, in mane finiũt. Ægyptii ab occaſu vſque ad occaſum. Romani à medio noctis vſque in mediom. Vmbri & Athenienſes à meridie vſque ad meridiem. Chriſtiani à veſpera vſque ad veſperam. Sic autem Hebræi nominant dies. Vna Sabbati vel Sabbatorum, vel prima Sabbati, ſecunda Sabbati, tertia Sabbati, quarta Sabbati, quinta Sabbati, ſexta Sabbati, Sabbatum. Pagani verò ſic: Dies Solis, dies Lunę, dies Martis, dies Mercurii, dies Iouis, dies Veneris, dies Saturni. Sed cùm hæc nomina à Planetis habeãt, videodũ cur nõ eundẽ ordinẽ ſeruẽt. Sed hęc cauſa eſt. Dies naturalis diuidit in vigintiquatuor

A tuor horas: ex quibus si vnicuique Planetæ per circuitum ter vna hora tribuatur, expensis omnibus, cui Planetæ prima iterum obuenerit, huic & nomen diei ascribitur. Christiani autem sic nominant. Dies Dominica: 2. feria. 3. feria. 4. feria. 5. feria. 6. feria. Sabbatum.

De nocte & eius septem temporibus.
Cap. IV.

NOx dicitur à nocendo, eò quòd noceat oculis. Est autem nox Solis absentia vmbra terræ. Fit autem vmbra à corpore & luce. Dum enim lux Solis est sub terra, corpus terræ vmbram superius parit, quæ vsq; ad Lunam pertingit: dicitur autem vmbra quasi obradium Solis, scilicet vbi lux par est corpori, ibi par est vmbra: vbi lux maior est corpore, ibi vmbra deficit: Vbi lux est corpore exilior, ibi vmbra in infinitũ crescit. Cùm Sol australem cæli partem perlustrat, nobis noctẽ prolõgat; cùm v. aquilonem, nobis eam breuiat. Cùm Luna vmbram noctis incidit, à luce deficit, & hic defectus eclipsis dicitur. Sol verò obiectu Lunæ eclipsin patitur, dum videl. Luna sub Sole in eadem linea graditur. Habet autem nox septẽ tempora, videl. crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinũ, diluculum. Crepusculum est dubia lux, creperum enim dicitur dubium i. est a. inter tenebras & lucem. Vesperum à stella, quæ vesper vocatur. Conticinium est, cùm omnia conticent & tacent. Intempestum, media nox, cùm nõ est tempus operandi. Gallicinium, cùm galli cantant. Matutinũ, cùm mane aurora aduentat. Diluculum, incipi-
B ens diei lux.

De septem temporibus noctis.

De Hebdomada. Cap. V.

HEbdomada est quarta pars lunaris mensis. Dicitur autem græcè à septenario numero. Hebda autem dicitur septem, latinè autem dicitur septimana, quia septem manes, i.e. septẽ dies. Hæc habet septem species. Prima est hebdomada diuina, in qua Deus cuncta sex diebus condidit, & in septimo requieuit. Secunda est, in qua hic mundus voluitur, in qua nos exemplo sex diebus operamur & in septima requiescimus. Tertia est septem hebdomadæ in simul, post quas Pentecosten celebratur, in quo lex Iudæis, scilicet Christianis datur. Quarta est septem mensiom, post quos festiuitas tabernaculorũ seruabatur. Quinta est septem annorum, post quos annus remissionis agebatur, in quo populus ab opere cessare iubebatur. Sexta est septies septem anoorũ; post quos annus iubileus senabatur. Septima est septuagies septem annorũ, post quos Christus nasci à Daniele, imò ab angelo promittebatur.

De mensibus & eorum nominibus.
Cap. VI.

MEnsis est 12. pars anni: dicitur autem à mẽsura, vel à mene, quod est Luna. Lunaris autem mensis 29. diebus & 12. horis impletur. Solaris verò 30 diebus & decem semis horis. Lunaris mensis est à noua Luna, vtpote ad nouam Lunam. Luna autem peruolat zodiacum 29 diebus, & 12. horis. Bis duodecim sunt 24. q est integer dies, hic quia non potest diuidi, vni mensi ascribitur. Inde est, quòd vnus mensis habet 30. alter C
29. secundum Lunam. Solaris mensis est vnius signi pgressio. Sol in vnoquoq; signo moratur 30. diebus & dimidio, qui dimidius in duobus signis efficit integrum diem, quia hic non potest in duo partiri, vni mensi ascribitur, & ideo habet mensis vnus 30. alter 29. Hebræi auctore Moyse sic menses nominant: incipiẽtes ab Aprili, in quo Pascha celebratur. Nisan apud nos Aprilis, Iar Maius, Siuam Iunius, Thamul Iulius, Daber Augustus, Elul September, Tesseri October, Maceruam Nouember, Casleu December, Theber Ianuarius, Sabath Februarius, Adar Martius. Aegyptii verò Abraam auctore menses à Septẽbri computant sicq; eos vocant: Tboat apud nos September, Faophi October, Athir Nouember, Coeach Decẽber, Tibri Ianuarius, Mechir Februarius, Femenoth Martius, Farmuti Aprilis, Pacho Maius, Paudi Iunius, Epbili Iulius, Mesori Augustus. Græci autem Phoroneo auctore à Decembri mẽses inchoãt: quos sic appellant; Apuleos apud nos December, Edimos Ianuarius, Pitios Februarius, Bistos Martius, Xanticus Aprilis, Artbemesios Maius, Descos Iunius, Panemos Iulius, Loos Augustus, Gorpiẽos September, Hyperbeteos October Dyos Nouember. Romulus Romanis 10. menses ordinauit: quorum primum Martium à Marte qui in mẽse hoc in Phrygia natus est, nominauit, cuius se filium falsò prædicauit. Decimum v. Decembrem nominauit Numa vero Põpilius duos Ianuarium sc. & Februarium adiecit: Sunt autem menses Romanorum ab idolis, à rebus, à Regib. à numeris dicti. Primus Ianuarius à Iano deo principii, eò q hic mensis est principium anni, dicitur D
etiam à ianua, eò q per eum intret annus. II. est Februarius à Februo, i. e. Plutone deo infernali cui hoc mense sacrificabãt, dum ciuitatem in honore eius luminibus lustrabãt: dicitur etiam à febre, i.e. à frigore, quia frigidum est illud tempus. III. Martius à Marte deo belli, patre Romuli auctore Romanæ gentis: cui Marti milites hoc mẽse sacrificabant, dicitur etiam à maribus, eo quod cuncta animantia tunc mares desiderent. IV Aprilis ab aphrodin vel à frili, i.e. Venere dea amoris, cui consecratus est hic mensis; dicitur etiam Aperilis, eo q aperiat terram in flores. V. Maius à Maiõ, id est à Ioue; quasi à maiestate: siue à Maia matre Mercurii; cui mercatores hoc mense sacrificabant: dicitur etiam à maioribus, sc. principibus Romanorum, qui hoc mense Ioui immolabant. VI. est Iunius à Iunone dea regni dictus; cui erat consecratus; dicitur etiam à Iunioribus, q armis Romam defendebant, & regni fastigium In Iunone affectabant. VII. est Iulius à Iulio Cæsare, qui in hoc mẽse Imperator creatus, & in hoc in Deum relatus est. Hic prius Quintilis dicebat, eo q quintus esset à Martio, qui primus erat constitutus à Romulo. VIII. Augustus ab Augusto Cæsare, qui in hoc mense victor extitit, ideoque deitatem promeruit, hic prius Sextilis est dictus eo q sextus à primo. i.e. Martio esset. IX. Septẽber, quasi septimus imber. X. October, quasi octauus imber. XI. est Nouember, quasi nonus imber. XII. mensis est December, quasi decimus imber. Sunt enim hi menses pluuiales, & ideo à numero & imbre nomen habent.

De mensibus Hebræorum.

De mensibus Ægyptiorũ.

De mensibus Græcorum.

De mensibus Romanorũ.

A **De Kalendis, Nonis, & Idibus.**
Cap. VIII.

Kalendæ à kalô verbo, quod est voco, dicuntur. Pontifex namq; nouam lunam regi nũtiare debuit: post cuius sacrificium kalô quinquies vel sexties clamauit. Per hoc quoq; signum populum in Curiam ob hoc kalabre dictam, ad Sacrificiũ conuocauit, & ab hoc verbo primam die mensis kalendas vocari placuit. Inde post nonem dies vulgus de rure conuocatũ in vrbem Romam conuenit, & ibi feriarum seruandarum cita à Rege vel Pontifice accepit. & inde Nonæ dicuntur: dicuntur etiam à nundinis, i.e. mercimoniis, quę vel in vrbem deferebant vel ibidem emebant. Idus dicuntur quæ menses diuidunt: ab iduare, q est diuidere. Dicũtur etiam ab idea, quod est species: quia Luna plenã sui speciem in medio mense monstrat. Hebræi & Græci & Ægyptii nec kalendas, nec nonas, nec idus obseruant, sed tãtũ dies à noua Luna ad nouam Lunam computant.

De quatuor partibus anni.
Cap. IX.

Vicissitudo in quatuor tempora anni diuiditur, & vnumquodq; tribus mensib. distinguitur. Dicta autem vicissitudo, quia vices mutat in mundo. *De vere.* Ver est quarta pars anni, constans tribus mensibus, dicitur autem à vernando: quia tũc prata virent, siluę frondent, hoc est humidũ & calidum, & in hoc fit æquinoctium. *De æstate.* Æstas est quarta pars anni, constans tribus mensibus, & dicitur B ab æstu, i.e. calore: hæc est calida & sicca, hæc & messis vocatur, & in hac solstitiũ celebratur. *De Autumno.* Autumnus est quarta pars anni: habens tres menses, & dicitur ab autumno, i.e. colligo, scilic. fructus terræ. Hic est frigidus & siccus, hic etiam Vindemia nominatur, & in hoc æquinoctiũ libra æquatur. *De Hyeme.* Hyems est quarta pars anni, & trib. mensib. perficitur, & à rigore vel sterilitate dicitur. Est autem frigida & humida, & in hac agitur solstitialis dies. Hæc autem vicissitudo in nostris tantũ partibus agitur. In India vero vbi sunt alii ortus siderum sunt binę in anno ęstates: binę messes: in medio hyems placida. In Ægypto quoq; nostra media hyeme campus herbis & floribus, sylua frondibus vestitur: quæq; arbor pomis onustatur.

De anno & eius acceptionibus, ac de quadrante. Cap. X.

Annus dicitur ab innouando, eò quód cuncta transeũtia innouat: dicitur etiam annus quasi annulus, eò quòd in se reuoluitur vt circul⁹: annus a. multimodè accipitur. Primo Lunaris annus quinquefariè dicitur. Primus lunaris annus, est cũ Luna oĩa signa zodiaci puolat, qui 27. dieb. & horis 8. constat. Secundus 2. diebus & 4. horis prolixior: post quos Luna à Sole reaccẽditur, qui ꝓpriè mensis nominatur. Tertius dicitur cõmunis, qui 12. mensibu., i.e. 364. diebus expletur. Quartus qui embolismalis dicitur, i.e. super augmentum, qui 13. mensib. i.e. diebus 384. cõficitur. Quiuterq; ab Hebræis à Paschali mense incipit, ibique finit. A Ianuario autem à Romanis luna inchoatur, ibiq; terminatur. Quintus est lunaris siue decennouenalis, cùm luna post 19. años ad easdem recurrit ætates. Sextus est solaris, cùm Sol omnia zodiaci signa perlustrat: qui 365. dieb. & 6. horis constat. Septimus bisextilis, dum quar- C to anno bisextus inseritur, & vno die longior priore cognoscitur. Octauus est iterum solaris, cùm Sol post 28. annos circulum concurrentium complet. Nonus est Mercurii, qui 339. dieb. completur. Decimus est Veneris, qui 348. dieb. completur. Vndecimus est Martis, qui 2. solaribus annis constat. Duodecimus est Iouis, qui 12. constat annis. Tertiusdecimus Saturni, qui 30 annis expletur. Quartusdecimus, qui vocatur magnus annus qui d. 32. annis reuoluitur. Extra hos sunt duo legales anni. Vnus qui dicitur annus remissionis, habens curricula annorum 7. Alter iubileus 50. annorum. Annum ciuilem i.e. solarem, Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à solstitio. Ægypti ab autumno, Romani à bruma incipiunt. Apud Indos vnus mensis. Apud Ægyptios v. olim erat annus 4. mensium. Apud Acarnanas 6. mẽsiũ. Apud Latinos 12. mensium. Apud quosdam vnumquodq; tempus anni, sc. ver, & alia pro anno cõputabatur. Vnde & Plato ponit 9. annorum. Tullius 15. annorum. Annus solaris, vt in horoscopo horologii inuestigatum est, 365. diebus quadrãte perficitur. *De quadrante.* Quadrans a. est quarta pars diei, scil. 6. horæ: in quatuor autem annis 4. quadrantes 24. horas conficiunt, q est integer dies. Hic ergo dies in 4. anno 6. kalend. Martii intercalatur, & Bisextus nominatur. Hunc Iulius Cæsar interposuit, & totius compoti errorẽ per hunc correxit: hunc Aegyptii & Græci in fine anni supponunt. Romani autem in Februario, eò quòd breuior cæteris est, interserunt. Ideo autem non post finem mensis sed infra mensem, quia olim ibi integer mensis intercalabatur, ideo verò nõ ante 6. kalẽd. Martii D quia 6. kalend Martii tripudio ciuitatem lustrabant, & nihil eis incipere ante transactam festiuitatem licebat.

De Cyclis. Cap. XI.

Cyclus interdictionalis ab Octobre incipiẽs 15. annis. Cyclus bisextilis 4. añis impletur. Cyclus decemnouenalis à paschali luna inchoãs, 19. ãnis impletur. Cyclus lunaris à Ianuario incipiens 19. annis impletur. Cyclus solaris à Martio incipiens 28. annis. Cyclus magnus d. 32. annis perficitur.

De Olympiade. Cap. XII.

Olympias sunt quatuor anni. Apud Ælidem ciuitatem Græciæ est institutum post 4. annos ad Olympum montem conuenire, & ibi palestriales ludos exercere: & inde ducũtur Olympiades.

De lustris & indictionibus. Cap. XIII.

Lustrum sunt quinq; anni. Romanis enim ab omnibus gentibus soluebatur tributũ. Quinque annis æs. 5. argẽtum. 5. aurum. Et post quinquennium semper ad Romam veniebant, & lustrabant vrbem, & ideo vnumquodque quinquenniũm lustrum dicitur. Omnes autem simul indictiones ab indicendo dicuntur, quia semper post quindecim annos ad primum censum, id est, æs, redibatur.

De anno

A ### De ætate. Cap. XIV.

AEtas vel generatio est vita cuiusq; hominis vel 100. anni. Est etiam ætas cùm nullus superfuerit qui nunc viuit. Sunt quoq; sex ætates hominis. Prima infantia ad 7. annos. Secunda pueritia ad 14. annos. Tertia adolescentia ad 21. annos. Quarta iuuentus ad 50. annos. Quinta senectus ad 70. annos. Sexta decrepidus vsq; ad 100. annum, vel vsq; ad mortem. Sunt nihilominus sex ætates mundi. Prima ab Adam ad Noë. Secunda à Noe vsq; ad Abraam. Tertia ab Abraam ad Dauid. Quarta à Dauid vsq; ad transmigrationem Babylonis. Quinta inde ad Christum. Sexta vsq; in finem mundi. Seculum sunt mille anni. Dicitur autem seculum: quia se sequitur. Inde seculum seculi. Seculum tempus gratiæ. Seculum tempus legis. Inde & secula seculorū. Secula tempora Christianorum: seculorum Iudæorum & paganorum. Est etiam seculum seculi regnum cœlorum, quod sequitur istud seculum, sicut scribitur: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

De decennouenali Cyclo, & eius diuisione. Cap. XV.

DEcennouenalis Cyclus dicitur quasi decem & nouem annorum Cyclus. Per tot n. annos pergit Luna cursum suum nitens contra firmamentū. Diuiditur autem in duo, id est, in duodecim cōmunes & sex embolismales annos. Communes dicuntur cùm duo æquales 12. mensium à
B lunarium pascha vsq; ad aliud pascha cōcurrunt. Embolismus qui supercrescens dicitur: est is qui pascha ad aliud pascha 13. menses, id est, 13. nouas lunas habet. Hoc totum ideo fit quia pascha ante æquinoctium & ante 14. lunam Aprilis qui apud Hebræos primus est: agi non licet. Diuiditur adhuc in duo: in ogdoadem & endecadem. Ogdoas sunt octo anni. Endecas 11. Duo enim communes semper præcedunt, tertium embolismum. In octauo autem loco præcedit vnus communis embolismum. Hic numerus Ogdoas appellatur. Deinde iterum semper duo communes præeunt tertium embolismum. In 14. loco vnus annus tātum præcedit embolismum, & hic numerus endecas vocatur.

De Cyclo solari. Cap. XVI.

SOlaris autem Cyclus 28. annis peragitur propter septem Bissextos. Oportet enim vt Bissextus singulos dies septimanę tangat, & sic per eosdem recurrat. Septies autem 4. fiunt 20. & 8. Bissextus enim in quarto tantum anno interponitur. Lunarem cursum sic in articulis adiunctis vnguibus computabis. A radice pollicis læuę manus incipe, & per singulos articulos & vngues numera, & in fine minimi digiti 19. annos habebis. Solarem autē sic in articulis vtriusq; manus absq; vnguibus computabis. A minimo digito læuæ manus inchoa, & per transuersum in 4. digitis, numera in 4. sēper Bissextū nota, in altera similiter manu, & habebis 24. annos, deinde in vtroque pollice binos annos, qui prioribus iuncti reddunt 28. annos. Geminus autem est solaris cursus. Vnus quo quotidie ab oriente in occidentem firmamētum sequitur. Alter quo contra firmamentum nitens 28. annis graditur. His Cyclis duobus cōficitur magnus annus. Nam vicies & octies 19. vel decies & nouies 28. sunt d. 30. duo anni: post quos omnes planetæ & omnes stellæ ad primum punctum, vnde digressi sunt: recurrunt, & per easdem lineas vt prius redeunt. Luna namq; quodlibet Zodiaci signum duobus diebus & sex horis ac bisse vnius horę lustrat omnia signa 27. diebus, & 8. horis peruolat. Mercurius autem quodq; signum 28. diebus, & sex horis totum zodiacū 327. dieb. peruolat. Venus verò quodlibet signum 28. dieb. & 5. horis, totū signiferū 348. diebus circuit. Sol 30. diebus ac 10. horis & semisse singula signa lustrat: omnē zodiacum ambitum 345. diebus & sex horis transuolat. Mars quodq; signum sexaginta diebus 21. horis, omnia signa duob. annis perlabitur. Iouis stella singulis signis vnū annū immoratur: oīa enim signa 12. annis peruagatur. Saturnus in vnoquoq; signo duos annos, & 182. dies & 15. horas 1. dimidium annum immoratur. totum autem signiferi circulum 30. annis propter nimiam altitudinem contra cœlum: sicut alii currens perlabitur. Cyclos Eusebius Cæsariensis primus instituit: postea Theophilus Alexandrinus Episcopus rogatu Leonis papæ lucidius exposuit: deinde Dionysius abbas Romæ vt hodie habetur, scripto protulit.

De æquinoctiis & solstitiis. Cap. XVII.

ÆQuinoctia & solstitia faciunt. 4. zodiaci signa in modum crucis æquali spacio locata. Nam signum arietis in quo sol est creatus in Oriente est positum: quod facit vernale æquinoctium, libra in qua luna est condita, est in occidente huic opposita, & facit autumnale æquinoctium. Cancer autem versus aquilonem tenet cælum vbi est altissimum & facit æstiuale solstitium. Capricornus verò versus austrum premit cœlū vbi est humilimū, & facit hyemale solstitium. Equinoctium dicitur ab æqua & nocte: Græce verò Isemeria ab D
æqua & die: quasi æqui dies. Vernale æquinoctiū non 8. sed 12. Kal. Aprilis habendum, lex & euangelium clamat, vt horologii manifesta inspectio probat. Secundum enim legem non licuit pascha ante æquinoctium celebrari. Qui autem euangelium diligenter legerit: Dominum non 8. sed 10. Kal. April. passum videbit. Si ergo 8. Kal. Aprilis est æquinoctiū: tunc Dominus contra legem pascha ante æquinoctiū celebrauit, qui legem non soluere sed implere venit. Sed & Iudæi contra patrium morem gesserunt: quia pascha in inconuenienti termino egerunt. Verumtamen cū horum neutrum fuerit: transacto. 12. Kal. April. æquinoctio: Dominus solito more pascha cum Iudæis 11. Kal. April. celebrauit paschali die, quod erat. 10. Kal. suo sanguine nos redemit. 8. Kal. resurrexit. Autumnale quoq; æquinoctiū non. 8. sed 12. Kal. Octobris habendum demonstrat horologium. Solstitium nō ideo dicitur quod sol stet: sed quod altius cælum scandere non valens retrò gradum flectat. Æstiuale solstitium non. 8. sed 12. Kal. Iunii horoscopus habendum clamat horologiū, quod noctem breuissimam, diem facit longissimū cùm sol scanderit cancri signum. Hyemale quoq; solstitium non. 8. sed 12. Kal. Ianuarii habendum. Eadem ratione probatur cùm sol in Capricorno positus, breuissimum diem & longissimam habere noctem non ignoratur.

De saltu Lunæ. Cap. XVIII.

LVna à sole recedens post 29. dies, & horas 12. eum iterum cōsequitur, sed hora. 12. nondum peracta à sole reaccenditur. Restant enim ex hora 12. per singulos menses quatuor momenta & vncia vnius momenti, & vnus atomus. Hæc per sin-

A gulos menses augmenta post. 19. annũ integrum diem perficiunt. Qui dies numero lunæ subtrahitur: dum prima pro 30. computatur, isq; saltus lunæ nominatur. ideo autẽ in. 19. anno, & in Iulio mense fit saltus lunæ: quia & hoc facit mater Astronomiæ Ægyptus.

De minutis. Cap. XIX.

NAm hic sæpius minutiæ ponuntur, quæ forsitan à plerisq; minus sciuntur. Sciendum quod vncia est 12. pars cuiusque rei in 12. diuisæ. Semis vel semisse dimidia pars cuiusq; rei in duo diuisæ. Bisse duæ partes alicuius rei in tria partitæ, tertia sublata: quælibet autem pars illarum trium dicitur triens. Rei enim cuiuslibet in quatuor diuisæ partes: quarta pars dicitur quadrans: reliquę tres dodrans.

De regularibus feriarum & concurrentium. Cap. XX.

REgulares feriales & concurrentes, à Martio sumunt initium, à quo olim Romani habuerunt anni principium. A Romanis enim sunt inuenti. Regulares dicũtur inde quod calculatores regant. Concurrentes verò inde quod regularib. concurrent. Regulares tale exordium habent. Solaris annus 365. diebus peragitur: Sol autem per singula 12. signa. 30. diebus immoratur. Duodecies ergo 30. vel tricies 12. sunt 360. Quinq; remanentes, hi sunt regulares Martii. in cæteris autem mensibus sic oriuntur. Præcedentis mensis dies cum regularibus in septem æquas partes partire: quod remanet, da sequenti mensi pro regularibus. verbi gratia: Martius habet dies 31. & quinq; regulares quod sunt septies quinq;, & remanet vnus, hoc
B erit regularis Aprilis: sic in cæteris. Concurrentes autem habent hoc exordium. Solaris annus habet Hebdomadas 52. & vnum diem. hic vnus dies erit primo anno solaris cycli concurrens: quia cõcurrit cum regularibus ad inueniendam feriam in Kalend. mensium, singulis annis adde vnum vsq; ad septem. Quarto anno Bissextus pro concurrẽte accipitur: ideo 5. anno vna concurrens transilitur. Bissextili anno verte in Ianuario & Februario, Bissexto pro concurrente: in reliquis mensibus concurrunt. Primus annus in creatione mundi fuit sine concurrente, quota feria fuerit in 19. Kalend. Aprilis vel 6. Kalend. Martii: tot erunt concurrentes illo anno. Coniunge concurrentes regularibus: si infra 7. fuerint: talis erit feria in Kal. cuiusq; mensis. Si septem excesserit 7. sublatis, quod remanet erit feria. hi n. regulares atq; cõcurrẽtes septenarium numerum non excedunt.

De regularibus & epactis. Cap. XXI.

REgulares lunæ epactæ à Septembri initiũ sumũt, quẽ Ægyptii ponũt anni principiũ. Ab ipsis n. sunt inuenti. Hi regulares simile hebent exordium: vt superiores, & ideo September habet quinq;. In reliquis mensibus sic inueniuntur. Pręcedentis mensis dies cum regularibus sume: si tricesimam habet lunam 30. tolle. quod remanet tribue mensi sequenti pro regulari. Si verò 29. his sublatis quod remanet, erunt regulares. Epactæ verò sic oriuntur: annus solaris 365. dies. Lunaris autem 354. Qui numerus ab 11. diebus superatur. hi. 11. epactæ, id est, adiectiones nominantur, quia singulis annis regularibus mensium ad inueniendam Lunam adiciuntur. Singulis ergo annis adiice vndecim, si infra 30. fuerit numerus ipsę erunt

De Epactis.

epactæ præsentis anni: si vltra 30. tolle 30. quod remanet erunt epactæ. verbi gratia: Primo anno 11. secundo iterum 11. erunt 22. tertio iterum 11. erunt 33. sublatis 30. erunt tres epactæ. Sic deinde, regulares adde epactis si infra 30. fuerit numerus, talis erit luna in Kal. mensium. Si vltra: tolle 30. quot remanẽt tot erit luna. Primus ergo annus decennouenalis habet 30. epactas: sed ideo dicitur quod nullas habeat: quia in singulis mensibus 30. reiiciuntur, & luna solaris regularib. inuenitur. Quota luna fuerit in 11. Kal. Aprilis: tales erunt epactæ anni illius. C

Quot horis luna luceat, & in quo signo sit luna. Cap. XXII.

LVna prima lucet 4. punctis. Secunda 8. Tertia 12. & sic vsq; ad pleniluniũ quotidie, quatuor puncti adiiciuntur. In decrescendo similiter quotidie quatuor auferuntur. In plenilunio tota nocte lucet: cum est triginta nihil: In lunari computo 5 puncti faciunt vnam horam, de vnaquaq; ergo die 4. punctis acceptis, & quinq; vnicuique horæ distributis: quot horis luna in nocte luceat citius videbis. Notandum, quòd ligna in decrescente luna vel post Iulium & Augustum mẽsem, præcisa, à vermibus, termetib. & carie manebunt illæsa. Ætatem quamcunque Lunæ quater multiplica, huncq; numerũ ter ducito, & quot in summa repereris: tot partibus zodiaci Lunám à Sole noueris distare, & Solem post totidem dies ad eundem locum venturum. Sol cuilibet signo 30. diebus immoratur. Vide etiam in quo signo sit, & quot dies adhuc in eo moraturus erit: tot ex prędicta summa eidem signo tribue: reliquos quę de eadem summa superfuerint, sequentibus signis per 30. disperties, & cui signo defuerint 30. in eo esse Lunam noueris. D

In quo signo Luna sit

Ad inueniendum annum Domini: Epactas, annum solarem, concurrentes, Bissextum, Cyclum lunarem, Annum nouennalis Cycli & claues terminorum.

Cap. XXIII.

AD inueniendum annum Domini, ordines indictionum ab incarnatione eius, qui sunt 80. per quinq; multiplica: addẽs duodecim, quia tres indictiones annum natiuitatis Christi pręcesserant, & fiunt 1120, bis adde indictionem pręsentis anni, & habebis annum Domini. Ad inueniendam indictionem, transactos annos Domini cum indictionibus tribus, quæ eius natiuitatem præcesserãt, per 15. partire: quot remanserint, tot est indictio, si nihil remanserit, 15. erit. Ad inueniendas Epactas annos Domini per 19. diuide, quod remanserit per 11. multiplica: si infra 30. fuerint, Epacta illius anni erit. Si vltra 30. ablatis quod remanet pro Empactis habebis. Quando natus est Dominus 11. Empactæ erant. Ad inueniendum solarem annum, annis Domini adde 8. quia tot anni Solaris Cycli eius natiuitatem præcesserant. Hanc summam per 20. & 8. diuide, quot remanent tot erit. Si nihil remanet, 28. est. Ad inueniendas concurrentes, annos Domini sume, & propter numerũ Bissexti quartam partem totius numeri eis adde 4. regulares adde, quia tot cõcurrentes eius natiuitatem præcesserant. Hunc totũ numerum per 7. diuide, & quot supersunt, illius anni concurrentes erunt. Si nihil, septẽ existunt.

Indictio.

Epacta.

Solaris annus.

Concurrentes.

Ad inue-

A Ad inueniendum Bissextrum: annos Domini per 4. diuide quod remãserit, tot est aonus à Bissexto. Si nihil remanserit, Bissextus erit. Similiter solaré Cyclum sublato anno per 4. diuide, qui remanet annus à Bissexto est. Ad inueniendum lunæ Cyclum: de annis Domini duobus sublatis, qui eo nato de eodem Cyclo restabant. Decem & septé enim præcesserant, cæteros per 19. diuide, qui superfuerint, anni lunaris Cycli erũt, si nihil remanserit 19. erunt. hic propriè est Romanorum, sicut decemnouenalis Hebræorum. Et sicut per istum Pascha, ita per illum cognoscitur quæ est lunaris ascensio. Ad inueniendum decemnouenalis Cycli annum: anuis Domini semper vnum adiice: quia secũdo eius anno natus est Dominus, ac per 19. annis diuide, quæ remanserint initians annus erit, si nihil remanserit 19. erit. Annos ab initio mundi muta in 15. Kalend. April. quia ibi est primus dies seculi. Annos Domini muta in 8 Kalẽd. Ianuar. Cyclum solarem ibidẽ. Cyclum decemnouenalem in noua luna Aprilis. Cõcurrentes in Kalend. Mart. Epactas in Kalend. Septem. Indictiones in 8. Kal. Octob. Ad claues terminorum inueniendas: sume annos decemnouenalis Cycli & septem dies hebdomadæ, qui simul iuncti fiũt 26. & hæc est prima clauis. Secundo verò anno iunge 19. cum prima claue fiunt 45. tolle 30. remanent 15. & hæc est secunda clauis. Sic fac per singulos annos vsque ad 19. annum. In 19. anno iunge 18. propter saltum Lunæ, & sic inuenies primam. Hic autem memor estò, vt cum numerus suptadictus 40. excreuerit, triginta recisis, remanens est clauis.

Bissextus. *Cyclus solaris.* *Cyclus lunaris.* *Cyclus decemnouenalis.* *De clauibus terminorum*

B

De termino Paschali. *Cap. XXIV.*

TErminus paschalis 14. luna est Aprilis, & pascha Iudæorum. Ergo post vernale æquinoctium, vbicunq; luna 14. occurrerit: ibi absq; dubio terminus paschalis erit, & in sequenti Dominica Pascha nostrũ constabit. Si terminus in Dominica obuenerit: in sequenti Dominica Pascha celebrandum erit. Hunc terminũ per versus Nonæ Aprilis: sed & feriam eius facillime poteris reperire. Termini autem à 12. Kal. April. vsq; ad 8. Kal. Martii sunt requirendi. Quos etiam sic inuenire poteris. Terminum præcedentis anni pone in primo articulo pollicis læuæ manus, & sic per singulos articulos vnguesq; digitorum eiusdem manus dies terminorum computa: qui iterum ad primum articulum occurrit, terminus erit. Vel aliter. A termino cuiusq; anni inchoa, & retro vsq; ad 12. litteram calcula, & habebis terminum sequenus anni si communis est annus, si autem ambolisinus est, in ante computa vsque ad 20. litteram, & habebis terminum: Verbi gratia: A termino primi anni: qui est in Nonis April. retro numera, & in 12. littera, quæ est 8. kalend. April. terminum secundi anni qui est communis, habebis. Ab hinc vsq; in 20 litteram in antea, quæ est Idus Aprilis computa, & terminum tertii anni: qui est embolisinus habebis. Aliter: à radice pollicis inchoa, & per singulos articulos trium digitorũ calcula, & in quarto digito habebis terminum. Verbi gratia, primo anno die. Nonæ Aprilis. Secundo nonas. Tertio nonas. Quarto nonas. kalend. April. Secundo kalend. Tertio kalend. Quarto kalend. Quinto kalend. Sexto kalend. Septimo kalend. & Octauo kalend. occurrit terminus.

De regularibus eiusdem termini. C

Cap. XXV.

REgulares eiusdem termini sic inuenies: Kal. April. pro prima feria pone, & sic vsque ad terminum eiusdem anni dies numera. quota feria erit terminus, tot erunt regulares: verbi gratia, Kalend. April. da dominicæ, & nonis April. obuenient quinque feriæ: quinque ergo erunt regulares: sic in cæteris: Vel aliter: Quotus est annus nouenalis Cycli: tot dies terminorum à nonis April. in antea computa, & terminum habebis. verbi gratia, Kalend. April. da dominicę, & nonis April. obuenient quinque ferię: quinque ergo erunt regulares: sic in cæteris. Porrò, si terminus ante Kalend. retro calcula: si post Kalend. in antea computa. Post 6. Idus Ianuarii vbicunque 10. Luna occurrerit: terminus 80. erit; quem sic reperies. Quot diebus paschalis terminus à Kalend. April. siue retro siue in ante abest: tot diebus septuagesimalis terminus à 5. Kalend. Februar. vel in ante, vel retro erit. Post 8. Idus Martii vbi luna secunda obuenerit: terminus quadragesimę erit, quem à 12. Kalend. Martii instar paschalis distare comperies. Bissextili anno sepruagesimam, à 4. kalen. Februarii: quadragesimam ab 11. kalend. Martii require 80. omni Bissextili anno 40. tunc tantum modo, cùm terminus ante Bissextum aduenerit. Terminus rogationum est 20. luna Maii. Hunc require à nonis Maii: vt supra. Terminus Pentecostes est 4. luna Iunii. Hunc verò ad 13. kal. Iunii: require per omnia vt supra. Ad inueniendas ferias terminorum, concurrentes præsentis anni regularibus iunge: si infra septem fuerit numerus: D talis erit feria. Si vltra sublatis 7. quod remanet: feria erit. A 5. kalend. Decemb. vsque ad 3. nonas eiusdem: vbicunque Dominica occurrerit, aduentus Domini erit.

De embolismis. *Cap. XXVI.*

PRimus embolisinus 4. nonas Decembris: luna prima in secundo anno decemnonalis Cycli. Secundus embolismus 4. nonas Septembris in 5. anno. Tertius embolismus 3. nonas Martii in 7. anno. Eodem anno 3. kal. Maii erit luna 26. & in kalen. Iulii 29. epactis mentientibus. Quartus embolismus 3. nonas Ianuar. in 10. anno. Eodem anno erit luna 28. in kalend. Martii: epactis mentientibus: nisi sit Bissextus. Quintus embolismus 4. nonas Nouembr. in 13. anno. Sextus embolismus 4. nonas Augusti in 16. anno. Septimus embolismus 3. non. Martii in 19. anno. Eodem anno luna erit 28. in kalend. Maii, & in 3. kal. Augusti contra epactas: lunæ saltu in Iulio. Quòd si 3. nonas Martii embolismi lunatio negligitur: in 19. anno terminus paschalis 15. kalend. Maii: illo anno non erit.

De diebus Ægyptiacis. *Cap. XXVII.*

DIes Ægyptiaci ideo dicuntur: quia ab Ægyptiis sunt inuenti: Et quia Ægyptus dicitur tenebrę: ipsi tenebrosi inde nominantur eò quòd incautos ad tenebras mortis perducere affirmantur. Per descriptum volubile tempus sic voluitur volubilis mundus. Sed nos temporis volubilitatem iam postponamus, & ad stabilitatem æui mente sagaci tendamus.

Explicit liber secundus, de Imagine mundi.

INVOCA-

A

INVOCATIO MATRIS VIRGINIS MARIÆ SIMVL ET FILII EIVS.

ANCTA & inter Sanctos post Deum singulariter sancta Maria mater admirabilis virginitatis, virgo amabilis fœcunditatis: quæ Filium Altissimi genuisti: quæ perdito humano generi Saluatorem peperisti. O mater salutis. O templum pietatis & misericordiæ, tibi se conatur præsentare miserabilis anima mea: morbis vitiorum languida, vulneribus facinorũ scissa, vlceribus flagitiorum putrida: tibi nititur, quãtum moribunda valet, supplicare, vt potentibus tuis meritis & piis tuis digneris precib. eam sanare. Sic etenim pia Domina alienata est à se immanitate stuporis, vt vix sensum habeat enormis languoris: sic sordib. & fœtore fœdatur, vt timeat, ne ab ipsa misericors vultus tuus auertatur: sic tabescit desperando respectus tui conuersionem, vt etiam iam obmutescat ad orationem. Heu pudor sordentis iniquitatis in præsentia nitentis sanctitatis. Heu confusio immundæ conscientiæ in conspectu fulgentis munditiæ. O tu benedicta super mulieres, quæ Angelos vincis puritate, Sanctos superas pietate, anhelat moribundus spiritus meus ad tantæ benignitatis respectum, sed erubescit ad tãti nitoris conspectum. Horreo Domina parere tibi de immunditiis & horroribus meis, ne tu horreas me pro eis, & non possum (vę mihi) videri sine eis. Eadem enim peccata mea, ô Domina cognosci à te cupiunt, ꝓpter curationem: parere fugiunt, propter execrationem: non sanantur sine cõfessione,
B nec producuntur sine confusione. Si cælantur, sunt insanabilia: si videtur, sunt detestabilia: vrũt me dolore, terrent me timore. O tu illa piè potẽs & potenter pia Maria: de qua fons est ortus misericordiæ, ne contineas precor tam veram misericordiam, vbi tam veram agnoscis miseriam. Sana ergo clementissima infirmitatem, & delebis, quæ te offendit, fœditatem. Aufer benignissima languorem, & non senties, quem horres, fœtorem. Sana animam serui tui peccatoris, per virtutẽ benedicti fructus ventris tui: qui sedet in dextera omnipotẽtis Patris sui. Nunquid tu Domina mea mater spei meæ? Nunquid tu obliuisceris odio mei quod mundo tam misericorditer est intimatum, tam feliciter diuulgatum, tam amanter amplexatum? Ille bonus Filius hominis venit perditum sponte saluare, & mater Dei poterit perditũ clamantem nõ curare? Bonus ille Filius hominis venit vocare ad pœnitentiam peccantem, & mater Dei contemnet precantem in pœnitentia? Sed & si pariter ambo offensi estis, nõne & ambo clementes estis? Fugiat ergo reus iusti Dei, ad piam matrem misericordis Dei: refugiatq; reus offensæ matris ad pium Filium benignæ matris. Ingerat se reus vtrinsq; inter vtrunq;, iniiciat se inter pium Filium & Matrem. Pie Domine, parce seruo Matris tuæ: pia Domina, parce seruo Filii tui, qui me iniicio inter duas tam immensas pietates, non incidam inter duas tam potentes seueritates. Bone Fili, bona Mater, non sit mihi frustra quòd confiteor de vobis hanc veritatem. Non erubescam, q
C spero in vobis hanc pietatem. Dic mundi Iudex, cui parcis; dic mundi Reconciliatrix, quem reconciliabis; si tu Domine damnas, & tu Domina auerteris homunculum bona vestra cum amore, mala sua cum mœrore confitentem.

Ex gestis Anselmi colliguntur forma & mores beatæ Mariæ, & eius vnici Filij Iesu.

MARIA Dei Genitrix didicit Hebraicas literas adhuc patre eius Ioachim viuente: Erat docilis, amans doctrinam, & circa sacram Scripturam perseuerabat. Opus verò manuum eius erat lanæ, lini, & serici. Erat itaq; locus distinctus in domo Domini, scil. in templo, propè lęuam altaris. Ibi stabant virgines solæ, & diuino officio peracto, ibant omnes ad propria. Maria verò perseuerabat & custodiebat altare & templum, sacerdotib. ministrans. Mos suus erat modicæ loquelę, expeditæ obedientiæ, mundæ proximationis: sine audacia, sine risu, sine turbatione, sine ira, benignè salutans, eloquentiam eius homines mirabantur. Fuscos habebat oculos, rectos aspectu, nigra supercilia, mediocrem nasum, vultus eius longus, longæ manus, longi digiti: mediocris staturæ, perseuerans in orationibus, ferens pannum proprii coloris, lectioni, ieiuniis, & labori manuũ & omni bonæ virtuosæq; operationi se dederat. Quæ cùm assumpta erat in cœlum, fuit 82. annorum. Qui sic computati sunt: septẽ educata cùm parentibus, & septem annos cum dimidio ministrabat in templo Domini: in domo Ioseph sex menses: in quartodecimo anno annunciatur ei gaudium totius seculi, & in quindecimo anno peperit Christum, & cum eo 33. annis in præsenti D
vita: post ascensionem Domini fuit ipsa in domo Ioannis Euangelistę 24. annos, qui simul cõputati sunt 82. anni. Sed Filius eius vnigenitus erat homo magnæ virtutis, nominatus IESVS Christus: quia à gentib. dicebatur Propheta veritatis: quem eius discipuli vocauerunt Filium Dei: suscitauit mortuos, & sanauit omnes languores: homo quidem procerus, mediocris & spectabilis, vultum habuit venerabilem: quem intuentes possunt & diligere & formidare. Capillos habuit coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos ferè vsque ad aures, ab auribus verò circinos crispos, aliquantulum ceruliores & fulgẽtiores ab humeris ventilantes: discrimen habuit in medio iuxta morem Nazareorum, frontem planam & serenissimam cum facie sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat, nasi & oris nulla prorsus reprehensio. Barbam habuit copiosam & impuberem, sed in medio bifurcatam. Aspectum habuit simplicem & maturum: oculis glaucis variis & claris existentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, seruata grauitate. Qui nunquam visus est ridere: flere autem sæpe. In statura corporis propagatus: rectas manus habuit, & brachia visu delectabilia. In colloquio grauis, rectus & modestus, *speciosus inter filios hominum.*

OPVSCVLORVM BEATI ANSELMI FINIS.